

GOVERNMENT OF INDIA
ARCHAEOLOGICAL SURVEY OF INDIA
CENTRAL
ARCHAEOLOGICAL
LIBRARY

ACCESSION NO 23800

CALL No. Sa8S/Val/Pet

D.G.A. 79

Bombay Sanskrit Series

31.

~~D 2835~~

NOT TO BE ISSUED

THE SUBHASHITĀVALI

OF

VALLABHADEVA.

EDITED BY

1886

PETER PETERSON B.A. OF BALLIOL COLLEGE;

MENTOR, BOMBAY UNIVERSITY, AND MEMBER OF THE SOCIETY OF CLERICALS, &c.
LONDON: PUBLISHED BY THE UNIVERSITY PRESS, 1886.

FURTHINSTON, LONDON, AND OF SANSKRIT

OF

SANSKRIT & AFFILIATED SOCIETY OF THE UNIVERSITY OF LONDON

PRINTED BY THE UNIVERSITY PRESS, LONDON, 1886.

(Registered under Act XXV. of 1867.)

Sa 23
1886

Bombay:

PRINTED AT THE
EDUCATION SOCIETY'S PRESS, ENGLAND.

1886.

D 283594/07

1891. 11. 18.

BOMBAY :

PRINTED AT THE EDUCATION SOCIETY'S PRESS, BYCULLA.

23800
14 6 56
Call No. Sa 83/vay/Per

सुभाषितावलि:

श्रीमद्वल्लभदेवसंगृहीता

एलफिन्स्टनविद्यालयस्थसंस्कृताध्यापकवरेण यूनिवर्सिटी-
रेजिस्ट्रारपदाधिरूढेन

डाक्टर पीटर् पीटर्सनाख्येन

जयपुरमहाराजाभितेन पण्डितव्रजलालसूनुना

पण्डितदुर्गाप्रसादेन च

संशोधिता

उपोद्धातटिप्पण्यनुक्रमणिकादिभिर्भूषिता च

सा च

मुम्बापुरवर्तिराजर्कायग्रन्थशालाधिकारिणा 'एज्युकेशन सोसायटी'यन्त्रालये
मुद्रयित्वा प्रकाशिता

शकाब्दाः १८०३; ख्रिस्ताब्दाः १८८६

DEDICATED

TO

THE AUFRICHT

शास्त्राणां पारदृष्ट्या विमलतमयशा वेदनिष्णातबुद्धिः
श्रीमानौफ्रेक्टनामा जयति बुधवरो देवदत्तापराख्यः ।
यत्सूचीपत्र एव प्रतिदिनममले शास्त्रसारांशयुक्ते
कुर्वन्नभ्यासलीलां भवति मतिमतामग्रणीर्बालिशोपि ॥ १ ॥

तस्मै श्रीनिजगुरवे पुस्तकमेतत्समर्पयति ।
अतिविनयेन समेतः पीटर् पीटर्सनाभिख्यः ॥ २ ॥

विद्वद्भ्राय तस्मै तदीयगुणगणवशीकृतस्वान्तः ।
वितरति पुस्तकमेतद्धर्षाङ्गुर्गप्रसादोपि ॥ ३ ॥

PREFACE.

A copy of Vallabhadeva's Sanskrit Anthology was my earliest purchase for the Bombay Government Collection of Sanskrit Manuscripts. I had gone to Jeypore to meet there the Agent and Shastri of the Search, from whom I hoped, in accordance with Indian use and wont, to learn at least the rudiments of the Art of Acquiring MSS. By mischance they had gone instead to Oodeypore in the heart of Rajputana. I was considering whether I had not better make a virtue of necessity, and leave Jeypore to revisit the place under better auspices, when some good fortune led me to the Public Library. There was no one in the room but a young scholar, who was reading, as I could see, a volume of the Benares Pan-lit. I plucked up courage, and, saṃskṛitam āśritya, introduced myself to him as a fellow student. Pandit Durgâprasâda came next morning to see me with a number of books which he thought might be useful to me. Among them was this Subhâshitâvali, in the copy which he had himself used when a pupil in Kashmir. I knew enough of my business to turn first to the last leaves of the book for ready information as to its nature and contents. In the sequel something will be said of the verses on which I thus stumbled. It was clear that the book was worth buying; and Durgâprasâda's manuscript, here called A, is the foundation of this edition of the work. A year later, in the course of a visit to Ulwar, I found a second copy of the book in the library of Pandit Bhavânand of that place, who has most kindly allowed us the free use of it for purposes of collation (B). In the interval it had become apparent that our book was the same as an Anthology of which Bühler got two copies in Kashmir, but which is in his Report ascribed to Srivara. This information was due to Aufrecht, who had obtained the loan of Bühler's MSS. and had in Weber's Indische

Studien published several extracts from them, ascribing the book at the same time to the real author. These manuscripts, called here C and D were, through Aufrecht's kindness, in our hands before we went to press. Our text was, however, already formed and written out: and, on a review of our book, we are disposed to think that this circumstance has perhaps led us unconsciously to give even greater weight to A as compared with the others, and with C in particular, than it, in our judgment, decidedly deserves. Of the four MSS. used, A and C are by far the best; but C has been corrected overmuch. A reference to the notes will show that, in several places where A, B and D agree in showing a gap, C has the gap filled up, but in a manner inconsistent with what we must believe, on the evidence of the other three MSS., to have been the original text.

In the Notes we have not consciously shirked any of the difficulties in our book. But we cannot hope always to have succeeded in our interpretation; and much remains in our own judgment obscure. In this connection we may point out that we have furnished a list of difficult verses or parts of verses, which will be found at the end of the book, and on which we would fain draw the critic's fire.

An attempt has been made in the Introduction to put together all that is known of each poet and, so far as we could, all that has been with any plausibility conjectured about him. This has been the hardest part of our task; and we ask indulgence for the manner in which it has been executed. No one who has not made a similar attempt can know how difficult, in the present state of our knowledge, it is. We judged it better to make the attempt at the risk, or rather with the certainty of failure, the extent of which it must be for others to judge. But, should the book run to a second edition, we undertake that this part of it shall show that the editors have neglected no suggestion of improvement which may have reached them.

One word as to the book itself. It comes to us as a Sanskrit Anthology, purporting to bring much that is admirable, and nothing that is not admirable, in Sanskrit verse. That it faithfully reflects the taste and manners of the times need not be doubted. What judgment must pass on the Hindu Muse? Is Sarasvatî justified of these her children?

Writing of Subandhu, FitzEdward Hall has said that to real tenderness, or sensibility, or to any but mere animal attachment, he is no less completely an alien than if he belonged to another species than that of man. "In short," he adds, "it is nothing beyond the voucher of the severest verity to rank him, with his fellow Asiatics, be it in their highest estate, as no better, at the very best, than a specious savage."

Subandhu and his fellow Asiatics are here to speak for themselves. On such an issue we need not inquire how far the indelicacy of Hindu verse, to which Hall is referring, is merely "not in accordance with modern manners," and how far it is bad in itself. It is enough to ask the reader if he finds it difficult to recognise, in the verses that follow, the "touch of nature."

No. 1043.

This thought is as a death, that cannot choose
But weep to have that which it fears to lose.

"When you are away I long for you; when you are with me I fear to lose you; I have no joy either in your presence or your absence."

No. 1044.

Where beauty moves and wit delights,
And signs of kindness bind me;
There, oh there, where'er I go
I leave my heart behind me.

"Remember me, love. Ah, that I cannot do: the heart remembers, and you have stolen mine."

No. 1049.

Teach me, only teach. Love
 As I ought
 I will speak thy speech, Love.
 Think thy thought.

“‘Do not go’ is unlucky; ‘go’ is a cold word; ‘stay’ is lord-
 ing it; ‘do as you please,’ again, is indifference; ‘without you
 I die’ had best be left unsaid; then teach me, my lord, what
 I should say when you rise to go.”

No. 1059.

For we must needs die, and are as water spilt on the ground, which cannot
 be gathered up again.

“If you must go, you shall go; but why so soon? Turn and
 stand while I gaze on your face. Our life in the world is like
 the water that flows from the mouth of the runnel; and who
 knows if you and I shall ever meet again?”

No. 1064.

Rose a nurse of ninety years.
 Laid his child upon her knee:
 Like summer tempests came her tears,
 Sweet, my child, I live for thee.

“‘I am going.’ She hears. The day of his return is a
 treasure she lays away in her heart. ‘Be careful in the house
 always.’ This too she hears. ‘Darling, do not grieve.’ When
 her lord says that, she sighs as she looks up in his face, then
 lets fall a long glance on the child at her breast.”

No. 1072.

“She notes each day, but cannot count the marks; so fast
 the tears fall on her pale cheeks, as she says in her heart, ‘the
 time of his return is not yet.’”

No. 1090.

Ueber allen Gipfeln
 Ist Ruh;
 In allen Wipfeln
 Spürest du
 Kaum einen Hauch;
 Die Vögel in schweigen im Walde.
 Warte nur, bade
 Ruhest du auch.

“When the sun is set, when the trees are covered with crowds of birds, and when the moon is slowly climbing heaven in the gathering red of evening, the maiden’s wistful eyes tell of a two-fold pain: she has lost her lover, and it was herself that bade him go. How fares it with her? Even death were a feast to her.

No. 1190.

O’ a’ the airts the wind can blaw
 I dearly like the west.
 For there the bonny Bessie lives
 The lassie I love best.

“Blow wind from where my love is: you touched her, touch me too: this is much to the longing lover, he can live with this.”

No. 1355.

She is coming, my own, my sweet;
 Were it ever so airy a tread.
 My heart would hear her and beat,
 Were it earth in an earthy bed;
 My dust would hear her and beat,
 Had I lain for a century dead;
 Would start and tremble under her feet,
 And blossom in purple and red.

“Let my body be resolved, O Lord, into that it came from, and let the elements resume their parts: with bended head,

this one thing, O my Maker, I ask of thee : may I be water in his tanks, light on his mirror, earth in his path, and the wind of his fan."

The foregoing examples are taken from that part of the Subhâshitâvali where an *advocatus diaboli* would probably grope for material for his accusation. The present writer would willingly lay down the book with the verses in his ear which first attracted him to it.

No. 3486.

Will the Lord be pleased with thousands of rams, or with ten thousands of rivers of oil? . . . He hath shewed thee O man, what is good; and what doth the Lord require of thee, but to do justly, and to love mercy, and to walk humbly with thy God?

"In God all blessings lie : what are alms, pilgrimages, penances, sacrifices, to him who has God in his heart?"

No. 3491.

"Would wretched men but bear for righteousness' sake the toils they lay upon themselves in hope of gain, the life they now lead in the flesh might be their last."

No. 3513.

"If but my faith in thee stand firm—a faith that looks for no reward—I gladly turn my back on heaven, and care little how often I be clothed upon with flesh."

No. 3514.

Then they cried unto the Lord in their trouble, and he delivered them out of their distresses.

"O God, I have not thought on thee, I have not glorified thee : I have not praised thee, nor magnified thy name : I have not worshipped thee with so much as a blade of grass : yet have pity on me when I come to thee for shelter."

No. 3520.

"Lord, we are one in essence: but I am thine, not thou mine: the wave is the sea's, not the sea the wave's."

No. 3524.

They that be whole need not a physician, but they that are sick.

"I am a sinner, but do not thou, therefor forsake me. What need have the righteous, who stand in no jeopardy, of thy protection? Because I am vile, and of low estate, and an evildoer, wilt thou not surely pity me more than these?"

No. 3499.

— Could see the Mother with the child
Whose tender winning arts
Have to his little arms beguiled
So many wounded hearts!

"I never forget the God-child as he lies in his cradle of fig-tree wood, thrusting with his lily hand his lily foot into his lily mouth."

No. 3501.

And the publican, standing afar off, would not lift up so much as his eyes unto heaven, but smote upon his breast, saying, God be merciful to me a sinner.

"I may not enter there; I but stand without, and weep bitterly: Lord, in mercy, let my cry for pity come up into thine ear."

No. 3487.

But when ye pray use not vain repetitions. . . . After this manner pray ye, Our Father which art in heaven, hallowed be Thy Name.

"'I worship God'—there is none other prayer than this, and this whosoever will may say. Full great is the folly of him that sees hell.

No. 3490.

For a day in thy courts is better than a thousand.

“Better is a day spent in washing in the Ganges, listening to the Bhārata, and worshipping the feet of Him who cannot be shaken, than a hundred ages.”

No. 3505.

“If I were not a great sinner : if I were not distraught with fears : if I were not clogged with sense : what needs a refuge to me ?”

No. 3509.

Lord remember me when thou comest into thy kingdom. And he said unto him, Verily I say unto thee, to-day shalt thou be with me in Paradise.

He that drinketh of the water that I shall give him shall never thirst.

“Thou wilt not, Lord, refuse to save me because I have not served thee long. Is not he who drinks nectar, even in the drinking of it, delivered from old age and death ?

No. 3494.

God is our refuge and strength : a very present help in trouble.

“In sickness the Lord is our sovereign medicine; in darkness a light; and in rough places a path; in danger a protection; and, when trouble comes, a brother: he is the ship that bears me over life’s soundless sea.”

No. 3502.

I am the way, the truth and the life.

“Kṛishṇa, Kṛishṇa, thou art merciful : be a way to the lost : be gracious, O Chief of men, to us who are sinking in the waves of time.”

No. 3503.

“ Miserimus ”

I am the most miserable, Thou the most merciful : with such
a tie between me and thee, O Lord, thou must surely save me.

PETER PETERSON.

ELPHINSTONE COLLEGE, *March* 1886.

— — — — —

INTRODUCTION.

Adbhutaphulla.—âyâte dayite manorathasatair nîte katharichid dine 2076. paśyanti nijam eva patyur adhare dantakshatam dūyate 1588.

The verse âyâte dayite manorathasatair is in the Śārṅgadharapaddhati and Sūktimuktāvali ascribed to a writer called Adbhutapunya, who is doubtless to be identified with our Adbhutaphulla. Compare Note on No. 2075. The form given to the name in the later anthologies may have been due to the desire to make a better Sanskrit word of it. The verse âyate dayite marusthalabhuvām, our No. 2075, which is in the Śārṅgadharapaddhati ascribed to Adbhutapunya, is found in the Sarasvatīkaṇṭhābharaṇa and in the Daśarūpāvaloka (Aufrecht).

Aparājita (Bhaṭṭāparājita).—kshutksbāmeṇa katham katharichid anisam gātra ṇ kṛisam bibhratā 1024.

Author of a Mṛigāṅkalekhākathā. A contemporary of Rājaśekhara's. See under that author.

Amaruka.—achehhiṇṇaṇ nayanāmbu bandhushu kṛita ṇ 1407. anyonyagrathitārūṇṅuli 1099. asadvṛitto nāyaṇ 1607. ā drishṭiprasarāt priyaśya padavīm udvikshya 1056. ālokeyati payodharam 1743. āślisṭhā rabhasād vilīyata iva 2241. kante talpam upāgate 2147. kālaprāptaṇ mahāratna ṇ 892. ki ṇ bāle mugdhateyaṇ 1380. kṛitakamadhurāchāre tyaktvā rushā 1047. kva prasthitāsi karabhoru 1946. gachchhetynunnatayā bhruvaiva gadita ṇ 2079. chaṭulanayane śūnyā drishṭih 1097. chapalahṛidaye kiṇ svātantryāt 1176. cchalatu taralā dhrishṭā drishṭih khalā sakhi mekhalā 1575. tais tais cchātubhir ājnayā kila tayā vṛitte rativyatyaye 1367. drishṭvaikāsanasaṇsthite 2069. paṭalagne patyau namayati mukhaṇ 2056. pattra ṇ na śravaṇe 'sti bāshpaguruṇor no netrayoh kajjala ṇ 1185. paśyāśleshaviśīrṇachandana 2133. bhrūbhedo guṇṭas chira ṇ 1578. mugdhe mugdhatayaiva netum akhilāḥ 1161. yaḥ

vinihitâ sūnyâ dṛiṣṭīḥ 1625. yad rātrau rahasi vyapetavina-
yaṁ 2212. yātāḥ kiṁ na milanti sundari 1342. yāte gotra-
viparyaye śrutipatham 2108. sati pradīpe satyagnau 1235.
sakhyas tāni vachāṁsi yāni 2145. sâ yauvanamadonmattâ
1212. surataviratau vṛḍāveśa 2106.

Author of the Amaruśataka. Ānandavardhana quotes him, and refers to him by name. The Śataka has suffered from interpolations: and it should be noted that of the verses found in most copies two are in this book ascribed to Argata Nos. 1774 and 1947, one to Vāsudeva No. 1048, one to Pulina No. 1583, one to Bhadanta Dharma-kīrti No. 1617, one to Vijjākā No. 1141, one to Āurvahaka No. 1323, one to Ratnākara No. 2023, one to Śilābhattacharika No. 1633, one to Adbhutaphulla No. 2076, and one to "a certain poet from the south country" No. 2215. On the other hand, of the verses ascribed in our book to Amaru only five, Nos. 1056, 1176, 1161, 1342 and 1946 are in the Amaruśataka.

Aufrecht writes the name Amarūka, but notes that in his opinion Amarū is probably the correct form. "The form Amaru owes its origin to the desire to make a good Sanskrit word of the name: the form Amarū is more easily handled. Only the verses written in the Śārdūlavikrīḍita metre appear to have formed the original collection. Some of the verses attributed to Amarū [in the Śārṅgadharapaddhati] are not in the present very incorrect editions. On the other hand we find other verses which in the Indian editions are ascribed to this poet, in our manuscripts of the Śārṅgadharapaddhati either given anonymously, or ascribed to a different author." Z. D. M. G. XXVII. 7.

In a commentary on the Amaruśataka the author is referred to as विश्वप्रख्यातनाडिंधमकुलतिलको विश्वकर्मा द्वितीयः, from which it would appear that the poet was a goldsmith by caste.

In his paper on the Śārṅgadharapaddhati Z. D. M. G. XXVII. 7 Aufrecht quotes under Amarūka as follows: 1 achchhinnam nayanāmbu 107, 13. "Not in edd.: and given anonymously in DR. p. 158." 2 alasavalitaiḥ premārdrair 103, 3. Our No. 1098 (Kasyāpi). 3 idam kṛishṇam 113, 4. "Not in edd." Our No. 1138 (Kasyāpi). 4 ekatrāsanasamsthiti 112, 2. Aufrecht however notes that this verse is given anonymously. It is our

No. 1583 (Pulinasya). 5 ekasmiñ chhayane 127, 6. Our No. 2112 (Kasyāpi). 6 katham api sakhi 113, 6. Our No. 1143 (Kasyāpi). 7 karakisalayaṃ dhūtvā dhūtvā 126, 4. "Not in edd." Our No. 2105 (Kasyāpi). 8 kântāmukhaṃ suratakeli 106, 22. "Not in edd." Our No. 1289 (anonymous). 9 kânte talpam upâgate 139, 9. "Not in edd." "Not in edd. DR. p. 80, Sarasvatîk." 5, 42. Our No. 2147 (Amarukasya). 10 gate premâbandhe 113, 5. Our No. 1141 (Vijjikâyâh). 11 gâdhâliṅganavâmani 124, 5. Our No. 2114 (Kasyāpi). 12 chiraviraṇṇor 124, 4. Our No. 2063 (Kasyāpi). 13 tadvaktrâbhimukham 112, 3. Our No. 1581 (Kasyāpi). 14 tanvāṅgyâ gurusamnidhan 102, 11. The signature in Śp. is Kasyāpi, as it is also in our book No. 1091. 15 denpatyor niśi jalpator 139, 6 "Kasyāpi." Our No. 2214 (Kasyāpi). 16 dṛiśuṭah kâtaranetraya 109, 6. 17 dṛiṣṭvaikâsanasaṃsthite 116, 1. Our No. 2069 (Amarukasya). 18 deśair autaritâ 106, 1. "Kasyāpi." Our No. 1765 (Narasinhasya). 19 na jāne sammukhâ-yāte 119, 9. "Author not named either here in Śp. or in DR. 2, 17." Our No. 2938 (Kasyāpi). 20 patâlagne patyau 123, 5. Our No. 2056 (Amarukasya). 21 prasthânaṃ valayaiḥ 104, 1. Our No. 1151 (Kasyāpi). 22 mandam mudritapâṇsavah 135, 10. 23 yadâbhūd (edd. purâbhud) asmâkam 114, 5. 24 yad ratrau rahasi vyapeta 139, 3. "Not in edd." Our No. 2212 (Amarukasya). 25 yataḥ kiṃ na milanti 106, 21. Our No. 1342 (Amarukasya). 26 râtrau vâribharalasî 135, 39. "Kasyāpi O. B. D. Amarukasya C." Our No. 1774 (Argatasya). 27 râmânâṃ ramanîya 129, 1. "Kasyāpi." 28 lalitam urasî taranti 134, 24. "Not in edd." 29 lākṣṭh lakṣhma 139, 2. Our No. 2215 (Dākṣhîṇâtyasya Kasyāpi). 30 likhann âste bhûmim 113, 11. 31 lolair lochanavâribhiḥ 101, 5. Our No. 1060 (Kasyāpi). 32 varam asau divaso 104, 3. "Kasyāpi." Our No. 1114 (Kasyāpi). 33 vyâlolâm alakivalim 125, 9. 34 saṃdashâdharapallavâ 122, 15. 35 sutanu jahihi mînam 116, 2. "Kasyāpi." Our No. 1690 (Kasyāpi). 36 surataviratau vṛṣṭâ 125, 5. "Not in edd." Our No. 2196 (Amarukasya).

Amṛitadatta (Bhâgavatâmrîtadatta).—atyanta-
âitalatayâ subhagasyabhâva 807. apûrveyaṃ dhanurvidyâ
2455. amarair amṛita na pîtam 429. amî pânakarambhâ-
bhâḥ 2456. âhate tava nihâṇe 2454. udvrittadaitya 59. evaṃ
ched vidhinâ kṛto 'syupokṛtau 949. karajâlam apûrva 72.

kavīnām mahatām sūktair 148. kim evam aviśaṅkitaḥ śīśu-
kuraṅga 609. kiṃ pāṇtha nirmathanasiddhyupayogivastu 940.
kīrtis te jātajādyeva 2457. kṛishṇaḥ kṛīḍitavān gobhīr 2291.
ko 'yaṃ bhṛāntiprakāraṣṭava pavana 1032. jīvita ivakaṇ-
ṭhagate sūkte 156. trailokyupakṛitiprasaktamanaso 1030.
dunoti tvām aghavataḥ 2458. devī kva durgatiharā bhagini
bhavāni 989. na pālayati malyādāṃ 853. phalakusumaki-
salayojjvala 796. bhaktiprahvavilokana 43. madamayam
adamayad uragaṃ 31. mridusubhagaparikararucho 966.
yushmākam ambaramaneḥ 73. sakṛipāyāṃ dvishāṃ senām
2477. samudgirasī vāchaḥ kiṃ 718. sarasvatī sthītā vaktre
2453 ? saubhāgyasya samarpaṇena timirātāṅkachehlidā tejasā
2574.

The verse kim evam aviśaṅkitaḥ No. 609 was, we are told in the preceding verse, Shāhabuddīn's challenge to an intending invader of Kashmir. Amrittadatta would therefore appear to have been one of his court poets. Shāhabuddīn's date is given by Cunningham as 1352 A.D.

Amṛitavardhana.—abhijātanavyathāvahā 1702. aiśukam
iva śītabhayāt 1851. āropitaḥ prīhunitambataḥ taruṇyā 994.
kiṃ kaṇthe kriyatām utānimishayā drisṭyā chiram vīkshya-
tām 1684. digdāhaikarate vanāntakara te jvālā na me rochate
1023. dīpāḥ sthitaṃ vastu 258. no garjatyamburāśis trija-
gadadhipatiprārthitārthapradāna 852. sthāne varshati naiva
garjati vṛithā 851.

This verse aiśukam iva śītabhayāt No. 1851 is in the Śārūgadharapaddhati also ascribed to this writer (Anfrecht).

Ambaka.—manmathaśarayātityā yāte tayā 1391.

Nil.

Arka (Bhaṭṭārka).—kva gato mṛigo na jīvatyānudinam 957.
bahavaḥ paṅgavo 'pīha 2255.

Nil.

Argata (Rājaputra).—atitejasvyapi rājā 2869 ? asato 'pi
bhavati guṇavān 2866 ? urasī nihitas tāro hāraḥ kṛitā jaghane
ghane 1947. guṇinaḥ samīpavartī pūjyo 247. dānaparo 'tyun-
natimān 2868 ? namribhūya pareshām sakrid api 2867 ?
pātālam āviśasi 3447. pitṛasyedaṃ kṛitam iti 2871 ? prithur

aham ayaṇi kṛāṣyān 2865? yasmin karmaṇi śaktir 2872.
 yasyārthino na vimukhāh 2864? rathasyaikaṇ chakraṇ
 bhujagayamitāh sapta turagāh 2277. rātrau vāribharālasām-
 budaravodvignena jātāśrupā 1774. riktāh karmaṇi patavas
 2870? lakṣmīparipūrṇo 'ha ṇ 2873. vapur anupamaṇ nābher
 ūrdhvam vidhāya mṛigīdṛṣo 1563. vipulahrīdayābhiyogye
 153. sāmnaiva yatra siddhir 2874.

The verse vapur anupamaṇ is quoted by Namisādhu in his commentary on Rudraṭa's Kāvyaśāṅkara XI. 7,* which was written either in Samvat 1125 or in Saṃvat 1176.

Architadeva (Bhāgavatārchitadeva).—alabdhāntaḥ-
 praveśasya 3501. upapattibhir amlānā 142. keshhāṇchid
 vāchi śukavat 143.

Nil.

The correct form of the name is uncertain, as the manuscripts write both Architadeva and Achintadeva.

Arjunadeva.—nīto 'smi yena mahatī ṇ salilena vṛiddhiṇ 1822.

Jallaṇa's Sūktimuktāvali contains a verse, ascribed there to Arjunadeva, in which the poetry of Amaruka is called a drum that renders inaudible all other efforts of the amatory muse.

अमरुककवित्वडमरुकनादेन विनिह्नुता न संवरति ।

शृङ्गारभणितिरन्या धन्यानां श्रयणविवरेषु ॥

This makes it probable that the Arjunadeva of the Sūktimuktāvali and Subhāshitāvali is the same as the Arjunavarmadeva, son of Subhāṭavarmanarendra, who wrote a commentary on the Amarukaśataka. The second verse of that work is

सिताशुभः सुभटवर्मनरेन्द्रसुनु-

र्वारत्रती जगति भोजकुलप्रदीपः ।

प्रज्ञानवानमरुकस्य कवेः प्रसारः

श्लोकाञ्छतं विवृणुतेर्जुनवर्मदेवः ॥

* I take opportunity to correct a mistake made in a previous reference to Namisādhu (Preface to my paper on Kshemendua's Anchityāṅkara, p. 18 note). The reading of the Palu-leaf MS. (Kielhorn, No. 53, Report, p. 34 ff.) of Nami's Commentary on Rudraṭa, in the verse that gives the date of the composition of the work is, as Kielhorn gave it, षट्सप्ततिसंयुक्तैः.—P. P.

The date and lineage of Arjuna, of the House of Bhoja, son of Subhatavarman, are given in an Inscription pertaining to the Paramāra kings of Mālava, published by Fitz-Edward Hall in the Journal of the American Oriental Society, VII. p. 24 ff, from which we make the following extract :—

ॐ नमः पुरुषार्थचूडामणये धर्माय ।

प्रतिबिम्बनिभाद्भूमेः कृत्वा साक्षात्प्रतिग्रहम् ।

जगदाह्लादयन्दिद्याद्विजेन्द्रो मङ्गलानि वः ॥ १ ॥

जीयात्परशुरामोसौ क्षत्रैः क्षुण्णं रणाहतैः ।

संध्यार्कबिम्बमेवोर्वीदातुर्यस्यैति ताम्रताम् ॥ २ ॥

येन मन्दोदरीबाष्पवारिभिः शमितो मृधे ।

प्राणेश्वरीवियोगाग्निः स रामः श्रेयसेस्तु वः ॥ ३ ॥

भीमेनापि धृता मूर्ध्नि यत्पादाः स युधिष्ठिरः ।

वंशाद्येनेन्दुना जीयात्स्वतुल्य इव निर्मितः ॥ ४ ॥

परमारकुलोत्तंतः कंसजिन्महिमा नृपः ।

श्रीभोजदेव इत्यासीन्नासीराक्रान्तभूतलः ॥ ५ ॥

यद्यशश्चन्द्रिकोद्द्योते दिगुत्सङ्गतरङ्गिते ।

द्विषन्नृपयशःपुञ्जपुण्डरीकैर्निमीलितम् ॥ ६ ॥

ततोभूदुदयादित्यो नित्योत्साहैककौतुकी ।

असाधारणवीरश्रीरश्रीहेतुर्विरोधिनाम् ॥ ७ ॥

महाकलहकल्पान्ते यस्योद्दामभिराशुगैः ।

कति नोन्मूलितास्तुङ्गा भूभृतः कटकोलबणाः ॥ ८ ॥

तस्माच्छिन्नद्विषन्मर्मा नरवर्मा नराधिपः ।

धर्माभ्युद्धरणे धीमानभूत्सीमा महीभुजाम् ॥ ९ ॥

प्रतिप्रभातं विप्रेभ्यो दत्तैर्ग्रामपदैः स्वयम् ।

अनेकपदतां निन्ये धर्मो येनैकपादपि ॥ १० ॥

तस्याजनि यशोवर्मा पुत्रः क्षत्रियशेखरः ।

तस्मादजयवर्माभृज्जयश्रीविभ्रुतः सुतः ॥ ११ ॥

तत्सूनुर्वीरमूर्धन्यो धन्योत्पत्तिरजायत ।

गुर्जरोच्छेदनिर्वन्धी विन्ध्यवर्मा महाभुजः ॥ १२ ॥

धारयोद्धृतया सार्धं दधाति स्म त्रिधारताम् ।

सांयुगीनस्य यस्यासिखातुं लोकत्रयीमिव ॥ १३ ॥

तस्यामुप्यायणः पुत्रः सुव्रामश्रीरथाशिषत् ।

भूपः सुभट्टवर्मेति धर्मे तिष्ठन्महीतलम् ॥ १४ ॥

यस्य ज्वलति दिग्जेतुः प्रतापस्तपनद्युतेः ।

दावामिच्छद्गनाद्यापि गर्जन्गुर्जरपत्तने ॥ १५ ॥

देवभूयं गते तस्मिन्नन्दनोर्जुनभूपतिः ।

दोष्णा धत्तेधुना धात्रीवलयं वलयं यथा ॥ १६ ॥

बाललीलाहवे यस्य जयसिंहे पलायिते ।

दिक्पालहासव्याजेन यशो दिक्षु विजृम्भितम् ॥ १७ ॥

The inscription has reference to a grant made in the Samvat year 1272 = A.D. 1216.

Arthavarman.—māṇikyo 'yam mahārghaḥ 910. yām āliṅgya bakā raṇanti 714.

Nil

Arbhaka.—ekaṃ dantachelḥhadasya 70. sâ gotraskhalanaṃ niṣāmya sahasâ tatpūrvam utkampina 2073. sphutatu hṛida-yam kâmaṃ kâmaḥ karotu tanuṃ tanuṃ 1574.

Nil.

Avadhūta.—yâ sâ jagatparibhavasya nimittabhūta 3257. sarvâpadâṃ nilayam adhruvam asvatantram 3515.

Nil.

Avantivarman (Śrīmadavantivarman).—avij-
ñātaviśeṣasya 1889. asāro nirguṇo vakraś 1802. duḥsahasam-
tāpabhayāt saṃprati 1699.

Mahārāja of Kashmir, 855-884 A.D.

Avlokita (Bhaṭṭāvalokita).—sarvātmanā prabhava-
tāpi manobhavana 1088.

Nil.

Āśvaghoṣa (Bhadantāśvaghoṣa).—kadarthitasyāpi
hi dhairyavṛtter 528. jayanti jitamatsarāḥ 198. jātaś cha
nāma na vinañkṣhyati 529. naivākṛtiḥ phalati naiva kulam
na śīlaṇ 3100. vyāyasyann api kaśchid arthitaphalaprapter
abhāgi bhavet 3142.

The epithet bhadanta indicates a Buddhist mendicant. Compare
अदूर्वार्तिना खलु भवितव्यं भदन्तेनेत्यवतीर्य p. 488, and भगवन्भदन्त p. 497 of
Kashmir Ed. of Harshacharita, where the reference is to the Bud-
dhist mendicant Divākaramitra. Compare also Mudrārākṣha
Act IV. Ed. Tel. p. 175, and Telang's note on the word.

Our poet is therefore the well-known Buddhist writer Āśvaghoṣa,
who is mentioned among others by I-tsing (673 A.D.) as an old
teacher. Max Müller's India, What can it teach us, p. 312. The
lives of the three teachers Nāgārguna, Deva, and Āśvaghoṣa are,
Max Müller notes, stated to have been translated by Kumārajīva
about 405 A.D.

The verses kadarthitasyāpi hi dhairyavṛtter, No. 528, and nai-
vākṛtiḥ phalati No. 3100 are in Bhartṛhari's Nītisataka.

Āśvadeva.—phalābhilāshopalatāntarātmā 3020.

Nil.

Asthibhāṅga.—parishvaktas tāvad gurujanabhayād dūti na
mayā 1139.

Nil.

Ādityaka (Bhaṭṭādityaka).—yadyapi chandanaviṭāpi
vidhinā 793.

Nil.

Ādityadatta (Bhadantādityadatta).—iyatyapyet-
asmin niravadhimahatyadhvani guṇās 530.

Nil.

loka, Kāvya-loka, or Sahridaya-loka, a commentary in four chapters on certain verses treating of Dhvani, 'implied meaning,' which is considered the soul of poetry.

"From Abhinavagupta's Tika it appears that these verses are the composition of some older writer, whose name is not given. But it is remarkable that they contain no maṅgalacharāṇa. Ānandavardhana quotes the following poets and writers on Alaṅkāra:—Kālidāsa, Puṇḍarikā, Bāṇa, Bhaṭṭodbhaṭa, Bhāmaha, Sarvaśena, and Sātavāhana Ānandavardhana says nothing about his own parentage or circumstances. The first three chapters of his work have been commented on by Abhinavagupta . . . according to whom Ānandavardhana wrote a vivṛiti of the Dharmottamā-viniśchayaṅkā." Bühler's Kashmir Report, p. 65 ff.

In his article Beiträge zur Kenntniss indischer Dichter, Z. D. M. G. XXVI., p. 364, Aufrecht has a note on Ānandavardhana which we translate.

"According to the Rājataranginī V. 34, Muktakaṇa (of whom no more is known), Śivasvāmin, the poet Ānandavardhana and Ratnākara became famous under the reign of Avantivarman, who, according to Cunningham, p. 19, reigned from 855-884. Bühler, Report, p. 65, has given some information about the Dhvanyāloka of this writer. An examination of good manuscripts of the work may be trusted to yield much more of importance, as I saw long ago, after using the very poor MS. L. O. 1093, in which the text, the commentary of Abhinavagupta, and an anonymous commentary on this last are hopelessly mixed up together. The circumstance that Ānandavardhana in this book makes frequent quotations from a Prākṛit poem of his own called the Vishamabāṇalīlā has not been noticed. The author of the Sarasvatikanṭhābharāṇa, Mammaṭa and Viśvanātha quote both these books."

Ānandavardhana's Vishamabāṇalīlā is quoted in the Śārasamuchchaya. See Peterson's Second Report, p. 17 ff. Other works of his own, to which Ānandavardhana refers in his Kāvya-loka are (2) the Arjunacharita, a mahākāvya, (3) the Harivijaya, another Prākṛit poem, and (4) the Mataparīkshā. In the third uddyota of the book he draws an illustration from a poem called the Madhumathanavijaya—तद्यथा मधुमथनविजये पाञ्चजन्योक्तिषु. The following

reference to this poet is from Jalhana's *Sūktimuktāvali* in a verse ascribed there to Rājasekhara.

ध्वनिनातिगभीरेण काव्यतत्त्वनिवेशिना ।

आनन्दवर्धनः कस्य नासीदानन्दवर्धनः ॥

Ānandasvāmin (Rājānakānandasvāmin).—viprah
sapakṣho hyṇpavitādhārī 2389.

Nil.

Ārarājānaka.—atyadbhutam imāṇ manye 514.

Nil.

Ārādhyakarpūra.—tulyā sukhaṣṭhitir amuṣya mametī
rājā 578.

Nil.

Ārogya (Bhagavattarārogya Bhadantārogya).—
bhṛūbhede rache 'pi dṛiṣṭir adhika ṇ sotkaṇṭham udyikṣhate
1580. yad vañchanāhitamatir bahu chātugarbhaṇ 271.

Nil.

Āryadeva.—malīmasatvād abhibhūya mitra ṇ 1750.

Nil.

The name is that of a scholar of Nāgārjuna. Max Müller's *India* :
What can it teach us ? p. 304.

Āryabhata.—ekatra nāya ratir ityavadhūyamānaḥ 1657.

The well-known astronomer. Born A.D. 476.

Āhlādaka (Rājānakāhlādaka).—manahśuka nivar-
tasva 1257.

Nil.

Ichchhata.—chhandorahitī gāthāḥ 2337.

Nil.

Indubhatta.—chaṇḍachāṇūradordandja 33. sarvāśāparipūri
hu ṇkṛitamado (bhattendurāja) 918.

Abhinavagupta refers to Bhattendurāja as his teacher in the
beginning of his commentary on Ānandavardhana's *Dhvanyāloka*.
A Pratiharendurāja wrote a commentary on Udbhata's book on
Alaṅkāra.

At the end of his *Bhagavadgītātikā* Abhinavagupta tells us that Indurāja was the son of Śrībhūtirāja, and grandson of Sauchuka, of the Kātyāyana gotra. Bühler's *Kashmir Report*, pp. 65 and 80.

Aufrecht quotes under Bhatta Indurāja from the *Śārṅgadharapaddhati* as follows :—1 udasyochehail 71. 52 :

उदस्योच्चैः पुच्छं शिरसि निहितं जीर्णजटिलं

यदृच्छाव्यापन्नद्विपपिशितलेशाः कवलिताः ।

गुहागर्ते शून्ये सुचिरमुपितं जम्बुक सखे

किमेतस्मिन्कुर्मो यदसि न गतः सिंहसमताम् ॥

2 parārthe yaḥ 59, 66. Our No. 947 (Yāśasah). This verse is in Abhinavagupta's *tikā*. 3 sâ yāvanti padāny alika 116, 6. "Printed in the *Amaruśataka*." Our No. 2070 (*Kaśyāpi*).

Indulekhâ.—eke vāranidhau praveśam apare lokāntarāloka-
naṃ 1962.

Nil.

Indradatta.—karnikāralatāḥ phulla 1655.

This, according to the story in the *Kathāsaritsāgara*, is the name of one of the pupils of Upavarshopādhyāya, Pāṇini's teacher in grammar. *Indradatatta*, according to the same account, was the author of the *Aindravākaraṇa*.

Indrasinha (*Bhadantatasthāgaten drasinha*).—
parushavachanaṃ kopātāmre dṛśau valitaṃ mukhaṃ 1601.
ravimaṇir api niścheshtaḥ 2273. hṛdayāni satām eva 212.

The verse *ravimaṇir api niścheshtaḥ* is in the *Śārṅgadharapaddhati* also ascribed to *Indrasinha*. Aufrecht gives and translates it, and adds that it "might pass, were it not to be regarded as a shameless imitation of an older verse."

Īśānadeva.—chakshur drakshyati rūpam antikagataṃ vakshaḥ
parishvakshyate 1352.

Nil. Mention is made of an *Īśāna* in the *Rājataranginī* II. 48.

Īśvarakṛishṇa.—chiraṃ śitajalāvāsa 1656.

The author of the *Sāṃkhyakārikās*. His lower date depends on that of *Śaṅkarāchārya*, inasmuch as *Gauḍapāda*, who was the

teacher of Govindapāda, that is, Śaṅkarācārya, is the author of a commentary on the Sāṅkhyakārikās. Īśvarakrishṇa's book was translated into Chinese between 557-589 A.D. The account found of it in the Chinese version is said to be that it is a selection of 70 gāthās made by a Brāhman named Īśvarakrishṇa, out of an original total of 60,000 gāthās composed by Panchaśikha (Kāpileya), the pupil of Āsuri, the pupil of Kapila. See Max Müller's *India: What can it teach us?* p. 361, and Hall's edition of the Sāṅkhyasāra.

Īśvaravarman (Suvāṇakāreśvaravarman).—
esho 'gnihobrīti bibharti gās tā 2353 ? śailāḥ surān rukma-
mayān nirīkshya 2354.

Nil.

Uñchhavṛitti.—bhraṣṭair meghaśukāghāta 1722. sphur-
antaḥ piṅgalābhāso 1721 ?

Nil.

Udaya (Upādhyāyodaya).—pratyagrāḥ parṇanichayais
784.

Nil.

Udbhaṭa (Bhaṭṭodaya).—ayaṁ bandhuh paro veti 498.
kim iha bahubhīr uktair yuktīśūnyaiḥ pralāpāir 3453. kim
kaumudīḥ śaśikalāḥ sakalā vichūrya 1463.

One of the earliest writers on *Alaṅkāra* whose works remain or have been found. His *Alaṅkāraśāstra*, with the commentary of Pratiḥara Indurāja, was got by Bühler in Kashmir. "Of this Bhaṭṭodbhaṭa," Bühler writes, "Kāhāṇa (*Rājat.* IV. 494) says that he was Jayapīṭa's (779-813 A.D.) sabhāpati, or chief pandit, and that he was paid daily a lakh of dīnāras. It is to be regretted that the recipient of such magnificent pay did not write a more extensive book, and did not give us extracts from contemporaneous poets. He has only composed a short treatise on the *alaṅkāras*, or 'ornaments' to be used in poetry, and most egotistically takes his examples from his own work, a *Kumārasaṇ bhava*." *Kashmir Report*, p. 65.

Udbhaṭa was the author also of a commentary on Bhāmaha's book on rhetoric. See Aufrecht in *Indische Studien*, XVI. 207.

U p a m a n y u.—sā dhyârâgarudhîrârûpam ârân 1892.

Nil. The verse is given by Aufrecht from the Sârûgadhara-paddhati.

Û r j i t a.—asitîmâ samutpannah 1490.

Nil.

Û r v î d h a r a (Bhaṭṭorvîdhara).—â saptater yasya vivâhapañktir 2350.

Nil.

A u r v a.—bhraśyaddhanândhakâre 'tha 1799 ? riktâ vipaṇḍurât-mâno 1800.

Nil.

K a ṇ k a ṇ a.—kañṭhagrahe śithilatāṇ gamite kathanchid 1085.

The following verse is given in Ratnakañṭha's compilation of commentaries on the Kāvyaaprakāśa the Sârasamuchchaya (Peterson's Second Report, p. 15 ff.) as by Kavi Kaṇkaṇa.

लीलापङ्कजमादधाति रुचिरे गम्भीरनाभ्यन्तरे

कस्तूरीद्रवचर्चितं वपुरपि व्यासी करोत्यादरात् ।

ताटङ्गं च करे करोति कुतुकाच्चक्रानुकारं तदा

लक्ष्मीः क्रीडति पीतवस्त्रकलिता स्मित्त्वा सखीनां पुरः ॥

व्यासीकरोति in β should perhaps be श्यामीकरोति.

He may be the Kaṇkanavarsha from whom the city Kaṇkaṇa took its name.

भर्तुः कङ्कणवर्षस्य पुण्योत्कर्षाभिवृद्धये ।

चकार कङ्कणपुरं रमणी स्वर्णवर्षिणी ॥

Râjat. VI. 301.

K a p a r d i n (Bhaṭṭakapardin).—ambâ tushyati na mayâ na snushayâ 3185.

Nil. The verse is ascribed to him also in the Sârûgadhara-paddhati and Aufrecht notes that it is in Bharṭṛihari.

K a p i l a r u d r a k a.—sahakârakusumakesara 1666.

Nil.

Kapilasvāmin.—kusumânîva phalânâm 2857.

Nil.

Kamalākara (Rājānakakamalākara).—andhasya me
hṛitavivekamahādhanasya 3519.

The name is that of the author of a commentary on the Kāvya-
prakāśa.

Kamalāyudha (Śrīkamalāyudha).—bhrātāḥ kashṭam
aho gataḥ sa nṛpatīḥ śāntatāchakraṇcha tat 3328. laghuni
tṛṇakutīre kshetrakoṇe yavām 1840.

Nil. The verse laghuni tṛṇakutīre is ascribed to him also in the
Śārūgadharapaddhati, and Aufrecht notes that it is quoted in the
Daśarūpāvaloka. D. R. IV. 20.

Kambalaka. (Bhādantakambalaka).—martavyapa-
kshandīkshiptā 1246.

Nil.

Kaṇḍaṭṭa.—antaḥśhasuratāraṇibhā 2044. ratnākaro 'pi na cha
jātu bhavān samadro 2490. śūro'si nūnam uditaḥ purato yad
arān 2040. satyam āchakshya kiṃ nātha 2039.

Author of the Bhāshyapradīpa.

"My search for copies of Kaiyaṭa's Pradīpa were attended with
still scantier results than the inquiry regarding the Mahabhāshya.
No. 306 contains a very small portion of the commentary on the
Navamiki. The MS. dates, I think, from the same time as the
pieces of the Bhāshya. The Kāśmīrīs tell an anecdote regarding
Kaiyaṭa, which is perhaps worth mentioning. Kaiyaṭa was, they
say, an inhabitant of one of the smaller towns of the Valley, accord-
ing to some of Pānapur, according to others of Yechurām. He
lived in great poverty, and entirely gave himself up to the study of
the Mahabhāshya and of grammar. In this Śāstra he acquired so
great proficiency that at last he could explain the whole Bhāshya
to his pupils without looking at a MS., and he understood even
those passages which Vararuchi (?) had marked by kaṇḍilas (0) as
unintelligible. One ~~Va~~ foreign Pandit from Southern India, named
according to one authority, Krishnenbhatta, came into Kāśmīr and
went to see Kaiyaṭa at his home. He found him sitting before his
house, engaged in manual labour, and explaining at the same time
to his pupils the most difficult portions of the Bhāshya from memory.

Amazed at the Pandit's great learning and his abject condition, the foreigner hastened to the king of Kaśmīr and obtained from him a śāsana granting to Kaiyata a village and an allowance of grain. But when he brought the deed to the Pandit the latter steadfastly refused to accept the gift, because he considered it unlawful as coming from a king. Later Kaiyata left Kaśmīr and wandered to Benares. There he vanquished the Pandits at a sabhā by his great learning, and composed the Pradīpa at the request of the Sabhapati. According to this story the Pradīpa was not written in Kaśmīr, and, if the statement that Kaiyata lived at Pāmpar is true, it cannot be older than the 9th century. For that town was built by Padma in the reign of Ajitāpīḍa, 844-849 A.D. Dr. Kielhorn has lately stated in his pamphlet on the Mahābhāṣya that he does not think Kaiyata an old writer. I agree with him on this point, and do not believe that he is older than the 13th century A.D. The earliest Indian grammarian who quotes him is, as far as I know, Śaṅkara-Mādhava. I have heard it asserted by Indian Pandits that Kaiyata was a brother of Mammata."—Bühler's Kashmir Report, p. 71ff.

A chittrakāvya by Kaiyata called Devīśataka is said to exist in Kaśmīr. This may be the book of that name entered anonymously in Bühler's Report No. 137.

Karṇāṭaka. (Bhaṭṭakārṇāṭaka).—alasayati gātram adhikāṇ 1262. avāśyaṇ kopāgnis tava sutanu nirvāsyati chirāt 1606.

Nil.

Kalaśa. (Kalaśaka).—ādityāḥ kiṇ daśaite 53. kallolair vikiratvasau girivarān 880. kiṇ śundarair idam ato 'tha bahūni tāni 1465. kva tat tejas 562. dattaṇ yena sudhām-dhānam asamaṇ 881. dayitābāhupāśasya 1529. daityāsthī-pañjara 52. nidrārdhamālitadriśo madamantharāyā 1280. pra-sāraparatantrayor madhumadojjhitavriḍayoś 1322. mukham api pariśiṣṭam yasya tejahprasūtiṇ 996. re meghāḥ svasa-rīradānaguru kiṇ baudhdhaṇ yaśo na śrutam 850.

Mahārāja of Kaśmīr 1080-1088 A.D. is one author, nantarāja and father of Harsha. That Mahārāja was Kaiyata at least as well as a patron of learning, is evident from engaged in manual labour him in the Vikramāṅkadevacharita XVIII. pupils the most difficult.

यस्योदारां परिकलयतः शस्त्रशास्त्रप्रतिष्ठां
 द्वे प्रेयस्यौ जगति विदिते श्रीश्च वाग्देवता च ।
 एका भेजे भुजमभिनवाम्भोजलीलातपत्रा
 श्वेतच्छत्रायितसितयशश्चन्द्रिकान्या मुखेन्दुम् ॥

Ed. in γ भुजमभिनवाम्भोजलीलातपत्रा

Kshemendra in his *Suvṛittatilaka* quotes the following verse from *Kalāśa*.

अञ्जलौ जलमधीरलोचना लोचनप्रतिशरीरशारितम् ।
 आत्तमात्तमपि कान्तमुक्षितुं कातरा शफरशङ्किनी जहौ ॥

Kalyāṇadatta. (*Srīkalyāṇadatta*).—*udgrīvaṃ khalu
 vīkṣhitam vapur idam lajjīdasam yat tadā* 1349.

Doubtless the same as the *Kalyāṇa*, pupil of *Alakadatta*, who is mentioned by the author of the *Srīkaṇṭhācharita* as one of his own contemporaries.

श्रीमानलकदत्तोयमनल्पं काव्यशिल्पिषु ।
 स्वपरिश्रमसर्वस्वन्याससभ्यममन्यत ॥
 तथोपचस्क्रे येन निजवाङ्मयदर्पणः ।
 बिहृगपौढिसंक्रान्तौ यथा योग्यत्वमग्रहीत् ॥
 तत्तद्बहुकथाकेलिपरिश्रमनिरुद्धम् ।
 तं प्रश्रयप्रयत्नेन कल्याणं सममीमनत् ॥

Srīkaṇṭh. XXV. 78-80.

Maṅkha wrote this book between 1135 and 1145 A.D. See *Bühler's Kashmir Report*, p. 50 and Appx. II. p. cxii.

Kallata. (*Bhaṭṭakallata*: *Śrīkallatakavi*).—
itarad eva bahir mukham 431. *kim tena kāvyamadhuna* 136.
kva piśunasya gatiḥ 432. *tivrātāmrarūcho raveḥ katham*
iyaṃ svapne 'pi sambhāvanā 2565. *dīṇmukhāni parichumbat*
prithvim 2483.

Author of the Spandasarvasva, a commentary on the Spandakârikâs of his teacher Vasugupta. According to Kalhana he was a contemporary of Avantivarman, who reigned about 854 A.D.

अनुग्रहाय लोकानां भट्टाः श्रीकल्लटादयः ।

अवन्तिवर्मणः काले सिद्धा भुवमवातरन् ॥

Râjat. V. 51.

Bühler's Kashmir Report, p. 78 ff. and Appx. II. p. CLXVI. ff.

Kalhana.—antarye satatam luthantyanitâs 889. avakâśah suvrittânâṃ 2795. karṇe tat kathayanti 462. kaḥ svabhâvagabbhîrânâṃ 3159. gobhujâṃ vallabhâ lakṣmîr 3364. parâmrishati sasprîham 905. pâkaś chen na śubhasya 361. bhaṇḍas tãṇḍavamandape 463. bhâsvadbimbâdharâ kṛṣṇa 1461. bhujataruvanachehhâyâṃ yeshâṃ 187. mâtস্যयेṇa jahad grabhān 579. yaḥ pātārtham 3132. ye 'pyāsann ibha-kumbhaśāyitapadā 188. yo yaṃ janāpakaraṇāya srijatyupāyaṃ 3133. vṛitiṃ svām bahu manyate 360. satksbetraprati-pāditah 3028.

Author of the Râjataranginî. He was a contemporary of Jayasinha Mahârâja of Kashmir 1129-1150 A.D., and according to Kashmir tradition he is the author of the Jayasinhâbhyudaya, a verse of which is preserved to us in Ratnakaṇṭha's Sârasamuchchaya.

भूमुत्पदं पर्वतशेषमासी-

त्तस्थौ विधावेव च राजशब्दः ।

न वाहिनीनाथकथा समुद्रा-

दन्यत्र तस्मिन्नुपतौ बभूव ॥

Kaviputrau.—bhrûchâturyaṃ kuñchitântâḥ kaṭâkshâḥ 2227.

The designation under which two poets who were partners in authorship became famous. Compare the similar case of Râmila and Somila, joint authors of the Śûdrakathâ. The Kaviputrau are referred to under that name by Kâlidâsa at the beginning of his Mâlavikâgnimitra—भासकविसौमिलकविपुत्रादीनां प्रबन्धानतिक्रम्य.

Kâlidâsa.—aṅgulîbhîr iva keśasaṃchayaṃ 1963. anâghrâtaṃ pushpaṃ 1332. anyonyam utpîḍayad utpalâkshyâḥ 1542. asyâḥ sargavidhau 1467. âdîptavahnîsadṛṣair apayâtapattraiḥ

1678. â mûlato vidrumarâgatâmrâḥ 1674. upârjitânâṃ vittânâṃ 3037. kaṇṭhasya tasyâḥ stanabandhurasya 1528. kvâkârâṃ śūśalakṣhmaṇaḥ 1343. tvâm âlikhya prapayakupitâṃ 1337. dīneshu gachchhatsu madhûkapāṇḍuraṃ 1543. nâgendrahastâs tvachi karkaṣatvâd 1566. pādanyâsaṃ kshiti-dharaguror mûrdhni 561. pravâtanîlotpalanirviśeshaṃ 1499. bālenduvakraṇyavikâsabhâvâd 1643. muhur aṅgulisaṃvṛitâ-dharaushṭhaṃ 1273. vṛittânupûrve cha na châtîdîrghe 1567. śalâkâñjananirmiteva 1491. śuddhaṃ âvilam avasthitaṃ chalaṃ 1901. śyâmâsvaṅgaṃ chakitalhariṇaprekshite dṛiṣṭi-pâtāṃ 1336.

The earliest known reference to Kālidāsa is in an inscription dated 637 A.D., which will be referred to under Bhāravi. Bāṇa's reference to him in the beginning of the Harshacharita dates from about the same time. How long before 637 A.D. Kālidāsa flourished is not known. In his commentary on Meghadûta 14 Mallinâtha tells that Dīnâgâchârya and Nichula were contemporaries of Kālidāsa. Dīnâga is believed to have lived in the middle of the 6th century. See Max Müller's India: What can it teach us? p. 305 ff.

The tradition according to which there were not one Kālidāsa, but three, is as old at least as the younger Rājasekhara, whose verse

एकोपि जीयते इन्त कालिदासो न केनचित् ।

शृङ्गारे ललितोद्गारे कालिदासत्रयी किमु ॥

is found both in the Sûktimuktavali and the Hârâvali.

Most of the verses Aufrecht quotes under Kālidāsa from the Śārṅgadharapaddhati are referred by him to wellknown books. Those he marks as unknown are as follows :—1 akṛisam 99, 9 :

अकृशं नितम्बभागे क्षामं मध्ये समुन्नतं कुचयोः ।

अत्यायतं नयनयोर्मम जीवितमेतदायाति ॥

2 etâni nihsahatanor 102. 13 :

एतानि निःसहतनोरसमञ्जसानि

शून्यं मनः पिशुनयन्ति गतागतानि ।

एते च तीरतरवः प्रथयन्ति ताप-

मालम्बितोज्झितपरिग्लपितैः प्रवालैः ॥

3 tārātāratarair etair 34, 11 :

तारतारतरैरेतैरुत्तरोत्तरतो रुतैः ।

रतार्ता तित्तिरी रौति तीरे तीरे तरौ तरौ ॥

4 payodharākāradharo 137, 4 :

पयोधराकारधरो हि कन्दुकः

करेण रोषादिव ताड्यते मुहुः ।

इतीव नेत्राकृति भीतमुत्पलं

तस्याः प्रसादाय पपात पादयोः ॥

Given here from Jalhana's Sūktimuktāvali.

5 lakshmīkrīḍitadāgaṃ 120, 25 "In C D only." Our No. 2005 (Kasyāpi).

6 vanitākara after 137, 11. "Only in D."

वनिताकरतामरसाभिहतः

पतितः पतितः पुनरुत्पतसि ।

ध्रुवमस्ति हि कन्दुक ते हृदयं

दयिताधरसंगमलुब्धमिव ॥

From Jalhana's Sūktimuktāvali under Daṇḍin.

7 veṇī viḍambayati 99, 11 :

वेणी विडम्बयति मत्तमधुव्रताली-

मङ्गीकरोति गुणमैन्दवमास्यमस्याः ।

बाहू मृणाललतिकाश्रियमाश्रयेते

पुङ्खानुपुङ्खयति कामशरान्कटाक्षः ॥

8 hemāmbhoruhapattane C D after 129, 4 :

हेमाम्भोरुहपत्तने परिमलस्तेयी वसन्तानिल-

स्तत्रत्यैरिव यामिकैर्मधुकरैरारब्धकोलाहलः ।

निर्यातस्त्वरया व्रजन्निपतितः श्रीखण्डपङ्कद्रवै-

लिप्ते केरलकामिनीकुचतटे खञ्जः शनैर्गच्छति ॥

Aufrecht has recently, Z. D. M. G. XXXIX. 306 ff., put together all the verses which are ascribed in the Subhāshitas available to him and in other writings to Kālidāsa, but which do not occur in any of his known works. This paper yields the following additional verses:—9 avachanam vachanam, ascribed in Śp. 139, 9 and Sbhv. 2054 to Vāmanasvamin: in the Saduktikarṇāmṛita to Kālidāsa. Our No. 2052. 10 iha nivasati:

इह निवसति मेरुः शेखरः क्षमाधराणा-

मिह विनिहितभाराः सागराः सप्त चान्ये ।

इदमहिपतिभोगस्तम्भाविभ्राजमानं

धरणितलमिहैव स्थानमस्मद्विधानाम् ॥

Given by Aufrecht from Peterson's paper on the Auchityā-lamkāra of Kshemendra, p. 3, with a reference added to Bhojaprabandha v. 98. 11 upārjitānām vittānām. Böhtlingk 1307, according to the Subhāshitāvali 3036 by Kālidāsa. Our No. 3037. 12 kaśchid vācho, Skm. 3. 14:

कश्चिद्वाचो रचयितुमलं वोढुमेवापरस्ताः

सा कल्याणी मतिरुभयथा विस्मयं नस्तनोति ।

न त्वेकस्मिन्नतिशयवतां संनिवेशो गुणाना-

मेकः सूते कनकमनलस्तत्परीक्षाक्षमोन्यः ॥

13 kṛitopakāraṃ. "Böhtlingk 1877, according to Śp. 117, 7 by Bhojanarendra, in Subhāshitāvali 1901 ascribed to Kālidāsa." Our No. 1900. 14 kvākāryaṃ śāśalakshmaṇaḥ. "This oft-quoted verse (see Kāvyaaprakāśa, p. 64) is according to Skm. 2, 524, and Sbhv. 1341, by Kālidāsa. The statement seems very improbable, since, according to the Kuvalayānanda the verse refers to the relations between Yayāti and Devayāni." Our No. 1343 above. 15 divāpi, Skm. 2, 313:

दिवापि जलदोदयादुपचितान्धकारच्छटा-

जटालिततटीमिमां विशति विस्मरन्ती भयम् ।

तमालतरुमण्डितां वटनिरस्तभानुशुतिं

धृताभिसरणव्रता शबरमुन्दरी कन्दरीम् ॥

16 na vakti premârdram Skm. 2, 29 :

न वक्ति प्रेमाद्रं न खलु परिरम्भं रचयति
स्थितौ तस्यां तस्यां करकमललीलां न सहते ।
स्मितज्योत्स्नाकान्तं मुखमभिमुखं नैव कुरुते
तथाप्यन्तःप्रीतिं वपुषि पुलकोस्याः कथयति ॥

17 priyâyâm Skm. 4, 223 :

प्रियायां स्वैरायामतिकठिनगर्भालसतया
किराते चाकर्णाकृतधनुषि धावत्यनुपदम् ।
प्रियाप्रेमप्राणः प्रतिभयवशाकूतविकलो
मृगः पश्चादालोकयति च मुहुर्याति च मुहुः ॥

18 mattânâm kusumarasena. Daśarûpaka 3, 14 from the Vikra-
morvaśi :

मत्तानां कुसुमरसेन षट्पदानां
शब्दोयं परभृतनाद एष धीरः ।
कैलासे सुरगणसेविते समन्ता-
त्किनर्यः कलमधुराक्षरं प्रगीताः ॥

19 yat trailokyamanorathasya, Skm. 2, 336 :

यत्त्रैलोक्यमनोरथस्य परमं पात्रं मनोजन्मना
यच्चास्त्रं हरनिर्जितेन जगतीं जेतुं चिरादर्जितम् ।
यन्मे श्रोत्ररसायनं कथमहो प्राप्तं तदेतन्मया
रूपं लोचनपीयमानविगलल्लावण्यपूरं पुरः ॥

20 vavur eva Skm. 2, 22 :

ववुरेव मलयमरुतो जगुरेव पिकाः परारि [च] परुच्च ।
उत्कण्ठाभरतरलं सखि मानसमैषमः किमिदम् ॥

"A verse in derision of the old-fashioned words in Pāṇini v. 3, 22."

21 svapna prasāda Skm. 2, 473 :

स्वप्न प्रसीद भगवन्पुनरेकवारं
संदर्शय प्रियतमां क्षणमात्रमेव ।
दृष्टा सती निविडबाह्व [युगे वि] लग्नं
तत्रैव मां नयति सा यदि वा न याति ॥

“The second half is corrupt and unintelligible.”

22 “In his Second Report, p. 62, Peterson gives the following verse as ascribed in the Hārāvali to Kālidāsa.

अहो मे सौभाग्यं मम च भवभूतेश्च भणितिं
तुलायामारोप्य प्रतिफलति तस्यां लघिमनि ।
गिरां देवी साक्षाच्छ्रुतिकलितकह्लारकलिका-
मधूलीमाधुर्यं क्षिपति परिपूर्त्यै भगवती ॥

“According to this verse Kālidāsa is represented as a contemporary of Bhavabhūti's. I have myself no doubt that the verse is borrowed from the Bhojaprabandha (v. 254). In the place referred to Bāṇa, Bāṇaputra, and Bhavabhūti are brought together at the court of Bhoja of Dhārā.”

It has been seen above that Rājasekhara knew of three Kālidāsas : and it is no longer so improbable as it has been thought to be that a Kālidāsa of great repute lived at the same time as Bhavabhūti. Compare the story given by Bhandarkar, Preface to Mālatīmādhava p. vi. ff. It is at least curious to note in this connection that all five of Aufrecht's MSS. of the Śārṅgadharapaddhati, as also our Cambay MS., attribute to Kālidāsa a verse which occurs in Bhavabhūti's Uttararāmacharita, vitarati guruḥ prajāñ.

K ā l i d ā s a m ā g h a u .—madhu tishtathi vāchi yoshitāp 3380.

This signature would go to show that a Kālidāsa and Māgha wrote at least one joint poem. Compare the remarks under Kavi-putra. Nothing is known for certain of Māgha's date. Aufrecht says that he belongs to the middle school of Indian artificial poetry, and may have been a younger contemporary of Bhavabhūti.

Kiśoraka. (Divirakisoraka).—âlokatrastanârîkṛitasabhayamahânâdadhavajjanaagha 2421. bhrâjishnavo nabhasi bhûrihṛitândhakâra 780. śûnyârthair vachanair mayâ narapate karnau tavâpûritau 3234.

Nil. The prefix to the name shows that he was a Kâyastha. The verse âlokatrasta, No. 2241, is given by Aufrecht from the Śârṅgadharapaddhati.

Kumâra. (Bhâṭṭakumâra).—abhinavaṃ galitâṅśukadarśitaṃ 2161. kiṃ bhûshapena rachitena hiraṃmayena 2165. bāle nātha vimuñcha māmīni ruchaṃ 1614. svāmin prabho priya grīhāṇa parishvajasva 2096.

See under Kumâradâsa.

Kumâradatta.—divi niveśitatāmtavilochanâ 1753. navavi-bodhamanoharaketakī 1754. bhuvanadrishṭinirodhakaraṃ kṛitaṃ 1752. maṇiprabheshu pratibimbaśobhayâ 1812. vimalam ambu nīpiya nadīśataḥ 1751. vishamavṛiṣṭihate 'pi davānala 1755.

Nil.

Kumâradâsa.—bhrāntvâ vivasvān atha dakshinâśām 1654. śīśiraśīkaravâhīni mārute 1757.

Peterson* has pointed out that Kumâradâsa is quoted by Kshemendra in his Auchityavichâracharchâ, and that the verse given is one indicated by Aufrecht, in his edition of Ujjvaladatta's commentary on the Unâḍi Sūtras, as apparently the source of a quotation in the Mahâbhâshya. The whole verse is as follows.

अयि विजहीहि दृढोपगूहनं

त्यज नवसंगमभीरु वल्लभे ।

अरुणकरोद्धम एष वर्तते

वरतनु संप्रवदन्ति कुक्कुटाः ॥

* In a paper On the Auchityâlampkāra of Kshemendra contributed, with a Note on the date of Patañjali, to the Journal B. B. R. A. S. XVI. p. 170 ff. Published also separately with a Preface in reply to Professor R. G. Bhandarkar. Bhandarkar's paper On the date of Patañjali, a Reply to Professor Peterson, will be found in the Journal B. B. R. A. S. XVI. p. 199 ff. His Second Reply was published only as a pamphlet.

The last pāda is quoted in the Mahābhāṣya on Pāṇ. I. 3, 48. Nothing is known of Kumārādāsa's date: but Jalhapa's Sūkti-muktāvalī contains a verse attributed to Rājasekhara, which shows that he was the author of the Jānakīharana, and that he did not flourish before Kālidāsa.

जानकीहरणं कर्तुं रघुवंशे स्थिते सति ।

कविः कुमारदासश्च रावणश्च यदि क्षमः ॥

The following quotation from the Jānakīharana occurs also in Ujjvaladatta's note on III. 73 (Aufrecht's preface, p. xviii.) in illustration of the meaning of the word धूसरः.

धूसर ईषत्पाण्डुरः । महिषधूसरितः

सरितस्तट इति जानकीहरणे यमकम् ।

From the fact noted below with regard to the verse bale nātha vimuñcha it would seem that Kumārādāsa is the same as Kumāra (Bhātākumāra)

From the Śārṅgadharapaddhati Aufrecht quotes under Kumārādāsa as follows, 1 paśyan bato 98, 71 :

पश्यन्हतो नन्मथवाणपातैः

शक्तिं विधातुं न निर्मील्य चक्षुः ।

ऊरु विधात्रा हि कृतौ कथं ता-

विन्यास तस्यां सुमतेर्दिवर्कः ॥

2 bale nātha vimuñcha 114. 1. "Is ascribed to Anura. Bāhtlingk calls the poet Kusumadāsa." This verse is in our Lock No. 1614 ascribed to Bhāta Kumāra, and in Jalhapa's Sūktimuktāvalī to Śrīkumāra. 3 Jayāpataka śloka 198, 59:

वयःप्रकर्षादुपनीयमान-

स्मनद्वयस्योद्बहनश्रेण ।

अत्यन्तकादर्थं वनजायताभ्या

मध्यो जगामेति ममैव तर्कः ॥

From our Cambay MS. 4 Śārṅgastakara. Our No. 1657 above.

K u s u m a d e v a.—adhamam bādhathe bhuyo 300. apyāpatsa-
mayah sādhoḥ 297. uttamaṃ suhiraṃ naiva 303. uttamah
kleśavikshobhaṃ 291. kṣhaṇakshayiṇi sâpâye 299. guṇavan
suchinasthayi 301. guṇam autaram prâyas 293. jade pra-
bhavati prâyo 292. drishtadurjanadaurâtmyah 298. dhanam
api paradattaṃ 307. na kadāchit satâṃ chetaḥ 305. narâḥ
saṃskârârhâ jagati 306. prâyah santyupadesârâhâ 289. mana-
svihriḍayaṃ dhatte 290. sa tushyatyuttamah stutyâ 304.
saṃpattau komalaṃ chitaṃ 295. sajjanâ eva sîdhûnâṃ 287.
svabhavaṃ na jâhutyantah 296. sarvatra guṇavân deśe 302.
svabhâvaṃ naiva muñchanti 294. sâdhur eva pravînah syât
288.

Author of the *Dṛiḥyântaśataka*.

K r i ṣ ṇ a k a. (P a ṇ ḍ i t a k r i ṣ ṇ a k a).—sâ khyâtâsti
jagattraye suranadî sâ saṃbhuchûḍâmanan 2556.

Nil.

K r i ṣ ṇ a m î s r a.—gaṇḡâtîrataranūgaśîtalâsilâvinyastabbhâsvad-
briśi 3078. jâto' haṃ janako mamaisha janani kshetram kala-
traṃ kulaṃ 3321. nâsmâkaṃ janani tathojjvalakulâ sachchh-
rotriyaṇṇaṃ kulâd 2400. veśyâveśmasu sîdhugandhi 3077.

Wrote the *Prabodhachandrodaya*, according to Goldstücker, in
the end of the twelfth century. See Weber's *Indian Literature*,
p. 207, note 218.

K s h e m a v r i d d h i (B h a d a n t a k s h e m a v r i d d h i).—bhri-
śaṃ śūsūbhire śūbhair 1730.

Nil.

K s h e m e n d r a.—aṅke vṛiddhim upâgataṃ 756. andhaḥ sa eva
śrutarvarjito yah 3031. aprastâvastutibhir anîṣaṃ karpâśûlaṃ
karoti 3202. arthapriyatayâtmânâṃ 3370. aho tṛishṇâveśyâ
sakalajanatâṃmohanakari 3263. aho bata khalah 334 ? âśâpâ-
śavimuktiniśchalasukhâ svâyattachittasthitiḥ 3479. kântâya
vikasadvilâśahasitasvachchhânśavaś châmarâṃ 2249. kim
jîvâvadhibandhanair guṇagaṇair ârâdhitair bandhubhir 3043.
ko nu veśyâjanât tasmât 3371. khachitram api mâyâvî 338.
khalah syjanapaiṣunye 335 ? khalena dhanamattena 339.
gehaṃ durgatabandhubhir 309 ? grîshme hâratushârâchan-

danachayaś chīnāśūkaṃ chandrikā 3323. chyntopyudgach-
 chhati paṇaḥ 223. jāne kopataraṅgitāṅgalatikā tenāham
 āliṅgitā 2151. jāne 'nyāsahitaṃ vilokya kutilaṃ taṃ kūtave-
 shaṃ tvayā 1422. jihvādushitasatpatraḥ 333 ? jīvanagraha-
 ṇenāmra 331 ? jīvantiarthakshaye nīchā 3182. tadvaktrāb-
 jajitaḥ prasahya bhajate kshaiṇyaṃ kshapāvallabhas 1358.
 dātā balir yāchanako murārīr 3106. dvāre ruddham upekshate
 katham api prāptaṃ puro nekshate 3238. dīptim oshadhile
 śeṣhu 1888. dharmah sarma paratra cheha 3030. nakhada-
 śananiṣātajarjārāṅgi 2126. na lujjate sajjanavarjanīyayā 359.
 na śāntāntaśrīṣṇā 491. nāsādītāni vanavāsadriddhāvratena
 2250. nyāyaḥ khalaiḥ parihṛitaś 317. paribhramasi kiṃ
 mudhā kvachana chitta viśramyatāṃ 3153. pātraṃ pavitra-
 yati 324. putrād apyadhikāṃ cha vindati vibhūr bhṛityaṃ
 hi bhāgyodaye 3155. prāṇanaṃ parīkṣaṇya 3033. bhava-
 jaladhigatānāṃ dvandvavātāhatānāṃ 3498. bhavati bhisha-
 gupāyāḥ puthyabhuṃ nītyarogī 3118. māyāmayah prakṛi-
 tyaiḥ 337. mudyam janma 3029. mūrchlāchhādītam
 ikshate na nayanam tāpe tanuḥ pachyate 2152. lakshmīr
 dānaphalā 3034. lābhaprapayino nīchā 230. vittena veti
 veśyā 2369. videseshu dhanam vidyā 3053. vyomnah śyāmā-
 virahiṇas 2156. vrata vivādam 318. śamayati yaśaḥ 303.
 sāsacharyaṃ yudhi śauryam 362. śīlam śīlayatāṃ kulam
 kalayatāṃ sadbhāvam abhyasyatāṃ 3035. saityam vāchi 3032 ?
 satsādhuvāde murkha-ya 336 ? sadā khaṇḍanayogyāya 332 ?
 sābhimānam asaṃbhāvyam 310. svāmye peśalata 266.

The well-known Kashmirian poet. See Buhler's Kashmir Report p. 45 ff., Peterson's First Report p. 4 ff., Schoenberg's paper on Kshemendra's Kavikaṇṭhābhārata (Wien, 1884), and the Paper on the Auchityālakāra of this poet already referred to. Kshemendra finished his Samayāmāṛikā, during the reign of king Ananta, 1050 A.D. His literary activity, as Buhler says, falls in the second and third quarters of the eleventh century.

The following is a list of Kshemendra's works so far as they or their titles have been hitherto recovered. Those with an asterisk prefixed are only known by name: (1) * Amṛitatarāṅgakāya. (2) * Avasarasāra. (3) Auchityavichāraśarṇa. (4) * Kanaka-jānakī. (5) Kalāvilāsa. (6) Kavikaṇṭhābhārata. (7) Chatur-vargasamgraha. (8) Chāruchari. (9) * Chitrābhāratautāka.

(9) Daśavatāracharitanāṭaka. (10) * Deśopodeśa. (11) Nīti-kalpataru. (12) * Padyakādambarī (13) * Pavanapañchāsikā. (14) Bṛhatkathāmañjarī. (15) Bodhisattvāvadānakalpalatā. (16) Bhāratamañjarī. (17) * Muktvāli. (18) * Rājāvalī. (19) Rāmāyaṇamañjarī. (20) * Lāvāṇyavatī. (21) Lokaprakāśakośa. (22) * Vātsyāyanasūtrasāra. (23) Vyāsashṭaka. (24) * Saśi-vañśamahākāvya. (25) Samayamāṭikā. (26) Suvṛittatilaka. (27) Sevyasevakopadeśa. The Hastijanaparakāśa in the Bhanu Daji collection is by a Kshemendra who calls himself son of Yaduśarma.

From the Śārṅgadharapaddhati, under Kshemendra. Aufrecht quotes as follows:—1 and 2 aṅgulibhaṅgavikalpana, muṇḍo jaṭilo nagnaḥ 143, 4, 5. Kalāvilāsa I. 52 and 62. 3 aṅge 'naṅgajvara-hutavahaś 107, 2. Quoted by Kshemendra from his Padyakādambarī. 4 atisāhasam 28, 2. Kalāvilāsa II. 46. 5 atyunnatapadārūḍhaḥ. In the Chāracharyā. 6 atha pathika 120, 3. Kalāvilāsa I. 30. 7 anaṅgena 91, 4:

अनङ्गेनावलासङ्गाज्जिता येन जगत्त्रयी ।

स चित्रचरितः कामः सर्वकामप्रदोस्तु वः ॥

8 artho nāma. In the Kalāvilāsa. 9 ākhyāyikā 143, 11. Kalāvilāsa II. 6. 10 ādhmātoddhataḍavavahni 134, 30:

आध्मातोद्धतदाववह्निसुहृदः कीर्णोष्णरेणूत्कराः

संतप्राध्वगमुक्तखेदविषमश्वासोष्मसंवादिनः ।

तृष्णार्ताजगरायतास्यकुहरक्षिप्रवेशोत्कटा

भ्रूमङ्गैरिव तर्जयन्ति पयना दग्धस्थलीकज्जलैः ॥

11 āmantraṇajaya śabdaiḥ 143, 26. In the Kalāvilāsa. 12 upayuktakhadirabīṭaka 143, 26. This verse is in Dāmodaragupta's Sambhālīmata. The ascription to Kshemendra in Aufrecht's MSS. of the Śārṅgadharapaddhati is a mistake which occurs also in the Cambay MS. 143, 26 is a verse by Kshemendra, tasmā mahipatīnām (in the Kalāvilāsa), which Aufrecht does not give. It has in our MS. the signature Kshemendrasya. There follow three verses upayuktakhadira 143, 27, purvaṃ cheṭī tato veṭī 143, 28, varṇana-

dayetal 143, 29 (in the *Kalāvīṣa*: not given by Aufrecht) with the signature etc Kshemendrasya. The last only however is by Kshemendra: the first being, as we have seen, by Dāmodaragupta, while the second is by a very modern poet. 13 eke 'dya 148, 27:

एकेद्य प्रातरपरे पश्चादन्ये पुनः परे ।

सर्वे निःसीद्धि संसारे यान्ति कः केन शोच्यते ॥

14 aurvā ivāti 28, 4. In the *Kalāvīṣa*. (Read in *धनलवणवार्ति*, compare Böhtlingk *Z. D. M.* (I. XXVII p. 629). 15 kalamagra 143, 16. In the *Kalāvīṣa*. 16 kavibhir 9, 8:

कविभिर्नृपसेवासु वित्तालंकारहारिणी ।

वाणी वेद्येव लोभेन परोत्करणीकृता ॥

Aufrecht notes that the verse in the *Hitopadeśa* ed. Schl. II 23 abudhair arthalābhāya is an imitation of this verse. 17 kuryān nīchajanabhgastap 76, 91. In the *Chārucharyā*. 18 ke 'pi sva-bhāvalubdhās 23, 3. In the *Kalāvīṣa* (cya : svabhāva lubdhās, at end of a story: the alteration is Sāṅgadhara's). 19 kraya-vikrayakūṭatulā 143, 19. In the *Kalāvīṣa*. 20 kshipe tvakyaśarān 76, 89. In the *Chārucharyā*. 21 grīvāstambabhṛitah paromati 11, 3:

ग्रीवास्तम्भभृतः परोक्षनिकथामात्रे शिरःशूलिनः

सोद्वेगभ्रमणप्रलापविपुलक्षोभाभिभृतःस्वितेः ।

अन्तर्द्वेषविप्रवेशविषमक्रोधोष्णनिःश्वासिनः

कटा नूनमपण्डितस्य विकृतिर्भामिज्वरारम्भभुः ॥

From the Cambay MS. of the *Sāṅgadhara*paddhati. The verse precedes ye sa : satsa, which will be given below, and the two together form one quotation. Aufrecht illustrates the *śulākula* "seized with a head-ache" of the latter verse by a reference to the phrase *patantikathābhāre śarab-śulāka* here. 22 tīvre tapasi linānām 76, 93. In the *Chārucharyā*. 23 dambhāram-bhodhdhuraṇ 76, 88. In the *Chārucharyā*. 24 dāma satyāśritay dadyān 76, 86. In the *Chārucharyā*. 25 dṛpā dagdham 91, 6. "Given by Böhtlingk: In the *Kāvya*prakāśa." This verse is in Rājasekhara's Introduction to his *Viddhaśatbhāṣikā*. The

ascription to Kshemendra is in our Sp. MS. also. But the verse that precedes 91. 5. kulugurur abalanām, which is in the same introduction, has the signature Kasyāpī, while 91. 4. anāṅgenābalā has rightly the signature Kshemendrasya. This is probably the source of the error. 26 dṛṣyate pānagoshtāḥ 121. 1 :

दृश्यते पानगोष्ठीषु कान्ताववत्वगतं मधु ।

स्मरं सहायमासाद्य यस्तो राहुरिवेन्दुना ॥

From the Cambay MS. of the Śāṅgadharapaddhati. 27 na kuryāt parādārechchhām 76, 84 "Given by Böhtlingk." The verse is in the Chârucharyâ. 28 na krodhayatudhânasya 76, 95. In the Chârucharyâ. 29 nadînâ ṇ cha naklînâṇ cha : "only in C after 76, 102. Is quoted in the Saravatikanthâbharana." See Böhtlingk 3214 for other references for this verse which is in the Chânakyaśataka. The ascription to Kshemendra is in our MS. also. The verse occurs in the middle of a long quotation from Kshemendra's Chârucharyâ and may be an interpolation. 30 na putrâyattam aiśvaryam 76, 101. In the Charucharyâ. 31 na madyavyasanaiḥ kshîvah 76, 85. In the Charucharyâ. 32 nayanavikârair 132, 5. In the Kalâvilâsa. Aufrecht calls the verse a coarse rendering of Bhartṛhari's jalpanti sârdham. 33 na lokâyataavâdena (Auf. lokâyatta) 76, 98. In the Charucharyâ. 34 nijâṇ 134, 9 :

निजां कायच्छायां श्रयति महिषः कर्दमधिया

च्युतं गुञ्जापुञ्जं रुधिरमिति काकः कलयति ।

समुत्सर्पन्सर्पः सुषिरविवरं तापविवशः

सञ्जीवकाराधूतं प्रविशति करं कुञ्जरपतेः ॥

35 nottarasyaâm pratiçhyâ ṇ cha 76, 83. In the Charucharyâ, Peterson's First Report, p. 5. 36 pareshâ ṇ kleśada ṇ kuryân 76, 90 In the Chârucharyâ. 37 piṭhî 143, 3 :

पीठीप्रक्षालनेन क्षितिपतिकथया सज्जनानां प्रवादैः

प्रातर्नार्त्वारध्यामं कुशकुसुमसमारम्भणव्यग्रहस्ताः ।

पश्चादेते निमज्जत्पुरयुवतिकुञ्चाभोगदत्तेक्षणार्थाः

प्राणायामापदेशादिह सरिति सदा वासराणि क्षिपन्ति ॥

38 pārvam ebeti tato beti 143, 27. See remarks on No. 12 in this list. बेटी is a Hindustani word. 39 prabhuprasāde visvāsam 76, 97. In the Chārucharyā. 40 brāhmaṇin nāvamanyeta 76, 87. "Given by Böhrlingk." The verse is in the Chārucharyā. 41 bhaktam raktam 76, 94. "Given by Böhrlingk." In the Chārucharyā. 42 meruh, 143, 24-25. In the Kalāvīṣa. The verse is of the same tenor as our Nos. 2364 and 2365 which are from the same passage of the Kalāvīṣa. For the reproach in which the Goldsmith stood in old times Aufrecht refers to Mann IX. 292 and VS. 30, 17. 43 maunī pādaprabhāre 'pi 17, 5:

मौनी पादप्रहारेपि न क्षमी नीच एव सः ।

आकृष्टशस्त्रो मित्रेपि न तेजस्वी खलो हि सः ॥

(Akṛiṣṭaśastro mitre 'pi. "He who draws his sword on a friend too" i.e. as well as on more legitimate objects of his prowess). 44 and 45 yat karoty : yat argyate 23. 1, 2 :

यत्करोत्यरतिं क्लेशं तृष्णां मोहं प्रजागरम् ।

न तद्धनं कदर्याणां हृदयव्याधिरेव सः ॥

यदर्थ्यते परिक्लेशैरर्जितं यन्न भुज्यते ॥

विभज्यते यदन्तेन्यैः कस्य चिन्मास्तु तद्धनम् ॥

Böhrlingk 5034 and 5183 as given by Aufrecht Z. D. M. G. XXV. 238. 46 ye saṃsatsu 11, 2 :

ये संसत्सु विवादिनः परयशःशल्येन शृङ्गाकुलाः

कुर्वन्ति स्वगुणस्तवेन गुणिनां यन्नाद्गुणाच्छादनम् ।

तेषां रोषक्रषायितोदरदृशां कोपोष्णनिःश्रासिनां

दीप्ता रत्नशिखेव कृष्णफणिनां विद्या जनोद्वेजिनी ॥

See note on No. 21 of this list. 47 lakṣmaṇo laghasamdhāni 149, 27 :

लक्ष्मणो लघुसंधानी दूरपाती च राघवः ।

कर्णो दृढप्रहारी च पार्थस्यैते त्रयो गुणाः ।

From the Cambay MS. of the Śārṅgadharapaddhati. 48 lobhaḥ sadā vichintyo 28. 1. In the Kalāvīṣa. 49 vakraiḥ krūratarair

76, 92. In the *Chârucharyâ*. 50 varjayed indriyajayair 76, 96. In the *Chârucharyâ*. 51 vâmâskandnanishaunaśārṅga 36, 22. This verse is quoted by Kshemendra in the *Kavikanṭhâbharana* from his own work *Kanakajânakî*. 52 vyākulo 'pi vipatpâtaiḥ 76, 104. In the *Chârucharyâ*. 53 śrutiṣmṛityuktam âcharāṃ 76, 102. In the *Chârucharyâ*. 54 Satyaprasamatobhîḥ 28, 5. In the *Kalâvilâsa*. 55 hitopadeśaṃ śrīṇyât 76, 100. In the *Chârucharyâ*. 56 hetupramāṇayuktam 21, 4:

हेतुप्रमाणयुक्तं वाक्यं न भ्रूयते दरिद्रस्य ।

अप्यतिपरुषमसत्यं पूज्यं वाक्यं समृद्धस्य ॥

From Cambay MS. So also in Böhrlingk 7413 as given by Aufrecht Z. D. M. G. XX. 5, 241.

G a ũ g â d a t t a.—abhidhâvati māṃ mṛityar 3504.

Nil.

G a ũ g â d h a r a.—vikâsipadmâstarāṇe nirastam 1073.

In his second paper Z. D. M. G. XXXVI. 511 Aufrecht gives the following verses under Gaṅgâdhara from the *Saduktikarṇâmrîta*, and notes that the name reminds us of the court poet of Karna, king of Dâhala (*Vikramânkadevacharita* XVII. 95), whom Bilhana boasts of having overthrown in a poetical contest. 1 pañcheshor Skm. 1, 372:

पञ्चेयोरिषुकोटिशसनशिलाचक्रं चकोराङ्गना-

चक्षुष्यश्चतुरब्धिताण्डवगुरुश्चौरः कृशाङ्गीरुषाम् ।

सोयं सान्द्रतमिस्रसिन्धुरघटाकण्डीरवः कैरव-

श्रीजीवातुरमर्त्यमण्डलसुधासन्धी दिवि द्योतते ॥

2 padopânte Skm. II. 198:

पदोपान्ते कान्ते लुडति तमनादृत्य भवना-

द्भुतं निष्क्रामन्त्या किमपि न मयालोचितमभूत् ।

अये श्रोणीभारस्तनभर युवां निर्भरगुरू

भवद्भ्यामप्यत्र क्षणमपि विलम्बो न विहितः ॥

Gaṇa-pa-ti.—bhūṇyannmahāgarīṅgharshūṇadabhaṇṇapriṣṭha 61.

Jalhana's Sūktimuktāvalī contains a verse attributed to Rājasekhara, in which reference is made to a poet Gaṇapati, and apparently a work of his called Mahamodā.

अथो गणपतिं वन्दे महामोदविधायिनम् ।

विद्याधरगणैर्यस्य पूज्यते कण्ठगर्जितम् ॥

Gaṇḍa-gopāla.—kāśāḥ kshīraṇikāśā 1797.

The verse is in the Śārṅgadharapaddhati also ascribed to Gaṇḍa-gopāla. "So singt der bukolische Dichter." Aufrecht's note.

Gopāditya.—adya dyutaṇṇadharagrāhavidhāv īśo 'sītatkaṇḍa-nal 2110. āśiśrāpi karoti śiṇṇma-rāṇi p-kaṇṇagrahottkaṇḍitā y 1368.

May be the king of Kashmir of that name, Rājat. I. 314. The verse adya dyutaṇṇadhara- is in the Śārṅgadharapaddhati also ascribed to Gopāditya.

Govindarāja (Bhaṭṭa-govindarāja).—dhīkarmatham-ida-n-dietāḥ 213. kṛṇṇamkaraṇ-āśāśakra y 296. kshīr-bhūdaivāṇiloddhūte 3197. dhīte y-yat-eva-guṇayrindavi-mardalakṣaṇy 1520. dhāṇṇa y-āṇṇamī-jarā y-paṭhāṇa y-vilharā 803. āṇṇakubhāṇṇa-hesṭāṇṇa-āṇṇaṇṇa 700. āṇṇapāṇṇ-dalochanavilokakāṇṇadityaṇṇ 1449. bhūte y-āṇṇmārgabole 1449. bhoh-bhoh-karāṇḍra-divasāṇṇa-kiyaṇṇi-tavad 627. yadi-vayaṇṇa-aparādṇiṇas-tadāṇṇiṇṇ 1519. yāṇṇaḥ-svasṇi-tayāṇṇu-rohāṇṇagire 911. yaraṇṇa-ilaṇṇa-vitapāṇṇa-kīṇṇa-śāṇṇa-ṇaṇṇe 998. saṇṇapṇāpya-kokilakulāḥ-kamaṇṇṇyākāṇṇṇiḥ 767. suvīṇṇitaṇṇa-abhādṇāṇṇaṇṇa-vedhasā-sāḍhu-yatnāṇṇ 1522.

Aufrecht quotes a verse from the Śārṅgadharapaddhati attributed to one Devaśvara, in which reference is made to the poet Govindarāja

इन्द्रप्रभारसविदं विदग्धं विहाय

कीरानने स्फुरसि भागति का रनिम्ने ।

आद्यं यदि श्रयसि जल्पन्तु कौमुदीनां

गोविन्दराजवचसां च विदग्धमेवः ॥

Aufrecht sees in this verse a reference to some work of Govindarāja, or of one of his court poets, called Kaumudī. But that seems doubtful. Speech resides with the foolish parrot. If she were to pass over to the bird that loves the moon's rays, he, now mute, could tell us how slight the difference is between that which he loves and Govindarāja's sweet sayings. A Govindarāja, Aufrecht adds, was the patron of Lakṣmīdhara, the author of the Yuktikalpataru.

From the Śārngadharaṣaṭṭhi under Govindarāja Aufrecht quotes as follows. 1 ito vidyut 106, 13 :

इतो विद्युत्पुञ्जस्फुरितमसकृद्वापयतुमा-
मितः केकानिका हरतु हृदयं निर्दयमिदम् ।
इतः कामो वामः प्रहरतु मुहुः पुङ्खितशरो
गतासि त्वं दूरे चपलनयने प्रेयसि यतः ॥

2 dantagra k, 1 :

दन्ताग्रनिभिन्नहिमाचलोर्वा-
रन्ध्रोत्थिनाहीन्द्रमणिप्रभोधे ।
नागाननः स्तम्भधिया कपोलौ
वर्षन्पितृभ्यां हसितः पुनातु ॥

3 daurjanyam 59, 45. Our No. 803 above. 4 bho bho 54, 8. Our No. 627 above. 5 mārjārī himabādaka 98, 117. "From a work on medicine." 6 sthityā 36, 3 :

स्थित्वा स्थैर्यादुपाग्मः समजटरशिराश्चक्रमूर्तिमुद्गूर्त
धूर्तः संत्यक्ततीरः कनिचिदपि पदान्युच्चकैः कुञ्चितद्विः ।
पश्चाद्भीवां प्रसार्य त्वरितगतिरपां मध्यमाविश्य चञ्च
चञ्चन्तीमूर्ध्वकण्ठः कथमपि शकरीं स्फारिताक्षो वकोत्ति ॥

Govindasvāmin (Bhaṭṭagovindasvāmin).—kar-
pūrachandanarājo dhavala ṇ vahantīm 1054. kalāvati kshata-
tamasi prabhāvati 1945. khyātā narādhipatyaḥ 160. niyatam
yadi nāsmāka ṇ 1240. niḥsaṅgam aṅgaṭ madanānalot-
tha ṇ 1459.

The verse *kva prasthītāsi* which is in our book No. 1946 ascribed to Amarak, is given in the *Śārṅgadharapaddhati* as the joint composition of Govindasvāmin and Vikatanāmba.

Ghaṇṭa ka.—dhanur mādā maurvī kvaṇṭa-lakṣaṇaṇ lakṣyaṇa
abala 82.

The verse is given by Aufrecht Z. D. M. G. XXXVI. 553 from the *Saduktikarnamrita* 4, 70, where there is no author's name.

Chandaka.—ekenāk-ḥyā parimāṇa-ḥā pūdenīstasīstha p
1916. eṣā hi me rapagatasya dridhī pratijñā 2275. dhymān
indorlekḥā p 66. prasīde vinasya pūṇḍrīva pūṇḍrīva sa pūṇḍrī-
jya rashap 1629. mūṇḍrīva kim etad 69. sa pūṇḍrīva
vasya hūṇḍrīvaśās 32.

The MSS. vary between *Chandakā* and *Chandakka* and the two are doubtless the same. *Chandakā* may be a good Sanskrit form for an original *Chandaka*. Compare Aśoka's remarks quoted under *Anurika*. *Kathava* mentions this poet *Rīpa* II 16.

नाट्यं सर्वजनप्रेक्ष्यं यश्चक्रे स महाकविः ।

द्वैपायनमनेरंशस्तत्काले चन्द्रकोभवत् ॥

Kshemendra in his *Anvīṭayā* has taken up four verses by Chandaśekhara which two—*Ispidha* (No. 276) and *gāyatrībharḥ*—are given in our book in apparently Nos. 290 and 330, while the third is the verse above (*esha hi me tad-gita*) No. 275 in the order γ δ α β. No. 330 now stands in Bhattacharya. The fourth verse Kshemendra quotes is as follows:

खगोत्सितैरन्वैस्तरुगिरसि दोलेव गचिता

क्षिप्वा नृपाङ्गाण स्वपिति रतिभिर्नैव वसिता ।

तृपार्त्तं गोमायः सकृद्विश्रमसि चेद्वि बहुशो

विलान्वेसी सर्वो हतगजकण्ठं पविर्भाष ॥

Anfreund has noted that the verse '...*śāntam āyātīti śāntam*' occurs in two verses given in the Śaṅkara's commentary on the Bhagavadgītā. It also occurs in the Daśarūpya (cf. Bhaṭṭa 1967: 108). The Sanskrit word *śāntam*, which means 'prasāda-vantasya' is in the Kāvya- (cf. 7.1).

Chandragopin—*kāma-śloka-vibhāṣā-śa* 3326.
keśhīd bhayena bhūbhānti vac-abhāvan 3449. *durgandhi-
 pūrivikṛitair aśa-medam medam* 3448. *nirīkshyamāṇā* 3324.
vishasya vishayānibhaśa 3408.

May be the Chandragomin to whom the *Chandra* grammar is ascribed. Aufrecht *Z. D. M. G.* XXXVI. 512 has a poet Chandragomin, who is perhaps also the same.

Chandrodaya.—*praplaṅgatir nījhyatāḥ vrajatu rājahaśī
 sukhaḥ* 2035.

The name looks like one given to the poet from some much-admired verse. See under *Magha*.

Charpatīnatha.—*chātaka tāta kiyad bhavatā* 684. *jalaka-
 navitaragaranūtaḥ* 685. *rāhur abāhur gaganatule* 3117.

Charpatī as the name of an author occurs in the *Haṭhpradīpikā* Anf. Ox. Cat. 233 b. Compare *Goraksha* and *Gorakshanatha*.

Chāta.—*jātyujjvale madhurakomalavāgyilāsa* 739.

Nil.

Chīlaka. (*Śrīchīlaka*).—*nishpragraheshu karipotāśateshu
 mōhād* 597. *patanti naiva mātāṅga* 584. *mattebhakumbha-
 nirbheda* 583. *malinahutabbugdhāmaśyāmair diśo malinā
 ghaṇair* 1760. *moghair syoma navāmbubhir vasumatī
 vidyallatābhur diśo* 1777.

Nil. The name is *Āka*. Chī is an upanāma like *Dyā* and *Tho*.

Chūlitaka (*Bhātta chūlitaka*).—*āmandena yaśodayā* 39.
yatnāt saṃgamam icchhatob pratidmaḥ dūtīkṛitāśvāsayor
 2066.

Nil. Aufrecht, who gives the verse *yatnāt saṃgamam icchhatob* from the *Saduktikarṇāmrīta* 2691, writes the name *Bhatta Chūṇitaka*.

Chhātra.—*chaṭubachātukaśaṭchn* 939. *na mlānūtānyakhiladhā-
 mavatīḥ mukhāni* 983.

Nil.

Jagaddhara (*Paṇḍitajagaddhara*).—*ajñas tāvad
 alauka mānadhishāṇaḥ kartoon manohārīṣ* 3523. *ajñā-
 nāndham abārdhavaḥ kavalitam rakshobhir akshābhidhāḥ*

3522. amandânaudânâç galadalaghusa utâpavipadâ p 3418.
 asthâne gamitâ kavya p 185. idam idam karuṇâmr̥ita sagarav
 3521 ? udârair mandarai rachitaśikhara p chandraśikhara p
 3417. oṃ namah paramârthaika 12. karṇikâdishviva 14.
 kulaśailadala p 13. guhâśr̥ito dharmaratir girîśa 3408. te
 'nantavânmayanahârnavadr̥ishṭapârah 182. tr̥itâ bh̥itibh̥ritâ p
 96. trailokyabhuṣaṇamaṇir 183. tvay bhogî yadi kuṇḍalî
 yadi bhavâṁs 1603. dhanyâh śubhîni 181. namah śivâva
 nih̥esha 16. namo vâṇmanasât̥ita 15. nitya n nirayitî 89.
 pâpah khalo 'yam iti nerhasi mâ p vibhātu p 3524. p̥idhatte
 dvâlipatayîḥ śitakaram athottâśakusumaîr 2117. muktîr hi
 nâma parama 94. yah kaudukaîr iya 93. lokatrayasthiti 91.
 vijr̥imbhamâne tamasî pragalbhe 3407 ? vyomulva n̥r̥ada-
 bharah 90. śabdârthamâtram api ye na vidanti 184. śi-
 karṇaśya sakr̥ittikârtabhaṇajî 95. sarvâh kilâyam avasâh 92.
 saudrânaudastimitakarapah 3415. surasrotasvatyâs taṭavipapi-
 pushpaughasurabhaṇa 3416. sphâreṇa saurabhabhareṇa 189.

A Kashmirian writer, author of a Śivastotra called *Stutikus-
 mājali*. Date unknown.

J a n â r d a n a (Bh a t t a j a n â r d a n a).—dvitrāṇi skhalatâ
 padāni dadhatâ dhâtṛk̥erālabhinâ 2414.

Nil.

J a y a g u p t a.—dvayam idam atyantasama p 1813. śr̥adi
 ravinaśmitaptâ 1814.

Nil. The verse dvayam idam No. 1813 is in the Śārāgadharā-
 padḍhati also ascribed to Jayagupta.

J a y a d e v a (Ś r î j a y a d e v a).—pāṇan mâ kuru chyûta-
 sâyakam 1313. bhrûchape nibhitah kâṭakshaviśikho nirvâtu
 marmavyathâ p 1357. suṇḍhe yat parushâsi yat prañamati
 stabdhâsi yad rāgnî 1613. h̥yidi bisatâbhâro nâya p 1314.

The author of the *Gîtāgovinda* from which all these verses are
 taken. He was the son of Bhojadeva and Rīmā- or Vāmādēvî.
 His wife's name was Padmāvatî. He was an inhabitant of the
 village Kinduvilva (Kenduli), on the banks of the river Ajaya in
 the Vîrabhūmî district of Bengal. Tradition has preserved a verse,
 said to be part of an inscription, according to which he was, with

Govardhana, Śaraṇa, Umāpatī and Kavnāja, attached to the court of one Lakshmaṇasena.

गोवर्धनश्च शरणो जयदेव उमापतिः ।

कविराजश्च रत्नानि समितौ लक्ष्मणस्य च ॥

Bühler, who saw in Kashmir a manuscript of the *Gitagovinda* with a note at the end, according to which Śrī Jayadeva lived in the time of a king called Lakshmaṇasena, has already identified the poet's patron with the Vaidya king of Bengal whose inscription at Gayā is dated Vikrama Saṃvat 1173 or A.D. 1116. Bühler's Kashmir Report, p. 64, and Prinsep's Essays, Vol. II, p. 272.

In the beginning of his *Gitagovinda* Jayadeva makes mention of these contemporaries of his.

वाचः पल्लवयत्युमापतिधरः संदर्भशुद्धिं गिरां

जानीते जयदेव एव शरणः श्लाघ्यो दुरुहद्रुते ।

शृङ्गारोत्तरसत्यमेयरचनैराचार्यगोवर्धन-

स्पर्धां कोपि न विश्रुतः श्रुतधरो धोयी कश्चिद्दमापतिः ॥

Umāpatidhara, according to the commentator, was Lakshmaṇasena's minister. The Āchārya Govardhana was the author of the *Govardhanasaptasatī*. It is true that the commentator on this last book says that by the *Senakulatilakabhūpatih* of whom Govardhana speaks in the verse

सकलकलाः कल्पयितुं प्रभुः प्रबन्धस्य कुमुदबन्धोश्च ।

सेनकुलतिलकभूपतिरेको राकाप्रदोपश्च ॥

we are to understand Pravarasena, that is, as he probably means, the author of the *Setubandha*. But this is a manifest absurdity. The Sena family referred to is the Bengal family of that name who were Kāya-thas, while Pravarasena, the contemporary of Mātṛigupta and Vikramāditya, was a Kshatriya of the House of Gomarda. If Govardhanāchārya were attached to the court of Lakshmaṇasena of Bengal, he cannot be referring here to the king of Kashmir of several centuries before.

Aufrecht Z. D. M. G. XXVII. 30, identifies our Jayadeva with the author of the *Prasaṃnarāghava* of the same name, but this (*sit*

cento (rhet) does not appear to be right. The author of the Prasannarāghava was an inhabitant of Vidarbha of the Kuṇḍina gotra, son of Mahādeva. The only clue to this Jayadeva's date is in the verse from the Prasannarāghava which Aufrecht has already quoted (Oxford Catalogue, p. 142).

यस्याश्चोरश्चिकुरनिकरः कर्णपूरो मयूरो
भासो हासः कविकुलगुरुः कान्दिदासो विलासः ।
हर्षो हर्षो हृदयवसतिः पञ्चवाणस्तु बाणः
केषां नैवा कथय कविताकामिनी कौतुकाय ॥

By the Chora of this passage we are probably to understand Bilhana. This second Jayadeva was apparently the author also of the Chandraloka, the work on rhetoric to which the Kavalayānanda refers (Oxford Catalogue, p. 213 *a*), a kavya called Śitavahara, and the Pakṣadhara and other books on Nyāya. In his Chandraloka he intimates that he was also known as Pūṣhavaṁsha, and in his works on nyāya he refers to another name by which he went, Pakṣadhara. It is possible that the writer on nyāya is another and a third Jayadeva. But compare what the author of the Prasannarāghava himself says of his skill in logic. Oxford Catalogue, loc. cit.

From the Śārṅgadhara-paddhati Aufrecht cites 24 verses of the Gītagovinda and 2 of the Prasannarāghava.

J a y a m ā d h a y a.—atrasmin śrīratatāgrīhe 'stī ranya p 1866, arha munasīdibhīḥpābhāśūśī 1758, ardhapāṇadina cūm-paṇi 2017, aṁśumār apī vipakṣapaṇḍya p 1894, nuchchīṭya prathamam avasthīṭya mṛgākṣī 1865, ūrmadīḥṭya cūm-paṇya 2125, kīṇa teṇa kīla kavyena 133, gaurī pākṣīṭyaiva nīlambabhāṣā 1559, te vandyās te mūḍhāṇas 1467, nūbhūṇade yad vādhīṇa nūḥṭhāṇi 1555, prapṇīṇa mūḥṭam apavarpitadesha p 1895, mūḥṭam mūḥṭavataṇḍīṇas 1896, mūḥṭamantam iya rāgar saṅghaṇḍ 2016, vādhīṇaḥkasampādīṇa līlataṇ 1435.

Nil. Aufrecht quotes the verses 1 nuchchīṭya 133, 19, our No. 1865 above, 2 kīṇa teṇa 6, 7, our No. 133 above, and cūm-pamantam 121, 7, our No. 2016 above, also two verses anagīṣṭha

patrāḥ 134. 26 'ṅgarāgas 14. 26 which in our book are ascribed to Jayavardhana.

J a y a v a r d h a n a (Bhāgavatasrījayavardhana).—akshadevanapaṅkrite 'dhare 2048. amī vyarthārambhā duradhigamabhūbhṛtparisare 1705. aho kim api te śuddhaḥ 2479. uchchhair uchcharatu chiraḥ 912. unmrishṭapattrā lalitākāntāḥ 1870. esha tūṇḍamaraviḥiḍambaraḥ 1966. krishṇaḥ vapur vohatu 766. kekāḥ kalā vanabhuvas tilakāyamano 678. chakāśire kautakibhūḥ palāśair 1871. tām unnatān kṣātibhṛto manu rūpayāmaḥ 976. tvadyaśojaladhau rajan 2478? dhiraḥ śrotrasukhāvaho 'pi sadṛśaḥ satyaḥ 915. na koki-lānām iva mañjukūjitaḥ 761. na paṅkadudbhūtir na jaḍa-sahavāsavyasanitā 932. yad bhūbhṛto laghugṇair api bad-dhamūlam 844. lāvanyakāntiparipāritadīnukhe 'smiṇ 2031. varam aśṛkataivāstu 919. samarpitāḥ kaśya na tena doṣā 425. hṛito 'ṅgarāgas tilakaṃ vimrishiṇaḥ 1872.

Anfrecht Z. D. M. G. XXXVI. 512 quotes the verse akshadevanapaṅkrite No. 2048 from the Śaduktikarṇāmṛita 2,594 under Jayavardhana, and notes that the poet is there called a Kashmirian. The verse jarjaratṛiṇāgra which Anfrecht quotes from the Sārṅga-dharapaddhati 52, 1 under Jayavardhana, is given in our book anonymously No. 779.

J a y ā d i t y a.—avaśyaḥ yātāraś chirataram ushitvāpi vishayā 86. priyā nyāyā vṛttir 280.

Joint author with Vāmana of the Kāśikā Vṛtti. "Bālāśastrin has assigned the first, second, fifth, and sixth books to Jayāditya the rest to Vāmana, while in an ancient MS. of the Kāśikā, discovered by Dr. Bühler in Kashmir (Report. p. 72), the first four adhyāyas are ascribed to Jayāditya, the last four to Vāmana. See also Professor Kielhorn, "Kātyāyana and Patañjali," p. 12, note. Max Müller; "India: What can it teach us?" p. 341, note. According to another account the third, fourth, seventh, and eighth adhyāyas comprise Jayāditya's share of the work. Compare also Peterson's Second Report, p. 28ff.

J a y ā p i ḍ a (S r i j a y ā p i ḍ a).—puro revā pāre girir 661.

The well-known king of Kashmir (779-813) at whose court were Kṣhīra. Bhaṭṭodbhaṭa. Damodaragupta. Manoratha, Śaṅkhadatta. Chakṛa, Saṅghinat, Vāmana, and others. His own

excellence as a man of letters is vouched for in the Rājataranginī IV. 488.

क्षीराभिधाच्छब्दविद्योपाध्यायात्संभृतश्रुतः ।

बुधैः सह ययौ वृद्धिं स जयापीडपण्डितः ॥

Tradition has it that our verse is one of the *tristia* composed by this king in his misfortune, which, according to Kalhana, were remembered by the learned of his own day.

अवस्थावेदकास्तत्र ग्रथिता पृथिवीभुजा ।

आर्द्रान्तःकरणैः श्लोकाः स्मर्यन्तेद्यापि सूरिभिः ॥

Rājat. IV. 548.

Jalhana.—āsyāṇ nṛasya rasitāḥ suchiraṇ viha-sya 839. daivīr girāḥ ke 'pi kṛtārthayanti 194. parīṣṇamājña ṇ janam antareṇa 195. parjanya ṇ prati garjateḥ 620. vyalās cha rāhuś cha sūdhāprasādaḥ 196. svaprajāyā kuṇḍikayeva 193. he gandhakuṇḍjara mahagirikuṇḍjara-jim 644.

Mentioned by Mañkha (Bühler, pp. 50 and CXII.) as minister of Rājapuri (Rājaveri: Rājauri), a town in Kashmir.

पथा चरति वक्रेण वाग्यस्य चतुरैः पदैः ।

सरस्वत्यै विनिर्मातुमुद्यमेव प्रदक्षिणम् ॥

प्रक्रमैर्हठवक्रिष्णो मुरारिमनुधावतः ।

श्रीराजदोखरगिरो नीवी यस्योक्तिसंपदाम् ॥

श्रीमद्राजपुरीसंधिविग्रहस्य नियोगिनम् ।

अथानर्च वचोभिस्तं जल्हणं विनयाञ्जितैः ॥

Śrīkaṇṭha-charita XXV. 73-75

Compare

संग्रामपाले नृपतौ तस्मिन्नवसरे मृते ।

तत्सुनुः सोमपालाख्यः पितृराज्यं समादधे ॥

राज्यार्हमयजं बुद्ध्वा सोभ्यपिच्यत चाक्रिकैः ।

इति कोषाचरेन्द्रोभूत्कुध्यन्नाजपुर्गं प्रति ॥

Rājat. VI. 296-7.

Jalhana wrote, doubtless *inter alia*, a kāvya called Somapālāvilāsa, on which there was a commentary Alaṅkāraṇusāriṇī by Bājanaka Ruchaka (Ruyyaka: Ruppaka). A verse of the Somapālāvilāsa is preserved to us in the Kāvyaaprakāśaṭīkāśārasamuchchaya.

मार्गं निसर्गादवलम्ब्य वक्रं
सुधारसौधं मधुरं वमन्ती ।
चान्द्री च मूर्तिः कवितुश्च सूक्ति-
र्न धार्यते मूर्धनि नेश्वरेण ॥

Jitamanyu.—airāvaṇe suravadhūparigīyamāna 2493.

Nil.

Jīvaka.—kāṇḍīpulinodareshu 38. merūrukesara 54.

Nil.

Jīvanāga.—ahaṇ naśyāmi mānena 1110. rasati taruṇīkeśaśyāme payobhṛiti nirbharaṇ 1761. vikachakumudaiḥ phullāmbhojaiḥ 665.

Nil. The verses rasati taruṇīkeśaśyāme and vikachakumudaiḥ phullāmbhojaiḥ are given by Aufrecht from the Śārṅgadharapaddhati under Jīvanāyaka. Aufrecht, however, notes that two of his manuscripts give the name as Jīvanāga, and that is probably the correct form.

Jenduka.—etan narendravṛṣhabha kshapayā vrajantyā 2166.

The poet of this name (Jinduka) is referred to by Mañkha in the Śrīkaṇṭhacharita XXV. 71-2 as a Kashmirian poet contemporary with Kalhana.

व्यज्यते येन निर्मृष्टनिःशेषकलिपांसुना ।

भद्रप्रभाकरनयद्वयस्रोतोऽनदीष्णता ॥

सुवृत्तं क्रमलब्धोर्ध्वपदं परिचितं दृशोः ।

तं च वागीश्वरीकेलिकन्दुकं जिन्दुकं व्यधात् ।

* In my Paper on the Subhāshitāvalī of Vallabhadeva (Transactions, Leiden Congress, Vol. II) I have confounded this Jalhana with the compiler of a collection of verses called Sūktimuktāvalī. I have since found that Vallabhadeva himself is quoted in that book which must therefore be later.—P. P.

Jonaka (Paṇḍitajonaka).—asyāḥ kuśeśayadrīṣaḥ 1503 ?
dūre kṣhūrakathā tathā hi kataro rājñāṃ viśeṣo 'paro 2403.
muktāphalaṃ śāśisamasya mukhasya tasyā 1504. svedaḥ
kasmāt tava patni manastāpasaḥ tāpadoshād 1442.

Nil.

Jonarāja (Śrīrājānakajonarāja).—anarthitarpa-
ṇaṃ vittaṃ 3038. viśvasya sthitaye dhanurdharatayā 604.
hṃkārāḥ stanitānukārachaturair 621.

Author of the Rājāvalī or continuation of the Rājataranginī,
and of commentaries on the Kirātārjunīa and other poetical
works. He flourished in the reign of Jainolābadīn and was the
guru of Śrīvarapaṇḍita. A native of Kashmir.

Jñānavarman (Bhāṇtājñānavarman).—yaj jāto
'si chatuspathē ghanalasuchehhāyo 'si ki ṃ chhāyā 813.

Nil. The verse is given by Aufrecht from the Śārūgadharapaddhati.

Takṣhaka.—kākaiḥ saha vivṛiddhasya 719. sa dhūrjatijātā-
jūto 62.

Nil. Bharata is said to have had a son of that name. (Böhtlingk: W. B. i. k. f. *sub voce*.)

Trivikrama (Bhātṭatrivikrama).—apragalbhapada-
nyāsā 135. kiṃ kaves tasya kāvyena 134. kailāśvītam
adribhir viṭapibhiḥ śvetātapatrayita ṃ 2002. prasannāḥ kānti-
hāriṇyo 147. saudhaskandhatulāni dīpapaṭalāḥ kampena pāṇ-
dudhvajā 2001.

Author of the Nalachampū or Damayantīkathā. He belonged
to the Śāṇḍilya gotra, and was the son of Nemāditya, or Devāditya,
as some MSS. have it, and grandson of Śrīdhara. The earliest
writer who is known to quote him is the author or compiler of
the Sarasvatīkanthābharaṇa. A verse of the Nalachampū also
occurs in Namisādhu's commentary on Rudrātā.

A short gloss or tippanam on the Nalachampū was written by
Chandapāla. There is also a more extended commentary to the
poem by Vinayagaṇi.

Trivikrama (Bhāṅavatatrivikrama).—anyonyasya
layaṃ bhayād iva 1029. ratnāṅgamūni makarālaya māva-
maṁsthāḥ 866.

Nil.

Th o ñ k a.—châyāsyaiva ghanā sagandhir ayam 817

Nil. The name is Āka. Compare Chaaka.

Ṭ a h o r a k a.—samāhataṃ ya-ya kanair visarpibhis 1906.

Nil.

Ḍ a m a r a (Ś r ī ḍ ā m a r a).—ānandodgatabā-hpapûrapihitam
chakshuṃ kshamaṃ nekshitum 2065. kiṃ vā bahulatākavā-
taphalakair naivārgalā kalpitā 1408. dantagrāhanam
karoti śanakaṃ naivādhare khaṇḍanaṃ 2111.

Nil.

Ḍ o h a r a.—prāleyaleśa-śīrāṇila-ṣaṇṇaṃ prayogaḥ 1839.

Nil.

D a g d h a m a r a ṇ a.—yadi priyāviyoge 'pi 1255.

So called from the verse. Aufrecht gives the verse from the Śārṅgadharapadhati.

D a r v a ṭ a.—bhrātāḥ pāṇtha vṛaja-ṣi yadi he tām diśaṃ punya-
bhājo 1144.

Nil. The "Doorkeeper." Compare names like Menṭha (Hasti-
pāka) and Takshaka.

D a r ś a n ī y a (D o r l a t i k ā d a r ś a n ī y a—P r a k ā ś a -
v a r ś a s ā n u r D a r ś a n ī y a).—akāladhṛitamānasavya-
tikarotsavaiḥ śanasaṃ 2504. kasmād dorlatike nidhāya na
chirap 1172. yad api nirāyudhā yad api sarvajanaṃ viyutā
2505. sakhi virṇiyate saṃ tīpas te tanus tanutāṃ gatā 1171.

Nil. He gets the name Dorlatikādarśaniya from his verse
kasmād dorlatike No. 1172. or Prakāśavarśasunudarśaniya is so
called to distinguish him from Dorlatikādarśaniya. Aufrecht gives
that verse under Dorlatikābhīma.

D â m o d a r a (K a p i l a ḍ â m o d a r a).—śrīsaṃnidhānavi-
lasadrucir abjaśaṅkha 2528.

Nil.

D â m o d a r a g u p t a.—atataṃ pṛithvīm akhilīm 2531. apasāraya
ghanasāram 1071. avidagdhaḥ śramakathino 2339. ārogyam
vīdvattā 234. idam aparam adbhutatamaṃ 2532. ūpayukta-

khadiravāṭaka 2336. ekibhāvaṃ gatayor 420. esha viśeshah
spashto 2529. kumudāmodi pavanah 1358. jivann eva mṛito
'san 2271. ebakritā cha mṛitābhārya p 2331. dadato vāñchhi-
tam artham 2530. dainyam ida p yach chhībhā kriyate 2534.
nirvinne nirvinṇā 1263. paryāṅkaḥ svāstaraṇah 2342. prakri-
tilaghor yena kṛitā 2533. yad dhūmatātivegena 2330 ? yava-
dvāñchhitasuratavyāyāmasahā 1264. śṛiṇu sakhi kautukam
eka p 2338. sa kathā p na sprihaṇīyo 1560.

Flourished at the Court of Mahārāja Jayāpīṭha of Kashmir
(779-13). Author of the Śambhali—or Kuttinimata. An account
of this poem was given in Peterson's Report of the Search for
Sanskrit MSS. in the Bombay Circle 1883-4, p. 23 ff.

Dāmodaragupta in the Kuttinimata gives at great length the
story of the Ratnāvali and quotes a verse from the drama.

D i ũ n ā g a.—tarko 'pratishṭhah śrutayo vibhinna 3457.

The verse is in the Mahābhārata (Böhtlingk 2505 from MBH.
3,17402); and it is impossible to contend that its attribution here
to the well-known Buddhist writer contemporary with Kālidāsa
may not be a copyist's error. Attention, however, is drawn to the
way in which this signature breaks the line of a great number of
verses given explicitly as anonymous. If a copyist has erred it
must have been by the omission of the verse which Vallabhadēva
really intended to ascribe to Dīñnāga which is not a very likely
thing to have happened.

Dīñnāga is known to have been a contemporary of Kālidāsa. See
Max Müller's India : What can it teach us ? pp. 306-9.

D ī p a k a.—ekaiva saṃgane bālā 1250. yadi smarāmi tanvāu-
gī p 1251.

Nil. Aufrecht cites two verses and gives and translates a third
as follows. 1 kva yāsi khalu chorike 3. 18 :

क यासि खलु चौरिके प्रमुपितं स्फुटं दृश्यते
द्वितीयमिह मामकं वहसि कन्दुकं कञ्चुके ।
त्यजेति नवगोपिकाकुचयुगं प्रमथन्बला-
हसत्पुलकपञ्जरो जयति गोकुले केशवः ॥

From the Cambay MS. of the Śārṅgadharapaddhati. 2 satkoṣaṃ lolanetraṃ 143, 14. Corrupt in our MS. 3 snānāmbho 131, 2:

स्नानाम्भोबहुसाधिता रसवती देवाग्निकार्योचितः
संभारो रचितो विशुद्धवसने कालोचिते योजिते ।
स्नानं नाथ विधीयतामतिथयः सीदन्ति नान्या त्वरा
धन्यं बोधयते शनैरिति पतिं मध्याह्नसुप्तं सती ॥

Durgasena.—śrutvā bālamṛigīvilanayanā śabdaṃ ghanānāṃ purā 1772.

Nil. The verse śrutvā bālamṛigīvilolanayanā is given also under Durgasena in the Śārṅgadharapaddhati.

Durvahaka.—tataś chābhiñāya sphuradaruṇagaṇḍasthalaruchā 1324. puras tanvyā gotraskhalanachakito 'haṃ nata-mukhaḥ 1323.

Nil.

Devagupta.—udbhāvyamāno nalinīpalāsaiḥ 1077. vivṛiddhatāpopaśamārtham aṅge 1076 ?

Nil.

Devata.—nṛityachchandrakiṇi kvapaṇmadhuliḥi śyāmāyamānan kshitau 1773.

Nil.

Devāditya (Diviradevāditya).—khalvāto divaseśvarasya kiraṇaiḥ saṃtāpito mastake 3141.

Nil.

Dyutidhara.—āśaḥ prakāśayati yas timirāṇi bhaṅktvā 574.

Nil.

Dhanavarman (Upādhyāyadhavarman).—preñkhanmayūkhanakhapātaśikhānikhāta 602. śrīmanmānasavāsi vā haraśiraḥśrīṅgāgrasaṃsaṅgi vā 1524.

Nil.

Dharmakīrti (Bhadantadharmakīrti).—bharatu viditaṃ vyarthālāpair alaṃ priya gamyatāṃ 1617. bhrūbhedo na kṛitaḥ kathā na śamitā nopekshitaḥ saṃbhramo 1587. lāvanyadraviṇavayayo na gaṇitaḥ 1472. sanmārge tāvad āste prabhavati purushas tāvad evendriyāṇāṃ 2246. sotkaḥ

paribhramasi kimp vyavapâtidhairyaḥ 737. svachchhandam
hariṇena yâ viharatâ 657. hasati hasati svâminyuchchai rud-
atyapi roditi 3232.

"Dharmakîrti is one of the older writers on *Alaṅkāra*. His work *Bauddhasaṅgati* is mentioned by Subandhu in the *Vāsava-dattâ* (p. 235, Ed. Hall). In all probability he is identical with the Buddhist philosopher of the same name, who according to Wassiljew wrote a commentary to Dīnāga's *Pramāṇasamucchaya*, as also the works *Pramāṇavārttika*, *Pramāṇaviniśchaya*, and *Prasannapāda*. A half verse by the philosophical writer is mentioned in the *Bauddha* chapter of the *Sarvadarśanasamgraha*, p. 15.

"Verses by Dharmakîrti are cited by Ānandavardhana in the *Dhvanyāloka* (e. g. I. O. 1008 fol. 28b. 129b), the *Śārṅgadharapaddhati* contains one, the *Saduktikarṇāmṛita* eight." Aufrecht in Weber's *Indische Studien* XVI. 204.

The verse which Aufrecht goes on to give from the *Śārṅgadharapaddhati* under Dharmakîrti is *svachchhandam hariṇena yâ* No. 657 above. Of the eight Aufrecht gives or cites from the *Saduktikarṇāmṛita* our book has only two: the verse already referred to *lāvanya-draviṇavyayo* No. 1472, which is here also ascribed to this writer, and *śikhariṇi kva nu nāma* No. 2030, which is given anonymously. Two of the others—*aṁśhām prapānām* and *asanto nabhyarthyaḥ*—"belong" Aufrecht points out "to Bhartṛhari: and he explains the fact that they are in the *Saduktikarṇāmṛita* ascribed to Dharmakîrti by the supposition that the compiler of that anthology took them as he found them quoted in Dharmakîrti's book on *Alaṅkāra* without troubling himself as to the real author.

On this last point compare the remarks which will be found in this Introduction under Bhartṛhari. The remaining four verses ascribed in the *Saduktikarṇāmṛita* to Dharmakîrti are the verse *saḥ gamavirahavikalpe* which is quoted in the *Sāhityadarpaṇa*, and three verses which are given here from Aufrecht's paper.

4 vaktrendor na Skm. 2, 141 :

वक्त्रेन्दोर्न हरन्ति वाष्पपयसां धारा मनोज्ञां श्रियं
निःश्वासा न कदर्थयन्ति मधुरां विम्बाधरस्य शुतिम् ।
तन्व्यास्त्वद्विरहे त्रिपक्कलवलीलात्रण्यसंवादिनी
छाया कापि कपोलयोरनुदिनं तस्याः परं शुष्यति ॥

5 śaśenam asūta Skm. 1, 406 :

शशिनमसूत प्राची नृत्यति मदनो हसन्ति ककुभोपि ।
कुमुदरजःपटवासं विकिरति गगनाङ्गने पवनः ॥

6 śailair bandhayati Skm. 5, 373 :

शैलैर्वन्धयति स्म वानरहृत्तैर्वाल्मीकिरम्भोनिधिं
व्यासः पार्थशरैस्तथापि न तयोरत्युक्तिरुद्भाव्यते ।
वागर्थो च तुलाधृतावित्र तथाप्यस्मत्प्रवन्धानयं
लोको दूषयितुं प्रसारितमुखस्तुभ्यं प्रतिष्ठे नमः ॥

In the third uddyota of his book Ānandavardhana refers to our verse *lāvaṇyadraviṇavyayo* as belonging by popular repute to Dharmakīrti. He goes on to say that it may well be so in view of another verse by Dharmakīrti which he gives.

7 anadhyavaseta :

अनध्यवसितावगाहनमनल्पधीशक्तिना-
प्यदृष्टपरमार्थतत्त्वमधिकाभियोगैरिति ।
मतं मम जगत्पलब्धसदृशप्रतियाहकं
प्रयास्यति पयोनिधेः पय इव स्वदेहे जराम् ॥

The verse *lāvaṇyadraviṇavyayo* is quoted under Dharmakīrti by Kṣhemendra in his *Auchityavichâraçharchâ*.

Dharmadatta (Divradharmadatta).—gachchha tra-
pe virama dhairya dhiyaḥ kim atra 3068. dravyāṇām adharot-
tarvyatikaro 1023. paripūrṇaguṇābhoga 505. santo 'pi santah
kva kirantu tejaḥ 527.

Nil.

Dharmadeva.—palmādayo bahugunā api yan niśāsu 925. lāk-
shmiṇ viśeshaya kuśēśaya kruśalāṅkāṇ 926.

Nil.

Dhârákadamba.—bāle māleyam uchchair na bhavati gagana-
vyāpinī nīrādānām 1716.

Nil. The verse is the only one quoted in the Śārṅgadharapaddhati. Aufrecht notes that it occurs in the Sarasvatikanṭhābharana.

Dhârádhara.—kshīṇāś chandro viśati taraṇer maṇḍalam māsi
māsi 560.

Nil.

Dhīraṇāga (Bhādanta dhīraṇāga).—trishā śuśhyatya-
sye pibati salilam śītasurabhi 3387? mayā baddhā veṇī
nivasitam aśuklaṇ cha vasaṇām 1142. yasyāniti girāḥ śrutā
avadhir apyāropitāś chetasi 1064. samāśliśhyaty uchchair
piśitaghanapiṇḍam stanadhiyā 3388? sudhantam kauśeyam
surabhi kusumam kauṇkumam api 3389.

Nil.

Dhairyamitra.—divyachakshur ahaṇ jātāḥ 1208.

Nil. The verse is the only one quoted in the Śārṅgadharapaddhati.

Nagna-jit.—sāgasi priyatame kṛitakopā 2014.

Nil. The name occurs as that of an authority on statuary in Varāhamihira's Brihatsaṃhita. The stanza is given by Aufrecht from the Śārṅgadharapaddhati 121, 4 with the following rendering into verse.

Kein Fussfall konnte sie versöhnen,
Er hatte sie zu schwer verletzt ;
Doch bei der Gläser frohen Tönen
Zerstob der leichtberauschten Schönen
Errinrung, Zorn und Stolz zuletzt.

Nagnāchārya.—ratnotkaṣottamaṅgi śyāmā 2121.

Nil.

Naḍuvāha.—pakshāv utkshipya dhunvan sakalatanurubhō-
gavisphāritāṅgaḥ 2413.

Nil.

Naḍbhuvaka.—chhidhyantām vanarājayaḥ kusamitā nīvāsya-
tām sarpabhuṇ 1770.

Nil.

Narasinha.—kim asi vimatiḥ kim vonmādi 946. deśair antariṇā sravaiś cha saritām urvīdharaiḥ kànanair 1768. smararasanadīpureṇodhāḥ panar gurusetubhir 2057.

Nil. The verse smararasanadīpareṇodhāḥ No. 2057 occurs in Abhinavagupta's commentary on the Dhvanyāloka. Aufrecht gives the verse kim asi vimatiḥ No. 946 from the Śārṅgadharapaddhati, 69, 5.

Narendra.—asau hi saṃketasamutsukābhir 1897. he bāla-champakataro taruṇīkapola 801.

Nil.

Nāyaka (Bhaṭṭanāyaka).—airāvaṇinanamadāmbukaṇāva-pāta 736.

Author of a work on Alamkāra which is referred to in the Kāvya-prakāsa. He is mentioned by name in Abhinavagupta's commentary on the Dhvanyāloka. From the following reference to him in the Rājataranginī it appears that he flourished at the court of Śaṃkara-varman, son of Avantivarman.

द्विजस्तयोर्नायकाख्यो गौरीशसुरसद्गनोः ।

चातुर्विद्यः कृतस्तेन वाग्देवीकुलमन्दिरम् ॥

Rājat. V. 163.

From the Śārṅgadharapaddhati 59, 34 Aufrecht quotes the following verse under Bhaṭṭa Nāyaka.

एतस्मिन्वनमार्गभूपरिसरे सौन्दर्यमुद्राङ्कितः

प्रोद्यद्भिः फलपुष्पपद्मनिचयैश्चयूतः स एकः परम् ।

यं वीक्ष्य स्मितवक्त्रमुद्रतमहासंतोषमुल्लासित-

स्फारोल्कण्डमुकुण्डितक्रमममी धावन्ति पान्थव्रजाः ॥

Nārāyaṇa (Bhaṭṭanārāyaṇa).—īrshyāprasphuritādha-raushṭharuchakaṃ vaktraṃ na me darśitaṃ 1591. uttiṣṭhantya ratānte 79. karāṇ prasārya raviṇā 550. kim anena na paryāptaṃ 549. kva dosho 'tra mayā labhya 141. yāsyati sajjanahastaṃ 149. raver evodayaḥ ślāghyaḥ 548. vartate yena pātāṅgiḥ 551.

This is the name of the author of the Veṇīsaṃhāra, but, of the verses given above, that beginning uttiṣṭhantya ratānte No. 79

alone is from that drama. The date of the *Veṇisaṃhāra* is prior to that of *Ānandavardhana* who quotes several verses from it in his book on *Dhvani*.

The verses cited by Aufrecht from the *Śārṅgadharapaddhati* under *Nārāyaṇabhaṭṭa* are all, as Aufrecht notes, in the *Veṇisaṃhāra*.

Nârâyanaśvāmīn.—*hatamitrabalā viśuddhaya* 1749.

Nil. The name is that of the author of certain commentaries on the sacrificial *sūtras*.

Nidrâdaridrâ.—*jāne kopaparāṇmukhī priyatamâ* 1362.

Nil. The verse is the only one quoted in the *Śārṅgadharapaddhati*. Aufrecht notes that it occurs in the *Kāvyaaprakāśa*.

Padmagupta.—*namo namaḥ kāvyarāsāya tasmai* 168.

This writer is quoted by name in the *Daśarūpāvaloka*, p. 96.

यथा पद्मगुप्तस्य

चित्रवर्तिन्यपि नृपे तत्त्वावेशेन चेतसि ।

व्रीडार्थवर्लितं चक्रे मुखेन्दुमवशैव सा ॥

We have found the statement that *Padmagupta* bore another name *Parimala* at the end of several *arghas* of an incomplete copy of a *Mahākāvya* called the *Navasāhasāṅkacharita*.

इति श्रीपरिमलापरनाम्ना पद्मगुप्तेन विरचिते नवसाहसङ्कच-
रिते महाकाव्ये—

Compare *Burnell's Classified Index to the Sanskrit MSS.* in the *Palace at Tanjore*, p. 163, where the name of the author of the *Sāhasāṅkacharita*, of which there are two copies in that library, is given as *Parimala Kālidāsa*. (Was *Parimala* one of the "three *Kālidāsas*?) The verse *chitravartinyapi nṛipe*, which *Dhananjaya*, as we have seen, quotes as by *Padmagupta*, is in our fragment of the *Navasāhasāṅkacharita*.

The poet *Parimala* is quoted by *Kshemendra*, from whose *Auchityavichāracharchā* *Peterson* has already given the following verses.

2 āhāraṃ na karoti .

आहारं न करोति नाम्बु पिबति स्त्रैंगं न संसेवते
 शेते यत्सिकतासु मुक्तविषयश्चण्डातपं सेवते ।
 त्वत्पादाब्जरजःप्रसादकणिकालाभोन्मुखस्तन्मरौ
 मन्ये मालवसिंह गूर्जरपतिस्तीव्रं तपस्तप्यते ॥

3 tatra sthitam sthitiṃatā :

तत्र स्थितं स्थितिमता वरदेव दैवा-
 ऋत्येन ते चकितचित्तमियन्त्यहानि ।
 उत्कम्पिनि स्तनटे हरिणेष्वक्षणां
 हारान् प्रनर्त्तयति यत्र भवत्प्रतापः ॥

4 magnāni dvishatām kulāni :

मग्नानि द्विषतां कुलानि समरे त्वत्खड्गधाराकुले
 नाथास्मिन्निति बन्दिवाचि बहुशो देव श्रुतायां पुरा ।
 मुग्धा गूर्जरभूमिपालमहिषी प्रत्याशया पाथसः
 कान्तारे चकिता विमुञ्चति मुहुः पत्युः कृपाणे दृशौ ॥

5 hā śrīṅgāratarāṅgiṅkulagrihe :

हा शृङ्गारतरंगिणीकुलगिरे हा राजचूडामणे
 हा सौजन्यसुधानिधान हह हा वैदग्ध्यदुग्धोदधे ।
 हा देवोज्जयिनीभुजंगयुवतिप्रत्यक्षकन्दर्प हा
 हा सद्गंधव हा कलामृतकर कासि प्रतीक्षस्व नः ॥

A sixth verse is given by Aufrecht from the Śārṅgadharapad-
 dhātī, 40, 11 under Parimala.

6 yaipādāḥ :

यत्पादाः शिरसा न केन विधृताः पृथ्वीभृतां मध्यत-
स्तस्मिन्भास्वति राहुणा कवलिते लोकत्रयीचक्षुषि ।
खद्योतैः स्फुरितं तमोभिरुदितं ताराभिरुज्जृम्भितं
घूकैरुत्थितमाः किमत्र करवै किं केन नो चोटितम् ॥

In his second paper, Z. D. M. G. XXXVI. 517, Aufrecht gives a seventh verse as he finds it, or part of it, quoted in the Skm. 3, 219, Śp. 74, 1, Mahān. 9, 113, Ujjvalad. 1, 11.

7 adhākshīt no laṅkāṁ :

अधाक्षीक्षो लङ्कामयमयमुदन्वन्तमतर-
द्विशल्यां सौमित्रेरयमुपनिनायौषधिवराम् ।
इति स्मारं स्मारं त्वदरिनगरीभित्तिलिखितं
हनूमन्तं दन्तैर्दशति कुपितो राक्षसगणः ॥

In the Cambay MS. of the Śp. the signature to this verse is Kasyāpi.

Lastly in his Suvrittatilaka Kshemendra preserves the following verse by this writer.

8 achchhāsu haṁsa iva :

अच्छासु हंस इव बालमृणालिकासु
भृङ्गो नवास्विव मधुद्रुममञ्जरीषु ।
कोवन्तिभर्तुरपरो रसनिर्भरासु
पृथ्वीपतिः सुकविसूक्तिषु बद्धभावः ॥

In his Navasāhasāṅkacharita Parimala or Padmagupta refers to Kālidāsa, somewhere between whom and Kshemendra he is therefore to be put. His kāvya is in praise of a king of Avanti.

Paribhūta (Bhaṭṭapariibhūta).—yad dūramuktavina-
yam yad anusṭhitechcham 2095.

Nil.

Parpaṭi (Rājaputraparpaṭi).—kaṇḍhit kṣhaṇaṃ nanu sahasva vimuñcha vāso 2053.

Nil.

Pājaka (Paṇḍitapājaka).—indum taṇḍulakhaṇḍamaṇḍa-
laruchim nityoditam jātu chid 1856. katham sa dantarahi-
taḥ 553. gurvantike hriyā pūrvam 2046. chandraḥ sudhāśur
ayam atrisuto dvijeśaḥ 663. nāmuṇṇam samāso yuktārthaḥ 3019.
nirnāśyāmbarasimni sūryaśaśabhrittārāḥ padaprāptaye 1779.
pūjāpadmaparamparāpulakitaḥ pārshṇyoḥ param pelavan 3500.
bhrātāḥ suvarṇamayarūpakatārachitrā 972. rāgān na kshatra-
yogāch cha 2475. svajanavasater niḥśṛityārāchehhalena balena
vā 3421.

Nil.

Pāṇini.—athāśasādāstam anindyatejā 1898. upodharāgeṇa vilo-
latārakaṃ 1969. aindraṃ dhanuḥ pāṇḍupayodhareṇa 1815.
kshapāḥ kshāmīkritya prasabham 1765. nirīkshya vidyunna-
yanaiḥ payodo 1943. prakāśya lokān bhagavān svatejasā 1904.
vilokya saṅgame rāgaṃ 1887. śuddhasvabhāvānyapi saṃha-
tāni 1968. saroruhākshīni nimīlayantyā 1899.

The verses upodharāgeṇa vilolatārakaṃ No. 1969 and kshapāḥ kshāmīkritya prasabham No. 1765 are in the Śārṅgadharapaddhati also ascribed to Pāṇini. In the Skm. 2, 812 the verse kshapāḥ kshāmīkritya prasabham is, according to Aufrecht, Z. D. M. G. XXXVI. 366, ascribed to a poet Omkaṇṭha. There is perhaps a mistake here. Eight verses are in the Saduktikarnāmṛita ascribed expressly to Pāṇini. One is the verse upodharāgeṇa : the others are given here from Aufrecht's paper referred to.

1 asau gireḥ. Skm. 5, 21 :

असौ गिरेः शीतलकन्दरस्थः

पारावतो मन्मथचाटुदक्षः ।

धर्मालसाङ्गिं मधुराणि कूज-

न्संवीजते पक्षपुटेन कान्ताम् ॥

2 udbadlhebhyah sudûram. Skm. 5, 303 :

उद्बुद्धेभ्यः सुदूरं घनजनिततमः पूरितेषु द्रुमेषु
प्रोद्भीवं पदय पादद्वयनमितभुवः श्रेणयः फेरवाणाम् ।
उल्कालोकैः स्फुरद्भिर्निजवदनदरीसर्पिर्वाक्षितेभ्य-
श्च्योतत्सान्द्रं वसाम्भः कुथितशववपुर्मण्डलेभ्यः पिवन्ति ॥

3 chanchatpakshâbhighâtam. Skm. 5, 364 :

चञ्चत्पक्षभिघातं ज्वलितद्रुतवहप्रौढधाम्नश्रितायाः
क्रोडाद्याकृष्टमूर्तेरहमहमिकया चण्डचञ्चुग्रहेण ।
सद्यस्तप्तं शवस्य ज्वलदिव पिशितं भूरि जग्ध्वार्धदग्धं
पद्यान्तःप्लुष्यमाणः प्रविशति सलिलं सत्वरं गृध्रवृद्धः ॥*

4 kahîârasparsâgarbhah. Skm. 1, 411 :

कह्लारस्पर्शगर्भैः शिशिरपरिचयात्कान्तिमद्भिः कराग्रै-
श्चन्द्रेणालिङ्गितायास्तिमिरनिवसने संसमाने रजन्याः ।
अन्योन्यालोकिनीभिः परिचयजनितप्रेमानिःस्यन्दिनीभि-
र्दूरारूढे प्रमोदे हसितमिव परिस्पष्टमाशासखीभिः ॥

Aufrecht compares the verse upodharâgeṇa.

5 pāṇau padmadhiyâ. Skm. 2, 606 :

Our No. 2037 where the first and second lines are transposed (Kasyâpi). In the Śârṅgadharapaddhati this verse is given under Achala.

In the first verse Böhlingk Z. D. M. G. XXXVI. 659, corrects उद्बुद्धेभ्यः (which Aufrecht took with सुदूरं translating "Fern von allen wachenden Wesen") into उद्बुद्धेभ्यः and this seems right. In the same verse we take पादद्वयनमितभुवः, उल्कालोकैः, and the reference of निज in निजवदन° differently from both Aufrecht and Böhlingk. The jackals stand on their hind legs in their efforts to reach the food they are aiming at : and the corpses are lit up by the flames issuing from the jackals' mouths. Aufrecht and Böhlingk take पादद्वय to be the forefeet : and निज they refer not to the jackals, but to the

6 pāṇau śoṇatale. Skm. 2, 240 :

पाणौ शोणतले तनूदरि दरक्षामा कपोलस्थली
विन्यस्ताञ्जनदिग्धलोचनजलैः किं म्लानिमानीयते ।
मुग्धे चुम्बतु नाम चञ्चलतया भृङ्गः क्वचित्कन्दली-
मुन्मीलन्नवमालतीपरिमलः किं तेन विस्मार्यते ॥

7 mukhāni chārūṇi. Skm. 2, 88 :

मुखानि चारूणि घनाः पयोधरा
नितम्बपृथ्व्यो जघनोत्तमश्रियः ।
तनूनि मध्यानि च यस्य सोभ्यगा-
त्कथं नृपाणां द्रविडीजनो हृदः ॥

Namisādhū in his commentary on Rudrata's *Kavyālaṃkāra*, after citing "from Pāṇini's mahākavya the Pātālaviṇaya" the fragment संध्यावधूं गृह्य करेण in illustration of the remark that even great poets permit themselves the use of ungrammatical forms, gives as another example the following verse "of the same poet."

8 gate 'rdharātre :

गतेर्धरात्रे परिमन्दमन्दं
गर्जन्ति यत्प्रावृषि कालमेघाः ।
अपश्यती वत्समिवेन्दुबिम्बं
तच्छर्वरी गौरिव हुंकरोति ॥

corpses. उल्का Aufrecht understands of "meteors" and Böhtlingk of "fire-brands." But compare उल्कामुख in Mālatīmādhava 78, 4, which does not mean, as Böhtlingk WB. i. k. f. sub voce takes it, "a kind of spirit," and the following verse from Govardhana's Saptasati.

तमसि घने विषमे पथि जम्बुकमुल्कामुखं प्रपन्नाः स्मः ।
किं कुर्मः सोपि सखे स्थितो मुखं मुद्रयित्वैव ॥

In the second verse we take with Aufrecht क्रोडान् to refer to the pyre, not as Böhtlingk, correcting क्रोड would have it, to the bird: and सख्यः to go with जम्बुवा rather than with तमसः. It is because he makes haste to swallow that he is "im Eingeweide von Glut verzehrt."

Another name for a poem by Pāṇini, the Jāmbuvativijaya, had already been recovered by Aufrecht from a quotation made from it by Rāyamukuta in his commentary on Amarakośa 1, 2, 3, 6, where the half verse

पयःपृवन्तिभिः स्पृष्टा

वान्ति वाताः शनैः शनैः ।

is given.

When Aufrecht first drew attention to the existence of a poet Pāṇini he remarked that we did not as yet know of more than one writer of that name: and the question as to whether there may not have been two has not in the interval advanced much beyond that stage. Great stress deserves to be laid on the fact that the learned tradition of India, so far as we have yet been able to trace that back, knows of no distinction between Pāṇini the poet and Pāṇini the grammarian. Aufrecht, who apparently still leans to the opinion that in these verses we may "listen to what the sage, bent double over grammar, and who had foresworn all worldly joys, has to say and to sing" has referred to a verse in the Śaduktikarṇāmrīta, the "Dākṣhiṇputra" mentioned in which is clearly our Pāṇini, poet and grammarian.

सुवन्तौ भक्तिर्नः क इह रघुकारे न रमते

धृतिर्दक्षिपुत्रे हरति हरिचन्द्रोपि हृदयम् ।

विशुद्धोक्तिः द्युरः प्रकृतिमधुरा भारविगिर-

स्तथाप्यन्तर्मादं कमपि भवभूतिर्निजनुते ॥

In a verse attributed in the Hārāvali and Sūktimuktāvali to Rājasekhara there is an explicit statement of the fact, and confirmation of the name under which Rāyamukuta quotes from a poem by Pāṇini.

स्वस्ति पाणिनये तस्मै यस्य रुद्रप्रसादनः ।

आदौ व्याकरणं काव्यमनु नाम्नुवतीजयम् ॥

The earliest known reference to the poet Pāṇini is that made, according to Pischel, Z. D. M. G. XXXIX. 315 by Anandavardhana,

who cites the verse upodharāgeṇa vilolātārakam, without giving any author's name. Kshemendra in his *Suvṛittatīlaka*, refers to him by name, and tells us that he excelled in the use of the upajāti measure. See Peterson's First Report, p. 5.

The Pātālavijaya and the Jāmbuvativijaya may be two names for the same poem. The story of how Śrī Kṛṣṇa descended into hell and won his bride Jāmbuvatī is in the Mahābhārata. Burnell mentions a drama by Kṛṣṇarāja called the Jāmbuvatīkalyāṇa which doubtless deals with the same story.

Reference should be made to two papers in which Pischel has put together and added to the available information with regard to the poet Pāṇini, Z. D. M. G. XXXIX. 95 and 313. Pischel believes in his identity with the grammarian: but his conclusion that Pāṇini is not older than the sixth or at latest the fifth century before Christ goes further than the facts warrant.* Bhandarkar, on the other hand, holds that the style in which these verses are written is sufficient to prove that they cannot be by the grammarian, J. B. B. R. A. S. Vol. XVI. p. 344.

Puṇḍraka.—charaṇapatanam sântvâlâṇa maucharachâtivah
1137. prakṛitisaralam paśyatyeva ṇ tathâpi na susprihaṇ 1136.

Nil.

Punya.—astyeva bhûbhṛitâṇa mûrdhni 832. jîtenubbhâso nayatâm
maṇin adhas 832. namas tribhuvanotpatti 5. niśârṇa:â paśyato
me 2154. vikachakachapatâkaḥ kiṇ chid âkarchito 'yaṇ 1484.
lîlâdalitadhrishṭebha 586. satyaṇ guṇâ guṇavatâṇ 270.

Nil.

* "What appears to me on a review of the whole case to be probable is that Pāṇini was one of several grammarians who, late in the study of the subject, applied themselves to consolidate and perfect the system of Sanskrit grammar, that the archaisms on which stress is laid are due to the fact that he was dealing with older documents, great part of which he incorporated, that the superior excellence of his grammar was early apparent, and has never since been effectually challenged, but that he was also a poet, and a great poet, writing as a poet in the poetical language of his day. What that day was—how far Pāṇini will eventually have to be brought down from the date now accepted for him, or how far it may be, on the contrary, advisable to push into remoter antiquity the lyric poetry of Northern India—is a question which we have no adequate means now of determining. Let us then wait."—Preface to Paper on Kshemendra's *Auchityâlamkāra*.—P. P.

P u l i n a.—ekatrâsanasaṁsthitiḥ parihṛitâ pratyudgamâd dūratas
1583.

Nil.

P r i t h v i d h a r a (Bhaṭṭa p r i t h v i d h a r a).—kâ khalena
saha spardhâ 371? nirnāya khalajbhvâgras 376. mukhe-
naikena vidhyanti 375. yathâ paropakâreshu 377.

Nil. Aufrecht cites a verse sâ toraṁantikam upetya diśo from
the Śp. 102. 8.

P r a k â ś a d a t t a.—tat tâvad eva śāśinal sphuritam 555. yena
vyadhīyata karâlakṛipāpapaṭṭa 2497.

Nil.

P r a k â ś a v a r s h a.—alpenaiva guṇena hi 3119. âdāya vâri yata
eva jalâti bhūyas 981. uchchhṛinkhalena nirapekshatayon-
madena 521. upakṛitir eva khalânâṇ 417. etad atra pathi-
kaikajivitaṁ 834. evam eva nahi jīvyate 428. kalpadrumân
vigatavâūchhojane sumerau 3135. kṛipāpasamṛiddhīnam api
bhoktārâḥ 484. kshārataiva hi guṇas tathâsti te 860. kârya-
jñâḥ prasṭavyo 2876. guṇavân asmi videśâḥ 2877. jagatsis-
riksh 14. durlabhalâbho 'pyaddhâ 3118? dūrīkṛitasvârthalavâ
janasya 797. dharmabâhuḥ amahetuḥ 522. na tad anukṛitam
manâḥ api 959. na pṛasāṇ phalati 418. svârthanirapeksha
eva hi 419. namaḥ khalebhyaḥ 326. paraparivâlena guṇo
2335. puṁsâm asamarthânâm 2879. marakatasya varaṁ
madinâtmatî 899. lakshmi-ay parkarūpo 'yam 920. lajjâmahe
vayam aho bhṛīśam apyaneke 867. yâchnâpadam maraṇaduh-
kham 274. vandyân nindati 459. śuddhaḥ sa eva kulajaś cha
sa eva 273? sahasiddham idaṁ mabatâṇ 248. stabdhapra-
kṛitir loka 2878.

The Vallabhadeva who wrote a commentary on the Śi-ûpâlavadha
refers at the end of his note on a verse in the fourth canto of that
work to Prakâśavarsha as a contemporary of his own, from whom
he had received instruction in the meaning of the poem.

भुत्वा प्रकाशवर्षान्तु व्याख्यानं तावदीदृशम् ।

विशेषतस्तु नैवास्ति बोधोत्रानुभवान्वृत्ते ॥

The verses etad atra No. 834 above, and kṛipāṇasamṛiddhinām No. 434 above, are in the Śārṅgadharapaddhati also ascribed to Prakāśavarsha.

Prajāśānti (Bhadantaprajāśānti).—yad dhūlidhūsara-śīroruhasāśrukaphaḥ 3026. hemojjvaladviradavājirathādhirū-dhaḥ 3025.

Nil.

Pradyumna (Bhaṭṭapadyumna).—dāridryānalasamṭā-paḥ 504.

The following reference to Pradyumna as a writer of plays is attributed to Rājasekhara in the Śūktimuktāvali.

प्रद्युम्नान्नापरस्येह नाटके पटत्रो गिरः ।

प्रद्युम्नान्नापरस्येह पौष्पा अपि शराः खराः ॥

Prabhākara (Bhaṭṭaprabhākara).—kiṇ chitraṃ yadi tanvaūgyāḥ 1537. tanvyāḥ samattuṅgakuchāgralagnā 1540. sadvaṇśajaḥ sādhuḡṇaḥ suvṛittaḥ 807.

The following verse by Bhaṭṭa Prabhākara is quoted by Kshe-mendra in his Auchityavichāracharchā.

दिङ्मातङ्गघटाभिषिक्तचतुराघाटा मही साध्यते

सिद्धा सापि वदन्त एव हि वयं रोमाञ्जिताः पश्यत ।

विप्राय प्रतिपाद्यते किमपरं रामाय तस्मै नमो

यस्मादाविरभूत्कथाद्भुतमिदं यत्रैव चास्तं गतम् ॥

Aufrecht gives from the Śārṅgadharapaddhati under Prabhākaradeva the verse sā dṛiṣṭā which is our No. 1254 (Śakradevasya).

Prabhākarananda.—sādhviva bhārati bhāti 145.

Nil.

Pravarasena.—samketadhāmni prathamam priyeṇa 1944.

Author of the Setubandha. He is generally identified with the Mahārāja of Kashmir whose date, according to Cunningham, is 432

A.D. Bāṇa refers to Pravarasena's *Setubandha* in the beginning of the *Harshacharita*, and the book is mentioned by Daṇḍin.*

Prasastaka (*Paṇḍita prasastaka*).—*saṃmukhyaṃ vasa
tujātam nayati* 1013.

Nil.

Priyamukhya.—*chhāyām ambhasi viprayogakṛipāṇaḥ svāṇ
māyamanāḥ priyaṇ* 1995.

Nil.

Priyāviraḥa.—*dīraṃ rauti nīkshya tatra savitur bimbaṃ
samutko muhūḥ 1920?* *pakshāv utkshipati kshītau nīpatat
kroḍaṇ uakhaīr ullikhati* 1921.

Nil.

Phalguhastinī.—*trinayana-jatāvallīpushpaṃ manobhava-kār-
mukaṃ* 1993. *srijati tāvad aśeshagunākaram* 3126.

Nil. The verse *trinayana-jatāvallīpushpaṃ* No. 1993 above is given by Aufrecht from the *Śārṅgadharapaddhati*.

Baka (*Paṇḍita śrībaka*).—*ajīṇavalito bāḷye* 3302.
atyantakṛishṇaḥ sa vinirmalas tvaṇ 2538. *adharmam anyatra
mahitale 'smin* 2543. *anyonyalāvaṇyavilokanāntaṇ* 1545.
arodi madhupair bhṛīṣaṇ kamalamūlayā mīlitaṇ 2996. *asyā
mukhaṇ himaruchir uanu yad vidhātṛ* 1596. *aho sa pṛiti-
veśyeyāṇ* 3301. *ākārālīnakāntir nidhanavirahito yogadollā-
sabhāgi* 2599. *āśīl adabhiraśaradabhramīśaḥ yāsaḥ te* 2634.
idaṇ vyomasaromadhye 1997. *indro yach chhatamanyar asti
dubano yat pāvako 'pyantakaḥ* 2551. *uchchaḥ satphalado
yathāyām* 377. *kasmād bhagnāḥ sumukhi valayā mārgapātān
niśīyāṇ* 1443. *kuchasparśād dharshaṇ bauṛti tad imaṇ
muḥcha galato* 2118. *kṛishṇo 'yaṇ mathanātīkṛit pratidinaṇ*

* *Kīvyā-darsā* I. 34. Daṇḍin there says that the *Mahārishira bhāṣā* is recognised as the highest form of Prakrit and gives the *Setubandha* as an example of a book written in it (*yanmayam*). Max Müller's remark, *India: What can it teach us?* p. 316, that Daṇḍin praises the *Setubandha* as an ocean of beautiful sentences, though written in Prakrit, seems to rest on a misconception. It has been shown elsewhere that there is no authority in Bāṇa's reference to the *Setubandha* for connecting Kāśī'sa with that work. See Introduction to Peterson's edition of *Kādambarī*, p. 77 ff.

supto 'sya kim sevayâ 2632. diśyât sukham naraharir 85. yaḥ satpadaṣṭham iha kāvyamadhu 191. yaḥ syât kevalalakṣhyalakṣhaṇarato 192. śrījainollābhadīnārtha ṇ 2633. śrīmadbhūramaṇendra tāvakayaśaḥpiyūṣhapośhodhato 2635. svapne 'pi nātha sukhadam mukhadarśanam te 1413. harati kim apāṇ bhasmāsāra ṇ sarad bhasitatmanā ṇ 1835.

Flourished in the reign of Jainollābhadīn, Mahārāja of Kashmir, whose date is given by Cunningham as 1417 A.D. See the verse kṛishno 'yam No. 2632, with the verse that follows it. There is perhaps a reference to this poet in Śrīvara's Rājataranginī I. 565 in a passage which is corrupt in the printed copies of that book.

B a n d h u.—kiṇ tīraṇyataror iyam rasabharodbhinnā navā mañ-jarī 1471. mṛyādāniyamo dvayor api dhṛitā dvābhyām apī-ya ṇ mahī 2579.

Nil.

B ā ṇ a. (B h a ṭ ṭ a b ā ṇ a).—aṅgaṇavīthī vasudhā 2270. ekaikā-tisayālavah 492? karikalabha vimuñcha lolatā ṇ 622. gataprāyā rātrih kṛisatanu śaśī sīdata iva 1612. gambhīrasyāpī sataḥ saṃprati 1837. grīshmoshmaplośhaśuśhyatpayasī bakabha-yodbhrāntapāthīnabbāji 1715. ghaṭvā śrōṇīm ajāyā vitatam abhimukha ṇ nāsaṇkocchabhāṅgaṇ 2423. taralayasi dṛiṣam kim utsukām 695. duḥkhabadaśaṇ pravīśantyās 1390. dūiād eva kṛito 'ñjalir na tu punaḥ pāṇiyapānārthina 1709. dvāraṇ grīhasya pihita ṇ śayanasya pārśve 1853. dhṛitadbanushi bāhuśālīni 2269. namas tuṅga 8. navo'rtho jātir 137. nīlotpalavane rejuh 1810. patatu tavorasi satata ṇ 2120. paśchād aṅghri ṇ prasārya trikanativitatam drāghayitvāṅgam uchchair 2420. prītiṇ na prakṛīkaroti suhṛidi 493. babhūva gāḍhasaṃtāpā 1791. mukhamātreṇa 138. lavaṇāmbunidher ambhaḥ 1809? vaktrāmbhojaṇ sarasvatyadhivasati 2592. varam iyam aṅkuśakṣhatir alakshitam āpatitā 632. viyoginī chandanapaṅkapāṇḍur 1075. sarvāśārudhi dagdhavīrudhi sadā sārāṅgabaddhakrudhi 1708. stanayugam āsrusnāta ṇ 2482. svedīmbhaḥkaṇikāchitena vapushā śītānilasparśanaṇ 1710. he hemanta smarishyāmi 1836.

The well-known author of the Harshacharita, Kādambarī, and the Chaṇḍikāśataka. A fourth work, the Pārvatipariṇayanāṭaka,

professes to be written by Bāṇa. Guṇavinayagaṇi the commentator on the Nalachampū quotes the following verse as occurring in Bāṇa's Mukutataḍitaka.

आशाः प्रोज्झितदिग्गजा इव गुहाः प्रध्वस्तसिंहा इव
 द्रोण्यः कृत्तमहाद्रुमा इव भुवः प्रोत्खातशैला इव ।
 विभ्राणाः क्षयकालरिक्तसकलत्रैलोक्यकटां दशां
 जाताः क्षीणमहारथाः कुरुपतेर्देवस्य शून्याः सभाः ॥

See Peterson's Introduction to his edition of Bāṇa's Kādambarī.

Bāṇa's date is fixed by that of his patron Harsha. He flourished in the first half of the seventh century.

In his Auchityavichāracharchā Kshemendra quotes under Bāṇa the verse hāro jalārdiavasanaṃ No. 1087 above, and tells us further that it is part of a description of the state to which Kādambarī was reduced by the absence of Chandrāpiṇā. It would seem from this that Bāṇa wrote the story of Kādambarī in verse as well as in prose. The following verses quoted under Bāṇa by Kshemendra in his Kavikaṇṭhābharaṇa are perhaps to be referred to this lost book.

1 aṅge 'naṅgajvara- Kk. 3, 5 :

अङ्गेनङ्गज्वरद्वतवहश्चक्षुषि ध्यानमुद्रा
 कण्ठे जीवः करकिसलये दीर्घशायी कपोलः ।
 अंसे वीणा कुचपरिसरे चन्दनं वाचि मौनं
 तस्याः सर्वं स्थितमिति न तु त्वां विना क्वापि चेतः ॥

2 nityārchā Kk. 3, 7 :

नित्यार्चा हृदयस्थितस्य भवतः पद्मोत्पलैश्चन्दनै-
 स्त्वद्भक्तिस्त्वदनुस्मृतिश्च मनसि त्वन्नाममन्त्रे जपः ।
 सर्वत्रैव घनानुबन्धकलना त्वद्भावना - - -
 तस्या जीवविमुक्तिरेव दिवसैर्देव त्वदाराधनात् ॥

3 kimchitkuñchita- Kk. 3, 10 :

किंचित्कुञ्चितकामकार्मुकलतामैत्री विचित्रा भुवो-
 र्नर्मोक्तिः स्मितकान्तिभिः कुसुमिता प्रागल्भ्यगर्भा गिरः ।
 रागोत्सङ्गनिषङ्गिभिः सरसतासंवादिभिर्विभ्रमै-
 रायुष्यं परमं तथा रतिपतेः प्राप्तं मृगाक्ष्या वयः ॥

4 tatkalopanate Kk. 4, 2 :

तत्कालोपनते वयस्यनिधने हृत्पुण्डरीके वित-
 न्मोहव्यञ्जनमदमभञ्जनमलं जीवस्य संतर्जनम् ।
 कुञ्जव्यापि कपिञ्जलेन करुणं निष्पन्दमाक्रन्दितं
 येनाद्यापि च ते स्मृतेन हरिणैः शृण्वं परित्यज्यते ॥

5 athodyayan Kk. 4, 4 :

अथोद्ययौ बालसुहृत्स्मरस्य
 श्यामाधवः श्यामललक्ष्मभङ्गचा ।
 तारावधूलोचनचुम्बनेन
 लीलाविलीनाञ्जनविन्दुरिन्दुः ॥

6 yat prāpyam na manorathair Kk. 5, 2 :

यत्प्राप्यं न मनोरथैर्न वचसा स्वप्नेपि दृश्यं न य-
 त्त्रापि स्मरविप्रलब्धमनसां लाभाभिमानग्रहः ।
 मोहोत्प्रेक्षितशुक्तिकारजतवत्प्रायेण यूनां मदं
 दत्ते तैमिरिकद्विचन्द्रसदृशं खे नूनमाशाकृषिः ॥

7 svāmī pramādena Kk. 5, 5 :

स्वामी प्रमादेन मदेन मन्त्रा
 कोपेन राष्ट्रं व्यसनेन कोषः ।
 छिद्रेण दुर्गं विषमेण सैन्यं
 लोभेन मित्रं क्षयमेति राज्ञाम् ॥

5 aṅgaṃ chandanapaṅkapaṅkaja- Kk. 5, 13 :

अङ्गं चन्दनपङ्कपङ्कजविसच्छेदावलीनं मुहु-
स्तापः शाप इवैष शोषणपटुः कम्पः सखीकम्पनः ।
श्वासाः संभृततारहाररुचयः संभिन्नचीनांशुका
जातः प्रागतिदानवन्दनमहारम्भः स तस्या ज्वरः ॥

In his paper on the Śārṅgadharapaddhati Aufrecht quotes or cites the following verses as quoted in that work under Bāṇa. 9 aṅga-
pavedi vasudhā 13. 7. Our No. 2270 (Bāṇasya). 10 anyonyāhati
137, 16 :

अन्योन्याहतिदन्तनादमुखरं प्रह्वं मुखं कुर्वता
नेत्रे साभ्रुकणे निमील्य पुलकव्यासङ्गि कण्डूयता ।
हा हा हेति सुनिष्ठुरं विवदता बाहू प्रसार्य क्षणं
पुण्याग्निः पथिकेन पीयत इव ज्वालाहतश्मश्रुणा ॥

11 udyadbarhishi 101. 7 :

उद्यद्बर्हिषि र्दुर्दारवपुषि प्रक्षीणपान्थायुषि
अ्योतद्विप्रुषि चन्द्ररुडुषि सखे हंसद्विषि प्रावृषि ।
मा मुञ्चोच्चकुचान्तसंततगलद्वाप्पाकुलां बालिकां
कालेकालकरालनीलजलदव्यालुप्रभास्वत्त्विषि ॥

Aufrecht notes that this verse is mentioned in the Sarasvatī-
kaṇṭhābharāṇa. 12 kārāñjīh kuñjayanto 134, 28. Corrupt in our
MS. 13 grīshmoshmaploshaśuśhyatpayasi 134, 32. Our No. 1715
(Bāṇasya). 14 dāmodarakarāṅghāta 32, 5 :

दामोदरकराघातविह्वलीकृतचेतसा ।
दृष्टं चाणूरमल्लेन शतचन्द्रं नभस्तलम् ॥

A samasyā on the theme śatachandraṃ nabhasthalam. Aufrecht
notes that it is quoted as such by Kāhīrasvāmin in his com-
mentary on Amara. 15 dūrād eva 134, 36. Our No. 1709

(Bāṇasya). 16 dhrīṭadhaṇuṣi 140, 5. Our No. 2239 (Bāṇasya). 17 namas tuṅga 3, 4. Our No. 8 (Bāṇasya). 18 mavoktir jātir. Our No. 137 (Bāṇasya). 19 paratu tavorasi satatam 215, 2. Our No. 2120 (Bāṇasya). 20 puṇyīgnau 138, 13. Our No. 1857 (anonymous). 21 mukhamātreṇa 7, 6. Our No. 133 (Bāṇasya). 22 mṛityuḥ 23, 3. Our No. 2309 (anonymous). 23 vātākīrṇa 134, 33. Our No. 1713 (anonymous). 24 vikachakacha 98, 3. Our No. 1484 (Puṇyasya). 25 vidhāne 4, 26 :

विद्राणे रुद्रमुन्दे सयितरि तरले वघ्निणि ध्वस्तवच्चे

जानाशङ्के शशाङ्के विरमति मरुति व्यक्तवैरे कुबेरे ।

वैकुण्ठे कुण्डितास्त्रे महिषमतिरुषं पौरुषोपपन्नितं

निर्विघ्नं निघ्ननी वः शमयतु दुरितं भूरिभावा भवानी ॥

Anfrecht in 7 अहिरुषं.

Chandikāśataka v. 65. 26 santi śvāna 7, 3 :

सन्ति श्वान इवांसंख्या जातिभाजो गृहे गृहे ।

उत्पादका न बहवः कवयः शरभा इव ॥

27 sanmange tāvad este 93, 15. Our No. 2246 (Dharmakīrteḥ). 28 sarvāśaruṇi 134, 31. Our No. 1708 (Bāṇasya). 29 harakaṇṭhagrahānuṇḍa- 3, 12 :

हरकण्ठग्रहानुन्दनीलितार्क्षीं नमाम्युसाम् ।

कालकृदविषस्यर्शजानमूर्धनमामिव ॥

Bilhaṇa (Bhaṭṭaśribilhaṇa).—adyāpi tat prachala 1291. adyāpi tau manasi 1373. abhanta nabhaḥkshetre 1828. ahaṇ sadā prāṇasamap mebibhujā p 2560. kiṇ apyavajrā-tasarorubhyaḥ 1855. tvadīptachāmīkarachārubhūshaṇa 2561. putram ambujamukhī śavabhaṅgyā 1952. bhānumān aparadigvanitīyāś 1929. madvainīṇaḥ kathoiāśor 1830. labdhaṇ sarobhiḥ phalam ambujāṇā p 1534. śaratkalātapaklānta 1827. śāsankeneva ka p dārpa 1829. samaksham apī sūryasya 1831. svechehkhābhaṅgarabhāgyameghataḍīṭaḥ 166. he rājānas tyajata 167.

Author of the Vikramāṅkadevacharita, a book written according to Bühler, to whom we are indebted for its recovery, about

1085 A.D. See Bühler's Introduction to his edition. Bilhapa is the author also of the Pañchāśikā or Chaurapañchāśikā (from which latter form of the title he perhaps got the name Chaurakavi) with the Introduction to that composition, called the Bilhapacharita.

From the Śārāṅgadharapaddhati Aufrecht quotes or cites under Bilhapa as follows. 1 āṅganaḥ tad idam 35, 17 :

अङ्गणं तदिदमुन्मदद्विप-
 श्रेणिशोणितविहारिणो हरेः ।
 उल्लसत्तरुणकेलिपल्लवां
 सल्लकीं त्यजति किं मतङ्गजः ॥

From our MSS.

2 āṅgulishu 98, 49. Vikramāṅk. VIII. 60. 3 atāḍayat 133, 18. Vikramāṅk. X. 42. 4 adyāpi tatprachala- 106, 23. In the Chaurapañchāśikā. 5 adyāpi tau manasi 106, 26. In the Chaurapañchāśikā. 6 adyāpi tāṇ kanaka- 106, 25. In the Chaurapañchāśikā. 7 adyāpi nojjhati 14, 16. In the Chaurapañchāśikā. 8 apūjitaivāstu 105, 1 :

अपूजितैवास्तु गिरीन्द्रकन्या
 किं पक्षपातेन मनोभवस्य ।
 यद्यस्ति दूती सरसोक्तिदक्षा
 दासः पतिः पादतले बधूनाम् ॥

9 amūlyasya mama 98, 75. Vikramāṅk. VIII. 8. 10 aye helāvelā 42, 11 :

अये हेलवेलातुलितकुलशैले जलनिधौ
 कुतो वारामोघं वत जलद मोघं वितरसि ।
 समन्तादुत्तालज्वलदनलकीलाकवलन-
 ऋमोपेतानेतानुपचर पयोभिर्विडपिनः ॥

11 aratir 104, 4 :

अरतिरियमुपैति मां न निद्रा
गणयति तस्य गुणान्मनो न दोषान् ।
विगलति रजनी न संगमेच्छा
व्रजति तनुस्तनुतां न चानुरागः ॥

Der Geliebte ist abwesend.

“Sehnsucht füllet das Herz, kein Schlummer die lechzenden Augen;
Tugenden find’ ich allein, keinerlei Mängel in ihm;
Langsam schwindet die Nacht, nicht wiederzusehn ihn die Hoff-
nung;
Mindert sich stündlich der Leib, mehret die Liebe sich stets.”

12 alam atichapatvât 35, 16 :

अलमतिचपलत्वात्स्वप्नमायोपमत्वा-
त्परिणतिविरसत्वात्संगमेनाङ्गनायाः ।
इति यदि शतकृत्वस्तत्त्वमालोचयाम-
स्तदपि न हरिणाक्षीं विस्मरत्यन्तरात्मा ॥

This verse is in the Bilhaṇacharita. Aufrecht notes that it is quoted in the Kāvyaaprakāśa, and that Böhtlingk has it (637 from the Śāntiśataka). 13 asaṃkhyapushpo 'pi 133, 17. Vikramāṅk. X. 39. 14 āḥ kashṭaṃ vanavāsaśāmya 55, 10 :

आः कष्टं वनवाससाम्यकृतया सिद्धाश्रमश्रद्धया
पक्षीं बालकुरङ्ग संप्रति कुतः प्राप्नोसि मृत्योर्मुखम् ।
यत्रानेककुरङ्गकोटिकदनक्रीडोल्लसल्लोहित-
स्रोतोभिः परिपूरयन्ति परिखामुडामराः पामराः ॥

From our MSS., where the verse is given anonymously.

15 unnamya dūram 135, 18. Vikramāṅk. VII. 23. 16 karṇā-
mṛitaṃ 5, 6. Vikramāṅk. I. 29. 17 kākutsthena śirāṁsi 142, 3 :

काकुत्स्थेन शिरांसि यानि शतशश्छिन्नानि मायानिधेः
पौलस्त्यस्य विमानसीमनि तथा भ्रान्तानि नाकौकसाम् ।
तान्येवास्य धनुःश्रमप्रशमनं कुर्वन्ति सीतापतेः
क्रीडाचामरडम्बरानुकृतिभिर्दोलायमानैः कचैः ॥

From our MSS.

18 gr̥ihītaṃ tām̐būlam 107, 3 :

गृहीतं ताम्बूलं परिजनवचोभिः कथमपि
स्मरत्यन्तःशून्या सुभग विरतायामपि निशि ।
तथैवास्ते हस्तः कलितफणिवल्लीकिसलय-
स्तथैवास्यं तस्याः क्रमुकफलफालीविरचितम् ॥

From our MSS.

19 gr̥āmāṇām 53, 14 :

ग्रामाणामुपशल्यसीमनि मदोद्रेकस्फुरत्सौष्टवाः
फेत्कारध्वनिमुद्गिरन्ति बहवः संभूय गोमायवः ।
सोन्यः कोपि घनाघनध्वनिघनः पारीन्द्रगुञ्जारवः
शुष्यद्रण्डमलोलशुण्डमत्रलत्कर्णं गजैर्यः श्रुतः ॥

20 jāgrataḥ 98, 76. Vikramāṅk. VIII. 10. 21 tannitambaśya
98, 67. Vikramāṅk. VIII. 21. 22 tasyāḥ pādanakhaśreṇī 98, 77.
Vikramāṅk. VIII. 6. 23 tāḍidalam 98, 22 :

ताडीदलं काञ्चनकर्णपाशे
प्रसारयन्ती सुतनुः कराभ्याम् ।
रराज कर्णान्तनिषण्णदृष्टिः
शाणे दधानेव कटाक्षवाणान् ॥

From our MSS.

24 dolâyâm jaghanasthale 97. 9. Vikramâṅk. VIII. 85. 25
drâghîyasâ 9, 3 :

द्राघीयसा धाट्यगुणेन युक्ताः

कैः कैरपूर्थैः परकाव्यखण्डैः ।

आडम्बरं ये वचसां वहन्ति

ते केपि कन्थाकवयो जयन्ति ॥

26 dhik trâm 9, 4 :

धिक्कां रे कलिकाल याहि विलयं केयं विपर्यस्तता

हा कष्टं श्रुतिशालिनां व्यवहृतिर्मुञ्छोचिता दृश्यते ।

एकैर्वाङ्मयदेवता भगवती विक्रेतुमानीयते

निःशङ्कैरपरैः परीक्षणविधौ सर्वाङ्गमुद्गाद्यते ॥

Aufrecht in 8 निःशङ्कैः.

27 nâbhûvan 54, 7 :

नाभूवन्भुवि यस्य कुत्रचिदपि स्पर्धाकराः कुञ्जराः

सिंहेनापि न लङ्घिता किमपरं यस्योद्धता पद्मतिः ।

कष्टं सोपि कदर्थ्यते करिवरः स्फारारथैः फेरवै-

रापातालगभीरपङ्कपटलीमग्नौद्य भग्नौद्यमः ॥

28 nidrârdhamâlita- 106, 24. Our No. 1280 (Kalaśakasya). 29
nirarthakaṃ janma 35, 18, 41, 15. In the Billhaṇacharita. Our
No. 1964 (Bilhaṇarâjakanyavoh). 30 pâṇiya 9 133, 25. Vikra-
mâṅk. VII. 71. 31 purâṇabâṇatyâgiya 98. 19. Vikramâṅk.
VIII. 70. 32 prasârya pâḍau 135, 17. Vikramâṅk. VII. 22.
33 bhaktiḥ preyasi 131, 7 :

भक्तिः प्रेयसि संश्रितेषु करुणा श्वभूषु नम्रं शिरः

प्रीतिर्ज्ञातिषु गौरवं गुरुजने क्षान्तिः कृतागस्यपि ।

अम्लानः कुलयोषितां व्रतविधिः सोयं विधेयः पुन-

र्मर्द्दुर्दयिता इति प्रियसखीबुद्धिः सपत्नीष्वपि ॥

From our MSS.

34 bhrūrekhāyugalam 98, 12. Vikramāṅk. VIII. 78. 35 manye tadūrū 98, 72. Vikramāṅk. VIII. 16. 36 mayā kumāryaṁpi 132, 2. Vikramāṅk. XIII. 84. 37 mahāpateḥ 7, 13. Vikramāṅk. I. 26. 38 mugdhasya 104, 7 :

मुग्धस्य ते वद विधुंतुद किं वदामि
किं त्यक्तवानसि मुखे पतितं शशाङ्कम् ।
अस्यार्द्रबिम्बगलितेन सुधारसेन
संधानमेति तव किं न जरत्कबन्धः ॥

From our MSS.

39 ye kuṇṭhikṛita 123, 10. Vikramāṅk. XI. 83. 40 re mātāṅga 53, 16 :

रे मातङ्ग मदाम्बुडम्बरनया रोलम्बरोलं वह-
न्वन्यानामवलम्बनं वनमिदं भुङ्क्ते यदुत्कण्ठसे ।
दृष्टस्तत्किमहो महोन्नतधराधौरेयधात्रीधर-
प्रस्थप्रस्थितमेवयूयमथनोत्कण्ठी न कण्ठीरवः ॥

From our MSS.

41 laṅkāpateḥ VII. 7. Vikramāṅk. I. 27. 42 viro 'sau 140, 31 :

वीरोसौ किमु वर्ण्यते दशमुखच्छिन्नैः शिरोभिः स्वयं
यैः पूजासजमुत्सुको घटयितुं देवस्य खट्वाङ्गिनः ।
सूत्रार्था हरकण्ठसूत्रभुजगव्याकर्षणायोद्यतः
साटोपं प्रमथैः कृतभुकुटिभिः स्थित्वान्तरे वारितः ॥

43 śighram bhūmigrīhe 102, 14 :

शीघ्रं भूमिगृहे गृहाण वसतिं प्राणैः किमु क्रीडामि
प्राप्तां पश्यसि किं न देवहतिके ज्योत्स्नां गवाक्षोदरैः ।
इत्थं मन्मथनीत्रसंज्वरजुषां गेहेषु वामभ्रुवा-
मुद्रच्छन्ति कुरङ्गलाञ्छनभयाङ्गीनाः सखीनां गिरः ॥

From our MSS. Aufrecht had in γ पुषां for which Böhtlingk Z. D. M. G. XXVIII. has already given our reading. 44 śuchir iti 117, 11 :

शुचिरिति परितः प्रसिद्धिभाजि
प्रकटिततेजसि दुर्जये कृशानौ ।
निजवसुनिकुरम्बमस्तवेला-
व्यतिकरवान्निदधे सरोजबन्धुः ॥

From our MSS.

45 saundaryapâtre 98, 21. Vikramâñk. VIII. 75. 46 sthâne sthâne 133, 10 :

स्थाने स्थाने मलयमरुतः पूरयन्तः कपालीं
पुष्पालीषु स्मरगजरजःस्नानयोग्यः परागः ।
जातं चूते मधु मधुकरप्रेयसीजानुदन्नं
निर्विघ्नत्वं सपदि भजते कामराज्याभिषेकः ॥

From our MSS.

47 svarṇaiḥ 59, 2 :

स्वर्णैः स्कन्धपरिग्रहो मरकतैरुल्लासिताः पल्लवा
मुक्ताभिः स्तवकश्रियो मधुलिहां वृन्दानि नीलोत्पलैः ।
संकल्पानुविधायि यस्य फलितं कस्तस्य धत्ते तुलां
धिग्जातु द्रुमसंकथास्तु यदयं कल्पद्रुमोपि द्रुमः ॥

From our MSS.

48 hemamañjīramâlābhyām 98, 74. Vikramâñk. VIII. 14.

Bîj a k a.—asau maruchchumbitachârukesaraḥ 1677. karachara-
ṇanâsam âdau 1852. nandayati kasya na manaś 1741. rajan-
yām anyasyām surataparivartâd anuchitam 1437. sitachan-
danadhavalakuchâ 1668.

Aufrecht notes that the verso asan maruchchumbitachârukesaraḥ No. 1677, which is quoted also in the Śârṅgadharapaddhati under

Bijaka, is in the Kāvya prakāśa 116, and that another of the verses ascribed in his book to this poet, *chhāyāsuptamṛigaḥ śakunta*, occurs in the *Pañchatantra* 2, 2.

Besides these two Aufrecht quotes or cites from the *Śārṅgadharapaddhati* under *Bijaka* the following verses. 3 *malinahutabhugdhūmaśyāmair* 135, 6. Our No. 1760 (*Chhākasya* : Aufrecht's MSS. of the Śp. give *Bijākasya*, *Vijākasya*, *Vijjakasya*, and *Vijjākāyāh*). 4 *meghair vyoma* 135, 39. Our No. 1777 (*Chhākasya* : Aufrecht's MSS. of the Śp. give *Bijākasya*, *Vijjakāyāh*, and *Bijakasya*. 5 *himadhyavaladantakeśa* 137, 1. Our No. 1832 (anonymous : Aufrecht's MSS. of the Śp. give *Bijakasya*, *Vijjākāyāh*, or no signature. Cambay Śp. MS. *Vijñākasya*).

B u d d h a k a.—yāvan no sakhi gocharam nayanayor āyāti 1163.

Nil.

B o d h a k a.—padadvayasya saṁdhānam 140.

Nil.

B o d h i s a t t v a.—kshapasampad iyaṁ sudurlabhā 3313.

Nil.

B h a ṭ ṭ ā c h ā r y a.—akshor vipaksha iti sānuśayaṁ lulāva 1820.

Nil.

B h a ṭ ṭ i (B h a ṭ ṭ a s v ā m i n : B h a r t ṭ i s v ā m i n.)—vanāni toyāni cha netrakalpaiḥ 1811. pītaushṭharāgāṇi hṛitāñjanāni 2139. garjan hariḥ sāmibhasi 2412. na taj jalam yan na suchārupaṅkajam 1819. prabhātavātāhatikampitākṛitih 2164.

Under No. 1811 the poet is called *Bhaṭṭasvāmin* and under No. 2139 *Bhartṛisvāmin*. Both verses are from the *Bhaṭṭikāvya*. Aufrecht has already pointed out that *Bhaṭṭi*, *Bhartṛisvāmin*, and *Bhaṭṭasvāmin* are all three names of one person. The *Bhaṭṭikāvya* "was composed in Vallabhi under [a son of?] king Śrīdharaśena (XXII. 35), in the sixth or seventh century therefore."—Weber's *Sanskrit Literature*, p. 196 note.

B h a ṇ ḍ a k a (Ś r i b h a ṇ ḍ a k a).—kva kathinam aho piloh pattram 703.

Nil.

Bh a r t ṛ i s â r a s v a t a.—chhittvâ hâralatâḥ kiranti galitavyâ-
kīrṇamuktâphalâḥ 1844. jaṭâbhâbhīr bhâbhīḥ karadhṛitakala-
ñkâkshavalayo 1999. jvâlaupamyasprīṣi yad ushasi dravyamâ-
ṇair aśeshais 2216. nilâbjapuñjarajasârūṇitān vimuchya 679 ?
târâprasûnanichayena niśâ smarasya 1998. prayachchhati
chamatkṛitiṃ 190. yair vâtûlo bhavati 321. prayâparyâ-
pâraṃ tuhinapatanenântarayati 1846. bhumiṣṭham ambu yadi
châtaka pâtum ichchheḥ 680. manye 'sta ṇ samaye praviśya
sahasâ vâraṃṇ nidher antaraṃ 2000. śobhâṃ diktaruṇīr
nayanti vilasanmuktâkalâpojjvalâṃ 1845. saḥṛidayagnîm
ânarthakyaprasaṅgabhayena kiṃ 2636. strītyeva galitaṃ
dhairyaṃ 1451.

Nil.

Bh a r t ṛ i h a r i (Ś r ī b h a r t ṛ i h a r i).—ajñâḥ sukhani
ârâdhyaḥ 393. aranyaruditaṃ kṛitam 448. abhuktâyâṃ
yasyâṃ 533. utpâtitâ svayam iyaṃ yadi 523. upari ghanâṃ
ghanapaṭalaṃ 1744. khallolâpâḥ sodhâḥ katbam api 3261.
hiṃsâsûnyam ayatnalabhyam aśanaṃ 3139. kshapaṃ bâlo
bhûtâ 3319. jâḍyaṃ hrîmati ganyate 464. tasmâd anan-
tam ajaraṃ paramaṃ vikâsi 3452. dînâṃ dînamukhaiḥ
3196. prâptâḥ śrīyaḥ sakalakâmajushas 3451. prasahya maṇim
nddharen 446. dikkâlâḍyanavachehhinna 3. brahmâṇḍamaṇḍa-
lîmâtraṃ 495. mrigamînasajjanânâṃ 422. yadâ kiṃchijjñô
'haṃ 3456. labheta sikatâsu tailam 447. vipulâḥṛidayair
anyaiḥ 532. sampatsu mahatâṃ cheto 200. svachittapari-
chintayaiva 531. hartur yâti na gocharaṃ 3459. na sampârô-
t-pannam 3455. nâmâpyanyataror 1017 ?

Author of the Vâkyapadiya. He flourished in the middle of the seventh century A.D. See Max Muller, India : What can it teach us ? p. 347ff.

Of the 110 verses given in Telang's edition of the Nīṭisataka eight are in our book expressly assigned to Bhartṛihari. They are Telang's Nos. 1, 3, 4, 5, 8, 16, 61 and 66. Twenty-two are given anonymously—Nos. 7, 11, 17, 22, 27, 31, 32, 33, 41, 43, 48, 61, 62, 69, 81, 83, 84, 88, 94, 95, 99 and 100. Thirteen are expressly assigned to other authors as follows : No. 28 priyâ nyâyyâ vṛittir to Jayâditya ; No. 29 kshutkshâmopi to Ratisena ; No. 38 sinhaḥ śīsur api to Vajrâyudha ; No. 44 maṇiḥ śânollīdhaḥ to Bhaṭṭa-

vridhhi; No. 53 durjanah parikartavyo to Vālmīki; No. 56 śaśi divasadhūsaro to Bhāṭṭavridhhi; No. 58 na kaśchit chaṇḍakopānām quoted from the Panchatantra; No. 63 vipadi dhairyam to Meṇṭhaka; No. 76 itaḥ svapiti keśavaḥ to Kalhaṇa; No. 79 kiṃ tena hemagiriṇā to Praśastaka; No. 85 pātītōpi karāḡhātair to Kshemendra; No. 91 śaśidivākarayor to Phalguhastinī; No. 96 naivā-kṛitī phalati to Asvaghosha. The others do not occur.

Of the 113 verses given in Telang's edition of the Vairāgyaśataka eleven are in our book expressly assigned to Bhartṛihari. They are Telang's Nos. 1, 2, 3, 6, 8, 25, 31, 73, 76, 83 and 112. Eleven are given anonymously—Nos. 7, 9, 12, 13, 18, 24, 30, 37, 50, 62 and 68. Six are expressly assigned to other authors as follows: No. 16 avaśya yā tātaraś to Jayāditya; No. 34 paresham chetāsi to Śaṅkuka; No. 77 pātālam āviśasi to Argata; No. 92 trishā śushyatyaśye to Dhuraṇāga; No. 98 priyasakhi vipaddaṇḍa to Vijjākā; and No. 113 ahau vā hāre vā to Harshadeva. The others do not occur.

Of the 100 verses given in Bohlen's edition of the Vairāgyaśataka only one is in our book ascribed to Bhartṛihari. It is the upari ghanam ghanapatalam verse No. 1744 above, Vairāgyas No. 43. Seventeen are given anonymously.—Bohlen's Nos. 2, 6, 9, 10, 11, 16, 18, 19, 20, 24, 25, 49, 54, 63, 66, 74. and 85. Eight are expressly assigned to other authors, as follows: No. 3 bhrūchāturyam kuṇḍhitāntāh katākshah to the Kaviputrau; No. 14 sati pradīpe satyagnau to Amarūka; No. 16 guruṇā stanabhāreṇa to Śaṅkuka; No. 37 sahakārakusumakesara to Kapilarudraka; No. 53 kim iha bahubhir uktair to Bhāṭṭodbhāṭa; No. 59 sanmārge tavat āste to Dharmakīrti; No. 81 jalpanti sārddham anyena to Vyāsamuni; and No. 83 madhu tishṭhāti vāchi yoshitām to Kālidāsa and Māgha. The others do not occur.

Bhallaṭa (Bhātṭabhallaṭa).—atvunnatiyyasaninaḥ śirasō 'dhunaisha 677. antaś chehhydrāṇi bhuyāsi 921. ā janmanah kuśalam anvapi te kujanman 986. āmrāḥ kiṃ phalabhāra-namraśirasō 950. ābaddhakṛitrimasaṭāvalitānsabhittir 995. ā strīśiśu prathitayaisha pipāsibhṛyaḥ 808. āste 'traiva sarasayahō 1015? ihaikaś chūḍālobhyaṇi kalaśād yasya sakalaih 877. ūdhā yena mahādthurah 1018? etat tasya mukhāt 1014? karabha rabhasāt kroshtum vāchehhasi 669. kasyānime-

shavitate nayane divauko 985 ? kâcho mañir mañih kâcho 214. kim idam uchitam śuddheḥ spashṭaṃ sapakshasam un-
nateḥ 999. kiṃ dīrghadīrgheshu guṇeshu padma 922. gha-
saṃptamasamalīmasadaśādiśi niśi 778. chandaṇe viśadharān
sahāmahe 798. chintāmaṇe bhuvī na kenachid īśvareṇa 902 ?
chintāmaṇeḥ triṇamaṇeś cha 903. chhinnaś taptasuhṛit sa
chandanaṭarur 815. tad vaidagdhyaṃ samuditapayastoyatat-
tvaṃ vivektum 762. tanutṛiṇāgradhṛitena hṛitāś chiraṃ 973.
tvaṃmūle puruṣāyushaṃ gatam idaṃ 816. dūre kasyachid
eśha ko 'pyakṛitadhīr 907. draviṇam āpadi bhūṣhaṇam utsave
2490. nanvāśrayasthītir iyaṃ tava kālakūta 441. nityaṃ
tīrthe nirāśaḥ 1020. patatu vāriṇī yātu digantaraṃ 554.
paśyāmaḥ kiṃ ayam vicheṣṭata iti 847. pātaḥ pūṣṇo bhavati
563. pipāsur apyeva jalāṃ śikhāṇḍi 676 ? puṣṭvād api
pravichaleḥ yadi yadyadho 'pi 987. phalitaghanaviṭapavi-
ghatita 795. baddhā yadarpapaṇasena 162. budhyāmahe na
bahudhāpi vikalpamānāḥ 982. bhidyate 'nupraviśyāntar 893.
bhūmau patann api rajahparidhūsarō 'pi 901 ? bhekena
kvaṇatā sarōshaparushaṃ 1019. mṛityor āśyaṃ ivātataṃ
dhanur 1021. yat ki ṛchanānuchitam apyuchitānubandhi 800.
re dandaśūka tad ayuktam apīśvaraś tvāṃ 974. labdhaṃ
chirād amṛitavat kiṃ amṛityave syād 805. vātāhāratayā
jagadvishadharair 1016 ? śāṅkho 'sthiśeśaḥ sphuṭito mṛito
yad 913. sattvāntaḥsphuritāya vā 783. sadvṛittayaḥ sadasa-
darthavivekiṇo ye 556. samrakṣhitāṃ kṛṣhimakāri kṛṣhī-
valena 984 ? sarvāśiṃ trijagatyapaṇ 879. sādḥveva tadvidhāv
asya 786. so 'pūrvō rasanāviparyayaṇidhis 751. svalpāśayaḥ
svakulāśilpavikalpam eva 988.

Nil. The verse so 'purvo rasanāviparyayaṇidhis No. 751 is quoted
in the Kāvyaaprakāśa. Aufrecht quotes or cites from the Śārṅga-
dharapaddhati under Bhallaṭa as follows. 1 gate tasmin 40, 10 :

गते तस्मिन्मानौ त्रिभुवनसमुन्मेषविरह-

व्यथां चन्द्रो नेष्यत्यनुचितमितो नास्ति किमपि ।

इदं चेतस्तापं जनयतिरामत्र यदमी

प्रदीपाः संजातास्तिमिरइतिबद्धोद्गुरशिखाः ॥

From the Cambay MS.

2 ghana 52, 4. Our No. 778 above. 3 chandane 59, 57. Our No. 798 above. 4 dṛiṣṭe 107, 8. Our No. 1987 (Kasyâpi. The verse is ascribed to Bhîmaṭa in the Sûktimuktâvali. Bhîmaṭa is one of the poets referred to in Râjasekhara's memorial verses.

कलिञ्जरपतिश्चक्रे भीमटः पञ्चनाटकीम् ।

प्राप प्रबन्धराजत्वं तेषु स्वप्रदशाननम् ॥)

5 pathi nipatitâṃ 50, 2 :

पथि निपतितां शून्ये दृष्ट्वा निरावरणानां

दधिभृतघटीं गर्वोन्नद्धः समुन्नतकंधरः ।

निजसमुचितास्तास्ताश्चेष्टा विकारशताकुलो

यदि न कुरुते काणः काकः कदा नु करिष्यति ॥

From the Cambay MS.

6 pâtaḥ pūshno 49, 9. Our No. 563 above. 7 prayāte 'stam 102, 7. Our No. 1090 (Luttakasya). 8 yasyâkarnya vacchaḥsudhâ- 49, 6 :

यस्याकर्ण्य वचः सुधाकवलितं वाच्यमानामपि

व्यग्राणि यथयन्ति मन्मथकथां चेतांसि चैत्रोत्सवे ।

रे रे काक वराक साकममुना पुंस्कोकिलेनाधुना

स्पर्धाबन्धमुपेयुपस्तव नु किं लज्जापि नो जायते ॥

From the Cambay MS.

9 ye jātyâ 43, 3. Our No. 1011 (Kasyâpi). 10 vapur 56, 1 :

वपुर्विषमसंस्थानं कर्णज्वरकरो रवः ।

करमस्याशुगत्यैव च्छादिता दोषसंहतिः ॥

11 śatapadî 71, 55. Our No. 969 (Kasyâpi).

Bh a v a bh ū ti.—sânandâṃ nandihastâhata 81. alasavalitamug-
dhasnigḍhaniḥspandamandair 1297.

The well-known author of the *Vîracharita*, *Mâlâtîmâdhava*, and *Uttararâmacharita*. He was a native of Vidarbha, and lived at the court of king Yaśovarman of Kânyakubja. Bhandarkar has fixed

his date in the first half of the eighth century. See that scholar's edition of the *Mālatīmādhava*. Aufrecht quotes or cites under *Bhavabhūti* from the *Śārṅgadharapaddhati* as follows. 1 *antraiḥ kalpitamaṅgala* 145, 2. *Mālatī*. 2 *alipaṭalair* 43, 2 :

अलिपटलैरनुयातां सहृदयहृदयज्वरं विलुम्पन्तीम् ।

मृगमदपरिमललहरीं समीर पामरपुरे किरसि ॥

3 *utkrityotkritya kṛittim* 145, 1. *Mālatī*. 4 *jalanivīḍitavastra* 134, 27. *Mālatī*. 4 *daivād* 41, 2 :

दैवाद्यद्यपि तुल्योभूद्भूतेशस्य परिग्रहः ।

तथापि किं कपालानि तुलां यान्ति कलानिधेः ।

5 *niravadyāni* 6, 2 :

निरवद्यानि पद्यानि यद्यनार्यस्य का क्षतिः ।

भिक्षुकक्षाविनिक्षिप्तः किमिक्षुर्नरसो भवेत् ॥

6 *pakṣmālīpiṅgalimnaḥ* 4, 13. *Mālatī*. 7 *bhramaya jaladān ambhogarbhān* 106, 9. *Malatī*. 8 *vajrād api kathoraṇi* 12, 7. *Uttara*. 9 *vitaraṇi gururḥ prājñe* 26, 2. *Uttara* (*Kālidāsasya* in four of Aufrecht's MSS. and in our MSS.) 10 *sānandaṃ nandī* 4, 5. *Mālatī*. Our No. 81.

Bhavanīnandana.—*ā sargāt prativāsaraṃ rasaśatair yā bodhitā poṣhitā* 564.

Nil.

Bhaśchu.—*āhūto 'pi sahāyair* 1838. *kāmaṃ priyān api prāṇān* 513. *nivāraprasavāgramuṣṭikavalair yo vardhitāḥ śaiśave* 637.

Nil. Aufrecht writes the name *Bharchu* and gives the verses *āhūto 'pi* 137, 14 our No. 1838 above, and *kāmaṃ priyān api* 15, 1, our No. 513 above. In his second paper, *Z. D. M. G.* 539 Aufrecht gives from the *Saduktikarṇāṃṛita* 2,455 the verse *vikalparachitā-kṛitiṃ* our No. 1329 (*Kasyāpi*) which is attributed there to a poet *Bharvu*, whom Aufrecht identifies with the *Bharchu* of the *Śārṅgadharapaddhati*.

The verse *nivāraprasavāgra* is quoted by *Kshemendra* in his *Auchityavichāracharchā* under *Muktāpīḍa*.

Bhānushēṇa (Śrībhānushēṇa).—vaktre yā mṛiganā-
bhīpañkarachanāṃ 1092.

Nil.

Bhāmaha.—kimśūkavyapadeśēna 1645. neyaṃ viraati bhṛīu-
gāli 1644.

An early writer upon Alamkāra. Author also of a vṛitti on Vararuchi's Prākṛit sūtras. Udbhata wrote a commentary on his work on Alamkāra. He is referred to by Ānandavardhana in the first uddyota of that writer's work on Dhvani. Namisādhu cites him in his commentary on Rudraṭa's Kāvyaśālikāra.

Bhāravi.—nchyatīṃ sa vachanīyam aśeṣaṃ 1181. kāmī-
vadanānirjītakāntih 2015. karau dhunānā navapallavākṛitī
payasyagādhe 1878. karau dhunānā navapallavākṛitī vṛithā
kṛithā 1860. kāntaveśma bahu saṃdīśatibhir 1938. jiten-
driyatvaṃ vinayasya kāraṇaṃ 2917. tirohitintām nitāntam
ākulair 1880. dvāri chakshur adhipāni kapolo 1182. nīpiya-
mānastabakā śīlīmukhaṭ 1859. pāṇipallavavidhūnam antaḥ
2092 priyeṇa saṃgrathya vipakṣhasaṃnidhāv 1879. praya-
chchihatochehah kusumām māraṇī 1885. munir asmi nirāgasah
kuto me 2915. yadā vigṛihṇāti 436. ramyatām upagata naya-
nānāṃ 1893. vrajanti te mūḍhadhūyaḥ parābhavaṃ 2916.
vyapohituḥ lochanato mukhānilair 1861. śvastrayaḥ sukhasaṃ-
vittih 3365. sa nīvidhātum abhishekam udāse 1965. sarvathā
svahitam ācharaṇīyaṃ 2905. sahasā vidadhita na kriyām 2904.
jvalitaṃ na hiraṇyaretasaṃ 2268. tāvad āśṛiyate lakshmyā
2266. sa pumān arthavajjanmā 2267.

The author of the Kirātārjuniya. The earliest known reference to Bhāravi occurs in the following verse from an inscription of Pulakeśin II. by one Ravikīrti which is dated Śaka 556 = A.D. 634.

येनायोजि नवेदम-

स्थिरमर्थविधौ विवेकिना जिनवेदम ।

स विजयतां रविकीर्तिः

कविनाश्रितकालिदासभारविकीर्तिः ॥

Fleet in a येनायोजित वेदम. The change is necessary to preserve the śabdālamkāra.

Ravikīrti's fame as a poet is here compared to that of Kālidāsa and Bhāravi, which shows that these two poets were famous in India in the beginning of the seventh century A.D. See Bhao Daji, *Journal of the Bombay Branch of the Royal Asiatic Society*, IX. p. 315, Bhandarkar *ibid.* XIV. p. 24, and Fleet's two papers in the *Indian Antiquary*, Vol. V. p. 67. and Vol. VIII. p. 237.

Aufrecht quotes under Bhāravi in the Śārṅgadharapaddhati seven verses, all from that poem.

In his second paper, Z. D. M. (t. XXXVI. 540), Aufrecht gives two additional verses ascribed to Bhāravi in the *Saduktikarṇāmrīta*. The first, yena dhvastamanobhavana, is found also, Aufrecht notes, in the *Sarasvatīkaṇṭhābharana* 2, 81, *Kāvya* pr. 189, *Alaṅkāratilaka* fol. 10b, 23b, and the *Sahitya* 264. It is our No. 44 (*Kaśyāpi*). In the *Sūktimuktāvalī* this verse is ascribed to Chandaka. The second verse is as follows.

2 *sodvegam* :

सोद्वेगं करिकृत्तिवाससि भवद्वीडान्वितं ब्रह्मणि

त्रैलोक्यैकगुरावनादरवलत्तारं शचीभर्तारि ।

त्रासामीलितपक्ष्म भास्वति लसत्प्रेमप्रसन्नं हरौ

क्षीरोदोत्थितया श्रिया विनिहितं चक्षुः शिवायास्तु वः ॥

Bhāsa.—*kathinahrīdaye muñcha krodham sukhapratighātakam* 1619. *kapole mārjāraḥ paya iti* 1994. *kṛitakakṛitakair māya-sakhyais tvayāsmatyatvañchitā* 1628. *tikṣhṇaṇ ravis tapati nicha ivāchirādhyah* 1821. *duḥkhārte mayi duḥkhitā bhavati yā hrīṣṭe prahrīṣṭā tathā* 1353. *bālā cha sã viditapañcha-śaraprapañchā* 1286.

In the introduction to his *Harshacharita* Bāṇa mentions Bhāsa as a dramatic writer.

सूत्रधारकृतारम्भैर्नाटकैर्बहुभूमिकैः ।

सपताकैर्यशो लेभे भासो देवकुलैरिव ॥

This enables us to identify the Bhāsa of Bāṇa with the Bhāsaka to whom, in the beginning of the *Mālavikāgnimitra*, Kālidāsa refers as one of his most illustrious predecessors.

None of his works have yet been recovered if any are in existence.

The Sūktimuktavali contains the following reference to Bhāsa in a verse attributed there to Rajaśekhara.

भासनाएकचक्रेणि चैकैः क्षिते पगीक्षितुम् ।

स्वप्नवासवदत्तस्य दाहकोभूषण पात्रकः ॥

Bhica is also referred to in a verse which Aufrednit gives from the *Sarāgadhara-paddhati* 8. 17 under *Rajasekhara*.

भासो गगनिलसोनिकौ वररुचिः श्रीसाहसार्द्रः कवि-

मैण्टो भारविक्रान्तिदासतरलाः स्कन्धः सुवन्धुश्च यः ।

दण्डी बाणदिवाकज्ञै गणपतिः कान्तश्च रत्नाकरः

सिद्धा यस्य सरस्वती भगवती वा तस्य ज्ञेयं ते ॥

From the Saṅgārahāṇa of Dharmakīrti, we find in the *Bhāṣya* the verses *asya labhī na bhūti* (S. 7, our No. 1187) (no one can) *kapalaṃ māgāraṇaṃ payaḥ* (120, 20, our No. 1190) (Bhāṣya) and *śiṅgaṃ* (136, 6, our No. 1221) (Bhāṣya) and a fourth verse *dayatadā upaśasya* which is in our Luck No. 1529 as well as in the *Saṅgārahāṇa*. In his second paper, Z. D. M. G. XXXVI, 375, Anthonioff has shown in the *Saṅgārahāṇa* (p. 10) the verse *dayāṃ upaśasya* as belonging to the poet Śaṃkha of Kashmir and the other *kapalaṃ* was added by Rājasekhara. On the other hand, the *Saṅgārahāṇa* (p. 10) has a verse under Bhāṣya 10, 18, which is not in the *Bhāṣya* and is referred to. The others are as follows: 1. 1, 1 and 2. 1, 3.

दग्धे मनोभवत नै बालाकुलकुम्भसंभूतैर्जनेः ।

शिवलीकृतानुवाला जाता रोमावली बली ॥

"Für uns zu nacht." Aufrecht, whose *सनातनधर्मा* in the first line must be a misprint.

2 praeconia 1. 112 sp. 16

प्रत्यासन्नविवाहमङ्गलविधा देवार्चनप्रत्यया

दृष्ट्याये पग्णिनेनेव लिखितां गङ्गायस्याकुलिम ।

उन्मादस्मितरोयन्तज्जितगन्तैर्गोदा कथंभिन्निग-

हृद्धम्ब्रीवचनामिष्ये विनिश्चितः पुनश्चास्तिः पात् वः ॥

3 virahivanitā—2, 872 :

विरहिवनितावक्रौपम्यं विभर्ति निशापति-
र्गलितविभवस्याज्ञेवाद्य द्युतिर्मसृणा रवेः ।
अभिनववधूरोपत्वादुः करीपतनूनपा-
दसरलजनाश्लेषकूरस्तुषारसमीरणः ॥

Peterson, in his Second Report, p. 46. gave the following verse attributed to Bhāsa in Somaśekhara's Yaśastilaka.

4 peyā surā :

पेया सुरा प्रियतमा मुखमीक्षणीयं
माद्यः स्वभावललितो विकटश्च वेपः ।
येनेदमीदृशमदृश्यत मोक्षवर्त्म
दीर्घायुरस्तु भगवान्स पिनाकपाणिः ॥

Two verses are ascribed to Bhāsa in Jalhana's Sūktimuktāvalī, the aśvā lalāṭe verse, and the following.

5 yadapi vibudbairi :

यदपि विबुधैः सिन्धोरन्तः कथञ्चिदुपाजितं
तदपि सकलं चारुस्त्रीणां मुखेषु विलोच्यते ।
सुरसुमनसः आसामोदे [शशी] च कपोलयो-
रमृतमधरे तिर्यग्भूते विषं च विलोचने ॥

Bhāskara (Bhādanta bhāskara Jyauṭishikabhā-
ṭṭa-bhāskara.)—al hinanīhanīhetāya sates 2272. dravi-
nārjanajāḥ pariśramah 524. naśyati yāvaṭ ila j na śarīraṇ
3512. hiṁsāprabhavo vijayas tasya phalaṇ śis 3375.

Nil.

Bhāskarasena.—akṣarāṇām akāro 'ham iti viśmuy svayaṇ
2460. kvaehin mṛigaśīrahppūṇṇṇṇ 1891. bhavatas tulyatām
eti 2459.

Nil.

Bhūma.—āśāṅkya prapāṭim paṭāntapiliṭau pāḍau karotyādarād
1590. kani sthānāni dagdhiṅyatiśayagahauāḥ santi ke vā
pradeśāḥ 1717. bhadrātra grāmaṁke tvaṇ vasati parichayas te
'stī jānāsi vārtān 1788.

Aufrecht gives our three verses from the Śāṅgadhara-paddhati and notes that the āśāṅkya prapāṭim paṭānta verse is in the Amarū-
śataka.

Bühler, Kashmir Report, p. 62, ascribes the Rīvaṅgarjūṇīya, a poem which resembles the Bhūṭikavya and is intended to illustrate the rules of grammar, to one Bhūṇabbata. In his First Report Peterson gave Blaumaka as the real name of the author of that book; and this is confirmed by the Extracts in Bühler's own Report. See Appendix to the work lxxxv. l. 19 भुमडस्येति which should be corrected to भुवनडस्येति, and not as is done in the note, and l. 23 क्राव्येव भुवोदिते a reading which should not be marked as a doubtful reading. Bhūma or Blaumaka and Bhaumaka are variations easily explained by the Kashmir pronunciation.

Bhūmīdhara.—ādhācāya dharāvakāśavīdhaye 537.

Nil.

Bhūśhaṇadeva.—nayanolamyaḥ kapalabhāge 1941.

Nil.

Bhogivarmaṇ.—pūrvāṇ vāñbhāṇ prasaṅgasamayenīpuritaiḥ
kukṣūlhir 1-25.

Nil.

Bhānuṇḍa.—ārādhyamāno bahubhiḥ prakārair 426? vidvān upā-
lambhaṇ avāpya 427.

Nil.

Māṇkhā. (Karpikāramāṇkhā. Paṇḍitamaṇkhā-
ka).—aśavas tiva 1123. ajñatapāṇḍya 169. atyarthavakra-
tvam 174. ambudhir 1124. antośu chon na 176. āli 1119.
indindirair 1659 (karpikāramāṇkhā). kalakūṭam adhuna
1122. kālakūṭam iha 1121. kāvāpāṇiḥ durjana 172.
kiṃ nu kālagaṇauṇāpater mahlā 1660. kema kramoga syid
āthādevitīya 1446. konare 1120. tvadyātrāsamayā' tīdardha-

ragateh sañyasta sañmānāto 2512 dig dākṣhīṇīrkam na
 saśaka bhāva 1002. nakhānakhī prastuta āsta tasya 1448.
 netaśītikaambhakaśāśhukhāśī chryata p 2023 nīchas ta-
 noivaśm 175. palhaanubha karuṇa p kuru bhūyo 1127.
 parastokān siddhān anudivasato 170. palāśmāktīdranakhe
 vasaṇta 1001. matkīryasābhyaśī tava hanti pāntya 1444. yātās
 te rajasasā pgrahayāśī p 178. yuktam ān dayito mama
 vakura p 1125. ye gatre payar adhvapapalodhīsam aṅgāra-
 varṣanaprathā p 1055. nāterāja sukamārasaśīrṣā 1125. vi-
 tīrṇaśāśhī ita 171. vīdā na sīhāyavāḍā 173. vīryīyvatā
 sañcābhāvaśīrṣā p 1000. śāghyaiva vakura ragatir 177.
 sañp pīśāṇa śāśīrṣāśīrṣāśīrṣāśīrṣā p 1115. svasvatīmātūr
 abhūchā chrapāśīrṣā p 179. śāśīrṣāśīrṣāśīrṣāśīrṣāśīrṣā
 1447.

Author of the Śrīkaṇṭhacharita and of the Mañbhakośa. Ac-
 cording to Bühler, Kashmir Report, p. 59, the Śrīkaṇṭhacharita was
 probably written between 1135 and 1145 A. D. See Bühler's
 account of the poems there.

Mañgala vatsa.—bhūyāṁ, māyā, sañbhā, anīdā śāśvalāśyā-
 mabhūmā 2251

Nil.

Mañjira.—anyato naya mūhūrtam ānanaṁ 2020

Nil.

Mañbhādra.—asyāśīrṣāśīrṣāśīrṣāśīrṣāśīrṣā 1455.

Nil.

* An edition of the Śrīkaṇṭhacharita has been recently begun in the
 Kavyamālā, a new monthly journal for the publication of old Sanskrit poems,
 edited by Pandit Durgaprasād, Mr. K. P. Panab, which has been set on foot
 by Mr. Jīvaśī Dādājī, the enterprising proprietor of the Narayana Press in
 this city. The numbers for January and February 1889 contain, besides four
 sargas of the Śrīkaṇṭhacharita, K-bhāṇendra's Kaśīvilāsa, Sañbhā's Rājendra-
 karnapūra, Jagannāthapandita's Prītibhārata and other pieces. The enter-
 prise may be warmly commended to the support of European and Indian
 scholars.—P. P.

Ma d d h a k a. (P a n d i t a m a d d h a k a).—śailaśreṇīgnhāgrī-
heslu 607.

Nil.

Ma d r a k a.—bhātāḥ pīṭha prasīda prativirama samutsṛijya
bālām akaṇḍe 1787.

Nil.

Ma n o r a t h a —kvelinī p darpitās te 58. yasyodyadbāṇa 51.
yukta p yayā kilā nīrantaralābhayṛitter 110.

One of the poets mentioned as flourishing at the court of
Jayāpala.

मनोरथः शङ्खदत्तश्चटकः संधिमांस्तथा ।

बभूवुः कवयस्तस्य वामनाद्याश्च मन्विनः ॥

Rājat. IV. 496.

Ma d h u s ū d a n a —nāmnām akāri bīhutā mjasarvaśaktis 3481.
nīrodho na dvāre navasarakathā naiva hīṛlaye 3482.

Nil.

Ma m m a t a. (S r i m a m a t a).—tanvaūgyā gajakumbhapī-
nakathinottuṅgaḥ vahanāyāḥ suanau 1557.

The author of the Kāvya prakāśa and of the Śabdavyāpāravicāra.
His date is still uncertain. According to a copy of the Jayantī, a
commentary on the Kāvya prakāśa by one Jayanta, which Bhan-
darkar has recently secured, that work was written in Samvat
1350 = A.D. 1294. Maṃmata therefore cannot be placed below
that date.

The earliest writer known to refer to him is Ruyyaka (Ruehaka :
Ruppaka) who wrote a śaṅketa to the Kāvya prakāśa. See Peter-
son's Second Report, p. 1306. Pischel, Gott. gel. Anz. 1885 No. 19,
p. 767 has shown that Maṃmata is often quoted in the Vimarśinī.

Ma y a.—āturād vītraharaṇaṃ 2320 dāhaḥvaraṇa me māṇḍyaṃ
2321. nidughakāle viprasya 2316² prapāyāṇaḥ pīyate vāri 2317²
vaidyanātha rasas tabhyaṃ 2319.

Nil.

Mayūra. (Śrinayaūra).—anudinam abhyāsaḍṛidhail? āha-
tyāhatya mardhna drutam anupibataḥ prasruta p mātur ūdhal
2425. āghrāyāghrāya gandha p vikṛitamukhapanto darsayan
dantapaṅktiḥ 2422. āropayasi mudhā ki p 128. ittha p paśu-
paripeśala 129. ki p me dūrodareṇa 124 chandragrahaṇena
vina 126. bhūpālāḥ śasibhāskarānvayaḥ ke nāma nāsā-
diti 2515. vasarahitena kṛtā 125. vijaye kuśalas tryaksho
123. haraban nikaṣathe 127.

The author of the Śūryaśataka. He was a contemporary of Bāṇa who refers to him in the Harṣacharita. According to a commentary on Maṇuṅga-bhāṣya's Bhaktanvāstotra.

Bāṇa was Mayūra's son-in-law. Aufrecht has given from the Śārṅgadharapadḥaṭi a verse in which Rājaśekhara preserves a tradition which makes Mayūra, Bāṇa and Mātāṅgadvakara three poets at the court of Śrī Harsha.

अहो प्रभावो वाग्देव्या यन्मातङ्गदिवाकरः ।

श्रीहर्षस्याभवत्सभ्यः समो बाणमयूरोः ॥

The following verse in praise of Mayūra is in the Śāktimuktāvali ascribed to Rājaśekhara.

दर्पं कविभुजङ्गानां गता श्रवणगोचरम् ।

विविधैव मायूरी मायूरी वाङ्मिह कृन्तति ॥

From the Śārṅgadharapadḥaṭi Aufrecht quotes the following verses under Mayūra. 1 āghrāyāghrāya 36. 17. Our No. 2422 above. 2 āhatyāhatya 36. 29. Our No. 2425 above. 3 jam-
bhāratibhakumbodbbhavam 4. 51. "In the Śūryaśataka." 4 bhak-
tiprahvāya dātum 4. 52. "In the Śūryaśataka." 5 samvishṭo
grāmadevyāḥ kaṭaghaṭitakuṭikudyakoṇaikadeśe 138. 14. Corrupt
in our MS.

It should not escape notice that the verse bhūpālāḥ śasibhā-
skarānvayaḥ No. 2515 probably refers to Mayūra's patron Śrī
Harsha.

Ma l a y a.—na chiraṇ mayāsi sevita iti 3509.

Nil.

Malla k a.—râtrâv adya mamânayâ nidhuvanaklântasya sâhâ-yakaṇ 2213.

Nil.

M a s ū r â k s h a.—yad apasarati meshaḥ kâraṇam tat prahartum 2935.

Nil. The verse is in the Pañchatantra.

M a h a r s h i.—ambudah kṛitapado nabhastale 833.

Nil.

M a h â m a n u s h y a.—atha prasannendumukhî sitâmbarâ 1819. avyutpannavilâsânâ p 1847. esha sûryaṇsaṁgrupto 1691. kalusha p madhuraṇ chandrabâ 1727. karagotpannakopîpi 1848. dâram aṇsuprabhâjâ p 1960? Śb āṇṣukarasapraspiṣṭhâ 1961. kotarîṇṭalâpravishṭena 1697. phalitoḍḍimbarîṇṭatâsthâ 1696. na prasravanti girayo 1695. yanti yachchharapam nâryaḥ 1642. vanitâchittachapalâ 1726.

Nil. Aufrecht quotes from the Śārṅgadharapaddhati the verses atha prasannendumukhî 136, 1, our No. 1818 above, and kâragotpanna- 138, 4, our No. 1848 above. In one of his MSS. the verse prâvaranair aṇḡarair, which is our No. 1849 and is there given anonymously, is ascribed to Mahâmānushya. Compare our note on that verse.

In his second paper, Z. D. M. G. XXXVI, 371 Aufrecht gives the verse âsvâsayati kako 'pi, our No. 1959 from the Saḥsṛikarmamṛita, and notes that the poet is called there Kaśmîlakamāhâmanushya. Compare our note on that verse.

M a h e n d r a.—yadi paṇigunâ na kshamyante 453.

Nil. The verse is quoted in the Daśarūpavaloka.

M â g h a.—atha lakshmanâṇugataklântavapre 1874. anamayam agñihvâ 2175. anuragavantam apî 1923. aṇṣayayavânâ gatachittan 2049. aprasanna epa 1686. pāṇyam 2041. ambara p vinayataḥ puṇyâṇer 2094. adanâḍa ambaranya 1043. avachitakusumâ 1863. avâbhâṇṭatâḍaḍ 1924. aṇṇirâratam abhirâma 2173. ânandâḍa dâṇṇâḍa 1872. âḍanâṇṇ kuchataṇena 2124. udanâṇṇ kâṇṇabâḍṇâḍ 1973. udâṇṇ

vitatordhvaraśmir 2163. udayam uditadīptir 2177. udayaśi-
khari 2187. kântānāṇ kuvalayam 1553. kumudavanam
apaśrī 2188. kṛitagurutarahāra 2183. krāntakāntavadana-
pratibimbe 2008. kva bhrātaś chalito 'si 3972? kṣaṇam
atuhinadhāmni 2189. kṣaṇam ayam upaviṣṭaḥ 2186.
tad avitatham 2182. tulye 'parādhe 2263. dadṛṣe 'pi 1926.
dadhad asakalam eka ṇ 2173. divasa ṇ bhīṣeṣhauchi
1976. drutatarakaradaksbāḥ 2174. navakumudavanasrī 2180.
navanakṣapadam aṅga ṇ 2171. nāṇitambaphalake 1561.
pariśihitakarṇa 2176. padahatam yad utthāya 2264.
pratikulatām upagata 1922. prathamam kalābhavad 1972.
pratiśaraṇam ajñajyotir 2184. pralayam akṣhitārā 2190.
prāpyate guṇavatāpī 2012. bhābitam bhītapariśruti 2013.
bahu jagada purastāt 2172. ṇ ā gṇam 2009. mā jīvan-
yaḥ 2262. muhur upaḥasitām 1862. rajanīvaśad 1975.
ruchidhāmni bhartari 1924. vikachakamakazandhair 2180.
vigatatinirapaṅka ṇ 2181. vitataprithuvoratra 2188. vina-
yati śudṛṣo 1864. śila ṇ śailatata 3973. saṅkṣobham
payasi 1881. sapadi kumudinibhir 2170.

Author of the Śiśup Javadha. At the end of his poem he tells us that he was the son of Vattaka, otherwise called Sarvaśraya, and grandson of Suprabhadeva, who was minister of a king called Śrī Dharmadeva.

The signature to No. 2163, udayati vitatordhvaraśmir Śiśup. IV. 20, Ghaṇṭāmāgha is a name Māgha gets from that verse. So Kālidāsa is called Dīpaśikhakalidasa from his verse Raghuv. VI. 67; Bhāravi. Ātapatrabhāravi from his verse Kuāt. V. 39; Ratnākara, Tadaratnākara from his verse Harav. XIX. 3., our No. 1909, &c.

M ā t a ṇ g a d i v ā k a r a.—kiṇ vṛittāntaiḥ paragrīhagataiḥ kiṇ
tu nāhaṇ samarthaḥ 2544. jātu vo medmūdola 30. āśn nātha
pitāmahi tava mahi mātā tato 'nantaraṇ 2546. yāte samam
rajasi jātajalābhishekā 2496.

This poet's name is Divākara. In the Sāktimuktāvali the verse, given above under Mayūra, in which his equal place at Harsha's court with Bāṇa and Mayūra is asserted, is found with the reading chaṇḍāla-Divākaraḥ. There is no warrant for identifying him with the Jain writer Mānatuṅga Suri. Hall himself, who first suggested

that the two were the same, did so under a reserve which nothing that has come to light since has shown to be unnecessary.

From the *Śāṅgadharaṇṇapaddhati* under *Mātāṅgadvākara* Aufrecht gives the verse *kiṃ vṛttāntaiḥ paraṅghagatāiḥ*, our No. 2544 above. In his second paper *Z. D. M. G. XXXVI. 514* Aufrecht notes that in the *Saduktikarṇāmṛita* that verse is ascribed to *Tutātita*. Aufrecht has also already given, *Indische Studien*, XVII. 171, from our book the verses *pātu vo* No. 30, *yāte śamam* No. 2496, and *āśin nātha* No. 2546 above, and has noted that this last verse is referred to by *Abhinavagupta*.

M ā t r ī g u p t a.—*nākāraṇ udvahasi naiva vikatthase tvam* 2550.

śitenoddhṛishitasya māśhaśimivach chintārpave majjataḥ 3181.

According to the statement of the *Rājataranginī* III. 125-252 the poet *Mātṛigupta* was sent by a *Vikramāditya* *Harsha*, then Emperor of India, to succeed *Hiraṇya* on the throne of Kashmir. On his patron's death *Mātṛigupta* yielded the throne to *Pravarasena*, *Hiraṇya*'s nephew, and spent the rest of his life as an ascetic at *Benares*.

Bhao Daji's attempt, *Journal of the Bombay Branch of the Royal Asiatic Society*, VII. p. 207 ff., to identify *Mātṛigupta* with *Kālidāsa* hardly perhaps deserved the renewed attention which *Max Müller*, *India: What can it teach us?* p. 313 ff., has secured for it. The existence of a poet *Mātṛigupta* is vouched for by *Kshemendra*, who in his *Auchityavichāraṇṇarchā* has quotations from both *Mātṛigupta* and *Kālidāsa*. *Rāghavabhaṭṭa*'s Commentary on the *Śakuntalā* is now generally accessible in the excellent edition of Messrs. *Godbole* and *Parab*, and it is clear that the *Mātṛiguptāchārya* to whom *Rāghavabhaṭṭa* makes such constant reference was a writer on *Alaṅkāra* whose work has yet to be discovered. He is probably to be identified with our poet: and almost certainly not to be identified with *Rāghavabhaṭṭa*'s author *Kālidāsa*.

The verse quoted by *Kshemendra* is as follows.

1 *nāyam niśamukha:*

नायं निशामुखसरोरुहराजहंसः

कीरीकपोलतलकांतनुः शशंकः ।

आभाति नाथ तदिदं दिवि दुग्धमिधु-

टिंडीरपिंडपरिपांडु यशस्त्वदीयम् ॥

M â t r i s h e ñ a.—madhyāhñārkakvathitavirasam palvalē chāmbu
pītvā 1706.

Nil.

M â d h a v a.—nashṭā śrutiḥ smṛitir lupṭā 3057.

Nil.

M â d h â v a (P r a c h a ṇ ḍ a m â d h a v a).—udyañ chhaśi taru-
ṇabhâskarakântichaurah 1971. sa pkrāntam ānanam ayeekshya
mṛigāyatākshyāḥ 2020. sa pprāptukāmo dayam arkabhartur
1970.

Nil.

M â r u ṭ â.—kṛiṣā kenāsi tvaṃ prakṛitir iyaṃ aṅgasya nanu me
1326.

One of the four women poets referred to in the verse which
Aufrecht quotes from the Śārṅgadharapaddhati under Dhanadadeva.

शीलाविज्जामारुलामोरिकाद्याः

काव्यं कर्तुं सन्ति विज्ञाः स्त्रियोपि ।

विद्यां वेत्तुं वादिनो निर्विजेतुं

विश्वं वक्तुं यः प्रवीणः स वन्द्यः ॥

Compare Hall's Introduction to his edition of the Vāsavadattā,
pp. 21 and 55. The correction in the latter reference of the name
to Mārutā is, as Aufrecht has pointed out, itself an error.

M â h u ṇ ḍ a k a (B h a ṭ ṭ a m â h u ṇ ḍ a k a).—dhûmânala-
pavanavishaiḥ payodharah 1739.

Nil.

M u k t â p î ḍ a. (Ś r î m u k t â p î ḍ a).—kim kurmaḥ ka upā-
labhyo 585. chhitvā pāśam apāśya kûṭarachanāṃ 655. tyaktam
janmavanam triṇāṅkuravatī mâteva muktā sthālī 654. rajjvā
dīśaḥ pravitatāḥ salilam vishṇa 648.

Son of Durlabha Mahārāja of Kashmir, whose date is given by
Cunningham as 594 A.D. He is referred to in the beginning of
Abhinanda's Kādambarīkathāsāra.

स शक्तिस्वामिनं पुत्रमवाप श्रुतिशालिनम् ।

राज्ञः कर्कोटवंशस्य मुक्तापीडस्य मन्त्रिणम् ॥

From the Śārṅgadharapaddhati Aufrecht quotes one verse.
1 vasantyaranyeshu :

वसन्त्यरण्येषु चरन्ति दुर्वा
पिबन्ति तोयान्यपरिग्रहाणि ।
तथापि वध्या हरिणा नराणां
को लोकमाराधयितुं समर्थः ॥

M u k t i k a l a ś a.—asāmāyollekhaṇ 1473.

Nil. The name is that of Bilhāṇa's great grandfather. See Vikramāṅk. XVIII. 75.

M u k t i k o ś a k a. (Bh a ṭ ṭ a m u k t i k o ś a k a).—kshndhito
'pi padmakhaṇḍe 694. kurute yāvad evendur 2155.

Nil.

M u r ā r i.—abhedenopāste 320. avinayabhuvām 364 jātāl pak-
vapalāṇḍupāṇḍuramukhachebhāyākiras tārakāl 2169. bhogīn-
draḥ pramadottaraṅgam 2633. svavapushi nakhalakshma 1627.

Author of the Anarghyarāghava. Son of Tantumati and Bhaṭṭa-
śrīvardhamāna. Murāri is older than Ratnākara, who has the
following reference to our poet in his Haravijaya XXXVIII. 67.

अङ्कोत्थनाटक इवोत्तमनायकस्य
नाशं कविव्यधित यस्य मुरारिरित्यम् ।

Aufrecht has given from the Śārṅgadharapaddhati an anonymous
verse in which Murāri is referred to as a poet better than Bhava-
bhūti or Bāṇa.

भवभूतिमनादृत्य निर्वाणमतिना मया ।
मुरारिपदचिन्तायामिदमाधीयते मनः ॥

Another reference to Murāri is in the following verse:

देवीं वाचमुपासते हि बहवः सारं तु सारस्वतं
जानीते नितरामसौ गुरुकुलक्लिष्टो मुरारिः कविः ।
अब्धिलङ्घित एव वानरभट्टैः किं त्वस्य गम्भीरता-
मापातालनिमग्नपीवरतनुर्जानाति मन्थाचलः ॥

Of the twelve verses quoted in the *Śārṅgadharapaddhati* all but two are in the *Anarghyarāghava*. The two that are not in the drama are *kinchitkopakalākāpakalanābhaṅkāra* 144, 6 (*Vararucheh* in one of Aufrecht's MSS.) and *pralayasahāyakaṇavati* 32, 7. In his second paper *Z. D. M. G. XXXVI. 377* Aufrecht has pointed out that a verse which occurs in the *Vetālapaṭchaviṃśati*, p. 206, is in the *Anarghyarāghava* 1, 4, and should run

यान्ति न्यायप्रवृत्तस्य तिर्यञ्चोपि सहायताम् ।

अपन्थानं तु गच्छन्तं सोदरोपि विमुञ्चति ॥

Menṭha. (*Menṭha ka*).—*idaṃ hi mātmyaviśeṣasūchakaṃ* 268. *janam ajitam apīchchikhatā vijetaṃ* 1462. *madhu cha vikasitopalāvataisaṃ* 2233. *mahadbhir oghais tamasam abhidruto* 1903. *vipadi dhairyam athābhyudaye kṣamā* 267.

Author of the *Hayagrīvavadha* the first verse of which *kāvya* is quoted by *Kshemendra* in his *Suṛittatilaka*.

1 *āsīd daityo* :

आसीद्वैत्यो हयग्रीवः सुहृद्भेदमुखः यस्य ताः ॥

प्रथयन्ति बलं बाह्वोः सितच्छत्रस्मिताः श्रियः ॥

Another verse of the *Hayagrīvavadha* is quoted by *Rāghava* in his commentary on *Śakuntala*.

2 *yaṃ prekṣhya* :

यं प्रेक्ष्य त्रिरूढापि निवासप्रीतिरुज्झिता ।

मदेनैरावणमुखे मानेन हृदये हरेः ॥

According to the statement of the *Rājataranginī* III. 260 ff. *Bhartṛimeṇṭha's* patron was *Mātṛigupta* of Kashmir. *Bühler* in his *Kashmir Report* has pointed out that *Maṅkha* refers to *Murāri* along with *Subandhu*, *Bhāravi* and *Bāṇa*. The word *Menṭha* means elephant-driver, and there is the following reference to that signification in an anonymous verse of the *Sūktimuktāvali*.

वक्रोक्त्या मेण्ठराजस्य वहन्त्यासृगिरूपताम् ।

आविद्धा इव धुन्वन्ति मूर्धानं कविकुञ्जराः ॥

From the *Śārṅgadharapaddhati* Aufrecht gives under Menṭha or Bhartṛimeṇṭha the verses madhu cha vikasitopalāvataśaṣṭi our No. 2233 above, and mahadbhir oghais tamasām, our No. 1903 above. A third quotation is the verse atasîpushpasa ṅkāśaṃ which is in our book ascribed to Viśhamâditya (Vikramâditya?). Lastly the well-known verse limpātīva tamo 'ngāni, which occurs in the *Mṛicchhakaṭika*, and is in our book ascribed to Vikramâditya, is given in the *Śārṅgadharapaddhati* as the joint composition of that writer and Menṭha. The conjecture may be hazarded that Vikramâditya and Bhartṛimeṇṭha will be found to have been the joint authors of some work yet to be discovered.

In his second paper Z. D. M. G. XXXVI. 368, Aufrecht puts the date of Bhartṛimeṇṭha's patron Mātṛigupta at about 430 A.D., and refers to Râjasekhara's verse Balarâmayana I. 16.

बभूव वल्मीकभवः पुरा कवि-

स्ततः प्रपेदे भुवि भर्तृमेण्डताम् ।

स्थितः पुनर्यो भवभूतिरेखया

स वर्तते संप्रति राजशेखरः ॥

Aufrecht adds that one of Menṭha's verses is quoted in the *Sarasvatīkaṇṭhâbharana*, and gives the following four verses from the *Saduktikarṇâmrīta* where, according to both of Aufrecht's MSS. the name is spelt Bhartṛimeḍhra. 3 vâcho 2. 89 :

वाचो माधुर्यवर्षिण्यो नाभयः शिथिलांशुकाः ।

वृष्टयश्च चलङ्कृता मण्डनान्यन्धयोषिताम् ॥

4 tathâpyakṛita 2, 101 :

तथाप्यकृतकोत्तालहासपल्लविताधरम् ।

मुखं ग्रामविलासिन्याः सकलं राज्यमर्हति ॥

Aufrecht compares another verse, which is found in the *Saduktikarṇâmrīta* 2, 103, and is also given by Bharatamallika on Bhk. 2, 15.

न तथा नागरस्त्रीणां विलासा रमयन्ति नः ।

यया स्वभावमुग्धानि वृत्तानि ग्राम्ययोषिताम् ॥

5 ghâsagrâsaṃ 4, 212. Also Śp. 54, 11 (Kasyapi). Our No. 640 (Hastipakasya). 6 tyakto vindhyagiriḥ 4, 213:

त्यक्तो विन्ध्यगिरिः पिता भगवती मातेव रेवा नदी

ते ते स्नेहनिबन्धबन्धुरधियस्तुल्योदया दन्तिनः ।

त्वल्लोभाच्चनु हस्तिनि स्वयमिदं बन्धाय दत्तं वपु-

स्त्वं दूरे प्रियसे लुडन्ति च शिरःपीठे कठोराङ्गुशाः ॥

The signature to the ghâsagrâsaṃ verse in the Saduktikarṇāmṛita verse shows that Hastipaka in our book is only a synonym for Menṭha.

M ū r k h a.—naishâ vegam mridutaratanus tâvakînam visodhūm 2107.

Nil. Aufrecht cites the verse but writes the name Mūrta.

M o r i k â.—priyatamas tvam imām anaghârhasi 1396. mâ gachchha pramadâpriya priyaśatair 1053. yâmîtyadhyavasâya eva hṛidaye 1050. likhati na gaṇayati rekhâ 1072.

Another of the four women poets referred to in Dhanadeva's verse given above under Mārulâ. Aufrecht cites the verse mâ gachchha 107, 23, and gives likhati na gaṇayati 102, 6 from the Śârṅgadharapaddhati.

Y a ś a ḥ s v â m i ñ.—(B r a h m a y a ś a ḥ s v â m i ñ). rūpaṃ hâri manoharâ sahacharî 715. vimuñchantyâ prânâs tava virahaduḥ-khâsahanayâ 1403. vrîḍâyogâd gatavachanayâ samnipâte garûṇam 1335.

Nil.

Y a ś a s. (B h a ṭ ṭ a y a ś a s).—nyastâ dṛiṣṭiḥ stimitanayanâ tanmukhe bâshpagarbhâ 1576. parârthe yaḥ pîḍām anubhavati bhaṅge 'pi madhuro 947.

Nil. Aufrecht gives from the Śârṅgadharapaddhati the verse mâdyanmâtânṅakumbhasthalabahulavsâ 144, 8, which is in our book No. 616 given anonymously.

Yaśovarḍhana. (Divirayaśovarḍhana).—jvalitaṃ
kusumaprabhaya 1664.

Nil.

Yaśovarman. (Śrīyaśovarman).—raktas tvam na-
vapallavair aham api ślāghyaḥ priyāya guṇais 1364. yat
ttvanmetrasamānakānti salile magnaṃ tad indīvaram 1366.

The king of Kānyākubja at whose court were Vākpatirāja and
Śrī Bhavabhūti, and of whom it is expressly said in the Rājataran-
giṇī that he was not only the patron of poets but himself a poet.

कविर्वाक्पतिराजश्रीभवभूत्यादिसेवितः ।

जितो ययौ यशोवर्मा तद्गुणस्तुतिवन्दिताम् ॥

Rājat. IV. 149.

The reference in the Rājatarangiṇī is to Yaśovarman's defeat by
Lalitāḍya, king of Kashmir, whose date is given by Cunningham and
Buhler as 725 A.D. See Bhandarkar's preface to his edition of the
Mālatīmādhava. It has been pointed out already (Transactions of
Leiden Congress, Vol. II.) that no poet Rājasrī or Rājyasrī is referred
to in the verse from the Rājatarangiṇī. It should have been added
that the mistake had already been noted in the St. Petersburg
Dictionary under राजश्री, though the explanation there would seem to
require correction. Compare however the entry under वाक्यतिराज.

Yaśovarman's drama the Rāmābhyudaya is, according to Aufrecht,
Z. D. M. G. XXXVI. 521, cited by Abhinavagupta. The verse
raktas tvam navapallavair, our No. 1364 above, is quoted by Nami-
sādhū at the end of his commentary on the tenth adhyāya of
Rudrata's Kāvya-lamkāra. From the Śārngadharapaddhati Aufrecht
cites under Yaśovarman the verse prauḍhachedānnrūpochehhalana
114,7 which, as Aufrecht notes, is quoted in the Kāvya-prakāśa. In
his second paper Aufrecht refers to Yaśovarman the verses kṛitaka-
kupitair vāshpāmbhobhiḥ Sarasvatik. 5, 418. yat tvannetrasamāna
Skm. 2, 501, Sarasvatik. 4, 21, 5, 483 (Böhtlingk 5050), smaranava-
nadipureṇodhā Daśar. p. 77, our No. 2057 (Narasimhasya), and gives
the verse ākrandāḥ stanitair, our No. 1776 (Ānandavardhanasya).
Our signature to No. 2057 may be another name for Yaśovarman.

That to No. 1776 is perhaps to be explained on the supposition that Vallabhadeva took the verse from some work of Ānandavardhana's. The verse itself is one of two ascribed to Yaśovarman also in the Sūktimuktāvalī, the other being the yat tvannetrasamāna verse.

Raṇāditya.—yadyapyunnatavaśavān navasudhādhamābhira-
maṇ vapuḥ 3075.

The name is that of a Mahārāja of Kashmir (Tuñjīna). See Rajat. III. 388.

Ratimitra.—kiṃ gatena yadi sâ na jīvati 1748. viślesho
janitaḥ priyair api janair ujñimbhutaṃ nālikair 1707.

Nil.

Ratisena.—kshutkshāmo 'pi jarākriśo 'pi śithilaprāṇo 'pi
kaśītāṃ daśām 614. yasyānekamadāndhavāraṇaghaṭākumbha-
sthalibhedana 613.

Nil.

Ratna (Sitkâraratna: Kaviratnaka: Chhamachchhamikâratna).—khyâtiṃ yatra guṇâ na yānti 284.
tapte mahāviraḥavahniśikhâvalibhir 1279. śaṅkhâḥ santi
sahasraśo jaladher 917. samādishtāṇi śiṣṭair asamam iha
yan nirvṛitipadaṇ 2086.

Nil.

Ratna bhūti.—etâṃś chhinadmi yadi tan mama jīvitenā 2355.

Nil.

Ratnamitra.—Āyāte rabhasād yadi priyatame pratyudgatā
no chiraṃ 1173.

Nil.

Ratnâkara.—astâdripârśvam upajagmushi tigmabhâsi 1912.
astâvalambiravibimbatayodayâdri 1909. âbaddhapadamamuku-
lânjali yâchito 'sau 1911. âstāṃ klamâpaharaṇaṃ jaladher
jalena 865. utsâhitâ sakalâśīdhumadena vaktum 2054. kâñ-
chiguṇair virachitâ jaghaneshu lakshmiṃ 1553. kurabaka

nishāghātakrīdarasera viyogase 2541. te sadhavo bhuvana
mandala 275. na nishamatvayāṇaṇḍayaṇ viyoge 1974. nish-
thūtākajjalalārāṇi śāśa mahapālā 1913. pīṭas tushārakiraṇo
madhumaiva śāśa 2122. maṇḍalashmādhara 35. mūr-
chhānubandhaṇaṇaṇḍapā 1395. yad adharagaram śāśaśrī
trishayāṇ 1521. yad āṇa śāśaśharaṇaṇḍo 819. vyaktopa-
kāram amuna śāśaśharaṇaṇḍo 1. 29. śāśaśharaṇaṇḍo 65.
hetoh kuto pyasāśharaṇaṇḍo 279

Author of the *Haravijaya*, for an account of which mahākāvya see
Bühler.

"The oldest poet, one of whose compositions has survived, is Ratnā-
kara, or with his full name Rājānaka Ratnākara Vāgīśvara. Kalhana
Rājat. V. 34, enumerates him among the authors who obtained fame
under Avantivarman, 855-874 A.D. But from his own statement it
appears that his literary activity began a little earlier. In the
colophon to his great epic he calls himself Balāgha-patyanujivin,
'a servant of young Brihaspati,' and he further indicates that his
patron was a king. According to the Rājataranginī IV. 675,
Brihaspati is an honorific epithet of king Chippaya-Jayapīḍa, who
reigned from 832-841 A.D. Hence it may be assumed that Ratnā-
kara began his career under the latter ruler, but was patronized also
by Avantivarman the resuscitator of learning in Kaśmīr. Ratnā-
kara's father's name was Anoritabhānu, and he was a descendant of
one Durgatta, who lived in Gangādrāḍa. His descendants live in
Kaśmīr at the present day. One of them, my assistant, P. Chandrānu,
showed me his pedigree, which went back to Ratnakara."—Bühler's
Kashmir Report, p. 42.

The reference to this poet in the bhāṣa romila-omikau verse
attributed to Rājāśekhara in the anthologies has already been given.
In the Hārāvali and Sūktimuktavali the following verse, dealing with
Ratnākara, is also ascribed to that writer.

मा स्म सन्तु हि चत्वारः प्रायो रत्नाकर इमे ।

इतीव स कृतो धात्रा कविरत्नाकरोपमः ॥

From the Śāṅgadhara-paddhati Aufrecht gives or cites under
Ratnākara as follows. 1 astāvalambiravilimbatayodiyādrī 117, 2.
Our No. 1902 (Ratnākaraśya). 2 kañchigūṇar virachitā 93, 10

Our No. 1553 (Ratnâkarasya). 3 kurubaka 74, 3. Our 2564 (Ratnâkarasya) 4 pîrastushârakirāṇo 121, 2. Our No. 2022 (Ratnâkarasya). Aufrecht notes that this last is in the Amaruśataka.

In his second paper, Z. D. M. G. XXXVI. 373, Aufrecht quotes six verses which, besides the verse pîtas tushârakirāṇo, are ascribed by Śrīdharadâsa to Ratnâkara. 1 atha ratirabhasâd 2,616 :

अथ रतिरभसादलीकनिद्रा
मधुरविघूर्णितलोचनोत्पलाभिः ।
शयनतलमशिभ्रियन्वधूभिः
सह मदमन्मथमन्थरा युवानः ॥

2 eshâgataiva 2,568 :

एषागतैव निविरीसनितम्बविम्ब-
भारेण पद्मलदृशः क्रियते तु विन्नः ।
यान्त्या इतीव दयितान्तिकमेणदृष्टे-
रग्रे जगाम गदितुं लघुचित्तवृत्तिः ॥

3 pratyagradāśa 2,688.

प्रत्यग्रदंशजनितश्चयथून्सलील-
मम्भोजकोमलकराङ्गुलिकोटिभागैः ।
विद्याधरान्मधुरशीत्कृति संस्पृशन्त्यः
कान्ताः प्रयान्ति दयितान्तिकतोधुनैनाः ॥

4 vichîsamîra 5,57 :

वीचीसमीरधुतकाञ्चनपुण्डरीक-
पर्यस्तकेसरपरागविशङ्किताम्भः ।
अच्छोदमैक्षत स देवपुरांधिपाद-
लाक्षारुणीकृतशिलातलतीरलेखम् ॥

5 salilanirdhāta 2, 632.

सलीलनिधूतकरारविन्द-

शीत्कारसंभुक्षितमन्मथायाः ।

जग्राह विम्बाधरमृदुरागं

रागं रमण्या हृदयं च कान्तः ॥

6 stanaparisarabhāge 1. 400. Also Śp. 129, 2. Our No. 2167 (Kasyāpi).

Ravi Gupta.—akṛitapremaiva varāṇ 1389. atisatkṛitā pai śāthāḥ 404. anurāñjirā api guṇair. antyāvastho 'pi budhah 243. alpaśrutalavā eva prīyah 396. avikarīṇam api sajjanam 409. avidheyo bhrityajanaḥ 2850. avyavasāyinam alasaṇ 2848. asthānābhiniveśī prāyo 394. ākaradārūṇo 'yaṇ 2556. āptvāpyātmavināśam 412. ucchahāḥ padam 2557. upakṛitam anena suhṛidayam 416. kāryagater vaicibhṛyāt 2851. kāryā-kārye tulayati 2861. kulajo 'yaṇ guṇavāu iti 2859. kusumastabakasyeva 201. kṛitvāpi yena lajjām 411. kvachid api vastu viśeṣe 2803. guṇa eva nādam 2553. guṇaiḥ sarvajñai-kalpo 'pi 2863. tāvat santi sahāya 3153. tyajati bhayam akṛitapāpo 2847. dakṣhaḥ śriyam adhigacchati 2849. dure 'pi parasyāgasi 407. doṣham api guṇavati jane 244. doṣho guṇāya guṇināṇ 237. na kevalaṇ manushyeshu 3111. na bhavati bhavati cha 236. nīrguṇam apyanuraktam 242. paramarmaghaṭṭanādishu 403. parīśuddhām api vṛittim 400. prakṛitikhalaṭvād asatām 413. prakhalā eva khalānām 2860. prakhalā eva guṇavatām 397. prathamataram eva dhūrtāḥ 1862. prāptān api na labhante 485. prīyah khalaprakṛitayo 402. prerayati paramanāryaḥ 406. mahatāṇ yad eva mūrdhasu 398. mṛigamadakarapurāguru 415. yogyatayaiva vināśam 239. labdhochchhrāyo nīchaḥ 414. labdhodayo 'pi hi khalah 395. vāyur iva khalajano 'yaṇ 405. vishamagatā api na budhāḥ 238. śāntavapur esha 2855. śikshayati loka eva 2858. śrīparichayāj jadā api 2554. sakṛid api dṛishtvā puruṣham 240. sahasasatām apyasatām 399. sādhayati yat prayojanam 401. sādhushevātitarām 406. sajano na yāti vairam 241. svagunān iva paradoshān 410. svalpāpi sādhusaṇ pad 235.

There is a reference to this poem in Yaśodhara's commentary—called *Jayamaṅgala*—on Vātsyāna's *Kāma Sāstra*, and the name of the kāvya composed by him, the *Chandraprabhāvijaya*, from which a quotation is made, is given. The passage is in the commentary on the third adhyāya of the first adhikaraṇa and furnishes Yaśodhara's explanation of *akṣharamuṣṭikā*, one of the sixty-four arts.

अक्षरमुष्टिकाकथनम् । अक्षराणां मुष्टिरिव मुष्टिका गुप्तिरित्यर्थः ।
सा साभासा निराभासा च । तत्र साभासा अक्षरमुद्रेत्युच्यते । तथा
कथनं गूढवस्तुमात्राणां ग्रन्थसंक्षेपार्थं च ।

तथा आचार्यरविगुप्तेन चन्द्रप्रभाविजयकाव्ये प्रकरणं पृथक्कृतम् ।
यथोक्तम् ।

गहनप्रसन्नसर्वो कतिपयसूत्रामिमामनन्दमुखीम् ।

अनधीत्याक्षरमुद्रां वादसमुद्रे परिप्लवते ॥

Compare the *Sarasvatikanthabharana* Calc. Ed. p. 153. Aufrecht gives from the *Sarasvatikanthabharana* the three verses *prāptān api* 23, 7, our No. 4-5 above, *labdhochehbraṇyo* 22, 7, our No. 485 above, and *sajano na yāti* 14, 7, our No. 241 above.

Ravidatta.—*mātar dharmapare dayām mayi kura śrānte 'dya*
vaidesike 2416.

Nil. The verse is quoted also and ascribed to him in the *Śārṅga-*
dharapaddhati.

Rājakaḷabhaṭṭa.—*guṇarāśimālabhāra* 216. *svātmanyeva la-*
yaṃ yātu 217.

Mentioned in *Rājataranginī* VI. 246.

Rājasekhara.—*indor lakṣma triparaṇayinah kaṇṭhamālaṃ*
murāris 2563. *udanyachehliṇmā bhūḥ* 322. *dātur vāridha-*
rasya mūrdhani tadidgāṅgeyaśrīṅgaritā 3046. *dāho 'mbhaḥ*
prasṛiti-upachah prachayavān bāshpaḥ prajālochitah 1411.
bhīndīnah sundarīṇāṃ patishu rusham ayaṃ harmyapār-
vatebhyo 2223.

This is the name of the author of three well-known Sanskrit dramas, the *Viddhaśālabhañjikā*, *Bilabharata* or *Prachandapāṇḍava*, and *Bālarāmāyana*, and of a fourth work in Prākṛit, the *Karpûramañjarî*. The dramatist has been supposed to date from as late as the fourteenth century, but his real date is in the middle of the eighth. This is established by the fact that Kṣhîrasvāmin, who wrote a commentary on the *Amarakosha*, and who was the teacher of *Jaya-siṃha* of Kashmir (A.D. 750) quotes a verse from the *Viddhaśālabhañjikā* in his note on *Amara* I, 8, 4, and that king *Mahendrapāla* to whom *Rājaśekhara* himself refers as a pupil of his own was reigning in 761 A.D.

The discovery of the dramatist's real date has rendered it obvious that we have to do with at least two *Rājaśekharas*, to the younger of whom are to be ascribed in all probability all the memorial verses dealing with famous poets which are ascribed to a *Rājaśekhara* in the anthologies, and which have hitherto been supposed to belong to the dramatist. In one of these verses, that beginning *bhāso romilasomilau*, reference is made, as *Bühler* has pointed out, to *Ratnākara* who flourished in the middle of the ninth century. This younger *Rājaśekhara* must therefore be placed later than that. How much later is not known. *Max Müller*, *India: What can it teach us?* p. 239 n, in identifying the *Rājaśekhara*, who was supposed to have written both the dramas and memorial verses, with the Jain writer of the same name who wrote a *Prabandhakosha* in A.D. 1347 has overlooked the fact that *Bühler*, *Journal B. Br. R. A. S.* Vol X, p. 31 describes this last work as written in barbarous Sanskrit prose. See on these points a paper contributed by *Peterson* to the forthcoming volume of the *Journal of the Bombay Branch of the Royal Asiatic Society*.

From the *Śārṅgadīpāraṇapaddhati* *Aufrecht* quotes under *Rājaśekhara* as follows. First two verses in which [the younger] *Rājaśekhara* refers to famous poets. 1 *bhāso romila-somilau* 8, 17. Given above under *Bhāsa*. 2 *aho prabhîvo* 8, 18: Given above under *Mayūra*. 3 *āhāre vīratih* 103, 10. Oar No. 3455 (anonymous). 4 *chañchalollañchalāni* 137, 8. 5 *tam vande palmasatvinam* 3, 29. 6 *trayo 'gnayas* 8, 3:

त्रयोऽग्नयस्त्रयो देवास्त्रयो वेदास्त्रयो गुणाः ।

त्रयो दण्डप्रबन्धाश्च त्रिषु लोकेषु विश्रुताः ॥

7 dhatte pañkajinītale 134, 14. 8 nūna p dughābaddhi 14, 21 :

नूनं दुग्धाब्धिमन्योत्थाविमौ सुजनदुर्जनौ ।

किं त्विन्दोः सोदरः पूर्वः कालकूटस्य चोत्तरः ॥

Böhtlingk's Indische Sprüche 3806. 9 sarasvatī 8, 19 :

सरस्वतीपवित्राणां जातिस्तत्र न देहिनाम् ।

व्यासस्पर्धी कुलालोभूयद्भ्राणो भारते कविः ॥

“The hallowing touch of the Muse destroys all distinctions of caste. Did not the potter Droṇa write a Bhārata in emulation of Vyāsa himself ?”

The other verses Aufrecht quotes are all, as he notes, from the three dramas.

In the introduction to his Bālarāmāyaṇa and in that to his Viddhaśālabhañjikā, Rājaśekhara mentions his grandfather Akālalajalada. The verse bhekaiḥ koṭaraśāyibhir, which is, in our book No. 843, ascribed to “a poet from the south country” (Dākṣhinātyasya) is given by Aufrecht from his Śārūgadharapaddati under Akālalajalada. It is probably the origin of the name, though Aufrecht has also conjectured that the verse may contain the hidden (paroksha) meaning that the sea of poetry lay dried up until Akālalajalada appeared. That Akālalajalada was under that name a poet of repute is clear from two references to him found in the Sūktimuktāvali in verses ascribed there to (the younger) Rājaśekhara. The first of these verses is also given in the Hārāvali under Rājaśekhara.

अकालजलदेन्दोः सा हया वचनचन्द्रिका ।

नित्यं कविचक्रैर्यया पीयते न च हीयते ॥

अकालजलदश्लोकैश्चित्रमात्मकृतैरिव ।

जातः कादम्बरीरामो नाटके प्रवरः कविः ॥

If stress is to be laid on the signature Dākṣhinātyasya to the bhekaiḥ koṭaraśāyibhir verse in our book it would follow that Akālalajalada and his descendant our poet were Dākṣhinātyas.

It has been noted above that Rājasekhara mentions the poet Aparajita and gives us the name of his work the Mṛigāṅkalekhākatha. The passage is at the beginning of the Karpuramañjarī, and runs in the chhāya as follows.

सूत्रधारः । कः पुनस्तस्य कविः ।

पारिपाश्र्विकः । भाव कथ्यते ।

एतत्को भण्यते रजनीवल्लभ शिखण्डः ।

रघुकुलचूडामगेर्महेन्द्रपालस्य कश्च गुरुः ॥

सूत्र० । विचिन्त्य । प्रश्नोत्तरं खल्वेतत् । प्रकाशम् । राजशेखरः

पारि० । स एतस्य कविः ।

* * * *

सूत्र० । तदात्मा किं न वर्णितस्तेन ।

पारि० । शृणु वर्णित एव तत्कालकवीनां मध्ये मृगाङ्गलेखाकथा-
कारेणापराजितेन । यथा ।

बालकविः कविराजो निर्भयराजस्य तथोपाध्यायः ।

इत्येतस्य परंपरया आत्मा माहात्म्यमारूढः ॥

Rām a.—amushmil lāvanyâmrītasarasi nūnaṃ mṛigadṛiśaḥ 1558.

Nil.

Rāmila k a.—parapurushād iva savituh 1698.

The poet Rāmila is mentioned in the bhāso rāmīlasomīlau verse by Rājasekhara given above under Bhāsa. In a verse also ascribed to Rājasekhara which is found in the Hārāvali and Sūktimuktāvali Rāmila is again mentioned in conjunction with Somila, and the two are celebrated as joint authors of a Śādrakakathā.

तौ शृद्रककथाकारौ वन्द्यौ रामिलसौमिलौ ।

ययोर्द्वयोः काव्यमासीदर्धनारीश्वरोपमम् ॥

Under Rāmīlasomilaṇ Aufrecht gives from the Śārṅgadharapaddhati 133.49 the following verse, with the note that it is one of the finest in that collection.

1 saṃyādheh :

सव्याधेः कृशता क्षतस्य रुधिरं दष्टस्य लालास्रुतिः
किञ्चिन्नैतदिहास्ति तत्कथमसौ पान्थस्तपस्वी मृतः ।
आ ज्ञातं मधुलम्पटैर्मधुकैररारब्धकोलाहले
नूनं साहसिकेन चूतमुकुले दृष्टिः समारोपिता ॥

Rāhulaka.—yaḥ kurute paṇyoshitsaṅgaṃ 2900.

Nil. The name is a common Buddhist one. Aufrecht gives from the Śārṅgadharapaddhati 135.14 under Rāhulaka the following verse.

उन्निद्रकन्दलदलान्तरलीयमान-
गुञ्जन्मदान्धमधुपाञ्चितमेवकाले ।
स्वप्नेपि यः प्रवसति प्रविहाय कान्तां
तस्मै विषाणरहिताय नमो वृषाय ॥

R u d r a.—ambā sete 'tra viḍḍhā paṇṇatavaya-sām agraṇīr atra tāto 2247. muñchata guṇabhimānaṃ guṇino 3122.

Author of the Śrīṅgāratilaka. Both Aufrecht (Oxford Catalogue, 209b as also in Z. D. M. G. XXXVI. 376) and Bühler (Kashmir Report, p. 67) identify the Rudra or Rudrabhaṭṭa who wrote the Śrīṅgāratilaka with Rudrata, author of the Kāvyaśaṅkara. But the former poet calls himself Rudra, not Rudrata, at the end of his book.

शृङ्गारतिलको नाम ग्रन्थोऽयं ग्रथितो मया ।
व्युत्पत्तये निषेवन्तु कवयः कामिनः स्वयम् ॥
कान्या काव्यकथा कीदृग्वैदग्ध्यं को रसागमः ।
किं गोष्ठीमण्डलं हन्त शृङ्गारतिलकं विना ॥

त्रिपुरवधदेव गतामुल्लासमुमां समस्तदेवनाताम् ।

शृङ्गारतिलकविधिना पुनरपि रुद्रः प्रसाधयति ॥

In the colophons to the different *parichchhedas* of the work he is styled Śrīrudrabhaṭṭa. So also the commentator on the Śrīṅgāratilaka calls his author Rudrakavi.

In his second paper Z. D. M. G. XXXVI. 376 Aufrecht notes that the verse *yatra svedalavair alam vilulitair* which is quoted in the *Vetālapañchaviṃśatika*, is from Rudraṭa's Śrīṅgāratilaka, and compares Māgha 10. 76.

Rudraṭa (Bhaṭṭarudraṭa).—*ekākinī yad abalā taruṇī tathāham* 2234. *kamalinīm alinī dayitaṃ vinā* 730. *dūrād utkanṭhante* 2047. *dhūlīdhūsaratanavo* 2409. *malayā nilalanolvaṇa* 1667. *śalyam api skhalad antaḥ* 421. *sā sundara tava virahe sutanur* 1387. *harati suchiraṃ gādhaśle- she yad aṅgkam ākulā* 2061.

Author of the *Kāvyālaṅkāra*. The Śvetāmbara Jain Namisādhu wrote a commentary on the *Kāvyālaṅkāra* either in 1125 A.D. or 1176 A.D. According to Pischel (Gött. gel. Anz. 1885 Nr. 19, p. 764) some of Rudraṭa's verses occur in Pratiḥarendurāja's commentary on Udbhata's book. Pratiḥarendurāja was a scholar of Mukula, whose father was a contemporary of Ratnakara. He therefore, according to Pischel, belongs to the first half of the tenth century. Pratiḥarendurāja would thus be the earliest known writer to quote Rudraṭa. He is quoted also in the *Sarasvatīkanthābharṇa*. Bühler, who was at first disposed to put Rudraṭa in the second half of the eleventh century, now thinks (Ind. Ant. XII. 30) that he cannot be placed later than the tenth century, and may be even earlier.

Of verses which Aufrecht gives under Rudraṭa from the Śārṅgadhara-paddhati most, as that scholar notes, are from the Śrīṅgāratilaka. The others are as follows. 1 *ekākinī yad abalā taruṇī* 132, 13. Our No. 2234 (Rudraṭasya). 2 *dhūlīdhūsaratanavo* 36, 7. Our No. 2409 (Rudraṭasya). 3 *nīrandhram parirabhyate priyatamo* 123, 2. 4 *malayānila* 133, 6. Our No. 1667 (Rudraṭasya). 5 *sā sundara tava virahe* 107, 1. Our No. 1387 (Bhaṭṭarudraṭasya).

Rairūpaka.—*apūrvō 'yam kante jvalati mukhadīpas tava chiraṃ* 1320. *avadhiraṇām kṛitavati bhavati* 1339 *utkan-*

thitam mano bālā 1204. kadādbharadale bāle 1318 ? dhīśāli-
nām vachanapundrakagolakaiḥ kiṇ 1319. nirda yaṁ hṛidayam
tanvyā 1203. nūnam yaṁ paśyato me 'bhūn 1212. manascha-
kora ko rākā 1321. manobhṛinga nivartasva 1258. śāsimukhi
vimukhi viyogarogā 1317 ? śarirarogaṁ priyaviprayogaṁ 3423.
svapne' pi durlabham aho tava darśanam me 1338.

Rai is probably the equivalent of Rājānaka and we are to recog-
nise in our poet the Rājāna [ka] ruppaka who, according to the
Bodleian MS. was the author of the *Alaṁkārasarvasva*. Aufrecht's
Oxford Catalogue, 210 a. In Bühler's manuscripts the name is spelt
Ruyyaka, and Bühler considers that the correct form, ppa for yya
being, he notes, a very common mistake in Indian transcripts of
Kashmiran Devanāgarī MSS. because the Bāch-Bhattas will make
the two groups nearly alike. Bühler's Kashmir Report, p. 68,
Peterson found the name, as that of the author of the *Alaṁkāra-
sarvasva*, given in the form Rājānaka Ruchaka in his MS. of Ratna-
kaṇṭha's compilation of commentaries on the *Kavyaprakāśa*
(Sarasamuchchaya). Ruchaka was already known as author, or one
of the authors, of the *Kavyaprakāśasamketa*. Bühler's List, 1875-6,
No. 247. Peterson's Second Report, pp. 14 and 17. Independent
confirmation of Peterson's identification of Ruchaka with Ruppaka
or Ruyyaka has been recently furnished by Pischel, who has found
an explicit statement to that effect at the end of a MS. (Bühler's
No. 265) of Ruyyaka's *Sahridayalilā*. Gött. gel. Anz. Nr. 19, p.
767. Pischel also shows there that Jayaratha, who wrote a com-
mentary on Ruyyaka's *Alaṁkārasarvasva* called the *Vimarśinī*, refers
in it to the *Kāvyaprakāśasamketa* as another work by his author.

It has been seen that Maṅkha wrote his *Śrīkaṇṭhacharita* when
Jayasīṁha was reigning in Kashmir. Jayasīṁha's date is given as
1129—1150 A.D. Maṅkha refers in his poem to Ruyyaka as his guru,
and Bühler, who identifies this Ruyyaka with the author of the
Alaṁkārasarvasva, places our poet accordingly in the middle of the
twelfth century.

The *Sārasamuchchaya* also yielded a reference to Rājānaka
Ruchaka's *Alaṁkāranusārinī*, described as a commentary on a *Mahā-
kāvyā* called *Somapālavilāsa* by one Jalhana. The poet's *Sahrida-
yalilā* has already been mentioned. In his *Alaṁkārasarvasva* he
mentions his own *Śrīkaṇṭhastava* and *Sāhityamīmāṃsa*. The former
work Aufrecht took to be a chapter in praise of the country so called

standing at the head of a poem called the Harshacharita, also by Ruppaka. According to Pischel the Śrīkaṇṭhastava is a Hymn to Siva: and the reference to a Harshacharita has regard to a commentary on Bāṇa's work of that name written by our author. Pischel also notes that the name of Ruchaka's father was Rājānakatilaka [?], and that he too was a writer on Alaṅkāra, being the author of a commentary on Udbhaṭa to which Jayaratha refers.

Lakshmaṇa.—dvijasaṅgatiṃ āsāḍya 1510.

Nil.

Lalitānuraṅga.—driṣṭvaiva roshavaśaghūrṇitakesarāṅsam
598.

Nil.

Līlāchandra.—prāṇesaṃprathamāparādhakaraṇe sakhyā nideśaṃ
vinā 1586.

Nil.

Lutṭaka.—aksheshvīyaṃ vyasanitā hṛdaye 924. anārabdhāk-
shepaṃ paramakṛitabāṣhpavyatikara 1333. āyāto dayitas
taveti 2077? kvachid aparispṛṇṭam kvachid alabdha vilāsa-saṃ
2064. gandhaikasāro viphalah 956. prayāte 'stam bhāna
śrītaśakunilīdheshu tarushu 109). sotkaṇṭhākulayā dṛiśā
samadanojjṛimbhā vilāsaśrīyā 2078. sthalakuśeśaya saṃpchinu
kaṇṭakān 923?

Nil.

Loṭhaka (Īśvarasūna).—tāpaḥ svātmani saṃśritadrum-
alatādoshodhvagair varjanam 948.

Nil.

Loṭhaka (Jayamādhavaśūna).—asmin maraṇ kim
aparam vachasām avāchyaṃ 941. pratyagradantapadalag-
naniśātamadya 2021. protphullachārुकsumastabakaugh-
namrā 1867. saṃtyajyaitāṃ prathamavirahatrāsabhītāṃ kṛi-
tagnair 1089.

Nil.

Loṭhita k a.—jivāmīti viyogini yadi likhed 1186. vijitām api pakshmalākshyā 1798.

Nil.

Laulaka Śrîrâjânakalaulaka: Śrîmadrâjânakalaulaka).—vasantaprârambhe chiravirahakhinnâ sahacharî 1688. savadhvaṃ vibudhâs tamandhakaripuṃ 3322.

Nil. A Laulaka is referred to at the end of the commentary on the Śrîkaṇṭhacharita as the grandfather of Jonarâja.

Vajravarmān.—sopâmbhakṛitapraṇāmam alasaiḥ śvâsânî-lair lâñchchito 1184.

Nil.

Vajrâyudha (Śrîvajrâyudha).—siṅhaḥ śîsur api nîpatati 593.

Nil.

Vayyahâsya.—paṅkâktâjânupâdâsitataravasanâ vṛishṭisam-mṛishṭapattrâ 1951.

Nil.

Vararuchi.—asyâ manoharâkâra 1480. âlohitam âkalayan kandalam 1740. indragopair babhau bhûmir 1719 ? prasâdayantî âsaradâ 1804 ? upakârîṇi vikshîṇe 1808. kalamam phala-bhârâtî 1805. dânopabhogavandhyâ yâ 473. pânḍuchchâyam kshâmam vaktram 1103. pratyagrâtilakâ sadyo 1651. pratyagrâyanvanâm śyâmâm 1955. bahunâtra kim uktena 1434. manyuneva kṛîṣâm grîshme 1807 ? mayaivâjanmasamvṛiddhaḥ 1806 ? yatra yatrâbhijâyeyam 3506. vyomni nîlâmbudachchhanne 1733. sândranîhârasamvîta 1720. haste kapolam amalam 1381.

The Vârttikakâra, otherwise called Kâtyâyana. A Vârarucham Kâvyam is referred to in the Mahâbhâshya. Goldstûcker's Pâṇini, p. 146 note. Compare also Weber's Indische Studien, XIII. p. 450.

The question of Kātyāyana's date cannot be separated from that with regard to the date of Pāṇini. Bhandarkar sums up a very generally received opinion on a point to which he has devoted great attention when he says that he is "inclined to accept the popular tradition which refers Kātyāyana to the time of the Nandas who preceded the Mauryas, and to assign to him the first half of the fourth century before Christ." Bhandarkar's Early History of the Dekkan, p. 7.

The Sūktimuktāvali has a verse attributed to Rājasekhara which gives the name of Vararuchi's poem.

यथार्थता कथं नास्ति मा भूद्वरुचेरिह ।

व्यधत्त कण्ठाभरणं यः सदारोहणप्रियः ॥

Vararuchi was the author also of a Prākṛit grammar.

Aufrecht gives three verses from the Śārṅgadharapaddhati under Vararuchi. 1 asya 98, 1. Our No. 1480 above. 2 nyanāchach—36, 4 :

न्यञ्चच्चञ्चलचञ्चुचुस्वनचलचूडाग्रमुयं पत-

चक्राकारकरालकेसरसटास्फारस्फुरत्कंधरम् ।

वारं वारमुदङ्घ्रिचञ्चलघनभ्रश्यन्नखक्षुण्णयो-

र्दृष्टा कुक्कुटयोर्द्वयोःस्थितिरिति क्रूरक्रमं युध्यतोः ॥

From the Cambay MSS. of the Śārṅgadharapaddhati. 3 bahunātra kim 109, 2. Our No. 1434 above.

In his second paper Z. D. M. G. XXXVI. p. 524, Aufrecht gives the following verse which in the Saduktikarṇāmṛita 2, 458 is ascribed to the Vārttikakāra. By this is meant, Aufrecht thinks, Kumārila-bhaṭṭa, the author of the Tantravārttika, who is also known as a poet. The name would more naturally point to Vararuchi. (So also Pischel Z. D. M. G. XXXIX. p. 98.)

अपि स दिवसः किं स्याद्यत्र प्रियामुखपङ्कजे

मधु मधुकरीवास्मदृष्टिर्विकासिनि पास्यति ।

तदनु च मृदुस्निग्धालापक्रमाहितनर्मणः

सुरतसचिवैरङ्गैः सङ्गो ममापि भविष्यति ॥

Varâhamihira (Śrīvarâhamihira).—durjanahutâ-
śataptam kâvyasuvârṇam 151. yasya janâ na vadanti mahat-
tvaṁ 2901. lîne śrotraikadeśe 57. svâmi san bhuvanatrayasya
56 ?

The well-known astronomer. Died 587 A.D. Three verses by
Varâhamihira are given together in the Śârîṅgadarapaddhati 140,
9—11.

1 lokah subhas :

लोकः शुभस्तिष्ठतु तावदन्यः
पराङ्मुखानां समरेषु पुंसां ।
पत्न्योपि तेषां न द्विया मुखानि
पुरः सखीनामिह दर्शयन्ति ॥

2 hâ tâta :

हा तात तातेति सवेदनार्ताः
क्वणन्हदन्मूत्रकफावलिप्राः ।
वरं मृताः किं भवने किमाजौ
संदष्टदन्तच्छदभीमवक्त्राः ॥

3 sammûrchchhitam :

संमूर्च्छितं संयुगसंप्रहारैः
पद्यन्ति सुप्रप्रतिबुद्धतुल्यम् ।
आत्मानमङ्केषु सुराङ्गनानां
मन्दाकिनीमारुतवीजिताङ्गाः ॥

Vallata (Bhâttavallata).—gâdhâślesham apâsya keli-
kalahe tiryak sthitâ mânini 2082. preyasi prañayalâlanâpare
2049.

Nil.

Vallata (Bhâgavatavallata).—mâne maunamayam
vipânḍu virāhe ramyokti narmanyapi 2036.

Vallata quoted by Kshemendra in that writer's Suvrittatilaka.

Vallabha (Utprekshāvallabha: Bhaṭṭavallabha).—asthānagāmibhir alaṅkāraṇair upetā 1953. khaleshu satsu nirvātā 345. bhraśyanti yāni virāhe vidalanti yāni 1178. vardhete spardhayevobhan 346.

Nil. Aufrecht has given the following account of the poet known as Utprekshāvallabha.

“He is the author of the Bhikshāṭanakavya, a work in which he deals with a favourite subject. Śiva goes to Svarga to seek alms : and the Apsaras try to make him fall in love with them. The poet uses this plot in order to describe in detail, with more or less success, each act and word of a woman in love, as these are laid down in the treatises on the Kāma śāstra. He states his purpose in the first verse of the second chapter :

भिक्षाटनेन पुरुहूतपुराङ्गनाना-

माकस्मिकोत्सवविधायिनि चन्द्रमौलौ ।

तासामनङ्गशरजर्जरमानसानां

नानाविधानि चरितानि वयं वदामः ॥

“I sing the various deeds of the women of Indra’s city, when Śiva came there to beg, and caused them an unlooked-for joy, but wounded their hearts sore with love.

“The name of the poet was perhaps Śivadāsa (kavir aho Śivabhaktadāsa 1, 17). Of poets earlier than himself he mentions only Kālidāsa and Bāna. The Berlin Library (Weber, 598.) possesses a fragment of the poem. In the old MS. of the India Office 90 there are 40 sections of it. I give the first verse as Śārṅgadhara has it, and as it appears in the original, in that order.

काचिन्निवारितवहिर्गमना जनन्या

द्रष्टुं प्रियं भवनजालकमाससाद ।

तस्या विलोचनमदृश्यत दाशदत्तं

यन्त्रोपरुद्धशफरोपमितं क्षणेन ॥

काचिन्निवारितबहिर्गमना जनन्या
 द्रष्टुं हरं भवनजालकमाससाद ।
 तस्या विलोकनयुगं घनजालयन्त्र-
 संरुद्धमीनमिथुनोपमितं बभूव ॥

Aufrecht gives or cites other three verses. 1 krichchhrena kâpi 110, 11 :

कृच्छ्रेण कापि गुरुणैव जनेन रोध-
 मुल्लङ्घ्य नायकसमीपभुवं प्रतस्थे ।
 हा हन्त शीघ्रगमनप्रतिरोधहेतु-
 स्तस्याः पुनः स्तनभरोपि गुरुर्बभूव ॥

2 ekavalikalitumauktika 98, 58. 13, nyastâni dantavalayâni 98, 48. The two last verses he notes, are in the second section of the Bhikshâtanakâya. The verse

प्राणेश विज्ञप्तिरियं मदीया
 तत्रैव नेया दिवसाः कियन्तः ।
 संप्रत्ययोग्यस्थितिरेष देशः
 करा यदिन्दोरपि तापयन्ति ॥

which Aufrecht gives under Vallabhadeva is also in that poem, and should therefore be transferred to Utprekshâvallabha. Aufrecht notes that his MSS. call the poet at that verse only Vallabha and not Vallabhadeva.

V a l l a b h a d e v a.—anapekshitaguruvachanâ 2. ayam sa bhu-
 vanatrayaprathitasamyamah 1038. avasapathitam sarvam
 150. avekshya svâtmânam vigraham 452. âdharmikah kad-
 aryo gunavimukhah 3116. âscharyadhâmabhir ativa gunaih
 kim etaj 2498. âyam pidhâya sakalam 2411. krishna krishna
 parameśvara vishno 3511. chittajñah kurute yad yat 2845.
 bhañktum śakto yâdṛig bhavati 2875. chitram kiyad yad
 ayam ambudhir ambudaugha 977. tat kim kâvyam analpap-
 itamadhuvat 163. tâpayitâ gunirâgân 2886. tâm avasthâm

ayaṃ nitaḥ 3058? tām bhavānīṃ bhavānīta 1. dhārmiko
dūra evāstiṃ 3059. pāpīpallavayugena mugdhayā 2033,
pāhi pāhi bhagavan bhavabhlāṭaṃ 3510? bhrūsārūgākṛṣhta-
muktāḥ 1039. mugdhāṅganī kṛpī sarojapattra p 1875. vralā-
ṅgulikarapihita 2410. śuśhkatanutṛṇaḥlavāgravaṃ 896. spṛiha-
ṇīyaḥ kaśya na te 246.

From the Śrīrūgadhara-pādīhabī Aufrecht quotes under Vallabha-
deva as follows agurur iti vadatu loko 59, 11:

अगुरुरिति वदतु लोको गौरवमत्रैव पुनरहं मन्ये ।
दर्शितगुणैकवृत्तिर्यस्य जने जनितदाहेपि ॥

From Böhtlingk's Indische Sprüche 60. 2 ayaṃ avasarah saras-
te 66, 3:

अयमवतरः सरस्ते सलिलैरुपकृतुर्मर्थिनामनिशम् ।
इदमपि च सुलभमम्भो भवति पुरा जलधराभ्युदये ॥

From Böhtlingk's Indische Sprüche 553.

3 nandanarendradraṇair 23. 4 parimāla 59, 3.

परिमलसुरभितनभसो बहवः कनकाद्रिपरिसरे तरवः ।
तदपि सुराणां चेतसि निवसितमिव पारिजातेन ॥

5 prīṇeśa 104, 4. See our remark above under Vallabha.

6 bhūṅjaḥ 59, 70:

भूर्जः परोपकृतये निजकवचविकर्तनं सहते ।
परबन्धनाय तु शणः प्रेक्षध्वमिहान्तरं कीदृक् ।

7 yadi matto 54, 19:

यदि मत्तोसि मतङ्गज किममीभिरसारसरलतरुदलनैः ।
हरिमुसर खरनखरैर्व्यनेप्यति स करकण्डूतिम् ॥

8 rūḍhasya 59, 74:

रूढस्य सिन्धुतटमनु तस्य तृणस्यापि जन्म कल्याणम् ।
यत्सलिलमज्जदाकुलस्य हस्तावलम्बनं भवति ॥

There would seem to be at least two Vallabhadevas, the commentator of that name, and the compiler of our anthology. The commentator is the older writer. He is referred to by Mallinātha (14th century) and by Rāyamakara, whose commentary on Amarakośa was written in Śaka 1353 = A.D. 1432.

The Kayyāta who in 977 A.D. wrote a commentary on Ānandavardhana's *Deviśatuka* tells us that he was the son of Chandrāditya, and grandson of Vallabhadeva.

वह्मभदेवायनितश्चन्द्रादित्यादवाप्तजन्मेमाम् ।

कय्यटनामारचयद्विवृतिं देशीशतकस्तोत्रे ॥

वसुमुनिगगनोदधि(४०७८) समकाले याते कलेस्तथालोके ।

द्वापञ्चाशे वर्षे रचितेयं भीमगुप्तनृपे ॥

This Vallabhadeva may be the commentator, and the poet whose verses are quoted above. Of the compiler all we can say is that he cannot have flourished before Jainollābhadra, whose date is given by Cunningham as 1417-1467 A.D.

In the entry under Kayyāta above correct the statement that he is the author of a *Deviśatuka*. His book, as has been said, is a commentary on a *Deviśatuka* by Ānandavardhana: and Kayyāta the son of Chandrāditya and grandson of Vallabhadeva is to be distinguished from Kayyāta son of Jayyāta, the author of the *Bhāṣyapradīpa*.

Vasudhara.—prodyadbālāṅkuraśrīr diśi diśi daśanair ebhir
āśāgajānāṃ 2593.

Aufrecht gives Vasundhara as this poet's name. The signature of the Cambay MS. of the following verse, which is the only one found in Śārṅgadharapaddhati, is Vasudharasya. 1 rāmo nāma 4, 34:

रामो नाम बभूव हुं तदबला सीतेति हुं तां पितु-

र्वाचा पञ्चवटीवने निवसतस्तस्याहरद्रावणः ।

कृष्णेनेति पुरातनीं निजकथामाकर्ण्य मात्रेरितां

सौमित्र क धनुर्धनुर्धनुरिति प्रोक्ता गिरः पान्तु वः ॥

Vasunāga.—*ayi varoru hatasmaradīpika* 1274. *kachagrahot-tānitam ardhakuṇḍmalanī* 1283. *raktāsoka kṛśodanī kva nū gatā* 1303.

Nil.

Vākpati (*Harshadevātmajavākpati*).—*ghanodyā-nachehhyām iva marupathād dāvadhanāt* 3114.

Author of the *Gaudavādha*. He is stated in our book to have been the son of Harshadeva. For Vākpatirāja's relations to Bhavabhūti see Bhandarkar's Preface to his edition of *Malatīmadhava* already referred to under Bhavabhūti. That Vākpatirāja was a prince as well as a poet is evident both from the passage in the *Rājataranginī* and from the following reference to him found in Halāyudha's commentary on the *Piṅgalasūtras*.

स जयति वाक्पतिराजः सकलार्थिमनोरथकल्पतरुः ।

अत्यर्थभूतपार्थिवलक्ष्मीहृदहरणाद्बुल्लितः ॥

Halāyudha's verse is quoted in the *Daśarūpāvaloka* with the note that the king referred to is Mañja.

According to a statement in the *Yaśastilaka* Vākpatirāja was thrown into prison by Yaśovarmān and there, like James I. of Scotland, composed his poem.

Vāmana.—*kiṃ kaṇṭakaikaikasikena phaladvishā kiṃ* 804.

Author of part of the *Kāśikāṣṭhi*; according to one account of the first, second, fifth and sixth *adhyāyas*; according to another, of the last four. He was one of the ministers of king Jayāpīḍa of Kashmir.

मनोरथः शुद्धतत्त्वटकः संधिमांस्तथा ।

बभूवुः कवयस्तस्य वामनाद्याश्च मन्त्रिणः ॥

Rājataranginī IV.

Vāmana is the only minister mentioned, and Max Müller's remark that Kalhana puts his name casually at the end of a string of other names, India: What can it teach us? p. 339, is not strictly speaking correct.

Author also of the *Kavyālaṃkārasutravṛtti*. Cappeller, who has edited that work, refers it and the *Kāśikāvṛtti* to a Vāmana poet and grammarian whom he supposes to have been living 1173 A.D. There would seem to be no real evidence for the existence of this Vāmana :* and Cappeller's reason for refusing to put our Vāmana in the reign of Jayāpīḍa, as given by Max Muller, is not convincing. It may not be possible to identify the Kaviṛāja whom Vāmana quotes : but that title was in existence long before Jayāpīḍa's time. Compare the extract from the *Karpūramañjari* given above under Rājasekhara according to which, it will be seen, that writer was a Kaviṛāja

It may be added that in the *padaśuddhiprakaraṇa* of the last *adhyāya* of the *Kāvyālaṃkārasutravṛtti* Vāmana is obviously following his own *Kāśikāvṛtti*. Bühler also. Kashmir Report, p. 65, after pointing out that Abhinavagupta, who wrote in the beginning of the eleventh century, quotes the author of the *Kāvyālaṃkārasutravṛtti*, is "inclined to give credence to the tradition of the Kashmirian pandits that he was the Vāmana whom Jayāpīḍa employed as one of his ministers."

V ā m a n a n a s v ā m i n.—anirīkṣaṇam eva dṛishṭir ādrā 2051 ?
avaśanataṃ vacanaṃ gurusaṃnidhau 2052. utpādayanti
suratasya vighnaṃ 2050 ?

Nil.

V ā s u d e v a (B h a ṭ ṭ a v ā s u d e v a : J h a l a j h a l i k ā v ā s u d e v a).—anukṛita gaṇḍaśailamada 606. aya chakitamaṅgdhachātaka 675. alam alam aghṛiṇasya tasya nāmnā 1418. asmin jale jagati ko nu bṛihatpramāṇa 628. ā jarmano vihitabbaktir ananyanāthah 3130. iya p palli bhillair anu-chitasamārambharasikah 768 ? utsannaṃ āpaṇam amuṃ drakshyāmo 969. kāmāṃ bhavantu madhulampaṭashatpa-daṅgha 930. kirati mukhagṛihītaṃ bhuktaśeṣam purīṣaṃ 769 ? tais tair gunaiḥ kila kalāsvapi tāsu tāsu 1562. daurbhāgyaṃ vacasāṃ tanor malinatā 770. nāścharyam etad adbhuta

* Compare Max Muller, *India : What can it teach us ?* p 340. Dr. Cappeller's own work, we regret, we are not at this moment able to consult.

445. praharaviratau madhye vâhnaś (Jhalajhalikâvâsudeva)
1048. nauttebhakumbhadalanâkula 603. marmam sprîṣati
bhaṣate priya 1417. yadi mama daivayogât 691. ye
nirdahanti dâhanaśvasitâvalokaiḥ 1409. sakhe khedaṃ mā
grîḥ kalaya kila tas tî nijakalāḥ 3191. satpakṣbâ ṛijavaḥ 229.
sa ṛitpo na khalu nareṇa jîvaloke 3128. ba ṇho vidhe vivi-
dhapaṇḍitapuṇḍarika 3134.

Nil. Aufrecht quotes the verse alam alam aghrinasya from his
Śārṅgadharapaddhati 109, 9.

Vâsudeva (Bhadanta vâsudeva).—sa ṛgrâmo praha-
raṇasaṃkâṭe grîhe vâ 3129.

Nil.

Vâhinîpati.—niśa vayasâ timirāṃ pradîpāḥ 1954.

Nil.

Vikatanitambâ.—anyâsu tâvad upamardasahâsu bhyîṅga 735.
ablihitâpyabhiyogaparâṃmuklâ 2489. ayyayi sâhasakârîṇi
1549. ki ṇ dvâri daivahatike sabakârakena 1682. digvadhû-
vadanachumbi chershyayâ 2488. bâlâ tanvî mṛḍur iyam iti
tyajatām atra sāṅkâ 1401.

The following verse, which is ascribed to Rajasekhara in the
Sûktimuktâvali, deals with this writer.

के वैकटनितम्बेन गिरां गुम्फेन रञ्जिताः ॥

निन्दन्ति मिजकान्तानां न मौग्ध्यमधुरं वचः ॥

The verse kva prasthit'si which is in the Amaruśataka, and
is in our book No. 1946 ascribed to Amaru, is given in the
Śārṅgadharapaddhati as the joint composition of Govindasvamin
and Vikatanitambâ. Aufrecht further quotes under Vikatanitambâ
the verses anyâsu tâvad No. 735 and bâlâ tanvî No. 1401, both
among those cited above.

Vikramâditya (Śrîvikramâditya).—ki ṇ tayâ kriyate
lakṣmîyâ 507. chetoharâ yuvatayāḥ subhido 'nukûlāḥ 3318.
dṛiṣṭayā darjanacheshṭitam paribhavo labdhyaḥ samânijjanāt

3193. nirannasthālikaṃ kṣudrapahatasīltaparījanam 3192 ?
 matar no santi tasmiñ chūṣīrajalakapākarśhiṇo gandhavyāhā
 1165. rūjāṣa nāthaḥ paramaṃ hi bhesajam 3494. limpātiva
 tamo 'ṅgāni 1890. vidyayaiva mado yeshām 306 ?

Stat magis nominis umbra. Aufrecht cites from the Śārṅga-
 dharapaddhati, where it is given as the joint composition of
 Vikramāditya and Menṭha, the verse limpātiva tamo 'ṅgāni which,
 as is well known, occurs both the Mṛicchbhakṣika and the Kāvya-
 darśa. In our book the verse atasīpushpasa pākāṣa, which in the
 Śārṅgadharapaddhati is ascribed to Menṭha, is given No. 1718
 under Vishamāditya. The Vikramāditya of the Rājataranginī was
 also called Vishamaśila. If it be not a mere mistake of the copyists
 Vishamāditya may be another form of the name. It would seem
 that Vikramāditya and Bhartṛimeṭha were recognised as the joint
 authors of some work now lost. It is still quite uncertain who
 Vikramāditya was. Aufrecht cites two verses from the Śārṅga-
 dharapaddhati: one, that cited above, kim tayā kriyate lakshmyā
 16, 10: and the other aṣṭaṇ hāṭakakotayas 35, 15:

अष्टौ हाटककोटयस्त्रिनवतिमुक्ताफलानां तुलाः

पञ्चाशन्मदगन्धलुब्धमधुपाः क्रोधोद्धुराः सिन्धुराः ।

लावण्योपचयप्रपञ्चचतुरं पण्याङ्गनानां शतं

दण्डं पाण्ड्यनृपेण दौकितमिदं वैतालिकायापय ॥

There follows this verse in the Śp. the note निखिलमपि पद्यं विज्ञाप-
 यतो भाण्डागारिकस्योक्तिः । वैतालिकायापयेति च सप्ताक्षराणि वैतालिकगीत-
 त्तर्कस्य विक्रमादित्यस्योक्तिः ।

Vikrāntivarman (Lubdhakāparanāmā Vikrā-
 ntivarman).—ghaṭayasi ghanakālam deva kasmād akasmād
 2503.

Nil.

Vigraharāja.—sakhyah kiṇ parushair vimuñchata rusham
 1162.

Nil. The name is that of several princes of Kashmir.

V i ñ k a (Bh à g a v a t a v i ñ k a).—ye tãvat svagñopabññhita-
dhiyas 164

Nil.

V i c h i t r a p a ś u.—ekam utkañthayã vyãptam 1239. yah prado-
shah pradosho 'sau 1238 ?

Nil.

V i j a y a p ā l a (R ā j ā n a k a Ś r i v i j a y a p ā l a).—amñitam
amñitam chandraś chandras 1466

Nil.

V i j a y a m ā d h a v a.—avyād vo vãmāno 59

Nil.

V i j a y a v a r m a n.—dhñitaghanaruchiradyutinã 1539. virama
viphalãyãsãl asmãd duradhyavasãyato 3138. priyasakhi vi-
paddaṇḍapññantaprapãtapara pparã 3137 ?

Nil.

V i j j ā k ā (V i j j i k ā).—unnamayya sakachagrahamãśyan 2090.
kaver abhiprãyam aśabdagocharam 158. kosah sphñtatarah
stññitãni paritah pattrãni durgam jalap 1523. gate premãbandhe
hñdayabahumãne 'pi galite 1141. nãryah sãratiśñnyatã 1175.
priyasakhi vipaddaṇḍapññanta 3137 : virama viphalãyasãd
3138.

One of the women poets referred to in the verse by Dhanadadeva
already given under Mārulã. (Vijjã). Aufrecht writes the name
Vijjakã, a form which is frequent in our MSS. also. He quotes
as follows. 1 unnamayya sakachagraham 32, 16. "In the
Amaruśataka." Our No. 2090 above. 2 kññśukakalikãntargatam
133, 12 :

किंशुककलिकान्तर्गतमिन्दुकलास्पर्धिकेसरं भाति ।

रक्तनिचोलकपिहितं धनुरिव जतुमुद्रितमनङ्गस्य ॥

From Cambay MS.

3 kenâtra 59. 17.

केनात्र चम्पकतरो वत रोपितोसि
कुग्रामरामरजनान्तिकवाटिकायाम् ।
यत्र प्ररूढनवशाकविवृद्धिलोभा-
द्भोभद्रवाटघटनोन्नितपल्लवोसि ॥

4 kośasphītatarasthitāni paritah 98, 37. Our No. 1523 (kośah sphītatarah. Vijjakavyah). 5 dṛṣṭiṃ he prativeśini 132, 9. "Quoted in Sk. and DR." 6 dhanyasi yā kathayasi 139, 8. "In the Kavyaprakāśa." Our No. 2142 (Kasyāpi). 7 nīlotpaladala 8, 9:

नीलोत्पलदलश्यामां विज्जकां मामजानता ।
वृथैव दण्डिना प्रोक्तं सर्वशुक्ला सरस्वती ॥

8 priyasakhi vipaddaṇḍaprānta 29, 17. Our No. 3137 (the next verse, and probably this also ascribed to Vijjakā). 9 mādyaddig-gaja 66, 6 :

माद्यद्दिग्गजदानलिप्तकरटप्रक्षालनक्षोभिता
व्योमः सीम्नि विचेरुप्रतिहता यस्योर्मयो निर्मलाः ।
कष्टं भाग्यविपर्ययेण सरसः कल्पान्तरस्थायिन-
स्तस्याप्येकवक्रप्रचारकलुषं कालेन जातं जलम् ॥

10 vilāsamastinollasanmusala 36, 14 :

विलासमसृणोलसन्मुसललोलदोःकन्दली-
परस्परपरिस्वलद्वलयनिःस्वनोद्धन्धुराः ।
लसन्ति कलहुंकृतिप्रसभकम्पितोरःस्थल-
व्रुटद्भ्रमकसंकुलाः कलमकण्डनीगीतयः ॥

From the Cambay MS.

V i t a v r i t t a. —nitambālasagāminyah 10.

Nil.

Vidyâdhara (Lullasânur Vidyâdhara).—yesam
toshasukhaprabuddhamanasas tesâm abhinne mîdo 1027
harir eva mahâvaidyah 3493. (Vidyâdhara).

Nil.

Vidyâdhara (Śushkaṭasukhavarmasânur Vidyâ-
dhara).—na sadaśvâ kaśâghâtaṃ 2265 bhuje viśâle vimale
'sipattre 2274.

Nil.

Vidyâdhipati.—śaradi samagranisâkara 905. vîkshutena
śapharicṣatuleṇa (vidyâpati) 1593.

Vidyâpati is mentioned in No. 186 as the poet of king Karna. (Compare for Karna Nos. 2516 and 2555.) The title is that given to Bilhana by Vikramâditya. Bilhana, as we have seen under Gaṅgâdhara, speaks of his visit to Karna of Pâhala, and of his victory there over Karna's poet. It is possible that Vidyâpati was the usual designation of the chief Pandit in that part of India. Bühler, Introduction to Vikramâṅk, notes that the term is not of frequent occurrence, but that it is found in the Râjataranginî VII. 136 and in Dr. Bhao Dâji's Châliśgām Inscription J. R. A. S. New Series I. 415 l 6.

Our form of the word—Vidyâdhipati—was a title borne by Ratnâkara.

Under Vidyâpati Aufrecht quotes or cites from the Śârngadhara-paddhati as follows. 1 janmasthânau 71, 43 :

जन्मस्थानं न खलु विमलं वर्णनीयो न वर्णो

दूरात्पुंसां वपुषि रचना पङ्कशङ्कां करोति ।

यद्यप्येवं सकलसुरभिद्रव्यगर्वापहारी

को जानीते परिमलगुणः कोपि कस्तूरिकायाः ॥

From Cambray MS Aufrecht gives the ... Z P M G XXXVI.
375 (हृ in 3.)

2 ye saṃtoshasukhaprabodhamanasas 60, 2. "In Bhartṛihari."
Our No. 1027 (Lullasunor Vidyâdharasya). 3 vâtâ 135, 40 :

वाता वान्तु कदम्बरेणुशबला नृत्यन्तु सर्पद्विषः
सोत्साहा नववारिभारगुरवो मुञ्चन्तु नादं घनाः ।
मग्नां कान्तवियोगशोकजलधौ मां वीक्ष्य दीनाननां
विद्युत्किं स्फुरसि त्वमप्यकरुणे स्त्रीत्वे समाने सति ॥

4 subhru tvaṃ 114, 3 :

सुभ्रु त्वं कुपितेत्यपास्तमशनं त्यक्ताः कथा योषितां
दूरादेव मयोज्झिताः सुरभयः स्रग्गन्धधूपादयः ।
रागं रागिणि मुञ्च मय्यवनते दृष्टे प्रसीदाधुना
सद्यस्त्वद्विरहाद्भवन्ति सुभगे सर्वा ममान्धा दिशः ॥

Aufrecht notes that this verse is in the *Sarasvatikanṭhâbharana* with the readings in ४ hanta for sadyas and dayite for subhage.

Vinîta deva (Bhâgavatâ vinîta deva).—dikshu bhû-
mau tathâ vyomni 1242.

Nil.

Vibhâkaravarman (Śrîvibhâkaravarman).—
naliniḍalam âhitam sakhibhiḥ 1080. mañjaryo na vilokitâḥ
kusumitâś chûtasya bâshpândhaya 1683. kântânavâdharara-
sâmpṛitatṛishṇayeva 2018.

Nil.

Vibhûtibala.—govardhanoddharaṇaḥṛishṭasamastagopa 34.

Nil.

Vibhûtimâdhava.—na mṛidnîyân mṛidvi katham iva mahî
potranikashair 55.

Nil.

Viśrântivarman.—gatâs te jîmûtâḥ sphuradalikulaśyâma-
vapushaḥ 846.

Nil.

Viśākha deva.—tat trivishṭapam ākhyātām 1548. sendra-
châpailḥ śritâ meghair 1728.

Author of the *Mudrârâkshasa*, otherwise called *Viśākhadatta*. Compare Telang's Introduction, p. x. From the Introduction to the drama we learn that he was son of a *Sāmanta* or subordinate chief by name *Vaṭesvaradatta*, and grandson of a *Mahârāja* *Prithu*. His date is not known. Telang, whose remarks should be referred to, accepts tentatively the conclusion that the drama belongs to somewhere about the early part of the eighth century A. D.

Viśhamâditya.—atasîpushpasanḥkâsam 1718.

See under *Vikramâditya*.

Viśṇuśarmaṇ.—hutâśajvâlâbhe sthitavati ravâv astaśikhare
1917.

This is the name of the author of the *Pañchatantra*. In the *Mudrârâkshasa* he is represented as contemporary with *Chandragupta* and *Châṇakya*.

Vîrabhaṭṭa.—hṛidaya sthîyatām samyak 1111. yat parâdhîna-
yoh prema 1112.

Nil.

Vṛittikâra (*Bhaṭṭavṛittikâra*).—sakhe satyaṇ sat-
yaṇ virabadahanah ko' pi hṛidaye 1331.

The title was one borne by the *Jayanta* who was the father of *Abhinanda*. The passage at the beginning of *Abhinanda's* *Kadâmbarikathâsâra*, in which *Abhinanda* gives some account of himself, has already been given by *Bühler* (*Indian Antiquary*, Vol. II. p. 102 ff.) and is reproduced here from our MS.

श्रियं दिशन्तु वः शौरेर्द्वये तुल्यश्रमाः क्रमाः ।

ये चादौ गोष्पदं पश्चाच्चैलोक्यं क्रामतश्च ये ॥ १ ॥

सरसाः सदलंकाराः प्रसादमधुरा गिरः ।

कान्तास्तातजयन्तस्य जयन्ति जगतीगुरोः ॥ २ ॥

गुणोद्द्योतनदीपानां सतां न परमुज्ज्वलम् ।

यावन्मलिनमप्येषां कर्म दृष्टेः प्रसाधनम् ॥ ३ ॥

गुणः कुशौपि पथते पृथुरप्यपचीयते ।
 प्राप्य साधुखलौ चन्द्रः पक्षात्रिव सितासितौ ॥ ४ ॥
 शक्तिनामाभवद्वौडो भारद्वाजकुले द्विजः ।
 दार्वामिसारमासाद्य कृतदारपरिग्रहः ॥ ५ ॥
 तस्य मित्राभिधानोभूदात्मजस्तेजसां निधिः ।
 जनेन दोषोपरमप्रबुद्धेनार्चितोदयः ॥ ६ ॥
 स शक्तिस्वामिनं पुत्रमवाप श्रुतिशालिनम् ।
 राज्ञः कर्कोटवंशस्य मुक्तापीडस्य मन्त्रिणम् ॥ ७ ॥
 कल्याणस्वामिनामास्य याज्ञवल्क्य इवाभवत् ।
 तनयः शुद्धयोगार्द्धिनिर्धूतभवकल्मषः ॥ ८ ॥
 अगाधहृदयात्तस्मात्परमेश्वरमण्डनम् ।
 अजायत सुतः कान्तश्चन्द्रो दुग्धोदधेरिव ॥ ९ ॥
 पुत्रं कृतजनानन्दं स जयन्तमजीजनत् ।
 आसीत्कवित्ववक्तृत्वफला यस्य सरस्वती ॥ १० ॥
 वृत्तिकार इति व्यक्तं द्वितीयं नाम विभ्रतः ।
 जयन्तनाम्नः सुधियः साधुसाहित्यतत्त्ववित् ।
 सूनुः समुदभूत्तस्मादभिनन्द इति श्रुतः ॥ ११ ॥

The Dārvaḥlisāra of the fourth verse here is the name of a town in Kashmir which is referred to in the Rājataranginī VII. 1296. Mukṭāpīḍa (verse 6) of the Karkoṭa House, was third son of Durlabha, Mahārāja of Kashmīr, and followed his elder brothers Chandrāpīḍa and Tārāpīḍa in the succession. The end of his reign is put at 736 A.D. Compare Bühler's paper already referred to.

Vṛiddhi (Bhaṭṭavṛiddhi).—atrotpātaghanena mantrivikale śūnyāmbaravyāpinā 849. antarmalīmase vakre 1487 ? apaga-tarajovikārā 1738. aviraladbārānikaraṇ jaladair jalam 1736. asthiram anekarāgaṇ guṇarahitam 1734. ākramyochchahiḥ

śirasi vasatir bhūbhṛitām unnatānām 840? upalakshyavarṇa-
saṅkaram apagatagunayogam 1735. kaṇṭhasya nākarot kāntim
1527. kālushyam payasām vilokya śanakair udḍīya haṁsā
gatā 1026. kṛtvā chumbanam ambare 'tigahane 841. chetāṁsi
chapalapakshaiḥ 1670? tāpopaśamadakshāṇi 1069. dayita-
bhujagena saṃprati 1737. na ślāghyām phalām pallavakṛitā
chhāyā na vāñchhāpi sā 818? nāleneva sthitvā pādenaikena
758. nāsyā svādu phalam na chāru kusumam 819. nimesheṇa
ghnatā lokam 1498. bibhrāṇārdranakhakshatāni jaghane
nānjatra gatre bhayān 2373? manih śāṇollīḍhaḥ 3457? mū-
kībhūya tam eva kokila 721. yatnotthāpanamātranīḥsahaja-
rachcharmāvaśeśhaślatha 2374. rūksham kshāram apeyam
atra salilam 878. vakreṇa śirasi patatā 1667? vahnim
śītayitum himam jvalayitum vātam nirodhdum payo 2297.
śaśi divasadhūsarō 3458. śikhari chitaśikharaśikhah 962.
samam evākampyante 1671.

Nil. Aufrecht gives the verses nāleneva sthitvā and yatnotthāpa-
namātra—Nos. 758 and 2374 above. Apparently the same as
Śakavṛiddhi. See entry under that name.

V r i s h ṇ i g u p t a.—asamagravilokitena kim te 1596.

Nil.

V y ā g h r a g a ṇ a.—tavochehhrītān pātayituh 2293.

Nil.

V y ā s a d ā s a.—hasati lasati harshāt 460. namrānāṇā navod-
bhūta 1658. mṛitpīṣhāṇagaṇaiḥ suvarṇamaṇibhiḥ śuktyasthi-
bhir mauktikair 3039.

Vyāsadāsa was another name for Kshemendra.

Ś a k a c h e l l a.—khe khedamandam viniveśya dṛiṣṭim 1394.

Nil.

Ś a k a v a r m a n.—sitadvijālīramyāni 1803.

Nil. Aufrecht cites the verse pārśvāspṛhālāvalepāch chaṭulita
Sp. 36, 19.

Ś a k a v ṛ i d d h i.—asyā mukhena lokānām 1514. nmataḥ prolla-
saddhārah 1538. jaṅghe tadiye saṅgāpam 1568. dahyamāne'
pi hṛidaye 1067. dīnāyām dīnavadano 1066? paṇavanitayeva

śaradâ 1796. mâravyantya janam tvasyâ 1456. raktachchhad-
atvam vikachâ valanto 1817. râmâ nitântaraktena 1065 ?
śabdavadbhir alamkârair 1530 ? śaradyutpannasamdehâh 1795.
sudîrghâ râgâśâlinyo 1531. sprashtum na yâ kaṇṭakatikshṇa-
dandam 1816 ?

Nil. From the Śārṅgadharapaddhati Aufrecht quotes as follows:
1 asthiram 135, 2. Our 1734 (Vṛiddheḥ). 2 kaṇṭhasya 98, 42.
Our No. 1527 (Vṛiddheḥ). 3 jaṅghe tadīye samtâpaṃ yaj 98, 73. Our
No. 1568 (Śakavṛiddheḥ). 4 dahyamâne 'pi hṛidaye mṛigākshyâ 102,
5. Our No. 1067 (Śakavṛiddheḥ). 5 śabdavadbhir 98, 46. Our
No. 1530 (Śakavṛiddheḥ). 6 sudîrghâ râgâśâlinyo bahuparva 98, 50.
Our No. 1531 (Śakavṛiddheḥ).

Ś a k r a d e v a.—sâ drishtë yair na vâ drishtë 1254.

Nil. The verse is given by Aufrecht from the Śārṅgadharapad-
dhati under Prabhâkaradeva.

Ś a m k a r a. (S k a n d a s k â r a ś a m k a r a).—anantodbhū-
tabhūtaugha 2256.

Nil. Aufrecht quotes a Śamkarakavi, and notes that the verses
given are in praise of Bhojarâja.

Ś a m k a r a g a ṇ a.—kamalam anambhasi 1516. ayam hi tivreṇa
jaganti tejasâ 1905.

Nil. The verse kamalam anambhasi is quoted in the Sarasvatî-
kaṇṭhâbharāṇa.

Ś a m k a r â c h â r y a. (S r î ś a m k a r â c h â r y a).—satyapi bhe-
dâpagame nâtha 3520. japo jalpaḥ śilpaṃ sakalam api
mudrâvirachanâ 3525.

Mr. K. B. Pâṭhak published in the Indian Antiquary, Vol. XI. p.
174, an extract from a manuscript seen by him at Belgaum according
to which the great philosopher Śamkarâcharya was born in A.D.
788, and died in A.D. 820. Max Müller, in his India : What can it
teach us ? p. 360, has accepted these dates, while referring the latter
not to Śamkarâcharya's death, but to the time of his becoming a
muni. There is no authority in the text for this correction, as
dvâtrîṃśe munir abhyagât does not mean that he "became a muni
at 32" but that "at 32 the muni departed," i. e. died.

Telang and Bhandarkar have both attempted to fix earlier dates for Śaṅkarācārya, the one in a paper originally contributed to the *Indian Antiquary*, Vol. XIII. p. 95, and afterwards republished along with the Introduction to his edition of the *Mudrārākshasa*, the other in his Report on the search for Sanskrit MSS, in the Bombay Presidency 1882-3, p. 15.

Ś a ṇ k u k a.—asamasāhasasuvyavasāyinaḥ 3127. guruṇā stanabhāreṇa mukhachandreṇa 1233? guruṇā stanabhāreṇa sopadiṣṭā 1234. durvārāḥ smaramārgaṇāḥ 1156. pareshaṇi chetānsi pratidivasam 534. prasaradbhiḥ karair yasya 545. mābhūn nāma sahāmunaiva nidhanaṃ 750. yathā śarīram kila jivitena 526. yad iha bhavato gāmbhīreṇa 874. ye grīhṇanti bahāt triṇāni 908. visham abhimukhaṃ muktaṃ raudraṃ 873. śamasukhaśīlitamanasam 3378.

The writer on *Alaṅkāra* of this name is referred to in the fourth ullāsa of the *Kāvyaaprakāśa*. In the following verse of the *Rājataranginī* mention is made of a poet Śaṅkuka, and of his *kāvya* the *Bhuvanābhyudaya*.

अथ मम्मोत्पलकयोरुदभूद्धारुणो रणः ।

रुद्रप्रवाहा यत्रासीद्वितस्ता सुभटैर्हतैः ॥

कविर्बुधमनःसिन्धुशशङ्कः शङ्कुकाभिधः ।

यमुद्दिश्याकरोत्काव्यं भुवनाभ्युदयाभिधम् ॥

Rājat. IV. 703-4.

This refers to the time of king Ajitapīḍa whose date is given by Cunningham as 813 A.D.

The verse *durvārāḥ smaramārgaṇāḥ*, No. 1156 above, is both in the *Śārngadharapaddhati* and the *Sūktimuktāvalī* ascribed to "Śaṅkuka, son of Mayūra."

Under Śaṅkuka Aufrecht quotes the verse *bhrātāḥ pāntha prasīda* 135, 33. Our No. 1787 (*Madrakasya*). Under Śaṅkuka Mayūra-sūnu. Aufrecht quotes the *durvārāḥ smaramārgaṇāḥ* verse.

Ś a ṇ k h a (Bh ā g a v a t a ś a ṇ k h a Ś a ṇ k h a k a).—dhyāto 'si no madhuripo na cha kīrtito 'si 3514. satatam ātapavātanish-eviṇaḥ 1876.

Nil.

Ś a m b u k a.—dūrāj jātavikalpayor abhimukhaṃ vinyasyator
lochane 2080.

Nil.

Ś a m b h u.—apārapulinastha lēbhuvī 2607. ālekhyam nijamul-
lekha 2615. āhāraṃ prati yah kalhāpī śaṃpitā 1415. urvīm
maurvī kiṇa bhrati 2608. ullekhaṃ nijamīkshate 2618. audār-
yaṃ sadhane 2622. kaṇṭhāntah kvaṇitaṃ 2623. kandarpe
kābare 2616. karpūrairiva pāradairiva 2611. kāntāreshu cha
nada kaianeshu cha 2627. kiṇa mannaṃ nana menake 2609.
kim rākendu kara chhatā bhi ruditaṃ 2620. kundaḥ kandali
tavyatham 2538. chaitraṃ mā smara vismara 2613. drishṭ-
vaikāsansamsthite priyatāme 2609. nodāmāni dishām mukhani
2621. padbhyamṭitumśakta nijābhuvī 2614. prāleyaiḥ snapa-
yanti kalpali atikāh sekān anekān atha 2626. yo vairishva nalo
nalo 2610. rākendor udayaḥ kim esha 2628. rūpam yanmadane
dyutiḥ 2624. vyāptavyomatale mengāṅkadhavale 2612. santyai
darpavatām jayāya jagatām saṃpattaye yāchatām 2598. śrī-
khandadravaninjaranti rhidayō 2619. sa khyatō jāgati tri-
vikrama 2625. sollāsā api sodyamā 2617.

Author of the Rājendrakarṇapūra, a eulogium of king Harshadeva
of Kashmir, and of the Anyoktimuktātātāsataka. He is referred to
by Mañkha in the following verse of his Śrīkaṇṭhacharita.

अशेषमिषगग्रण्यं शरण्यं शास्त्रपद्धतेः ।

वचन्देय तमानन्दं सुतं शंभुमहाकवेः ॥

Śrīkaṇṭh. XXV. 97.

Ś a r ī p h a.—atyantonnatapūrvaparvatamahāpīṭhe haraspardhaya.
1996.

Nil. The word is a Persian title of honour which may have been
given to a poetess.

Ś a r v a ṭ a.—utkampō 'pi sakampa eva hridaye chintāpi chintānvitā
1152.

Nil.

Ś a r a d e v a.—vātair abhyuditāsāra 1732.

Nil.

Śāśivārḍhana — amṛitarasasārabhūtaḥ sakalakalo 1158.
 ayi hastagataih prīṇair 1593. ki rjalkimodamādyannadhu-
 karamādhyure sādhanā m' dhaye 'smiṇ 1112. tan nāsti kīrayati
 yan na manobhava-ya 2128. mugdhe tavāsmi dayitā 2127 ?

The verse saṃbhāro bhavatā yadartham No. 1585 is ascribed to Kalaśaka and Śaśivardhana. Kalaśaka was Mahārāja of Kashmir 1080-1088 A.D. Aufrecht cites the verse tan nāsti kīrayati No. 2128 above, from the Saṃgadhara-paddhati.

Śākalya.—abdebhakumbhe nirbhūne 1731 ? to vandyās te
 kṛtinaḥ 232.

Nil. A poet of this name is referred to in the Bhojaprabandha. Aufrecht, Ox. Cat. 259 b.

Śākalyapalya.—deva tvadyaśa eva kīṇ sītasitaṃ rīme
 śaśāṅke murud 2511.

Nil.

Śaṇḍilya.—bhartṛipūṇḍīnīnakaro 2254.

Nil. Aufrecht gives the verse from the Saṃgadhara-paddhati 140 1.

Sāśvata.—sa me sarva-mānase 1253.

Aufrecht, who gives this verse from our book, Indische Studien XVII. 169, refrains from identifying the writer with the lexico-grapher.

Sivasvāmīn. (Śrīśivasvāmīn).—atleśyanti dānā
 sya duti 1116. kīṇa parigatā 1117. tapadādhaye rājanā
 2099. gato 'sya p ghoraḥ sur vājī saha charat 1118. vāṇa
 1140. guṇamayo 'p sa doḥa iva kvachad 1756. śhīnā p 3
 patat tribhīr 810. bhūṇa bhāṇvā me bhūṇke kṛtāśā
 tākōṭim indor vitakṇ 1826. muktā bhāṇ p 3
 bimbāshtharuchir na vidmaṇa m 3
 138. vadanānibhite tāmādhāś 116 vātī 116
 āśānāḥ sparśe śhīl iva 116 vātī 116
 achalam yatracharyo vīratē vīratē 116
 na tat prema tṛaktā 116 vātī 116

One of the poets at the court of Aśoka was Śivasvāmīn of Kashmir. 875-884 A.D.

Aufrecht gives the verse ullāpayantya, No. 1416 above, from the Śārūgadharapaddhati 109, 7: and cites the yā bimbaushṭharuchiḥ verse, No. 1051 above, from the same 101, 6.

Śīlā bh a ṭ ṭ ā r i k ā.—dūti tvam taruṇi yuvā sa chapalaḥ 1188. priyāviraḥitasyaśya 1197. śvāsāḥ kiṃ tvāritāgataiḥ pulakitā kasmāt prasādaḥ kṛtāḥ 1440. virahavishamo vamaḥ kāmāḥ karotu tanuḥ tanuḥ 1633.

Under Śīlā, the shorter form of her name, this woman poet is referred to by Dhanadeva in the verse from the Śārūgadharapaddhati given above under Mārulā. The following additional reference to her, which in the Śārūgadharapaddhati 8, 8, is given anonymously, is in Jalhana's Sūktimuktāvali ascribed to Rājasekhara.

शब्दार्थयोः समो गुम्फः पाञ्चाली रीतिरुच्यते ।
शीलमद्भारिकावाचि बाणोक्तिषु च सा यदि ॥

From the Śārūgadharapaddhati Aufrecht quotes under Śīlābhāṭṭārikā as follows. 1 idam anuchitam akramaś cha 35, 14. "The first half of the verse is given as Śīlābhāṭṭārikā's, the second as Bhoja's, which points at least to a belief in the two having lived at the same time. The verse is in Bharṭṛihari." 2 priyāviraḥitasyaśya 106, 3. Our No. 1197 above. 3 yaḥ kaumārāharaḥ sa eva 132, 8. "Kavya-prakāśa. p 4." 4 virahavishamaḥ kāmō 115, 7 "Is ascribed to Amaru." Our No. 1633 above. 5 śvāsāḥ kiṃ tvāritāgataiḥ 109, 3. Our No. 1440 above.

Śīl u k a.—madena rāgeṇa kiṃ indunā vā 1942.

Nil.

Ś u g a (Śrīrājānakasūga).—ākāśakuṇḍe satadiddhutaśe 1780.

Nil.

Ś ū d r a k a.—tyago hi sarvaśyasanāni hantī 1271.

Author of the Mṛicchhakaṭika. Pischel has recently intimated that he is in possession of proof that the real author of that play is Daṇḍin. But Śūdraka is vouched for as a dramatist of high or early rank by an expression in Vāmana's Kāvyaalankārasūtravṛtti—
शुद्रकादिचित्तप्रबन्धप्रस्य भूयान्प्रपञ्चोद्भूतस्यते.

Ś ū r a (Bh ā g a v a t a ś r ī s ū r a).—nitya ṇ tathā ś rīṇu kuśe-
śaya 927. senī mayaiva na hātā nikhilā ripṇā ṇ 2276.

Nil.

Ś ū r a (Bh a ḍ a n t a ś u r a).—pāpaṇ samācharati vītaghṛiṇo
jaghanyaḥ 272.

Nil.

Ś ū r a v a r m a n.—āśleshādhara bimbachumbanasukhīlāpasmitāny-
āsatāṇ 68. kāmavyādhaśarāhatir na gaṇitā saṃjīvanī tvaṇ
smṛitā 1634.

Nil.

Ś y ā m a l a k a.—prāyaśchittaṇ mṛigayate 2292.

Nil.

Ś r ī d a t t a (Bh a ṭ ṭ a ś r ī d a t t a).—dambhena lobhena bhiyā
hriyā vā 3450.

Nil.

Ś r ī v a r d h a n a.—yā sīdhūn prakhalān karoti viduṣho mūrkhān
hitān dveshiṇaḥ 3074.

The name is that of the father of Harshavardhana, the author of
a Līṅgānuśāsana procured by Bühler, who notes that the commentator
Śabarasyāmin describes his author as a prince. See Bühler's
Kashmir Report, p. 73.

Ś r u t a d h a r a.—uddānadakṣiṇamarudbharachalitābhilī 1650.
tāpāpahesahṛidaye ruchire prabuddhe 931. dalāni vāsaḥ pari-
ṛitya 1679 r vindhyādriśīṇutaruṇapushpapatatparāga 625.

Aufrecht notes that this poet is mentioned in the Introduction to
the Gītagovinda, and cites from the Sāṅgadhara paddhati as follows.
1 kāmāṇ bhavantu 67, 12. Our No. 930 (Bhāṭṭavāṇulevāsya.
No. 931 is ascribed to Śrutadhara, which is perhaps the origin of a
mistake made by Sāṅgadhara). 2 chetaḥ karṣhanti 136, 9 :

चेतः कर्षन्ति सप्तच्छदकुसुमरसासारसौरभ्यलुभ्य-

द्भृङ्गीसंगीतमङ्गिश्रुतिसुभगदिशो वासराः शारदीनाः ।

किं च व्याकोशपङ्केरुहमधुरमुखीं संचरच्चञ्चरीक-

श्रेणीत्रेणीसनाथां रमयति तरुणः पद्मिनीमंभुमाली ॥

From the Cambay MS.

S a t y a d e v a.—vaiparītyam atmanīyam anishṭa p 2133.

Nil.

S ā t a l a.—naitis tā malayasya kānanabhuvah svachehhasravan-
nirjharās 653.

Nil.

S ā r v a b h a u m a.—inac padme nāmbhaḥ pulinataṭam etan na
taṇi 1478.

Anfrecht cites from the Śārngadhara-paddhati under Sārva-
bhauma as follows

1 udaradvayabharanabhayād 3, 5 :

उदरद्वयभरणभयादर्धाङ्गहितदारः ।

यदि नैवं तस्य सुतः कथमद्यापि कुमारः ॥

From the Cambay MS.

2 prithvī śrīmadanaṅgabhiṃ 7, 314.

पृथ्वी श्रीमदनङ्गभीम महती तद्वेष्टनं वारिधिः

पीतोत्तौ कलशोद्भवेन भुजिना स व्योम्नि खद्योतवत् ।

तद्विष्णोर्देनुजाधिनाथजयिनः पूर्णं पदं नाभव-

हेवश्चेतसि वर्तते तत्र सदा त्वत्तो महाज्ञापरः ।

From the Cambay MS.

3 vāmāṅgīkṛitavāmāṅgi 3, 6 :

वामाङ्गीकृतवामाङ्गि कुण्डलीकृतकुण्डलि ।

आविरस्तु पुरो वस्तु भूतिभूत्यम्बराम्बरम् ॥

From the Cambay MS.

Nothing appears to be known of the prince Anaṅgabhiṃ referred
to in the second of these verses. Jalhana's Sūktimuktavali attributes
the following verse to an Anaṅgbhīna.

एतस्मिन्मृगयां गतेद्य धनुषा बाणे समारोपिते-

प्याकर्णान्तगतेपि मुष्टिविगतेष्वेणाङ्गलमेपि च ।

न व्रस्तं न पलायितं न चलितं नोत्कर्णितं नोत्प्लुतं

मृग्या मद्वशिनं करोति दयितं कामोयमित्याशया ॥

Sinhadatta (Śrīsinhadatta).—ākarsann iva gāṇ
dhumann iva khurairi paśchārdham ujjhann iva 2419.

Nil. The verse is given by Aufrecht from the Śārngadhara-
paddhati.

Siddhārtha.—madhuprasaṅgasampriddha 1653.

Nil.

Sukhavarmā.—rājām ayyāhatājñā yamaniyamavatī chitta-
vṛttir munināṃ 3477.

Nil.

Sukhavishṇu.—re re bhṛṅga madāndhavāraṇchalatkarṇāni-
lāndolana 752.

Nil.

Sukhaśarmā.—satpīḍapān vipulapallavapushpabhāra 942.

Nil.

Sunandana (Bhaṭṭasunandana).—yadi nāsmi mahā-
pāpī 3505.

Nil.

Subandhu.—atimaline kartavye 328. vidhvastaparaguṇānāṃ
329. vishadharato 'prativishamaḥ 327. hasta iva bhūtimalino
330. surāṇi ṇ pātasaṃ 2631. guṇinām api nijarūpapratipattih
312. bhavati subhagatvam adhika ṇ 311.

Author of the Vāsavadattā, from which all the verses are taken,
as are also the verses quoted in the Śārngadharapaddhati under
Subandhu. The book is doubtless the same as the work of that
name referred to by Bāṇa.* and Subandhu cannot therefore be
placed later than the beginning of the seventh century. It has
already been mentioned that the Vāsavadattā contains, p. 235, a
reference to the Bauddhasaṃgati of Dharmakīrti, a writer who is
believed to have lived in the middle of the sixth century. Scholars
have generally followed Hall, Introduction to the Vāsavadattā, p. 1,
in supposing that the two well-known references to an *ākhyaṇikā*
called Vāsavadattā in the Mahābhāṣya, under Pāṇ. IV. 2, 60 and
IV. 3, 81, do not apply to Subandhu's book. That conclusion need

* I have argued against this view in the Introduction to my edition of
Kādambari, but have seen reason to change my opinion, and the passage in
question will be altered in the forthcoming Second edition of that work.—P. P.

not however be accepted as final by those who, with us, do not believe that the date of the Mahābhāshya is a closed question.

S u b h a d r ā.—dugdham cha yat tad anu yat kvathitam tato 'nu 3259.

The following reference to this woman poet is found in Jalhana's Sūktimuktāvali under Rājasekhara.

पार्थस्य मनसि स्थानं लेभे खलु सुभद्रया ।

कवीनां च वचोवृत्तिचित्रायैण सुभद्रया ॥

S u r a b h i c h ū l a.—karasādo 'mbaratyāgas 1886.

Nil.

S o m a. (S o m a d e v a).—unmuktamānakalahā 1650. vidhur apyarkati chandanam analati 3131. pūrā nadīnāṃ pushpāṇi vṛikshāṇām 1649. yat karmabījam upaṇ 3103. atīva karkaśāḥ stabdhā 3221.

Author of the Kathāsaritsāgara. He was a contemporary of Ananta Mahārāja of Kashmir 1028-1080. Bühler has recently, in a monograph on the subject published at Vienna, shown that Wilson's original statement as to Somadeva's date is correct, and that there are no grounds for putting him, as Brockhaus does, so late as the twelfth century.

Aufrecht quotes from the Sārṅgadharapaddhati under Somakavi the following verse.

1 āgachchhan 111, 2.

आगच्छन्सूचितो येन येनानीतो गृहं प्रति ।

प्रथमं सखि कः पूज्यः किं काकः किं क्रमेलकः ॥

S v ā m i d a t t a.—vishṇur vā tripurāntako bhavatu vā brahmā surendro 'thavā 24.

H a r a g a ṇ a.—pāṇḍur asi niśi na śeshe 1260. kharagaṇam api dṛiṣṭam vyoma sodhāḥ samīrah 2041.

H a r a g u p t a.—prakaṭam api na samvṛiṇoti doshaṃ 435.

Harigaṇa.—grāśhmābhā śvasitair ghanodgatinibhā sthūlāsru-
bhīḥ saṃtataiḥ 1406.

Aufrecht quotes under Harigaṇa from the Śārṅgadharapaddhati as follows. 1 adhitya 152, 3:

अधीत्य चतुरो वेदान्त्याकृत्याष्टादश स्मृतीः ।

अहो श्रमस्य वैफल्यमात्मापि कलितो न चेत् ॥

2 ghanaghanam api dṛishtam vyoma 115, 8. Aufrecht notes that three of his MSS. ascribe this verse to Haragaṇa. It is our No. 2041 under that poet. 3 dhyānavyājam upetya chintayasi 4, 45. "The first verse of the Nāgānanda." 4 muṇḍī jāṭī valkalavāṃś tridaṇḍī 152, 2 :

मुण्डी जटी बल्कलवांस्त्रिदण्डी

काषायवासा व्रतकाशिताङ्गः ।

त्यक्तैहिको वा यदि नाप्ततत्त्व-

स्तदा तु तस्योभयमेव नष्टम् ॥

From Cambay MS.

5 viśhamā malinātmano 22, 9 :

विषमा मलिनात्मानो द्विजिह्वा जिह्मगा इव ।

जगत्पाणहरा नित्यं कस्य नोद्वेजकाः खलाः ॥

From Cambay MS. Also Böhrling 6219.

6 saṃtye eva 59, 4 :

सन्त्येव गलिताकाशा महीयांसो महीरुहाः ।

तथापि जनतात्रित्तनन्दनाश्रन्दनदुमाः ॥

7 sākshāt premāvatāraḥ kamaladaladrīṣo 143, 19. Not in our MS. at that place.

Harichandra.—chetahprasādaajananaṃ vibudhottamānām 161.

Nil. Bāna mentions a Bhāṭṭara Harichandra famed for a work in prose in the beginning of his Harshacharita. For the poet Harichandra who wrote the Dharmaśāstramābhīyudaya see Peterson, Second Report, p. 77 ff.

The verse vaktraṃ sakshātsarasvatya dhīvasati which Aufrecht Z. D. M. G. XXXVI. 239, gives from the Saduktikarnāmrīta under Harichandra is in our book No. 2542 attributed to Bāna. For the verse in the Saduktikarnāmrīta 5,129 in which Harichandra is mentioned along with other famous poets see under Pāṇini.

Harichandra. (Vaidyaharichandra).—avyâpâraratâ
vasantasamaye grīshme vyavâyapriyâḥ 2547.

Harichandra the physician wrote a commentary on the Charaka-saṃhitâ, and is mentioned by Maheśvara, author of the Viśvakośa among that writer's ancestors. See Aufrecht's Oxford Catalogue, pp. 187 and 357. Reference is also made to him in Hemādri's commentary on Vāgbhaṭa's Ashtāṅgahṛdaya.

Haribhāṭṭa.—sâptapadīnaṃ sâkhyam 245. subhâshitâḥ
pṛitir 269. bhujyante svagrīhasthitâ iva 536. vidhāya saṃ-
dhyam purato vivasvataḥ 2160. laghnyâḥ prājyaṃ vâ phalam
abhimatam prâptumanasâ 2936. yâḥ śrotî śrutamâtram artham
akhilam grīhṇāti sa śrâvyatām 2937. mṛigo mṛigayugitena
3369.

Haribhāṭṭa. (Bhāṭṭaharibhāṭṭa).—karṇe 'vataṃsayitum
arpayitum śikhasu 1990.

Śrīharaśha (Naishadhakartā).—akarnadhārâsuga 2559.
antaḥsaṃtoṣabâṣpail 2693. arthibhranśabâḥbhavat. 2517.
avaśyabhavyeshvanavagrahagrahâ 3147. asamaye matir 1135.
asurahitam 2200. asmâkam asman madanâpamṛityos 1315 and
1512. asyâḥ kachînâm śikhinâś cha kiṃ nu 1486. âsîd âsîma
2606. âdaya danḍam 1931. âste dâmodariyâm 2520. udapa-
rivridhâḥ 2210. unmīlad guḍapâkatantulatayâ rajjvâ 1640.
etaḍ babhrukachânukârikirāṇam 1928 ? kīlâḥ kirātâḥ 1927.
kuru kare guram 1131. kiṃ yoginīyam 1932. kramelakam
nindati 673. khaṇḍakshodanṛidi sthale madhupayah 1639.
ghuṣṇinasumanah 2205. chikuraprakarâ jayanti te 1485.
jagati mithane 2203. jalayubhiduribhâvam 2208. tatâtaru-
khagaśreṇî 2201. tasyâ mukhasyâtimanoharasya 1517. (Not in
Naishadhiya.) tâdrigoṃgrhaviṛiūchavâsaravidhau jâṇami yat

karttitaṃ 2527. timiravirahāt 2202. tridaśamithuna 2196.
 tvam iva ko 'pi 1134. dayasva kiṃ ghātayasi tvam asmān 1316.
 daśasātachaturvedi 2197. dahanajā 1132. dahanam avīśad
 2206. dinam iva divākīrtis 2209. dūraya śvetagaṇāir 2518.
 devāriprakarāḥ 2526. devorvīramanendra 2552. dvijapati-
 grasanāhitapātaka 1128. dvishyākīrti 2605. dhūlībhir divam
 2661. a na tūnād uddhāre 2523. na pāhi pāhiti 2524. na-
 bhāsi mahaśaṃ 2198. nāsādasūyā 1502. nīśi śaśin 1133. nis-
 nistrinsatruṇīr 2553. prathamam upahṛityārghyaṃ 2199. a
 probodhakāla 1933. budhajanakathā 2207. bhuje 'pasarpat-
 yape mayi sthīr 2521. yaḥ pīshthaṃ yudhi 2508. yat
 kasyām api 2558. yat pāthoja 2211. yaḥ kākīṇām apyapatha-
 prapāśitām 2911. yāchamānājana 3040. yushmatkīrtivivartar
 dhautā 2639. yushmadgandhagajas 2519. yushmaddantibalai-
 vilokva nikhilām ālīngitaṅgīm bhuvam 2509. yushmadbhīr-
 nārī 2604. rajanivamathu 2193. raviruchi 2194. rāmāliro-
 mavali 1934. ripūn avāpyāpi 2522. loka esha paralokam upetā
 3041. vada vidhūptudam 1129. varuṇagrihiṇīm 2192. vidrāṇe
 raāachatarād 2602. vrajati kumude 2195. śvaḥ śvaḥ prāṇa-
 prāyaṇe 'pi 3300. sa grāmyaḥ sa vidagdha saṃsadi 1641.
 sindhor jaitram 2622. strīpuṃsau pravibhajya 1638. svadṛiṣor
 janayanti sāntvarāṃ 1590. svapnena prāpitāyaḥ pratirajani
 tava śriṣhu magnaḥ katakshāḥ 1312. svamukulamayair 2204.
 svarīputīkshṇa 1130. hṛitasāram ivendumanāḍalaṃ 1526.

Author of the Naishadhīyācharita. That the name is Śrīharsha
 and not Śrī-Harsha is clear from the last verse of the work where
 the poet speaks of himself as Śrī-Śrīharsha.

In the Naishadhīyācharita Śrīharsha mentions some other works of
 his own : (1) the Sthairyavichāraprakaraṇa, (2) the Vijayaprasāsti,
 (3) the Khaṇḍanakhaṇḍakhāḍya, (4) the Gauḍorvīśakulaprasāsti,
 (5) the Arjāvavaraṇa, (6) the Chhandahprāsāsti, (7) the Śiva-
 śaktisiddhiḥ, and (8) the Navasāhasāṅkacharitchampū.

Bühler, Journal of the Bombay Branch of the Royal Asiatic
 Society, X. p. 31 ff. has referred the Naishadhīyācharita to between
 A.D. 1163 and 1174. Compare Telang, Indian Antiquary, II. p. 71,
 and Bühler's Second Paper, Journal of the Bombay Branch of the
 Royal Asiatic Society, XI. p. 279 ff.

Harshadatta.—lakṣmīkapoṣaṣaṅkṛānta 29. tvadbāhudaṇ-
ḍakaravālavidaṛitāri 2495. lagnaṁ rāgavṛitaṅgyā sudṛidham
api yayaivāsiyaśṭīyārikaṇṭhe 2595.

Nil.

Harshadeva. (Śrīharshadeva).—anayā jaghanābhoga
1205. ambhojagarbhasukumāratanus 1281. āśātham alolam
ajihmaṁ 233. udayagirimūrdhago'yaṁ 2028. udayanagān-
taritam iyaṁ prācī 1962. dṛiṣṭā dṛiṣṭim adho dadāti 2072.
parichyutas 1078. prañayaviśadāṁ dṛiṣṭim vaktre dadāti na
śaṅkitā 2058. prasīdeti brūyām 1602. manah prakṛityaiva
chalaṁ 1206. yāto 'smi padmanayane samayo mamaisha 1908.
vidhāyāpūrvapūrvendū 1513. śāyā śādvalam 540.

Bühler, Indian Antiquary, II. p. 127, gives a passage in which one
Madhusūdana expressly assigns the Ratnāvali to Harsha (Śrīhar-
shasya) the patron of Bāṇa and Mayūra.

With one exception, the āśātham alolam ajihmaṁ verse No. 233,
these examples are taken either from the Ratnāvali, or from the
Nāgananda, and Vallabhadeva's Harshadeva is therefore in all pro-
bability the prince of that name, otherwise called Harshavardhana,
who was Bāṇa's patron. A verse of the Ratnāvali, nḍāmōtkalikam
vipāṇḍurarucham, is quoted by Ānandavardhana in this book on
Dhvani. Bühler, Report, p. 69, has shown that यथा श्रीहर्षादेर्धा-
वकादीनामिव in the first ullāsa of the Kāvya-prakāśa is a corruption
of यथा श्रीहर्षादेर्वाणादीनामिव; and Kashmir tradition has it that the
reference is to the Ratnāvali as a book written by Bāṇa for money
in Harsha's name. Mammaṭa's words do not exclude a relation
between poet and patron more honorable to both: and it is possible
that Harshadeva is the real author of the book in question, his gifts
to Bāṇa having been made on other grounds. Compare the verse
which Peterson, Second Report, p. 21, has given from the Sāra-
samuchchaya where it is quoted in illustration of the passage in the
Kāvya-prakāśa.

हेमो भारशतानि वा मदमुचां वृन्दानि वा दन्तिनां

श्रीहर्षेण समर्पितानि कवये बाणाय कुत्रापि तत् ।

या बाणेन तु तस्य सूक्तिनिकरैरुद्भृताः कीर्तय-

स्ताः कल्पप्रलयेपि यान्ति न नमोऽङ्गुल्ये परिम्लानताम् ॥

H a r s h a d e v a c h a u r a u.—amushmai chauraya 1979. yade-
tachechandrāntar 1978.

H a r s h a d e v a t a t s e v a k a u.—kshamî dâtâ guṇagrāhî 3228.

See last article.

H a l a d h a r a.—surāsuraśīroratna 6.

Nil.

H a s t i p a k a.—ghāsagrāsaṃ grīhāṇa tyaja gajakalabha prema
bandhaṃ kariṇyāḥ 640.

See under Meṇṭha.

H e m â c h â r y a.—bhavabījāṅkurajaladâ 26. The well known
Jain teacher, who flourished in the time of Kumârapâla 1088-
1172 A.D.

Vyâsa and Vâlmîki have been omitted from the foregoing
enumeration. Books cited by name are the Pañchatantra, the
Bâlarâmâyaṇa and the Sârasîti (deśaḥ śokakaro nṛpaḥ paśusamaḥ
kālāḥ kalaṅkākulaḥ 3071. narakamlayāt pretāvāsa ṃ tatas tridaśala-
yaṃ 3320).

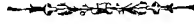
सुभाषितावलिसूचीपत्रम्.

पद्धति- संख्या.	पद्धतिनामानि.	आरम्भ- श्लोकाङ्क- संख्या.	संपूर्ण- श्लोक- संख्या.	पद्धति- संख्या.	पद्धतिनामानि.	आरम्भ- श्लोकाङ्क- संख्या.	संपूर्ण- श्लोक- संख्या.
१	मङ्गलाचरणम्	1	2	३६	दूनीप्रेषणम्	1179	11
२	नमस्कारपद्धतिः	3	25	३७	विरहिणी प्रलापाः	1190	19
३	आशीर्विचारसि	28	75	३८	दृग्युक्तयः	1281	31
४	वक्रोक्तिपद्धतिः	103	30	३९	सखीप्रश्नाः	1416	5
५	कविकाव्यप्रशंसा	133	65	४०	उपहासाः	1425	29
६	सङ्जनवर्णनपद्धतिः	198	128	४१	स्त्रीविक्रयकनम्	1449	24
७	दुर्जनपद्धतिः	326	141	४२	स्त्रीप्रशंसा	1476	7
८	कदर्याः	467	28	४३	केशाः	1480	4
९	उदाराः	495	50	४४	ललाटम्	1487	7
१०	सूर्येन्दुवर्णनम्	545	36	४५	भुवौ	1490	3
११	सिंहाः	581	41	४६	चक्षुषी	1492	2
१२	गजाः	622	24	४७	कर्णी	1501	9
१३	शृगाः	646	18	४८	नासा	1502	1
१४	करभाः	664	10	४९	अभरवर्णनम्	1507	5
१५	मयूराश्वानकाश्च	674	15	५०	मुखम्	1513	16
१६	हंसाः सारसाश्च	689	29	५१	कण्ठः	1527	4
१७	कोकिलाः	718	6	५२	बाहू	1529	2
१८	भ्रमराः	724	33	५३	स्तनौ	1533	14
१९	वकाः	757	7	५४	मध्यभागः	1548	5
२०	काकाः	764	13	५५	रौमगात्रिः	1554	6
२१	कीटमणयः	777	7	५६	जघनमण्डलम्	1559	5
२२	वृक्षाः	784	48	५७	ऊरु	1564	5
२३	मघाः	832	21	५८	जङ्घे	1567	3
२४	समुद्रः	853	39	५९	पादौ	1570	3
२५	मणयः	892	20	६०	मानः	1573	23
२६	शङ्खः	912	7	६१	अनुनयः	1593	20
२७	पद्माः	919	19	६२	उक्तिप्रत्युक्ती	1614	21
२८	मरुः	938	13	६३	वसनः	1642	58
२९	संकीर्णवस्तुपद्धतिः	951	87	६४	ग्रीष्मः	1693	21
३०	शृङ्गारपद्धतिमङ्गला- चरणम्	1038	2	६५	वर्षाः	1718	75
३१	दयितगमनपद्धतिः	1040	25	६६	शरत्	1791	33
३२	विरहिण्यवस्था	1065	30	६७	हेमन्तः	1-27	26
३३	सखीप्रश्नाः	1095	10	६८	शिशिगः	1847	10
३४	विरहिणीप्रलापाः	1105	61	६९	कुसुमोच्चयः	1858	11
३५	सखीवाच्यना	1166	13	७०	जलकैलिः	1870	12
				७१	अस्तमयः	1886	56

पद्यानि संख्या.	पद्यानिनामानि.	आरम्भ- श्लोक- संख्या.	संपूर्ण- श्लोक- संख्या.	पद्यानि- संख्या.	पद्यानिनामानि.	आरम्भ- श्लोक- संख्या.	संपूर्ण- श्लोक- संख्या.
७२	अभिसारिकाः	1936	19	९०	कलिकालः	3056	28
७३	चन्द्रोदयः	1955	52	९१	कर्म	3074	27
७४	पानकेलिः	2007	17	९२	देवम्	3106	51
७५	त्रियाविपये चाटवः...	2024	11	९३	आपस्वपुत्रि.	3157	50
७६	प्रियविपये चाटवः ..	2038	4	९४	सेवापुत्रि.	3207	31
७७	सुरनारम्भः	2042	11	९५	नृणापुत्रि.	3241	24
७८	सुरनकेलिः	2083	33	९६	अनन्यनापुत्रि. ..	3255	67
७९	विपरीतग्नकेलिः ..	2119	20	९७	विपरीतपद्मः	3332	61
८०	सुरनिवृत्तिः	2139	14	९८	परिदेवना	3393	8
८१	प्रभातवर्णनम्	2153	71	९९	मनोरथः	3401	24
८२	मकीर्णम्	2224	28	१००	संकीर्णवस्त्रवर्णनम्	3425	61
८३	वीराः	2252	39	१०१	श्रीभक्तवत्सलपुत्र- पुत्रि.	3486	12
८४	वाग्यम्	2291	116				
८५	जातिः	2407	19				
८६	राजविपये चाटवः ..	2429	215				
८७	नीतिपुत्रिः	2641	309				
८८	धर्मकथा	2950	97				
८९	शालम्	3047	9				

सुभाषितावलिः

1

तां भवानीं भवानीतक्लेशनाशविशारदाम् ।
शारदां शारदाम्भोदसितसिंहासनां नुमः ॥

2

अनपेक्षितगुरुवचना सर्वान्प्रन्थीन्विभेदयति सम्यक् ।
प्रकटयति पररहस्यं विमर्शशक्तिर्निजा जयति ॥

अथ नमस्कारपद्धतिः

3

दिक्कालाद्यनवच्छिन्नानन्तचिन्मात्रमूर्तये ।
स्वानुभूत्येकमानाय नमः शान्ताय तेजसे ॥
मर्तुहरेः.

4

जगत्सिद्धक्षाप्रलयक्रियाविधौ
प्रयत्नमुन्मेषनिमेषविभ्रमम् ।
वदन्ति यस्येक्षणलोलपद्मणां
पराय तस्मै परमेष्ठिने नमः ॥

प्रकाशवर्षस्य.

5

नमस्त्रिभुवनोत्पत्तिस्थितिसंहारहेतवे ।
विष्णवे पारसंसारपागोत्तरणसेतवे ॥

पुण्यस्य.

6

सुरासुरशिरोरत्नकान्तिविच्छुरिताङ्गये ।
नमस्त्रिभुवनेशाय हरये सिंहरूपिणे ॥

हस्तभूषणस्य.

7

नमस्तस्मै वराहाय हेलयोद्धरते महीम् ।
खुरमध्यगतो यस्य मेरुः खुरखुरायते ॥

8

नमस्तुङ्गशिरश्चुम्बिचन्द्रचामरचारवे ।
त्रैलोक्यनगरारम्भमूलस्तम्भाय शंभवे ॥

भट्टवाणस्य.

9

अभिप्रेतार्थसिद्धयर्थं पूजितो यः सुरैरपि ।
सर्वविघ्नच्छिदे तस्मै गणाधिपतये नमः ॥

10

नितम्बालसगामिन्यः पीनोन्नतपयोधराः ।
मन्मथाय नमस्तस्मै यस्यायतनमङ्गनाः ॥

विटवृत्तस्य.

11

अनन्तनामधेयाय सर्वाकारविधायिने ।
समस्तमन्त्रवाच्याय विश्वैकपतये नमः ॥

कस्यापि.

12

ओं नमः परमार्थैकरूपाय परमात्मने ।
स्वेच्छावभासितासत्यभेदभिन्नाय शंभवे ॥

13

कुलशैलदलं पूर्णसुवर्णगिरिकर्णिकम् ।
नमो धितिष्ठतेनन्तनालं कमलविष्टरम् ॥

14

कर्णिकादिष्विव स्वर्णमर्णवादिष्विवोदकम् ।
भेदिष्वभेदि यत्तस्मै परस्मै महसे नमः ॥

15

नमो बाङ्गनसातीतमहिम्ने परमेष्ठिने ।
त्रिगुणाष्टगुणानन्तगुणनिर्गुणमूर्तये ॥

16

नमः शिवाय निःशेषकेशप्रशमशालिने ।
त्रिगुणग्रन्थिदुर्भेदभवच्चन्धविभेदिने ॥

एते पण्डितजगत्पुरस्य

17

समस्तलक्षणायोग एव यस्योपलक्षणम् ।
तस्मै नमोस्तु देवाय कस्मैचिदपि शंभवे ॥

18

संसारैकनिमित्ताय संसारैकविरोधिने ।
नमः संसाररूपाय निःसंसाराय शंभवे ॥

19

यथा तथापि यः पूज्यो यत्र तत्रापि योर्चितः ।
योपि वा सोपि वा योसौ देवस्तस्मै नमोस्तु ते ॥

20

सदसत्त्वेन भावानां युक्ता या द्वितयी स्थितिः ।
तामुल्लङ्घ्य तृतीयस्मै नमश्चित्राय शंभवे ॥

एते केषामपि.

21

नमः स्वतन्त्रचिच्छक्तिमुद्रितस्वविभूतये ।
अव्यक्तव्यक्तरूपाय कस्मैचिन्मन्त्रमूर्तये ॥

22

आसन्नाय सुदूराय गुप्ताय प्रकटात्मने ।
सुलभायातिदुर्गाय नमश्चित्राय शंभवे ॥

23

चराचरजगत्स्फारस्फुरत्तामात्रधर्मिणे ।
दुर्विज्ञेयरहस्याय युक्तैरप्यात्मने नमः ॥

24

विष्णुर्वा त्रिपुरान्तको भवतु वा ब्रह्मा सुरेन्द्रोथवा
भानुर्वा शशलक्ष्णोथ भगवान्बुद्धोथ सिद्धोथवा ।

रागद्वेषविषार्तिमोहरहितः सत्त्वानुकम्पोद्यता
यः सर्वैः सह संस्कृतो गुणगणैस्तस्मै नमः सर्वदा ॥

25

श्लोकोयं स्वामिदत्तस्य तत्समृत्यै काव्यलक्षितः ।
यो करोत्कविनामाङ्गं चक्रपाणिजयाभिधम् ॥

26

भववीजाङ्कुरजलज रागाद्याः क्षयमुपागता यस्य ।
ब्रह्मा वा विष्णुर्वा हरो जिनो वा नमस्तस्मै ॥

हेमाचार्यस्य.

27

कस्तूरीतिलकं ललाटफलके वक्षःस्थले कौस्तुभं
नासाग्रे नवमौक्तिकं करतले वेणुं करे कङ्कणम् ।
सर्वाङ्गे हरिचन्दनं सुविमलं कण्ठे च मुक्तावलीं
विभ्रत्स्त्रीपरिवेष्टितो विजयते गोपालचूडामणिः ॥

अथाशीर्वचांसि

28

अविरताम्बुजसंगतिसंगलद्वहलकेसरसंवलितेव वः ।
ललितवस्तुविधानसुखोल्लसत्तनुरुहा तनुरात्मभुवोवतात् ॥

आनन्दवर्धनस्य.

29

लक्ष्मीकपोलसंक्रान्तकान्तपक्षलतोज्ज्वलाः ।
दोर्दुमाः पान्तु वः शौरैर्धनच्छाया महाफलाः ॥

हर्षदत्तस्य.

30

पातु वो मेदिनीदीला बालेन्दुद्युतितस्करी ।
दंष्ट्रा महावराहस्य पातलगृहदीपिका ॥

मातङ्गविवाकरस्य.

31

मदमयमदमयदुरगे यमुनामवतीर्य वीर्यशाली यः ।
मम रतिममरतिरस्कृतिशमनपरः स क्रियात्कृष्णः ॥

भागवतामृतनक्षस्य

32

स पातु वो यस्य हतावशेषा-
स्तत्तुल्यवर्णाञ्जनरञ्जितेषु ।
लावण्ययुक्तेष्वपि विव्रसन्ति
दैत्याः स्वक्रान्तानयनोत्पलेषु ॥

चन्दकरय.

33

चण्डचाणूरदोर्दण्डमण्डलीखण्डमण्डितम् ।
अव्याघ्रो बालवेषस्य विष्णोर्गोपतनोर्वपुः ॥

इन्दुमदस्य.

34

गोवर्धनोद्धरणहटसमस्तगोप-
नानास्तुतिश्रवणलज्जितमानसस्य ।
स्मृत्वा वराहवपुरिन्दुकलाप्रकाश-
दंष्ट्रोद्धृतक्षिति हरेरवतु स्मितं वः ॥

विभूतिबलस्य.

35

मन्थक्षमाधरघूर्णितार्णवपयःपूरान्तरालोल्लस-
लक्ष्मीकन्दलकोमलाङ्गदलनपादुर्भवत्संभ्रमाः ।
हर्षोत्कण्ठकितत्वचो मधुरिपोर्देवासुरार्कर्षण-
व्यापारोपरमाय पान्तु जगतीमाबद्धवीप्सा गिरः ॥

रत्नाकरस्य.

36

पृष्ठभ्राम्यदमन्दमन्दरगिरिभावायकण्डूयना-
चिद्रालोः कमटाकृतेर्भगवतः श्वासानिलाः पान्तु वः ।
यत्संस्कारकलानुवर्तनवशाद्वैलानिभेनाम्भसो
यातायातमनन्द्रितं जलनिधेर्नाद्यापि विश्राम्यति ॥

37

किंचित्कुञ्चितलोचनस्य पिबतः पर्याप्रमेकं स्तनं
सद्यःप्रसृतदुग्धविन्दुमपरं हस्तेन संमार्जतः ।

मात्रैकाङ्गुलिलालितस्य त्रिबुके स्मराननस्यानना-
च्छैरेः क्षीरकणावलीव पतिता दन्तद्युतिः पातु वः ॥

एतौ कथोरपि.

38

कालिन्दीपुलिनोदरेषु मुसली यावद्वतः क्रीडितुं
तावत्कर्बुरिकापयः पिब हरे वर्धिष्यते ते शिखा ।
इत्थं बालतया प्रतारणपराः श्रुत्वा यशोदागिरः
पायाद्वः स्वशिखां स्पृशन्प्रमुदितः क्षीरेर्धपीते हरिः ॥

जीवकस्य.

39

आनन्देन यशोदया समदनं गोपाङ्गनाभिश्चिरं
साशङ्कं बलविद्विषा सकुसुमं सिद्धैः प्रथिव्याकुलम् ।
सेर्ष्य गोपकुमारकैः सकरुणं पौरैः सुरैः सस्मितं
यो दृष्टः स पुनातु वो मधुरिपुः प्रोत्क्षिप्तगोवर्धनः ॥

भट्टचूलितकस्य.

40

कृष्णेनाम्ब गतेन रन्तुमधुना मृद्भक्षिता स्वेच्छया
सत्यं कृष्ण क एवमाह मुसली मिथ्याम्ब पदयाननम् ।
व्यादेहीति विकासितेथ वदने माता समस्तं जग-
दृष्ट्वा यस्य जगाम विस्मयवशं पायात्स वः केशवः ॥

41

किं युक्तं बत मामनन्यमनसं वक्षःस्थलस्थायिनीं
भक्तामप्यवधूय कर्तुमधुना कान्तासहस्रं तव ।
इत्युक्त्वा फणभृत्फणामणिगतां स्वामेव मत्वा तनुं
निद्राछेदकरं हरेरवतु वो लक्ष्म्या विलक्षस्मितम् ॥

42

स्वप्रासादितदर्शनामनुनयन्प्राणेश्वरीमादरा-
दंसेस्मिन्पतितैरपाङ्गवलितैर्यद्वोधितोप्यश्रुभिः ।

प्रत्याय्यस्त्वमतो मया ननु हरे कोयं क्रमव्यत्ययः
पातु त्वां व्रजयोपितेत्यभिहितं लज्जाकरं शार्ङ्गिणः ॥

एते केषामपि.

43

भक्तिप्रहवलोकनप्रणयिनी नीलोत्पलस्पर्धिनी
ध्यानालम्बनतां समाधिनिरतैर्नाने हितप्राप्तये ।
लावण्यस्य महानिधी रसिकतां लक्ष्मीदृशोस्तन्वती
युष्माकं कुरुतां भवार्तिहरणं नेत्रे तनुर्वा हरेः ॥

भा० अमृतवत्तस्य.

44

येन ध्वस्तमनोभवेन बलिजित्कायः पुरास्त्रीकृतो
यश्चोद्धृत्तभुजंगहारबलयो गङ्गां च योधारयत् ।
यस्याहुः शशिमच्छिरो हर इति स्तुत्यं च नामामराः
पायात्स स्वयमन्धकक्षयकरस्त्वां सर्वदोमाधवः ॥

कस्यापि.

45

किञ्चिन्निर्मुच्यमाने गगन इव मुखे नाट्यनिद्रापयोदै-
न्यकुर्वाणे स्वभासा फणिपतिशिरसां रत्नदीपांशुजालम् ।
पायास्तां वो मुरारेः शशितपनमये लोचने यद्विभासा
लक्ष्म्या हस्तस्थमर्धं विकसति कमलस्यार्धमभ्येति निद्राम् ॥

46

मल्लैः शैलेन्द्रकल्पः शिशुराखिलजनैः पुष्पचापोद्गनाभि-
र्गोपैस्तु प्राकृतात्मा दिवि कुलिशभृता विश्वकायोप्रमेयः ।
कुद्धः कंसेन कालो भयचकितदृशा योगिभिर्ध्येयमूर्ति-
दृष्टो रङ्गावतारे हरिरमरजनानन्दकृत्पातु युष्मान् ॥

47

भिन्दन्नरातिहृदयानि हरेः पुनातु
निःश्वासवानमुग्वरीकृतकोटरो वः ।

संक्रान्तकुक्षिकुहरास्पदसप्तसिन्धु-
संघट्टघोरतरघोष इवाशु शङ्खः ॥

48

पायात्स वः कुमुदकुन्दमृणालगौरः
शङ्खो हरेः करतलाम्बरपूर्णचन्द्रः ।
नादेन यस्य सुरशत्रुविलासिनीनां
काञ्च्यो भवन्ति शिथिला जघनस्थलीषु ॥

एते केषामपि.

49

दृष्टस्य यस्य हरिणा रणमूर्ध्नि मूर्ति-
रुद्धूतदुःसहमहःप्रसरा समन्तात् ।
तल्लोचनस्थितरविप्रतिबिम्बगर्भे-
वाभाति चक्रमरिचक्रनुदेस्तु तद्वः ॥

आनन्दवर्धनस्य.

50

उद्धृत्तदैत्यपुतनापतिकण्ठपीठ-
च्छेदोच्छलद्वहलशोणितशोणधारम् ।
चक्रं क्रियादभिमतानि हरेरुदार-
दिग्दाहदारुणनभःश्रियमुद्ग्रहद्वः ॥

भा° अमृतदत्तस्य.

51

यस्योद्यद्वाणवाहुद्रुमगहनवनच्छेदगोष्ठीकुठारं
चक्रं निष्क्रान्ततीव्रानलबहलकणाकीर्णधारं विचिन्त्य ।
जातग्रासावसायो दिवसकृतिलसन्मांसलांशुप्रवाहे
मुद्यत्यद्यापि राह्वः स दहतु दुरितान्याशु दैत्यान्तको वः ॥

मनोरथस्य.

52

दैत्यास्थिपञ्जरविदारणलब्धरन्ध्र-
रक्ताम्बुनिर्जरसरिद्धनजातपङ्काः ।

बालेन्दुकोटिकुटिलाः शुकचञ्चुभासो
रक्षन्तु सिंहवपुषो नखरा हरेर्वः ॥

53

आदित्याः किं दक्षैते प्रलयभयकृतः स्त्रीकृताकाशदेशाः
किं वोल्कामण्डलानि त्रिभुवनदहनायोद्यतानीति भीतैः ।
पायासुर्नारसिंहं वपुस्मरगणैर्विभ्रतः शार्ङ्गपाणे-
र्दृष्टा वृषासुरोरस्तलदरणगलद्रक्तरक्ता नखा वः ॥

एतौ कलशस्य.

54

मेरुरुकेसरमुदारदिगन्तपत्न-
मामूललम्बिचलशेषशरीरनालम् ।
येनोद्धृतं कुवलयं सलिलात्सलील-
मुत्तंसकार्यमिव पातु स वो वराहः ॥

जीवकस्य.

55

न मृद्रीयान्मृद्वी कथमिव मही पोत्रनिकषै-
र्मुखाग्निज्वालाभिः कनकगिरिरीयान्न विलयम् ।
न भुष्येयुः श्वासैः सलिलनिधयः सप्त च कथं
वराहो वः पायादिति विपुलचिन्तापरिकरः ॥

विभूतिमाधवस्य.

56

स्वामी सन्भुवनत्रयस्य विकृतिं नीतोसि किं याद्वया
यद्वा विश्वसृजा त्वयैव न कृतं तद्दीयतां ते कुतः ।
दानं भ्रेष्ठतमाय तुभ्यमतुलं बन्धाय नो मुक्तये
विज्ञप्तो बलिना निरुत्तरतया ह्रीतो हरिः पातु वः ॥

57

लीने श्रोत्रैकदेशे नभसि नयनयोस्तेजसि कापि याते
श्वासपासोपयुक्ते मरुति जलनिधौ पायुरन्ध्रार्धपीते ।

पोत्रप्रान्तैकरोमान्तरविवरगतां मृग्यतः शार्ङ्गपाणेः
क्रोडाकारस्य पृथ्वीमकलितविषयं वैभवं वः पुनातु ॥

श्रीविराहमिहिरस्य.

58

केदानीं दर्पितास्ते घनमदमदिरामोदिनो दिग्द्विपेन्द्रा
हे मेरो मन्दराद्रे मलय हिमगिरे साधु वः क्षमाधरत्वम् ।
शेष श्लाघ्योसि दीर्घैः पृथुभुवनमरोच्चण्डशौण्डैः शिरोभिः
शंसन्सोत्प्राप्तमुच्चैरिति धरणिभृतः पातु युष्मान्वराहः ॥

मनोरथस्य.

59

आव्याद्धो वामनो यस्य कौस्तुभप्रतिविम्बिता ।
कौतुकालोकिनी जाता जाडरीव जगन्नयी ॥

विजयमाधवस्य.

60

एकस्थं जीवितेशे त्वयि सकलजगत्सारमालोकयामः
इयामे चक्षुस्तवास्मिन्वपुषि निविशते नाल्पपुण्यस्य पुंसः ।
कस्यान्यत्रामृतेस्मिन्नतिरतिविपुला दृष्टिरेवामृतं ते
दैत्यैरित्युच्यमानो मुनिभिरपि हरिः स्त्रैणरूपोवताहः ॥

आनन्दवर्धनस्य.

61

भ्राम्यन्महागिरिनिवर्षणलब्धपृष्ठ-
कण्डूयनक्षणसुखायितगाढनिद्रः ।
सुप्त्वाप दीर्घतरर्घर्घरघोरघोषः
आसाभिभूतजलधिः कमठः स वोव्यात् ॥

गणपतेः.

62

स धूर्जटिजटाजूटो जायतां विजयाय वः ।
यस्यैकपलितभ्रान्तिं करोत्यद्यापि जाह्नवी ॥

तक्षकस्य

63

स पातु वो यस्य जटाकलापे
स्थितः शशाङ्कः स्फुटहारगौरः ।
शीलोत्पलानामिव नालपुञ्जे
निद्रायमाणः शरदीव हंसः ॥

कस्यापि.

64

दिश्यात्स शीतकिरणाभरणः शिवं वो
यस्योत्तमाङ्गभुवि विस्फुरदूर्मिषक्षा ।
हंसीव निर्मलशशाङ्ककलामृणाल-
कन्दार्थिनी सुरसरिचभसः पपात ॥

कस्यापि.

65

धेयांसि वो दिशतु यस्य सिंताभ्रशुभ्रा
विभ्राजते सुरसरिद्वरमौलिमाला ।
ऊर्ध्वक्षणज्वलनतापविलीयमान-
चन्द्रामृतप्रविततामृतवाहिनीव ॥

रत्नाकरस्य.

66

च्युतामिन्दोर्लेखां रतिकलहभयं च वलयं
शनैरेकीकृत्य प्रहसितमुखी शैलतनया ।
अवोचद्यं पश्येत्यवतु स शिवः सा च गिरिजा
स च क्रीडाचन्द्रो दशनकिरणापूरिततनुः ॥

चन्द्रकस्य.

67

एषा ते हर का सुगात्रि कतमा मूर्ध्नि स्थिता किं जटा
हंसः किं भजते जटां नहि शशी चन्द्रो जलं सेवते ।
मुग्धे भूतिरियं कुतोत्र सलिलं भूतिस्तरद्वायते
एवं यो विनिगूहते त्रिपथगां पायात्स वः शंकरः ॥

कर्यापि

68

आश्लेषाधरविम्बचुम्बनसुखालापस्मितान्यासतां
दूरे तावदिदं मिथो न सुलभं जातं मुखालोकनम् ।
इत्थं व्यर्थकृतैकदेहघटनोपन्यासयोरावयोः
केयं प्रेमविडम्बनेत्यवतु वः स्मेरोर्धनारीश्वरः ॥

शूरवर्मणः.

69

मातर्जीव किमेतदञ्जलिपुटे तातेन गोपाय्यते
वत्स स्वादु फलं प्रयच्छति न मे गत्वा गृहाण स्वयम् ।
मात्रैवं प्रहिते गुहे विघटयत्याकृष्य संध्याञ्जलिं
शंभोर्भिन्नसमाधिरुद्धरभसो हासोद्गमः पातु वः ॥

चन्द्रकस्य.

70

एकं दन्तच्छदस्य स्फुरति जपवशादर्धमन्यत्प्रकोपा-
देकः पाणिः प्रणतुं शिरसि कृतपदः क्षेप्तुमन्यस्तमेव ।
एकं ध्यानाग्निमीलत्यपरमविषहं वीक्षितुं चक्षुरित्थं
तुल्यानिच्छापि वामा तनुरवतु स वो यस्य संध्यावसाने ॥

अर्भकस्य.

71

शैलराजतनयास्तनयुग्मव्यापृतास्ययुगलस्य गुहस्य ।
शेषवक्त्रकमलानि मलं वो दुग्धपानविधुराणि हरन्तु ॥

कस्यापि.

72

करजालमपूर्वचेष्टितं वस्तदभीष्टप्रदमस्तु तिग्मभासः ।
क्रियते भवबन्धनाद्विमुक्तिः प्रणतानामुपसेवितेन येन ॥

73

युष्माकमम्बरमणेः प्रथमे मयूखा-
स्ते मङ्गलं विदधतूदयरागभाजः ।
कुर्वन्ति ये दिवसजन्ममहोत्सवेषु
सिन्दूरपाटलमुखीरिव दिक्पुरंध्रीः ॥

एतौ भा० अमृतकस्य.

74

आबाहृद्वतमण्डलाय रुचयः संनद्धवक्षःस्थलाः
सोष्माणो व्रणिनो विपक्षहृदयप्रोन्माथिनः कर्कशाः ।
उत्सृष्टाम्बरदृष्टविग्रहभरा यस्य स्मरायेसरा
योधा वारवधूस्तनाश्च न दधुः क्षोभं स बोव्याज्जिनः ॥

75

किं स्याद्भास्वान्न भानोरमृतघनरसस्यन्दिनः सन्ति पादाः
किं वा राकाशशाङ्को नहि तुहिनरुचिः कुत्रचिन्निष्कलङ्कः ।
साक्षाच्चिन्तामणिः किं विपुलफलमणेः सौकुमार्यं कुतस्त्यं
संदेहान्मुग्धधीभिः प्रथममिति मुनेः पातु दृष्टं वपुर्वः ॥

76

चिरमाविष्कृतप्रीतिभीतयः पान्तु वो द्विषाम् ।
वलयज्यारवोन्मिभ्राश्चण्ड्याः कोदण्डकृष्टयः ॥

77

दिद्यान्महासुरशिरःसरसीप्सितानि
प्रेङ्खन्नावलिमयूखमृणालनालम् ।
चण्ड्याश्चलच्चटुलनूपुरचञ्चरीक-
झांकारहारि चरणाम्बुरुहद्वयं वः ॥

एते केषामपि.

78

सत्रीडा दयितानने सकरुणा मातङ्गचर्माम्बरे
सत्रासा भुजगे सविस्मयरसा चन्द्रेमृतस्यन्दिनि ।
सेर्ष्या जह्नुसुतावलोकनविधौ दीना कपालोदरे
पार्वत्या नवसंगमप्रणयिनी दृष्टिः शिवायस्तु वः ॥

कस्यापि.

79

उत्तिष्ठन्त्या रतान्ते भरमुरगपतौ पाणिनैकेन कृत्वा
धृत्वा चान्येन वासो विगलितकवरीभारमंसं वहन्त्याः ।

भूयस्तत्कालकान्तिद्विगुणितसुरतप्रीतिना शौरिणा वः
शय्यामालिङ्ग्य नीतं वपुरलसलसद्बाहु लक्ष्म्याः पुनातु ॥

भट्टनारायणस्य.

80

पायाद्भजेन्द्रवदनः स इमां त्रिलोकीं
यस्योद्भतेन गगने महता करेण ।
मूलावलमसितदन्तविसाङ्गुरेण
नालायितं तपनबिम्बसरोरुहस्य ॥

कस्यापि.

81

सानन्दं नन्दिहस्ताहतमुरजरबाहुतकौमारबाह्वै-
त्रासान्नासाग्ररन्ध्रं विशति फणिपतौ भोगसंकोचभाजि ।
गण्डोद्दीनालिमालामुखरितककुभस्ताण्डवे शूलपाणे-
र्वैनायक्यश्विरं वो वदनविधुतयः पान्तु सीत्कारवत्यः ॥

भवभूतेः.

82

धनुर्माला मौर्वी कणदलिकुलं लक्ष्यमबला
मनो भेद्यं शब्दप्रभृतय इमे पञ्च विशिखाः ।
इयाञ्जेतुं यस्य त्रिभुवनमदेहस्य विभवः
स कामः कामान्वो दिशतु दयितापाङ्गवसतिः ॥

घण्टकस्य.

83

ब्रह्मा दक्षः कुबेरो यमवरुणमरुद्वह्निचन्द्रेन्द्ररुद्राः
शैला नद्यः समुद्रा ग्रहगणमनुजा दैत्यगन्धर्वनागाः ।
द्वीपा नक्षत्रतारारवित्रस्तुमुनयो व्योम भूरश्विनौ च
संलीना यस्य सर्वे वपुषि स भगवान्पातु वो विश्वरूपः ॥

कस्यापि.

84

मुग्धे मुञ्च विषादमत्र बलजित्कम्पो गुरुस्त्यज्यतां
सद्भावं भज पुण्डरीकनयने मान्यानिमान्मानय ।

लक्ष्मीं बोधयतः स्वयंवरविधौ धन्वन्तरेर्वाक्यला-
दन्यत्र प्रतिषेधमात्मनि विधिं शृण्वन्हरिः पातु वः ॥

दाक्षिणात्यस्य कस्यापि.

85

दिश्यात्सुखं नरहरिर्भुवनैकवीरो
यस्याहवे दितिस्तोइलनोद्यतस्य ।
क्रोधोद्धतं मुखमवेक्षितुमक्षमत्वं
जानेभवन्निजनखेष्वपि यन्नतास्ते ॥

प° श्रीचक्रस्य.

86

स्वस्ति स्वागतमर्थ्यहं वद विभो किं दीयतां मेदिनी
का मात्रा मम विक्रमत्रयपदं दत्तं गृहीतं मया ।
मा देहीत्युशनाः कुतो हरिरयं पात्रं किमस्मात्परं
यो हीत्थं बलिनाघ्नितो मखमुखे पायात्स वो वामनः ॥

87

चक्र ब्रूहि विभो गदे जय हरे कम्बो समाज्ञापय
भो भो नन्दक जीव पन्नगरिपो किं नाथ भिन्नो मया ।
को दैत्यः कतमो हिरण्यकशिपुः सत्यं भवद्भ्यः शपे
केनाखेण नखैरिति प्रवदतो विष्णोर्मुखं पातु वः ॥

88

चिन्ताचक्रिणि हन्त चक्रिणि भिया कुञ्जासनेञ्जासने
नश्यद्भामनि तिग्मधामनि धृताशङ्के शशाङ्के भृशम् ।
भ्रश्यच्चेतसि च प्रचेतसि भुक्ता तान्ते कृतान्ते च यो
व्ययोभूत्कटुकालकूटकवलीकाराय पायात्स वः ॥

एते कस्यापि.

89

नित्यं निरावृति निजानुभवैकमान-
मानन्दधाम जगदङ्कुरबीजमेकम् ।

दिग्देशकालकलनादिसमस्तहस्त—
मर्दासहं दिशतु शर्म महन्महो वः ॥

90

व्योम्नीव नीरदभरः सरसीव वीचि—
व्यूहः सहस्रमहसीव सुधांशुधाम ।
यस्मिन्निदं जगदुदेति च लीयते च
तच्छाम्भवं भवतु वैभवमृद्धये वः ॥

91

लोकत्रयस्थितिलयोदयकेलिकारः
कार्येण यो हरिहरद्रुहिणत्वमेति ।
देवः स विश्वजनवाङ्मनसातिवृत्त-
शक्तिः शिवं दिशतु शश्वदनश्वरं वः ॥

92

सर्वः किलायमवशः पुरुषाणुकर्म-
कायादिकारणगणो यदनुग्रहेण ।
विश्वप्रपञ्चरचनाचतुरत्वमेति
स त्रायतां त्रिभुवनैकमहेश्वरो वः ॥

93

यः कन्दुकैरिव पुरंदर पद्मसद्म-
पद्मापतिप्रभृतिभिः प्रभुरप्रमेयः ।
खेलत्यलङ्घ्यमहिमा स हिमाद्रिकन्या-
कान्तः कृतान्तदलनो लघयत्वघं वः ॥

94

मुक्तिर्हि नाम परमः पुरुषार्थ एक-
स्तामन्तरायमवयन्ति यदन्तरजाः ।
किं भूयसा भवतु सैव सुधामयूख-
लेखाशिखाभरणभक्तिरभङ्गुरा वः ॥

95

श्रीकण्ठस्य सकृत्तिकार्तभरणी मूर्तिः सदागेहिणी
ज्येष्ठा भद्रपदा पुनर्वसुयुता चित्रा विशाखान्विता ।
दिश्यादक्षतहस्तमूलवटितापादा मघालंकृता
श्रेयो वैश्रवणान्विता भगवतो नक्षत्रपालीव वः ॥

96

त्राता भीतिभृतां पतिश्चिदचितां क्लेशं सतां शंसतां
हन्ता भक्तिमतां सतां स्वसमतां कर्तापकर्तासताम् ।
देवः सेवकभुक्तिमुक्तिरचनाभूर्भूर्भुवःस्वस्त्रयी-
निर्माणस्थितिसंहतिप्रकटितक्रीडो मृडः पातु वः ॥

एते पं जगत्तरस्य.

97

राजा राजार्चिताङ्गैरनुपचितकलो यस्य चूडामणित्वं
नागा नागात्मजार्धं न भसितधवलं यद्रूपभूषयन्ति ।
मा रामारागिणी भृन्मतिरिति यमिनां येन बोदाहि मारः
स प्राः सप्ताश्वनुच्चारुणकिरणनिभाः पातु विभ्रज्जिनेत्रः ॥

98

राधामोहनमन्दिरं जिगमिषोश्चन्द्रावलीमन्दिरा-
द्राधे क्षेममिति प्रियस्य वचनं श्रुत्वाह चन्द्रावली ।
क्षेमं कंस ततः प्रियः प्रकुपितः कंसः क दृष्टस्त्वया
राधा क्रेति तयोः प्रसन्नमनसोर्हसोद्गमः पातु वः ॥

कम्पपि.

99

आकृष्टे युधि कार्मुके समवदद्वामः करो दक्षिणं
रे रे दक्षिणहस्त भोजनमहादानादि ने कुर्वतः ।
पश्चाद्गन्तुमयुक्तमित्यथ पुनः सोप्यत्रवीद्व्रवं
प्रष्टुं प्राववमाशु रावणशिरोवृन्दानि भिन्दानि किम् ॥

100

दृष्टः कापि स केशवो व्रजवधूमादाय कांचिद्वतः
 सर्वा एव हि वञ्चिताः खलु वयं सोन्वेषणीयो यदि ।
 द्वे द्वे गच्छत इत्युदीर्य सहसा राधां गृहीत्वा करे
 गोपीवेषधरो निकुञ्जभवनं प्राप्नो हरिः पातु वः ॥

कस्यापि.

101

मातस्तरुणकरक्षणाय यमुनाकच्छं न गच्छाम्यहं
 कस्माद्वत्स पिनष्टि पीवरकुचद्वन्द्वेन गोपीजनः ।
 भ्रूभङ्गैर्विनिवारितोपि बहुशो जल्पन्यशोदाप्रतो
 गोपीभिः करपद्ममुद्रितमुखः पात्रात्स वः केशवः ॥

102

संध्यां यत्प्रणिपत्य लोकपुरतो बद्धाञ्जलिर्याचसे
 धत्से यच्च नदीं विलज्ज शिरसा तन्नाम सोढं मया ।
 श्रिर्यातामृतमन्थने यदि हरिं कस्माद्विषं भक्षितं
 मा स्त्रीलम्पट मां स्पृशेति गदितो गौर्या हरः पातु वः ॥

अथ वक्रोक्तिपद्धतिः

103

कस्त्वं शूली मृगय भिषजं नीलकण्ठः प्रियेहं
 केकामेकां वद पशुपतिर्नैव दृश्ये विषाणे ।
 मुग्धे स्थाणुः स चरति कथं जीवितेशः शिवाया
 गच्छाटव्यामिति हतवचाः पातु वध्वन्द्रचूडः ॥

104

कोर्यं द्वारि हरिः प्रयाह्युपवनं शाखामृगस्यात्र किं
 कृष्णोहं दयिते विभेमि सुतरां कृष्णादहं वानरान् ।
 मुग्धेहं मधुसूदनः पिब लतां तामेव तन्वीमले
 इत्थं निर्वचनीकृतो दयितया ह्रीतो हरिः पातु वः ॥

105

निर्लज्ज हरे किमिदं प्रमदानुगतः सदा परिभ्रमसि ।
मुग्धे त्वत्संपर्कात्प्रमदो भवतीति किं चित्रम् ॥

106

शठ वर्णयामि भवतो नारीणामुपरिभूयसी प्रीतिः ।
फलपसि किमसंबद्धं कस्यारिषु विद्यते प्रेम ॥

107

व्यामोहयसि किमेवं रामासक्तिं व्रवीमि भवदीयाम् ।
ज्येष्ठे भ्रातरि रामे न क्रियतां कथमिवासक्तिः ॥

108

किं मामेवं भ्रमयसि शोचामि व्यसनमेव भवदीयम् ।
निष्कारणकुपितायां त्वयि कथय किमल्पकं व्यसनम् ॥

109

वक्रवचनैरमीभिर्गोपवधूमिति निरुत्तरीकृत्य ।
मण्डलितगुरुपयोधरमुपगृहं पातु वः शौरेः ॥

110

अयि संप्रसीद पार्वति शिरोऽपि तव पादयोर्निपतिनोहम् ।
शिव इति कथं हि जल्पसि सरुधिरगजचर्मसंवीतः ॥

111

शिव इति यदि तव गदिते द्विगुणो रोषो भवाम्यहं स्थाणुः ।
स्थाणुरसि सत्यमेतच्चेतसि भवतो न किञ्चिदपि ॥

112

त्यज स्वमवेहि मानिनि मामीश्वरमर्चितं त्रिभुवनस्य ।
व्यस्वक यदीश्वरस्त्वं नम्रः किं धूलिधूसरितः ॥

113

संप्रति किमत्र वक्ष्यसि पशुपतिरेपोस्मि पाण्डुरङ्गपोले ।
पशुपतिरेव न गणयसि युक्तायुक्तानि यस्मात्त्वम् ॥

114

मुग्धे भ्रमसि किमेवं सत्यमिमं मां भवं विजानाहि ।
मत्यं भवोसि शठ हे येनातिविचित्ररूपोसि ॥

115

पण्डितवादस्तव यदि लोकेहं त्र्यम्बको विदित एषः ।
अम्बा ह्येकापि न ते प्रजल्पसि त्वं कुतस्तिष्ठः ॥

116

वादो महानिहैव हि तथा विजानीह्यनङ्गदहनं माम् ।
दग्धमिदमङ्गमङ्गं त्वया ममैवेदृशैश्चरितैः ॥

117

संध्याप्रणामदोषाद्योनुनयति तं विजित्य पार्वत्या ।
आलिङ्गितश्च सरभसमुरसा वै हरतु दुरितं वः ॥

118

भव निःस्नेहस्त्वं मे न भवाम्येवं यथा त्वया गदितम् ।
निःस्नेहताभिलाषस्तव देवि कुतः समुत्पन्नः ॥

119

कुसृतिभिरलमेताभिः किमर्थमुपरिस्थिता नदीयं ते ।
का नरकपालमाला ममोपरिस्था गृहाणैताः ॥

120

जनमनुगागिणमेवं संतापयामि व्यलीककरणेन ।
तव नरकपालपङ्क्तिभिरवश्यमेवोपरि स्थेयम् ॥

121

किं कुपितोसि त्यज रूपमपनयतां विग्रहं मया हि भवान् ।
सह विग्रहो भवत्या न जातु विघटिष्यतेस्माकम् ॥

122

गङ्गाविग्रहकलुषामिति शिववचनैर्निरुत्तरां गौरीम् ।
परिहास्य योनुनिन्द्ये स करोतु शिवः शिवं भवताम् ॥

एते केषांचिदपि.

123

विजये कुशलख्यक्षो न क्रीडितुमहमनेन सह शक्ता ।
विजये कुशलोस्मि न तु व्यक्षोक्षद्वयमिदं पाणौ ॥

124

किं मे दुरोदरेण प्रयातु यदि गणपतिर्न तेभिमतः ।
कः प्रद्वेष्टि विनायकमहिलोकः किं न जानासि ॥

125

वसुरहितेन क्रीडा भवता सह कीदृशी न जिह्नेपि ।
किं वसुभिन्नमर्तोमून्मुरासुरानेव पश्य पुरः ।

126

चन्द्रग्रहणेन विना नास्मि रमे किं प्रवर्तयस्येवम् ।
देव्यै यदि रुन्धितमिदं नन्दिनाह्वयतां राहुः ॥

127

हा राहौ निकटस्थे सितदंष्ट्रे भयकुनि रतिः कस्य ।
यदि नेच्छसि तत्त्यक्तः संप्रत्येवैष हाराहिः ॥

128

आरोपयसि मुधा किं नाहमभिज्ञा त्वदङ्गस्य ।
दिव्यं वर्षसहस्रं स्थित्वैवं युक्तमभिधातुम् ॥

129

इत्थं पशुपतिपेशलपाशकलीलाप्रयुक्तवक्रोक्तेः ।
हर्षवशतरलतारकमाननमव्याद्भवान्या वः ॥

एने श्रीमयूरस्य.

130

अङ्गुल्या कः कवाटे प्रहरति कुटिलो माधवः किं वसन्तो
नो चक्री किं कुलालो नहि धरणिधरः किं फणीन्द्रो द्विजिह्वः ।
मुग्धे घोराहिमाथी किमुत खगपतिर्नो हरिः किं कपीन्द्र
इत्थं लक्ष्म्या कृतोसौ प्रतिहतवचनः पातुलक्ष्मीधरो वः ॥

कस्यापि.

131

खेदः किं खलु दयिते न वेत्सि रविमण्डलं जगद्विदितम् ।
न क्रोधः कर्तव्यो जलचरमूर्ध्वं न जातु पश्यामः ॥

132

कोपस्त्यक्तुं योग्यो यस्य पिपासा न संभवति ।
संत्यज मानिनि मानं किं मानेनाधुना ममानेन ॥

अथ कविकाव्यप्रशंसा

133

किं तेन किल काव्येन मृद्यमानस्य यस्य ताः ।
उदधेरिव नायान्ति रसामृतपरम्पराः ॥

जयमाधवस्य.

134

किं कवेस्तस्य काव्येन किं काण्डेन धनुष्मतः ।
परस्य हृदये लग्नं न घूर्णयति यच्छिरः ॥

135

अप्रगल्भपदन्यासा जननीरागहेतवः ।
सन्त्येके बहुलालापाः कवयो बालका इव ॥

एतौ भट्टत्रिविक्रमस्य.

136

किं तेन काव्यमधुना प्रविता रसनिर्झरैः ।
जडात्मानोपि नो यस्य भवन्त्यङ्कुरितान्तराः ॥

श्रीकलदस्य.

137

नवोर्थो जातिरग्राम्या श्लेषोक्लिष्टः स्फुटो रसः ।
विकटाक्षरबन्धश्च कृत्स्नमेकत्र दुष्करम् ॥

138

मुखमात्रेण काव्यस्य करोत्यहृदयो जनः ।
छायामच्छामपि श्यामां राहुस्तारापतेरिव ॥

एतौ भट्टबाणस्य.

139

बोद्धारो मत्सरग्रस्ता विभवः स्मयदूषिताः ।
अवोधोपहताश्चान्ये जीर्णमङ्गे सुभाषितम् ॥

कस्यापि.

140

पदद्वयस्य संधानं कर्तुमप्रतिभाः खलाः ।
तथापि परकाव्येषु दुष्करेष्वप्यसंभ्रमाः ॥

बोधकस्य.

141

क्व दोषोत्र मया लभ्य इति संचिन्त्य चेतसा ।
खलः काव्येषु साधूनां श्रवणाय प्रवर्तते ॥

भट्टनारायणस्य.

142

उपपत्तिभिरमुना नोपदेशैः कदर्थिताः ।
स्वसंवेदनसंवेद्यसाराः सहृदयोक्तयः ॥

143

केषांचिद्वाचि शुकवत्परेषां हृदि मूकवत् ।
कस्याप्या हृदयाङ्गे वल्गु वल्गन्ति सूक्तयः ॥

एतौ भा० अचिनदेवस्य.

144

बहूनि नरशीर्षाणि लोमशानि बृहन्ति च ।
प्रीवासु प्रतिबद्धानि किंचित्तेषु सकर्णकम् ॥

कस्यापि.

145

साध्वीव भारती भाति सूक्तिसद्भूतचारिणी ।
याम्यार्थवस्तुसंस्पर्शबहिरङ्गा महाकवेः ॥

प्रभाकरनन्दस्य.

146

ते वन्द्यास्ते महात्मानस्तेषां लोके स्थिरं यशः ।
यैर्निबद्धानि काव्यानि ये वा काव्येषु कीर्तिताः ॥

147

प्रसन्नाः कान्तिहारिण्यो नानाश्लेषविचक्षणाः ।
भवन्ति कस्यचित्पुण्यैर्मुखे वाचो गृहे स्त्रियः ॥

भट्टविविक्रमस्य.

148

कवीनां महतां सूक्तैर्गूढार्थान्तरसूचिभिः ।
विध्यमानश्रुतेर्मा भूहुर्जनस्य कथं व्यथा ॥

भा० अमृतदत्तस्य.

149

यास्यति सज्जनहस्तं रमायिष्यति तं भवेच्च निर्दोषा ।
उत्पादितयापि कविस्ताम्यति कथया दुहित्रेव ॥

भट्टनारायणस्य

150

अवसरपटितं सर्वं सुभाषितत्वं प्रयात्यसूक्तमपि ।
क्षुधि कदशनमपि नितरां भोक्तुः संपद्यते स्वादु ॥

वल्लभदेवस्य.

151

दुर्जनहृताशतप्रं काव्यसुवर्णं विशुद्धिमुपयाति ।
दर्शयितव्यं तस्मान्मत्सरिमनसः प्रयत्नेन ॥

श्रीवराहमिहिरस्य.

152

गणयन्ति नापशब्दं न वृत्तभङ्गं क्षतिं न चार्थस्य ।
रसिकत्वेनाकुलिता वेद्यापतयः कुक्कवयश्च ॥

कस्यापि.

153

विपुलहृदयाभियोग्ये खिद्यति काव्ये जडो न मौख्ये स्वे ।
निन्दति कञ्चुकमेव प्रायः शुष्कस्तना नारी ॥

अर्गदस्य.

154

ख्यातिं गमयति सुजनः सुकविर्विदधाति केवलं काव्यम् ।
पुष्पाति कमलमम्भो लक्ष्म्या नु रविर्नियोजयति ॥

155

ख्यातुमेव केचित्कुशलाः शास्त्रं प्रयोक्तुमलभन्त्ये ।
उपनामयति करोत्रं रसांस्तु जिहैव जानाति ॥

एतौ भदन्तरविगुप्तस्य.

156

जीवित इव कण्ठगते सूक्ते दुःखासिका कवेस्तावत् ।
नयनविकासविधायी सचेतनाभ्यागमो यावत् ॥

भा° अमृतवत्तस्य.

157

प्रतीयमानं पुनरन्यदेव
वस्त्वस्ति वाणीषु महाकवीनाम् ।
यत्तत्प्रसिद्धावयवातिरिक्त-
माभाति लावण्यमित्राङ्गनाम् ।

आनन्दवर्धनस्य.

158

कवेरभिप्रायमशब्दगोचरं
स्फुरन्तमार्त्रेषु पदेषु केवलम् ।
वदद्भिरङ्गैः कृतरोमविक्रियै-
र्जनस्य तृष्णीभवतोयमञ्जलिः ॥

विज्ञाकायाः

159

सहृदयाः कविगुम्फनिकासु ये
कतिपयास्त इमे न विशृङ्खलाः ।
रसमयीषु लतास्विव षट्पदा
हृदयसारजुषो न मुखस्पृशः ॥

कम्यापि.

160

ख्याता नराधिपतयः कविसंश्रयेण
राजाश्रयेण च गताः कवयः प्रसिद्धिम् ।
राज्ञा समोस्ति न कवेः परमोपकारी
राज्ञो न चास्ति कविना सदृशः सहायः ॥

भट्टगोविन्दरायणः

161

चेतःप्रसादजननं विबुधोत्तमाना-
 मानन्दि सर्वरसयुक्तमतिप्रसन्नम् ।
 काव्यं खलस्य न करोति हृदि प्रतिष्ठां
 पीयूषपानमिव वक्त्रविर्वर्ति राहोः ॥

हरिचन्द्रस्य.

162

बद्धा यदर्पणरसेन विमर्दपूर्व-
 मर्थान्कथं झटिति तान्प्रकृतान्न दद्युः ।
 चौरा इवातिमृदवो महतां कवीना-
 मर्थान्तराण्यपि हठाद्वितरन्ति शब्दाः ॥

भट्टभल्लटस्य.

163

तत्किं काव्यमनल्पपीतमधुवत्कुर्यान्न यद्दृढतं
 मात्सर्यावृतचेतसां रसवशादप्युद्भतिं लोमसु ।
 कम्पं मूर्ध्नि कपोलयुग्ममरुणं बाष्पाविले लोचने
 अध्यारोपितवस्तुकीर्तनपरं वाचः करालम्बनम् ॥

वल्लभदेवस्य.

164

ये तावत्स्वगुणोपबृंहितधियस्तेषामरण्यं जग-
 द्येप्येते कृतमत्सराः परगुणं स्वप्नेपि नेच्छन्ति ते ।
 अन्येषामनुरागिणां क्वचिदपि स्निग्धं मनो निर्वृता-
 वित्थं यान्तु तपोवनानि महतां सूक्तानि मन्येधुना ॥

भा° विष्णुस्य.

165

या साधूनिव साधुवादमुखरान्मात्सर्यमूकानपि
 प्रोच्चैर्नो कुरुते सतां मतिमतां दृष्टिर्न सा वास्तवी ।
 या याताः श्रुतिगोचरं च सहसा हर्षोल्लसत्कंधरा-
 स्तिर्यञ्चोपि न मुक्तशप्पकवलास्ताः किं कवीनां गिरः ॥

आनन्दवर्धनस्य.

166

स्वेच्छाभङ्गुरभाग्यमेघतडितः शक्या न रोदुं श्रियः
प्राणानां सततं प्रयाणपटहश्रद्धा न विश्राम्यति ।
त्राणं येत्र यशोमये वपुषि वः कुर्वन्ति काव्यामृतै-
स्तानाराध्यपदे विधत्त सुकवीन्निर्गर्वमुर्वीश्वराः ॥

167

हे राजानस्त्यजत सुकविप्रेमबन्धे विरोधं
शुद्धा कीर्तिः स्फुरति भवतां नूनमेतत्प्रसादात् ।
तुष्टैर्वद्धं तदलघु रघुस्वामिनः सच्चरित्रं
रुष्टैर्नीतस्त्रिभुवनजयी हास्यमार्गे दशास्यः ॥

एतौ भट्टश्रीविहङ्गणस्य.

168

नमो नमः काव्यरसाय तस्मै
निषिक्तमन्तः पृषतापि यस्य ।
सुवर्णतां वक्त्रमुपैति साधो-
र्दुर्वर्णतां याति च दुर्जनस्य ॥

पद्मगुप्तस्य.

169

अज्ञातपाण्डित्यरहस्यमुद्रा
ये काव्यमार्गे दधतेभिमानम् ।
ने गारुडीयाननधीत्य मन्त्रा-
न्हालाहलास्वादनमारभन्ते ॥

170

सरस्वतीमातुरभूच्चिरं न यः
कवित्वपाण्डित्यघनस्तनंधयः ।
कथं स सर्वाङ्गमनाप्रसौष्ठवो
विनाहिनं प्रौढविशेषमभ्रुते ॥

171

विनीर्णशिक्षा इव हृत्पदस्थ-
 सरस्वतीवाहनराजहंसैः ।
 ये क्षीरनीरप्रविभागदक्षा
 विवेकिनस्ते कवयो जयन्ति ॥

172

काव्यामृतं दुर्जनराहुनीतं
 प्राप्यं भवेन्नो सुमनोजनस्य ।
 सच्चक्रमव्याजविराजमान-
 तैक्ष्ण्यप्रकर्षं यदि नाम न स्यात् ॥

173

विना न साहित्यविदापरत्र
 गुणः कथंचित्प्रथते कवीनाम् ।
 आलम्बते तत्क्षणमम्भसीव
 विस्तारमन्यत्र न तैलबिन्दुः ॥

174

अत्यर्थवक्रत्वमनर्थकं या
 शून्या तु सर्वान्यगुणैर्व्यनक्ति ।
 अस्पृश्यतादृषितया तथा किं
 तुच्छश्रुपुच्छच्छटयेव वाचा ॥

175

नीचस्तनोत्वश्रु नितान्तकार्ण्वं
 पुष्पातु साधर्म्यभृदञ्जनेन ।
 विना तु जायेत कथं तदीय-
 क्षोदेन सारस्वतदृक्प्रसादः ॥

176

अर्थोस्तिचेन्न पदशुद्धिरथास्ति सापि
 नो रीतिरस्ति यदि सा घटना कुतस्त्या ।

साप्यस्ति चेन्न नववक्रगतिस्तदेत-
द्यर्थं विना रसमहो गहनं कवित्वम् ॥

177

श्लाघ्यैव वाक्त्रिमगतिर्धनदाढ्यबन्धो-
स्तस्याः कविप्रवरसूक्तिधनुर्लतायाः ।
कर्णान्तिकप्रणयभाजि गुणे यदीये
चेतांसि मत्सरवतां झटिति नुटन्ति ॥

178

यातास्ते रससारसंग्रहविधिं निष्पीड्य निष्पीड्य ये
वाक्तत्वेक्षुलतां पुरा कतिपये तत्त्वस्पृशश्चक्रिरे ।
जायन्तेद्य यथायथं तु कवयस्ते तत्र संतन्वते
येनुप्रासकठोरचित्रयमकश्लेषादिशल्कोच्चयम् ॥

179

परश्लोकान्स्तोकाननुदिवसमभ्यस्य ननु ये
चतुष्पादीं कुर्युर्बहव इह ते सन्ति कवयः ।
अविच्छिन्नोद्गच्छज्जलधिलहरीरीतिसुहृदः
सुहृद्या वैशद्यं दधति किल केषांचन गिरः ॥
एते प^० महङ्कस्य.

180

हेम्नो भारशतानि वा मदमुचां वृन्दानि वा दन्तिनां
श्रीहर्षेण समर्पितानि गुणिने बाणाय कुत्राद्य तत् ।
या बाणेन तु तस्य सूक्तिविसरैरुद्धृङ्किताः कीर्तय-
स्ताः कल्पप्रलयेषु यान्ति न मनाङ्गन्ये परिमानताम् ॥
कस्यापि.

181

धन्याः शुचीनि सुरभीणि गुणोम्भितानि
वाग्वीरुधः स्ववदनोपवनोद्गतायाः ।
उच्चित्य सूक्तिकुसुमानि सतां त्रिविक्त-
वर्णानि कर्णपुलिनेष्ववतंसयन्ति ॥

182

तेनन्तवाङ्मयमहार्णवदृष्टपाराः
 सांयात्रिका इव महाकवयो जयन्ति ।
 यत्सूक्तिपेलवलवङ्गलवैरवैमि
 सन्तः सदः सुवदनान्यधिवासयन्ति ॥

183

त्रैलोक्यभूषणमणिर्गुणिवर्गवन्धु-
 रेकश्चकास्ति कविता सविता द्वितीयः ।
 शंसन्ति यस्य महिमातिशयं शिरोभिः
 पादग्रहं विदधतः पृथिवीभृतोपि ॥

184

शब्दार्थमात्रमपि ये न विदन्ति तेपि
 यां मूर्च्छनामिव मृगाः श्रवणैः पिबन्तः ।
 संरुद्धसर्वकरणप्रसरा भवन्ति ।
 चित्रस्थिता इव कवीन्द्रगिरं नुमस्ताम् ॥

185

अस्थाने गमिता लयं हतधियां वाग्देवता कल्पते
 धिक्काराय पराभवाय महते तापाय पापाय वा ।
 स्थाने तु व्ययिता सतां प्रभवति प्रख्यातये भूतये
 चेतोनिर्वृतये परोपकृतये प्रान्ते शिवावाप्तये ॥

एते पं० जगद्गुरस्य-

186

वल्मीकप्रभवेण रामनृपतिर्व्यासेन धर्मात्मजो
 व्याख्यातः किल कालिदासकविना श्रीविक्रमाङ्को नृपः ।
 भोजश्चित्तपविह्वलप्रभृतिभिः कर्णोपि विद्यापतेः
 ख्यातिं यान्ति नरेश्वराः कविवरैः स्फुरैर्न भेरीरवैः ॥

कस्यापि-

187

भुजतरुवनच्छायां येषां निषेव्य महौजसां
जलधिरशना मेदिन्यासीदसावकुतोभया ।
स्मृतिमपि न ते यान्ति क्षमापा विना यदनुग्रहं
प्रकृतिमहते कुर्मस्तस्मै नमः कविकर्मणे ॥

188

येप्यासन्निभकुम्भशायितपदा येपि श्रियं लेभिरे
येषामप्यवसन्पुरा युवतयो गेहेष्वहश्चन्द्रिकाः ।
ताल्लोकोयमवैति लोकतिलकान्स्वप्नेष्यजातानिव
भ्रातः सत्कविकृत्य किं स्तुतिशतैरन्धं जगत्त्वां विना ॥

एतां कल्हणस्य.

189

स्फारेण सौरभभरेण किमेणनाभे-
स्तद्धानसारमपि सारमसारमेव ।
खक्सौमनस्यपि न पुष्यति सौमनस्यं
प्रस्यन्दते यदि मधुद्रवमुक्तिदेवी ॥

प^० जगद्धरस्य.

190

प्रयच्छति त्रमत्कृतिं विरचनाविधौ चेतसः
सभासु पठितो भवत्यसमसाधुवादाप्रये ।
प्रथामुपगतस्तनोत्यतितरामुदारं यशो
न पुष्यति मनोरथं कमिव काव्यचिन्तामणिः ॥

भर्तृसारस्वतस्य.

191

यः सत्पदस्थमिह काव्यमधु प्रसन्नं
मुष्णन्परस्य तनुते निजपद्ममध्ये ।
अस्थानदोषजनिनेव पिपीलिकाली
काली विभाति लिखिताक्षरपाङ्क्तिरस्य ॥

प^० श्रीविक्रमस्य

192

यः स्यात्केवललक्ष्यलक्षणरतो नो तर्कसंपर्कभू-
 चालंकारविचारचारुधिषणः काव्यज्ञशिक्षोज्झितः ।
 तस्माच्चेद्रसशालि काव्यमुदयेदेकान्ततः सुन्दरं
 प्रासादो धवलस्तदा क्षितिपतेः काकस्य काण्यर्थाद्भवेत् ॥

प^० श्रीविकस्य.

193

स्वप्रज्ञया कुञ्चिकयेव कंचि-
 त्सारस्वतं वक्रिमभङ्गिभाजम् ।
 कवीश्वरः कोपि पदार्थकोश-
 मुद्धाट्य विश्वाभरणं करोति ॥

194

दैवीर्गिरः केपि कृतार्थयन्ति
 ताः कुण्ठयन्त्येव पुनर्विमूढाः ।
 या विमुषः शुक्तिमुखेषु दैव्य-
 स्ता एव मुक्ता न तु चातकेषु ॥

195

परिश्रमज्ञं जनमन्तरेण
 मौनव्रतं बिभ्रति वाग्मिनोपि ।
 वाचंयमाः सन्ति विना वसन्तं
 पुंस्कोकिलाः पञ्चमचञ्चवोपि ॥

196

व्यालाश्च राहुश्च सुधाप्रसादा-
 ज्जिह्वाशिरोनियहमुग्रमापुः ।
 इतीव भीताः पिशुना भवन्ति
 पराङ्मुखाः काव्यरसामृतेषु ॥

एतं जल्हणस्य.

197

आकृतं निजसंविदेकविषयं तत्त्वं सचेता ब्रुव-
क्षये नूनमबोधमोहितधियां हास्यत्वमायास्यति ।
तद्युक्तं विदुषो जनस्य जडवज्जोषं नु नामासितुं
जात्यन्धं प्रतिरूपवर्णनविधौ कोयं वृथैवोद्यमः ॥

अथ सज्जनवर्णनपद्धतिः

198

जयन्ति जितमत्सराः परहितार्थमभ्युद्यताः
पराभ्युदयसुस्थिताः परविपत्तिखेदाकुलाः ।
महापुरुषसत्कथाश्रवणजातकौतूहलाः
समस्तदुरितार्णवप्रकटसेतवः साधवः ॥

अवन्ताश्वघोषस्य.

199

परपरिवादे मूकः परनारीदर्शनेपि जात्यन्धः ।
पङ्क्तुः परधनहरणे स जयति लोके महापुरुषः ॥
कन्यापि.

200

संपत्सु महतां चेत्ते भवत्युत्पलकोमलम् ।
आपत्सु च महाशैलशिलासंघातकर्कशम् ॥
अनङ्गरे

201

कुसुमस्तवकस्यैव द्वयी वृत्तिर्मनस्विनः ।
मूर्ध्नि वा सर्वलोकस्य शीर्यते वन एव वा ॥
गर्वसुप्तस्य.

202

उपकारेण दूयन्ते न सहन्तेनुकाम्पिताम् ।
आपत्स्यपि दुराराध्या नित्यदुःखा मनस्विनः ॥

203

जलसेकेन वर्धन्ते तरवो नाश्मसंचयाः ।
भव्यो हि द्रव्यतामेति क्रियां प्राप्य तथाविधाम् ॥

204

भवृत्तिभयमन्त्यानां मध्यानां मरणाद्भयम् ।
उत्तमानां तु सत्त्वानामवमानात्परं भयम् ॥

एते व्यासमुने .

205

तापं हन्ति सुखं तृते जीवयत्युज्ज्वलं यशः ।
अमृतस्य प्रकारोयं दुर्लभः साधुसंगमः ॥

206

रसायनमयी शीता परमानन्ददायिनी ।
नानन्दयति कं नाम साधुसंगतिचन्द्रिका ॥

207

साधुसङ्गतरोर्जातं त्रिवेककुसुमं शुभम् ।
रक्षन्ति ये महात्मानो भाजनं ते फलश्रियः ॥

208

शून्यमाक्रीर्णतामेति मृत्युरप्युन्सवायते ।
आपत्संपदिवाभाति विद्वज्जनसमागमे ॥

209

हिममापत्सरोजिन्या मोहनीहारमारुतः ।
जयत्येको जगत्यस्मिन्साधुः साधुसमागमः ॥

210

परं त्रिवर्धनं बुद्धेरज्ञानतरुशातनम् ।
समुत्सारणमाधीनां विद्धि साधुसमागमम् ॥

211

यः स्नातः शीतसितया साधुसंगतिगङ्गया ।
किं नस्य दानैः किं नीर्थैः किं तपोभिः किमध्वरैः ॥

एते भगवद्वाल्मीकिमुनेः.

212

हृदयानि सतामेव कठिनानीति मे मतिः ।
खलवाग्विशिखैस्तीक्ष्णैर्भिद्यन्ते न मनाग्यतः ॥

तथागतेन्द्रसिंहस्य.

213

आः किमर्थमिदं चेतः सतामम्भोधिदुर्भरम् ।
इति क्रुधेव दुर्वेधाः परदुःखैरपूरयत् ॥

गोविन्दराजस्य.

214

काचो मणिर्मणिः काचो येषां तेन्ये हि देहिनः ।
सन्ति ते सुधियो येषां काचः काचो मणिर्मणिः ॥

भट्टमङ्गलस्य

215

दोषानपि गुणीकर्तुं दोषीकर्तुं गुणानपि ।
शक्तो वादी न तत्तथ्यं दोषा दोषा गुणा गुणाः ॥

कन्यापे

216

गुणराशिमहाभारनिर्भरापूरितान्तराः ।
सन्तो गौरवमायान्ति यदि तत्र किमद्भुतम् ॥

217

स्वात्मन्येव लयं यातु तादृशो गुणिनां गुणः ।
स्वयं प्रख्याप्यमानोपि यस्तृणाय न मन्यते ॥

एतौ राजकुलभट्टस्य

218

गुणवज्जनसंपर्काद्याति स्वल्पोपि गौरवम् ।
पुष्पमालानुषङ्गेण तृणं शिरसि धार्यते ॥

219

सुवृत्तस्यैकरूपस्य परप्रीत्यै धृतोन्नतेः ।
साधोः स्तनयुगस्येव पतनं कस्य तुष्टये ॥

220

उदेति सविता रक्तो रक्त एवास्तमेति च ।
संपत्तौ च विपत्तौ च महतामेकरूपता ॥

221

पातेन कन्दुक इवोत्पतत्यार्यः पतन्नपि ।
तथा त्वनार्यः पतति मृत्पिण्डपतनं यथा ॥

222

पातितोपि कराघातैरुत्पतत्येव कन्दुकः ।
प्रायेण हि सुवृत्तानामस्थायिन्यो विपत्तयः ॥

223

च्युतोप्युद्वच्छति पुनः प्रज्ञावान्न तु मूढधीः ।
कन्दुकः पतनोत्थायी न तु कान्ताकुचद्वयी ॥

क्षेमन्द्रम्य-

224

अपेक्षन्ते न च स्नेहं न पात्रं न दशान्तरम् ।
सदा लोकहिते युक्ता रत्नदीपा इवोत्तमाः ॥

225

निर्गुणेष्वपि सत्त्वेषु दयां कुर्वन्ति साधवः ।
नहि संहरते ज्योत्स्नां चन्द्रश्चण्डालवेदमानि ॥

226

नालोकः क्रियते सूर्ये भूः प्रतीपं न धार्यते ।
नहि प्रत्युपकाराणामपेक्षा सत्सु विद्यते ॥

227

अपकुर्वन्नपि प्रायः प्राप्नोति महतः शुभम् ।
दहन्तमप्यौर्वमग्निं संतर्पयति वारिधिः ॥

228

दृष्ट्वापि दृश्यते दृश्यं श्रुत्वापि श्रूयते पुनः ।
सत्यं न साधुवृत्तस्य दृश्यते पुनरुक्तता ॥

कम्यापि

229

सत्पक्षा ऋजवः शुद्धाः सफला गुणसेविनः ।
तुल्यैरपि गुणैश्चित्रं सन्तः सन्तः शराः शराः ॥

भट्टवासुदेवस्य

230

लाभप्रणयिनो नीचा मानकामा मनस्विनः ।
मद्भुः सरसि मत्स्यार्था हंसस्येष्टा प्रसन्नता ॥

क्षेमेन्द्रस्य.

231

परदुःखं समाकर्ण्य स्वभावसरलो जनः ।
उपकारासमर्थत्वात्प्राप्नोति हृदये व्यथाम् ॥

232

ते वन्द्यास्ते कृतिनः श्लाघ्या तेषां हि जन्मनोत्पत्तिः ।
यैरुज्जितात्मकार्यैः सुहृदामर्था हि साध्यन्ते ॥

शाकल्यस्य.

233

अशठमलोलमजिह्वं त्यागिनमनुरागिणं विशेषजम् ।
यदि नाश्रयति नरं श्रीः श्रीरेव हि वञ्चिता तत्र ॥

श्रीहर्षदेवस्य.

234

आरोग्यं विद्वत्ता सज्जनमैक्षी महाकुले जन्म ।
स्वाधीनता च पुंसां महदैश्वर्यं विनाप्यर्थैः ॥

दानोदरगुप्तस्य.

235

स्वल्पापि साधुसंपद्भोग्या महतां न पृथ्व्यपि खलश्रीः ।
सारसमेव पयस्तृपमपहरति न वारिधेर्जातु ॥

236

न भवति भवति च न चिरं भवति चिरं चेत्फले विसंवदति ।
मन्युः सत्पुरुषाणां तुल्यः क्षेहेन नीचानाम् ॥

237

दोषो गुणाय गुणिनां महदपि दोषाय दोषिणां सुकृतम् ।
तृणमिव दुग्धाय गवां दुग्धमिव विषाय सर्पाणाम् ॥

238

विषमगता अपि न बुधाः परिभवमिश्रां श्रियं हि वाञ्छन्ति ।
न पिबन्ति भौममम्भः सरजसमिति चातका एते ॥

239

योग्यतयैव विनाशं प्रायोनार्येषु यान्ति गुणवन्तः ।
स्फुटवचना एव शुकाः पञ्चरवन्धं निषेवन्ते ॥

240

सकृदपि दृष्ट्वा पुरुषं प्राज्ञास्तुलयन्ति सारफल्गुत्वम् ।
हस्ततुल्यापि निपुणाः पलपरिमाणं विजानन्ति ॥

241

सुजनो न याति वैरं परहितनिरतो विनाशकालेपि ।
छेदेपि चन्दनतरुः सुरभयति मुखं कुठारस्य ॥

242

निर्गुणमप्यनुरक्तं प्रायो न समाश्रितं जहति सन्तः ।
सहवृद्धिक्षयभाजं वहति शशाङ्कः कलङ्कमपि ॥

243

अन्त्यावस्थोपि बुधः स्वगुणं न जहाति जातिशुद्धतया ।
न श्वेतभावमुज्झति शङ्खः शिखिभुक्तमुक्तोपि ॥

244

दोषमपि गुणवति जने दृष्ट्वा गुणरागिणो न खिद्यन्ते ।
प्रीत्यैव शशिनि पतितं पश्यति लोकः कलङ्कमपि ॥

एता रविगुप्तस्य.

245

साप्रपदीनं सख्यं भवेत्पकृत्या विशुद्धचित्तानाम् ।
किमुतान्योन्यगुणकथाविसम्भनिबद्धभावानाम् ॥

हरिभट्टस्य.

246

स्पृहणीयाः कस्य न ते सुमतेः सरलाशया महात्मानः ।
त्रयमपि येषां सदृशं हृदयं वचनं तथाचारः ॥

वल्लभदेवस्य.

247

गुणिनः समीपवर्ती पृज्यो लोकस्य गुणविहीनोपि ।
विमलेक्षणप्रसङ्गादञ्जनमाप्नोति काणाक्षि ॥

अर्गटस्य.

248

सहसिद्धमिदं महतां धनेष्वास्था गुणेषु कृपणत्वम् ।
परदुःखे कातरता महच्च धैर्यं स्वदुःखेषु ॥

प्रकाशवर्षस्य.

249

अतिकृपिता अपि सज्जना योगेन मृदूभवन्ति न तु नीचाः ।
हेम्नः कठिनस्यापि द्रवणोपायोस्ति न तृणानाम् ॥

250

उपकृतिसाहसिकतया क्षतिमपि गणयन्ति नो गुणिनः ।
जनयन्ति हि प्रकाशं दीपशिखाः स्वाङ्गदाहेन ॥

251

रक्तत्वं कमलानां सत्पुरुषाणां परोपकारित्वम् ।
असतां च निर्दयत्वं स्वभावसिद्धं त्रिषु त्रितयम् ॥

252

उपकर्तुमप्रकाशं क्षन्तुं न्यूनेष्वयाचितं दातुम् ।
अभिसंधातुं च गुणैः शतेषु केचिद्विजानन्ति ॥

253

गुणिनि गुणज्ञो रमते नागुणशीलस्य गुणिनि पङ्क्तिषः ।
अन्तिरेति वनात्कमलं न दर्दुरस्तन्निवासोपि ॥

254

आदौ तु मन्दमन्दानि मध्ये समरसानि च ।
अन्ते स्नेहायमानानि संगतानि बुधैः सह ॥

255

इयमुन्नतसत्त्वशालिनां
महतां कापि कठोरचित्ता ।
उपकृत्य भवन्ति दूरतः
परतः प्रत्युपकारशङ्कया ॥

256

उपकारिणि व्रीतमत्सरे वा
सद्यत्वं यदि तत्र कीर्तिरेकः ।
अहिते सहसापराद्धलब्धे
सघृणं यस्य मनः सतां स धुर्यः ॥

257

आदिमध्यनिधनेषु सौहृदं
सज्जने भवति नेतरे जने ।
छेदताडननिघर्षतापनै-
र्नान्यभावमुपयाति काञ्चनम् ॥

258

दीपाः स्थितं वस्तु विभावयन्ति
कुलप्रदीपास्तु भवन्ति केचित् ।
विरव्यनीतानपि पृथ्वीजान्ये
प्रकाशयन्ति स्वगुणप्रकर्षात् ॥

भा० अमृतवर्धनस्य.

259

तुङ्गात्मनां तुङ्गतराः समर्था
मनोरुजं ध्वंसयितुं न नीचाः ।
धाराधरा एव धराधराणां
निदाघदावौघहरा न नद्यः ॥

260

गुणा गुणज्ञेषु गुणीभवन्ति
ते निर्गुणं प्राप्य भवन्ति दोषाः ।

सुस्वादुतोयप्रभवा हि नद्यः
समुद्रमासाद्य भवन्त्यपेयाः ॥

261

तृणानि नोन्मूलयति प्रभञ्जनो
मृद्वणि नीचैः प्रणतानि सर्वशः ।
समुच्छित्तानेव तरुण्यवाधते
महान्महत्स्वेव करोति विक्रियाम् ॥

262

निराय सत्संगमशुद्धमानसो
न यात्यसत्संगतमात्मवाचरः ।
मनोहरेन्दीवरखण्डगोचरो
न जातु भृङ्गः कुणपे निलीयते ॥

263

अपि विभवविहीनः प्रच्युतो वा स्वदेशा-
न्निहि खलजनसेवां प्रार्थयत्युन्नतात्मा ॥
तनु तृणमुपभुङ्क्ते न क्षुधार्तेऽपि मिहः
पिबति रुचिमुष्णं प्रायशः कुञ्जरागाम् ॥

एते केशवाणि.

264

चित्ते त्यागः क्षमा शक्तौ दुःखे दैन्यविहीनता ।
निर्दम्भता सदाचारो स्वभावोयं महात्मनाम् ॥

265

खलवदशार्हकैव्ये खलः खलु खलने
खलति भजते लेशकेशे विषादविपृच्छिकाम् ।
भवति न सतां दर्पोद्दिष्टा न दैन्यमर्षा मति-
दुरभिभवता गम्भीराणां सुखेष्वसुखेषु च ॥

266

म्याम्ये पेशलता गुणे प्रणयिता हर्ष निगन्तेकता
मन्वे संवृता भुजे सुमतिता चित्तोदये व्यापिता ।

साधौ सादरता खले विमुखता पापे परं भीरुता
दुःखे क्लेशसहिष्णुता च महतां कल्याणमाकाङ्क्षति ॥

अमेन्द्रस्य.

267

विपदि धैर्यमथाभ्युदये क्षमा
सदसि वाक्पटुता युधि विक्रमः ।
यशसि चाभिरतिर्व्यसनं श्रुते
प्रकृतिसिद्धामिदं हि महात्मनाम् ॥

268

इदं हि माहात्म्यविशेषसूचकं
वदन्ति चिह्नं महतां मनीषिणः ।
मनो यदेषां सुखदुःखसंभवे
प्रयाति नो हर्षविषादवश्यताम् ॥

एतौ मेण्डकस्य.

269

सुभाषितैः प्रीतिरनुन्नतिः श्रिया
परार्थनिष्पत्तिपटीयसी क्रिया ।
गुणेष्वतृप्तिर्गुणवत्सु चादरो
निगूढमेतच्चरितं महात्मनाम् ॥

हरिभट्टस्य.

270

सत्यं गुणा गुणवतां त्रिविधैः परीत्या-
द्यन्तार्जिता अपि कलौ विफला भवन्ति ।
साफल्यमस्ति सुतरामिदमेव तेषां
यत्तापयन्ति हृदयानि पुनः खलानाम् ॥

पुण्यस्य.

271

यद्ब्रञ्चनाहितमतिर्वहु चाटुगर्भं
कार्योन्मुखः खलजनः कृतकं ब्रवीति ।

तत्साधवो न न विदन्ति विदन्ति किं तु
कर्तुं वृथा प्रणयमस्य न पारयन्ति ॥

भगवन्तरारोग्यस्य.

272

पापं समाचरति वीतघृणो जघन्यः
प्राप्यापदं सघृण एव तु मध्यबुद्धिः ।
प्राणात्ययेपि न तु साधुजनः सुवृत्तं
वेलां समुद्र इव लङ्घयितुं समर्थः ॥

भदन्तशूरस्य.

273

शुद्धः स एव कुलजश्च स एव धीरः
श्लाघ्यो विपत्स्वपि न मुञ्चति यः स्वभावम् ।
तप्तं यथा दिनकरस्य मरीचिजालै-
र्देहं त्यजेदपि हिमं न तु शीतलत्वम् ॥

274

याज्जापदं मरणदुःखमिवानुभाव्य
दत्तेन किं खलु भवत्यतिभूयसापि ।
कल्पद्रुमान्परिहसन्त इवेह सन्तः
संकल्पितैरतिददत्यकर्दयितं यत् ॥

प्रकाशवर्षस्य.

275

ते साधवो भुवनमण्डलमौलिभूता
ये साधुतां निरूपकारिषु दर्शयन्ति ।
आत्मप्रयोजनवशीकृतखिन्नदेहः
पूर्वोपकारिषु खलोपि हि सानुकम्पः ॥

रत्नाकरस्य.

276

नान्तर्विचिन्तयति किञ्चिदपि प्रतीप-
माकोपितोपि सुजनः पिशुनेन पापम् ।
अर्कद्विषोपि हि मुखे पतिताग्रभागा-
स्तारापतेरमृतमेव कराः किरन्ति ॥

277

आक्रोषितोऽपि कुलज्ञो न वदत्यवाच्यं
निष्पीडितो मधुरमेव वमेत्किलेक्षुः ।
मीचो जनो गुणशतैरपि सेव्यमानो
हासेषु तद्वदति यत्कलहेषु वाच्यम् ॥

278

निदन्तु नीतिनिपुणा अथवा स्तुवन्तु
लक्ष्मीः परापतन्तु गच्छन्तु वा यथेच्छम् ।
अथैव वा मरणमस्तु युगान्तरे वा
न्याय्यात्पथः प्रचलयन्ति पदं न धीराः ॥

एते केषामपि.

279

हेतोः कुतोऽप्यसदृशाः सुजना गरीयः
कार्यं निसर्गगुणैः स्फुटमारभन्ते ।
उत्थाय किं कलशतोऽपि न सिन्धुनाथ-
मुद्गीचिमालमपि ब्रह्मवाननस्यः ॥

रत्नाकरस्य.

280

प्रिया न्याय्या वृत्तिर्मलिनमसुभङ्गेऽप्यसुकरं
ह्यसन्तो नाभ्यर्थ्याः सुहृदपि न याच्योऽकुशधनः ।
विपद्युच्चैः स्थेयं पदमनुविधेयं च महतां
सतां केनोद्दिष्टं विषममसिधारात्रतमिदम् ॥

जयादित्यस्य.

281

प्रदानं सुच्छन्नं गृहमुपगते संभ्रमविधि-
रनुत्सेको लक्ष्याप्यनभिभवनीयाः परकथाः ।
प्रियं कृत्वा मौनं सदसि कथनं चाप्युपकृतेः
श्रुतेत्यन्तासक्तिः पुरुषमभिजातं कथयति ॥

282

कस्यादेशात्क्षपयति तमः सप्तसप्तिः प्रजानां
जयाहेतोः पाथि विटपिनामञ्जलिः केन बद्धः ।

अभ्यर्थन्ते जललवमुचः केन वा वृष्टिहेतो-
र्जात्यैवैते परहितविधौ साधवो वद्धकक्ष्याः ॥

283

स्वफलनिचयः शाखाभङ्गं करोति वनस्पते-
र्गमनमलसं बर्हाटोपः करोति शिखण्डिनः ।
चतुरगमनो यो जात्याश्वः स गौरिव वाह्यते
गुगवति जने प्रायेणैते गुणाः खलु वैरिणः ॥

एते केषामपि.

284

ख्यातिं यत्र गुणा न यान्ति गुणिनस्तत्रादरः स्यात्कुतः
किं कुर्याद्बहुशिक्षितोपि पुरुषः पापाणभूते जने ।
प्रेमारूढविलासिनीमदवशव्यावृत्तकण्ठस्वनः
सीत्कारो हि मनोहरोपि बधिरे कं नाम कुर्याद्गुणम् ॥

सीत्काररत्नस्य

285

क्षुद्राः सन्ति सहस्रशः स्वभरणव्यापारमात्रेणमुखाः
स्वार्थो यस्य परार्थ एव स पुमानेकः सतामयणीः ।
दुष्पृगेदरपूरणाय पिवति स्रोतःपतिं वाडवो
जीमूतस्तु निदाघतापितजगत्संतापविच्छिन्नये ॥

286

नम्रत्वेनोन्नमन्तः परगुणनुतिभिः स्वान्गुणान्ख्यापयन्तः
पुष्पन्तः स्वीयमर्थं सततकृतमहारम्भयन्ताः परार्थे ॥
क्षान्त्यैवाक्षेपरुक्षाक्षरमुखरमुखान्दुर्मुखान्दुःखयन्तः
सन्तः साश्चर्यचर्या जगति बद्धमताः कस्य नाभ्यर्थनीयाः ॥

एते केषामपि.

287

सज्जना एव साधूनां प्रथयन्ति गुणोत्करम् ।
पुष्पाणां सौरभं प्रायस्तन्वते दिक्षु मारुताः ॥

288

साधुरेव प्रवीणः स्यात्सद्गुणामृतचर्वणे ।
नवचूताङ्कुरास्वादकुशलः कोकिलः किल ॥

289

प्रायः सन्त्युपदेशार्हा धीमन्तो न जडाशयाः ।
तिलाः कुसुमसौगन्ध्यग्राहिणो न यवाः क्वचित् ॥

290

मनस्विहृदयं धत्ते रौक्ष्येणैव प्रसन्नताम् ।
भस्मना मकुरः प्रायः प्रसादं लभतेतराम् ॥

291

उत्तमः क्लेशविक्षोभं क्षमः सोढुं नहीतरः ।
मणिरेव महाशाणघर्षणं न तु मृत्कणः ॥

292

जडे प्रभवति प्रायो दुःखं बिभ्रति साधवः ।
सितांशावुदिते पद्माः संकोचातङ्कधारिणः ॥

293

गुणानामन्तरं प्रायस्तज्ज्ञो जानाति नेतरः ।
मालतीमल्लिकामोदं घ्राणं वेत्ति न लोचनम् ॥

294

स्वभावं नैव मुञ्चन्ति सन्तः संसर्गतोसताम् ।
न त्यजन्ति रुतं मञ्जु काकसंपर्कतः पिकाः ॥

295

संपत्तौ कीमलं चित्तं साधोरापदि कर्कशम् ।
सुकुमारं मधौ पक्षं तरोः स्यात्कठिनं शुचौ ॥

296

स्वभावं न जहात्यन्तः साधुरापद्रतोपि सन् ।
कर्पूरः पावकप्लुष्टः सौरभं भजतेतराम् ॥

297

अप्यापत्समयः साधोः प्रयाति श्लाघनीयताम् ।
विधोर्विधुंतुदास्कन्दविपत्कालोपि सुन्दरः ॥

298

दृष्टदुर्जनदौरात्म्यः सज्जने रज्यते जनः ।
आरुह्य पर्वतं पान्थः सानौ निर्वृतिमेत्यलम् ॥

299

क्षणक्षयिणि सापाये भोगे रज्यन्ति नोत्तमाः ।
संत्यज्याम्भोजकिंजल्कं हंसाः प्राश्रन्ति शैवलम् ॥

300

अधमं बाधते भूयो दुःखावेगो न तूत्तमम् ।
पाणिपादं रुजत्याशु शीतस्पर्शो न चक्षुषी ॥

301

गुणवान्सुचिरस्थायी दैवेनापि न सद्यते ।
तिष्ठत्येकां निशां चन्द्रः श्रीमान्संपूर्णमण्डलः ॥

302

सर्वत्र गुणवान्देशे चकास्ति प्रथतेतराम् ।
मणिमूर्ध्नि गले बाहौ पादपीठेऽपि शोभते ॥

303

उत्तमं सुचिरं नैव विपदोभिभवन्त्यलम् ।
राहुप्रसनसंभृता क्षणं विच्छायता विधोः ॥

304

संतुष्यत्युत्तमः स्तुत्या धनेन महताधमः ।
प्रसीदन्ति जपैर्देवा बलिभिर्भूतविग्रहाः ॥

305

न कदाचित्सतां चेतः प्रसरत्यघकर्मसु ।
जलेषु द्रुतमप्यन्तः सर्पिराद्यानतां व्रजेत् ॥

306

नराः संस्कारार्हा जगति किल केचित्सुकृतिनः
समानायां जातावपि वयसि सत्यामपि धियि ।
अयं दृष्टान्तोत्र स्फुटपरिचयादभ्यसनतः
शुकः श्लोकान्वक्तुं प्रभवति न काकः कचिदपि ॥

307

धनमपि परदत्तं दुःखमौचित्यभाजां
भवति हृदि तदेवानन्दकारीतरेषाम् ।
मलयजरसविन्दुर्बाधते नेत्रमन्त-
र्जनयति च स एवाह्लादमन्यत्र गात्रे ॥

एते कुसुमदेवस्य.

308

सद्वंशजस्य परितापनुदः सुवृत्त-
शुद्धात्मनः सकललोकविभूषणस्य ।
छिद्रं प्रजातमपि साधुजनस्य दैवा-
न्मुक्तामणेरिव गुणाय भवत्यवश्यम् ॥

कस्यापि.

309

गेहं दुर्गतबन्धुभिर्गुरुगृहं छात्रैरहंकारिभि-
र्हृष्टं पत्तनवच्चकैर्मुनिजनैः शापोन्मुखैराश्रमान् ।
सिंहाद्यैश्च वनं खलैर्नृपसभां चौरैर्दिगन्तानपि
संकीर्णान्यवलोक्य सत्यसरलः साधुः क्व विश्राम्यति ॥

310

साभिमानमसंभाव्यमौचित्यच्युतमप्रियम् ।
दुःखावमानदीनं वा न वदन्ति गुणोन्नताः ॥

क्षेमेन्द्रस्य.

311

भवति सुभगत्वमधिकं विस्तारितपरगुणस्य लुजनस्य ।
वहति विकासितकुमुदो द्विगुणरुचिं हिमकरोद्योतः ॥

312

गुणिनामपि निजरूपप्रतिपत्तिः परत एव संभवति ।
स्वमहिमदर्शनमक्ष्णोर्मिकुरतले जायते यस्मात् ॥

एतौ सुबन्धो.

313

कोतिभारः समर्थानां किं दूरं व्यवसायिनाम् ।
को विदेशः सविद्यानां कः परः प्रियवादिनाम् ॥

कस्यापि.

314

अश्वः शस्त्रं शास्त्रं वीणा वाणी नरश्च नारी च ।
पुरुषविशेषं प्राप्ता भवन्ति योग्या अयोग्याश्च ॥

315

उत्साहसंपन्नमदीर्घसूत्रं
क्रियाविधिज्ञं व्यसनेष्वसक्तम् ।
शूरं कृतज्ञं दृढसौहृदं च
लक्ष्मीः स्वयं वाञ्छति वासहेतोः ॥

316

कर्तार्यतस्यापि महाशयस्य
न शक्यते सर्गगुणः प्रमार्ष्टुम् ।
अधोमुखस्यापि कृतस्य वहे-
र्नाथः शिखा यान्ति कदाचिदेव ॥

एते केषामपि.

317

न्यायः खलैः परिहृतश्चलितश्च धर्मः
कालः कलिः कलुष एव परं प्रवृत्तः ।
प्रायेण दुर्जनजनः प्रभविष्णुरेव
निश्चक्रिकः परिभवास्पदमेव साधुः ॥

318

व्रते विवादं विमतिं विवेके
सत्येतिशङ्कां विनये विकारम् ।
गुणेवमानं कुशले निषेधं
धर्मे विरोधं न करोति साधुः ॥

एतां श्रेयान्द्रव्य

319

वन्द्यः स पुंसां त्रिदशाभिनन्द्यः
 कारुण्यपुण्योपचयक्रियाभिः ।
 संसारसारत्वमुपैति यस्य
 परोपकाराभरणं शरीरम् ॥

कस्यापि.

320

अभेदेनोपास्ते कुमुदमुदरे वा स्थितवतो
 विपक्षादम्भोजादुपगतवतो वा मधुलिहः ।
 अपर्याप्तः कोपि स्वपरपरिचर्यापरिचय-
 प्रबन्धः साधूनामयमनभिसंधानमधुरः ॥

मुरारेः.

321

यैर्वातूलो भवति पुरतः कथ्यमानैर्जनानां
 कामप्यन्तर्विदधति रुजं येप्यनुद्दीर्यमाणाः ।
 तेभिप्रायाः किमपि हृदये कण्ठलभः स्फुरन्तो
 यस्याख्येयास्तमिह सुहृदं पुण्यवन्तो लभन्ते ॥

भर्तृसारस्वतस्य.

322

उदन्वच्छिन्ना भूः स च निधिरपां योजनशतं
 सदा पान्थः पूषा गगनपरिमाणं कथयति ।
 इति प्रायो भावाः स्फुरदवधिमुद्रामुकुलिताः
 सतां प्रज्ञोन्मेषः पुनरयमसीमा विजयते ॥

राजशेखरस्य.

323

सागसेपि न कुप्यन्ति कृपया चोपकुर्वते ।
 बोधं स्वस्यैव नेच्छन्ति ते विश्वोद्धरणक्षमाः ॥

324

पात्रं पवित्रयति नैव गुणान्क्षिणोति
 स्नेहं न संहरति नापि मलं प्रसूते ।

दोषावसानरुचिरश्चलतां न धत्ते
सन्संगमः सुकृतसद्गतिं कोपि दीपः ॥

धर्ममन्दिरस्य.

325

अणुरपि मणिः प्राणत्राणक्षमो विषभक्षिणां
शिशुरपि रुषा सिंहीसूनुः समाह्वयते गजान् ।
वनुरपि तरुस्कन्धोद्धूतो दहत्वनलो वनं
प्रकृतिमहतां जात्यं तेजो न मूर्तिमपेक्षते ॥

अथ दुर्जनपद्धतिः

326

नमः खलेभ्यः क इवाथवा न ता-
नलं नमस्येदिह यो जिजीविषुः ।
विनैव ये दोषमृषिप्रकाण्डव-
क्षयन्ति शापेन रसातलं नरान् ॥

प्रकाशवर्षस्य.

327

विषधरतोप्यतिविषमः खल इति न मृषा वदन्ति विद्वांसः ।
यदयं नकुलद्वेषी सकुलद्वेषी सदा पिशुनः ॥

328

अतिमलिने कर्तव्ये भवति खलानामतीव निपुणा धीः ।
तिमिरे हि कौशिकानां रूपं प्रतिपद्यते दृष्टिः ॥

329

विध्वस्तपरगुणानां भवति खलानामतीव मलिनत्वम् ।
अन्तरितशाशिरुचामपि सलिलमुच्चां मलिनिमाभ्यधिकः ॥

330

हस्त इव भूतिमलिनो लङ्घयति यथा यथा खलः सुजनम् ।
दर्पणमिव तं कुरुते तथा तथा निर्मलच्छायम् ॥

एते सुबन्धोः.

331

जीवनग्रहणे नम्रा गृहीत्वा पुनरुत्थिताः ।
किं कनिष्ठा उत ज्येष्ठा घटीयन्त्रस्य दुर्जनाः ॥

332

सदा खण्डनयोग्याय तुषपूर्णाशयाय च ।
नमोस्तु बहुव्रीजाय खलायोलूखलाय च ॥

333

जिह्वादूषितसत्पात्रः पिण्डार्थी कलहोत्कटः ।
तुल्यतामशुचिर्नित्यं बिभर्ति पिशुनः शुनः ॥

334

अहो बत खलः पुण्यैर्मूर्खोप्यश्रुतपण्डितः ।
स्वगुणोदीरणे शेषः परनिन्दासु वाक्पतिः ॥

335

खलः सुजनपैशुन्ये सर्वतोक्षि शिरोमुखः ।
सर्वतः श्रुतिमाल्लोके सर्वमावृत्य तिष्ठति ॥

336

सत्साधुवादे मूर्खस्य मात्सर्यगलरोगिणः ।
जिह्वा कङ्कमुखेनापि कृष्टा नैव प्रवर्तते ॥

337

मायामयः प्रकृत्यैव रागद्वेषमदाकुलः ।
महतामपि मोहाय संसार इव दुर्जनः ॥

338

खचित्रमपि मायावी रचयत्येव लीलया ।
लघुश्च महतां मध्ये तस्मात्खल इति स्मृतः ॥

339

खलेन धनमत्तेन नीचेन प्रभविष्णुना ।
पिशुनेन पदस्थेन हा प्रजे क गमिष्यसि ॥

340

कृतशतमसत्सु नष्टं सुभाषितशतं च नष्टमबुधेषु ।
वचनशतमवचनकरे बुद्धिशतमचेतने नष्टम् ॥

341

नष्टमपात्रे दानं नष्टं हितमफलबुद्धचवज्ञाने ।
नष्टो गुणोगुणज्ञे नष्टं दाक्षिण्यमकृतज्ञे ॥

342

दूरादुच्छ्रितपाणिरार्द्रनयनः प्रोत्सारितार्धासनो
गाढालिङ्गनतत्परः प्रियकथाप्रश्रेषु सक्तोत्तरः ।
अन्तर्गृहविषो बहिर्मधुमयश्चातीव मायामयः
को नामायमपूर्वनाटकविधिर्यः शिक्षितो दुर्जनैः ॥
एते केषामपि.

343

ये श्रमं हर्तुमीहन्ते महतां चिरसंभृतम् ।
वन्द्यास्तेसरलात्मानो दुर्जनाः सज्जना इव ॥
आनन्दवर्धनस्य.

344

अहो कुटिलबुद्धीनां दुर्ग्राहमसतां मनः ।
अन्यद्वचसि कण्ठेन्यदन्यदोष्ठपुटे स्थितम् ॥
कम्यापि.

345

खलेषु सत्सु निर्याता वयमर्जयितुं गुणान् ।
इयं सा तस्करग्रामे रत्नक्रयविडम्बना ॥

346

वर्धते स्पर्धयेवोभौ संपदा शतशाखया ।
अङ्कुरोवस्करोद्भूतः पुरुषश्चाकुलोद्भवः ॥
एतौ भट्टवत्सभस्य.

347

दह्यमानाः सुतीक्ष्णेन नीचाः परयशोभिना ।
अशक्तास्तत्पदं गन्तुं ततो निन्दां प्रचक्रिरे ॥

348

यत्स्मृत्वैव परां यान्ति सन्तः संतापसंततिम् ।
तदसन्तो हसन्तोपि हेलयैव हि कुर्वते ॥

349

गुणदोषावशास्त्रज्ञः कथं विभजते जनः ।
किमन्धस्याधिकारोस्ति रूपभेदोपलब्धिषु ॥

350

प्रायः प्रकाशतां याति मलिनः साधुबाधया ।
नाप्रसिध्यत चेदर्कः कोज्ञास्यत्सिंहिकासुतम् ॥

351

प्रायः परोपतापाय दुर्जनः सततोद्यतः ।
अवश्यकरणीयत्वाच्च कारणमपेक्षते ॥

352

स्तोकेनोन्नतिमायाति स्तोकेनायात्यधोगतिम् ।
अहो सुसदृशी वृत्तिस्तुलाकोटेः खलस्य च ॥

353

अहो प्रकृतिसादृश्यं श्लेष्मणो दुर्जनस्य च ।
मधुरैः कोपमायाति कटुकैरुपशाम्यति ॥

354

यथा गजपतिः श्रान्तश्रजयार्था वृक्षमाश्रितः ।
विश्रम्य तं द्रुमं हन्ति तथा नीचः स्वमाश्रयम् ॥
एते केषामपि.

355

दुर्जनः परिहर्तव्यो विद्ययालंकृतोपि सन् ।
मणिना भूषितः सर्पो भवेत्किं न भयंकरः ॥

वाल्मीकेः.

356

चारुता परदारार्थं धनं लोकोपतप्रये ।
प्रभुत्वं साधुनाशाय खले खलतरा गुणाः ॥

357

परोपघातविज्ञानमात्रलाभोपजीविनाम् ।
दाशानामिव धूर्तानां जालाय गुणसंग्रहः ॥

358

दुर्जनेनोच्यमानानि वचांसि मधुराण्यपि ।
अकालकुसुमानीव त्रासं संजनयन्ति मे ॥

एते केषामपि.

359

न लज्जते सज्जनवर्जनीयया
भुजंगवक्रक्रिययापि दुर्जनः ।
धियं कुमायासमयाभिचारिणीं
विदग्धतामेव हि मन्यते खलः ॥

क्षेमेन्द्रस्य.

360

वृत्तिं स्वां बहु मन्यते हृदि शुभ्रं धत्तेनुकम्पोक्तिभि-
र्व्यक्तं निन्दति योग्यतां मितमतिः कुर्वन्स्तुतीरात्मनः ।
गर्होपायनिषेवणं कथयति स्थास्तुं वदन्व्यापदं
श्रुत्वा दुःखमरुतुदां वितनुते पीडां जनः प्राकृतः ॥

361

पाकश्चेन्न शुभस्य मेघ तदसौ प्रागेव नादात्किमु
स्वार्थश्चेन्न मयास्य किं न भजते दीनान्स्वबन्धूनयम् ।
मत्तो रन्ध्रदृशोस्य भीर्यदि न तल्लुब्धः किमेष त्यजे-
दित्यन्तः पुरुषोधमः कलयति प्रायः कृतोपक्रियः ॥

एतौ कङ्कणस्य.

362

साश्चर्यं युधि शौर्यमप्रतिहतं तत्खण्डिताखण्डलं
याञ्जोत्तानकरः कृत सभगवान्दानेन लक्ष्मीपतिः ।
ऐश्वर्यं स्वकराप्तसप्तभुवनं लब्धाब्धिपारं यशः
सर्वं दुर्जनसंगमेन सहसा स्पष्टं विनष्टं बलेः ॥

363

शमयति यशः क्लेशं सूते दिशत्यशिवां गतिं
जनयति जनोद्वेगायासं नयत्युपहास्यताम् ।
भ्रमयति मतिं मानं हन्ति क्षिणोति च जीवितं
क्षिपति सकलं कल्याणानां कुलं खलसंगमः ॥

एतौ क्षेमन्द्रस्य.

364

अविनयभुवामज्ञानानां शमाय भवन्नपि
प्रकृतिकुटिलाद्विद्याभ्यासः खलत्वविवृद्धये ।
फणिभयभृतामस्तु च्छेदक्षमस्तमसामसौ
विषधरफणारत्नालोको भयं तु भृशायते ॥

सुरारे.

365

करोति पूज्यमानोपि लोकव्यसनदीक्षितः ।
दर्शने दर्शने त्रासं गृहाहिरिव दुर्जनः ॥

366

सत्यधर्मच्युतात्पुंसः क्रुद्धादाशीविषादिव ।
नास्तिकोपि ह्युद्विजते जनः किं पुनरास्तिकः ॥

367

येषां प्राणिवधः क्रीडा नर्म मर्मच्छिदो गिरः ।
कार्थं परोपतापित्वं ते मृत्योरपि मृत्यवः ॥

368

अहो बत महत्कष्टं विपरीतमिदं जगत् ।
येनापत्रपते साधुरसाधुस्तेन तुष्यति ॥

369

न तथेच्छन्त्यकल्याणाः परेषां वेदितुं गुणान् ।
यथैषां ज्ञातुमिच्छन्ति नैर्गुण्यं पापचेतसः ॥

370

वर्जनीयो मतिमतां दुर्जनः सख्यवैरयोः ।
श्वा भवत्युपघाताय लडन्नपि दशन्नपि ॥

371

अतो हास्यतरं लोके किञ्चिदन्यन्न विद्यते ।
यत्र दुर्जन इत्याह दुर्जनः सज्जनं जनम् ॥

372

अपकारमसंप्राप्य तुष्येत्साधुरसाधुतः ।
नैष लाभो भुजंगेन वेष्टितो यन्न दद्यते ॥

373

तुग्धः स्तब्धो नृजुर्मूर्खः प्रभुरेकान्तदारुणः ।
बहूनेष खलः साधून्मारयित्वा मरिष्यति ॥

पुनः श्रीमद्व्यासमुनि

374

का खलेन सह स्पर्धा सज्जनस्याभिमानिनः ।
भाषणं भीषणं साधुदृषणं यस्य भूषणम् ॥

375

मुखेनैकेन विध्यन्ति पादमेकस्य कण्टकाः ।
दूरान्मुखसहस्रेण सर्वप्राणहराः खलाः ॥

376

निर्माय खलजिह्वायं सर्वप्राणहरं नृणाम् ।
चकार किं वृथा शस्त्रविषवह्नीन्प्रजापतिः ॥

377

यथा परोपकारेषु नित्यं जागर्ति सज्जनः ।
तथा परापकारेषु जागर्ति सततं खलः ॥

पुनः भट्टपृथ्वीराजः

378

त्रिभेति पिशुनाक्षीचः प्रकाशनपटीयसः ।
न पुनर्मृदहृदयो निन्दनीयात्स्वकर्मणः ॥

379

वृथा ज्वलितकोपाग्नेः परुषाश्मश्वानिनः ।
दुर्जनस्यौषधं नास्ति किञ्चिदङ्गदनुत्तरात् ॥

380

खलानां कण्टकानां च द्विधैवास्ति प्रतिक्रिया ।
उपानन्मुखभङ्गो वा दूरतो वापि वर्जनम् ॥

381

जीवन्नपि न तत्कर्तुं शक्नोति सुजनस्तथा ।
दुर्जनो यन्मृतः कुर्यात्परेभ्योहितमुत्तरम् ॥

382

यद्यदिष्टतमं तत्तद्देयं गुणवते किल ।
अत एव खलो दोषान्साधुभ्यः संप्रयच्छति ॥

383

रोगोण्डजोङ्कुरोग्निर्विषमश्वतरो घुणाः क्रिमयः ।
प्रकृतिकृतघ्नश्च नरः स्वाश्रयमविनाश्य नैधन्ते ॥

384

न विना परवादेन रमते दुर्जनो जनः ।
आ हि सर्वरसान्भुक्त्वा विनामेध्यं न तृप्यति ॥

385

वरमत्यन्तविफलः सुखसेव्यो हि सज्जनः ।
न तु प्राणहरस्तीक्ष्णः शरवत्सफलः खलः ॥

386

स्वभावेनैव निशितः कृतपक्षग्रहोपि सन् ।
शरवद्गुणनिर्मुक्तः खलः कस्य न भेदकः ॥

387

दुर्जनः सुजनीकर्तुं यत्नेनापि न शक्यते ।
संस्कारेणापि लशुनं कः सुगन्धीकरिष्यति ॥

388

नीचः समुत्थितोवश्यमनवाप्य पराश्रयम् ।
छिद्रेण रतिमाप्नोति दृष्टान्तोत्र कटीभवः ॥

389

परवादे दशवदनः पररन्ध्रनिरीक्षणे सहस्राक्षः ।
सद्वृत्तवृत्तिहरणे बाहुसहस्रार्जुनो नीचः ॥

390

दुर्जनदूषितमनसां पुंसां सुजनेपि नास्ति विश्वासः ।
बालः पायसदग्धो दध्यपि फूत्कृत्य भक्षयति ॥

391

आदौ लज्जयति कृतं मध्ये परिभवति रिक्तमवसाने ।
खलसंगतस्य कथयत यदि सुस्थितमस्ति किञ्चिदपि ॥

392

परमर्मदिव्यदर्शिषु जाल्यैवोचितनिगूढवैरेषु ।
कः खलु खलेषु शङ्कां श्रययिष्यति दम्भनिरतेषु ॥
केषामपि

393

भजः सुखमाराध्यः सुखतरमाराध्यते विशेषज्ञः ।
ज्ञानलवदुर्विदग्धं ब्रह्मापि नरं न रञ्जयति ॥
भर्तृहरे .

394

अस्थानाभिनिवेशी प्रायो जड एव भवति नो विद्वान् ।
बालादन्यः कोम्भसि जिघृक्षतीन्दोः स्फुरद्विम्बम् ॥

395

लब्धोदयोपि हि खलः प्रथमं स्वजनं नयति परितापम् ।
उद्वच्छन्दवदहनो जन्मभुवं दारु निर्दहति ॥

396

अल्पश्रुतलव एव प्रायः प्रकटयति वाग्विभवमुच्चैः ।
सर्वत्र कुनट एव हि नाटकमधिकं विडम्बयति ॥

397

प्रखला एव गुणावतामाक्रम्य धुरं पुरः प्रकर्षन्ति ।
तृणकाष्ठमेव जलधेरुपरिप्लवते न रत्नानि ॥

398

महतां यदेव मूर्धसु तदेव नीचास्तृणाय मन्यन्ते ।
लिङ्गं प्रणमन्ति बुधाः काकः पुनरासनीकुरुते ॥

399

सह वसतामप्यसतां जलरुहजलवद्भवत्यसंश्लेषः ।
दूरेपि सतां वसतां प्रीतिः कुमुदेन्दुवद्भवति ॥

400

ण्डिशुद्धामपि वृत्तिं समाश्रितो दुर्जनः परान्वयथते ।
पवनाशिनोपि भुजगाः परोपतापं न मुञ्चन्ति ॥

401

साधयति यत्प्रयोजनमज्ञस्तत्तस्य काकतालीयम् ।
दैवात्कथमप्यक्षरमुत्किरति घुणोपि काष्ठेषु ॥

402

प्रायः खलप्रकृतयो नापरिभूता हिताय कल्पन्ते ।
पुण्यत्यधिकमशोको गणिकाचरणप्रहारेण ॥

403

परमर्मघट्टनादिषु खलस्य यत्कौशलं न तत्कृत्ये ।
यत्सामर्थ्यमुपहतौ विषस्य तन्नोपकाराय ॥

404

अतिसन्कृता अपि शठाः सहभुवमुज्झन्ति जातु न प्रकृतिम् ।
शिरसा महेश्वरेणापि ननु धृतो वक्र एव शशी ॥

405

वायुरिव खलजनोयं प्रायः पररूपमेति संपर्कात् ।
सन्तस्तु रविकरा इव सदसद्योगेप्यसंश्लिष्टाः ॥

406

प्रेरयति परमनार्यः शक्तिदरिद्रोपि जगदभिद्रोहे ।
तेजयति खड्गधारां स्वयमसमर्था शिला छेत्तुम् ॥

407

दृग्नेपि परस्यागसि पटुर्जनो नात्मनः समीपेपि ।
स्त्रं व्रणमक्षि न पश्यति शशिनि कलङ्कं निरूपयति ॥

408

साधुप्वेवातितरामरुतुदाः स्वां विवृण्वते वृत्तिम् ।
व्याधा निघ्नन्ति मृगान्मृतमपि न तु सिंहमाददते ॥

409

अविकारिणमपि सज्जनमनिशमनार्यः प्रबाधतेत्यर्थम् ।
कमलिन्या किमिह कृतं हिमस्य यत्तां सदा दहति ॥

410

स्वगुणानिव परदोषान्वक्तुं न सतोपि शक्नुवन्ति बुधाः ।
स्वगुणानिव परदोषानसतोपि खलास्तु कथयन्ति ॥

411

कृत्वापि येन लज्जामुपैति साधुः परोदितेनापि ।
तदकृत्वैव खलजनः स्वयमुद्विरतीति धिग्लघुताम् ॥

412

आप्त्वाप्यात्मविनाशं गणयति न खलः परव्यसनकटम् ।
प्रायः सहस्रनाशे समरमुखे नृत्यति कबन्धः ॥

413

प्रकृतिखलत्वादसतां दोष इव गुणोपि बाधते लोकान् ।
विषकुसुमानां गन्धः सुरभिरपि मनांसि मोहयति ॥

414

लब्धोच्छ्रयो नीचः प्रथमतः स्वामिनं पराभवति ।
पथि धूलिरजो ह्यादावुत्थापकमेव संवृणुते ॥

415

मृगमदकर्पूरागुरुचन्दनगन्धाधिवासितो लशुनः ।
न त्यजति गन्धमशुभं प्रकृतिमिव सहोत्थितां नीचः ॥

416

उपकृतमनेन सुहृदयमिति दुर्जनेष्वस्ति न क्वचिदपेक्षा ।
होत्रा सह स्वमाश्रयमुद्धृतोभिर्दहत्येव ॥

एता रविशुभस्य.

417

उपकृतिरेव खलानां दोषस्य गरीयसो भवति हेतुः ।
अनुकूलाचरणेन हि कुप्यन्ति व्याधयोत्यर्थम् ॥

418

न परं फलति हि किञ्चित्खल एवानर्थमावहति यावत् ।
मारयति सपदि विषतरुराश्रयमाणं श्रमापनुदे ॥

419

स्वार्थनिरपेक्ष एव हि परोपघातोसतां व्यसनमेव ।
अशनायोदन्या वा विरमति फणिनो न दन्दशतः ॥

एताः प्रकाशवर्षस्य.

420

एकीभावं गतयोर्जलपयसोर्मिच्छचेतसोश्चैव ।
व्यतिरेककृतौ शक्तिर्हसानां दुर्जनानां च ॥

सामोदरशुभस्य.

421

शल्यमपि स्वलदन्तः सोढुं शक्येत हालहलदिग्धम् ।
धीरैर्न पुनरकारणकुपितखलालीकदुर्वचनम् ॥

भट्टरुद्रस्य.

422

मृगमीनसज्जनानां तृणजलसंतोषविहितवृत्तीनाम् ।
लुब्धकधीवरपिशुना निष्कारणवैरिणो जगति ॥

भट्टहरेः.

423

प्रारम्भतोतिविपुलं भृशकृशमन्ते विभेदकृन्मलिनम्
महिषविषाणमिवानृजु परुषं भयदं खलप्रेम ॥

424

पात्रमपात्रीकुरुते दहति गुणान्नेहमाशु नाशयति ।
अमले मलं प्रयच्छति दीपज्वालेव खलमैक्षी ॥

425

समर्पिताः कस्य न तेन दोषा
हठाद्गुणा वा न हताः खलेन ।
तथापि दोषैर्न वियुज्यतेसौ
स्पृष्टोपि नैकेन गुणेन चित्रम् ॥

श्रीजयवर्धनस्य.

426

आराध्यमानो बहुभिः प्रकारै-
र्नाराध्यते नाम किमत्र चित्रम् ।
अयं त्वपूर्वः प्रतिभाविशेषो
यत्सेव्यमानो रिपुतामुपैति ॥

427

विद्वानुपालम्भमवाप्य दोषा-
न्निवर्ततेसौ परितप्यते च ।
ज्ञातस्तु दोषो मम सर्वथेति
पापो जनः पापतरं करोति ॥

भौण्डस्य.

428

एवमेव नहि जीव्यते खला-
त्तत्र का नृपतिवल्लभे कथा ।
पूर्वमेव हि सुदुःसहो नलः
किं पुनः प्रबलवायुनेरितः ॥

प्रकाशवर्षस्य.

429

अमरैरमृतं न पीतमध्ये-
र्न च हालाहलमुन्वयं दरेण ।

विधिना निहितं खलस्य वाचि
द्वयमेतद्वहिरेकमन्तरन्यत् ॥

भा० अमृतदत्तस्य.

430

निमित्तमुद्दिश्य हि यः प्रकुप्यति
ध्रुवं स तस्यापगमे प्रसीदति ।
अकारणद्वेषि मनो हि यस्य वै
कथं परस्तं परितोषयिष्यति ॥

कस्यापि.

431

इतरदेव बहिर्मुखमुच्यते
हृदि तु यत्स्फुरतीतरदेव तत् ।
चरितमेतदधीरवितारकं
धुरि पयःप्रतिबिम्बमिवासताम् ॥

432

क पिशुनस्य गतिः प्रतिहन्यते ।
दशति दृष्टमपि श्रुतमप्यसौ ।
अतिसुदुष्करमव्यतिरिक्तदृ-
क्श्रुतिभिरप्यथ दृष्टिविषैरिदम् ॥

एतौ भट्टकल्लटस्य

433

गजनुरगशतैः प्रयान्तु मूर्खा
धनरहिता विबुधाः प्रयान्तु पद्म्याम् ।
गिरिशिखरगतापि काकपाली
पुलिनगतैर्न समेति राजहंसैः ॥

434

हेपयति प्रियवचनैरादरमुपदर्शयन्खलीकुरुतं ।
उत्कर्षयन् लघयति मूर्खसुहृत्सर्वथा वर्ज्यः ॥

435

प्रकटमपि न संवृणोति दोषं
गुणलवलम्पट एव साधुवर्गः ।
अतिपरुषरूपं विनापि दोषैः
पिशुनशुनां रुषतां प्रयाति कालः ॥

हरगुप्तस्य.

436

यदा विगृह्णाति तदा हतं यशः
करोति मैत्रीमथ दूषिता गुणाः ।
स्थितिं समीक्ष्योभयथा परीक्षकः
करोत्यवज्ञोपहतं पृथग्जनम् ॥

भारवे.

437

इष्टो वा सुकृतशतौपलालितो वा
श्लिष्टो वा व्यसनशताभिरक्षितो वा ।
दौःशील्याज्जनयति नैव जात्वसाधु-
र्विस्त्रम्भं भुजग इवाङ्गमध्यसुप्रः ॥

कम्यपि.

438

रूक्षं विरौति परिकुप्यति निर्निमित्तं
स्पर्शेन दूषयति वारयति प्रवेशम् ।
लज्जाकरं दशति नैव च तृप्यतीति
कौलेयकस्य च खलस्य च को विशेषः ॥

श्रीशिवस्वामिन .

439

पादाहतोथ दृढदण्डविघट्टितो वा
यं दंष्ट्रया दशति तं किल हन्ति सर्पः ।
कोप्यन्य एव पिशुनोद्य भुजंगधर्मा
कर्णे परं स्पृशति हन्त्यपरं समूलम् ॥

कस्यापि

440

युक्तं यया किल निरन्तरलब्धवृत्ते-
 रस्याभिमानतमसः प्रसरं निरोद्धुम् ।
 विद्वत्तया जगति तामवलम्ब्य केचि-
 त्तन्वन्त्यहंकृतिमहो शतशाखमान्ध्यम् ॥

मनोरथस्य.

441

नन्वाश्रयस्थितिरियं तव कालकूट
 केनोत्तरोत्तरविशिष्टपदोपदिष्टा ।
 प्रागर्णवस्य हृदये वृषलक्ष्मणोथ
 कण्ठेधुना वससि वाचि पुनः खलानाम् ॥

भट्टभल्लटस्य.

442

प्रायः स्वभावमलिनो महतां समीपे
 तिष्ठन्खलः प्रकुरुतेर्थजनोपघातम् ।
 शीतार्दितैः सकललोकसुखावहोपि
 धूमे स्थिते नहि सुखेन निषेव्यतेभिः ॥

443

धूमः पयोधरपदं कथमप्यवाप्य
 वर्षाम्बुभिः शमयति ज्वलनस्य तेजः ।
 दैवादवाप्य कलुषप्रकृतिर्महत्त्वं
 प्रायः स्वबन्धुजनमेव तिरस्करोति ॥

444

उल्लासिताखिलखलस्य विशृङ्खलस्य
 प्राग्जातविस्मृतनिजाधमकर्मवृत्तेः ।
 दैवादवाप्तविभवस्य गुणद्विषोस्य
 नीचस्य गोचरगतैः सुखमास्यते कैः ॥

केषांचित्.

445

नाश्रयमेतदधुना हतदैवयोगा-
दुर्ध्वैःस्थितिर्यदधमो न महानुभावः ।
रथ्याकलङ्कशतसंकरसंकुलोपि
पृष्ठे भवत्यवकरो न पुनर्निधानम् ॥

भट्टवासुदेवस्य.

446

प्रसह्य मणिमुद्धरेन्मकरवक्रदंष्ट्रान्तरा-
त्समुद्रमपि संतरेत्प्रचलदूर्ध्वमालाकुलम् ।
भुजंगमपि कोपितं शिरसि पुष्पवद्धारये-
न्न तु प्रतिनिविष्टमूर्खजनचित्तमाराधयेत् ॥

447

लभेत सिकतासु तैलमपि यत्नतः पीडय-
न्पित्रेच्च मृगतृणिकासु सलिलं पिपासार्दितः ।
कदाचिदपि पर्यटञ्छशविषाणमासादये-
न्न तु प्रतिनिविष्टमूर्खजनचित्तमाराधयेत् ॥

448

अरण्यरुदितं कृतं शवशरीरमुद्घातितं
स्थलेऽजमवरोपितं सुचिरमृपरे वर्षितम् ।
श्वपुच्छमवनामितं बधिरकर्णजापः कृतः
कृतान्धमुखमण्डना यदबुधो जनः सेवितः ॥

एते भट्टहरः.

449

वृथा दुग्धोनद्धान्स्तनभरनता गौरिति चिरं
परिप्लवक्तुः षण्डो युवतिरिति लावण्यमहिता ।
कुत्सा वैदूर्याशा विकचकिरणे काचशकले
मया मूढेन त्वां कृपणमगुणञ्च प्रणमता ॥

450

स्वपक्षच्छेदं वा समुचितफलभ्रंशमथवा
स्वमूर्तेर्भङ्गं वा पतनमशुचौ नाशमथवा ।
शरः प्राप्नोत्येतान्हृदयपथसंस्थोपि धनुष
ऋजोर्वक्राश्लेषाद्भवति खलु सुव्यक्तमशुभम् ॥

451

गुणानां सा शक्तिर्विपदमनुबध्नन्ति यद्दमी
प्रसन्नस्तद्वेधा मम यदि न तैर्योगमकरोत् ।
विषण्णं दौर्गत्यादिति गुणिनमालोक्य विगुणः
करोति स्वे गेहे ध्रुवमतिसमृद्धचोत्सवमसौ ॥

केषामपि.

452

अवेक्ष्य स्वात्मानं विगुणमपरानिच्छति तथा
फलत्येतन्नो वेद्विलपति न सन्तीह गुणिनः ।
निमाट्टुं शत्रुं वा परिभवितुमुद्यच्छति ततो-
प्यहो नीचे रम्या सगुणविजिगीषा विधिकृता ॥

वल्लभदेवस्य.

453

यदि परगुणा न क्षम्यन्ते यतस्त्र तदर्जने
नहि परयशो निन्दाव्याजैरलं परिमार्जितुम् ।
विरमसि न चेदिच्छाद्वेपप्रसक्तमनोरथो
दिनकरकरान्पाणिच्छन्नैर्नुदञ्छममेप्यसि ॥

महेन्द्रस्य.

454

प्रकृष्टे संपर्के भणिभुजगयोर्जन्मजनिते
मणिर्नाहेदौषान्भजति न च सर्पो मणिगुणान् ।
असाधुः साधुर्वा भवति ननु जात्यैव पुरुषो
नसङ्गाद्वैर्जन्यं न च सुजनता कस्यचिदपि ॥

455

न विषममृतीकर्तुं शक्यं प्रयत्नशतैरपि
त्यजति कटुतां न स्वां निम्बः स्थितोपि पयोहृदे ।
गुणपरिचितामार्यां वार्णां न जल्पति दुर्जन-
श्चिरमपि बलाध्माते लोहे कुतः कनकाकृतिः ॥

456

वग्महिमुखे क्रोधाविष्टे करौ विनिवेशितौ
विषमपि वरं पीत्वा सुप्तं कृतान्तनिवेशने ।
गिरिवरतटान्मुक्तश्चात्मा वरं शतधा कृतो
न तु खलजनावाप्तैरर्थैः कृतं हितमात्मनः ॥

457

वर्णस्थं गुरुलाघवं न गणयत्याशङ्कते न क्वचि-
द्रूपं नैव परीक्षते न पुरुषं वृत्तेषु वार्ता कुतः ।
कटं नायशसो विभेति महतो नैवापशब्दान्तरा-
न्मृत्युमूर्खकविः खलः कुनृपतिश्चौरश्च तुल्यक्रियाः ॥

458

सिंहो व्याकरणस्य कर्तुरहरत्प्राणान्प्रियान्पाणिने-
र्मामांसाकृतमुन्ममाथ तरसा हस्ती मुनिं जैमिनिम् ।
छन्दोज्ञाननिधिं जघान मकरो वेलातटे पिङ्गल-
मज्ञानाहतचेतसामतिरूपां कोर्यस्तिरश्वां गुणैः ॥

एते केषामपि.

459

वन्द्यान्निन्दति दुःखितानुपहसत्याबाधते बान्धवा-
ञ्जूरान्द्वेष्टि धनच्युतान्परिभवत्याज्ञापयत्याश्रितान् ।
गुह्यानि प्रकटीकरोति घटयन्त्यन्तेन वैराशयं
ब्रूते शीघ्रमवाच्यमुज्झति गुणान्गृह्णाति दोषान्खलः ॥

प्रकाशवर्षस्य.

460

हसति लसति हर्षात्तीव्रदुःखे परेषां
 स्खलति गलति मोहादात्मनः क्लेशलेशे ।
 नदति वदति निन्ध्य मानिनां किं च नीचः
 परुषवचनमल्पं श्रावितो हन्तुमेति ॥

व्यासदासस्य.

461

यदि सत्सङ्गनिरतो भविष्यसि भविष्यसि ।
 अथासज्जनगोष्ठीषु पतिष्यसि पतिष्यसि ॥

कस्यापि.

462

कर्णे तत्कथयन्ति दुन्दुभिरवै राष्ट्रे यदुद्धोषितं
 तन्नम्राङ्गतया वदन्ति करुणं यस्मात्तपावान्भवेत् ।
 श्लाघन्ते तदुदीर्यते यदरिणाप्युग्रं न मर्मन्तकृ-
 ये केचिन्ननु शायमौग्ध्यनिधयस्ते भृभृतां रञ्जकाः ॥

463

भण्डस्ताण्डवमण्डपे चटुकथावीथीषु कन्थाकवि-
 गोष्ठश्चा स्वगृहाङ्गणे शिखरिभूर्गते खटाखुः स्फुटम् ।
 पिण्डीशूरतया विटश्च पटुतां भृभृद्भे गाहते
 गच्छन्ति हृदकुटकच्छपतुलां चित्रं ततोऽन्यत्र ते ॥

एतौ कहलूम्य.

464

जाड्यं ह्रीमति गण्यते व्रतरश्चौ दम्भः शुचौ कैतवं
 शूरे निर्घृणता ऋजौ विमतिता दैन्यं प्रियालापिनि ।
 तेजस्विन्यवलिप्रता मुखरता वक्तव्यशक्तिः स्थिरे
 तत्को नाम गुणो भवेद्गुणवतां यो दुर्जनैर्नाङ्कितः ॥

भट्टहरेः.

465

आखुः कैलासशैलं तुलयति करटस्तादृश्यमांसाभिलाषी
 बभ्रुर्लाङ्गूलमूलं चलयति चपलस्तक्षकाहिं जिघांसुः ।

भेकः पारं यियासुर्भुजगमपि महावस्मरस्याम्बुराशेः
प्रायेणासन्नपातः स्मरति समुचितं कर्म न क्षुद्रकर्मा ॥

कस्यापि.

466

अगुणकणो गुणराशिर्द्वयमिह दैवात्खलमुखे पतितम् ।
प्रसरति तैलमिवैकः सलिले घृतवज्जडत्वमेत्यन्यः ॥

अथ कदर्याः

467

शरणं किं प्रपन्नानि विषवन्मारयन्ति किम् ।
न त्यज्यन्ते न भुज्यन्ते कृपणेन धनानि यत् ॥

468

कृपणेन समो दाता न भूतो न भविष्यति ।
अस्पृशन्नेव वित्तानि यः परेभ्यः प्रयच्छति ॥

469

या विपत्तिर्धनापाये नवा भोगिवदान्ययोः ।
प्रज्ञापकर्षात्प्रागेव प्राप्ता हि कृपणेन सा ॥

470

त्यागोपभोगश्चान्येन धनेन धनिनो यदि ।
भवामः किं न तेनैव धनेन धनिनो वयम् ॥

471

गृहमध्यनिखातेन धनेन रमते यदि ।
स तु तेनानुसारेण रमते किं न मेरुणा ॥

472

किंशुके किं शुकः कुर्यात्फलितेपि बुभुक्षितः ।
अदातरि समृद्धेपि किं कुर्युरूपजीविनः ॥

एते केषामपि.

473

दानोपभोगवन्ध्या या सुहृद्भिर्या न भुज्यते ।
पुंसां यदि हि सा लक्ष्मीरलक्ष्मीः कतमा भवेत् ॥

वररुचे

474

अतिसंचयकर्तृणां वित्तमन्यस्य कारणाम् ।
अन्यैः संचयीयते यत्नादन्यैश्च मधु पीयते ॥

475

यद्ददासि विशिष्टेभ्यो यदाश्नासि दिने दिने ।
तत्ते वित्तमहं मन्ये शेषं कस्यापि रक्षसि ॥

476

विडम्बनैव पुंसि श्रीः परप्रणयपांसुले ।
कान्तिं कामिह कुर्वति कुणौ कटककल्पना ॥

477

कृत्वोपकारं यस्तस्माद्वाञ्छति प्रत्युपक्रियाम् ।
दीनस्तृष्णाविधेयत्वाद्वाञ्छन्तमप्युपलेढि सः ॥

478

दानं भोगो नाशस्तिस्त्रो गतयो भवन्ति वित्तस्य ।
यो न ददाति न भुङ्क्ते तस्य तृतीया गतिर्नाशः ॥

479

दानं भोगं च विना धनसत्तामात्रकेण चेद्धनिनः ।
वयमपि किमिति न धनिनस्तिष्ठति नः काञ्चनो मेरुः ॥

480

धनिनोप्यदानभोगा गण्यन्ते धुरि महादरिद्राणाम् ।
हन्ति न यतः पिपासामतः समुद्रोपि मरुरेव ॥

481

अभ्युपयुक्ताः सद्भिर्गतागतैरहरहः सुनिर्विण्णाः ।
कृपणजनसंनिकर्षं संप्राप्त्यर्थ्याः स्वपन्तीव ॥

482

उपभोगकातराणां पुरुषाणामर्थसंचयपराणाम् ।
कन्यारत्नमिव गृहे तिष्ठन्त्यर्थ्याः परस्यार्थे ॥

483

ने मूर्खतरा लोके येषां धनमस्ति नास्ति च त्यागः ।
केवलमर्जनरक्षणवियोगदुःखान्यनुभवन्ति ॥

केषामपि.

484

कृपणसमृद्धीनामपि भोक्ताः सन्ति केचिदतिनिपुणाः ।
जलसंपदोम्बुराशेर्यान्ति त्वं शश्वदौर्वाग्रौ ॥

प्रकाशवर्षस्य.

485

प्राप्तानपि न लभन्ते भोगान्भोक्तुं स्वकर्मभिः कृपणाः ।
मुखरोगः किल भवति द्राक्षापाके बलिभुजां हि ॥

गविगुप्तग्य.

486

न निर्यियासन्ति कदर्यहस्ता-
द्धनानि पांसोरिव तैललेशाः ।
दैवात्कदाचिद्विनियोक्तुरेव
निर्गन्तुमिच्छन्त्यसुभिः सहैव ॥

487

संचितं क्रतुषु नोपयुज्यते
याचितं गुणवते न दीयते ।
तत्कदर्यपरिरक्षितं धनं
चौरपार्थिवगृहेषु गच्छति ॥

488

चरममी तरवो वनगोचराः
शकुनिसार्थवितुप्रफलश्रियः ॥
न तु धनादचगृहाः कृपणाः कृणा
निहितरत्नभुजंगमवृत्तयः ॥

489

सुसंवृतं जीवितवत्सुरक्षितै-
र्विजेपि देहे कृतयन्त्रणम्य च ।

नवानुमार्गं व्रजतो भवान्तरे
शत्रैर्धनैः पञ्चपदी न पूरिता ॥

490

अहो धनानां महती विदग्धता
सुखोषितानां कृपणस्य वेदमनि ।
व्रजन्ति न त्यागदशां न भोग्यतां
परां च कांचित्प्रथयन्ति निर्वृतिम् ॥

केशवार्प.

491

न शान्तान्तस्तृष्णा धनलवणवारिव्यतिकरैः
क्षतच्छायः कायश्चिरविरसरूक्षाशनतया ।
अनिद्रा मन्दाग्निर्नृपसलिलचौरानलभया-
त्कदर्याणां कष्टं स्फुटमधनकटादपि परम् ॥

क्षेमन्द्रस्य

492

एकैकातिशयालवः परगुणज्ञानैकवैज्ञानिकाः
मन्त्येते धनिकाः कलासु सकलास्वाचार्यचर्याचणाः ।
अप्येते सुमनोगिरां निशमनाद्विभ्यत्यहो ह्लासया
धूते मूर्धनि कुण्डले कषणतः क्षीणे भवेतामिति ॥

493

प्रीतिं न प्रकटीकरोति सुहृदि द्रव्यव्ययाशङ्कया
भीतः प्रत्युपकारकारणभयान्नाकृष्यते सेवया ।
मिथ्या जल्पति वित्तमार्गणभयात्स्तुत्यापि न प्रीयते
कीनाशो विभवव्ययव्यतिकरवस्तः कथं प्राणिति ॥

नट्टबाणस्य.

494

मत्वा सारं गुणानां शिरसि यदि शशी स्थापितो दैवयोगा-
दीशेन क्षीणविम्बः सकलमुपपद्ये किं न नीतः क्षणेन ।

मिथ्यैवं ख्यापयन्तो गुणिनि सरलतां लोकभक्त्यर्थमुच्चै-
राढ्याः कुर्वन्ति वित्तव्ययचकितधियो मानमर्थेन शून्यम् ॥

कस्यापि

अथोदाराः

495

ब्रह्माण्डमण्डलीमात्रं किं लोभाय मनस्विनः ।
शफरीस्फुरितैर्नाब्धेः क्षुब्धता जातु जायते ॥

भट्टहरे .

496

नाल्पीयसि निबध्नन्ति पदमुद्गमचेतसः ।
येषां भुवनलाभेपि निःसीमानो मनोरथाः ॥

497

पुंसामुन्नतचित्तानां सुखावहमिदं द्वयम् ।
सर्वसङ्गनिवृत्तिर्वा विभूतिर्वा सुविस्तरा ॥

एतौ कयोरपि

498

अयं बन्धुः परो वेति गणना लघुचेतसाम् ।
पुंसामुदारचित्तानां वसुधैव कुटुम्बकम् ॥

भट्टोद्भट्टस्य .

499

जरामरणदौर्गत्यव्याधयस्तावदासताम् ।
जन्मैव किं न धीरस्य भूयो भूयस्त्रपाकरम् ॥

500

परिवर्तिनि संसारे मृतः को वा न जायते ।
स जातो येन जातेन याति वंशः समुन्नतिम् ॥

501

अपि नाम स दृश्येत पुरुषातिशयो भुवि ।
गर्वोच्छूनमुखा येन धनिनो नावलोकिताः ॥

502

पृथ्वी पृथ्वी गुणा मान्याः सन्ति भूपा विवेकिनः ।
पराभवापदं यान्ति कस्मादुन्नतबुद्धयः ॥

503

अदृष्टमुखभङ्गस्य युक्तमन्धस्य याचितुम् ।
अहो वन महत्कष्टं चक्षुष्मानपि याचते ॥

एते केषामपि

504

दारिद्र्यानलसंतापः शान्तः संतोषवारिणा ।
याचकाशाविघातान्तर्दाहं को नाम पश्यतु ॥

भद्रप्रद्युम्नस्य

505

परिपूर्णगुणाभोगगरिमोद्गार एव सः ।
त्रिजगत्स्पृहणीयेस्मिन्न रुचिर्द्रविणेपि यत् ॥

धर्मदत्तस्य

506

विद्ययैव मदो येषां कार्पण्यं च धने सति ।
तेषां दैवाभिशाप्तानां सलिलादग्निरुत्थितः ॥

507

किं तथा क्रियते लक्ष्म्या या वधूरिव केवला ।
या न वेद्येव सामान्या पथिकैरपि भुज्यते ॥

विक्रमादित्यस्य

508

त्यागो गुणो वित्तवतां वित्तं त्यागवतां गुणः ।
परस्परवियुक्तौ नु वित्तत्यागौ विडम्बना ॥

509

कुसुमस्तवकस्येव द्वयी वृत्तिर्मनस्विनः ।
मूर्ध्नि वा सर्वलोकस्य शीर्यते वन एव वा ॥

510

नृणां धुरि स एवैको यः कश्चित्यागपाणिना ।
निर्माष्टि प्रार्थनापांसुधूसरं मुखमर्थिनाम् ॥

511

आकारमात्रविज्ञानसंपादितमनोरथाः ।
धन्यास्ते ये न शृण्वन्ति दीनाः प्रणयिनां गिरः ॥

512

बुद्धिर्या सत्त्वरहिता स्त्रीत्वं तत्केवलं मतम् ।
सत्त्वं चानयसंपन्नं तत्पशुत्वं न पौरुषम् ॥
कयोरपि.

513

कामं प्रियानपि प्राणान्विमुञ्चन्ति मनस्विनः ।
इच्छन्ति न त्वमित्रेभ्यो महतीमपि सत्क्रियाम् ॥
भक्षोः.

514

अत्यद्भुतमिमं मन्ये स्वभावममनस्विनः ।
यदुपक्रियमाणोपि प्रीयते न विलीयते ॥

आरराजानकस्य.

515

प्रत्युपकुर्वत्पूर्वं कृतोपकारमपि लज्जयति चेतः ।
यस्तु विहितोपकारादुपकारः सोधिको मृत्योः ॥

516

प्रत्युपकुर्वन्बह्वपि न भवति पूर्वोपकारिणा तुल्यः ।
एकोनुकरोति कृतं निष्कारणमेव कुरुतेन्यः ॥

517

जीवञ्जीवयति हि यो ज्ञातिजनं परिजनं च सुहृदश्च ।
तस्य सफला गृहश्रीर्धिगनुपजीव्यां धनसमृद्धिम् ॥

518

यच्छञ्जलमपि जलदो बल्लभतामेति सर्वलोकस्य ।
नित्यं प्रसारितकरः सवितापि भवत्यत्रभुष्यः ॥

519

नाम्रं यत्केनचिदपि मनोरथा अपि यतो निवर्तन्ते ।
तद्यदि न लभ्यतेन्यन्मनस्विनः किमभिमानफलम् ॥

520

घटनं विघटनमथवा कार्याणां भवति विधिनियोगेन ।
उचितेनुचिते कर्मणि वृत्तिनिवृत्ती ममायत्ते ॥

521

कल्पस्थायि न जीवितमैश्वर्यं नाप्यते च यदभिमतम् ।
लोकस्तथाप्यकार्यं कुरुते कार्यं किमुद्दिश्य ॥

एते केषामपि.

522

धनबाहुल्यमहेतुः कोपि निसर्गेण मुक्तकरः ।
प्रावृषि कस्याम्बुमुचः संपत्तिः किमधिकाम्बुनिधेः ॥

प्रकाशवर्षस्य.

523

उत्पादिता स्वयमियं यदि तत्तनूजा
तातेन वा यदि तदा भगिनी खलु श्रीः ।
यद्यन्यसंगमवती च तदा परस्त्री
तत्त्यागबद्धमनसः सुधियो भवन्ति ॥

भर्तृहरः.

524

द्रविणार्जनजः परिश्रमः
फलितोप्यस्य जनस्य नीरसः ।
द्रविणार्जनमात्मतुष्टये
परमावर्जयितुं गुणार्जनम् ॥

उद्यौतिषिकभट्टभास्करस्य

525

यः प्रशंसति नरो नरमन्यं
देवतासु वरदासु सतीषु ।

मुग्धधीर्धनलवस्पृहयालु-
स्तं नृशंसमहमाद्यमवैमि ॥

आनन्दवर्धनस्य.

526

यथा शरीरं किल जीवितेन
विनाकृतं काष्ठमिवावभाति ।
तथैव तज्जीवितमप्यवैमि
लोकोत्तरेण स्फुरितेन शून्यम् ॥

शङ्कुस्य.

527

सन्तोपि सन्तः क्व किरन्तु तेजः
क्व नोज्ज्वलन्तु क्व नु न प्रयन्ताम् ।
विधाय रुद्धा ननु वेधसैव
ब्रह्माण्डकोशे घटदीपकल्पाः ॥

द्विविधमवस्तस्य.

528

कदर्थितस्यापि हि धैर्यवृत्ते-
र्न शक्यते सत्त्वगुणः प्रमार्ष्टुम् ।
अधोमुखस्यापि कृतस्य बह्वे-
र्नाधः शिखा यान्ति कदाचिदेव ॥

529

जातश्च नाम न विनद्ध्यति चेत्ययुक्त-
मुत्पाद एव नियमेन विनाशहेतुः ।
तुल्ये च नाम मरणव्यसनोपतापे
मृत्युर्वरं परहितावहिताशयस्य ॥

एतां नदन्ताश्चघोषस्य.

530

इयत्यप्येतस्मिन्निरवधिमहत्यध्वनि गुणा-
स्त एवामी द्वित्रा जगज्जगता यान्ति गणनाम् ।

अहो ग्राम्यो लोकः स न परममीभिः कृतधृतिः
स्मयस्तथो यावत्कलयति समग्रं तृणमिदम् ॥

भदन्तादित्यदत्तस्य.

531

स्वचित्तपरिचिन्तयैव परितापमात्मन्यमी
न विभ्रति मनस्विनो यदमुना न तावत्क्षतिः ।
अहर्निशमिहैव ये परमनोनुवृत्त्या पुन-
र्वहन्ति त्रिजिगीषुतां किमिव तेनुक्म्पास्पदम् ॥

532

विपुलहृदयैरन्यैः कैश्चिज्जगज्जनितं पुरा
विभृतमपरैर्दत्तं चान्यैर्विजित्य तृणं यथा ।
इह हि भुवनान्यन्ये धीराश्चतुर्दश भुञ्जते
कतिपयपुरस्वाम्ये पुंसां क एष मदज्वरः ॥

533

अमुक्तायां यस्यां क्षणमपि न यातं नृपशतै-
र्भुवस्तस्या लाभे क इव बहुमानः क्षितिभुजाम् ।
तदंशस्याप्यंशे तदवयवलेदोपि पतयो
त्रिपादे कर्तव्ये विदधति जडाः प्रत्युत मुदम् ॥

एते भर्तृहरेः.

534

परेषां चेतांसि प्रतिदिवसमायास्य बहुधा
प्रसादं किं नेतुं विशसि हृदय क्लेशकलिलम् ।
प्रसन्ने त्वय्येव स्वयमुदितचिन्तामणिगुणे ।
विविक्तः संकल्पः किमभिलषितं पुष्यति न ते ॥

शङ्कुकस्य.

535

त्रिनाप्यर्थैर्धरिः स्पृशति बहुमानोन्नतिपदं
परिष्वक्तोप्यर्थैः परिभवपदं याति कृपणः ।

स्वभावेनोद्धृतां गुणसमुद्रयात्राप्रिविपुलां
दुर्तिं सैर्हीं न श्वा धृतकनकमालोपि लभते ॥

कस्यापि.

536

भुज्यन्ते स्वगृहस्थिता इव सुखं यस्यार्थिभिः संपदः
पट्टी यस्य मतिस्तमःप्रहतये द्वावेव तौ प्राणितः ।
यस्त्वात्मभरिरुन्नतेपि विभवे हीनश्च विद्वत्तया
तस्यालेख्यमणेरिवाकृतिधृतः सत्ताप्यसत्ता ननु ॥

हरिभिरुच्य.

537

आधाराय धरावकाशविधेय्याकाशमालोकेन
भास्वानात्ममहत्त्वसाधनविधावन्ये गुणाः केचन ।
इत्यस्मिन्नुपकारकारिणि सदा वर्गे परं दुस्त्यजे
दैर्न्यत्रीडकलङ्कमुज्झतु कथं चेतो महाचेतसाम् ॥

भूमिधरस्य.

538

नित्यं या गुरुभृत्यबन्धुसृजनैर्न स्वेच्छया भुज्यते
पश्यन्ति स्पृहयालवो न रिपवो यां विक्रमासादिनाम् ।
यस्याः साधुपरिक्षयेण सुहृदां नाशेन वा संभवो
नो संपद्विपदेव सा गुणवतां प्रीतिस्तया कीदृशी ॥

539

न्याय्यं मार्गमनुज्झतः सुकृतिनो दैवाद्भवन्त्यापदो
यास्ताः सन्तु बलेरिवादिपुरुषायोर्वी स्वयं यच्छतः ।
शक्रस्येव जुगुप्सितैः सुबद्धभिर्निन्द्यैर्भृशं कर्मभि-
र्देवानामुपरि प्रभुत्वमपि मे मा भूजपाकारणम् ॥

कयांयपि.

540

शय्या शाइलमासनं शुचिशिला सद्य हुमागामधः
शीतं निक्षेपवारि पानमशनं कन्दाः सहाया मृगाः ।

इत्यप्रार्थितसर्वलभ्यविभवे दोषोयमेको वने
दुष्प्रापार्थिनि यत्परार्थघटनावन्ध्यैर्वृथा स्थीयते ॥

श्रीहर्षस्य.

541

अल्पीयसामेव हि जन्मभूमे-
स्त्यागः प्रमादो विदुषां न सोस्ति ।
स्थानादपेता मणयो व्रजन्ति
राज्ञां शिरः काकमुखानि भेकाः ॥

542

शूराश्च कृतविद्याश्च रूपवत्यश्च योषितः ।
यत्र यत्र गमिष्यन्ति तत्र तत्र कृतालयाः ॥

कथोरपि.

543

रुद्रोद्रिं जलधिं हरिर्दिविषदो दूरं विहायः श्रिता
भोगीन्द्राः प्रबला अपि प्रथमतः पातालमूले स्थिताः ।
लीना पद्मवने सरोजनिलया मन्येर्थिसार्थाङ्गिया
दीनोद्धारपरायणाः कलियुगे सत्पूरुषाः केवलम् ॥

544

प्रारभ्यते न खलु विघ्नभयेन नीचैः
प्रारभ्य विघ्नविहता विरमन्ति मध्याः ।
विघ्नैः सहस्रगुणितैरपि हन्यमानाः
प्रारब्धमुत्तमगुणा न परित्यजन्ति ॥

अथान्यापदेशाः

तत्राज्ञौ

सूर्येन्दुवर्णनम्.

545

प्रसरद्भिः करैर्यस्य विकसन्ति न सद्गुणाः ।
तस्य दोषाकरस्येयं कथं नित्यास्ति पूर्णता ॥

शङ्कुस्य.

546

क्षीणः क्षीणः समीपत्वं पूर्णः पूर्णोतिदूरताम् ।
उपैति मित्राद्यच्चन्द्रो युक्तं यन्मलिनः सदा ॥

547

कथं न लज्जितस्तादृक्सविता तेजसां निधिः ।
ब्रह्माण्डखण्डिकां प्राप्य कुर्वन्पादप्रसारिकाम् ॥

कयोरपि.

548

रवेरेवोदयः श्लाघ्यः कोन्येषामुदयग्रहः ।
न तमांसि न तेजांसि यस्मिन्नभ्युदिते सति ॥

549

किमनेन न पर्याप्तं कान्तत्वं शशलक्ष्मणा ।
सुसंतप्तापि नलिनी यद्विश्वासमुपागमत् ॥

550

करान्प्रसार्य रविणा दक्षिणाशावलम्बिना ।
न केवलमनेनात्मा दिवसोपि लघूकृतः ॥

551

वर्तते येन पातङ्गिः षण्मासान्द्वौ च वत्सरौ ।
राशिः स एव चन्द्रस्य न याति दिवसत्रयम् ॥

एते भट्टनारायणस्य.

552

शिरसा धार्यमाणोपि सोमः सोमेन शंभुना ।
तथापि कृशतां धत्ते कष्टः खलु पराश्रयः ॥

कस्यापि.

553

कथं स दन्तरहितः सूर्यः स्यारीभिरुच्यते ।
यो मीनराशिं भुक्त्यैव मेषं भोक्तुं समुद्यतः ॥

५^० पाञ्चकस्य

554

पततु वारिणि यातु दिगन्तरं
 विशतु वह्निमथो व्रजतु क्षितिम् ।
 रविरसावियतास्य गुणेषु का
 सकललोकचमत्कृतिषु क्षतिः ॥

भट्टभल्लट्टस्य.

555

तत्तावदेव शशिनः स्फुरितं महीयो
 यावन्न तीक्ष्णरुचिमण्डलमभ्युपैति ।
 अभ्युद्यते सकलधामनिधौ च तस्मि-
 न्निन्दोः सिताभ्रशकलस्य च को विशेषः ॥

प्रकाशदत्तस्य.

556

सदृत्तयः सदसदर्थविवेकिनो ये
 ते पश्य कीदृशममुं समुदाहरन्ति ।
 चौरासतीप्रभृतयो ब्रुवते यदस्य
 तद्ब्रूयते यदि कृतं तदहस्करेण ॥

भट्टभल्लट्टस्य.

557

एकैव सामृतमयी सुतरामनर्घा
 काप्यस्त्यसौ शशधरस्य कला ययैव ।
 आरोपितो गुणविदा परमेश्वरेण
 चूडामणौ न गणितोस्य कलङ्कदोषः ॥

कस्यापि

558

उद्यन्त्यमूनि सुबहूनि महामहांसि
 चन्द्रोप्यलं भुवनमण्डलमण्डनाय ।
 सूर्यादृते न तदुदेति न चास्तमेति
 येनोदितेन दिनमस्तमितेन रात्रिः ॥

559

लोकानन्दाद्विरमति न यः क्षीयमाणोऽपि भूयः
स्वःस्थे तस्मिन्किल दिनमुखं नृतनं नाभविष्यत् ।
दैवं कीदृक्कथमपि यथा भर्तुमात्मानमेव
व्यग्रः कालं गमयति सखे सोप्ययं पश्य चन्द्रः ॥

एतौ आनन्दवर्धनस्य.

560

क्षीणश्चन्द्रो विशति तरणेर्मण्डलं मासि मासि
लब्ध्वा काञ्चित्पुनरपि कलां दूरदूरानुवर्त्ता ।
संपूर्णश्चेत्कथमपि तथा स्पर्धयोदेति भानो-
र्नो दौर्जन्याद्विरमति जडो नापि दैन्याद्व्यरंसीत् ॥

धाराधरस्य

561

पादन्यासं क्षितिधरगुरोर्भूध्रिं कृत्वा सुमेरोः
क्रान्तं येन क्षपिततमसा मध्यमं धाम विष्णोः ।
सोऽयं चन्द्रः पतति गगनादल्पशेषैर्मयूखै-
र्दूरारोहो भवति महतामप्युपभ्रंशनिष्ठः ॥

कालिदासस्य.

562

क्व तत्तेजस्तादृग्ज्वलनमहसो नाशपिशुनं
पराभूतिः कासौ विसदृशतराद्राहुशिरसः
त्रिधैर्योगादेतत्समुचितमिदं तु व्यथयति
त्रपाहीनो मित्रात्तदपि गगने यद्विहरति ॥

कलशकस्य.

563

पातः पृष्णो भवति महते नोपतापाय यस्मा-
त्कालेनास्तं क इव न गता यान्ति यास्यन्ति चान्ये ।
एतावत्तु व्यथयति यदालोकवाद्यैस्तमोभि-
स्तस्मिन्नेव प्रकृतिमहति व्योम्नि लब्धोऽवकाशः ॥

भट्टभल्लटस्य.

564

आ सर्गात्प्रतिवासरं रसशैत्या बोधिता पोषिता
कल्पान्तावसरेथ सैव पृथिवी स्वैरेव दग्धा करैः ।
कृत्वेत्थं किमपि स्वकर्म नियतेः पूर्वापरोपप्लुतं
कष्टं सोपि दिनान्तव्रीतकिरणस्तिग्मांशुरस्तं गतः ॥

भवानीनन्दनस्य.

565

येनोन्मथ्य तमांसि मांसलघनस्पर्धानि सर्वं जग-
च्चक्षुष्मत्परमार्थतः कृतमिदं देवेन तिग्मत्विषा ।
तस्मिन्नस्तमिते विवस्वति कियान्क्रूरो जनो दुर्जनो
यद्वधाति धृतिं शशाङ्कशकलालोकेथ दीपेथवा ॥

कस्यापि.

566

शोच्यस्तावदुमापतिः प्रभुतया यो मूर्ध्नि गङ्गोक्षिते
सच्छिद्रं नृशिरःकपालममलं चन्द्रं च धत्ते समम् ।
चन्द्रः शोच्यतरस्ततः परिभवेप्येवंविधे यः सति
ज्योत्स्नाहासविकासपाण्डुरवपुर्मुख्यां मुदं पुष्यति ॥

567

पूर्णं वीचिभुजैः स्ववृद्धिरभसादिन्दुं समालिङ्गति
क्षीणं दूरत एव मुञ्चति पिता भूत्वा जलानां निधिः ।
प्रक्षीणस्य तु येन तस्य वसुना कृत्वा क्रमेणोदयं
पूर्णत्वे च दवीयसि स्थितमहो मित्राय तस्मै नमः ॥

568

ध्वान्तेन ग्रथितैर्ग्रहक्षितिपतेर्देवस्य दूरस्थितेः
सच्चक्रप्रमदावहाभ्युदितता कैर्नाम नाकाङ्क्षिता ।
एतेनाभ्युदिनेन संप्रति पुनः कष्टं तथा चेष्टितं
लोकस्तीक्ष्णकरोयमित्यभिमुखं नैनं यथा प्रेक्षते ॥

569.

दृष्टैव यं करसहस्रहतान्धकारं
भीत्यापयान्त्यनुदिनं शतशः पिशाचाः ।
क्षीणे त्रिधौ हरिविलूनकरोति चित्रं
गृह्णाति तं द्युमणिमभ्रपिशाच एकः ॥

570

तमोऽप्रस्तं जगत्सर्वं त्रातुं भानुः सदोद्यतः ।
तं तु त्रातुं तमोऽप्रस्तं जगत्येकोपि न क्षमः ॥

571

रात्रौ गुणनिधेः पद्मात्कुमुदं यदनक्षरम्
प्राप्ता लक्ष्मीः स महिमा राज्ञो जडनिधेर्ध्रुवम् ॥

572

आभाति चन्द्ररहिता न कदापि रात्रि-
श्चन्द्रोपि रात्रिरहितो गतकान्तिरेव ।
किं कारणं यदनयोः प्रतिमासमेको
जानो निस्तरतया परिरम्भयोगः ॥

573

गगनशयनलीनां रात्रिमुत्सृज्य चन्द्रो
व्रजति धवलपक्षे कृष्णपक्षे तु रात्रिः ।
अपसरति यदीन्दोर्व्योमतल्पे प्रसुप्ता-
च्युटति तदनयोः किं तावता दम्पतित्वम् ॥

574

आशाः प्रकाशयति यस्तिमिराणि भङ्गा
बोधं दृशां दिशति भूरिगुणेष्वभीष्टः ।
खेदाय यस्य न परोपकृतिष्वटाट्या
धीमात्रमस्यति न कस्तमिनं प्रशस्यम् ॥

द्युतिधरस्य.

575

विचारस्तथ्यो वा भवतु वितथो वा किमपरं
 तथाप्युच्चैर्धाम्नो भवति बहुजल्पो जनरवः ।
 तुलोत्तीर्णस्यापि प्रथितमहिमध्वस्ततमसो
 रवेस्तादृक्तेजो न भवति हि कन्यां गत इति ॥

576

उडुगणपरिवारो नायकोप्योषधीना-
 ममृतमयशरीरः कान्तियुक्तोपि चन्द्रः ।
 भवति विगतरश्मिमण्डलं प्राप्य भानोः
 परसदननिविष्टः को लघुत्वं न याति ॥

कस्यापि.

577

उच्चः सत्फलदो यथायमहमप्येतादृगेतावता
 स्पर्धा मन्द मदोद्धतः स्वजनकेनार्केण मा मा कृथाः ।
 दूरादेव भवादृशोऽस्य महसा ध्वस्ताः समस्ताः स्वयं
 नैवेच्छत्ययमत्ययं गुणिसखः कस्यापि तेजोनिधिः ॥

प^० श्रीवक्त्रस्य.

578

तुल्या सुखस्थितिरमुष्य ममेति राज्ञि
 स्पर्धा निजेपि जनके जनकेलिहेतौ ।
 मा राजनन्दन कृथाः स हि सर्वलोक-
 ध्वान्तान्तकृद्भिरिशहस्तपवित्रितात्मा ॥

आराध्यकर्पूरस्य.

579

मात्सर्येण जहद्ब्रह्मन्त्रिसदृशे धूमध्वजे योग्यतां
 ज्ञात्वा स्वां विदधत्त्रिषं दिनपतिर्हास्यप्रशान्त्युन्मुखः ।
 दैवं वेत्ति न यः शिखी स परतो नामास्तु तत्संभवाः
 स्युर्दीपा अपि यद्वशेन जगतां तिग्मांशुविस्मारकाः ॥

कह्लणस्य.

580

पद्मा ये मदनुव्रता दधति ते क्लान्ति नुषाराहता
येष्येते दिवसा मदेकशरणाः कार्यं परं यान्ति ते ।
गच्छन्निथमसौ समाश्रितजनप्रीत्येव दृरां दिशं
हेमन्ते भगवानहर्षतिरहो लोके गतः सेव्यताम् ॥

अथ प्राणिनः

तत्र सिंहाः

581

नाभिषेको न संस्कारः सिंहस्य क्रियते वने ।
विक्रमार्जितसत्त्वस्य स्वयमेव मृगेन्द्रता ॥

582

एकोहमसहायोहं कुशोहमपरिच्छदः ।
स्वप्नेष्येवंविधा चिन्ता मृगेन्द्रस्य न जायते ॥
कयोगपि.

583

मत्तेभकुम्भनिर्भेदकटोरनखराशनिः ।
मृगागिगिति नास्मैव लघुत्वं याति केसरी ॥

584

पतन्ति नैव मातङ्गकुम्भपाटनलम्पटाः ।
वल्गत्स्वपि कुरङ्गेषु मृगारेर्नखराः खराः ॥

एतौ चीआकस्य.

585

किं कुर्मः क उपालभ्यो यत्रेदमसमञ्जसम् ।
काकिण्यपि न सिंहस्य मूल्यं कोटिस्तु दन्तिनः ।

श्रीमुक्तापीडभ्य

586

लीलादलितधृष्टेभकुम्भपीडस्य निर्भयैः ।
कथं केसरिणः क्रान्तं सुप्रस्यापि मृगैः पदम् ॥

पुण्यभ्य.

587

मत्तेभकुम्भनिर्भेदरुधिरारुणपाणिना ।
हरिणा हरिणः स्पर्धो वराकः कुरुते कथम् ॥

588

तावद्गर्जति मातङ्गो वने मदभरालसः ।
शिरोविलम्बलाङ्गूलो यावन्नायाति केसरी ॥

589

शौर्यदर्पबलाध्मातश्चसद्गण्डान्तशोभिनः ।
सटामुत्पाटय सिंहस्य किं नराः सुखमासते ॥

590

कोपादेकतलाघातनिपतन्मत्तदन्तिनः ।
हरेर्हरिणयुद्धेस्य कियान्व्याक्षेपविस्तरः ॥

591

यावदस्थिषु संलग्नाः कराः केसरिणः क्षणम् ।
यूथस्य प्राणितं तावत्तदरण्यनिवासिनः ॥

592

सगर्वगर्जद्गजगण्डमण्डली-
विखण्डनोड्डामरविक्रमक्रमः ।
अनन्तविश्रान्तकुरङ्गसंगर-
प्रसङ्गमङ्गीकुरुते कथं हरिः ॥

एते केषामपि.

593

सिंहः शिशुरपि निपतति मदमलिनकपोलभित्तिषु गजेषु ।
प्रकृतिरियं सत्त्ववतां न खलु वयस्तेजसो हेतुः ॥

श्रीवज्रायुधस्य.

594

एकाकिनि वनवासिन्यराजलक्ष्मण्यनीतिशास्त्रज्ञे ।
सत्त्वोच्छ्रिते मृगपतौ राजेति गिरः परिणमन्ति ॥

595

सिंहः करोति विक्रममलिङ्गांकाराङ्किते करे करिणः ।
न पुनर्नखमुखविलिखितभृङ्गरकुहरस्थिते नकुले ॥

596

समदकरिकुम्भशरणमदपङ्कच्छुरितकेसरसटस्य ।
सिंहस्य क इव वक्त्रे करतलमाधातुमुत्सहते ॥

केषामपि.

597

निष्प्रग्रहेषु करिपोतशतेषु मोहा-
द्वल्गत्सु बालिशतया पुरतोप्यटस्य ।
मत्तेभकुम्भदलनोचितचित्तवृत्तेः
सिंहस्य लोचननिमीलनमेव युक्तम् ॥

चीआकम्भ.

598

दृष्ट्वैव रोषवशवृर्णितकेसरांस-
मायान्तमन्तकसमं पुरतो मृगाग्निम् ।
मांसं चिखादिपुभिरेत्य पतत्रिपृगै-
र्भ्रान्तं मदान्धगजयूथपमस्तकेषु ॥

ललितानुरागस्य.

599

यः केसरी खरनखक्रकचौघपाणि-
निर्दारितेभवरकुम्भसमुद्भवेन ।
नव्येन शोणितचयेन निरस्ततृणो
नित्यं बभूव धिगहोद्य तृणेन सार्था ॥

600

विस्त्रं वपुः परवधप्रवणा च बुद्धि-
स्तिर्यक्तयैव कथितः सदसद्विवेकः ।
इत्थं न किञ्चिदपि साधु मृगाधिपस्य
तेजस्तु तत्स्फुरति येन जगद्वराकम् ॥

601

सिंहोस्तु शत्रुरथवाधिपतिर्मृगाणां
 शंसास्पदं तदपि न द्वयमेव मन्ये ।
 तस्य स्फुरत्करजवच्चशिरोभिघात-
 हेलानिपातितमतङ्गजजङ्गमाद्रेः ॥

एते केषामपि.

602

प्रेङ्खन्मयूखनखपातशिखानिखात-
 विख्यातवारणगणस्य हरेर्गुहायाम् ।
 क्रोटा निकृष्टसरमासुतदृष्टिनट-
 धाष्टर्यो निविट इति कटमिहाद्य दृष्टम् ॥

उपाध्यायधनवर्मणः.

603

मत्तेभकुम्भदलनाकुललोलवल्ग-
 दन्तः क्रणत्करजवच्चशिखाभिघातः ।
 किं केसरी जगति माननिधिस्तृणेन
 प्राणान्त्ययेपि कुरुते स्वशरीरयात्राम् ॥

भट्टवासुदेवस्य.

604

विश्वस्य स्थितये धनुर्धरतया गर्जन्तमुच्चैः पदे
 मेघं दन्तिमदान्तदुर्ललितधीर्मा सिंह लालङ्घिषीः ।
 अस्माङ्गच्चविदारितक्षितिभृतो मा पाति वर्षोपलै-
 र्हम्पालम्पटभावभाविपतनाच्चिन्त्योङ्गभङ्गः स्वयम् ॥

श्रीराजानकजोतराजस्य.

605

खरनखरनिखातोत्तुङ्गमातङ्गकुम्भ-
 स्थलविगलितमुक्तालंकृतक्षमातलस्य ।
 हरति हरिणवृन्दं किं हरेर्वैरमाजौ
 मिलितमपि समन्तादेककार्येण कुन्तम् ॥

कन्यापि.

606

अनुकृतगण्डशैलमदमण्डितगण्डतट-
भ्रमदलिमण्डलीनिविडुगुंगुमघोषजुषः ।
दलयति हेलयैव हरिरुपकरान्करिण-
स्त्रिजगति तेज एव गुरु नो विकृताकृतिता ॥

भट्टवासुदेवस्य.

607

शैलभ्रेणिगुहागृहेषु निवसञ्जीवन्निजाडम्बरै-
रव्याजोर्जितविक्रमो मृगपतिर्वीरेन्द्र मा कुप्यताम् ।
अस्मात्कुञ्जरकुम्भसंभववसापानैकहेवाकिनो
यल्लब्धं व्यसनाकुलेन मनसा स्वेनैव तच्चिन्त्यताम् ॥

प० मल्लकस्थ

608

कश्मीरान्गतुकामस्य मीरशाहाख्यभूपतेः ।
शाहाबुद्दीनभूमीन्द्रः प्राहिणोदिति लेखकम् ॥

609

किमेवमविशङ्कितः शिशुकुङ्कलोलक्रमं
पङ्क्तिमितुमीहमे विरम नैव शून्यं वनम् ।
स्थितोत्र गजयूथनाथमथनोच्छलच्छोणित-
च्छटापटलभासुगेत्कटसटाभरः केसरी ॥

भा० अमृतदत्तस्य.

610

कटोरनखराहतद्विरदकुम्भपीठस्थली-
लुठद्बुधिररञ्जितोललितकेसरः केसरी ।
गभीररवकातरगतुरतरातुरव्याहृतैः
पतन्हरिणकैः समं समरभूमिकां लज्जते ॥

611

चरत वृषभा जालीमांसं यथेच्छमभीष्टवः
पिबत नलिनीकच्छेष्वच्छं पुनर्महिषाः पयः ।

बहत करिणो भूयः शोभां मदेन कपोलयो-
रसहनतया दूरीभूतो विधेर्वत केसरी ॥

612

लब्धा डम्बरमम्बरे जलधरं गर्जन्तमालोक्य य-
हूरादुच्छलितोसि सिंह महतां तेनैव खिन्नं मनः ।
यच्चासारभयेन संप्रति दरीसांमुख्यमालम्बसे
तद्वद्वैव वयं द्विया किमपरं पातालमूलं गताः ॥

केशामपि.

613

यस्यानेकमदान्धवारणघटाकुम्भस्थलीभेदन-
व्यापारैकविनोददुर्ललितया कालोगमल्लीलया ।
उद्गर्जज्जलभारवामनघनस्पर्धा स एवाधुना
सिंहः पञ्जरपातपुञ्जिततनुर्धत्ते दशमीदृशीम् ॥

614

क्षुत्क्षामोपि जराकुशोपि शिथिलप्राणोपि कष्टां दशा-
मापन्नोपि विपन्नधीधृतिरपि प्राणेषु नश्यत्स्वपि ।
दर्पाध्मानकरीन्द्रकुम्भदलनप्रेङ्खन्नखाग्राशनिः
किं जीर्णं तृणमस्ति मानमहतामघेसरः केसरी ॥

एतौ रतिसेनस्य.

615

नास्योच्छ्रायवती तनुर्न दशनौ नो दीर्घदीर्घः करः
सत्यं वारण नैव केसरिशिशुस्त्वाडम्बरैः स्पर्धते ।
तेजोवीजमसद्यमस्य हृदये न्यस्तं पुरा वेधसा
तादृक्कादृशमेव येन सुतरां भोज्यं पशुं मन्यते ॥

आनन्दवर्धनस्य.

616

माद्यन्मातङ्गकुम्भस्थलबहलवसावासनाविखगन्ध-
व्यासङ्गव्यक्तमुक्ताफलशकलसत्केसरालीकरालः ।

व्याधीवैधव्यवेधाः स्वभुजबलमदयस्तनेजस्विधामा
विभ्यत्सारङ्गसार्थः सततमसहनः केसरी केन दृष्टः ॥

617

कः कः कुत्र न घुर्घुरायितवृरीधोरो घुरेत्सृकरः
कः कः कं कमलाकरं विकमलं कर्तुं करी नोद्यतः ।
के के कानि वनान्यरण्यमहिषा नोन्मूलयेयुर्यतः
सिंहीस्त्रेहविलासबद्धवसतिः पञ्चाननो वर्तते ॥

618

आ बाल्यादपि यो विदारितमशेन्मत्तेभकुम्भस्थली-
स्थालीमध्यकवोष्णरक्तरसवन्मुक्तापुलाकप्रियः ।
हस्तस्तस्य कथं प्रसर्पतु पुरः कृच्छ्रेष्यत्रस्थान्तरे
गर्तावर्तविवर्तमानशशकप्राणापहारे हरेः ॥

619

रक्ताक्तयन्नखरकोटिनिभादिभानां
यूथाः पलाशवनतोपि पलाय्य जग्मुः ।
सिंहस्य तस्य जरतो विषमा दशा य-
द्गोमायवैरवयवैरपि नास्ति वृत्तिः ॥

620

पर्जन्यं प्रति गर्जतः प्रतिनिधीन्विन्ध्यस्य वातोद्धता-
नम्भोधीनिव धावतः सरभसं हत्वा रणे वारणान् ।
वृक्षादृक्षमुपेयुषोल्पवपुषः शाखामृगस्योपरि
क्रुद्धः सोपि भवानहो बत गतः पञ्चास्य हास्यां दशाम् ॥

जङ्गलस्य.

621

हंकारैः स्तनितानुकारचतुरैर्न्यक्कारमाकारित-
क्षौणीभृच्छिखरश्रियो गजघटा नीत्वा मदाटोपिनीः ।
सिंहः संहतभावतो दशदिशः क्रियन्सु दुर्वाशितै-
र्गोमायुष्वपि विश्वविश्वविदितप्रौढिः किमुद्यच्छते ॥

रां जानगजस्य.

अथ गजाः

622

करिकलभ विमुञ्च लोलतां
चर विनयव्रतमानताननः ।
मृगपतिनखकोटिभङ्गुरो
गुरुरपरि क्षमते न तेङ्गुशः ॥

बाणभट्टस्य.

623

केलिं कुरुष्व परिभुङ्क्व सरोरुहाणि
गाहस्व शैलतटनिर्झरिणीपयांसि ।
भावानुरक्तकरिणीकरलालिताङ्ग-
मातङ्ग मुञ्च मृगराजरणाभिलाषम् ॥

आनन्दवर्धनस्य.

624

उच्छृङ्खलेन निरपेक्षतयोन्मदेन
येनाकुलीकृतमिदं करिणा बभूव ।
दत्त्वा पदं शिरसि हस्तिपकार्भकेण
मन्दः कथं गमित एव वशं प्रसह्य ॥

प्रकाशवर्षस्य.

625

विन्ध्याद्रिसानुतरुपुष्पपतत्पराग-
संपुञ्जपूजितकरः करियूथसेव्यः ।
योभूत्स एव नृनिदेशकरः करीन्द्रो
जातः कथं किमथवा प्रभुरत्र कालः ॥

श्रुतधरस्य.

626

अन्तःसमुत्थविरहानलतीव्रताप-
संतापिताङ्ग करिपुङ्गव मुञ्च शोकम् ।

धात्रा स्वहस्तलिखितानि ललाटपट्टे
को वाक्षराणि परिमार्जयितुं समर्थः ॥

कन्यापि

627

भो भोः करीन्द्र दिवसानि कियन्ति ताव-
दस्मिन्मरौ समतिवाहय कुत्रचित्त्वम् ।
रेवाजलैर्निजकरेणुकरप्रयुक्तै-
र्भूयः शमं गमयितासि निदाघकाले ॥

गोविन्दराजस्य.

628

अस्मिञ्छडे जगति को नु बृहत्पमाण-
कर्णः करी ननु भवेद्दुरितस्य पात्रम् ।
इत्यागतं तमपि योलिनमुन्ममाथ
मातङ्ग एव किमतः परमुच्यतेसौ ॥

भट्टवासुदेवस्य

629

न गृह्णाति प्राप्तं नवकमलकिंजल्किनि जले
न पङ्कैराह्लादं व्रजति विसमझार्धशकलैः ।
ललन्तीं प्रेमार्द्रामपि विषहते नान्यकरिणीं
स्मरन्दावभ्रष्टां हृदयदयितां वारणपतिः ॥

630

लतान्तान्नादत्ते शशिशकलशीतं न च जलं
भ्रमद्भ्रंसाङ्गाः परिहरति कान्ताः कमलिनीः ।
दधङ्गाराकारं करमपि करी जातविरहो
वितन्वन्नुच्छ्वासान्क्षणमपि वनान्ते न रमते ॥

631

नदीवप्राग्भिन्वा किसलयवदुत्पाटय न मरु-
न्मशेन्मत्तान्निन्वा करारणदन्तैः पातयजान् ।

जरां प्राप्यानार्यो तरुणजनविद्वेषजननीं
स एवायं नागः सहति कलभेभ्यः परिभवम् ॥

632

वरमियमङ्कुशक्षतिरलक्षितमापतिता
विनयविधित्सया शिरसि ते गजयूथपते ।
न पुनरपश्चिमा करजवच्चशिखाभिहतिः
प्रसभसमुत्थितस्य निशिता वनकेसरिणः ॥

भट्टबाणस्य.

633

स्वाधीनां प्रविहाय शैलकटकप्रान्ते करेणुं वने
यत्ते नागरिकाजने निपतितं सद्भावशून्ये मनः ।
तस्यैतद्दृढरज्जुबन्धनवधव्यापारखेदात्मकं
हे मत्तद्विप कर्मणः परिणतं रागानुरूपं फलम् ॥

634

क्वाकारो गिरिसन्निभः क्व च गतिर्वेगेन लीला च सा
हेलाकुड्मलितेक्षणाः क्व नु दृशस्तद्वा क्व ते बृंहितम् ।
वप्राघातरसः क्व ते क्व च करः कष्टं यदेवविधं
त्वामारुह्य शिशुः पदा परवशं संचारयत्याज्ञया ॥

635

पादाघातविवूर्णिता वसुमती त्रासालसाः पक्षिणः
पङ्काङ्कानि सरांसि गण्डकषणक्षोदक्षताः शाखिनः ।
प्राप्येदं करिपोतकैर्विधिवशाच्छादूलशून्यं वनं
तत्तन्नाम कृतं विशृङ्खलतया वक्तुं न यत्पार्यते ॥

एते केषामपि.

636

पुण्ड्रेक्षूनपि भक्षयन्धृतभृतो मांसौदनादीनपि
प्रावृण्वग्न्यविधाः कुथा अपि वहन्नक्षत्रमाला अपि ।

कर्णे चामरमालिकामपि दधन्ती तथापि स्मर-
नैन्धीनां घनसहकीवनभुवामास्ते सदा दुःखितः ॥
कस्यापि.

637

नीवारप्रसवाग्रमुष्टिकवलैर्यो वर्धितः शैशवे
पीतं येन सरोजपद्मपुटके होमावशेषं पयः ।
तं दृष्ट्वा मदमन्थरालिवलयव्यालुप्रगण्डं गजं
सोत्कण्ठं सभयं च पश्यति मुहुर्दूरे स्थितस्तापसः ॥
भञ्जो.

638

दन्ते न्यस्य करं प्रलम्बितशिराः संमील्य नेत्रद्वयं
किं त्वं वारण तप्यसे गणिकया को नाम नो वञ्चितः ।
ग्रासं शान्तमना गृहाण सततं शोकोधुना त्यज्यतां
ये मत्ता अविवेकिनश्चलधियस्ते प्राप्नुवन्त्यापदम् ॥

639

पत्युर्यत्कवलावशेषपतितग्रासेन वृत्तिः कृता
पीतं यच्च करावगाहकलुषं तत्पीतशेषं पयः ।
प्राणान्पूर्वतरं विहाय तदिदं प्राप्तं करिण्या फलं
यद्वन्धार्पणकातरस्य करिणः क्लिष्टं न दृष्टं मुखम् ॥
एतौ कथोरपि.

640

घासग्रासं गृहाण त्यज गजकलभ प्रेमबन्धं करिण्याः
पाशग्रन्थिब्रणानामभिमतमधुना देहि पङ्कानुलेपम् ।
दूरीभूतास्तवैते शबरवरवधू विभ्रमोद्भान्तरम्या
रेवाकूलोपकण्ठद्रुमकुसुमरजो धूसरा विन्ध्यपादाः ॥

हस्तिपकस्य.

641

लाङ्गूलचालनमधश्चरणावपानं
भूमौ निपत्य वदनोदरदर्शनं च ।

श्रा पिण्डदस्य कुरुते गजपुङ्गवस्तु
धीरं विलोकयति चाटुशतैश्च मुञ्जे ॥
कस्यापि.

642

यद्विन्ध्यः शिखरी तदन्तरपि यत्पीलुप्रियः पिप्पलः
सोत्कण्ठा रभसागमादभिपतद्रेणुः करेणुश्च यत् ।
तत्किं भद्रतया स्मरत्यपि करी दैवं हि सर्वकषं
तन्मृत्योरपि दुःसहं तु यदयं मन्दो धुरि स्थापितः ॥

643

मध्येविन्ध्यमुदूर्मिनार्मदनदीवातूलवातावली-
हेलोद्भूलितमल्लिकाकिसलयैर्यो वृद्धिमभ्यागतः ।
सोयं दैववशाद्दशाविरहितः शूत्कारकारी करी
निर्मज्जदजरज्जुपाशविवशः कष्टं किमावेष्टताम् ॥

644

हे गन्धकुञ्जर महागिरिकुञ्जराजि-
मद्यापि मा स्मर सलीलनिमीलिताक्षः ।
मुञ्चाभिमानमधुना भज वर्तमानं
वक्रं विधेरुपरि शासनमङ्कुशं च ॥
जह्णस्य.

645

स्वच्छस्वादुजला विहाय सरितो हर्तुं तृपं दुःसहं
मा मत्त द्विरदाक्षि निक्षिप शरत्कृष्टे तडागाम्बुनि ।
पीतेस्मिन्सकलेपि गच्छति न ते शान्तिं पिपासा जले
पामस्यैकगतेरमुष्य नियतं स्याज्जीविते संशयः ॥
कस्यापि.

अथ मृगवर्णनम्

646

दूर्वाङ्कुरतृणाहारा धन्यास्तात वने मृगाः ।
विभवोन्मत्तचित्तानां न पश्यन्ति मुखानि यत् ॥

647

अमृता विगतप्राणा सान्तःशल्यकृतव्रणा ।
अबद्धा निश्चलेवास्ते कूटसंस्थे मृगे मृगी ॥

कयोरपि

648

रज्ज्वा दिशः प्रवितताः सलिलं विषेण
पाशैर्मही हृतभुजा ज्वलिता वनान्ताः ।
व्याधाः पदान्यनुसरन्ति गृहीतबाणाः
कं देशमाश्रयति यूथपतिर्मृगाणाम् ॥

मुक्तापीडस्य.

649

द्रुततरमितो गच्छ प्राणैः कुरङ्ग वियुज्यसे
किमिति वलितग्रीवं स्थित्वा मुहुर्मुहुरीक्षसे ।
विदधति हतव्याधानां ते मनागपि नार्द्रतां
कठिनमनसामेषामेते विलोचनविभ्रमाः ॥

650

स्थलीनां दग्धानामुपरि मृगतृणामनुसरं-
स्तृषार्तः सारङ्गो विरमति न खिन्नेपि मनसि ।
अजानानस्तत्त्वं न स मृगयतेन्यत्र सरसी-
मभूमौ प्रत्याशा न च फलति विघ्नं च कुरुते ॥

651

हे सारङ्ग तृणान्यशान सलिलैः प्राणान्पुषाणाथवा
यद्वा स्याः पवनाशनस्तदपि ते साविष्कृति प्राणितम् ।
येनेयं भवनोच्छ्वसत्कुवलयप्रस्तारचारुद्युति-
र्दृष्टिर्विस्तमदोद्धताक्षिणि मुखे मूर्खस्य नायासिता ॥

652

अल्पीयःस्खलनेन यत्र पतनं कृच्छ्रेण यत्रोन्नति-
र्द्वारे वेत्रलतावितानगहने कष्टः प्रवेशक्रमः ।

हे सारङ्ग मनोरमा वनभुवस्त्यक्त्वा विशेषार्थिना
किं भूम्कटकस्थितिव्यसनिना व्यर्थ खुराः शातिताः ॥

कस्यापि.

653

नैतास्ता मलयस्य काननभुवः स्वच्छस्रवन्निर्झरा-
स्तृष्णा यासु निवर्तते तनुभृतामालोकमात्रादपि ।
रूक्षध्वाङ्गपरिग्रहो मरुरयं स्फारीभवद्भ्रान्तय-
स्ता एता मृगतृष्णिका हरिणि हे नेदं पयो गम्यताम् ॥

सातलस्य.

654

त्यक्तं जन्मवनं तृणाङ्कुरवती मातेव मुक्ता स्थली
विस्त्रम्भस्थितिहेतवो न गणिता बन्धूपमाः पादपाः ।
बालापत्यवियोगदुःखविधुरा नापेक्षिता सा मृगी
मार्गन्तः पदवीं तथाप्यकरुणा व्याधा न मुञ्चन्त्यमी ॥

655

छित्त्वा पाशमपास्य कूटरचनां भङ्गा बलाद्वागुरां
पर्यस्तामिशिखाकलापजटिलान्निर्गत्य दूरं वनात् ।
व्याधानां शरगोचरादपि जवेनोत्प्लुत्य धावनमृगः
कूपान्तः पतितः करोति विधुरे किं वा विधौ पौरुषम् ॥
एतौ मुक्तापीडस्य.

656

स्वैरी भ्राम्यसि नाथ काम्यसि परद्वाराणि नोत्ताम्यसि
नाद्यामामनिमित्तकोपकुटिलालापं मुखं पश्यसि ।
मुञ्चस्येकमपि क्षणं प्रकटितप्रेमां च न प्रेयसीं
हे सारङ्ग तवातिस्त्रुन्दरमिदं केनोपदिष्टं व्रतम् ॥

कस्यापि.

657

स्वच्छन्दं हरिणेन या विहरता दैवात्समासादिता
भङ्गप्रस्रुतदुग्धविन्दुविसरा शालेर्नवा मञ्जरी ।

निःश्वासानलदग्धकोमलतृणप्रख्यापितान्तर्व्यथ-
स्तामेव प्रतिवासरं मुनिरिव ध्यायन्वने शुष्यति ॥

धर्मकीर्तिः.

658

सारङ्गो न लतागृहेषु रमते नो पांशुले भूतले
नो रम्यासु वनोपकण्ठहरितच्छायासु शीतास्वपि ।
तामेवायतलोचनामनुदिनं ध्यायन्मुहुः प्रेयसीं
शैलेन्द्रोदरकंदरेषु गतधीः शृङ्गारिवेषः स्थितः ॥

659

भृङ्गेणाङ्गं मृगाणां कषति परिचयप्राप्तये निःस्पृहाणां
मन्दस्वच्छन्दचारी परिहरति भयादालयं यूथपस्य ।
दृष्टस्तिष्ठत्यलक्ष्यो झगिति निपतितैस्तत्कुरङ्गीकटाक्षैः
सारङ्गो दुःखमास्ते त्रिधुरविधिवशादन्ययूथप्रविष्टः ॥

660

आदाय मांसमाखिलं स्तनवर्जमङ्ग-
न्मां मुञ्च वागुरिक याहि कुरु प्रसादम् ।
अद्यापि घासकवलग्रसनानभिज्ञो
मन्मार्गवीक्षणपरस्तनयो मदीयः ॥

केषामपि.

661

पुरो रेवा पारे गिरिरतिदुरारोहशिखरः
सरः सव्ये वामे द्रवदहनदाहव्यतिकरः ।
धनुष्पाणिः पश्चाच्छवरहतक्रो धावतितरां
न यातुं न स्थातुं हरिणाशिशुरेष प्रभवति ॥

श्रीजयापीडय.

662

क क्रीडति क चरति क करोति वृत्तिं
चारि क नाम पिबति स्पर्शति क नाम ।

इत्थं मृगं निरपराधमबाधमानं
व्याधोनुधावति वधाय धनुर्दधानः ॥

663

चन्द्रः सुधांशुरयमन्निस्तुतो द्विजेशः
पुण्यैरवापि शरणाय मयेति तोषम् ।
मुग्धैणशात्र भज मा त्यज पापमेनं ॥
मीनं प्रभुज्य सहसा कृतमेषभोगम् ॥

प^० पाजकस्य.

अथ करभाः

664

करभ यदि कदाचित्प्रभ्रमन्दैवयोगा-
न्मधुकरकुलतस्त्वं प्रापयेथा मधूनि ।
विरम विरम तेभ्यः सन्ति शष्पाण्यरण्ये
प्रथममुखरसास्ते शोषयन्त्येव पश्चात् ॥

कस्यापि.

665

विकचकुमुदैः फुल्लाम्भोजैः सरोभिरलंकृतां
मरकतमणिदयामां शष्पैर्विहाय वनस्थलीम् ।
स्मरति करभो यद्वृक्षाणां चरन्मरुधन्वनां
परिचयरतिः सा दुर्वारा न सा गुणवैरिता ॥

जीवनागस्य.

666

करभदयिते यत्तत्पीतं सुदुर्लभमेकदा
मधु वनगतं तस्यालाभे विरौषि किमुत्सुका ॥
कुरु परिचितैः पीलोः पन्नैर्धृतिं मरुगोचरे
जगति सकले कस्यान्नाभिः सुखस्य निरन्तरा ॥

667

करभदयिते योसौ पीलुस्त्वया मधुलुब्धया
व्यपगतघनच्छायस्त्यक्तो न सादरमीक्षितः ।
चलकिसलयः सोपीदानीं प्ररूढनवाङ्कुरः
करभदयितावृन्दैरन्यैः सुखं परिभुज्यते ॥

668

करभ किमिदं दीर्घोच्छ्वासैः क्षिणोपि शरीरकं
विरम शङ्क हे कस्यात्यन्तं सखे सुखमागतम् ।
चर किसलयं स्वस्थः पीलोर्विमुञ्च मधुस्पृहां
पुनरपि भवान्कल्याणानां भविष्यति भाजनम् ॥

केषामपि.

669

करभ रभसात्क्रोटुं वाञ्छस्यहो भ्रवणज्वरः
शरणमथवानुज्वी दीर्घा तवैव शिरोधरा ।
पृथुगलविलावृत्तिभ्रान्तोच्चरिष्यति वाङ्मुखा-
दियति समये को जानीते भविष्यति कस्य किम् ॥

भट्टभट्टस्य

670

तथा संतुष्टः सञ्जलतृणशमीपीलुबदरै-
धरन्स्वस्थोरण्ये करभाशिशुकः शोकरहितः ।
कृतो मध्वास्वादप्रवणहृदयो मुग्धविधिना
यथा नान्यद्भुङ्क्ते न पिबति न शेते न रमते ॥

671

यस्यासीन्नवपीलुपञ्चबदरघासोपि संतुष्टये
दीर्घाध्वन्यनुगम्यते न पदवी यस्य स्वयूयैरपि ।
सोयं संप्रति याति बालकरभः क्षीणोद्यमः क्षामनां
मन्ये नूनमनेन दैवहतकेनास्वादिनं भ्रामरम् ॥

672

पीलूनां हि फलं कषायरहितं रोमन्थयित्वा मरौ
शाखाग्रं यदखादि चारु करभीवक्त्रार्पितं प्रेमतः ।
तत्स्मृत्वा करमेन खेदविधुरं दीर्घं तथा कूजितं
प्राणानामभवत्तदेव सहसा प्रस्थानतूर्यं यथा ॥

एते केषांचित्.

673

क्रमेलकं निन्दति कोमलेच्छुः
क्रमेलकः कण्टकलम्पटस्तम् ।
प्रीतौ तयोरिष्टभुजोः समायां
मध्यस्थता नैकतरोपहासः ॥
नैषधकर्तुः.

अथ खगाः

तत्रादौ

मयूराश्चातकाश्च.

674

एक एव खगो मानी वने वसति चातकः ।
पिपासितो वा म्रियते याचते वा पुरंदरम् ॥

कस्यापि.

675

अयि चकितमुग्धचातक मरुभुवि धावसि मुधा किमुह्नीवम् ।
धीष्मे दवाग्निवलितस्तापिच्छेयं न विद्युत्वान् ॥

भट्टवासुदेवस्य.

676

पिपासुरप्येव जलं शिखण्डी
प्रतीक्षते प्राणसमां पिबन्तीम् ।
नूनं प्रियास्नेहनिबद्धदृष्टिः
स्वल्पं पयः पश्यति निम्नगाह्य ॥

677

अत्युन्नतिव्यसनिनः शिरसोधुनैष
स्वस्यैव चातकशिशुः प्रणयं विधत्ताम् ।

अस्यैतदिच्छति नहि प्रततास्तु दिक्षु
ताः स्वच्छशीतमधुराः क्व नु नाम नापः ॥

भट्टभल्लटस्य.

678

केकाः कला वनभुवस्तिलकायमानो
रम्यः कलावमहिमैष शिखण्डिनोस्य ।
दुर्लक्षणं ननु विहायसि वायसादि-
क्षुण्णेप्ययं चटकतुल्यगतिर्न जातः ॥

भा° जयवर्धनस्य.

679

नीलाब्जपुञ्जरजसारुणितान्विमुच्य
स्वच्छान्सुधाधिकरसानपि वारिराशीन् ।
यच्चातकः पिबति वारिधरोदबिन्दु-
न्मन्ये तदानतिभयाच्छिरसोभिमानी ॥

680

भूमिस्थमम्बु यदि चातक पातुमिच्छेः
कण्ठव्रणं प्रकटयेस्तदयोग्यतां च ।
दिव्याम्बुपाननियमस्तत्र मोहयेत्कं
दोषोपि संवृतिमतां भजते गुणत्वम् ॥

भट्टसारस्वतस्य.

681

किं नैव सन्ति नवतामरसावतंसा
हंसावलीवलयिनो जलसन्निवेशाः ।
कोपि ग्रहो गुरुरयं बत चातकस्य
पौरंदरीं यदभिवाञ्छति वारिधाराम् ॥

682

किं दूरेण पयोधरा उपरि किं नान्ये रटन्तः भुता
निन्ध्याः पापतया स्वकुक्षिषु गताः किं नाम पक्षाः क्षयम् ।

रम्यं वा गगने न किं विहरणं किं तूष्काकावली-
पर्यायप्रतिपत्तिलाघवभयाद्भूमौ स्थिता बर्हिणः ॥

केषामपि.

683

नो ताण्डवेन नयनामृतनिर्झरेण
केकारवेण न च कर्णरसायनेन ।
बर्हेण चापि सुरचापरुचा तवाय-
मोतुर्न तुष्यति शिखिन्वधमन्तरेण ॥

कस्यापि

684

चातक तात कियद्भवता पातकमतुलमकारि ।
नवजलदादपि चञ्चुपुटे यत्तव न पतति वारि ॥

685

जलकणवितरणरहितः प्रकटितधवलितवेषः ।
चातक रटसि वृथा किं जलदः शारद एषः ॥

चर्पटीनाथस्य.

686

सन्ति कूपाः स्फुरद्गूपाः परितः सरितः शुभाः ।
तथापि चातकस्यैकः फलदो जलदोदयः ॥

687

केकानिभाद्भटयसे पटुचाटुकानि
चञ्चत्कलापमपि नृत्यसि रञ्जनाय ।
हे चातक प्रयतसे जलदं प्रतीत्यं
बिन्दुं जलस्य लभसे न च लज्जसे च ॥

688

वाहत्वमीश्वरसुतस्य विधाय बर्हि-
न्प्रम्लायितः स निजपक्षकलाप एव ।
नाराधितः स भवता पुरुषोत्तमः किं
यस्ते तृषं प्रशमयेत्कचमेघवर्षैः ॥

अथ हंसाः सारसाश्च

689

वसतोतिशयप्रीत्या मानसोचितसंस्थितेः ।
पल्वलाम्भसि हंसस्य हंसतैव विकल्प्यते ॥

690

पिबन्ति मधु पद्मेभ्यो भृङ्गाः केसरधूसराः ।
हंसाः शैवालमभ्रन्ति धिग्दैवमसमञ्जसम् ॥

कयोरपि.

691

यदि नाम दैवयोगाज्जगदसरोजं कदाचिदपि जातम् ।
अवकरनिकरं विकिरति तत्किं कृकवाकुरिव हंसः ॥

भट्टवासुदेवस्य.

692

कटु रटति निकटर्वती वाचाटष्टिभः पटुर्यत्र ।
अपसरणमेव शरणं मौनं वा तत्र हंसस्य ॥

693

अस्ति यद्यपि सर्वत्र नीरं नीरजमण्डितम् ।
रमते न मरालस्य मानसं मानसं विना ॥

कन्यापि.

694

क्षुधितोपि पद्मखण्डे जहाति रजसावृतं हि किंजल्कम् ।
गुणिनि कृतपक्षपातो बिसं तु बहु मन्यते हंसः ॥

भट्टमुक्तिकोशकस्य.

695

तरलयसि दृशं किमुत्सुका-
मकलुषमानसवासलालिते ।
अवतर कलहंसि वापिकां
पुनरपि यास्यसि पङ्कजालयम् ।

भट्टबाणस्य.

696

भृङ्गाङ्गनाजनमनोहरहारिगीत-
 राजीवरेणुकणकीर्णपिशङ्गतोयाम् ।
 रम्यां हिमाचलनदीं प्रविहाय हंस
 हे हे हताश वद कां दिशमुत्स्रुकोसि ॥

697

हे हंस मेलितपयःसलिलं विवेक्तुं
 शक्तस्य संप्रति मतिः क्व नु तेद्य याता ।
 कासारवारिणि कलां पतितां यदिन्दो-
 रादातुमिच्छसि विसाङ्कुरवाञ्छया त्वम् ॥

698

शीतांशुशेखरशिरोरुहसंभितानि
 पुण्यानि पावितजगन्ति मनोरमाणि ।
 भ्रान्त्वा चिरं सुरसरित्सलिलानि दैवा-
 ळब्धानि हातुमिह वाञ्छसि नासि हंसः ॥

699

स्थित्वा चिरं नभसि निश्चलतारकेण
 मातङ्गसङ्गकलुषां नलिनीं निरीक्ष्य ।
 उत्पन्नमन्युपरिघर्घरनिःस्वनेन
 हंसेन साश्रु परिवृत्य गतं न लीनम् ॥

700

येनोज्झितं सहचरीवदनोपनीतं
 रम्यं मृणालशकलं हिमशङ्खशुभ्रम् ।
 सोयं खगो हतविधे तव चेष्टितेन
 शेवालनाललवलम्पटतां विधत्ते ॥

701

रटसि कटु किमुच्चैर्वायस स्पर्धया मे
 विहगहतक विष्टारक्तवक्रान्तरालः ।

विततधवलपक्षाक्षेपविक्षोभिताम्भाः

कमलवनविहारी सारसोहं न काकः ॥

702

हंसो ध्वगः श्रममपोहयितुं दिनान्ते

कारण्डकाकवकभासवनं प्रविष्टः ।

मूकोयमित्युपहसन्ति लुनन्ति पक्षा-

न्नीचाश्रयो हि महतामवमानभूमिः ।

एते केषामपि.

703

क कठिनमहो पीलोः पक्षं मृदुः क विसाङ्कुरः

क कटु लवणं कौपं चाम्भः क तामरसासवः ।

क कुसुमरजो हृद्यं रूक्षाः क चोपरपांसवः

क मरुविषयो ध्वाङ्क्षेत्रं क हंस भवादृशाः ॥

श्रीभण्डकस्व.

704

भो राजहंस किमिति त्वमिहागतोसि

योसौ वकः स इह हंस इति प्रतीतः ।

तद्गम्यतां त्वरितमेव ततः प्रभाते

यावद्ददन्ति वक एष न मूढलोकाः ॥

705

अथे वापीहंसा निजवसतिसंकोचपिशुनं

कुरुध्वं मा चेतो वियति वहतो वीक्ष्य विहगान् ।

अमी ते सारङ्गा भुवनमहनीयव्रतभृतो

निरीहाणामेषां तृणमिव भवन्त्यम्बुनिधयः ॥

706

तरौ तीरोद्भूते क्वचिदपि दलाच्छादिततनुः

पतद्दारासारं गमय विषमां प्रावृषमिमाम् ।

निवृत्तायां त्वस्यां सरसि सरसोत्फुल्लनलिने

स एव त्वं हंसः पुनरपि विलासास्त इह ते ॥

707

गतं तद्गाम्भीर्यं जलमपि वृत्तं जालकशतैः
 सखे हंसोत्तिष्ठ प्रथमममुतो दग्धसरसः ।
 स यावत्पङ्कगम्भःकलुषितवपुर्भूरिविलप-
 न्न काको वाचाटश्वरणयुगलं मूर्ध्नि कुरुते ॥

708

स्पृशति न बिसं चञ्चवा भूयस्तया सह खण्डितं
 पिबति न जलं याति स्वप्नं न शेवलजालकम् ।
 कमलकालिकाभङ्गक्रीडां करोति न सारसः
 क्कणति करुणं शोकग्रस्तः प्रियाविरहाकुलः ॥

709

सरसि बहुशस्ताराद्यायां दशनपरिवन्धितः
 कुमुद विटपान्वेषी हंसो निशास्वविचक्षणः ।
 दशति न पुनस्ताराशङ्की दिवापि सितोत्पलं
 कुहकचकितो लोकः सत्येप्यपायमपेक्षते ॥

एते केषामपि.

710

मुक्ताभानि पयांसि भङ्गविलसद्गुग्धा विसग्रन्थयः
 स्फीतास्तामरसासवा विहरणक्रीडासहं सैकतम् ।
 सन्त्येव प्रतिदेशमत्रविषमे हे हंस पङ्काङ्किते
 धृष्टोक्नुष्टबके जरत्सरसि ते कोऽयं निवासग्रहः ॥

श्रीशिवस्वामिनः.

711

आपूर्येत पुनः स्फुरच्छफरिकासारोर्मिभिर्वारिभि-
 र्भूयोपि प्रविभज्यमाननलिनं पश्येम तोयाशयम् ।
 इत्याशाशततन्तुबद्धहृदयो नक्तंदिनं दीनधीः
 शुष्यत्यातपशोषितस्य सरसस्तीरे जरत्सारसः ॥

712

तावद्बोलितपङ्कजच्युतरजःपिङ्गाङ्गरागोज्ज्वलो
यः शृण्वन्कलकृजितं मधुलिहां संजातहर्षोत्सवः ।
कान्ताच्चञ्जुपुटापर्वावितविसयासग्रहेप्यक्षमः
सोयं संप्रति हंसको मरुगतः कष्टं तृणं वाञ्छति ॥

713

यां स्मृत्वा सहमैव मानससरस्त्यक्त्वा विशेषार्थिन-
स्तामिवोत्सुकचेतसः कमलिनीं दृष्ट्वा वकाध्यासिताम् ।
लीयन्ते विगताभिमानलघवस्तत्रैव भूयोपि ये
हंसास्ते न भवन्ति हंसधवलाः प्रायो वका एव ते ॥

केषामपि.

714

यामालिङ्ग्य वका गटन्ति कटुकं दीर्घोच्छ्वसत्कंधरा
यस्यामंसतटावघट्टितजलं वल्गन्त्यमी मद्ववः ।
या शश्वन्मलिनात्मकैरपि वकैर्नक्तंदिनं संव्यते
सा हंसेन मनस्विना कमलिनी युक्तं यदि त्यज्यते ॥

अर्थवर्मणः.

715

रूपं हारि मनोहरा सहचरी पानाय पात्रं मधु
क्रीडा चाप्सु सरोरुहेषु वसतिस्तेषां रजो मण्डनम् ।
वृत्तिः साधुमता वसेन सुहृदश्चारुस्वनाः षट्पदाः
मेवादैन्यविमाननाविरहितो हंसः सुखं जीवति ॥

यशःस्वामिनः.

716

मत्स्या अपि हि जानन्ति क्षीरनीरविवेचनम् ।
पसिद्धं राजहंसानां यशः पुण्यैस्त्वाप्यनं ॥

717

कुङ्कोलकनखप्रपातविगलत्पक्षा अपि स्वाभयं
ये नोद्भजन्ति पुगीपपुष्टवपुष्पगतेकेनिदग्न्यं द्विजाः ।

ये तु स्वर्गतरङ्गिणीविसलतालेशेन संवर्धिता
गङ्गानीरमपि त्यजन्ति कलुषं ते राजहंसाः कुतः ॥
कस्यापि.

अथ कोकिलाः

718

समुद्गिरसि वाचः किं पुंस्कोकिल सुकोमलाः ।
श्वभ्रेस्मिञ्च डपाषाणगुरुनिर्घोषभैरवे ॥

भा० अमृतदत्तस्य.

719

काकैः सह विवृद्धस्य कोकिलस्य कला गिरः ।
खलसङ्गेपि नैष्ठुर्यं कल्याणप्रकृतेः कुतः ॥

तक्षकस्य.

720

श्रोत्रोत्सवं तव कलं कलकण्ठ कोत्र
नादं शृणोति रतिविग्रहसंधिदूतम् ।
दात्राग्निदग्धघनपादपकोटरान्त-
राविर्भवत्कटुरवासु वनस्थलीषु ॥

कस्यापि.

721

मूकीभूय तमेव कोकिल मधुं बन्धुं प्रतीक्षस्व हे
हेलोलासितमालतीपरिमलामोदानुकूलानिलम् ।
यत्रैतास्तत्र सूक्तयः सफलतामायान्त्यमी तूलस-
त्पांसूत्तम्भभृतो निदाघदिवसाः संतापसंधायिनः ॥

भट्टशङ्करः.

722

भ्रातः कोकिलकूजितैरलमलं नार्घन्ति यस्माद्गुणा-
स्तृष्णीमाःस्व विशीर्णपर्णनिचयच्छन्नः क्वचित्कोटरे ।
उद्यानकुमवाटिकाकटुरट्टकाकावलीसंकुलः
कालोऽयं शिशिरस्य संप्रति सखे नायं वसन्तोत्सवः ॥

723

क्वचिज्जिह्वादीनादः क्वचिदतुलकाकोलकलहः
क्वचित्कङ्कारावः क्वचिदपि कपीनां कलकलः ।
क्वचिद्धोरः फेरुध्वनिरयमहो दैवघटना
कथंकारं तारं क्वणतु चकितः कोकिलयुवा ॥

अथ भ्रमराः

724

केतकीकुसुमं भृङ्गः पीड्यमानोपि सेवते ।
दोषाः किं नाम कुर्वन्ति गुणापहतचेतसः ॥

कस्यापि.

725

कुत्वापि कोषपानं भ्रमरयुवा पुरत एव कमलिन्याः ।
अभिलषति बकुलकलिकां मधुलिहि मलिने कुतः सत्यम् ॥

726

मदनमवलोक्य निष्फलमनित्यतामपि च बन्धुजीवानाम् ।
गुरुमुपगम्य भ्रमरः संप्रति जातो जपासक्तः ॥

727

भ्रमर भ्रमता दिगन्तराणि
क्वचिदासादितमीक्षितं श्रुतं वा ।
वद सत्यमपास्य पक्षपातं
यदि जातीकुसुमानुकारि पुष्पम् ॥

728

कमलं भवनं रजोङ्गरागो
मधु पानं मधुराः प्रियाप्रलापाः ।
शयनं मृदु केसरोपधानं
भ्रमरस्याम्भसि का न राजलीला ॥

729

पतितमुत्पतितं स्थिनमक्रियं
 सकरुणं कृणितं गतमागतम् ।
 कमलिनीमलिना तुहिनाहतां
 नहि तदस्ति विलोक्न्य न यत्कृतम् ॥

कस्यापि

730

कमलिनीमलिनी दयितं विना
 न सहते सह तेन निषेविताम् ।
 तमधुना मधुना निहितं हृदि
 स्मरति सा रतिसारमहर्निशम् ॥

भट्टरुद्रदत्तः.

731

मदं न लिप्सेत शिलीमुखो यदि
 द्विपात्र कर्णाग्रनिपातमाप्नुयान् ।
 परोपसर्पीं सुखलेशलिप्सया
 नरो भवत्येव पराभवास्पदम् ॥

732

मधुकर बहुशस्त्वया निरस्ताः
 कुसुमलतास्तृणवत्सुषुप्तिताग्राः ।
 फलमनुभव कण्टकावृताभ्य-
 स्तदिदमपत्रप केतकीलताभ्यः ॥

733

कुल्लेषु यः कमलिनीकमलोदरेषु
 चूतेषु यो विलसितः कलिकान्तरस्थः ।
 पश्याद्य तस्य मधुपस्य शरव्यपाये
 कुच्छ्रेण वेणुविवरे दिवसाः प्रयान्ति ॥

734

पुष्पासवं सुरभि गन्धिरजोद्गरागः
पीत्वा लतासु मधुपः कमले निषण्णः ।
बद्धोधुना शशिकरैः करुणं विरौति
संतोषहीनमिह कं न भजन्त्यनर्थाः ॥

एते केषांचित्.

735

अन्यासु तावदुपमर्दसहासु भृङ्ग
लोलं विनोदय मनः सुमनोलतासु ।
मुग्धाननामरजसं कलिकामकाले
बालां कदर्थयसि किं नवमालिकायाः ॥

विकटनितम्बाया-

736

ऐरावणाननमदाम्बुकणावपात-
संसक्ततामरसरेणुपिशङ्गिताङ्गः ।
चण्डानिलाहततुषारविशीर्णपक्षः
क्षीणः क्षितौ मधुकरो विवशोत्र शेते ॥

भट्टनायकः

737

सोत्कः परिभ्रमसि किं व्यवपातिधैर्यः
कृजन्द्गिरेफ करुणं कुष्ठमासवार्थी ।
अन्यासु पादपलतासु धृतिं बधान
भग्ना हि सा कुसुमिता सहकारवल्ली ॥

धर्मकीर्तेः.

738

स्वामोदवासितसमग्रदिगन्तराला
रक्ता मनोहरमुखा सुकुमारमूर्तिः ।
सेव्या सरोजकलिका तु यदैव जाता
नीतस्तदैव विधिना मधुपोन्यदेशम् ॥

कन्यापि.

739

जात्युज्ज्वले मधुरकोमलवाग्विलासौ
 द्वौ पुष्करे मधुकरी युगपत्प्रविष्टौ ।
 एकस्तयोर्मधुभराकुलपूर्णदेहः
 कष्टे विधौ न रजसापि युतो द्वितीयः ॥

चादस्य.

740

मधुकरगणधूतं त्यक्त्वा गतो नवमालिकां
 पुनरपि गतो रक्ताशोकं कदम्बतरुं ततः ।
 तदपि सुचिरं स्थित्वा तेभ्यः प्रयाति सरोरुहं
 परिचितगुणद्वेषी लोको नवं नवमीहते ॥

741

लिखितकमले सौन्दर्येण प्रकामहतात्मना
 किमिव न कृतं तत्र भ्रान्त्वा मधुस्पृहयालिना ।
 अधिगतरसः सोभूतस्मान्मनागपि नाल्पधी-
 र्धुरि तु लिखितस्तृष्णान्धानां जनेन विवेकिना ॥

742

भ्रमति बकुले मन्दं कुन्दे न विन्दति निर्वृतिं
 प्रकृतिसुरभौ रक्ताशोके न याति विशोकताम् ।
 सुरभिकुसुमामोदोत्कण्ठापनीतमना वने
 वहति तनुतामङ्गे भृङ्गः स्मरन्नवमालिकाम् ॥

743

स्पृशति शनकैशुम्बन्नङ्गैः करोति निपीडनं
 चरणपतनं मुद्रामेदं विधातुमपीहते ।
 समयमुचितं चित्तौत्सुक्यात्पतीक्षितुमक्षमो
 मधुकरयुवा पुण्यैर्लब्धा नवां नवमालिकाम् ॥

744

हिमोत्सन्नां दृष्ट्वा हतकमलनालां कमलिनीं
द्विरेफाः संवृत्ताः सपदि गजगण्डप्रणायिनः ।
अहो धिग्भूतानां प्रकृतिरियमप्रत्ययकरी
न कश्चित्क्षीणार्थे प्रथमगुणगन्धं गणयति ॥

745

किमामोदभ्रान्त्या भ्रमसि सुचिरं भृङ्ग ननु हे
न जानीषे तत्त्वं प्रतपतितरां ग्रीष्मसमयः ।
स्थितं शून्यं पुष्पैः प्रकटविटपं पश्य विपिनं
गतः सौरभ्यादयः प्रकृतिसुभगश्चैत्रविभवः ॥

746

केनाप्रातमुदारमस्य कुसुमं कैशुम्बितं केसरं
पीतः केन रसोस्य केन रजसा चोद्वेहितं केन वा ।
हे हे मुग्धमधुव्रत व्रज जवादन्याँस्तरून्पुष्पिता-
नुत्तालेत्र वृथैव पिप्पलतरौ किं किञ्चिदासाद्यते ।

747

प्रत्यगोत्र यथासुखं मधुरसः पातव्य इत्युत्सुक-
स्तृष्णाविभ्रमविप्रलब्धहृदयस्तत्त्वावबोधं विना ॥
निर्विण्णोप्यफलभ्रमो न विरमत्यालेख्यपद्माकरे
दुर्बुद्धिर्व्यसनी तथापि मधुपस्तृष्णाशयोद्गम्यति ॥

748

यस्याः संगमवाञ्छया न गणिता वाप्यो विनिद्रोत्पला
यामालिङ्ग्य समुत्सुकेन मनसा यातः परां निर्वृतिम् ।
भग्रां तामवलोक्य चन्दनलतां भृङ्गेण यज्जीव्यते
धैर्यं नाम तदस्तु तस्य न पुनः खेहानुरूपं कृतम् ॥

749

येनामोदिनि केसरस्य मुकुले पीतं मधु स्वेच्छया
नीता येन निशा शशाङ्कधवला पद्मोदरे शारदे ।

भ्रान्तं येन मदप्रवाहमलिने गण्डस्थले दन्तिनां
सोयं भृङ्गयुवा करीरविटपे बभ्रातु तुष्टिं कुतः ॥

केषामपि.

750

मा भूनाम सहामुनैव निधनं दैवात्कथंचित्पुन-
स्तृष्णा वा हतजीविते यदि तदा किं पुष्पशून्यं जगत् ।
येनैवोन्मथितः स एव दयितः पद्माकरो निर्दयं
दानाम्भःस्पृहयानुयात्यलिरहो लोलस्तमेव द्विपम् ॥

शङ्कुस्य.

751

सोपूर्वो रसनाविपर्ययविधिस्तत्कर्णयोश्चापलं
दृष्टिः सा मदविस्मृतस्वपरदिक्किं भूयसोक्तेन वा ।
सर्वं निश्चितवानसि भ्रमर हे यद्धारणोद्याप्यसा-
वन्तःशून्यकरो निषेव्यत इति भ्रातः क एष ग्रहः ॥

भट्टभल्लटस्य.

752

रे रे भृङ्ग मदान्धवारणचलत्कर्णानिलान्दोलन-
क्लेशक्लान्ततनो मुधैव भवता दुःखं किमित्यास्यते ।
उत्कूजत्समद्विरेफवलयप्यालुप्रकोशश्रियः
सामोदाः प्रकटाशयाः प्रतिपदं सन्त्येव पद्माकराः ॥

सुखविण्णो.

753

गन्धाढ्यां नवमालिकां मधुकरस्त्यक्त्वा गतो यूथिकां
तां त्यक्त्वापि गतः स चन्दनतहं तस्मात्सरोजं गतः ।
बद्धस्तत्र निशाकरेण सुचिरं क्रन्दत्यसौ मन्दधीः
संतोषेण विना पराभवशतं प्राप्नोति लुब्धो जनः ॥

754

रात्रिर्गमिष्यति भविष्यति सुप्रभातं
भास्वानुदेष्यति हसिष्यति पद्मिनी च ।

एवं विचिन्तयति कोषगते द्विरेफे
हा हन्त हन्त नलिनीं गज उन्ममाथ ॥

755

भ्रमन्वनान्ते वनमञ्जरीषु
न षट्पदो गन्धफलीमजिघ्रत् ।
सा किं न रम्या स च किं न रन्ता
बलीयसी केवलमीश्वरेच्छा ॥

एते केषामपि.

756

अङ्गे वृद्धिमुपागतं शिशुतया सर्वाङ्गमालिङ्गितं
मत्स्यः श्रीपरिरम्भनिर्भरतरव्याकोशकोषोन्मुखैः ।
आशाप्तैः परिपीयमानमनिशं निःस्पन्दमिन्दिन्दिरै-
र्दूरादेव निमेषशून्यनयनः पद्मं समुद्रीक्षते ॥

क्षेमेन्द्रस्य.

अथ वकाः

757

जीवतो निगिरन्मत्स्यान्मुनिवद्बुध्यते वकः ।
मृतानपि न गृध्रस्तु धिगाकारमुनीन्द्रताम् ॥

कस्यापि.

758

नालेनेव स्थित्वा पादेनैकेन कुञ्चितग्रीवम् ।
जनयति कुमुदभ्रान्तिं वृद्धवको बालमत्स्यानाम् ॥

इदं.

759

एष वकः सहसैव त्रिपन्नः
शाद्यमहो क्व नु तद्वतमस्य ।
साधु कृतान्तक कश्चिदपि त्वां
वञ्चयितुं न कुनोपि समर्थः ॥

कस्यापि.

760

निजकुलोच्चितचेष्टितमात्मनो
 यदपहाय यियाससि हंसनाम् ।
 बक चर व्रतमेव तथापि ते
 फलति तत्तद्विदं यततां नृणाम् ॥

भट्टगोविन्दराजस्य.

761

न कोलिलानामिव मञ्जु कृजितं
 न लब्धलास्यानि गतानि हंसवन् ।
 न बर्हिणानामिव चित्रपक्षता
 गुणस्तथाप्यस्ति बके बकव्रतम् ॥

भा° श्रीजयवर्धनस्य.

762

तद्वैदग्ध्यं समुदितपयस्तोयतत्त्वं विवेक्तु-
 मालापास्ते स च मृदुपदन्यासहृद्यो विलासः ।
 आस्तां नावद्वक यदि तथा वेत्सि किञ्चिच्छ्रुथाशं
 तूष्णीमेवासितुमयि सखे त्वं कथं मे न हंसः ॥

भट्टभट्टस्य.

763

कस्त्वं लोहितलोचनास्यचरणो हंसः कुतो मानसा-
 त्किं तत्रास्ति सुवर्णपङ्कजवनान्यम्भः सुधासंनिभम् ।
 मुक्ताशुक्तिरथास्ति शङ्खनिचयो वैदूर्यरोहाः क्वचि-
 च्छम्बूकाः किमु सन्ति नेति च बकैराकर्ण्य हीहीकृतम् ॥

अथ काकाः

764

तुल्यवर्णच्छदः कृष्णः कोकिलैः सह संगतः ।
 केन विज्ञायते काकः स्वयं यदि न भाषते ॥

वाल्मीकिः.

765

आत्मरुतादपि विरुतं कुर्वाणाः स्पर्धया सह मयूरैः ।
किं जानन्ति वराकाः काकाः केकारवान्कर्तुम् ॥
क्रम्यापि.

766

कृष्णं वपुर्वहतु चुम्बतु सत्फलानि
रम्येषु संचरतु चृतवनान्तरेषु ।
पुंस्कोकिलस्य चरितानि करोतु नाम
काकः किल ध्वनिविधौ ननु काक एव ॥
आ जयवर्धनस्य.

767

संप्राप्य कोकिलकुलैः कमनीयकान्तिः
कान्तस्वरैरपि बलात्खलु संनिकर्षम् ।
वैधुर्यभाजि हतवेधसि किं वराकः
काकः करोत्वनुकृतिं न ययौ यदेषाम् ॥
गोविन्दराजस्य.

768

इयं पल्ली भिल्लैरनुचितसमारम्भरसिकैः
समन्तादाक्रान्ता विषविषमबाणप्रणयिभिः ।
तरोरस्य स्कन्धे गमय समयं कीर निभृतं
न वाणी कल्याणी तदिहमुखमुद्वैव शरणम् ॥

769

किरति मुखगृहीतं भुक्तशेषं पुरीषं
विलिखति चरणाग्रैर्देवतानां शिरांसि ।
व्रजति च हतमानः साधुमूर्धस्वशङ्कः
किमिव न कुरुते खं प्राप्य काको वराकः ॥

770

दौर्भाग्यं वचसां तनोर्मलिनता चेष्टास्वहो चापलं
शङ्कायास्तदुपज्ञतैव विदिता वृत्तिस्त्ववाच्यैव सा ।

इत्थं दुष्कृतशाखिनः फलमिव स्फीतं तथाप्यातुरः
काकः कौकिललाञ्छनच्छविरुचा कटं मुहुर्मूर्च्छति ॥

वासुदेवस्य.

771

नृत्यन्तः शिखिनो मनोहरममी श्रव्यं पठन्तः शुका
वीक्ष्यन्ते न त एव खल्विह रूपा वार्यन्त एवाथवा ।
पान्थस्त्रीगृहमिटलाभकथनाल्लब्धान्वयेनामुना
संप्रत्येतदनर्गलं बलिभुजा मायाविना भुज्यते ॥

772

रे रे ध्वाङ्ग विरूक्षतास्तु वचसः काणाक्षिता क्षम्यते ।
लौल्यं नाम तवेति कात्र गणना भाण्ड्यं विभूषैव ते ।
सर्वं सोढमिदं स्वभावविहितं वहेरिवौष्ण्यं हि ते
यच्चेवं विगुणस्य कापि भवतो ग्रीवा न तत्सह्यते ॥

773

काकः कौकिलमुन्नमय्य कुरुते चूते फलास्वादनं
भुङ्क्ते राजशुकं निवार्य कुररः क्रीडापरो दाडिमम् ।
घूको बर्हिणमस्य शाखिशिखरे शेते सजानिः सुखं
हा जातं विपरीतमद्य विपिने द्येने परोक्षं गते ॥

कस्यापि.

774

किं केकीव शिखण्डमण्डिततनुः किं कीरवत्पाठकः
किं पुंस्कोकिलवत्स्वनेन मधुरः किं हंसवत्सद्गतिः ।
किं सामान्यशकुन्तशावक इव क्रीडाविनोदाकरः
काकः केन गुणेन काञ्चनमये व्यापारितः पञ्जरे ॥

775

उत्पत्तिर्मरुतां प्रभोर्युगदिने प्रख्याप्यविश्वोत्सवे
पुण्याहभ्रुतिषु प्रसिद्धिरधिका पूर्ण वयः पौरुषम् ।
काकुत्स्थेन समं सपलकलहो दैवज्ञता तादृशी
काकस्तेन गुणेन काञ्चनमये व्यापारितः पञ्जरे ॥

776

आद्यः प्रवेशसमयः स कलेयुगस्य
प्राप्तस्तिरस्कृतबहृदकहंससार्थः ।
आहूय सादरतया तपसोन्तिमोहं
काणो द्विजः प्रतिगृहं वत यत्र पूज्यः ॥

अथ कीटमणयः

777

सूर्यादन्यत्र यच्चन्द्रेष्यर्थसंस्पर्शि तत्कृतम् ।
खद्योत इति कीटस्य नाम तुष्टेन केनचित् ॥

778

घनसंतमसमलीमसदशदिशि निशि यद्विराजसि तदन्यत् ।
कीटमणे दिनमधुना तरणिकरान्तरितचारुसितकिरणम् ॥

भल्लटस्य.

779

जर्जरतृणायमदहन्सर्षपकणमप्रकाशयन्नूनम् ।
कीटत्वमात्मतन्त्रः खद्योतः ख्यापयन्भाति ॥

780

भ्राजिष्णवो नभसि भूरिहतान्धकार-
स्वल्पप्रभाः स्वतनुमात्रनिबद्धभासः ।
खद्योतकाः प्रकटतीव्रगुरुप्रभावा-
स्तावन्न सप्रतुरगः समुदेति यावत् ॥

किशोरकम्ब.

781

युष्मादृशः कृपणकाः क्रिमयोपि यस्यां
भान्ति स्म संतमसमय्यगमन्निशासौ ।
सूर्याशुदीप्रदशदिग्दिवसोधुनायं
भात्यत्र नेन्दुरपि कीटमणे किमु त्वम् ॥

782

इन्दुः प्रयास्यति विन्दुति तारकश्रीः
 स्थास्यन्ति लीढतिमिरा न मणिप्रदीपाः ।
 अन्धं समग्रमपि कीटमणे भविष्य-
 दुन्मेषमेष्यति भवानिति दूरमेतत् ॥

कथोरपि.

783

सत्त्वान्तः स्फुरिताय वा कृतगुणाद्यारोपतुच्छाय वा
 तस्मै कातरमोहनाय महसो लेशाय मा स्वस्ति भूत् ।
 यच्छायास्फुरणारुणेन खचना खद्योतनामामुना
 कीटेनाहितयापि जङ्गममणिभ्रान्त्या विडम्ब्याभहे ॥

भल्लटस्य.

अथ वृक्षाः

784

प्रत्यग्रैः पर्णनिचयैस्तरुर्ह्यरेव शोभितः ।
 जहाति जीर्णास्तानेव किं वा चित्रं कुजन्मनः ॥

उपाध्यायोदयस्य.

785

यथापल्लवपुष्पाढ्या यथापुष्पफलर्द्धयः ।
 यथाफलर्द्धिस्वारोहा हा मातः कागमन्दुमाः ॥

786

साध्वेव तद्विधावस्य वेधाः क्लिष्टो न यन्मुधा ।
 स्वरूपाननुरूपेण चन्दनस्य फलेन किम् ॥

भल्लटस्य.

787

मया बदरलुब्धेन वृक्षाणामनभिज्ञया
 वने कण्टकसादृश्यात्खदिरः पर्युपासितः ॥

788

महातरुर्वा भवति समृद्धो वा विनश्यति ।
नाङ्कुरप्रक्रियामेति न्यग्रोधकणिकाङ्कुरः ॥

789

पुष्पपत्रफलच्छायामूलवल्कलदारुभिः ।
धन्या महीरुहा येषां विमुखा यान्ति नार्थिनः ॥

790

पतत्यङ्गारवर्षे वा वाति वा प्रलयानिले ।
तालः स्तब्धतयारब्धस्तयैव सह नश्यति ॥

791

छायावन्तो गतव्यालाः स्वारोहाः फलदायिनः ।
मार्गद्रुमा महान्तश्च परेषामेव भृतये ॥

792

भगतीनां खलीकाराहुःखं नैत्रोपजायते ।
भवन्त्यशोकाः प्रायेण साङ्कुराः पादताडिताः ॥

केषामपि

793

यद्यपि चन्दनविटपी विधिना फलकुसुमवर्जिनो विहितः ।
निजवपुषैव परेषां तथापि संतापमपहरति ॥

भट्टादिन्यकस्य.

794

प्राप्ते वसन्तमासे वृद्धिं प्राप्नोति सकलवनराजिः ।
यन्न करीरे पत्रं तत्किं दोषो वसन्तस्य ।

795

फलितघनविटपविघटितपटुदिनकरमहसि लसति कल्पतरौ ।
छायार्थं कः पशुरपि भवति जगद्बीरुधां प्रणयी ॥

भट्टादिस्य.

796

फलकुसुमाकिसलयोज्ज्वलविटपशतान्नग्नितरणिकिरणौघे ।
मार्गतरो निकटस्थे कः पथिकः क्लान्तिमनुभवति ॥

भा अमृतवत्तस्य.

797

दूरीकृतस्वार्थलवा जनस्य
समुद्यता ये भुवि तापशान्त्यै ।
द्रुमास्त एवागतिका न विद्मः
प्रजापतेराशयलेशमत्र ॥

प्रकाशवर्षरय.

798

चन्दने विषधरान्सहामहे
वस्तु सुन्दरमगुप्तिमत्कुतः ।
रक्षितुं वद किमात्मसौष्ठवं
संचिताः खदिर कण्टकास्त्वया ॥

भल्लटस्य.

799

ग्रथित एष मिथः कृतशृङ्खलो-
विषधरैरधिरुह्य महाजडः ।
मलयजः सुमनोभिरनाश्रितो
यदत एव फलेन न युज्यते ॥

800

यत्किंचनानुचितमप्युचितानुबन्धि
किं चन्दनस्य न कृतं कुसुमं फलं वा ।
लज्जामहे भृशमपक्रम एव यातु-
स्तस्यान्तिकं परिगृहीतबृहत्कुठारः ॥

भल्लटस्य.

801

हे बालचम्पकतरो तरुणीकपोल-
लावण्यलुम्बनसुखोचितचारुपुष्प ।
किं पुष्पितेन विजहीहि विकासहास-
मुद्दामपामरगणा मरुभूमिरेषा ॥

नरेन्द्रस्य.

802

अन्तःप्रतप्तमरुसैकतदह्यमान-
मूलस्य चम्पकतरोः क विकासचिन्ता ।
प्रायो भवत्यनुचितस्थितिदेशभाजां
श्रेयः स्वजीवपरिपालनमात्रमेव ॥

803

दौर्जन्यमात्मनि परं प्रथितं विधात्रा
भूर्जद्रुमस्य विफलत्वसमर्पणेन ।
किं चर्मभिर्निशितशस्त्रशतावकृतै-
राशां न पूरयति सौर्यपरम्पराणाम् ॥

गोविन्दराजस्य.

804

किं कण्टकैकरसिकेन फलद्विषा किं
चैरस्यसीमनि किमु स्थिरकौतुकेन ।
छायाविलासविमुखेन सतां किमङ्ग-
धात्रा खलेन खदिरद्रुम एष सृष्टः ॥

वामनस्य.

805

लब्धं चिरादमृतवत्किममृत्यवे स्या-
ह्रीर्ध रसायनवदायुरुत प्रदद्यात् ।
एतत्फलं यदयमध्वगशापदग्धः
स्तब्धः फलं फलति वर्षशतेन तालः ॥

नल्लटस्य.

806

हे वृक्ष शोभित महाफलभारलक्ष्म्या
क्षुत्तापशान्तिजनकैकजगत्प्रसिद्ध ।
त्वत्तो मया कथमपीदमधो निरस्त
मेकं फलं शकुनिखण्डितमल्पमात्रम् ॥

कस्यापि.

807

अत्यन्तशीतलतया सुभगस्वभाव
मत्स्यं न कश्चिदपि ते तरुरस्ति तुल्यः ।
छायार्थिनामपि पुनर्विकटद्विजिह्व-
सङ्गेन चन्दन विषद्रुमनिर्विशेषः ॥

भा० अमृतहस्तस्य.

808

कथमियति वनान्ते कश्चिदेको न तादृ-
ग्वरवनतरुश्चैः पुष्पवल्लीफलाढ्यः ।
जगदसुखविधातुर्दग्धधातुर्नियोगा-
द्धवखदिरपलाशाः केवलं वृद्धिभाजः ॥

809

शाखासंततिसंनिहृद्धगगनाभोगस्य लब्ध्वा तरो-
श्रजायां यस्य भवद्भिरेव शमिता घर्मापदोनेकशः ।
भोः पान्था ननु दृश्यतां विधिगतस्तस्यैव कालक्षय-
प्रक्षीणस्य तलेद्य तप्तसिकताङ्गारैः परं दह्यते ॥

कथोरपि.

810

चित्रैर्यस्य पतञ्जिभिर्दशदिशो भ्रान्त्वा समेतैः सुखं
विभ्रान्तं शयितं प्रभुक्तमुषितं स्कन्धे फलैः प्रश्रिते ।
तस्यैवोन्माथितस्य दुष्टकरिणा मार्गद्रुमस्याधुना
कारीषाय कथन्ति शोषपरुषां गोपालबालास्त्वचम् ॥

शिवस्वामिन .

811

संतोषः किमशक्तता किमथवा तस्मिन्नसंभावना
शोभेयथ च काननस्थितिरियं प्रद्वेष एवाथवा ।
आस्तां खल्वनुरूपया सकलया पुष्पश्रिया दुर्विधे
संवन्धोननुरूपयापि न कृतः किं चन्दनस्य त्वया ॥

812

मन्मूलः प्रथितोन्नतिर्घनलसच्छायः स्थितः सत्पथे
सेव्यः सद्भिरितीदमाकलयता तालोध्वगेनाश्रितः ।
पुंसः शक्तिरियत्यसौ स तु फलेदद्याथवा श्रोथवा
काले काप्यथवा कदाचिदथवा नेत्यत्र वेधाः प्रभुः ॥

813

यज्जानोमि चतुष्पथे घनलसच्छायोसि किं छायया
संयुक्तः फलितोसि किं यदि फलैः पूर्णोसि किं संनतः ।
हे सद्बृक्ष सहस्व संप्रति सखे शाखाशिखाकर्षण-
क्षोभामोटनभञ्जनानि जनतः स्वैरेव दुश्चेष्टितैः ॥

भदन्तज्ञानवर्मणः.

814

सुस्कन्धस्य विसारिसौरभगुणाक्रान्ताखिलाशस्य ते
तन्वीचारापयोधरान्तरकृतस्पर्शस्य गोप्याकृतेः ।
दोषः कोपि भुजंगसंगमकृतः प्रोद्धृत एषोधुना
येन त्वां परिहृत्य चन्दनतरो यान्त्यध्वगा दूरतः ॥

कन्यापि.

815

छिन्नस्तप्रसुहृत्स चन्दनतरूर्युगं पलाय्यागता
भोगाभ्याससुखासिकाः प्रतिदिनं ता विस्मृतास्तत्र वः ।
दंष्ट्राकोटिविषोल्कया प्रतिकृतं तस्य प्रहर्तुर्न चे-
त्किं तेनैव सह स्वयं न निधनं याताः स्थ भो भोगिनः ॥

816

त्वन्मूले पुरुषायुषं गतमिदं कालेन संशुष्यतां
क्षोदीयांसमपि क्षणं परमतः शक्तिः कुतः प्राणितुम् ।
नत्स्वस्त्यस्तु विवृद्धिमोहि महतीमद्यापि का नस्त्वरा
कल्याणैः फलितासि तालविटपिन्पुत्रेषु पौत्रेषु वा ॥

एतौ भदभट्टरस्य

817

छायास्यैव घना सुगन्धिरयमेवापन्नतापच्छिदा-
मयेस्यैव गुणग्रहः सगुणता किं चन्दनस्योच्यताम् ।
आ मूलात्पुनरेष बद्धवृतिभिर्व्यालैस्तथा दूषितो
जाने येन वरं धवोथ खदिरोप्यन्योथवा न त्वयम् ॥

योआकस्य.

818

न श्लाघ्यानि फलानि पल्लवकृता छाया न वाञ्छापि सा
नो पुष्पं सुमनोहरं न विहगाः शब्दामृतस्यन्दिनः ।
काकव्रातपुरीषनिर्भरजरन्मूर्तेरश्रुद्धात्मनो
निःस्तब्धस्य तरोरधः कथमहो सृष्टोसि दुर्वेधसा ॥

819

नास्य स्वादुफलं न चारु कुसुमं न स्निग्धपर्णा लता
न च्छाया क्लमहारिणी न च कलकाणास्तथा पत्रिणः ।
एषोसौ खदिरद्रुमः किमथवा पान्थेन दृष्टस्त्वया
तत्किं पान्थ कटोरकण्टकमुखैर्गात्रक्षतार्था भवान् ॥

भट्टवृद्धः.

820

स्निग्धाः पल्लविनः प्रकामविटपव्याविद्धवण्डातपा
नम्राः स्वादुफलाः समाश्रितजनक्षुत्तापविच्छेदिनः ।
दग्धास्ते तरवः प्रयान्तु पथिकास्तेष्वेव मार्गेष्वमी
रूक्षाः कण्टकिनः ससर्पविवरा भूयः प्ररूढा द्रुमाः ॥

821

छाया नात्मन एव या कथमसावन्यस्य निष्प्रग्रहा
शीतोष्मापदि शीतलस्तलभुवि स्पन्दोनिलादेः कुतः ।
वार्ता वर्षशते गते किल फलं भावीति वर्तिव सा
द्राघिम्गा मुषिताः कियच्चिरमहो तालेन बाला वयम् ॥

822

कस्त्वं भोः कथयामि दैवहतकं मां विद्धि शाहोटकं
वैराग्यादिव वक्षि साधु विदितं कस्मादिदं कथ्यते ।
वामेनात्र वटस्तमध्वगजनः सर्वात्मना सेवते
न च्छायापि परोपकारकृतये मार्गस्थितस्यापि मे ॥

823

भामोदैर्मरुतो मृगाः किसलयैर्लम्बैस्त्वचा तापसाः
पुष्पैः पट्टरणाः फलैः शकुनयो घर्मादिताश्छायाया ।
स्कन्धैर्गन्धगजाश्च विश्रमरुजाः शश्वद्विभक्तास्त्वया
प्राप्तस्त्वं द्रुम बोधिसत्त्वपदवीं सत्यं कुजाताः परे ॥

824

भ्राम्यद्भृङ्गभरावनम्रकुसुमच्योतन्मधूद्वन्धिषु
च्छायावत्सु तलेषु पान्थनिवहा विश्रम्य गेहेष्विव ।
नित्यं निक्षेपवारिवारितनृषस्तृप्यन्ति येषां फलै-
स्ते नन्दन्तु फलन्तु यान्तु च परामत्युन्नतिं पादपाः ॥

825

हे हे मण्डितमार्ग मार्गविटपिञ्जीव्याः समाः शाश्वती-
रद्याप्यावृणु दिक्तटानि विटपैः सालैश्चुम्बाम्बरम् ।
मूले विश्रमणाशयैव लुठिता यन्न त्वया केवलं
घर्मर्तैः परिमोचिताः फलशतैर्यावद्वयं तर्पिताः ॥

826

वृद्धिर्यस्य तरोर्मनोरथशतैराशावता प्रार्थिता
जातोसौ सरसः प्रवासिफलदः सर्वाश्रितोपाश्रयः ।
नानादेशसमागतैरविदितैराक्रान्तमन्यैः खगै-
स्तं लब्ध्वावसरोपि वृद्धशकुनिर्दरे स्थितो वीक्षते ॥

827

दावाभिषोषदुःखं खरपवनजलक्लेशमर्काच्च तापं
मातङ्गाकर्षणानि व्यसनमपि गुरु प्राप्तवन्तोपि वञ्चातु

शरुच्छायाफलानि त्वत्रमपि कुसुमं मञ्जरीः पल्लवान्वा
नार्थिभ्यो वारयन्ति प्रतिदिवसमहो साधु वृत्तं तरूणाम् ॥

828

हंसाः पद्मवनाशया बलिभुजो गृध्राश्च मांसाशया
पान्थाः स्वादुफलाशया मधुलिहः सौरभ्यगन्धाशया ।
दूरान्निष्फलरक्तपुष्पनिचयैर्निःसार रथ्योन्नते
रे रे शल्मलिपादप प्रतिदिनं के न त्वया वञ्चिताः ॥

829

भ्रातर्भीममरुध्रमश्रमशमव्यापारपारंगमं
मत्वा चन्दनपादपं पथिक मा विश्रान्तये शिश्रियः ।
एतस्यान्तिकवार्तिभिर्घनविषज्वालावलीभीषणै-
राश्रास्य स्मृतिशेषतां विषधरैर्नीताः कियन्तोध्वगाः ॥

830

उच्चैर्यो मधुपानलुब्धमनसां भृङ्गाङ्गनानां गणै-
रुद्गीतो रचितालयः खगकुलैर्देशान्तराढागतैः ।
आसीद्यश्च निषेवितोध्वगशतैर्याप्मोष्मतान्तिच्छिदे
सोयं संप्रति दुर्मदेन दलितश्चायातरुदन्तिना ॥

831

भुक्तं स्वादुफलं कृतं च शयनं शाखाग्रजैः पल्लवै-
स्त्वच्छायापरिशीतलं च सलिलं पीतं विनीतः क्लमः ।
विश्रान्तं सुचिरं ततोपि मनसा प्राप्ता परा निर्वृति-
स्त्वं सन्मार्गतर्ह्वयं च पथिका भूयात्पुनः संगमः ॥

अथ मेवाः

832

अस्येव भूभृतां मूर्ध्नि दिवि वा द्योततेम्बुदः ।
मरुद्भिर्भज्यमानोपि स किमेति रसातलम् ॥

833

अम्बुदः कृतपदो नभस्तले
तोयपुरपरिपूरितोदधिः ।
गोष्पदस्य भरणेप्यशक्तिमा-
नित्यसत्यमभिधीयते कथम् ॥

महर्षे..

834

एतदत्र पथिकैकजीवितं
पश्य शुष्यति कथं महत्सरः ।
धिङ्मुधाम्बुधर रुद्धसद्गति-
वर्धिता किमिह हृदवाहिनी ॥

प्रकाशवर्षस्य.

835

स्वार्थानपेक्षं जनतापशान्त्यै
नित्योदिताः सन्ति पयोमुचोमी ।
विवर्षिणस्तानवगृह्णते ये
सन्त्येव ते केपि महानुभावाः ॥

836

क्व दृष्टमन्धेन बलाहकेन
घ्रातुं गवा यन्न तृणं निघृष्टम् ।
महातरुर्बन्धुरिवाध्वगाना-
मायात्ववक्ष्यायकर्णैर्दरिद्रः ॥

कस्यापि.

837

उत्तुङ्गशैलशिखराश्रयणेन केचि-
दुद्दामवीचिवलिताः सरितो भवन्ति ।
अन्ये पुनर्जलकणास्तृणलोष्टपाता-
दम्भोमुचां पयसि न क्षयमान्पुवन्ति ॥

कस्यापि.

838

यत्रोषितोसि चिरकालमकिंचनः स-
न्नर्णःप्रतिग्रहधनग्रहणाधमर्णः ।
निर्लज्ज गर्जसि समुद्रतटेपि तत्र
धृष्टोधमस्तव समो घन नैव दृष्टः ॥

839

आस्यं निरस्य रसितैः सुचिरं विहस्य
गात्रान्तरेषु घन वर्षसि चातकस्य ।
तच्चञ्चुकोटिकुटिलायतकंधरस्य
प्राणाल्ययोस्य भवतः परिहासमात्रम् ॥

जह्णस्य.

840

आक्रम्योच्चैः शिरसि वसतिर्भूतामुन्नतानां
तोयादानं तदपि जलधेल्लोकसंतापशान्त्यै ।
दीर्घा छाया प्रकृतिमहति व्योम्नि चाभोगबन्धो
हे हे मेघ स्पृहयति न ते कः किलेत्थं व्रताय ॥

841

कृत्वा चुम्बनमम्बरेतिगहने विद्योत्य विद्युलता
जाड्यादूर्जितगर्जितेन बहुधा स्पर्धा च कृत्वा घनैः ।
तत्पश्चान्नयता रजोपि न शमं भूमौ घनेनामुना
हासायैव कृतं यथोन्नतिभूतः सर्वे चिरं लज्जिताः ॥

वृद्धेः

842

साधूत्पातघनौघ साधु सुधियां ध्येयं धरायामिदं
कोन्यः कर्तुमलं तवैव घटते कर्मेदृशं दुष्करम् ।
सर्वस्यौपयिकानि यानि कतिचित्क्षेत्राणि तत्राशनिः
सर्वानौपयिकेषु दग्धसिकतारण्येष्वपां वृष्टयः ॥

843

भैकैः कोटरशायिभिर्मृतमिव श्मान्तर्गतं कच्छपैः
पाटीनैः पृथुषङ्ककृटलुडितैर्यस्मिन्मुहुर्मूर्छितम् ।
तस्मिञ्जुष्कसरस्यकालजलदेनागत्य तच्चेष्टितं
येना कण्ठनिमग्नवन्यकरिणां यूयैः पयः पीयते ॥

शशिधनात्यगल

844

यद्भृमृतो लघुगुणैरपि बद्धमूल-
मापादिनानि सहसैव तृणैः शिरांसि ।
अम्भोमुचः प्रचुरवर्षविशृङ्खलस्य
तच्चेष्टितं दुरवधारगतेर्जलस्य ॥

श्रीजयवर्धनस्य

845

कुञ्जोदिते विरलविरलान्वारिविन्दुन्प्रवृद्धो
गर्जत्येकः सरभसतरं पश्य तन्मात्रलाभात् ।
नृत्यत्यन्योप्यतुलमहिमश्लाघ्यभूमिर्न जाने
मध्यादाभ्यां विपुलहृदयश्चातकः किं नु मेघः ॥

कस्यापि

846

गवास्ते जीमृताः स्फुरदलिकुलश्यामवपुषः
श्रिया येषां लोके स्थलजलविभागोप्यपहतः ।
तृथा तृष्णान्धः किं भ्रमसि विधुरश्चातकशिशो
शरज्जीमृतोयं कुत इह पयोविन्दुरपि ते ॥

विश्रान्तिवर्मणः

847

पद्यामः किमयं विचेष्टत इति स्वल्पाभ्रसिद्धिक्रियै-
र्दीर्घाङ्गमुपेक्षितेन बलवत्कर्मेरितैर्मन्त्रिभिः ।
लब्धात्मप्रसरेण रक्षितुमथाशक्येन मुक्ताशनिं
स्फीतस्तावदहो घनेन रिपुणा दग्धो गिरिग्रामकः ॥

नटमलदृश्य

848

गर्जित्वा बहु संनिरुध्य गगनं प्रच्छाद्य दिङ्मुण्डलं
संपाद्योद्गतिनेन्द्रनीलशकलदयामाभिरामं वपुः ।
प्राप्ते वारिधरागमेपि सलिलं तत्त्यक्तमम्भोमुवा
चञ्चुश्चातकपोतकस्य सकला सिक्ता न येन स्वयम् ॥

कस्यापि.

849

अत्रोत्पातघनेन मन्त्रिविकले शून्याम्बरव्यापिना
धृष्टस्वप्रकृतिक्रियासमृचिते ग्रामे तथा जृम्भितम् ।
रथ्याकर्दमवाहिनामतिशुचिस्वच्छात्मनामन्तरं
नाप्यज्ञायि जनैर्यथौघपयसां स्रोतोजलानामपि ॥

भट्टवृद्धे..

850

रे मेघाः स्वशरीरदानगुरु किं बौद्धं यशो न श्रुतं
युष्माभिः किमु पारिजातचरितं नाकर्णितं वा क्वचित् ।
येनैतत्सुखलभ्यमम्बु ददतां युष्माकमुद्गर्जतां
नो लज्जाप्यभिजायतेतिरभसाद्योऽभ्युद्धतं धावताम् ॥

कलशकस्य.

851

स्थाने वर्षति नैव गर्जति वृथा क्लान्तिं हरत्यञ्जसा
क्षेत्राणां परितापजर्जररुचां क्षेमंकरः क्षमातले ।
यद्यद्भद्रकसान्द्रतां हृदि दधात्यन्यत्करोत्युल्लस-
न्सन्मेषोयममोघदर्शनघनस्निग्धच्छत्रिर्वर्धताम् ॥

852

नो गर्जत्यम्बुराशिस्त्रिजगदधिपतिप्रार्थितार्थप्रदान-
व्यापारस्फीतकीर्तिः स्फुरदनलशिखानर्धरत्नैकपूर्णः ।
तत्तोयस्तोकमात्रव्यपहतविकृतिः प्राकृतोयं प्रकृत्या
शृण्ये क्षिप्ताम्बु गर्जत्यगणितनिधनो वारिवाहः सगर्वम् ॥

गतावमृतवर्धनस्य.

अथ समुद्रः

853

न पालयति मर्यादां वेलाख्यामम्बुधिस्तथा ।
तृप्यतां नोपकर्तव्यमितीमामपरां यथा ॥

भा० अमृतदत्तस्य

854

गवादीनां पयोन्येद्युः सद्यो वा दधि जायते ।
क्षीरोदधेस्तु नाद्यापि महतां विकृतिः कुतः ॥

855

यद्यपि स्वच्छभावेन दर्शयत्युदधिर्मणीन् ।
नथापि जानुद्घ्नोयमिति चेतसि मा कृथाः ॥

856

यस्याम्बुकणिकाप्यास्ये न पतत्यर्थिनां क्वचित् ।
कटमम्भोनिधिः सोऽपि नदीन इति कथ्यते ॥

857

यातु नाशं समुद्रस्य महिमा स भुवि श्रुतः ।
वाडवः क्षुत्पिपासानो येनैकोऽपि न तर्पितः ॥

858

अमृतरसविसरवितरणमरणोत्तारितसुरे सति पयोधौ ।
कस्य स्फुरन्ति हृदये ग्रीष्मतडाका भुवि वराकाः ॥

एते केषांचित्.

859

यदयं शशिशेखरो हरो
हरिरप्येष यदीशिता श्रियः ।
अमरा अपि यत्सुरा अमी
तदिमास्तस्य विभूतिविपुलः ॥

रत्नाकरस्य.

860

क्षान्तैव हि गुणस्तथास्ति ते
 येन न व्रजति कश्चिदन्तिकम् ।
 भीषणाकृति विभर्षि यादसां
 चक्रमर्णव किमर्थमग्रतः ॥

प्रकाशवर्षम्य.

861

अपास्य लक्ष्मीहरणोत्थवैरिता-
 मचिन्तयित्वा च तदद्रिमन्थनम् ।
 ददौ निवासं हरये महोदधि-
 र्विमत्सरा धीरधियां हि वृत्तयः ॥

कम्यापि

862

जितेन्दुभासो नयतां मणीनध-
 स्तृणानि मूर्ध्ना विभृतां जलेश्वरः ।
 प्रभोर्न कश्चित्प्रभुरस्ति तत्त्वतो
 रत्नानि रत्नानि तृणं तृणं पुनः ॥

पुण्यम्य.

863

ग्रीष्मं द्विषन्तु जलदागममर्थयन्तां
 ते संकटप्रकृतयः कृपणास्तडागाः ।
 अग्धेस्तु मुग्धशकरीचटुलाचलेन्द्र-
 निष्कम्पकुक्षिपयसो द्वयमप्यचिन्त्यम् ॥

कम्यापि

864

यात्राणो मणयो हरिर्जलचरो लक्ष्मीः पयोमानुषी
 मुक्तौघः सिकता प्रवाललतिकाः शेवालमम्भः सुधा ।
 तीरे कल्पमहीरुहाः किमप्यं नामापि रत्नाकरो
 दूरात्कर्णरसायनं निकटतस्तृष्णापि नो शाम्यति ॥

कम्यापि

865

आस्तां कृमापहरणं जलधेर्जलेन
दूरे दवाभिपरिदीपितमानसानाम् ।
एतावदस्तु यदि तोयकणैर्न जिह्वा
दन्दह्यते द्विगुणतां च न याति तृष्णा ॥

रत्नाकरस्य

866

रत्नान्यमूनि मकरालय मावर्मस्थाः
कल्लोलवेल्लितदृषत्परुषप्रहारैः ।
किं कौस्तुभेन धिहितो भवतो न नाम
याञ्चाप्रसारितकरः पुरुषोत्तमोपि ॥

भा विविक्रमस्य.

867

लज्जामहे वयमहो भृशमप्यनेके
सांयात्रिकाः सलिलराशिममी विशन्ति ।
स्कन्धाधिरोपिततदीयतटोपकण्ड-
कौलेयकाम्बुदृतयो यदुदीर्णतृष्णाः ॥

प्रकाशवर्षस्य.

868

आ स्त्रीशिशुप्रथितयैष पिपासितेभ्यः
संरक्ष्यतेम्बुधिरपेयतयैव दूरात् ।
दृष्ट्वा करालमकरालिकरालिताभिः
किं भाययस्यपरमूर्मिपरम्पराभिः ॥

भल्लटस्य.

869

धिग्धिग्धिगम्बुधिममी निरपत्रपस्य
यस्याध्वगा मरुभुवीव नितान्ततान्ताः ।
तृड्ढाहशुष्कगलनिर्गतदीर्घजिह्वा
दीना विवर्तितदृशोनुतटं प्रयान्ति ॥

870

निर्मथ्यते यदि सुरासुरसैन्यसंघै-
 रापूर्यते यदि जलैर्जलदापगाभिः ।
 पेपीयते च वडवामुखवह्निना चे-
 न क्षुभ्यति स्म जलधिर्न तनुत्वमेति ॥

871

मैनाकादिभिरद्रिभिर्मघवतः संत्रस्य यत्रास्यते
 चण्डार्चिर्भगवानुदेति च यतो यत्रास्तमभ्येति च ।
 शेते कापि निलीय यस्य जगतां कुक्ष्येकदेशे पति-
 र्गाम्भीर्यश्रियमस्य कस्तुलयितुं वारां निधेरर्हति ॥

872

उपकृतवता श्रीरत्नाभ्यां हरेः शशिलेखया
 मनसिजरिपोः पीयूषेणाप्यशेषदिवौकसाम् ।
 कथमितरथा तेन स्थेयं यशोभरमन्थरं
 यदि न मथनायासं धीरः सहेत पयोनिधिः ॥

एते केषांचित्.

873

विषमभिमुखं मुक्तं रौद्रं दिशो दश संश्रिताः
 शशितरुमणिप्रायैः प्रायः प्रलोभनमाहितम् ।
 किमिव न कृतं मन्थारम्भे शङ्केन पयोधिना
 तदपि निपुणैर्नास्य क्षान्तं सुरैरमृतं विना ॥

874

यदिह भवतो गाम्भीर्येण प्रयाति महत्तया-
 प्यनुचितगुणारम्भः कालः किमेतदनन्तरम् ।
 अयि जलनिधे किं कल्लोलैरलब्धसमाप्तिभि-
 र्विरम सरितामेतत्तोयं न तेस्ति मनागपि ॥

एतौ शङ्कुस्य

875

समाश्रित्योत्सङ्गं विवृतवदनस्यास्य वसतः
क्षणेनैकस्यान्तर्ज्वलितवपुषो यत्क्षणमपि ।
न तृष्णा मौर्च्छाघोरपनयति पुटेपि विभवे
नृशंसस्याम्भोधेर्व्रजतु विलयं सोस्य महिमा ॥

876

अहो बत सरित्पतेरिदमनार्यरूपं परं
यदुज्ज्वलरुचीन्मणीन्सुचिरचर्चितास्थागुणान् ।
जडैरनुपयोगिभिः परत एत्य लब्धास्पदैः
क्षिपत्यनिशमूर्जितैर्झगिति तन्मयत्वं गतः ॥

कथोरपि.

877

इहैकश्रृङ्गालोभ्यजनि कलशाद्यस्य सकलैः
पिपासोरम्भोभिश्चलुकमपि नो भर्तुमशकः ।
स्वमाहात्म्यश्लाघागुरुगहनगर्जाभिरभितः
कुपित्वा क्लिभासि श्रुतिकुहरमध्ये किमिति नः ॥

भल्लटस्य.

878

रुक्षं क्षारमपेयमत्र सलिलं लब्ध्वा परं तप्यते
व्यालग्राहभियावगाहनमपि स्वस्थेन नासाद्यते ।
तत्किं पान्थ पयोधिनामनि मरौ तृष्णाविमूढो भवा-
नन्तर्निहृतिनाशितामलमणित्राते मुधा धावसि ॥

वृद्धेः.

879

सर्वासां त्रिजगत्पामियमसावाधारता तावकी
प्रोह्लासोयमसौ तवाम्बुनिलये सेयं महासत्त्वता ।
सेवित्वा बहुभङ्गभीषणतनुं त्वामेव वेलाचल-
मावस्रोतसि पाप तापकलहो यत्कापि निर्वप्यते ॥

भल्लटस्य.

880

कल्लोलैर्विकिरत्वसौ गिरिवरान्वेलाधिलासोत्थितैः
 शब्दैर्वा बधिरीकरोतु ककुभो धत्तां च विस्तीर्णताम् ।
 पान्थानां रवितापतप्रवपुषां तृष्णानिरेकच्छिदः
 किं साम्यं प्रतनोः करोतु सरसोप्यब्धिः कृताडम्बरः ॥

881

इतं येन सुधानिधानमसमं सत्त्वाधिकेनार्थिने
 श्रीवासोपि महामणिर्विधुरसौ कल्पद्रुमो गौस्तथा ।
 शापात्क्षारजलस्तथापि जलधिः प्राप्रायशा इत्यहो
 लोकोयं तृणवद्गुणं विगणयन्दोषग्रहैकाग्रधीः ॥

एतौ कलशकस्य

882

हा कष्टं तटवासिनोपि विफलप्राग्भारमालोक्य मा-
 मन्यत्रैव पिपासवः प्रतिदिनं गच्छन्त्यमी जन्तवः ।
 इत्थं व्यर्थजलानिभारवहनप्रोद्धृतखेदादिव
 म्वां मूर्ते वडवानले जलनिधिर्मन्ये जुहोत्यन्वहम् ॥

883

मर्यादापरिपालनेन महतां क्षौणीभृतां रक्षणा-
 द्विभ्रान्त्या मधुमूदनस्य सुचिरं यत्किञ्चिदासादितम् ।
 गाम्भीर्योचितमात्मनो जलधिना मन्यव्यथासंभ्रमा-
 द्वेवेष्वर्पयतामृतं द्रुतमहो सर्वं तदुत्पुंसितम् ॥

884

आश्चर्यं वडवानलः स भगवानाश्चर्यमम्भोनिधि-
 र्यत्कर्मातिशयं विचिन्त्य मनसः कम्पः समुत्पद्यते ।
 एकस्याश्रयघस्मरस्य पिबतस्तृप्तिर्न जाता जलै-
 रन्यस्यापि महात्मनो न वपुषः स्वल्पोपि जातः श्रमः ॥

885

नोद्देगं यदि यासि यद्यवहितः कर्णं ददासि क्षणं
 त्वां पृच्छामि यदम्बुधे किमपि तन्निश्चित्य देह्युत्तरम् ॥

नैराश्यानुशयातिमात्रनिशितं निःश्वस्य यदृश्यसे
तृप्यद्भिः पथिकैः कियत्तदधिकं स्यादौर्वदाहादनः ॥

886

इतः स्वपिति केशवः कुलमितस्तदीयद्विषा-
मितश्च शरणार्थिनां शिखरिणां गणाः शेरते ।
इतश्च वडवानलः सह समस्तसंवर्तकै-
रहो विततमूर्जितं भरसहं च सिन्धोर्वपुः ॥

887

वैकुण्ठायश्रियमभिनवं शीतभानुं भवाय
प्रादादुच्चैःश्रवसमपि वा वज्रिणे तत्क गण्यम् ।
तृष्णार्ताय स्वमपि मुनये यद्वदाति स्म देहं
कोन्यस्तस्माद्भवति भुवनेष्वम्बुधेर्वोधिसत्त्वः ॥

888

रत्नोज्ज्वलाः प्रविकिरल्लहरीः समीरै-
रब्धिः क्रियेत यदि रुद्धतटाभिमुख्यः ।
दोषोर्थिनः स खलु भाग्यविपर्ययाणां
दातुर्मनागपि न तस्य तु दातृतायाः ॥

889

अन्तर्ये सततं लुठन्त्यगणितास्तानेव पायोधरै-
रात्तानापततस्तरङ्गवलयैरालिङ्ग्य गृह्णन्सौ ।
व्यक्तं मौक्तिकरत्नतां जलकणान्संप्रापयत्यम्बुधिः
प्रायोन्येन कृतादरो लघुरपि प्राप्नोर्च्यते स्वामिभिः ॥

कङ्कणस्य.

890

स्वस्त्यस्तु विद्रुमलतासुमनोमणिभ्यः
कल्याणिनी भवतु मौक्तिकशुक्तिपङ्क्तिः ।
प्राप्ते मया सकलमेव फलं पयोधे-
र्यहारुणैर्जलचरैर्न विदारितोऽस्मि ॥

891

आदाय वारि परितः सरितां मुखेभ्यः
किं तावदर्जितमनेन दुरर्णवेन ।
क्षारीकृतं च खड्गवादहने हुतं च
पातालकुक्षिकुहरे विनिवेशितं च ॥

अथ मणयः

892

कालप्राप्तं महारत्नं यो न गृह्णात्यबुद्धिमान् ।
अन्यहस्तगतं दृष्ट्वा पश्चात्स परितप्यते ॥

अमरकस्य.

893

भिद्यतेऽनुप्रविश्यान्तर्यो यथारुच्युपाधिना ।
विशुद्धिः कीदृशी तस्य जडस्य स्फटिकाश्मनः ॥

भल्लटस्य.

894

स्फटिकस्य गुणो योसौ स एवायाति दोषताम् ।
धत्ते स्वच्छतया छायां यस्तां मलवतामपि ॥

895

येन पाषाणखण्डस्य मूल्यमल्पं वसुंधरा ।
अनस्तमितसारस्य तेजसस्तद्विजृम्भितम् ॥

896

शुष्कतनुतृणलवायं गृह्णाति धनाशयान्यदीयं यः ।
मूढास्तृणमणिमपि तं नियुञ्जते पादरक्षायै ॥

वल्लभदेवस्य.

897

सद्वंशजः साधुगुणः सुवृत्तः
संतापभित्तुल्यगुणोपगूढः ।

कान्तो दृशः पश्य तथापि हारः
क्षिप्रो बहिस्तुङ्गकुचद्वयेन ॥

भट्टप्रभाकरस्य.

898

कनकभूषणसंग्रहणोचितो
यदि मणिस्त्रपुणि प्रतिबध्यते ।
न स विरौति न चापि हि शोभते
भवति योजयितुर्वचनीयता ॥

पञ्चतन्त्र.

899

मरकतस्य वरं मलिनात्मता
त्यजति जातु निजां प्रकृतिं न यः ।
अमलतां स्फटिकस्य धिगञ्जसा
भजति रूपमुपान्तगतस्य यः ॥

प्रकाशवर्षस्य.

900

अस्मिन्सखे ननु मणित्वमहासुभिक्षे
चिन्तामणे त्वमुपलो भव मा मणिर्भूः ।
अद्येदृशा हि मणयः प्रभवन्ति लोके
येषां तृणग्रहणकौशलमेव भृशं ॥

कस्यापि.

901

भूमौ पतन्नपि रजः परिधृसरोपि
जात्यन्धदुर्जनजनैरवधीरितोपि ।
त्रैलोक्यवन्दनमहामहिमानमन्त-
श्चिन्तामणिर्नहि जहाति कदाचिदेव ॥

902

चिन्तामणे भुवि न केनचिदीश्वरेण
मूर्ध्ना धृतोसि यदि मा स्म तनो विषीदः ।

नास्त्येव हि त्वदधिरोपणपुण्यबीजं
सौभाग्ययोग्यमिह कस्यचिदुत्तमाङ्गम् ॥

903

चिन्तामणेस्तृणमणेश्च कृतं विधात्रा
केनोभयोरपि मणित्वमदः समानम् ।
नैकोर्थितानि दददार्थिजनाय खिन्नो
गृहञ्जरत्तृणलवं न तु लज्जितोन्यः ॥

भल्लदस्य.

904

मनोरथशतैर्वृतो भुवननाथचूडोचित-
स्तृणैरलमधः कृतः कृतपदः क्वचिद्भावस्तु ।
व्रजत्यपि सचेतसां विषयमीदृशां यो दृशो
लुठत्यचलकंदरे विधुर एष चिन्तामणिः ॥

आनन्दवर्धनस्य

905

परामृषति सस्पृहं मुहुरपेलवं वीक्षते
महत्किमपि रत्नमित्यसमसंमदं गूहते ।
कुतोपि परिलेपवच्छविमवाप्य काचोपले
वहत्यतिकदर्थनां बत वराककः पामरः ॥

कङ्कणस्य.

906

किरणनिकरैराशाचक्रं चिरं परिपूरय-
न्किमिह गहने भ्रातर्व्यर्थं समुल्लसितो भवान् ।
क इह भवतो वेत्त्यत्यन्तं निसर्गमहार्धतां
मरकतमणे दग्धग्रामे हतादरपामरे ॥

भट्टगोविन्दराजस्य.

907

दूरे कस्यचिदेष कोप्यकृतधीर्नैवास्य वेत्त्यन्तरं
मानी कोपि न याचते मृगयते कोप्यल्पमल्पाशयः ।

इत्थं प्रार्थितदानदुर्व्यसनिनो नौदार्यरेखोज्ज्वला
जाता नैपुणदुस्तरेषु निकषा स्थानेषु चिन्तामणेः ॥

भल्लहस्य.

908

ये गृह्णन्ति हठात्तृणानि मणयो ये वाप्ययःपिण्डिकां ।
ते दृष्टाः प्रतिधाम दग्धमणयो विच्छिन्नसंख्याश्चिरम् ।
नो जाने किमभावतः किमथवा दैवादिह भ्रूयते
नामाप्यत्र न तादृशस्य तु मणे रत्नानि गृह्णाति यः ॥

शङ्कुः कस्य.

909

यन्मुक्तामणयोम्बुधेरुदरतः क्षिता महावीचिभिः
पर्यन्तेषु लुठन्ति निर्मलरुचा स्पष्टाद्दृहासा इव ।
तत्तस्यैव परिक्षयाज्जलनिधेर्द्वापान्तरालम्बिनां
रत्नानां तु परिग्रहव्यसनिनः सन्त्येव सांयात्रिकाः ॥

कस्यापि.

910

माणिक्योयं महार्घः क्षितितलमहितो दीप्तिमानुच्चजन्मा
दृष्ट्वेनं नूनमाराध्यपसरतितरां कापि दौर्गत्यनीतिः ।
इत्थं भ्रान्तिप्रपञ्चैर्विपदपहतये केनचित्स्थापितः स-
न्नन्ते दृष्टः स एव व्रणशतपरुषः कोपि पाषाणखण्डः ॥

अर्थवर्मणः.

911

यामः स्वस्ति तवास्तु रोहणगिरे मत्तः स्थितिप्रच्युता
वार्तिप्यन्त इमे कथं कथमिति स्वप्नेपि मैवं कृथाः ।
श्रीमस्ते मणयो वयं यदि भवलब्धप्रतिष्ठास्तदा
ने शृङ्गारपरायणाः क्षितिभुजो मौलौ करिष्यन्ति नः ॥

गोविन्दराजस्य.

अथ शङ्खः

912

उच्चैरुच्चरतु चिरं चीरी वर्त्मनि तरुं समारुह्य ।
दिग्ब्यापिनि शब्दगुणे शङ्खः संभावनाभूमिः ॥

भा^० जयवर्धनस्य.

913

शङ्खोस्थिशेषः स्फुटितो मृतो य-
दुच्छासितेनोच्छसते नु सत्यम् ।
किं तूच्चरत्येव न सोस्य शब्दः
श्रव्यो न यो यो न सदर्थशंसी ॥

भल्लदस्य.

914

प्राणान्विहाय धवलत्वगुणोचितानि
प्राप्तानि यज्जगतिवक्त्रविशेषयोगात् ।
शङ्खैर्महाविभवशब्दविजृम्भितानि
तज्जीवितं सहृदयाः प्रभवन्ति येषाम् ॥

915

धीरः श्रोत्रसुखावहोपि सदृशः सत्यं परं मङ्गलं
क्वापि ग्रामसुराङ्गणे स तु लसन्संध्यासु शङ्खध्वनिः ।
माद्यन्मेदुरसारमेयसरलश्रीवाग्रदीर्घाभव-
न्नादो नाम कृतानुकारमुदितग्राम्यादृहासाहतः ॥

जयवर्धनस्य.

916

रत्नाकराज्जनिभुवोप्यपचीयमानः
शुष्कास्थिशेषतनुतामपि लम्बमानः ।
श्वसैः सफूत्कृतिभिरप्युपहन्यमानः
शुद्धाशयो वदति मङ्गलमेव शङ्खः ॥

कस्यापि

917

शङ्खाः सन्ति सहस्रशो जलनिधेर्वीचिच्छटाघट्टिताः
पर्यन्तेषु लुठन्ति ये दलशतैः कल्माषितक्षमातलाः ।
एकः कोपि स पाञ्चजन्य उदभूदाश्चर्यभूतः सतां
यः संवर्तभरक्षमैर्मधुरिपोः आसानिलैः पूर्यते ॥

कविरत्नकस्य.

918

सर्वाशापरिपूरि हुंकृतमदो जन्मापि दुग्धोदधे-
गोविन्दाननचुम्बि सुन्दरतरं पूर्णेन्दुबिम्बाद्वपुः ।
श्रीरेषा सहजा गुणाः किमपरं भण्यन्त एते हि य-
त्कौटिल्यं हृदि पाञ्चजन्य भवतस्तेनातिलज्जामहे ॥

भट्टेन्दुराजस्य.

अथ पद्माः

919

वरमश्रीकतैवास्तु नेतरश्रीसमानता ।
इति कैरवकोद्रेदे कमलं मुकुलायते ॥

जयवर्धनस्य.

920

लक्ष्मीसंपर्करूपोयं दोषः पद्मस्य निश्चितम् ।
यदयं गुणसंदोहधामनीन्दौ पराङ्मुखः ॥

प्रकाशवर्षस्य.

921

अन्तश्छिद्राणि भूयांसि कण्टका बहवो बहिः ।
कथं कमलनालस्य मा भूवन्भङ्गुरा गुणाः ॥

भट्टभल्लटस्य.

922

किं दीर्घदीर्घेषु गुणेषु पद्म
सितेष्ववच्छादनकारणं ते ।

अस्त्येव तान्पश्यति चेदनार्या
व्रस्तेव लक्ष्मीर्न पदं विधत्ते ।

भल्लटस्य.

923

स्थलकुशेशय संचिनु कण्टका-
न्यथय पङ्ककुलोद्भवतां मुदा ।
अपि बधान धृतिं जलसंगमे
व्रजसि येन परास्पदतां श्रियः ॥

924

अक्षेष्ट्रियं व्यसनिता हृदये यदेते
रागो घनो मधुमदोत्कटमाननं च ।
पद्मस्तथापि परमास्पदमेव लक्ष्म्या-
स्तैर्न्यमेव किल दुर्भगता यदेभिः ॥

लुङ्कस्य.

925

पद्मादयो बहुगुणा अपि यन्निशासु
नाशं न यान्ति विरहेण दिवाकरस्य ।
तत्पङ्कसंकरजलाशयजन्मजाड्य-
ज्यायोविजृम्भितमिदं त्रिजगत्प्रतीतम् ॥

926

लक्ष्मीं विशेषय कुशेशय कौशलाङ्गं
जृम्भां जहीहि चलतां च विमुञ्च किञ्चित् ।
आशागतान्यलिकुलानि मुदं नयेह
मिचे विधौ सति विधत्स यथेष्टमेतत् ॥

एतौ धर्मदेवस्य.

927

नित्यं तथा शृणु कुशेशय मङ्गलांसि
स्नेहेन यानि भवतः कथयामि किञ्चित् ।

कान्त्यानया त्रिमलया भ्रमरैर्गुणैर्वा
किं यासि रम्यतमतामुत कण्टकर्द्धे ॥

भा० श्रीशूरस्य.

928

संकोचमेहि विसृज्य जहीहि शोभां
दोषाकरोयमधुना समुदेति पश्य ।
वक्रात्मनि प्रभवति क्रमशो विचिन्त्य
प्रच्छन्नता गुणवतां स्वयमेव योग्या ॥

929

वृट्चद्रुणोपि बहुकण्टकतां गतोपि
रन्ध्रान्वितोपि हतकर्दमसंभवोपि ।
भृङ्गोपभोग्यविभवोपि तथापि पद्मो
मित्रोदये विकसनं लभते सदैव ॥

कयोरपि.

930

कामं भवन्तु मधुलम्पटषट्कदौव-
संघट्टधुमघनध्वनयोञ्जखण्डाः ।
गायन्तिश्रुतिसुखं विधिरेव यत्र
भृङ्गः स कोपि धरणीधरनाभिपद्मः ॥

भट्टवासुदेवस्य.

931

तापापहे सहृदये रुचिरे प्रबुद्धे
मित्रानुरागनिरते धृतसद्गुणौघे ।
स्वाङ्गप्रदानपरितोषितषट्कदेस्मि-
न्युक्तं तवेह कमले कमले स्थितिर्यत् ॥

श्रुतधरस्य

932

न पङ्कादुद्भूतिर्न जडसहवासव्यसनिना
वपुर्दिग्धं कान्त्या स्थलनलिन रत्नश्रुतिमुषा ।

व्यधास्यहुर्वेधा हृदयलघिमानं यदि न ते
त्वमेवैकं लक्ष्म्याः परममभविष्यः पदमिह ॥

श्रीजयवर्धनस्य.

933

उत्पन्ना बहवस्तलेषु सरसामम्भोरुहाणां चया
ये यामिन्यधिपानुकारिरमणीवक्रोपमानं गताः ।
नाभौ भौमरिपोरजायत महापद्मः स कोप्येकको
यत्त्रैलोक्यसमुद्भवप्रभवितुर्जन्मावनित्वं गतः ॥

934

पुष्येन्यत्रावकाशो निपुणमपहतः सौरभालोभनाभिः
स्वाभोगेन्तःप्रवेशोप्यशिथिलनिविडः कोशभावान्न दत्तः ।
नीत्वा नैराश्रयमित्थं गलितगतिरसौ मुग्धबुद्धिः प्रदोषे
पद्मेन श्रीमतापि प्रसभमुभयतो भ्रंशितः पश्य भृङ्गः ॥

कयोश्चित्

935

भ्रातः पङ्कज संकोचः कंचित्कालं विषद्यताम् ।
सैव प्रभाते शोभा ते भाते दिनकरे भवेत् ॥

936

अधोगतिं च संप्राप्य विसाः पङ्ककलङ्किताः ।
गुणिनो निर्गुणैर्दाशैः कृटाः स्वाङ्कुरदर्शिताः ॥

937

तदङ्कुराणि पद्मानि गुणैर्युक्तानि मानिभिः ।
शिरसा धार्यमाणानि मीलितानि जडात्मना ॥

अथ मरुः

938

मरौ नास्त्येव सलिलं कृद्वाद्यद्यपि लभ्यते ।
तत्कटु स्तोकमुष्णं च न करोति वितृष्णताम् ॥

कस्यापि.

939

चटुलचातकचञ्चुपुटात्पत-
ञ्जलकणोपि मरोरतिगोचरः ।
स पुनरद्य घनागमबन्धुना
जलधरेण जलैरपरः कृतः ॥

छात्रस्य.

940

किं पान्थ निर्मथनसिद्धयुपयोगिवस्तु-
संभारशालिनि मरौ सुगृहीतनाम्नि ।
संदृश्यतेतिविपरीतमिदं हि तत्र
कूपोस्ति तत्र च जलं यदयन्तलभ्यम् ॥

अमृतइत्तम्य.

941

अस्मिन्मरौ किमपरं वचसामवाच्यं
मा मुञ्च पान्थ मुहुराश्रितवत्सलो भूः ।
एतच्चया जललवामिषलालसेन
दृष्टं ज्वलत्परिकरं सिकतावितानम् ॥

जयमाधवसूनोर्लौढकस्व.

942

सत्पादपान्विपुलपल्लवपुष्पभार-
संपत्परीतवपुषः फलभारनश्रान् ।
यो मञ्जुशिञ्जितशकुन्तशताश्रितोरु-
शाखान्मरौ मृगयते न ततोस्ति मुग्धः ॥

सुखशर्मणः.

943

जलतरुतृणशून्यः श्राम्यतामध्वगानां
किमपि किल बताहं नोपकर्तुं समर्थः ।
इति न परमभीक्ष्णं नानुशेते न याव-
च्छठमरुनृताम्भःप्राप्तये तान्प्रयुङ्क्ते ॥

थो इत्युच्यमानानन्दम्य.

944

गतमतिजवाङ्मान्तं भ्रान्तं समुत्कृषिता च भृ-
 श्रितरमथो निःश्वस्याथो सदैन्यमवस्थितम् ।
 किमिव न कृतं पान्थेनेत्यं तथापि शठो मरुः
 प्रकृतिविरसः कष्टं यातो मनागपि नार्द्रिताम् ॥

945

इतः काकानीकं प्रतिभयमितः कौशिककृता-
 दितोमी गृध्राद्याः कुलमिदमितः कङ्कवयसाम् ।
 इमशानस्थानेस्मिन्नखिलगुणवन्ध्ये हततरा-
 वपि द्वित्राः केचिन्न खलु कलवाचः शकुनयः ॥

कयोश्चित्

946

किमसि विमतिः किं बोन्मादी क्षणादभिलक्ष्यसे
 पुनरपि पुनः प्रेक्षापूर्वा न काचन ते क्रिया ।
 स्वयमजलकां जानानोपि प्रविश्य मरुस्थलीं
 शिशिरमधुरं वारि प्राप्तुं यदध्वग वाञ्छसि ॥

नरसिंहस्य.

947

परार्थे यः पीडामनुभवति भङ्गेऽपि मधुरो
 यदीयः सर्वेषामिह खलु विकारोप्यभिमतः ।
 न संप्राप्तो वृद्धिं यदि स भृशमक्षेत्रपतितः
 किमिक्षोर्दोषोसौ न पुनरगुणाया मरुभुवः ॥

यशसः.

948

तापः स्वात्मनि संश्रितद्रुमलतादोषोऽध्वगैर्वर्जनं
 सत्यं नीव्रतया तृषस्तव मरो कोसावनर्थोदयः ।
 नन्वर्थः सुमहानयं जललवस्वाम्यस्मयोर्द्वाजिनः
 संनद्यन्ति यतस्तवोपकृतये धाराधराः प्राकृताः ॥

ईश्वरसूनोर्लोढकस्य

949

एवं चेद्विधिना कृतोऽस्युपकृतौ कस्यांचिदप्यक्षमः
कामं मोपकृथास्ततस्तत्र मरो वाच्यं न धीरो भव ।
किं त्वारान्मृगतृणयोपजनयन्नम्भोमुत्रां वञ्चनां
प्रेम्णा कर्षसि तर्षमूर्छितधियोऽप्यन्यानतः शोच्यसे ॥

भा० अमृतदत्तस्य.

950

भाम्नाः किं फलभारनम्रशिरसो रम्याः किमूष्मच्छिदः
सच्छायाः कदलीद्रुमाः सुरभयः किं पुष्पिताश्वम्पकाः ।
एतास्ता निरवग्रहोपकरभोह्रीढावरूढाः पुनः
शम्यो भ्राम्यसि मूढ निर्मरुति किं मिथ्यैव मर्तुं मरौ ॥

भल्लटस्य.

अथ संकीर्णवस्तुपद्धतिः

951

जलान्तराणि श्वभ्रेषु तिष्ठन्तु कापि यान्तु वा ।
सुरसिन्धुप्रवाहस्य सृतौ रत्नाकरोवधिः ॥

952

क्रान्तः शून्यो नडः केशुस्तथापि सदृशाकृती ।
विवेकशून्यमनसां विप्रलम्भाय निर्मितौ ॥

953

नास्य भारग्रहे शक्तिर्न च वाहगुणः कृषौ ।
देवागारबलीवर्दस्तथाप्यश्राति शोभनम् ॥

954

नक्रः स्वस्थानमासाद्य गजेन्द्रमपि कर्षति ।
स एव प्रच्युतः स्थानाच्छुनापि परिभूयते ॥

955

वरमुन्नतलाङ्गुलात्सटाधूननभीषणात् ।
सिंहात्पादप्रहारोपि न सृगालाधिरोहणम् ॥

केशामपि.

956

गन्धैकसारो विफलः सेव्यश्चन्दनपादपः ।

भुजंगाः पवनाहाराः सेवकाः सदृशो विधिः ॥

लुट्कस्य.

957

क्व गतो मृगो न जीवत्यनुदिनमश्रुतृणानि विविधानि ।

स्वयमाहतगजभोक्तुः सिंहस्य तु दुर्लभा वृत्तिः ॥

भट्टार्कस्य.

958

वक्रमशय्यासंस्थितमन्तःकोटरमनेकदुर्ग्रन्थि ।

प्रगुणीकर्तुं शक्तो दुर्दारु न विश्वकर्मापि ॥

कस्यापि.

959

न तदनुकृतं मनागपि न वा जलं सुचिरसेवितैः शीतम् ।

अन्धीकृते कुदीपैः प्रत्युत धूमेन मे नयने ॥

प्रकाशवर्षस्य.

960

उत्सन्नमापणममुं द्रक्ष्यामो निर्मलैः कदा नयनैः ।

चिन्तामणिकाचकणौ विपरीतगुणागुणौ यत्र ॥

भट्टवासुदेवस्य.

961

उज्ज्वलचम्पकमुकुलाशङ्कितया यः प्रदीपकं स्पृशति ।

कज्जलकलङ्कदाहं मुक्तान्यत्तस्य किं घटताम् ॥

कस्यापि.

962

शिखरी चितशिखरशिखः स्फुरदौर्वशिखाकदम्बकोम्बुनिधिः ।

कस्यापि लङ्घनीयौ न तु नगरावकरनिकरोयम् ॥

भट्टवृद्धैः.

963

फणमणिभाष्टरगुरुतरसमर्थबहुमस्तके शेषे ।

कः क्षितिभरमुद्गोढं प्रार्थयते कृपणफणिकीटान् ।

964

यत्नादपि कः पश्येच्छिखिनामाहारनिःसरणमार्गम् ।
यदि जलदनिनदमुदितास्त एव मूढा न नृत्येयुः ॥

कथोरपि.

965

शरदि समग्रनिशाकरकरशतहततिमिरसंचया रजनी ।
जलदान्तरितार्कामपि दिवसच्छायां न पूरयति ।

विद्याधिपतेः.

966

मृदुसुभगपरिकररुचौप्यनुचितमिदमेकमेव मदनस्य ।
यदनेन कृतः केतौ मकरो दंष्ट्राकरालमुखः ॥

भा° अमृतवत्तस्य.

967

हेमकार सुधिये नमोस्तु ते
दुस्तरेषु बहुशः परीक्षितुम् ।
काञ्चनाभरणमश्मना समं
यत्त्वयैतदधिरोप्यते तुलाम् ॥

968

वृत्त एव स घटोन्धकूप य-
स्त्वत्पसादमपनेतुमक्षमः ।
मुद्रितं त्वधमचेष्टितं त्वया
तन्मुखाम्बुकणिकाः प्रतीच्छता ॥

969

शतपदी सति पादशते क्षमा
यदि न गोष्पदमप्यतिवर्तितुम् ।
किमियता द्विपदस्य हनूमतो
जलधिविक्रमणे विवदामहे ॥

970

न गुरुवंशपरिग्रहशौण्डता
न च महागुणसंग्रहणादरः ।

फलविधानकथापि न मार्गणे
किमिह लुब्धकबाल गृहेधुना ॥

971

तृणमगेर्मनुजस्य च तद्वतः
किमुभयोर्विपुलाशयतोच्यते ।
तनु तृणाग्रलवावयवैर्ययो-
रवसिते ग्रहणप्रतिपादने ॥

972

भ्रातः सुवर्णमयरूपकतारचित्रा-
लंकारयत्नघटनासु सुवर्णकार ।
दूरीकुरु भ्रममिहाद्य सुवर्णपात्रे
दुर्वर्णयोजयितुरस्ति महार्घलाभः ।

पं पाजकस्य.

973

तनुतृणाग्रधृतेन हतश्चिरं
क इह येन न मौक्तिकशङ्कया ।
स जलबिन्दुरतो विपरीतदृ-
ग्जगदिदं वयमत्र सचेतनाः ॥

974

रे दन्दशूक तदयुक्तमपीश्वरस्त्वां
वाल्लभ्यतो नयति नूपुरधाम सत्यम् ।
आवर्जितालिकुलसत्कृतिमूर्छितानि
किं शिञ्जितानि भवतः क्षम एष कर्तुम् ॥

एतो भल्लटस्य.

975

सुवर्णकार अवणोचितानि
वस्तूनि विक्रेतुमिहागतोसि ।
अद्यापि नाश्रावि यदत्र पल्लचां
पल्लीपतिर्नूनमविद्धकर्णः ॥

976

तानुन्नतान्क्षितिभूतो ननु रूपयामः
पक्षक्षयव्यतिकरे मथितं तदोजः ।
युक्तं किमौर्थेतिदिनः परिकोपितस्य
नेजस्विनोप्युदधिनिर्मथनं विसोढुम् ॥

जयवर्धनस्य

977

चित्रं कियद्यदयमम्बुधिरम्बुदौघ-
सिन्धुप्रवाहपरिपूर्णतया महीयान् ।
त्वं त्वर्थिनामुपकरोषि यदल्पकूप
निष्पीड्य कुक्षिकुहरं हि महत्त्वमेतन् ॥

वल्लभदेवस्य.

978

धिग्वाडवं दहनमार्थतया विपक्ष-
मभ्येति यः स्वजडरप्रतिपूरणाय ।
धिग्वारिराशिमपि यस्तु तथात्रिधस्य
शत्रोर्जलैरपि न पूरयतेभिलाषम् ॥

979

शावान्कुलायकगतान्परिपातुकामा
नद्याः प्रगृह्य लघु पक्षपुटेन तोयम् ।
दावानलं किल सिषेच मुहुः कपोती
स्निग्धो जनो न खलु चिन्तयते स्वपीडाम् ॥

980

काकः स्वभावचपलः परिशुद्धवृत्ति-
र्लब्ध्वा बलिं म्रज्जनमाद्वयते परांश्च ।
चर्मास्थिमांसव्रति हस्तिकलेवरेपि
श्वा द्वेष्टि हन्ति च परान्कुपणस्वभावः ॥

केशामपि.

981

आदायि वारि यत एव जहानि भूय-
स्तत्रैव यः स जलदः प्रथमो नडानाम् ।
वान्तं प्रतीप्सति तदेव तदेव यस्तु
स्रोतःपतिः स निरपत्रपसार्थवाहः ॥

प्रकाशवर्षस्य.

982

बुध्यामहे न बहुधापि विकल्पमानाः
कैर्नामभिर्यपदिशाम महामतींस्तान् ।
येषामशेषभुवनाभरणस्य हेम्न-
स्तत्त्वं विवेक्तुमुपलाः परमं प्रमाणम् ॥

भल्लदस्य.

983

न मानितान्यखिलधामवतां मुखानि
नास्तं तमो न च कृतो भुवनोपकारः ।
सूर्यात्मजोहमिति केन गुणेन लोका-
न्वत्यापयिष्यसि शने शपथं विना त्वम् ॥

छात्रस्य.

984

संरक्षितुं कृषिमकारि कृषीवलेन
पश्यात्मनः प्रतिकृतिस्तृणपूरुषोयम् ।
स्तब्धस्य निष्क्रियतयास्तभियोस्य नून-
मत्स्यन्ति गोमृगगणाः पुनरेव सस्यम् ॥

985

कस्यानिमेपविनते नयने दिवौक्री-
लोकादृते जगति ते अपि वै गृहीत्वा ।
पिण्डे प्रसारितमुखेन तिमे किमेत-
दृष्टं न बालिश विशद्वडिशं त्वयान्तः ॥

986

आ जन्मनः कुशलमण्वपि ते कुजन्म-
न्पांसो त्वया यदि कृतं वद तत्त्वमेतत् ।
उत्थापितोस्यनलसारथिना यदर्थं
दुष्टेन तत्कुरु कलङ्कय विश्वमेतत् ॥

987

पुंस्त्वादपि प्रविचलेद्यदि यद्यधोपि
यायाद्यदि प्रणयनेन महानपि स्यात् ।
अभ्युद्धरेत्तदपि विश्वमितीदृशीयं
केनापि द्विप्रकटिता पुरुषोत्तमेन ॥

988

स्वल्पाशयः स्वकुलशिल्पविकल्पमेव
यः कल्पयन्स्खलति काचवणिक्पिशाचः ।
मस्तः स कौस्तुभमणीन्द्रसपत्नरत्न-
निर्यत्नगुम्फपटुवैकटिकेर्व्ययान्तः ॥

एते भल्लटम्भ.

989

देवी क्व दुर्गतिहरा भगिनी भवानी
देवो हरः क्व भगिनीपतिरार्तिबन्धुः ।
भम्भोनिधौ क्व शरणागतवृत्तिदैत्यं
मैनाक नाकथयितव्यमिदं त्वया नः ॥

अमृतवत्तम्य.

990

तुङ्गात्मतास्तशिखरस्य वृथैव भानो-
र्नालम्बिनी भवति यास्तमये प्रपित्सोः ।
श्लाघ्यः स तामरसनालगुणोपि दैत्य-
भीत्या यमेत्य महतां पतिराललम्बे ॥

991

गृहं दमशानं गजचर्म चाम्बरं
त्रिलेपनं भस्म वृषश्च वाहनम् ।
कुबेर हे वित्तपते न लज्जसे
प्रियस्य ते सख्युरियं दरिद्रता ॥

992

नैकत्र शक्तिविरतिः कश्चिदस्ति सर्वे
भावाः स्वभावपरिनिष्ठिततारतम्याः ।
आकल्पमौर्वदहनेन निपीयमान-
मम्भोधिमेकचुलकेन पपात्रगस्त्यः ॥

993

त्रिष्णुर्बिभर्ति भगवानखिलां धरित्रीं
तं पन्नगस्तमपि तत्सहितं पयोधिः ।
कुम्भोद्भवस्तमपि बल्वलु हेलयैव
सत्यं न कश्चिद्विधर्महतां महिषः ॥

कम्यापि.

994

आरोपितः पृथुनितम्बतटे तरुण्या
कण्ठे च बाहुलतया निविडं गृहीतः ।
उतुङ्गपीनकुत्रनिर्भरपीडितोयं
कुम्भः करीषदहनस्य फलानि भुङ्के ॥

अमृतवर्धनस्य

995

आबद्धकृत्रिमसटावलितांसभित्ति-
रारोप्यते मृगपतेः पदवीं यदि श्वा ।
मत्तेभकुम्भतटपाटनलम्पटस्य
नादं करिष्यति कथं हरिणाधिपस्य ॥

भल्लदम्भ

996

मुखमपि परिशिष्टं यस्य तेजःप्रसूतिं
खरकिरणमथेन्दुं यासपात्रीकरोति ॥
यदि किल वपुरस्य प्राभाविष्यत्समग्रं
किमिव किमिव राहुर्नाकरिष्यत्तदानीम् ॥

कलशकर्म्य

997

यत्पुष्पपल्लवफलाहितसाम्यमोहै-
र्न ज्ञायते शुक तत्र स्थितिरस्थितिर्वा ।
तद्वाडिमं त्यजसि नैव फलाशया त्व-
मर्थातुरो न गणयत्यपकर्षदोषम् ॥

कम्यापि.

998

धरमिह रवितापैः किं न शीर्णासि गुल्मे
किमु द्रवदहनैर्वा सर्वदाहं न दग्धा ।
यदहदयजनौघैर्वृन्तपर्णानभिज्ञै-
रितरकुसुममध्ये मालति प्रोम्भितासि ॥

भट्टगोविन्दराजकर्म्य

999

किमिदमुचितं शुद्धेः स्पष्टं सपक्षसमुच्चतेः
फलपरिणतेर्युक्तं प्राप्तुं गुणप्रणयस्य ते ।
क्षणमुपगतः कर्णोपान्तं परस्य पुरः स्थिता-
न्विशिख निपतन्कूरं दुरानृशंसं निहंसि यत् ॥

भट्टकर्म्य.

1000

स हेमालंकारः क्षितिपतनलग्नेन रजसा
तथा दैन्यं नीतो नरपतिशिरःश्लाघ्यविभवः ।
यथा लोष्टभ्रान्तिव्यवहितविवेकव्यतिकरो
विलोक्यैनं लोकः परिहरति पादक्षतिभयात् ॥

1001

आहूतेषु विहंगमेषु मशको नायान्पुरोवार्यते
मध्ये वा धुरि वा वसंस्तृणमणिर्धत्ते मणीनां रुचम् ।
खद्योतोपि न कम्पते प्रचलितुं मध्येपि तेजस्विनां
धिव्सामान्यमत्रेतनं प्रभुमिवानामृष्टतत्त्वान्तरम् ॥

1002

एवं चेत्सरसस्वभावपरता जाड्यं किमेतादृशं
यद्यस्त्येव निसर्गतः सरलता किं ग्रन्थिमत्तेदृशी ।
मूलं चेच्छुचि पङ्कजश्रुतिरियं कस्माद्गुणा यद्यमी
किं छिद्राणि सखे मृणाल भवतस्तत्त्वं न मन्यामहे ॥

1003

त्वं भोगी यदि कुण्डली यदि भवांस्त्वं चेद्भुजंगः सखे
धत्से चेन्मुकुटं सरत्नमुग्नं स्वस्त्यस्तु ते किं ततः ।
अस्थाने यदि कञ्चुकं त्यजसि तन्नास्माकमत्र स्पृहा
किं तु कूरविपोल्कया दहसि यद्भातः क एष ग्रहः ॥

प° जगद्गुरुस्थ.

1004

मौलौ सन्मणयो गृहं गिरिगुहा त्यागः किलात्मत्वचो
निर्यत्नोपनतैश्च वृत्तिरनिलैरेकत्र चर्येदृशी
अन्यत्रानृजु वर्त्म वाग्द्विरसना दृष्टौ विषं दृश्यते
यादृक्तामनु दीपको ज्वलति किं भोगिन्सखे किन्विदम् ॥

1005

भूयांस्यस्य मुखानि नाम विदितैवास्ते महासत्त्वता
कद्वाः प्राक्प्रसवोयमत्र कुपिते चिन्त्यं यथेदं जगत् ।
त्रैलोक्याद्भुतमीदृशं तु चरितं शेषस्य येनास्य सा
प्रोन्मृज्येव निवर्तिता विषधरज्ञानेपि दुर्वर्णिका ॥

1006

किं तेन हेमगिरिणा रजताद्रिणा वा
यस्याश्रयेण तरवस्तरवस्त एव ।

मन्यामहे मलयमेव यदाश्रितानि
शाहोऽनिम्बकुटजान्यपि चन्दनानि ॥

1007

यान्दिग्धैव कृता विपेण कुसृतिर्येषां कियद्गण्यते
लोकं हन्तुमनागसं द्विरसना रन्ध्रेषु ये जायति ।
व्यालास्तेपि दधत्यमी सदसतोर्मृदा मणीन्मूर्धभि-
र्नैचित्याद्गुणशालिनां कचिदपि भ्रंशोस्त्यलं चिन्तया ॥

1008

तत्प्रत्यस्वतया धृतो न तु कृतः सम्यक्स्वतन्त्रो भया-
त्स्वस्थस्तान्प्रतिघातयेदिति यथाकामं न संपोषितः ।
संशुष्यन्वृषदंश एष कुरुतां मृकः स्थितोऽप्यत्र किं
गेहे किं बहुनाधुना गृहपतेश्चौराश्चरन्त्याखवः ॥

1009

स्वात्मीयान्न ददासि चेत्कणमणीन्मा दाः परार्थं परै-
र्यत्किञ्चिन्निहितं रुणत्सि किमिदं निध्यादि दुष्टाशय ।
एतत्तावदलं भवन्तमपरं पृच्छामि कस्मादहे
फूत्कारैर्विषवह्निवेगगुरुभिर्इन्द्रह्यसेमुं जनम् ॥

1010

निःसाराः सुतगां लघुप्रकृतयो योग्या न कार्ये कचि-
च्छुष्यन्तोद्य जरत्तृणाद्यवयवाः प्राप्ताः स्वतन्त्रेण ये ।
अन्तःसारपराङ्मुखेण धिगहो ते मारुतेनामुना
पद्यात्यन्तचलेन वर्त्म महतामाकाशमारोपिताः ॥

1011

ये जात्या लघवः सदैव गणनां याता न ये कुत्रचि-
त्पद्भ्यामेव विमर्दिताः प्रतिदिनं भूमौ निलीनाश्चिरम् ।
उत्क्षिप्राधपलाशयेन मरुता पद्यान्तरिक्षे सखे
तुङ्गानामुपरि स्थितिं क्षितिभृतां कुर्वन्त्यमी पांसवः ॥

1012

अनीर्घ्याः श्रोतारो मम वचसि चेद्वच्चि तदहं
स्वपक्षाज्ज्ञेतव्यं बहु न तु विपक्षात्प्रभवतः ।
तमस्याक्रान्ताशे कियदपि हि तेजोवयविनः
स्वशक्त्या भासन्ते दिवसकृति सत्येव न पुनः ॥

1013

सांमुख्यं वस्तुजानं नयति ननु चिदीशस्य यद्दर्शनाढ्यं
नेत्रद्वन्द्वं किलैतद्विमलमिति तनोन्याङ्गसङ्गं विहाय ।
प्राणं वंशाभिरामं परिमलनिरतं चक्षुषोर्मध्यभागे
नित्यं लीनं न चास्मिन्मृगसि नयनयोः श्वासमामुञ्च खिन्ने ॥

पं प्रशस्तकस्य.

1014

एतत्तस्य मुखात्कियत्कमलिनीपक्षे कणं पाथसो
यन्मुक्ताफलमित्यमंस्त स जडः शृण्वन्यदस्मादपि ।
अङ्गुल्यग्रलघुक्रियाप्रविलयिन्यादीयमाने शनै-
स्तत्रोद्गीय गते हहेत्यनुदिनं निद्राति नान्तःशुचा ॥

1015

आस्तेत्रैव सरस्यहो बत कियान्संतोषपक्षग्रहो
हंसस्यास्य मनाङ्गं धावति मतिः श्रीधाम्नि पद्मे क्वचित् ।
सुप्तोद्यापि विबुध्यते न तदितस्तावत्पतीक्षामहे
वेलामित्युपसि प्रिया मधुलिहः सोढुं त एव क्षमाः ॥

1016

वाताहारतया जगद्विषधैरराश्रास्य निःशेषितं
ने प्रस्ताः पुनरभ्रतोयकणिकातीव्रव्रतैर्वर्हिभिः ।
नेपि क्रूरचमूरुचर्मवसनैर्नीताः क्षयं लुब्धकै-
र्दम्भस्य स्फुरितं विदन्नपि जनो जालमो गुणानीहते ॥

1017

नामाप्यन्यतरोर्निमीलितमभूत्तत्तावदुन्मीलितं
प्रस्थाने सखलतः स्ववर्त्मनि विधेरन्यैर्गृहीतः करः ।

लोकश्चायमदृष्टदर्शनदशादृश्यैशसादुद्धृतो
युक्तं काष्ठिक लूनवान्यदसिनामाश्रालिमाकालिकीम् ॥

1018

ऊढा येन महाधुरः सुविषमे मार्गे सदैकाकिना
सोढो येन कदाचिदेव न निजे गोष्ठेन्यशौण्डध्वनिः ।
आसीद्यश्च गवां गणस्य तिलकस्तस्यैव संप्रत्यहो
धिकृष्टं धवलस्य जानजरसो गोः पण्यमुद्धोष्यते ॥

1019

भेकेन कणता सरोपपरुषं यत्कृष्णसर्पानने
दानुं कर्णत्रपेटमुज्झितभिया हस्तः समुद्धासितः ।
यच्चाधोमुखमक्षिणी पिदधता नागेन तत्र स्थितं
तत्सर्वं विषमन्त्रिणो भगवतः कस्यापि लीलायितम् ॥

1020

नित्यं तीर्थे निवातः प्रकृतिरनितरां स्निग्धमुग्धस्वभावा
वृत्तिर्दवाद्धि वक्त्रे गगननिषतिनैर्निर्मलैर्वारिलेक्षैः ।
इत्थं सर्वं विलोक्य प्रकटमिह तिमे मुग्धलोकेन लोके
साधुत्वं दर्शितं ते बहिर्ब्रह्मिणी कण्टकाः केन दृष्टाः ॥

1021

मृत्योरास्यमिवाततं धनुरभी चाशीविषाभाः शराः
शिक्षा सापि जितार्जुना प्रतिभयं सर्वाङ्गनिष्ठा गतिः ।
अन्तः क्रौर्यमहो शठस्य मधुरं हा हारि गेयं मुखे
व्याधस्यास्य यथा भविष्यति तथा मन्ये वनं निर्मृगम् ॥

एते भङ्गटस्य.

1022

धिग्व्योमो महिमानमेतु दलदाः प्रोच्चैस्तदीयं पदं
निन्द्यां देवगतिं प्रयात्वभवनिस्तस्यास्तु शुन्यस्य वा ।
येनोत्क्षिप्तकम्पस्य नष्टमहसः श्रान्तस्य संतापिनो ।
मित्रस्यापि निराश्रयस्य न कृतं धृत्यै करालम्बनम् ॥

कस्यापि

1023

दिग्दाहैकरते वनान्तकर ते ज्वाला न मे रोचते
 दग्धुं स्वाश्रयमुद्यतस्य भवतो नेच्छन्ति वृद्धिं जनाः ।
 मृलान्यस्य महीभृतो दलयितुं दुर्वैधसा निर्मितः
 को वा न त्वयि शङ्कते खल जगत्खेदावहे दाव हे ॥

अमृतवर्धनस्य

1024

क्षुत्क्षामेण कथं कथंचिदनिशं गात्रं कृशं विभ्रता
 भ्रान्तं येन गृहे गृहे गृहवतामुच्छिष्टपिण्डार्थिना ।
 अस्थुः खण्डमवाप्य दैवपतितं शून्यां त्रिलोकीमिमां
 मन्वानो धिगहो स एव सरमापुत्रोद्य सिंहायते ॥

भद्रापराजितस्य

1025

शुष्कस्त्रायुवसावनेकमलिनं निर्मासमप्यस्थि गोः
 श्वा लब्धा परितोषमेति न तु तत्तस्य क्षुधः शान्तये ।
 सिंहो जम्बुकमङ्गमागतमपि त्यक्त्वा निहन्ति द्विपं
 मर्त्यः कृद्भगतोपि याञ्छति जनः सत्त्वानुरूपं फलम् ॥

पञ्चतन्त्रे

1026

कालुष्यं पयसां विलोक्य शनकैरुड्डीय हंसा गता
 धाराजर्जरकेसरास्फुटरुचः पद्मा निमग्ना जले ।
 सा सर्वर्तुमुखावतारपद्मी छन्ना तृणैर्नूतनैः
 कष्टं तादृगपि स्वभावविमलं वृद्धौव नष्टं सरः ॥

भट्टवृद्धे

1027

ये संतोषमुखप्रबुद्धमनसस्तेषामभिन्नो मृदो
 येप्येते धनलोभसंकुलधियस्तेषां तु दूरे नृणाम्
 इत्थं कस्य कृते कृतः स विधिना तादृक्पदं संपदां
 स्वात्मन्येव समाप्रहेममहिमा मेरुर्न मे रोचते ॥

कुलसूनोर्विद्याधरस्य

1028

द्रव्याणामधरोत्तरव्यतिकरो भग्नशयानामधो
बीजानां नयनं स्वयं च निजवच्छिद्रक्रियान्वेषणम् ।
व्यूहाबन्धविधायिभिर्गतभयैर्मुग्धप्रसुप्तार्भकं
शून्यं प्राप्य निवासमाखुभिरहो किं किं न यद्यत्कृतम् ॥

धर्मदत्तस्य

1029

अन्योन्यस्य लयं भयादिव मद्भाभूतेषु यातेष्वलं
कल्पान्ते परमेक एव स तलः स्कन्धोच्चयैर्गृम्भते ।
विन्यस्य विजगन्ति कुक्षिकुहरे देवेन यस्यास्यते
शाखाप्रे शिशुनेव सेवितजलक्रीडाविलासालसम् ॥

त्रिविक्रमस्य

1030

त्रैलोक्योपकृतिप्रसक्तमनसो देवस्य शंभोः प्रिया
जाता शैलकुले वरैरभिमनैरानन्दयन्ती सुरान् ।
मेच्छानामपि वाञ्छितार्पणपरा स्वस्यास्पदस्याम्बिका
विन्ध्यस्योन्नतिमातनोति न निजां देवस्य कीदृग्वलम् ॥

भा० अमृतदत्तस्य

1031

किं त्वं हालिक मृदधीर्हतफलं मा मा कृथा लाङ्गलं
क्षेत्रं नैव भवत्यधः कठिनता नैवात्र दृष्टा त्वया ।
उद्वेखोपि न जायतेत्र विरम क्लेशः फलं केवलं
निर्बीजा बहवो गताश्च सततं दृष्टाः श्रुता वा न किम् ॥

कस्यापि

1032

कोयं भ्रान्तिप्रकारस्तव पवन घनावस्करस्थानजातं
नेजस्त्रिवातसेव्ये नभसि नयसि यत्पांसुपूरं प्रतिष्ठाम् ।
यस्मिन्नुत्थाप्यमाने जननयनपथोपद्रवस्तावदास्तां
केनोपायेन सह्यो वपुषि मालिनतादोष एव त्वयैव ॥

भा० अमृतदत्तस्य

1033

जातः कुर्मः स एकः पृथग्भुवनभगयार्पितं येन पृष्ठं
 श्लाघ्यं जन्म ध्रुवस्य भ्रमति नियमितं यत्र तेजस्विचक्रम् ।
 संजातव्यर्थपक्षाः परहितकरणे नोपरिष्ठान्न चाधो
 ब्रह्माण्डोदुस्वरान्तर्मशकवदपरे जन्तवो जातनष्टाः ॥

कस्यापि.

1034

कटु रटसि किमेवं कर्णयोः कुञ्जरारे-
 रविदितनिजबुद्धे किं न विज्ञातमस्ति ।
 शिरतरकरदंष्ट्राटङ्कनिभिन्नकुम्भं
 मशक गलकरन्ध्रे हस्तियुथं समज्ज ॥

कस्यापि.

1035

उद्वर्जन्कुटिलस्तटाश्रयतरुप्रोन्मूलनोडामरो
 मा गर्वीः सरितः प्रज्ञाह जलधिं प्रक्षोभयामीति भोः ।
 स्वां सत्तां यदि वाञ्छसि भ्रम महोपायाःस्व तत्रैव वा
 दूरे वाडववह्निरत्र तु महासन्त्रैर्विशन्पीयसे ॥

1036

स्थैर्यं तुङ्गशिरा जगन्स्थितिकृते वेलामहीभृच्छितो
 दूरात्प्रेरणया कलावत इमं क्रान्तुं जलानां पते ।
 मिथ्या वाञ्छसि किं ततस्तत्र परं स्याद्रत्नसत्त्वक्षयो
 नूनं घट्टनमाप्य पादतलगस्त्वस्थैव चान्ते लुटेः ॥

1037

आन्दोलयस्यविरतं गगनार्कमङ्के
 तारागणं च शशिनं च तथेतराणि ।
 तेजांसि भासुरतडित्प्रभृतीनि साधो
 चित्रं तथापि न जहासि यदान्ध्यमन्तः ॥

अथ शृङ्गारपद्धतिः

तत्रादौ

विप्रलम्भः

1038

अयं स भुवनत्रयप्रथितसंयमः शंकरो
बिभर्ति वपुषाधुना विरहकातरः कामिनीम् ।
अनेन किल निर्मिता वयमिति प्रियायाः करं
करेण परिपीडयञ्जयति जातहासः स्मरः ॥

1039

भृशार्द्राकृष्टमुक्ताः कुवलयमधुपद्मयोर्मलक्ष्मीमुखो ये
क्षीवा ये कृष्णशारा नरहृदयभिदस्तारककृग्दाल्याः ।
ते दीर्घपाङ्गपुङ्खाः स्मितविषविषमाः पद्मलाः स्त्रीकटाक्षाः
पायासुर्वोतिवीर्यास्त्रिभुवनजयिनः पञ्चबाणस्य बाणाः ॥

तत्रादौ विप्रलम्भशृङ्गारे

दयितगमनपद्धतिः

1040

गच्छ गच्छसि चेत्कान्त पन्थानः सन्तु ते शिवाः ।
ममापि जन्म तत्रैव भूयाद्यत्र गतो भवान् ॥

1041

हस्तमाक्षिप्य यातोसि बलादिति किमद्भुतम् ।
इदयाद्यदि निर्यासि पौरुषं गणयामि ते ॥

1042

यामीति प्रियपृष्ठायाः प्रियायाः कण्ठलग्नयोः ।
वचोजीवितयोरसीत्पुरोनिःसरणे रणः ॥

1043

अदृष्टे दर्शनोत्कण्ठा दृष्टे विच्छेदभारता ।
नादृष्टेन न दृष्टेन भवता लभ्यते सुखम् ॥

1044

स्मर्तव्योहं त्वया कान्ते न स्मरिष्याम्यहं तव ।
येन त्वां संस्मरिष्यामि हृदयं तत्त्वया हतम् ॥

1045

लज्जां विहाय रुदितं विधृतः पटान्ते
मा गास्त्वमित्युदितमङ्गुलयो मुखेस्ताः ।
स्थित्वा पुरः पतितमेव निवर्तनाय
प्राणेश्वरे व्रजति किं न कृते कुशाङ्गया ॥

केशामपि.

1046

अलमलमनुगम्य प्रस्थितं प्राणनाथं
प्रथमविरहशोके न प्रतीकार एषः ।
सपदि रमणयात्रा श्रेय इत्यारटन्त्या
चरणपतनपूर्वं सा निरुद्धेव काञ्च्या

माधम्य.

1047

कृतकमधुराचारे व्यक्ता रूपा परुषीकृते
चरणपतनप्रत्याख्यानप्रकोपपराङ्मुखे ।
व्रजति रमणे निःश्वस्योष्णं स्तनाहितहस्तया
नयनसलिलच्छन्ना दृष्टिः सखीषु निपातिता ॥

अमरकम्य.

1048

प्रहरविरतौ मध्ये बाह्वस्तनोपि परेण वा
किमुत सकले याते बाह्वि प्रिय त्वमिहैष्यसि ।
इति दिनशतप्राप्यं देशं प्रियस्य यियासतो
हरति गमनं बालालापैः सबाष्पझलज्झलैः ॥

झलझलिकावासुदेवस्य.

1049

मा याहीत्यपमङ्गलं व्रज किल खेहेन शून्यं वच-
स्तिष्ठेति प्रभुता यथारुचि कुरुष्वैषाप्युदासीनता ।

नौ जीवामि विना त्वयेति वचनं संभाव्यते वा न वा
तन्मां शिक्षय नाथ यत्समुचितं वक्तुं त्वयि प्रस्थिते ॥

शशिनात्यस्य कस्यचित्,

1050

यामीत्यध्यवसाय एव हृदये बध्नातु नामास्पदं
वक्तुं प्राणसमासमक्षमघृणेनेत्थं कथं पार्यते ।
उक्तं नाम तथापि निर्भरगलद्वाप्यं प्रियाया मुखं
दृष्ट्वापि प्रवसन्त्यहो धनलवप्राप्तिस्पृहा मादृशाम् ॥

मोगिकायाः-

1051

या बिम्बौठरुचिर्न विद्रुममणिः स्वप्नेपि तां दृष्ट्वा-
न्हासश्रीः सुदृशस्तपोभिरपि किं मुक्ताफलैः प्राप्यते ।
नत्कान्तिः शतशोपि वह्निपतनैर्हेमः कुतः सेत्स्यति
त्यक्त्वा रत्नमयीं प्रयासि दयितां कस्मै धनायाध्वग ॥

श्रीशिवस्वामिनः-

1052

आयाते श्रुतिगोचरं प्रियतमप्रस्थानकाले पुर-
स्वल्पान्तःस्थितया तदाननमलं दृष्ट्वा चिरं मुग्धया ।
सोच्छ्वासं दृढमन्युनिर्भरगलद्वाप्याम्बुधौतं तथा
स्वं वक्तुं विनिवेद्य भर्तृहृदये निःशब्दकं रुच्यते ॥

कस्यापि.

1053

मा गच्छ प्रमदाप्रिय प्रियशतैर्भूयस्त्वमुक्तो मया
बाला प्राङ्गणमागतेन भवता प्राप्नोति निष्ठां पराम् ।
किं चान्यत्कुचभाग्पीडनमहैर्यत्प्रवहैरपि
वृष्टयत्कञ्जुकजालकैरनुदिनं निःसूत्रमस्मद्दृढम् ॥

मोगिकायाः-

1054

आपृष्टासि त्रिनिर्गतोऽध्वगजनस्तन्यङ्गि गच्छाम्यहं
स्वनैरेव दिनैर्ममागतिरिति ज्ञात्वा शुचं मा कृथाः ।

इत्याकर्ण्य वचः प्रियस्य सहसा तन्मुग्धयानुष्ठितं
येनाकाण्डसमाप्तसर्थकरणक्लेशः कृतो न्यो जनः ॥

1055

लौलाक्ष्या गुरुसंनिधौ मम कुतं नो वक्रमन्यादृशं
संलापास्त्रपया न चातिकरुणाः कर्तुं नवा पारिताः ।
प्रस्थानाभिमुखस्य संततगलद्वाप्यौघया मुग्धया
दीर्घोष्णश्वसितैरसह्यमदनव्याधिः समावेदितः ॥

1056

आ दृष्टिप्रसरात्प्रियस्य पदवीमुद्रीक्ष्य निर्विण्णया
विच्छिन्नेषु पथिष्वहःपरिणतौ ध्वान्ते समुत्सर्पति ।
दत्त्वैकं सशुचा गृहं प्रति पदं पान्थस्त्रियास्मिन्क्षणे
मा भूदागत इत्यमन्दवलितग्रीवं पुनर्वाक्षितम् ॥

अमरकस्य.

1057

लम्बा नांशुकपल्लवे भुजलता न द्वारदेशोर्पिता
नो वा पादयुगे मुहुर्निपतिता तिष्ठेति नोक्तं वचः ।
काले केवलमम्बुदालिमलिने गन्तुं समभ्युद्यत-
स्तन्व्या बाष्पजलौघपूरितनदीपूरेण रुद्धः पतिः ॥

1058

वस्त्रान्ते करपल्लवेन विधृतः सास्त्रं चिरं वीक्षितो
मा गास्त्यक्तवृणेति मोहकरुणं बध्वाञ्जलिं याचितः ।
उत्सृज्यैवमुपस्थितामपि यदा गन्तुं प्रवृत्तः शठः
पूर्वं प्राणपरिग्रहो दयितया मुक्तस्ततो वल्लभः ॥

1059

गन्तव्यं यदि नाम निश्चितमहो गन्तासि केयं त्वरा
द्वित्राण्येव पदानि तिष्ठतु भवान्पश्यामि यावन्मुखम् ।
संसारे घटिकाप्रणालविगलद्वारा समे जीविते
को जानाति पुनस्त्वया सह मम स्याद्वा न वा संगमः ॥

1060

लोलैर्लोचनवारिभिः सशपथैः पादप्रणामैः परै-
रन्यास्ता विनिवारयन्ति कृपणाः प्राणेश्वरं प्रस्थितम् ।
पुण्याहं व्रज मङ्गलं सुदिवसं प्रातः प्रयातस्य ते
यत्क्षेहोचितमीहितं प्रिय गृहात्तन्निर्गतः श्रोप्यसि ॥

1061

आयास्यस्यवधावपर्यवसिते गत्वेति संभाव्यते
संप्राप्ते त्वयि तानि तान्यपि सुखान्यद्यापरोक्षाग्निनः ।
किं तु ज्ञात वियोगवेदनमिदं सद्यस्त्वयि प्रस्थिते
चेतः किं नु करिष्यतीत्यविदितं सम्यङ् निश्चीयते ॥

1062

मुग्धे प्रेषय यामि यान्ति पथिकाः कालोवधेर्बध्यता-
मुद्दिग्ना किमकाण्ड एव भवती तूष्णीं किमेवं स्थिता ।
इत्युक्तोपनतां प्रियेण दयितामालिङ्ग्य तादृकृतं
दत्तो येन समस्तपान्थविरहिप्राणान्तकृडिण्डिमः ॥

1063

दूरं सुन्दरि निर्गतासि नगरादेष दुःखः क्षीरवा-
नस्मादेव निवर्त्यतामिति शनैरुक्ताध्वगेन प्रियाम् ।
गाढालिङ्गनमन्थरस्तनतटाभोगस्फुरत्कञ्चुकं
वीक्ष्योरस्तलमश्रुपूरितदृशा प्रस्थानभङ्गः कृतः ॥

एते केषामपि.

1064

यास्यामीति गिरः ध्रुता अवधिरप्यारोपितश्चेतसि
गेहे यत्नवती भविष्यसि सदेत्येतत्समाकर्णितम् ।
बाले मा शुच इत्युदीरितवतः पत्युर्निरीक्ष्याननं
निःश्वस्य स्तनपायिनि स्वतनये दृष्टिश्चिरं पातिता ॥

धीरनागम्ब.

अथ विरहिण्यवस्था

1065

रामा नितान्तरक्तेन लोचनानन्दकारिणम् ।
उवाह मनसा कान्तं पाणिना मुखपङ्कजम् ॥

1066

दीनायां दीनवदनो रुदत्यां माश्रुलोचनः ।
पुरः सखीजनस्तस्याः प्रतिबिम्बवदावभौ ॥

1067

दृश्यमानेपि हृदये मृगाक्ष्या मन्मथाग्निना ।
स्नेहस्तथैव यत्तस्थौ तदाश्चर्यामिवाभवत् ॥

शकवृद्धेः.

1068

तस्याः स्तनान्तरन्यस्तं चन्दनं तापशोषितम् ।
मनोभवाग्निदग्धस्य बभौ भस्मेव चेतसः ॥

कम्यापि.

1069

तापोपशमदक्षाणि मृणालानि नतभुवः ।
नाभृवन्दीर्घसूत्रेभ्यः प्रार्थितं लभ्यते कुतः ॥

भट्टवृद्धेः.

1070

त्रिरमत विरमत सख्यो नलिनीदलतालवृन्तपवनेन ।
हृदयगतोयं वह्निर्ज्वालि कदाचिज्ज्वलत्येव ।

कम्यापि.

1071

अपसारय घनमाणं कुरु हारं दूर एव किं कमलैः ।
अलमलमालि मृणालैरिति वदति दिवानिशं बाला ॥

दामोदरगुप्तश्च.

1072

लिखति न गणयति रेखा निर्भरबाष्पाम्बुधौतगण्डतला ।
अवधिविवसावसानं माभूदिति शङ्किता बाला ॥

मोरिकायाः.

1073

विकासिपद्मास्तरणे निरस्तं
तत्पाणिपद्मद्वयमायनाक्षयाः ।
व्यक्तिं ययौ संततविस्तृतेन
सकज्जलेनाश्रुजलेन सिक्तम् ॥

गङ्गाधरस्य

1074

न निष्ठुरत्वं हृदयं वियोगे
न सौकुमार्यं च विभक्तिं तस्याः ।
विभेद्यमानं स्मरमार्गणैर्य-
च्च दार्ढ्यमाप्नोति न दीर्यते च ॥

रत्नाकरस्य

1075

वियोगिनी चन्दनपङ्कपाण्डु-
र्मृणालिकाहारनिबद्धजीवा ।
बाला चलाम्भःकणदन्तुरेषु
हंसीव शिश्ये नलिनीदलेषु ॥

बाणस्य,

1076

विवृद्धतापोपशमार्थमङ्गे
न्यस्तं यदिन्दीवरदाम तस्याः ।
मुक्तेषुणा पञ्चशरेण भाति
व्यापारितं धौतमिवासिपत्नम् ॥

1077

उद्भाव्यमानो नलिनीपलाशैः
समीरणस्तद्धृदयास्पदस्य ।
करोति दाहस्य निवारणं नु
संधुक्षणं वा स्मरपावकस्य ॥

वैद्यगुप्तस्य

1078

परिच्युतस्तत्कुचभारमध्या-
 त्किं शोषमायासि मृणालहार ।
 न सूत्रतन्तोरपि तावकस्य
 तत्रावकाशो भवतः किमु स्यात् ॥

श्रीहर्षस्य.

1079

मन्मथाग्निपरितप्तमनस्का
 चन्दनेन किमु लिम्पसि गात्रम् ।
 किं न वेत्सि बहिरङ्गविधाना-
 दन्तरङ्गविधिरेव बलीयान् ॥

कस्यापि.

1080

नलिनीदलमाहितं सखीभिः
 परितापोपशमाय यद्यदङ्गे ।
 अकृतप्रतिकारलज्जयेव
 क्षणतो भ्रान्तिमुपैति तत्तदस्याः ॥

श्रीविभाकरवर्मणः.

1081

प्रियवियोगकृशे प्रमदाजने
 कृपणभूर विमुञ्चसि सायकान् ॥
 षश्रुपतेर्यदि लोचनगोचरं
 व्रजसि मन्मथ दास्यमुपैमि ते ॥

कस्यापि.

1082

किमनया कथया कथयाथवा
 समुपयामि न याम्युत यामि वा ।
 स्वपिमि किं स्वपिमीति मनस्विनी
 मनसिजेन हृदुर्ललिता कृता ॥

1083

धृतमपि मधु पारितं न पातुं
नयनसुखोपि न वीक्षितः शशाङ्कः ।
श्रुतिसुखमपि न श्रुतं च गीतं
गतवति भर्तरि भर्तृदेवताभिः ॥

1084

कर्पूरचन्दनरजो धवलं वहन्ती-
मादयानचन्दनविलेपनमङ्गमङ्गम् ।
अन्तर्गतस्य दहतो महतः स्मराग्ने-
र्दग्धस्य संक्षयवशादिव भस्मशेषम् ॥

भृगोविन्दस्वामिनः.

1085

कण्ठग्रहे शिथिलतां गमिते कथंचि-
द्यो मन्यते मरणमेव सुखाभ्युपायम् ।
गच्छन्स एष न बलाद्विधृतो युवाभ्या-
मित्युज्झिते भुजलते वलयैरिवास्याः ॥

कङ्कणस्य.

1086

स्मर्तुं वियोगिदयिता दिवसस्य यां यां
रेखां चकार भुवि ताम्ररुचा करेण ।
तां तामरालचलपद्मशिखाविमुक्तै-
र्मुक्ताफलद्युतिभिरश्रुभिरुन्ममार्ज ॥

1087

हारो जलार्द्रवसनं नलिनीदलानि
प्रालेयशीकरमुचश्च हिमांशुभासः ।
यस्येन्धनानि सरसानि च चन्दनानि
निर्वाणमेष्यति कथं स मनोभवाग्निः ॥

बाणकवेः.

1088

सर्वात्मना प्रभवतापि मनोभवेन
संदर्शितं परमकौशलमायताक्ष्याः ।
लावण्यविभ्रमविलासविचेष्टितानि
नैवेक्षितानि गमिता च तनुस्तनुत्वम् ॥

भटावलोकितस्य.

1089

संत्यज्यैतां प्रथमविरहत्रासभीतां कृतत्रै-
र्यातं सर्वैः स्मृतिमतिमनोविभ्रमैर्लालया च ।
नूनं ज्ञेहात्किमपि गहनं निःश्वसद्भिर्घराक्याः
प्राणैः कण्ठे निभृतनिभृतं लीनमेवं विचिन्त्य ॥

जयमाधवसूनोर्लोकस्य.

1090

प्रयातेस्तं भानौ श्रितशकुनिलीढेषु तरुषु
स्फुरत्संध्यारागे शशिनि शनकैरुल्लसति च ।
प्रियप्रत्याख्यानद्विगुणविरहोत्कण्ठितदृशा
नदारब्धं तन्व्या मरणमपि यत्रोत्सवपदम् ॥

लुङ्कस्य.

1091

तन्वद्गच्छा गुरुसंनिधौ नयनयोर्यद्वाप्पमुत्तम्भितं
तेनान्तर्गलितेन मन्मथशिखी सिक्तो वियोगोद्भवः ।
मन्ये तस्य निरस्यमानकिरणस्यैषा मुखेनोद्धता
श्वासायासशतागतालिसरणिव्याजेन धूमावली ॥

कस्यापि

1092

वक्त्रे या मृगनाभिपङ्कजरचनां खिन्नेव धत्ते परं
यस्याः सान्द्रमुरःस्थले निपतितं भारायते चन्दनम् ।
अङ्गान्यप्यतिपेलवा वहति या क्लेशेन तस्यामपि
न्यस्तः शोकभरोपरः कथमहो निखिंशता वेधसः ॥

श्रीभानुषेणस्य.

1093

नितम्बप्राग्भारो गुरुरवधिरेखां न तु गतः
कृशो मध्यः किञ्चित्तदपि तनिमानं मृगयते ।
स्तनाभोगः स्तोको न तु विरलवृत्तिस्तु कलया
विलासैस्तन्वङ्ग्याः स्फुरितमिव विश्रान्तमिव च ॥

कस्यापि.

1094

काचित्पुरा विरहिणी परिवृद्धिहेतो-
र्यस्यै दिदेश सलिलं नवमालिकायै ।
सा पुष्पिनैव जलमभ्रुवशाद्वियोगे
तस्यै प्रदाय कथमप्यनृणीवभूव ॥

अथ सखीप्रश्नाः

1095

गोपायन्ती विरहजनितं दुःखमग्रे गुरूणां
किं त्वं मुग्धे नयनविसृतं वाष्पपूरं रुणत्सि ।
नक्तं नक्तं नयनसलिलैरेष आर्द्राकृतस्ते
शय्यैकान्नः कथयति दशामातपे दीयमानः ॥

1096

मुखं पाण्डुच्छायं नयनयुगलं वाष्पधवलं
तनुः क्षामक्षामा गतमविशदं धैर्यविगमः ।
ह्रियं मुक्त्वा मृदे कथयसि न मे सारवचना-
न्यवस्था येनेयं तव सखि मुहूर्तेन रचिता ॥

कस्यापि

1097

चटुलनयने शून्या दृष्टिः कृता खलु केन ते
क इह सुकृती द्रष्टव्यानामुवाह धुरं पराम् ।
यमभिलिखितप्रख्यैरङ्गैर्न मुञ्चसि चेतसा
वदनकमलं पाणौ कृत्वा निमीलितलोचना ॥

अमरकम्प

1098

अलसवलिनैः प्रेमार्द्रार्द्रिर्मुहुर्मुकुलीकृतैः
 क्षणमभिमुखैर्लज्जालोलैर्निमेषपराङ्मुखैः ।
 हृदयनिहितं भावाकूतं वमद्गिरिवेक्षणैः
 कथय सुकृती कोयं मुग्धे त्वयाद्य विलोक्यते ॥

कस्यापि.

1099

अन्योन्यप्रथितारुणाङ्गुलिनमत्पाणिद्वयस्योपरि
 न्यस्योच्छ्वासविकम्पिताधरदलं निर्वेदशून्यं मुखम् ।
 आमीलन्नयनान्तवान्तसलिलं श्लाघ्यस्य निन्द्यस्य वा
 कस्येदं दृढसौहृदं प्रतिदिनं दीनं त्वया स्मर्यते ॥

अमरकस्य.

1100

आसन्नामवलम्ब्य केसरलतामेकेन पुष्पोज्ज्वलां
 सख्यं निःसहया नितम्बफलके कृत्वा कराम्भोरुहम् ।
 उद्गीवं वद दुर्दिनेद्य चरणवुन्नम्य मार्गस्त्वया
 बालोद्भान्तमृगेक्षणे सुकृतिनः कस्यायमालोक्यते ॥

1101

बाले नाथ कृशासि किं ज्वरवशात्कस्मादपथ्याज्ज्वरो
 जीर्णं नैव मया सरोजनयने किं तन्न यत्पार्यते ।
 वक्तुं ब्रूहि विमुक्तलज्जमधुना तस्यापरारागिणः
 प्रेङ्खत्पूर्णशशाङ्गतुल्यवदनं कंदर्पकान्तं वपुः ॥

1102

अभ्यस्तेपि नितम्बभारफलके खेदालसेयं गतिः
 किंचित्संवलिता न पक्ष्मविरलालोका दृशोन्तर्गताः ।
 नन्मन्ये निभृतं त्वयाद्य हृदये कश्चिद्धृतो वल्लभो
 निश्वासाः कथमन्यथा द्विगुणतामेते तत्रैवं गताः ॥

केषामपि.

1103

पाण्डुच्छायं क्षामं वक्रं कमलमुखि लुलितमलकं करे स्थितमाननं
शून्यालोका दीना दृष्टिः शिखरमभिपतितरशना तनुस्तनुतां गता ।
ध्यानैकाग्रा मन्दा बुद्धिर्मदजननि रहसि रमसे करोषि न सत्कथां
को नामायं रम्यो व्याधिस्तव सुतनु कथय किमिदं न खल्वसि नातुरा ॥

वररुचेः.

1104

को धन्यः सखि सुस्थितेन मनसा को वेधसा निर्मितः
कः प्रेयान्मदनस्य कस्य फलितः प्राचीनकर्मद्रुमः ।
इत्थं यस्य कृते दिवानिशमविश्रान्तैः स्वलद्वारिभि-
र्मैनाल्लोचनगङ्गुकैः स्नपयसे वक्षोजलिङ्गद्वयम् ॥
कस्यापि.

अथ विरहिणीप्रलापाः

1105

रोदितुं नैव जानामि नैव जानामि शोचितुम् ।
स्वच्छन्दमश्रु पतति सत्यं सत्यं न रोदिमि ॥

1106

अद्यापि हि नृशंसस्य पितुस्ते दिवसो गतः ।
तमसा पिहितः पन्था एहि पुत्रक शेवहे ॥

1107

चक्षुः किं कम्पसे मूढ त्वयि दीनेश्रुवाहिनि ।
यो मां त्यक्त्वा गतः सोद्य कथमेव्यति सस्फुरे ॥

1108

अयि लङ्घितमर्याद स्मर स्मर हरानलम् ।
दग्धं दग्धुमयुक्तं ते जनं विरहकातरम् ॥

1109

स्वयमज्ञातदुःखो यदुनोतीति न विस्मयः ।
त्वं पुनः प्रापदाहो यदहसीति किमुच्यताम् ॥

केषामपि.

1110

अहं नश्यामि मानेन मानेन कलहं कृथाः ।
विरोधमेत्य कान्तेन कान्ते न परितप्यते ॥

जीवनागस्य.

1111

हृदय स्थीयतां सम्यक्किमेवं परितप्यते ।
बल्लभस्ते जनो योसौ न भवांस्तस्य बल्लभम् ॥

1112

यत्पराधीनयोः प्रेम देयात्समुपजायते ।
तत्रानुत्सृज्य लज्जां वा जीवितं वा कुतः सुखम् ॥

एतौ वीरभट्टस्य.

1113

अरतिरियमुपैति मां न निद्रा
प्रथयति तस्य मनो गुणान्न दोषान् ।
विरमति रजनी न संयमाशा
व्रजति तनुस्तनुतां न चानुगागः ॥

1114

वरमसौ दिवसो न पुनर्निशा
ननु निश्चैव वरं न पुनर्दिनम् ।
उभयमप्यथवा व्रजतु क्षयं
प्रियतमेन न यत्र समागमः ॥

1115

रथ्यारजोरुणित धृसरिताङ्गयटे
कच्चित्पितुः स्मरसि पुत्रक निर्वृणस्य ।
उत्कैवमङ्कगतमर्भकमायताक्ष्या
पान्थस्त्रिया प्ररुदितं करुणं दिनान्ते ॥

1116

अनृतमनृतमेतद्यत्तुधासूतिरिन्दु-
र्नियतमयमनार्यो निर्गतः कालकूटात् ।

हृदयदहनदक्षा दारुणा चान्यथेयं
वद सखि मधुरत्वे मोहशक्तिः कुतोस्य ॥

1117

अनुदिनमतितीव्रं रोदिषीति त्वमुच्चैः
सखि किल कुरुषे त्वं वाच्यतां मे मुधैव ।
हृदयमिदमनङ्गाङ्गारसङ्गाद्विलीय
प्रसरति बहिरम्भः सुस्थिते नैतदश्रु ॥

एते केषामपि.

1118

सखि स सुभगो मन्दस्नेहो ममेति न मे व्यथा
विधिविरचितं यस्मात्सर्वो जनः सुखमश्रुते ।
मम तु सततं संतापोयं जने विमुखेपि य-
त्क्षणमपि हतव्रीडं चेतो न याति विरागताम् ॥

कस्यापि.

1119

आलि कल्पय पुरः करदीपं
चन्द्रमण्डलमिति प्रथितेन ।
नन्वनेन पिहितं मम चक्षु-
र्मङ्गुपाण्डुरतमोगुलकेन ॥

1120

कोटरे निमिरमेव कलङ्क-
च्छन्ना वहति हन्त शशाङ्कः ।
यत्कणैरिवविलुम्पति दृष्टिं
मादृशां दयितदीपवियोगे ॥

1121

कालकूटमिह निन्दति लोको
येन शंभुरजरामर एव ।
अन्तकं विरहिणीषु सुधांशुं
स्तौत्यमुं तु विरलो हि विवेकः ॥

1122

कालकूटमधुनापि निहन्तुं
हन्त नो वहसि लाञ्छनभङ्ग्या ॥
यद्भयादिव निगीर्णमपि त्वा-
माशु मुञ्चति सुधाकर राहुः ॥

1123

अंशवस्तव निशाकर नूनं
कल्पितास्तरुणकेतकखण्डैः ।
येन पाण्डुरतरद्युतयो नः
कण्टकैरिव तुदन्ति शरीरम् ॥

1124

अम्बुधेरुदगमद्विभुभङ्ग्या
नूनमौर्वशिखिभास्मनपिण्डः ।
यत्किलास्य घटते नहि तृप्तिः
खण्डिताजनदृगम्बुसरिद्धिः ॥

1125

रात्रिराज सुकुमारशरीरः
कः सहेत तव नाम मयूखान् ॥
स्पर्शमाप्य सहसैव यदीयं
चन्द्रकान्तदृषदोपि गलन्ति ॥

1126

युक्तमाह दयितो मम वक्त्रं
षड्भुजं रहसि चाटुकथासु ।
संस्तवं रुचिभिरस्य हिमांशोः
प्राप्य कामपि रुजं यदुपैति ॥

1127

पद्मनाभ करुणां कुरु भूयो
विग्रहेण परिपूरय राहुम् ।

येन तज्जठरकोटरशायी
जात्वयं विधुरयेन्न विधुर्नः ॥

एते मूढकस्य

1128

द्विजपतिप्रसनाहितपातक-
प्रभवकुष्ठसितीकृतविग्रहः ।
विरहिणीवदनेन्दुजिघत्सया
स्फुरति राहुरयं न निशाकरः ॥

1129

वद विधुंतुदमालि मदीरितै-
स्त्यजसि किं द्विजराजभिया रिपुम् ।
किमु दिवं पुनरेति यदीदृशः
पतित एष निषेव्य हि वारुणीम् ॥

1130

स्वरिपुतीक्ष्णसुदर्शनविभ्रमा-
त्किमु विधुं प्रसते स विधुंतुदः ।
निपतितं वदने कथमन्यथा
बलिकरम्भनिभं निजमुज्झति ॥

1131

कुरु करे गुरुमेकमयोधनं
बहिरितो मकुरं च कुरुष्व मे ।
विशति तत्र यदैव विधुस्तदा
सखि सुखादहितं जहि तं द्रुतम् ॥

1132

दहनजा न पृथुर्दवथुव्यथा
विरहजैव पृथुर्यदि नेदृशम् ।
दहनमाशु विशन्ति कथं स्त्रियः
प्रियमपासुमुपासितुमुद्धुराः ॥

1133

निशि शशिन्भज कैतवभानुता-
मसति भास्वति तापय पाप माम् ।
अहमहन्यवलोकयितास्मि हे
पुनरहर्षतिनिर्धुतदर्पताम् ॥

1134

त्वमित्र कोपि परापकृतौ कृती
न ददृशे न च मन्मथ शुश्रुवे ।
स्वमदहो दहनाज्ज्वलनात्मना
ज्वलयितुं परिरभ्य जगन्ति यः ॥

1135

असमये मतिरुन्मिषति ध्रुवं
करगतैव गता यदियं कुहूः ।
पुनरुपैति निबध्य निधास्यते
सखि विधोर्न पुनर्मुखमीक्ष्यते ॥

एते नैषधकृतः

1136

प्रकृतिसरलं पश्यत्येवं तथापि न सस्पृहं
मधुरमधुरं वक्ति प्रेयान्पुरेव न नर्मतः ।
घटयति घनं कण्ठाश्लेषं तथापि न भावतः
सखि स भजते मामप्येवं तथापि न जीव्यते ॥

1137

चरणपतनं सान्त्वालापा मनोहरचाटवः
पुलकिततनोर्गाढाश्लेषो हठाच्च कचग्रहः ।
इति बहुफलो मानारम्भस्तथापि हि नोत्सहे
हृदयदयितः कामं प्रेयान्करोम्यहमत्र किम् ॥

एतौ पुण्ड्रकम्यः

1138

इदं कृष्णं कृष्णं प्रियतम ननु श्वेतमथ किं
गमिष्यामो यामो भवतु गमनेनाथ भवतु ।

पुरा येनैवं मे चिरमनुसृता चित्तपदवी
स एवान्यो जातः सखि परिचिताः कस्य पुरुषाः ॥

कस्यापि.

1139

परिष्वक्तस्तावद्गुरुजनभयाद्वृत्ति न मया
न चोक्तस्तिष्ठेति प्रियगमनवाप्सार्द्रगलया ।
द्रुतं गच्छामीति प्रियसखि सुदृष्टोपि न कृतो
निरुद्धो यावन्मे नयनसलिलैर्दृष्टिविषयः ॥

अस्थिभङ्गस्य.

1140

गतोस्तं चर्माशुव्रज सहचरीनीडमधुना
सुखं भ्रातः सुप्याः सुजनचरितं वायस कृतम् ।
मयि स्नेहाद्वाप्सस्थगितनयनायामपघृणो
रुदत्यां यो यातस्त्वयि स विलपत्येप्यति कथम् ॥

शिवभ्रामिन .

1141

गते प्रेमावन्धे हृदयबहुमानेपि गलिते
निवृत्ते सज्जात्रे जन इव जने गच्छति पुरः ।
तथा चैवोत्प्रेक्ष्य प्रियसखि गतांस्तांश्च दिवसा-
न्न जाने को हेतुर्दलति शतधा यन्न हृदयम् ॥

विज्ञाकाया .

1142

मया बद्धा वेणी निवसितमशुक्लं च वसनं
श्रुताः शोचन्तीनां परिजनसखीनामपि गिरः ।
निवृत्तास्ते दृष्टा गतमनुगता येस्य सुहृद-
स्तथाप्येते प्राणा दयितमनुयाता न कृपणाः ॥

भदन्तधीरनागस्य.

1143

कथमपि सखि व्रीडाकोपाद्भजेति मयोदिते
कठिनहृदयस्त्यक्ता शय्यां बलादत एव सः ।

इति सरभसं ध्वस्तप्रेम्णि व्यपेतघृणे स्पृहां
पुनरपि हतव्रीडं चेतः करोति करोमि किम् ॥

कस्यापि.

1144

भ्रातः पान्थ व्रजसि यदि हे तां दिशं पुण्यभाजो
वक्तासीत्थं कठिनहृदयं तं जनं किं यथेति ।
पृष्टा यावत्कथयति च सा वाञ्छितं नैव बाला
नावत्सर्वैर्वदनकमलं रुद्धमश्रुप्रवाहैः ॥

हर्वटस्य.

1145

भ्रातः पान्थ पथि त्वया नु पथिकः कश्चित्समासादितो
बालेनेकशतानि कीदृश इति प्रख्यायतां वल्लभः ।
यं दृष्ट्वा प्रमदाजनस्य भवतः स्फारे मुदा लोचने
स ज्ञेयो दयितो ममेति पथिकायावेद्य मोहं गता ॥

1146

तैलाक्तानलकान्कपोलपतितानुत्क्षिप्य कर्णान्तिकं
वस्त्रार्धेन विलम्बिना सरभसं प्रच्छाद्य पीनौ स्तनौ ।
बाला वायसमेवमाह रुदती दास्यामि यत्ते प्रियं
चूतात्केसरपादपं व्रज शनैर्यद्येति मे वल्लभः ॥

1147

संपूर्णानि दिनानि तानि जलददयामं नभो वर्तते
मर्तव्यव्यवसायिनीमपि सतीं प्राणा न मुञ्चन्ति माम् ।
वाल्लभ्यं क्व नु नाम तत्क्व विरहे तस्याधुना जीव्यते
नत्सत्यं सखि लज्जितास्मि वितथेनानेन बाष्पाम्बुना ॥

1148

आस्तां विश्वसनं सखीषु विदिताभिप्रायसारे जने
नत्राप्यर्पयितुं दृशं स्वरुचितां शक्नोमि न व्रीडया ।
लोकोप्येष परोपहासचतुरः सूक्ष्मेङ्गितज्ञोप्यलं
मातः कं शरणं व्रजामि हृदये जीर्णोनुरागज्वरः ॥

1149

धन्वा सा विरहे सखीजनपुरस्त्यक्त्वा त्रपां निर्वृता
निःश्वासं न परं विमुञ्चति कथाः कृत्वापि या रोदिति ।
पापायाः सभियः सदा गुरुजने शङ्काकुलायास्तु मे
दीपज्वालनहेतुना निशि परं निःश्वासमोक्षः क्षणम् ॥

1150

यात्रामङ्गलसंनिधानरचनाव्यग्रे सखीनां गणे
बाष्पाभःपिहितेक्षणे गुरुजने तद्रत्नहन्मण्डले ।
प्राणेशस्य मदीक्षणार्पितदृशः कृच्छ्रादपक्रामतः
किं व्रीडाहतया मया भुजलतापाशो न कण्ठेर्षितः ॥

1151

प्रस्थानं बलयैः कृतं प्रियसखैर्बाष्पैरजस्रं गतं
धृत्या न क्षणमासितं व्यवसितं चित्तेन गन्तुं पुरः ।
गन्तुं निश्चितचेतसि प्रियतमे सर्वे समं प्रस्थिता
गन्तव्ये सति जीवितप्रियसुहृत्सार्थः किमु त्यज्यते ॥

एते केषामपि.

1152

उत्कम्पोपि सकम्प एव हृदये चिन्तापि चिन्तान्विता
निःश्वासा अपि निःश्वसन्ति निभृतं बाष्पोपि बाष्पायते ।
कान्तस्य स्मरणे स्मराहितमतेः कष्टं हि रक्तात्मनः
शरोहा इव निःसरन्ति हृदये दुःखस्य धिग्वल्लभम् ॥

शर्वट्म्य.

1153

यास्यामीति समुद्यतस्य वदतो विस्रब्धमार्कणितं
गच्छन्दूरमुपेक्षितो मुहुरसौ व्यावृत्य पश्यन्नपि ।
तच्छृण्वे पुनरागतास्मि शयने प्राणास्त एव स्थिताः
सख्यस्तिष्ठत जीवितव्यसनिनी दम्भादहं रोदिमि ॥

1154

पुष्पैरेव शरैः स्मरेण जनितः शीतांशुना वर्धितः
 प्रालेयाचलसंनिधानशिशिरैः श्वासानिलैः पोषितः ।
 आलापेन परामृतद्रवमयेनाप्यायितः कोकिलैः
 संतापो मम सोयमस्य कतरः शीतोपचारक्रमः ॥

कस्यापि.

1155

योसात्राननवीक्षणैकरसिको नित्यं ममासीज्जनः
 प्राणानामपि नान्यसक्तमनसो यस्याहमालम्बनम् ।
 सख्यः पश्यत तस्य संप्रति कथं वार्तापि न श्रूयते
 जीव्येतापि च चित्रमेतदपरं शोके कथा वर्तते ॥

कयोरपि.

1156

दुर्वाराः स्मरमार्गणाः प्रियतमो दूरे मनोत्युत्सुकं
 गाढं प्रेम नवं वयोतिकठिनाः प्राणाः कुलं निर्मलम् ।
 स्त्रीत्वं धैर्यविरोधि मन्मथसुहृत्कालः कृतान्तोक्षमो
 नो सख्यश्चतुराः कथं नु विरहः सोढव्य इत्थं शठः ॥

भद्रशङ्करस्य.

1157

निःश्वासा वदनं दहन्ति हृदयं निर्मूलमुन्मथ्यते
 निद्रा नैति न दृश्यते प्रियमुखं नक्तंदिनं रुद्यते ।
 अङ्गं शोषमुपैति पादपतितः प्रेयांस्तदोपेक्षितः
 सख्यः कं गुणमाकलय्य दयिते मानं वयं कारिताः ॥

1158

उत्कम्पो हृदये स्खलन्ति वचनान्यावेगलोलं मनो
 गात्रं सीदति चक्षुरश्रुकलुषं चिन्ता मुखं शुष्यति ।
 यस्यैषा सखि पूर्वरङ्गरचना मानः स मुक्तो मया
 वन्द्यास्ता अपि योषितः क्षितितले यासामयं संमतः ॥

1159

अक्षरभ्य यदि प्रिये पुनरहं मानस्य वान्यस्य वा
गृहीयां विषरूपिणः शठमतेर्नामापि संक्षोभिणः ।
तत्तेनैव विना शशाङ्ककिरणस्वच्छाद्दहासा निशा-
प्येको वा दिवसः पयोदमलिनो यायान्मम प्रावृषि ॥

1160

मानव्याधिनिपीडिताहमधुना शक्नोमि तस्यान्तिकं
नो गन्तुं न सखीजनोस्ति चतुरो यो मां बलान्नेष्यति ।
मानी सोपि जनो न लाघवभयादभ्येति मातः स्वयं
कालो याति चलं च जीवितमिति क्षुण्णं मनश्चिन्तया ॥

1161

मुग्धे मुग्धतयैव नेतुमाखिलः कालः किमारभ्यते
मानं धत्स्व धृतिं बधान ऋजुतां दूरीकुरु प्रेयसि ।
सख्यैवं प्रतिबोधिता प्रतिवचस्तामाह भीतानना
नीचैः शंस हृदि स्थितो हि ननु मे प्राणेश्वरः श्रोष्यति ॥

अमरकस्य.

1162

सख्यः किं परुषैर्विमुञ्चत रूपं तस्यापराधः सकृ-
त्क्षन्तव्यश्चपलस्य मां प्रति पुनः कर्ता प्रियो नाप्रियम् ।
इत्थं मानपरिग्रहव्यतिकराङ्गीता तथा प्रत्युत
प्रारब्धानुनया यथा परिजनेनैवाकुला हस्यते ॥

विग्रहराजस्य.

1163

यावन्नो सखि गोचरं नयनयोरायाति तावद्भुतं
गत्वा ब्रूहि यथाद्य ते दयितया मानः समालम्बितः ।
दृष्टे धूर्तविचेष्टिते तु दयिते तस्मिन्नवश्यं मम
स्वेदाम्भः प्रतिरोधनिर्भरतनोः स्मेरं मुखं जायते ॥

बुद्धकस्य.

1164

आकृष्यादावमन्दग्रहमलकचयं वक्रमासज्य वक्त्रे
 कण्ठे लग्नस्वकण्ठः प्रभवति कुचयोर्दत्तगाढाङ्गसङ्गः ।
 वद्धासक्तिर्नितम्बे पतति चरणयोर्यः स तादृक्प्रियो मे
 बाले लज्जा निरस्ता नहि नहि सरले चोलकः किं त्रपाकृत् ॥
 कस्यपि

1165

मातनो सन्ति तस्मिञ्छिशिरजलकणाकर्षिणो गन्धवाहा
 विशुद्धासा सिताङ्गाः प्रचुरतरपथःस्यन्दिनो वा घनौघाः ।
 केका वा वर्द्धिणानां गिरिवरशिखरस्थायिनां वा निशीथे
 येनामौ जीवितेशः स्मरति परिजनस्यास्य वै दुःखितस्य ॥
 विक्रमावित्यम्

अथ सखीवाच्यता

1166

या कामुककरस्पृष्टा न कृतार्थैव लक्ष्यते ।
 सा गौरिव तरौ बद्धा यवसैः किं न चार्यते ॥

1167

समयोचितकोपविभ्रमा
 भव भीरु प्रविमुञ्च मार्दवम् ।
 मधुरैकरसः प्रियः सदा
 विरलः स्यात्सरले न वा पुनः ॥

1168

जघनमुन्नतमाकुलमेखलं
 मुखमपाङ्गविसर्पिततारकम् ।
 इदमपोह्य गतो यदि निर्धृणो
 ननु वरोरु स एव हि वञ्चितः ॥

1169

पादानते प्रणयपेशलवाचि कान्ते
 न्यक्तस्त्वया यदतिकोपनया न मन्युः ।

नीत्रानुतापगलितः स्वयमेव मन्ये
निर्याति ते तदयमश्रुभरच्छलेन ।

1170

अनालोच्य प्रेम्णः परिणतिमनादृत्य सुहृद-
स्त्वयाकाण्डे मानः किमिति सरले संप्रति धृतः ।
समाकृष्टा ह्येते प्रलयदहनोद्गासुरशिखाः
स्वहस्तेनाङ्गारास्तदलमधुना तस्य रुदितैः ॥
केषामपि.

1171

सखि विवृणुते संतापस्ते तनुस्तनुतां गता
कठिनहृदये धैर्यक्षेपाद्भतिर्गलितक्रमा ।
कथय विषमामन्तर्दाहव्यथां सहते न तां
मदनदहनज्वालावल्लीविलीढमिदं मनः ॥
दर्शनीयस्य.

1172

कस्माद्दोर्लतिके निधाय न चिरं द्वारोपरोधः कुतो
लग्ना वा किमु न स्थितापि रुदती रुद्धोत्तरीयांशुका ।
कालेस्मिन्कुसुमाकरे द्विगुणितप्रेम्णि प्रिये रागिणां
गच्छन्नग्रत एव मृदहृदये मुक्तस्त्वया वल्लभः ॥
दोर्लतिकादर्शनीयस्य.

1173

आयाते रभसाद्यदि प्रियतमे प्रत्युद्गता नो चिरं
नो वा मण्डलितोन्नतस्तनतटं गाढं समालिङ्गितः ।
आश्लिष्य स्वभुजावलम्बमथवा प्रेमाद्र्या नो गिरा
संभाव्याभिहितो हतासि सरले स्वैरेव दुश्चेष्टितैः ॥
ग्नमिवस्य.

1174

कान्तः पुत्रि हठाद्भतश्ररणयोर्न त्वं निपत्य स्थिता
वद्धो मेखलयानया रतिरहःसख्या न वा फूत्कृतम् ।

का लज्जा मुषितासि किं प्रकटितैरेभिर्विलक्षस्मितै-
राः पापे विरहानलस्य न शिखा जानासि मर्मच्छिदः ॥
कस्यापि.

1175

नार्याः सा रतिशून्यता नयनयोर्यद्वाष्टिपाते स्थितः
कामी प्राप्तरतार्थ एव न भवत्यालिङ्गितुं वाञ्छति ।
आश्लेषादपि यापरं मृगयते धिक्तामयोग्यां स्त्रियं
श्रोणीगोचरमागतो रतिफलं प्राप्नोति तिर्यङ्ग किम् ॥
विज्जिकायाः.

1176

चपलहृदये किं स्वातन्त्र्यात्तथा गृहमागत-
श्ररणपतितः प्रेमार्द्रार्द्रः प्रियः समुपेक्षितः ।
तदिदमधुना यावज्जीवं निरस्तसुखोदया
रुदितशरणा दुर्जातानां सहस्व रुषां फलम् ॥
अमरकस्य.

1177

किञ्चित्प्राप्तनखेन बाष्पसलिलं विक्षिप्य विक्षिप्य हे
किं त्वं रोदिषि कोपने बद्धतरं विक्षिप्य रोदिष्यसि ।
यस्यास्ते पिशुनोपदेशवचनैर्मनानिभृमिं गते
निर्विण्णोनुनयं प्रति प्रियतमो मध्यस्थतामेप्यति ॥
कस्यापि.

1178

भ्रश्यन्ति यानि विरहे विदलन्ति यानि
योगे प्रियेण सखि किं बल्यैः फलं तैः ।
नैवास्ति यैर्विपदि संपदि चोपयोग-
स्तैः संगमं न खलु वाञ्छति कोपि मर्त्यः ॥
उत्प्रेक्षावल्लभस्य.

अथ दूतीप्रेषणम् ॥

1179

अद्य भौमदिनं सत्यं सत्यमप्रस्तुतं तव ।
तथापि दूतिं गन्तव्यं नार्तः कालमपेक्षते ॥

1180

संपदो जलतरङ्गविलोला
यौवनं त्रिचतुराणि दिनानि ।
शारदाभ्रपरिपेलवमायु-
र्गच्छ दूतिं वद सत्वरमेतत् ॥
कथयामि.

1181

उच्यतां स वचनीयमशेषं
नेश्वरे परुषता सखि साध्वी ।
आनयैनमनुनीय कथं वा
विप्रियाणि जनयन्ननुनेयः ॥

1182

द्वारि चक्षुरधिपाणि कपोलो
जीवितं त्वयि कुतः कलहोस्याः ।
कामिनामिति वचः पुनरुक्तं
प्रीतये नवनवत्वमियाय ॥
भास्वते.

1183

कृतसरसमृणालीसूत्रसंधानबन्धः
कुचमुकुलमुखाङ्गध्वन्दनोपात्तमुद्रः ।
स्मरशबरशराणामेष लक्ष्यीभवन्तीं
कथयति खलु लेखस्तामनुदाटितोपि ॥

कथ्यापि.

1184

सोपालम्भकृतप्रणाममलसैः श्रासानिलैर्लाडितो
वाष्पोत्खातकपोलचन्दनरसेनाक्षिप्रवाद्याक्षरः ।

स्विन्नायाङ्गुलिना करेण लिखितो व्यामृष्टवर्णावलि-
लेखः शेषमवाचितोपि कथयत्यङ्गेषु तस्या व्यथाम् ॥

वज्रवर्मणः.

1185

पक्षं न श्रवणेस्ति बाष्पगुरुणोर्नो नेत्रयोः कज्जलं
रागो पूर्वं इवाधरे चरणयोस्तन्व्या न चालक्तकः ।
वार्तोच्छित्तिषु निष्ठुरेति भवता मिथ्यैव संभाव्यते
सा लेखं लिखतु च्युतोपकरणा न्यायेन केनाधुना ॥

अमरकस्य.

1186

जीवामीति त्रियोगिनी यदि लिखेदत्रैव वृत्ताः कथा
अद्य श्रुथ मरिष्यतीति मरणे कालात्ययः किं कृतः ।
आगन्तव्यमिहेति मां प्रति सखे संभावना निष्फला
भ्रातः संप्रति याहि नास्ति लिखितं तद्गृहि यत्ते क्षमम् ॥

लोडितकस्य.

1187

यस्मिन्बाष्पतरङ्गिताश्रुकलुषा दृष्टिर्न सिद्धिं गता
यो हस्तेन विवर्तमानवलयेनालिङ्गितो न स्थितः ।
येन स्त्रीहृदयस्य पद्ममृदुनः संभावितो नात्ययो
भो गत्वापि किमदमसारहृदये त्वं दूति वक्तुं क्षमा ॥

कस्यापि.

1188

दूति त्वं तरुणी युवा स चपलः श्यामास्तमोभिर्दिशः
संदेशः सरहस्य एव विपिने संकेतकावासकः ।
भूयो भूय इमे वसन्तमरुतश्चेतो हरन्त्यन्यतो
गच्छ क्षेमसमागमाय निपुणे रक्षन्तु ते देवताः ॥

शीलानन्दारिकायाः.

1189

संदिष्टस्वजनावमानवदिमामप्रस्मरन्त्या त्वया
शीतस्नानमिव प्रियं प्रति सखे कार्यः प्रयाणोद्यमः ।

अन्युप्तन्मनसो मितपत्रगृहादर्थैव कार्यो बहि-
विप्रस्येव हि भोजनार्थमदतः कालस्य तूर्णा गतिः ॥

अथ विरहिणां प्रलापाः

1190

वाहि त्रात यतः कान्ता तां स्पृष्ट्वा मामपि स्पृश ।
बहेतत्कामयानस्य शक्यमेतेन जीवितुम् ॥

1191

बहेतत्कामयानस्य नैतदल्पं विजानतः ।
यदहं सा च वामोरुरेकां धरणिमाश्रितौ ॥

1192

हारोपि नार्पितः कण्ठे संभोगस्पर्शभीरुणा ।
आचयोरन्तरे जाताः पर्वताः सरितो दुग्माः ।

1193

न मे दुःखं प्रिया दूरे न मे दुःखं हतेति सा ।
एतदेवानुशोचामि वयस्तत्रातिवर्तते ॥

1194

कदा न्वहं सुदन्तोष्ट्रं मुखं पद्मदेक्षणम् ।
इषदुन्नाम्य पाश्यामि रसायनमिवोत्तमम् ॥

एते भगवद्वाल्मीकिभुने .

1195

प्रियामुखं तत्संस्मृत्य दीर्घचारुत्रिलोचनम् ।
न याति शतधा येन मनस्तेन नृपुंसकम् ॥

1196

प्राणानां च प्रियायाश्च मृदाः सादृश्यकारिणः ।
प्रिया कण्ठगता रत्यै प्राणा मरणहेतवः ॥

कथावर्णः

1197

प्रियाविगदितस्याद्य हृदि चिन्ता ममागता ।
इति मत्वा गता निद्रा के कृतघ्नमुपासते ॥

शीलाभट्टारिकायाः

1198

क्षणभङ्गि जगत्सर्वमिति तथ्यं मुनेर्वचः ।
कोन्यथा हरिणाक्षीणां सहेत विरहव्यथाम् ॥

कस्यापि.

1199

स्फुटमावक्षते तज्ज्ञाः शब्दानामिह नित्यताम् ।
प्रिययोक्ता यदद्यापि हृदि तिष्ठन्ति मे गिरः ॥

1200

पदे वाक्ये प्रमाणे च परां निष्ठामुपागता ।
अतो विद्वज्जनस्यास्य स्पृहणीया मृगेक्षणा ॥

1201

मध्येनैकेन तन्वद्भ्याः क्षामेण क्षपिता वयम् ।
उन्नतं कुचयुग्मं तु न जाने किं करिष्यति ॥

केषामपि.

1202

नूनं यां पश्यतो मेभृन्निमेषो विन्नकारकः ।
स्वप्नेपि दुर्लभा साद्य जीवामि कथमाः सखे ॥

1203

निर्दयं हृदयं तन्व्या दुर्वारं मारमार्गणाः ।
जीवितं वचकडिनं हा हा दुःखपरम्परा ॥

1204

उत्कण्ठितं मनो बाला मुहुरस्था नवं वयः ।
विधिर्वामो ग्निपुः कामो हा हा दुःखपरम्परा ॥

एते ररूपकस्य.

1205

अनया जघनाभोगगुरुमन्थरयातया ।
अन्यतोपि व्रजन्त्या मे हृदये निहितं पदम् ॥

1206

मनः प्रकृत्यैव चलं दुर्लक्ष्यं च तथापि मे ।
अनङ्गेन कथं विद्धं समं सर्वशिलीमुखैः ॥

एतौ श्रीहर्षदेवस्य.

1207

अन्तर्मलीममे वक्रे चले कर्णान्तसर्पिणि ।
तस्या नेत्रयुगे दृष्टे दुर्जने च कुतः सुखम् ॥

कस्यापि.

1208

दिव्यचक्षुरहं जातः सरागेणापि चेतसा ।
इहस्थो येन पद्यामि देशान्तरगतां प्रियाम् ॥

धैर्यमित्रस्य.

1209

रूपान्तिशयकर्तृणां प्रतिच्छन्दो हि कारणम् ।
विलोलनयनां धात्रा सृजता किं निरीक्षितम् ॥

1210

माधुर्यं मृगशावाक्ष्या यदि धात्रा विनिर्मितम् ।
तदिन्युक्तिविरुद्धेन लावण्येन किमुच्छ्रितम् ॥

1211

गतानि हन्त हंसीनां हरन्ती हरिणेशणा ।
करोति मामगतिकमहो स्त्रीवृत्तमद्भुतम् ॥

एते कवयामपि

1212

सा यौवनमदोन्मत्ता वयमस्त्रस्थचेतसः ।
तस्या लावण्यमङ्गेषु दाहोस्मास्तु विजृम्भते ॥

अमरकम्य

1213

यतो यतः क्षिपत्यक्षि क्षिप्रमायतलोचना ।
ततस्ततः प्रक्षिपति पञ्च पञ्चशरः शरान् ॥

1214

एतत्कान्तमिदं कान्तमित्यावसथतृणया ।
तस्या भ्रमति सर्वाङ्गं मन्ये मृद इव स्मरः ॥

1215

मध्यदेशात्पुनः काञ्चिदिशं गच्छदिराकुलैः ।
तस्या वपुषि लोकस्य लोचनैः पथिकायितम् ॥

1216

प्रियादर्शनमेवास्तु किमन्यैर्दर्शनान्तैः ।
प्राप्यते येन निर्वाणं सरागेणापि चक्षुषा ॥

1217

अपूर्वः कोपि तन्वद्भया मम मार्गः प्रदर्शितः ।
योगं विन्तयतो येन राग एव विवर्धते ॥

1218

दृग्स्था यस्य हयिता नवा पीनपयोधरा ।
तस्य संतापशमने न त्रापी न पयोधराः ॥

1219

आभोगिनौ मण्डलिनौ तत्क्षणोन्मुक्तकञ्चुकौ ।
वरमाशीत्रियौ स्पृष्टौ न तु तन्व्याः पयोधरौ ॥

1220

विहारो मृगशात्राख्याः सुगताधिष्ठितो यदि ।
कथं वसति तत्रैव स्मरो विततकार्मुकः ॥

1221

सखे समं प्रयातेषु समस्तेष्विन्द्रियेषु मे ।
मनो गृहीतं तन्वद्भया कस्यचित्किञ्चिदीप्सितम् ॥

1222

यो यः पश्यति तन्नेत्रे रुचिरे वनजायते ।
तस्य तस्यान्य नेत्रेषु रुचिरेव न जायते ॥

1223

कथं मुग्धे कथं वक्त्रे कान्तायास्ते विलोचने ।
कथं जनानुरागाय कथं जनधिपत्तये ॥

1224

मम कामशरासारव्रणिते चेतसि स्थिता ।
कथं सलवणा तन्वी संतापं न करिष्यति ॥

1225

स्मृता भवति तापाय दृष्टा चोन्मादवर्धिनी ।
स्पृष्टा भवति मोहाय सा नाम दयिता कथम् ॥

1226

मां प्राप्य दैवहतकं मुनेरप्यनृतं वचः ।
यतः प्रियावियोगेन क्षणभङ्गो न दृश्यते ॥

1227

नृनमाज्ञाकरस्तस्याः सुभगो मकरध्वजः ।
यतस्तन्नेवसंचारसूचितेषु प्रवर्तते ॥

1228

एहि गच्छ पतोत्तिष्ठ वद मौनं समाचर ।
इति विव्रस्तसारङ्गनेत्रया को न वञ्चितः ॥

1229

यस्य केशेषु जीमृता नद्यः सर्वाङ्गसंधिषु ।
कुक्षौ समुद्राश्चत्वारः स जयेद्विरहानलम् ॥

1230

येनाक्षरसमाज्ञायमधिगम्य महेश्वरात्
कृत्स्नं व्याकरणं प्रोक्तं स तच्छ्रुत्याः कथयेद्गुणान् ॥

1231

यदि नामास्य कायस्य यदन्तस्तद्वहिर्भवेत् ।
अयत्नेनैव तन्वङ्गी बहिर्दृश्येत सर्वदा ॥

1232

नपुंसकमिति ज्ञात्वा त्वां प्रति प्रेषितं मया ।
मनस्तत्रैव रमते हताः पाणिनिना वयम् ॥

एते केषांचित्.

1233

गुरुणा स्तनभारेण मुखचन्द्रेण भास्वता ।
शनैश्चराभ्यां पादाभ्यां रेजे ग्रहमयीव सा ॥

1234

गुरुणा स्तनभारेण सोपदिष्टा तथा तथा ।
यथा तत्क्षणमेवात्रा तयान्यायसमागतिः ॥

शङ्कुस्य.

1235

सति प्रदीपे सत्यम्रौ सत्सु तारामणीन्दुषु ।
विरामे मृगशावाक्ष्यास्तमोभृतमिदं जगत् ॥

अमरकस्य.

1236

मुखेन चन्द्रकान्तेन महानीलैः शिरोरुहैः ।
पाणिभ्यां पद्मरागाभ्यां रेजे रत्नमयीव सा ॥

1237

क्षिपतोप्यन्यतश्चित्तं सैव सारङ्गलोचना ।
शङ्केव कृतपापस्य हृदयान्नापसर्पति ॥

कयोरपि.

1238

यः प्रदोषः प्रदोषोसौ कालः कालः किमुच्यते ।
दोषा दोषाकरवती विना तन्व्याः समागमात् ॥

1239

एकमुत्कण्डया व्याप्रमन्यहयितया हतम् ।
चेतनां हृदयं धत्ते कियन्ति हृदयानि मे ॥

विचित्रपशां .

1240

नियतं यदि नास्माकं निसर्गविधुरो विधिः ॥
किमिन्दुवदना नीता क्षणं नयनगोचरम् ॥

गोविन्दस्वामिनः .

1241

यदि सा चारुसर्वाङ्गी चित्ते वसति मे प्रिया ।
तत्कथं शून्यचित्तोहमहो विधिविपर्ययः ॥

कस्यापि .

1242

दिक्षु भूमौ तथा व्योम्नि सर्वत्रैव विभाव्यते ।
स्मर्यते प्राणसंदेहे तन्वी नारायणायते ॥

भा० विनीतदेवस्य .

1243

अहो अहं नमो मद्यं यदहं वीक्षितोनया ।
बालया व्रस्तसारङ्गचपलायतनेत्रया ॥

1244

तावदेवामृतमयी यावल्लोचनगोचरे ।
चक्षुष्पथादतीता तु विषादप्यतिरिच्यते ॥

1245

एकतो दिवसान्बाला गणयत्येकतोन्तकः ।
न विद्मः प्रथमं कस्य यास्यामो वयमन्तिकम् ॥

कयोगपि .

1246

मर्तव्यपक्षनिःक्षिप्ता यदि नाम विधेर्वयम् ।
उपायाः किमु नान्ये स्युर्दर्शिता यन्मुगेक्षणा ॥

भदन्नकभलकस्य .

1247

तन्वङ्ग्या विप्रयुक्तस्य दिवसा यान्ति ये मम ।
निर्वृणस्तानपि यमः प्रायेण गणयिष्यति ॥

1248

विरहे मृगशावाह्या तथैवोपकृतं मम ।
यदन्यञ्जीपरिष्वङ्गार्थनाशल्यमुद्धृतम् ॥

1249

मृदाः संयोगमिच्छन्ति वियोगस्तु मयेप्यते ।
एकैव संगमे बाला वियोगे तन्मयं जगत् ॥

केषामपि.

1250

एकैव संगमे बाला वियोगे तन्मयं जगत् ।
कुतोपकार एवायं वियोगः केन निन्द्यते ॥

1251

यदि स्मरामि तन्वङ्गीं जीविताशा कुतो मम ।
अथ विस्मृत्य जीवामि जीवितव्यसनेन किम् ॥

एतो दीपकस्य.

1252

अपेहि हृदयाद्वा मे वामे दर्शनमेहि वा
भदूरविरहोत्कण्ठादुःखं दुःखेन सह्यते ॥

कस्यापि.

1253

स मे समासमो मासो सा मे माससमा समा ।
यो यातया तया याति या यात्यायातया तया ॥

चतुश्चरः ॥ शाश्वतस्य

1254

सा दृष्टा यैर्न वा दृष्टा मुपिताः सममेव ते ।
इतं हृदयमेकोपामन्येषां चक्षुषः फलम् ॥

शक्रदेवस्य.

1255

यदि प्रियावियोगेऽपि रुच्यते दीनदीनकम् ।
नदिदं दग्धमरणमुपयोगं क्व यास्यति ॥

दग्धमरणस्य.

1256

कामिनीकायकान्तारे कुचपर्वतदुर्गमे ।
मा संचर मनःपान्थ तत्रास्ति स्मरतस्करः ॥

कस्यापि.

1257

मनःशुक निवर्तस्व कामिनीगण्डदाडिमात् ।
कामव्याधेन विन्यस्तं तत्रास्त्यलकजालकम् ॥

राजानकाह्लिकस्य.

1258

मनोभृङ्ग निवर्तस्व कामिनीवदनाम्बुजात् ।
मदनेन्दौ समुदिते बन्धनं प्राप्स्यसि ध्रुवम् ॥

रैरुपकस्य.

1259

अयि हृदय दयां मयि कुरु कुरुङ्गनयनां विना बन्धान धृतिम् ।
टसदिति झटिति स्फुट वा स्फुटमिदमुक्तं गतिर्नान्या ॥

कस्यापि.

1260

पाण्डुरसि निशि न शेषे प्रतिदिनमाविष्करोषि तनिमानम् ।
वयमिव किं त्वमपि सखे शशाङ्क तामेव चिन्तयामि ॥

हरगणस्य.

1261

कान्ता ददाति मदनं मदनः संतापमनुपमं च ।
संतापो मरणमहो तथापि शरणं नृणां मैत्र ॥

1262

अलसयति गात्रमधिकं भ्रमयति चेतस्तनोति संतापम् ।
मोहं च मुहुः कुरुते विषविषमं व्रीक्षिणं तन्व्याः ॥

भट्टकण्टिकस्य.

1263

निर्विण्णे निर्विण्णा मुदिते मुदिता समाकुलाकुलिते ।
प्रतिबिम्बसमा कान्ता संक्रुद्धे केवलं भीता ॥

1264

यावद्वाञ्छितस्रुरतव्यायामसहाविरुद्धसंयोगा ।
चित्तानुवृत्तिकुशला पुण्यवतामेव जायते जाया ॥

हामोदरगुप्तस्य.

1265

नूनमयं मे शापः कान्ताविरहो रसायनीभूतः ।
वर्षसहस्राभ्यधिकान्नयामि कथमन्यथा दिवसान् ॥

1266

अवलोकनमपि सुखयति कुवलयदलचारुचपलनयनायाः ।
किं पुनरलकचलद्युति सरभसमालिङ्गनं तन्व्याः ॥

1267

चारुमधुव्रतनयनमधरदलं दशनकेसरं तस्याः ।
मुखकमलमनुस्मरतः स्मरहरमनसः कुतो निद्रा ॥

1268

स्तनयुगमत्युत्तुङ्गं निम्नो मध्यः समुन्नतं जघनम् ।
इति विषये हरिणाक्ष्या वपुषि नवे क इव न स्खलति ॥

1269

उपल्लवोसौ किमु राजपुत्री
ज्योत्स्नाद्रवोसावुत वच्चपातः ।
अलं तथा सैव हि जीवितं मे
धिङ्गामहं वा चरितार्थ एकः ॥

1270

यदा प्रकृत्यैव जनस्य रागिणो
ज्वलेत्पदीप्तो हृदि मन्मथानलः ।
तदत्र भूयः किमनर्थपण्डितैः
कुकाव्यगव्याहुतयो निपातिताः ॥

एते केषामपि.

1271

त्यागो हि सर्वव्यसनानि हन्ती-
त्यलीकमेतद्भुवि संप्रतीतम् ।
जातानि सर्वव्यसनानि तस्या-
स्त्यागेन मे मुग्धविलोचनायाः ॥

शूत्रकस्य.

1272

कालक्रमं प्रत्यकथैव ताव-
त्क्षणं वियोगो मरणेन तुल्यः ।
प्रियामुखोद्दीक्षणलालसाना-
मक्ष्णोर्निमेषोपि हि विघ्नभूतः ॥

कस्यापि.

1273

मुद्गरङ्गुलिसंवृताधरौष्ठं
प्रतिषेधाक्षरविकृवाभिधानम् ।
मुखमंसविर्वर्ति पक्ष्मलाक्ष्याः
कथमप्युन्नमितं न चुम्बितं नु ॥

कालिदासस्य

1274

भयि वरोरु हतस्मरदीपिके
यदि गतासि मदीक्षणगोचरात् ।
असमसायकसायककीलिता
वद गमिष्यसि मे हृदयात्कथम् ॥

वसुनागस्य.

1275

कुङ्कुमपङ्ककलङ्कितदेहा
गौरपयोधरलम्बितहारा ।
नूपुरहंसरणत्पदपद्मा
कं न वशीकुरुते भुवि रामा ॥

1276

सनूपुरालक्तकपादताडितो
द्रुमोपि यासां विकसत्यचेतनः ।
तदङ्गसंस्पर्शरसद्रवीकृतो
विलीयते यन्न नरस्तदद्भुतम् ॥

1277

चन्द्रश्चण्डकरायते मृदुगतिर्वानोपि वज्रायते
माल्यं सूचिकुलायते मलयजालेपः स्फुलिङ्गायते ।
आलोकस्तिमिरायते विधिवशात्प्राणोपि भारायते
हा हन्त प्रमदावियोगसमयः कल्पान्तकालायते ॥

1278

अद्यापि तां सुरतलब्धयशःपताकां
लम्बालकां विरहपाण्डुरगण्डभित्तिम् ।
स्वप्नेपि लोलनयनां क्षणदृष्टनष्टां
विद्यां प्रसादगुणितामिव संस्मरामि ॥

एते केषांचित्

1279

तप्ते महाविरहवह्निशिखावलीभि-
रापाण्डुरस्तनघने हृदये प्रियायाः ।
मन्मार्गवीक्षणनिवेशितदीनदृष्टे-
नूनं छमच्छमिति बाष्पकणाः पतन्ति ॥

छमच्छमिकारत्नस्य.

1280

निद्रार्धमीलितदृशो मदमन्थराया
नाप्यर्थवन्ति न च यानि निरर्थकानि ।
अद्यापि मे मृगदृशो मधुराणि तस्या-
स्तान्यक्षराणि हृदये किमपि ध्वनन्ति ॥

कलशकस्य.

1281

अम्भोजगर्भसुकुमारतनुस्तदासौ
कण्ठग्रहप्रसृमरापधने निलीय ।
सद्यः पतन्मदनमार्गणरन्ध्रमार्गे-
नूनं मम प्रियतमा हृदये प्रविष्टा ॥

श्रीहर्षदेवस्य.

1282

तीक्ष्णं कटाक्षविशिखं मयि पातयन्ती
मर्माणि मुग्धवदना न तथा दुनोति ।
क्रोधात्सर्वेपथु यथा प्रतिसंहरन्ती
पातादसह्यतरमुद्धरणे हि शल्यम् ॥

कस्यापि.

1283

कचग्रहोत्तानितमर्धकुङ्कुलं
त्रपाचलत्तारकमन्दलोचनम् ।
बलाद्दृहीताधरवेदनाकुलं
कदा पिबेयं ननु तत्प्रियामुखम् ॥

वसुनागस्य

1284

तत्तादृशं सकलचन्द्रकलाकलाप-
लावण्यनिर्मितमिवायतलोचनायाः ।
रूपं प्रविश्य हृदयं दहतीव मन्ये
वामे विधौ न खलु यो त्रिपदां न पन्थाः ॥

1285

पीतो यदाप्रभृति कामपिपासितेन
तस्या मयाधररसः प्रचुरः प्रियायाः ।
तृष्णा तदाप्रभृति मे द्विगुणत्वमेति
लावण्यमस्ति बहु तत्र किमत्र चित्रम् ॥

कयोरपि

1286

बाला च सा विदितपञ्चशरप्रपञ्चा
तन्वी च सा स्तनभरोपचिताङ्गयष्टिः ।
लज्जां समुद्रहति सा सुरतावसाने
हा कापि सा किमिव किं कथयामि तस्याः ॥

भासस्य.

1287

नूनं हि ते कविवरा विपरीतवाचो
ये नित्यमाहुरबला इति कामिनीनाम् ।
याभिर्विलोलतरतारकदृष्टिपातैः
शक्रादयोपि विजिता अबला कथं ताः ॥

1288

लम्बालकं विरहपाण्डुरगण्डभित्ति
मुग्धं मनोहरमनङ्गगुहं प्रियायाः ।
पक्ष्मान्तवान्तघनबाष्पजलार्द्रगण्डं
ध्यायन्मुखं हृदय यासि न खण्डखण्डम् ।

1289

कान्तामुखं सुरतकेलिविमर्दखेद-
संजातधर्मकणविच्छुरितं रतान्ते ।
आपाण्डुरं तरलतारनिमीलिताक्षं
संस्मृत्य हे हृदय किं शतधा नयासि ॥

1290

बाष्पाविलेन निभूतेन सुदीनदीन-
मुन्मीलितेन शनकैररुणेन गाढम् ।
निःश्वस्य लोचनयुगेन निमीलितं त-
त्तन्व्याः सदा गुरुसमक्षमहं स्मरामि ॥

1291

अद्यापि तत्प्रचलकुण्डलघृष्टिगौरं
वक्त्रं स्मरामि विपरीतरताभियोगे ।

आन्दोलनश्रमजलस्फुटसान्द्रबिन्दु-
मुक्ताफलप्रकरविच्छुरितं प्रियायाः ॥

बिह्णस्य.

1292

मत्तेभकुम्भपरिणाहिनि कुङ्कुमाद्रै
कान्तापयोधरतटे रतिखेदखिन्नः ।
वक्षो निधाय भुजपञ्जरमध्यवर्ती
धन्यः क्षपां क्षपयति क्षणलब्धनिद्रः ॥

1293

आ कर्णमूलमपकृप्य धनुः सबाणं
मय्येव किं प्रहरसि स्मर बद्धकोपः ।
तस्यां मुहुः क्षिप शरान्हरिणेक्षणायां
तन्मन्मथोपि भव मन्मथ एव मा भूः ॥

1294

प्राप्ते निदाघसमये मदनाग्नितापो
निर्वापितो मम यया हि सुशीतलाङ्गचा ।
सान्तर्गता दहति मां तरलायताक्षी
वामे विधौ प्रियतमापि विपक्षभृता ॥

1295

नभसि जलदलक्ष्मीं सास्रया वीक्ष्य दृष्ट्या ।
प्रवसासि यदि कान्तेत्यर्धमुक्त्वा कथंचित् ।
मम पटमवलम्ब्य प्रोल्लिखन्ती धरित्रीं
यदनु कुतवती सा तत्र वाचो निवृत्ताः ॥

1296

विरहपवनवेगात्कम्पिताभिः शिखाभि-
र्दहति मम शरीरं निर्घृणो मन्मथाग्निः ।
अपसर मृगनेत्रे दह्यमानात्प्रतूर्ण
हृदयहतकगेहाह्वसे त्वं न यावत् ॥

कषामपि.

1297

अलसवलितमुग्धस्निग्धनिःस्पन्दमन्दै
रभसविकसितान्तर्विस्मयस्मेरतारैः ।
हृदयमशरणं मे पक्षमलाक्ष्याः कटाक्षै-
रपहतमपविद्धं पीतमुन्मूलितं वा ॥

भवभूतेः

1298

तत्र कुसुमशरत्वं शीतलत्वं हिमांशो-
र्द्वयमिदमयथार्थं दृश्यतेस्मद्विधेषु ।
विसृजति हिमगर्भैरग्निमिन्दुर्मयूखै-
स्त्वमपि कुसुमबाणान्वञ्जसारीकरोषि ॥

1299

ललितललितैरत्युत्पन्नैर्विलोक्य विलोकितै-
र्गुरुजनभयान्मन्दं मन्दं व्रजत्यवगण्य माम् ।
कतिपयपदन्यासं कृत्वा समुत्सुकमानसा
झटिति वलितग्रीवं बाला मुहुर्मुहुरीक्षते ॥

कस्यापि.

1300

हेलोत्तानितवामहस्तपिहितस्मेरास्यमुद्राङ्गुलि-
च्छिद्रान्तर्दरदृश्यमानविकसद्दन्तांशुसंशोभितम् ।
पादाङ्गुष्ठविलिख्यमानवसुधं किञ्चिन्नमत्कंधरम् ।
सात्रिक्षिप्रदृशो न मोहयति कं संभाषणं सुभुवः ॥

1301

न्यक्कारेण बहिः प्रियेण हृदये गूढार्थसंस्मृतिना
साकूतेन विदग्धनर्मवचसां संजातमिथ्याक्रुधाम् ।
बालानां हसितानुविद्धरुदितश्रीमन्मुखीनां गिरः
कार्कश्येप्यविलुप्तमार्दवजुषः कुर्वन्ति कं नोत्सुकम् ॥

1302

नैरन्तर्यमुपैति गात्रलतिका छन्नैव यत्रांशुकैः
शुष्यन्नेव बिभर्ति मूर्तिमधरो यस्मिन्नसस्यन्दिनीम् ।
यस्मिन्विस्मृतमेव सुष्ठु विहितं कंदर्पतन्त्रं भवे-
न्मन्ये तस्य रतस्य चर्वितरसैः प्राप्तं फलं जन्मनः ॥

1303

संदष्टेधरपल्लवे सचकितं हस्ताग्रमाधुन्वती
मा मा मुञ्च शङ्केतिकोपवचनैरानर्तितभूलता ।
सीत्कारान्वितलोचना सरभसं यैश्वम्बिता मानिनी
प्राप्तं तैरमृतं वृथैव मथितो मूढैः सुरैः सागरः ॥

1304

आलोलामलकावलीं विलुलितां बिभ्रच्चलत्कुण्डलं
किञ्चिन्मृष्टविशेषकं तनुतैरैः स्वेदाम्भसः सीकरैः ।
तन्व्या यत्सुरतान्ततान्तनयनं वक्त्रं रतिव्यत्यये
तत्त्वां पातु चिराय किं हरिहरब्रह्मादिभिर्देवतैः ॥

1305

रतक्रीडा रण्डां रमयति चिरब्रह्मचरणा-
न्नवीनत्वात्कन्यामपि च पतिवर्तीं भयवशात् ।
विना त्वेतैर्वेद्या बहुलजनसंभोगरसवि-
द्भवेद्यस्य प्रीता ननु सुभगवाच्यः स पुरुषः ॥

1306

यः कंदर्पवसन्तयोरविरहो लोकप्रसिद्ध्या स्थित-
श्चित्तोन्माथिनि कामिनां स वपुषि व्यक्तं वतालक्ष्यते ।
यन्मुग्धाञ्जमनोहरं स्तनयुगं बाहू लतालामिनौ
रोमाली भ्रमरावलिः किसलयाकारा नखश्रेणयः ॥

1307

नारुण्योष्मणि यत्पयोधरभरः कामप्युपैत्युन्नतिं
तस्मिन्नुन्नतिभाजि यन्मुखशशी भाति प्रसीदद्युतिः ।

तस्मिन्भाति यदीक्षणास्वजयुगं धत्ते विकासत्रियं
तन्मोहाय न कल्पतेऽतुमिदं कस्य स्वरूपं तव ॥

1308

त्रिभिर्नैत्रैः कोपाकुलितहृदयो यं पशुपतिः
प्रयत्नेनाधाक्षीत्क्षपणमुररीकृत्य तपसः ।
हसन्तीनां हेलालसमभिपतन्पद्मलदृशां
तृतीयो दृग्भागो झटिति तमनङ्गं जनयति ॥

1309

दृशा दग्धं मनसिजं जीवयन्ति दृशैव याः ।
विरूपाक्षस्य जयिनीस्ताः स्तुत्रे वामलोचनाः ॥

1310

हर हर करुणापराङ्मुखोयं
गणयति तान्यपि वासराणि वेधाः ।
कुवलयनयनास्तनान्तरेषु
क्षणमपि येषु न शेरते युवानः ॥
केषामपि.

1311

तरुणी रमणी रतिरभ्यतरा
प्रमदा समदा सुखदा च सदा ।
दयिता यदि सा हृदये वसति
क जपः क तपः क समाधिविधिः ॥

कस्यापि.

1312

स्वप्नेन प्रापितायाः प्रतिरजनि तव श्रीषु मग्नाः कटाक्षाः
ओत्रे गीतामृताब्धौ त्वगपि तनुतनूमञ्जरीसौकुमार्ये ।
नासा आसाधिवासेधरमधुनि रसज्ञा चरित्रेषु चित्तं
तन्नस्तन्वद्भिः कैश्चिन्न करणहरिणैर्वागुरा लङ्घितासि ॥

श्रीहर्षस्य.

1313

पाणौ मा कुरु चूतसायकममुं मा चापमारोपय
क्रीडानिर्जितविश्व मूर्छितजनाघातेन किं पौरुषम् ।
तस्या एव मृगीदृशो मनसिज प्रेङ्खत्कटाक्षेक्षण-
श्रेणीजर्जरितं मनागपि मनो नाद्यापि संधुक्षति ॥

1314

हृदि विसलताहारो नायं भुजङ्गमनायकः
कुवलयदलश्रेणी कण्ठे न सा गरलद्युतिः ।
मलयजरजो नेदं भस्म प्रियारहिते मयि
प्रहर न हरभ्रान्त्यानङ्ग क्रुधा किमु धावसि ॥

एतौ जयदेवस्य.

1315

अस्माकमस्मान्मदनापमृत्यो-
स्त्राणाय पीयूषरसोपि नासौ ।
सुधारसादप्यधिकं प्रयच्छ
प्रसीद तन्वङ्गि निजाधरं नः ॥

1316

दयस्व किं घातयसि त्वमस्मा-
ननङ्गचण्डालशरैरदृश्यैः ।
भिन्ना वरं तीक्ष्णकटाक्षबाणैः
प्रेम्णस्तव प्रेमरसात्पवित्रैः ॥

एतौ श्रीहर्षस्य.

1317

शशिमुखि विमुखी वियोगरोगा-
कुलिततनौ मयि चेत्तनोपि मानम् ।
कथय कथमखर्वगर्वशर्वा-
हितनिहितेषु गणान्सहे वराकः ॥

1318

कदाधरदले बाले दन्तकेसरशोभिने ।
भवामि त्वन्मुखाम्भोजे रसिको मधुपो यथा ॥

1319

धीशालिनां वचनपुण्ड्रकगोलकैः किं
तन्व्या वियोगविषमूर्धितचेतसो मे ।
ब्रूते जनो निगडबन्धनमस्य योग्यं
चेतो हठाद्भजति पादनिबन्धनं किम् ॥

1320

अपूर्वोयं कान्ते ज्वलति मुखदीपस्तव चिरं
तमो द्रष्टृणां यो जनयति तरां याति सुतनो ।
अधस्ताद्यत्रेयं बत सुरभिधूमालकतनि-
र्यदीया वार्तिव ज्वलयति पतंगानिव जनान् ॥

1321

मनश्चकोर को राकाशीतांशुरिति तन्मुखे ।
भ्रमो जिताञ्जेपि दिवा द्युतिमांश्चन्द्रमाः कथम् ॥

एते रैरूपकस्य.

1322

प्रसादपरतन्त्रयोर्मधुमदोज्झितव्रीडयो-
श्चिरं मयि निरस्तयोः शिथिलहासहेलाजुषोः ।
प्रियानयनयोस्तदा यदनुभूतमन्तर्मया
सखे विगतवाचिकं तदलमेव किं ब्रूमहे ॥

कलशकस्य.

1323

पुरस्तन्व्या गोत्रस्खलनचकितोहं नतमुखः
प्रवृत्तो वैलक्ष्यात्किमपि लिखितुं दैवहतकः ।
स्फुटो रेखान्यासः कथमपि स तादृक्परिणतो
गता येन व्यक्तं पुनरवयवैः सैव तरुणी ॥

1324

ततश्चाभिज्ञाय स्फुरदरुणगण्डस्थलरुचा
मनस्विन्या रुढप्रणयगरिमोद्गद्गदगिरा ।

अहो चित्रं चित्रं स्फुटमिति निगद्याभुकलुपं
रुषा कामास्त्रं मे शिरसि निहितो वामचरणः ॥

दुर्वहकस्य.

1325

कृशासीत्यालीना मलिनवसनासीत्यवनता
चिराद्दृष्टासीति स्तनकलशकम्पं प्ररुदिता ।
परिष्वक्ता यावत्प्रणयपदवीं कामपि गता
ततः सारङ्गाक्ष्या हृदयमिदमापीतमिव मे ॥

कस्यापि.

1326

कृशा केनासि त्वं प्रकृतिरियमङ्गस्य ननु मे
मलाधूम्रा कस्मादुरुजनगृहे पाचकतया ।
स्मरस्यस्मान्कच्चिन्नहि नहि नहीत्येवमगम-
त्स्मरोत्कम्पं बाला मम हृदि निपत्य प्ररुदिता ॥

मारुतायाः.

1327

क्वचिन्मोहात्पदयाम्यविरचितलम्बालकमुखीं
क्वचित्संकल्पस्तां सुहृदिव पुरः स्थापयति मे ।
क्वचिद्रष्टव्याशा सुखयति मुहूर्तं ह्यनुसृता
नमस्तस्यै यस्या रमयति वियोगोपि हृदयम् ॥

1328

शरीरं क्षामं स्यादसति दयितालिङ्गनसुखे
भवेत्सास्त्रं चक्षुः क्षणमपि न सा हृदयत इति ।
तया सारङ्गाक्ष्या त्वमसि न कदाचिद्विरहितं
प्रसक्ते निर्वाणे हृदय परितापं वहसि किम् ॥

1329

विकल्परचिताकृतिं सततमेव तामीक्षसे
सदा समभिभाषसे समुपगूहसे सर्वदा ।
प्रमोदमुकुलेक्षणं पिबसि पाययस्याननं
तथापि च दिवानिशं हृदय हे किमुत्कण्ठसे ॥

1330

प्रसीद प्राणेशे कुरु मम वचः सुन्दरमुखि
 त्यजैतत्संतप्तं मदनशिखिना दग्धहृदयम् ।
 मदीयं बालत्वं प्रकृतिस्तु कुमाराङ्गलतिकं
 वहन्तीमाशङ्के मदनहुतभुक्तामपि दहेत् ॥

एते केषामपि.

1331

सखे सत्यं सत्यं विरहदहनः कोपि हृदये
 ज्वलत्यस्मिन्नक्तं दिनमपि न मे ताम्यति मतिः ।
 अलं बालोन्मीलत्कमलकलिकाकोमलतनु-
 र्वसत्यस्मिन्कान्ता सुचिरमिति चिन्ता दहति माम् ॥

भट्टवृत्तिकारस्य.

1332

अनाप्रातं पुष्पं किसलयमलूनं कररुहै-
 रनामुक्तं रत्नं मधु नवमनास्वादितरसम् ।
 अखण्डं पुण्यानां फलमिव च तद्रूपमनघं
 न जाने भोक्तारं कमिव समुपस्थास्यत इति ॥

कालिदासस्य.

1333

अनारब्धाक्षेपं परमकृतबाष्पव्यतिकर-
 मनुक्तान्तस्तापं हृदयविनिपीतव्यवसितम् ।
 कृशाङ्गचा यत्पापे व्रजति मयि नैराश्यपिशुनं
 स्रथैरङ्गैरुत्कं हृदयमिदमुन्मूलयति तत् ॥

लुट्टकस्य.

1334

इदं किं ते न्यस्तं वलयिनि करे वक्त्रकमलं
 न युक्तः कोपोयं प्रणयिनि निरागस्यपि जने ।
 ब्रुवाणे मय्येवं श्वसनविषमोत्कम्पितकुचं
 मृगाक्ष्यास्तत्कालं नयनजलमेवोत्तरमभूत् ॥

1335

व्रीडायोगाद्गतवचनया संनिपाते गुरूणां
बद्धोत्कम्पं स्तनयुगलके मन्युमन्तर्नियम्य ।
तिष्ठेत्युक्तं किमिव न तथा यत्समुत्सृज्य बाष्पं
मय्यासक्तश्चिरविरहिणीहारिनेत्रत्रिभागः ॥

यशःस्वामिनः-

1336

श्यामास्वङ्गं चकितहरिणप्रेक्षिते दृष्टिपातं
गण्डच्छायां शशिनि शिखिनां बर्हभारेषु केशान् ।
उत्पश्यामि प्रतनुषु नदीवीचिषु भूविलासा-
न्हनैकस्थं कचिदपि न ते भीरु सादृश्यमस्ति ॥

1337

त्वामालिख्य प्रणयकुपितां धातुरागैः शिलाया-
मात्मानं ते चरणपतितं यावदिच्छामि कर्तुम् ।
अस्मैस्तावन्मुद्गरुपचितैर्दृष्टिरालिप्यते मे
क्रूरस्तस्मिन्नपि न सहते संगमं नौ कृतान्तः ॥

एतौ कालिदासस्य-

1338

स्वप्नेपि दुर्लभमहो तव दर्शनं मे
चञ्चच्चकोरनयनेस्मि यतो विनिद्रः ।
बाष्पेण रुद्धमपि मार्गनिदर्शनं मे
वामो विधिर्न सहते सुखमल्पमेव ॥

1339

अवधीरणां कृतवती भवती
मयि यत्कुर्ममहिमा स हि मे ।
यदि चातको न लभतेष्वु घना-
वचनीयता भवति काम्बुमुचः ॥

एतां वैष्णवस्य-

1340

प्रमाने नयने विपाण्डुरधरः क्षामं कपोलद्वयं
 स्रस्ते बाहुलते शिरोरुहचयो व्यस्तस्थितिः सर्वतः ।
 यैवं मद्रमवार्तयापि हि दशामन्त्यां समारोपिता
 याते सा मयि जीवतीति वचनं भ्रातर्न संभाव्यते ॥

1341

दूराभोगभरेण भुग्नगतिना स्पृष्टा नितम्बस्थली
 धत्ते स्वर्णसरोजकुञ्जलतुलां मुग्धं स्तनद्वन्द्वकम् ।
 आलापाः स्मितसुन्दराः परिचितभूविभ्रमा दृष्ट्य-
 स्तस्यास्तर्जितशैशवव्यतिकरं रम्यं वयो वर्तते ॥

1342

याताः किं न मिलन्ति सुन्दरि पुनश्चिन्ता त्वया मत्कृते
 नो कार्या नितरां कृशासि कथयत्येवं सवाप्ये मयि ।
 लज्जामन्थरतारकेण निपतत्पीताश्रुणा चक्षुषा
 दृष्ट्वा मां हसितेन भाविमरणोत्साहस्तया स्तुतितः ॥

अमरकस्य.

1343

काकार्यं शशलक्ष्मणः क्व च कुलं भूयोपि दृश्येत सा
 दोषाणां प्रशमाय मे श्रुतमहो कोपेपि कान्तं मुखम् ।
 किं वक्ष्यन्त्यपकल्मषाः कृतधियः स्वप्नेपि सा दुर्लभा
 चेतः स्वास्थ्यमुपैहि कः खलु युवा धन्योऽधरं पास्यति ॥

कालिदासस्य.

1344

उद्धृत्तस्तनभारभङ्गुरमुरो नोत्कञ्चुकं कारिता
 संयोगस्तु यथा तथेति सकला नीवी न विस्रंसिता ।
 भूयः संगम आवयोः क्व नु भवेदेवं च नोह्लापिता
 संभ्रान्तत्वरितेन भीतसुरतेनैवं वयं वञ्चिताः ॥

1345

केशैः केसरमालिकामपि चिरं या विभ्रती खिद्यति
या गात्रेषु घनं विलेपनमपि न्यस्तं न सोढुं क्षमा ।
दीपस्यापि शिखां न वासभवने शक्नोति या वीक्षितुं
सा तापं विरहानलस्य महतः सोढुं कथं शक्षयति ॥

1346

सा बाला वयमप्रगल्भवचसः सा स्त्री वयं कातराः
सा पीनोन्नतिमल्पयोधरभरं धत्ते सखेदा वयम् ।
साक्रान्ता जघनस्थलेन गुरुणा गन्तुं न शक्ता वयं
दोषैरन्यसमाश्रयैरपटवो जाताः स्म इत्यद्भुतम् ॥

1347

यामि त्वं विरहादहं हतमनाः प्राणाः कठोरक्रियाः
कष्टो मन्मथवह्निरेष विषमे मग्नास्मि या संकटे ।
इत्युक्त्वा कठिनस्तनाहतिवशाद्याशीर्णबाष्पा प्रिया
यन्मत्कण्ठविलम्बिबाहुलतिकारोदीद्विलीये ततः ॥

1348

त्वं तस्यां यदि नाम रागविधुरं यातं समुत्सृज्य मां
तत्केनाहमिदं किमप्यनुभवाम्यन्तः समुत्कण्ठितम् ।
स्वस्थीभूय ननु क्षणं हृदय हे स्वं भावमाचक्ष्व मे
किं संतापविखण्डितस्य भवनो वृत्तिर्द्विधा जायते ॥

1349

उद्गीवं खलु वीक्षितं वपुरिदं लज्जालसं यत्तदा
गच्छन्त्या सखिसंनिधौ किमपि यन्निर्वर्णकं भाषितम् ।
हे प्राणा विरहेण यात किमिदं नैर्घृण्यमालम्बितं
नत्स्मृत्वा यदि युक्तमासितुमहो यूयं प्रमाणं मम ॥

श्रीकन्यापञ्चस्य

1350

यास्यामीति वचोनयापि परुषं भ्रुत्वा नमय्याननं
पादाद्भुजतलेन लोचनजलकिञ्चां लिखन्त्या भुवम् ।

यत्प्रोक्तोहमायि क गम्यत इति व्यावृत्य वक्तुं तथा
नन्मे शल्यमिवाद्य मर्मपतितं मृत्योः परं कारणम् ॥

1351

कोपात्कोमललोलबाहुलतिकापाशेन बध्वा दृढं
नीत्वा वासनिकेतनं दयितया तासां सखीनां पुरः ।
भूयो नैवमिति स्वलन्मृदुपदं संसूच्य दुश्चेष्टितं
अन्यो हन्यत एव निह्नुतिपरः प्रेयान्नुदत्या हसन् ॥

क्रयोरपि-

1352

चक्षुर्द्रव्ययति रूपमन्तिकगतं वक्षः परिष्वद्यते
पर्याप्तं रसना नवाधरसं पानोत्तमं पास्यति ।
श्रोत्रं श्रोष्यति हंसगद्गदकलं काले मितं भाषितं
त्वं चिन्तास्पद मूढ किं नु हृदय प्राप्तावपि प्राप्स्यसि ॥

इशानदेवस्य

1353

दुःखार्ते मयि दुःखिता भवति या हृष्टे प्रहृष्टा तथा
दीने दैन्यमुपैति रोषपरुषे पथ्यं वचो भाषते ।
कालं वेत्ति कथाः करोति निपुणा मस्संस्तवे रज्यति
भार्या मन्त्रिवरः सखा परिजनः सैका बहुत्वं गता ॥

भासस्य

1354

उद्धृतः स्तनभार एष तरले नेत्रे चले भ्रूलते
रागाधिष्ठितमोष्ठपल्लवमिदं कुर्वन्तु नाम व्यथाम् ।
सौभाग्याक्षरमालिकेव लिखिता पुष्पायुधेन स्वयं
मध्यस्थापि करोति तापमधिकं रोमावली केन मे ॥

कस्थचिरः

1355

पञ्चत्वं तनुरेतु भूतनिवहाः स्वांशान्विशन्तु प्रभो
धातस्त्वां शिरसा प्रणम्य कुरु मामित्यद्य यात्रे पुनः ॥

नट्टापीपु पयस्तदीयमकुरे ज्योतिस्तदीयालय-
ज्योमि व्योम तदीयवर्त्मनि धरां तन्तालवृन्तेनिलम् ॥

वाक्षिणात्यस्य कस्यापि

1356

कोशद्वन्द्वमियं दधाति नलिनी कादम्बचञ्चुक्षतं
धत्ते चूतलता नवं किसलयं पुंस्कोकिलास्वादितम् ।
इत्याकर्ण्य मिथः सखीजनवचः सा दीर्घिकायास्तटे
बेलान्तेन तिरोदधे स्तनतटं बिम्बाधरं पाणिना ॥

कस्यापि.

1357

भृचापे निहितः कटाक्षविशिखो निर्मातु मर्मव्यथां
कालात्मा कुटिलः करोतु कवरीभारोपि मारोद्यमम् ।
मोहं नावद्यं च तन्वि तनुतां बिम्बाधरो रागवा-
न्सदृच्छः स्तनमण्डलस्तव कथं प्राणैर्मम क्रीडति ॥

श्रीजयदेवम्.

1358

नट्टकाब्जजितः प्रसह्य भजते क्षैण्यं क्षपावल्लभ-
स्तद्विभ्रमतर्जितं च विनतिं धत्ते धनुर्मान्मथम् ।
तस्याः पेलवपल्लवद्युतिमुषा शोणधरेणार्दितं
नूनं प्राप्य विरक्ततां वनमहीं बिम्बं समालम्बते ॥

क्षेमेन्द्रम्.

1359

संतापी मलयानिलो न रतये सौधस्थिता चन्द्रिका
खेदायैव चिरं द्विरेफचलितोत्फुल्लाम्बुजा दीर्घिका ।
सर्वत्राहितविप्रतीपचरितस्यैवं मनोजन्मनः
केयं वृत्तिरदृष्टरूपविषमप्रस्थायिनी दृश्यते ॥

1360

दृष्टा सा वरबालिका गुरुजनाङ्गीता वियोगातुग
वैजय्ये सति किं कृशासि किमभूत्पीडेति पृष्टा मया ।

सखेहं सभयं विलोक्य मिषतो मत्संनिकर्षागता-
नङ्गो वेत्ति यदित्यवोचदुदितोच्छ्वासं ततो मे व्यथा ॥

1361

ईषन्मन्थरलोललोचनयुगं व्यावर्तितभूलतं
संदष्टाधरवेदनाप्रलपितं हा हेति मन्दाक्षरम् ।
क्रान्तायाः सुरतावसानसमये दृष्टं मुखं यन्मया
स्वेदार्द्राकृतपाण्डुगण्डपुलकं तत्केन विस्मर्यते ॥

1362

जाने कोपपराङ्मुखी प्रियतमा स्वप्रेम्य दृष्टा मया
मा मां संस्पृश पाणिनेति रुदती गन्तुं प्रवृत्ता ततः ।
नो यावत्परिरभ्य चाटुकशतैराश्वासयामि प्रियां
भ्रातस्तावदहं शटेन विधिना निद्रादरिद्रः कृतः ॥

निद्रादरिद्रस्व.

1363

रक्ताशोक कृशोदरी क्रुणु गता त्यक्तानुरक्तं जनं
नो दृष्टैव मयेति कम्पयसि किं वातावधूतं शिरः ।
उत्कण्ठाघटमानषट्पदघटासंघट्टदष्टच्छद-
स्तत्पादाहतिमन्तरेण भवतः पुष्पोद्गमोयं कुतः ॥

वसुनागस्थ.

1364

रक्तस्त्वं नवपल्लवैरहमपि श्लाघ्यैः प्रियाया गुणै-
स्त्वामायान्ति शिलीमुखाः स्मरधनुर्मुक्ताः सखे मामपि ।
क्रान्तापादतलाहतिस्तव मुदे तद्वन्ममाप्यावयोः
सर्वं तुल्यमशोक केवलमहं धात्रा सशोकः कृतः ॥

श्रीयशोवर्मणः.

1365

एकः स व्यसनी पुमानचरमैर्निःश्वासवातैः समं
हा मे सा दयितेति यस्य वदतः प्राणाः समं निर्गताः ।

अन्ये तु व्यसनं क्षिपन्ति पशवः कान्तावियोगोद्भवै-
श्विन्ताग्लानिविषाददैन्यजनितैर्वाप्यैरनाहारिणः ॥

कस्यापि.

1366

यत्त्वन्नेत्रसमानकान्ति सलिले ममं तदिन्दीवरं
मेघैरन्तरितः प्रिये तव मुखच्छायानुकारः शशी ।
येपि त्वद्गमनानुकारिगतयस्ते राजहंसा गता-
स्त्वत्सादृश्यविनोदमात्रमपि मे दैत्रेण न क्षम्यते ॥

श्रीयशोवर्मणः.

1667

तैस्तैश्चाटुभिराज्ञया किल तथा वृत्ते रतिव्यत्यये
लज्जामन्थरया तथा निवसिते भ्रान्त्या मदीयांशुके ।
तत्पट्टांशुकमुद्ग्रहन्नहमपि स्थित्वा यदुक्तोधुना
वेशो युज्यत एष एव हि तवेत्येतन्न विस्मर्यते ॥

अमरकस्य.

1368

आश्लिष्टापि करोति सा मम तनुं कण्ठयहोत्कण्ठितां
दृष्टापि प्रियदर्शना नियमयत्यक्ष्णोर्द्विदृक्षां पुनः ।
अन्तश्चेतसि संस्थितापि हृदयं भूयो विशत्येव मे
रूढप्रेमसमागमापि नवतां धत्ते प्रिया प्रत्यहम् ॥

गोपादित्यस्य.

1369

तन्व्या संप्रतिपत्तिदुःसहतरैर्वाक्यैर्विषण्णानने
मय्यन्योन्यपरीक्षणात्परिजने मृकस्मितं कुर्वति ।
तत्पादप्रणतिप्रसङ्गरभसानस्मान्विलोक्याकुलं
भृष्टेत्येतदवादि यन्मृगदृशा तेनाहमाश्वासितः ॥

1370

स्वाधीनेति न चुम्बितानिनिपुणं पीतोधरो नो तृषा
नो तस्या गतिरीक्षिता न हसितं नालिङ्गिता यत्नतः ।

संकुट्वापि न तौपिता प्रियतमा मूढेन यावन्मया
नावहैवदुरात्मना कथमहं नीतो वियोगं सखे ॥

1371

श्रो गन्तव्यमिति प्रजागरदृशा मां वीक्ष्य यात्रोन्मुखं
बाष्पेणाकुललोचना स्मितवती मन्मङ्गलाशंसिनी ।
भुत्वा प्रत्युपसि प्रभातपटहं प्रत्युपवाताहता
हा रात्रिस्त्वरिता गतेति पतिता कान्ता प्रियस्योरमि ॥

एते केषामपि.

1372

काञ्चीदामकबन्धनं सललिता कर्णोत्पलैस्ताडना
हेलालिङ्गनविघ्नमाहितरूपा मैनेन निर्भर्त्सनम् ।
किं पूर्वोचितमेतदत्र सहसा विस्मृत्य मन्योर्भरा-
न्मद्युत्कण्ठमनस्यदर्शनपथं यातास्यहो कोपने ॥

1373

तद्रूपामृतपानदुर्ललितया दृष्ट्या क विभ्रम्यतां
तद्वाक्यश्रवणाभियोगपरयोः श्रव्यं कुतः श्रोत्रयोः ।
एतैस्तत्परिरम्भनिर्भररसैरङ्गैः कथं स्थायतां
कष्टं तद्विरहेण संप्रति वयं कष्टामवस्थां गताः ॥

1374

सैका दिङ्मतपुण्यतामुपगता यत्रास्ति मुग्धेक्षणा
स्थानं तद्वसुधा विभर्ति सफलं यत्तत्पदाध्यासितम् ।
धन्यं तन्नभमोन्तरं व्रजति यत्तच्चक्षुषोर्गोचरं
नेभ्यो धन्यतरं ममैव हृदयं यत्तन्मयं वर्तते ॥

1375

पश्यामः किमियं प्रपद्यत इति स्थैर्यं मयालम्बितं
किं मामालपतीत्ययं खलु शठः कोपस्तयाप्याश्रितः ।
इत्यन्योन्यविलक्षदृष्टिचतुरे तस्मिन्नवस्थान्तरे
सव्याजं हसितं मया धृतिहरो बाष्पस्तु मुक्तस्तया ॥

1376

देवाद्वासौपराधी यदि भवति ततस्ताद्यते बध्यते वा
मौनेनानेन मानप्रकटनपटुना नीयते किंकर्तव्यम् ।
इत्थं तस्या मयोक्तं तरलतरदृशाप्यङ्गपालीप्रसक्तं
मुक्तं मुक्ताफालीधवलरुचि तया निर्वचो लोचनाम्भः ॥

1377

पादाङ्गुष्ठेन भूमिं किसलयमृदुना सापदेशं लिखन्ती
भूयो भूयः क्षिपन्ती मयि सितशबले लोचने लोलतारे ।
वक्रं ह्रीनम्रमीपत्स्फुरदधरपुष्टं वाक्यगर्भं दधाना
यत्सा नोवाच किञ्चित्स्थितमपि हृदये तन्मनो मे दुनोति ॥

1378

अद्यापि तन्मनसि संपरिवर्तते मे
रात्रौ मयि क्षुतवति क्षितिपालपुत्र्या ।
जीवेति मङ्गलवचः परिहृत्य पश्चा-
त्कर्णे कृतं कनकपञ्चमनालपन्त्या ॥

अयं विद्वत्स्य

1379

स्थानान्निगन्त्य दूरं व्रजति मयि चिरं मुक्तकण्ठं रुदित्वा
पश्चान्निर्मृज्य नेत्रे प्रणतिमुपगता वेपमानाङ्गयष्टिः ।
कान्ता यन्मामवोचत्प्रलयघनघटाटोपवद्भान्धकारे
काले कापालिकोपि प्रवसति न गृहात्तन्मनो मे दुनोति ॥

कस्यापि

1380

किं बाले मुग्धनेत्रं प्रकृतिग्नियमथो रौद्रता किं नु कोपः
किं वा चापल्यमुच्चैर्व्रतमुत किमु ते यौवनारम्भदर्पः ।
यत्केशालापवक्त्रस्मितललितकुचभ्रुविलासावलग्नैः
स्वस्थो लोकस्त्वदीयैर्मनसि विनिहितैर्दृष्टनेमीभिर्गर्ग्यः ॥

अमरकस्य

अथ दृत्युक्तयः

1381

हस्ते कपोलममलं पथि चक्षुर्मनस्त्वयि ।
न्यस्तमास्ते चिरं तस्या मानस्यावसरः कुतः ॥

वररुचेः.

1382

प्रकटयति क्षणभङ्गं पश्यति सर्वं जगद्वतं शून्यम् ।
आचरति स्मृतिबाह्यं जाता सा बौद्धबुद्धिरिव ॥

1383

गुणवृद्धिवर्णलोपद्वन्द्वनिपातोपसर्गसंकीर्णा ।
दुर्वटपदवाक्यार्था व्याकरणप्रक्रियेवासौ ॥

1384

अतिपरिगृहीतमौना वर्जितमाल्यानुलेपनस्नाना ।
दूरोत्सारितलज्जा निर्ग्रन्थग्रन्थरचनेव ॥

1385

अस्तमितविषयसङ्गा मुकुलितनयनोत्पला मृदुश्चसिता ।
ध्यायति किमप्यलक्ष्यं नित्यं योगाभियुक्तेव ॥

1386

अनवरतनयनविगलितजललवघटिताक्षसूत्रवलयेन ।
मृत्युञ्जयमिव जपति त्वद्गोत्रं विरहिणी बाला ॥

कस्यापि.

1387

सा सुन्दर तव विरहे सुतनुरियन्मात्रलोचना सपदि ।
एतावतीमवस्थां याता दिवसैरियन्मात्रैः ॥

भट्टरुद्रटस्य.

1388

कुमुदामोदी पवनः पिककूजितभृङ्गसार्थरसितानि ।
इयमियती सामग्री घटिता दैवेन तद्विनाशाय ॥

शामोदरगुप्तस्य

1389

अकृतप्रेमैव वरं न पुनः संजातविघ्नितप्रेमा ।
जडतनयनो हि यथा ताम्यत्येवं न जात्यन्धः ॥

रुविगुप्तस्य.

1390

दुःखदर्शां प्रविशन्त्यास्तस्याः कण्ठं मुहुर्मुहुर्वाष्पः ।
स्वल्पावशेषजीवितनिर्याणभियेव निरुणद्धि ॥

बाणस्य.

1391

मन्मथशरयानितया याति तया त्वयि सुदूरमध्वानम् ।
अध्वानमेव रुदितं सखे सखेदं सखीषु पुरः ॥

अम्बकस्य

1392

मौने निषण्णा कृतभूरिरक्षा
खट्वाङ्गलीला दधती जटाश्च ।
सा त्वत्कृते ध्यानपरा वराकी
घ्नतं महापाशुपतं प्रपन्ना ॥

1393

त्वदर्थिनी चन्दनभस्मदिग्धा
ललाटलेखाश्रुजलाभिषिक्ता ॥
मृणालचीरं दधती स्तनाभ्यां
स्मरोपदिष्टं चरति घ्नतं सा ॥

कयोरपि.

1394

खे खेदमन्दां विनिवेद्य दृष्टि-
मालोक्यशोभानिशयं घनानाम् ।
नेदीयसा सा मरणेन किञ्चि-
राश्रासिता प्राणिति मा स्म भैषीः ॥

शक्येति.

1395

मूर्छानुबन्धश्चसितप्रलाप-
 प्रजागरोत्क्रम्पविजृम्भणानि ।
 फलान्यवाप्तानि तया सुखार्थ-
 मात्मार्षणं त्वय्यपि नाम कृत्वा ॥

रवाकरस्थ.

1396

प्रियतमस्त्वमिमामनघार्हसि
 प्रियतमा च भवन्तमिहार्हति ।
 नहि विभाति निशारहितः शशी
 न च विभाति निशापि विनेन्दुना ॥

मोरिकाशा.

1397

ज्ञागिति वीक्ष्य न यः पुनरीक्षितो
 परमवीक्षित एव स तादृशः ।
 व्रजति वल्लभतां च सुदुर्लभो
 विषमहो बहलामृतमिश्रितम् ॥

1398

स्वप्नान्तरे समुपलभ्य च सा भवन्तं
 मिथ्योपगूहनविषक्तभुजावबुध्य ।
 दृष्टोसि यत्र शयनेद्य तदध्यशेत
 मुग्धा पुनः पुनरलीकनिमीलिताक्षी ॥

1399

तस्या महाशिखरवह्निशिखाकलाप-
 तप्ते स्थितोसि हृदये सततं प्रियायाः ।
 प्रालेयसीकरसमे हृदि सा कृपालो
 बाला क्षणं वसति नैव खलु त्वदीये ॥

एते केषामपि.

1400

ये निर्दहन्ति दशनश्वसितावलोकैः
 क्रूरा द्विजिह्वकुटिलाः क्व विलासिनस्ते ।
 भीष्मोष्मभिः स्मरणमात्रविषैस्तवेय-
 मध्याल मारयति कापि भुजंगभाङ्गिः ॥

भहवासुवेवस्य.

1401

बाला तन्वी मृदुरियमिति त्यज्यतामत्र शङ्का
 दृष्टा काचिद्भ्रमरभरतो मञ्जरी भग्नपुष्पा ।
 तस्मादेषा रहसि भवता निर्दयं पीडनीया
 मन्दाक्रान्ता विसृजति रसं नेक्षुयष्टिः कदाचित् ॥

विकटनितम्बायाः.

1402

किं पृष्टेन द्रुततरमितो गम्यतां सा प्रिया ते
 दृष्टा भ्रातर्दिवसमखिलं सास्रमेकं मयैव ।
 पान्थे पान्थे त्वमिति रभसोद्गीवमालोकयन्ती
 दृष्टे दृष्टे न भवति भवानित्युदसं वलन्ती ॥

1403

विमुञ्चन्त्या प्राणांस्तव विरहदुःखासहनया
 तया संदिष्टं ते कठिनहृदयापश्चिममिदम् ।
 अपत्यं घालैका मम विधिहतायाः सलिलदा
 यथा नेयं सेवाव्यसनरुचये दीयत इति ॥

अक्षयशःस्वामिनः.

1404

स्थां ध्यात्वा विजने प्रयाति सहसा भित्त्या निकामं हता
 संज्ञां प्राप्य कथं गतो गतघृणः प्रत्येकमाभाषते ।
 किं वा यच्च करोति दैवहतिका प्रामाणिकस्त्वं तु ता-
 मुन्मत्तामपहाय सापुचरितास्वन्यासु मध्ये स्थितः ॥

1405

हस्तन्यस्तकपोलया दयितया तिर्यङ्गतग्रीवया
 नासाग्रस्थितनेत्रवारिविसरैः संसिच्यमानाङ्गया ।
 मन्युस्तम्भितवाष्पगद्गदगिरा प्रोच्चारितार्धाक्षरं
 संदिष्टं तव यत्तया सकरुणं वक्तुं न तत्पार्यते ॥

1406

ग्रीष्माभा श्वसितैर्घनोद्गतिनिभा स्थूलाश्रुभिः संततैः
 क्षमा पाण्डुपयोधरा शरदियं हेमन्तवल्कम्पितैः ।
 विस्त्रस्ताननपङ्कजा शिशिरवत्स्वेदैर्मधुश्रीरहो
 तस्यास्त्वद्विरहेण कौतुककृता सर्ववर्तवो दर्शिताः ॥

हरिगणस्य.

1407

अच्छिन्नं नयनाम्बु बन्धुषु कृतं तापः सखीष्वाहितो
 न्यस्तं दैन्यमशेषतः परिजने चिन्ता गुरुभ्योर्षिता ।
 अद्य श्वः किल निर्वृतिं व्रजति सा श्वसैः परं खिद्यते
 विस्त्रब्धो भव विप्रयोगजनितं दुःखं विभक्तं तया ॥

अमरकस्य.

1408

किं वा बाहुलताकवाटफलकैर्नैवार्गला कल्पिता
 किं वा प्रावरणाञ्चले न विधृतः किं वा न मिथ्या क्षुतम् ।
 किं पादेषु निपत्य वातिकरुणं नोत्कण्ठया क्रन्दितं
 गेहादुच्चलिते किमन्यदबलालोकः करोतु प्रिये ॥

श्रीडामरस्य.

1409

भ्रातः पान्थ गृहं व्रज द्रुततरं दृष्टा मया ते प्रिया
 त्वद्वार्ताश्रवणोत्सुका प्रतिपथं पान्थं समेत्यादरात् ।
 बाष्पव्याकुलकण्ठगद्गदतया वक्तुं न शक्ता सती
 सोच्छ्वासं स्फुटिताधरं च वलितग्रीवं चिरं रोदिति ॥

कस्यापि.

1410

नेत्रे त्वन्मार्गलोले गलदलसलसद्वारिधाराकराले
 श्वासायासश्रमार्तं स्फुरदधरदलं लोलुपं त्वन्मुखाब्जे ।
 चेतश्चिन्तैकतानं त्वयि कृतमथवा सर्वमेव त्वयात्तं
 शेषः शोकः कृशाङ्गचास्तमपि विधिहता चेष्टते ते प्रदातुम् ॥

भहगोविन्दराजन्य.

1411

दाहोम्भः प्रसूतिपचः प्रचयवान्बाष्पः प्रणालोचितः
 श्वासाः प्रेङ्खितदीप्रदीपलतिकाः पाण्डिसि मग्नं वपुः ।
 किञ्चान्यत्कथयामि रात्रिमखिलां त्वन्मार्गवातायने
 हस्तच्छन्निरुद्धचन्द्रमहसस्तस्याः स्थितिर्वर्तते ॥

राजशेखरस्य.

1412

किञ्जल्कामोदमाद्यन्मधुकरमधुरे साधुना माधवेस्मि-
 न्नास्तां दूरेण तावद्विरहहुतभुजा दह्यमाना वराकी ।
 क्षामक्षामामिमां स्वां तनुमतिचपल प्रेक्षसे किं स्वयं नो
 कोयं मानग्रहस्ते कुरु वचनमिदं दूतिकायाः प्रयाहि ॥

शशिवर्धनस्य.

1413

स्वप्नेपि नाथ सुखदं मुखदर्शनं ते
 बालाकुला न लभते विरहाद्विनिद्रा ।
 त्वन्मार्गवीक्षणसुखं परमेव तस्या
 आसीद्यदभ्रनिवहेन निवारितं तत् ॥

प^० श्रीबकन्य.

1414

माल्यं शल्यं गृहकमलिनीकूलमेतत्कुंकूलं
 वल्ली भल्ली हिमरसमयी वापिका तापिकापि ।
 वानः पातः खरशरभरस्योन्मृणाली मृणाली
 सारङ्गक्ष्या रमणविरहे हन्त हारः प्रहारः ॥

1415

आहारं प्रति यत्कथापि शमिता यन्मौनमुद्रा मुखे
यच्चक्षुर्विनिमीलनं तनुलता यत्तानवे वर्तते ।
एकान्ते यदवस्थितिर्यदपि च ध्यानैकतानं मन-
स्तन्मन्ये सुभग त्वदर्थमनया तप्येत तीव्रं तपः ॥

शंभोः.

अथ सखीप्रश्नाः

1416

उल्लापयन्त्या दयितस्य दूर्ती
बध्वा विभूषां च निवेशयन्त्याः ।
प्रसन्नता कापि मुखस्य जज्ञे
वेषाभिया नु प्रियवार्तया नु ॥

शिवस्वामिनः.

1417

मर्मणि स्पृशति भाषते प्रियं
प्रेम संस्मरति रन्ध्रमीक्षते ।
ईदृशस्य बहुचित्रकारिणो
विक्रियापि न शठस्य लक्ष्यते ॥

1418

अलमलमघृणस्य तस्य नाम्ना
पुनरपि सैव कथा गतः स कालः ।
कथय कथय वा तथापि दूति
प्रतिवचनं द्विषतोपि माननीयम् ॥

एतौ वासुदेवस्य.

1419

निःस्पन्दलोचनविलोकितकान्तदूत्यां
विन्यस्तहाररशनागुणभूषणायाम् ।
केयूरनूपुरविपर्ययभाजि जाता
कान्तिर्नैवेव दयिताहितलोचनायाम् ॥

गीषिव्वराजस्य.

1420

कथय निपुणं कस्मिन्दृष्टः कथं नु कियच्चिरं
किमभिलषितं किं तेनोक्तं कदा स इहैष्यति ।
इति बहुविधप्रेमालापप्रकल्पितविस्तराः
प्रियतमकथाः स्वप्रेष्यर्थे प्रयान्ति न नेष्टताम् ॥

1421

नायातः सखि निर्दयो यदि शठस्त्वं दूति किं दूयसे
स्वच्छन्दं बहुवल्लभः स रमते किं तत्र ते दूषणम् ।
पश्याद्य प्रियसंगमाय दयितस्याकुप्यमाणं गुणै-
रुत्कण्ठार्तिभरादिव स्फुटदिदं चेतः स्वयं यास्यति ॥

1422

जानेन्यासहितं विलोक्य कुटिलं तं कूटवेषं त्वया
प्रत्यक्षागसि निह्नुवासहनया कोपेन दष्टोदरः ।
भ्रासायासविसंस्थुला न च कुचोत्कम्पं विमुञ्चस्यही
मोहाहुःसहविप्लवे चपलया किं प्रेषिता त्वं मया ॥

क्षेमेन्द्रस्य.

1423

निःशेषव्युत्तचन्दनं स्तनतटं निर्मृष्टरागोधरो
नेत्रे दूरमनञ्जने पुलकिता तन्वी तथेयं तनुः ।
मिथ्यावादिनि दूति बान्धवजनस्याज्ञातपीडागमा
वापीं स्नातुमितो गतासि न पुनस्तस्याधमस्यान्तिकम् ॥

कस्यापि.

1424

किं त्वं दूति गता गतास्मि सुभगे तस्यान्तिकं कामिनः
किं दृष्टः सुचिरं करोति किमसौ वीणाविनोदक्रियाम् ।
सौभाग्योदयगर्वितः किमवदन्नैवोत्तरं दत्तधा-
न्कि गर्वाच्चहि बाष्पगद्गदतया धूर्तस्य माया हि मा ॥

अर्थापहासाः

1425

नायातः सामदानाभ्यामिति भेदेऽपि दर्शिते ।
साधु यद्विर्विनीतस्य त्वया दण्डो निपातितः ॥

1426

विहारः कण्ठदेशोऽयं कषाये तव लोचने ।
मुखं विगतरागं च दूति प्रव्रजितासि किम् ॥

1427

अनेन वीतरागेण बुद्धेनेवाधरेण ते ।
दूति निर्व्याजमाख्याता सर्ववस्तुषु शून्यता ॥

1428

किं त्वं निगूहसे दूति स्तनौ वक्त्रं च पाणिना ।
खण्डिता एव शोभन्ते शूराधरपयोधराः ॥

1429

दूति किं तेन पापेन शास्त्रातिक्रमकारिणा ।
पञ्च पञ्चनखा भक्ष्याः षष्ठी त्वं येन भक्षिता ॥

1430

पार्श्वाभ्यां सप्रहाराभ्यामधरे व्रणखण्डिते ।
दूति सङ्ग्रामयोग्यासि न योग्या दूतिकर्मणि ॥

1431

नखदन्तक्षतक्षामे क्षन्तव्यं दूति मे त्वया ।
अक्षौहिण्यो दशाष्टौ च मित्रार्थे निधनं गताः ॥

1432

त्वया कर्म कृतं दूति यत्तदन्येन दुष्करम् ।
शरणागतविध्वंसी छिद्रान्वेषी निपातितः ॥

1433

क्षामा तनुर्गतिः खिन्ना नेत्रे तरलतारके ।
वागस्पष्टा श्लथं वासो दूति त्वं ज्वरितासि किम् ।

1434

बहुनात्र किमुक्तेन हृति मत्कार्यसिद्धये ।
स्वमांसान्यपि दत्तानि वस्तुष्वन्येषु का कथा ॥

वररुचेः

1435

वेदितालकसमृद्धि ललाटे
पाटलद्युति कपोलयुगं च ।
त्रेपते तनुरियं तव जाने
ताडितैव भवती रमणेन ॥

जयमाधवस्य.

1436

मवेपथुं कण्टकिनीं स्वलद्वति
कलं कणन्तीं शयनैकतत्पराम् ।
अशेषगात्रप्रभविष्णुतां गतः
कथं ज्वरस्त्वां वनजाक्षि मोक्षयति ॥

कस्यापि.

1437

राजन्यामन्यस्यां सुरतपरिवर्तादनृचितं
मदीयं यद्वासः कथमपि हतं तेन सुहृदा ।
त्वया प्रन्यानीतं स्वनिवसनदानात्पुनरिदं
कुतस्त्वादुद्गृहति स्वलितशमनोपायनिपुणा ॥

वीजकस्य

1438

भायानो यदि तादृशं स शपथं कुन्वापि दृति प्रिय-
स्तनिकं कोपनया त्वया स्वदशनैरयाधरः खण्डितः ।
स्वेदाम्भःकण्डायि त्रेपितमिदं त्यक्त्वा भज स्वस्थतां
शोकः कस्य सखि स्वभावकुटिलम्यान्तर्गमं जाम्यति ॥

कस्यापि.

1439

रोमाञ्चं वहसि श्वसिस्यतितरां ध्यानं किमप्याश्रिता
 दृष्टिस्ते भ्रमति प्रवण्डचपले व्यक्तं च ते सीत्कृतम् ।
 नं दृष्ट्वा किल बन्धकीव स्रुरतव्यापारदक्षं जनं
 किं दूति ज्वरितासि पापमथवा स्पृष्ट्वा भवन्त्यापदः ॥

कस्यापि.

1440

आसाः किं त्वरितागतैः पुलकिता कस्मात्प्रसादः कृतः
 स्रस्ता वेण्यपि पादयोर्निपतनाञ्जीवी गमादागमात् ।
 स्वेदाद्र्द्रं मुखमातपेन गलितं क्षामा किमत्युक्तिभि-
 र्दूति मानसरोरुहद्युतिधरस्यौष्ठस्य किं वक्ष्यसि ॥

शीलाभट्टारिकायाः.

1441

कस्माद्दूति श्वसिषि निभृतं सत्त्वरारवर्तनेन
 भ्रष्टो रागः किमधरदले प्रार्थनाभिस्त्वदर्थम् ।
 स्रस्ता चेयं किमलकततिस्तत्पदालुण्डनेन
 वासस्तस्य त्वयि वद कथं प्रत्ययार्थं तवैव ॥

कस्यापि.

1442

स्वेदः कस्मात्तव पथि मनस्तापसंतापदोषा-
 दोष्ठो दष्टस्तव भवति किं प्रार्थनाभङ्गरोषात् ।
 गण्डे नष्टः किमयि तिलकस्त्वद्यथोक्तौ रुदत्याः
 पुंसो वासः किममलमलं दुर्जनाद्रक्षितुं स्वम् ॥

प° ज्ञोनकस्य.

1443

कस्माद्गन्नाः सुमुखि वलया मार्गपातान्निशायां
 किं ते वक्त्रं विगतरचनं क्षालितं धूलिपूर्णम् ।
 ओष्ठे रागः किमपि गलितस्त्वद्यथोच्छ्वासवतै-
 स्तद्वासः किं इतमिति मया वस्त्वलोभात्किलेति ॥

प° श्रीबकस्य.

1444

मत्कार्यसिद्धयै तव हन्त यान्त्या
मार्गे पुरोभूत्परुषः समीरः ।
यद्वाहतेयं लुलितालकत्वं
पर्यस्तबन्धः कवरीनिवेशः ॥

1445

संस्पृश्य तं दुश्चरितैकबन्धुं
सखि त्वया किं विहितोवगाहः ।
आर्द्राणि मात्राणि तवासते य-
द्धत्से च यन्निस्तिलकं ललाटम् ॥

1446

केन क्रमेण स्विदथाद्वितीया
तेनाधिकं सुन्दरि भायिताभूः ।
यच्छाम्यति व्याकुलितेक्षणाया
नाद्यापि ते कम्पकलानुबन्धः ॥

1447

स्व एव कस्तूरिकपङ्कजन्मा
दोषं ध्रुवं ते व्यधिताङ्गरागः ।
बिभर्षि यत्सौरभसङ्गिभृङ्ग-
दंशत्रणैर्भङ्गुरमङ्गमङ्गम् ॥

1448

नखानखि प्रस्तुत आस्त तस्य
केनापि सार्धं किमु संप्रहारः ।
यद्धारणार्थं सहसा विशन्ती
त्वं तन्नखोल्लेखपथं गतासि ॥

अथ स्त्रीविलोकनम्

1449

स्त्रीति नामापि मधुरं कं न कुर्यात्स्मरानुरम् ।
किमुतौदार्यत्रातुर्यप्रसादमधुरं वचः ॥

1450

अमृतस्येव कुण्डानि सुखानामिव राशयः ।
रत्नेरिव निधानानि योषितः केन निर्मिताः ॥

1451

स्त्रीत्येव गलितं धैर्यं सुरुपेति किमुच्यते ।
कष्टं सहदया सा चेत्सस्पृहेत्यतिदुःसहम् ॥

भर्तृसारस्वतस्य.

1452

किं नु लीना विलीना किं सुप्ता किं नु मृता नु किम् ।
परिष्वक्तैव कुरुते सा मे शङ्काशतं प्रिया ॥

1453

अकृत्रिमप्रेमरसा विलासालसगामिनी ।
असारे दग्धसंसारे सारं सारङ्गलोचना ॥

1454

अभ्यासः कर्मणां सत्यमुत्पादयति कौशलम् ।
विधिना तावदभ्यस्तं यावत्सृष्टा मृगेक्षणा ॥

केशामपि.

1455

अस्याः कान्तस्य रूपस्य सर्वोपभ्यातिशायिनः ।
एकैव गच्छेत्सादृश्यं स्वच्छाया दर्पणाश्रिता ॥

माणभद्रस्य.

1456

मारयन्त्या जनं त्वस्या निरागसमवज्ञया ।
मानङ्गानां गतिर्यादृक्तादृगासीदसंशयम् ॥

शकटवृद्धे:

1457

धाता यदि न चक्षुष्मान्केनेयं निर्मितेदृशी ।
अथ चेदृष्टिरस्त्यस्य को हेतुरपरिग्रहे ॥

कस्यापि.

1458

अमृतरससारभृतः सकलकलो मकरकेतुसर्वस्वम् ।
अखिलजननयनसुखकृत्कथमिन्दुर्वसरेभ्युदितः ॥

शशिवर्धनस्य.

1459

निःस्सङ्गमङ्गैर्मदनानलोत्थं
सन्तापहालाहलपाण्डुगौरैः ।
बद्धापि संदश्य तनोति जीव-
मजातपूर्वेयमहो भुजंगी ॥

गोविन्दस्वामिनः .

1460

अस्थाः सर्गविधौ प्रजापतिरहो चन्द्रो न संभाव्यते
नो देवः कुसुमायुधो न च मधुर्दूरे विरिञ्चः प्रभुः ।
एतन्मे मतमुत्थितेयममृतात्काचिन्स्वयं सिन्धुना
या मन्थाचललोडितेन हरये दत्त्वा श्रियं रक्षिता ॥

1461

भास्वद्विम्बाधरा कृष्णकेशी सितकरानना ।
हरिमध्या शिवाकारा सर्वदेवमयीव सा ॥

कह्लणस्य

1462

जनमजितमपीच्छता विजेतुं
निशितदशार्धशरं धनुर्विमुच्य ।
अतिरभसतयोद्यता स्मरेण
ध्रुवमसियष्टिरिहाङ्गनाभिधाना ॥

मण्डकस्य

1463

किं कौमुदीः शशिकलाः सकला विचूर्ण्य
 संयोज्य चामृतरसेन पुनः प्रयत्नात् ।
 कामस्य घोरहरहं कृतिदग्धमूर्तेः
 संजीवनौषधिरियं विहिता विधात्रा ॥

भट्टोज्जटस्य.

1464

एकान्तसुन्दरविधानजडः क्व धाता
 सर्वाङ्गकान्तिचतुरं क्व नु रूपमस्याः ।
 मन्ये महेश्वरभयान्मकरध्वजेन
 प्राणार्थिना युवतिरूपमिदं गृहीतम् ॥

कस्यापि.

1465

किं सुन्दरैरिदमतोथ बहूनि तानि
 वेधाः करोति बत नैव विवेचयामः ।
 लावण्यमत्र किमु मूर्तमिदं नु तद्वा
 निर्माणशिष्टममृतं वपुषः किमस्याः ॥

कलशस्य.

1466

अमृतममृतं चन्द्रश्चन्द्रस्तथाम्बुजमम्बुजं
 रतिरपि रतिः कामः कामो मधूनि मधून्यपि ।
 इति न भजते वस्तु प्रायः परस्परसंकरं
 तदियमबला लक्ष्मीं धत्ते कुतः सकलात्मिकाम् ॥

रा^० श्रीविजयपालस्य.

1467

अस्याः सर्गविधौ प्रजापतिरभूच्चन्द्रो नु कान्तिप्रदः
 शृङ्गारैकरसः स्वयं नु मदनो मासो नु पुष्पाकरः ।
 वेदाभ्यासजडः कथं स विषयव्यावृत्तकौतूहलो
 निर्मातुं प्रभवेन्मनोतिगमिदं रूपं पुराणो मुनिः ॥

कालिदासस्य.

1468

लक्ष्मीः स्याद्यदि तादृशी मधुरिपुर्मूर्धा वहेन्नो रमां
गौरी वा सकलं हरेत्पशुपतेर्नार्धं शशाङ्काङ्कितम् ।
सीता वा नलकूवरान्न गणयेद्भीतिं स रक्षःपतिः
पश्येत्तां कमलासनो यदि भवेन्न ब्रह्मचारी पुनः ॥

1469

निर्मातुं कुशलोप्यदृष्टविषये रूपे न जातु क्षमो
दृष्ट्वा वस्तु करोति तत्पतिकृतिं संदर्शनानुक्रमात् ।
तां सृष्ट्वाप्यसमानरूपचरितां नान्या कृता तादृशी
धात्रा यत्सुकरं तदेव न कृतं यहुष्करं तत्कृतम् ॥

1470

पीनेन स्तनमण्डलेन गुरुणा सैका नितम्बेन च
द्वाभ्यां मन्दगतिः कृता यदि जनास्तन्वी न तत्कौतुकम् ।
एतत्पश्यत चित्रमत्र सहसा यद्दालयाप्येकया
ब्रष्टारः सकला निरुद्धगतयो निःसङ्गात्राः कृताः ॥

केषामपि

1471

किं तारुण्यतरोरियं रसभरोद्भिन्ना नत्रा मञ्जरी
लीलाप्रोच्छलितस्य किं लहरिका लावण्यवारां निधेः ।
उद्गाढोत्कलिकावतां स्वसमयोपन्यासविस्रम्भिणः
किं साक्षादुपदेशयष्टिरथवा देवस्य शृङ्गारिणः ॥

बन्धो..

1472

लावण्यद्रविणव्ययो न गणितः क्लेशो महान्स्वीकृतः
स्वच्छन्दस्य सुखं जनस्य वसतश्चिन्तानलो दीपितः ।
एषापि स्वयमेव तुल्यरमणाभावाद्भराकी हता
कोर्थधेतसि वेधसा विनिहितस्त्वन्व्यास्तनुं तन्वता ॥

धर्मकीर्ते..

1473

असामान्योल्लेखं विरसहतहेवाकिनमलं
 विधिं वन्दे निन्दाभ्युत वत न जाने किमुचितम् ।
 अनर्थं निर्माणं ललिततनु यस्येह भवती
 न यः कृत्वापि त्वां परिहरति सर्गव्यसनिताम् ॥

शुक्तिचलशस्य.

1474

येनेयं ग्लपिताखिलान्यललनासौन्दर्यरम्याकृतिः
 शिल्पोत्कर्षवशाद्विशालनयना निष्पादिता वेधसा ।
 वक्राम्भोजविलोकनोत्थमदनव्याधिः स मन्ये मृतो
 येनास्याः सदृशी न काचिदपरा स्रष्टुं पुनः पारिता ॥

कस्यापि.

1475

इन्दोः संक्षयरक्षिणाक्षतसुधा किं वेधसा निर्मिता
 किं धैर्यापहरा हरस्य विहिता कामेन कान्ता तनुः ।
 किं तारुण्यवसन्तकान्तिललिता शृङ्गारसिक्ता लता
 किं लावण्यतरङ्गिणी पुनरियं जन्मान्तराप्ता रतिः ॥

अथ स्त्रीप्रशंसा

1476

जये धरित्र्याः पुरमेव सारं
 पुरे गृहं सञ्जनि चैकदेशः ।
 तत्रापि शय्या शयने वरस्त्री
 रत्नोज्ज्वला राज्यमुखस्य सारम् ॥

1477

क्रतुं धनानां फलमभ्यमाहुः
 फलं क्रतूनामविवादि पुण्यम् ।
 पुण्यस्य पूर्णं फलमिन्द्रलोको
 द्विरष्टवर्षाः स्त्रिय एव नाकः ॥

1478

इमे पद्मे नाय्यः पुलिनतटमेतन्न तटिनी
खमेतन्न व्याप्तिः स्तवकयुगमेतन्न लतिका ।
प्रवालोयं नाग्निः शिशिरकिरणोयं न रजनी
घनोयं न प्रावृष्टिश्च शिव विधेः शिल्परचना ॥

सार्वभौमस्य.

1479

तमस्तोमः पूर्वं तदनु सकलः शीतकिरण-
स्ततः कोकद्वन्द्वं तदपि न वियुक्तं प्रतिनिशम् ।
अनम्भस्यावर्तः कनककदलीकाण्डयुगलं
सदावाची पद्मे शिव शिव विधेः शिल्परचना ।

कस्यापि.

अथ स्त्रीरूपवर्णनम्

तवाशौ

केशाः

1480

अस्या मनोहराकारकवरीभारतर्जिताः ।
लज्जयेव वने वासं चकुश्रमरवर्हिणः ॥

वगवत्वे.

1481

खेहं परित्यज्य निशीय धूमं
कान्ताकना मोक्षपथं प्रपन्नाः ।
नितम्बसङ्गात्पुनरेव वद्धा
अहो दुरन्ता विषयेषु सक्तिः ॥

1482

किंजल्केन व्यपनुदति नो यस्तृपं पद्मखण्ड-
स्त्वत्कान्त्यासौ भवति विफलध्रीगुं मा मिमीलः ।
एवं वक्तुं मधुकरभरः प्रार्थनापूर्वमस्या-
धन्द्रभ्रान्त्या मुखमुपगतो न व्यगं केशपाशः ॥

1483

अस्मद्वैरी शशभृदमुना जीयते ह्यन्धकारः
सारङ्गाक्ष्या मुखमनुगतः केशपाशच्छलेन ।
तं संश्रुत्य प्रगलितमहाः शीतरश्मिस्तदैव
प्राप्तः सेवाघटनविधये मालतीदामभङ्गाद्या ॥

केशामपि.

1484

विकचकचपताकः किञ्चिदाकुञ्चितोयं
कुचकलशनिवेशी शोभते दयामलाक्ष्याः ।
मधुरसपरिपोषादीपदुत्फुल्लकोषे
कमल इव निलीनः पेटकः षट्पदानाम् ॥

पुण्यस्य.

1485

चिकुरप्रकरा जयन्ति ते
विदुषी मूर्धनि सा विभर्ति यान् ।
पशुनाप्यपुरस्कृतेन त-
त्तुलनामिच्छति चामरेण कः ॥

1486

अस्याः कचानां शिखिनश्च किं नु
विधिं कलापौ विमतेरगाताम् ।
तेनायमेभिः किमपूजि पुष्पै-
रभर्त्सि दत्त्वा स किमर्धचन्द्रम् ॥

एतौ श्रीहर्षस्य.

अथ ललाटम्.

1487

अस्या ललाटे लिखिता सखीभि-
र्विभाव्यते चन्दनपञ्चलेखा ।
आपाण्डुरक्षामकपोलभित्ते-
रनङ्गबाणत्रणपट्टिकेव ॥

1488

भाले तिलकलेखेयं बाले भल्लीव राजते ।
भूलताचापमाकृष्य न जाने कं हनिष्यसि ॥

1489

ललाटतटमष्टमीशशधरोपमं ते प्रिये
शितीकरणपट्टतां मदनमार्गणानां गतम् ।
फलाग्रकषणोज्ज्वो यदयमत्र कस्तूरिका-
विशेषकमिषात्स्फुरत्यतिमनोरमः कालिमा ॥

अथ भुवौ

1490

असितात्मा समुत्पन्नः समाविष्कृतचापलः ।
निसर्गकुटिलस्तस्या भ्रूविक्षेपः खलायते ॥

अजितस्य

1491

तस्याः शलाकाञ्जननिर्मितेव
कान्तिर्भ्रूवोरानतलेखयोर्या ।
तां वीक्ष्य लीलाचतुरामनङ्गः
स्वचापसौन्दर्यमदं मुमोच ॥

कालिदासस्य.

अथ चक्षुषी

1492

मुखपद्मे कथं तस्या जातमिन्दीवरद्वयम्
अथवा साधुनाशाय भवत्युत्पातलक्षणम् ॥

1493

यद्यसौ मृगशावाक्षी पुण्डरीकेक्षणा कथम् ।
विरोधिसंगमो नूनं साधुनाशाय कल्पते ॥

1494

न केवलं तत्रैवेते नेत्रे कर्णान्तसर्पिणी ।
अतिदीर्घतया कस्य न कर्णोपान्तमार्गते ॥

1495

कुसुमे कुसुमोत्पत्तिः श्रूयते न च दृश्यते ।
बाले तव मुखाम्भोजे दृष्टमिन्दीवरद्वयम् ॥

1496

अतः परमगम्योयं पन्था विश्रम्यतामिति ।
प्रत्यक्षियुगलं तस्याः कर्णौ वक्तुमिवागतौ ॥

केषामपि

1497

अन्तर्मलीमसे वक्त्रे चले कर्णान्तसर्पिणि ।
अस्या नेत्रयुगे दृष्टे दुर्जने च कुतः सुखम् ॥

1498

निमेषेण घ्नता लोकं कृष्णेन स्निग्धचारुणा ।
कर्णान्तं गच्छता तस्या लोचनेनार्जुनायितम् ॥

भट्टवृद्धेः

1499

प्रवातनीलोत्पलनिर्विशेष-
मधीरविप्रेक्षितमायतादयाः ।
तया गुहीतं नु मृगाङ्गनाभ्य-
स्ततो गृहीतं नु मृगाङ्गनाभिः ॥

कालिदासस्य

1500

स्वदृशोर्जनयन्ति सान्त्वनां
खुरकण्डूयनकैतवान्मृगाः ।
जितयोरुदयत्प्रमीलयो-
स्तदखर्वेक्षणशोभया भयात् ॥

श्रीहर्षस्य

अथ कर्णौ

1501

यत्पूर्वं पवनाग्निशस्त्रसलिलैश्चीर्णं तपो दुश्चरं
तस्यैतत्फलमीदृशं परिणतं यज्जातरूपं वपुः ।
मुग्धापाण्डुकपोलचुम्बनसुखं सङ्गश्च रत्नोत्तमैः
प्राप्तं कुण्डल वाञ्छसे किमपरं यन्मूढ दोलायसे ॥
कस्यापि.

अथ नासा

1502

नासादसीया तिलपुष्पतूष्णं
जगन्त्रये व्यस्तशरत्रयस्य ।
श्वासानिलामोदभरानुमेयां
दधद्विवाणीं कुसुमायुधस्य ॥

श्रीहर्षस्य.

1503

अस्याः कुशेशयदृशः शशिशुभ्रशुभ्रं
नासाग्रवर्ति नवमौक्तिकमात्रकास्ति ।
कैलासमानससरोवरराजहंस्या
निःक्षिप्तमण्डमिव जायति पुण्डरीके ॥

1504

मुक्ताफलं शशिसमस्य मुखस्य तस्या
हेमोर्मिकान्तगतमञ्चति नासिकान्ते ।
नीहारविन्दुरिव केसरचक्रमध्ये
पद्मस्य तुङ्गन्तरकोषजुषो नलिन्याः ॥

प^० ज्ञानकस्य.

1505

अन्योन्यलावण्यविलोकनान्तं
नेत्रद्वयं स्यात्सततं किलास्याः ।
इत्येव नासा विहिता विधात्रा
मध्ये तयोर्दर्शनविघ्नकर्त्री ॥

1506

अस्या मुखं हिमरुचिर्ननु यद्विधात्रा
संपूर्य सर्वमवशेषतयात्र मुक्तः ।
आश्यानतामुपगतोस्य रुचा चकास्ति
नासाप्रमौक्तिकमिषादमृतस्य बिन्दुः ॥

एतां ५^० श्रीवकस्य.

अथाधरवर्णनम्

1507

तवैष विद्रुमच्छायो मरुमार्ग इवाधरः ।
करोति कस्य नो मुग्धे पिपासाकुलितं मनः ।

1508

अल्पेनापि स्रुक्तेन साधनेन प्रयोजनम् ।
ओष्ठद्वयसहायेन कान्तास्येन जगज्जितम् ॥

1509

सर्वस्यैव हि रत्नस्य व्रणेर्धः परिहीयते ।
दयिताधररत्नं तु व्रणितं यात्यनर्घताम् ॥

केशामपि.

1510

द्विजसंगतिमासाद्य सर्वो रागाद्विमुच्यते ।
रक्तस्तथापि तन्वङ्ग्या बिम्बोष्ठः केन हेतुना ॥

लक्ष्मणस्य.

1511

रसवदमृतं कः संदेहो मधून्यपिनान्यथा
मधुरमथ किं चूतस्यापि प्रसन्नरसं फलम् ।

सकृदपि पुनर्मध्यस्थः सन्नसान्तरविज्जनो
वदत यदिहास्त्यन्यत्स्वादु प्रियादशनच्छदात् ॥

कस्यापि.

1512

अस्माकमस्मान्मदनापमृत्यो-
स्त्राणाय पीयूषरसोपि नासौ ।
सुधारसादप्यधिकं प्रयच्छ
प्रसीद वैदर्भि निजाधरं नः ॥

श्रीहर्षस्य.

अथ मुखम्

1513

त्रिधायापूर्वपूर्णेन्दुमस्या मुखमभूद्भुवम् ।
धाता निजासनाम्भोजविनिमीलनदुःस्थितः ॥

श्रीहर्षदेवरय.

1514

अस्या मुखेन लोकानां हतपङ्कजकान्तिना ।
निशासु नाशिता निद्रा कुमुदानामिवेन्दुना ॥

शकटवृद्धः.

1515

प्रियानेत्रमुखच्छायाहतलावण्यशोभयोः ।
समानदुःखयोरैक्यं युक्तं यन्मृगचन्द्रयोः ॥

कस्यापि.

1516

कमलमनम्भसि कमले कुवलये तानि च कनकलनिकायाम् ।
सा च सुकुमारसुभगेत्युत्पातपरम्परा केयम् ॥

शंकरगणस्य.

1517

तस्या मुखस्यातिमनोहरस्य
कर्तुं न शक्तः सदृशं प्रियायाः ।

अद्यापि शीतद्युतिरात्मबिम्बं
निर्माय निर्माय पुनर्भिनत्ति ॥

श्रीहर्षस्य.

1518

प्रसन्नसंपादितचारुकान्ति-
र्जितोपि कान्तामुखशोभयायम् ।
धृष्टः शशाङ्कः पुनरभ्युदेति
लज्जा कुतोन्तर्मलिनाशयानाम् ॥

1519

भयमुज्ज्वल जहासि किं स्वशोभां
दयितावक्त्रमिदं न पद्म चन्द्रः ।
अयि नालिक किं दिवापि भाति
स्वयमप्यस्य किमस्ति वा कलङ्कः ॥

कयोरपि.

1520

चित्रं यदेव गुणवृन्दविमर्ददक्षं
पुंसः सखे निखिलदोषवितानधाम ।
मौग्ध्यं तदेव दयितावदने नितान्तं
जातं विभूषणमनेकगुणातिशायि ॥

गोविन्दराजस्य.

1521

यदधरगतमादधानि तृष्णां
दिशति न यच्चयकोत्पलस्य निद्राम् ।
किमपि तदमृतं सकोपि चन्द्रो
वदनमयः श्रियमातनोति तन्व्याः ॥

रत्नाकरस्य.

1522

सुविहितमभिधानं वेधसा साधु यत्ना-
न्मधुलिहि हतबुद्धौ भृङ्ग इत्येतदेकम् ।

स्फुरदधरकटाक्षे क्षिप्रसौभाग्यदायि-

न्यलकरुचिनि वक्त्रे पङ्कजं शङ्कते यः ॥

गोविन्दराजस्य.

1523

कोषः स्फीततरः स्थितानि परितः पक्षाणि दुर्गं जलं
मैत्रं मण्डलमुज्ज्वलं चिरमधो नीतास्तथा कण्टकाः ।
इत्याकृष्टशिलीमुखेन रचनां कृत्वा तदप्यद्भुतं
यत्पद्मेन जिगीषुणापि न जितं मुग्धे त्वदीयं मुखम् ॥

विज्जाकायाः.

1524

श्रीमन्मानसवासि वा हरशिरःशृङ्गाग्रसंसङ्गि वा
त्वं नारायणनाभिशायि भव वा स्थानान्तरस्थायि वा ।
नायास्येव हि नालिकाम्बुरुहं हे पादोपसेवां विना
भानोर्भाभरभर्त्सितेन्दुवदनावक्रोपमापात्रताम् ॥

उपाध्यायधनवर्मणः.

1525

वक्त्रं जेष्यामि चन्द्रः प्रतिदिवसमसौ कान्तिमभ्येति गूर्वा
नेत्रच्छायां हरिष्याम्यहमिति विकसन्युत्पलं दीर्घिकायाम् ।
कुर्वाणे ते तथापि श्रियमधिकतरां वीक्ष्य लोलेक्षणायां
वैलक्ष्यात्क्षीण एको विशति तदपरं मन्सरे नास्ति भद्रम् ॥

1526

हतसारमिवेन्दुमण्डलं
दमयन्तीवदनाय वेधसा ।
कृतमध्यत्रिलं विलोक्ष्यते
भूतगम्भीरखनीखनीलिम् ॥

श्रीरघुस्य

अथ कण्ठः

1527

कण्ठस्य नाकरोत्कान्तिं मुक्ताभरणता तथा ।
तस्याः स्वभावस्यस्य मुक्ताभरणता यथा ॥

वृद्धे .

1528

कण्ठस्य तस्याः स्तनबन्धुरस्य
मुक्ताकलापस्य च निस्तलस्य ।
अन्योन्यशोभाजननाद्धभूय
साधारणो भूषणभूष्यभावः ॥

कालिदासस्य .

अथ बाहु

1529

दयिताबाहुपाशस्य कुतोयमपरो विधिः ।
जीवयत्यर्पितः कण्ठे मारयत्यपवर्जितः ॥

कलशकस्य .

1530

शब्दवद्भिरलंकारैरुपेतमतिकोमलम् ।
सुवृत्तं काव्यवद्रेजे तद्बाहुलतिकाद्वयम् ॥

1531

सुदीर्घा रागशालिन्यो बह्वपर्वमनोरमाः ।
तस्या विरेजुरङ्गुल्यः कामिनां सत्कथा इव ॥

शकवृद्धे .

1532

करे विभाति तन्वङ्ग्या रणझलयसंहतिः ।
मनःपुरङ्गबन्धाय पाशालीव मनोभुवः ॥

अथ स्तनौ

1533

यत्न माति नदङ्गेषु लावण्यमतिसंभृतम् ।
पिण्डीभूतमुरोदेशे तत्पयोधरतां गतम् ॥

1534

तस्या विनापि हारेण निसर्गादेव हारिणौ ।
जनयामासतुः कस्य विस्मयं न पयोधरौ ॥

1535

यत्पयोधरभारेषु मौक्तिकैर्निहितं पदम् ।
तत्प्रच्छादितरन्ध्राणां गुणानामेव चेष्टितम् ॥

1536

किं चित्रमुन्नतश्रीकौ यत्प्रियायाः पयोधरौ ।
तस्या हृदयलाभेन जायते कस्य नोन्नतिः ॥

केषामपि

1537

किं चित्रं यदि तन्वद्भ्याः स्तनाभ्यां निर्जितं जगत् ।
एको जयत उद्धृतः किं पुनर्द्वौ सुसंहनौ ॥

भट्टप्रभाकरस्य.

1538

उन्नतः प्रोहसद्धारः कालागुरुमलीमसः ।
पयोधरभरस्तन्व्याः कं न चक्रेभिलाषिणम् ॥

शकवृद्धे .

1539

धृतघनरुचिरद्युतिना विलसद्दारेण बहलपुलकेन ।
उलयति कं नाभिमुखं बाला कुचमण्डलाग्रेण ॥

विजयवर्मण

1540

तन्व्याः समुत्तुङ्गकुचापलमा
मुक्तावली बन्धमुपैति यत्र ।

तत्रातिरागोल्बणबन्धभाजां
लाभो न किं जीवितमात्रमेव ॥

भट्टप्रभाकरस्य.

1541

जयन्ति कान्तास्तनमण्डलेषु
विटार्पितान्यार्द्रनखक्षतानि ।
लावण्यसंभारनिधानकोषे
मुद्राक्षराणीव मनोभवस्य ॥

कस्यापि

1542

अन्योन्यमुत्पीडयदुत्पलाक्ष्याः
स्तनद्वयं चारु तथा विवृद्धम् ।
मध्ये यथा श्याममुखस्य तस्य
मृणालसूत्रान्तरमप्यलभ्यम् ॥

1543

दिनेषु गच्छत्सु मधुकपाण्डुरं
तदीयमाश्याममुखं स्तनद्वयम् ।
समुद्गयोर्द्वारणदन्तकोषयो-
र्वभार कान्तिं गवलापिधानयोः ॥

एतौ कालिदासस्य.

1544

यद्वीयते जगति शस्त्रहता व्रजन्ति
नूनं सुरालयमिति स्फुटमेतदद्य ।
सूच्यममात्रपरिखण्डितविग्रहेण
प्राप्तं यतः स्तनतटं खलु कञ्चुकेन ॥

1545

आनीलचूचुकशिलीमुखमुन्नतैक-
रोमावलीविपुलनालमिदं प्रियायाः ।
प्रोत्तुङ्गपीवरपयोधरपद्मयुग्मं
नाभेरधः कथयतीव महानिधानम् ॥

1546

पुष्पेशोरभिषेकहेमकलशौ हारप्रभावाहिनी-
चक्राहौ नवयौवनद्विपपतेः कुम्भौ रतेः कन्दुकौ ।
कोषौ बाहुमृणालिकाकमलयोर्लालनासत्फले
पूर्णा रत्नसमुद्रकौ वहति सा लावण्यकुम्भौ स्तनौ ॥

केशामपि.

1547

नूनं प्रेयःपरिष्वङ्गाढपीडनमन्युना ।
जातं कुरङ्गशावाक्ष्याः श्यामवक्त्रं कुचद्वयम् ॥

अथ मध्यभागः.

1548

तस्त्रिविष्टपमाख्यातं तन्वङ्ग्या यद्वलित्रयम् ।
येनानिमिषदृष्टित्वं नृणामप्युपजायते ॥

विशाखदेवम्य.

1549

अय्ययि साहसकारिणि
किं तव चङ्क्रमणेन ।
टसदिति भङ्गमवाप्स्यसि
कुचयुगभारभरेण ॥

विकरनितम्बायाः.

1550

गुरुः प्रकृत्यैव नितम्बभारः
स्तनद्वयं वृद्धिमुपैति चास्याः ।
त्रुट्यामि मध्येन तनीयसेति
काञ्चीरवैः फूत्कृतमायताक्ष्याः ॥

जयमाधवम्य.

1551

अहो प्रमादी भगवान्प्रजापतिः
कृशातिमध्या घटिता मृगेक्षणा ।

यदि प्रमादादनिलेन भज्यते
कथं पुनः शक्यते कर्तुमीदृशम् ॥

1552

हंहो नितम्ब कुचभार विधाय किं मां
मध्यस्थमभ्यधिकमुन्नमतां भवन्तौ ।
इत्थं कुधेव करभोरु तवोदरेण
भृभङ्ग एष रचितस्त्रिबलिच्छलेन ॥

कयोरपि.

1553

काञ्चीगुणैर्विरचिता जघनेषु लक्ष्मी-
र्लब्धा स्थितिः स्तनतटेषु च रम्यहरैः ।
नो भूषिता वयमितीव नितम्बिनीनां
कार्दर्य निरर्गलमधार्यत मध्यभागैः ॥

रत्नाकरस्य.

अथ रोमराजिः

1554

आभाति रोमराजिश्चलदलिकुलकोमला विशालाक्ष्याः ।
नाभीविवरान्तर्गतमदनानलधूमलेखेव ॥

कस्यापि.

1555

नाभीहृदे यद्विधिना न्यधायि
सौन्दर्यसारं हरिणेक्षणायाः ।
घातुं तदेव भ्रमरावलीयं
प्राप्ता नु मन्ये नवरोमराजिः ॥

जयमाधवस्य.

1556

अलमलमतिवृद्धा स्थीयतां तस्य पश्य-
स्यकरुण करभोरोर्भज्यते मध्यमेतत् ।

इति गुरुजघनाज्ञाचोदिता रोमराजिः
स्तनयुगमसिताक्ष्या वक्तुमारोहतीव ॥

कस्यापि.

1557

तन्वङ्ग्या गजकुम्भपीनकठिनोत्तुङ्गौ वहन्त्याः स्तनौ
मध्यः क्षामतरोपि यन्न झगिति प्राप्नोति भङ्गं द्विधा ।
तन्मन्ये निपुणेन रोमलतिकोद्रेदापदेशादसौ .
निःस्पन्दास्फुटलोहशृङ्खलिकया संदानितो वेधसा ॥

श्रीमम्मदस्य.

1558

अमुष्मिँल्लवण्यामृतसरसि नूनं मृगदृशः
स्मरः शर्वदुष्टः पृथुजघनभागे निपतितः ।
यदङ्गाङ्गाराणां प्रशमपिशुना नाभिकुहरे
शिखा धूमस्येयं परिणमति रोमावलित्रपुः ॥

रामस्य.

अथ जघनमण्डलम्

1559

तस्याः पद्मपलाशाक्ष्याः स्वपन्त्या जघनं घनम् ।
दृष्टं सखीभिर्याभिस्ताः पुंभावं मनसा ययुः ॥

वाल्मीके

1560

स कथं न स्पृहणीयो विषयरतैस्तन्नितम्बविन्यासः ।
शान्तात्मनापि विहितं विश्वसृजा गौरवं यत्र ॥

शमोदरगुप्तस्व.

1561

नारीनितम्बफलके प्रतिबध्यमाना
हंसीव हेमरशना मधुरं ररास ।

तन्मोचनार्थमिव नूपुरराजहंसा-
ध्रुवक्रन्दुरार्त्तमुखरं चरणावलम्बाः ॥

मायस्य.

1562

तैस्तैर्गुणैः किल कलास्वपि तासु तासु
तन्व्यास्तथा बत गतो गुरुतां नितम्बः ।
उत्सेधवान्विधुरखण्डनमण्डितोपि
शिष्यो यथास्य मदनश्च मदश्च जातः ॥

भट्टवासुदेवस्य.

1563

वपुर्नुपमं नाभेरूर्ध्वं विधाय मृगीदृशो
ललितललितैरङ्गन्यासैः पुरा रभसादिव ।
तदनु सहसा खिन्नेनेव प्रजापतिना भृशं
पृथुलपृथुला स्थूलस्थूला कृता जघनस्थली ॥

अर्गदस्य.

अथोरू

1564

अत्यन्तपरिणाहित्वादनीवश्लक्ष्णतावशात् ।
न कांचिदुपमां रोदुमूरू शक्नोति सुभुवः ॥

1565

नासंहतेन शक्यः पृथुजघनाभोग एष उद्बोदुम् ।
इति मत्वेव मृगाक्ष्याः संहतिमूढद्वयं भेजे ॥

कयोरपि.

1566

नागेन्द्रहस्तास्त्वत्रि कर्कशत्वा-
देकान्तशैत्यात्कदलीविशेषाः ।
लब्ध्वापि लोके परिणाहि रूपं
जातास्तदूर्वोरुपमानवाद्याः ॥

कालिदासस्य

अथ जङ्घे

1567

वृत्तानुपूर्वे च न चातिदीर्घे
जङ्घे शुभे सृष्टवतस्तदीये ।
शेषाङ्गनिर्माणविधौ विधातु-
र्लावण्य उत्पाद्य इवास यत्नः ॥
अस्यैव.

1568

जङ्घे तदीये संतापं यज्जनस्यानुरागिणः ।
जनयांचक्रतुस्तीव्रं तत्र हेतुर्विलोमता ॥
शकटवृद्धेः.

1569

लीलागतिर्यत्र निसर्गसिद्धा
मत्तो न दन्ती मुषितो न हंसः ।
इतीव जङ्घायुगलं तदीयं
चक्रे तुलाकोट्यधिरोहणानि ॥

अथ पादौ

1570

अमूल्यस्य मम स्वर्णतुलाकोटिद्वयं कियत् ।
इति कोपादिवाताम्रं पादयुग्मं मृगीवृशः ॥

1571

त्वद्वक्त्रं नेत्रपद्मप्रकटितमसकृत्स्पर्धितं यन्मयैत-
ज्जातं तस्मात्क्षयित्वं ग्रहणमलिनता जायमन्तः कलङ्कः ।
नत्सर्वं क्षम्यतां मे पुनरपि न करोम्येवमुक्तापि तस्या
गाढं लघ्नः शशाङ्कश्चरणनखमणिच्छद्मना पादपद्मे ॥

1572

वक्त्रेन्दुना नयनलक्ष्मभृतायताक्ष्या-
 धारुस्फुरद्दशनदीधितिमण्डलेन ।
 अत्युन्नमद्धनपयोधररुद्धभासा
 आदारविन्दयुगलस्य हता न लक्ष्मीः ॥

अथ मानः

1573

स्फुरसि बाहुलते किमनर्थके
 त्वमपि लोचन वाम भव स्थिरम् ॥
 तमहमामतमप्यपराधिनं
 न परिरब्धुमलं न च वीक्षितुम् ॥

कस्यापि.

1574

स्फुटतु हृदयं कामं कामः करोतु तनुं तनुं
 न खलु चपलप्रेम्णा कार्यं पुनर्दयितेन मे ।
 इति सरभसं मानाटोपादुदीर्य वचस्तथा
 रमणपदवी स्मरद्गङ्गाक्ष्या सशङ्कितमीक्षिता ॥

अर्भकस्य

1575

चलतु तरला धृष्टा दृष्टिः खला सखि मेखला
 स्खलतु कुचयोरुत्कम्पान्मे विदीर्यतु कञ्चुकम् ।
 तदपि न मया संभाव्योसौ पुनर्दयितः शठः
 स्फुटति हृदयं मानेनान्तर्न मे यदि तत्क्षणात् ॥

अमरुकस्य-

1576

न्यस्ता दृष्टिः स्तिमितनयना तन्मुखे बाष्पगर्भा
 दृष्ट्वा मुग्धस्थितमपि कृतं कोपसंपर्कशंसि ।

यामीत्युक्तं भृशमपटुतामात्मनः ख्यापयन्त्या
मानस्यान्तर्विरचितपदस्येयम्भलीला ॥

1577

भट्टयशसः.

तदेवाजिह्वाक्षं मुखमविशदास्ता गिर इमाः
स एवाङ्गाक्षेपो मयि सरसमश्लिष्यति तनुम् ।
यदुक्तं प्रत्युक्तं तदपटु शिरः कम्पनपरं
प्रिया मानेनाहो पुनरपि कृता मे नववधूः ॥

कस्यापि.

1578

भ्रूभेदो गुणितश्चिरं नयनयोरभ्यस्तमामीलनं
रोद्धुं शिक्षितमादरेण हसितं मौनेभियोगः कृतः ।
धैर्यं कर्तुमपि स्थिरीकृतमिदं चेतः कथञ्चिन्मया
बद्धो मानपरिग्रहे परिकरः सिद्धिस्तु दैवे स्थिता ॥

अमरकम्ब.

1579

भ्रूभङ्गो रचितस्तदीक्षणपरे निस्तर्जिते लोचने
गात्रं प्रावृतमंशुकेन सकलं वृत्तिर्गिरां संयता ।
चेतः केवलमाकुलं भ्रमति मे तत्केन वा दृश्यते
गत्वा सत्त्वरमानसं प्रियतमं मानः कृतोर्यं मया ॥

कस्यापि.

1580

भ्रूभेदे रचितेपि दृष्टिरधिकं सोत्कण्ठमुद्गीक्षते
रुद्धायामपि वाचि सस्मितमिदं दग्धाननं जायते ।
कार्कश्यं गमितेपि चेतसि तनू रोमाञ्चमालम्बते
दृष्टे निर्वहणं भविष्यति कथं मानस्य तस्मिञ्ज्ञे ॥

भयन्तारोम्बम्ब.

1581

तद्वक्त्राभिमुखं मुखं विनमितं दृष्टिः कृता चान्यत-
स्तस्यालापकुतूहलाकुलतरे श्रोत्रे निरुद्धे मया ।

हस्ताभ्यां विमिवारितः सपुलकः स्वेदोद्गमो गण्डयोः
सख्यः किं करवाणि यान्ति शतधा यत्कञ्चुके संधयः ॥

1582

प्राणेशे सहसा चिरादुपगते रुद्धे मया लोचने
प्रोक्ते वागपि तत्प्रियार्पणपरा रुद्धा बलादाकुला ।
मामुल्लङ्घ्य हठेन बाहुलतया प्रोद्भिन्नरोमाञ्चया
मातः किं करवाण्यहं यदनयाभ्यासात्समालिङ्गितः ॥
कथोरपि.

1583

एकत्रासनसंस्थितिः परिहृता प्रत्युद्गमाहृत-
स्ताम्बूलानयनच्छलेन रभसाश्लेषोपि संविघ्नितः ।
आलापोपि न मिश्रितः परिजनं व्यापारयन्त्यान्तिके
कान्तं प्रत्युपचारतश्चतुरया कोपः कृतार्थीकृतः ॥
पुलिनस्य.

1584

अङ्गानामतितानवं कुत इदं कस्मादकस्मादये
मुग्धे पाण्डुकपोलमाननमिति प्राणेश्वरे पृच्छति ।
तन्वया सर्वमिदं स्वभावत इति व्याहृत्य पक्षमान्तर-
व्यापी बाष्पभरस्तया वलितया निःश्वस्य मुक्तोन्यतः ॥

1585

नीत्वोत्सङ्गमुदस्य लम्बमलकं तन्वद्भि किं त्वं कृशे-
त्यावेगादकृतागसीव दयिते धौर्त्यान्मुहुः पृच्छति ।
नोक्तं किञ्चन मुग्धया वदनकं त्वासज्य वक्षःस्थले
तस्यांसस्थललम्बिबाहुलतया निःशब्दकं रुद्यते ॥
कथोरपि.

1586

प्राणेशप्रथमापराधकरणे सख्या निदेशं विना
नो जानाति सविभ्रमाङ्गवलनावक्रोक्तिसंस्मृचनम् ।
स्वच्छैरच्छकपोलमूलगलितैः पर्यस्तनेत्रोत्पला
बाला केवलमेव रोदिति गलसोलोदकैरश्रुभिः ॥
लीलाचन्द्रस्य.

1587

भ्रूभेदो न कृतः कथा न शमिता नोपेक्षितः संभ्रमो
नोक्तं किञ्चिदसमतं पुलकिता नालम्बिता वामता ।
अङ्गारोपितया तया दयितया गाढं परिष्वक्तया
लेलैरभ्रुभिरीक्षणान्तरगतैर्मन्युः समावेदितः ॥

धर्मकीर्तैः.

1588

पश्यन्ती निजमेव पत्युरधरे दन्तक्षतं दृश्यते
साशङ्का स्वयमप्यमार्गनिहितान्दृष्ट्वा नखान्निवद्यते ।
मुग्धा सर्वविवेकहारिणि पदे मानस्य तस्मिन्स्थिता
येनात्मैव वृथाविकल्पविधुरो नीतः सपत्नीभुवम् ॥

अद्भुतफुल्लस्य.

1589

पादे मूर्धनि ताम्रतामुपगते कर्णोत्पले चूर्णिते
छिन्ने हारलतागुणे करतलेप्याघातजातव्रणे ।
अप्रामप्रियताडनव्यतिकरा हन्तुं पुनश्चेतसा
वाञ्छन्ती मुहुरेव काञ्चिदबला पर्याकुलं रोदिति ॥

कस्यापि.

1590

आशङ्क्य प्रणतिं पटान्तपिहितौ पादौ करोत्यादरा-
द्याजेनागतमावृणोति हसितं न स्पष्टमुद्गीक्षते ।
सख्यालापवती प्रकोपपिशुनं पत्या सहाभाषते
तन्व्यास्तिष्ठतु निर्भरप्रणयिता मानोपि रम्योदयः ॥

भीमस्य.

1591

ईर्ष्याप्रस्फुरिताधरौष्ठरुचकं वक्त्रं न मे दर्शितं
साधिक्षेपपदा मनागपि गिरो न आविता मुग्धया ।
महोषैः सरसैः प्रतापितमनोवृत्त्यापि कोपोनया
काञ्च्या गाढतरावबद्धवसनग्रन्थ्या समावेदितः ॥

नारायणस्य.

1592

काले नीलबलाहके सतडिति प्रीतिप्रदे बार्हिणा-
 माश्चर्यं कथयामि वः शृणुत भो यद्वृत्तमस्मिन्गृहे ।
 सौभाग्यव्ययशङ्कयैकभवने कान्ताप्रियाभ्यामहो
 मानिभ्यां वत रात्रिमेव सकलां चीर्णं प्रवासिव्रतम् ॥

कस्यापि.

अथानुनयः

1593

अयि हस्तगतैः प्राणैरमीभिः कन्दुकैरिव ।
 अपर्यन्तरसं मुग्धे कियत्क्रीडितुमिच्छसि ॥

अशिवर्धनस्य.

1594

मुखं ते पादपतिते किंकरे किं करे स्थितम् ।
 अयि कामातुरे कोपं कोपने कोपनेष्यति ॥

1595

अनवरतनयनविगलितजललवपरिमुषितपद्मलेखान्तम् ॥
 करतलनिषण्णमबले वदनमिदं कं न तापयति ॥

कयोरपि.

1596

असमग्रविलोकितेन किं ते
 दयितं पदय वरोरु निर्विशङ्कम् ।
 नहि जातु कुशाग्रपीतमम्भः
 सुचिरेणापि करोत्यपेततृणम् ॥

वृष्णिशुभस्य.

1597

मुखपङ्कजरङ्गेस्मिन्भ्रूलता नर्तकी तव ।
 लीलानृत्तं करोतीति रम्यं रूपकरूपकम् ॥

1598

वीक्षितेन शफरीचटुलेन
प्रापितः खलु दशमहमन्त्याम् ।
किं स्मितेन वद कौमुदिभासा
पिष्टपेषणमिदं तव तन्त्रि ॥

विद्यापते .

1599

यदि वयमपराधिनस्तदानीं
नयनजलैरलिनीलकज्जलाङ्कैः ।
अयि किमियमकाण्ड एव नीता
सशशशशङ्कदशां कपोलपाली ॥

गोविन्दराजस्य .

1600

सुतनु जहिहि मानं पदय पादानतं मां
न खलु तव कदाचित्कोप एवविधोभूत् ।
इति निगदति नाथे तिर्यगामीलिताक्ष्या
नयनजलमनल्पं मुक्तमुक्तं न किञ्चित् ॥

कस्यापि .

1601

परुषवचनं कोपाताम्रे दृशौ वलितं मुखं
वपुरपि मुधा धत्से चण्डि प्रसाधनवर्जितम् ।
इदमतितरामात्मायासप्रदं तव केवलं
मम पुनरतः पूर्णो हर्षो यदि स्फुरति स्फुटम् ॥

भदन्तनयागनेन्द्रसिहरश्च .

1602

प्रसीदेति त्रूयामिदमसति कोपे न घटते
करिष्याम्येवं नो पुनरपि भवेदभ्युपगमः ।
न मे दोषोस्तीति त्वमिदमपि हि ज्ञास्यसि मृषा
किमेतस्मिन्वक्तु क्षममिति न वेद्मि प्रियतमे ॥

भीमार्पदेवस्य .

1603

दृशा सार्धं दन्तच्छदपरिचयाद्वक्रमरुणं
कचभृकौटिल्यान्मतिरपि न मुञ्चत्यवनतिम् ।
अहो दीर्घः कोपो मम नयनयोगात्किमपरं
कुचप्रत्यासत्त्या हृदयमपि ते चण्डि कठिनम् ॥

कस्यापि.

1604

नीलाम्भोजं स्वनयनरुचा वक्रकान्त्येन्दुबिम्बं
केशैर्भृङ्गान्मधुरवचनैः कोकिलानां रुतानि ।
स्पर्धायोगात्परिभवपदं प्रापय त्वं निकामं
बाधा मुग्धे न पुनरुचितास्मासु ते संश्रितेषु ॥

1605

पादासक्ते सुचिरमिह ते वामता कैव मुग्धे
नर्मासक्ते प्रणयिनि जने कोपराधोपरोधः ।
इत्थं तस्याः परिजनकथाकोमले कोपवेगे
बाष्पोद्भेदैस्तदनु सहसा न स्थितं न प्रवृत्तम् ॥

कयोरपि.

1606

अवश्यं कोपाग्निस्तव सुतनु निर्वास्यति चिरा-
त्स्वशोभामारूढं मुखमपि च ते हास्यति शुचम् ।
भवद्गोष्ठीभूण्या मम तु दिवसा यान्ति य इमे
न तेषामावृत्तिः पुनरपि मनो दूयत इति ॥

भट्टकर्णाटस्य.

1607

असद्वृत्तो नायं न च खलु गुणैरेष रहितः
प्रियो मुक्ताहारस्तव चरणमूले निपतितः ।
गृहाणेमं मुग्धे व्रजतु निजकण्ठप्रणयिता-
मुपायो नास्त्यन्यस्तव हृदयसंतापशमने ॥

अमरकस्य.

1608

धर्मिणो माने मुखशशिनि तस्याः करभृते
मयि क्षीणोपाये प्रणिपतनमात्रैकशरणे ।
तया पक्ष्मान्तान्तःस्थपुटनिरुद्धेन सहसा
प्रसादो बाष्पेण स्तनतटविशीर्णेन कथितः ॥

1609

कोपापाटलोललोचनयुगा व्यावर्तितभूलता
आसाताम्रमुखी वृथा करणकच्छेदे कृथा मा भ्रमम् ।
अच्छाच्छैर्नयनोदविन्दुविसरैरासक्तमुक्ताफलं
कुर्वाणा कवरीकलापमखिलं चण्डि कुधा शोभसे ॥

कयोरपि

1610

इन्दीवरेण नयनं मुखमम्बुजेन
कुन्देन दन्तमधरं नवपल्लवेन ।
अङ्गानि चम्पकदलैश्च विधाय वेधाः
कान्ते कथं रचितवानुपलेन चेतः ॥

1611

क्षीणः क्षीणोपि शशी भूयो भूयोपि वर्धते सत्यम् ।
विरम प्रसीद सुन्दरि यौवनमनिर्वर्ति यातं तु ॥

कभ्यापि.

1612

गतप्राया रात्रिः कृशतनु शशी सीदत इव
प्रदीपोऽयं निद्रावशमुपगतो घूर्णत इव ।
प्रणामान्तो मानस्त्यजसि न तथापि क्रुधमहो
कुवप्रत्यासक्त्या हृदयमपि ते चण्डि कठिनम् ॥

बाणभट्टः

1613

स्निग्धे यत्पक्षासि यत्प्रणमति स्तब्धासि यद्वागिणि
द्वेषस्थासि यदुन्मुखे त्रिमुखतां यातासि नस्मिन्प्रये ।

तद्युक्तं विपरीतकारिणि तव श्रीखण्डचर्चा विषं
शीतांशुस्तपनो हिमं हृतवहः क्रीडामुदो यातनाः ॥

जयदेवस्य.

अथोक्तिप्रत्युक्ती

1614

बाले नाथ विमुञ्च मानिनि रुषं रोषान्मया किं कृतं
खेदोस्मास्तु न मेपराध्यति भवान्सर्वेपराधा मयि ।
तत्किं रोदिषि गद्गदेन वचसा कस्याग्रतो रुद्यते
नन्वेतन्मम का तवास्मि दयिता नास्मीत्यतो रुद्यते ॥

भट्टकुमारस्य.

1615

स्फुटो वाक्ये रोषः स्फुरति परितोषो नयनयो-
र्विलम्बे भूलेखे विलसति कपोलस्थलमिदम् ।
मुखं तिर्यक्प्रीतिं गमयति हि रोमाञ्चनिचयः
प्रिये दुःसंवादा कृतककुपितस्य स्थितिरियम् ॥

1616

माननिधानधर त्वं गच्छ शिवाः सन्तु तेद्य पन्थानः ।
भमुना बद्धाञ्जलिना हृदयमशेषं निपीतं मे ॥

कस्यापि.

1617

भवतु विदितं व्यर्थालापैरलं प्रिय गम्यतां
तनुरपि न ते दोषोस्माकं विधिस्तु पराङ्मुखः ।
तव यदि तथारूढं प्रेम प्रपन्नमिमां दशां
प्रकृतितरले का नः पीडा गते हतजीविते ॥

भदन्तधर्मकीर्तिः.

1618

वर्षति परं न मेघः क्षणदापि मृगाक्षि विप्रयोगं ते ।
प्रहरति न पञ्चबाणः केवलमबले निमेषोपि ॥

कस्यापि.

1619

कठिनहृदये मुञ्च क्रोधं सुखप्रतिघातकं
लिखति दिवसं यातं यातं यमः किल मानिनि ।
वयसि तरुणे नैतद्युक्तं चले च समागमे
भवति कलहो यावत्तावद्द्वरं सुभगे रतम् ॥

भासस्य.

1620

कठिनहृदये मुञ्च भ्रान्तिं व्यलीककथाभ्रितां
पिभुनवचनैर्दुःखं नेतुं न युक्तमिमं जनम् ।
किमिदमथवा सत्यं मुग्धे त्वयाद्य विनिश्चितं
हृदयनिहितं तन्मे कृत्वा प्रिये सुखमास्यताम् ॥

1621

प्रातः प्रातरिहागतेन जनिता निर्निद्रता चक्षुषो-
र्मन्दाया मम गौरवापनयनादुत्पादितं लाघवम् ।
किं तद्यन्न कृतं त्वया मरणभीस्त्यक्ता मया गम्भिरा
दुःखं तिष्ठसि यच्च पथ्यमधुना तन्निर्गतः श्रोष्यसि ॥

1622

तथाभूदस्माकं प्रथममविभिन्ना तनुरियं
ततो नु त्वं प्रेयानहमपि हताशा प्रियतमा ।
इदानीं त्वं नाथो वयमपि कलत्रं किमपरं
मयाप्रं प्राणानां कुलिशकठिनानां फलमिदम् ॥

1623

वरं भूभङ्गास्ते प्रकटितगुरुक्रोधविभवा
वरं सोपालम्भाः प्रणयविमुखा गद्गदगिरः ।
वरं मानाटोपात्प्रसभरचितोनादरविधि-
र्न रूढान्तःकोपा कठिनहृदये संवृतिरियम् ॥

1624

अविशदचलं नेत्रप्रान्तावलोकनमस्फुटं
चकितचकिता वाचः स्पर्शः क्वचिज्जनसंकुले ।

इति तत्र मया प्रेमारम्भे य एव निरीक्षिताः
कठिनमनसो दृष्टा भावास्त एव विरज्यतः ॥

केषामपि

1625

यदि विनिहिता श्रुत्या दृष्टिः किमु स्थिरकौतुकम्
यदि विरचितो मौने यन्नः किमु स्फुरितोधरः ।
यदि नियमितं ध्याने चेतः कथं पुलकोद्गमः
कृतमभिनयैर्दृष्टो मानः प्रसीद विमुच्यताम् ॥

अमरकस्य

1626

यद्गम्यं गुरुगौरवस्य सुहृदो यस्मिँल्लभन्तेन्तरं
यद्वाक्षिण्यवशाद्भयाच्च सहसा नर्मोपचाराद्यदि ।
यल्लज्जां निरुणद्धि यत्र शपथैरुत्पाद्यते प्रत्यय-
स्तत्किं प्रेम स उच्यते परिचयस्तत्रापि कोपोस्ति किम् ॥

1627

कपोले पक्षाली करतलनिरोधेन मृदिता
निपीतो निःश्रामैरलममृतहृद्योधररसः ।
मुहुः कण्ठे लग्नस्तरलयति बाष्पः स्तनतटं
प्रियो मन्युर्जातस्तव निरनुरोधे न तु वयम् ॥

कयोरपि

1628

कृतककृतकैर्मायासख्यैस्त्वयास्म्यतिवञ्चिता
निभृतनिभृतैः कार्यालापैर्मयाप्युपलक्षितम् ।
भवतु विदितं नेष्टाहं ते वृथा परिखिद्यसे
सहमसहना त्वं निःक्षेहः समेन समं गतम् ॥

भासस्य

1629

प्रसादे वर्तस्व प्रकटय मुदं संत्यज रूपं
प्रिये शुष्यन्त्यङ्गान्यमृतमिव ते सिञ्चतु वचः ।

निधानं सौख्यानां क्षणमभिमुखं स्थापय मुखं
न मुग्धे प्रत्येतुं प्रभवति गतः कालहरिणः ॥

चन्दकश्य.

1630

कोपो यत्र भ्रुकुटिरचना निग्रहो यत्र मौनं
यत्रान्योन्यस्मितमनुनयो दृष्टिपातः प्रसादः ।
तस्य प्रेम्णस्तदिदमधुना वैशसं पश्य जातं
त्वं पादान्ते पतसि न च मे मन्युमोक्षः खलायाः ॥

1631

एवं यथाह भवती मम सर्वदोषाः
कः स्वामिना कुवल्याक्षि सहानुबन्धः ।
एषोज्ज्वलिर्विरचितः कुरु निग्रहं मे
दासेपराधवति कोवसरः क्षमायाः ॥

1632

त्वं तावद्बहुवल्लभो ननु युवा कान्तः सुखी निर्धृणो
नो जानासि परव्यथां शठमते नैवासि दुःखी यतः ।
किं त्वन्यान्परिपृच्छ मन्मथशरैः पीडामसह्यामिमां
त्राता नो भव येन सज्जनजनैः कापालिको नोच्यसे ॥

एतं केयामपि .

1633

विरहविषमो वामः कामः करोतु तनुं तनुं
दिवसगणनादक्षश्चासौ व्यपेतघृणो यमः ।
त्वमपि वशगो मानव्याधेर्विचिन्तय नाथ हे
किसलयमृदुर्जीविदेवं कथं प्रमदाजनः ॥

शीलानन्दारिकायाः

1634

कामव्याधशराहतिर्न गणिता संजीवनी त्वं स्मृता
नो दग्धा विरहानलेन झटिति त्वत्संगमाशामृतैः ।
नीतोयं दिवसो विचित्रलिखितैः संकल्परूपैर्मया
किं वान्यद्दृश्ये स्थितासि ननु मे तत्र स्वयं साक्षिणी ॥

शुश्रुमणः .

1635

मुक्तो मानपरिग्रहः सह सखीसार्थेन तन्मन्त्रिणा
शक्ता त्वच्चरणप्रसादरहिता नाहं क्षणं प्राणितुम् ।
पश्य त्वं कृशकं शरीरकमिदं यां यामवस्थामगा-
देशाहं तव पादयोर्निपतिता नाथ प्रसीदाधुना ॥

1636

मामालोकय नीलनीरजदलप्रस्पर्धिना चक्षुषा
तत्प्रोक्षामय सुभ्रु वक्रशशिनं ज्योत्स्नारसस्यन्दिनम् ।
हारत्वं मम कण्ठदेशनिहितं बाहुद्वयं नीयतां
त्वत्प्राप्तौ विरहय्य यातु कुपितेवेयं वियोगव्यथा ॥

कयोरपि.

1637

स्ववपुषि नखलक्ष्म स्वेन कृत्वा भवत्या
कृतमिति चतुराणां दर्शयिष्ये सखीनाम् ।
इति रहसि मया ते भीषितायाः स्मरामि
स्मरपरिमलमुद्राभङ्गसर्वसहायाः ॥

मुरारेः.

1638

स्त्रीपुंसौ प्रविभज्य जेतुमखिलात्रालोचितौचित्ययो-
र्नम्रां वेद्मि रतिप्रसूनशरयोश्चापद्वयीं त्वद्भुवौ ।
त्वन्नासाञ्जलनिह्नुतां द्विनलिकीं नालीकमुत्सयेषिणो-
स्त्वन्निःश्वासततीमधुश्वसनजं वायव्यमस्त्रं तयोः ॥

1639

खण्डक्षोदमृदिस्थले मधुपयः कादम्बिनीतर्पणा-
त्कृष्टे रोहति दोहदेन पयसां पिण्डेन चेतुण्डकः ।
स द्राक्षाद्रवसेचनैर्यदि फलं धत्ते तदा त्वद्विरा-
मुरेशाय ततोभ्युदेति मधुराधारस्तमप्पत्ययः ॥

1640

उन्मीलद्बुडपाकतन्तुलतया रज्ज्वा भ्रमीरर्जय-
न्दानान्तःश्रुतशर्कराचलमथः स्वेनामृतान्धाः स्मरः ।
नव्यामिक्षुरसोदधेर्यदि सुधामुत्थापयेत्सा भव-
ज्जिह्वायाः कृतिमाह्वयेत परमां मत्कर्णयोः पारणाम् ॥

1641

स ग्राम्यः स विदग्धसंसदि सदा गच्छत्यपाङ्गुल्यतां
तं च स्पष्टमपि स्मरस्य विशिखा मुग्धे विगानोन्मुखाः ।
यः किं मध्विति नाधरं तव कथं हेमेति न त्वद्वपुः
कीदृङ्गाम सुधेति पृच्छति न ते दत्ते गिरं चोत्तरम् ॥

एते श्रीहर्षस्य.

अथ संभोगभृङ्गारः

तत्र षड्भुवर्णनम्

तत्रादौ वसन्तः

1642

यान्ति यच्छरणं नार्यः स्वयमेव प्रियं जनम् ।
तद्वसन्तमदान्धस्य परपुष्टस्य चेष्टितम् ॥

महामनुष्यस्य.

1643

कोकिलश्चूतशिखरे मञ्जरीरेणुपिञ्जरः ।
गदिनैर्व्यक्ततामेति कुलीनश्रेष्ठितैरिव ॥

कस्यापि.

1644

नेयं विरौति भृङ्गाली मदेन मधुरस्वरा ।
अयमाकृष्यमाणस्य कन्दर्पधनुषो ध्वनिः ॥

भामहस्य.

1645

किंभुकव्यपदेशेन तरुमारुह्य सर्वतः ।
दग्धादग्धमरण्यान्यां पश्यतीव विभावसुः ॥

अभ्यैव.

1646

जलान्तर्नलिनीनाला हर्षसंजातकण्टकाः ।
मधुरं कोकिलागीतरवं श्रोतुमिवोत्थिताः ॥

1647

परिचुम्बति संश्लिष्य भ्रमरश्रुतमञ्जरीम् ।
नवसंगमसंहृष्टः कामी प्रणयिनीमिव ॥

1648

वने प्रियमपश्यन्ती चिरमन्विष्य कोकिला ।
विरहार्ता प्रविष्टा नु रक्ताशोकं चितामिव ॥

केषामपि.

1649

धूरा नदीनां पुष्पाणि वृक्षाणां शशिनः कलाः ।
क्षीणानि पुनरायान्ति यौवनानि न देहिनाम् ॥

1650

उन्मुक्तमानकलहा रमध्वं दयितान्विताः ।
इतीव मधुरालापाः कोकिला जगदुर्जनान् ॥

सौमस्य.

1651

प्रत्यप्रतिलका सद्यो मधुलक्ष्म्यभिसारिका ।
जातपुष्पशरा चक्रे पदमुद्यानभूमिषु ॥

वररुचेः.

1652

वापीतरङ्गानिलशीतलेषु
दुर्गेष्विवोद्यानतलेषु लीनम् ।
लब्धप्रतापार्कसहायशक्त्या
शनैर्विजिग्ये शिशिरं वसन्तः ॥

1653

मधुप्रसङ्गसंवृद्धरुचिर्द्विज इवांशुमान् ।
दक्षिणाशां परित्यज्य तापमाप पुनः शनैः ॥

अयं सिद्धार्थस्य.

1654

भ्रान्त्वा त्रिवस्वानथ दक्षिणाशा
मालम्ब्य सर्वत्र करप्रसारी ।
ऋत्विक्ततो निःस्व इव प्रतस्थे
वसूपलब्धै धनदस्य वासम् ॥

कुमारदासम्ब.

1655

कर्णिकारलताः फुल्लकुसुमाकुलषट्पदाः ।
मकज्जलशिखा रेजुर्दीपमाला इवोज्ज्वलाः ॥

इन्द्रदत्तस्य.

1656

चिरं शीतजलावासलब्धसंकोचकण्टकाः ।
निषेविनुमिवोत्तस्थुरातपं कमलाकराः ॥

ईश्वरकृष्णरथ.

1657

एकत्र नास्य रतिरित्यवधूयमानः
कोपादिव श्वसनकम्पविघूर्णितायाः ।
रक्तच्छदं मधुसुगन्धि सरोरुहिण्या
भृङ्गशुचुम्ब कमलाननमादरेण ॥

आर्यभट्टस्य.

1658

नम्रानना नवोद्धतरजसा स्तवकस्तनी ।
मालती यौवनवती कन्येवोच्छ्रासिनी बभौ ॥

व्यासदासम्ब.

1659

इन्दिन्दिरैर्निर्भरगर्भमीष-
दुन्मेषवच्चम्पकपुष्पमासीत् ।
हिरण्मयं शासनलेखहेतोः
सज्जं मयीभाण्डमिय स्मरस्य ॥

1660

त्रिभुण्यता सौगभरोरदोषं
 त्रिन्दिव्रतं वर्णगुणैः स्पृशन्त्याः ।
 विकस्वरे कस्य न कर्णिकारे
 घाणेन दृष्टेर्वृधे विवादः ॥

एतौ कर्णिकारमृद्वस्य.

1661

गलाशरक्ताङ्गनखे वसन्त-
 कण्डीरवे मानगजोङ्गनाभ्यः ।
 भीतो ययौ साञ्जनवाष्पपङ्क्ति-
 च्छलाद्रिमुक्तायसभृदुलालिः ॥

1662

दिग्दक्षिणार्कं न शशाक हातुं
 तत्संगमात्सोपि सदान्पतापः ।
 परस्परं किं नु तयोस्तदानीं
 न वेद्मि कः पैशुनमाचचार ॥

1663

ये गात्रे ययुरध्वगोत्पलदृशामङ्गारवर्षप्रथां
 ये संभोगरसालसालसवधूनेत्राञ्चलैरञ्चिताः ।
 श्रीखण्डाद्रिगुहागृहान्तरभुवः शृङ्गारिषु प्रोच्छल-
 च्छापानुग्रहशक्तयो ववृधिरे तेहंयवो वायवः ॥

एते मूढकस्य.

1664

ज्वलितं कुसुमप्रभया पथिकाङ्गनया विलोक्य सहकारम् ।
 दहनभयादिव सिक्तं नयनोज्झितवारिणा हृदयम् ॥

दिविस्वशोवर्धनस्य.

1665

अभिनवपल्लवरशना शिशिरतनुवारजलमङ्गलस्नाता ।
 पुष्पवती नृतलता प्रियेव ददृशे फलाभिमुखी ॥

कस्यापि

1666

सहकारकुसुमकेसरनिकरभरामोदमूर्धितदिगन्ते ।
मधुरमधुविधुरमधुपे मधौ भवेत्कस्य नोत्कण्ठा ॥

कपिलरुद्रकस्य.

1667

मलयानिलललनोलवणमदकलकलकण्ठकलकलललामः ।
मधुरमधुविधुरमधुपो मधुरयमधुना धिनोति धराम् ॥

रुद्रकस्य.

1668

सितचन्दनधवलकुत्रा प्रहृष्टनवकर्णिकारचितशोभा ।
हेलोह्लासितमदना कान्तेव वनस्थली भाति ॥

भट्टबीजकस्य

1669

वक्रेण शिरसि पतता नित्यं रुधिरारुणेन दुर्वाचः ।
मत्तद्विप इव पथिकः किंभुककुसुमाङ्कुशेन धृतः ॥

1670

चेतांसि चपलपक्षैः शिलीमुखैः परिपतद्भिरतिमात्रम् ।
पथिकानां भिन्नानि प्रकटितघनरागरक्तानि ॥

1671

सममेवाकम्प्यन्ते रसवन्ति प्रकटबहलरागाणि ।
नवकिसलयानि मरुता मानवनीनां च हृदयानि ॥

महद्वृद्धेः

1672

विधृतभृङ्गनवलिकेशपाशा
विलोलपुष्पप्रकरोत्तरीया ।
आलोलिताम्भोजविलोचनश्री-
र्विभाति मत्तेव वसन्तलक्ष्मीः ॥

कस्यार्पि.

1673

बालेन्दुवक्राण्यविकासभावा-
द्बभुः पलाशान्यतिलोहितानि ।

सद्यो वसन्तेन समागतानां
नखक्षतानीव वनस्थलीनाम् ॥

1674

आमूलतो विद्रुमरागताम्राः
सपल्लवं पुष्पचयं दधानाः ।
कुर्वन्त्यशोका हृदयं सशोकं
निरीक्ष्यमाणा गतवल्लभानाम् ॥

कालिदासस्य.

1675

पिककूजितमत्यन्तं मधुरध्वनितापदम् ।
करोत्युल्लङ्घिताज्ञानां मधुरध्वनि तापदम् ॥

1676

कमलिनीमलिनी दयितं विना
न सहते सह तेन निषेविताम् ।
तमधुना मधुना निहितं हृदि
स्मरति सा रतिसारमहर्निशम् ॥

रुद्रटस्थ.

1677

असौ मरुचुम्बितचारुकेसरः
प्रसन्नताराधिपमण्डलाग्रणीः ।
वियुक्तरामातुरदृष्टिवीक्षितो
वसन्तकालो हनुमानिवागतः ॥

भट्टबीजकस्य.

1678

आदीप्रवह्निसदृशैरपयातपक्षैः
सर्वत्र किंशुकवनैः कुसुमावनम्रैः ।
सद्यो वसन्तसमयेन समागतेयं
रक्तांशुका नववधूरिव भाति भूमिः ॥

कालिदासस्य.

1679

दलानि वासः परिहृत्य पाटला
प्रकाशते पुष्पवती त्वचात्मनः ।
तथापि भृङ्गो न जहाति तां प्रियां
क रागिणामालि विवेकसंपदः ॥

1680

उद्दामदक्षिणमरुद्गरचालिताभिः
शाखाभिराकुलतरं रुतवारणाय ।
मा मेति कोकिलकुलं वदतीव वृक्षः
त्वेणं वियोगविधुरं कृपया विलोक्य ॥

श्रुतधरस्य.

1681

यत्तज्जलैरहरहः स्वकरप्रयुक्तैः
संवर्धितोसि सहकार रसोद्यमेन ।
तस्याधुना न सदृशं क्रियते वियोगे
यन्मञ्जरीर्वहसि मन्मथचापमौर्वीः ॥

कम्यापि.

1682

किं द्वारि दैवहतिके सहकारकेण
संवर्धितेन विषवृक्षक एष पापः ।
यस्मिन्मनागपि विकासविकारभाजि
घोरा भवन्ति मदनज्वरसंनिपाताः ॥

विकटनितम्बायाः.

1683

मञ्जरीं न विलोकिताः कुष्ठमिताश्रुतस्य बाष्पान्धया
नात्राताः सखि संततश्वसितया त्रातास्तदामोदिनः ।
भृङ्गाणामलकावृतश्रवणया नोद्गीतमाकर्णितं
क्षेमेणाद्य विलङ्घितो धृतिहरो दिष्ट्या मधुर्बालया ॥

श्रीविभाकरवर्मणः.

1684

किं कण्ठे क्रियतामुतानिमिषया दृष्ट्या चिरं वीक्ष्यतां
 किं शीतं समये तथा मधुलसत्सौगन्ध्यमापीयताम् ।
 एतत्स्पर्शसुखामृतेन सुतरामात्मानमाश्रास्यता-
 मित्थं मे सितवह्नयाभिनवया बध्वेव चेतो हतम् ॥

अमृतवर्धनस्य.

1685

संभारो भवता यदर्थमियता क्लेशेन संवर्धित-
 स्ते यान्ति प्रियविप्रयोगविधुराः प्राणा ममैतेधुना ।
 पुण्यत्पादपकुञ्जगुञ्जदलयस्त्वङ्गद्विहंगा अमी
 स्वस्थाः सन्तु वसन्त ते रतिपतेरग्रेसरा वासराः ॥

कलशकशशिवर्धनयोः.

1686

कूजत्कोकिलकेलिकल्पितकलक्वाणकथन्मानसे
 प्रोद्यद्गुणपुरांश्चिमन्दरगितस्कारीभवन्मन्मथे ।
 स्फूर्जत्पुष्पपरागधूलिधवलव्यालोलमत्तानिले
 कालेस्मिन्नहिता त्वया वद कथं प्राणेश्वर प्राणिमि ॥

1687

अध्वन्यस्य वधूर्वियोगविधुरा भर्तुः स्मरन्ती यदि
 प्राणानुज्झति कस्य तत्खलु महत्संजायते पातकम् ।
 यावन्नो कृतमध्वगेन हृदये तावत्तरोर्मूर्धनि
 प्रोद्भुष्टं परपुष्टया तव तवेत्युच्चैर्वचोनेकशः ॥

कस्यापि.

1688

वसन्तप्रारम्भे चिरविरहखिन्ना सहचरी
 यदि प्राणान्मुञ्चेद्ब्रह्म तदघभागी भवति कः ।
 वयो वा स्नेहो वा कुसुमविशिखो वेति त्रिमृशं-
 स्तुहीति प्रव्यक्तं पिकनिकरह्नांकारमभृणोत् ॥

श्रीराजानकलीलकस्य.

1689

भोः पान्थाः स्वगृहाच्च गच्छत मधौ सेवाक्षणो मुच्यतां
मानं मानिनि मुञ्च बलभजने कोपानुबन्धेन किम् ।
आयातः कुसुमाकरः क्षपयति प्राणान्वियोगातुरे-
ध्वित्येवं परपुष्टनादपटहो वक्तीव कामाज्ञया ॥

1690

एतस्मिन्दक्षिणाशानिलचलितलतालीनमत्तालिमाला-
पक्षक्षोभावधृतच्युतबहलरजोह्लादिहृद्ये वसन्ते ।
प्रेमस्त्रेदारद्रवाहुश्लथवलयरणत्पौढसीमन्तिनीनां
मन्दः कण्ठग्रहोपि गुपयति हृदयं किं पुनर्विप्रयोगः ॥

कथोरपि.

1691

मौर्व्यः किं मदनस्य संततमिषुव्यापारमभ्यस्यतः
प्रत्यक्षा बत मूर्धनाः किमु मधोः सख्युर्यशो गायतः ।
विस्मस्ता रशनाः स्वयं वनभुवां किं देवतानामिमाः
शिञ्जानाः श्रुतिपेशलाः किमथवा पुष्पंधयश्रेणयः ॥

1692

प्रेयांसं प्रतिलब्धुमात्ततपसः स्यादक्षमाला रते-
मूर्तत्वं मृतजीवनी किमु गता तन्मन्त्रवर्णावलिः ।
रत्नस्रग्भगवत्प्रसाधनविधौ किं वा तयोपाहता
किं वैषा प्रतिकाननं मधुलिहां पङ्क्तिः परिप्रेङ्गति ॥

अथ ग्रीष्मः

1693

निद्राघनीव्रसंतापभून्यरथ्यान्तरस्थयोः ।
अन्योन्यालापसुग्विनोर्यूनोअन्द्रायते रविः ॥

कस्यापि.

1694

एष सूर्याशुसंतप्तो मृगः कुतरुमाश्रितः ।
साधुर्भाग्यपरिक्षीणो नीचं प्राप्येव सीदति ॥

1695

न प्रस्रवन्ति गिरयो घोरघर्माभिघर्षिताः ।
वृद्धप्रचुरनारीणां जघनानीव सांप्रतम् ॥

1696

फलितोदुम्बरान्तःस्था कलशब्दापि कोकिला ॥
न भात्यर्थपरेव स्त्री निषण्णा स्थविरोरसि ॥

1697

कोटरान्तःप्रविष्टेन पावकेनेह पादपः ।
कृत्वा साधुरिवाकार्यमन्तर्दाहेन दह्यते ॥

एते महामनुष्यस्य.

1698

परपुरुषादिव सवितुः संप्रति भीताः कराग्रसंस्पर्शात् ।
कुलवध्व इव सलज्जाः प्रविशन्ति गृहोदरं छायाः ॥

रामिलकस्य.

1699

दुःसहसंतापभयात्संप्रति मध्यस्थिते दिवसनाथे ।
छायामिव वाञ्छन्ती छायापि गता तरुतलानि ॥

श्रीमद्वन्तिवर्मण.

1700

प्रीतिगतार्थिजनानां विच्छिन्नाशं समूहमवलोक्य ।
स्फुटितमपयसस्तापाद्बृद्धयमिव तलं तडागस्य ॥

1701

अहमिव शून्यमरण्यं वयमिव तनुतां गतानि सलिलानि ।
अस्माकमित्रोच्छ्वासा दिवसा दीर्घाश्च तप्राश्च ॥

कयोरारप.

1702

अभिजातजनव्यथावहा
बहलोष्मप्रसरा विदाहिनः ।
प्रखला इव दृष्टिमागता
भुवि तापाय निदाघवासराः ॥

अमृतवर्धनस्य.

1703

रवेर्मयूखैरभितापितो भृशं
विदह्यमानः पथि तप्रपांसुभिः ।
अवाक्फणोजिह्वगतिः श्वसन्मुहुः
फणी मयूरस्य तले निषीदति ॥

1704

रविप्रभाभिन्नाशिरोमणिप्रभो
विलोलजिह्वाद्वयलीढमारुतः ।
विषामिसूर्यातपतापितः फणी
न हन्ति मण्डूककुलं तृषातुरः ॥

कयोगपि.

1705

अमी व्यर्थारम्भा दुरधिगमभूभृत्परिसरे
विषक्ता लक्ष्यन्ते वयमिव हताशा जलधराः ।
ममेवान्तश्चेष्टाविफलविपुलाकारविभवाः
स्वभूमौ यान्तीमाः परिणतिमसंख्याश्च सरितः ॥

जयवर्धनस्य.

1706

मध्याह्नार्ककथितविरसं पल्वले चाम्बु पीत्वा
दावठ्याप्तं वनमशरणं सर्वतः संनिरीक्ष्य ।
संतापेन प्रतिभयवता संनिरुद्धः समन्ता-
रात्मच्छायां विशति महिषो मण्डलीभृतदेहः ॥

मातृप्रेमस्य

1707

विशेषो जनितः प्रियैरपि जनैरुज्जृम्भितं नालिकै-
 मित्रेणापि खरायितं तरलया दीर्घायितं तृष्णया ।
 गुर्वा वद्धमता जडैरधिगता दोषाकरः सेव्यते
 हा कालः कलिरागतो नहि नहि प्राप्तः स घर्मागमः ॥

रतिमिचस्य.

1708

सर्वाशारुधि दग्धवीरुधि सदा सारङ्गवद्धकुधि
 क्षामक्षमारुहि मन्दमुन्मधुलिहि स्वच्छन्दकुन्दद्रुहि ।
 शुष्यत्स्नातसि भूरितप्तरजसि ज्वालायमानार्णसि
 ग्रीष्मे मासि तनार्कतेजसि कथं पान्थ व्रजञ्जीवसि ॥

1709

दूरादेव कुतोञ्जलिर्न तु पुनः पानीयपानार्थिना
 रोमाञ्चोपि निरन्तरं पकटितः प्रीत्या न शैत्यादपाम् ।
 रूपालोकनविस्मिनेन चलितो मूर्धा न शान्त्या तृषा-
 मक्षुण्णो विधिरध्वगेन घटितो वीक्ष्य प्रपापालिकाम् ॥

1710

स्वेदाम्भः कणिकाचिनेन वपुषा शीतानिलस्पर्शनं
 तर्षोत्कर्षजुषा मुखेन शिशिरस्वच्छाम्बुपानादरः ।
 दूराध्वक्लमनिःसहैरवयवैश्छायास्तु विश्रान्तयः
 कश्मीरान्परितो निदाघसमये धन्यः परिभ्राम्यति ॥

एते भट्टबाणस्य.

1711

अङ्गुल्यग्रनिरोधतस्तनुतरां धारामियं तन्वती
 कर्कर्या न परं पयो निपुणिका दातुं प्रपापालिका ।
 विश्लिष्टाङ्गुलिना करेण दशनापीडं शनैः पान्थ हे
 निःस्पन्दोर्ध्वविलोचनं त्वमपि हि जानासि पातुं पयः ॥

कस्यपि.

1712

शन्तुं सत्त्वरमीहसे यदि गृहं व्यालोलवेणीलतां
द्रष्टुं वा स्वकुटुम्बिनीमनुदिनं कान्तां समुत्कण्ठसे ।
तत्तृष्यन्नपि मुग्धमन्थरवलन्नेत्रान्तरुद्धाध्वगा-
मेतां दूरत एव हे परिहर भ्रातः प्रपापालिकाम् ॥

1713

जाताकीर्णं विशीर्णवैरणतृणश्रेणीक्षणत्कारिणि
श्रीष्मे सोष्मणि चण्डसूर्यकिरणप्रकाश्यमानार्णसि ।
वित्तारोपितकामिनीमुखशशिज्योत्स्नाहतकान्तयो
मध्याह्नेपि मुदैव यान्ति पथिकाः स्वं देशमुत्कण्ठिताः ॥

1714

तदात्वस्नातानां दरदलितमल्लीकुसुमिनः
कचान्विभ्राणानां मलयजरसार्द्रार्द्रवपुषाम् ।
निदाघार्कश्लोषगुपितमहिमानं मृगदृशां
परिष्वङ्गोनङ्गं पुनरपि शनैर्गङ्गुरयति ॥

एते केषामपि.

1715

श्रीष्मोष्मश्लोषशुष्यत्पयसि वक्रभयोद्धान्तपाटीनभाजि
प्रायः पङ्कैकभावं गतवति सरसि स्वनपतोये लुडित्वा ।
कृत्वा कृत्वा जलार्द्राकृतमुपरि जरत्कर्पटाग्रं प्रपायां
तोयं लब्ध्वापि पान्थः पथि चलति हहा हेतिकुर्वन्निपासुः ॥

भट्टबाणभ्यः.

1716

बाले मालेयमुच्चैर्न भवति गगनव्यापिनी नीरदानां
किं त्वं पठमान्तवान्तैर्मलिनयसि मुधा वक्रमश्रुप्रवाहैः ।
एषा प्रोदृत्तमत्तद्विपकटकषणक्षुण्णविन्ध्योपलाभा
दावाग्नेः संप्रवृत्ता मलिनयति दिशां मण्डलं धूमलेखा ॥

धाराकवम्बभ्यः.

1717

कानि स्थानानि दग्धान्यतिशयगहनाः सन्ति के वा प्रदेशाः
किं वा शेषं वनस्य स्थितमिति पवनासङ्गविस्पष्टतेजाः ।
चण्डज्वालावलीदस्फुटिततरुलताग्रन्थिमुक्तादृहासो
दावामि; भुष्कवृक्षे शिखरिणि गहनेधिष्ठितः पदयतीव ॥
श्रीमस्य.

अथ वर्षाः

1718

अतसीपुष्पसंकाशं खं वीक्ष्य जलदागमे ।
ये वियोगेन जीवन्ति न तेषां विद्यते भयम् ॥

विषमादित्यस्य.

1719

इन्द्रगोपैर्बभौ भूमिर्निचितेव प्रवासिनाम् ।
अनङ्गवाणैर्हृद्रेदस्रुतलोहितबिन्दुभिः ॥

1720

सान्द्रनीहारसंवीततोयगर्भगुरुदरा ।
संततस्तनिताभ्राली निषसादाद्रिसानुषु ॥

वररुचेः.

1721

स्फुरन्तः पिङ्गलाभासो धरण्यामिन्द्रगोपकाः ।
सरक्तवान्ताः पान्थस्त्रीजीवा इव चकासति ॥

1722

भ्रष्टैर्मेघभुक्ताघातदलितादर्कदाडिमात् ।
फलैरिव मही पिङ्गैः पूरिता हरिगोपकैः ॥

उच्छ्वस्तेः.

1723

अकालजलदच्छन्नमालोक्य रविमण्डलम् ।
चक्रवाकयुगं रौति रजनीभयशङ्कया ॥

1724

गर्ज्ज वा वर्ष वा मेघ मुञ्च वाशनितोमरान् ।
गणयन्ति न शीतोष्णं बल्लभाभिमुखा नराः ॥

1725

हसतीव बलाकाभिर्नृत्यतीव तडिद्भुजैः ।
रोदितीवाम्बुधाराभिरुन्मत्तकमिचाम्बरम् ॥

एते केषामपि.

1726

वनिताचित्तचपला तडिदम्भोदकुक्षिषु ।
न तिष्ठति चिरं लक्ष्मीरपात्राङ्गमिवागता ॥

1727

कलुषं मधुरं चाम्भः सर्वं सर्वत्र सांप्रतम् ।
अनार्जवजनस्येव कृतकव्याहतं वचः ॥

एतौ महामनुष्यस्य.

1728

सेन्द्रचापैः श्रिता मेघैर्निपतन्निर्झरा नगाः ।
वर्णकम्बलसंघीता बभुर्मत्तद्विषा इव ॥

विशाखदेवस्य.

1729

अदृष्टपूर्वमस्माभिर्यदेतद्दृश्यतेधुना ।
विषं विषधरैः पीतं मूर्छिताः पथिकाङ्गनाः ॥

कस्यापि.

1730

भृशं शुशुभिरे शुभ्रैर्दिशः कुटजपादपैः ।
मेघरुद्धवियन्मार्गावतीर्णैरिव तारकैः ॥

भदन्तक्षेमवृद्धे.

1731

अब्देभुकुम्भे निर्भिन्ने विद्युत्खड्गलताहने ।
स्वच्छमुक्ताफलस्थूला निपेतुस्तोयविन्दवः ॥

1732

वातैरभ्युदितासारशीताक्रान्त इव क्षणात् ।
ज्वलन्कामानलः पान्थप्रियाहृदयमाविशत् ॥

शरदेवस्य.

1733

व्योम्नि नीलाम्बुदच्छन्ने गुरुवृष्टिभयादिव ।
जग्राह ग्रीष्मसंतापो हृदयानि वियोगिनाम् ॥

वररुचेः.

1734

अस्थिरमनेकरागं गुणरहितं नित्यवक्रदुष्प्रापम् ।
प्रावृषि सुरेन्द्रचापं विभाव्यते युवतिचित्तमिव ॥

1735

उपलक्ष्यवर्णसंक्रमपगतगुणयोगमुज्झितस्थैर्यम् ।
पथिकाः समुद्रिजन्ते कुदेशमिव वीक्ष्य शक्रधनुः ॥

1736

अविरलधारानिकरं जलदैर्जलमुत्सृजद्भिरतिमात्रम् ।
मानिवधूहृदयेभ्यः कालुष्यमशेषतो मृष्टम् ॥

1737

दयितभुजगेन संप्रति नृत्यच्चलचारुचन्द्रकिरणेन ।
वह्मभगुहेन कामः प्रदीपितो नीलकण्ठेन ॥

1738

अपगतरजोविकारा घनपटलाक्रान्ततारकालोका ।
लम्बपयोधरभारा प्रावृडियं वृद्धवनितेव ॥

एते वृद्धेः.

1739

धूमानलपवनविषैः पयोधरः सत्यमेव घटितोयम् ।
अन्धयति दहति चलयति निहन्ति कथमन्यथा विरहे ॥

भट्टमाहुण्डकम्.

1740

आलोहितमाकलयन्कन्दलमुत्कम्पितं मधुकरेण ।
संस्मरति पथिषु पथिको दयिताङ्गुलितर्जनाललितम् ॥

वररुचेः.

1741

नन्दयति कस्य न मनश्चपलैर्घनधूलिधूसरच्छायैः।
आक्रम्य पुत्रकैरिव मलिनीकृतमम्बरं जलदैः ॥

बीजकस्य.

1742

चरितैः कौलेयैरिव जलदैरसिनैर्दशश्रिता वीक्ष्य ।
हंसाः सिता इव गुणाः क्वापि गता लोकमुत्सृज्य ॥

कस्यापि.

1743

आलोकयति पयोधरमुपमान्दिरमभिनवाम्बुभरनीलम् ।
दयितारचितचितानलधूमोद्गमशङ्कया पथिकः ॥

अमरुकस्य.

1744

उपरि घनं घनपटलं तिर्यग्गिरयोपि नर्तितमयूराः ।
क्षितिरपि कन्दलधवला दृष्टिं पथिकः क्व पातयतु ॥

भट्टहरेः.

1745

उपरि पयोधरमाला दूरे दयिता किमेतदापतितम् ।
हिमवति दिव्यौषधयः क्रोधाविष्टः फणी शिरसि ॥

1746

प्रियसखि कः खलु कालः प्रवासिनामतिशयेन कष्टतरः ।
इति वदति पथिकजाया वक्त्रेन च प्रावृडित्युक्तम् ॥

1747

अन्यस्मिन्नपि काले दयिताविरहः करोति संतापम् ।
किं पुनरविरलजलधरगुस्तररसितेषु दिवसेषु ॥

केयामपि.

1748

किं गतेन यदि सा न जीवति
प्राणिति प्रियतमा तथापि किम् ।
इत्युदीक्ष्य नवमेघमालिकां
न प्रयाति पथिकः स्वमान्दिरम् ॥

रतिमित्रस्य.

1749

हतमित्रबला विशुद्धयो
जगतः पङ्कविधानहेतवः ।
अवलम्बितनीचवृत्तयः
समतामापुरसद्भिरम्बुदाः ॥

नारायणस्वामिनः.

1750

मलीमसत्वादभिभूय मित्रं
समागता नीचगतिः पयोदैः ।
समीरणोद्धूतरजोनिभेन
नभो जगाहेम्बुभियेव भूमिः ॥

आर्यदेवस्य.

1751

विमलमम्बु निपीय नदीशतैः
सलिलभारनिरन्तरितोदरः ।
क्लममिवानुभवन्नतिपानजं
गिरितटे निषसाद पयोधरः ॥

1752

भुवनदृष्टिनिरोधकरं कृतं
रविकरानुपरुध्य मया तमः ।
विलसितेन निहन्ति मुहुर्मुहु-
स्तडिदितीव ररास रूपा घनः ॥

1753

दिवि निवेशितताम्रविलोचना
नवघनानिलकम्पितकुन्तलाः ।
विसृजुः सह वारिदशीकरै-
र्नयनवारि चिरं पथिकाङ्गनाः ॥

1754

नवविबोधमनोहरकेतकी-
कुष्ठमगर्भगतः सह कान्तया ।
अविदितानिलवृष्टिभयागमः
सुखमशेत चिराय शिलीमुखः ॥

1755

विषमवृष्टिहेतोपि दवानले
भ्रमरधूलिभूतोपि वनावलीः ।
समभिर्वीक्ष्य कृशानुसमप्रभा
न मुमुचुर्भयमेव मृगाङ्गनाः ॥

गते कुमारवत्तस्थ

1756

गुणमयोपि स दोष इव कचि-
द्रवति यत्कमलाकरसारसाः ।
समुदयेम्बुमुचामभवञ्चग-
त्क्रमनुदामपि ममनोभ्रमः ॥

श्रीशिवस्वामिनः

1757

शिशिरशीकरवाहिनि मारुते
वरति शीतभयादिव सत्वरः ।
मनसिजः प्रवित्रेश वियोगिनी
हृदयमाहितशोकहृताशनम् ॥

कुमारवासस्थ

1758

अथ मनसिजदिग्जयाभिर्शर्मा
जलधरदुन्दुभिरानतान शब्दम् ।
नदनु तदनुजीविभिः कदम्बैः
कवचिनमुन्मदयद्ददच्छलेन ॥

जयमाधवस्थ

1759

पयोनिधेर्वाडववह्निमिश्रं
यत्पीतमम्भो बहु घम्मरेण ।

1760

मलिनद्वृतभुग्भूमश्यामैर्दिशो मलिना घनै-
रत्रिरलतृणश्यामा भूमिर्नवोद्वतकन्दला ।
सुरतसुभगो नूनं कालः स एष समागतो
मरणशरणा यस्मिन्नेते भवन्ति वियोगिनः ॥

चीआकस्य.

1761

रसति तरुणीकेशश्यामे पयोभृति निर्भरं
स्फुरति चपले वारं वारं क्षणद्युतितेजसि ।
उपगुरुजनं मन्ये दैन्यात्पराङ्मुखसुप्रया
निभृतनिभृतं मन्दोच्छ्वासं तथा बत रुद्यते ॥

जीवनागस्य.

1762

विरमत घनाः किं यो वृष्ट्या मुधैव विसृष्ट्या
व्रजन ककुभं कामप्यन्यां मनोरुचिनामितः ।
न तदिह वनं नासौ मार्गो न तच्च शिलातलं
विरहगलितैस्तन्वया नो यद्भूतं नयनाम्बुभिः ॥

1763

शिखिकुलगलप्राप्तच्छायैः पयोदवितानकै-
रभिनवतनं दृष्ट्वा व्योम प्रमुग्धदृशा विरम् ।
प्रथमविरहे सारङ्गाक्ष्या क्षणं तदनुष्ठितं
जगति पथिकैर्दत्तो येन प्रवासजलाञ्जलिः ॥

1764

कुटजकटयो वाता घ्राताः श्रुतं घनगर्जितं
निशि निशि मुधा शून्ये तल्पे कृतः शयनभ्रमः ।
अवधिगणनालेखापूर्णाः कृता गृहभित्तयो
न खलु कटिनाः प्राणा याता न च त्वमिहागतः ॥

केशवपि.

1765

क्षपाः क्षामीकृत्य प्रसभमपहृत्याम्बु सरितां
प्रताप्योर्वीं कृत्स्नां तरुगहनमुच्छोष्य सकलम् ।
क्व संप्रत्युष्णांशुर्गत इति समालोकनपरा-
स्तडिहीपालोका दिशि दिशि चरन्तीह जलदाः ॥

पाणिनेः.

1766

दिशां हाराकाराः शमितशमभाराः शमवतां
हताध्वव्यापाराः कृतमद्विकाराश्च शिखिनाम् ॥
असूचीसंचारास्तुहिनकणसारा विरहिणी-
मनः कीर्णाङ्गाराः किरति जलधारा जलधरः ॥

कस्यापि.

1767

बर्ही रौति वका रटन्ति तडितः शाम्यन्ति न व्याकुला
विक्रोशन्ति घना घना च विलपत्युच्चैर्बलाकावलिः ।
आत्मानं मरुतः क्षिपन्ति सलिलासाराः पतन्त्यग्रतो
मुक्ता प्रावृषि साहसैकरसिके याति प्रियामध्वगे ॥

कस्यापि.

1768

देशैरन्तरिता स्रवैश्च सरितामुर्वीधरैः काननै-
र्यत्नेनापि न याति लोचनपथं कान्तेतिजानन्नपि ।
उद्गीवश्चरणामरुद्धवसुधः कृत्वाश्रुपूर्णां दृशं
नामाशां पथिकस्तथापि किमपि ध्यायन्मुहुर्वीक्षते ॥

नरसिंहस्य.

1769

किंचिन्मुद्रितपांसवः शिखिकुलैरुत्पक्षमालोकिता
 र्जाण्णावासरुदहरिद्रगृहिणीश्चासानिलैर्जर्जराः ।
 एते ते निपतन्ति नूतनघनास्पावृद्धरारम्भिणो
 विच्छायाकृतविप्रयुक्तवनितायक्तेन्दवो विन्दवः ॥

कस्यापि

1770

छिद्यन्तां वनराजयः कुसुमिता निर्वास्यतां सर्पभु-
 ङ्गीपोहामकृदम्बरेण सुरभिः संयश्यतां मारुतः ।
 हा कष्टं धिगहो न कश्चिदपि मे मृक्रीकरोत्यम्बुदा-
 नित्येवं पथिकाङ्गनाप्रलपितं श्रुत्वेव खं रोदिति ॥

नहुवकस्य.

1771

ग्रामेस्मिन्पथिकाय पान्थ वसतिर्नैवाधुना दीयते
 रात्रावत्र विहारमण्डपतले पान्थः प्रसुप्तो युवा ।
 तेनोद्गीय खलेन गर्जति धने स्मृत्वा प्रियां तत्कृतं
 येनाद्यापि करङ्कदण्डपननाशङ्गी जनस्तिष्ठति ॥

कस्यापि

1772

श्रुत्वा बालमृगीविलोलनयना शब्दं घनानां पुरा
 भीत्या वक्षसि संस्थितापि निविडं भूयः समालिङ्गति ।
 या वक्त्रादपहत्य रोपितवती कण्ठे ममैवाननं
 सा द्रक्ष्यत्यधुना कथं नु विरहे बाला पयोदावलीम् ॥

दुर्गसेनस्य

1773

नृत्यच्चन्द्रकिणि कणन्मधुलिहि श्यामायमानक्षितौ
 धीरध्वानपयोमुचि प्रविलसत्सौदामिनीदामनि ।
 धाराम्भः कणशीतवाहिमरुति प्राणान्पयोदागमे
 हा हा हास्यति मुग्धिका नववधूगित्यध्वगः क्रन्दति ॥

वेददस्य

1774

रात्रौ वारिभरालसाम्बुदरवोद्विघ्नेन जाताश्रुणा
 पान्थेनात्मवियोगदुःखपिशुनं गीतं तथोत्कण्ठया ।
 भास्तां जीवितहारिणः प्रवसनालापस्य संकीर्तनं
 मानस्यापि जलाञ्जलिः सरभसं लोकेन दत्तो यथा ॥

अर्गदस्य.

1775

हंसानां गतयो हता यदि तथा कूजन्त्वमी सोत्सुका-
 स्तत्केशैर्हतवर्हकान्तय इमे नृत्यन्तु वा बर्हिणः ।
 लावण्यं हतमस्य दग्धशशिनस्तापं करोत्वेष मे
 यूयं गर्जथ यन्निरागसि मयीत्येतन्न युक्तं घनाः ॥

कस्यापि.

1776

आक्रन्दाः स्तनितैर्विलोचनजलान्यभ्रान्तधारासुमि-
 स्त्वद्विच्छेदभुवश्च शोकशिखिनस्तुल्यास्तडिद्विभ्रमैः ।
 अन्तर्मे दयितामुखं तव शशी वृत्तिः समाप्यावयो-
 स्तत्किं मामनिशं सखे जलधर त्वं दग्धुमेवोद्यतः ॥

आनन्वर्धनस्य

1777

मेघैर्व्योम नवासुभिर्वसुमती विद्युलताभिर्दिशो
 धाराभिर्गगनं वनानि कुटजैः पूरैर्वृता निम्नगाः ।
 एकां घातयितुं वियोगविधुरां दीनां वराकीं स्त्रियं
 प्रावृट्काल हताश वर्णय कृतं मिथ्या किमाडम्बरम् ॥

चीआकस्य

1778

सोत्साहा नववारिभारगुरवो मुञ्चन्तु नादं घना
 वाता वान्तु कदम्बरेणुशबला नृत्यन्तु सर्पद्विधः ।
 मग्नां कान्तवियोगदुःखजलधौ मां व्रीक्ष्य दीनाननां
 विद्युत्किं स्फुरसि त्वमप्यकरणे स्त्रीत्वेपि तुल्ये सति ॥

1779

निर्नाश्याम्बरसीमि सूर्यशशभृत्ताराः पदप्राप्तये
 मेघो घोररवः पदाधिगमने दानप्रवृत्तस्ततः ।
 पश्चात्तापवशादिवाशु तनुते सूर्य तडिद्रोचिषा
 चन्द्रं बालबलाकया करकया ताराः समं सर्वतः ॥

पण्डितपाजकस्य.

1780

आकाशकुण्डे सतडिद्रुताशे
 करोति होमं ह्यपकेतुदेवः ।
 उच्चाटनायेव वियोगिनीनां
 यद्गर्जितं सैष हि मन्त्रपाठः ॥

श्रीराजानकशुगम्य.

1781

अदभ्रमभ्रोपलकुट्टिमेषु य-
 च्छितीक्रियन्ते मद्नेन मार्गणाः ।
 तडिल्लतास्तन्निकपोत्थपावक-
 स्फुलिङ्गभङ्गीललितानि विभ्रति ॥

1782

अनङ्गशखाणि नताङ्गिः तीक्ष्णतां
 नयत्ययस्कार इवाम्बुदागमः ।
 मलीमसाङ्गाररुचां पयोमुचां
 तथास्ति मध्ये ज्वलितस्तडिच्छिखी ॥

1783

वान्तूच्चैर्महतः स्फुरन्तु तडितो गर्जन्तु धाराधरा
 मेघालोकनहर्षुलाः कलरवान्मुञ्चन्तु सर्पारयः ।
 सद्यः प्रोषितजीवितेशाविरहे या निस्त्रपा प्राणिता
 युक्तं सा यदि जायते हतमतिः सर्वापदामास्पदम् ॥

1784

आसारेण न हर्म्यतः प्रियतमैर्यातुं बहिः शक्यते
शीतोत्कम्पनिमित्तमायतदृशा गाढं समालिङ्गयते ।
जालैः शीकरशीतलाश्च मरुतो रत्यन्तखेदच्छिदो
धन्यानां बत दुर्दिनं सुदिनतां याति प्रियासंगमे ॥

1785

नीलाम्भोजतमालकज्जलजलश्रीकण्ठकण्ठद्युते
भ्रातर्मेघ महेन्द्रचापरुचिरं व्यासज्य कण्ठे गुणम् ।
स्वैरं गर्ज मुहूर्तकं कुरु दयां सा बाष्पपूर्णेक्षणा
बाला बालमृणालकोमलतनुस्तन्वी न सोढुं क्षमा ॥

1786

दग्धा पूर्वमहं वसन्तसमये चूताङ्कुरैः कोकिलैः
पाप प्रावृषि गर्जितैः किमपरं कर्तव्यमन्यत्त्वया ।
दीना कान्तवियोगदुःखविधुरा क्षामा तनुर्वर्तते
क्षारं प्रक्षिपसि क्षते जलधर प्राणावशेषस्थितेः ॥

एने केषामपि.

1787

भ्रातः पान्थ प्रसीद प्रतिविरम समुत्सृज्य बालामकाण्डे
गन्तुं बाष्पाम्बुपूरप्लुतनयनमुखीं प्रेयसीं ते न युक्तम् ।
वृत्तं ग्रामेतिकष्टं यदिह गृहपतेः प्रोषितस्य प्रियाया
मुक्ताक्रन्दांस्त्वमेतान्सलिलवितरणे निर्गतान्पश्य बन्धून् ॥

मद्रकस्य.

1788

भद्रात्र ग्रामके त्वं वससि परिचयस्तेस्ति जानासि वार्ता-
मस्मिन्नध्वन्यजाया जलधररसितोत्का न काचिद्विपन्ना ।
इत्थं पान्थः प्रवासावधिदिनविगमापायशङ्की प्रियायाः
पृच्छन्वृत्तान्तमारात्स्थितनिजभवनोप्याकुलो न प्रयाति ॥

भीमस्य.

1789

मेघाटोपैः स्तनितसुभगं व्रीक्ष्य खं हस्तिदन्तैः
 कृत्वा पल्लीं शशिकरानिमैश्वरैश्छादयित्वा ।
 कर्पूरैस्तां मृगमदरसैर्भूमिमालिप्य शेते
 सैहे चर्मण्युरसि दयिताबाहुपाशः पुलिन्दः ॥

1790

रटतु जलधरः पतन्तु धाराः
 स्फुरतु तडिन्मरुतोपि वान्तु शीताः ।
 इयमुरसि महौषधीव कान्ता
 सकलभयप्रतिघातिनी स्थिता मे ॥

कयोगपि.

अथ शरत्.

1791

बभूव गाढसंतापा मृणालवल्योज्ज्वला ।
 उत्केव चन्दनापाण्डुघनस्तनवती शरत् ॥

भट्टबाणभ्य.

1792

दर्शयन्ति शरन्नद्यः पुलिनानि शनैः शनैः ।
 नवसंगमसत्रीडा जघनानीव योषितः ॥

वाल्मीकिः.

1793

वान्तिकह्वारसुभगाः सप्रच्छदसुगन्धयः ।
 वाता नवरतग्लानवधूगमनमन्थराः ॥

1794

वान्ति रात्रौ रतिक्लान्तकामिनीसुहृदोनिताः ।
 ललनालोलधम्मिल्लमल्लिकामोदवासिताः ॥

क्रयोगपि

1795

- * शरद्युत्पन्नसंदेहाः सरसो गगनस्य च ।
चातकाः सलिले पेतुश्चक्रवाका नभो ययुः ॥

1796

पणवनितयेव शरदा संप्रत्युपजनिततीव्रसंतापः ।
क्षपयित्वा घनसंपदमम्बरशेषः कृतः सविता ॥

एतौ शकटृद्धेः.

1797

काशाः क्षीरनिकाशा दधिशरवर्णानि सप्तपर्णानि ।
नवनीतनिभश्चन्द्रः शरदि च तक्रप्रभा ज्योत्स्ना ।

गण्डगोपालस्य.

1798

विजितमपि पद्मलाक्ष्या बिम्बाधरशोभया वराकमिदम् ।
विकसनि बन्धूकमहो रागवतः कीदृशी लज्जा ॥

लोटितकस्य.

1799

भ्रश्यद्धनान्धकारेथ प्राप्ते वर्षानिशाक्षये ।
शरत्पभातवेलेव प्रकाशमनयद्दिशः ॥

1800

रिक्ता विपाण्डुरात्मानो निःशब्दाः प्राप्रलाघवाः ।
त्वत्सपत्ना इव घना न्यस्तचापा दिशो ययुः ॥

और्वस्य.

1801

खमिव जले जलमिव खं हंसश्चन्द्र इव हंस इव चन्द्रः ।
कुमुदाकारास्तारास्ताराकाराणि कुमुदानि ॥

1802

भसारो निर्गुणो वक्रश्रिवरूपतयान्वितः ।
अत्राप न चिराद्भंशं शक्रचापः खलो यथा ॥

अशान्तवर्मणः

1803

सितद्विजालीरम्याणि न जहुः कस्य वा मनः ।
मुखानि चन्द्रकान्तानि निशानां योषितामिव ॥

शक्रवर्मणः.

1804

प्रसादयन्त्या शरदा चन्द्रमन्तर्मलीमसम् ।
तीव्रतापः कृतो भास्वानुषेवालोहितद्युतिः ॥

1805

कलमं फलभारातिगुरुमूर्धतया शनैः ।
विननामान्तिकोद्धृतं समाप्रातुमिवोत्पलम् ॥

वररुचैः.

1806

मयैवाजन्मसंवृद्धः संपन्नः क नु यास्यति ।
शालेर्वियोगभीत्येव क्षेत्राम्भः कुशतां ययौ ॥

1807

मन्युनेव कुशां ग्रीष्मे वर्षासु रुदितामिव ।
शरत्प्रसादमनयच्छशाङ्कस्य निशाङ्गनाम् ॥

1808

उपकारिणि विक्षीणे शनैः केदारवारिणि ॥
सानुक्रोशतया शालिरभूत्पाण्डुरवाङ्मुखः ॥

वररुचैः.

1809

लवणाम्बुनिधेरम्भः कृत्स्नमुद्गीर्य तोयदाः ।
दधुर्धवलतां भूयः पीतदुग्धार्णवा इव ॥

1810

नीलोत्पलवने रेजुः पादाः श्यामायिता रवेः ।
घनबन्धनमुक्तस्य श्यामिकामलिना इव ॥

बाणस्य.

1811

वनानि तोयानि च नेत्रकल्पैः
पुष्पैः सरोजैश्च विलीनभृङ्गैः ।

परस्परं विस्मयवन्ति लक्ष्मी-
मालोक्यां चक्रुरिवादरेण ॥

भद्रस्वामिनः.

1812

मणिप्रभेषु प्रतिबिम्बशोभया
निमग्नया बालशशाङ्कलेखया ।
बिसाङ्कुरो वारिषु वञ्चितात्मना
न राजहंसेन पुनर्विचिच्छिदे ॥

कुमारवत्तस्य.

1813

इयमिदमत्यन्तसमं नीचप्रभविष्णुता शरच्चैयम् ।
क्षेत्रेभ्योपास्य फलं खलेषु निःक्षिप्यते यस्याम् ॥

1814

शरदि रविरश्मिमतप्ता बिभ्राणाः शोषमतिशयगुपिताः ।
ज्वरिता इव लक्ष्यन्ते लङ्घनयोग्या महासरितः ॥

एतौ जयगुप्तस्य

1815

ऐन्द्रं धनुः पाण्डुपयोधरेण
शरद्वधानार्द्रनखक्षताभम् ।
प्रसादयन्ती सकलङ्कमिन्दुं
नापं रवेरभ्यधिकं चकार ॥

पाणिनेः.

1816

स्प्रष्टुं न या कण्टकतीक्ष्णदण्डं
करेण पद्मं रमणी शशाक ।
सैवोत्पलानां विलुलाव खण्डं
भिद्मार्दवं सर्वनिकारधाम ॥

1817

रक्तच्छदत्वं विकचा वहन्तो
नालं जलैः संगतमादधानाः ।

निरस्य पुष्पेषु रुचिं समग्रां
पद्मा विरेजुः भ्रमणा यथैव ॥

शकवृद्धे-

1818

अथ प्रसन्नेन्दुमुखी सिताम्बरा
समाययावुत्पलपक्षलोचना ।
सपङ्कजश्रीरिव गां निषेवितुं
सहस्रवालव्यजना शरद्वधूः ॥

महामनुष्यस्य-

1819

न तज्जलं यन्न सुचारुपङ्कजं
न पङ्कजं तद्यदलीनषट्पदम् ।
न षट्पदोसौ न जुगुञ्ज यः कलं
न गुञ्जितं तन्न जहार यन्मनः ॥

भट्टे-

1820

अक्ष्णोर्विपक्ष इति सानुशयं लुलाव
नीलोत्पलं यद्वला कलमस्य गोप्त्री ।
भूयस्तदेव शिरसावहदुन्नतानां
वैरं विरोधिषु दृढं न पराजितेषु ॥

भट्टाचार्यस्य-

1821

तीक्ष्णं रविस्तपति नीच इवाचिराढ्यः
भृङ्गं रुरुस्त्यजति मित्रमिवाकृतज्ञः ।
तोयं प्रसीदति मुनेरिव चित्तमन्तः
कामी दरिद्र इव शोषमुपैति पङ्कः ॥

भासस्य-

1822

नीतोस्मि येन महतीं सलिलेन वृद्धिं
संयोजितश्च सततं गुरुणा फलेन ।

तच्छोप्यते दिनकृतेत्यतिचिन्तयेव
शोकाननं कलमशालिवनं विपाण्डु ॥

अर्जुनदेवस्य

1823

कचित्सस्यैराढ्या कचन विकचैर्नरिजवनैः
कचित्स्वच्छैस्तोयैः कचिदपि रुतैः सारसकृतैः ।
कचिव्योमाभोगैः सुभगशशभृद्विम्बधवलै-
रहो चेतः पुंसां हरति बहुरूपा शरदियम् ॥

1824

अर्धं सुप्तो निशायां सरभससुरतायाससन्नश्रथाङ्गः
प्रोद्धतासद्यतृणो मधुमदविरतौ हर्म्यपृष्ठे विबुद्धः ।
संभोगक्लान्तकान्ताशिथिलभुजलतावर्जितं कर्करीतो
ज्योत्स्नाभिन्नाच्छधारं न पिबति सलिलं शारदं मन्दभाग्यः ॥

कयोरपि.

1825

पूर्वं वारिधरप्रसङ्गसमयेनापरितैः कुक्षिभि-
र्या गर्भिण्य इवातिभारगुरवो निःसेव्यतामागताः ।
एताः संप्रति ता विभान्त्यकलुषाः क्षामाभिरामाङ्गिकाः
कूजत्सारसपोतपीतपयसो नद्यः प्रसृता इव ॥

श्रीभागिवर्मणः.

1826

भोक्तुं भुङ्क्ता न भुङ्क्ते कुटिलविसलताकोटिभिन्दोर्वितर्का-
त्ताराकारांस्तृषार्तो न पिबति पयसः स्थूलविन्दुन्दलस्थान् ।
छायां सध्वान्तसंध्येत्यलिकुलशबलां वेत्ति चाम्भोरुहाणां
कान्ताविश्लेषभीरुर्दिनमपि रजनीं मन्यते चक्रवाकः ॥

श्रीशिवस्वामिनः

अथ हेमन्तः

1827

शरत्कालातपह्लान्तकान्तावक्त्रेन्दुवल्लभः ।
प्राप्तः सपदि हेमन्तः सामन्तः स्मरभूपतेः ॥

1828

अलभन्त नभःक्षेत्रे तारास्तरलकान्तयः ।
त्विषं तुषारबीजानां नूतनाङ्कुरशालिनाम् ॥

1829

साशङ्केनेव कंदर्पदर्पोष्मपरिचिन्तनात् ।
शीतेन मदिराक्षीणां स्पृश्यते न कुचस्थली ॥

1830

मद्वैरिणः कठोरांशोरियं प्रणयभूरिति ।
रोषादिव तुषारेण निरदह्यत पद्मिनी ॥

1831

समक्षमपि सूर्यस्य पर्यभूयत पद्मिनी ॥
तेजस्विनोपि कुर्वन्ति किं कालवशमागताः ॥

एते बिल्हणस्य.

1832

हिमधवलदन्तकेशी मन्दद्युनितारका बृहत्तिमिरा ।
द्विगुणीभूता रजनी वृद्धेव शनैः शनैर्याति ॥

1833

नम्राः सदा शीतसहा जटाधरा
विमुच्य पर्णानि फलानि सांप्रतम् ।
सुखप्रदं माधवमाप्नुमुत्सुका-
स्तपः प्रवृत्ताः किमु सन्ति पादपाः ॥

1834

कम्पप्रदोसौ शिशिरर्तुचौरो
मुष्णाति वृक्षान्हरते किमस्मान् ।

इतीव भीत्या परिपाण्डुराणि
जातानि शुष्काणि तृणानि भूमौ ॥

1835

हरति किमपां भस्मासारं शरद्भसितात्मनां
परिपवनतां नीतैर्मैधैः पुनात्युत चन्द्रिकाम् ।
वमति सुमनःसंदर्भं किं निगीर्णमशेषतः
किरति परितः किं हेमन्तस्तुषारकणोत्करम् ॥

प० श्रीवक्रस्य.

1836

हे हेमन्त स्मरिष्यामि याते त्वयि गुणद्वयम् ।
अयत्नशीतलं वारि निशाश्च सुरतक्षमाः ॥

1837

गम्भीरस्यापि सतः संप्रति गुरुशोकपीडितस्येव ।
कूपस्य निशापगमे बाष्पेण निरुध्यते कण्ठः ॥

एतौ बाणकवे.

1838

आहृतोपि सहायैरेमीत्युक्त्वा विमुक्तनिद्रोपि ।
गन्तुमना अपि पथिकः संकोचं नैव शिथिलयति ॥

भञ्जोः.

1839

प्रालेयलेशशिशिरानिलसंप्रयोगः
प्रोत्फुल्लकुन्दमकरन्दहतालिवृन्दः ।
कालोयमापतति कुङ्कुमपङ्कपिङ्ग-
प्रोत्तुङ्गपीवरपयोधरभारभाजाम् ॥

डोहरस्य.

1840

लघुनि तृणकुटीरे क्षेत्रकोणे यवानां
नवयवसपलालस्रस्तरे सोपधाने ।
परिहरति सुगुप्तं हालिकद्वन्द्वमारा-
त्कुचकलशमहोष्माबद्धरेखस्तुषारः ।

कमलायुधस्य.

1841

शुकहरितयवानां सीम्नि नीहारभासः
 सपदि विगतनिद्राः क्रौञ्चकान्ताः क्षपान्ते ।
 विदधति कमनीयं क्राणमुद्यत्कारं
 सरलितगलनालीजर्जरस्फाररेफम् ॥

1842

हे पान्थ प्रियविप्रयोगहुतभुग्ज्वालानभिज्ञोसि किं
 किं वा नास्ति तव प्रिया गतघृणः किं वासि हीनो धिया ।
 येनास्मिन्नवकुङ्कुमारुणरुचिव्यासङ्गधर्मोचिते
 कुन्दानन्दितमत्तषट्पदकुले काले गृहान्निर्गतः ॥

1843

प्रोद्यत्प्रौढप्रियं गुद्युतिभृति विदलत्कुन्दमाद्यद्विरेके
 काले प्रालेयवातप्रचलविकसितोद्दाममन्दारदाम्नि ।
 येषां नो कण्ठलग्ना क्षणमपि तुहिनक्षोददक्षा मृगाक्षी
 नेषामायामियामा यमसदनसमा यामिनी याति नूनम् ॥

केषामपि.

1844

छित्त्वा हारलताः किरन्ति गलितव्याकीर्णमुक्ताफलाः
 शुष्कं मर्मरयन्ति चन्दनरजो वक्षःस्थलायासकम् ।
 शीतं शारदतापतान्तिशमनं यद्यत्समाजहिरे
 हेमन्ते तदिदं त्यजन्ति तुहिनव्याजेन दिव्याङ्गनाः ॥

1845

शोभां दिक्तरुणीर्नयन्ति विलसन्मुक्ताकलापोज्ज्वलां
 क्षौणीमण्डलमावहन्ति निपतत्पुष्पोपकागञ्चितम् ।
 स्वच्छैः प्रोर्णुवते नितान्तधवलैर्वासोभिर्वर्धभृतः
 किं हेमन्तमहोचितं हिममुचः कुर्वन्ति नैतैस्वुदाः ॥

1846

प्रयाणव्यापारं तुहिनपतनेनान्तरयति
प्रथिष्ठा श्यामानां विपुलयति संभोगसमयम् ।
समाश्लेषं शीतैर्गमयति मरुद्भिर्निविडतां
हितं हेमन्तोयं किमपि तरुणानां प्रकुरुते ॥

एते श्रीभर्तृसारस्वतस्य

अथ शिशिरः

1847

अव्युत्पन्नविलासानां नारीणामिव सांप्रतम् ।
सीत्काराचार्यतां कर्तुमयं प्राप्नो हिमागमः ॥

1848

कारणोत्पन्नकोपापि सांप्रतं जलदागमे ।
निशि शीतापदेशेन गाढमालिङ्गति प्रियम् ॥

एतौ महामनुज्यम्भ्यः

1849

प्रावरैरङ्गारैर्गर्भगृहेस्तनतटैश्च दयितानाम् ।
सन्तर्जितं समन्तान्निपतति शीतं दरिद्रेषु ॥

1850

संकोचितकरयुगलः प्रगलितवृङ्गासिकोद्धृषितकायः ।
नश्यवतरणविषण्णो लिखित इवावस्थितः पथिकः ॥

कथोरपि

1851

अंशुकमिव शीतभयात्संस्त्यानत्वच्छनेन हिमधवलम् ।
अम्भोभिरपि गृहीतं पश्यत शिशिरस्य माहात्म्यम् ॥

अमृतवर्धनस्य

1852

करचरणनासमादौ कर्णौ गृह्णाति रक्तनां गमयन् ।
शीतं गुरुकृतपीडं पश्चादङ्गानि कूर्म इव ॥

वीरकस्य

1853

द्वारं गृहस्य पिहितं शयनस्य पार्श्वे
 वह्निर्ज्वलत्युपरि तूलपटो गरीयान् ।
 अङ्गेनुकूलमनुरागवशात्कलत्र-
 मित्थं करोति किमसौ स्वपतस्तुषारः ॥

बाणस्य.

1854

केशानाकुलयन्दृशौ मुकुलयन्वासौ बलादाक्षिप-
 स्नातन्वन्पुलकोद्गमं प्रकटयन्नावेगकम्पं गतेः ।
 वारं वारमुदारसीत्कृतरवैर्दन्तच्छदं पीडय-
 न्प्रायः शैशिर एष संप्रति महत्कान्तास्तु कान्तायते ॥

1855

चुम्बन्तो गण्डभिस्तीरलकवति मुखे सीत्कृतान्यादधाना
 वक्षःसूत्कञ्चुकेषु स्तनभरपुलकोद्भेदमापादयन्तः ।
 ऊरुनाकम्पयन्तः पृथुजघनतटात्संसयन्तोऽशुकानि
 व्यक्तं कान्ताजनानां विटचरितभृतः शैशिरा वान्ति वाताः ॥

कस्यापि.

1856

इन्दुं तण्डुलखण्डमण्डलरुचिं नित्योदितं जातुचि-
 हशै मेघघरदृघङ्गनगलद्देहं विधत्ते विधिः ।
 नूनं लोकहितेच्छया किरति यत्संतर्पणं सर्वतः
 शुभ्रादभ्रविशिष्टपिष्टरुचिरं भूमौ तुषारं दिवः ॥

प० पाजकस्य

1857

पुण्याम्रौ पूर्णवाञ्छः प्रथममगणितश्लोषदोषः प्रदोषे
 पान्थः सुप्त्वा यथेच्छं तरलतनुतृणे धामनि ग्रामदेव्याः ।
 उत्कम्पी कर्पटार्धे जरति परिजडेदभ्रनिश्छिद्रनिद्रे
 वाते वाति प्रकामं हिमकणनिहतः कोणतः कोणमेति ॥

अथ कुसुमोच्चयः

1858

प्रयच्छतोच्चैः कुसुमानि मानिनी
विपक्षगोत्रं दयितेन लम्बिता ।
न किञ्चिदूचे चरणे न केवलं
लिलेख बाष्पाकुललोचना भुवम् ॥

1859

निपीयमानस्तवका शिलीमुखै-
रशोकयष्टिश्चलबालपल्लवा ।
विडम्बयन्ती ददृशे वधूजनै-
रमन्ददट्टौष्ठकरावधूननम् ॥

1860

करौ धुनाना नवपल्लवाकृती
वृथा कृथा मानिनि मा परिश्रमम् ।
उपेयुषी कल्पलताभिश्चङ्कया
कथं न्वितस्त्रस्यति षट्पदावलिः ॥

1861

व्यपोहितुं लोचनतो मुखानिलै-
रपारयन्तं किल पुष्पजं रजः ।
पयोधरेणोरसि काचिदुन्मनाः
प्रियं जघानोन्नतपीवरस्तनी ॥

एने भारवे .

1862

मुद्गरुपहसितामित्रालिनादै-
र्वितरसि नः कलिकां किमर्थमेताम् ।
वसतिमभिगतेन धाम्नि तस्याः
शठ कलिरेव महास्त्वयाद्य दत्तः ॥

1863

भवचितकुसुमा विहाय वल्ली-
 र्युवतिषु कोमलमालभारिणीषु ।
 पदमुपदधिरे कुलान्यलीनां
 न परिचयो मलिनात्मनां प्रधानम् ॥

1864

विनयति सुदृशो दृशः परागं
 प्रणयिनि कौसुममाननानिलेन ।
 तदहितयुवतेरभीक्ष्णमक्ष्णो-
 द्वयमपि रोषरजोभिरापुपुरे ॥

एते माघस्य.

1865

उच्चित्य प्रथममवस्थितं मृगाक्षी
 पुष्पौघं श्रितविटपं गृहीतुकामा ।
 आरोहुं चरणमदादशोक्यष्टे-
 रामूलं पुनरपि तेन पुष्पितासौ ॥

1866

अत्रास्मिन्सुरतलतागृहेस्ति रम्यं
 मालत्याः कुसुममनुच्चितं परेण ।
 इत्युक्त्वा मृदु करपल्लवे गृहीत्वा
 मुग्धाक्षीं रहसि निनाय कोपि धूर्तः ॥

एतौ जयमाधवस्य.

1867

प्रोत्फुल्लचारुकुसुमस्तवकौघनम्रा
 येयं धृता रुचिरचूतलता मृगाक्ष्या ।
 शङ्केनया विरहिणीवधदुर्मदस्य
 कामस्य पूरितमिदं प्रतिपुष्पचापम् ॥

एतत्पुत्रलोठकस्य.

1868

असंख्यपुष्पोपि मनोभवस्य
पञ्चैव बाणार्थमयं ददाति ।
एवं कदर्यत्वमिवावधार्य
सर्वस्वमयाहि मधोर्वधूभिः ॥

1869

स्वेदाम्भसा पुष्परजोभरैश्च
सर्वत्र पङ्के विहिते वधूनाम् ।
चक्रे निवासं कठिनोन्नतेषु
स्त्रीणां मनोभूः कुचमण्डलेषु ॥

अथ जलकेलिः

1870

उन्मृष्टपक्षा लुलितालकान्ताः
कण्ठेषु लम्बा जघनं स्पृशन्तः ।
कुचस्थलीष्वाहतिमादधाना
गता वधूनां प्रियतां जलौघाः ॥

1871

चकाशिरे कण्टकिभिः पलाशै-
र्नितम्बसङ्गोल्लसितोरुकम्पैः ।
कान्तापरिष्वङ्गविरूढसान्द्र-
रोमाञ्चपुञ्जैरिव पद्मखण्डाः ॥

1872

हतोङ्गरागस्तिलकं विमृष्टं
लब्धान्तरैरेभिरितीव मत्वा ।
सुसंहतेनेति तदा जलाना-
मदायि मध्यं न कुचद्वयेन ॥

एते जयवधनेत्य.

1873

सन्दष्टवस्त्रेष्वबलानितम्बे-
 प्विन्दुप्रकाशान्तरितोडुकल्पाः ।
 अमी जलापूरितसूत्रमार्गा
 मौनं भजन्ते रशनाकलापाः ॥

1874

आसां जलास्फालनतत्पराणां
 मुक्ताफलस्पर्धिषु शीकरेषु ।
 पयोधरोत्सर्पिषु शीर्यमाणः
 संलक्ष्यते न च्छिदुरोपि हारः ॥

एतौ कालिदासस्य.

1875

मुग्धाङ्गना कापि सरोजपत्रं
 विलोलिताम्भःकणिकं निरीक्ष्य ।
 प्रसारयामास जवेन पाणिं
 ससंभ्रमं मौक्तिकशङ्कुयेव ॥

वल्लभदेवस्य.

1876

सततमातपवातनिषेविणः
 परिणतं सरसस्तपसः फलम् ।
 यदबलाजन एव भुजैरसा-
 वुर इवास्य पयः परिष्वजे ॥

शङ्कुस्य.

1877

प्रियकरप्रहिताम्बुकणच्छटा-
 छुरणमीलितलोचनयाप्यहो ।
 हृदि कयाचिदसह्यमनोभव-
 ज्वलनतापरुजा जगृहेतराम् ॥

1878

करौधुनाना नवपल्लवाकृती
पयस्यगाधे किल जातसंभ्रमा ।
सखीष्वनिर्वाच्यमधार्ष्ट्यदूषितं
प्रियाङ्गुसंश्लेषमवाप मानिनी ॥

1879

प्रियेण संग्रथ्य विपक्षसंनिधा-
नुपाहितां वक्षसि पीवरस्तने ।
स्रजं न काचिद्विजहौ जलाविलां
वसन्ति हि प्रेम्णि गुणा न वस्तुनि ॥

1880

निरोहितान्तानि नितान्तमाकुलै-
रपां विगाहादलकैः प्रसारिभिः ।
ययुर्वधूनां वदनानि तुल्यतां
द्विरेफवृन्दान्तरितैः सरोरुहैः ॥

एते भारवेः.

1881

संक्षोभं पयसि मुहुर्महेभकुम्भ-
श्रीभाजा स्तनयुगलेन नीयमाने ।
विश्लेषं युगमगमद्रथाङ्गनाम्नो-
रुहृत्तः क इव सुखावहः परेषाम् ॥

1882

आनन्दं दधति मुखे करोदकेन
श्यामाया दयिततमेन सिच्यमाने ।
ईर्ष्यन्त्या वदनमसिक्तमप्यनल्प-
स्वेदाम्भः क्षपितमजायतेतरस्याः ॥

1883

कान्तानां कुवलयमप्यपास्तमङ्गोः
 शोभाभिर्न मुखरुचाहमेकमेव ।
 संहर्षादलिविरुतैरितीव गायँ-
 छोलोमौ पयसि महोत्पलं ननर्त ॥

एते माघस्य.

1884

लब्धं सरोभिः फलमम्बुजानां
 सङ्गेन कान्तामुखतस्कराणाम् ।
 एषामकृष्यन्त वराङ्गनाभि-
 र्विलोचनानीव यदुत्पलानि ॥

1885

किमप्यवज्ञातसरोरुहेभ्यः
 सरस्तदासां पदपल्लवेभ्यः ।
 परीक्षणायैव निसर्गकान्ते-
 रलक्तकं वीचिभिराचकर्ष ॥

एतौ बिह्वणस्य.

अथास्तमयः

1886

करसादोम्बरत्यागस्तेजोहानिः सरागता ।
 वारुणीसङ्गजावस्था भानुनाप्यनुभूयते ॥

सुरभिचूलस्य.

1887

विलोक्य संगमे रागं पश्चिमाया विवस्वतः ।
 कृतं कृष्णं मुखं प्राच्या नहि नार्यो विनेर्ष्यया ॥

पाणिनेः.

1888

दीप्रिमोषधिलेशेषु तापं विरहिणीषु च ।
निःक्षिप्येव जगामास्तं विस्मस्तकिरणो रविः ॥

क्षेमेन्द्रस्य

1889

अविज्ञातविशेषस्य सर्वतेजोपहारिणः ।
स्वामिनो निर्विवेकस्य तमसश्च किमन्तरम् ॥

श्रामदवन्तिवर्मणः

1890

लिम्पतीव तमोज्झानि वर्षतीवाञ्जनं नभः ।
असत्पुरुषसेवेव दृष्टिर्निष्फलतां गता ॥

विक्रमादित्यस्य

1891

कचिन्मृगशिरःपूर्णं कचिदालम्बिकृत्तिकम् ।
कचिच्छ्रवणसंकीर्णं नभो व्याधगृहायते ॥

आम्करसेनस्य

1892

सांध्यरागरुधिरारुणमारा-
विष्पपात रविमण्डलमब्धौ ।
कूरकालकरवालविलूनं
वासरस्य सहसैव शिगे नु ॥

उपमन्योः

1893

रम्यतामुपगते नयनानां
लोहितायति सहस्रमगीचौ ।
आससाद विरहय्य धर्मित्रीं
चक्रवाकमिथुनान्यभितापः ॥

भास्व

1894

अंशुमानपि विपाकपिशङ्गं
रूपमाप परितो दिवसान्ते ।
कः परोत्र न विकारमुपेया-
भीम — — परिवेष्टितमूर्तिः ॥

1895

प्रोज्झ्यमित्रमपवर्जितदोषं
नाशयप्रकटनं मम युक्तम् ।
नूनमेवमवमृष्य तदानीं
मीलितं हृदयमम्बुरुहेण ॥

1896

मित्रमुज्झितवतातिनिराशं
स्वाशयाद्विदितवैभवहीनम् ।
ईदृशेन नभसा महतान्तः
शून्यता प्रकटितातिशयेन ॥

एते जयमाधवस्य

1897

असौ हि संकेतसमुत्सुकाभि-
र्विलासिनीभिर्मदनातुराभिः ।
सरोषदृष्टः स्फुरिताधराभि-
र्बुतं रविर्भाति इवास्तमेति ॥

नरेन्द्रस्य.

1898

अथाससादास्तमनिन्यतेजा
जनस्य दूरोज्झितमृत्युभीतेः ।
उत्पत्तिमद्वस्तु विनाश्यवश्यं
यथाहमित्येवमित्रोपदेष्टुम् ॥

1899

सरोरुहाक्षीणि निमीलयन्त्या
रवौ गते साधु कृतं नलिन्या ।
अक्षणां हि दृष्ट्वापि जगत्समग्रं
फलं प्रियालोकनमात्रमेव ॥

एतौ पाणिनेः.

1900

कृतोपकारं प्रियबन्धुमर्कं
मा द्राक्ष्म हीनांशुमधः पतन्तम् ।
इतीव मत्त्वा नलिनीवधूमि-
निमीलितान्यम्बुरुहेक्षणानि ॥

1901

शुद्धमाविलमवस्थितं चलं
वक्रमार्जवगुणान्वितं च यत् ।
सर्वमेव तमसा समीकृतं
धिङ्महत्त्वमसतां हतान्तरम् ॥

कालिदासस्य.

1902

एके वारिनिधौ प्रवेशमपरे लोकान्तरालोकनं
केचित्पावकयोगितां निजगदुः क्षीणेह्नि चण्डार्चिषः ।
मिथ्या चैतदसाक्षिकं प्रियसखि प्रत्यक्षतीव्रातपं
मन्येहं पुनरध्वनीनरमणीचितोधिदोते रविः ॥

इन्दुलेखायाः.

1903

महद्भिरोघैस्तमसामभिद्रुतो
भयेप्यसंमूढमतिः क्रमन्क्षितौ ।
प्रदीपवेषेण गृहे गृहे स्थितो
विखण्ड्य देहं बहुधेव भास्करः ॥

मेण्डस्य.

1904

प्रकाश्य लोकान्भगवान्स्वतेजसा
प्रभादरिद्रः सवितापि जायते ।
अहो चला श्रीर्बलमानदामहो
स्पृशन्ति सर्वे हि दशाविपर्यये ॥

पाणिनेः

1905

अयं हि तीव्रेण जगन्ति तेजसा
प्रताप्य भासां पतिरस्तमागतः ।
प्रतापमात्रोपनता विभूतय-
श्चिरं न तिष्ठन्ति परोपतापिनाम् ॥

शंकरगणस्य.

1906

समाहतं यस्य करैर्विसर्पिभि-
स्तमो दिगन्तेष्वपि नावतिष्ठते ।
स एव भास्वांस्तमसाभिभूयते
स्पृशन्ति कं कालवशेन नापदः ॥

उहोरकस्य.

1907

परस्परं चञ्चुपुटद्वयार्पितां
विभर्ति चक्राद्वयुगं मङ्गलसम् ।
नितान्तसंघट्टनकीलकोपमां
वियोगभीत्येव मृणालनालिकाम् ॥

कस्यापि.

1908

यातोस्मि पद्मनयने समयो ममैष
सुप्ता मयैव भवती प्रतिबोधनीया ।
प्रत्यायनामयमितीव सरोरुहिण्याः
सूर्योस्तमस्तकनिविष्टकरः करोति ॥

श्रीहर्षदेवस्य.

1909

अस्तावलम्बिरत्रिविम्बतयोदयाद्रि-
चूडोन्मिषत्सकलचन्द्रतया च सायम् ।
संध्याप्रनृत्तहरहस्तगृहीतकांस्य-
तालद्वयेव समलक्ष्यत नाकलक्ष्मीः ॥

1910

व्यक्तोपकारममुना स्थगितास्तु दिक्षु
प्रेयोगृहं सुखमलक्षितमेव यामः ।
धम्मिल्लबन्धरुचिरैरभिसारिकाभिः
प्रेम्णा तमश्चिरमितीव शिरोभिरूहे ॥

1911

आबद्धपद्ममुकुलाञ्जलि याचितोसा-
वुत्सृज्य संप्रति गतः कथमंशुमाली ।
अन्तर्निरुद्धमधुपकणितैरितीव
स्वप्नायति स्म नलिनी निशि बद्धनिद्रा ॥

1912

अस्ताद्रिपार्श्वमुपजग्मुषि तिग्मभासि
जानीत शीतकिरणोभ्युदितो न वेति ।
चारा इवाथ रजनीतिमिरप्रयुक्ता-
श्वेरुश्चिरं चरणभूमिषु चञ्चरीकाः ॥

1913

निष्ठचृतकज्जलकरालशिखाशिखण्डै-
रुत्सङ्गवृत्तिमविगम्य निकेतनानाम् ।
स्नेहानुबन्धिभिरदीपि दिनावसाने
संध्यार्भकैरिव सरागकरैः प्रदीपैः ॥

एते रत्नाकरस्य

1914

आवेपते भ्रमति रोदिति मोहमेति
कान्तं विलोकयति कूजति दीनदीनम् ।
अस्तं हि भानुमति गच्छति चक्रवाकी
हा जीवितेपि मरणं प्रियविप्रयोगः ॥

1915

दूरागतं दयितमुत्सुकिता नितान्त-
मालिङ्ग्य यातु विरहस्य दुरन्तमन्तम् ।
इत्थं विचिन्त्य भुवनत्रितयैकबन्धु-
रस्तं जगाम भगवाननुकम्पयेव ॥

कयोरपि.

1916

एकेनाक्ष्णा परिणतरुषा पाटलेनास्तसंस्थं
पश्यत्यर्कं कुमुदविशदेनापरेण स्वकान्तम् ।
अह्मश्छेदे दयितविरहाशङ्किनी चक्रवाकी
द्वौ संकीर्णौ रचयति रसौ नर्तकीव प्रगल्भा ॥

चन्द्रकस्य.

1917

हृताशज्वालाभे स्थितवति रवावस्तशिखरे
पिपासुः किंजल्कं प्रविशति सरोजं मधुकरः ।
तदन्तः संरोधं गणयति न संध्यासमयजं
जनोर्थी नापायं विमृषति फलैकान्ततृषितः ॥

विष्णुधर्मणः.

1918

वेत्त्यङ्गारसमं विकासिकुसुमं पश्यत्यलातं विसं
वह्निं चन्द्रमवेक्षते ग्रहगणं तद्विस्फुलिङ्गोपमम् ।
चक्राहो निशि शीतलेपि शयने तोयेन संदह्यते
प्रायेणेष्टवियोगतप्तमनसां बन्धेकरूपं जगत् ॥

1919

चक्राहो विरही हतोपि हृदये बाणेन न त्यक्तवा-
न्प्राणान्प्राणसमासमागमसुखध्यानैकतानश्चिरम् ।
स्वां ज्ञायामवलोक्य वारिणि गलद्रक्तामवेत्य प्रियां
भ्रातस्तद्गणवेदनापरिगतः कष्टं मृतः सांप्रतम् ॥

कयोरपि.

1920

दीनं रौति निरीक्ष्य तत्र सवितुर्विम्बं समुत्को मुहु-
श्चञ्चवा मार्ष्टि पुरः स्थितां सहचरीं दुःखेन मन्दोद्यमाम् ।
अस्तं यास्यति भास्करोयमुदयादित्याकुलश्चेतसा
चक्राहो न सुखं दिवापि लभते धिग्दुःखितान्कामिनः ॥

1921

पक्षावुत्क्षिपति क्षितौ निपतति क्रोडं नखैरुल्लिख-
त्युद्वाप्येण च चक्षुषा सहचरीं ध्यायन्मुहुर्वीक्षते ।
चक्राहो दिवसावसानसमये तत्तत्करोत्युन्मना
येनालोहितमण्डलोपि कृपया नास्तं रविर्गच्छति ॥

प्रियाविरहस्य.

1922

प्रतिकूलतामुपगते हि विधौ
विफलत्वमेति बहुसाधनता ।
अवलम्बनाय दिनभर्तुरभू-
च पतिप्यतः करसहस्रमपि ॥

1923

अनुरागवन्तमपि लोचनयो-
र्दधतं वपुः सुखमनापकरम् ।
निरकासयद्रविमपेतवधुं
वियदालयादपरदिग्गणिका ।

1924

रुचिधाम्नि भर्तरि भृशं विमलाः
परलोकमभ्युपगते विविशुः ।
ज्वलनं त्विषः कथमिवेतरथा
सुलभोन्यजन्मनि स एव पतिः ॥

1925

अविभाव्यतारकमदृष्टहिम-
द्युतिविम्बमस्तमितभानु नभः ।
विरतोरुतापमतमिस्रमभा-
दपदोषतैव विगुणस्य गुणः ॥

1926

ददृशेपि भास्कररुचाह्नि न यः
स तमीं तमोभिराधिगम्य तताम् ।
द्युतिमग्रहीद्ब्रह्मणो लघवः
प्रकटीभवन्ति मलिनाश्रयतः ॥

एते माघस्य

1927

कालः किरातः स्फुटपद्मकस्य
वधं व्यधाद्यस्य दिनद्विपस्य ।
तस्यैव संध्या रुचिरास्रधारा
ताराश्च कुम्भस्थलमौक्तिकानि ॥

1928

एतद्बभ्रुकवानुकारिकिरणं राजद्रुहोहः शिर-
श्रेष्ठेदाभं वियतः प्रतीचि निपतत्यब्धौ रवेर्मण्डलम् ।
एषापि दुरमा प्रियानुगमनं प्रोङ्गामकाशोत्थिते
संध्यामौ विनिधाय तारकमिषाज्जातास्थिशेषस्थितिः ॥

एतौ वैषधकर्तुः

1929

भानुमानपरदिग्वनिताया-
श्रुम्बति स्म मुखमुद्गतरागः ।
पद्मिनी किमु करोतु वराकी
मीलिताम्बुरुहनेत्रपुटाभूत् ॥

विह्वलस्य.

1930

किं नु कालगणनापतेर्मषी-
भाण्डमर्यमवपुर्हिरण्मयम् ।
नत्र यद्विपरिवर्तितानने
लिम्पति स्म धरणि तमोमषी ॥

मह्वकस्य.

1931

आदाय दण्डं सकलास्तु दिक्षु
योयं परिभ्राम्यति भानुभिक्षुः ।
अव्यौ निमज्जन्निव तापसोयं
संध्याभ्रकाषायमधत्त सायम् ॥

1932

किं योगिनीयं रजनी रतीशं
याजीजिवत्पद्मममूहच्च ।
योगार्द्धिमस्या महतीमलग्न-
मिदं वदत्यम्बरचुम्बि कम्बु ॥

1933

प्रबोधकालप्रतिबोधितानि
ताराखपुष्पाणि निदर्शयन्ती ।
निशाह शून्याध्वनि योगिनीयं
मृषा जगद्दृष्टमपि स्फुटाभम् ॥

1934

गमालिरोमावलिदिग्विगाहि
 ध्वान्तायते वाहनमन्तकस्य ।
 यद्वीक्ष्य दूरादिव बिभ्यतः स्वा-
 नश्चान्गृहीत्वापस्तो विवस्वान् ॥

एते नैषधकर्तुः.

1935

वासवस्तुरगरत्नममुष्मा-
 त्पाप दास्यति ममापि कदाचित् ।
 आशयेति जलराशिमयासी-
 ज्ञानुरश्वपरिवर्तधियेव ॥

अथाभिसारिकाः

1936

हृदये दयित्वेन हने वपुषि सवेपथुनि पथि निरालोके ।
 अयि कथय कथमनङ्ग प्रियगृहमभिसारिकां नयसि ॥

1937

दुर्दिननिशीथतिमिरे निःसंचारास्तु नगरवीथीषु ।
 पन्थौ विदेक्ष्याते परं सुखं जघनचपलायाः ॥

1938

कान्तवेदम ब्रह्म संदिशतीभि-
 र्यातमेव रतये रमणीभिः ।
 मन्मथेन परिलुप्तमतीनां
 प्रायशः स्वलितमप्युपकारि ॥

भागवेः.

1939

नूपुरौ कथयतोभिसारणं
 शिञ्जितेन पदवीमलक्तकः ।

मंगमे रटति मेखला खला
सर्व एव रिपयो न मण्डनम् ॥

1940

उत्तिष्ठ दृति यामो यामो यातस्तथापि नायातः ।
यातः परमपि जीवति जीवितनाथो भवत्वस्याः ॥

कयोरपि.

1941

नयनोदरयोः कपोलभागे
द्युतिमद्रत्नगणेषु भूषणेषु ।
मलिलप्रतिबिम्बितेन्दुबिम्बा
शतचन्द्राभरणेव काचिदासीत् ॥

भूषणदेवस्य.

1942

मदेन रागेण किमिन्दुना वा
पुष्पेषुणा वा मधुना प्रयुक्ताः ।
निशागमे यत्प्रविहाय भीतिं
ययुः प्रियाणां भवनानि नार्यः ॥

शीलुकस्य.

1943

निरीक्ष्य विद्युन्नयनैः पयोदो
मुखं निशायामभिसारिकायाः ।
धारानिपातैः सह किं नु वान्त-
धन्द्रोयमित्यार्ततरं ररास ॥

पाणिनेः.

1944

संकेतधास्त्रि प्रथमं प्रियेण
संभाविते सत्यभिसारिकायाः ।
अभूत्सुखं यत्किमपीति वाचा-
मगोचरं तत्स्वयमेव वाच्यम् ॥

प्रवरसेनस्य

1945

कलावति क्षततमसि प्रभावति
स्फुटोदये जननयनाभिनन्दिनि ।
दुर्दृशं शशिनि रूपाभिसारिकाः
क्वचिद्भवत्यतिसुभगोपि दुर्भगः ॥

गोविन्दस्वामिनः-

1946

क्व प्रस्थितासि करभोरु घने निशीथे
प्राणाधिको वसति यत्र निजः प्रियो मे ।
एकाकिनी वद कथं न बिभेषि बाले
शूरोस्ति पुङ्खितशरो मदनः सहायः ॥

अमरकस्य.

1947

उरसि निहितस्तारो हारः कृता जघने घने
कलकलवती काञ्ची पादौ रणन्मणिनूपुरौ ।
प्रियमभिसरस्येवं मुग्धे त्वमाहतडिण्डिमा
यदि किमपरं त्रासोत्कम्पा दिशः समुदीक्षसे ॥

अर्गटस्य.

1948

मार्गे पङ्क्तिनि तोयदान्धतमसे निःशब्दसंचारकं
गन्तव्या दयितस्य मेघ वसतिर्मुग्धेति कृत्वा मतिम् ।
आ जानूद्भूतनूपुरा करतलेनाच्छाद्य नेत्रे भृशं
कुच्छाल्लब्धपदस्थितिः स्वभवने पन्थानमभ्यस्यति ॥

1949

यावन्मद्यमदप्रमादविवशः सुप्तो जनोन्तःपुरे
यावच्चैष न मुच्यते जलमुत्रा वैरीव तारापतिः ।
यावद्भारमिदं न रक्षकजनैरास्थीयते संप्रति
क्षिप्रं तावदसौ स्मरामयवतां वैद्यः समासाद्यताम् ॥

1950

वातोद्धृतमुखी प्रमृष्टतिलका सालत्तरक्तांशुका
मेघानां निनदेन भीतवदना गत्वा प्रियस्यालयम् ।
द्वारं नेच्छति लज्जया प्रलपितुं देहीति वर्षाहता
पादौ नूपुरकर्दमप्रतिहतौ संशब्दयन्ती स्थिता ॥

केषामपि.

1951

पङ्काक्ताजानुपादासिततरवसना वृष्टिसंमृष्टपद्मा
वातोद्धृतालकान्ता जलपतनगलत्किञ्चधम्मिल्लमाला ।
शीतप्रस्पन्दिताष्टाक्षमकरचरणा वेपथुव्याप्रगात्री
नापुण्यैरेत्य तन्वी गुरुजनभवनाङ्गीयते वक्षसि द्राक् ॥

वय्यहास्यस्य.

1952

पुत्रमम्बुजमुखी शवभङ्ग्या
कृत्रिमं शिरसि कापि वहन्ती ।
कान्तवेदमनि जगाम रुदन्ती
कं विडम्बयति नो कुसुमेषुः ॥

बिहगस्य.

1953

अस्थानगामिभिरलंकरणैरुपेता
भूयः पदस्खलननिहृतिरप्रसन्ना ।
वाणीव कापि कुकवेर्जनहस्यमाना
द्राङ्गिर्गता निजगृहाद्वनिता मदान्धा ॥

उन्पेक्षावद्गमस्य.

1954

निशा वयस्या तिमिरं प्रदीपः
सोपानपाली भुजगेन्द्रभोगाः ।
प्रेमोन्मदानामभिसारिकाणां
स्मरोपदिष्टः पर एव पन्थाः ॥

वाहिनीपतेः.

अथ चन्द्रोदयः

1955

प्रत्यययौवनां श्यामामपेततिमिरांशुकाम् ।
विलोक्य जातहासोभृन्मुदेव कुमुदाकरः ॥

वररुचैः.

1956

आश्वासयति काकोपि दुःखितां पथिकाङ्गनाम् ।
त्वं चन्द्रामृतजन्मापि दहसीति किमुच्यताम् ॥

1957

तन्वङ्गच्या मुखमुद्गीक्ष्य क्षणमेष निशाकरः ।
प्रद्वेषात्क्षयमायाति वृद्धिर्मत्सरिणां कुतः ॥

1958

कुमुदेऽवधिकं भान्ति पतिताश्चन्द्ररश्मयः ।
अतिप्रकटशीलेषु कुलेष्विव समृद्धयः ॥

1959

बोधितुं हृदये सुप्तं सहायं रतिवल्लभम् ।
करस्पर्शं कुचे धत्ते चन्द्रश्चञ्चलचक्षुषाम् ॥

केषामपि.

1960

दूरमंशुप्रभाजालं प्रसारयति चन्द्रमाः ।
रात्रौ नववयाः कामी मनोरथमिवाधनः ॥

1961

शीतांशुकरसंस्पृष्टा निशासु कमलाकराः ।
संकुचन्त्यप्रियं दृष्ट्वा नयनानीव योषिताम् ॥

महामनुष्यस्य.

1962

उदयनगान्तरितमियं प्राची सूचयति दिङ्मिशानाथम् ।
परिपाण्डुना मुखेन प्रियमिव हृदयस्थितं रमणी ॥

श्रीहर्षदेवस्य.

1963

भङ्गुलीभिरिव केशसंचयं
संनिगृह्य तिमिरं मरीचिभिः ।
कुङ्कुलीकृतसरोजलोचनं
चुम्बतीव रजनीमुखं शशी ॥

कालिदासस्य.

1964

निरर्थकं जन्म गतं नलिन्या
यया न दृष्टं तुहिनांशुविम्बम् ।
उत्पत्तिरिन्दोरपि निष्फलैव
न येन दृष्टा नलिनी विबुद्धा ॥

बिह्वणराजकन्ययोः.

1965

संविधातुमभिषेकमुदासे
मन्मथस्य लसदंशुजलौघः ।
यामिनीवनितया ततश्चिह्नः
सोत्पलो रजतकुम्भ इवेन्दुः ॥

भारवेः.

1966

एष तृड्मरवीचिडम्बरः
क्षोभमात्रमगमत्पयोनिधिः ।
विभ्रमैस्तदुदयक्रमोचितै-
रुल्लास ललनासु मन्मथः ॥

भा० जयवर्धनस्य.

1967

प्रसन्नसंपादितचारुकान्ति-
र्जितोपि कान्तामुखशोभयायम् ।
धृष्टः शशाङ्कः पुनरभ्युदेति
लज्जा कुतोन्तर्मलिनाशयानाम् ।

कस्यार्थ

1968

शुद्धस्वभावान्यपि संहतानि
 निनाय भेदं कुमुदानि चन्द्रः ।
 अवाप्य वृद्धिं मलिनान्तरात्मा
 जडो भवेत्कस्य गुणाय वक्रः ॥

1969

उपोढरागेण विलोलनारकं
 तथा गृहीतं शशिना निशामुखम् ।
 यथा समस्तं निमिरांशुकं तथा
 पुरोपि रागाद्गलितं न लक्षितम् ॥

एतौ पाणिनेः.

1970

संप्राप्तुकामोदयमर्कभर्तु-
 रम्भोजिनी भृङ्गकृताक्षमाला ।
 साध्वी नवाम्भोजनिमीलिताक्षी
 निमग्ननाला सलिलेतपस्यत् ॥

1971

उद्यञ्छशी तरुणभास्करकान्तिचौरः
 स्पर्शेन शीतकरलालितया प्रदोषे ।
 ज्ञानोर्ध्वसुप्तनलिनीप्रियया सलज्जः
 पाण्डुत्वमाप रभसादिव मन्मथार्तः ॥

एतौ प्रचण्डमाधवस्य.

1972

प्रथमं कलाभवदथार्धमथो
 हिमदीधितिर्महदभृदुदितः ।
 दधति ध्रुवं क्रमत एव न तु
 शुतिशालिनोपि सहसाभ्युदयम् ॥

1973

उदमज्जि कैटभजितः शयना-
दपनिद्रपाण्डुरसरोजरुचा ।
प्रथमप्रबुद्धनदराजसुता-
चदनेन्दुनेव तुहिनश्रुतिना ॥

1974

अथ लक्ष्मणानुगतकान्तवपु-
र्जलधिं व्यतीत्य शशिदाशरथिः ।
परिवारितः परितः ऋक्षबलै-
स्तिमिरौघराक्षसकुलं विभिदे ॥

1975

रजनीवशादुदयमाप शशी
सपदि व्यभूषयदसावपि ताम् ।
अचिलम्बितक्रममहो महता-
मितरेतरोपकृतिमच्चरितम् ॥

1976

दिवसं भृशोष्णरुचिपादहतां
रुदतीमिवानवरतालिरुतैः ।
मुहुरामृशन्मृगधरोग्रकरै-
रुदशिश्नसत्कुमुदिनीवनिताम् ॥

एते माघस्व.

1977

धित्तस्य मूर्खजरठस्य कवेः कवित्वं
यः स्त्रीमुखं च शशिनं च समीकरोति ।
भृभङ्गविभ्रमकटाक्षनिरीक्षितानि
कोपप्रसादहसितानि कुतः शशाङ्के ॥

कस्यापि.

1978

यदेतच्चन्द्रान्तर्जलदलवलीलां प्रकुरुते
तदाचष्टे लोकः शशक इति नो मां प्रति तथा ।
अहं त्विन्दुं मन्ये त्वदरिविरहाक्रान्ततरुणी-
कटाक्षोल्कापातव्रणकिणकलङ्काङ्किततनुम् ॥

1979

अमुष्मै चौराय प्रतिनियतमृत्युप्रतिभिये
प्रभुः प्रीतः पादादुपरि नवपादद्वयकृते ।
सुवर्णानां कोटीर्दश दशनकोटिक्षतगिरी-
न्करीन्द्रानप्यष्टौ मदमुदितगुञ्जन्मधुलिहः ॥

एतौ श्रीहर्षदेवचौरयोः

1980

स्वैरं कैरवकोरकान्विदलयन्यूनां मनः खेलय-
न्नम्भोजानि निमीलयन्मृगदृशां मानं समुन्मूलयन् ।
कोकानाकुलयंस्तमः कवलयन्नम्भेधिमुद्वेलय-
ञ्ज्योत्स्नां कन्दलयन्दिशो धवलयन्निन्दुः समुज्जृम्भते ॥

1981

मयूखनखरलुट्तिमिरकुम्भिकुम्भस्थलो-
च्छलत्तरलतारकाप्रकरकीर्णमुक्तागणः ।
पुरंदरहरिद्वरीकुहरगर्भसुप्तोत्थित-
स्तुषारकरकेसरी गगनकाननं गाहते ॥

1982

अड्डं केपि शशाङ्किरे जलनिधेः पङ्कं परे मेनिरे
सारङ्गं कतिचिच्च संजगदिरे भूमेश्च बिम्बं परे ।
इन्दौ यद्दलितेन्द्रनीलशकलदयामं दरीदृश्यते
तन्मन्ये रविभीतमन्धतमसं कुक्षिस्थमालक्ष्यते ॥

1983

ॐकारो मदनद्विजस्य गगनक्रोडस्य दंष्ट्राङ्कुर-
स्तारामौक्तिकशुक्तिरन्ध्रतमसस्तम्बेरमस्याङ्कुशः ।
शृङ्गारार्गलकुञ्चिका विरहिणीप्राणच्छिदे कर्तरी
संध्यावारवधूनखक्षतिरसौ चान्द्री कला पातु वः ॥

1984

पश्य चन्द्रमुखि चन्द्रमण्डलं
व्योममार्गसरसीसरोरुहम् ।
यामिनीयुवतिकर्णकुण्डलं
मारमार्गणनिवर्षणोपलम् ॥

केशामपि.

1985

निर्मले सलिलकुण्डलुनीले
संचरन्सितरुचिः शनकैः खे ।
तत्र कालगणकेन नियुक्ता
रात्रिमानवटिकेव विभाति ॥

राजानकानन्दकम्ब.

1986

आकाशवापीसितपुण्डरीकं
शाणोपलं मन्मथसायकानाम् ।
पश्योदितं शारदमुत्पलाक्षि
संध्याङ्गनाकन्दुकमिन्दुबिम्बम् ॥

1987

दृष्टे चन्द्रमसि प्रलूनतमसि व्योमाङ्गणस्थेयसि
स्फूर्जन्निर्मलतेजसि त्वाग्रि गते दूरं निजप्रेयसि ।
भासः कैरवकोरकीयति मुखं तस्याः सरोजीयति
क्षीरोदीयति मन्मथो मृगदृशो हृच्चन्द्रकान्तीयति ॥

कथोरपि.

1988

एतत्प्रचण्डि समुदेत्यकलङ्कमूर्ति
कल्माषिताम्बरतलं ग्रहचक्रवालम् ।
सूर्येन्दुसंपुटसमुद्रकवाटकोष-
विश्लेषकीर्णनवरत्नकलापकान्ति ॥

1989

लावण्यकान्तिविसरामृतवाञ्छयेव
बिभ्रत्सुधानिकरनिर्भरतामपीन्दुः ।
छायाछलेन निपपात वधूकपोले
संतोषभाग्भवति को गुणवान्गुणेषु ॥

1990

कर्णेवतंसयितुमर्पयितुं शिखास्तु
मार्दुं रतिभ्रमजलं चषके निधातुम् ।
कण्ठे गुणं रचयितुं वलयान्विधातुं
स्त्रीणां मनोतिलुभे शशिनः करेषु ॥

भट्टहरिभूतस्व.

1991

उत्कूजति भ्रमति रोदिति रारटीति
पद्मानि चोत्क्षिपति चञ्चुपुटेन दूरम् ।
तोये निमज्जति शशाङ्कमुदीक्षते च
कष्टं प्रियाविरहितो निशि चक्रवाकः ॥

1992

चिन्ताकुलः सहचरीविरहार्द्रशोकः
स्वच्छायया च दयितेति कृतप्रलापः ।
त्यक्तस्तयापि विरहाच्चपलोर्मिवेगा-
दालम्बनान्यपि विधिर्विधुरो निहन्ति ॥

कयोरपि.

1993

त्रिनयनजटावल्लीपुष्पं मनोभवकार्मुकं
महकिसलयं संध्यानारीनितम्बनखक्षतम् ।
तिमिराभिदुरं व्योमः शृङ्गं निशावदनस्मितं
प्रतिपदि नवस्येन्दोर्बिम्बं सुखोदयमस्तु वः ॥

फलगुहस्तिन्याः.

1994

कपोले मार्जारः पय इति करंल्लेढि शशिन-
स्तरुच्छिद्रप्रोतान्विसमिति करी संकलयति ।
रतान्ते तल्पस्थान्हरति वनिताप्यंशुकमिति
प्रभामत्तश्चन्द्रो जगदिदमहो विप्लवयति ॥

भासस्य.

1995

छायामम्भसि विप्रयोगकृपणः स्वां मन्यमानः प्रियां
चक्राहो वदनाद्विसाङ्कुरमभिप्रेर्याननेस्यास्ततः ।
दृष्टाम्बुप्लुतमेतयेरितमिति प्रीतस्तमेवादश-
व्यामूढः परमार्थ एव सुतरां लोकः सुखी नेतरः ॥

प्रियमुख्यस्य.

1996

अत्यन्तोन्नतपूर्वपर्वतमहापीठे हरस्पर्धया
बुरोदञ्चितधूमसंनिभतमस्तारास्फुलिङ्गाकुलम् ।
नूनं पञ्चशरोकरोच्छशिमिषात्स्वं ज्वाललिङ्गं यतो
गर्वाच्छर्वपरान्दहेन्मुनिवरान्सर्वानखर्वांशुभिः ॥

शरीफस्य.

1997

इदं व्योमसरोमध्ये भाति चन्द्रसितोत्पलम् ।
मलिनोन्तर्गतो यत्र कलङ्को भ्रमरायते ॥

पं० श्रीबकस्य.

1998

ताराप्रसूननिचयेन निशा स्मरस्य
 पूजां विधाय गगनाङ्गणपीठपृष्ठे ।
 ज्योत्स्नाञ्जलेन किरतीन्दुसमुद्रिकाया
 निःशेषकामुकवशीकृतिचूर्णमुष्टीः ॥

1999

जटाभाभिर्भाभिः करधृतकलङ्काक्षवलयो
 वियोगिन्यापत्तेर्गिव कलितवैराग्यविशदः ।
 परिप्रेक्षुत्तारापरिकरकपालाञ्चिततले
 शशी भस्मापाण्डुः पितृवन इव व्योम्नि चरति ॥

2000

मन्येस्तं समये प्रविश्य सहसा वारां निधेरन्तरं
 चन्द्रच्छद्मसमाश्रितः पुनरयं चण्डांशुरेवोद्वतः ।
 येनौर्वानलसंगमाद्दशगुणीभूतप्रतापोद्गमो
 मध्येङ्गारकलङ्कितो विरहिणां दग्धुं मनांस्युद्वतः ॥

एते भर्तृसारस्वतस्य.

2001

सौधस्कन्धतलानि दीपपटलैः कम्पेन पाण्डुध्वजा
 हंसाः पक्षविधूननेन मृदुना निद्रान्तनादेन च ।
 लक्ष्यन्ते कुमुदानि पट्टदरुतैरुत्सर्पिगन्धेन च
 क्षुभ्यत्क्षीरपयोधिपूरसदृशे जाते शशाङ्कोदये ॥

2002

कैलासायितमद्रिभिर्विडपिभिः श्वेतातपत्रायितं
 मृत्पङ्केन दधीयितं जलनिधेर्दुग्धायितं वारिभिः ।
 मुक्ताहारलतायितं व्रततिभिः शङ्खायितं श्रीफलैः
 श्वेतद्वीपजनायितं जनपदैर्जाते शशाङ्कोदये ॥

एतौ भट्टत्रिविक्रमस्य.

2003

विश्लिष्टोन्विष्य सर्वाः कमलवनभुवश्चक्रवाको वराको
भ्रान्तो रक्तोत्पलिन्यां द्रवदहन इति त्यक्तदेहः पपात ।
यावत्तत्रैव शोकात्प्रथमनिपतितां प्रेक्षते चक्रवाकी-
मन्योन्यस्नेहवृद्धिं प्रकटयति विधिः प्रायशः पुण्यभाजाम् ॥

2004

प्रथममरुणच्छायस्तावत्ततः कनकाकृतिः
प्रभवति ततो ध्वान्तक्षोदक्षमः क्षणदामुखे ।
तदनु विरहोत्ताम्यत्तन्वीकपोलतलद्युतिः
सरसविसिनीकन्दच्छेदच्छविर्मुगलाञ्छनः ॥

कयोरपि.

2005

लक्ष्मीक्रीडातडागो रतिधवलगृहं दर्पणो दिग्वधूनां
पुष्पं दयामालतायास्त्रिभुवनविजये मन्मथस्यातपत्रम् ।
पिण्डीभृतं स्मरस्य स्मितममरसरित्पुण्डरीकं मृगाङ्गो
ज्योत्स्नापीयूषवापी जयति सितवृषस्तारकागोकुलस्य ॥

कस्यापि.

2006

अरोदि मधुपैर्भृशं कमलमालया मीलितं
व्यकम्पि जलवीचिभिर्विदलितं मुखं कैरवैः ।
विलोक्य रजनौ हृदे विरहिकोकशोकं घनं
परव्यसनकातराः किमिव कुर्वते साधवः ॥

पं ० श्रीवक्तस्य.

अथ पानकेलिः

2007

बहुविकृतगाढरागं विलासवैदग्ध्यचेष्टिताचार्यः ।
नयति मधु प्रियवदने यौवनमिव जीवलोकेस्मिन् ॥

कस्यापि.

2008

क्रान्तकान्तवदनप्रतिबिम्बे
 भग्नबालसहकारसुगन्धौ ।
 स्वादुनि प्रणदितालिनि शीते
 निर्व्ववार मधुनीन्द्रियवर्गः ॥

माघस्य.

2009

मा गमन्मदविमूढधियो नः
 प्रोज्झ्य रन्तुमिति शङ्कितनाथाः ।
 योषितो न मदिरां भृशमीषुः
 प्रेम पश्यति भयान्यपदेपि ॥

2010

अन्ययान्यवनितागतचित्तं
 चित्तनाथमभिशाङ्कितवत्या ।
 पीतभूरिसुरयापि न मेदे
 निर्व्वृतिर्हि मनसो मदहेतुः ॥

2011

अप्रसन्नमपराद्धरि पत्यौ
 कोपदीप्तमुररीकृतधैर्यम् ।
 क्षालितं नु शमितं नु वधूनां
 द्रावितं नु हृदयं मधुवारैः ॥

2012

प्राप्यते गुणवतापि गुणानां
 व्यक्तमाश्रयवशेन विशेषः ।
 तत्तथाहि दयिताननदत्तं
 व्यानशे मधु रसातिशयेन ॥

2013

विम्बितं भृतपरिस्रुति जान-
न्भाजने जलजमित्यबलायाः ।
ब्रानुमक्षि मधुपः पतति स्म
भ्रान्तिभाजि भवति क विवेकः ॥

अस्यैव.

2014

सागसि प्रियतमे कृतकोपा
याङ्घ्रियुग्मपतितेपि न तुष्टा ।
सैव मद्यपरिलुप्तविवेका
तं तथैव परितोषयति स्म ॥

नमजितः.

2015

कामिनीवदननिर्जितकान्तिः
शोभितुं नहि शशाक शशाङ्कः ।
लज्जयेव विमलं वपुराशुं
शीधुपूर्णचपकेषु ममज्ज ॥

भागवेः.

2016

मूर्तिमन्तमिव रागरसौघं
ते परस्परसमर्पितवक्त्राः ।
आननासत्रमिषेण तदानी-
मक्षिपन्त हृदयेषु युवानः ॥

2017

अर्धपीतमदिरा मणिपारी
शोभतां कथमितीव तरुण्या ।
चुम्बितैरधिकपाटलभासा
पूरिताधरमयृग्वभरेण ॥

ततो जयमाधवस्य.

2018

कान्तानवाधररसामृततृणयेव
 बिम्बं पपात शशिनो मधुभाजने यत् ।
 निःशेषिते मधुनि लाज्जितचित्तवृत्ति
 नत्तन्मुखावजितकान्तितयेव नष्टम् ॥

विभाकरवर्मणः.

2019

मधुरद्विरेफरणिताभिमन्त्रितं
 धृतमानखण्डननिर्गलस्थिति ।
 मदनस्य बाहणमिवास्त्रमाबभौ
 हृदयं विशन्मधु विमुग्धचक्षुषाम् ॥

2020

संक्रान्तमाननमवेक्ष्य मृगायताक्ष्याः
 पर्याचलन्नयनमासवपूरितायाम् ।
 सेन्दीवरं कमलमित्यवमन्य दूरा-
 द्भृङ्गो ममज्ज सहसैव यथार्थनामा ॥

प्रचण्डमाधवस्य.

2021

प्रत्ययदन्तपदलमनिशातमद्य-
 संतापिताधरदला दयितस्य कान्ता ।
 भ्रूक्षेपनेत्रवलनाकरकम्पमन्द-
 सीत्कारविभ्रममुखा सुतरां बभूव ॥

लोटकस्य.

2022

पीतस्तुषारकिरणो मधुनैव सार्ध-
 मन्तः प्रविश्य चषकप्रतिबिम्बवर्ती ।
 मानान्धकारमपि मानवतीजनस्य
 नूनं बिभेद यदसौ प्रससाद सद्यः ॥

रत्नाकरस्य.

2023

ननशातकौम्भकलशीमुखाच्च्युतं
वलमानमयकरभाजि कुन्तले ।
सुतनोर्मुखामृतरुचेरुपेयुषो
व्याधित प्रदक्षिणमिवान्तिके मधु ॥

मद्वक्त्रम्

अथ परस्परचाटवः

तत्र

प्रियाविषये तावत्

2024

त्वां कृत्वोपरतो मन्ये रूपकर्ता स विश्वकृत् ।
नहि रूपोपमा त्वन्या तवास्ति शुभदर्शने ॥

भगवद्वाल्मीकिमुने .

2025

मुग्धे धानुष्कता केयमपूर्वा तव वृद्धये ।
यया विध्यसि चेतांसि गुणैरेव न सायकैः ॥

2026

मुग्धे न पार्यसे दातुमदत्तं नोपतिष्ठति ।
अस्थास्नु यौवनमिदं कथमेतद्भविष्यति ॥

2027

प्रविशामि किमङ्गेषु भवतीं निगरामि किम् ।
चिरेण गतलब्धासि न जाने करवाणि किम् ॥

2028

उदयगिरिमूर्धगोथं त्वद्वदनापहतक्रान्तिसर्वस्वः ।
फुत्कर्तुमिवोर्ध्वकरः स्थितः पुरस्तान्निशानाथः ॥

श्रीनरप्रेमम्.

2029

अन्यतो नय मुहूर्तमाननं
चन्द्र एष सरले कलामयः ।
मा कदाचन कपोलयोर्मलं
संक्रमय्य समतां स नेष्यति ॥

मञ्जीरस्य.

2030

शिखरिणि क्व नु नाम कियच्चिरं
किमभिधानमसावकरोत्तपः ।
तरुणि येन तवाधरपाटलं
दशति बिम्बफलं शुकशावकः ॥

कस्यापि.

2031

लावण्यकान्तिपरिपूरितदिङ्मुखेस्मि-
न्स्मेरेधुना तव मुखे तरलायताक्षि ।
क्षोभं यदेति न मनागपि तेन मन्ये
सुव्यक्तमेव जलराशिरयं पयोधिः ॥

जयवर्धनस्य.

2032

अद्भुभिरशुभं त्यक्त्वा देहं निजं किल योगवि-
द्विशति विशदं ज्ञानालोकात्परस्य कलेवरम् ।
नयनविवरैः सूक्ष्मैः साक्षादहो तव नैपुणं
विशसि हृदयं द्रष्टुं स्पष्टं वहिश्च विचेष्टसे ॥

2033

विसृज दयिते हासज्योत्स्नां निमीलतु पङ्कजं
विकिर नयने भ्रष्टच्छायं भवत्वसितोत्पलम् ।
वद सुवदने लज्जामूका भवत्वपि कोकिला
परपरिभवो मानस्थाने न मानिनि सद्यते ॥

कयोरपि.

2034

खेदाय स्तनभार एष किमु ते मध्यस्य हारोपर-
स्ताम्यत्यूरुयुगं नितम्बभरतः काञ्च्यानया किं पुनः ।
शक्तिः पादयुगस्य नोरुयुगलं वोढुं कुतो नूपुरौ
स्वाङ्गैरेव विभूषितासि वहसि क्लेशाय किं मण्डनम् ॥

2035

प्रसीद गतिरुज्ज्वलतां व्रजतु राजहंसी सुखं
स्मितं च परिमुच्यतां स्फुरतु कुन्दपुष्पप्रभा ।
निमीलय विलोचने भवतु हारि कर्णोत्पलं
करस्थगितमाननं कुरु विभातु चन्द्रोदयः ॥

चन्द्रोदयस्य

2036

माने मौनमयं विषाण्डु विरहे रम्योक्ति नर्मण्यपि
कोपे सस्फुरिताधरं निधुवने तत्तद्विलासोद्भवम् ।

तैस्तैः सुन्दरि चेष्टितैर्मुखमिदं कान्तिं न कां दास्यति ॥

भागवतवल्लटस्य.

2037

फुल्लेन्दीवरशङ्कया नयनयोर्वन्धूकबुद्ध्याधरे
पाण्योः पद्माधिया मधूककुसुमभ्रान्त्या तथा गण्डयोः ।
लीयन्ते कवरीषु बान्धवजनप्रीतिप्रबद्धस्पृहा
दुर्वारा मधुपाः कियन्ति भवती स्थानानि रक्षिष्यन्ति ॥

कस्यापि.

अथ प्रियविषये

2038

न जाने संमुखायाते प्रियाणि वदति प्रिये ।
सर्वाण्यङ्गानि किं यान्तु नेत्रतामुत कर्णताम् ॥

कस्यापि.

2039

सत्यमाचक्ष्व किं नाथ तवैतद्भुवि चेष्टितम् ।
श्रुतः सुखकरो दृष्टो मनोमोहावहोसि यत् ॥

2040

शूरोसि नूनमुदितः पुरतो यदारा-
नारीजनस्य हृदयाम्बुरुहप्रबोधम् ।
धत्से निशाततरबाण उदमधन्वा
कामः पदातिरिति तावक एष हन्ति ॥

कव्यदस्य.

2041

खरघनमपि दृष्टं व्योम सोढाः समीराः
शिखिकुलकलवाचां श्रोत्रमासीन्निवासः ।
असुसम न मृताहं त्वद्वियोगेपि जाते
तव घनपरिरम्भप्रार्थनाशावशेन ॥

हरगणस्य.

अथ सुरतारम्भः

2042

वल्लभागमनानन्दनिर्भरे हृदये सति ।
वद कुत्रावकाशोस्ति मानस्य मम सांप्रतम् ॥

2043

संकेतकालमनसं विटं ज्ञात्वा विदग्धया ।
हसन्नेत्रार्पिताकूतं लीलापद्मं निमीलितम् ॥

कयोरपि.

2044

अन्तःस्थसुरतारम्भाभिलाषमपि गोपयत् ।
अन्योन्यं मिथुनं वेत्ति नेत्रे दृष्ट्वैव चञ्चले ॥

कव्यदस्य.

2045

अनुदिनमभ्यासदृढैः सोढुं दीर्घोपि शक्यते विरहः ।
प्रत्यासन्नसमागममुहूर्तविघ्नोपि दुर्विषहः ॥

श्रीमयूरस्य.

2046

गुर्वन्तिके ह्रिया पूर्वं संज्ञयार्थावबोधनम् ।
करोति पत्युर्युवतिरथ शब्दानुशासनम् ॥

प^० पाजकस्य.

2047

दूरादुत्कण्ठन्ते दयितजनसंनिधौ तु लज्जन्ते ।
त्रस्यन्ति कम्पमानाः शयनीये नवपरिणया बध्वः ॥

रुद्रस्य.

2048

अक्षदेवनपणीकृतेधरे
कान्तयोर्जयपराजये सति ।
अत्र वक्तुं यदि वेत्ति मन्मथः
कस्तयोर्जयति जीयतेथवा ॥

जयवर्धनस्य.

2049

प्रेयसि प्रणयलालनापरे
नीविवन्धमथ मोक्तुमिच्छति ।
निर्गते परिजने नतभ्रुवो
लज्जयेव निरगामि लज्जया ॥

वल्लभस्य.

2050

उत्पादयन्ती सुरतस्य विघ्नं
परस्परालापसुखं हरन्ती ।
संरागिणः कामिजनस्य गाढ-
मदगोर्ललम्बे सहसैव निद्रा ॥

2051

अनिरीक्षणमेव दृष्टिरार्द्रा
परिहासालपनानि मौनमेव ।
अवधीरणमेव चाभियोगो
त्रिनिगूढोपि हि लक्ष्यतेनुरागः ।'

2052

अवचनं वचनं गुरुसंनिधा-
वनवलोकनमेव विलोकनम् ।
अवयवावरणं हि यदंशुक-
व्यतिकरेण तदङ्गसमर्पणम् ॥

वामनस्वामिनः.

2053

कंचित्क्षणं ननु सहस्रं विमुञ्च वासो
जागर्त्ययं परिजनो धिगपत्रपोसि ।
एषोज्ज्वलिः शमय दीपमिति प्रियाया
वाचो रतादपि परां मुदमावहन्ति ॥

राजपुत्रपर्वटः.

2054

उत्साहिता सकलशीधुमदेन वक्तु-
मर्धोदिते नववधूर्वलम्बितह्रीः ।
आलीजनेष्वनुपसंहतवाक्यशेषा
भर्तृश्चकार सविशेषकुतूहलित्वम् ।

रत्नाकरस्य.

2055

कलहकलया यत्संधृत्यै त्रपावनतानना
विहितपुलकोद्भेदं सुभृश्चकर्ष न कञ्चुकम् ।
दयितमभितस्तामुत्कण्ठां विवत्रुरनन्तरं
झटिति सकलाखुट्यत्पान्ताः स्तनांशुकसंधयः ॥

2056

पटालग्रे पत्न्यौ नमयति मुखं जातविनया
हठाश्लेषं वाञ्छत्यपहरति गात्राणि निभृतम् ।
न शक्नोत्याख्यातुं स्मितमुखसखीदत्तनयना
ह्रिया ताम्यत्यन्तः प्रथमपरिहासे नववधूः ॥

अमरकव्य.

2057

स्मररसनदीपूरेणोढाः पुनर्गुरुसेतुभि-
र्यदभिविधृता दुःखं तिष्ठन्त्यपूर्णमनोरथाः ।
तदपि लिखितप्रख्यैरङ्गैः परस्परमुन्मुखा
नयननलिनीनालानीतं पिबन्ति रसं प्रियाः ॥

नरसिंहकव्य.

2058

प्रणयविशदां दृष्टिं वक्त्रे ददाति न शङ्किता
घटयति घनं कण्ठाश्लेषं न सान्द्रपयोधरा ।
वदति बहुशो गच्छामीति प्रयत्नधृताप्यहो
रमयतितरां संकेतस्था तथापि हि कामिनी ॥

श्रीहर्षदेवकव्य.

2059

मुहुरविशदा विस्मभार्द्रा मुहुः स्मृतमन्यवो
मुहुरसरलाः प्रेमप्रह्ला मुहुर्मुहुरस्थिराः ।
वितथशपथोपालम्भाङ्का मुहुर्मधुरा मुहुः
परिववृधिरे निष्पर्यन्ता मिथो मिथुनोक्तयः ॥

2060

प्रथमजनिते मन्यौ बाला विकारमजानती
कितवचरितेनारोप्याङ्कं विनम्रमुखैव सा ।
त्रिबुक्कमलकं चोच्चम्योच्चैरकृत्रिमविभ्रमा
नयनसलिलस्यन्दिन्योष्ठे रुदत्यपि चुम्बिता ॥

कयोरपि.

2061

हरति सुचिरं गाढाश्लेषे यदङ्गकमाकुला
 स्थगयति तथा यत्पाणिभ्यां मुखं परिचुम्बने ।
 यदतिबहुशः पृष्टा किञ्चिद्वदत्यपरिस्फुटं
 रमयतितरां तेनैवासौ मनोभिनवा वधूः ॥

रुद्रटस्य.

2062

समजनि न तत्प्रेम त्यक्तं यदीपदपीर्ष्या
 स्मरसुखसखी नासात्रीर्ष्या विना कलहेन या ।
 न खलु कलहः सोन्योन्यं यः प्रसादनवर्जितः
 प्रसदनविधिर्नासौ बाला न येन विलिल्यरे ॥

शिवस्वामिनः.

2063

चिरविरहिणोरुत्कण्ठात्यर्था श्रुतीकृतगात्रयो-
 र्नवमिव जगज्जातं भृशश्चिरादभिनन्दतोः ।
 कथमपि दिने दीर्घे याते निशामधिरूढयोः
 प्रसरति कथा यूनोर्बद्धी यथा न तथा रतिः ॥

कस्यापि.

2064

क्वचिदपरिस्फुटं क्वचिदलब्धविलासरसं
 क्वचिदसमञ्जसोक्तिमधुरस्मितपल्लवितम् ।
 रहसि मृगीदृशः सरसपेशलहावकथा-
 ललितपदाक्षरं किमपि हारि समुल्लपितम् ॥

लहकस्य.

2065

आनन्दोद्भूतबाष्पपूरपिहितं चक्षुः क्षमं नेक्षितुं
 बाहू सीदत एव कम्पविधुरौ शक्तौ न कण्ठग्रहे ।
 वाणी साध्वसगद्गदाक्षरपदा संक्षोभलोऽलं मनो
 यत्सत्यं प्रियसंगमोपि सुचिरादादौ वियोगायते ॥

श्रीडामरस्य.

2066

यत्नात्संगममिच्छतोः प्रतिदिनं दूतीकृताश्वासयो-
रन्योन्यं परिशुष्यतोर्नवरतप्राप्तिस्पृहां तन्वतोः ।
संकेतोन्मुखयोः कथं कथमपि प्राप्ते चिरात्संगमे
यत्सौख्यं नवरक्तयोस्तरुणयोस्तत्केन साम्यं व्रजेत् ॥

चूलितकस्य.

2067

लोलभ्रूलतया विपक्षदिगुपन्यासेवधूतं शिर-
स्तद्वृत्तान्तनिरीक्षणे कृतनमस्कारो विलक्षः स्थितः ।
कोपाताम्रकपोलकान्तिनि मुखे दृष्ट्या गतः पादयो-
रुत्सृष्टो गुरुसंनिधावपि विधिर्द्वाभ्यां न कालोचितः ॥

2068

अज्ञातागममीलिताक्षियुगलं किं त्वं मुधा तिष्ठसि
ज्ञातोसि प्रकटप्रकम्पपुलकैरङ्गैः स्फुटं मुग्धया ।
मुञ्चैनां जड किं न पश्यसि गलद्वाष्पाम्बुधौताननां
सख्यैवं गदिते विमुच्य रभसात्कण्डेवलग्नो युवा ॥

कयोरपि.

2069

दृष्ट्वैकासनसंस्थिते प्रियतमे पश्चादुपेत्यादरा-
देकस्या नयने निमील्य विहितक्रीडानुबन्धच्छलात् ।
तिर्यग्वर्तितकंधरः सपुलकः प्रेमोद्धसन्मानसः
सान्तर्हासलसत्कपोलफलको धूर्तोपरां चुम्बति ॥

अमरकस्य.

2070

सा यावन्ति पदान्यलीकपिशुनैरालीजनैः शिक्षिता
तावन्त्येव कृतागसो द्रुततरं व्याहृत्य पत्युः पुरः ।
प्रारब्धा परतो यथा मनसिजस्येच्छा तथा वर्तितुं
प्रेम्णो मौग्ध्यविभूषणस्य सहजः कोप्येष रम्यः क्रमः ॥

2071

स्वेदाम्भःकणिकाचितेपि वदने जातेपि रोमोदमे
 विस्त्रम्भेपि गुरौ पयोधरभरोत्कम्पे विवृद्धि गते ।
 दुर्वारस्मरनिर्भरेपि हृदये नैवाभियुक्तः प्रिय-
 स्तन्वङ्ग्याहठकेशकर्षणघनाश्लेषामृते लुब्धया ॥

कयोरपि.

2072

दृष्टा दृष्टिमधो ददाति कुरुते नालापमाभाषिता
 शय्यायां परिवृत्य तिष्ठति बलादालिङ्गिता वेपते ।
 निर्यान्तीषु सखीषु वासभवनान्निर्गन्तुमेवेहते
 जाता वामतयैव मेघ सुतरां प्रीत्यै नवोढा वधूः ॥

श्रीहर्षदेवस्य.

2073

सा गोत्रस्खलनं निशम्य सहसा तत्पूर्वमुत्कम्पिनी
 हे मातः कथितः प्रियाप्रियसखा प्रेमाशनिर्दारुणः ।
 एतच्छाद्यमुत प्रकादयमपरेणाकर्णितं वा भवे-
 दित्युद्दामविकल्पविघ्नितपतद्वाप्पोदकं रोदिति ॥

अर्भकस्य.

2074

धूर्तेन प्रथमं ह्रिया हतमुखी बाला नवोढा पुरः
 सख्याः सस्मितमुन्नमय्य वदनं कृच्छ्रात्क्षणं चुम्बिता ।
 भूयस्तां रुषितामिव स्मरतृषा शुष्यन्मुखीं वक्त्यसौ
 किं खिन्नास्यधरामृतं हतमिति प्राणाधिके गृह्यताम् ॥

2075

आयाते दायिते मरुस्थलभुवामुद्गीक्ष्य दुर्लङ्घ्यतां
 तन्वङ्ग्या परितोषवाष्पतरलामासज्य दृष्टिं मुखे ।
 दत्त्वा पीलुशभीकरीरकवलं स्वेनाञ्जलेनादरा-
 दुन्मृष्टं करभस्य केसरसटाभारावलग्नं रजः ॥

कयोरपि.

2076

आयातं दयिते मनोरथशतैर्नते कथंचिद्दिने
वैदग्ध्यापगमाज्जडे परिजने दीर्घा कथां कुर्वति ।
दग्धास्मीत्यभिधाय सत्वरपदं व्याधूय चीनांगुकं
तन्वङ्गुचा रतिलालसेन मनसा नीतः प्रदीपः शमम् ॥

अद्भुतफुल्लस्य.

2077

आयातो दयितस्तवेति वचसा न श्रद्धे भाषितं
चक्षुर्गोचरतां गतेपि सुमुखी भ्रान्तिं निजां मन्यते ।
कण्ठाश्लेषगतेपि शून्यहृदया स्वमान्तरं शङ्कते
वार्ता पृच्छति भर्तरि स्मितमुखी लज्जावती तुष्यति ॥

2078

सौत्कण्ठाकुलया दृशा समदनोज्जृम्भा विलासश्रिया
सत्रीडा वदनेन्दुना सपुलकोत्कम्पा स्तनाभ्यामसौ ।
साक्षेपा कृतकावलेपललितैर्लब्धे क्षणं वल्लभे
जाता प्रेममयीव संभृतरसस्पर्शानुबन्धे वधूः ॥

लहकस्य.

2079

गच्छेत्युन्नतयां भुवैव गदितं मन्दं वलन्त्या तया
तेनाप्यञ्चितलोचनद्वयपुटेनाज्ञा गृहीता शनैः ।
संकेताय वलदृशा पिशुनिता ज्ञाता च दिक्प्रेयसा
गूढः संगमनिश्चयो गुरुपुरोष्येवं युवभ्यां कृतः ॥

अमरकस्य.

2080

दूराज्जातविकल्पयोरभिमुखं विन्यस्यतोर्लोचने
लीलासत्वरवक्रयोश्च निकटे मन्दां गतिं कुर्वतोः ।
व्यावृत्तेक्षणव्रीक्षणालसपदं कृच्छादनिक्रामतो-
रौत्सुक्यं नवरक्तयोर्द्विगुणयत्यायामिता चर्मनः ॥

शम्भुकस्य.

2081

काञ्च्या गाढतरावबद्धवसनप्रान्ता किमर्थं पुन-
 र्मुग्धाक्षी स्वपितीति तत्परिजनं स्वैरं प्रिये पृच्छति ।
 मातः स्वप्नुमपीह वारयति मामित्याहितक्रोधया
 पर्यस्य स्वपनच्छलेन शयने दत्तोवकाशस्तया ॥

कस्यापि.

2082

गाढाश्लेषमपास्य कोलिकलहे तिर्यक्स्थिता मानिनी
 — — — — —

पश्चादुत्सुकया मनोरथविधिव्याजोल्लसच्चेतसा
 रक्षन्त्या निजगौरवं चतुरया भूयः समालिङ्गितः ॥

भट्टवल्लभस्य.

2083

आगत्य प्रणिपातसान्त्वितसखीदत्तान्तरे सागसि
 स्वैरं कुर्वति तल्पपार्श्वनिभृते धूर्तैङ्गसंवाहनम् ।
 ज्ञात्वा स्पर्शवशात्तया किल सखीभ्रान्त्या स्वमङ्गं शनैः
 खिन्नासीत्यभिधाय मीलितदृशा सानन्दमारोपितः ॥

2084

चक्षुःप्रीत्या प्रसक्ते मनसि परिचये चिन्त्यमानाभ्युपाये
 रागे याते गुरुत्वं प्रविकसति गिरां गोचरे दूतिकायाः ।
 आस्तां दूरेण तावत्सरभसदयितालिङ्गनानन्दलाभ-
 स्तद्वेहोपान्तरथ्याभ्रमणमपि परां निर्वृतिं संतनोति ॥

2085

पर्यावृत्तिश्लथाङ्गी प्रियशयनतटे मानिनी पृष्ठलभ्रे
 स्वैरं स्वैरं करेणानुसरति रमणे रोमवह्यालवालम् ।
 प्रेमस्वेदावगाढं विगलितरशना मन्युपूर्णा किलान्त-
 र्दीर्घोच्छ्वासच्छलेन श्लथयति चतुरा बन्धमर्धोरुकस्य ॥

एतं कंषामपि.

अथ सुरतकेलिः

2086

समादिष्टं शिष्टैरसममिह यन्निर्वृतिपदं
पुनर्दग्धोप्याशु प्रभवति यतो मन्मथतरुः ।
श्रुते यस्मिन्कामी भवति कृतकृत्यो रतिमुखे
स सीत्कारः पायादमृतविजयी सुन्दरदृशाम् ॥

सीत्काररत्नस्य.

2087

आस्तां दूरेण विश्लेषः प्रियामालिङ्गतो मम ।
स्वेदः किं न सरिन्नाथो रोमाञ्चः किं न पर्वतः ॥

2088

किं नु लीना विलीना नु सुप्ता किं नु मृता नु किम् ।
परिष्वक्तैव कुरुते सा मे शङ्काशतं प्रिया ॥

कस्यापि.

2089

इन्द्राय वीक्षमाणस्तन्मुखमास्वादयन्ननन्ताय ।
स्पृहयामि चाद्य दयितामालिङ्गन्कार्तवीर्याय ॥

कस्यापि.

2090

उन्नमय्य सकचग्रहमास्थं
चुम्बति प्रियतमे हठवृत्त्या ।
हुं ममेति वदनान्तरलीनं
जल्पितं जयति मानवतीनाम्

विज्ञाकायाः.

2091

वह्नेन परिचुम्बिताधरा
खण्डिता यदि न खण्डिता ततः ।
श्लिष्यतापि कुचयोर्निरन्तरं
पीडिता यदि न पीडिता ततः ॥

कस्यापि.

2092

पाणिपल्लवविधूनमन्तः
सीत्कृतानि नयनार्धनिमेषाः ।
योषितां रहसि गद्गदवाचा-
मल्लतामुपययुर्मदनस्य ॥

भारवेः.

2093

पाणिपल्लवयुगेन मुग्धया
यन्मुखं पिहितमंशुके हते ।
वल्लभेन सुरतेन तद्विया
शोकतां कथमियान्निशाकरः ॥

वल्लभदेवस्य.

2094

अम्बरं विनयतः प्रियपाणे-
र्योषितश्च करयोः कलहस्य ।
वारणामिव विधातुमभीक्ष्णं
कक्षयया च बलयैश्च शिशिञ्जे ॥

माघस्य.

2095

यदूरमुक्तविनयं यदनुष्ठितेच्छं
यन्निर्दयं यदसमाधि यदस्तलज्जम् ।
यद्रागनिघ्नहृदयं यदपोढधैर्यं
तत्तद्वभूव सुरतेषु गुणो न दोषः

भट्टपरिभूतस्य.

2096

स्वामिन्प्रभो प्रिय गृहाण परिष्वजस्व
किं किं शठोस्यकरुणः स्वसुखे स्थितोसि ।
ही दुःखयस्यलमलं विरमेति वाचः
स्त्रीणां भवन्ति सुरते प्रणयानुरूपाः ॥

भट्टकुमारस्य.

2097

दृशा सपदि मीलितं दशनरोचिषा निर्गतं
करेण परिवेपितं वलयकैरथाक्रन्दितम् ।
प्रियैः समदयोषितां ननु विखण्ड्यमानेधरे
परव्यसनकातराः किमिव कुर्वते साधवः ॥

कस्यापि.

2098

वदनशशिनः स्पर्शे शीतादिवागतवेपथुः
स्तनयुगलके भ्रान्त्वा तुङ्गे निलीन इव भ्रमान् ।
ज्वलितमदनाङ्गारे तन्व्यास्ततो जघनस्थले
सपुलकजलः पत्युः पाणिर्विलीन इवाभवत् ॥

2099

किमु परिगता भर्त्रा तप्तद्विलोहवदेकता-
मुत रमयितुः स्यूताङ्गेङ्गे शितैः स्मरसायकैः ।
विलयनमथ प्राप्ता रागोष्मभिर्मुहुडित्यहो
पतति भुजयोरन्त — — — न दीयते ॥

2100

वदननिहिते ताम्बूलांशे श्रिते रतिवीजतां
कुवलयदृशः प्रत्याजज्ञे स रागतरुस्तदा ।
किसलयरुचो यस्य छायामुपाश्रितयोस्तयो-
विषमविषमः कात्स्न्येनास्तं गतो विरहक्लमः ॥

2101

व्यसनमचलं यत्राचार्यो व्रतं विषयार्द्रता
सुहृदविनयो दासः प्रेषान्प्रभुर्मकरध्वजः ।
गृहमशिथिलाश्लेषा शय्या स्वरूपमभेदिता
रमणमिथुनान्यव्याख्येयां दशां त्रिजगाहिरे ॥

एते श्रीशिवश्यामेन .

2102

रतिकृति गते मायानिद्रां प्रवर्तितनुम्बना
 पुलकपयसा तत्त्वं मत्वा मुखादहतानना ।
 कृतकशयितो निग्राह्योसीत्युदीर्य कलं वधू-
 र्वाणितमधरं कृत्वा दन्तैरपूरयत स्पृहाम् ॥

2103

अनुनयगुरोर्गौंशीवन्धो मुखासत्रसंपदां
 शपथत्रिवरं विस्रब्धानां धियां प्रथमातिथिः ।
 अविनयवचोवाद्दस्थानं पुरंध्रिषु पप्रथे
 मदविलसितस्यैकाचार्यश्चिरं रतिविभ्रमः ॥

2104

पुरा निःस्पन्दानां तदनु लघुसंकोचनवतां
 ततश्चादीर्घाणां क्षणमधिकैतैर्दृश्यं गतवताम् ।
 स्फुरन्नद्यत्तारं क्रमविषमलेखामुपगतं
 मृगाक्षीणामक्ष्णां जयति सुरतारम्भलसितम् ॥

2105

करकिसलयं धुत्वा धुत्वा विमार्गति वाससी
 क्षिपति सुमनोमालाशेषं प्रदीपशिखां प्रति ।
 स्थगयति मुहुः पत्युर्नेत्रे विहस्य समाकुला
 सुरतविरतौ रम्या नारी पुनः पतिमाश्रिता ॥

एते केषामपि.

2106

सुरतविरतौ व्रीडावेशश्रमश्चयहस्तया
 रहसि गलितं तन्व्या प्राप्तुं न पारितमंशुकम् ।
 रतिरसजडैरङ्गैरङ्गं पिधातुमशक्त्या
 प्रियतमतनौ सर्वाङ्गीणं प्रविष्टमधृष्टया ॥

अमरकस्य.

2107

नैषा वेगं मृदुतरतनुस्तावकीनं विसोढुं
शक्ता मैनां चपल सुभृशं खेदयेन्दीवराक्षीम् ।
रत्यभ्यासं विदधत इव प्राणनाथस्य गत्वा
कर्णोपान्ते निभृतनिभृतं नूपुरं शंसतीव ॥

मूर्खस्य.

2108

याते गोत्रविपर्यये श्रुतिपथं शय्यागतायाश्चिरं
निर्ध्यातं परिवर्तनं हृदि पुनः प्रारब्धमङ्गीकृतम् ।
भूयस्तत्पकृतं कृतं च बलितक्षिप्रैकदोर्लेखया
मानिन्या न तु पारितः स्तनभरो नेतुं प्रियस्योरसः ॥

अमरुकस्य.

2109

तस्याः सान्द्रविलेपनस्तनयुगप्रक्षेपमुद्राङ्कितं
किं वक्षश्चरणानतिव्यतिकरव्याजेन गोपाय्यते ।
इत्युक्ते क्व तदित्युदीर्य सहसा तत्संप्रमार्ष्टुं मया
साश्लिष्टा रभसेन तत्सुखवशात्तस्याश्च तद्विस्मृतम् ॥

कस्यापि.

2110

अद्य द्यूतजिताधरग्रहविधावीशोसि तत्खण्डना-
दाधिक्ये वद को भवानिति मृषाकोपाञ्चितभूलतम् ।
सद्यः स्विन्नकरात्तकुन्तलकरायत्तीकृतस्यास्य मे
मुग्धाक्षी प्रतिकृत्य तत्कृतवती द्यूतेपि यन्नार्जितम् ॥

गोपादित्यस्य.

2111

दन्ताग्रग्रहणं करोति शनकैर्नैवाधरे खण्डनं
काण्डे श्लिष्यति निर्भरग्रहविधिं कर्तुं पुनः शङ्कते ।
तिष्ठत्येव रतान्तरेष्वभिमुखी नैवाभियुक्ते स्वयं
निष्प्रागल्भ्यतयैव बलभतरो यूनां नवोद्वाजनः ॥

श्रीडामरस्य

2112

एकस्मिञ्छयने पराङ्मुखतया वीतोत्तरं ताम्यतो-
रन्योन्यं हृदयस्थितेप्यनुनये संरक्ष्तोर्गौरवम् ।
दम्पत्योः शनकैरपाङ्गवलनामिश्रीभवच्चक्षुषो-
र्भग्नो मानकलिः सहासरभसव्यावृत्तकौतूहलः ॥

2113

शून्यं वासगृहं विलोक्य शयनादुत्थाय काचिच्छनै-
र्निद्राव्याजमुपागतस्य सुचिरं निर्वर्ण्य पत्युर्मुखम् ।
विश्रब्धं परिरभ्य जातपुलकामालोक्य गण्डस्थलीं
लज्जानम्रमुखी प्रियेण हसता बाला चिरं चुम्बिता ॥

2114

गाढालिङ्गनवामनीकृतकुचप्रोद्भिन्नरोमोद्गमा
सान्द्रस्नेहरसातिरेकविगलच्छ्रीमन्निजम्बाम्बरा ।
मा मा मानद मुञ्च मामलमिति क्षामाक्षरोह्यापिनी
सुप्ता किं नु मृता नु किं मनसि मे लीना विलीना नु किम् ॥

2115

अन्योन्यप्रकटानुरागरभसादुद्भूतरोमाञ्चयो-
रुत्कण्ठापरिखेददुःसहतया क्षामीभवद्वात्रयोः ।
नक्तं दैववशात्क्षणं गुरुजनात्स्वायत्ततां प्राप्नो-
र्यातो दुर्लभसंगमोत्सवविधिर्यूनोर्जनाख्येयताम् ॥

2116

निर्वृत्ते सुरतोत्सवे बहुविधे जातेधिकेङ्गुलमे
तल्पे स्वेदजलार्द्रचन्दनमये किञ्चिद्गृहीतेम्बरे ।
सान्द्रस्नेहवशाद्विशेषविषयव्यासङ्गजिज्ञात्मनो-
र्दम्पत्योः स्मरघस्मरातुरतया भूयोपि जाता स्पृहा ॥

एते केषांचिनः

2117

पिधत्ते द्वाःपट्टैः सितकरमथोत्तंसकुसुमै-
र्निरस्तैर्दीपार्चिः शमयति च लज्जापरवशा ।

प्रियेण प्रत्यङ्गं प्रणिहितदृशा वाससि हते
कथंकारं तारं परिहरति हारं नववधूः ॥

प० जगद्धरस्य.

2118

कुचस्पर्शाद्धर्षं हरति तदिमं मुञ्च गलतो
वदत्येवं कान्ते रतिरसरते ह्रीनतमुखी ।
प्रियं द्रष्टुं सोत्का प्रतिमितमुखं नायकमणौ
कथं कारं तारं परिहरति हारं नववधूः ॥

प० श्रीवक्त्रस्य

अथ विपरीतरतकेलिः

2119

विपरीतरतायासजनिताः स्वेदविन्दवः ।
पतन्तु तव गात्रेषु कामिनीवदनच्युताः ॥

कस्यापि.

2120

पततु तवोरसि सततं दयिताधम्मिल्लमल्लिकाप्रकरः ।
रतिरणरभसकचग्रहलुलितालकवल्लीपतितः ॥

भट्टबाणस्य.

2121

रत्नोत्कटोत्तमाङ्गी श्यामाथ विकञ्चुका तरुणी ।
पततु तवोरसि दयिता क्षुरिका भुजगी च शत्रूणाम् ॥

नमाचार्यस्य.

2122

भ्रूयते रश्नारात्रो विरतो नृपुण्ड्रनिः ।
कस्यैषा कृतपुण्यस्य कामिनी पुरुषायते ॥

कस्यापि.

2123

वैपरीत्यमतिनिन्द्यमनिष्टं
यद्विशुद्धमतयः कथयन्ति ।

सुभाषितावलि:

कामिनां निधुवनेषु तदेव
श्लाघ्यमित्यभिमतत्वमवाप ॥

सत्यदेवस्य.

2124

आहतं कुचतटेन तरुण्याः
साधु सोढममुनेति पपात ।
नुट्यतः प्रियतमोरसि हारा-
त्पुष्पवृष्टिरिव मौक्तिकवर्षः ॥

माघस्य.

2125

ऊरुमूलगतनेत्रयुगस्य
प्रेयसो रभसवेल्लितकेशी ।
चुम्बति स्म रतिकेलिविदग्धा
हावहारि वदनं दयितस्य ॥

जयमाधवस्य.

2126

नखदशननिपातजर्जराङ्गी
रतिकलहे परिपीडिता प्रहारैः ।
यदिह मरणमेव किं न याया-
द्यदि न पिबेदधरामृतं प्रियस्य ॥

क्षेमेन्द्रस्य.

2127

मुग्धे तवास्मि दयिता दयितो भव त्व-
मित्युक्तया नहि नहीति शिरो विधूय ।
स्वं स्वात्करान्मम करे बलयं क्षिपन्त्या
वाचं विनाभ्युपगमः कथितो मृगाक्ष्या ॥

2128

तन्नास्ति कारयति यन्न मनोभवस्य
सा शक्तिरप्रतिहता भुवने तथा हि ।

उद्धाटय पीवरपयोधरमण्डलाग्रं
वल्गन्ति माधव उपर्यवला अपीह ॥

शशिवर्धनस्य.

2129

त्रिरारूढप्रेमप्रणयपरिहासेन हतया
तदारब्धं तन्व्या न तु यदवलायाः समुचितम् ।
अनिर्व्यूढे तस्मिन्प्रकृतिसुकुमाराङ्गलतया
पुनर्लज्जालोलं मयि विनिहितं लोचनयुगम् ॥

2130

कथं न्वेषा तन्वी प्रकृतिसुकुमाराङ्गलतिका
प्रगल्भव्यापारं रतिकलहखेदं विषहते ।
नलिन्यास्तिग्मोपि प्रभवति सुखायैव सविता
प्रकृष्टे प्रेम्ण्येवं किमिव न सहन्ते युवतयः ॥

कस्यापि.

2131

क्वचित्ताम्बूलाक्तः क्वचिदगुरुपङ्काङ्कमलिनः
क्वचिच्चूर्णोद्गारी क्वचिदपि च सालक्तकपदः ।
वलीभङ्गाभोगेष्वालकपतिताकीर्णकुसुमः
स्त्रियाः सर्वावस्थं कथयति रतं प्रच्छदपटः ॥

2132

कार्या न प्रतिकूलता न च बहिर्गन्तव्यमस्माद्ब्रूहा-
त्कोपश्च क्षणमात्रमाहितरुषा कार्यः प्रणामावधिः ।
इत्येवं प्रमदाव्रतं यदि भवान्गृह्णाति नात्यन्तिकं
तत्राहं दयितोभवामि शठ हे कोपानुबन्धेन किम् ॥

केषामपि.

2133

पद्याश्लेषविशीर्णचन्दनरजःपुञ्जप्रसङ्गादियं
शय्या संप्रति कोमलाङ्गि परुषेत्यारोप्य मां वक्षसि ।

गाढोष्ठमहपूर्वमाकुलतया पादाग्रसंदंशके-
नाकृप्याम्बरमात्मनो यदुचितं धूर्तेन तत्प्रस्तुतम् ॥

अमरकस्य.

2134

शान्ते मन्मथसंगरे रणभृतां सत्कारमातन्वती
वासोदाज्जघनस्य पीनकुचयोर्हारं श्रुतौ कुण्डले ।
बिम्बोष्ठस्य च वीटिकां स्वनयना पाण्यो रणत्कङ्कणे
पद्मालम्बिनि केशपाशनित्रये युक्तो हि बन्धः कृतः ॥

कस्यापि.

2135

उपरि निपतितानां स्रस्तधम्मिल्लकानां
मुकुलितनयनानां किञ्चिदुन्मीलितानाम् ।
सुरतसमरखेदस्विन्नगण्डस्थलाना-
मधरमधु वधूनां भाग्यवन्तः पिबन्ति ॥

कस्यापि.

2136

चलत्कुचं व्याकुलकेशपाशं
स्विद्यन्मुखं स्वीकृतमन्दहासम् ।
पुण्यातिरेकात्पुरुषा लभन्ते
पुंभावमम्भोरुहलोचनानाम् ॥

2137

आदौ मज्जनचीरहारतिलकं नेत्राञ्जनं कुण्डले
नासामौक्तिककेशपाशरचना सत्कञ्चुकं नूपुरौ ।
सौगन्ध्यं करकङ्कणं चरणयो रागो रणन्मेखला
ताम्बूलं करदर्पणं चतुरता शृङ्गारकाः षोडश ॥

2138

इक्षोर्विकारा मतयः कवीनां
गवां रसो बालकचेष्टितानि ।

ताम्बूलमग्न्यं युवतेः कटाक्षा
एतान्यहो शक्र न सन्ति नाके ॥

केशामपि.

अथ सुरतनिवृत्तिः

2139

पीतौष्ठरागाणि हताञ्जनानि
भास्वन्ति लोलैरलकैर्मुखानि ।
प्रातः कृतार्थानि यथा विरेजु-
स्तथा न पूर्वैश्चुरलंकृतानि ॥

भर्तृस्वामिनः.

2140

मयाङ्गमानीय विमर्दविक्रवा
पटान्तलीलाव्यजनेन वीजिता ।
तयापि सानन्दजलार्द्रगण्डया
निरीक्ष्य तुष्ट्या पुनरस्मि चुम्बितः ॥

2141

सत्यं तथा न विदितः सुरतोपचारः
सज्जन्ति येन पुरुषा इह कामिनीनाम् ।
दत्तः करश्च दयितेन ममोपनाभि
सख्यै शपामि यदि किञ्चिदपि स्मरामि ॥

2142

धन्यासि या कथयसि प्रियसंगमेपि
विस्रग्धचाटुकशतानि रतान्तरेषु ।
नीवीं प्रति प्रणिहितश्च करः प्रियेण
सख्यै शपामि यदि किञ्चिदपि स्मरामि ॥

2143

क्षिष्टः कण्ठे किमिति न मया मूढया प्राणनाथ-
 शुम्बत्यस्मिन्वदनविकृतिः किं कृता किं न दृष्टः ।
 नोक्तः कस्मादिति नववधूश्चेष्टितं चिन्तयन्ती
 पश्चात्तापं वहति तरुणे प्रेम्णि जाता रसज्ञा ॥

2144

दूरारूढप्रणयमधुरप्रेमगर्भोक्तिभाजां
 गाढाश्लेषव्यतिकरधृतैकात्म्यसंभावनानाम् ।
 अव्युच्छिन्नाधरमधुरसासारके प्रार्थये त्वां
 यूनां मा भूद्भगवति निशे संगमे ते प्रभातम् ॥

केशामपि.

2145

सख्यस्तानि वचांसि यानि बहुशोधीतानि युष्मन्मुखा-
 इक्षयेहं बहुशिक्षिता क्षणमिति ध्यात्वापि मौनं श्रिता ।
 धूर्तेनैत्य च मण्डलीकृतकुचं गाढं परिष्वज्य मां
 पीतान्येव सहाधरेण हसता वक्त्रस्थितान्येव मे ॥

अमरकस्य.

2146

कान्ते सागसि शापितेपि हि सखीवेषं विधायागते
 भ्रान्त्यालिङ्ग्य मया रहस्यमुदितं तत्संगमाकाङ्क्षया ।
 मुग्धे दुष्करमेतदित्यतितरामुद्गमहासं बला-
 दाकृष्य च्छलितास्मि तेन कितवेनेति प्रदोषागमे ॥

कस्यापि.

2147

कान्ते तल्पमुपागते विगलिता नीवी स्वयं बन्धना-
 त्तद्वासः श्रथमेखलं करधृतं किञ्चिन्नितम्बे स्थितम् ।
 एतावत्सखि वेक्षि केवलमहं तस्याङ्गसङ्गे पुनः
 कोसौ कास्मि रतं नु वा कथमिति स्वल्पापि मे न स्मृतिः ॥

अमरकस्य.

2148

तूष्णीमाःस्व हताशया सखि मया किं पृष्टया मा मुधा
मानं विस्मरणैकशीलहृदयां मां कारयेथाः पुनः ।
निर्लज्जेत्यपि नोदितोद्य स जनो यावत्समालिङ्गितः
पर्यालोचि न कीदृशी परिणतिः कोपस्य जाता मम ॥

2149

याता प्रातरयं चला च युवता मेघादयो दुःसहा
दृष्ट्वा प्रोषितभर्तृकामतितरां प्रोज्जृम्भते मन्मथः ।
सेवा हेतुरपि श्रियो न च तथा हीनस्य किंचित्सुख-
मित्यालोच्य जहाति काचिदबला प्राणान्प्रियस्योरसि ॥

2150

कृत्वा विग्रहमश्रुपातकलुषं शय्यासनादुत्थिता
क्रोधाच्चापि विघट्य गर्भभवनद्वारं रुषा प्रस्थिता
दृष्ट्वा चन्द्रमसं प्रभाविरहितं प्रत्यूषवाताहता
हा रात्रिस्त्वरिता गतेति पतिता कान्ता प्रियस्योरसि ॥

एते केषामपि.

2151

जाने कोपतरङ्गिताङ्गुलतिका तेनाहमालिङ्गिता
संस्पृष्टा कुचयोर्निरर्गलतया हारोपि पार्श्वे कृतः ।
एतावन्तु सखि स्मरामि यदतो वृत्तं परं तत्परं
धैर्यस्योद्वलनं शरीरशमनं ध्यात्वापि नो वेद्मि किम् ॥

2152

मूर्धाङ्गादितमीक्षते न नयनं तापे तनुः पच्यते
कम्पः सूचयतीव जीवगमनं मोहे मनो मज्जति ।
प्राग्जन्मार्जितकर्मणा बलवता कालेन कामेन वा
को जानाति स केन मे धृतिहरः कण्ठे भुजंगोर्पितः

एतौ क्षेमेन्द्रस्व.

अथ प्रभातवर्णनम्

2153

ततोरुणपरिस्पन्दमन्दीकृतवपुः शशी ।
दध्रे कामपरिक्षामकामिनीगण्डपाण्डुताम् ॥

भगवद्दाल्मीकिमुनेः.

2154

निशाङ्गना पश्यतो मे कृता हततमःपटा ।
पूष्णः करैरितीवेन्दुः प्रातर्विच्छायतामगात् ॥

पुण्यस्य.

2155

कुरुते यावदेवेन्दुर्दिनश्रीपरिचुम्बनम् ।
संप्राप्ते तत्पतौ तावत्पाण्डुच्छायस्तिरोदधे ॥

मुक्तिकोष्ठकस्य.

2156

व्योम्नः श्यामाविरहिणस्तारकाश्रुकणावली ।
बालमित्रकरोन्मृष्टा जगामादर्शनं शनैः ॥

क्षेमेन्द्रस्य.

2157

शिशिररुचिः सकलङ्को व्यर्थभिूतेषु पादपतनेषु ।
भालम्बतेम्बरान्ते यामिन्या यातुकामायाः ॥

2158

चन्दनं स्तनतटेधरबिम्बे
यावकं घनतरं च सपत्न्याः ।
प्रातरीक्ष्य कुपितापि मृगाक्षी
सागसि प्रियतमे परितुष्टा ॥

2159

इयं मयि प्रोषित एव संगता
हिमत्विषाम्भूकृतमण्डना सती ।

इतीर्ष्ययेव द्रुतमच्छिनद्गुषा
विचित्रताराभरणानि भास्करः ॥

केषामपि.

2160

विधाय संध्यां पुरतो विवस्वतः
सखीमिवेन्दूपपतिं मलीमसम् ।
द्रुतं नयन्त्या इव रात्रियोषितो
ररास रम्यं कलहंसनूपुरः ॥

हरिभट्टस्य.

2161

अभिनवं गलितांशुकदर्शितं
दधति यत्स्तनयोरुपरिस्थितम् ।
वसनमण्डलमण्डनमङ्गना-
स्तदधिकं प्रतिपक्षमनोज्वरम् ॥

भट्टकुमारस्य.

2162

किमपि कान्तभुजान्तरवर्तिनी
कृतवती यदियं कलभाषिणी ।
तदनुकृत्य गिरा गुरुसंनिधौ
ह्रियमनीयत शारिकया वधूः ॥

कस्यापि.

2163

उदयति विततोर्ध्वरश्मिरज्जा-
वहिमरुचौ हिमधाम्नि याति चास्तम् ।
वहति गिरिरयं विलम्बिघण्टा-
द्वयपरिवारितवारणेन्द्रलीलाम् ॥

घण्टामाघस्य.

2164

प्रभातवाताहतिकम्पिताकृतिः
कुमुद्वतीरेणुपिशङ्गविग्रहम् ।

निरास भृङ्गं कुपितेव पद्मिनी
न मानिनी संसहतेन्यसंगमम् ॥

भट्टेः.

2165

किं भूषणेन रचितेन हिरण्मयेन
किं रोचनादिरचितेन विशेषकेण ।
आर्द्राणि कुङ्कुमरुचीनि विलासिनीना-
मङ्गेषु किं नखपदानि न मण्डनानि ॥

भट्टकुमारस्य.

2166

एतन्नेरेन्द्रवृषभ क्षपया व्रजन्त्या
संरोपणार्थमिव गोपितमम्बुजेषु ।
उद्धाटयत्ययमशीतकरः करौघैः
पद्माकरात्तिमिरबीजमिवालिबृन्दम् ॥

जेन्दुकस्य.

2167

स्तनपरिसरभागे दूरमावर्तमानाः
स्फुटतनिमनि मध्ये किञ्चिदेव स्खलन्तः ।
ववुरलघुनितम्बाभोगरुद्धा वधूनां
निधुवनरसखेदच्छेदिनः प्राङ्गवाताः ॥

2168

दिशि दिशि मृगयन्ते बल्गुना घासमेते
मुहुरपगतनिद्राः सप्रयो हेषितेन ।
अयमपि च सरोधैः कामिभिः श्रूयमाणो
नदति मधुरतारं ताम्रचूडो विहंगः ॥

कयोरपि.

2169

जाताः पक्कपलाण्डुपाण्डुरमुखच्छायाकिरस्तारकाः
प्राचीमङ्कुरयन्ति किञ्चन रुचो राजीवजीवातवः ।

लूतातन्तुचितानवर्तुलमिदं बिम्बं दधञ्चुम्बति
प्रातः प्रोषितरोचिरम्बरतलादस्ताचलं चन्द्रमाः ॥

मुगरेः.

2170

सपदि कुमुदिनीभिर्मलितं हा क्षपापि
क्षयमगमदपेतास्तारकास्ताः समस्ताः ।
इति दायितकलत्रश्चिन्तयन्नङ्गमिन्दु-
र्वहति कृशमशेषं भ्रष्टशोभं शुचेव ॥

2171

नवनखपदमङ्गं गोपयस्यंशुकेन
स्थगयसि मुहुरोष्ठं पाणिना दन्तदष्टम् ।
प्रतिदिशमपरस्त्रीसङ्गशंसी विसर्प-
न्वद परिमलगन्धः केन शक्यो वरीतुम् ॥

2172

बहु जगद पुरस्तात्तस्य मत्ता किलाहं
चकर च किल चाटु प्रौढयोषिद्वदस्य ।
विदितमिति सखीभ्यो रात्रिवृत्तं विचिन्त्य
व्यपगतमदयाह्निं व्रीडितं मुग्धवध्वा ॥

2173

अविरतमभिरामा रागिणोः सर्वरात्रं
नवनिधुवनलीलाः कौतुकेनाभिवीक्ष्य ।
इदमुदवसितानामस्फुटालोकसंप-
न्नयनमिव सनिद्रं घूर्णते दैपमर्चिः ॥

2174

द्रुततरकरदक्षाः क्षिप्रवैशाखशैले
दधति दधनि धीरानारवान्वारिणीव ।
शशिनमिव सुरौघाः सारमुद्धर्तुमेते
कलशिमुदधिगुर्वी वल्लवा लोडयन्ति ॥

2175

अनुनयमगृहीत्वा व्याजसुप्ता पराची
रुतमथ कृकवाकोस्तारमाकर्ण्य काले ।
कथमपि परिवृत्ता निद्रयान्धा किल स्त्री
मुकुलितनयनैवाश्लिष्यति प्राणनाथम् ॥

2176

परिशिथिलितकर्णग्रीवमामीलिताक्षः
क्षणमयमनुभूय स्वप्नमूर्ध्वज्जुरेव ।
रिरसयिषति भूयः शष्पमग्रे विकीर्णं
पटुतरचपलौष्ठप्रस्फुरत्योथमश्वः ॥

2177

उदयमुदितदीप्रिर्याति यः संगतौ मे
पतति न वरमिन्दुः सोपरामेष गत्वा ।
स्मितरुचिरिव सद्यः साभ्यसूयं प्रभेति
स्फुरति रुचिरमेषा पूर्वकाष्ठाङ्गनायाः ॥

2178

दधदसकलमेकं खण्डितामानमद्भिः
श्रियमपरमपूर्णमुच्छ्वसद्भिः पलाशैः ।
कलरवमुपगीते षट्पदौघेन धत्तः
कुमुदकमलखण्डे तुल्यरूपामवस्थाम् ॥

2179

विकचकमलगन्धैरन्धयन्भृङ्गमालाः
सुरभितमकरन्दं मन्दमावाति वायुः ।
समदमदनमाद्यद्यौवनोद्दामरामा-
रमणरभसखेदस्वेदविच्छेददक्षः ॥

2180

नवकुमुदवनश्रीहासकेलिप्रसङ्गा-
दधिकरुचिरशेषामप्युषां जागरित्वा ।

अयमपरदिशोङ्गे मुञ्चति स्रस्तहस्तः
शिशयिषुरिव पाण्डुग्लानमात्मानमिन्दुः ॥

2181

विगततिमिरपङ्कः पश्यति व्योम याव-
दुवति विरहखिन्नः पक्षती यावदेव ।
रथचरणसमाहस्तावदौत्सुक्यनुज्ञा
सरिदपरतटान्तादागता चक्रवाकी ॥

2182

तदवितथमवादीर्यन्ममत्वं प्रियेति
प्रियजनपरिभुक्तं यद्गूलं दधानः ।
मदधिवसति मा गाः कामिनां मण्डनश्री-
व्रजति हि सफलत्वं वल्लभालोकेन ॥

2183

कृतगुरुतरहारच्छेदमालिङ्ग्य पत्न्यौ
परिशियिलितगात्रे गन्तुमापृच्छमाने ।
विगलितनवमुक्तास्थूलवाष्पाम्बुविन्दु
स्तनयुगमबलायास्तत्क्षणं रोदितीव ॥

2184

प्रतिशरणमशीर्णज्योतिरग्न्याहितानां
विधिविहितविरिधैः सामिधेनीरधीत्य ।
कृतगुरुदुरितौघध्वंसमध्वर्युर्वर्यै-
र्हृतमयमुपलीढे साधु सान्नाय्यमग्निः ॥

2185

विततपृथुवरत्रातुल्यरूपैर्मयूखैः
कलश इव महीयान्दिग्भिराकृष्यमाणः ।
कृतकलकलविड्ढालापकोलाहलाभि-
र्जलनिधिजलमध्यादेव उत्तार्यतेर्कः ॥

2186

क्षणमयमुपविष्टः क्षमातलन्यस्तपादः
 प्रणतिपरमवेक्ष्य प्रीतमह्नाय लोकम् ।
 भुवनतलमशेषं प्रत्यवेक्षिष्यन्मग्नः
 क्षितिधरतटपीठादुत्थितः सप्तसप्तिः ॥

2187

उदयशिखरिशृङ्गप्राङ्गणेष्वेव रिङ्ग-
 न्सकमलमुखहासं वीक्षितः अग्निनीभिः ।
 विततमृदुकराग्रः शब्दयन्त्या वयोभिः
 अरिप्लवति दिवोङ्गे हेलया बालसूर्यः ॥

2188

कुमुदवनमपश्चि श्रीमदम्भोजखण्डं
 त्यजाति मुदमुलूकः प्रीतिमांश्चक्रवाकः ।
 उदयति दिननाथो याति शीतांश्चुरस्तं
 हतविधिलसितानां ही विचित्रो विपाकः ॥

2189

क्षणमतुहिनधाम्नि प्रोष्य भूयः पुरस्ता-
 दुपगतवति पाणिग्राहवह्निवधूनाम् ।
 द्रुततरमुपयातः संसमानांश्चुकोसा-
 वुपपतिरिव नीचैः पश्चिमान्तेन चन्द्रः ॥

2190

प्रलयमाखिलतारालोकमह्नाय नीत्वा
 श्रियमनतिशयश्रीः सानुरागां दधानः ।
 गगनसलिलराशिं रात्रिकल्पवसाने
 मधुरिपुरिव भस्वानेष एकोपिशेते ॥

एते माघस्य.

2191

निर्यान्त्या रतिवैद्यमनः परिणतप्रायां विलोक्य क्षपां
 गाढालिङ्गनचुम्बनानि बहुशः कृत्वाप्यसंतुष्टया ।

एकं भूमितले निधाय चरणं तल्पेर्पयन्त्यापरं
बन्वङ्ग्या परिवर्तिताङ्गलतया प्रेयाँश्चिरं चुम्बितः ॥

कस्यापि-

2192

वरुणगृहिणीमाश्रमासादयन्तममुं रुची-
विचयसिचयांशंशभ्रंशक्रमेण निरंशुकम् ।
तुहिनमहसं पदयन्तीव प्रसादमिषादसौ
निजमुखमवः स्मेरं धत्ते हरेर्महिषी हरित् ॥

2193

रजनिवमथुपालेष्टाम्भःकणक्रमसंभृतैः
कुशकिसलयस्याच्चैरप्रेसरैरुदबिन्दुभिः ।
सुषिरकुशलेनाथःसूचीशिखाङ्गुरसंकरं
किमपि गमितान्वन्तर्मुक्ताफलान्यवमेनिरे ॥

2194

रविरुचिक्रचामोकारेषु स्फुटामलबिन्दुतां
गमयितुममूच्छीयन्ते विहायसि तारकाः ।
स्वरविरचनायासामुच्चैरुदात्ततया हताः
शिशिरमहसो बिम्बादस्मादसंशयमंशवः ॥

2195

अजति कुमुदे दृष्ट्वा मोहं दृशोरपिधायके
भवति च नले दूरं वारापवौ च हतौजसि ।
लघु रघुपतेर्जायां मायामयीमिव रावणि-
स्तिमिरचिकुरग्राहं रात्रिं हिनस्ति गभस्तिराट् ॥

2196

त्रिदशमिथुनक्रीडातल्पे विहायसि ग्राहते
निधुवनधुतस्रग्भागश्रीभरं ग्रहसंग्रहः ।
मृदुतरकराकरैस्तूलोत्करैरुदरंभरिः
परिहरति नाखण्डो गण्डोपशानविधां विधुः ॥

2197

दशशतत्रतुर्वेदीशाखाविवर्तनमूर्तयः
 सविधमधुनालंकुर्वन्ति ध्रुवं रविरश्मयः ।
 घदनकुहरेष्वधेतृणामयं यदुदञ्चति
 श्रुतिपदमयस्तेषामेव प्रतिध्वनिरध्वनि ॥

2198

नभसि महसां ध्वान्तध्वाङ्गप्रमापणपक्षिणा-
 मिह विहरणैः श्यैनपातां रवेरवधारयन् ।
 शशविशसनत्रासादाशामयाच्चरमां शशी
 तदधिगमनात्तारापारापतैरुदडीयत ॥

2199

प्रथममुपहृत्यार्थं तारैरखाण्डितलण्डुलै-
 स्तिमिरपरिपहूर्वापर्वावलीशवलीकृतैः ।
 अथ रविरुचां आसातिथ्यं नभः स्वविहारिभिः
 सृजति शिशिरक्षोदश्रेणीमयैरुदसक्तुभिः ॥

2200

अमुरहितमप्यादित्योत्थां विपत्तिमुपागतं
 दितिस्तुतगुरुः प्राणैर्योक्तं न किं कत्रवत्तमः ।
 पठति लुठतीं कण्ठे विद्यामयं मृतजीविनीं
 यदि न भजते संध्यामौनव्रतव्ययभीरुताम् ॥

2201

तटतरुखगश्रेणीसांराविणैरिव सांप्रतं
 सरसि विगलन्निद्रामुद्राजनिष्ट सरोजिनी ।
 अधरसुधया मध्ये मध्ये बधूमुखलब्धया
 धयति मधुपः स्वादुंकारं मधूनि सरोरुहाम् ॥

2202

तिमिरविरहात्पाण्डूयन्ते दिशः कृशतारकाः
 कमलहसितैः श्येनीवोन्नीयते सरसी न का ।

शरणमिलितध्वान्तध्वंसिप्रभादरधारणा-
द्गगनशिखरं नीलत्येकं निजैरयशोभरैः ॥

2203

जगति मिथुने चक्रावेव स्मरागमपारगौ
नवमिव मिथः संभुञ्जाते वियुज्य वियुज्य यौ ।
सततममृतादेवाहाराद्यदापदरोचकं
तदमृतमुजां भर्ता शंभुर्विषं बुभुजे विभुः ॥

2204

स्वमुकुलमयैर्नैत्रैरन्ध्रं भविष्णुतया जनः
किमु कुमुदिनीं दुर्व्याचष्टे रवेरनवेक्षिकाम् ।
लिखितपठिता राज्ञो दाराः कविप्रतिभासु ये
शृणुत शृणुतासूर्यपदया न सा किल भाविनी ॥

2205

घुसृणुमनःश्रेणीश्रीणामनादरिभिः सरः-
परिसरचरैर्भासां भर्तुः कुमारतैः करैः ।
अजनि जलजामोदानन्दोत्पत्तिष्णुमधुव्रता-
वलिशबलनाहुञ्जापुञ्जश्रियं गृहयालुभिः ॥

2206

दहनमविशद्दीप्तिर्यास्तं गते गतवासर-
प्रशमसमयप्राप्ते पत्यौ विवस्वति रागिणी ।
अधरभुवनात्सोद्धृत्यैषा हठात्तरणेः कृता-
मरपतिपुरप्राप्तिर्धत्ते सतीव्रतमूर्तिताम् ॥

2207

बुधजनकथा तथ्यैवेयं तनौ तनुजन्मनः
पितृशतिहरिद्वर्णाद्याहारजः किल कालिमा ।
शमनयमुनाक्रोडैः कालैरितस्तमसः पिबा-
दपि यदमलच्छायात्कायादभूयत भास्वतः ॥

2208

जलजभिदुरीभावं प्रेप्सुः करेण निपीडय-
त्यशिशिरकरस्ताराशङ्खप्रपञ्चविलोपकृत् ।
रजनिरमणस्यास्तक्षौणीधरार्धपिधावशा-
हधतमधुना बिम्बं कम्बुच्छिदाकरपन्नताम् ॥

2209

दिनमिव दिवाकीर्तिस्तीक्ष्णैः क्षुरैः सवितुः करै-
स्तिमिरकवरीलूनां कृत्वा निशां निरदीधरत् ।
स्फुरति परितः केशस्तोमैस्ततः पतयालुभि-
र्ध्रुवमधवलं तत्तच्छायच्छलादवनीतलम् ॥

2210

उडुपरिवृढः पत्या मुक्तां पुरा यदपीडय-
द्यदपि बिसिनीं भानोर्जायां जहास कुमुद्वती ।
तदुभयमतः शङ्के संकोचितं निजशङ्कया
प्रसरति रवौ कोपाटोपादिवारुणरोचिषि ॥

2211

यत्पाथोजविमुद्रणप्रकरणे निर्निद्रयत्यंशुमा-
न्दृष्टीः पूरयति स्म यज्जलरुहामक्ष्णा सहस्रं हरिः ।
साजात्यं सरसीरुहामपि दृशामप्यस्ति तद्वास्तवं
यन्मूलाद्रियतेतरां कवितृभिः पद्मोपमा चक्षुषः ॥

एते श्रीनैषधकथः.

2212

यद्रात्रौ रहसि व्यपेतविनयं वृत्तं रसात्कामिनो-
रन्योन्यं शयनीयमीहितरसावाभिप्रवृत्तस्पृहम् ।
तत्सानन्दमिलदृशोः कथमपि स्मृत्वा गुरूणां पुरो
हासोद्भेदनिरोधमन्यरमिलत्तारं कथंचित्स्थितम् ॥

अमरकव्य.

2213

रात्रावद्य ममानया निधुवनक्लान्तस्य साहायकं
साधीयो विहितं रसादिति पुरः सख्याः प्रिये जल्पति ।
किञ्चित्कोपमुपप्रददर्यं हसितं तन्व्या त्रपामन्थरं
हेलोल्लासितचञ्चुचञ्चलशिखारुद्धोन्नमद्वक्रया ॥

मल्लकरस्य.

2214

दम्पत्योर्निशि जल्पतोर्गृहशुकेनाकर्णितं यद्वच-
स्तत्प्रातर्गुरुसंनिधौ निगदतस्तस्यातिमात्रं वधूः ।
कर्णालम्बितपद्मरागशकलं विन्यस्य चञ्चवाः पुटे
व्रीडार्ता प्रकरोति दाडिमफलव्याजेन वाग्बन्धनम् ॥

कस्यापि.

2215

लाक्षालक्ष्म ललाटपट्टमभितः केयूरमुद्रा गले
वक्त्रे कज्जलकालिमा नयनयोस्ताम्बूलरागः परः ।
दृष्ट्वा कोपविधायि मण्डनमिदं प्रातश्चिरं प्रेयसो
लीलातामरसोदरे मृगदृशः श्वासाः समाप्तिं गताः ॥

साक्षिणात्यस्य कस्यापि.

2216

ज्वालौपम्यस्पृशि यदुषसि द्राव्यमागैरशेषै-
स्तारापुष्पैर्विरचितमदो मण्डलं चण्डरदमेः ।
शोणीभावं शमयितुमहो रात्रिसंदंशमध्ये
तत्कालाख्यः कलयति शनैरुन्नयँल्लोहकारः ॥

भर्तृसारस्वतस्य.

2217

विरलविरलीभूतास्ताराः कलाविव सज्जना
मन इव मुनेः सर्वत्रैव प्रसन्नमभून्नभः ।
व्यपसरति च ध्वान्तं चित्तात्सतामिव दुर्जनो
विगलति निशा क्षिप्रं लक्ष्मीर्निरुद्यमिनामिव ॥

2218

अभूत्प्राची पिङ्गा रसपतिरिव प्राश्य कनकं
गतच्छायश्चन्द्रो बुधजन इव ग्राम्यसदसि ।
क्षणात्क्षीणास्तारा नृपतय इवानुद्यमपरा
न दीपा राजन्ते द्रविणरहितानामिव गुणाः ॥

2219

प्राची माणिक्यशोणा कमलपरिषदामोचि संकोचमुद्रा
निद्रालुः कैरवाली सरसि सरसिका सारसी कूजतीति ।
इत्थं जातप्रबोधे वदति परिजने किञ्चिदुन्मीलिताक्षी
भीरुर्भीरुर्वियोगात्पुनरपि सहसालिङ्गति प्राणनाथम् ॥

एते केषामपि.

2220

पुरुहूतदिगङ्गना प्रसूते
रविमुह्यमसुतं चिरादिवेति ।
अलिनो नलिनोदराद्विमुक्ताः
प्रियबाहुद्वयबन्धनान्नवोढाः ॥

2221

निनाय यद्विरहविजृम्भणाकुलो
विभावरीं कथमपि साभ्युपागता ।
विलोकिता दयिततमा तथामुदं
तनोति नो रजनिवियोगिपत्निः ॥

2222

यथा शशी पिपतिषुरस्तर्पते
नवांशुमात्किरणविरुग्णचन्द्रिकः ।
करोत्यहो अपि निजसंपदः स्फुटं
द्विषद्गता विपदधिकं सुखोदयम् ॥

2223

भिन्दानः सुन्दरीणां पतिषु रुषमयं हर्म्यपारावतेभ्यो
वाचालत्वं ददानः कवितृषु च गुणं प्रातिभं संदधानः ।

प्रातस्त्यस्तूर्यनादः स्थगयति गगनं मांसलः पांसुतल्पा-
दस्वल्पादुत्थितानां नरवरकरिणां शृङ्खलाशिञ्जितेन ॥

राजशेखरस्य.

अथ संकीर्णम्

2224

यो न दीर्घासितापाङ्गविलासविनतभुवः ।
प्रियामुखस्य वशगस्तस्मै नृपशवे नमः ॥

2225

तन्वीकटाक्षदर्धस्य वद वैद्य किमौषधम् ।
पथ्यमालिङ्गनं तस्याः सकचग्रहचुम्बनम् ॥

2226

कुप्यत्यकस्मात्कुपितापि रम्या
स्वयं प्रसादं समुपैति यस्मात् ।
स्वयं प्रसन्नेति बिभर्ति लज्जा-
मक्षुण्णकप्रेक्षणकं प्रियायाः ॥

केषांचित्.

2227

भूचातुर्यं कुञ्चितान्ताः कटाक्षाः
स्निग्धा हावा लज्जितान्ताश्च हासाः ।
लीलामन्दं प्रस्थितं च स्थितं च
स्त्रीणामेतद्रूपं चायुधं च ॥

कविपुत्रयोः.

2228

मालती शिरसि जृम्भणोन्मुखी
चन्दनं वपुषि कुङ्कुमाविलम् ।
वक्षसि प्रियतमा मदालसा
स्वर्ग एष परिशिष्ट आगतः ॥

2229

मात्सर्यमुत्सार्य विचार्य कार्य-
 मार्याः समर्यादमिदं वदन्तु ।
 सेव्या नितम्बाः किमु भूधराणा-
 मुत स्मरस्मेरविलोचनानाम् ॥

2230

अधीतविद्यैर्विगते शिशुत्वे
 धनेर्जिते हारिणि यौवने च ।
 सेव्या नितम्बास्तु विलासिनीनां
 ततस्तदर्थं धरणीधराणाम् ॥

2231

सत्यं जना वच्मि न पक्षपाता-
 ल्लोकेषु सप्तस्वपि तथ्यमेतत् ।
 नान्यन्मनोहारि नितम्बिनीभ्यो
 दुःखैकहेतुर्न च कश्चिदन्यः ॥

2232

यदा प्रकृत्यैव जनस्य रागिणो
 ज्वलेत्प्रदीप्तो हृदि मन्मथानलः ।
 तदात्र भूयः किमनर्थपण्डितैः
 कुकाव्यगव्याहुतयोपि पातिताः ॥

केषामपि.

2233

मधु च विकसितोत्पलावतंसं
 शशिकरपल्लवितं च हर्म्यपृष्ठम् ।
 मदनजनितविभ्रमा च रामा
 फलमिदमर्थवतां विभूतयोन्याः ॥

मेण्डस्व.

2234

एकाकिनी यदबला तरुणी तथाह-
मस्मदृहे गृहपतिश्च गतो विदेशम् ।
कं याचसे तदिह वासमियं वराकी
श्वश्रूर्मान्धबधिरा ननु मूढ पान्थ ॥

रुद्रस्य.

2235

लज्जाभरावनतमन्थरदृष्टिपातं
येषां स्थितं कुलवधूवदनारविन्दम् ।
तेषामनेकपुरुषव्रणिताधरेषु
सक्तिः कथं भवति वारवधूमुखेषु ॥

2236

स्मितं किञ्चिन्मुग्धं तरलमधुरो दृष्टिविभवः
परिस्पन्दो वाचामभिनवविलासोक्तिसरसः ।
गतानामारम्भः किसलयितलीलापरिकरः
स्पृशन्त्यास्तारुण्यं किमिव हि न रम्यं मृगदृशः ॥

2237

सत्रीडार्धनिरीक्षणं यदुभयोर्यद्वृत्तिसंप्रेषण-
मद्य श्वो भविता समागम इति प्रीतिः प्रसादश्च यः ।
संप्राप्तेपि समागमे सरभसं यच्चुम्बनालिङ्गनं
तत्कामस्य फलं तदेव सुरतं शिष्टं पशूनामपि ॥

2238

कन्या कौतुकमात्रकेण विधवा संमर्दमात्रार्थिनी
वेद्या वित्तलवेच्छया स्वगृहिणी गत्यन्तरासंभवात् ।
वाञ्छन्तीत्यमनेकारणवशात्पुंभिः स्त्रियः संगमं
शुद्धस्नेहनिबन्धना परवधूः पुण्यैः परैः प्राप्यते ॥

2239

एकान्ते वनतो गृहं शशिमुखोप्यन्यादृशो दृश्यते
क्षिप्रं साधय यातु पुत्रि छुदिने भुक्तान्यमावासकम् ।

श्रद्धा संभ्रमिता किलेति बहुशः संप्रेरयन्त्या वधूः
पान्थं वीक्ष्य बभञ्ज सस्मितमुखी सैवार्धसिद्धौदनम् ॥

2240

क्राम्भोदः क्व कचत्कलापत्रिलसत्पक्षातपत्रः शिखी
क्वेन्दोर्मण्डलमंशुजालविमलं वीचिः क्व वाम्भोनिधेः ।
क्वोद्यन्बालदिवाकरः क्व कमलं मत्तालिमालाकुलं
यो येनाभिमतः स तेन कुरुते दूरेपि धेतःसुखम् ॥

केषामपि.

2241

आश्लिष्टा रभसाद्विलीयत इवाक्रान्ताप्यनङ्गेन या
यस्याः कृत्रिमवण्डवस्तुकरणाकृतेषु खिन्नं मनः ।
कोयं काहमिति प्रवृत्तसुरता जानाति या नान्तरं
रन्तुः सा रमणी स एव रमणः शेषौ तु जायापती ॥

अमरकस्थ.

2242

प्राङ्गा मेति मनागनागतगुणं जाताभिलाषं ततः
सत्रीडं तदनु श्रयोद्यममनु प्रत्यस्तधैर्यं पुनः ।
प्रेमार्द्रस्पृहणीयनिर्भररहःक्रीडाप्रगल्भं ततो
निःसङ्गाङ्गविषर्षणाधिकसुखं रम्यं कुलस्त्रीरतम् ॥

2243

सद्यः पक्वघृतं पयः सतुहिनं श्यामा नवं राङ्गवं
रक्तं कुङ्कुममारुकाणि तुरसी द्राक्षा कपित्थं मधु ।
कीरी कैरवगर्भकोमलतनुर्नैतानि सेवेत यः
कश्मीरेषु जनस्य तस्य वसतो मन्ये मुखेवप्रहः ॥

2244

गङ्गाधौतशिलातले हरवृषस्कन्धावरुणद्रुमे
सिद्धाध्यासितकंदरे हिमवति स्थाने स्थिते स्येयसि ।
कः कुर्वीत परप्रणाममलिनं मान्यो मनस्वी जनो
यद्युच्चस्तकुरङ्गशावनयना न स्युः स्मराखं स्त्रियः ॥

2245

संसारेस्मिन्नसारे कुनृपतिभवनद्वारसेवाकलङ्क-
व्यासङ्गव्यस्तधैर्यं कथममलधियो मानसं संविदधुः ।
यद्येताः प्रोद्यदिन्दुद्युतिनिचयभृतो न स्युरम्भोजनेत्राः
प्रेङ्खत्काञ्चीकलापाः स्तनभरविनमन्मध्यभागास्तरुण्यः ॥

केषामपि.

2246

सन्मार्गे तावदास्ते प्रभवति पुरुषस्तावदेवेन्द्रियाणां
लज्जां तावद्विधत्ते विनयमपि समालम्बते तावदेव ।
भृन्वापाकृष्टमुक्ताः भ्रवणपथजुषो नीलपद्माणा एते
यावल्लीलावतीनां न हृदि धृतिमुषो दृष्टिबाणाः पतन्ति ॥

धर्मकीर्तिः.

2247

अम्बा शेतेत्र वृद्धा परिणतवयसामग्रणीरत्र तातो
निःशेषागारकर्मभ्रमशिथिलतनुः कुम्भदासी तथाहम् ।
अस्मिन्पापा निकेते कतिपयदिवसप्रोषितप्राणनाथा
पान्थायेत्यं तरुण्या कथितमवसथव्याहतिव्याजपूर्वम् ॥

रुद्रटम्य.

2248

यन्नात्संगममिच्छतोः प्रतिदिनं दूतीकृताश्वासयो-
रन्योन्यं पारिशुष्यतोर्नवरतप्राप्तिस्पृहां तन्वतोः ।
संकेतोन्मुखयोः कथं कथमपि प्राप्ते चिरात्संगमे
यत्सौख्यं नवरक्तयोस्तरुणयोस्तत्केन साम्यं व्रजेत् ॥

2249

कान्ताया विकसद्विलासहसितस्वच्छांशवधामरं
संसक्तावभिषेकहेमकलशौ यच्चन्दनाङ्गौ स्तनौ ।
यत्कार्तस्वरचारुकान्ति जघनं सिंहासनं भूभुजां
साम्राज्यं तदिदं जयाजयमयः शेषस्तु चिन्तामयः ॥

2250

नासादितानि वनवासदृढव्रतेन
चित्राणि नेत्रचरितानि मृगैर्मृगाक्ष्याः ।
तत्कान्तिरुज्ज्वलरुचिव्यसनादहो नु
हेम्ना हुताशपतनैरापि नैव लब्धा ॥

एतौ क्षेमेन्द्रस्य.

2251

चूतोद्यानं सुरभिरनिलः शाङ्खलश्यामभूमि-
स्तन्त्रीवाद्यं चषकमदिरा लोलिता मालतीभिः ।
स्वच्छज्योत्स्ना विजनरजनी कुङ्कुलाक्षीकटाक्षाः
सारं विद्युद्वलयचपले जीवलोके किमन्यत् ॥

मङ्गलवत्सलस्य.

अथ वीराः

2252

खड्गास्तिष्ठन्तु मत्तेभकुम्भकुट्टाट्टहासिनः ।
एकदोर्दण्डशेषोपि कः सहेत पराभवम् ॥

2253

एकः स एव तेजस्वी सैहिकेयः सुरद्विषाम् ।
शिरोमात्रावशेषेण जीयन्ते येन शत्रवः ॥

कयोरपि.

2254

भर्तृपिण्डानृणकरो यशःक्रयमहापणः ।
सुराङ्गनास्वयं ग्राहो रम्यः कालोयमागतः ॥

शाण्डिल्यस्य.

2255

बहवः पङ्गवोपीह नराः शास्त्राण्यधीयते ।
विरला रिपुखङ्गाप्रधारापातसहिष्णवः ॥

राजपुत्रार्घ्यस्य.

2256

अनन्तोद्भूतभूतौघसंकुले भूतलेखिले ।
शस्त्रे शास्त्रे त्रिचतुराश्वतुरा यदि मादृशाः ॥

स्कन्वस्कारशेकरस्य.

2257

महिम्नामन्तरं पश्य शेषाहेः साब्धिभूधरा ।
फणासहस्रस्रग्दाम्नि भ्रमरीव विभाति भूः ॥

2258

मा मैष्ट नैते निखिंशा नीलोत्पलदलस्त्रिषः ।
एते वीरावलोकिन्या लक्ष्म्या नयनविभ्रमाः ॥

2259

तेजसा सह जातानां वयः कुत्रोपयुज्यते ।
बालस्यापि रवेः पादाः पतन्त्युपरि भूभृताम् ॥

2260

नात्युच्चशिखरो मेरुर्नातिनीचं रसातलम् ।
व्यवसायद्वितीयानां नाप्यपारो महोदधिः ॥

2261

येन पाषाणखण्डस्य मूल्यमल्पं वसुंधरा ।
अनस्तमितसारस्य तेजसस्तद्विजृम्भितम् ॥

एते केषामपि.

2262

मा जीवन्त्यः परावज्ञादुःखदग्धोपि जीवति ।
तस्याजननिरेवास्तु जननीक्लेशकारिणः ॥

2263

तुल्येपराधे स्वर्भानुर्भानुमन्तं चिरेण यत् ।
हिमांशुमाशु ग्रसते तन्म्रदिप्तः स्फुटं फलम् ॥

2264

पादाहतं यदुत्थाय मूर्धनमधिरोहति ।
स्वस्थादेवापमानेपि देहिनस्तद्वरं रजः ॥

एते माघस्य.

2265

न सदश्वाः कशाघातं न सिंहा घनगर्जितम् ।
परैरङ्गुलिनिर्दिष्टं न सहन्ते मनस्विनः ॥

शुष्कदसुखवर्मसूनोर्विद्याधरस्य.

2266

तावदाश्रीयते लक्ष्म्या तावदस्य स्थिरं यशः ।
पुरुषस्तावदेवासौ यावन्मानान्न हीयते ॥

2267

स पुमानर्थवज्जन्मा यस्य नास्ति पुरः स्थिते ।
नान्यामङ्गुलिमभ्येति संख्यायामुद्यताङ्गुलिः ॥

2268

ज्वलितं न हिरण्यरेतसं
चयमास्कन्दति भस्मनां जनः ।
अभिभूतिभयादसूनतः
सुखमुज्झन्ति न धाम मानिनः ॥

एते भारवेः.

2269

धृतधनुषि बाहुशालिनि शैला न नमन्ति यत्तदाश्चर्यम् ।
रिपुसंज्ञकेषु गणना कैव वराकेषु काकेषु ॥

2270

अङ्गणवीथी वसुधा कुल्या जलधिः स्थली च पातालम् ।
वल्मीकश्च सुमेरुः कृतप्रयत्नस्य धीरस्य ॥

एतौ भट्टबाणस्य.

2271

जीवन्नेवं मृतोसौ यस्य जनो वीक्ष्य वदनमन्योन्यम् ।
कृतमुखभङ्गो दूरात्करोति निर्देशमङ्गुल्या ॥

रामोदरगुप्तस्य.

2272

अभिमुखनिहतस्य सतस्तिष्ठतु तावज्जयोथवा स्वर्गः ।
उभयबलसाधुवादश्रवणसुखस्यैव नास्त्यर्घः ॥

श्रीभास्करस्य.

2273

रविमणिरपि निश्चेष्टः पादैस्तिग्मशुतेर्मनाक्स्पृष्टः ।
ज्वलतितरामिति को वा मन्युं सोढुं क्षमो मानी ॥

भ०-इन्द्रसिंहस्य.

2274

भुजे विशाले विमलेसिपत्ने
कोन्यस्य तेजस्विकथां सहेत ।
गतासुरप्याहवसीमि वीरो
द्विधा विधत्ते रविमण्डलं यः ॥

शुष्कसूनुविद्याधरस्य.

2275

एषा हि मे रणगतस्य दृढा प्रतिज्ञा
द्रक्ष्यन्ति यन्न रिपवो जघनं हयानाम् ।
युद्धेषु भाग्यचपलेषु न मे प्रतिज्ञा
दैवं यदिच्छति जयं च पराजयं च ॥

चन्द्रकस्य.

2276

सेना मयैव न हता निखिला रिपूणां
भर्तुर्भवेदुपकृतिर्न शरीरकेण ।
मत्तेभतुद्गदशनाहतिनिर्गतासु-
रित्थं ह्रियेव सुभटो रुधिरे ममज्ज ॥

श्रीशूरस्य.

2277

रथस्यैकं चक्रं भुजगयमिताः सप्ततुरगा
निरालम्बो मार्गश्चरुगरहितः सारथिरपि ।
रविर्गच्छत्यन्तं प्रतिदिनमपारस्य नभसः
क्रियासिद्धिः सत्त्वे वसति महतां नोपकरणे ॥

अर्घटस्य.

2278

विजेतव्या लङ्का चरणतरणीयो जलनिधि-
र्विपक्षः पौलस्त्यो रणभुवि सहायाश्च कपयः ।
तथाप्याजौ रामः सकलमवधीद्राक्षसकुलं
क्रियासिद्धिः सत्त्वे वसति महतां नोपकरणे ॥

2279

घटे जन्मस्थानं मृगपरिजनो भूर्जवसनं
वने वासः कन्दादिकमशनमेवंविधगुणः ।
अगस्त्यः पाथोधिं यदकृत कराम्भोजकुहरे
क्रियासिद्धिः सत्त्वे वसति महतां नोपकरणे ॥

2280

विपक्षः श्रीकण्ठो जडपतिरमात्यः शशधरो
वसन्तः सामन्तः कुसुममिषवो लक्ष्यमबलाः ।
तथापि त्रैलोक्यं जयति मदनो देहरहितः
क्रियासिद्धिः सत्त्वे वसति महतां नोपकरणे ॥

केशामपि.

2281

लोकोत्तरं चरितमर्पयति प्रतिष्ठां
पुंसां कुलं नहि निमित्तमुदारतायाः ।
वातापितापनमुनेः कलशात्प्रसूति-
र्लीलायितं पुनरमुद्रसमुद्रपानम् ॥

2282

पृथ्वि स्थिरा भव भुजंगम धारयैनां
त्वं कूर्मराज तदिदं द्वितयं दधीथाः ।
दिक्कुञ्जराः कुरुत तंक्षितये दिधीर्षा
देवः करोति हरकामु'कमाततज्यम् ॥

बालरामायणे.

2283

क्षुद्राः संत्रासमेते विजहत हरयो भिन्नशक्रेभकुम्भा
 युष्मद्देहेषु लज्जां दधति परममी सायका निष्पतन्तः ।
 सौमित्रे तिष्ठ पात्रं त्वमपि नहि रूषां नन्वहं मेघनादः
 किञ्चित्संरम्भलीलानियमितजलधिं राममन्वेषयामि ॥

2284

पातालतः किमु सुधारसमानयामि
 चन्द्रं निपीड्य किमुतामृतमाहरामि ।
 उच्चण्डचण्डकिरणं किमु वारयामि
 कीनाशलोकमथवा ननु चूर्णयामि ॥

हनुमद्वाक्यमेतत्.

2285

सामोपायनयप्रपञ्चपटवः प्रायेण ये भीरवः
 शूराणां व्यवसाय एव हि परं संसिद्धये कारणम् ।
 विस्फूर्जद्विकटाटवीगजघटापीडैकसंचूर्णन-
 व्यापरैकरसस्य सन्ति विजये सिंहस्य के मन्त्रिणः ॥

2286

काकुत्स्थस्य दशाननो न कुतवान्दारापहारं यदि
 काम्भोधिः क्व च सेतुबन्धघटना क्रोत्तीर्य लङ्काजयः ।
 पार्थस्यापि पराभवं यदि रिपुर्नाधात्क तादृक्तपो
 नीयन्ते रिपुभिः समुन्नतिपदं प्रायः परं मानिनः ॥

कथोपि.

2287

बह्निं शीतयितुं हिमं ज्वलयितुं वातं निरोद्धुं पयो
 मूर्तं व्योम विधातुमुन्नमयितुं नेतुं नतिं वा महीम् ।
 उद्धर्तुं किल भूभृतः स्थलयितुं सिन्धुं च संभाव्यते
 शक्तिर्यस्य जनैः स एव नृपतिः शेषाः परं पार्थिवाः ॥

शठवृद्धेः.

2288

नाथानि वाडवशिखाक्रथनेन तापं
 शैत्यं हिमाद्रिपयसा विशता च नाग्धिः ।
 कश्चिद्रभीरमनसां सततं विषाद-
 काले प्रमोदसमये च समोनुभावः ॥

2289

संप्राप्नुवन्ति ननु मण्डलमेकमेव
 दम्पा जये समरसीसि वपुस्तु हित्वा ।
 चण्डांशुमण्डलमथाभिमतानि कामं
 प्रेमार्द्रनिर्जरवधूस्तनमण्डलानि ॥

2290

नास्मिन्संततव्रेष्टनोल्बणतमैस्तल्पैरुदेति व्यथा
 ग्रन्थिभ्यश्चलितैर्न चालमस्रुभिर्मर्मव्यथा जायते ।
 क्रन्दद्वन्धुजनार्तनादचकितस्त्रान्तं न वा स्थीयते
 नद्येतन्मरणं सुखस्य सुभगा काप्येव संप्राप्तिभूः ॥

अथ हास्यम्

2291

कुष्णः क्रीडितवान्गोभिरिति गोतुल्यबुद्धिषु ।
 पक्षपातवती लक्ष्मीरहो देवी पतिव्रता ॥

अमृतदत्तस्य-

2292

प्रायश्चित्तं मृगयते यः प्रियापादताडितः ।
 क्षालनीयं शिरस्तस्य कान्तागण्डूषशीधुभिः ॥

इयामलकस्य-

2293

नवोच्छ्रितान्पातयितुः पतितांश्चोद्धरिष्यतः ।
 विधानुरिव दृश्यन्ते भग चित्रा विभूतयः ॥

व्याघ्रगणेश

2294

केशाः किमपराध्यन्ति क्लेशानां मुण्डनं कुरु ।
सकषायस्य चित्तस्य काषायैः किं प्रयोजनम् ॥

2295

किराटोदति साटोपं पटाङ्कितकटीतटः ।
रटन्वराटिकाहेतोर्लसदन्तरशाटिकः ॥

2296

रण्डाः पाखण्डिभिर्व्याप्ता भर्तृभिः कुलयोषितः ।
वेद्या धनिनमिच्छन्ति छात्राः करपरायणाः ॥

2297

यदक्षिभ्रूलतापाङ्गैः स्त्रियः कुर्वन्ति चापलम् ।
जघनेष्वेव तत्सर्वं पतत्यनपराधिषु ॥

2298

आदौ नम्रस्ततः स्तब्धः कार्यकालेषु निष्ठुरः ।
कृते कार्ये पुनर्नम्रः शिश्रुतुल्यो वणिग्जनः ॥

2299

केतव्यः कण्टकैर्व्याप्ता नलिन्यः पङ्कसंभवाः ।
विलासिन्यः सकुट्टन्यः क्व रत्नमनुपद्रवम् ॥

2300

जिह्वायाश्छेदनं नास्ति न तालुपतनाद्भयम् ।
निर्विशङ्केन वक्तव्यं वाचालः को न पण्डितः ॥

2301

गुरुनटदैवज्ञभिषक्श्रोत्रियमुखगह्वराणि यदि न स्युः ।
व्याकरणसिंहभीता अपशब्दमृगाः क्व विचरेयुः ॥

2302

गणयति गगने गणकश्चन्द्रेण समागमं विशाखायाः ।
विविधभुजंगक्रीडासक्तां गृहिणीं न जानाति ॥

2303

परनारीषु दोषोस्ति स्वनारी नैव विद्यते ।
अत एव कुलीनानां प्रशस्ता करसुन्दरी ॥

2304

गौरः सुपीवराभोगो रण्डाया मुण्डितो भगः ।
मेरोरर्कहयोल्लीढशष्पहेमतटायते ॥

2305

अभ्यस्य पवनविजयं व्याख्याय च शैवसंहिताः सकलाः ।
मरणसमये गुरूणां गूथवदसत्रो विनिर्याताः ॥

2306

धान्यं मे कनकं मे माषा मे शोभना मसूरा मे ।
इति बत मे मे कुर्वन्पशुरिव नीतः कृतान्तेन ॥

2307

का नाम बुद्धिहीनस्य विधेस्तस्य विदग्धता ।
कूष्माण्डेषु न यश्चक्रे तैलमूर्णां च दन्तिषु ॥

2308

सदा वक्रः सदा क्रूरः सदा मानधनापहः ।
कन्याराशिस्थितो नित्यं जामाता दशमो महः ॥

2309

यमः शरीरगोप्तरं संचितारं बद्धंधरा ।
दुःशीला स्त्री च हसति भर्तारं पुत्रवत्सलम् ॥

2310

अधोमुखैकदंष्ट्रेण विषशुक्रप्रवाहिणा ।
अनेन दुश्चिकित्स्येन जगद्दृष्टं भगाहिना ॥

2311

पराञ्चं प्राप्य दुर्बुद्धे मा प्राणेषु दयां कृथाः ।
दुर्लभानि पराञ्चानि प्राणा जन्मनि जन्मनि ॥

2312

घृतेन भोजनं बद्धुं विडालस्यापि दीयते ।
आटिकाक्रोडखण्डस्तु दुर्लभं भोजनं महत् ॥

2313

याचन्ते पितरः पुत्रान्स्वर्गार्थं स्पृहयालवः ।
यः पीतं पायसं दद्यात्स्विन्नभृष्टां तथाटिकाम् ॥

2314

सा पार्वतीत्यवितथं स च स्थाणुरपि स्फुटम् ।
संपृक्तावपि यावास्तां सुरताभोगनिःस्पृहौ ॥

2315

स्थाणुर्वा स्यादजो वा स्यात्पशूनां पतिरेव वा ।
कामिनीविभ्रमाचार्यं योधाक्षीत्कुसुमायुधम् ॥

2316

परोपकारसंस्कारताम्बूलाधरचुम्बनैः ।
यत्र संयुज्यते वक्त्रमधश्छिद्रेण तत्समम् ॥
केषामपि.

2317

प्रपायां पीयते वारि सत्रागारेपि भुज्यते ।
सुप्यते देवसदने यभ्यते यत्र लभ्यते ॥

2318

निदाघकाले विप्रस्य प्रसुप्तस्य तरोरधः ।
श्रुना प्रमूत्रितं हस्ते देवस्यत्वेति सोब्रवीत् ॥

2319

वैद्यनाथ नमस्तुभ्यं क्षपिताशेषमानव ।
त्वयि संन्यस्तभारोयं कृतान्तः सुखमेधते ॥

2320

भातुराद्वित्तहरणं मृतादपि पलायनम् ।
एतद्वैद्यस्य वैद्यत्वं न वैद्यः प्रभुरायुषः ॥

2321

दाहज्वरेण मे मान्द्यं वद वैद्य किमौषधम् ।
पिव मद्यं शरावेण ममाप्यानय कर्परम् ॥

एते मद्यस्व.

2322

अधमर्णशवाजीविश्राद्धमुग्दुष्टभूभुजाम् ।
अभिप्राया न सिद्धयन्ति तेनेदं धियते जगत् ॥

2323

अक्रोधं शिक्षयन्त्यन्यान्क्रोधना ये तपस्विनः ।
निर्धना ये धनायैव धातुवादोपदेशिनः ॥

हर्षस्य.

2324

काकाक्षौल्यं यमात्क्रौर्यं स्थपतेर्नित्यघातिताम् ।
आद्याक्षराणि संगृह्य कायस्थः केन निर्मितः ॥

2325

यमोपि वञ्चितो येन नकारान्तरलेखया ।
आयुधं कलमं यस्य तस्य देवोपि शङ्कते ॥

2326

कायस्थेनोदरस्थेन मातुरामिषशङ्कया ।
अन्त्राणि यन्न भुक्तानि तत्र हेतुरदन्तता ॥

2327

लेखनीकृतकर्णस्य कायस्थस्य न विश्वसेत् ।
विश्वसेत्कृष्णसर्पस्य वने व्याघ्रस्य विश्वसेत् ॥

2328

निःक्षेहः शूकरहितः सकषायो विबन्धकृत् ।
मसूर इव कायस्थः कायस्थः कस्य शान्तये ॥

2329

लघुपादो न मार्जारः श्वासधारी न तापसः ।
दण्डहस्तोपि न यमश्छिद्रान्वेषी न पन्नगः ॥

केषामपि.

2330

यद्धीमतातिवेगेन व्यासेन सहसा बह्व ।
भाषितं शतशस्तेन तत्रैव च रुचिं कुरु ॥

2331

चक्रिता च मृताचार्यं चेलं चर्चा च लीनता ।
चकारचञ्चुता चेति सप्तजीवनहेतवः ॥

शामोदरगुप्तस्य.

2332

नीचेभरस्य यद्वास्यं - - - - -
तद्गुर्भरकृतघ्नस्य जठरस्य विजृम्भितम् ॥

2333

वैयाकरणसिंहेन योपशब्दमृगो हतः ।
नटैराशनिकैर्वैद्यैः पाण्डुराङ्गैः स - - - ॥

2334

- - - - - रुण यातु कथं जडतुल्यं तुण्डुको हसति ॥
एते केषामपि.

2335

परपरिवादेन गुणो वेषविशेषेण पौरुषातिशयः ।
यत्किञ्चनकारितया नृणां भवेद्राजपुत्रत्वम् ॥

प्रकाशवर्षस्य.

2336

उपयुक्तखदिरवीटकजनिताधररागभङ्गभयात् ।
कुलटा वाटकनिकटे तृप्यन्त्यपि वारि नो पिबति ॥

शामोदरगुप्तस्य.

2337

छन्दोरहिता गाथाः श्लोकानपशब्दविषधरग्रस्तान् ।
पठतोप्यहो सुमहती महार्घता राजपुत्रस्य ॥

इच्छुदस्य.

2338

गृणु सखि कौतुकमेकं ग्राम्येण कुकामिना यदचकृतम् ।
सुरतसुखमीलिताक्षी मृतेति भीतेन मुक्तास्मि ॥

2339

अविदग्धः श्रमकठिनो दुर्लभयोषिद्युवा विप्रः ।

अपमृत्युरपक्रान्तः कामिव्याजेन मे रात्रौ ॥

एतौ रामोदरगुप्तस्य.

2340

अधरामृतेन पित्तं नश्यति वायुः पयोधरभरेण ।

अनवरतरतेन कफस्त्रिदोषशमनं वपुस्तन्व्याः ॥

2341

याप्यो वैद्यस्य निधिर्जीवति चेत्तन्महान्यशःपटहः ।

व्याधिभयात्को न सुहृन्न भवति --- कुरु चिकित्सायाम् ॥

कथोरपि.

2342

पर्यङ्कः स्वास्तरणः पतिरनुकूलो मनोहरं सदनम् ।

नार्हति लक्षांशमपि त्वरितक्षणचौर्यसुरतस्य ॥

रामोदरगुप्तस्य.

2343

द्विगुरपि सङ्गन्धोहं गृहे च मे सततमव्ययीभावः ।

तत्पुरुष कर्म धारय येनाहं स्यां बहुव्रीहिः ॥

2344

वाचयति नान्यलिखितं लिखितमनेनापि वाचयति नान्यः ।

अयमपरोस्य विशेषः स्वयमपि लिखितं न वाचयति ॥

कथोरपि.

2345

मदनपरिपाण्डुगण्डा मुण्डितभगमण्डला खराण्डानाम् ।

खण्डयतु दुःखमधिकं सुखखण्डकरण्डिका रण्डा ॥

रण्डानन्दस्य.

2346

चङ्गस्तृणेन यातः पटहरणेनापि निर्गतः शंभुः ।

सौरो व्यञ्जनहान्या श्यामलकस्त्वर्धचन्द्रेण ॥

कस्यापि.

2347

कचाधरकुचोरूणां दुःखं कंदर्पकर्मणि ।
स्त्रीचिह्नशिभयोः सौख्यं वादिपक्षवतामिव ॥

2348

अनाहूतप्रविष्टस्य दृष्टस्य क्रुद्धचक्षुषा ।
स्वयमेवोपविष्टस्य वरं मृत्युर्न भोजनम् ॥

2349

उत्कोचपारितोषकभाटसुभाषिततरार्थचौर्याशाः ।
तत्क्षणमेव ग्राह्याः षडन्यकाले न लभ्यन्ते ॥

2350

आ सप्ततेर्यस्य विवाहपङ्क्ति-
र्विच्छिद्यते नूनमपण्डितोसौ ।
जीवन्ति ताः कर्तनकुट्टनाभ्यां
गोभ्यः किमुक्षा यवसं ददाति ॥

भट्टोर्वीधरस्य.

2351

छिद्रेष्वनर्था बहुलीभवन्ती-
त्यलीकमेतद्भुवि संप्रतीतम् ।
छिद्रं पुरस्कृत्य हि कामिनीना-
मर्था भवन्त्येव हि न त्वनर्थाः ॥

2352

स्वल्पष्टकारो विटचेटचाट-
किराटभाटीकुलटाभटानाम् ।
भट्टस्य मुट्टः पुनरेष कस्मा-
दत्रोत्तरं दास्यति कुट्टनी ते ॥

कथोरपि.

2353

एषोमिहोत्रीति विभर्ति गास्ता
विक्रीय दुग्धं सुलिलं जुहोति ।

ख्यातोऽस्मि लोकेऽवृतुकालगामी
रजस्वलां याति दिवापि वेद्याम् ॥

2354

शैलाः सुरान्नुक्कमयान्निरीक्ष्य
निघर्षणच्छेदनतापमुक्ताः ।
आत्मानमाश्लिष्य भुजोपपीडं
श्रेयांसि कर्तृष्विह चिन्तयन्ति ॥

सुवर्णकारेश्वरवर्मणः.

2355

एताँश्छिनद्मि यदि तन्मम जीवितेन
शण्डस्य किं नु यदि सन्त्वथ गोपतेः किम् ।
आसे प्रसार्य यदि तज्जनता हसन्ति
भारैर्गुणैश्च वृषणैश्च हला श्रमो मे ॥

रत्नभूतेः.

2356

खट्वा नितान्तलघुका शिथिलप्रताना
वेद्यापतिः स च निरन्तरखण्डकारी ।
तत्रापि दैवहतिकाः खलु माघरात्र्यो
हा सहतां कथमयं व्यसनप्रपञ्चः ॥

2357

अक्षौठशृण्ठिमरिचार्द्रकदाडिमत्व-
कुस्तुम्बुरुलवणतैलसुसंस्कृतान्यः ।
मत्स्यान्सुशीतसितभक्ततले दधाति
स ब्रह्मलोकमधिगच्छति पुण्यकर्मा ॥

2358

भक्तं प्रतोलयति वच्चमिवामरेन्द्रः
शाकं समुद्धरति शल्यमिवस्थिलग्रम् ।
काथीं सुसैन्धवयुतां गलदाहकर्त्री
निर्मत्सरेण मनसा जलबद्ददाति ॥

2359

सिद्धान्तपट्टमपि चोपनिषच्चतुष्कं
विद्याश्चतुर्दश कलाः सकलाश्च सम्यक् ।
बुद्ध्वापि याति लघुतां गुरुतां गतोसौ
यश्चक्रिकां बह्विधां बहुधा न वेत्ति ॥

2360

कटी मुट्टिग्राह्या द्विपुरुषभुजग्राह्यमुदरं
स्तनौ घण्टालोलौ जघनमिव यातुं व्यवसितौ ।
स्मितं भेरीनादो मुखमपि च यत्तद्भयकरं
तथाप्येषा रण्डा परिभवति संतापयति च ॥

2361

सिताम्बरयुगावृतः क्षुरनिघृष्टजङ्घोरको
दिनत्रयपरिग्रहग्लपितवीटिकां धारयन् ।
सुराजिरमहेलको धवलसंनिधाबुद्धुरो
रहो मृगयतेतरां विचलितोर्ध्वधम्मिलकः ॥

2362

सर्वस्य द्वे जगति नियते संपदापञ्च जन्तो-
र्वृद्धो यूना सह परिचयात्त्यज्यते कामिनीभिः ।
एको गोत्रे भवति पुरुषः संपदामाश्रयो यः
स्त्री पुंवञ्च व्यवहरति चेद्विद्धि गेहं प्रणष्टम् ॥

2363

कण्ठाद्रक्तं पिबति गुणिनां मद्यमांसं न भुङ्के
विष्णुद्रव्यं हरति कुरुते द्वादशीपूषवासम् ।
सांख्यं श्रुत्वापहरति गवां ब्राह्मणानां च वृत्तिं
पापो दम्भः कलियुगसखः कस्य मित्रं नियोगी ॥

2364

प्रश्नाः कथा विचित्राः कण्डूयनमंशुकान्तराकृष्टिः ।
दिनवेलाकनिरीक्षणमतिहासो मशकदंशकाक्षेपः ॥

2365

बहिरपि गमनं बहुशः स्वजनकलिः सलिलपात्रभङ्गश्च ।
वह्निप्रशमथेति द्वादशचेष्टाः सुवर्णकाराणाम् ॥

2366

यभस्व नित्यं यदि शक्तिरस्ति ते
दिनाहिनं गच्छति कान्त यौवनम् ।
मृताय को दास्यति दर्भविष्टरे
तिलोदकैः सार्धमलोमशं भगम् ॥

2367

ऋज्वी दृष्टिरनुल्वणं विहसितं मन्दं परिष्वञ्जितं
द्वेषो नर्मणि दूरतीर्थगमने यत्नो रतिर्लिङ्गिषु ।
यस्यास्त्यक्तसुखस्पृहं किल वपुः पीनाल्पलम्बस्तनी
सज्जारा विटपेटकैकमहिषी रण्डा सुखायास्तु वः ॥

2368

वेद्यानां परलोकसाधनधियामत्यन्तरत्यन्तर-
व्यप्राणामिदमेकमेव तपसश्छिद्रं कदाचिद्भवेत् ।
ताम्बूलद्रवसान्द्ररागमदिरामोदप्रगल्भैर्मुखै-
र्यत्स्वस्तीत्यपवित्रवक्त्रकुहरांशुम्बन्ति विप्रावपि ॥

2369

वित्तेन वेत्ति वेद्या स्मरसदृशं कुष्ठिनं जराजीर्णम् ।
वित्तं विनापि वेत्ति स्मरसदृशं कुष्ठिनं जराजीर्णम् ॥

अयंक्षेमेन्द्रस्य.

2370

दीनार एकोस्ति ममेन्दुवक्त्रे
कटीतटप्रान्तनिबन्धवद्धः ।
उपार्जितोयं बहुभिः प्रयासै-
स्तदर्धमर्धेन कुरु प्रसादम् ॥

2371

प्रचुरमरिचापूर्णाः पूर्णैर्निरन्तरसंकुला
करिवरचलहन्तच्छायैर्विसाङ्गुरमूलकैः ।
शकुनिशकलश्रेणीशाराः स्फुटा वटिकाकुलाः
शिशिरसमये भूयासुस्ते करम्भकहण्डिकाः ॥

2372

दन्तान्निर्दलयद्रसांश्च जडयत्तालु द्विधा स्फोटय-
च्छैत्यात्संघटयद्गलं गलबिलद्वाराणि संकोचयत् ।
इत्थं निर्मलकर्करीस्थमसहप्रालेयवाताहतं
नाधन्याः प्रचुरं पिबन्त्यनुदिनं प्रोन्मुक्तधारं पयः ॥

केशामपि.

2373

बिभ्राणार्द्रनखक्षतानि जघने नान्यत्र गात्रे भया-
न्नेत्रे चुम्बनपाटले च दधती निद्रालसे निश्चले ।
स्वं संकेतमदूरमेव कमितुर्भूंसंज्ञया बिभ्रती
सिद्धिं याति विटैककल्पलतिका रण्डा न पुण्यैर्विना ॥

2374

यत्नोत्थापनमात्रनिःसहजरच्चर्मावशेषश्च-
भ्रश्यच्छेषसि दुर्बलाङ्गवलनाव्यर्थोद्यमालिङ्गने ।
लज्जादायिनि खिद्यमानयुवनौ वृद्धस्य कृच्छ्रं रते
यत्स्यात्तत्प्रतिभाव्य किं नु हसितुं युक्तं किमारोदितुम् ॥

भट्टवृद्धः.

2375

धत्सेङ्गानि न धार्यसे च बहुभिर्वेत्सि स्वयं संगतं
पद्मां यासि वचो ददासि शिरसः शक्रोपि संचालनम् ।
भक्तस्योपरि नास्ति ते त्रिमुखता नोष्मा न तृष्णाप्यहो
आनन्दोद्य न योगिरुग्विरहितो दृष्टोसि जीवन्पुनः ॥

2376

मांस्पाकोत्कटमद्यगन्धविहरच्चेटीनटीसंकुलं
यद्वेदयायतनं भुजंग परया भक्त्या पुरः पश्यसि ।
अत्रास्ते गृहदेवता विदधती दिग्घट्टनं कुट्टनी
यस्याः प्रत्यहमात्तकामुकपशुव्रातोपहारैर्बलिः ॥

2377

गृध्री निर्भरमामिषेषु सरथा घोरा मधूनां भरे
व्याघ्री तीक्ष्णनखक्षतेषु भुजगी दंशप्रकारेषु च ।
उत्तानेषु विवर्तनेषु शफरी वित्तच्छले मूषकी
वेदया कामुकवच्चनासु भवने रूपैरनेकैः स्थिता ॥

2378

उच्चैरध्ययनं चिरंतनकथाः स्त्रीभिः सहालापनं
तासामर्भकलालने रतिरथो तत्पाकमिथ्यास्तुतिः ।
पितृभ्रातृजनाशिषः सुभगतायोग्यत्वसंकीर्तनं
स्वानुष्ठानकथाभिवादनविधिभिर्भिक्षोर्गुणा द्वादश ॥

2379

क्षारं राद्धमिदं किमद्य दयिते राधोपि किं न स्वय-
माः पापे प्रतिजल्पसे प्रतिदिनं पापस्त्वदीयः पिता ।
धित्वां क्रोधमुखीमलीकमुखरस्त्वत्तोपि कः क्रोधनो
दंपत्योरिति नित्यदत्तकलहकेशान्तयोः किं सुखम् ॥

2380

न भ्रूभङ्गकटाक्षवीक्षणसुखं सान्द्रेन्धकारोदये
नालापाः प्रकटीभवन्ति मधुराः स्वैरं मिथो भाषणात् ।
साशङ्के हृदये तथा हि न मुदामासक्तिरुत्पद्यते
चित्रं चौर्यरते तथापि मनसः कोप्येष रम्यो रसः ॥

2381

क्रयादौषधवत्कामः प्रभुत्वात्केवलभ्रमः ।
कारुवन्निजदारेषु योन्यः कामः समन्मथः ॥

2382

स्वायत्तमेकान्तहितं विधात्रा
विनिर्मितं छादनमज्ञतायाः ।
विशेषतः सर्वविदां समाजे
विभूषणं मौनमपण्डितानाम् ॥

2383

नाम ग्रन्थकृतां गृहाण विबुधोपाध्यायचर्चा कुरु
ग्रन्थानां भव सत्परिमहकृती स्पर्धस्व साकं बुधैः ।
नानाहस्तविचित्रचालनपरश्वोच्चैः सशब्दं हस-
निच्छेधेद्बुधतां पुरो जडधियामत्यन्तमूर्खोपि सन् ॥

2384

निःशङ्कं यत्तदुच्चैर्देद कुरु विकटं स्वाननं ज्ञानगर्वा-
च्छ्लाघस्वात्मानमन्यान्भष हस सहसा किंचिदशीलमुक्त्वा ।
सावद्यं खण्डखाद्यं पठ विवद समुत्कर्षयन्मूर्खलोका-
निच्छेधेत्तूरिभावं जडजनपुरतो मूर्खवृन्दारकोपि ॥

2385

व्यासादीन्कविपुंगवाननुचितैश्चोद्यैः सलीलं भष-
न्नुच्चैर्जल्प निमील्य लोचनयुगं श्लोकान्सगर्वं पठन् ।
काव्यं स्वीकुरु यत्परैर्विरचितं स्पर्धस्व साकं बुधै-
र्यद्यभ्यर्थयसे श्रुतेन रहितः पाण्डित्यमामुं बलात् ॥

2386

आकारेण शशी गिरा परभृतः पारावतशुम्बने
हंसशङ्कुमणे समं दयितया रत्या विमर्दे गजः ।
इत्थं भर्तरि मे समस्तयुवतिश्चाप्यैर्गुणैः सेविते
क्षुण्णं नास्ति विवाहितः पतिरिति स्यान्नैष दोषो यदि ॥

2387

अनेकैर्नायकगुणैः सहितः सखि मे पतिः ।
स एव यदि जारः स्यात्सफलं जीवितं मम ॥

2388

रे रे यन्त्रक मा रोदीः कं कं न भ्रमयन्त्यमूः ।
कटाक्षाक्षेपमात्रेण कराकृष्टस्य का कथा ॥

केषामपि.

2389

विप्रः सपक्षो ह्युपवीतधारी
युक्तया स्वरार्थं भ्रमयन्स्वहस्तम् ।
शिष्योऽस्मि नार्या न तु रोदनं मे
शब्देन वेदाध्ययनं करोमि ॥

राजानकानन्दस्वामिनः.

2390

यज्ञोपवीतं परमं पवित्रं
करेण धृत्वा शपथं करोमि ।
नान्यन्मनोहारि नितम्बिनीभ्यो
दुःखैकहेतुर्न च कश्चिदस्ति ॥

2391

वान्त्यापि यत्सुखयति प्रहतोपि चेतो
जातव्रणोपि नयनोत्सवमातनोति ।
मुण्डीकृतोपि सुरते प्रविभर्ति शोभां
पायादपूर्वचरितः सुभगो भगो वः ॥

2392

मूर्खः कृतेपि परदाररते विशुद्धयै
मातेति वाचिकमघान्तरमातनोति ।
यागाब्जसीमि कृतविट्पुदनार्थमोतु-
रुत्खातपातकमुदस्यति तद्वलेभ्यः ॥

2393

अपथ्यभोगेषु यथातुराणां
स्पृहा यथार्थेष्वतिदुर्गतानाम् ।

परोपतापेषु यथा खलानां
स्त्रीणां तथा चौर्यरतोत्सवेषु ॥

2394

कार्यार्थिनो दीर्घमिवाध्वखेदं
विक्रीतदासा इव कर्मभारम् ।
कष्टं कटुद्रव्यमिवामयार्ताः
स्वभर्तृगेहं वनिताः सहन्ते ॥

2395

अद्येश्वराश्चारणगायनानां
सदैव कल्पद्रुमवत्फलन्ति ।
सज्जस्तु किञ्चिद्वचसैव सायं
दीपाय कर्पूरमिवार्पयन्ति ॥

2396

श्वभूर्नुदति च शश्वन्नुदति ननन्दाथ देवरो नुदति ।
प्रियसखि तथापि गेहे पतिरसमासे समाश्रित्य ॥

2397

वह्नदधभणनविशेषो वक्तुर्वक्त्राच्च लभ्यते यस्य ।
मुखगुदरन्ध्रविशेषो दन्तैरुपलभ्यते तस्य ॥

अयं कस्यापि.

2398

इन्दुर्यत्र न निन्द्यते न मधुरं दूतीवचः श्रूयते
नोच्छ्वासा हृदयं दहन्ति शिशिरा नो याति काश्यं वपुः ।
स्वायत्तामनुकूलिकां स्वगृहिणीमालिङ्ग्य यत्सुप्यते
तत्किं प्रेम गृहाभ्रमव्रतमहो कष्टं हि तद्वार्यते ॥

2399

दिग्वासा यदि तत्किमस्य वसनैश्चेत्तस्य किं भस्मना
भस्माथाङ्गनया किमस्य यदि सा कामं परिद्वेष्टि किम् ।
इत्यन्योन्याविरुद्धवेष्टितमसौ पश्यन्निजस्वामिनो
भृङ्गी सान्द्रसिरावनद्धपरुषं धत्तेस्थिशेषं वपुः ॥

2400

नास्माकं जननी तथोज्ज्वलकुला सच्छ्रोत्रियाणां कुला-
दूढा काचन कन्यका खलु मया तेनास्मि ताताधिकः ।
अस्मत्स्यालकभागिनेयभगिनी मिथ्याभिशस्ता परै-
स्तत्संबन्धवशान्मया स्वगृहिणी प्रेयस्यपि प्रोज्झिता ॥

कृष्णमिश्रस्य.

2401

वाला क्रन्दति धर्षणेन युवतिः सीस्कारमामुञ्चति
श्रौढा मुञ्चति पुत्रशोकमतुलं पीयूषदण्डाहता ।
वृद्धागाधभगोदधिप्रमथने निर्मन्थमन्थाचलो
जीयादिन्द्रकरीन्द्रदन्तमुसलाकारो लकारस्तव ॥

2402

भिक्षो कन्या श्रुत्वा ते ननु शफरवधे जालिकैषात्सि मत्स्यां-
स्तेमी मद्यावदंशाः पिबसि मधु समं वेद्यया यासि वेद्याम् ।
दत्तवारीणां गलेङ्किं किमु तव रिपवो भित्तिभेत्तास्मि येषां
चौरस्त्वं द्यूतहेतोः कथमसि कितवो येन दासीसुतोस्मि ॥

2403

दूरे क्षीरकथा तथाहि कतरो राज्ञां विशेषोपरो
दण्डापूपिकया दधिष्वधिगमस्तक्रं क्व मे संभवेत् ।
मस्तु स्वस्तिमदस्तु गोरसरसप्रस्ताव एवाफल-
स्तद्गायं मम येन काञ्जिकलवैर्निष्किंचनो वञ्चितः ॥

पं जौनकस्य.

2404

क्लेशैः केशैरशेषैरलमुपरचितैः कार्यहार्यं मनोस्या
दाता ग्राम्योपि काम्यः किमपरमनया दग्धवैदग्ध्यरीत्या ।
स्वैरं निर्गत्य पुत्रं व्रज युवतिजनो यत्र बाल्लभ्यलभ्यः
कुट्टन्या प्रोक्तमित्थं प्रकटविटभटोच्चाटनं पातु युष्मान् ॥

2405

आदौ तावद्यापारस्था यमवरुणधनदसदृशा भवन्त्यतिगर्विता
मानोन्मत्ता दर्पोत्सिक्ताः परविभवहरणनिरता भवन्त्यतिदारुणाः ।
भ्रष्टास्तेभ्यो व्यापारेभ्यो हतिनिगडनियतचरणास्तथा लघुर्द्धादिता
लम्बैः कूर्चैर्दानैर्वैकैर्मुनय इव शमदमरता भवन्त्यतिभद्रकाः ॥

एते केषामपि.

2406

भोगोपभुक्तिः क्रियते परेण
संमर्दनार्तिं तु वयं भजामः ।
वृद्धास्तनौ वक्तुमितीव यातौ
समानदुःखस्य भगस्य मूलम् ॥

अथ जातिः

2407

मार्जारशुक्लितलादुत्थाय विजृम्भितायतो भूत्वा ।
विधुनोति भस्मपरुषाण्यङ्गानि निशावसानेषु ॥

2408

गायति विहसति नृत्यति हृदयेन धृतां प्रियां विचिन्तयति ।
समविषमं च न विन्दति गृहगमनसमुत्सुकः पथिकः ॥

कयोरपि.

2409

धूलीधूसरतनवो राज्यस्थितिरचनकल्पितैकनृपाः ।
कृतमुखवाद्यविकाराः क्रीडन्ति सुनिर्भरं डिम्भाः ॥

रुद्रस्य.

2410

विरलाङ्गुलिकरपिहितप्राणान्वितगण्डचिबुकमुखविवरम् ।
कस्योच्चरद्दकारं सूक्ष्मशिशोज्योन्मनो न हरेत् ॥

2411

आस्यं पिधाय सकलं विरलाङ्गुलिना करेण सप्राणम् ।
अयमुच्चरद्दकारं मनोहरं ज्योत्करोति शिशुः ॥

एतौ बह्वभवेवस्य.

2412

गर्जन्हरिः साम्भसि शैलकुञ्जे
प्रतिध्वनीनात्मकृतान्निशम्य ।
पदं बबन्ध क्रमितुं सकोपः
प्रतर्कयन्नन्यमृगेन्द्रनादम् ॥

भट्टेः.

2413

अम्भोमुचां सलिलमुद्रमतां निशीथे
तालीवनेषु निभृतस्थितकर्णतालाः ।
आकर्णयन्ति करिणोर्धनिमीलिताक्षा
धारारवान्दशनकोटिनिषण्णहस्ताः ॥

कस्यापि.

2414

द्वित्राणि स्खलता पदानि दधता धात्रीकरालम्बिना
स्वभ्यस्तं पुनरेव जानुगमनं निःशङ्कमातन्वता ।
उद्भिन्नासमदन्तकुङ्कुलमुखेनाव्यक्तवाग्वादिना
या प्रीतिः स्वसुतेन चेतसि सखे वक्तुं न सा पार्यते ॥

भट्टजनार्दनस्य.

2415

आयातो भवतः पितेति सहसा मातुर्निशम्योदितं
धूलीधूसरितो विहाय शिशुभिः क्रीडारसान्प्रस्तुतान् ।
दूरात्स्मेरमुखः प्रसार्य ललितं बाहुद्वयं बालको
नाधन्यस्य पुरः परैति परया प्रीत्या रणन्धर्धरम् ॥

कस्यापि.

2416

मातर्धर्मपरे दयां मयि कुरु भ्रान्तेद्य वैदेशिके
द्वारालिन्दककोणकेथ निभृतं यातास्मि सुप्त्वा निशि ।
इत्युक्त्वा सहसा प्रचण्डगृहिणीवाक्येन निर्भर्त्सितः
स्कन्धन्यस्तपलालमुष्टिविभवः पान्थः पुनः प्रस्थितः ॥

रत्नवृत्तस्य.

2417

आरात्कारीषवह्नेः प्रविरचिततृणप्रस्तरान्तर्निषण्णैः
 संशीर्णग्रन्थिकन्थाविवरवशविशच्छीतवाताभिभूतैः ।
 नीताः कृच्छ्रेण पान्थैः श्रभिरिव निविडं जानुसंकोचकुब्जै-
 रन्तर्दुवारदुःखद्विगुणतरकृतायामयामास्त्रियामाः ॥

कस्यापि.

2418

पक्षावुत्क्षिप्य धुन्वन्सकलतनुरुहाभोगविस्फारिताङ्गः
 प्रागेवोड्डीननिद्रः स्फुरदरुणकरोद्भासितं खं निरीक्ष्य ।
 प्रातश्चोत्थाय नीडस्थिततरलतनुर्धर्ध्वानमुच्चै-
 रुद्गीवः पूर्वकायोन्नतिविकटसटः कुकुटो रारटीति ॥

नडुवाहस्य.

2419

आकर्षन्निव गां धमन्निव खुरैः पश्चार्धमुज्झन्निव
 स्वीकुर्वन्निव खं पिबन्निव दिशो वायून्समश्नन्निव ।
 साङ्गारप्रकरां स्पृशन्निव महीं ज्ञायाममृष्यन्निव
 चञ्चच्चाभरवीज्यमानवदनः श्रीमान्हयो धावति ॥

श्रीसिंहदत्तस्य.

2420

पश्चादङ्घ्रिं प्रसार्य त्रिकनतिविततं द्राघयित्वाङ्गमुच्चै-
 रासज्याभुग्नकण्ठो मुखमुरसि सटा धूलिधूम्रा विधूय ।
 घासग्रासाभिलाषादनवरतचलत्प्रोथतुङ्गस्तुरंगो
 मन्दं शब्दायमानो विलिखति शयनादुत्थितः क्षमां खुरेण ॥

भट्टचाणस्य.

2421

आलोकवस्तनारीकृतसभयमहानादधावज्जनौघ-
 व्याप्तद्वारप्रदेशप्रचुरकलकलाकर्णनस्तब्धचक्षुः ।
 कष्टं दण्डं गृहाणेत्यतिमुखरमुखैस्ताडितो लोटघातै-
 र्भीतः सर्पो गृहस्यानधिगतविवरः कोणतः कोणमेति ॥

शिविरक्रिशोरकस्य.

2422

आघ्रायाघ्राय गन्धं विकृतमुखपुटो दर्शयन्दन्तपङ्क्तिं
 धावन्नुमुक्तनादो मुहुरपि रभसाकृष्टया पृष्ठलभः ।
 गर्दभ्याः पादघातद्विगुणितसुरतप्रीतिराकृष्टशिभो
 वेगादारुह्य मुह्यन्नवतरति खरः खण्डितेच्छश्चिराय ॥

श्रीमयूरस्य.

2423

प्रात्वा श्रोणीमजाया विततमभिमुखं नाससंकोचभङ्गं
 स्थित्वा सूर्यं निरीक्ष्य प्रविकसितसटो घट्टयन्क्षमां खुरेण ।
 ब्लोब्लोकारान्प्रकुर्वन्मणिशकलनिभं चालयन्नेत्रयुग्मं
 छागश्चाटूननेकांश्चतुर इव विटो मन्मथान्धः करोति ॥

भट्टबाणस्य.

2424

गर्जित्वा मेघधीरं प्रथममथ शनैर्मण्डलीकृत्य देहं
 शृङ्गाभ्यां धारयन्तावभिमुखमवनिं दारयन्तौ खुराग्रैः ।
 मन्दं मन्दं समेत्य स्थिरनिहितपदं दत्तघातौ सरोषं
 युध्येते चालयन्तौ कुटिलितमसकृत्पुच्छमेतौ महोक्षौ ॥

कस्यापि.

2425

आहत्याहत्य मूर्ध्ना द्रुतमनुपिबतः प्रस्रुतं मातुरुधः
 किञ्चित्कुब्जैकजानोरनवरतचलच्चारुपुच्छस्य धेनुः ।
 उत्तीर्णं तर्णकस्य प्रियतनयतया दत्तहुंकारमुद्रा
 विस्त्रंसिक्षीरधारालवशबलमुखस्याङ्गमातृप्तिं लेढि ॥

श्रीमयूरस्य.

अथ चाटवः

2426

अनास्वादितसंभोगाः पतन्तु तव शत्रवः ।
 बालवैधव्यदग्धानां कुलस्त्रीणां स्तना इव ॥

2427

नारायणायितं देव त्वया नरकविद्धिषा ।
यदेकः शिशुपालोपि स्थापितो न द्विषां कुले ॥

2428

तुलामारुह्य रविणा वृश्चिके निहितं पदम् ।
भवता शिरसि न्यस्तमयत्वेनैव भोगिनाम् ॥

2429

विचरेदेकपाद्धर्मः कथमस्मिन्कलौ युगे ।
यदि वंशस्त्वदीयोयं न स्यादस्यावलम्बनम् ॥

2430

कृतं कलौ त्वयैकेन परलोकप्रसाधनम् ।
गुणानुबन्धिभिः शुद्धैर्मार्गणैः सफलीकृतैः ॥

2431

किं कृतेन न यत्र त्वं यत्र त्वं किमसौ कलिः ।
कलौ चेद्भवतो जन्म कलिरस्तु कृतेन किम् ॥

2432

विना साध्येन नैवास्ति तार्किकाणां हि साधनम् ।
साध्यं ते नास्त्यहो चित्रं तथाप्यस्त्येव साधनम् ॥

2433

प्रत्यक्षमविसंवादि प्रमाणं प्रोच्यते बुधैः ।
प्रत्यक्षस्ते गुणौघोयमप्रमाणः कथं भुवि ॥

2434

चित्रं कारणमन्यत्र कार्यमन्यत्र दृश्यते ।
महान्प्रतापो देवस्य दाहस्तु हृदि विद्धिषाम् ॥

2435

राजंस्त्वमेव पातालमाशानां त्वं निबन्धनम् ।
त्वं चामरमरुद्भूमिरेको लोकत्रयायसे ॥

2436

करपातैर्दुरालोकैस्तीक्ष्णः संतापयन्प्रजाः ।
भानुर्न भवता तुल्यः क्षणसंरक्तमण्डलः ॥

2437

एतावच्छक्यमस्माभिर्वक्तुं त्वं गुणवानिति ।
रत्नाकरस्य रत्नौघपरिच्छेदे तु के वयम् ॥

2438

मित्रमण्डलसंतापशुष्कदेहास्तवारयः ।
जाताः संप्रति दग्धाशा निदाघदिवसा इव ॥

2439

कारणैः सदृशं कार्यमिति मिथ्या प्रसिद्धयः ।
मानिनो भवतो जातं यदमानं यशो भुवि ॥

2440

अमानेनापि भवता दानमानादिभिर्गुणैः ।
आश्रितः सर्व एवायं समानः क्रियते जनः ॥

2441

भवतोपि भवद्भृत्याः सुखभाजो भवन्त्यमी ।
त्वत्प्रसादात्सुखावाप्तिर्या तेषां सा कुतस्त्वयि ॥

2442

भोगस्तवैव सफलो योर्थिभिः परिभुज्यते ।
अन्येषां किं नृणां भोगैरभोगैः फणिनामिव ॥

2443

दुर्योधनः सकर्णोसि हृदि शल्योसि विद्विषाम् ।
सकृपो धृतराष्ट्रोसि त्वमेकः कौरवायसे ॥

2444

युधिष्ठिरोसि भीमोसि चरितैरर्जुनो भवान् ।
प्रज्ञया सहदेवोसि वाच्यता नकुलस्य ते ॥

2445

स्वयंभुवां सुवृत्तानां करपीडां दृढां कुरु ।
स्वयं भुवां सुवृत्तानां करपीडां निवारय ॥

2446

याताः कणादतां केचिदपरे विन्ध्यवासिताम् ।
शबरस्वामितामन्ये शास्त्रकारास्तवारयः ॥

2447

आहवे जगदुद्दण्डराजमण्डलराहवे ।
दाहवेपथुकर्त्रेः स्वस्त्यस्तु तव बाहवे ॥

2448

श्रीभूतो नरकान्तस्य लीलाकलितभूभृतः ।
तव सत्यानुरागस्य श्लाघ्यं जन्म हरेरिव ॥

2449

क्षणमप्यनुगृह्णाति यं दृष्टिस्तेनुरागिणी ।
ईर्ष्ययेव त्यजत्याशु तं नरेन्द्र दरिद्रता ॥

2450

नूनं धात्रा न विज्ञातं मनो विस्तारि तावकम् ।
अन्यथा कृतवान्गां किं चतुःसागरसंकटाम् ॥

2451

स श्रियो भाजनं यस्ते पादच्छायां न मुञ्चति ।
अथ विप्रतिपत्तिस्ते कमलं किं न पश्यसि ॥

2452

सर्वदा सर्वदोसीति मिथ्या संस्तूयसे जनैः ।
नारयो लेभिरे पृष्ठं न वक्षः परयोषितः ॥

केषामपि.

2453

सरस्वती स्थिता वक्त्रे लक्ष्मीः करसरोरुहे ।
कीर्तिः किं कुपिता राजन्येन देशान्तरं गता ॥

2454

आहते तत्र निःसाणे स्फुटितं रिपुहृद्दटैः ।
गलितं तत्प्रियानेत्रै राजंश्चित्रमिदं महत् ॥

2455

अपृर्वेयं धनुर्विद्या भवता शिक्षिता कुतः ।
मार्गणौघः समायाति गुणो याति दिगन्तरम् ॥

2456

अमी पानकरम्भाभाः सप्तापि जलराशयः ।
न्वद्यशोराजहंसस्य पञ्जरं भुवनत्रयम् ॥

2457

कीर्तिस्ते जातजाड्येव चतुरम्बुधिमज्जनात् ।
आतपाय धरानाथ गता मार्तण्डमण्डलम् ॥

2458

दुनेति त्वामधवतः कीर्तनं केनचित्कृतम् ।
त्वयि संकीर्तिने चित्रं मघवानपि तुष्यति ॥

एते अमृतवृत्तस्य.

2459

भवतस्तुल्यतामेति न सोमो न दिवाकरः ।
यस्य दातुः परिश्रान्तो न रात्रौ न दिवा करः ॥

2460

अक्षराणामकारोहमिति विष्णुः स्वयं ब्रुवन् ।
भवता सोपि यत्सत्यमाकारेण लघूकृतः ॥

एतौ भास्करसेनस्य.

2461

राजन्यद्यपि ते ब्राह्म कान्ताल्लिङ्गनलालसौ ।
तथापि समरे भेत्तुं शक्तौ हस्तिकवाटयोः ॥

2462

अगम्यगमनान्प्रायः प्रायश्चित्तीयने जनः ।
अगम्यं न्वद्यशो याति सर्वत्रैव च पावनम् ॥

2463

यशस्तव सौजन्यमहो विस्मयकारकम् ।
आत्मवच्छुक्तां नीतमयशो विद्विषामपि ॥

2464

गुणवत्त्वे समानेपि भेदोयं युवयोर्महान् ।
धनुर्याति गुणच्छेदमविच्छेदगुणो भवान् ॥

2465

किं करोतु गुणौघस्ते शरावपुटदीपवत् ।
वस्तुधाम्बरपर्यन्तविनिवारितगोचरः ॥

2466

संधिविग्रहकालज्ञः कृतकृत्योपि पाणिनिः ।
परप्रत्ययकारीति भवता नोपमीयते ॥

2467

उपसर्गाः क्रियायोगे पाणिनेरिति संमतम् ।
निक्रियोपि तवारातिः सोपसर्गः सदा कथम् ॥

2468

तव शत्रुर्भवांश्चैव द्वयं व्याकरणायते ।
स निपातोपसर्गाभ्यां त्वं गुणागमवृद्धिभिः ॥

2469

असत्कविप्रणीतानां श्लोकानामिव ते द्विषाम् ।
क्लिष्टार्थसंभिवृत्तीनां निपाताः स्युः पदे पदे ॥

2470

यदास्ति तद्दासीति नैतच्चित्रमवैम्यहम् ।
भयं स्वप्नेपि ते नास्ति दत्तं तद्विद्विषां कथम् ॥

2471

अकलङ्को दृढः शुद्धः परिवारी गुणान्वितः ।
सद्वंशो हृदयग्राही खड्गः सुसदृशस्तव ॥

2472

प्रायेण सर्वं पश्यन्ति विपरीतं विनश्वराः ।
यत्त्वं कान्चनगौरोपि काल एवासि विद्विषाम् ॥

2473

त्वया सह विरुद्धानां कुतः कुशलता कुले ।
वासो हि नियतस्तेषां वने कुशलताकुले ॥

2474

विरोधात्तव शत्रूणां जातं सौगतदर्शनम् ।
वियहे क्षणभङ्गित्वं सर्वाङ्गेषु च भून्यता ॥

2475

रागान्नक्षत्रयोगाच्च समूहात्सास्य देवता ।
जयलक्ष्मीर्महीभर्तुर्वक्षो याता रणे द्विषाम् ॥

पं पाजकस्य.

2476

त्वद्यशःपुण्डरीकस्य त्रैलोक्यैकसरःस्थितेः ।
कीर्तिहंसीविधूतस्य रजः पतति नो हिमम् ॥

कस्यापि.

2477

सकृपाणां द्विषां सेनामकृपाणां रणे घ्नता ।
अमूर्धन्येन भवता मूर्धन्येन जिता दिशः ॥

अमृतदत्तस्य.

2478

त्वद्यशोजलधौ राजन्निमज्जनभयादिव ।
सूर्येन्दुबिम्बमिषतो धत्ते तुम्बीद्वयं नभः ॥

2479

अहो किमपि ते शुद्धं यशःकुसुममुद्रतम् ।
यस्यायममृतस्यन्दी बालेन्दुर्बाह्यपल्लवः ॥

जयवर्धनस्य.

2480

उदिते दृष्टिसुखे त्वायि शशिनीव भवन्ति चन्द्रकान्तानि ।
वदनान्यरिनारीणामविरलजलबिन्दुवर्षाणि ॥

2481

एकं मित्रं भजते मासेनेन्दुः स्वयं क्षयं गच्छन् ।
मित्रशतानि भजंस्त्वं प्रतिक्षणं वृद्धिमुपयासि ॥

कयोरपि.

2482

स्तनयुगमश्रुस्नातं समीपतरवार्ति हृदयशोकाग्नेः ।
चरति विमुक्ताहारं व्रतमिव भवतो रिपुस्त्रीणाम् ॥

भट्टबाणस्य.

2483

दिङ्मुखानि परिचुम्बति पृथ्वी-
मम्बुराशिरशनां परिरभ्य ।
उल्लसत्युपवनेषु यशस्ते
वृद्धमेव तरुणोचितचेष्टम् ॥

श्रीकल्लटस्य.

2484

दृष्टमङ्कुरितमर्जुनसृष्टौ
यन्महापुरुषनिर्मितिबीजम् ।
तत्तवोदयविधाविह धातु-
र्दृश्यते कुसुमितं फलितं च ॥

आनन्दवर्धनस्य.

2485

ऊष्मव्यपेता रहिताश्च वृद्ध्या
संयोगहीना लघवोपि चान्तः ।
श्लोकस्य वर्णा इव विद्विषस्ते
पादान्तमागम्य गुरुभवन्ति ॥

2486

यशोदयामण्डितकान्तदेहो
बाल्येपि गोपालजनस्य नेता ।
गोमण्डलं पासि बलेन युक्तः
कथं न राजन्पुरुषोत्तमोसि ॥

2487

कृशाशयात्यन्तविवृद्धनापया
विपाण्डुरीभूतपयोधरभिया ।
शिलीमुखास्वादितबन्धुजीवया
तवारिनारी शरदा विडम्ब्यते ॥

केषामपि.

2488

दिग्वधूवदनचुम्बि चैर्ष्यया
वीक्ष्य सद्युति दिवा भवद्यशः ।
दर्शितः पृथुपयोधरोद्गम-
स्तेन सापि परिरभ्यतेखिला ॥

2489

अभिहिताप्यभियोगपराङ्मुखी
प्रकटमङ्गविलासमकुर्वती ।
उपरि ते पुरुषायितुमक्षमा
नववधूरिव शत्रुपताकिनी ॥

एतौ विकटनितम्बायाः.

2490

द्रविणमापदि भूषणमुत्सवे
शरणमात्मभये निशि दीपकः ।
बहुविधार्थुपकारभरक्षमो
भवति कोपि भवानिव सन्मणिः ॥

भल्लटस्य.

2491

अपहरसि सदा मनांसि पुंसा-
मतिमहता गुणसंपरिग्रहेण ।
न च भवसि तथाप्यनेकचित्तो
हतमथवा विवृणोति कः परस्वम् ॥

2492

सुद्युम्न इन्दुकुलजः स बभूव नास्त्री
राजाप्यसौ दशरथः सुतरामभद्रः ।
धर्मात्मजो नकुलवानिति सुप्रसिद्धं
केनोपमा भवतु ते सकलाधिपस्य ॥
कयोरापि.

2493

ऐरावणे सुरवधूपरिगीयमान-
युष्मद्यशःश्रवणनिश्चलकर्णताले ।
निर्विघ्नमापिबति भृङ्गकुलं मदाम्भः
कल्याणमावहति कस्य न चेष्टितं ते ॥
जितमन्योः.

2494

गायन्ति किंनरगणाः सह कामिनीभिः
प्रोत्तुङ्गशैलशिखरेषु हिमाचलस्य ।
शङ्खेन्दुकुन्ददलबालमृणालनाल-
नीहारहारहरहाससितं यशस्ते ॥
कस्यापि.

2495

त्वद्बाहुदण्डकरवालविदारितारि-
मातङ्गकुम्भदलनध्युतमौक्तिकौघैः ।
रेजे भवत्परिगृहीतविपक्षलक्ष्मी-
धम्मिल्लपुष्पनिकरैरिव रङ्गभूमिः ॥
हर्षवत्सल्य.

2496

याते शमं रजसि जातजलाभिषेका
 यौताम्बराः स्फुरितपाण्डुपयोधरान्ताः ।
 पत्युः प्रजार्थमधुना तव पुष्पवत्यो
 वाञ्छन्ति संगममिमाः ककुभश्चतस्रः ॥

मातङ्गद्विवाकरस्य.

2497

येन व्यधीयत करालकृपाणपट्ट-
 व्याघट्टनोत्फलितभीमभटोत्तमाङ्गैः ।
 वैरिप्रतापतपनोरुयशःशशाङ्क-
 प्रासादरेण युधि राहुपरंपरेव ॥

प्रकाशदत्तस्य.

2498

आश्चर्यधामाभिरतीव गुणैः किमेत-
 ज्जालं त्वया विरचितं यदपूर्वमेव ।
 चेतांसि मूर्तिरहितान्यपि चञ्चलानि
 बध्नाति यच्छ्रुतिगतं तदपूर्वमेव ॥

वल्लभदेवस्य.

2499

रत्नाकरोपि न च जातु भवान्समुद्रो
 नो गोत्रमिच्च विबुधानवसि प्रयत्नात् ।
 नित्यं वृषेण चरसीह न कृत्तिवासाः
 सर्वप्रजापतिरपङ्कजमध्यवर्ती ॥

कट्यट्टस्य.

2500

कुन्दं क्षणक्षयि कलङ्कि शशाङ्कबिम्बं
 क्षीरं विकारि जडसंगति हंसवृन्दम् ।
 हाराः सरन्ध्रवपुषो धवलद्युतीनां
 केनोपमां व्रजतु नाथ यशस्त्वदीयम् ॥

2501

न्वदरिपुरविचित्रभित्तियोषि-
न्मदनपुरे विनिवेशितैकपाणिः ।
अपरकरगृहीतचर्मदण्डः
करसुरतं कुरुते पुलिन्दवर्गः ॥

2502

पृथुरसि गुणैः कीर्त्या रामो नलो भरतो भवा-
न्महति समरे शत्रुघ्नस्त्वं क्षितौ जनकः स्थितः ।
इति छुचरितैः कीर्तौ विभ्रच्चिरंतनभूभृतां
कथमसि न मांधाता देव त्रिलोकविजय्यपि ॥

कस्यापि.

2503

घटयसि धनकालं देव कस्मादकस्मा-
द्भुकुटिकथितकोपोप्यभ्यमित्रं यियासुः ।
न पुनरपि तु कुर्युः पङ्क्तिरानेव मार्गा-
नविरतमदधारादुर्दिनैर्दन्तिनस्ते ॥

तुभ्यकापरनाम्नो विक्रान्तिवर्मणः.

2504

अकालधृतमानसव्यतिकरोत्सवैः सारसै-
रकाण्डपटुताण्डवैरपि शिखण्डिनां मण्डलैः ।
दिशः समवलोकिता रभसनिर्भरप्रोल्लस-
द्भवत्पृथुवरूथिनीजनितभूरजःश्यामलाः ॥

2505

यदपि निरायुधा यदपि सर्वजनैर्विद्युता
यदपि पदातयः पथिषु केषु न पर्यटिताः ।
तदपि सहेतयस्तदपि संप्रति सानुचरा-
स्तदपि सवारणास्तव कथं विहरन्त्यरयः ॥

पृथौ प्रकाशवर्षसूनोर्दर्शनीयस्य.

2506

यशःकुसुमवाटिका गुणनिधानमञ्जूषिका
कलाकमलदीर्घिका कलितरुपवालाशनिः ।
द्विपत्तिमिरचन्द्रिका वरविलासिनीचेतसां
वशीकरणवर्तिका कुशलिनी तनुस्तावकी ॥

2507

कुलममलिनं भद्रा मूर्तिर्मतिः श्रुतशालिनी
भुजबलमलं स्फीता लक्ष्मीः प्रभुत्वमखण्डितम् ।
प्रकृतिसुभगा ह्येते भावा मदस्य च हेतवो
व्रजति पुरुषो यैरुन्मादं त एव तवाङ्कुशाः ॥

कयोरपि.

2508

यः पृष्ठं युधि दर्शयत्यरिभटश्रेणीषु यो वक्रतां
त्वां प्रत्येव बिभर्ति यश्च किरति क्रूरध्वनिं निष्ठुरः ।
दोषं तस्य तथाविधस्य भजतश्चापस्य गृह्णन्गुणं
विख्यातः स्फुटमेक एव हि भवान्सीमा गुणग्राहिणाम् ॥

2509

युष्मद्वन्तिबलैर्विलोक्य निखिलामालिङ्गिताङ्गीं भुवं
सङ्ग्रामाङ्गणसीमि जङ्गमगिरिस्तोमभ्रमाधायिभिः ।
पृथ्वीन्द्रः स पृथुर्भवद्रणरसप्रेक्षोपनम्रामर-
श्रेणीमध्यचरः पुनः क्षितिधराक्षेपाय धत्ते धियम् ॥

एतौ श्रीहर्षस्व.

2510

देव त्वद्विजयं निराकृतभयं प्रौढप्रतापालयं
क्रान्तक्षमावलयं कृतारिविलयं श्रुत्वा सुराधीश्वरः ।
गुप्तं गच्छति नेच्छति प्रतिवचः प्रेम्णा गुरुं पृच्छति
प्राणं वाञ्छति मूर्च्छति प्रतिमुहुः शच्यां दृशं यच्छति ॥

कस्यापि.

2511

देव त्वद्यश एव किं सितसितं रामे शशाङ्के मरु-
 ब्राहे स्वर्गगजे हरे फणिपतौ वाण्यां वृषे भे रुचिः ।
 अन्येषां तु तदम्बरे तदुदरे तद्यञ्जने तन्मदे
 तत्कण्ठे च तदीक्षणे तदलके तत्पोत्रके तत्पथि ॥

शाकल्यपल्यस्य.

2512

त्वद्यात्रासमयेतिदुर्धरगतेः सैन्यस्य संमर्दतो
 द्राक्पिष्टेपि शिरोगणे गुणयुगं जज्ञे फणाभृत्पतेः ।
 प्रापद्भूपरमाणुभिस्तरलितैः कालुष्यमक्ष्णां न य-
 द्दृङ्गस्य च कारणं यदश्रुणोन्नो पत्तिकोलाहलम् ॥

मङ्गस्य.

2513

सङ्ग्रामाङ्गणसंगतेन भवता चापे समारोपिते
 देवाकर्णय येन येन सहसा यद्यत्समासादितम् ।
 कोदण्डेन शराः शरैररिशिरस्तेनापि भूमण्डलं
 तेन त्वं भवता च कीर्तिरमला कीर्त्या च लोकत्रयम् ॥

2514

देवाकर्णय नाकिनां पुरि नृणां लोके पुरे भोगिना-
 मासन्केचन सन्ति केचन तथा स्थास्यन्ति ये केचन ।
 तन्मध्ये न बभूव नास्ति भविता तादृङ् नीतौ नतौ
 कान्तौ काव्यरतौ नुतौ रिपुहतौ कीर्तौ च यस्ते समः ॥

2515

भूपालाः शशिभास्करान्वयभुवः के नाम नासादिता
 भर्तारं पुनरेकमेव हि भुवस्त्वां देव मन्यामहे ।
 येनाङ्गं परिमृष्य कुन्तलमथाकृष्य व्युदस्यायतं
 चोलं प्राप्य च मध्यदेशमधुना काञ्च्यां करः पातितः ॥

मथुरस्य.

2516

त्वं द्वित्राणि पदानि गच्छसि महीमुल्लङ्घ्य यान्ति द्विष-
स्त्वं बाणान्दश पञ्च मुञ्चसि निजान्मुञ्चन्ति शस्त्राणि ते ।
ते देवीपतयस्त्वदस्त्रनिहितास्त्वं मानुषीणां पति-
निन्दा तेषु कथं स्तुतिस्त्वयि कथं श्रीकर्ण निर्णयिताम् ॥

कस्यचिद्वाक्षिणात्यस्य.

2517

अर्थिभ्रंशबहूभवत्फलभरव्याजेन कुञ्जायितो
देव त्वय्यतिदानभाजि कथमप्यास्तां स कल्पद्रुमः ।
आस्ते निर्व्ययरत्नसंपदुदयोदयः कथं याचक-
श्रेणीवर्जनदुर्यशोनिविडितव्रीडस्तु रत्नाचलः ॥

2518

दूरं श्वेतगुणैरहंकृतिभृतां जैत्राङ्गुकारे चर-
त्यस्मिंस्त्वद्यशसि प्रयाति कुमुदं बिभ्यन्न निद्रां निशि ।
धम्मिल्ले किमु मल्लिकासुमनसां माल्यं भिया लीयते
पीयूषद्रवकैतवाद्भृतदरः शीतशुतिः स्विद्यति ॥

2519

युष्मद्वन्धगजस्तृषाम्भसि भृशं कण्ठान्तमज्जत्तनुः
फेनैः पाण्डुरितः स्वदिक्करिजयक्रीडायशःस्पर्धिभिः ।
दन्तद्वन्द्वजलानुबिम्बनचतुर्दन्तः कराम्भोवमि-
व्याजादभ्रमुवल्लभेन विरहं निर्वापयत्यम्बुधेः ॥

2520

आस्ते दामोदरीयामियमुदरदरीं यावलम्ब्य त्रिलोकी
संमातुं शक्तिमन्ति प्रथिमभरवशादत्र नो त्वद्यशांसि ।
तामेतां पूरयित्वा निरगुरिव मधुध्वंसिनः पाण्डुपद्म-
च्छद्मापन्नानि तानि द्विपदशनसनाभीनि नाभीपथेन ॥

2521

मयि स्थितिर्नम्रतयैव लभ्यते
दिगेव च स्तब्धतया विलङ्घ्यते ।

इतीव चापं दधदाशुगं क्षिप-
त्रयोपदेष्टासि रणे द्विषामपि ॥

2522

रिपूनवाप्यापि गतोवकीर्णतां
भवाच्च यावज्जनरञ्जनव्रती ।
भृशं विरक्तानपि रक्तवत्तरा-
न्निहत्य यत्तानमृजामृजबुधि ॥

2523

न तूणादुद्धारे न गुणघटने न भुतिशिखं
समाकृष्टौ दृष्टिर्न वियति न लक्ष्ये न च भुवि ।
नृणां दृश्ये देव कचन विशिखान्कितं तु पतित-
द्विषद्वक्षोरन्ध्रैरनुमितिरमून्गोचरयति ॥

2524

न पाहि पाहीति यदब्रवीरमुं
ममौष्ठ तेनैवमभूदिति क्रुधा ।
रणक्षितौ ते किमु शत्रुमूर्धभि-
र्विदश्य दन्तैर्निजमोष्ठमास्यते ॥

2525

भुजेपसर्पत्यपि दक्षिणे गुणं
महेषुणादाय पुरः प्रसर्पिणे ।
धनुः परीरम्भमिवातिसमदा-
त्तवाहवे दिस्सति वामबाहवे ॥

2526

देवारिप्रकरः शरश्च भवतः संख्ये पतन्तावुभौ
सीत्कारं च न संमुखौ रचयतः कम्पं च न प्राप्नुतः ।
तद्युक्तं न पुनर्निवृत्तिरुभयोर्जागर्ति यन्मुक्तयो-
रेकस्तत्र भिनत्ति मित्रमपरश्चामित्रमित्यद्भुतम् ॥

2527

तादृग्दीर्घविरिञ्चवासरविधौ जानामि यत्कर्तृतां
शङ्के यत्प्रतिबिम्बमम्बुधिपयःपूरोदरे वाडवः ।
व्योमव्यापिविपक्षराजकयशस्तारापराभावुकः
कासां देव न स प्रतापतपनः पारं गिरां गाहते ॥

एते श्लोका नैषधकृतः श्रीहर्षम्ब.

2528

श्रीसंनिधानविलसद्गुचिरञ्जशङ्ख-
चक्राङ्कपाणिरसुरक्षणहारिचेष्टः ।
बद्धीः समा अबलभद्रपरोपि राज-
ञ्जीया अचिन्त्यचरितः पुरुषोत्तमस्त्वम् ॥

कपिलदामोदरस्य.

2529

एष विशेषः स्पष्टो वल्लेश्व त्वत्प्रतापवल्लेश्व ।
अङ्कुरति तेन दग्धं दग्धस्यानेन नोद्भवो भूयः ॥

2530

ददतो वाञ्छितमर्थं सदनुरक्त तव गृहं त्यक्त्वा ।
स्त्रीचापलेन कीर्तिर्नशासक्ता गता ककुभः ॥

2531

अटता पृथिवीमखिलाभिदमाश्चर्यं मया दृष्टम् ।
धनदोपि नयननन्दन परिहरसि यदुग्रसंपर्कम् ॥

2532

इद्रमपरमद्भुततमं युवतिसहस्रैर्विलुप्यमानस्य ।
वृद्धिर्भवति न हानिर्यत्तव सौभाग्यकोषस्य ॥

2533

प्रकृतिलघोर्येन कृता जघन्यवर्णस्य गौरवापत्तिः ।
जघनचपला यदार्याः स पिङ्गलस्ते कथं तुल्यः ॥

2534

दैन्यमिदं यच्छाया क्रियते ते रक्षसापि न समस्य ।
न सबलमकरोद्योषिति भवांस्तु भुङ्क्ते प्रसह्य रिपुलक्ष्मीम् ॥
एते शम्भोदरगुप्तस्य.

2535

कुन्दः कन्दलितव्यथं विचकिलः कम्पाकुलं केतकः
सातङ्कं मदनः सदैन्यमलसं मुक्तोतिमुक्तद्रुमः ।
मोक्तं किं तु न पारितस्तव रिपुस्त्रीभिः पुरीनिर्गमे
तत्कालं कृतमाधवीपरिणयः सत्केसरः केसरः ॥
शम्भोः.

2536

लावण्यौकसि सप्रतापगरिमण्यधेसरे त्यागिनां
देव त्वय्यवनीभरक्षमभुजे निष्पादिते वेधसा ।
इन्दुः किं घटितः किमेष विहितः पूषा किमुत्पादितं
चिन्तारत्नमहो मुधैव किममी सृष्टाः कुलक्षमाभृतः ॥

2537

किं भूषणं सुदृढमत्र यशो न रत्नं
किं कार्यमार्यचरितं सुकृतं न दोषः ।
किं चक्षुरप्रतिहतं धिषणा न नेत्रं
जानाति कस्त्वदपरः सदसद्विवेकम् ॥

2538

अत्यन्तकृष्णः स विनिर्मलस्त्वं
स वामनः सर्वत उन्नतोमि ।
जनार्दनो यत्स दयापरस्त्वं
विष्णुः कथं वीर तवोपमानम् ॥

प श्रीवकस्य.

2539

राजन्यशो हिममिषाच्छिशिरे यदासी-
ङ्गमौ लसत्किमुत तद्वलिसन्न यातम् ।

तत्राप्यमादिव ततोद्य मधौ त्वदीयं
प्रोद्भिन्नमाशु धरणेः कुसुमच्छलेन ॥

2540

मेघाडम्बरमम्बरं यदि तदा निर्नष्टशोभा वयं
नित्यं तीक्ष्णकरेण तेन दिवसे तत्राप्यहो बाधिताः ।
स्वामी नः शशभृल्लयोदयहतो दुःखादितीवागता
उद्याने नरदेव सेवनपराः पुष्पच्छलात्तारकाः ॥

2541

यद्वीष्मो विलसत्प्रतापमहिमा यज्जीवनाद्यो भृशं
संपन्नो घनकाल एष सफला चेयं शरन्निर्मला ।
हेमन्तः शिशिरो घनाम्बरधरस्त्वत्सेवयेत्याशया
पुष्पौघैः किमु देव सेवनपरः स्यैर्येच्छुरास्ते मधुः ॥

2542

श्रीमन्नाथ तवानने भगवती वाणी नरीनृत्यते
तद्गुणं कमला समागतवती लोलेति बद्धा गुणैः ।
कीर्तिश्चन्द्रकरीन्द्रदन्तकुमुदक्षीरोदनीरोपमा
त्रासादम्बुनिधिं विलङ्घ्य भवतो नाद्यापि विश्राम्यति ॥

दाक्षिणात्यस्य कस्यापि.

2543

अधर्ममन्यत्र महीतलेस्मि-
न्संक्षोभहेतुं मलिनं विचार्य ।
निष्कासनायास्य रूपेव देव
सितं यशः सर्वदिशः प्रयाति ॥

प° श्रीबकस्य.

2544

किं वृत्तान्तैः परगृहगतैः किं तु नाहं समर्थ-
स्तूष्णीं स्थातुं प्रकृतिमुखरो दाक्षिणात्यस्वभावः ।

गेहे गेहे विपणिषु तथा चत्त्वरे पानगोष्ठ्या-
मुन्मत्तेव भ्रमति भवतो वल्लभा हन्त कीर्तिः ॥

मातङ्ग-विवाकरस्य.

2545

अनिःसरन्तीमपि गेहगर्भा-
त्कीर्तिं परेषामसतीं वदन्ति ।
स्वैरं चरन्तीमपि च त्रिलोक्यां
त्वत्कीर्तिमाहुः कवयः सतीं तु ॥

2546

आसीन्नाथ पितामही तव मही माता ततोऽनन्तरं
संप्रत्येव हि साम्बुराशिरशना जाया जयोद्भूतये ।
पूर्णे वर्षशते भविष्यति पुनः सैवानवद्या स्नुषा
युक्तं नाम समस्तशास्त्रविदुषां लोकेश्वराणामिदम् ॥

मातङ्ग-विवाकरस्य.

2547

अव्यापाररता वसन्तसमये ग्रीष्मे व्यवायप्रियाः
सक्ताः प्रावृषि पल्वलाम्भसि नवे कूपोदकद्वेषिणः ।
कट्वम्लोष्णरताः शरदधिभुजो हेमन्तनिद्रालसाः
स्वैर्दोषैरपचीयमानवपुषो नश्यन्तु ते शत्रवः ॥

वैद्यहरिचन्द्रस्य.

2548

तन्वीमुज्झितभूषणां कलगिरं रोमोद्भ्रमं विभ्रतीं
वेपन्तीं व्रणिताधरां विवसनां सीत्कारमातन्वतीम् ।
दोर्भ्यां चण्डतुषारपातसभयामालिङ्ग्य कण्ठे भृशं
स्वां मूर्तिं दयितामिवातिरसिकां त्वद्विद्विषः शेरते ॥

2549

दानं दृढतरमुष्टेः श्रीरुज्झितकोषतो यशो मलिनात् ।
धाराधरात्पतापस्त्वदसेरतिचित्रमेतदवनिपते ॥

2550

नाकारमुद्ग्रहसि नैव विकत्यसे त्वं
 दित्सां न सूचयसि मुञ्चसि सत्फलानि ।
 निःशब्दवर्षणमिवाम्बुधरस्य राज-
 न्संलक्ष्यते फलत एव तव प्रसादः ॥

अयं मातृगुप्तस्य.

2551

इन्द्रो यच्छतमन्युरस्ति दहनो यत्पावकोप्यन्तकः
 कीनाशो धनदो विमाननिरतः पाशी जलानां पतिः ।
 ईशः कामहरश्चलो यदनिलो यन्नैर्ऋतो राक्षस-
 स्तन्नान्योवनिलोकपाल भवतः कश्चित्समः स्याद्गुणैः ॥

प० श्रीविक्रमस्य.

2552

देवोर्वीरमणेन्द्र पार्वणशशिद्वैराज्यसज्जं यशः
 सर्वाङ्गोज्ज्वलशर्वपर्वतसितश्रीगर्वनिर्वासि यत् ।
 तत्कम्बुप्रतिविम्बितं किमु शरत्पर्जन्यराजिश्रियः
 पर्यायः किमु दुग्धसिन्धुपयसां सर्वानुवादः किमु ॥

2553

निखिंशत्रुटितारिवारणधटाकुम्भास्थिकूटावट-
 स्थानस्थायुकमौक्तिकोत्करकिरः कैर्देव नायं करः ।
 उन्नीतश्चतुरङ्गसैन्यसमरत्वङ्गतुरंगक्षुर-
 क्षुण्णासु क्षितिषु क्षिपन्निव यशःक्षोणीक्षवीजव्रजम् ॥

नैषधकर्तुः.

2554

उग्रपाहमुदन्वतो जलमतिक्रामत्यनालम्बना
 व्योम्नि भ्राम्यति दुर्गमक्षितिभृतां प्राग्भारमारोहति ।
 कीर्णं याति विषाकुलैरहिकुलैः पातालमेकाकिनी
 त्वत्कीर्तिर्यदतो नरेन्द्र कृतकं मन्ये भयं योषिताम् ॥

2555

उद्दामाम्बुदगर्हितान्धतमसप्रध्वस्तदिङ्मण्डले
काले यामिकजाग्रदुग्रसुभटव्याकीर्णकोलाहले ।
कर्णस्यासुहृदर्णवाम्बुवडवावह्वैर्यदन्तःपुरा-
दायातासि तदम्बुजाक्षि कृतकं मन्ये भयं योषिताम् ॥

कथारपि.

2556

सा ख्यातास्ति जगत्त्रये सूरनदी सा शंभुचूडामणौ
शेषा शेषतुषारसोमसुषमाचौरी गुणैर्निर्मलैः ।
युक्ता सा भवदीयकीर्तितुलनौचित्यं भजेत्सा न चे-
द्भूपालक्षणदेश संततमधोयानैकताना भवेत् ॥

प० कृष्णकस्य.

2557

दिग्दन्तावलमण्डली विदलति स्वर्णाद्रिरुत्कम्पते
क्षोणी क्षुभ्यति बिभ्यति प्रतिदिशं सर्वेपि रत्नाकराः ।
लङ्कातङ्कमुपैति शेषधिपतिः शङ्कां परां गाहते
दानाय त्वयि राजशेखरमणे दर्भं समुद्विभ्रति ॥

वाक्षिणात्यस्य कस्यापि.

2558

यत्कस्यामपि भानुमात्रं ककुभि स्थेमानमालम्बते
जातं यद्भनकाननैकशरणप्राप्तेन दावाग्निना ।
एषा त्वद्भुजतेजसा विजितयोस्तावत्तयोरौचिती
धित्तं वाडवमम्भसि द्विषि भिया येन प्रविष्टं पुनः ॥

2559

अकर्णधाराश्रुगसंभृताङ्गतां
गतैररित्रेण विना तवारिभिः ।
विधाय तावत्तरणेर्भिदामहो
निमज्ज्य तीर्णः समरे भवार्णवः ॥

एतौ नैपथकर्तुः.

2560

भहं सदा प्राणसमं महीभुजां
स मां सदा वेत्ति नृपस्तृणोपमम् ।
इतीव कर्णेषु सुवर्णमर्थिनां
स्वखेदमाख्यातुमिवास्ति भूपते ॥

2561

त्वदाप्तचामीकरचारुभूषण-
प्रभावलीसंगमपिङ्गलत्वेषाम् ।
समुन्मिषद्वाहभियेव दुर्गति-
र्जहाति सङ्गं ज्वलतामिवार्थिनाम् ॥

एतौ बिहृणस्य.

2562

मुखेनेन्दुं धत्से सकलमकलङ्कं न शिरसा
द्विजिह्वः क्रूरोसौ निपतति न कर्णे न कटके ।
प्रभूताप्येषा ते जनयति न भूतिः परुषता-
मपूर्वं शर्वत्वं तव निरपवादं कुत इदम् ॥

कस्यापि.

2563

इन्दोर्लक्ष्म त्रिपुरजयिनः कण्ठमूलं मुरारि-
स्त्वच्चागानां मदजलमषीभाञ्जि गण्डस्थलानि ।
अद्याप्युर्वीवलयतिलक इयामलिम्लानुलिप्ता-
न्याभान्त्येवं वद धवलितं किं यशोभिस्त्वदीयैः ॥

राजशेखरकवैः.

2564

कुरवक कुचाघातक्रीडारसेन वियुज्यसे
बकुलविटपिन्स्मर्तव्यं ते मुखासत्रसेचनम् ।
चरणघटनाभून्यो यास्यस्यशोक सशोकता-
मिति निजपुरत्यागे यस्य द्विषां जगदुः खियः ॥

रत्नाकरस्य.

2565

तीव्रातामरुचो रवेः कथमियं स्वप्नेपि संभावना
नो युक्त्यानुगतः प्रभातसलिलक्षानेन सोऽयं विधिः ।
सान्द्रानन्दविधायिशीतमधुरव्यापारगौरात्मना
नूनं त्वद्यशसैव संप्रति शशी शीर्णः पुनः पूरितः ॥

श्रीकल्लङ्कवेः.

2566

अर्थाकुष्ठधियः पदं रचयतः शब्दावधानात्मनः
संधिच्छेदविधाननिर्गमत्रिधिर्व्यापारमातन्वतः ।
मा मां कश्चिदिह ग्रहीदिति मुहुः साशङ्कमापश्यत-
श्चौरस्येव कवेर्भयं भवति यत्तद्विद्विषामस्तु वः ॥

2567

साशङ्कस्य समाकुलीकृतमतेरत्यन्तनिस्तेजसः
खिन्नाङ्गस्य विकम्पमानहृदयस्यारूढमन्योर्भृशम् ।
लज्जां संत्यजतः क्रमं विमृषतो विघ्नान्वहून्पश्यतः
क्लेशो योर्थिजनस्य वक्तुमनसो भूयात्स ते विद्विषाम् ॥

2568

श्लोकः कस्य ममैव साधु सुकवे भूयः सखे पट्यता-
मस्यार्थः पुनरुक्तमेतदपरोप्येष प्रयोगोस्ति भोः ।
इत्येवं कुविदग्धवाक्यपरशुच्छिन्नोत्तमाशालता
दुःखं यत्कवयः प्रयान्ति नृपते तद्यान्तु ते शत्रवः ॥

2569

द्वारं वेत्रिभिरावृतं बहिरपि प्रक्लिन्नगण्डैर्गजै-
रन्तः कञ्चुकिभिः स्फुरन्मणिधरैरध्यासिता भूमयः ।
भाक्रान्तं महिषीभिरेव शयनं त्वद्विद्विषां मन्दिरे
राजन्सैव चिरंतनप्रणयिनी शून्येपि राज्यस्थितिः ॥

2570

किं हास्येन न मे प्रयास्यसि पुरः प्राप्तश्चिराद्दर्शनं
नेयं निष्करुण प्रवासरुचिता केनासि दूरीकृतः ।

स्वप्नान्तेष्विति ते वचः प्रियतमव्यासक्तकण्ठग्रहो
बुद्धा रोदिति शून्यबाहुयुगलस्तारं रिपुस्त्रीजनः ॥

2571

तं राजानमकाण्ड एव चपले त्यक्त्वा तथा वह्नभं
पश्चात्तापविदीर्यमाणहृदया किं सांप्रतं रोदिषि ।
इत्थं वृष्टिजलप्रवाहनयना शून्ये पुरे विद्विषां
चित्रस्था पुरतो विलोक्य पथिकैर्लक्ष्मीस्तवालभ्यते ॥

2572

आक्षिप्तैः प्रतिपक्षभूमिपतिभिः क्रुद्धेन देव त्वया
चित्रस्तैर्न महायुधानि विविधान्याविक्रियन्ते युधि ।
दूरावार्जितमौलयस्तव पुरस्तन्वान्ति ते केवलं
नानाकारकिरीटरत्ननिकरैरिन्द्रायुधानि क्षितौ ॥

2573

कस्मात्सत्यवतीसुतेन मुनिना नोक्तं भविष्यत्कथा-
मध्ये रूपमनादिमध्यनिधनस्येदं हरेर्मानुषम् ।
इत्थं व्युत्थितविश्वकण्टकचमूनिर्मूलनव्यापृतं
संग्रामाम्बरसूर्यमम्बरचरास्त्वां व्रीक्ष्य संशैरते ॥

एते केषामपि.

2574

सौभाग्यस्य समर्पणेन तिमिरातङ्गच्छिदा तेजसा
सामर्थ्येन विषानलादिजयिना तैस्तैस्तथान्यैर्गुणैः ।
श्लाघ्यत्वं दधते नृपैः शिरसि ये सर्वैर्धृतास्तान्मणी-
न्पद्भ्यां संस्पृशसीत्यहो फलमिदं नीतेरवाप्तं त्वया ॥

अमृतदत्तस्य.

2575

अम्भोराशिरिवासि सत्त्वनिलयो नो मन्दरक्षोभवा-
न्कल्याणप्रकृतिः सुमेरुरिव किं देवः सुरापाश्रयः ।
सच्छायो न तु रूढदुस्तरलतस्त्वं कल्पवृक्षो यथा
तैः कुर्वन्ति तुलां तथापि भवतो मूढाः कवीनां धियः ॥

2576

नो कामः प्रतिहन्यते प्रणयिनां स्वप्नेपि नाथ त्वया
नैवाधः कुरुषे वृषं द्विरसना व्याला न ते वल्लभाः ।
नो बह्यस्तव मूर्तयो न च तनुर्नित्यं जडानुग्रह-
व्यग्रा नो त्रिषमा च दृक्कमथ च ख्यातः क्षितावीश्वरः ॥

2577

राजञ्छ्रीः समलंकृता तव धिया सा चापि विद्वत्तया
विद्वत्ता नयवित्तया परमया नीतिश्च शौर्येण ते ।
शौर्यं ते यशसा यशश्च चरितैश्चेष्टाश्च ते तेजसा
तेजश्च स्वकुलोद्गतं कुलमपि श्लाघ्यं भवज्जन्मना ॥

2578

गर्जित्वा बहुदूरमुत्ततिभृतो मुञ्चन्ति वार्यम्बुदा
भद्रस्यापि गजस्य दानसमये संजायते दुर्मदः ।
पुष्पाडम्बरयापनेन ददति प्रायः फलानि द्रुमा
नोत्सेको न मदो न कालहरणं दानप्रवृत्तस्य ते ॥

एते केषामपि.

2579

मर्यादानियमो ह्ययोरपि धृता द्वाभ्यामपीयं मही
भीतैर्भोगिभिरप्युभावनुगतौ रत्नाकरौ द्वावपि ।
एवं ते जलधेश्च तुल्यगुणयोरेको विशेषो महा-
ल्लावण्यातिशयेन यत्स विरसस्तेनैव हृद्यो भवान् ॥

बन्धोः.

2580

बद्धाः केचिदधोमुखत्वमपरे नीताः समारोपिताः
केचित्संभृतविग्रहा अपि बलादानीय रिक्तीकृताः ।
अन्ये बन्धनतश्चिरात्कथमपि भ्रष्टा निरालम्बना-
स्त्वद्यक्रे रिपवोरघट्टघटिकायन्त्रक्रमं बिभ्रति ॥

2581

निष्पत्तिं करपीडनेन गमिताश्चक्रं च्युतास्ताडिता
 दग्धा भूतिकृतास्पदेन भवता नित्यं प्रतापाग्निना ।
 वद्धाः कण्ठतलेषु रज्जुबलयैर्भूयो धरां ग्राहिता
 भग्नाः संप्रति नाथ पार्थिवघटाः किं कर्षरैर्वाक्षितैः ॥

2582

यान्त्येके परपुष्टतां बलिभुजो भ्राम्यन्ति केचिन्मही-
 मन्ये विभ्रति लावकत्वमपरे जाता वने वर्तकाः ।
 केचित्त्वञ्जनका भवन्ति सभयैर्मार्गप्रयाणैरहो
 तिर्यक्तामपि लम्बितैस्त्वदरिभिर्लब्धा न पक्षोन्नतिः ॥

2583

क्रामन्त्यः क्षतकोमलाङ्गुलिगलद्रक्तैः सदर्भाः स्थलीः
 पादैः पातितयावकैरिव गलद्वाष्पाम्बुधौताननाः ।
 भीता भर्तृकरावलम्बितकरास्त्वच्छत्रुनार्योधुना
 दावाग्निं परितो भ्रमन्ति पुनरप्युद्यद्विवाहा इव ॥

2584

यल्लावण्यमयत्वमेव जलधेर्जातं परं दूषणं
 यच्चैषा शशलक्ष्मणः परिणता पृथ्वी कलङ्कायते ।
 यत्संकल्पफलप्रदोप्यहृदयश्चिन्तामणिर्वेधसा
 तत्त्वामप्रतिसंविधानुमनसा साकूतमावेष्टितम् ॥

2585

आमोदाहतभृङ्गपक्षपवनप्रेङ्गुद्रजःपिञ्जरे
 पद्मे श्रीर्वसतीति नाद्भुतमिदं रम्यं प्रकृत्यैव तत् ।
 तच्चित्रं यदरातिकण्ठरुधिरप्रक्लिन्नतीक्ष्णस्फुर-
 द्दारेसौ भवतश्चिरं निवसति स्त्रीत्वेपि दृष्टा सती ॥

2586

तन्वी विग्रहिणी कलङ्करहिता मुक्ताफलालंकृता
 सङ्घंशा गजगामिनी पुलकिता दन्तप्रभाभासिता ।

इयामा चारुपयोधरा सुरुचिरा पुंसां मनोहारिणी
कामं वक्षसि ते पतत्वहरहः खड्गाग्रधारा रिपोः ॥

2587

ते गच्छन्ति महापदं भुवि पराभूतिः समुत्पद्यते
तेषां तैः समलंकृतं निजकुलं तैरेव लब्धा क्षितिः ।
तेषां द्वारि नदन्ति वाजिनिवहास्ते भूषिताः प्रत्यहं
ये दृष्टाः परमेश्वरेण भवता तुष्टेन रुष्टेन वा ॥

2588

सिक्तायां वीरकण्ठस्थलबहलगलद्रक्तधारास्त्रुर्वै-
र्माद्यन्मातङ्गकुम्भोद्भूतनविलुलितैर्मौक्तिकैः पुष्पितायाम् ।
संग्रामोद्यानभूमौ तुरगखुरमुखोत्खातकृष्टस्थलायां
जातं त्वत्खड्गवल्ल्यां फलमतुलरसास्वादहृद्यं जयश्रीः ॥

2589

भास्वद्रत्नप्रदीपे वरशयनगतो वासवेदमन्युदारे
कान्तामालिङ्ग्य तुङ्गस्तनकलशयुगस्पर्शरोमाञ्चिताङ्गः ।
स्वप्ने नीवीं विमोक्तुं चपलयति करं यावदुत्कस्तवारि-
स्तावत्प्रस्तारकान्तस्थितकटिनकुशप्रान्तविद्धो विबुद्धः ॥

2590

न प्राप्तो रत्नपात्रस्थितमधुकणिकासंगमामोदलाभो
नो वा नारीकपोले विलसितममले कर्णपूरीकृतेन ।
इत्थं त्वच्छत्रुगेहे वनकरिकषणोन्मूलितं दीर्घिकाया-
मुच्चैः किंजल्करेणुभ्रमदलिविरुतैरुत्पलं रोदिति व ॥

2591

नाहं तुल्यः कृतेन प्रसभमकपटाक्रान्तलोकः प्रभुर्मे
त्रेता नैवास्मि यस्मान्मम भुवनपतिर्नैव दारापहारी ।
का स्पर्धा द्वापरे मे स्वजनसुतसुहृद्वन्धुघाती न देवो
राजन्नित्थं कृतादीनुपहसति कलिस्त्वद्यशोभुच्छलेन ॥

केशमपि.

2592

वक्राग्भोजं सरस्वत्यधिवसति सदा शोण एवाधरस्ते
बाहुः काकुत्स्थवीर्यस्मृतिकरणपटुर्दक्षिणस्ते समुद्रः ।
वाहिन्यः पार्श्वमेताः सुचिरपरिचिता नैव मुञ्चन्त्यभीक्ष्णं
स्वच्छेन्तर्मानसेस्मिन्कथमवनिपते तेम्बुपानाभिलाषः ॥

बाणस्य.

2593

प्रोद्यद्बालाङ्कुरश्रीर्दिशि दिशि दशनैरेभिराशागजानां
रोहन्मूलातिगौरैरुरगपतिफणैरत्र पातालकुक्षौ ।
अस्मिन्नाकाशदेशे विकसितकुसुमा राशिभिस्तारकाणां
नाथ त्वत्कीर्तिवल्ली फलति फलमिदं बिम्बमिन्दोः सुधार्द्रम् ॥

वसुधरस्य.

2594

आ स्वर्लोकादुरगनगरं नूतनालोकलक्ष्मी-
मातन्वद्भिः किमिव सिततां चेष्टितैस्ते न नीतम् ।
अप्येतासां रमणविरहे विद्विषत्कामिनीनां
यैरानीता नखपदमयी मण्डना पाण्डिमानम् ॥

कस्यापि.

2595

लभ्रं रागावृताङ्गचा सुदृढमपि ययैवासियष्टघारिकण्ठे
मातङ्गानामपीहोपरि परपुरुषैर्या च दृष्टा पतन्ती ।
तत्सक्तोयं न किञ्चिद्गणयति विदितं तेस्तु तेनास्मि दत्ता
मृत्येभ्यः श्रीनियोगाद्गदितुमिव गतेत्यम्बुधिं यस्य कीर्तिः ॥

हर्षदत्तस्य.

2596

शक्तिर्निस्त्रिशजेयं तव भुजयुगले नाथ दोषाकरश्री-
र्वक्त्रे पार्श्वे तथैषा प्रतिवसति महाकुड्नी खड्गयाष्टिः ।
आज्ञेयं सर्वगा ते प्रविलसति पुरो वृद्धया किं मया ते
प्रोच्येवेत्थं प्रकोपाच्छशिकरासितया यस्य कीर्त्या प्रयातम् ॥

2597

तन्मे निष्प्रश्रयत्वं स खलपरिचयः सा परेष्वभ्यसूया
तत्स्वभूविभ्रमोत्थं सहजमपि तथा चापलं लोकनिन्द्यम् ।
सर्वं सद्भर्तृयोगादपगतमधुना तात नैवास्मि शोच्या
लक्ष्मीसदेशमेवं गदितुमिव गता कीर्तिरम्मोनिधिं ते ॥

2598

शान्त्यै दर्पवतां जयाय जगतां संपत्तये याचतां
समानाय सतां हिताय महतां तापाय पृथ्वीभृताम् ।
सोह्लासेन सकौतुकेन शमितध्यानेन दूरीकृत-
स्वाध्यायेन समाप्तसर्वतपसा त्वं वेधसा निर्मितः ॥

अयं शंभुकवेः.

2599

आकाराहीनकान्तिर्निधनविरहितो योगदोह्लासभागी
विक्रान्तो विश्वतुल्यः कमलकलितदृग्विभ्रमोत्कृष्टमूर्तिः ।
नानाशापूर्णकीर्तिः सुखरसमयितो वारणाक्रान्तदेहो
यादृग्देव त्वमेवं भवतु रिपुगणोप्यादिवर्णप्रलोपात् ॥

पञ्चश्रोकम्य.

2600

शौर्यश्रीकेशपाशः करिवदनमिलन्मौक्तिकव्यक्तपुष्पः
क्षोणीरक्षाभुजंगः कुलशिखरिलुठ्कीर्तिनिर्मोकपट्टः ।
शत्रुघातप्रतापप्रलयजलधरः स्फारधाराकरालः
प्रीत्या लक्ष्मीकटाक्षः कुवलयविजयी देवपाणौ कृपाणः ॥

कस्यापि.

2601

धूलीभिर्दिवमन्धयन्बधिरयन्नाशाः खुराणां रत्रै-
र्वातं संयति खञ्जयञ्जवजयैः स्तोतृन्गुणैर्मृकयन् ।
धर्मोपार्जनसंनियुक्तजगता देव त्वयाधिष्ठितः
सान्द्रोत्फालमिषाद्विगायति पदा स्पृष्टुं तुरंगोपि गाम् ॥

2602

विद्राणे रणचत्वरारिगणे त्रस्ते समस्ते पुनः
कोपात्कोपि निवर्तते यदि भटः कीर्त्या गजत्युद्धटः ।
आगच्छन्नपि संमुखं विमुखतामेवाधिगच्छत्यसौ
देव त्वच्छुरिकारयेण झटिति छिन्नापसर्पच्छिराः ॥

2603

अन्तः संतोषबाष्पैः स्थगयति न दृशस्ताभिराकर्णयिष्य-
न्नङ्गे नानस्तिलोमा रचयति पुलकश्रेणिमानन्दकन्दाम् ।
न क्षोणीभङ्गभीरुः कलयति स शिरःकम्पनं तन्न विद्मः
शृण्वंस्त्वत्कीर्तिपूरान्कथमुरगपतिः प्रीतिमाविष्करोति ॥

2604

युष्मद्गीतारिनारी गिरिविलविलसद्वासरा निःसरन्ती
स्वक्रीडाहंसमोहग्रहिलशिशुभृशप्रार्थितोन्निद्रचन्द्रा ।
आक्रन्दद्भूरि यत्तन्नयनजलमिलच्चन्द्रहंसानुबिम्ब-
प्रत्यासत्तिप्रहृष्यत्तनयविहसितैराश्रसीन्यश्वसीच ॥

2605

द्वेष्ट्याकीर्तिकलिन्दशैलसुतया नद्या भवद्दोर्द्वयी-
कीर्तिश्रेणिमयी समागममगाद्भङ्गा रणप्राङ्गणे ।
तत्तस्मिन्विनिमज्ज्य बाहुजभटैरारम्भि रम्भापरी-
रम्भानन्दनिकेतनन्दनवनक्रीडादराडम्बरः ॥

2606

आसीदासीमभूमीत्रलयमलयजालेपनेपथ्यकीर्तिः
सप्राकूपारपारीसदनजनघनोद्गीतचापप्रतापः ।
त्वत्तो वीरः परः कः पदयुगयुगपत्पातिभूपातिभूय-
श्रूडारत्वोडुपत्नीकरपरिचरणानन्दनन्दन्नखेन्दुः ॥

एते नैषधकर्तुः.

2607

अपारपुलिनस्थलीभुवि हिमालये मालये
निकामविकटोन्नते दुरधिरोहणे रोहणे ।

महत्यमरभृधरे गहनकंदरे मन्दरे
भ्रमन्ति न पतन्त्यहो परिणता भवत्कीर्तयः ॥

2608

उर्वी मौर्वीकिणभृति भवद्गोष्णि विभ्रत्यशेषां
शान्तक्लान्तिः किमपि कुरुते नर्मणा कर्म कूर्मः ।
कृत्वा लीलापुलिनलवलीपल्लवप्रासगोष्ठीं
दिङ्मातङ्गाः सममथ सरिन्नाथपाथः पिवन्ति ॥

2609

किं मौनं ननु मेनके किमु रुजं धत्से शचि क्षामता
केयं वाचि घृताचि साचि किमिदं रम्भे मुखाम्भोरुहम् ।
याते त्वच्चरितामृते श्रुतिपथं गीर्वाणवामभ्रुवा-
मेवं देव खरस्मरज्वरजुषामुक्ताः सखीभिर्गिरः ॥

2610

यो वैरिष्वनलो नलो वसुमतीदीपो दिलीपोथ यो
यो मानेन पृथुः पृथुर्जगति यो निर्लाघवो राघवः ।
यः कीर्ती भरतो रतो नृपगुणैर्यः शंतनुः शन्तनुः
संजाते त्वयि कस्य न क्षितिपते सर्वेपि ते विस्मृताः ॥

2611

कर्पूरैरिव पारदैरिव सुधास्यन्दैरिव श्लाविते
जाते हन्त दिवापि देव ककुभां गर्भे भवत्कीर्तिभिः ।
धृत्वाङ्गे कवचं निबध्य शरधिं कृत्वा पुरो माधवं
कामः कैरवबान्धवोदयधिया धुन्वन्धनुर्धावति ॥

2612

व्याघ्रव्योमतले मृगाङ्गधवले निर्धौतदिङ्गण्डले
देव त्वद्यशसि प्रशान्ततमसि प्रौढे जगत्प्रेयसि ।
कैलासन्ति महीभृतः फणभृतः शेषन्ति पाथोदयः
क्षीरोदन्ति सुरद्विपन्ति करिणो हंसन्ति पुंस्कोकिलाः ॥

2613

त्रैत्रं मा स्मर विस्मर स्मर रतिं किं सायकैर्मरकै-
 र्गोधां मुग्ध बधान किं च जहिहि ज्याबन्धधीरं धनुः ।
 देवेस्मिन्हि मुहुः स्मृतेपि न मतिर्नैव स्मृतिर्न स्थिति-
 र्नासक्तिर्न धृतिर्न निर्वृतिरपि क्वाप्यस्ति वामभुवाम् ॥

2614

पद्मचामटितुमशक्ता निजभुवि मणिकुट्टिमेषु या चित्रम् ।
 सा ते कथमरिवनिता कण्टकविकटाटवीष्वटति ॥

2615

आलेख्यं निजमुल्लिखेख विजने सोल्लेखया रेखया
 संकल्पानकरोद्विकल्पबहुलाकल्पाननल्पानपि ।
 अद्राक्षीदपरप्रजापतिमतं चक्रे च तीव्रं व्रतं
 त्वन्निर्माणविधौ कियन्न विदधे बद्धावधानो विधिः ॥

2616

कंदर्पे नडकूबरे कुमुदिनीकान्तेप्यवज्ञावतां
 त्वत्सौन्दर्यकथासु तासु मरुतां वृत्तासु कौतूहलात् ।
 प्राप्ता तानवमुर्वशी रतिरतिक्लान्ता हता रोहिणी
 जाता किं च खरस्मरज्वरभरारम्भापि रम्भातनुः ॥

2617

सोल्लासा अपि सोद्यमा अपि घनोत्कण्ठा अपि क्वापि नो
 यान्ति श्यामनिशान्तरेपि रमणोपान्तं कुरङ्गीदृशः ।
 सद्यस्त्वद्यशसा हि कुञ्जररदच्छेदच्छविच्छादिना
 नीतं कान्तपुरंध्रिकुन्तलभरदयामं विरामं तमः ॥

2618

उल्लेखं निजमीक्षते भणितिषु प्रौढिं परां शिक्षते
 संधत्ते पदसंपदः परिचयं धत्ते ध्वनेरध्वनि ।
 वैचित्र्यं विचिनोति वाचकविधौ वाचस्पतेरन्तिके
 देव त्वद्गुणवर्णनाय कुरुते किं किं न वाग्देवता ॥

2619

श्रीखण्डवनिर्झरन्ति हृदये पीयूषकल्लोलिनी-
निष्यन्दन्ति तनौ रसायनरसस्यन्दन्ति कर्णान्तरे ।
नासीरप्रसरन्ति दिक्परिसरे भूमण्डले मौक्तिक-
प्रस्तारन्ति सुधाकरन्ति गगनोत्सङ्गे भवत्कीर्तयः ॥

2620

किं राकेन्दुकरच्छटाभिरुदितं किं मौक्तिकैरुदितं
किं मल्लीमुकुलैः स्मितं विकसितं किं मालतीकुड्मलैः ।
रूढं किं रमणीविलासहसितैः किं तत्र कीर्णं सुधा-
स्यन्दैर्यत्र जगन्नयैकतिलक भ्रान्तं भवत्कीर्तिभिः ॥

2621

नोहामानि दिशां मुखानि न घनाभोगा नभोमण्डली
नैवोत्तालतलं रसातलतलं पृथ्वी न पृथ्वी पुनः ।
एतद्देव कथं नु कुञ्जररदच्छेदावदातास्तव
स्वैरं यान्ति च मान्ति च श्रुतिस्तुधाधारामुचः कीर्तयः ॥

2622

औदार्यं सधने नयोथ सुजने लज्जा कुलस्त्रीजने
सत्काव्यं वदने मदो द्विरदने पुंस्कोकिलः कानने ।
रोलम्बः कमले नखाङ्कुरचना कान्ताकपोलस्थले
तन्वी तल्पतले भवानपि विभो भूमण्डले मण्डनम् ॥

2623

कण्ठान्तः कणितं दिवाकरकरक्लान्त्या रजोविप्लवै-
स्तन्नेत्राञ्चलकुञ्चनं शितकुशप्रान्तक्षतैः सीत्कृतिः ।
आसोर्मिप्रचयो वनेचरभिया त्वद्वैरिवामभुवा-
मेवं देव मरुस्थलीषु सुरतक्रीडानुरूपः क्रमः ॥

2624

रूपं यन्मदने द्युतिः शशिनि या गम्भीरता याम्बुधौ
यो मेरौ गरिमाथ या कमलिनीकान्ते प्रतापोन्नतिः ।

यो लक्ष्मीरमणे च विक्रमगुणस्तत्सर्वमेकत्र चे-
द्भुं वाञ्छसि दृश्यतामयमितो देवस्त्रिलोकीमणिः ॥

2625

स ख्यातो जगति त्रिविक्रम इति त्वद्विक्रमा भूरय-
स्तेनैको निहतो बलिर्बलिशतध्वंसी भुजस्तावकः ।
तं वैकुण्ठमवैति को न जगतीं जेतुं त्वकुण्ठो भवा-
नस्त्येवं महदन्तरं तव तथा देवस्य दैत्यद्रुहः ॥

2626

प्रालेयैः स्तपयन्ति कल्पलतिकाः सेकाननेकानथ
श्रीखण्डाम्बुगलज्जलैरविरलैस्तन्वन्ति संतानके ।
सान्द्रैश्चन्द्रमणिद्रवैरपि विभो मन्दारवल्लीमलं
सिञ्चन्त्यद्य भवत्प्रतापदहनत्रासेन नाकाङ्गनाः ॥

2627

कान्तारेषु च काननेषु च सरितीरेषु च क्षमाभृता-
मुत्सङ्गेषु च पत्तनेषु च सरिद्भर्तुस्तटान्तेषु च ।
भ्रान्ताः केतकगर्भपल्लवरुचः भ्रान्ता इव क्षमापते
कान्ते नन्दनकन्दलीपरिसरे रोहन्ति ते कीर्तयः ॥

2628

राकेन्दोरुदयः किमेष किमयं गौरीगुर्वा गिरिः
क्षीरोदः किमयं किमेष पुरजिह्वाविलासोरगः ।
किं मन्थाद्रिरयं सुधाजलनिधेर्धैतस्तरङ्गैरिति
त्वत्कीर्तिं वसुधापुरंदर गताः संदेहिनो देहिनः ॥

एते शंभुकवेः

2629

सिन्धोर्जैत्रमयं पवित्रमसृजत्त्वत्कीर्तिपूर्ताद्भुतं
यत्र स्नान्ति जगन्ति सन्ति कवयः के वा न वाच्यमाः ।
यद्विन्दुभ्रियमिन्दुरञ्चति जलं चाविश्य दृश्येतरो
यस्यासौ जलदेवता स्फटिकभूर्जार्गति यागेश्वरः ॥

2630

मुष्मत्कीर्तिविवर्तधौतनिखिलत्रैलोक्यनिर्वासितै-
र्विश्रान्तिः कलिता कथासु जरतां श्यामैः समस्तैरपि ।
जज्ञे कीर्तिमयादहो भयभरैरस्मादकीर्तेः पुनः
सेयं नास्य कथापथेपि मलिनच्छाया बबन्ध स्थितिम् ॥

श्रीहर्षस्य.

2631

सुराणां पातासौ स पुनरतिपुण्यैकरसिको
ग्रहस्तस्यास्थाने गुरुचित्रमार्गे स निरतः ।
करस्तस्यात्यन्तं स्पृशति शतकोटिप्रणयितां
स सर्वस्वं दाता तृणमिव सुरेशं विजयते ॥

सुबन्धो.

2632

कृष्णोयं मथनार्तिकृत्प्रतिदिनं सुप्तोस्य किं सेवया
सेव्योन्योन्तरविद्वयापरमतिर्नित्यप्रबुद्धो मया ।
इत्थं ह्याकलयन्विलोक्य हि तथा प्राप्तं यशस्तावकं
राजन्क्षीरनिधिस्तुषारकपटात्सेवार्थमेवागतः ॥

2633

श्रीजैनोपल्लाभदीनार्थं श्लोकोयं चाटुमिश्रितः ॥
श्रीबकेन मयाकारि वारिदे हिमवर्षिणि ॥

2634

आसीददभ्रशरदभ्रमिषाद्यशस्ते
नाके भ्रमन्नृप यदभ्रमुकान्तशुभ्रम् ।
तत्पुष्पवर्षणमिवाप्सरसां द्युलोके
व्याप्तोत्पन्नादिव भुवं तुहिनच्छलेन ॥

अस्यैव.

2635

श्रीमद्भूरमणेन्द्र तावकयशःपीयूषपोषोद्धतो
राहोर्त्यद्ब्रह्मणागतस्य गिलनं चक्रे क्रुधा प्रत्युन ।

सोयं भुक्तसुधो यदस्य जठराजीर्णो दरीदृश्यते
मन्ये तेन गतः शशी निलयतां लावण्यमालिन्ययोः ॥

त्रिभिः पादैः समस्यापूर्णं श्रीबकस्य.

2636

सहृदयगिरामानर्थक्यप्रसङ्गभयेन किं
किमुत तरुणीदृङ्गिर्माणप्रयोजनकाम्यया ।
बहुमततरं स्वं विज्ञानं विधातुमथाभव-
त्तव नरपते सर्गारम्भे विधिर्विहितोद्यमः ॥

श्रीभर्तृसारस्वतस्य.

2637

पातालं परिपालयत्यहिपतौ वाताशिनो भोगिनः
शक्रे शासति नाकलोकममराः सत्राशनं भुञ्जते ।
क्षोणीशे त्वयि रक्षति क्षितिमिमां प्रख्यातकीर्तौ सदा
मृदन्नं मृदुलाम्बरं बहु सुखं सर्वे लभन्ते जनाः ॥

कस्यापि.

2638

भोगीन्द्रः प्रमदोत्तरङ्गमुरगीसंगीतगोष्ठीषु ते
कीर्तिं देव शृणोतु विंशतिशती यच्चक्षुषां वर्तते ।
रक्ताभिः सुरसुन्दरीभिरभितो गीतां तु कर्णद्वयी-
दुःस्थः श्रोष्यति नाम किं स हि सहस्राक्षो न चक्षुःश्रवाः ॥

मुरारे:

2639

शंभुर्मानससंनिधौ सुरधुनीं मूर्ध्ना दधानः स्थितः
श्रीकान्तधरणास्थितामपि वहन्नेतां निलीनोम्बुधौ ।
ममः पङ्कुरुहे कमण्डलुगतामेतां वहन्नञ्जभू-
र्मन्ये वीर तव प्रतापदहनं ज्ञात्वोल्बणं भाविनम् ॥

2640

देव त्वद्भुजदण्डदर्पगरिमोद्गारप्रतापानल-
ज्वालापक्लिमकीर्तिपारदघटीविस्फोटिनो बिन्दवः ।

शेषाहिः कति तारकाः कति कति क्षीराम्बुधिः कत्यपि
प्रालेयाचलशङ्खशुक्तिकरकाकर्पूरकुन्देन्दवः ॥

एतौ श्रीहनुमतः.

अथ नीतिपद्धतिः

2641

अनुगन्तुं सतां वर्त्म कृत्स्नं यदि न शक्यते ।
स्वल्पमप्यनुगन्तव्यं मार्गस्थो नावसीदति ॥

2642

उपकारः परो धर्मः परार्थः कर्मनैपुणम् ।
पात्रे दानं परः कामः परो मोक्षो वितृष्णता ॥

2643

स धर्मो यो निरुपधः सोर्थो यो न विरुध्यते ।
स कामः सङ्गहीनो यः स मोक्षो योपुनर्भवः ॥

2644

अविद्यानाशिनी विद्या भावना भवनाशिनी ।
दारिद्र्यनाशनं दानं शीलं दुर्गतिनाशनम् ॥

2645

गतेपि वयसि ग्राह्या विद्या सर्वात्मना बुधैः ।
इह चेत्स्यान्न फलदा फलदा सान्यजन्मनि ॥

2646

अत्यार्यमतिदातारमतिशूरमतिव्रतम् ।
प्रज्ञाभिमानिनं चैव श्रीर्भयान्नोपसर्पति ॥

2647

नालसाः प्राप्नुवन्त्यर्थांश्च क्लीबा न च मानिनः ।
न च लोकरवाङ्गीता न च शश्वत्प्रतीक्षिणः ॥

2648

यः समुत्पतितं क्रोधं मानं चापि नियच्छति ।
स श्रियो भाजनं पुसां यथापत्सु न मुह्यति ॥

2649

वश्येन्द्रियं जितात्मानं धृतदण्डं विकारिषु ।
परीक्ष्यकारिणं धीरमत्यन्तं श्रीर्निषेवते ॥

2650

अनागतविधातारमप्रमत्तमकोपनम् ।
चिरारम्भमदीनं च नरं श्रीरुपतिष्ठति ॥

2651

जीयन्तां दुर्जया देहे रिपवश्चक्षुरादयः ।
जितेषु तेषु लोकोयं ननु कृत्स्नस्त्वया जितः ॥

2652

✓ यदीच्छसि वशीकर्तुं जगदेकेन कर्मणा ।
परापवादसस्येभ्यो गां चरन्तीं निवारय ॥

. 2653

सुहृदोप्यरयस्तस्य यस्यात्मा दुरधिष्ठितः ।
अजीर्णे पथ्यमप्यन्नं व्याधये मरणाय वा ॥

2654

भीरुः पलायमानोपि नान्वेष्टव्यो बलीयसा ।
कदाचिच्छूरतामेति मरणे कृतनिश्चयः ॥

2655

तेजस्विनि क्षमोपेते नातिकार्कश्यमाचरेत् ।
अतिनिर्मथनाद्बह्विधेन्द्रनादपि जायते ॥

2656

✓ असहायः समर्थोपि तेजस्वी किं करिष्यति ।
निवाते ज्वलितोप्यग्निः स्वयमेव प्रशाम्यति ॥

2657

कृत्वा बलवता वैरमात्मानं यो न रक्षति ।
अपथ्यमिव तद्भुक्तं तस्यानर्थाय केवलम् ॥

2658

कारणात्प्रियतामेति द्वेष्यो भवति कारणात् ।
अर्थार्थी जीवलोकोयं न कश्चित्कस्यचित्प्रियः ॥

2659

नास्ति जात्या रिपुर्नाम मित्रं चापि न विद्यते ।
सामर्थ्ययोगाज्जायन्ते मित्राणि रिपवस्तथा ॥

2660

अकृत्वा परसंतापमगत्वा खलनम्रताम् ।
अनुत्सृज्य सतां मार्गं यत्स्वल्पमपि तद्वद् ॥

2661

अप्रार्थितानि दुःखानि यथैवायान्ति देहिनम् ।
सुखानि च तथा मन्ये दैन्यमत्रातिरिच्यते ॥

2662

यद्भावि न तद्भावि यद्भावि न तदन्यथा ।
इति चिन्ताविषमोयमगदः किं न पीयते ॥

2663

आगमिष्यन्ति ते भावा ये भावा मयि भाविनः ।
अहं तैरनुगन्तव्यो न तेषामन्यतो गतिः ॥

2664

धनमस्तीति वाणिज्यं किञ्चिदस्तीति कर्षणम् ।
सेवा न किञ्चिदस्तीति नाहमस्मीति साहसम् ॥

2665

नोदन्वानर्थितामेति न चाम्भोभिर्न पूर्यते ।
आत्मा तु पात्रतां नेयः पात्रमायान्ति संपदः ॥

2666

प्रज्ञया मानसं दुःखं हन्याच्छारीरमौषधैः ।
एतद्विज्ञाय सामर्थ्यं न बालैः समतामियात् ॥

2667

पुत्रैर्मित्रैर्गृहैर्वापि वियुक्तस्य धनेन वा ।
मग्नस्य व्यसने कृच्छ्रे पुंसः श्रेयस्करी धृतिः ॥

2668

दुःखी दुःखाधिकान्पश्येत्सुखी पश्येत्सुखाधिकान् ।
आत्मानं हर्षशोकाभ्यां शत्रुभ्यामिव नार्पयेत् ॥

2669

सुप्रज्ञमपि चेच्छूरमृद्धिर्मोहयते नरम् ।
वर्तमानः सुखे सर्वो नावैतीति मतिर्मम ॥

2670

येर्याः क्लेशेन देहस्य धर्मस्यातिक्रमेण च ।
अरेर्वा प्रणिपातेन मा स्म तेषु मनः कृथाः ॥

2671

✓ गुणेषु यत्नः क्रियतां किमाटोपैः प्रयोजनम् ।
विक्रीयन्ते न घण्टाभिर्गावः क्षीरविवर्जिताः ॥

2672

✓ गुणाः खलु गुणा एव न गुणा धनहेतवः ।
अर्थसंचयकर्तृणि भाग्यानि पृथगेव हि ॥

2673

गुणाः खलु गुणा एव न गुणाः फलहेतवः ।
सगुणो निष्फलश्चापो निर्गुणः सफलः शरः ॥

2674

आत्मायत्ते गुणादाने नैर्गुण्यं वचनीयता ।
दैवायत्तेषु वित्तेषु पुंसः का नाम वाच्यता ॥

एते भगवद्वाक्यमुनेः

2675

काकतालीययोगेन यदनात्मवति क्षणम् ।
करोति प्रणयं लक्ष्मीस्तत्तस्याः स्त्रीत्वचापलम् ॥

2676

नोपभोक्तुमपि क्लीबो जानात्युपचितां श्रियम् ।
ग्राम्यो विरागयत्येव रमयन्नपि कामिनीम् ॥

2677

यच्छक्तावप्युपेक्षन्ते कदाचिदपकारिणम् ।
समूलकापं कषितुमुपायोसौ न मूढता ॥

2678

उत्पन्नपरितापस्य बुद्धिर्भवति यादृशी ।
तादृशी यदि पूर्वं स्यात्कस्य न स्यात्फलोदयः ॥

2679

अज्ञोपि तज्ज्ञतामेति शनैः शैलोपि चूर्ण्यते ।
घुणोप्यत्ति महावृक्षं पश्याभ्यासविवृम्भितम् ॥

2680

धन्यास्ते पुरुषव्याघ्र ये बुद्ध्या कोपमुत्थितम् ।
निरुन्धन्ति महत्पारं दीप्तमग्निमिवाम्भसा ॥

2681

महानहमिति ज्ञात्वा महासत्त्वं न लङ्घयेत् ।
निष्पिनष्टि गजस्यापि पाणिभ्यां किं न केसरी ॥

2682

वनानि दहतो वह्नेः सखा भवति मारुतः ।
स एव दीपनाशाय क्षीणे कस्यास्ति सौहृदम् ॥

2683

गुणैः सर्वज्ञकल्पोपि सीदत्येको निराश्रयः ।
अनर्घमपि माणिक्यं हेमाश्रयमपेक्षते ॥

रविगुप्तस्य.

2684

अञ्जनस्य क्षयं दृष्ट्वा वल्मीकस्य च संचयम् ।
अवन्ध्यं दिवसं कुर्याद्दानाध्ययनकर्मभिः ॥

2685

यो यमर्थं प्रार्थयते यमर्थं घटते च यः ।
सोवश्यं तमवाप्नोति न चेच्छ्रान्तो निवर्तते ॥

2686

गच्छन्पिपीलको याति योजनानां शतान्यपि ।
अगच्छन्वैनतेयोपि पदमेकं न गच्छति ॥

2687

चिन्तनीया हि विपदामादावेव प्रतिक्रिया ।
न कूपखननं युक्तं प्रदीप्ते वह्निना गृहे ॥

2688

मिच्छस्वजनबन्धूनां बुद्धेर्धैर्यस्य चात्मनः ।
विपन्निकषपाषाणे नरो जानाति सारताम् ॥

2689

सर्वः पदस्थस्य सुहृद्वन्धुरापदि दुर्लभः ।
ये यान्त्यापदि बन्धुत्वं सुहृदो बन्धवश्च ते ॥

2690

स सुहृदो विपन्नार्थं दीनमभ्यवपद्यते ।
न तु दुश्चरितातीतकर्मोपालम्भपण्डितः ॥

2691

शिरसा विधृता नित्यं स्नेहेन परिपालिताः ।
केशा अपि विरज्यन्ते कोन्ते नायाति विक्रियाम् ॥

2692

मृदोः परिभवो नित्यं वैरं तीक्ष्णस्य नित्यशः ।
उत्सृज्यैतद्व्यं तस्मान्मध्यां वृत्तिं समाश्रयेत् ॥

2693

मृदुनापि हि साध्यन्ते कर्मणा स्वार्थसिद्धयः ।
असृक्पिबति तन्वज्जी जलौका स्वात्मतृप्तये ॥

2694

नहीदृशं संवननं त्रिषु लोकेषु विद्यते ।
दानं मैत्री च भूतेषु दया च मधुरा च वाक् ॥

2695

जातवैरस्तु बलिना दुःखं स्वपिति सर्वदा ।
अनिर्वृतेन मनसा ससर्प इव वेदमनि ॥

2696

कर्मणा मनसा वाचा चक्षुषा च चतुर्विधम् ।
प्रसादयति यो लोकं तं लोकोनुप्रसीदति ॥

2697

संभोजनं संकथनं संप्रश्रोथ समागमः ।
ज्ञातिभिः सह कार्याणि न विरोधः कथंचन ॥

2698

एतदेवायुषः सारं निसर्गक्षणभङ्गिनः ।
स्निग्धैर्मुग्धैर्विदग्धैश्च यदनन्त्रितमास्यते ॥

2699

दर्शितानि कलत्राणि गृहे भुक्तमशङ्कितम् ।
कथितानि रहस्यानि सौहृदं किमतः परम् ॥

2700

शोकाराति भयत्राणं प्रीतिविस्रम्भभाजनम् ।
केन रत्नमिदं सृष्टं मित्रमित्यक्षरद्वयम् ॥

2701

न मातरि न दारेषु न सोदर्येषु बन्धुषु ।
विस्रम्भस्तादृशः पुंसां यादृङ्गिजे निरन्तरे ॥

2702

अबन्धुष्वपि बन्धुत्वं स्नेहात्समुपजायते ।
बन्धुष्वपि च बन्धुत्वमलोकज्ञेषु हीयते ॥

2703

सत्कृतं स्वजनेनेह परोपि बहु मन्यते ।
स्वजनेन ह्यवज्ञातं परोप्यभिभवेन्नरम् ॥

2704

ज्ञातीनां वक्तुकामानां कटूनि पुरुषाणि च ।
सकोपं हृदयं वाचा श्लक्ष्णया शमयेद्बुधः ॥

2705

परोपि हितवान्बन्धुर्वन्धुरप्यहितः परः ।
अहितो देहजो व्याधिर्हितमारण्यमौषधम् ॥

2706

मूषकी गृहजातापि हन्तव्या ह्यपकारिणी ।
घृतप्रदानैर्मार्जारो हितकृत्यार्थतेन्यतः ॥

2707

सौहृदेन परित्यक्तं निःस्नेहं खलमुत्सृजेत् ।
सोदर्यं भ्रातरमपि किमुतान्यं पृथग्जनम् ॥

2708

पूर्वोपकारी यस्तु स्यादपकारे गरीयसि ।
उपकारेण तत्तस्य क्षन्तव्यमपराधिनः ॥

2709

अथ चेद्बुद्धिजं कृत्वा ब्रूयुस्ते तदबुद्धिजम् ।
पापान्स्वल्पेपि तान्हन्यादपराधे तथानृजून् ॥

2710

अणु पूर्वं बृहत्पश्चाद्भवत्यार्येषु संगतम् ।
विपरीतमनार्येषु यथेच्छसि तथा कुरु ॥

2711

सद्भिरेव सदासीत सद्भिः कुर्वीत संगतम् ।
सद्भिर्विवाहं मैत्रीं च नासद्भिः किञ्चिदाचरेत् ॥

2712

विरुद्धैरपि वस्तव्यं साधुभिर्धर्मदर्शभिः ।
दोषा अपि हि साधूनामसतां च गुणैः समाः ॥

2713

प्रेक्षणीयः प्रयत्नेन स्वभावो नेतरे गुणाः ।
अतीत्य हि गुणान्सर्वान्स्वभावो मूर्ध्नि तिष्ठति ॥

2714

अप्युन्मत्तात्पलपतो बालाच्च परिसर्पतः ।
सर्वतः सारमादद्यादश्मभ्य इव काञ्चनम् ॥

2715

प्रियं वृथादकृपणः शूरः स्यादविकृत्यनः ।
दाता नापात्रवर्षी स्यात्प्रगल्भः स्यादनिष्टुरः ॥

2716

किं नु मे स्यादिदं कृत्वा किं नु मे स्यादकुर्वतः ।
इति संचित्य मनसा प्राज्ञः कुर्वति वा न वा ॥

2717

कार्यमालोचितापायं मतिमद्भिर्विवेचितम् ।
न केवलं हि संपत्तौ विपत्तावपि शोभते ॥

2718

षट्गुणो भिद्यते मन्त्रश्चतुष्कर्णस्तु जातुचित् ।
द्विकर्णस्य तु मन्त्रस्य ब्रह्माप्यन्तं न गच्छति ॥

2719

सुमन्त्रिते सुविक्रान्ते सुकृते सुविचारिते ।
प्रारम्भे कृतबुद्धीनां सिद्धिरव्यभिचारिणी ॥

2720

अफलानि दुरन्तानि समव्ययफलानि च ।
अशक्यानि च वस्तूनि नारभेत विचक्षणः ॥

2721

यत्कार्यं पुरुषेणेह व्यदसायवता सता ।
तत्कार्यमविशङ्केन सिद्धिर्देवे प्रतिष्ठिता ॥

2722

दैवयोगादुपनताः प्रतिज्ञाहीनसंपदः ।
अकस्मादेव नश्यन्ति खलानामिव संगतम् ॥

2723

न दैवमिति संचिन्त्य त्यजेदुद्योगमात्मवान् ।
अनुद्योगेन कस्तैलं तिलेभ्यः प्राप्नुमर्हति ॥

2724

बहवो यत्र नेतारः सर्वे पण्डितमानिनः ।
सर्वे महत्त्वमिच्छन्ति तद्वन्दमवसीदति ॥

2725

ज्येष्ठो भ्राता पितृसमो मृते पितरि भारत ।
स ह्येषां वृत्तिदाता स्यात्स ह्येतान्परिपालयेत् ॥

2726

कनिष्ठास्तं नमस्येरन्सर्वे छन्दानुवर्तिनः ।
तमेव चोपजीवेयुर्यथैव पितरं तथा ॥

2727

तया गवा किं क्रियते या न दोग्ध्री न गर्भिणी ।
कोर्यः पुत्रेण वा तेन यो न विद्वान्न धार्मिकः ॥

2728

अजातमृतमूर्खेभ्यो मृताजातौ वरं सुतौ ।
तौ किञ्चिच्छोकदौ पित्रोर्मूर्खस्त्वत्यन्तशोकदः ॥

2729

अपुत्रत्वं भवेच्छ्रेयो न तु स्याद्भिगुणः सुतः ।
जीवन्नप्यविनीतोसौ मृत एव न संशयः ॥

2730

एकोपि गुणवान्पुत्रो निर्गुणेन शतेन किम् ।
एकश्चन्द्रस्तमो हन्ति न च ताराः सहस्रशः ॥

2731

दाने तपसि शौर्ये वा यस्य न प्रथितं यशः ।
विद्यायामर्थलाभे वा मातुरुच्चार एव सः ॥

2732

पानीयं वा निरायासं स्वाद्वन्नं वा भयोत्तरम् ।
विचार्य खलु पश्यामि तत्सुखं यत्र निर्वृतिः ॥

2733

दुःखेन श्लिप्यते भिन्नं श्लिष्टं दुःखेन भिद्यते ।
भिन्नश्लिष्टा तु या प्रीतिर्न सा स्नेहेन युज्यते ॥

2734

न विश्वसेदविश्वस्ते विश्वस्ते नातिविश्वसेत् ।
विश्वासाद्भयमुत्पन्नं मूलान्यपि निकृन्तति ॥

2735

प्रज्ञाशौर्यविवृद्धेषु भृत्येषु शत्रवृत्तिषु ।
स्वामी विश्वासनिद्रालुः प्रतारयति नायते ॥

2736

यस्य कार्यमकार्यं वा सममेव भवत्युत ।
कस्तस्य विश्वसेत्प्राज्ञो दुर्मतेरकृतात्मनः ॥

2737

अपराधो न मेस्तीति नैतद्विश्वासकारणम् ।
विद्यते हि नृशंसेभ्यो भयं गुणवतामपि ॥

2738

केचिन्मृगमुखा व्याघ्राः केचिव्याघ्रमुखा मृगाः ।
तत्स्वरूपविपर्यासाद्विश्वासो ह्यापदां पदम् ॥

2739

परनिन्दासु पाण्डित्यं स्वेषु कार्येष्वनुद्यमः ।
प्रद्वेषश्च गुणज्ञेषु पन्थानो ह्यापदां त्रयः ॥

2740

यच्छक्यं ग्रसितुं ग्रासं ग्रस्तं च परिणामि यत् ।
हितं च परिणामे यत्तदाद्यं भूतिमिच्छता ॥

2741

तिष्ठत्येकेन पादेन चलत्येकेन पाण्डितः ।
नापरीक्ष्य परं स्थानं पूर्वमायतनं त्यजेत् ॥

2742

बहूनामल्पसाराणां समवायो हि दुर्जयः ।
तृणैरावेष्टयते रज्जुस्तया नागोपि बद्धयते ॥

2743

बहूनामप्यमित्राणां य इच्छेत्कर्तुमप्रियम् ।
आत्मा तेन गुणैर्योज्यस्तत्तेषां महदप्रियम् ॥

2744

प्रज्ञागुप्तशरीरस्य किं करिष्यन्ति संहताः ।
गृहीतच्छन्नहस्तस्य वारिधारा इवारयः ॥

2745

यन्न शक्यं न तच्छक्यं सुशीघ्रमपि धावता ।
मन्दबुद्धिस्तु जानीते मुहूर्तेनास्मि वञ्चितः ॥

2746

अक्षिपक्ष्म कदा लुप्तं छिद्यन्ते हि शिरोरुहाः ।
वर्धमानात्मनामेव भवन्ति हि विपत्तयः ॥

2747

मा तात साहसं कार्षीर्विभवैर्विप्रलम्बितः ।
स्वगात्राण्यपि भाराय भवन्ति हि विपत्तये ॥

2748

मा तात प्रभवामीति बाधिष्ठाः कृपणं जनम् ।
मा त्वां कृपणचक्षूंषि धाक्षुरग्निरिवेन्धनम् ॥

2749

मा तात संपदामग्रमारूढोस्मीति विश्वसीः ।
दूरारोहपरिश्रंशविनिपातो हि दारुणः ॥

2750

यं प्रशंसन्ति कितवा यं प्रशंसन्ति चारणाः ।
यं प्रशंसन्ति बन्धक्यो न स जीवति मानवः ॥

2751

वैरमादौ समुत्पाद्य यः कश्चित्संधिमिच्छति ।
मृण्मयस्येव भग्नस्य संधिस्तस्य न विद्यते ॥

2752

स्पृशन्नपि गजो हन्ति जिघ्रन्नपि भुजंगमः ।
हसन्नपि नृपो हन्ति मानयन्नपि दुर्जनः ॥

2753

कौर्मिं संकोचमादाय प्रहारानपि मर्षयेत् ।
काले काले तु मतिमानातिष्ठेत्कृष्णसर्पवत् ॥

2754

वहेदमित्रं स्कन्धेन यावत्कालस्य पर्ययः ।
अथैनमागते काले भिन्द्याद्दटमिवाश्मनि ॥

2755

तावद्भयस्य भेतव्यं यावद्भयमनागतम् ।
आगतं तु भयं दृष्ट्वा प्रहर्तव्यमभीतवत् ॥

2756

योरिणा सह संधाय सुखं स्वपिति विश्वसन् ।
स वृक्षाग्रे सुप्त इव पतितः प्रतिबुध्यते ॥

2757

सकृद्दुष्टस्तु यः कश्चित्पुनः संधानमिच्छति ।
स मृत्युमुपगृह्णाति गर्भमश्वतरी यथा ॥

2758

नात्यन्तसरलैर्भाव्यं गत्वा पश्य वने तरून् ।
छिद्यन्ते सरलास्तत्र कुब्जाः सन्ति पदे पदे ॥

2759

यस्य चाप्रियमन्विच्छेद्भूयात्तस्य सदा प्रियम् ।
व्याधा मृगवधं कर्तुं हृद्यं गायन्ति सुस्वरम् ॥

2760

ऋणशेषोऽग्निशेषश्च शत्रुशेषस्तथैव च ।
पुनः पुनः प्रवर्तन्ते तस्मान्निःशेषमाचरेत् ॥

2761

नहि कश्चित्कृते कार्ये कर्तारं समवेक्षते ।
तस्मात्सर्वाणि कार्याणि सावशेषाणि कारयेत् ॥

2762

नोपेक्षितव्यो विद्वद्भिः शत्रुरल्पोप्यवज्ञया ।
बहिरल्पोपि संवृद्धः कुरुते भस्मसादनम् ॥

2763

आदरात्संगृहीतेन शत्रुणा शत्रुमुद्धरेत् ।
पादलग्नं करस्थेन कण्ठकेनेव कण्ठकम् ॥

2764

केचिदज्ञानतो नष्टाः केचिन्नष्टाः प्रमादतः ।
केचिज्ज्ञानावलेपेन केचिन्नष्टैस्तु नाशिताः ॥

2765

पण्डितेन विरुद्धः सन्दूरेस्मीति न विश्वसेत् ।
दीर्घां बुद्धिमतो बाहू याभ्यां दूरे हिनस्ति सः ॥

2766

पक्वान्नमिव राजेन्द्र सर्वसाधारणाः स्त्रियः ।
तस्मात्तास्तु न रज्येत नाश्वसेन्न च विश्वसेत् ॥

2767

मउरश्च तपस्वी च शूरश्चाप्यकृतघ्नः ।
मद्यपा स्त्री सती राजन्निति न भ्रह्माम्यहम् ॥

2768

हताधिकारां मलिनां पिण्डमात्रोपजीविनीम् ।
परिभूतामधः शय्यां वासयेद्व्यभिचारिणीम् ॥

2769

चतुरः सृजता राजन्नुपायांस्तेन वेधसा ।
न सृष्टः पञ्चमः कोपि गृह्यन्ते येन योषितः ॥

2770

अपि कुञ्जरकर्णामादपि पिप्पलपल्लवात् ।
अपि विद्युद्विलसिताद्विलोऽलं ललनामनः ॥

2771

जल्पन्ति सार्धमन्येन पश्यन्त्यन्यं सविभ्रमाः ।
हृद्गतं चिन्तयन्त्यन्यं प्रियः को नाम योषिताम् ॥

2772

यदन्तस्तन्न जिह्वायां यज्जिह्वायां न तद्वहिः ।
यद्वहिस्तन्न कुर्वन्ति विचित्रचरिताः स्त्रियः ॥

2773

न दानेन न मानेन नार्जवेन न सेवया ।
न शस्त्रेण न शास्त्रेण गृह्यन्ते विषमाः स्त्रियः ॥

2774

स्त्रियः पवित्रमतुलं नैता दुप्यन्ति कर्हिचित् ।
मासि मासि रजो ह्यासां दुष्कृतान्यपकर्षति ॥

2775

सा भार्या या प्रियं ब्रूते स पुत्रो यत्र निर्वृतिः ।
तन्मित्रं यत्र विश्वासः स देशो यत्र जीवति ॥

2776

नित्यं प्रदृष्टया भाव्यं गृहकार्ये च दक्षया ।
सुसंस्कृतोपस्करया नित्यं चामुक्तहस्तया ॥

2777

स्त्रियः सेवेत नात्यन्तं मृष्टं भुञ्जीत नाहितम् ।
अस्तब्धः पूजयेन्मान्यान्सेवेतामायया गुरून् ॥

2778

न चेप्या स्त्रीषु कर्तव्या दारा रक्षयाः प्रयत्नतः ।
अनायुष्या भवेदीप्या तस्मात्तां परिवर्जयेत् ॥

2779

सूक्ष्मेभ्योपि प्रसङ्गेभ्यः स्त्रियो रक्षया हि सर्वदा ।
इयोर्हि कुलयोर्दोषमावहेयुररक्षिताः ॥

2780

मात्रा स्वस्त्रा दुहित्रा वा न विविक्तासनो भवेत् ।
बलवानिन्द्रियग्रामः पण्डितोप्यत्र मुह्यति ॥

2781

स्त्रियश्च यः प्रार्थयते संनिकर्षं च गच्छति ।
ईषच्च कुरुते सेवां तं तमिच्छन्ति योषितः ॥

2782

यदैव भर्ता जानीयान्मन्त्रमूलपरां स्त्रियम् ।
उद्विजेत तदैवास्याः सर्पाद्वैश्मगतादिव ॥

2783

नास्ति यज्ञः स्त्रियः कश्चिन्न व्रतं नोपवासकः ।
पतिं शुभ्रूषते यत्सा तेन स्वर्गे महीयते ॥

2784

पानमक्षास्तथा नार्यो मृगया गीतवादिते ।
एतानि युक्त्या सेवेत प्रसङ्गो ह्यत्र दोषवान् ॥

2785

प्रसादो निष्फलो यस्य क्रोधश्चापि निरर्थकः ।
न तं भर्तारमिच्छन्ति षण्ढं पतिमिव स्त्रियः ॥

2786

अतथ्यास्तथ्यसंकाशास्तथ्याश्चातथ्यदर्शनाः ।
दृश्यन्ते विविधा भावास्तस्माद्युक्तं परीक्षणम् ॥

2787

ब्राह्मणेषु च ये शूराः स्त्रीषु ज्ञातिषु गोषु च ।
वृन्तादिव फलं पक्वं धृतराष्ट्रं पतन्ति ते ॥

2788

व्रजत्यधोधो यात्युच्चैर्नरः स्वैरेव कर्मभिः ।
खनितेव हि कूपस्य प्रासादस्येव कारकः ॥

2789

अप्राप्तकालं वचनं बृहस्पतिरपि ब्रुवन् ।
लभते बुद्धयवज्ञानमवमानं च केवलम् ॥

2790

किं करिष्यत्यपात्राणामुपदेष्टा सुवागपि ।
तक्ष्णस्तीक्ष्णः कुठारोपि दुर्दारुणि विहन्यते ॥

2791

यदभ्रुतार्थधर्मा वै प्रमाद्यति न तच्छलम् ।
धर्म एवायमन्धानां यत्स्खलन्ति खलेष्वपि ॥

एते श्रीन्यासमुनेः.

2792

वहन्प्रज्वलितो वह्निर्दहन्मूलानि रक्षति ।
समूलकाशं कषति वार्योघो मृदुशीतलः ॥

2793

आपत्सु मित्रं जानीयाद्रणे शूरं रहः शुचिम् ।
भार्या तु विभवे क्षीणे दुर्मिक्षे च प्रियातिथिम् ॥

2794

पुण्यात्पद्मागमादत्ते न्यायेन परिपालयन् ।
सर्वदानाधिकं यस्मात्प्रजानां परिपालनम् ॥

2795

अवकाशः सुवृत्तानां हृदयान्तर्न योषिताम् ।
इतीव विदधे धाता सुवृत्तौ तद्वहिः कुचौ ॥

कहुणस्य.

2796

प्रावृष्णेष्वस्य मालिन्ये को दोषो भूरिवर्षिणः ।
शारदाभ्रस्य शुभ्रत्वं वद कुत्रोपयुज्यते ॥

2797

सतां मतमतिक्रम्य योसतां वर्तते मते ।
अचिरात्स च्युतः स्थानात्पतति द्विषतां वशे ॥

2798

जडोयमिति नात्यन्तं हीनमप्युपतापयेत् ।
निर्दयं निहतोदमापि वमति ज्योतिषः कणान् ॥

2799

न कश्चिच्चण्डकोपानामात्मीयो नाम भूभुजाम् ।
होतारमपि जुह्वन्तं स्पृष्टो दहति पावकः ॥

2800

कोतिभारः समर्थानां किं दूरं व्यवसायिनाम् ।
को विदेशः सविद्यानां कः परः प्रियवादिनाम् ॥

पञ्चतन्त्रे.

2801

शरीरनिरपेक्षस्य दक्षस्य व्यवसायिनः ।
न्यायेनारब्धकार्यस्य नास्ति किञ्चन दुष्करम् ॥

2802

नोपकारः सुहृच्चिह्नं नापकारोरिलक्षणम् ।
प्रदुष्टमप्रदुष्टं च चित्तं मिन्नारिलक्षणम् ॥

2803

आकारेणेङ्गितैर्गत्या चेष्टया भाषितेन च ।
नेत्रवक्रविकाराभ्यां ज्ञायतेन्तर्गतं मनः ॥

2804

कः कालः कानि मिन्नाणि को देशः कौ व्ययागमौ ।
को वाहं का च मे शक्तिरिति चिन्त्यं मुहुर्मुहुः ॥

2805

कण्टकस्य च भग्नस्य दन्तस्य चलितस्य च ।
भमात्यस्य च दुष्टस्य मूलादुद्धरणं वरम् ॥

2806

यदि सत्सङ्गनिरतो भविष्यसि भविष्यसि ।
अथासज्जनगोष्ठीषु पतिष्यसि पतिष्यसि ॥

केषामपि.

2807

परं क्षिपति दोषेण वर्तमानः स्वयं तथा ।
यश्च कुप्यत्यमूढः सन्स च मूढतमो मतः ॥

2808

परवाच्येषु निपुणः सर्वो भवति सर्वदा ।
आत्मवाच्यं न जानाति जानन्नपि विमुह्यति ॥

2809

यद्यद्भूयादल्पमतिस्तत्तदस्य सहेद्बुधः ।
प्राकृतो हि प्रशंसन्वा निन्दन्वा किं करिष्यति ॥

2810

प्रत्यक्षं गुणवादी यः परोक्षे तु विनिन्दकः ।
स मानवः श्ववहोके परित्याज्यो बुभूषता ॥

2811

दानं क्षमा धृतिः प्रज्ञा संतोषो वागानिष्टुरा ।
हीरहिंसाव्यसनिता स्नानं चेति सुखावहाः ॥

2812

यत्सुखं सेवमानोपि धर्मार्थाभ्यां न हीयते ।
कामं तदुपसेवेत न मूढव्रतमाचरेत् ॥

2813

सर्वथा धर्ममूलोर्थो धर्मश्चार्थनिबन्धनः ।
इतरेतरयोनी तौ विद्धि मेघोदधी यथा ॥

2814

सततं यश्च कामार्थी नेतरावनुतिष्ठति ।
स वध्यः सर्वलोकस्य ब्रह्महेव जुगुप्सितः ॥

2815

अर्थानामर्जनं कार्यं वर्धनं रक्षणं तथा ।
भक्ष्यमाणो निराधानः क्षीयते हिमवानपि ॥

2816

यस्यार्थास्तस्य मित्राणि यस्यार्थास्तस्य बान्धवाः ।
यस्यार्थाः स पुमाँल्लोके यस्यार्थाः स च पण्डितः ॥

2817

निर्विशेषं यदा राजा समं भृत्येषु वर्तते ।
तत्रोद्यमसमर्थानामुत्साहः परिहीयते ॥

2818

मित्रपक्षमनाश्वासं भार्या चाप्रियवादिनीम् ।
भर्तारं चाविशेषज्ञं दूरतस्त्यजतः सुखम् ॥

एते भगवद्भासमुनेः-

2819

क्षमी दाता गुणग्राही स्वामी दुःखेन लभ्यते ।
अनुकूलः शुचिर्दक्षो राजन्भृत्योपि दुर्लभः ॥

2820

सारासारपरिच्छेत्ता स्वामी भृत्यस्य दुर्लभः ।
यथोक्तकारी स्मृतिमान्प्रभोर्भृत्यश्च दुर्लभः ॥

2821

कुलीनः शीलसंपन्नो वाग्मी दक्षः प्रियंवदः ।
यथोक्तवादी स्मृतिमान्दूतः स्यात्सप्तभिर्गुणैः ॥

2822

न तु हन्यान्महीपालो दूतं कस्यांचिदापदि ।
दूतहन्ता तु नरकं सचिवैः सह गच्छति ॥

2823

योनौ कर्मणि बीजे वा यस्य नास्त्यन्यसंकरः ।
तस्य कृच्छ्रगतस्यापि न पापे रमते मतिः ॥

2824

धर्मकामार्थकुशलाः कुलीनाः सत्यवादिनः ।
समाः शत्रौ च मित्रे च नृपतेः स्युः सभासदः ॥

2825

यं यमर्थप्रयोगेषु राजा नयति मुख्यताम् ।
तस्य तस्योपघाताय यतन्ते राजवल्लभाः ॥

2826

सभा वा न प्रवेष्टव्या वक्तव्यं वा समञ्जसम् ।
अत्रुवन्विब्रुवन्वापि नरः किल्बिषभागभवेत् ।

2827

नस्मात्सभ्यः सभां गत्वा रागद्वेषविवर्जितः ।
वचस्तथाविधं ब्रूयाद्यथा न नरके पतेत् ॥

2828

अपराधानुरूपं च दण्डं दण्डेषु पातयेत् ।
वियोजयेद्धनैराढ्यान्दरिद्रान्वधबन्धनैः ॥

2829

पिता माता तथा भ्राता भार्या पुत्रः पुरोहितः ।
नादण्ड्यो नाम राज्ञोस्ति यस्त्वधर्मेण तिष्ठति ॥

2830

जिघांसवः पापकामाः परस्वादायिनः शठाः ।
रक्षांस्यधिकृता एते तेभ्यो रक्षेदिमाः प्रजाः ॥

2831

निर्दोषाः शुचयो यस्य लुब्धैरधिकृतैर्नृप ।
धनार्थं विप्रलुप्यन्ते किं पापमधिकं ततः ॥

2832

अनादेयं नाददीत परिक्षीणोपि पार्थिवः ।
आदेयं न समृद्धोपि सूक्ष्ममप्यर्थमुत्सृजेत् ॥

2833

आयास्य बहुभिर्दुग्धां पीतां वत्सेन सद्गवीम् ।
सुशिक्षितोपि गोपालः प्रयत्नेन दुहीत किम् ॥

2834

प्रणीतश्चाप्रणीतश्च यथाग्निर्देवतं महत् ।
एवं विद्वानविद्वान्वा ब्राह्मणो दैवतं महत् ॥

2835

अदैवं दैवतं कुर्युर्दैवतं चाप्यदैवतम् ।
लोकपालान्सृजेयुश्च लोकानन्यास्तथा द्विजाः ॥

2836

संनिवेशविशेषात्तु दुरुक्तमपि शोभते ।
कान्ताविलोचनन्यस्तं मलीमसमिवाञ्जनम् ॥

2837

धर्मार्थसहितं वाक्यं प्रियं वा यदि वाप्रियम् ।
अप्रष्टस्तस्य तद्भूयाद्यस्य नेच्छेत्पराभवम् ॥

2838

सुलभाः पुरुषा राजन्सततं प्रियवादिनः ।
अप्रियस्य च पथ्यस्य वक्ता भ्रोता च दुर्लभः ॥

2839

वैद्यसांवत्सरामात्या यस्य राज्ञः प्रियंवदाः ।
आरोग्यधर्मकोषेभ्यः क्षिप्रं स परिहीयते ॥

2840

योर्यधर्मावुपाश्रित्य हित्वा भर्तुः प्रियाप्रिये ।
अप्रियाण्याह पथ्यानि तेन राजा सहायवान् ॥

एते श्रीव्यासमुनेः

2841

प्रजा न रञ्जयेद्यस्तु राजा रक्षादिभिर्गुणैः ।
अजागलस्तनस्येव तस्य नाम निरर्थकम् ॥

2842

अहं वो रक्षितेत्युक्त्वा यो न रक्षति भूमिपः ।
स समेत्य निहन्तव्यः श्वेव सोन्माद आनुरः ॥

2843

बुद्धिमाननुरक्तोयमिहोभयमयं जडः ।
इति मृत्यविचारज्ञो मृत्यैरापूर्यते नृपः ॥

2844

स्थानेष्वेव नियोज्यानि मृत्याश्चाभरणानि च ।
नहि चूडामणिः पादे प्रभवामीति बध्यते ॥

एते पञ्चनन्तकं.

2845

चित्तज्ञः कुरुते यद्यत्तत्संपद्यते गुणः ।
प्रभुचित्तमजानानः फलभाङ्गैव सेवकः ॥

वज्रभदेवस्य.

2846

एकार्थाभिनिवेशित्वमरिलक्षणमुच्यते ।
— — — जिगीषुगुणान्वितः ॥

कस्यापि.

2847

न्यजति भयमकृतपापो मित्राणि शतं प्रमादिनं विद्या ।
 ऋहीः कामिनमलसं श्रीः स्त्री क्रूरं दुर्जनं लोकः ॥

2848

अव्यवसायिनमलसं दैवपरं पुरुषकारपरिहीनम् ।
 वृद्धमिव पतिं कन्या नेच्छत्यवगूहितुं लक्ष्मीः ॥

2849

दक्षः श्रियमधिगच्छति पथ्याशी कल्यतां सुखमरोगी ।
 अभ्यासी विद्यान्तं धर्मार्थयशांसि च विनीतः ॥

2850

अविधेयो भृत्यजनः शठानि मित्राण्यदायकः स्वामी ।
 विनयरहिता च भार्या मस्तकशूलानि चत्वारि ॥

2851

कार्यगतेर्वैचित्र्याञ्जीचोपि क्वचिदलं न जातु महान् ।
 कांस्येनैवादर्शः क्रियते राज्ञामपि न हेम्ना ॥

2852

अनुरञ्जिता अपि गुणैर्न नमन्ति प्रकृतयो विना दण्डात् ।
 अङ्गुगतापि न वीणा कलमधुरमताडिता कणति ॥

2853

गुण एव नालमृजुता कौटिल्यं दोष एव न च जन्तोः ।
 ऋजुरपि मारयति शरो वक्रमपि धनुस्तनुं पाति ॥

2854

श्रीपरिचयाज्जडा अपि भवन्त्यभिज्ञा विदग्धचरितानाम् ।
 उपदिशति कामिनीनां यौवनमद एव ललितानि ॥

2855

शान्तवपुरेष नास्माद्भयमुद्भवतीति नायमेकान्तः ।
 शुक्राः कज्जलमसितं दीपदशाः किं न जनयन्ति ॥

2856

आकारदारुणोऽयं भयमस्मादित्यनिश्चयोऽयमपि ।
भवति महाभैरवमपि शिवस्य रूपं शिवायैव ॥

2857

उच्चैः पदमधितिष्ठल्लोकस्तत्त्वेषु मुह्यति प्रायः ।
विषममपि पश्यति समं पर्वतशिखराग्रमारूढः ॥

2858

शिक्षयति लोक एव प्रायः कुसृतीर्जनं सुशीलमपि ।
इन्धनमेव प्रथयति हविर्भुजो दाहसामर्थ्यम् ॥

2859

कुलजोऽयं गुणवानिति विश्वासं नाचरेत्खलप्रकृतौ ।
ननु मलयचन्दनादपि समुत्थितोऽग्निर्दहत्येव ॥

2860

प्रखला एव खलानां प्रशमायालं न जातु सत्पुरुषः ।
कुष्ठव्याधेरौषधमनुरूपमुशन्त्यरिष्टतरुम् ॥

2861

कार्याकार्ये तुल्यति सर्वस्तृप्तो न जातु तृष्णार्तः ।
स्वादु शुचि वा च तोयं मरुपथिकः को विचारयति ॥

2862

प्रथमतरमेव धूर्ताः सगुणानत्युन्नतान्प्रबाधन्ते ।
स्त्रीणां स्तनेषु लक्ष्मीस्तेष्वेवादौ जरा पतति ॥

2863

कचिदपि वस्तुविशेषे दोषोऽपि गुणेन तुल्यतामेति ।
खण्डनमेव हि मण्डनमधरमणौ भवति रमणीनाम् ॥

एते रविगुप्तस्य.

2864

यस्यार्थिनो न विमुखाः सर्वार्तिहरं यशः स किल राजा ।
अभिषेकपट्टबन्धौ बालव्यजनं व्रणस्यापि ॥

2865

पृथुरहमयं क्रशीयान्गम्यो नास्याहमित्यनास्थैषा ।
किमचलशिरो नमहदपि वन्नमणीयो विदारयति ॥

2866

असतोपि भवति गुणवान्सद्गच्छोपि परं भवन्त्यसद्वृत्ताः ।
पङ्कादुदेति कमलं क्रिमयः कमलादपि भवन्ति ॥

2867

नश्रीभूय परेषां सकृदपि यः परिभवं नरः सहते ।
अब्धिरिव वृष्टिमार्गैः स पूर्यते परिभवैरेत्य ॥

2868

दानपरोत्युन्नतिमान्भूत्कटकेषु भेदमपि कुर्वन् ।
स्त्रीव्यसनात्परवदयो भवति नरेन्द्रः करीन्द्र इव ॥

2869

अतितेजस्व्यपि राजा पानासक्तो न साधयत्यर्थम् ।
तृणमपि दग्धुं शक्तो न वाडवाग्निः पिबन्ननिशम् ॥

2870

रिक्ताः कर्मणि पटवस्तृप्तास्त्वलसा भवन्ति ये भृत्याः ।
तेषां जलौकसामिव पूर्णानां रिक्तता कार्या ॥

2871

पित्रास्येदं कृतमिति तत्कर्मणि योजयेन्न दुष्पुत्रम् ।
हवनविधौ हव्यभुजां तिलं प्रशंसन्ति न तु तैलम् ॥

2872

यस्मिन्कर्मणि शक्तिर्यस्यास्त्यधिका स तत्र विनियोज्यः ।
मधुनि सहकारगन्धो गुणाय महते भवति न क्षीरे ॥

2873

लक्ष्मीपरिपूर्णेहं भयं न मेस्तीति मोहनिद्रैषा ।
परिपूर्णस्यैवेन्दोर्भवति भयं सिंहिकासूनोः ॥

2874

सास्रैव यत्र सिद्धिर्न तत्र दण्डो बुधेन विनियोज्यः ।
पित्तं यदि शर्करया शाम्यति कोर्थः पटोलेन ॥

एते अर्गदस्य.

• 2875

भङ्गुं शक्तो यादृग्भवति मृदुः स्यान्न तादृशस्तीक्ष्णः ।
अतिमृदु जलमपि निपतद्भिनात्ति शैलं क्षुरं न यत्नेन ॥

बल्लभदेवस्य.

2876

कार्यज्ञः प्रष्टव्यो न पुनर्मन्यो मम प्रियो वेति ।
गुरुरप्यासनसेव्यः प्रियानितम्बः कदा मन्त्री ॥

2877

गुणवानस्मि विदेशः क इव ममेत्येष दुरभिमानलवः ।
अञ्जनमक्षिण विराजति विन्यस्तं न पुनरधरमणौ ॥

2878

स्तब्धप्रकृतिलोके बहुमानमुपैति नातिशयनम्रः ।
स्फुटमत्रोदाहरणं पयोधरः कुवलयक्षीणाम् ॥

2879

पुंसामसमर्थानामुपद्रवायात्मनो भवति कोपः ।
पिठरं कथदतिमात्रं निजपार्श्वान्येव दहतितराम् ॥

एते प्रकाशवर्षस्य.

2880

परपक्षक्षयदक्षो नरपतिदयितोपि वंशजन्मापि ।
न भवति तावद्गुणवान्धनुरिव यावन्न मानवो नमति ॥

2881

आश्रयमाश्रयलिप्सुस्तुङ्गं सेवेत दुरधिरोहमपि ।
विनिपतति यदि स तस्मात्तथाप्युपर्येव नीचानाम् ॥

2882

ह्रेपयति प्रियवचनैरादरमुपदर्शयन्खलीकुरुते ।
उत्कर्षयन्श्च लघयति मूर्खसुहृत्सर्वथा वर्ज्यः ॥

2883

व्यसनैरेवाप्राताः शृण्वन्ति वचांसि पापमिच्छाणाम् ।
उद्धूतारिष्टेभ्यो ह्यपथ्यमेवाधिकं स्वदते ॥

केषामपि.

2884 •

विद्वानृजुरभिगम्यो विदुषि शठे चाप्रमादिना भाव्यम् ।
ऋजुमूर्खस्त्वनुकम्प्यो मूर्खशठः सर्वथा वर्ज्यः ॥

2885

येन सहासितमशितं कथितं च रहस्यविस्रब्धम् ।
तं प्रति कथमसतामपि निवर्तते चित्तमामरणात् ॥

कस्यापि.

• 2886

तापयिता गुणिरागान्नक्षयमाप्नोति सूर्यवन्नृपतिः ।
सुखयन्नपि तद्वेषी क्षिप्रं क्षयमेति सोम इव ॥

वल्लभदेवस्य.

2887

कुसुमानीव फलानामर्थानां हेतवो गुणाः प्रायः ।
अत एव कृतार्था इव धनवत्सु गुणा न दृश्यन्ते ॥

कपिलस्वामिनः.

2888

अप्रतिबुद्धे श्रोतरि वक्तृत्वमनर्थकं पुंसाम् ।
नेत्रविहीने कामिनि लावण्यविलासवत्स्त्रीणाम् ॥

2889

उत्कोचपारितोषकभाटसुभाषिततरार्थचौर्यशाः ।
तत्क्षणमेव ग्राह्याः षडन्यकाले न लभ्यन्ते ॥

2890

जलधिजलान्ता नद्यः स्त्रीभेदान्तानि बन्धुहृदयानि ।
पिशुनजनान्तं सख्यं दुष्पुत्रान्तानि च कुलानि ॥

2891

बाल इव यो न पश्यति तत्त्वं किं तेन पण्डितेनापि ।
द्वावप्येतावन्धौ योध्यक्षो योप्रसन्नाक्षः ॥

2892

कल्पयति येन वृत्तिं लोके च यतः प्रसिद्धिमुपयाति ।
स गुणस्तेन गुणवता विवर्धनीयः प्रकाश्यश्च ॥

2893

मित्रं वा बन्धुं वा नैवातिप्रणयपीडितं कुर्यात् ।
स्व वत्समपि पिबन्तं त्रिषाणकोट्या क्षिपति धेनुः ॥

2894

अतिपरिचयादवज्ञा भवति विशिष्टेऽपि वस्तुनि प्रायः ।
लोकः प्रयागवासी कूपस्नानं सदाचरति ॥

एतं केषामपि.

2895

अतिरिच्यते सुजन्मा कश्चिज्जनकान्निजेन चरितेन ।
कुम्भः परिमितमम्भः पिबति पपौ कुम्भसंभवोम्भोधिम् ॥

कस्यापि.

2896

सत्सङ्गात्स्याद्गुणवान्गुणवति लोकोनुरज्यते सकलः ।
अभिगम्यतेनुरक्तः ससहायो युज्यते लक्ष्म्या ॥

2897

भ्रातृणां सततं भेदः कथं नाम न जायते ।
अध्यापितानां पत्नीभिर्द्वेषविद्यां सदा निशि ॥

2898

सुहृदामुपकारकारणा-
द्विषतामप्युपकारकारणात् ।
नृपसंश्रय इष्यते बुधै-
र्जठरं को न विभर्ति केवलम् ॥

पञ्चतन्त्र.

2899

उच्चतानां सुवंशानां द्वैधं तावन्न जायते ।
यावत्कुठारधारेव योऽपि द्विशति नान्तर्गम ॥

2900

यः कुरुते परयोषित्सङ्गं
वाञ्छति यश्च धनं परकीयम् ।
यश्च सदा गुरुवृद्धविमानी
तस्य सुखं न परत्र न चेह ॥

राहुलकस्य.

2901

यस्य जना न वदन्ति महत्त्वं
नो समरे मरणं विजयं वा ।
न श्रुतदानमहाधनतां वा
तस्य भवः क्रिमिकीटसमानः ॥

वराहमिहिरस्य.

2902

यस्यास्ति सर्वत्र गतिः स कस्मा-
त्स्वदेशरागेण हि याति नाशम् ।
तातस्य कूपोयमिति ब्रूवाणाः
क्षारं जलं कापुरुषाः पिबन्ति ॥

2903

यदकार्यमकार्यमेव त-
न्न बुधस्तत्र मतिं नियोजयेत् ।
परयापि तृषार्दितैर्जनै-
र्नहि रथ्यागतमम्बु पीयते ॥

पञ्चतन्त्रके.

2904

सहसा विदधीत न क्रिया-
मविवेकः परमापदां पदम् ।
वृणुते हि विमृष्यकारिणं
गुणलुब्धाः स्वयमेव संपदः ॥

2905

सर्वथा स्वहितमाचरणीयं
किं करिष्यति जनो बहुजल्पः ।
विद्यते नहि स कश्चिदुपायः
सर्वलोकपरितोषकरो यः ॥

भारवेः.

2906

वश्याः क्षुता वित्तकरी च विद्या
नीरोगता सज्जनसंगतिश्च ।
इष्टा च भार्या वशवर्तिनी च
दुःखस्य मूलोद्धरणानि पञ्च ॥

2907

विद्वद्गोष्ठी भारतं काव्यचिन्ता
तन्त्रीवाद्यं सुप्रयुक्तं च गेयम् ।
इष्टा भार्या तत्समानं च मित्रं
सद्यः शोकं नाशयन्तीह सप्त ॥

2908

दानं दरिद्रस्य विभोः क्षमित्वं
यूनस्तपो ज्ञानवतश्च मौनम् ।
इच्छानिवृत्तिश्च सुखोचितानां
दया च भूतेषु दिवं नयन्ति ॥

2909

घ्नन्तः शपन्तः परुषं वदन्त-
स्तथापि विप्राः प्रणयेन पूज्याः ।
पराजयोप्यत्र जयेन तुल्यो
मास्मत्कुले ब्रह्मजितो भवेयुः ॥

2910

निम्नेन तोयं हरितेन गावः
सान्त्वेन बाला विनयेन सन्तः ।

अर्थेन नारी तपसा च देवाः
सर्वो हि लोको ह्रियते प्रियेण ॥

एते केषामपि.

2911

यः काकिणीमप्यपथप्रणष्टा-
मन्वेपयेन्निष्कसहस्रतुल्याम् ।
स्थानेषु कोटिष्वपि मुक्तहस्त-
स्तं पद्महस्ता न जहाति लक्ष्मीः ॥

श्रीहर्षस्य

2912

उत्साहसंपन्नमदीर्घसूत्रं
क्रियाविधिज्ञं व्यसनेष्वसक्तम् ।
भूरं कृतज्ञं दृढनिश्चयं च
लक्ष्मीः स्वयं वाञ्छति वासहेतोः ॥

पञ्चतन्त्रे.

2913

देशं बलं कार्यमुपायमायुः
संचिन्त्य यः प्रारभते स्वकृत्यम् ।
महोदधिं नद्य इवातिपूर्णं
समृद्धयस्तं पुरुषं भजन्ते ॥

2914

पुंस्त्वप्रमाणीकरणाय पुंसा
कार्यः प्रयत्नो विधुरेपि दैवे ।
मज्जन्समुद्रेप्यनुपातभीरु-
र्धरः क्षिपत्येव हि पाणिपादम् ॥

कस्यापि

2915

मुनिरस्मि निरागसः कुतो मे
भयमित्येष न भूतयेभिमानः ।

परवृद्धिषु बद्धमत्सराणां
किमिव ह्यस्ति दुरात्मनामलङ्घ्यम् ॥

2916

व्रजन्ति ते मूढधियः पराभवं
भवन्ति मायाविषु ये न मायिनः ।
प्रविश्य हि घ्नन्ति शठास्तथाविधा-
नसंवृताङ्गान्निशिता इवेषवः ॥

2917

जितेन्द्रियत्वं विनयस्य कारणं
गुणप्रकर्षो विनयादवाप्यते ।
गुणाधिके पुंसि जनोनुरज्यते
जनानुरागप्रभवा हि संपदः ॥

एते भास्वेः

2918

शाठ्येन मित्रं कपटेन धर्मं
परोपतापेन समृद्धभावम् ।
सुखेन विद्यां परुषेण नारीं
वाञ्छन्ति ये नूनमपण्डितास्ते ॥

2919

धर्मार्थकामाः सममेव सेव्या
यो ह्येकसक्तः स नरो जघन्यः ।
द्वयोस्तु दाक्ष्यं प्रवदन्ति मध्यं
स उत्तमो यो निरतस्त्रिवर्गे ॥

2920

य एव राजन्मृदुमन्दभाषी
स एव दूरात्परिवर्जनीयः ।
अभ्राद्विमुक्तस्य दिवाकरस्य
मरीचयस्तीक्ष्णतरा भवन्ति ॥

2921

शिरः सुधौतं चरणौ च निर्मलौ
 वराङ्गनासेवनमल्पभोजनम् ।
 अनम्रशायित्वमपर्वमैथुनं
 चिरप्रणष्टां श्रियमानयन्ति षट् ॥

2922

विमानना दुश्चरितानुकीर्तनं
 कथाप्रसङ्गे वचनादविस्मयः ।
 न दृष्टिदानं कृतपूर्वनाशनं
 विरक्तभावस्य नरस्य लक्षणम् ॥

2923

प्रकीर्णभाण्डामनवेक्ष्य कारिणीं
 सदा च भर्तुः प्रतिकूलभाषिणीम् ।
 परस्य वेदमाभिरतामपत्रपा-
 मेवाविधां योषितमाश्रु वर्जयेत् ॥

व्यासस्य.

2924

बलोपपन्नोपि हि बुद्धिमान्नरः
 परं नयेन्न स्वयमेव वैरिताम् ।
 भिषङ्गमास्तीति विचिन्त्य भक्षये-
 दकारणं को नु विषं विचक्षणः ॥

2925

यशस्करे कर्मणि मित्रसंग्रहे
 प्रियासु नारीष्वधनेषु बन्धुषु ।
 क्रतौ विवाहे व्यसने रिपुक्षये
 धनव्ययोऽष्टासु न गण्यते बुधैः ॥

2926

शास्त्रं सुनिश्चितधिया परिचिन्तनीय-
 माराधितोपि नृपतिः परिशङ्कनीयः ।

आत्मीकृतापि युवतिः परिरक्षणीया
शास्त्रे नृपे च युवतौ च कुतः स्थिरत्वम् ॥

2927

रत्नान्यथो नयति जातिगुरूणि मोहा-
दूर्ध्वं सदा वहति काष्ठतृणं समुद्रः ।
तोयानि दूषयति पाति भुजंगलोकं
प्रायो महान्भवति कार्यविमूढचेताः ॥

2928

एकं हि चक्षुरमलं सहजं विवेको
विद्वद्भिरेव सह संवसतिर्द्वितीयम् ।
यस्यास्ति न द्वयमिदं स्फुटमेव सोन्ध-
स्तस्याप्यमार्गचलने वद कोपराधः ॥

2929

तन्मित्रमापदि सुखे च समक्रियं य-
त्प्रीणाति यः सुचरितैः पितरं स पुत्रः ।
यद्भर्तुरेव हितमिच्छति तत्कलत्र-
मेतच्चयं जगति पुण्यकृतो लभन्ते ॥

2930

स्तब्धस्य नश्यति यशो विषमस्य मित्रं
नष्टक्रियस्य कुलमर्थपरस्य भृत्याः ।
विद्याबलं व्यसनिनः कृपणस्य सौख्यं
राज्यं प्रमत्तसचिवस्य नराधिपस्य ॥

2931

यस्मिञ्ज्ञे मदकरी कलभश्च तुल्यौ
यत्रापि नास्ति हयरासभयोर्विशेषः ।
विद्वज्जनस्तदितरश्च न यत्र भिन्नः
कस्तत्र नाम गुणिनामधिवासरागः ॥

2932

वाह्निः समुद्भवति निर्मथनेन काष्ठा-
 दम्भो ददाति वसुधा च निखन्यमाना ।
 गच्छन्प्रयास्यति शनैरपि चाध्वनोन्त-
 मारब्धकार्यं इह किं न नरः करोति ॥

2933

अधिगतपरमार्थान्पण्डितान्मावमंस्था-
 स्तृणमिव परिलब्ध्वा तान्न लक्ष्मी रुणद्धि ।
 अविरलमदलेखाद्यामगण्डस्थलानां
 न भवति विसतन्तुर्वारणं वारणानाम् ॥

2934

गुणवदगुणवद्वा कुर्वता कार्यजातं
 परिणतिरवधार्या यन्नतः पण्डितेन ।
 अतिरभसकृतानां कर्मणामा विपत्ते-
 र्भवति हृदयदाही शल्यतुल्यो विपाकः ॥

केषामपि.

2935

यदपसरति मेषः कारणं तत्प्रहर्तुं
 मृगपतिरतिकोपात्संकुचत्युत्पतिष्णुः ।
 हृदयनिहितवैरा गूढमन्त्रोपचाराः
 किमिव हि गणयन्तो बुद्धिमन्तः क्षमन्ते ॥

ममृगक्षस्य.

2936

लघ्वीयः प्राज्यं वा फलमभिमतं प्राप्नुमनसा
 निरीहेण स्थातुं क्षणमपि न युक्तं मतिमता ।
 कुलालो दण्डेन भ्रमयति न चेच्चक्रमनिशं
 शरावः कुम्भो वा नहि भवति सत्यामपि मुदि ॥

2937

यः श्रोता श्रुतमात्रमर्थमखिलं गृह्णाति स भाव्यतां
यो वेत्ति द्विरुदाहतं कृतफलं तत्रापि वक्तुर्वचः ।
यस्तु स्पष्टमनेकशोप्यभिहितां नावैति लेख्यार्थतां
तस्मिन्वन्ध्यपरिश्रमस्य विदुषो मूकव्रतं शोभते ॥

एतौ हरिभट्टस्य.

2938

पत्नीयत्यपि मातरं मदवशात्पत्नीं च मात्रीयति
श्वभ्रीयत्यपि मन्दिरं श्वशिलं कूपं च गेहीयति ।
स्वल्पं वार्युदधीयतीश्वरमपां मोहात्स्थलीयत्यपि
मित्रीयत्यपि पार्थिवं किमपरं कुर्यान्न यन्मद्यपः ॥

2939

यत्पीत्वा गुरवेपि कुप्यति विना हेतोस्तथा रोदिति
भ्रान्तिं याति करोति साहसमपि व्याधेर्भवत्यास्पदम् ।
कौपीनं विवृणोति लोकपुरतोप्युन्मत्तवच्चेष्टते
तल्लज्जापरिपन्थि मोहजननं मद्यं न पेयं बुधैः ॥

2940

क्वचिद्भूमौ शायी क्वचिदपि च पर्यङ्कुशयनः
क्वचिच्छाकाहारी क्वचिदपि च मांसौदनरुचिः ।
क्वचित्कन्थाधारी क्वचिदपि विचित्राम्बरधरो
मनस्वी कार्यार्थी गणयति न दुःखं न च सुखम् ॥

2941

क्वचिन्नृत्तं गीतं क्वचिदपि च हा हेति रुदितं
क्वचिद्विद्वद्गोष्ठी क्वचिदपि सुरामत्तकलहः ।
क्वचिद्भ्रम्या नारी क्वचिदपि जराजर्जरवपु-
र्न जाने संसारः किममृतमयः किं त्रिषमयः ॥

2942

ये तावन्मलयोपकण्ठनिलयास्तेष्विन्धनं चन्दनं
तीरोपान्तनिवासिनां जलनिधे रत्नानि पाषाणवत् ।
कादमीरेषु निवासिनामपि नृणां नास्त्यादरः कुङ्कुमे
दूरस्थस्य महार्घता परिभवः संवासतो जायते ॥

2943

शक्यो वारयितुं जलेन द्रुतभुक्छत्त्रेण सूर्यातपो
नागेन्द्रो निशिताङ्कुशेन समदो दण्डेन गोगर्दभौ ।
व्याधिर्भेषजसंग्रहैश्च विविधैर्मन्त्रप्रयोगैर्विषं
सर्वस्यौषधमस्ति शास्त्रविहितं मूर्खस्य नास्त्यौषधम् ।

2944

वाञ्छा सज्जनसंगमे परगुणे प्रीतिर्गुरौ नम्रता
विद्यायां व्यसनं स्वयोषिति रतिर्लोकापवादाद्भयम् ।
भक्तिः शूलिनि शक्तिरात्मदमने संसर्गमुक्तिः खला-
देते येषु वसन्ति निर्मलगुणास्तेभ्यो नरेभ्यो नमः ॥

2945

दौर्मन्त्र्यान्नुपतिर्विनश्यति यतिः सङ्गात्सुतो लालना-
द्विप्रोन्ध्ययनात्कुलं कुतनयाच्छीलं खलोपासनात् ।
स्त्री मद्यादनवेक्षणादपि कृषिः स्नेहः प्रवासाश्रया-
न्मैत्री चाप्रणयात्समृद्धिरनयात्यागात्प्रमादाद्धनम् ॥

2946

दाक्षिण्यं स्वजने दया परिजने शाठ्यं तथा दुर्जने
प्रीतिः साधुजने स्मयः खलजने विद्वज्जनेप्यार्जवम् ।
शौर्यं शत्रुजने क्षमा गुरुजने नारीजने धूर्तता
ये चैवं पुरुषाः कलासु कुशलास्तेष्वेव लोकस्थितिः ॥

2947

उत्खातान्प्रतिरोपयन्कुसुमितांश्चिन्वह्लघून्वर्धय-
न्नत्युच्चान्नमयन्पृथून्विदलयन्विशेषयन्संहतान् ।

नीक्षणान्कण्टकिनो बहिर्नियमयन्स्वारोपितान्पालय-
न्मालाकार इव प्रयोगकुशलो राज्ये चिरं तिष्ठति ॥

2948

स्नानं नाम मनःप्रसादजननं दुःस्वप्नविध्वंसनं
शौचस्यायतनं मलापहरणं संवर्धनं तेजसः ।
रूपोद्द्योतकरं रिपुप्रशमनं कायाग्निसंदीपनं
नारीणां च मनोहरं श्रमहरं स्नाने दशैते गुणाः ॥

2949

मानुष्यं वरवंशजन्म विभवो दीर्घायुरारोग्यता
सन्मित्रं ससुता सती प्रियतमा भक्तिश्च नारायणे ।
विद्वत्त्वं सुजनत्वमिन्द्रियजयः सत्पात्रदाने रति-
स्ते पुण्येन विना त्रयोदश गुणाः संसारिणां दुर्लभाः ॥

अथ वैराग्यपद्धतिः

तत्रादौ

तावद्धर्मकथा

2950

श्रूयतां धर्मसर्वस्वं श्रुत्वा चैवावधारयेत् ।
आत्मनः प्रतिकूलानि परेषां न समाचरेत् ॥

2951

कामार्थी लिप्समानस्तु धर्ममेवादितश्चरेत् ।
नहि धर्माद्भवेत्किंचिदुष्प्रापमिति मे मतिः ॥

2952

आहरेज्ज्ञानमर्थाश्च पुमानमरवन्सदा ।
गृहीत इव केशेषु मृत्युना धर्ममाचरेत् ॥

2953

आ धूमाग्रान्निवर्तन्ते ज्ञानयः सह बान्धवैः ।
येन त्वमनुगन्तव्यस्तत्कर्म सुकृतं कुरु ॥

2954

मृतं शरीरमुत्सृज्य काष्ठलोष्टोपमं क्षितौ ।
विमुखा बान्धवा यान्ति धर्मस्त्वेकोनुगच्छति ॥

2955

पुलाका इव धान्येषु पुत्तिका इव पक्षिषु ।
तादृशास्ते मनुष्येषु येषां धर्मो न कारणम् ॥

2956

यस्य धर्मविहीनानि दिनान्यायान्ति यान्ति च ।
स लोहकारभस्त्रेव श्वसन्नपि न जीवति ॥

2957

धनस्य यस्य राजतो न चौरतोपि वा भयम् ।
मृतं च यन्न मुञ्चति त्वमर्जयस्व तद्धनम् ॥

2958

व्यापृतेनापि ते धर्मः कार्य एवान्तरात्मना ।
वीथीबद्धोपि हि भ्राम्यन्वासग्रासं करोति गौः ॥

2959

आर्जवं चानृशंस्यं च दम इन्द्रियनिग्रहः ।
एतं साधारणं धर्मं चातुर्वर्ण्येन्नवीन्मनुः ॥

2960

इन्द्रियाण्येव तत्सर्वं यत्स्वर्गनरकावुभौ ।
निगृहीतविस्मृतानि स्वर्गाय नरकाय वा ॥

2961

कायेन त्रिविधं चैव वाचा चैव चतुर्विधम् ।
मनसा त्रिविधं नित्यं दशधर्मपथांस्त्यजेत् ॥

2962

प्राणातिपातं स्तैन्यं च परदारानथापि च ।
त्रीणि पापानि कायेन नित्यशः परिवर्जयेत् ॥

2963

असत्प्रलापं पारुष्यं पैशुन्यमनृतं तथा ।
चत्वारि वाचा राजेन्द्र न जल्पेन्नापि चिन्तयेत् ॥

2964

अस्पृहां परवित्तेषु सर्वसत्त्वेषु सौहृदम् ।
कर्मणां फलमस्तीति मनसा त्रिविधं चरेत् ॥

2965

शारीरैः कर्मदोषैश्च याति स्थावरतां नरः ।
वाचिकैः पक्षिमृगतां मानसैरन्त्यजातिताम् ॥

2966

भावशुद्धिर्मनुष्याणां विज्ञेया सर्वकर्मसु ।
अन्यथा चुम्ब्यते कान्ता भावेन दुहितान्यथा ॥

2967

न कामाच्च च संरम्भाच्च द्वेषाद्धर्ममुत्सृजेत् ।
धर्म एव परे लोके इह वाप्याश्रयः सताम् ॥

2968

दृष्टानुभूतमर्थं यः पृष्टो न विनिगूहते ।
यथाभूतप्रवादित्वमेतत्सत्यस्य लक्षणम् ॥

2969

न तत्त्ववचनं सत्यं नातत्त्ववचनं मृषा ।
यद्भूतहितमत्यन्तं तत्सत्यमिति कथ्यते ॥

2970

गच्छतस्तिष्ठतो वापि जाग्रतः स्वपतोपि वा ।
यन्न भूतहितार्थाय तत्पशोरिव चेष्टितम् ॥

2971

स्खलितः स्खलितो वध्य इति चेन्निष्ठितं भवेत् ।
द्वित्रा यद्यवाशिष्येरन्बहुदोषा हि मानवाः ॥

2972

परदारा न गन्तव्याः सर्ववर्णेषु कर्हिचित् ।
नहीदृशमनायुष्यं त्रिषु लोकेषु विद्यते ॥

2973

द्वाविमौ पुरुषौ लोके स्वर्गस्योपरि तिष्ठतः ।
अन्नदाता च दुर्भिक्षे सुभिक्षे च हिरण्यदः ॥

2974

न दद्याद्यशसे दानं न भिया नोपकारिणे ।
न नृत्यगीतशीलेभ्यो हासकेभ्यश्च धार्मिकः ॥

2975

पात्रापात्रविवेकोस्ति धेनुपन्नगयोर्यथा ।
तृणात्संजायते क्षीरं क्षीरात्संजायते विषम् ॥

2976

न्यायेनोपार्जिता दत्ता काकिण्यपि महाफला ।
अन्यायेनार्जिता दत्ता न परार्थाः सहस्रशः ॥

2977

अज्ञो न वितरत्यर्थान्पुनर्दारिद्र्यशङ्कया ।
प्राज्ञोपि वितरत्यर्थान्पुनर्दारिद्र्यशङ्कया ॥

2978

अपहृत्य परस्यार्थान्यः परेभ्यः प्रयच्छति ।
स दाता नरकं याति यस्यार्थास्तस्य तत्फलम् ॥

2979

दातृयात्रकयोर्भेदः कराभ्यामेव दर्शितः ।
एकस्य गच्छताधस्तादुपर्यन्यस्य गच्छता ॥

2980

देशकालागमद्रव्यक्षेत्रदातृमनोगुणाः ।
सुकृशस्यापि दानस्य फलातिशयहेतवः ॥

2981

देवद्रव्यविनाशेन ब्रह्मस्वहरणेन च ।
कुलान्यकुलतां यान्ति ब्राह्मणातिक्रमेण च ॥

2982

कण्टकेनापि ये स्पृष्टा यान्ति कामपि विक्रियाम् ।
तेपि शस्त्रनिकृत्तस्य पशोर्मांसानि भुञ्जते ॥

2983

अनेन किं न पर्याप्तं मांसस्य परिवर्जनम् ।
यत्पाटितं तृणेनापि स्वमङ्गं परिदूयते ॥

2984

योत्ति यस्य च तन्मांसमनयोः पश्यतान्तरम् ।
एकस्य क्षणिका तृप्तिरन्यः प्राणैर्वियुज्यते ॥

2985

शस्त्रं पचायते यस्य घातको जनकायते ।
तस्य मुग्धपशोर्मांसमपशुः कोत्ति मानवः ॥

2986

कृत्वापि पातकं कर्म यो दद्यादन्नमर्थिने ।
ब्राह्मणानां विशेषेण स पापेन वियुज्यते ॥

2987

पितरं चाप्यवज्ञाय मातरं च नराधिप ।
गुरुं च भरतश्रेष्ठ नरकं प्रतिपद्यते ॥

2988

ब्रह्मघ्ने च सुरापे च चौरैः भग्नव्रते तथा ।
निष्कृतिर्विहिता राजन्कृतघ्ने नास्ति निष्कृतिः ॥

2989

कृतघ्नस्य कृतज्ञस्य पापस्य द्युतस्य च ।
अपि वेदनिधी राजन्ब्रह्माप्यन्तं न गच्छति ॥

2990

मिच्छद्ब्रह्मः कृतघ्नस्य स्त्रीघ्नस्य पिशुनस्य च ।
चतुर्णां वयमेतेषां निष्कृतिं नैव शुश्रुम ॥

2991

अकृतज्ञमकार्यज्ञं दीर्घरोषमनार्जवम् ।
चतुरो विद्धि चण्डालाञ्जन्मना चैव पञ्चमम् ॥

2992

न पुत्रः पितरं द्वेष्टि स्वभावात्स्वस्य रेतसः ।
यः पुत्रः पितरं द्वेष्टि तं विद्यादन्यरेतसम् ॥

2993

अमावास्याचतुर्दश्योः पौर्णमास्यष्टमीषु च ।
ब्रह्मचारी भवेन्नित्यमप्यृतौ स्नातको द्विजः ॥

2994

विषण्णं दीनमाविग्रं भयार्तं व्याधिपीडितम् ।
हतस्वं व्यसनार्तं च भृशमाश्वासयेन्नरम् ॥

2995

आनृशंस्यं क्षमा सत्यमहिंसा च दया स्पृहा ।
प्रीतिः प्रसादो माधुर्यमार्जवं च यमा दश ॥

2996

दानमिज्या तपो ध्यानं स्वाध्यायोपस्थनिग्रहौ ।
व्रतोपवासौ मौनं च स्नानं च नियमा दश ॥

2997

यज्ञाध्ययनदानानि तपः सत्यं क्षमा दया ।
अलोभ इति मार्गोऽयं धर्मस्याष्टविधः स्मृतः ॥

2998

तत्र पूर्वश्चतुर्वर्गो दम्भार्थमपि सेव्यते ।
उत्तरस्तु चतुर्वर्गो नामहात्मसु तिष्ठति ॥

2999

नवे वयसि यः शान्तः स शान्त इति कथ्यते ।
धातुषु क्षीयमाणेषु शमः कस्य न जायते ॥

3000

एकेनांशेन धर्मस्तु कर्तव्यो भूतिमिच्छता ।
एकेनांशेन कामश्चाप्येकमंशं विवर्धयेत् ॥

3001

धर्मार्थं यस्य वित्तेहा तस्यानीहा गरीयसी ।
प्रक्षालनाद्धि पङ्कस्य दूरादस्पर्शनं वरम् ॥

3002

मृत्तिकानां सहस्रैस्तु जलकुम्भशतैस्तथा ।
भावोपहतचेतस्का न शुद्ध्यन्ति कदाचन ॥

3003

नाधर्मश्चरितो राजन्सद्यः फलति गौरिव ।
शनैरावर्तमानस्तु कर्तुर्मूलानि कुन्तति ॥

3004

यथा कापुरुषच्छिन्दाद्दृक्षं परशुना वने ।
छेत्तुरेव हि तत्पापं परशोर्न कदाचन ॥

3005

धर्मश्चार्थश्च कामश्च त्रितयं जीविते फलम् ।
एतत्त्रयमवाप्तव्यमधर्मपरिवर्जनात् ॥

3006

आरोप्यतेश्मा शैलाग्रे कृच्छ्रेण महता यथा ।
निपात्यते क्षणेनाधस्तथात्मा गुणदोषयोः ॥

3007

यच्छ्रुतं न विरागाय न धर्माय न शान्तये ।
सुबद्धमपि शब्देन काकवाशितमेव तत् ॥

3008

नाच्छादयति कौपीनं न दंशमशकापहम् ।
शुनः पुच्छमिवानर्थं पाण्डित्यं धर्मवर्जितम् ॥

3009

दुर्बलार्थं बलं यस्य धर्मार्थश्च परिग्रहः ।
वाक्सत्यवचनार्थं च पिता तेनैव पुत्रवान् ॥

3010

अहिंसा सत्यवचनं सर्वभूतानुकम्पनम् ।
शमो दानं यथाशक्ति गार्हस्थो धर्म उच्यते ॥

3011

अतिथिः पूजितो यस्य गृहस्थस्य तु गच्छति ।
नान्यस्तस्मात्परो धर्म इति प्राहुर्मनीषिणः ॥

3012

देवान्पितृन्मनुष्यांश्च भृत्यान्गृह्याश्च देवताः ।
अर्चयित्वा ततः पश्चाद्गृहस्थो भोक्तुमर्हति ॥

3013

येषां नाग्रभुजो देवा न वृद्धातिथिबालकाः ।
राक्षसानेव तान्विद्धि निर्वपट्कारमङ्गलान् ॥

3014

क्षुत्तर्षदुःखं यत्प्राप्तं प्रेतलोके सुदारुणम् ।
तत्स्मृत्वा कः सहृदयः स्वमांसान्यपि संत्यजेत् ॥

3015

कृते प्रत्युपकारो यो वणिग्धर्मो न साधुता ।
तत्रापि ये न कुर्वन्ति पशवस्ते न मानुषाः ॥

3016

चक्षुर्दद्यान्मनो दद्याद्वाचं दद्यात्सुसूतताम् ।
उत्थाय चासनं दद्यादेष धर्मः सनातनः ॥

3017

स्वकर्मधर्माजितजीवितानां
स्वेप्वेव दारेषु सदा रतानाम् ।
जितेन्द्रियाणामतिथिप्रियाणां
गृहेपि मोक्षः पुरुषोत्तमानाम् ॥

3018

नादत्तमिच्छेन्न पिबेच्च मद्यं
प्राणाच्च हिंसेन्न वदेच्च मिथ्या ।
परस्य दारान्मनसापि नेच्छे-
द्यः स्वर्गमिच्छेद्बृहवत्प्रवेष्टुम् ॥

श्रीभगवद्वाल्मीकिमुनेः.

3019

नाम्नां समाप्तो युक्तार्थः सुसहस्रकृतो हरेः ।
हन्त्यथ यस्त्वला विष्णोस्तत्स्था लोप्या विभक्तयः ॥

प० पाजकस्य.

3020

फलाभिलाषोपहतान्तरात्मा
परीक्षते पात्रविशेषमेव ।
कृपालुकस्त्वर्थितयैव तुष्टः
प्रवर्तते दीनजनाय दातुम् ॥

अश्वदेवस्य.

3021

न दानतः किञ्चिदिहान्यदस्ति
जनस्य दुःखक्षतये निमित्तम् ।
संवर्धनीयं तदतः प्रयत्ना-
न्निरन्तरं मित्रमिवोपकारि ॥

3022

इहोपपत्तिर्मम केन कर्मणा
क वा प्रयातव्यमितो भवेदिति ।

विचारणा यस्य न विद्यते स्मृतौ
कथं स धर्मप्रवणो भविष्यति ॥

3023

पतति नियमवान्यमेव सक्तो
न तु यमवान्नियमालसः कदाचित् ।
इति यमनियमौ विचार्य बुद्ध्या
यमबहलेध्वनि संदधीत बुद्धिम् ॥

3024

धर्मे मतिर्भवतु वः सततोत्थितानां
स ह्येक एव परलोकगतस्य बन्धुः ।
अर्थाः स्त्रियश्च निपुणैरपि सेव्यमाना
नैवात्मभावमुपयान्ति न च स्थिरत्वम् ॥

श्रीग्यासमुनेः

3025

हेमोज्ज्वलद्विरदवाजिरथाधिरूढः
श्वेतातपत्रविनिवारितभानुरश्मिः ।
यत्तूर्यशङ्खजयशब्दपदातिवृन्दै-
निर्याति मन्दिरवरात्तदुशन्ति दानात् ॥

3026

यद्भूलिधूसरशिरोरुहसाश्रुकण्ठः
स्कन्धाग्रलग्नगुरुभारविनम्रमूर्तिः ।
शैलोपलस्खलनखण्डितपाणिपादो
निःश्वस्य याति त्रिवशस्तदुशन्त्यदानात् ॥

भदन्तप्रज्ञाशान्तिः

3027

दानं यत्पथमोपकारिषु न तत्र्यासः स एवार्पितो
दीने याचनमूल्यमेव दयिते तत्किं न रागाश्रयात् ।

पात्रे यत्फलविस्तरप्रियतया तद्धारुषिक्यं न किं
तद्दानं यदुपेत्य निष्प्रणयिनि क्षीणे जने दीयते ॥

कस्यापि.

3028

सत्क्षेत्रप्रतिपादितः प्रियवचोबद्धालवालावलि-
निर्दोषेण मनःप्रसादपयसा निष्पन्नसेकाक्रियः ।
दानुस्तत्तदभीप्सितं किल फलन्कालेपि बालोप्यसौ
राजन्दानमहीरुहो विजयते कल्पद्रुमादीनपि ॥

कह्लणस्य.

3029

निन्द्यं जन्म प्रमोहस्थिरतरतमसां यन्मनुष्यत्वहीनं
बुद्ध्या हीनो मनुष्यः शुभफलविकलस्तुल्यचेष्टः पशूनाम् ।
बुद्धिः पाण्डित्यहीना भ्रमति सदसतोस्तत्त्वचर्चाविचारे
पाण्डित्यं धर्महीनं शुकसदृशगिरां निष्फलक्लेशमेव ॥

3030

धर्मः शर्म परत्र चेह च नृणां धर्मोन्धकारे रविः
सर्वापत्यशमक्षमः सुमनसां धर्माभिधानो निधिः ।
धर्मो बन्धुरबान्धवे पृथुपथे धर्मः सुहृन्निश्चलः
संसारोरुमरुस्थले सुरतरुर्नास्त्येव धर्मात्परः ॥

3031

अन्धः स एव श्रुतिवर्जितो यः
षण्डः स एवार्थनिरर्थको यः ।
मृतः स एवास्ति यशो न यस्य
धर्मे न धीर्यस्य स एव शोच्यः ॥

3032

सत्यं वाचि दृशि प्रसादपरता सर्वाशयाश्रामिनी
पाणौ दानविमुक्तिरात्मजननक्लेशान्तचिन्ता मता ।
संसक्ता हृदये दयैव दयिता काये परार्थोद्यमो
यस्यैकः पुरुषः स जीवति भवे भ्राम्यन्ति जीवाः परे ॥

3033

प्राणानां परिरक्षणाय सततं सर्वाः क्रियाः प्राणिनां
प्राणेभ्योभ्यधिकं समस्तजगतां नास्त्येव किञ्चिद्वियम् ।
पुण्यं तस्य न शक्यते गणयितुं यः पूर्णकारुण्यवा-
न्प्राणानामभयं ददाति सुकृती तेषामहिंसाव्रतः ॥

3034

लक्ष्मीर्दानफला श्रुतं शमफलं पाणिः सुरार्चाफल-
श्रेष्ठा धर्मफला परार्तिहरणक्रीडाफलं जीवितम् ।
वाणी सत्यफला जगत्सुखफला स्कीता प्रभावोन्नति-
र्भव्यानां भवशान्तिचिन्तनफला भूत्यै भवत्येव धीः ॥

3035

शीलं शीलयतां कुलं कलयतां सद्भावमभ्यस्यतां
व्याजं वर्जयतां गुणं गणयतां धर्मे धियं बध्नताम् ।
क्षान्तिं चिन्तयतां तमः शमयतां तत्त्वश्रुतिं शृण्वतां
संसारे न परोपकारसदृशं पश्यामि पुण्यं सताम् ॥

क्षेमेत्रस्य.

3036

यो मानुष्यं कुशलविभवं प्राप्य कल्पैरनल्पै-
र्मोहात्पुण्यद्रविणमिह न स्वल्पमप्याचिनोति ।
सोस्माद्भोकात्परमुपगतस्तीव्रमभ्येति शोकं
रत्नद्वीपाद्वणिगिव गतः स्वं गृहं शून्यहस्तः ॥

कस्यापि.

3037

उपार्जितानां वित्तानां त्याग एव हि रक्षणम् ।
केदारोदरसंस्थानां परीवाह इवाम्भसाम् ॥

कालिदासस्य.

3038

अनर्थितर्पणं वित्तं चित्तमध्यानदर्पणम् ।
अतीर्थसर्पणं देहं पर्यन्ते शोच्यतां व्रजेत् ॥

श्रीजानराजस्य.

3039

मृत्पाषाणगणैः सुवर्णमणिभिः श्रुत्तयस्थिभिर्मौक्तिकै-
ल्लोके मृदतमे धनं धनमिति व्यक्त्या प्रसिद्धिं गतैः ।
यः कोपः क्रियते न तस्य रुचिरं पश्यामि किञ्चित्कलं
निःशेषाश्रितभृत्यबान्धवसुहृद्दीनार्थिदानं विना ॥

व्यासदासस्य.

3040

याचमानजनमानसवृत्तेः .
पूरणाय बत जन्म न यस्य ।
तेन भूमिरतिभारवतीयं
न द्रुमैर्न गिरिभिर्न समुद्रैः ॥

3041

लोक एष परलोकमुपेता
हा विहाय निधने धनमेकः ।
इत्यमुं खलु तदस्य निनीष-
त्यर्थिबन्धुरुदयइयचित्तः ॥

नैषधकर्तुः.

3042

मानुष्ये सति दुर्लभा पुरुषता पुंस्त्वे पुनर्विप्रता
विप्रत्वे बहुविद्यता निपुणता विद्यावतोर्यज्ञता ।
अर्थज्ञस्य विचित्रवाक्यपटुता तत्रापि लोकज्ञता
लोकज्ञस्य समस्तशास्त्रविदुषो धर्मे मतिर्दुर्लभा ॥

कस्यापि.

3043

किं जीवावाधिबन्धनैर्गुणगणैराराधितैर्बन्धुभि-
र्ये यान्त्यन्तदिने क्षणाश्रुपतनप्रत्यायनापात्रताम् ।
सद्धर्माधिगमः क्रियाव्युपरमः सत्संगमः संयमः
पर्यन्तेष्वत्रला विरक्तमनसामेते सतां बान्धवाः ॥

क्षेमेन्द्रस्य.

3044

कानीनस्य मुनेः स्वबान्धववधूवैधव्यविध्वंसिनो
नम्रारः किल पञ्च गोलकसुताः कुण्डाः स्वयं पाण्डवाः ।
ते पञ्चापि समानजानय इदं दुःस्वप्नविध्वंसनं
तेषां कीर्तनमामनन्ति मुनयो धर्मस्य सूक्ष्मा गतिः ॥

3045

स्थाल्यां वैदूर्यमय्यां पचति तिलखलीं चान्दनैरिन्धनौघै-
श्छित्त्वा कर्पूरखण्डान्वृतिमिह कुरुते कोद्रवाणां समन्तात् ।
सौवर्णेर्लाङ्गलाग्रैर्विलिखति वसुधामर्कमूलस्य हेतोः
प्राप्येमां कर्मभूमिं न चरति मनुजो यस्तपो मन्दभाग्यः ॥

कथारवि.

3046

दातुर्वारिधरस्य मूर्धनि तडिद्वाङ्गैश्चटुङ्गारिता
वृक्षेभ्यः फलपुष्पदायिनि मधौ मत्तालिवृन्दस्तुतिः ।
भीतत्रातरि वृत्तिदातरि गिरौ पूजा झरैश्चामरैः
सत्कारोयमचेतनेष्वपि विधेः किं दातृषु ज्ञातृषु ॥

राजशेखरस्य.

अथ शीलम्

3047

अद्रोहः सर्वभूतेषु कर्मणा मनसा गिरा ।
अनुग्रहश्च दानं च शीलमेतद्विदुर्बुधाः ॥

3048

वृत्तं यत्नेन संरक्षेद्वित्तमायाति याति च ।
अक्षीणो वित्ततः क्षीणो वृत्ततस्तु हतो हतः ॥

3049

यथा हि मलिनैर्वस्त्रैर्यत्र तत्रोपविश्यते ।
एवं चलितवृत्तस्तु वृत्तशेषं न रक्षति ॥

3050

न कुलं वृत्तहीनानां प्रमाणमिति मे मतिः ।
अन्तेष्वपि हि जातानां वृत्तमेव विशिष्यते ॥

3051

अकुलीनः कुलीनश्च मर्यादां यो न लङ्घयेत् ।
धर्मापेक्षी मृदुर्दान्तः स कुलीनशतैर्वरः ॥

व्यासमुनेः.

3052

शीलं रक्षतु मेधावी प्राप्नुमिच्छुः सुखत्रयम् ।
प्रशंसां वित्तलाभं च प्रेत्य स्वर्गे च मोदनम् ॥

कस्यापि.

3053

विदेशेषु धनं विद्या व्यसनेषु धनं मतिः ।
परलोके धनं धर्मः शीलं सर्वत्र वै धनम् ॥

क्षेमेन्द्रस्य.

3054

पाण्डित्यस्य विभूषणं मधुरता शौर्यस्य वाक्संयमो
ज्ञानस्योपशमः श्रुतस्य विनयो वित्तस्य पात्रे व्ययः ।
अक्रोधस्तपसः क्षमा प्रभवतो धर्मस्य निर्व्याजता
सर्वस्यास्य पुनस्तथैव जगतः शीलं परं भूषणम् ॥

3055

वरं विन्ध्याटव्यामनशनतृपार्तस्य मरणं
वरं सर्पाकीर्णे तृणपिहितकूपे निपतनम् ।
वरं गर्तावर्ते गहनजलमध्ये विलयनं
न शीलाद्विभ्रंशो भवतु कुलजस्य श्रुतवतः ॥

अथ कलिकालः

3056

कलेरन्ते भविष्यन्ति राक्षसा नररूपिणः ।
मानुषान्भक्षयिष्यन्ति वित्ततो न शरीरतः ॥

व्यासस्य.

3057

नष्टा श्रुतिः स्मृतिर्लुप्ता प्रायेण पतिता द्विजाः ।
मलेन नाशिताः शिष्टा हा वृद्धो वर्तते कलिः ॥

माधवस्य.

3058

तामवस्थामयं नीतः खलेन कलिना जनः ।
यया स्वामिसुहृद्बोहनिरतिर्गण्यते गुणः ॥

3059

धार्मिको दूर एवास्तां भूयाः परमधार्मिकः ।
अधार्मिकजनोद्यत्वे मा भूदिति वृणोम्यहम् ॥

वल्लभदेवस्य.

3060

भासीज्जनः कृतघ्नः क्रियमाणघ्नश्च सांप्रतं जातः ।
इति मे मनसि वितर्को भविता लोकः कथं भविता ॥

3061

उपकारिणि विश्वस्ते शुद्धमतौ यः समाचरति पापम् ।
तं जनमसत्यसंधं भगवति वसुधे कथं वहसि ॥

3062

विजितात्मनां जनानामभवद्यः कृतयुगे दमो नाम ।
सोयं विपरीततया मदः स्थितः कलियुगे पुंसाम् ॥

3063

प्राप्ते कलौ राजनि चार्थलुब्धे
धनेन किं जीवितमेव रक्ष्यम् ।
किं नैष लाभो यदि सौनिकेन
मुच्येत मेषो हतसर्वलोमा ॥

केशवस्य.

3064

तैस्तैर्घोरैर्व्याधिभिः पीद्यमानः
पापाचारैस्तस्करैर्मुष्यमाणः ।

दुर्भिक्षार्तो राजदण्डावसन्न-
श्चक्रारूढः सांप्रतं जीवलोकः ॥

3065

गुणार्जने क्लेशमपार्थकं त्यज
प्रगल्भतामाश्रय जीव्यते यया ।
गतः स कालः सह साधुचेष्टितै-
रकृत्रिमैर्यत्र गुणैरजृम्भ्यत ॥

3066

सुहृदयमिति दुर्जनेस्ति काशा
बहुकृतमस्य मयेति लुप्रमेतत् ।
सुजन इति पुराणशब्द एष
धनलवमात्रनिबन्धनोद्य लोकः ॥

3067

दुष्टैर्जितं सुचरितानि खिलीकृतानि
सत्संकथाः खलकथातिमिरेण रुद्धाः ।
नीचाः प्रधानपुरुषत्वमपि प्रपन्ना
हे धर्म साधुजनवल्लभ किं करोषि ॥

3068

गच्छ त्रपे विरम धैर्यं धियः किमत्र
मिथ्या कदर्थयसि किं पुरुषाभिमान ।
दूरादपास्तगुणमर्चितदोषसैन्यं
दैन्यं यदादिशति तद्व्यमाचरामः ॥

धर्मवत्तस्य.

3069

अहतहृदयाः सन्तः सत्यं ब्रवीमि निशम्यतां
विपिनमधुना गत्वा वासो मृगैः सह कल्प्यताम् ।
सुजनचरितध्वंसिन्यस्मिन्खलोदयशालिनि
प्रभवति कलौ नायं कालो गृहेषु भवादृशाम् ॥

3070

कपटपटुता द्रोहे चित्तं सतां च विमानना
 मतिरविनये शाठ्यं मित्रे सुतेष्वपि वञ्चना ।
 कृतकमधुरा वाक्प्रत्यक्षं परोक्षविघातिनी
 कलियुगमहाराजस्यैताः स्वराज्यविभूतयः ॥

कथोरपि.

3071

देशः शोककरो नृपः पशुसमः कालः कलङ्काकुलः
 सादः साधुषु दुर्जनेषु च दुःखं भृत्या न वृत्त्या युताः ।
 दुःसाधं धनमस्थिराश्च सुहृदः कुस्थानलिङ्गं वपुः
 शीर्णप्रायमशक्तिरार्तिशमने वार्ता शरीरस्य का ॥

साराशीत्याम्.

3072

क्र भ्रातश्चलितोसि यामि कटकं किं तत्र सेवाशया
 कः सेव्यो नृपतिः कथं निजगुणैः के ते गुणा ये सताम् ।
 किं तैरद्य कुतोपरे व्रज वनं किं वा त्वया न भुतं
 पूज्यन्ते शठमत्सरिप्रभृतयः कर्णेजपाः सेवकाः ॥

3073

शीलं शैलतटात्पतत्वाभिजनो निर्दह्यतां वह्निना
 मा श्रौषं जगति श्रुतस्य विफलकेशस्य नामाप्यहम् ।
 शौर्ये वैरिणि वञ्चमाशु निपतत्वर्थोस्तु मे सर्वदा
 येनैकेन विना गुणास्तृणबुसप्रायाः समस्ता अमी ॥

माघस्य.

3074

या साधून्प्रखलान्करोति विदुषो भूर्खान्हितान्द्वेषिणः
 प्रत्यक्षं कुरुते परोक्षममृतं हालाहलं तत्क्षणात् ।
 तामाराधय चक्रिकां भगवतीं भोक्तुं फलं वाञ्छितं
 हे साधो व्यसनिन्गुणेषु विफलेष्वास्थां वृथा मा कृथाः ॥

श्रीवर्धनस्य.

3075

यश्चप्युन्नतवंशवान्नवसुधाधामाभिरामं वपुः
संप्राप्नोतिशयस्वभावसुभगच्छायः सतां तापहृत् ।
तत्राप्येष विसंस्थुलस्थितिरहो लक्ष्मीं निजात्मोचितां
प्रायश्चाक्रिकया विना न लभते पद्यातपत्रं यथा ॥

रणादित्यस्य.

3076

धर्मः प्रव्रजितस्तपश्च चलितं सत्यं च दूरं गतं
पृथ्वी मन्दफला जनाः कपटिनो मौढ्ये स्थिता ब्राह्मणाः ।
राजा दण्डपरो विचाररहितः पुत्राः पितृद्वेषिणो
भार्या भर्तृविरोधिनी कलियुगे धन्या जना ये मृताः ॥

कस्यापि.

3077

वेद्यावेदमसु सीधुगन्धिललनावक्तासवामोदितै-
र्नीत्वा निर्भरमन्मथोत्सवरसैरुन्निद्रचन्द्राः क्षपाः ।
सर्वज्ञा इति तापसा इति चिरप्राप्ताग्निहोत्रा इति
ब्रह्मज्ञा इति दीक्षिता इति दिवा धूर्तैर्जगद्व्ययते ॥

3078

गङ्गातीरतरङ्गशीतलशिलाविन्यस्तभास्वदृसी-
संविष्टाः कुशमुष्टिमण्डितमहादण्डाः करण्डोज्ज्वलाः ।
पर्यायप्रथिताक्षसूत्रवलयप्रत्येकबीजग्रह-
व्यग्राग्राङ्गुलयो हरन्ति धनिनां वित्तान्यहो दाम्भिकाः ॥

कृष्णमिश्रस्य.

अथ कर्म

3079

नमस्यामो देवान्नु हतविधेस्तेपि वशगा
विधिर्वन्द्यः सोपि प्रतिनियतकर्माप्तफलदः ।

फलं कर्मायत्तं यदि किममरैः किं च विधिना
नमस्तत्कर्मभ्यो विधिरपि न येभ्यः प्रभवति ॥

कस्यापि.

3080

यथा छायातपौ नित्यं सुसंबद्धौ निरन्तरम् ।
तथा कर्म च कर्ता च संबद्धौ सर्वजन्तुषु ॥

3081

यथा धेनुसहस्रेषु वत्सो विन्दति मातरम् ।
तथा पूर्वकृतं कर्म कर्तारमनुगच्छति ॥

3082

अचोद्यमानानि यथा पुष्पाणि च फलानि च ।
स्वकालं नातिवर्तन्ते तथा कर्माणि देहिनाम् ॥

3083

कर्मजा हि शरीरेषु रोगाः शारीरमानसाः ।
शरा इव पतन्तीह विमुक्ता वृद्धधन्विभिः ॥

3084

एतदेव महच्चित्रं प्राक्तनस्येह कर्मणः ।
यदनात्मवतामायुर्यच्चानतिमतां श्रियः ॥

3085

यं यमिच्छेद्यथा कामं तं तमेव तथाप्नुयात् ।
यदि न स्यात्पराधीनं पुरुषस्य क्रियाफलम् ॥

3086

नहि वर्षशतस्यान्तं नरः संभृत्य जायते ।
उपायेन हि जीवन्ति नरा वर्षशतायुषः ॥

3087

आपच्छ किं विषादेन संपत्तौ विस्मयेन किम् ।
भवितव्यं भवत्येव कर्मणामेष निश्चयः ॥

3088

अन्यथा शास्त्रगर्मिण्या धिया धीरः समीहते ।
स्वामिवत्प्राक्तनं कर्म विदधाति तदन्यथा ॥

3089

को दर्शयति पन्थानमितश्चेतश्च गच्छताम् ।
स्वच्छन्दानां च पयसां प्राक्तनानां च कर्मणाम् ॥

3090

बुद्धिमन्तो महोत्साहाः प्राज्ञाः शूराः कुलोद्भूताः ।
पाणिपादैरुपेताश्च परेषां भृत्यतां गताः ॥

3091

न बुद्धिर्धनलाभाय न जाद्वमसमृद्धये ।
लोकपर्यायवृत्तान्तं प्राज्ञो जानाति नेतरः ॥

3092

महच्च फलवैषम्यं दृश्यते कर्मसंधिषु ।
वहन्ति शिबिकामन्ये यान्त्यन्ये शिबिकारुहः ॥

3093

कृतान्तपाशबद्धानां दैवोपहतचेतसाम् ।
बुद्धयः कुञ्जगामिन्यो भवन्ति महतामपि ॥

3094

न देवा यष्टिमादाय रक्षन्ति पशुपालवत् ।
यं तु रक्षितुमिच्छन्ति बुद्ध्या संयोजयन्ति तम् ॥

3095

यस्मै देवाः प्रयच्छन्ति पुरुषाय पराभवम् ।
बुद्धिं तस्यापकर्षन्ति सोवाचीनानि पश्यति ॥

3096

बुद्धौ कलुषभूतायां विनाशे प्रत्युपस्थिते ।
अनयो नयसंकाशो हृदयान्नापसर्पति ॥

3097

न कालो दण्डमुद्यम्य शिरः कृन्तति देहिनाम् ।
कालस्य बलमेतावद्विपरीतार्थदर्शनम् ॥

3098

यदेव कर्मकौशलं स्वयं कृतं शुभाशुभम् ।
तदेव तस्य यौतकं भवेदमुत्र गच्छतः ॥

श्रीव्यासमुनेः.

3099

यदर्जितं प्राणहरैः परिश्रमै-
र्मृतस्य तत्संविभजन्ति रिक्थिनः ।
कृतं च यदुक्कृतमर्थलिप्सया
तदेव दैवोपहतस्य यौतकम् ॥

व्यासस्य.

3100

नैवाकृतिः फलति नैव कुलं न शीलं
विद्या सहस्रगुणिता न च वाग्विशुद्धिः ।
कर्माणि पूर्वशुभसंचयसंचितानि
काले फलन्ति पुरुषस्य यथैव वृक्षाः ॥

अश्वघोषस्य.

3101

दीर्घा कर्मलता नवैव सततं व्याप्रा पुराणैः फलैः
सार्धया सहचारिणी तनुभृतां तत्राप्यलं निश्चला ।
याकृष्टा परिवोष्टिता विघटिता प्रोत्पाटिता मोटिता
निर्घृष्टा कणशः कृतापि कुशलैर्नैव प्रयाति क्षयम् ॥

3102

ब्रह्मा येन कुलालवन्नियमितो ब्रह्माण्डभाण्डान्तरे
विष्णुर्येन दशावतारगहने क्षिप्रो महासंकटे ।
रुद्रो येन कपालपाणिरनिशं भिक्षाचरः कल्पितो
भानुर्भ्राम्यति यद्वशेन गगने तस्मै नमः कर्मणे ॥

कम्यापि.

उदधिजलमपेयं निर्मितं येन लोके
स जगति खलु दृष्टो निर्विवेको विधाता ॥

3150

हंहो दैव सदैव विश्वघटनव्यापारबद्धादरं
त्वां याचेमहि बन्धुरेण शिरसा जन्मैव मा मास्तु नः ।
किं चान्यद्यदि संचरेम भुवने भूयोपि भूयात्तदा
ब्राह्मण्यं च वदान्यता च वसु च ख्यातिश्च विद्या च नः ॥

3151

नेता यत्र बृहस्पतिः प्रहरणं वज्रं क्षुराः सैनिकाः
स्वर्गो दुर्गमनुग्रहः खलु हरेरैरावणो वाहनम् ।
इत्याश्चर्यबलान्वितोपि बलाजिद्भ्रोद्धुरैः संगरे
तद्युक्तं ननु दैवमेव शरणं धिग्धिग्वृथा पौरुषम् ॥

केषामपि.

3152

अम्मोधिः स्थलतां स्थलं जलधितां धूलीलवः शैलतां
मेरुर्मृत्कणतां तृणं कुलिशतां वज्रं तृणक्रीवताम् ।
वह्निः शीतलतां हिमं दहनतामायाति यस्येच्छया
स्वेच्छादुर्ललिताद्भुतव्यसनिने दैवाय तस्मै नमः ॥

3153

परिभ्रमसि किं मुधा क्वचन चित्त विभ्रम्यतां
स्वयं भवति यद्यथा भवति तत्तथा नान्यथा ।
अतीतमननुस्मरन्नपि च भाव्यसंकल्पय-
न्नतर्कितगमागमाननुभवामि भोगानहम् ॥

क्षेमेन्द्रस्य.

3154

यद्भावि तद्भवति नित्यमयत्नतोपि
यत्नेन चापि महता न भवत्यभावि ।
इत्थं विधातृवशवर्तिनि जीवलोके
किं दुःखमत्र पुरुषस्य विचक्षणस्य ॥

3155

पुत्रादप्यधिकं च विन्दति विभुर्भृत्यं हि भाग्योदये
पश्चात्सोपि तमेव निन्दति यथा शत्रुं विरुद्धे विधौ ।
किं कष्टेन दिवानिशं विहितया भक्त्या भृशं सेवया
दैवाधिष्ठितमेव तिष्ठति फलं जन्तोः शुभं वाशुभम् ॥

क्षेमेन्द्रस्य.

3156

धिदैवममलं नेत्रं पात्रं कज्जलभस्मनः ।
सच्छिद्रः समलो वक्रः कर्णः स्वर्णस्य भाजनम् ॥

कस्यापि.

अथापत्पद्धतिः

3157

मौर्ख्यं सर्वापदां निष्ठा का हि नापदजानतः ।
तस्मिन्नप्यत्रिषण्णो यः क सोन्यत्र विषत्स्यति ॥

3158

यदि नाम कुले जन्म तत्किमर्थं दरिद्रता ।
दरिद्रत्वेपि मूर्खत्वमहो दुःखपरंपरा ॥

3159

कः स्वभावगभीराणां जानीयाद्बहिरापदम् ।
बालापत्येन भृत्येन यदि सा न प्रकाशयते ॥

कहुणस्य.

3160

इह लोके हि धनिनां परोपि स्वजनायते ।
स्वजनोपि दरिद्राणां जीवतामेव नश्यति ॥

3161

सन्तोपि न विराजन्ते हीनार्थस्येतरे गुणाः ।
आदित्य इव भूतानां श्रीर्गुणानां प्रकाशिनी ॥

3162

चण्डालश्च दरिद्रश्च द्वावेतौ पुरुषौ समौ ।
चण्डालस्य न गृह्णन्ति दरिद्रो न प्रयच्छति ॥

3163

वरं हि नरके वासो न तु दुश्चरिते गृहे ।
नरकात्क्षीयते पापं कुगृहात्परिवर्धते ॥

3164

नातः पापीयसीं काञ्चिदवस्थां शम्बरोब्रवीत् ।
यस्यां नैवाद्य न प्रातर्भोजनं तात विद्यते ॥

3165

न तथा बाध्यते राजन्प्रकृत्या निर्धनो जनः ।
यथा भद्राणि संप्राप्य तैर्विहीनः सुखोचितः ॥

3166

कुञ्जस्य कीटखातस्य दावनिष्कुषितत्वचः ।
तरोरप्युपरस्थस्य वरं जन्म न चार्थिनः ॥

3167

धर्मार्थकामहीनस्य परकीयान्नभोजिनः ।
काकस्येव दरिद्रस्य दीर्घमार्यार्विडम्बना ॥

3168

एहि गच्छ पतोत्तिष्ठ वद मौनं समाचर ।
इत्थमाशायह्रस्वैः क्रीडन्ति धनिनोर्थिभिः ॥

3169

शीतमध्वा कदन्नं च वयोतीताश्च योषितः ।
मनसः प्रातिकूल्यं च जरायाः पञ्च हेतवः ॥

3170

सुहृदां हि धनं भुक्त्वा कृत्वा प्रणयमीप्सितम् ।
प्रतिकर्तुमशक्तस्य जीवितान्मरणं वरम् ॥

एने व्यासमुने

3171

लज्जावतः कुलीनस्य याचितुं धनमिच्छतः ।
कण्ठे पारावतस्येव वाक्करोति गतागतम् ॥

3172

कण्ठे गद्गदता स्वेदो मुखे वैवर्ण्यवेपथू ।
म्रियमाणस्य चिह्नानि यानि तान्येव याचतः ॥

3173

धन्यास्ते ये न पश्यन्ति देशभङ्गं कुलक्षयम् ।
परचित्तगतान्दारान्पुत्रं च व्यसनानुरम् ॥

केषामपि.

3174

वीणा वंशश्चन्दनं चन्द्रभासः
शय्या यानं यौवनस्थास्तरुण्यः ।
नैतद्रम्यं क्षुत्पिपासार्दितानां
सर्वारम्भास्तण्डुलप्रस्थमूलाः ॥

3175

खशभाप्यं तु काव्येन काव्यं गीतेन हन्यते ।
गीतं तु स्त्रीविलासेन स्त्रीविलासो बुभुक्षया ॥

3176

दानं न दत्तं न तपश्च तप्तं
नाराधितौ शंकरवासुदेवौ ।
अग्नौ रणे वा न हृतश्च कायः
शरीरं किं प्रार्थयसे सुखानि ॥

3177

फलाशिनो मूलतृणाम्बुभक्षा
विवाससो निस्तरशायिनश्च ।
गृहे विमूढा मुनिवच्चरन्ति
तुल्यं तपः किं तु फलेन हीनम् ॥

3178

क्षान्तं न क्षमया गृहोचितसुखं त्यक्तं न संतोषतः
सोढा दुःसहशीतवाततपनक्लेशा न तप्तं तपः ।
ध्यातं वित्तमहर्निशं नियमितप्राणैर्न शंभोः पदं
तत्तत्कर्म कृतं यदेव मुनिभिस्तैस्तैः फलैरुज्झितम् ॥

3179

भग्नावयं परिभवासिभिरुपधारै-
द्रारिद्व्यचण्डदहनेन नितान्तदग्धाः ।
बन्धूपकारविषमित्थमपीह भुक्तं
जीवाम एव रविजस्य किमस्ति निद्रा ॥

3180

अर्था न सन्ति न च मुञ्चति मां दुराशा
दानान्न संकुचति दुर्ललितं मनो मे ।
याज्ञा च लाघवकरी स्ववधे च पापं
प्राणाः स्वयं व्रजत किं हि विलम्बनेन ॥

केषामपि.

3181

शीतेनोद्धृषितस्य माषशिमिवचिन्तार्णवे मज्जतः
शान्ताग्निं स्फुटिताधरस्य धमतः क्षुत्क्षामकण्ठस्य मे ।
निद्रा काप्यवमानितेव दयिता संत्यज्य दूरं गता
सत्पात्रप्रतिपादितेव वसुधा न क्षीयते शर्वरी ॥

मानृगुप्तस्य.

3182

जीवन्त्यर्थक्षये नीचा याज्ञोपद्रववच्चनैः ।
कुलाभिमानमृकानां साधूनां नास्ति जीवनम् ॥

क्षेमेन्द्रस्य.

3183

तावत्सन्ति सहाया यावज्जन्तुर्न कृच्छ्रमाप्नोति ।
अभिपतति शिरसि मृत्यौ कं कः शक्तः परित्रातुम् ॥

रविगुप्तस्य.

3184

रोगी चिरप्रवासी पराज्जभोजी परावसथशायी ।
यज्जीवति तन्मरणं यन्मरणं सोस्य विश्रामः ॥

कस्यापि.

3185

अम्बा तुष्यति न मया न क्षुषया सापि नांम्बया न मया ।
अहमपि न तया न तया वद राजन्कस्य दोषोस्ति ॥

भट्टकपर्दिनः.

3186

विकसामि रवावुदिते संकोचमुपैमि चास्तमुपयाते ।
दारिद्र्यसरसि मग्नः पङ्कजलीलामनुभवामि ॥

3187

रात्रौ जानुर्दिवा भानुः कृशानुः संध्ययोर्द्वयोः ।
इत्थं शीतं मया नीतं जानुभानुकृशानुभिः ॥

3188

घृतलवणतैलतण्डुलशकेन्धनचिन्तयानुदिनम् ।
विपुलमतेरपि पुंसो नश्यति धीर्मन्दविभवत्वात् ॥

3189

प्रायः समासन्नपराभवाणां
धियो विपर्यस्ततमा भवन्ति ।
असंभवो हेममयस्य जन्तो-
स्तथापि रामो लुलुभे मृगाय ॥

3190

दधति न जनास्तन्नैराशयाददृष्टविभूतयो
यदुचितसुखभ्रंशाहुःखं निजच्युतसंपदः ।
भवति हि तथा जात्यन्धानां कुतो हृदि वेदना
नयनविषयं स्मृत्वा स्मृत्वा यथोद्धृतचक्षुषाम् ॥

भट्टानन्दकस्य.

3191

सखे खेदं मा गाः कलय किल तास्ता निजकलाः
स्वकीर्त्या वर्धस्व क्व न खलु तवैतद्व्यवसितम् ।
न तन्मोघत्यत्र स्फुरितमिति चेन्नैतदुचितं
विचित्रोत्साहानां किमिदमियदेव त्रिभुवनम् ॥

श्रीवासुदेवस्य.

3192

निरन्नस्थालीकं क्षुदुपहतसीदत्परिजनं
विना दीपान्नक्तं सुखगहनसंरुद्धतिमिरम् ।
अनाक्रान्तद्वारं प्रणयिभिरपूर्णोत्सवमहो
गृहं कारातुल्यं भवति खलु दुःखाय गृहिणः ॥

3193

दृष्टं दुर्जनचेष्टितं परिभवो लब्धः समानाज्जना-
त्पिण्डार्थे धनिनां कृतं श्रलडितं भुक्तं कपालेष्वपि ।
पद्मचामध्वनि संप्रयातमसकृत्सुप्तं तृणप्रस्तरे
यच्चान्यन्न कृतं कृतान्त कुरु हे तत्रापि सज्जा वयम् ॥

विक्रमादित्यस्य.

3194

भद्रे वाणि कुरुष्व तावदमलां वर्णानुपूर्वीं मुखे
चेतः स्वास्थ्यमुपैहि याहि गुरुते प्रज्ञे स्थिरत्वं भज ।
लज्जे तिष्ठ पराङ्मुखी क्षणमहो तृष्णे पुरः स्थीयतां
पापो यावदहं ब्रवीमि धनिनं देहीति दीनं वचः ॥

3195

उत्तिष्ठ क्षणमेकमुद्बुह सखे दारिद्र्यभारं गुरुं
भ्रान्तस्तावदहं चिरं मरणजं सेवे त्वदीयं सुखम् ।
इत्युक्तो धनवर्जितेन विदुषा गत्वा दमशानं शवो
दारिद्र्यान्मरणं परं सुखमिति ज्ञात्वा स तूष्णीं स्थितः ॥

कषामपि.

3196

दीनां दीनमुखैः स्वकीयाशिशुकैराकृष्टजीर्णांशुकां
 क्रोशद्भिर्विधुरैः क्षुधार्तिविधुरां पश्येन्न चेद्रेहिनीम् ।
 याञ्जामङ्गभयेन गद्गदगलत्पुट्यद्विलीनाक्षरं
 को देहीति वदेत्स्वदग्धजठरस्यार्थे मनस्वी जनः ॥

श्रीभर्तृहरेः.

3197

मद्रेहे मशकीव मूषकवधूर्मूषीव मार्जारिका
 मार्जारीव शुनी शुनीव गृहिणी वाच्यः किमन्यो जनः ।
 इत्यापन्नशिशूनसून्विजहतः संप्रेक्ष्य शिलीरवै-
 र्लूतातन्तुवितानसंवृतमुखी चुल्ली चिरं रोदिति ॥

कस्यापि.

3198

आसे चेत्स्वगृहे कुटुम्बभरणं कर्तुं न शक्तोऽस्म्यहं
 सेवे चेत्सुखसाधनं मुनिवनं मुष्णन्ति मां तस्कराः ।
 श्वभ्रे चेत्स्वतनुं त्यजामि नरकाङ्गीरात्महत्यावशा-
 न्नो जाने करवाणि दैव किमहं मर्तुं न वा जीवितुम् ॥

3199

मा भूज्जन्म महाकुले तदपि चेन्मा भूद्विपत्सापि चे-
 न्मा भूद्भूरि कलत्रमस्ति यदि तन्मा भूह्यार्द्रं मनः ।
 तच्चेदस्ति तदस्तु मृत्युरथ चेत्तस्यापि नास्ति क्षण-
 स्तज्जन्मान्तरनिर्विशेषसदसद्देशान्तरेस्तु स्थितिः ॥

3200

यैः कारुण्यपरिग्रहान्न गणितः स्वार्थः परार्थं प्रति
 यैश्चात्यन्तदयापरैर्न विहिता बन्ध्यार्थिनां प्रार्थना ।
 ये चासन्परदुःखदुःखितधियस्ते साधवोस्तं गता-
 श्वक्षुः संहर बाष्पवेगमधुना कस्याग्रतो रुद्यते ॥

3103

यत्कर्मबीजमुग्रं येन पुरा निश्चितं स तद्गुह्ये ।
पूर्वकृतस्य हि शक्यो विधिनापि न कर्तुमन्यथाभावः ॥

सामन्वेवस्य.

3104

विपुलं गगनं तुरंगमाः
पवनस्यापि जवातिशायिनः ।
रविरेति तथाप्यरेमुखं
नहि नाशोस्ति कृतस्य कर्मणः ॥

3105

लब्ध्वा जन्म सह श्रिया स्वयमपि त्रैलोक्यभूषाकरः
स्थित्यर्थं शितिकण्ठमप्युपगतस्तेनापि मूर्ध्ना धृतः ।
वृद्धिं शीतकरस्तथापि न गतः क्षीणः परं प्रत्युत
शायः प्राक्तनमेव कर्म बलवत्कस्योपकुर्वति कः ॥

कस्यापि.

अथ दैवम्

3106

दाता बलिर्याचनको मुरारि-
र्दानं मही वाजिमखस्य मध्ये ।
दातुः फलं बन्धनमेव जातं
नमोस्तु देवाय यथेष्टकर्त्रे ॥

क्षेमन्द्रस्य.

3107

लुब्धदैवानिलोद्धूते मर्यादामविमुञ्चति ।
मनस्विहृदयाम्भोधौ हा कलोलपरंपरा ॥

गोविन्दगजस्य

3108

गुणा यत्र न तत्रार्था यत्रार्थास्तत्र नो गुणाः ।
अहो परमसामर्थ्यं संविभागविधौ विधेः ॥

श्रीव्यासमुनेः.

3109

परीक्ष्य सत्कुलं विद्यां वयः शौर्यं सुशीलताम् ।
विधिर्ददाति निपुणः कन्यामिव दरिद्रताम् ॥

3110

मनसापि न यत्सृष्टं दूरादपि यदुज्झितम् ।
तदप्युपायैर्विविधैर्विधिरिच्छन्प्रयच्छति ॥

कयोरपि.

3111

न केवलं मनुष्येषु दैवं देवेष्वपि प्रभुः ।
सति मित्रे धनाध्यक्षे चर्मप्रावरणो हरः ॥

रविशुभस्य.

3112

दैवं पुरुषकारेण कोतिवर्तितुमर्हति ।
विधातृविहितं मार्गं न कश्चिदतिवर्तते ॥

श्रीवाल्मीकेः.

3113

दैवोपसृष्टः पुरुषो यत्कर्म कुरुते क्वचित् ।
कृतं कृतं तदेवास्य दैवेन प्रतिहन्यते ॥

3114

अनयो विनयस्तस्य विधिर्यस्यानुवर्तते ।
नयः सम्यक्प्रयुक्तोपि भाग्यहीनस्य दुर्नयः ॥

3115

यन्मनोरथगतेरगोचरं
यत्सृष्टान्ति न गिरः कवेरपि ।
स्वप्नवृत्तिरपि यत्र दुर्लभा
हेल्यैव विदधाति तद्विधिः ॥

कस्यापि.

3116

आधर्मिकः कदर्यो गुणविमुखः परुषवाग्नेकमतिः ।
भुङ्क्ते संपदमीदृग्वृत नृकारः किमस्ति दैवं वा ॥

वल्लभदेवस्य.

3117

राहुरवाह्वर्गनतले दशशतकरमपि हन्ति ।
अन्तःस्थे हि विधौ कुटिले शूराः क प्रभवन्ति ॥

चर्पटीनाथस्य.

3118

दुर्लभलाभोप्यद्धा कस्यापि भवत्युपद्रवायैव ।
राहुरहारयदमृतं समवाप्य निजं शरीरमपि ॥

3119

अल्पेनैव गुणेन हि कश्चिल्लोके प्रसिद्धिमुपयाति ।
एकेन करेण गजः करी न सूर्यः सहस्रेण ॥

प्रकाशवर्षस्य.

3120

मत्स्योपि हि विजानाति क्षीरनीरविवेचनम् ।
प्रसिद्धं राजहंसस्य यशः पुण्यैरवाप्यते ॥

3121

प्रतिकूलतामुपगते हि विधौ
विफलत्वमेति बहुसाधनता ।
अवलम्बनाय दिनभर्तुरभू-
न्न पतिष्यतः करसहस्रमपि ॥

माघस्य.

3122

मुञ्चत गुणाभिमानं गुणिनो विधिकिंकराः स्थ संसत्सु ।
गुणनिर्भरमपि मूलं मज्जाति पङ्के सरोजस्य ॥

रुद्रस्य.

3123

सत्कुलजे पाण्डित्यं विदुषि धनं धनिनि दानसंभोगौ ।
इति नियमानकरिप्यद्यद्यभविष्यद्विधिः स्वस्थः ॥

3124

स्त्रीणां वैरूप्यं दुर्जनस्याधिपत्यं
साधोर्दारिद्र्यं पण्डितस्याल्पमायुः ।
येनेदं सृष्टं जानताजानता वा
सर्वं दौरात्म्यं तेन कुण्डेन पीतम् ॥

केषामपि.

3125

शशिदिवाकरयोर्ग्रहपीडनं
गजभुजंगमयोरपि बन्धनम् ।
मतिमतां च विलोक्य दरिद्रतां
विधिरहो बलवानिति मे मतिः ॥

3126

सृजति तावदशेषगुणाकरं
पुरुषरत्नमलंकरणं भुवः ।
तदनु तत्क्षणभङ्गि करोति चे-
दहह कष्टमपण्डितता विधेः ॥

फलगुहस्तिन्याः.

3127

असमसाहससुव्यवसायिनः
सकललोकचमत्कृतिकारिणः ।
यदि भवन्ति न वाञ्छितसिद्धयो
हतविधेरयशो न मनस्विनः ॥

शङ्कुस्य.

3128

संतापो न खलु नरेण जीवलोके
वृत्त्यर्थं क्षणमपि पण्डितेन कार्यः ।
निश्चेष्टः शयनगतोप्युपाश्रुते तं
प्राप्तव्यो नियतफलाश्रयेण योर्थः ॥

3129

सङ्ग्रामे प्रहरणसंकटे गृहे वा
दीपेऽग्नौ गिरिविवरे महोदधौ वा ।
सर्वैर्वा सह वसतामुदीर्णसत्त्वै-
र्नाभाव्यं भवति न भाविनो विनाशः ॥

भदन्तवासुदेवस्य.

3130

आ जन्मनो विहितभक्तिरनन्यनाथः
सारथ्यकर्मणि च योग्यतया नियुक्तः ।
नाद्याप्यत्रापि चरणावरुणोपि सूर्या-
त्पुण्यैर्विना नहि भवन्ति समीहितार्थाः ॥

वासुदेवस्य.

3131

विधुरप्यर्कति चन्दनमनलति मित्राण्यपि रिपवन्ति ।
विधुरे वेधसि खिन्ने चेतसि विपरीतानि भवन्ति ॥

सोमस्य.

3132

यः पातार्थमुपार्जितोन्यशिरसस्तेनैव सिन्धुप्रभु-
वृद्धक्षत्रधराधवो निजशिरःपातं वरेणान्वभूत् ।
देव्याः सैव गदा श्रुतायुधनृपं हन्तावधीदाहवे
यच्चाणाय विगण्यते विधिवशात्तेनैव नाशो भवेत् ॥

3133

यो यं जनापकरणाय सृजत्युपायं
तेनैव तस्य नियमेन भवेद्विनाशः ।
धूमं प्रसौति नयनान्ध्यकरं यममि-
र्भूत्वाम्बुदः स शमयेत्सलिलैस्तमेव ॥

कह्लस्य.

3134

हंहो विधे विविधपण्डितपुण्डरीक-
खण्डावखण्डनकरिन्कलिकालबन्धो ।

यादृक्खलेषु सततं तत्र पक्षपातः
स्वप्नेपि सत्सु स भवेद्यदि किं ततः स्यात् ॥

भइवासुदेवस्य.

3135

कल्पद्रुमान्विगतवाञ्छजने सुमेरौ
रत्नान्यगाधसलिले सरितामधीशे ।
धात्रा श्रियं निदधता प्रखलेषु नित्य-
मत्युज्ज्वलः खलु घटे निहितः प्रदीपः ॥

प्रकाशवर्षस्य.

3136

इह सरजसि मार्गे चञ्चलो यद्विधाता
ह्यगणितगुणदोषो हेतुभून्यत्वमुग्धः ।
सरभस इव बालः क्रीडितः पांसुपूरै-
र्लिखति किमपि किञ्चित्तच्च भूयः प्रमार्ष्टि ॥

कस्यापि.

3137

प्रियसखि विपद्दण्डप्रान्तप्रपातपरंपरा-
परिचयचले चिन्ताचक्रे निधाय विधिः खलः ।
मृदमिव बलात्पिण्डीकृत्य प्रगल्भकुलालव-
द्भ्रमयति मनो नो जानीमः किमत्र विधास्यति ॥

3138

विरम विफलायासादस्मादुरध्यवसायतो
विपदि महतां धैर्यभ्रंशं यदीक्षितुमीहसे ।
अयि जड विधे कल्पापायव्यपेतनिजक्रमाः
कुलशिखरिणः क्षुद्रा नैते न वा जलराशयः ॥

विज्जाक्रायाः.

3139

हिंसाशून्यमयत्नलभ्यमशनं धात्रा मरुत्कल्पितं
व्यालानां पशवस्तृणाङ्कुरभुजः सृष्टाः स्थलीशायिनः ।

संसारार्णवलङ्घनक्षमधियां वृत्तिः कृता सा नृणां
यामन्वेषयतां प्रयान्ति सहसा सर्वे समाप्तिं गुणाः ॥

भर्तृहरेः.

3140

कलत्रचिन्ताकुलितस्य पुंसः
श्रुतं च शीलं च गुणाश्च सर्वे ।
अपक्वकुम्भे निहिता इवापः
प्रयान्ति देहेन समं विनाशम् ॥

कस्यापि.

3141

खल्वाटो दिवसेश्वरस्य किरणैः संतापितो मस्तके
वाञ्छन्देशमनातपं विधिवशाद्विल्वस्य मूलं गतः ।
तत्राप्यस्य महाफलेन पतता भग्नं सशब्दं शिरः
प्रायो गच्छति यत्र दैवहतकस्तत्रैव यान्त्यापदः ॥

दिविरेवावित्यस्य.

3142

व्यायस्यन्नपि कश्चिदर्थितफलप्राप्तेरभागी भवे-
त्सर्वारम्भनिरुद्धमोपि लभते कश्चिद्यथेष्टं फलम् ।
हस्तात्कस्यचिदाशु नश्यति धनं तेनापरो युज्यते
बालोन्मत्तजडोपमस्य हि विधेर्नानाविधं चेष्टितम् ॥

भदन्ताश्वघोषस्य.

3143

भग्नशस्य करण्डपिण्डिततनोर्गर्लानेन्द्रियस्य क्षुधा
कृत्वाखुर्विवरं स्वयं निपतितो नक्तं मुखे भोगिनः ।
तृप्तस्तत्पिशितेन तत्क्षणमसौ तेनैव यातः पथा
स्वस्थास्तिष्ठत दैवमेव हि नृणां वृद्धौ क्षये चोद्यतम् ॥

3144

भृपाला गुणविद्विषः कृतधियो मात्सर्यपङ्कजुताः
सन्तो दुर्गतयः सदैव धनिनः पापप्रवृत्तस्पृहाः ।

मुग्धाक्ष्यो रजसः पदं स्तुनियताः प्रेम्णः परावृत्तयः
संसारे किमिवास्ति दुर्मदजुषः शोच्यं विधेर्नैव यत् ॥

3145

दूरोल्लासितसज्जनापदि दृढप्रारब्धनीचोन्नतौ
यः सर्गे क्षणदृष्टनष्टविरसे बद्धादरः सर्वदा ।
पश्येयं यदि तं क्वचित्सकरुणोपालम्भरूक्षोक्तिभि-
र्लज्जानिप्रतिपत्तिमूकवचनं कुर्यामहं वेधसम् ॥

3146

स एवाहं पार्थस्तदपि वरलब्धं धनुरिदं
त एवामी बाणाः प्रमथितसुरारातिपृतनाः ।
इमास्ता वृष्णीनां हरिबलमुखानां युवतयो
ह्रियन्ते गोपालैर्विधिरतिबलीयान् पुरुषः ॥

केशामपि.

3147

अवश्यमव्येष्वनवग्रहग्रहा
यया दिशा धावति वेधसः स्पृहा ।
तृणेन वात्येव तयानुगम्यते
जनस्य चित्तेन भृशावशात्मना ॥

श्रीहर्षस्य.

3148

भवति भिषगुपायैः पथ्यभुङ्क्षित्यरोगी
धनहरणविनिद्रच्छिद्रगोप्ता दरिद्रः ।
अनयचयविधायी निश्चलैश्वर्यधैर्यः
स्ववशनिशितशक्तेः शासनेनैव धातुः ॥

क्षेमेन्द्रस्य.

3149

शशिनि किल कलङ्कः कण्टकं पद्मनाले
गुणवति विधनत्वं चन्दने कृष्णसर्पाः ।

3201

सक्तूञ्जोषयति पुतान्प्रतिकरोत्याक्रन्दतो बालका-
न्प्रत्यासिञ्चति कर्परेण सलिलं शय्यातृणं रक्षति ।
भृत्वा मृद्धिं पुराणवृषशकलं शून्ये गृहे व्याकुला
किं तद्यन्न करोति दुर्गतप्रधूर्देवे भृशं वर्पति ॥

3202

अपस्तावस्तुतिभिरनिशं कर्णशूलं करोति
स्वं दारिद्र्यं वदति वसनं दर्शयत्येव जीर्णम् ।
छायाभूतश्चलति न पुरः पार्श्वेर्नैव पश्चा-
न्निःस्वः खेदं दिशति धनिनां व्याधिवहुश्चिकित्स्यः ॥

क्षेमेत्रस्य.

3203

गते सुहृदि शत्रुतां सततनिर्विवेके प्रभौ
गृहे कुगृहिणीवचःक्रकचदारिते वा हृदि ।
महाजनविवर्जिते सदसि मानिनां श्रेयसे
चरं मरणमेव वा शरणमन्यदेशान्तरम् ॥

3204

दारिद्र्यक्षितिपः स मे निजपतिस्तस्य प्रसादादभू-
द्याज्ञा जीवनमम्बरं दश दिशो वासश्च देवालये ।
अस्मद्वैरिणि लब्धसंगतिरिति त्वय्याश्रये कुप्यता
मद्वृत्तिं विनियोजितास्त्वदरयः का नाम वृत्तिर्मम ॥

3205

नृणादपि लघुस्तूलस्तूलादपि च याचकः ।
वायुना किं न नीनोसौ मामपि प्रार्थयेदिति ॥

3206

आसीत्ताम्रमयं शरीरमधुना सौवर्णवर्णं गतं
मुक्ताहरलताश्रुबिन्दुनिवर्हैर्निःस्वस्य मे कल्पिता ।

स्वल्पं स्वल्पमनल्पकल्पमधुना दीर्घं वयः कल्पितं
स्वामिन्दुःखं भवत्प्रसादवशातः किं किं न लब्धं मया ॥

केशामपि.

अथ सेवापद्धतिः

3207

शीतवातातपक्लेशान्यत्सहन्ते हि सेवकाः ।
शतांशेनापि हि ततस्तपस्तप्त्वा सुखी भवेत् ॥

3208

जडेषु राजचित्तेषु सुलभे पिशुने जने ।
यदि जीवन्त्यहो चित्रं क्षणमप्यनुजीविनः ॥

3209

सर्वासामेव वृत्तीनां वृत्ती राजकुलाश्रया ।
अधर्मबहुला ह्येषा नित्योद्वेगा च भारत ॥

3210

नृपेणाहूयमानस्य यत्तिष्ठति भयं हृदि ।
तन्न तिष्ठति तुष्टानां वने मूलकलाशिनाम् ॥

3211

द्वयं जहाति सेवकः सुखं च मानमेव च ।
यदर्थमर्थमीहते तदेव तस्य हीयते ॥

3212

आत्मविक्रयिणि क्लीबे सदा शङ्कितचेतसि ।
नित्यमिष्टवियोगार्ते किं सेवकपशौ सुखम् ॥

3213

अबुधैरर्थलोभेन पण्यस्त्रीभिरिव स्वयम् ।
आत्मा संस्कृत्य संस्कृत्य परोपकरणीकृतः ॥

3214

मनुष्यजातौ तुल्यायां भृत्यत्वं नाम गर्हितम् ।
प्रथमो यो न तत्रापि सोऽपि जीवत्सु गण्यते ॥

3215

एतावज्जन्मसाफल्यं यदनायत्तवृत्तिता ।
ये पराधीनजन्मानस्ते चेज्जीवन्ति के मृताः ॥

3216

जन्मैव तावहुःखाय ततो दुर्गततापरा ।
दौर्गन्धे सेवया वृत्तिरहो दुःखपररंपरा ॥

3217

द्वारपालकराघातकिणीकृतगलोपि सन् ।
तथापि कुरुते सेवामहो तृष्णा गरीयसी ॥

3218

लगुडैर्हन्यमानोपि यदि जीवति सेवकः ।
तत्क्षणं पुनरायाति धिग्दैन्यमनपत्रपम् ॥

3219

कंधरावनतस्योर्वीं गतस्याधोमुखस्य ते ।
लज्जा न नाम निर्लज्जा गर्वो न गलितः कथम् ॥

3220

सेवकादपरो मूर्खस्त्रैलोक्येऽपि न विद्यते ।
दिने दिने नमन्मोहादुन्नतिं योभिवाञ्छति ॥

श्रीध्यासमुनेः.

3221

अतीव कर्कशाः स्तब्धा हिंस्रैर्जन्तुभिरावृताः ।
दुराराधाश्च विपमा ईश्वराः पर्वता इव ॥

सोमदेवन्य.

3222

सेवा श्ववृत्तिर्यैरुक्ता तैर्न सम्यगुदाहृतम् ।
स्वच्छन्दचारी कुत्र श्वा विक्रीतासुः कः सेवकः ॥

3223

करोति लाभहीनेन गौरवेण किमाश्रितः ।
क्षामस्येन्दोर्गुणं धत्ते कमीश्वरशिरोधृतिः ॥

3224

या प्रकृत्यैव चपला निपतत्यशुचावपि ।
स्वामिनां बहु मन्यन्ते दृष्टिं तामपि सेवकाः ॥

3225

पञ्चाननपरिष्वङ्गो व्यालीवदनचुम्बनम् ।
भूपालसेवनं पुंसामसिधारावलेहनम् ॥
केषामपि.

3226

भक्ते द्वेषो जडे प्रीतिरुचितं गुरुलङ्घनम् ।
मुखे च कटुता नित्यं धनिनां ज्वरिणामिव ॥
आनन्दवर्धनस्थ.

3227

प्रभूतं धनमालोक्य यो राज्ञां द्वारि तिष्ठति ।
स बद्धः सौनिकश्चैव संशुष्यति न पुष्यति ॥
कस्यापि.

3228

क्षमी दाता गुणग्राही स्वामी दुःखेन लभ्यते ।
अनुकूलः शुचिर्दक्षो राजन्भृत्योपि दुर्लभः ॥
श्रीहर्षदेवतसेवकयोः.

3229

आज्ञा कीर्तिः पालनं ब्राह्मणानां
दानं भोगो मित्रसंरक्षणं च ।
येषामेते षड्गुणा न प्रवृत्ताः
कोर्यस्तेषां पार्थिवोपाश्रयेण ॥

3230

राजवल्लभतयोद्धतचित्ताः
सेवकास्त्यजत मानमुदारम् ।
रन्ध्रदर्शिभिरसंवृतमन्त्रैः
कस्य राजभुजगैः सह सख्यम् ॥
कस्यापि.

3231

आराध्यमानो बहुभिः प्रकारै-
नाराध्यते नाम किमत्र चित्रम् ।
अयं त्वपूर्वः प्रतिमाविशेषो
यत्सेव्यमानो रिपुतामुपैति ॥

3232

हसति हसति स्वामिन्युच्चै रुदत्यपि रोदिति
कृतपरिकरः स्वेदोद्धारं प्रधावति धावति ।
गुणसमुदितं दोषापेतं प्रनिन्दति निन्दति
धनलवपरिक्रीतो भृत्यः प्रनृत्यति नृत्यति ॥

धर्मकीर्तेः.

3233

सप्रस्वेदः पुलकपरुषः संभ्रमात्सप्रकम्पः
सान्तर्दाहः प्रशिथिलधृतिः सास्यशोषः सतर्षः ।
संवृत्तो यो गुरुरपि लघुर्हन्त तैस्तैः प्रकारै-
र्याज्ञाशब्दः स्पृशति पदवीं संनिपातज्वरस्य ॥

3234

शून्यार्थैर्वचनैर्मया नरपते कर्णौ तवापूरितौ
तेभ्यः शून्यतमस्त्वयापि बहुशो मत्कर्णपूरः कृतः ।
इत्थं वञ्चयतोः परस्परमयं कालो व्रजत्यावयोः
क्षीणा शक्तिरहं जितस्त्वमजितो जेता नृपः शस्यते ॥

किशोरकर्म.

3235

उन्नत्यै नमति प्रभुं प्रभुगृहान्द्रष्टुं बहिस्तिष्ठति
स्वद्रव्यव्ययमातनोति जडधीरागामिविज्ञाशया ।
प्राणान्प्राणितुमेव मुञ्चति रणे क्लिश्नति भोगेच्छया
सर्वं तद्विपरीतमेव कुरुते तृष्णान्धवृत्तसेवकः ॥

3236

सन्ति स्वादुफला वने तरुवराः शुद्धं पयो नैर्झरं
वासो वल्कलमाश्रयो गिरिगुहा शय्या लतापल्लवैः ।
आलोकाय निशासु चन्द्रकिरणाः सख्यं कुरङ्गैः सह
स्वाधीने विभवेप्यहो नरपतिं याचन्ति मूढा नराः ॥

केशामपि.

3237

सत्ये शङ्काचकितमनसो वञ्चकग्रामलीनाः
शैलस्थूलोपकृतिविफलाः स्वल्पदोषेतिकोपाः ।
मग्नोद्विग्नाः पिशुनवचना धर्मनर्मोक्तिदुष्टाः
साधुद्विष्टाः प्रखलपुरुषाः सर्वथा भूमिपालाः ॥

3238

द्वारे रुद्धमुपेक्षते कथमपि प्राप्तं पुरो नेक्षते
विज्ञप्तौ गजमीलनानि कुरुते गृह्णाति वाक्यच्छलम् ।
निर्यातस्य करोति दोषगणनां स्वल्पापराधे यमः
स स्वामी यदि सेव्यते मरुतटे किं नः पिशाचैः कृतम् ॥

क्षेमन्द्रस्य.

3239

नमन्नपि हरिर्हन्यादाश्लिष्यन्नपि पन्नगः ।
विहसन्नपि वेतालः स्तुवन्नपि महीपतिः ॥

3240

काके शौचं द्यूतकारेषु सत्यं
क्रीडे धैर्यं मद्यपे तत्त्वचिन्ता ।
ज्ञाने भ्रान्तिः स्त्रीषु कामोपशान्ती
राजा मित्रं केन दृष्टं भुतं वा ॥

अथ तृष्णापद्धतिः

3241

मनोरथरथारूढं युक्तमिन्द्रियवाजिभिः ।
भ्राम्यत्येव जगत्कृत्स्नं तृष्णासारथिचोदितम् ॥

3242

बलिभिर्मुखमाक्रान्तं पलितै रञ्जितं शिरः ।
गात्राणि शिथिलायन्ते तृष्णैका तरुणायते ॥

3243

यौवनं जरया ग्रस्तमारोग्यं व्याधिभिर्हतम् ।
जीवितं मृत्युरभ्येति तृष्णैका निरुपद्रवा ॥

3244

यथा हि शृङ्गं गोः काले वर्धमानस्य वर्धते ।
एवं तृष्णापि त्रित्तेन वर्धमानेन वर्धते ॥

3245

अकर्तव्येष्वसाध्वीव तृष्णा प्रेरयते जनम् ।
तमेव सर्वपापेभ्यो लज्जा मातेव रक्षति ॥

3246

आशा बलवती कष्टं नैराश्यं परमं सुखम् ।
आशा निराशाः कृत्वा तु सुखं स्वपिति पिङ्गला ॥

3247

तृष्णाखनिरगाधेयं दुष्पूरा केन पूर्यते ।
या महद्भिरपि क्षिप्रैः पूरणैरेव खन्यते ॥

3248

तृष्णे त्वमपि तृष्णार्ता त्रिषु स्थानेषु रज्यसि ।
व्याधितेष्वनपत्येषु जरापरिणतेषु च ॥

3249

आसन्नान्पुरतो भावान्दर्शयित्वा पुरः पुरः ।
छागो हरितमुष्ट्येव दूरं नीतोस्मि तृष्ण्या ॥

3250

वर्तते येन न विना नरो बाञ्छतु नाम तत् ।
ततोधिकार्थप्रणयी पृष्टो दद्यात्किमुत्तरम् ॥

3251

विभूतिरर्घ्यपि याचकानां
न दुर्गतं कोचिदिहाद्रियन्ते ।
पीताम्बरोब्धेः समवाप लक्ष्मीं
दिगम्बरस्योपनतार्धचन्द्रः ॥

एते व्यासमुनेः.

3252

तावद्गुणा गुरुत्वं च यावन्नार्थयते परम् ।
अर्थित्वे वर्तमानस्य न गुणा न च गौरवम् ॥

3253

विद्वत्तां चैव शौर्यं च सौजन्यं च कुलीनताम् ।
खलीकरोति याज्ञैका दुःशीलेवाङ्गना कुलम् ॥

3254

च्युता दन्ताः सिता केशा वाङ्मिरोधः पदे पदे ।
पातसञ्जमिमं देहं तृष्णा साध्वी न मुञ्चति ॥

3255

इच्छति शती सहस्रं ससहस्रः कोटिमीहते कर्तुम् ।
कोटियुतोपि नृपत्वं नृपोपि बत चक्रवर्तित्वम् ॥

3256

चक्रधरोपि सुरत्वं सुरोपि सुरराज्यमीहते कर्तुम् ।
सुरराजोप्यूर्ध्वगतिं तथापि न निवर्तते तृष्णा ॥

केषामपि.

3257

या सा जगत्परिभवस्य निमित्तभूता
हेतुः स्वयं सुरपतेरपि लाघवस्य ।
सा मां विडम्बयति नाथ सदैव तृष्णा
छिन्धि प्रसह्य भगवन्नपुनर्भवाय ॥

अवधूतस्य.

3258

आराध्य भूपतिमवाप्य ततो धनानि
भोक्ष्यामहे किल त्रयं सततं सुखानि ।

इत्याशया भवत्रिमोहितमानसानां
कालः प्रयाति मरणावधिरेष पुंसाम् ॥

3259

दुग्धं च यत्तदनु यत्कथितं ततो नु
माधुर्यमस्य हतमुन्मथितं च वेगात् ।
जातं पुनर्धृतकृते नवनीतवृत्ति
स्नेहो निबन्धनमनर्थपरंपराणाम् ॥

सुभद्रायाः.

3260

आसिष्ये सुखितो गृहीति विहितो मोहेन दारग्रह-
स्तत्सङ्गात्सुतदासबान्धवसुहृत्सम्बन्धिनामुद्भवः ।
तन्निर्वाहकदर्थनापरिभवानौचित्यचिन्ताजुषः
किं सौख्यं कतमा गृहस्थितिरतो नर्थो मया स्वीकृतः ॥

कस्यापि.

3261

खलोद्भापाः सोढाः कथमपि तदाराधनपरै-
र्निगृह्यान्तर्वाप्यं हसितमपि शून्येन मनसा ।
कृतो वित्तस्तम्भप्रणिहितधियामञ्जलिरपि
त्वमाशे मोघाशे किमपरमतो नर्तयसि माम् ॥

भर्तृहरेः.

3262

देशे भ्रान्तमनेकदुर्गविषमे प्राप्तं न किञ्चित्फल-
मुत्कण्ठापरिखेदितेन मनसा नीतं वृथा यौवनम् ।
त्यक्त्वा मानकुलानुरूपचरितं सेवा कृता निष्फला
तृष्णे ब्रूहि किमन्यदिच्छसि परं तत्रापि सज्जा वयम् ॥

कस्यापि.

3263

अहो तृष्णावेदया सकलजनतामोहनकरी
विदग्धा मुग्धानां हरति विवशानां शमधनम् ।

विपद्दीक्षादक्षासहतरलतारैः प्रणयिनी-
कटाक्षैः कूटाक्षैः कपटकुटिलः कामकितवः ॥

क्षेमेन्द्रस्य.

3264

जनस्थाने भ्रान्तं कनकमृगतृष्णान्धितधिया
वचो वैदेहीति प्रतिपदमुदश्रु प्रलपितम् ।
कृतालङ्काभर्तुर्वदनपरिपाटीषुघटना
मयात्रं रामत्वं कुशलवसुता न त्वधिगता ॥

अथानित्यतापद्धतिः .

3265

अनित्यते जगन्निन्द्ये वन्दनीयासि संप्रति ।
या करोषि प्रसङ्गेन दुःखानामप्यनित्यताम् ॥

कस्यापि.

3266

सत्यं मनोरमाः कामाः सत्यं रम्या विभूतयः ।
किं तु मत्ताङ्गनापाङ्गभङ्गलोलं हि जीवितम् ॥

3267

मस्तकस्थायिनं मृत्युं यदि विन्दत्ययं जनः ।
आहारोपि विमुच्येत किमुताकार्यकारिता ॥

3268

अदर्शनादापतिताः पुनश्चादर्शनं गताः ।
न ते तव न तेषां त्वं तत्र का परिदेवना ॥

3269

जातस्य हि ध्रुवो मृत्युर्ध्रुवं जन्म मृतस्य च ।
तस्मादपरिहार्येयं नानुशोचितुमर्हति ॥

3270

अव्यक्तादीनि भूतानि व्यक्तमध्यानि भारत ।
अव्यक्तनिधनान्येव तत्र का परिदेवना ॥

3271

अशोच्यः शोचते शोच्यं किं वा शोच्यो न शोच्यते ।
कश्च कस्येह शोच्योस्ति देहेस्मिन्बुद्धोपमे ॥

3272

येपि नास्तीति मन्यन्ते तदैश्वर्यकदर्थिताः ।
दिनैः कतिपयैरेव तान्समीकुरुतेन्तकः ॥

3273

प्रबोध्यन्ते च ये तूर्यैर्मधुरैर्गीतवादिनैः ।
ये चानाथाः परान्नादाः कालस्तेषां समक्रियः ॥

3274

यद्गतं तदतिक्रान्तं यदेष्यत्तच्च दूरतः ।
वर्तमानसुखभ्रान्तिभेदो भोगिदरिद्रयोः ॥

3275

क्रिमयो भस्म विष्टा वा निष्टा यस्येयमीदृशी ।
स कायः परपीडाभिर्धार्यतामिति को नयः ॥

3276

यस्यान्ते श्वापि कुरुते चरणौ मूर्ध्यशङ्कितः ।
अपहत्य परान्पुंभिः कायः सोपि हि धार्यते ॥

3277

कथं ते व्यक्तदुर्वृत्ताः सुखं रात्रिषु शेरते ।
मरणान्तरिता येषां नरकेषूपपत्तयः ॥

3278

दिष्ट्या दूरोज्झितापायां संप्राप्नोस्मि जराभुवम् ।
महान्यौवनकान्तारः कुशलेनातिवाहितः ॥

3279

कृपणं विलपन्नातौ जरया जर्जरीकृतः ।
ज्ञातीनां रुदतां मध्ये म्रियते न स पूरुषः ॥

3280

सर्वाशुचिनिधानस्य कृतघ्नस्य विनाशिनः ।
शरीरकस्यापि कृते मूढाः पापानि कुर्वते ॥

3281

श्वः कार्यमद्य कुर्वीत पूर्वाह्णे चापराह्निकम् ।
नहि प्रतीक्षते मृत्युः कृतमस्य न वा कृतम् ॥

3282

लम्बमाने यदादित्ये न दत्तं धनमर्थिनाम् ।
नहि जानामि तद्वित्तं प्रातः कस्य भविष्यति ॥

3283

यद्ददाति यदश्नाति तदेव धनिनो धनम् ।
अन्ये मृतस्य क्रीडन्ति दारैरपि धनैरपि ॥

3284

नियतो देहिनां मृत्युरनित्यं खलु जीवितम् ।
को हि जानाति नामाद्य प्रातः कस्य भविष्यति ॥

3285

इदं युगसहस्रेषु भविष्यदभवद्दिनम् ।
तदप्यद्यत्वमापन्नं का कथा मरणावधेः ॥

3286

अवश्यं भाविनं नाशं भावित्वाद्दिद्व्युपस्थितम् ।
अयमेव हि ते कालः पूर्वमासीदनागतः ॥

3287

यथा काष्ठं च काष्ठं च समेयातां महोदधौ ।
समेत्य च व्यपेयातां तद्बद्धूतसमागमः ॥

3288

मातापितृसहस्राणि पुत्रदारशतानि च ।
युगे युगे व्यतीतानि कस्य ते कस्य वा वयम् ॥

3289

समानानि व्यतीतानि नवानि न समानि मे ।
आत्मानमनुशोचामि सार्थभ्रष्ट इवाध्वगः ॥

3290

उत्थायोत्थाय बोद्धव्यं महद्भयमुपस्थितम् ।
मरणव्याधिशोकानां किमद्य निपतिष्यति ॥

3291

सुखास्वादलवः कोपि संसारे सत्समागमः ।
यद्वियोगाग्निदग्धस्य मनसो नास्ति भेषजम् ॥

3292

किं धनेन करिष्यन्ति मनुष्या भङ्गुराश्रयाः ।
यदर्थं धनमिच्छन्ति शरीरं कस्य तत्स्थिरम् ॥

3293

शुक्लानि दिनखण्डानि निपतन्ति तवाग्रतः ।
आयुषश्छिद्यमानस्य मृत्युना किं न पश्यसि ॥

3294

आसन्नतरतामेति मृत्युर्याति दिने दिने ।
आघातं नीयमानस्य वध्यस्येव पदे पदे ॥

3295

मृत्योर्विभेदि किं मर्त्यं नहि भीतान्विमुञ्चति ।
अजातान्नैव गृह्णाति कुरु यत्नमजन्मने ॥

3296

तिष्ठन्तं च शयानं च मृत्युरभ्येति वै यदा ।
किं प्लवले मत्स्य इव सुखं स्वपिषि पुत्रक ॥

3297

करिष्यामि करिष्यामि करिष्यामीति चिन्तया ।
मरिष्यामि मरिष्यामि मरिष्यामीति विस्मृतम् ॥

3298

तुल्यजातिवयोरूपान्हतान्पश्यसि मृत्युना ।
कथं ते नास्ति निर्वेदो लौहं हि हृदयं तव ॥

3299

कायः संनिहितापायः संपदः पदमापदाम् ।
समागमाः सापगमाः सर्वे पर्यन्तभङ्गुरम् ॥

कस्यापि.

3300

श्वः श्वः प्राणप्रायणेपि न स्मरन्ति स्मरद्विषम् ।
मग्नाः कुटुम्बजम्बाले बालवन्मोहमोहिताः ॥

श्रीहर्षस्य.

3301

अहो संसृतिवेदयेयं रागाद्युद्दीपनोद्यता ।
रसमुत्पाद्य सर्वेषामन्ते वैरस्यकारिणी ॥

3302

अज्ञानवलितो बाल्ये मदमूढश्च यौवने ।
वार्द्धके विह्वलाङ्गश्च कदा कुशलभाग्जनः ॥

एतौ प० श्रीबकस्य.

3303

अज्ञानोपहतो बाल्ये यौवने मदनाहतः ।
शेषे कलत्रचिन्तार्तः किं करोतु कदा जनः ॥

3304

बाल्यमद्य दिनैरेव यौवनश्रीस्ततो जरा ।
देहेपि नैकरूपत्वं कास्था बाह्येषु वस्तुषु ॥

एतौ वाल्मीकिमुनेः.

3305

आपन्नया सन्नगिरा वेपमानोरुमूलया ।
जातो मे जरया सार्धं नववध्वेव संगमः ॥

3306

धर्मस्यार्थस्य कामस्य यशसो जीवितस्य च ।
अतृप्ताः पुरुषा राजन्याता यास्यन्ति यान्ति च ॥

3307

आयुषः क्षण एकोपि न लभ्यः स्वर्णकोटिभिः ।
स वृथा नीयते येन तस्मै नृपशवे नमः ॥

3308

पृथिवी दह्यते यत्र मेरुश्चापि विशीर्यते ।
शुष्यत्यम्भोनिधिजलं शरीरे तत्र का कथा ॥

3309

पुरंदरसहस्राणि चक्रवर्तिशतानि च ।
निर्वापितानि कालेन प्रदीपा इव वायुना ॥

श्रीच्यासमुनेः.

3310

एतेन बद्धबलिना संकोचमवाप्य वृद्धदेहेन ।
यातं हरिणेव मया द्वित्राणि पदानि कृच्छ्रेण ॥

3311

ऋज्वी स्थिरा सुवृत्ता पाणिग्रहणोज्ज्वला सुवंशोत्था ।
संधारयति पतन्तं संप्रति गृहणीव यष्टिर्माम् ॥

3312

इष्टा बालकचेष्टा यौवनदर्पोय वृद्धवैराग्यम् ।
सापि गता सोपि गतस्तदपि गतं स्वप्रमायेयम् ॥

केशामपि.

3313

क्षणसंपादियं सुदुर्लभा
प्रतिलब्धा पुरुषार्थसाधनी ।
यदि नात्र विचिन्त्यते हितं
पुनरप्येष समागमः कुतः ॥

बोधिसत्त्वस्य.

3314

यदि जन्मजरामरणं न भवे-
द्यदि चेष्टवियोगभयं न भवेत् ।
यदि सर्वमनित्यमिदं न भवे-
दिह जन्मनि कस्य रतिर्न भवेत् ॥

3315

चला विभूतिः क्षणभङ्गि यौवनं
कृतान्तदन्तान्तरवार्ति जीवितम् ।
तथाप्यवज्ञा परलोकसाधने
नृणामहो विस्मयकारि चेष्टितम् ॥

3316

संपदो जलतरङ्गविलोला
यौवनं त्रिचतुराणि दिनानि ।
शारदाभ्रपरिचञ्चलमायुः
किं धनैः परहितानि कुरुध्वम् ॥

3317

धर्मात्मजेन चरणाविह वन्दितौ मे
भीमेन सार्धमिह संकथिताः कथाश्च ।
अत्रार्जुनश्च यमजौ च सहानुयातौ
स्थानानि तानि खलु सन्ति न ते मनुष्याः ॥

अथ व्यासस्य.

3318

चेतोहरा युवतयः सुहृदोऽनुकूलाः
सद्ब्रान्धवाः प्रणयगर्भगिरश्च भृत्याः ।
नानाविधोपकरणाः करिणस्तुरंगाः
संमीलिते हि नयने न तदस्ति किञ्चित् ॥

श्रीविक्रमादित्यस्य.

3319

क्षणं बालो भूत्वा क्षणमपि युवा कामरसिकः
क्षणं त्रितैर्हीनः क्षणमपि च संपूर्णविभवः ।
जराजीर्णैरङ्गैर्नष्ट इव वलीमण्डिततनु-
र्नरः संसाराङ्के विशति यमधानीजवनिकाम् ॥

भर्तृहरेः.

3320

नरकनिलयात्प्रेतावासं ततस्त्रिदशालयं
त्रिदशभवनात्तिर्यग्योनिं परैति शुभक्षयात् ।
पुनरुपरतं तिर्यग्योनेर्मनुष्यगतावपि
भ्रमति त्रिवशं कर्माविद्धं जगद्रथचक्रवत् ॥

साराशीत्याम्.

3321

जातोहं जनको ममैष जननी क्षेत्रं कलत्रं कुलं
पुत्रा मित्रमरातयो वसु गृहं भ्राता स्वसा बान्धवाः ।
संसारे शयने यथाप्य सुचिरं निद्रामविद्यामग्नीं
हंहो चित्तं विधूर्णितो बहुविधान्स्वप्नानिमान्पश्यसि ॥

कृष्णमिश्रस्य.

3322

सेवध्वं विबुधास्तमन्धकरिपुं मा क्लिष्ट कष्ट भुते
यस्मादत्र परत्र च त्रिजगति त्राता स एकः शिवः ।
आयाते नियतेर्वशादविरले कालात्करालाद्भये
कुत्र व्याकरणं क्व तर्ककलहः कुत्रापि काव्यभ्रमः ॥

श्रीमद्राजानकलालकस्य.

3323

ग्रीष्मे हारतुषारचन्दनचयश्रीनांभुक्तं चन्द्रिका
शीते राङ्गवकुङ्कुमाङ्गुत्तरुणीपीनस्तनालिङ्गनम् ।
रात्रौ त्रेणुरवाग्यवाररमणीगीतं दिने सत्सभा
यस्यैतत्क्रियते स कस्य रुचिरः कायः कृतघ्नः स्थिरः ॥

क्षेमन्द्रस्य.

3324

मृत्यो मुञ्च जराकरेण पुरुषं केशेषु मा मा प्रहीः
 संसारादपलायनप्रतिभुवो रागादयो यत्स्थिताः ।
 तृष्णाबन्धनबद्धमानसशिखं किं वेत्सि नेदं जग-
 देहीत्यादरजल्पितानि भवतः किं नाशयिष्याम्यहम् ॥

3325

माने म्लानिमुपागते विगलिते भोगाकुले यौवने
 कालेन क्षपितेषु बन्धुषु शनैर्लब्धे विवेकोदये ।
 विच्छिन्नावसरोपभोगलघुतामुक्तस्पृहाणां परं
 सत्यं सत्यमभाव एव हि सुखं जाने धनानामहम् ॥

3326

रम्यं हर्म्यतलं न किं वसतये अव्यं न गेयादिकं
 किं वा प्राणसमासमागमसुखं नैवाधिकं प्रीतये ।
 किं तृद्धान्तपतत्पतंगपवनव्यालोलदीपानल-
 च्छायाचञ्चलमाकलय्य सकलं सन्तो वनान्तं गताः॥

3327

आदित्यस्य गतागतैरहरहः संक्षीयते जीवितं
 व्यापारैर्बहुकार्यभारगुरुभिः कालो न विज्ञायते ।
 दृष्ट्वा जन्मजरावियोगमरणं त्रासश्च नोत्पद्यते
 पीत्वा मोहमयीं प्रमादमदिरामुन्मत्तभूतं जगत् ॥

केषामपि.

3328

भ्रातः कष्टमहो गतः स नृपतिः सामन्तचक्रं च त-
 त्पार्थं तस्य च सा विदग्धपरिषत्ताश्चन्द्रबिम्बाननाः ।
 उद्धूतः स च राजपुत्रनिवहस्ते बन्दिनस्ताः कथाः
 सर्वे यस्य वशादगात्स्मृतिपथं कालाय तस्मै नमः ॥

श्रीकमलायुधस्य.

3329

संसारे सुखितामवाप्य सुचिरं साकं सुहृद्वान्धवै-
रन्ते क्रूरकृतान्तदन्तदलनक्लेशस्य भागी जनः ।
कार्यं कार्यमतो विचार्य निपुणैर्मोक्षोपलब्धिक्षमं
सामग्री पुनरीदृशी न घटते कल्पैरनल्पैरपि ॥

3330

आयूंषि क्षणिकानि यौवनमपि प्रायो जराध्यासितं
संयोगा विरहावसानविरसा भोगाः क्षणध्वंसिनः ।
जानन्तोपि यथाव्यवस्थितमिदं लोकाः समस्तं जग-
च्चित्रं यद्गुरुगर्वभावितधियः क्रुध्यन्ति माद्यन्ति च ॥

3331

उत्थायोत्थाय पापे परिणमति मतिर्मन्दबुद्धे यथा ते
न त्रासो नैव लज्जा न च भवति घृणा कुर्वतः कर्म पापम् ।
नूनं सा न श्रुता ते ज्वलदनलशिखा रौरवारावरौद्रा
तीक्ष्णायः कीलचक्रक्रकचपटुरवा राजधानी यमस्य ॥

कस्यापि.

अथ विषयोपहासः

3332

जन्मान्तरशताभ्यस्ता विषयेषु मतिर्नृणाम् ।
जरद्वैरिव सस्येभ्यः सा हि दुःखेन वार्यते ॥

3333

अपि चण्डानिलोद्भूतप्रसरस्य महोदधेः ।
शक्यते प्रसरो रोद्धुं नानुरक्तस्य चेतसः ॥

श्रीव्यासमुनेः.

3334

यदि नामास्य कायस्य यदन्तस्तद्वहिर्भवेत् ।
दण्डमुद्यम्य लोकोयं श्रुनः काकांश्च वारयेत् ॥

3335

लालेत्युद्विजते लोको वक्तासवमिति स्पृहा ।
प्रवञ्च्यते जनेनात्मा संज्ञाशब्दैः स्वयं कृतैः ॥

3336

प्रातर्मूत्रपुरीषाभ्यां मध्याह्ने क्षुत्पिपासया ।
नृपाः कामेन बाध्यन्ते जन्तवो निशि निद्रया ॥

3337

या इमाः प्रेक्षसे राजन्मदनव्याधवागुराः ।
आसामेव प्रभावेण ज्वलन्ति नरकाग्रयः ॥

3338

रक्ता हरन्ति सर्वस्वं प्राणानपि विरागतः ।
अहो रागविरागाभ्यां कष्टकष्टा हि योषितः ॥

3339

प्राज्ञं विनीतं स्वाचारं विद्वांसमपि मन्त्रिणम् ।
छलयन्ति नरं नित्यमेता योषित्पिशाचिकाः ॥

3340

नयत्वमशुचिस्पर्शो मूढताव्यक्तभाषणम् ।
कामिनः सदृशं सर्वमेतदुन्मत्तकस्य च ॥

3341

उत्तानोच्छूनमण्डूकपाटितोदरसंनिभे ।
क्वेदिनि स्त्रीत्रणे सक्तिरक्रिमेः कस्य जायते ॥

3342

प्रस्वेदमलदिग्धेन वहता मूत्रशोणितम् ।
त्रणेन विकृतेनेदं सर्वमन्धीकृतं जगत् ॥

3343

अधोमुखैकदंष्ट्रेण विषशुक्रप्रवाहिणा ।
अनेन दुश्चिकित्सेन जगद्दष्टं भगाहिना ॥

कस्यापि.

3344

ध्यायतो विषयान्पुंसः सङ्गस्तेषूपजायते ।
तस्मात्संजायते कामः कामात्क्रोधोपि जायते ॥

3345

क्रोधाद्भवति संमोहः संमोहात्स्मृतिविभ्रमः ।
स्मृतिभ्रंशाद्बुद्धिनाशो बुद्धिनाशात्प्रणश्यति ॥

व्यासमुनेः.

3346

संतोषैश्वर्यसुखिनां दूरे दुर्गतिभूमयः ।
भोगाशापाशबद्धानामवमानाः पदे पदे ॥

3347

सर्वत्र संपदस्तस्य संतुष्टं यस्य मानसम् ।
उपानद्ब्रूढपादस्य ननु चर्मावृतैव भूः ॥

3348

संतोषामृततृप्तस्य महतः पूर्णचेतसः ।
क्षीराब्धेरिव शुद्धस्य मुखे लक्ष्मीर्विराजते ॥

3349

अहो नु चित्रं पद्मोत्थैर्बद्धास्तन्तुभिरद्रयः ।
अविद्यमाना याविद्या तथा सर्वे वशीकृताः ॥

एते भगवद्वाल्मीकिमुनेः

3350

जन्मनि क्लेशबहुले किं नु दुःखमतः परम् ।
इच्छायाः पूर्णता नास्ति यच्चेच्छा न निर्वर्तते ॥

3351

दोषान्दोषतया पश्यन्कालेनापि विरंस्यति ।
का कथा दोषविरतौ तद्गुणग्रहमानिनः ॥

3352

न जातु कामः कामानामुपभोगेन शाम्यति ।
हविषा कृष्णवर्त्मैव भूय एवाभिवर्धते ॥

3353

अर्थानामर्जने दुःखमर्जितानां च रक्षणे ।
नाशे दुःखं व्यये दुःखं धिगर्थान्दुःखभाजनान् ॥

3354

संमोहयन्ति संपत्सु तापयन्ति विपत्सु च ।
खेदयन्त्यर्जने काले कदा भोगाः सुखावहाः ॥

3355

अहिंसा धाम धर्मस्य दुःखस्यायतनं स्पृहा ।
सङ्गत्यागः पदं मुक्तेर्भोगाभ्यासः पदं शुचः ॥

3356

यथा ह्यामिषमाकाशे पक्षिभिः श्वापदैर्भुवि ।
भक्ष्यते सलिले मत्स्यैस्तथा सर्वेण वित्तवान् ॥

3357

राजतः ससिलादग्नेश्चौरतः स्वजनादपि ।
भयमर्थवतां नित्यं मृत्योः प्राणभृतामिव ॥

3358

अपकारिषु मा पापं चिन्तयस्व महामते ।
स्वयमेव हि नश्यन्ति कूलजाता इव द्रुमाः ॥

3359

न द्विषन्तः क्षयं यान्ति यावज्जीवमपि घ्नतः ।
क्रोधमेव तु यो हन्ति तेन सर्वे द्विषो हताः ॥

3360

अदीर्घदर्शिभिः क्रूरैर्भूदैरिन्द्रियसायकैः ।
हसद्भिः क्रियते कर्म रुदद्भिरनुभूयते ॥

3361

आत्मैव यदि नात्मानमहितेभ्यो निवारयेत् ।
कोन्यो हिततरस्तस्माद्य एनं विनिवारयेत् ॥

3362

इहैव नरकव्याधेश्चिकित्सां न करोति यः ।
गत्वा निरौषधं स्थानं स रुजः किं करिष्यति ॥

3363

स्वार्थसंप्रतिपत्त्यर्थमात्मीयानीन्द्रियाण्यपि ।
हितं व्यतीत्य वर्तन्ते कास्था मित्राप्तबन्धुषु ॥

श्रीव्यासमुनेः.

3364

गोभुजां बल्लभा लक्ष्मीर्मातङ्गेत्सङ्गलालिता ।
सेयं स्पृहां समुत्पाद्य दूषयत्युन्नतात्मनः ॥

कङ्कणस्य.

3365

श्वस्त्वया सुखसंवित्तिः स्मरणीयाधुनातनी ।
इति स्वप्नोपमान्मत्वा कामान्मा गास्तदङ्गताम् ॥

भारवेः.

3366

मातापितृमयो बाल्ये यौवने दयितामयः ।
तदपत्यमयः शेषे मूढो नात्ममयः क्वचित् ॥

3367

जायमानो हरेद्भार्यो वर्धमानो हरेद्धनम् ।
म्रियमाणो हरेत्प्राणान्नास्ति पुत्रसमो रिपुः ॥

एतौ श्रीव्यासमुनेः

3368

विषस्य विषयाणां च दूरमत्यन्तमन्तरम् ।
उपभुक्तं विषं हन्ति विषयाः स्मरणादपि ॥

चन्द्रगोपिनः.

3369

मृगो मृगयुगीतेन नीयते शरगोचरम् ।
विषयास्वादलुब्धानां भवन्तीह विपत्तयः ॥

हरिभट्टस्य.

3370

अर्थप्रियतयात्मानमप्रियाय ददाति या ।
तामात्मन्यपि निःक्षेहां कोनुरक्तेति मन्यते ॥

3371

को नु वेद्याजनात्तस्मात्कुशलेनापयास्यति ।
समृद्धिर्गुह्यकेशानामपि यत्र विहन्यते ॥

एतौ क्षेमेन्द्रस्य.

3372

यतो यतो निवर्तते ततस्ततो विमुच्यते ।
निवर्तनाद्धि सर्वतो न वेत्ति दुःखमण्वपि ॥

3373

अतिवाहितमतिगहनं विनापवादेन यौवनं येन ।
दोषनिधाने जन्मनि किं न प्राप्तं फलं तेन ॥

3374

महति कुलेपि च जाता योषित्प्रायेण मधुपमालेव ।
दानावर्जितहृदया चुम्बति मातङ्गवक्रमपि ॥

कयोरपि.

3375

हिंसाप्रभवो विजयस्तस्य फलं श्रीस्ततः सुखं क्षणिकम् ।
तत्प्राप्तये हि शुद्धं धर्मं च यशश्च को जह्यात् ॥

भदन्तभास्करस्य.

3376

अभ्यासो रतिहेतोर्भवति नराणां न वस्तुसद्गुणतः ।
सत्यपि मांसोपचये रागाय कुचौ स्फिजौ न पुनः ॥

3377

दाराः परिभवकारा बन्धुजनो बन्धनं त्रिषं विषयाः ।
कोयं जनस्य मोहो ये रिपवस्तेषु सुहृदाश्च ॥

क योरपि.

3378

शमसुखशीलितमनसामशनमपि द्वेषमेति किमु कामः ।
स्थलमपि पचति क्षपाणां किमङ्ग पुनरङ्गमङ्गारः ॥

शङ्कुः कस्य.

3379

यथा हि कश्चित्पुद्गुपद्गुतः श्वा
शुष्कास्थिसंघट्टविचूर्णितास्यः ।
स्वं शोणितं विन्दति तत्प्रसूतं
तथेन्द्रियान्धः सुखमङ्गनानाम् ॥

कस्यापि.

3380

मधु तिष्ठति वाचि योषितां
हृदि हालाहलमेव केवलम् ।
अत एव निपीयतेधरो
हृदयं मुष्टिभिरेव ताड्यते ॥

कालिदासमाधयोः.

3381

यदेव ते लाघवहेतुरर्थिता
पतन्ति यन्मूर्ध्नि निकारपांसवः ।
स्पृशन्त्यधिक्षेपशराश्च यन्मन-
स्तदङ्गनाभिः क्रियते शरीरिणाम् ॥

3382

स्थितासनस्था शयिता पराङ्मुखी
स्वलंकृता वाप्यनलंकृताथवा ।
निरीक्ष्यमाणा प्रमदा सुदुर्बलं
मनुष्यमालेख्यगतापि कर्षति ॥

3383

स्मितेन हावेन च लज्जया भिया
पराङ्मुखैरर्धकटाक्षवीक्षितैः ।

वचोभिरीर्ष्याकलहेन लीलया
समस्तभावैः खलु बन्धनं स्त्रियः ॥

3384

कामं विषं च विषयाश्च निरीक्ष्यमाणाः
श्रेयो विषं न विषयाः परिसेव्यमानाः ।
एकत्र जन्मनि विषं विनिहन्ति पीतं
जन्मान्तरेषु विषयाः परितापयन्ति ॥

चन्द्रगोपिनः

3385

विरमत बुधा योषित्सङ्गात्सुखात्क्षणमङ्गुरा-
त्कुरुत कर्णामैत्रीप्रज्ञावधूजनसंगमम् ।
न खलु नरके हाराक्रान्तं वधूस्तनमण्डलं
शरणमथवा श्रोणीबिम्बं रणन्मणिमेखलम् ॥

कस्यापि.

3386

अवश्यं यातारश्चिरतरमुषित्वापि विषया
वियोगे को भेदस्त्यजति न जनो यत्स्वयममून् ।
व्रजन्तः स्वातन्त्र्यादतुलपरितापाय मनसः
स्वयं त्यक्ता ह्येते शमसुखमनन्तं विदधति ॥

जयादित्यस्य.

3387

तृषा भुष्यत्यास्ये पिबति सलिलं शीतसुरभि
क्षुधार्तः सञ्जालीन्कवलयति मांस्पाकवलितान् ।
प्रदीप्ते रागामौ घननिविडमाश्लिष्यति वधूं
प्रतीकारे व्याधेः सुखमिति विपर्यस्यति जनः ॥

3388

समाश्लिष्यत्युच्चैः पिशितघनपिण्डं स्तनधिया
मुखं लालापूर्णं पिबति चषकं सासवमिति ।

अमेध्यक्लेदाद्रे पथि च रमते स्पर्शरसिको
महामोहान्धानां किमिव कमनीयं त्रिजगताम् ॥

3389

सुधौतं कौशेयं सुरभि कुसुमं कौङ्कुममपि
क्षणात्तत्तद्यस्मिन्पतितमश्रुचित्वे निपतति ।
विगन्धान्निःष्यन्दान्वमति नवभिर्यौ व्रणमुखैः
कथं तस्मिन्काये सुभग बहुमानोत्रभवताम् ॥

धीरनागस्व-

3390

कृशः काणः खञ्जः श्रवणविकलः पुच्छरहितः
क्षुधाक्षामो वृद्धः पिठरककपालार्पितकरः ।
व्रणैः पूयक्लिन्नैः क्रिमिकुलकृतसावबहुलैः
शुनीमभ्येति आ तमपि मदयत्येव मदनः ॥

कस्यापि-

3391

परित्राट्कामुकशुनामेकस्यां प्रमदातनौ ।
कुणपः कामिनी मांसमिति तिलो विडम्बनाः ॥

3392

अशनैरशनैर्बाल्ये यौवने घस्मरात्स्मरात् ।
कल्यवैकल्यतः शेषे स्फुटं नष्टं वयो नृणाम् ॥

अथ परिदेवना

3393

मनोरथैकसाराणामेवमेव गतं वयः ।
अद्यापि न कृतं किञ्चित्सतां संस्मरणोचितम् ॥

3394

यातं यौवनमधुना वनमधुना शरणमस्माकम् ।
स्फुरदुरुहारमणीनां हा रमणीनां गतः कालः ॥

3395

स्वास्ति सुखेभ्यः संप्रति सलिलाञ्जलिरेव मन्मथकथायाः ।
ता मामतिवयसं बत तरलदृशः स्खलितमीक्षन्ते ॥

3396

भोगा न भुक्ता वयमेव भुक्ता-
स्तपो न तप्तं वयमेव तप्ताः ।
कालो न यातो वयमेव याता-
स्तृष्णा न जीर्णा वयमेव जीर्णाः ॥

केषामपि.

3397

लावण्यपण्यसुरतक्रयविक्रयस्य
कालो गतः प्रथमयौवनविभ्रमस्य ।
गात्रं हि मे बलितरंगसहस्रचित्रं
लज्जामपास्य तरुणायत एव चित्तम् ॥

3398

निवृत्ता भोगेच्छा पुरुषबहुमानो विगलितः
समानाः स्वर्याताः सपदि सुहृदो जीवितसमाः ।
शनैर्यष्टचोत्थानं घनतिमिररुद्धे च नयने
अहो धृष्टः कायस्तदपि मरणापायचकितः ॥

3399

स्फुटापायः कायः सखिसुतसुखं स्थैर्यविमुखं
महारोगा भोगाः कुवलयदृशः शल्यसदृशः ।
गृहावेशः क्लेशः प्रकृतिचपला श्रीरपि खला
यमः स्वैरी वैरी तदपि च हितं नैव विहितम् ॥

3400

न प्राप्ता भुवि वादिदन्तिदमनी विद्या विनीतोचिता
खड्गाग्रैः करियूथकुम्भदलनैर्नाकं न नीतं यशः ।
कान्ताकोमलपल्लवाधररसः पीतो न चन्द्रोदये
तारुण्यं गतमेव निष्फलतया शून्यालये दीपवत् ॥

अथ मनोरथः

3401

कदा संसारजालान्तर्बद्धं त्रिगुणरज्जुभिः ।
आत्मानं मोचयिष्यामि शिवभक्तिशलाकया ॥

3402

वाङ्मनःकायकर्माणि विनिवेद्य त्वयि प्रभो ।
त्वन्मयीभूय निर्द्वन्द्वः कश्चित्स्यमपि कर्हिचित् ॥

3403

मलतैलाक्तसंसारवासनावर्तिदाहिना ।
ज्ञानदीपेन देव त्वं कदा नु स्यामुपस्थितः ॥

3404

एकाकी निस्पृहः शान्तः पाणिपात्रो दिग्म्बरः ।
कदा शंभो भविष्यामि संसारोन्मूलनक्षमः ॥

3405

सुशान्तशास्त्रार्थविचारचापलं
निवृत्तनानारसकाव्यकौतुकम् ।
निरस्तनिःशेषविकल्पविप्लवं
प्रपत्तुमन्विच्छति चक्रिणं मनः ॥

3406

कृष्ण त्वदङ्घ्रियुगलाम्बुजभक्तिरेणु-
पुञ्जान्तरालपरिधूसरविग्रहोहम् ।
भृङ्गः कदा निजपतत्रविधूननेन
प्रेतेशदिक्तिमिरपातपटुर्भवेयम् ॥

3407

विजृम्भमाणे तमसि प्रगल्भे
यथा भवासक्तमतिः स्थितोहम् ।
गतेपि तस्मिन्नुदितावबोध-
स्तथा भवासक्तमतिर्भवेयम् ॥

3408

गुहाश्रितो धर्मरतिर्गिरीश-
 प्रथां दधानो भवतः प्रसादात् ।
 सत्याहितप्रीतिरहीनभक्ति-
 र्भवानिवाहं भगवन्भवेयम् ॥

प° जगद्धरस्य.

3409

दीनेषु दानपरमः परकार्यदक्षः
 क्षेत्रज्ञचिन्तनपरो निरतः समाधौ ।
 कर्ह्यशसंस्तुतिपरः प्रणतो गुरुभ्यः
 स्यां सर्वदा सकलभोगविरक्तचित्तः ॥

कस्यापि.

3410

परेषां चेतांसि प्रतिदिवसमाराध्य बहुधा
 प्रसादं किं नेतुं विशसि हृदय क्लेशकलिलम् ।
 प्रसन्ने त्वय्येव स्वयमुचितचिन्तामणिगुणे
 विविक्तः संकल्पः किमभिलषितं पुष्यति न ते ॥

3411

पाणौ पावनमक्षसूत्रमुचितं रुद्राक्षमाला गले
 भस्माङ्गे सुभगं शिरस्यपि तडित्पिङ्ग-त्विषोमे जटाः ।
 जीर्णं वल्कलमंसयोस्तरुतले वासः प्रशान्तस्य मे
 भूयादाश्रमवर्तिनः किमपरं कर्णे कथा शांभवी ॥

3412

गङ्गातीरकृतोऽजस्य नियमक्षामस्य शान्तात्मनो
 नीवारप्रसृतिपचस्य दधतो मेध्यां त्वचं तारवीम् ।
 दर्भप्रस्तरशायिनः शिव शिवेत्याक्रन्दतः प्रत्यहं
 भस्मस्नानकृतः कदा मम मनो निर्वाणमभ्येष्यति ॥

3413

अहौ वा हारे वा कुसुमशयने वा दृषदि वा
मणौ वा लोष्टे वा बलवति रिपौ वा सुहृदि वा ।
तृणे वा खैणे वा मम समदृशो यान्ति दिवसाः
कदा पुण्येरण्ये शिव शिव शिवेति प्रलपतः ॥

3414

घनोद्यानच्छायामिव मरुपथाद्वावदहना-
त्तुषाराम्भोवापीमिव विषविपाकादिव सुधाम् ।
प्रवृद्धादुन्मादात्प्रकृतिमिव निस्तीर्य विरहा-
ल्लभेयं त्वद्भक्तिं निरुपमरसां शंकर कदा ॥

श्रीहर्षदेवात्मजवाक्पतेः-

3415

सान्द्रानन्दस्तिमितकरणः पुण्यनैपुण्यभागी
भागीरथ्यास्तटविटपिनः क्वापि मूले निलीनः ।
सर्वाकारं गिरिपतिस्तुताकान्तमेकं प्रपन्नः
स्वात्मारामः शमसुखसुधास्वादमभ्येति धन्यः ॥

3416

सुरस्रोतस्वत्यास्तटविटपिपुष्पौघसुरभौ
गिरिग्रावग्रामस्खलनमुखरस्रोतसि जले ।
शमक्षामैरङ्गैरगणितभवक्लेशविपदः
कदा मे स्यात्तृप्तिर्हरचरणसेवासुखरसैः ॥

3417

उदारैर्मन्दारै रचितशिखरं चन्द्रशिखरं
समभ्यर्च्य प्रेम्णा विपुलपुलकालंकृततनुः ।
कदा गन्धाबन्धप्रमदमुदितोद्दाममधुप-
स्फुरद्गुञ्जागर्भैर्विभुमभिभजेयं नुतिपदैः ॥

3418

अमन्दानन्दानां गलदलघुसंतापविपदां
पदाम्भोजद्वन्द्वं शिरसि दधतामिन्दुशिरसः ।
कदा नः कालिन्दीसलिलशबलैरम्बरसरि-
त्तरङ्गैरङ्गारीभवति भवबन्धेन्धनचयः ॥

एते प° जगद्धरस्य.

3419

लक्ष्मीपङ्ककलङ्किताः परिमितक्षमाखण्डपिण्डीभुजो
गर्वग्रन्थिविसंस्थुलैरवयवैर्नैपथ्यकन्थाभृतः ।
एते कीदृश ईश्वराः कुपतयः किं वानया चर्चया
यत्त्रैलोक्यविलक्षणः फलतु नः सत्यं स एवेश्वरः ॥

3420

वाराणस्याममी वारा नीवाराशनसुस्थितेः ।
नवारामनिषण्णस्य वारा स्नातस्य यान्तु मे ॥

3421

स्वजनवसतेर्निःसृत्याराच्छलेन बलेन वा
लघु विरचयन्गेहं भूमेस्तलेन दलेन वा ।
विदधदतुलं प्राणत्राणं फलेन जलेन वा
वनभुवि कदा स्यां भून्योहं मलेन खलेन वा ॥

प° पाञ्चक्रस्य.

3422

स्वःसिन्धुतीरेघविघातवीरे
लसत्समीरे करलभ्यनीरे ।
वसन्कुटीरे परिधाय चीरे
करोम्यधीरे न रुचिं शरीरे ॥

कस्यापि.

3423

शरीररोगं प्रियविप्रयोगं
पापौघयोगं कुविभोर्नियोगम् ।

भिक्षाप्रयोगं च खलोपयोगं
कदन्नभोगं हर मे हराशु ॥

रैरुपपन्नस्य.

3424

भोगेच्छाविरिंसया मलमुषामादित्तया श्रेयसां
नो ब्रह्माण्डजिगीषया भवमदासिन्वोसितीर्षाधिया ।
पात्रं पर्णपुटी गृहं गिरितटी बल्कप्रकारः पटी-
त्यैश्वर्यारभटी सदा मम भवेत्लेख्या च गङ्गातटी ॥

अथ संकीर्णवस्तुवर्णनम्

3425

निवासः क्रियतां गाङ्गे पापघारिणि वारिणि ।
स्तनद्वन्द्वे मृगाख्या वा मनोहारिणि हारिणि ॥

3426

विद्वत्त्वं च नृपत्यं च नैव तुल्यं कदाचन ।
स्वदेशे पूज्यते राजा विद्वान्त्वैव पूज्यते ॥

3427

श्रेयांसि बहुविधानि भवन्ति महतामपि ।
अश्रेयसि प्रपन्ने तु क्वापि यान्ति विनायकाः ॥

केशामपि.

3428

अग्निहोत्रफला वेदाः शीलवृत्तफलं श्रुतम् ।
रतिपुत्रफला दारा दत्तमुक्तफलं धनम् ॥

3429

अनेकदोषदुष्टोपि कायः कस्यास्ति न प्रियः ।
कुर्वन्नपि व्यलीकानि यः प्रियः प्रिय एव सः ॥

3430

विषं वेदम दरिद्रस्य वृद्धस्य तरुणी विषम् ।
विषं त्वशिक्षिता विद्या लज्जीर्णं भोजनं विषम् ॥

3431

सत्काव्यभूषणा वाणी रजनी चन्द्रभूषणा ।
सुशीलभूषणा नारी लक्ष्मीर्विनयभूषणा ॥

3432

विद्याविक्रमजं योत्ति साधु सोत्तीह मानवः ।
आपि नाम स्वलाङ्गलवलनात्फलमश्नुते ॥

3433

प्रवर्धमानः पुरुषस्त्रयाणामसुखावहः ।
पूर्वार्जितानां मित्राणां दाराणामथ वेदमनाम् ॥

3434

प्रलीयन्तेल्पपुण्यानां शरीरेष्वखिला गुणाः ।
बालवैधव्यदग्धानां कुलस्त्रीणां स्तना इव ॥

3435

उत्थाय हृदि लीयन्ते दरिद्राणां मनोरथाः ।
बालवैधव्यदग्धानां कुलस्त्रीणां स्तना इव ॥

3436

ये बालभावे न पठन्ति विद्या
ये यौवनस्था अधना अदाराः ।
ते शोचनीया इह जीवलोके
मनुष्यरूपेण मृगाश्चरन्ति ॥

केशामपि.

3437

तर्कोप्रतिष्ठः श्रुतयो विभिन्ना
नासौ मुनिर्यस्य वचोप्रमाणम् ।
धर्मस्य मूलं निहितं गुहायां
महाजनो येन गतः स पन्थाः ॥

दिङ्मागस्य.

3438

एको हि दोषो गुणसंनिपाते
निमज्जतीत्येतदयुक्तमुक्तम् ।
रूपादिकान्सर्वगुणान्निहन्ति
किं मौख्यमेकं न शरीरभाजाम् ॥

3439

एको हि दोषो गुणसंनिपाते
निमज्जतीत्येतदयुक्तमुक्तम् ।
तेनापि नूनं कविना न दृष्टं
दारिद्र्यमेकं गुणपूगहारि ॥

3440

वरं दरिद्रः श्रुतिशास्त्रपाठको
न चार्थयुक्तः श्रुतशीलवर्जितः ।
स्रलोचनः क्षीणपटोपि शोभते
न नेत्रहीनः कनकाद्यलंकृतः ॥

3441

अर्थातुराणां न सुहृन्न बन्धुः
कामातुराणां न भयं न लज्जा ।
विद्यातुराणां न सुखं न निद्रा
क्षुधातुराणां न वपुर्न तेजः ॥

3442

क्षुधासमा नास्ति शरीरवेदना
चिन्तासमा नास्ति शरीरशोषणा ।
विद्यासमा नास्ति शरीरभूषणा
वृत्त्या समा नास्ति शरीरपोषणा ॥

3443

विजृम्भितोद्दामरसेन चेतसा
निरूप्यमाणं किमपि प्रियावपुः ।

नथैव वैराग्यवता विभागदो
निरूप्यमाणं किमपि प्रियावपुः ॥

3444

अहितहितविचारशून्यबुद्धेः
श्रुतिसमयैर्बहुभिर्बहिष्कृतस्य ।
उदरभरणमात्रक्रेत्रलेच्छोः
पुरुषपशोश्च पशोश्च को विशेषः ॥

3445

मातेव रक्षति पितेव हिते नियुक्ते
कान्तेव चाभिरमयत्यपनीय दुःखम् ।
कीर्तिं च दिक्षु वितनोति तनोति लब्धौ
किं किं न साधयति कल्पलतेव विद्या ॥

केषामपि.

3446

लोकोत्तरं चरितमर्पयति प्रतिष्ठां
पुंसां कुलं नहि निमित्तमुद्गरतायाः ।
वातापितापनमुग्धैः कलशाव्यञ्जति-
र्लीलायितं पुनरमुद्रसमुद्रपानम् ॥

3447

पातालमात्रिशासि यासि नभो विलङ्घ्य
दिङ्मुण्डलं भ्रमसि मानस चापलेन ।
भ्रान्त्वापि देशमपरं हि तदात्मनीनं
न ब्रह्म संस्पृशसि निर्वृतिमेषि येन ॥

अगंटस्य.

3448

दुर्गन्धिपृतिविकृतैरगविन्दमिन्दु-
मिन्दीवरं च तुलयन्ति यदङ्गनाङ्गैः ।

तस्यानपायि फलमुग्रमिदं कवीनां
तास्वेव गर्भनिलयं यदमी विशन्ति ॥

चन्द्रगोपिनः.

3449

केचिद्भयेन हि भजन्ति विनीतभाव-
मन्ये जना विभवलोभकृतप्रयत्नाः ।
केचिच्च साधुजनसंसदि कीर्तिलोभा-
त्सद्भाववाञ्छगति कोपि न साधुरस्ति ॥

चन्द्रगोपिनः.

3450

दम्भेन लोभेन भिया ह्रिया वा
प्रायो विनीतो जन एष सर्वः ।
वैराग्यतस्त्वा हृदयं विनीतं
नरं वरं दुर्लभमेव मन्ये ॥

भट्टश्रीदत्तस्य.

3451

प्राप्ताः श्रियः सकलकामजुषस्ततः किं
दत्तं पदं शिरसि विद्विषतां ततः किम् ।
संतर्पिताः प्रणयिनो विभवैस्ततः किं
कल्पं स्थितं तनुभृतां तनुभिस्ततः किम् ॥

3452

तस्मादनन्तमजरं परमं विकासि
तद्ब्रह्म वाञ्छसि सदा यदि चेतनास्ति ।
यस्यानुषङ्गिण इमे भुवनाधिपत्य-
भोगादयः कृपणलोकमता भवन्ति ॥

भर्तृहरे.

3453

किमिह बहुभिरुक्तैर्युक्तिशून्यैः प्रलापै-
र्ह्यमिह पुरुषाणां सर्वदा सेवनीयम् ।

अभिनवमदलेखालालसं सुन्दरीणां
स्तनभरपरिखिन्नं यौवनं वा वनं वा ॥

भट्टोद्भट्टस्य.

3454

प्रतिदिनमिह लोके किं किमभ्यस्यमानं
नवनवमिव चेतो ह्लादयत्येव पुंसाम् ।
मम तु विदितमेतत्संगतं सज्जनाना-
मभिनववनिताभिर्वा रतं भारतं वा ॥

कस्यापि.

3455

न संसारोत्पन्नं चरितमभिपश्यामि कुशलं
विपाकः पुण्यानां जनयति भयं मे विमृषतः ।
महद्भिः पुण्यौघैश्चिरपरिगृहीता हि विषया
महान्तो जायन्ते व्यसनमिव दातुं विषयिणाम् ॥

3456

यदा किञ्चिज्ज्ञोहं द्विप इव मदान्धः समभवं
तदा सर्वज्ञोऽस्मीत्यभवद्वलिप्तं मम मनः ।
यदा किञ्चित्किञ्चिद्ब्रूजनसकाशादधिगतं
तदा मूर्खोऽस्मीति ज्वर इव मदो मे व्यपगतः ॥

भर्तृहरः.

3457

मणिः शाणोल्लीढः समराविजयी हेतिनिहतो
मदक्षीणो नागः शरदि सरिदाशयानपुलिना ।
कलाशेषश्चन्द्रः सुरतमृदिता बालवनिता
तनिष्ठा शोभन्ते गलितविभवश्चार्थिषु नरः ॥

3458

शशी दिवसधूसरो गलितयौवना कामिनी
सरो विगतवारिजं मुखमनक्षरं स्वाकृतेः ।

प्रभुर्धनपरायणः सततदुर्गतः सज्जनो
नृपाङ्गणगतः खलो मनसि सप्त शल्यानि मे ॥

भट्टवृद्धेः.

3459

हर्तुर्याति न गोचरं किमपि शं पुष्पाति सर्वात्मना
ह्यर्थिभ्यः प्रतिपाद्यमानमनिशं वृद्धिं परां गच्छति ।
कल्पान्तेष्वपि न प्रयाति निधनं विद्याख्यमन्तर्धनं
येषां तान्प्रति मानमुज्झत नृपाः कस्तैः सह स्पर्धते ॥

भर्तृहरेः.

3460

फलमुपशमो विद्वत्तायास्ततो धनमिच्छतां
भवति विदुषां व्यर्थः क्लेशो यदत्र किमद्भुतम् ।
न नियतफलारम्भः कर्तुं फलार्थिभिरन्यथा
भवति हि खलु व्रीहेर्बीजं न जातु यत्राङ्कुरः ॥

3461

यद्वित्ताढ्याः प्रखलपुरुषाः साधवो वित्तहीना
नास्मिन्नर्थे वचनपटुभिर्निन्दनीया खलु श्रीः ।
वित्तभ्रष्टाञ्जगति गणयेत्कस्तृणेनापि मूर्खा-
न्विद्वांसस्तु प्रकृतिस्तुभगाः कस्य नाभ्यर्हणीयाः ॥

3462

स्थितो मध्ये सूरिः सुरगुरुसमानोप्यविदुषा-
मुदारो निर्वृत्तः कृपणजनसंपातपतितः ।
अलब्धाजिः शूरो भयविधुरचित्तैः सह वस-
न्नहो दुःखं जीवत्यविदिततदाचारविमनाः ॥

केषामपि.

3463

योर्यः स्यात्पुरुषस्य केनचिदिह व्याजेन तत्किल्बिषं
शास्त्राण्यागमितानि यानि रजसो नोच्छिद्ये स श्रमः ।

आस्ते यत्सह दुर्जनेन हृदयद्वेषेण तद्वन्धनं
या श्रीर्वन्धुसुहृज्जनप्रणयिनां न प्रीतये सा विपत् ॥

3464

यान्येतानि धनानि येपि च गुणा दुःसंघटैषा द्वयी
येनैकेन च योगमिच्छसि मनस्तस्मिन्सहायोस्मि ते ।
तत्किं तेभिमतं प्रजागरुजा क्रूरं समाक्रन्दितं
किं वाप्यासितुमादरा - - - - - ॥

कम्यापि.

3465

सत्काव्यार्थनिरूपणं प्रियकथालापा रहोवस्थितिः
कण्ठान्तर्मृदुगीतमादृतसुहृदुःखोद्वेदनम् ।
उद्धाप्यं रुदितं प्रसुप्तमभवन्निद्रं रसार्द्रात्मनां
ता एता हृदयस्य हारितमतेराश्वासनाभूमयः ॥

3466

रम्यं हर्म्यं यदि कुलवधृस्त्यागभोगाय वित्तं
वक्त्रे वाणी सरसमधुरा केशव्रे चित्तवृत्तिः ।
यद्यस्त्येवं भज भवमुखं चित्त मा चिन्तयान्य-
द्धिग्धिगदूरादनशनपदं स्वर्गमेकान्तदुःखम् ॥

3467

अग्रे गीतं सरसमधुरं पार्श्वयोर्गीतिनादाः
पश्चाल्लीलावलयरणितं चामरग्राहिणीनाम् ।
अस्त्येवं चेत्कुरु भवरसास्वादने लम्पटत्वं
नो चेच्चेतः प्रविश सहसा निर्विकल्पे समाधौ ॥

3468

प्रायेणेह कुलान्वितं त्वकुलजाः स्त्रीवल्लभं दुर्भगा
दातारं कृपणा ऋजूनृजवस्तेजस्विनं कातराः ।
वैरूप्योपहृताश्च कान्तवपुषं वृत्तिस्थितं दुस्थिता
नानाशास्त्रविचारिणं च पुरुषं निन्दन्ति मूढाः सदा ॥

3469

दैवं केन विलङ्घ्यते क विपदो न्यस्यान्ति नो तत्पदं
कः कामस्य न लक्ष्यतामुपगतः कस्य स्थिराः संपदः ।
कश्चित्तयहणं जनस्य गुणवान्सर्वस्य कर्तुं क्षमः
का योषित्स्त्रयमार्थिनी बह्वमतः पुंसः क दानं वृथा ॥

3470

कोर्थान्प्राप्य न गर्वितो भुवि नरः कस्यापदोस्तं गताः
स्त्रीभिः कस्य न खण्डितं बत मनः को नाम राज्ञां प्रियः ।
कः कालस्य न गोचरो धनकृते कोर्था गतो गौरवं
को वा दुर्जनवागुरानिपतितः क्षेमेण यातो गृहम् ॥

पञ्चतन्त्रे.

3471

ये नैकाङ्गलितर्जनामपि गुरोः सोढुं समर्था नरा
नामाप्युन्नतमानसाश्च सकलं पश्यन्त्यधस्ताज्जगत् ।
ते रागेण कर्दार्थिता धृतिभिदा पादैर्हता योषिता-
माज्ञां मूर्धभिरुद्धहन्ति कृपणा मालामिवाम्लायिनीम् ॥

कस्यापि.

3472

किं शाकानि न सन्ति भूधरसरित्कुञ्जेषु मूलानि वा
किं वा जीवनमेतदेव विहितं याज्ञैव नान्यत्कञ्चित् ।
येन श्रीमदमोहमूढमनसां स्थित्वाग्रतो भूभृतां
श्वासोत्कम्पकदर्थिताक्षरपदैर्देहीति वागुच्यते ॥

3473

त्वं राजा वयमप्युपासितगुरुप्रज्ञाभिमानोन्नताः
ख्यातस्त्वं विभवैर्यशांसि कवयो दिक्षु प्रतन्वन्ति नः ।
इत्थं मानद नातिदूरमुभयोरस्त्यावयोरन्तरं
यद्यस्मासु पराङ्मुखोसि वयमप्येकान्ततो निष्पृहाः ॥

3474

अर्थानामीशिषे त्वं वयमपि च गिरामीशमहे यावदिच्छं
 शूरस्त्वं वादिदर्पव्युपशमनविधावक्षतं पाटवं नः ।
 सेवन्ते त्वां धनान्धा मतिमलहतये मामपि श्रोतुकामा
 मय्यप्यास्था न चेत्तत्त्वयि मम सुतरामेष राजन्गतोस्मि ॥

3475

वयमिह परितुष्टा वल्कलैस्त्वं च लक्ष्म्या
 सम इह परितोषो निर्भिषेपो विशेषैः ।
 स तु भवति दरिद्रो यस्य तृष्णा विशाला
 मनसि तु परितुष्टे कोर्यवान्को दरिद्रः ॥

3476

सेवादैन्यान्न जातु प्रणिपतिताशिरा नार्थिनामेति लब्ध्वां
 स्वामिन्नाज्ञापयेति द्रविणमदवतां नाग्रतो वक्ति वाचः ।
 मध्ये नायात्यन्त्यां विषदहनमुत्रां दुर्जनाशीविषाणा-
 मेकः सर्वोपलम्बी नयति फलवतीं जन्मवृत्तां सुखेन ॥

केशामपि.

3477

राज्ञामन्याहताज्ञा यमनियमवती चित्तवृत्तिर्मुनीनां
 भृत्यानां स्वामिभक्तिर्वरविभवभृतां त्यागसंभोगसङ्गः ।
 स्त्रीणां चारित्रशुद्धिर्मधुरवचनता सत्कवीनां प्रबन्धे
 धर्म्याभ्यायाच्च मार्गान्मुनिवदचलनं मण्डनं पण्डितानाम् ॥

सुखवर्मण .

3478

शूरं वैधव्यभीता बुधमपि च तथा विद्ययोत्पादितेर्ष्या
 मा मांस्प्राक्षीज्जनोन्यः कचिदिति च सती मुक्तहस्तं विहाय ।
 क्लीबं मूर्खं कदर्यं श्रयति यदि नरं श्रीः - - - - -

॥

3479

भाशापाशविमुक्तिनिश्चलसुखा स्वायत्तचित्तस्थितिः
 ज्ञेहद्वेषविषादलोभविरतिः संतोषतृप्तिं मनः ।
 चिन्ता नित्यमनित्यतापरिचये सङ्गेऽपि निःसङ्गता
 संवित्सेकविशेषकपूतमनसामित्येष मोक्षक्रमः ॥

क्षेमन्द्रस्य.

3480

तर्कः कार्कश्यवश्यत्त्वपयति नितरां सा हि साहित्यकन्या
 पन्थाः किं चागमानां निरवधिरधिकं दुर्गमा स्मार्तवार्ता ।
 भीमा मीमांसकानां सरणिरपि मुग्धा भ्राम्यसे ताम्यसे किं
 रे चेतश्चेतना चेदमृतकरकलासंश्रयं संश्रयेथाः ॥

कस्यापि.

3481

नाम्नामकारि बहुता निजसर्वशक्ति-
 स्तत्रार्पिता नियमितः स्मरणे न कालः ।
 एतावती तव कृपा भगवंस्तथापि
 दुर्दैवमीदृशमिहाजनि नानुरागः ॥

3482

निरोधो न द्वारेन वसरकथा नैव हृदये
 न चावज्ञा नो वा खलजनभयं याचनविधौ ।
 न दैन्यं नासिद्धिर्यदपि भजतस्त्वामयि विभो
 वयं भूयोपायां तदपि परसेवां वितनुमः ॥

एतौ मधुसूदनस्य.

3483

मित्रे क्वापि गते सरोरुहवने बद्धानने तिष्ठति
 क्रन्दत्सु भ्रमरेषु वीक्ष्य दयितासन्नां पुरः सारसीम् ।
 चक्राह्नेन वियोगिना विसलता नास्वादिता नोज्झिता
 कण्ठे केवलमर्गलेव निहिता जीवस्य निर्गच्छतः ॥

3484

येन स्वेन करेण शोकदहने संदीप्य काष्ठावलीं
निःक्षिप्तौ द्विजदंपती प्रतिदिनं यो वारुणीं सेवते ।
पद्मिन्याश्च सुवर्णहारमकरोद्गारा गुरोराहता
संसर्गश्च कपालिना सखि न किं दोषाकरे दूषणम् ॥

3485

आहारे विरतिः समयविषयग्रामे निवृत्तिः परा
नासाग्रे नयने यदेतदपरं यच्चैकतानं मनः ।
मौनं चेदमिदं च शून्यमखिलं यद्विश्वमाभाति ते
तद्भूयाः सखि योगिनी किमसि वा किं वा वियोगिन्यसि ॥

अथ श्रीभगवत्स्वरूपवर्णनपद्धतिः

3486

किं तस्य दानैः किं तीर्थैः किं तपोभिः किमध्वरैः ।
इदिस्थो यस्य भगवान्मङ्गलायतनं हरिः ॥

3487

नमः शिवाय मन्त्रोयं वागेषा वशवर्तिनी ।
अहो मोहस्य माहात्म्यं नरकं येन पश्यति ॥

कस्यार्पा.

3488

तद्ध्यानं यत्र गोविन्दः सा कथा यत्र माधवः ।
तत्कर्म यत्तदर्थीयं किमन्यैर्बहुभाषितैः ॥

3489

सा जिह्वा या हरिं स्तौति तच्चित्तं यत्तदर्पणम् ।
तावेव केवलं श्लाघ्यौ यौ तत्पूजाकरौ करौ ॥

श्रीव्यासमुनेः

3490

कृतगङ्गोदकस्नानं श्रुतभारतसत्कथम् ।
अर्चिताच्युतपादाब्जं दिनं कल्पशताद्वरम् ॥

3491

अर्थार्थी यानि दुःखानि सहते कृपणो जनः ।
तान्येव यदि धर्मार्थी न भूयो जन्मभाग्भवेत् ॥

3492

स्नातो वा यदि वास्नातः शुचिर्वा यदि वाशुचिः ।
यः स्मरेत्पुण्डरीकाक्षं स बाह्याभ्यन्तरं शुचिः ॥

3493

हरिरेव महावैद्यः परमद्रव्यप्रवृद्धमहिमासौ ।
शमयति जन्मव्याधिं वैराग्यमहौषधप्रयोगेण ॥

विद्याधरस्य.

3494

रुजासु नाथः परमं हि भेषजं
तमःप्रदीपो विषमेषु संक्रमः ।
भयेषु रक्षा व्यसनेषु बान्धवो
भवत्यगाधे व्यसनाम्भसि प्लवः ॥

श्रीविक्रमादित्यस्य.

3495

कस्योदपत्स्यत रुचिर्विरसावसाने
स्तोकस्थितावनुचितप्रभवे भवेस्मिन् ।
नारायणस्मृतिकथामृतपानगोष्ठी
चेतोविनोदनमियं यदि नाम न स्यात् ॥

3496

यादृङ्गनोभिरमते तरुणीषु पुंसां
तादृग्यदि प्रवरवक्रधरे रमेत ।
तत्को भवाम्बुनिधिदुःखमहोर्मिवेग-
मुल्लङ्घ्य धाम परमं पुरुषो न यायात् ॥

3497

यादृशं जनमनः परनार्या
यादृशं परधनग्रहणेषु ।

तादृशं यदि भवेज्जगदीशे
मोक्षवस्तु किमु तिष्ठति दूरे ॥

3498

भवजलधिगतानां द्वन्द्ववाताहतानां
सुतदुहितृकलत्रत्राणभारावृतानाम् ।
विषमविषयतोये मज्जतामप्लवानां
भवति शरणमेको विष्णुपोतो नराणाम् ॥

क्षेमन्द्रस्य.

3499

करारविन्देन पदारविन्दं
मुखारविन्दे विनिवेशयन्तम् ।
अश्वत्थपक्षस्य पुटे शयानं
बालं मुकुन्दं सततं स्मरामि ॥

कस्यापि.

3500

पूजापद्मपरंपरापुलकितौ पाण्डुर्योः परं पेलवौ
पुण्यो पातकिपापपाटनपटू पृथ्वीं प्रपन्नौ प्रथाम् ।
प्रायः पर्वतपुत्रिकापृथुपटैः पस्त्ये पुरा पूरितौ
पादौ पण्डितपाजकः पशुपतेः प्रीत्या पुरः पश्यतु ॥

प० पाजकस्य.

3501

अलब्धान्तःप्रवेशस्य तारमाक्रन्दतो बहिः ।
प्रभो करुणया कर्णे क्रियन्तां कृपणोक्तयः ॥

अर्चितदेवस्य.

3502

कृष्ण कृष्ण कृपालुस्त्वमगतीनां गतिर्भव ।
संसारार्णवमग्नानां प्रसीद पुरुषोत्तम ॥

3503

आर्तो मत्सदृशो नान्यस्त्वत्तो नान्यः कृपापरः ।
तुल्य एवावयोर्योगः कथं नाथ न पासि माम् ॥

3504

अभिधावति मां मृत्युरयमुद्धर्णमुद्धरः ।
कृपणं पुण्डरीकाक्ष रक्ष मां शरणागतम् ॥

गङ्गादत्तस्य.

3505

यदि नास्मि महापापी यदि नास्मि भयाकुलः ।
यदि नेन्द्रियसंसक्तस्तत्कोर्थः शरणे मम ॥

भट्टसुनन्दनस्य.

3506

यत्र यत्राभिजायेयं यदि दुःखाकुले कुले ।
तत्र तत्राक्षयं मेस्तु माधवाराधनं धनम् ॥

वररुचैः.

3507

गच्छतस्तिष्ठतो वापि जाग्रतः स्वपतोपि वा ।
मा भृन्मनः कदाचिन्मे त्वया विरहितं हरे ॥

कस्यापि.

3508

स्वकर्मफलनिर्दिष्टां यां यां योनिं व्रजाम्यहम् ।
तस्यां तस्यां हृषीकेश त्वयि भक्तिर्दृढास्तु मे ॥

3509

न चिरं मयासि सेवित इति चेन्न त्रायसे न तद्धृते ।
किं सद्य एव पीतं नामृतमजरामरीकुरुते ॥

मलयस्य.

3510

पाहि पाहि भगवन्भवभीतं
दुर्विषयविषयैः परिभूतम् ।
नाथ नाथ परमेश्वर त्रिणो
कृष्ण कृष्ण परमा हि गतिस्त्वम् ॥

3511

कृष्ण कृष्ण परमेश्वर विष्णो
पाहि पाहि भवकर्ममध्ये ।
कामलोभमदमत्सरकोपै-
र्बाध्यमानमनिशं कृपणं माम् ॥

वल्लभदेवस्य.

3512

नश्यति यावदिदं न शरीरं
व्याधिवृतं परमेश्वर तावत् ।
श्रेयसि दर्शय मे शुभमार्गं
येन पुनर्न भवेद्भुवि जन्म ॥

भास्करस्य.

3513

त्वयि जनार्दन भक्तिरचञ्चला
यदि भवेदफलप्रवणा मम ।
अभिलषाम्यपवर्गपराङ्मुखः
पुनरपीह शरीरपरिग्रहम् ॥

आनन्दवर्धनस्य.

3514

ध्यातोसि नो मधुरिपो न च कीर्तितोसि
नैव स्तुतोसि न कथापि कृता त्वदीया ।
भक्त्या तृणैरपि मया न च पूजितोसि
तत्रापि मे कुरु दयां शरणागतस्य ॥

भा० शङ्कस्य.

3515

सर्वापदां निलयमध्रुवमस्वतन्त्र-
मासन्नपातमविवेकमसारसंज्ञम् ।

यावच्छरीरकमिदं न विपत्स्यते मे
तावन्नियोजय विभो कुशलक्रियासु ॥

अवधूतस्य.

3516

अन्धस्य मे हतविवेकमहाधनस्य
चैरैर्विभो बलिभिरिन्द्रियनामधेयैः ।
मोहान्धकूपकुहरे विनिपातितस्य
देवेश देहि कृपणस्य करावलम्बम् ॥

राजानककमलाकरस्य.

3517

जातौ जातौ पथि पथि तथा मन्दिरे मन्दिरेहं
त्वत्स्तोता स्यां त्वयि रतिपरस्त्वत्प्रधानस्त्वदर्था ।
माभूदेव व्यपगतफलः काललेशोपि यस्मि-
न्नन्यासक्ता भवदनुमतौ मन्यरा भारती स्यात् ॥

3518

यस्या बीजमहंकृतिर्गुरुतरं मूलं ममेति ग्रहो
नित्यं तु स्मृतिरङ्कुरः सुतसुहृज्जात्यादयः पल्लवाः ।
स्कन्धो दारपरिग्रहः परिभवः पुष्पं फलं दुर्गतिः
सा मे त्वत्स्मृतिसत्क्रियापरशुना तृष्णालता लूयताम् ॥

कयोरपि.

3519

जय कृष्ण महाबाहो संसारनिदाघतापघनसमय ।
नन्दकजलधरधाराशमितासुरदर्पदावाग्ने ॥

आनन्दवर्धनस्य.

3520

सत्यपि भेदापगमे नाथ तवाहं न मामकीनस्त्वम् ।
सामुद्रो हि तरंगः कचन समुद्रो न तारंगः ॥

शंकराचार्यस्य.

3521

इदमहं करुणामृतसागरं
 शशिकिशोरशिरोमणिमर्थये ।
 व्रजतु जन्मनि जन्मनि मे वपु-
 र्भवदुपासनसाधनतामिति ॥

3522

अज्ञानान्धमबान्धवं कवलितं रक्षोभिरक्षाभिधैः
 क्षिप्रं मोहमहान्धकूपकुहरे दुर्द्विजिराभ्यन्तरैः ।
 क्रन्दन्तं शरणागतं गतधृतिं सर्वापदामास्पदं
 मा मां मुञ्च महेश पेशलदृशा सत्रासमाश्वासय ॥

3523

अज्ञस्तावदहं न मन्दधिषणः कर्तुं मनोहारिणी-
 श्चाटूक्तीः प्रभवामि यामि भवतो याभिः कृपापात्रताम् ।
 आर्तेनाशरणेन किं तु कृपणेनाक्रन्दितं कर्णयोः
 कृत्वा सत्वरमेहि देहि चरणं मूर्धन्यधन्यस्य मे ॥

3524

पापः खलोयमिति नार्हसि मां विहातुं
 किं रक्षया कृतमतेरकुतोभयस्य ।
 यस्मादसाधुरधमोहमपुण्यकर्मा
 तस्मात्तवास्मि सुतरामनुकम्पनीयः ॥

एते ५० जगद्धरस्य.

3525

जपो जल्पः शिल्पं सकलमपि मुद्राविरचना
 गतिः प्रादक्षिण्यक्रमणमदनान्याहुतिविधिः ।
 प्रणामः संवेशः सकलमिदमात्मार्पणविधौ
 सपर्यापर्यायस्तव भवतु यन्मे विलसितम् ॥

श्रीशंकराचार्यस्य.

3526

नादायि दानमथ नैव तपो व्यधायि
नासेवि तीर्थदिगसाध्यतरः समाधिः ।
तत्का परत्र गतिरस्त्यनवाप्तपुण्य-
ज्ञानस्य मे भव भवत्स्मृतिमन्तरेण ॥

कस्यापि.

3527

आपन्नोस्मि शरण्योस्मि सर्वावस्थोस्मि सर्वदा ।
भगवंस्त्वां प्रपन्नोस्मि रक्ष मां शरणागतम् ॥

श्लोकानुक्रमणिका.

अ ३६०			
अंशवस्त्रव.....	1123	अज्ञानोपहनो.....	3303
अंशुकमिव.....	1851	अज्ञान विनर०.....	2977
अंशुमानपि.....	1894	अज्ञापि नञ्जना०.....	2679
अकर्णभारा०.....	2559	अञ्जनस्य क्षये.....	2684
अकर्णव्येष्टव०.....	3245	अटना पृथिवी०.....	2531
अकलङ्कन.....	2471	अणु पूर्व.....	2710
अकलङ्कलद०.....	1723	अणुरापि मणिः.....	325
अकाल्युन०.....	2504	अनः पर०.....	1496
अकुलीनः.....	3051	अनन्यास्वय०.....	2786
अकृतज्ञ०.....	2091	अनसीगुण०.....	1718
अकृतप्रेमव.....	1389	अनिकुपिना.....	249
अक्षिमप्रम०.....	1453	अनिनेजस्थपि.....	2869
अकृत्वा पर०.....	2660	अनिथिः पूजितो.....	3011
अक्रोधं.....	2323	अनिपरिगृहीन०.....	1384
अक्षदेवन०.....	2018	अनिपरिचया०.....	2894
अक्षराणा०.....	2460	अनिमालिने.....	328
अक्षिपक्ष्म.....	2746	अनिरिच्यते.....	2895
अक्षयि०.....	924	अनिवाहित०.....	3373
अक्षोऽज्ञाण्ड०.....	2357	अनिसंचय०.....	474
अक्षोर्निपक्ष०.....	1820	अनिसंस्कृता.....	404
अगर्भानां.....	792	अनीय कर्कशाः.....	3221
अगम्यगमना०.....	2462	अनो हास्यनरं.....	371
अगुणकणो.....	466	अन्यद्वय०.....	514
आग्नहोत्रफला.....	3428	अन्यन्नकुणः.....	2538
अग्रे गीति.....	3467	अन्यन्नपरिणादि०.....	1564
अङ्गं केपि.....	1982	अन्यन्नशीतल०.....	807
अङ्गं वृद्धि०.....	756	अन्यन्नोन्नत०.....	1996
अङ्गणवीथी.....	2270	अन्यर्थवक्तव्य०.....	174
अङ्गानामति०.....	1584	अन्यार्थमति०.....	2646
अङ्गुलीभिर्विव.....	1963	अन्युन्नति.....	677
अङ्गुल्यग्रनिरोध०.....	1711	अत्रारिमन्सुरत०.....	1866
अङ्गुल्या कः.....	130	अत्रोपान०.....	849
अनाद्यमानानि.....	3082	अथ चेदुद्धि०.....	2709
अस्मिन्नं नयनारवु.....	1407	अथ प्रसन्नेन्दु०.....	1818
अज्ञानमन०.....	2728	अथ मनसिज०.....	1758
अज्ञः सुख०.....	393	अथ लक्ष्मणा०.....	1974
अज्ञस्त्वादहे.....	3523	अथास्तसादात्मन०.....	1898
अज्ञानपाण्डित्य०.....	169	अदभ्रमभ्यो०.....	1781
अज्ञानगुण०.....	2068	अदर्शनादाय०.....	3268
अज्ञानबलिनो.....	3302	अदीर्घदर्शभिः.....	3360
अज्ञानान्ध०.....	3522	अदृष्टपूर्वं.....	1729
		अदृष्टमुख०.....	503
		अदृष्टे दर्शनो०.....	1043

अदिवं देवतं	2835	अनृतयमग्रीत्वा	2175
अद्य द्यूतं	2110	अनुरञ्जिता	2852
अद्य भौमदिनं	1179	अनुरागवन्न०	1923
अद्यापि तत्प्रचल०	1291	अनृतमनृत०	1116
अद्यापि तन्मनमि	1373	अनेकदोष०	3429
अद्यापि नां सुरत०	1278	अनेकन्यायक०	2387
अद्यापि हि नृशं०	1106	अनेन किं	2983
अद्यारभ्य यदि	1159	अनेन वीत०	1427
अद्यैश्वरा०	2395	अन्नः प्रतप्त०	802
अद्रोहः सर्व०	3017	अन्नः संनोप०	2603
अद्यमं वाधने	300	अन्नः समुत्थ०	626
अधर्मगणज्ञा०	2322	अन्नः स्थसुरता०	2044
अधरामुनेन	2340	अन्नमैलीमसे	1207-1497
अधर्ममन्यत्र	2543	अन्नये सनतं	889
अभिगनपर०	2933	अन्तर्लिङ्गाणि	921
अधीनविद्यै०	2230	अन्त्यावस्थोपि	243
अधोगतिं च	936	अन्धः स एव	3031
अधोमुखैक०	2310-3343	अन्धस्य मे	3516
अध्वन्यस्य	1687	अन्यतो नय	2029
अनङ्गशस्त्राणि	1782	अन्यथा ज्ञास्व०	3088
अनन्तनाम०	11	अन्ययान्यवनिता०	2010
अनन्तोद्भूत०	2256	अन्यभिन्नापि	1747
अनपेक्षितगुरु०	2	अन्यासु नाव०	735
अनया जघना०	1205	अन्योन्यप्रथिता०	1099
अनयो विनय०	3114	अन्योन्यप्रकटा०	2115
अनर्थितर्पणं	3038	अन्योन्यमुन्वीड०	1542
अनवरत—घटिनाक्ष०	1386	अन्योन्यलावण्य०	1505
अनवरत—परिसुपित०	1595	अन्योन्यस्य लयं	1029
अनागत०	2650	अपकारमसं०	372
अनाघ्रातं	1332	अपकारिषु मा	3358
अनादेयं	2832	अपकुर्वन्नापि	227
अनारब्धा०	1333	अपगतं रजो०	1738
अनालोच्य	1170	अपध्यभोगेषु	2393
अनास्वादिन०	2426	अपराधानुरूपं	2828
अनादूत०	2348	अपराधो न	2737
अनिःसरन्ती०	2545	अपसारय	1071
अनित्यते	3265	अपहरसि	2491
अनिराक्षण०	2051	अपहन्य	2978
अनीष्योः	1012	अपहन्य	2607
अनुकृत०	606	अपारपुलिन०	861
अनुगन्तुं	2641	अपास्य लक्ष्मी०	2770
अनुदिनमति०	1117	अपि कुञ्जर०	3333
अनुदिनमभ्यास०	2045	अपि चण्डानिलो०	501
अनुनयगुरो०	2103	अपि नाम स	263
		अपि विभव०	

अपुत्रत्वं भवे०	2729	अमृतरससारभूतः	1458
अपूर्वः कोपि	1217	अमृतस्यैव	1450
अपूर्वैः भुजु०	2455	अमृता विगत०	647
अपूर्वैः कान्ते	1320	अमरं विनयतः	2094
अपेक्षन्ते न च	224	अम्बा तुष्यति	3185
अपेहि हृदया०	1252	अम्बा क्षेपेत्	2247
अप्यापस्वमयः	297	अमृतदः कृत०	833
अप्युन्मत्ता०	2714	अमृतभूद०	1124
अप्रगल्भपद०	135	अमोजगर्भे०	1281
अप्रतिबुद्धे	2888	अम्भोभिः स्थलता	3152
अप्रसन्नमप०	2011	अम्भोमुचां सलिल०	2413
अप्रस्ताव०	3202	अम्भोराशिनिवा०	2575
अप्राप्तकालं	2789	अयं बन्धुः परो	498
अप्राथिनानि	2661	अयं स भुवन०	1038
अफलानि	2720	अयं हि नीत्रिण	1905
अवन्धुत्वापि	2702	अयि चकित०	675
अवधिरथे०	3213	अयि लङ्घित०	1108
अवदेभकुम्भे	1731	अयि वरोरु	1274
अभिजानजन०	1702	अयि सप्रसीद	110
अभिधावति	3504	अयि हस्मर्गैः	1593
अभिनवं	2161	अयि हृदय	1259
अभिनवपल्लव०	1665	अये वापीहंसा	705
अभिप्रेतार्थे०	9	अययि साहस०	1549
अभिमुख०	2272	अरण्यस्तदितं	443
अभिहिता०	2489	अरुतिरिय०	1113
अभुक्तायां	533	अरोदि मधुपै०	2006
अभुङ्गाची	2218	अर्थप्रियतया०	3370
अभेदेनापास्ते	320	अर्थोऽकृष्टभियः	2566
अभ्यस्नेवि	1102	अर्थोऽतुराणां	3441
अभ्यस्य पवन०	2305	अर्थो न सन्नि	3180
अभ्याम. कर्मणां	1454	अर्थानामर्जनं कार्यं	2815
अभ्यासो रति०	3376	अथानामर्जने दुःख०	3353
अभ्युपयुक्ताः	481	अर्थानामोऽपि	3474
अमन्दानन्दानां	3418	अर्थार्थी यानि	3491
अमरैरमृतं	429	अर्थिभेदा०	2517
अमानेनापि	2440	अर्थोऽस्ति चेन्न	176
अमावास्या०	2993	अर्थं सुमो	1824
अमी पान०	2456	अर्थपतिमदिता	2017
अमी व्यर्था०	1705	अलम्बान्नः प्रवे०	3501
अमुष्मैल्लावण्या०	1558	अलभन्त नभःक्षेत्रे	1828
अमुष्मै चौराय	1979	अलमलमपु०	1418
अमृत्यस्य	1570	अलमलमनि०	1556
अमृतममृतं	1466	अलमलमनु०	1046
अमृतरसविसर०	858	अलसयनि	1232

अलसवलित०	1297	असमग्रविलो०	1596
अलसवलितैः	1098	असमये मति०	1135
अल्पश्रुतलव	396	असमसाहस०	3127
अल्पीयः स्खलनेन	652	असहायः समर्थो०	2656
अल्पीयसामेव	541	असामान्योद्वेखं	1473
अल्पेनापि	1508	असारो निर्गुणो	1802
अल्पेनैव	3119	असिनात्मा	1490
अवकाशः	2795	असुभिरशुभं	2032
अवचनं	2052	असुरहित०	2200
अवचिनकुसुमा	1863	असौ मरुच्छिवन०	1677
अवशीरणा	1339	असौ हि संकेत०	1897
अवलं कन०	1266	अस्नमितविषय०	1385
अवश्यं कोपाग्नि०	1606	अस्नादिपार्श्व०	1912
अवश्यं भाविनं	3286	अस्नावलम्बि०	1909
अवश्यं यातार०	3386	अग्नि यद्यपि	693
अवश्यमव्ये०	3147	अस्त्येव भूभूतां	832
✓ अवसरपठितं	150	अस्थानगामिभि०	1953
अविकारिण०	409	अस्थानाभि०	394
अविज्ञान०	1889	अस्थाने गमिता	185
अविदग्धः	2339	अस्थिरमनेक०	1734
अविद्यानाशिनी	2644	असृष्टां पर०	2964
अविश्रयो	2850	अम्मद्वैरी	1483
अविनयभुता०	364	अस्माकमस्मा०	1315-1512
अविभाव्य०	1925	अस्मिञ्छडे	628
अविरत्नसभि०	2173	अस्मिन्मरौ	941
अविरताम्बुज०	28	अस्मिन्सर्वे	900
अविरलभारा०	1736	अस्याः कचानां	1486
अविज्ञादचलं	1624	अस्याः कान्तस्य	1455
अवृत्तिभय०	204	अस्याः कुशेशय०	1503
अवैक्ष्य स्वात्मानं	452	अस्याः सर्गविधौ—न सभाष्यते	1460
अव्यक्तादीनि	3270	अस्याः सर्गविधौ—नु कान्तिप्रदः	1467
अव्याद्धा वामना	59	अस्या मनोहरा०	1480
अव्यवसायिन०	2848	अस्या मुखं	1506
अव्यापाररता	2547	अस्या मुखेन	1514
अव्युत्पन्न०	1847	अस्या ललाटे	1487
अशटमलोल०	233	अहं नश्यामि	1110
अशनैरशनै०	3392	अहं वा गमिने०	2842
अशोच्यः शोचने	3271	अहं सदा प्राण०	2560
अश्वः शत्रुं	314	अहनहृदयाः	3069
असंख्यपुष्पो०	1868	अहमिव धून्य०	1701
असतोपि	2866	अहिमा धाम	3355
असत्कवि०	2469	अहिंसा सत्य०	3010
असम्प्रलापं	2963	अहितहित०	3444
असृज्जो	1607	अहो अहं	1243

अहो किमपि	2479	आदाय मांस०	660
अहो कुटिल०	344	आदाय वारि	891
अहो नृणां०	3263	आदायि वारि	981
अहो धनानां	490	आदिम्यस्य	3327
अहो नु चित्रं	3349	आदिम्याः किं	53
अहो प्रकृति०	353	आदिमध्य०	257
अहो प्रमादी	1551	आदीमवद्भि०	1678
अहो वन खलः	334	आदृष्टिप्रसरा०	1056
अहो वन मह०	368	आदौ नावद्यापार०	2405
अहो वन सरि०	876	आदौ नृ मन्द०	254
अहो संभृति०	3361	आदौ नम्रस्वतः	2298
अहो वा हारे	3413	आदौ मब्जन०	2137
आ 141.		आदौ लङ्गयति	391
आः किमर्थमिदं	213	आद्यः प्रवश०	776
आकर्णयन्०	1293	आधर्मिकः	3116
आकर्षयन्ति०	2419	आधाराय	537
आकारदारुणो०	2856	आ धूमाग्रा०	2953
आकारमात्र०	511	आनन्दं दधति	1882
आकाराहीन०	2599	आनन्देन	39
आकारेण शशी	2886	आनन्दोद्भूत०	2065
आकारेणाद्भुत०	2803	आनीलचूचुक०	1545
आकाशकुण्डे	1780	आनृशस्य०	2995
आकाशवापी०	1986	आन्दोल्य०	1037
आकृष्टे युधि	99	आपन्सु किं विषा०	3087
आकृत्यादा०	1164	आपन्सु मित्रं	2793
आक्रोषितेति०	277	आपन्नया	3305
आक्रन्दाः स्तनिते०	1775	आपन्नोस्मि	3527
आक्रम्योच्चैः	819	आपूयेन	711
आभ्रमैः प्रणि०	2572	आपृष्टासि	1054
आगुः कैलास०	465	आप्राप्यान्म०	412
आगत्य प्रणि०	2083	आवञ्जकुविम०	995
आगमिष्यन्ति	2663	आव द्रवज्ञ०	1911
आघ्रायाप्राय	2422	आ वाक्यादपि	618
आजन्मनः कुशल०	986	आ वाद्भन०	74
आजन्मनो विद्विन०	3130	आभानि चन्द्र०	572
आज्ञा कौन्तेः	3229	आभानि रोम०	1554
आनुराद्रिच०	2320	आभोगिनौ	1219
आन्मनादपि	765	आमूलता	1674
आन्मविक्रयिणि	3212	आमोदाहन०	2585
आन्मायने	2674	आमोदैर्मस्तुते	823
आन्मेव यदि	3361	आम्नाः किं फल०	950
आदरात्मसंभृती०	2763	आयाने दयिते मनोरथ०	2076
आदाय दण्डं	1931	आयाने दयिते मरुस्थल०	2075
		आयाने गभसाद्यदि	1173

आयाने श्रुति०	1052	आसीनान्नमयं	3206
आयानो दयित०	2077	आसीददभ्र०	2634
आयातो भवनः	2415	आसीदामीम०	2606
आयास्य बहुभि०	2833	आसीन्नाथ	2546
आयास्यस्यवधा०	1061	आमं चेन्म्वगृहे	3198
आयुषः क्षण०	3307	आस्तां कृमाप०	865
आयुषि क्षणिकानि	3330	आस्तां दूरेण	2087
आरात्कारीप०	2417	आस्तां विश्वसनं	1148
आराध्य भूपति०	3258	आस्तेवैव	1015
आराध्यमाना	425-3231	आस्ते दामोदरी०	2520
आरोग्यं विद्वन्ना	234	आ स्त्रीशिशु०	868
आरोपयसि	128	आस्यं निरस्य	839
आरोपिनः	994	आस्यं पित्राय	2411
आरोप्यते०	3006	आ स्वर्गोका०	2594
आर्जवं चानृ०	2959	आहनं कुच०	2124
आर्तो मत्सदृशो	3503	आहने नय	2454
आलि कल्पय	1119	आह्न्याह्न्य	2425
आलेख्यं निज०	2615	आहरे ब्रह्मण०	2952
आलोकत्रयं०	2421	आहवे जग०	2447
आलोकयति	1743	आहारं प्रति	1415
आलोलामल०	1304	आहारे विरतिः	3485
आनोहित०	1740	आहनेपु	1001
आवेपने	1914	आह्नापि	1838
आशङ्क्य प्रणतिं	1590		
आशाः प्रकाश०	574	इ 36.	
आशापाश०	3479	इक्षोर्विकारा	2138
आशाबलवती	3246	इच्छति शर्ती	3255
आश्चर्यं वडवा०	884	इतः काका०	945
आश्चर्यधाम०	2498	इतः स्वपिनि	886
आश्रयमाश्रय०	2881	इतरदेव	431
आशिष्टापि करोति	1368	इत्थं पशुपति०	129
आशिष्टा रभसा०	2241	इदं किं ने	1334
आश्लेषाधर०	68	इदं कृष्णं	1138
आश्वासयति	1956	इदं युग०	3285
आसन्नतरता०	3294	इदं व्योम०	1997
आसन्नानुरतो	3249	इदं हि माहा०	268
आसन्नामव०	1100	इदमपर०	2532
आसन्नाय सुदु०	22	इदमहं	3521
आ सप्तनेर्यस्य	2350	इन्द्रिन्द्रिरै०	1659
आ सर्गात्प्रति०	564	इन्दीवरेण	1610
आसां जला०	1874	इन्दुं नण्डुल०	1856
आसारेण	1784	इन्दुः प्रयास्यति	782
आसिष्ये सुखिनो	3260	इन्दुयैव	2398
आसीन्ननः	3060	इन्दीः संक्षय०	1475

इन्दोर्लक्ष्म	2563
इन्द्रगोपि०	1719
इन्द्रायवीक्ष०	2089
इन्द्रियाण्येव	2960
इन्द्रो यच्छन०	2551
इमे पद्मे	1478
इयं पद्मी	768
इयं मयि	2159
इयम्यप्येन०	530
इयमुन्नन०	255
इष्टा बालक०	3312
इष्टो वा सु०न०	437
इह लोके हि	3160
इह सरजसि	3136
इहैकशृङ्गालो	877
इहैव नरक०	3362
इहोपपत्ति०	3022

इ 2.

ईर्ष्याप्रस्फुरिता०	1591
ईषन्मन्थर०	1361

उ 89.

उग्रग्राह०	2554
उच्चः सफल०	577
उच्चिन्त्य प्रथम०	1865
उच्चैः पदमधि०	2857
उच्चैरध्ययनं	2378
उच्चैरुच्चरन्	912
उच्चैर्यो मधु०	830
उच्छिद्गुलेन	624
उच्यतां स	1181
उज्ज्वलचम्पक०	961
उगुगणा०	576
उदुपरिवृढः	2210
उत्कण्ठितं मनो	1204
उत्कम्पोपि	1152
उत्कम्पो हृदये	1158
उत्कूजनि	1991
उत्कीचपारि०	2340-2459
उत्त्वानान्प्रति०	2947
उत्तमं सुचिरं	303
उत्तमः वैज०	291
उत्तानोच्छ्रुन०	3341

उत्तिष्ठ क्षण०	3195
उत्तिष्ठ क्षिति	1940
उत्तिष्ठन्त्या	79
उत्तुङ्गशाल०	837
उत्थाय हृदि	3435
उत्थायोत्थाय पापे	3331
उत्थायोत्थाय बौद्धव्यं	3290
उत्पत्तिर्मैरुतां	775
उत्पन्नपरि०	2678
उत्पन्ना बहव०	933
उत्पादयन्ती	2050
उत्पादिता स्वय०	523
उत्सन्नमापण०	960
उत्साहमपन्न०	315-2912
उत्साहिता	2054
उदन्वच्छिन्ना	322
उदमब्जि	1973
उदयगिरि०	2028
उदयनि	2163
उदयनगा०	1962
उदयमुदिन०	2177
उदयगिरिखरि०	2187
उदारैर्मन्दारै	3417
उदिने दृष्टि०	2480
उदेति सविता	220
उद्गर्जनकुटिल०	1035
उद्गीवं खलु	1349
उद्दामदक्षिण०	1680
उद्दामाभुद०	2555
उद्वाध्यमानो	1077
उद्यच्छशी	1971
उद्यन्यमूनि	558
उद्भूतः स्तनभार एष	1354
उद्भूतैर्द्वय०	50
उद्भूतस्तनभारभङ्गुर०	1314
उन्नतः प्रोक्ष०	1538
उन्नतानां	2899
उन्नये नमति	3235
उन्नमय्य	2090
उन्मीलद्रुड०	1640
उन्मुक्तमान०	1650
उन्मुष्टपक्षा	1870
उपकर्तु०	252
उपकारः	2642

उपकारिणि विहीणे	1808	एकत्रामन०	1583
उपकारिणि विश्वस्ने	3061	एकमुक्तपट्या	1239
उपकारिणि वीन०	256	एकस्य जीविने०	60
उपकारिण	202	एकस्मिच्छयने	2112
उपकृतमनेन	416	एकाकिनि वन०	594
उपकृतवना	872	एकाकिनी यद०	2234
उपकुनिरेव	417	एकाकी निमृदः	3404
उपकुनिमाद०	250	एकान्तमुन्दर०	1464
उपनिभि०	142	एकान्ते वननी	2239
उपपद्मामा	1269	एकार्थभिनिवे०	2846
उपभोग०	482	एकीभारं	420
उपयुक्त०	2336	एकनाशन	3000
उपरि घनं	1744	एकेन श्या	1916
उपरि निपतिना०	2135	एके वाग्निशौ	1902
उपरि पर्याधर०	1745	एकैकानिशया०	492
उपलभ्य०	1735	एकैव संगमे	1250
उपसर्गाः	2467	एकैव सासृन०	557
उपाजितानां	3037	एकोपि गुण०	2730
उपीदरागेण	1969	एकोद्वयस०	582
उरभि निदिन०	1947	एको हि दोषो—तेनापि नूनं ..	3439
उर्वी मौर्वी०	2608	एको हि दोषो—रूपादिका० ..	3438
उद्भाषयन्त्या	1416	एतन्कान्त०	1214
उद्भाषितारिखल०	444	एतत्तस्य	1014
उद्भवं निज०	2618	एतत्प्रचण्ड	1988
ऊ 3.		एतद्व	834
ऊढा येन	1018	एतदेव मह०	3084
ऊरुसूतगान०	2125	एतदेवायुषः	2698
ऊष्मयन्तेना०	2485	एतद्वभूक्ता०	1928
ऊ 3.		एतन्नरेन्द्र०	2166
ऊडवी दृष्टि०	2367	एतस्मिन्दक्षि०	1690
ऊडवी स्थिरा	2311	एतौ चिन्तयि	2355
ऊणशेषो०	2700	एतावच्छक्य०	2437
ए 55.		एतावज्जन्म०	3215
एकं दन्त०	70	एतेन वद्ध०	3310
एकं मित्रं	2481	एवं चेत्समर०	1002
एकं हि चक्षु०	2928	एवं चेद्विधिना	949
एकः स एव	2253	एवं यथाह	1631
एकः स व्यसनी	1365	एवमेव नहि	428
एक एव स्वयो	674	एष नृइमर०	1966
एकनो दिवसा०	1245	एष वक्रः	759
एकव नास्य	1657	एष विशेषः	2529
		एष सूर्योद्यु०	1694
		एषा नै हर	67
		एषा हि मे	2275

एणोद्भिहोत्रीनि	2353	कथमियनि ..	808
एहि गच्छ—इति विव्रस्त०	1228	कथय निपुणं	1420
एहि गच्छ—इत्यमाशा०	3168	कथयितस्यापि	316-523
ऐ 3.		कदाभरदले	1318
ऐन्द्रं धनुः	1815	कदाभवहं	1194
ऐरावणानन०	736	कदा संसार०	3401
ऐरावणे	2493	कंधरावनन०	3219
औ		कनकभूषण०	898
ॐकारो मदन०	1983	कनिष्ठास्ते	2726
ॐ नमः परमा०	12	कन्या कौतुक०	2238
औ 1.		कपटपटुना	3070
औदार्यं सधने	2622	कपोले पन्नाली	1627
क 365.		कपोले मार्जारः	1994
कञ्चिन्मणं	2053	कमलं भवनं	728
कंदर्पे नड०	2616	कमलमनम्भसि	1516
कः कः कुत्र	617	कमलिनीमलिनी	730-1678
कः कालः कालि	2804	कम्पप्रदीपौ	1834
कः स्वभाव०	3159	करकिसलयं	2105
कचाधर०	2347	करचरण०	1852
कचग्रह०	1283	करजाल०	72
कटी मुष्टि०	2360	करपि०	2436
कटुरटानि	692	करभ किमिदं	668
कटुरटमि	1034	करभदयिने यत्नशीलं ...	666
कठिनहृदये मुञ्च क्रोधं	1619	करभदयिने योसौ पीलुः	667
कठिनहृदये मुञ्च भ्रान्तिं	1620	करभ यदि	664
कठोरनखरा०	610	करभ रभसा०	669
कण्टकस्य	2805	करसादो०	1886
कण्टकेनापि	2982	करान्प्रसायं	550
कण्ठग्रहे	1085	करारविन्देन	3499
कण्ठस्य तस्याः	1528	करिकलम	622
कण्ठस्य नाकरो०	1527	करिण्यामि	3297
कण्ठाद्रक्तं	2363	करे विभानि	1532
कण्ठान्नः कण्ठिनं	2623	करोति पूज्य०	365
कण्ठे गङ्गदना	3172	करोति लाभ	3223
कथं न व्यक्त०	3277	करो भुनाना—पयस्यगाभि	1878
कथं न व्यञ्जन०	547	करो भुनाना—वृथा कृया	1860
कथं न्वेषा	2130	कर्णिकादिध्वव	14
कथं मुग्धे	1223	कर्णिकारलनाः	1655
कथं स दन्त०	553	कर्णे नत्कथयन्ति	462
कथमपि सखि	1143	कर्णवन्तस०	1990
		कर्णवचन्द्रन०	1084
		कर्णैरिव	2611
		कर्मेजा हि	3083
		कर्मेणा मनसा	2696

कलत्रचिन्ता०	3140	कान्तानां कुवलय०	1888
कलमं फल०	1805	कान्नामुख	1289
कलहकलया	2055	कान्नाया विकस०	2249
कलावनि क्षत०	1945	कान्नारेषु च	2627
कलुषं मधुरं	1727	कान्ने तल्प०	2147
कलेरन्ने	3056	कान्ने सागसि	2146
कल्पद्रुमान्विगत०	3135	कामं प्रियानपि	513
कल्पयनि येन	2892	कामं भवन्तु	930
कल्पस्थायि	521	कामं विपं च	3384
कल्लोर्द्विकिर०	880	कामव्याध०	1634
कर्त्तानां महतां	148	कामार्थो लिप्स०	2951
कवेराभिप्राय०	158	कामिनीकाय०	1256
कश्मीरान्गन्तु०	608	कामिनीवदन०	2015
कस्तूरीविलकं	27	कायः संनिहिता०	3299
कस्त्वं भोः	822	कायस्थेनोदर०	2326
कस्त्वं लोहिन०	763	कायेन विविधं	2961
कस्त्वं शूली	103	कारणत्प्रियता०	2658
कस्मात्सत्यवती०	2573	कारणैः सदृशं	2439
कस्माद्भूति	1441	कारणोत्पन्न०	1848
कस्माद्दार्ढ्यनिके	1172	कार्यगते वैचित्र्या०	2851
कस्मादुप्राः	1443	कार्यज्ञः प्रष्टव्यो०	2876
कस्यादेजा०	282	कार्यमालोचिता०	2717
कस्यानिमेष०	985	कार्यकार्ये	2861
कस्यादपत्स्यत	3495	कार्यो न प्रति०	2132
काकः कौकिल०	773	कार्यार्थिनो	2394
काकः स्वभाव०	980	कालः किरातः	1927
काकनालीय०	2675	कालकूटमधुनापि	1122
काकाद्भौत्यं	2324	कालकूटमिह	1121
काकुत्स्थस्य	2286	कालक्रमं	1272
काके शौचं	3240	कालप्राप्तं	892
काकैः सह	719	कालिन्दीपुलिनो०	38
का खलेन	374	कालुष्यं पयसां	1026
काचित्तुरा	1094	काले नील०	1592
काचो मणिर्मेणिः	214	काले नील०	172
काञ्चीगुणै०	1553	काव्याभूतं	1797
काञ्चीदामक०	1372	काशाः क्षीर०	804
काञ्चया गदतरा	2081	किं कण्टकैक०	1684
का नाम बुद्धि०	2307	किं कण्ठे क्रियता०	2790
कानि स्थानानि	1717	किं करिष्य०	2465
कानीनस्य	3044	किं करोतु	134
कान्नः पुत्रे	1174	किं कवेस्तस्य	121
कान्नवेष्टम	1938	किं कुपिनोसि	585
कान्ना ददाति	1261	किं कुर्मः क	2431
कान्नानवाधर०	2018	किं कुनेन	774
		किं केकीव	

किं कौमुदीः	1463	किं सुन्दरैः	1465
किं गनेन यदि	1748	किं स्याद्वास्वा०	75
किंचित्कुञ्चितं	37	किं हास्येन	2570
किंचित्प्राप्तं	1177	किमनया	1082
किं चित्रं यदि	1537	किमनेन	549
किं चित्रमुन्नतं	1536	किमपि कान्तं	2162
किंचित्रिभुञ्च्य०	45	किमप्यवज्ञानं	1885
किंचिन्मुद्रितं	1769	किमसि विमतिः	946
किञ्जल्कामोद०	1412	किमामोद०	745
किञ्जल्केन व्यप०	1482	किमिदमुच्यते	999
किं जीवावधि०	3043	किमिह बहुभि०	3453
किं तथा क्रियते	507	किमु परिगता	2099
किं तस्य दानैः	3486	किमेवमविशङ्कितः	609
किं तारुण्यं	1471	किरणानकरैः	906
किं तेन काव्यं	136	किरायेत्यति	2295
किं तेन किल०	133	किरति मुख०	769
किं तेन हेम०	1006	कीर्तिस्ते जात०	2457
किं त्वं दूते	1424	कुङ्कुमपङ्क०	1275
किं त्वं निगूहसे	1428	कुचस्पर्शा०	2118
किं त्वं हारलोक	1031	कुटजकटवो	1764
किं दीर्घदीर्घेषु	922	कुन्दं क्षणक्षयि	2500
किं दूरेण	682	कुन्दः कन्दलिन०	2535
किं द्वारि देव०	1682	कुप्यत्यकरमा०	2226
किं धनेन	3292	कुब्जस्य कीट०	3166
किं नु काल०	1930	कुमुदवन०	2188
किं नु मे स्या०	2716	कुमुदमोदी	1388
किं नु लीला	1452-2089	कुमुदेवधिकं	1958
किं नैव सन्नि	681	कुरवक	2564
किं पान्थ निर्मथन०	940	कुरुकरे	1131
किं पृष्टेन	1402	कुरुते याव०	2155
किं बाले मुग्ध०	1380	कुलजोयं	2859
किं भूषणं	2537	कुलममलिनं	2507
किं भूषणेन	2165	कुलशैलदलं	13
किं मामेवं	108	कुलीनः शील०	2821
किं मे दुरा०	124	कुसुमस्तम्बक०	201-509
किं मौनं ननु	2609	कुसुमानीव	2887
किं युक्तं वन	41	कुसुमे कुसुमो	1495
किं योगिनीयं	1932	कुसुनिभिरल०	119
किं राकेन्दु०	2620	कुजत्कोकिल०	1686
किं वा बाहुलता	1408	कुच्छादने	845
किं वृत्तान्तैः	2544	कृतं कलौ	2430
किं शाकानि	3472	कृतककृतकै०	1628
किं शुक्रव्यप०	1645	कृतकमधुरा	1047
किं शुके किं	472	कृतगद्गदक०	3490

कृतगुरुनर०	2183	कोटरान्नः	1697
कृतघ्नस्य	2989	कोदरे निमिर०	1120
कृतशन०	340	कोतिभारः	313-2800
कृतसरस०	1183	को दर्शयति	3089
कृतान्तवाश०	3093	को धन्यः सखि	1104
कृते प्रत्युप०	3015	को नु वेश्या०	3371
कृतोपकारं	1900	कोपस्त्यक्तुं	132
कृत्वा चुम्बन०	841	कोपात्कोमल०	1351
कृत्वापि कोप०	725	कोपादेक०	590
कृत्वापि पानकं	2986	कोपापाटल०	1609
कृत्वापि येन	411	कोयो यत्र	1630
कृत्वा बलवता	2657	कोयं द्वारि	104
कृत्वा विग्रह०	2150	कोयं भ्रान्ति०	1032
कृतोपकारं	477	कोथान्प्राप्य	3470
कृष्णं विलप०	3279	कोशद्वन्द्व०	1356
कृष्णसमृद्धी०	484	कोपः स्फीततरः	1523
कृष्णेन समो	468	कौर्म सकोच०	2753
कृशः काणः	3390	कतुं धनानां	1477
कृशा केनासि	1326	कमलकं	673
कृशाशया	2487	कयादौपध०	2381
कृशासीन्यालीना	1325	कान्नकान्न०	2008
कृष्णं वारुहन्	766	कामन्त्यः क्षन०	2583
कृष्णः क्रीडित०	2291	किमयो भरम	3275
कृष्ण कृष्ण कृषाट०	3502	कुडोलूक०	717
कृष्ण कृष्ण परमेश्वर	3511	कोभाट्टवति	3345
कृष्ण त्वदाङ्ग०	3406	केशः केश०	2404
कृष्णेनाम्ब	40	क कठिनमहो	703
कृष्णोयं मथना०	2632	क क्रीडति	662
ककाः कला	678	क गतो मृगो	957
ककानिमा इट०	687	कचिडिडिर्ली०	723
काचदजाननां	2764	कचिन्नामूला०	2131
काचदपेन	3449	कचित्सस्यै०	1823
काचन्मृगमुखा	2738	कचिदपरिस्फुटं	2064
काचकीकुसुमे	724	कचिदपि वस्तु०	2863
काचक्यः कण्टकै०	2299	कचिद्रूमां	2940
काच क्रमेण	1446	कचिन्नृचं	2941
काचाप्राप्त०	746	कचिन्मृगशिरः०	1891
कालिं कुरुष्व	623	कचिन्मोहा०	1327
केशाः किमप०	2294	क तनेजः	562
केशनाकुल०	1854	क दृष्टमन्धेन	836
केशैः केमग०	1345	क देशोत्र	141
केपां चिद्वाचि	143	क पिशुनस्य	432
केलामायिन०	2002	क प्रस्थितामि	1946
कोकिलक्षन०	1643	क भ्रान्तकलितोसि	3072

काकारो गिरि०	634	खल्वाटो दिवसे०	3141
काकार्ये शश०	1343	खशभाष्यं नु	3175
कान्तः शून्यो	952	खे खेदमन्दा	1394
कामोदः क	2240	खेदः किं खलु	131
केदानीं दर्पिता०	58	खेदाय स्तन०	2034
क्षणं बालो	3139	ख्याता नराधि०	160
क्षणक्षयिणि	299	ख्यातिं गमयति	154
क्षणभङ्गि	1198	ख्यातिं यत्र	284
क्षणमनुदिन०	2189		
क्षणमप्यनु०	2449	ग 81.	
क्षणमयमुप०	2186	गगनशायन०	573
क्षणसंपादये	3313	गङ्गातीरकृतोत्थ०	3412
क्षमः क्षामीकृत्य	1765	गङ्गातीरनरङ्ग०	3078
क्षमी दाता	2819-3223	गङ्गाधौतशिला०	2244
क्षान्ते न क्षमया	3178	गङ्गाविग्रह०	122
क्षामा ननुर्गतिः	1433	गच्छ गच्छसि	1040
क्षारं रात्रिमिदं	2379	गच्छतस्मिन्प्रतो—मा भून्मनः	3507
क्षारैव हि	860	गच्छतस्मिन्प्रतो—यत्र भूत०	2970
क्षितोप्यन्य०	1237	गच्छ त्वे	3068
क्षीणः क्षीणः समी०	546	गच्छन्निपपीलको	2686
क्षीणः क्षीणोपि	1611	गच्छेन्मुञ्जनया	2079
क्षीणश्चन्द्रो	560	गजतुरग०	433
क्षुक्षामेण	1024	गणयति गगने	2302
क्षुक्षामोपि	614	गणयन्ति नाप०	152
क्षुत्तर्पदुःखं	3014	गतं नङ्गाम्भीर्य	707
क्षुद्राः संव्रास०	2283	गनप्राया रात्रिः	1612
क्षुद्राः सन्ति	285	गनमनिजवा०	944
क्षुवासमा	3442	गनानि हन्त०	1211
क्षुभिते पि	694	गनास्ते जीमूना	846
क्षुब्धदेवा०	3107	गनेपि वयसि	2645
		गते प्रेमावन्धे	1141
ख 20.		गते सुहृदि	3203
खचित्रमपि	338	गतोस्ते घर्माशुः	1140
खया निनान्न०	2356	गन्तव्यं यदि	1059
खड्गस्मिन्प्रन्तु	2252	गन्तुं सत्वर०	1712
खण्डभेद०	1639	गन्तास्त्रा नव०	753
खमिव जलं	1801	गन्धकसारो	956
खरघनमपि	2041	गम्भीरस्यापि	1837
खरनखर०	605	गर्जनहरिः	2412
खलः सुजन०	335	गर्जं वा वर्षं	1724
खलानां कण्टका०	380	गर्जित्वा बहुदूर०	2578
खलेन धन०	339	गर्जित्वा बहु संनिरुध्य	848
खलेषु ससु	345	गर्जित्वा मेघधीरं	2424
खलोद्भापाः	3261	गवादीनां	854

गाढालङ्घन०	2114
गाढाक्षप०	2082
गायन्ति विहसन्ति	2408
गायन्ति किनर०	2494
गुण एव नाल०	2853
गुणदोषा०	349
गुणमयोपि	1756
गुणराशिमहा०	216
गुणवद्जन०	218
गुणवत्त्वे	2464
गुणवद्गुण०	2934
गुणवानस्मि	2877
गुणवान्सुचर०	301
गुणवृद्धिवर्ण०	1383
गुणाः खलु—अर्थसंचय०	2672
गुणाः खलु—सगुणो	2673
गुणा गुणज्ञेषु	260
गुणानां सा	451
गुणानामन्तरं	293
गुणा यत्र न	3108
गुणार्जने क्लेश०	3065
गुणिनः समीप०	247
गुणिनामपि	312
गुणिनि गुणज्ञो	253
गुणेषु यत्रः	2671
गुणैः सर्वज्ञ०	2683
गुरुः प्रकृत्यैव	1550
गुरुणा मन—मुख०	1233
गुरुणास्तन—सोपदिष्टा	1234
गुरुनटद्वैवज्ज०	2301
गुर्वन्निके हिंसा	2046
गृहभित्तो भर्मे०	3408
गृध्री निर्भर०	2377
गृहे इमशानं	991
गृहमध्य०	471
गृहे दुर्गत०	309
गोपायन्ती	1095
गोभुजां वल्लभा	3364
गोवर्धनोद्धरण०	34
गौरः सुपीवरा०	2304
ग्रथित एष	799
ग्रामेस्मिन्पथि०	1771
ग्रावाणो मणयो	864
ग्रीष्मे दिषन्तु	863

ग्रीष्माभा श्वसितैः	1406
ग्रीष्मे हारतृपार०	3323
ग्रीष्मोष्मज्ञाप०	1715

य 12.

यज्ञदधभ०	2397
यटनं विषटन०	520
यटयसि घन०	2503
यटे जन्मस्थानं	2279
यनसंनमस०	778
यनोद्यानच्छाया०	3414
यासग्रासं	640
युमृणसुमनः०	2205
युतलवण०	3188
युतेन भोजनं	2312
यन्तः शपन्तः	2909
यन्त्रा श्रेणी०	2423

च 56.

चकाशिरं	1871
चक्रधरोपि	3256
चक्र ब्रूहि	87
चक्राव्हा विरही	1919
चक्रिता च	2331
चक्षुः किं कम्पसे	1107
चक्षुः प्रीत्या	2084
चक्षुर्दद्या०	3016
चक्षुर्दृश्यानि	1352
चङ्गस्तृणेन	2346
चटुलचातक०	939
चटुलनयने	1097
चण्डचापूर०	33
चण्डालश्च	3162
चतुरः सृजता	2769
चन्दनं स्नन०	2158
चन्दने विष०	798
चन्द्रः सुभाशु०	663
चन्द्रग्रहणेन	126
चन्द्रक्षण्ड०	1277
चपलहृदये	1176
चरणपतनं	1137
चरतवृषभा	611
चराचरजग०	23
चरितैः कैलेयै०	1742

चलतु तरला०	1575	ज 61.	
चलकुच	2136	जगानि मिथुने	2203
चला विभूतिः	3315	जगत्सिद्धि०	4
चानक तान	684	जघनमुन्नत०	1168
चाहता पर०	356	जङ्गे तदीये	1568
चारुमधुवन०	1267	जटाभाभि०	1999
चिकुरमकरा	1485	जडे प्रभवानि	292
चिन्तः कुरुते	2845	जडेपु राज०	3208
चित्रं कारण०	2431	जडैयमिति	2798
चित्रं क्रियशदय०	977	जनमजित०	1462
चित्रं यदेव	1520	जनमनुरागि०	120
चित्रैर्यस्य	810	जनस्थाने	3264
चिन्ननीया	2687	जन्मानि केश०	3350
चिन्ताकुलः	1992	जन्मान्तरशाना०	3332
चिन्ताचक्रिणि	88	जन्मैव ताव०	3216
चिन्तामणे भुवि	902	जपो जल्पः	3525
चिन्तामणेस्तृण०	903	जय कृष्ण	3519
चिरं शीत०	1656	जयन्ति कान्ता०	1541
चिरमाविष्कृत०	76	जयन्ति जित०	198
चिरविरहिणो०	2063	जये भरिः	1476
चिराय सत्संगम०	262	जराभरण०	499
चिरारूढप्रेम०	2129	जर्जरतृणाग्र०	779
चुम्बन्तो गण्ड०	1855	जलकण०	685
चूतोद्यानं	2251	जलजभिदुरी०	2208
चनः प्रसाद०	161	जलनरूतृण०	943
चेतामि चपल०	1670	जलविजलान्ता	2890
चेतोहरा	3318	जलसेकेन	203
चैत्रं मा स्मर	2613	जलान्नराणि	951
च्युता दन्ताः	3254	जलान्ननंलिनी०	1646
च्युतामिन्दो०	66	जल्पानि सार्ध०	2771
च्युतेप्युद्धच्छति	223	जाड्यं द्वीमानि	464
		जानः कूर्मे	1033
		जानवैरस्तु	2695
		जानक्ष नाम	529
		जानस्य हि	3269
		जानाः पङ्क०	2169
		जानोह जनको	3321
		जानौ जानौ	3517
		जाग्युद्धले	739
		जाने कोपनरङ्गिना०	2151
		जाने कोपपराङ्मुखी	1362
		जानेन्यासहितं	1422
		जायमानो	3367
उ 10.			
उन्दोरहिता	2337		
छाया नाम्नः	821		
छायाम्भसि	1995		
छायावन्तो	791		
छायास्यैव	817		
छित्वा पाश०	655		
छित्वा हार०	1844		
छिन्नान्ता वन०	1770		
छिद्येवन्तर्था	2351		
छिन्नस्तम्भ०	815		

जिघांसवः	2830
जितेन्द्रभासो	862
जितेन्द्रियत्वं	2917
जिह्वाक्षयिनं	333
जिह्वायाश्छेदनं	2300
जीयन्नां दुर्जया	2651
जीवञ्जीवयति	517
जीवनो निगरं	757
जीवनग्रहणे	331
जीवन्यर्थक्षये	3182
जीवन्नपि न	381
जीवन्नेव	2271
जीवामीनि	1186
जीविन इव	156
ज्ञानीनां वक्तुं	2704
ज्ञेयेभ्यो भ्याता	2725
ह्वलितं कुसुम	1664
ह्वलितं न	2268
ह्वालौपम्यं	2216

अ 1.

अग्निनि वीक्ष्य	1397
-----------------------	------

त 141.

तं राजानं	2571
तटनखखगं	2201
तनश्चाभिज्ञाय	1324
तनोरुणं	2153
तर्किक काव्यं	163
तत्तादृशं	1284
तत्तावदेव	555
तत्र पूर्वं	2998
तच्चित्पिष्टं	1548
तन्प्रत्यस्त्वं	1008
तथाभूदस्माकं	1622
तथा संतुष्टः	670
तद्भङ्गुराणि	937
तदाविनयं	2182
तदात्वस्नानानां	1714
तदेवाजिह्वाक्षं	1577
तद्वृत्तानं यत्र	3488
तद्रूपायुनं	1373
तद्रक्षाञ्जलिः	1358
तद्रक्षाभिमुखं	1581

तैद्वदग्ध्यं	762
तनुतृणाग्रं	973
तन्नास्ति कारयति	2128
तन्मित्रमापदि	2929
तन्मे निष्प्रश्रयं	2597
तन्वीकटाक्षं	2225
तन्वीमुञ्जितं	2548
तन्वी विग्रहिणी	2586
तन्वङ्गगा गजं	1557
तन्वङ्गगा गुरुं	1091
तन्वङ्गगा सुखं	1957
तन्वङ्गगा विप्रं	1247
तन्व्याः समुत्तुङ्गं	1540
तन्व्या संप्रतिपत्तिं	1369
तप्ते महाविरहं	1279
तमस्तोमः	1479
तमोग्रस्तं	570
तथा गवा	2727
तरलयसि	695
तरुणी रमणी	1311
तरौ तीरोद्धते	706
तर्कः कर्कश्यं	3480
तर्कोपनिष्ठः	3437
तव कुसुमं	1298
तव शत्रुं	2468
तवैष विद्रुमं	1507
तबोच्छिन्नां	2293
तस्मात्सभ्यः	2827
तस्मादनन्तं	3452
तस्याः पद्मं	1559
तस्याः शलाका	1491
तस्याः सान्द्रं	2109
तस्या महा	1399
तस्या मुखस्यां	1517
तस्या विनापि	1534
तस्यास्तनान्तरं	1068
ता भवानी	1
तादृशदीर्घं	2527
तानुज्जनां	976
तापं हन्ति	205
तापः स्वात्मनि	948
तापयिता	2886
तापापहे	931
तापोपशमं	1069

नामवस्थामयं	3058	न्यजति भय०	2847
नारायणमुन०	1998	न्यजरूप०	112
नारुण्योष्मणि	1307	न्यागो गृणी०	508
नावस्मन्ति	3183	न्यागोपभोग०	470
नावदाश्रीयते	2266	न्यागो द्वि सर्व०	1271
नावदेवामृत०	1244	त्राना भोविभूनां	96
नावद्रुजैनि	588	त्रिदशमिधुन०	2196
नावद्रुणा	3252	त्रिनयनजटा०	1993
नावद्वालित०	712	त्रिभिर्नैत्रैः	1308
नावद्वयस्य	2755	तुष्यद्रुणाणि	929
निमिरविरहा०	2202	त्रैलोक्यभूषण०	183
निगोडितान्तानि	1880	त्रैलोक्योपकुनि०	1030
निष्ठयेकेन	2741	त्वं तस्यां यदि	1348
निष्ठन् च	3296	त्वं नावद्रुह०	1632
तीक्ष्णं कटाक्ष०	1282	त्वं द्वित्राणि	2516
तीक्ष्णं रविस्तपनि	1821	त्वं भोगी यदि	1003
तीव्रतास्त्र०	2565	त्वं राजा वय०	3473
तुङ्गात्मनास्त्र०	990	त्वदरिपुर०	2501
तुङ्गात्मनो तुङ्ग०	259	त्वदर्थिनी	1393
तुष्टामारुह्य	2428	त्वदाप्रचामीकर०	2561
तुल्यजानि०	3296	त्वद्यज्ञोपुण्डरीक०	2476
तुल्यवर्ण०	764	त्वद्यज्ञोजलधौ	2478
तुल्या सुख०	578	त्वद्याज्ञासमये	2512
तुल्येपराधि	2263	त्वद्वक्त्रे नेत्र०	1571
तुष्णीमाःस्व	2148	त्वद्वाहृदण्ड०	2495
तृणमणेर्यनु०	971	त्वन्मूले पुरुषा०	816
तृणादपि लघु०	3205	त्वमिव कोपि	1134
तृणानि नोन्मूलयति	261	त्वया कर्म	1432
तृषा शृण्व्यास्ये	3387	त्वया सह	2473
तृष्णास्वनि०	3247	त्वयि जनार्दन	3513
तृष्ण त्वमपि	3248	त्वां कुन्तोपरतो	2024
ते गच्छन्ति	2587	त्वां ध्यात्वा विजने	1404
तेजसा सह	2259	त्वामालिख्य	1337
तेजस्विनि	2655	द 172.	
तेनन्वाड्य०	182		
ते सुखेनरा०	483	दक्षः श्रिय०	2849
ते वन्द्यास्ते कुनिन०	232	दग्धा पूर्वमहं	1786
ते वन्द्यास्ते महामनः	146	दत्तं येन	881
ते साधवा भुवन०	275	ददने वाञ्छित०	2530
तेजान्कलका०	1146	ददृशेपि भास्कर०	1926
तैर्देवैर्गणैः	1562	दधनि न जना०	3190
तैर्देवैर्गणैः	3064	दधमकल०	2178
तैर्देवैश्चायुधि०	1367	दन्नापग्रहणं	2111
त्यक्तं जन्मवनं	654	दन्नाज्जर्दल०	2372

दन्ते न्यस्य करं	638	दिनेषु गच्छत्सु	1543
दम्पत्योनिशि	2214	दिवसं भूशोष्णं	1976
दम्भेन लोभेन	3450	दिवि निवेशितं	1753
दयस्व किं	1316	दिव्यचक्षुरहं	1208
दयितभुजगेन	1737	दिशां हाराकाराः	1766
दयिताबाहुं	1529	दिशि दिशि मृगं	2168
दर्शयन्ति शरं	1792	दिश्यात्स शीतं	64
दर्शनानि कलं	2699	दिश्यात्सुखं	85
दलानि वासः	1679	दिश्यान्महासुरं	77
दशशतं	2197	दिष्टज्ञा दूरोद्भिज्ञा	3278
दहनजा	1132	दीनं रौति	1920
दहनमविशं	2206	दीनां दीनयुक्त्रिः	3196
दह्यमानाः	347	दीनायां दीन	1066
दह्यमानेपि	1067	दीनार एकोस्ति	2370
दाक्षिण्यं स्वजने	2946	दीनेषु दानपरमः	3409
दाता वलिं	3106	दीपाः स्थितं वस्तु	258
दानुर्वारिधरं	3046	दीप्तिमोषधिं	1888
दानुयाचकं	2979	दीर्घां कर्मलतां	3101
दानं क्षमा भूतिः	2811	दुःखदशां	1390
दानं दरिद्रस्य	2908	दुःखार्ते मयि	1353
दानं दृढतरं	2549	दुःखी दुःखाधिका	2668
दानं न दत्तं	3176	दुःखेन श्रियते	2733
दानं भोगं च विना	479	दुःसहसंतापं	1699
दानं भोगो नाशं	478	दुग्धं च यत्खलु	3259
दानं यत्प्रथमो	3027	दुनोति त्वा	2458
दानपरोत्पुत्रनिं	2868	दुर्गन्धिपूतिं	3448
दानमिड्या	2996	दुर्जनः परि	355
दाने नृपसिं	2731	दुर्जनः सुजनीं	387
दानोपभोगं	473	दुर्जनदूषितं	390
दाराः परिभवं	3377	दुर्जनहृताशं	151
दारिद्र्याक्षिनिपः	3204	दुर्जनेनाच्यं	358
दारिद्र्यानलं	504	दुर्दिननिशीथं	1937
दावाग्निप्रोषं	827	दुर्बलार्थं	3009
दाहज्वरेण	2321	दुर्योधनः	2443
दाहोभः प्रसृतिं	1411	दुर्लभलाभो	3118
दिकालाद्यनवं	3	दुर्बाराः स्मरं	1156
दिक्षु भूमौ	1242	दुष्टजितं	3067
दिग्दक्षिणार्कं	1662	दूति किं तेन	1429
दिग्दन्नावलं	2557	दूति त्वं तरुणी	1188
दिग्दहिकरते	1023	दूरं श्वेतगुणैः	2518
दिग्बभूवदनं	2488	दूरं सुन्दरि	1063
दिग्वासा यदि	2399	दूरमेशुं	1960
दिङ्मुखानि	2483	दूरस्था यस्य	1218
दिनमिव दिवा	2209	दूरागतं दयितं	1915

दूराब्जानविकल्प०	2080	देवं केन	3469
दूरादुच्छिन०	342	देवं पुरुष०	3112
दूरादुत्कण्ठन्ते	2047	देवयोगादुप०	2722
दूरादवकुनो०	1709	देवादासो	1376
दूराभोगभरेण	1341	देवीगिरः	194
दूराखटप्रणय०	2144	देवोपसृष्टः	3113
दूरीकृतस्वार्थ०	797	दोषमापि गुण०	244
दूरे कस्यचिदेष	907	दोषानपि गुणो०	215
दूरे धीरकथा	2403	दोषान्दोषतया	3351
दूरेपि परस्या०	407	दोषो गुणाय	237
दूरोल्लासिन०	3145	दौर्जन्यमात्मनि	803
दूर्वाङ्कुर०	646	दौर्भाग्यं क्वचिन्ना	770
दृशा दग्धं	1309	दौर्मेन्यान्पति०	2945
दृशा सपादि	2097	द्रविणमापदि	2490
दृशा सार्धं	1603	द्रविणाजैनजः	524
दृष्टं दुर्जन०	3193	द्रव्याणामभरो०	1028
दृष्टः कापि	100	द्रुततरकर०	2174
दृष्टदुर्जन०	298	द्रुततरमितो	649
दृष्टमङ्कुरित०	2484	द्वयं जहाति	3211
दृष्टस्य यस्य	49	द्वयमिदमत्यन्त०	1813
दृष्टा दृष्टिमभो	2072	द्वारं गृहस्य	1853
दृष्टानुभूत०	2968	द्वारं वेदिभि०	2569
दृष्टा सा वर०	1360	द्वारपालकरा	3217
दृष्टे चन्द्रमसि	1987	द्वारि चक्षु०	1182
दृष्टापि दृश्यते	228	द्वारे रुद्ध०	3238
दृष्टकासन०	2069	द्वारिमौ पुरुषौ	2973
दृष्टव यं	569	द्विगुरपि	2313
दृष्टव रोप०	598	द्विजपति०	1128
देव तद्भुज०	2640	द्विजसंगति०	1510
देव तद्यश एव	2511	द्वित्राणि स्वलता	2414
देव तद्विजयं	2510	द्वेष्याकीर्ति०	2605
देवद्रव्य०	2981		
देवाकण्य०	2514		
देवान्पित०	3012		
देवारिप्रकरः	2526		
देवी कं दुर्गति०	989		
देवोर्वीरमणन्द्र०	2552		
देशं बलं	2913		
देशः शोककरो	3071		
देशकालागम०	2980		
देशो भ्रान्तमनेक०	3262		
देशैरन्नरिना	1763		
देश्यास्थिपञ्जर०	52		
देश्यमिदं	2534		
		ध 41.	
		धत्सेद्भानि	2375
		धनिनोपदान०	480
		धनवाहुन्य०	522
		धनमापि पर०	307
		धनमस्मीति	2664
		धनस्य यस्य	2957
		धनुर्माला मौर्वी	82
		धन्याः शुचीन	181
		धन्या सा विरहे	1149
		धन्यामि या	2142
		धन्यास्ते पुरुष०	2680

धन्यास्ते ये	3173	नखदन्तक्षन०	1431
धर्मः प्रव्रजित०	3076	नखदशननिपान०	2126
धर्मः शर्म	3030	नखानखि	1448
धर्मकामार्थ०	2824	न गुरुवंश०	970
धर्मश्चार्थश्च	3005	न गुह्यानि ग्रामे	629
धर्मस्यार्थस्य	3306	नम्रत्वमशुचि०	3340
धर्मोन्मज्जन	3317	नम्राः सत्रा	1833
धर्मार्थ यस्य	3001	न निरं मयासि	3509
धर्मार्थकामहीन०	3167	न चेष्ट्या स्त्रीषु	2778
धर्मार्थकामाः	2919	न जानु कामः	3352
धर्मार्थसङ्गितं	2837	न जानि समुखा०	2033
धर्मे मनिर्भवतु	3024	न नङ्गलं	1819
धाना यदि	1457	न नत्त्ववचनं	2969
धान्यं मे कनकं	2306	न तथा बाध्यते	3165
धार्मिको दूर	3059	न तथेच्छ०	369
धृक्स्थस्य मूर्खे०	1977	न तदनुकृतं	959
धृगैवममलं	3156	नतज्ञानकौम्भ०	2023
धृग्धिग्धिग्धुग्धि०	869	न तु हन्यान्मही०	2822
धिग्वाडवं	978	न नृणादुद्धारे	2523
धिग्योस्रो	1022	न दद्याद्यशसे	2974
धीरः श्रोत्र०	915	न दानतः किञ्चि०	3021
धीशान्तिना	1319	न दानेन न	2773
धूमः पयोधर०	443	नदीवप्राप्तिभत्वा	631
धूमानल०	1739	न देवा यष्टि०	3094
धूर्तेन प्रथमं	2074	न दैवमिति	2723
धूर्तीधूमर०	2409	न द्विपन्नः क्षयं	3359
धूर्तीभिर्दिव०	2601	न निधियास्तिति०	486
धृत्यनस्तुचिर०	1539	न निदुरत्वं	1074
धृत्यनुपि	2269	नन्दयति कस्य	1741
धृत्यपि मधु	1083	नन्वाश्रयस्थिति०	441
ध्यानोमि नो	3514	न पङ्कजदुद्धति०	932
ध्यायनो विपया०	3344	न परं फलति	418
ध्वान्नेन ग्रथिते०	568	न पालयति	853
न 231.		न पात्रि पाहीति	2524
न कदाचित्सना	305	न पुंसकमिति	1232
न कश्चिच्छण्ड०	2799	न पुत्रः पित्रं	2992
न कामाक्ष च	2967	न प्रस्त्रवन्ति	1695
न कालो दण्ड०	3097	न प्राप्ता भुवि	3400
न कुलं वन०	3050	न प्राप्ता रत्न०	2590
न केवलं तैवे०	1494	न बुद्धिर्धन०	3091
न केवलं मनु०	3111	न भवान् भवति	236
न कोकिलाना०	761	नभमि जलद०	1295
नक्रः स्वस्थान०	954	नभसि महसौ	2198
		न भूमङ्गकटाक्ष०	2380

नमः खलेभ्यः	326	नातः पाथीयसी	3164
नमः शिवाय निःशेष०	16	नात्यन्तसरलै०	2758
नमः शिवाय मन्त्रोयं	3487	नायुच्चशिखरो	2260
नमः स्वतन्त्र०	21	नादक्षमिच्छे०	3018
नमन्नपि हरि०	3239	नादायि दान०	3526
नमस्तस्मै वरा०	7	नाधर्मश्चरितो	3003
नमस्तुङ्गाशिर०	8	नान्नर्विचिन्तयति	276
नमस्त्रिभुवनो०	5	नाप्रं यत्केन	519
नमस्यामा देवा०	3079	नाभिषेको न	581
न मातरि	2701	नाभीहृदे	1555
न मुद्गीया०	55	नाम ग्रन्थकृता	2383
न मे दुःखे	1193	नामाप्यन्यतरो०	1017
नमो नमः काव्य०	168	नाम्ना समासो	3019
नमो वाङ्मन०	15	नाम्नामकारि	3481
नम्रत्वेनोन्न०	286	नायातः सखे निर्दयो	1421
नम्रानना	1658	नायातः साम०	1425
नम्राभूय	2867	नायानि वाङ्म०	2288
न छानिना०	983	नायानो यदि तादृशं	1438
नयनोदरयोः	1941	नारायणायितं	2427
नरकनिलया०	3320	नारीनिनखं०	1561
नराः संस्कारा०	306	नार्याः सा रति०	1175
न लङ्घने सङ्ग०	359	नालसाः प्राप्नु०	2647
नल्लिनीदल०	1080	नालेनेव	753
नवकुमुदवन०	2180	नालोकः कियते	226
नवनखपद०	2171	नाल्यीयसि	496
नवविबोध०	1754	नाश्वर्यमेन०	445
न विना पर०	384	नासंहनेन	1565
न विश्वसे०	2734	नामादसीया	1502
न विषममृती०	455	नासादिनामि	2250
नवे वयसि	2999	नास्ति जाला	2659
नवोर्थो जानि०	137	नास्ति यज्ञः	2783
न ज्ञानान्नस्नुष्णा	491	नास्माकं जननी	2400
नश्यति यावदिदं	3512	नास्मिन्संनत०	2290
न श्लाघ्यानि	818	नास्य भारग्रहे	953
नष्टमात्रे	341	नास्य स्वादु	819
नष्टाश्रुतिः	3057	नास्योच्छ्रायवती	615
न संसारीत्यन्नं	3455	नाहं नृपः	2591
न सदृशः	2265	निःशङ्कुं यत्न०	2384
नहि काश्चिक्वने	2761	निःशेषच्युत०	1423
नहि वर्षेज्ञान०	3086	निःश्रवा वदनं	1157
नहीदृशं	2694	निःसङ्गमङ्गै०	1459
नाकारमुद्रासि	2550	निःसाराः सुतरां	1010
नागेन्द्रहस्ता०	1566	निःस्नेहः शुक्ल०	2328
नाच्छादयति	3008	निःस्पन्दलोचन०	1419

निजकुलोचितं	760	निष्पत्ति करं	2581
नितम्बप्राग्भारो	1098	निष्प्रग्रहेषु करिं	597
नितम्बालसं	10	निस्त्रिंशत्तुष्टितां	2553
नित्यं तथा शृणु	927	नीचः समुत्थितो	388
नित्यं तीर्थे	1020	नीचस्तनोत्वशु	175
नित्यं निरावृत्ति	89	नीचेश्वरस्य	2332
नित्यं प्रहृष्टया	2776	नीतोस्मि येन	1822
नित्यं या गुरुं	538	नीत्वोत्सङ्गं	1585
निदाघकाले	2318	नीलाब्जपुञ्जं	679
निदाघतीव्रं	1693	नीलाम्बोजं	1604
निद्राधैमीलितं	1280	नीलाम्बोजनमालं	1785
निनाय यद्विरहं	2221	नीलोत्पलवने	1810
निन्दन्तु नीतिं	278	नीवारप्रसवाग्रं	637
निन्द्यं जन्म	3029	नूनं धात्रा	2450
निपीयमानं	1859	नूनं प्रेयः परिं	1547
निमित्तमुद्दिश्य	430	नूनं यो पश्यतो	1202
निमेषेण घना	1498	नूनं हि ते	1287
निम्नेन तोयं	2910	नूनमयं मे	1265
नियतं यदि	1240	नूनमाज्ञाकरं	1227
नियतोदेहिनां	3284	नूपुरौ कथयतो	1939
निरञ्जस्थालीकं	3192	नृपेणाहूयं	3210
निरर्थकं जन्म	1964	नृणां धुरिं	510
निरीक्ष्य विदुः	1943	नृत्यचन्द्रकिणि	1773
निरीक्षो न	3482	नृत्यन्तः शिखिनो	771
निर्गुणमप्यनुं	242	नृता यत्र बृहं	3151
निर्गुणेष्वपि	225	नृत्रे त्वन्मार्गं	1410
निर्देशं हृदयं	1203	नृत्रे विरौति	1644
निर्देशाः शुचयो	2831	नृत्रं शक्तिं	992
निर्दोषाः शुचयो	1779	नृनास्ता मलयस्य	653
निर्मथ्यने यदि	870	नृन्तर्ह्यमुपैति	1302
निर्मले सलिलं	1985	नृवाकृतिः फलति	3100
निर्मोक्तं कुशल्यो	1469	नृवा वगं	2107
निर्मोयं खलं	376	नो कामः प्रतिं	2576
निर्यान्त्या रतिं	2191	नो गर्जन्यम्बुं	852
निर्लब्धं हरे	105	नो ताण्डवेन	683
निर्विण्णे निर्विण्णा	1263	नोदन्वानर्थितां	2665
निर्विशेषं यदा	2817	नोदामानि दिशां	2621
निर्वृत्तं सुरतो	2116	नोद्वेगं यदि	885
निवासः क्रियतां	3425	नोपकारः	2802
निवृत्ता भोगेच्छा	3398	नोपभोक्तुमपि	2676
निशाङ्गना	2154	नोपेक्षितव्यो	2762
निशा वयस्या	1954	न्यकारेण बहिः	1301
निशि शशिन्भज	1133	न्यस्ता दृष्टिः	1576
निश्रयूतकड्जलं	1913	न्यायः खले	317

न्यायेनोपाजिता	2976
न्यायं मार्गं	539

प 271.

पक्कान्नमिव	2766
पक्षावृत्तिपति	1921
पक्षावृत्तिपथ	2418
पङ्काका जानु०	1951
पञ्चत्वं तनु०	1355
पञ्चाननपरि०	3225
पटालमे	2056
पणवन्तयेव	1796
पण्डितवाद०	115
पण्डितेन विरुद्धः	2765
पतति नियम०	3023
पतनु तवोरसि	2120
पतनु वारिणि	554
पतन्ने नैव	584
पतत्यङ्गार०	790
पतितमुत्पतितं	729
पत्नीयत्यपि	2938
पत्नं न श्रवणे०	1185
पत्न्युपेक्षवला०	639
पदद्वयस्य	140
पदे वाक्ये	1200
पद्व्यामटितु०	2614
पद्मनाभ	1127
पद्मादयो	925
पद्मा ये मद०	580
पयोनिशेवोडव०	1759
परं क्षिपति	2807
परं विवर्धनं	210
परदारा न	2972
परदुःखं समा०	231
परनारीषु	2303
परनिन्दासु	2739
परपक्षक्षय०	2880
परपरिवादेन	2335
परपरिवादे मूकः	199
परपुरुषादिव	1698
परममग्न्यह०	403
परममदिव्य०	392
परवाच्येयुः	2808
परवादे दश०	389

परधोका०	179
परस्परं चञ्चु०	1907
परान्नं प्राप्य	2311
परामुशति	905
परार्थे यः पीडा०	947
परिचुम्बति	1647
परिच्युत०	1078
परिपूर्ण०	505
परिभ्रमसि	3153
परिस्नाने	1608
परिवर्तिनि	500
परित्रादामुक०	3391
परिशिथिलित०	2176
परिशुद्धामपि	400
परिश्रमज्ञं	195
परिष्वक्तस्ताव०	1139
परीक्ष्य सत्कुलं	3109
परुषवचनं	1601
परेषां चेतांसि	534-3410
परोपकार०	2316
परोपघात०	357
परोपि हित०	2705
पर्येन्यं प्रति	620
पर्यङ्कः स्वा०	2342
पर्यावृत्ति०	2085
पलाशरक्तार्द्र०	1661
पश्चादङ्गि	2420
पश्य चन्द्रमुखि	1984
पश्यन्ती निज०	1588
पश्यामः किमयं विचेष्टत	847
पश्यामः किमयं प्रपद्यत०	1375
पश्यामेषविशोर्ण०	2133
पाकश्चेन्न०	361
पाणिपल्लवयुगेन	2093
पाणिपल्लवविभूतन०	2092
पाणौ पावन०	3411
पाणौ मा कुरु	1313
पाण्डित्यस्य	3054
पाण्डुच्छायं	1103
पाण्डुरसि	1260
पानः पूष्णो	563
पानालं परि०	2637
पानालनः किमु	2284
पानालमाविशसि	3447

पान वो मेदिनी०	30	पुरंदरसह०	3309
पानितोपि करा०	222	पुरस्तन्व्या	1323
पातेन कन्दुक	221	पुरा निःस्पन्दानां	2104
पात्रे पवित्रयनि	324	पुरुहूत०	2220
पात्रमपात्री०	424	पुरो रेवा	661
पात्रापान०	2975	पुलाका इव	2955
पादन्यासं	561	पुष्पपत्र०	789
पादापान०	635	पुष्पासवं	734
पादाङ्गुष्ठेन	1377	पुष्पेन्यत्राव०	934
पादानने	1169	पुष्पेपोरभि०	1546
पादासक्ते	1605	पुष्पैरेव शरैः	1154
पादाहने	2264	पुजापद्मपरम्परा०	3500
पादाहनोद्य	439	पुरा नदीनां	1649
पादे मूर्धनि	1589	पूर्ण वीचि०	567
पानमक्षा०	2784	पूर्व वारिभर०	1825
पानीयं वा	2732	पूर्वोपकारी	2708
पापं समाचरति	272	पृथिवी दह्यते	3308
पापः खलोय०	3524	पृथुरसि गुणैः	2502
पायास्त वः	48	पृथुरहमयं	2865
पायाद्वजेन्द्र०	80	पृथिवि स्थिरा भव	2282
पार्थोभ्यां सप्र०	1430	पृथ्वी पृथ्वी	502
पाहि पाहि	3510	पृष्ठभ्राभ्यदमन्द०	36
पिककूजिन०	1675	प्रकटमपि न	435
पिबन्तं द्वाः पेटैः	2117	प्रकटयति	1382
पिनरं चाप्यव०	2987	प्रकाश्य लोका०	1904
पिना माना	2829	प्रकीर्णभाण्डा०	2923
पित्रास्येदं	2871	प्रकृतिखल०	413
पिपासुरप्येव	676	प्रकृतिलवोर्धेन	2533
पिबन्ति मधु	690	प्रकृतिसरलं	1136
पीनस्तुपार०	2022	प्रकृष्टे संपर्के	454
पीनो यदाप्रभृति	1285	प्रखला एव खलानां	2860
पीनोष्ठरागाण	2139	प्रखला एव गुणवता०	397
पीनेन स्तन०	1470	प्रचुरमरिचा	2371
पीलूनां हि	672	प्रजा न रञ्जये०	2841
पुंसा मसमर्था०	2879	प्रज्ञा या मानसं	2666
पुंसा मुञ्चन०	497	प्रज्ञा गुप्त०	2744
पुंस्त्वप्रमाणी०	2914	प्रज्ञाजैर्य०	2735
पुंस्त्वादपि	987	प्रणयविशदा	2058
पुण्ड्रेक्ष्मपि	636	प्रणीनश्चाप०	2834
पुण्याधौ पूर्ण०	1857	प्रतिकूलना०	1922-3121
पुण्यान्वद्वाग०	2794	प्रतिदिनमिह	3454
पुत्रमम्बुज०	1952	प्रतिशरण०	2184
पुत्रादयधिकं	3155	प्रतीयमानं	157
पुत्रैर्मले	2667	प्रत्यक्ष गुण०	2810

प्रत्यक्षमवि०	2483	माङ्गमेति	2242
प्रत्यग्रनिलका	1651	मात्सी माणिक्य०	2219
प्रत्यग्रदन्त०	2021	माज्ञं विनीतं	3339
प्रत्यग्रयौवना	1955	माणानिपातं	2962
प्रत्यग्रैः पण०	784	माणानां च	1196
प्रत्यग्रोत्र	747	माणानां परिरक्ष०	3033
प्रत्युपकुर्वेत्पूर्व	515	माणान्विहाय	914
प्रत्युपकुर्वन्बहुवि	516	माणेशप्रथमा०	1586
प्रथमं कला०	1972	माणेशे सहसा	1882
प्रथमजनिने	2060	पानः पानरिहा०	1621
प्रथमतरमेव	2862	पानमैत्र०	3836
प्रथममरुण०	2004	पाप्ताः श्रियः	3451
प्रथममुपहृत्या०	2199	पाप्तानपि न	485
प्रदानं सुच्छन्न	281	प्राप्ते कलौ	3063
प्रपायां पीयते	2317	प्राप्ति निदाघ०	1294
प्रबोधकाल०	1933	प्राप्ति वसन्त०	794
प्रबोध्यन्ते च	3273	प्राप्यते गुण०	2612
प्रभातवाना०	2164	प्रायः खल०	402
प्रभूतं धन०	3227	प्रायः परोप०	351
प्रभुत्वे नयने	1340	प्रायः प्रकाश०	350
प्रयच्छति	190	प्रायः सन्त्युप०	289
प्रयच्छन्तौचैः	1858	प्रायः समासन्न०	3189
प्रयागव्यापारं	1846	प्रायः स्वभाव०	442
प्रयानेस्मिं भानौ	1090	प्रायश्चित्तं	2202
प्रलयमग्निल०	2190	प्रायेण सर्व	2472
प्रलीयन्तेत्य०	3434	प्रायेणह कुला०	3468
प्रवर्धमानः	3433	प्रारभ्यते न	544
प्रवाननीयेत्यल०	1499	प्रारम्भतोति०	423
प्रविशामि	2027	प्रालेयलेश०	1839
प्रश्नाः कथा	2364	प्रालेयैः रूप०	2626
प्रसन्नसंपादित०	1515-1967	प्रवरैरङ्गरै०	1849
प्रसन्नाः कान्ति०	147	प्रावृष्मेघस्य	2796
प्रसरद्भिः करैः	545	प्रियं वृषा०	2715
प्रसन्नमणि०	446	प्रियकरप्रहिताम्बु०	1877
प्रसादपरतन्त्र०	1322	प्रियतमस्त्व०	1396
प्रसादयन्त्या	1804	प्रियवियोग०	1081
प्रसादे वर्तस्व	1629	प्रियसखि कः खलु	1746
प्रसादो निष्फलो	2785	प्रियसखि विपद्ण्ड०	3137
प्रसीद गति०	2035	प्रियादर्शनं	1216
प्रसीद प्राणेश	1330	प्रियानेत्रमुख०	1515
प्रसीदेति वृषा०	1602	प्रिया न्याया	280
प्रस्थानं वर्यैः	1151	प्रियामुखं	1195
प्रस्वेदमल०	3342	प्रियाविरहित०	1197
अहरविरतौ	1048	प्रियेण संप्रथ	1879

प्रीति न प्रकटी०	493
प्रीतिगतार्थ०	1700
प्रेक्षणीयः	2713
प्रेङ्गन्मयूख०	602
प्रेयसि प्रणय०	2049
प्रेयासं प्रति	1692
प्ररयति पर०	406
प्रोड्डय मित्र०	1895
प्रोत्कुलचारु०	1867
प्रोद्यन्प्रौढ०	1843
प्रोद्यद्दालाङ्कुर०	2593

फ 9.

फणमणि०	963
फलकुसुम०	796
फलमुद्रशमो	3460
फलाभिन्नायो०	3020
फलाशिनो	3177
फलितघन०	795
फलिनोद्भूरा०	1696
फुल्लेन्दीवर०	2037
फुल्लेषु यः	733

ब 42.

बद्धाः केचिदर्थो०	2580
बद्धा यदर्थेण०	162
बभूव गाढ०	1791
बर्ही रीति	1767
बलिभिर्गुणैः०	3242
बलोपपन्नो	2924
बहवः पद्मवै०	2255
बहवो यत्र०	2724
बहिरपि गमनं	2365
बहु जगद	2172
बहुनात्र किमु०	1434
बहुविकृत०	2007
बहूनामप्यभि०	2743
बहूनामन्यसा०	2742
बहूनि नर०	144
बहूनाकाम०	1191
बाल इव यो	2891
बाला कन्दानि	2401
बाला च सा	1286
बाला तन्नी	1401

बाले नाथ कृशासि	1101
बाले नाथ विमुञ्च	1614
बालेन्दुवक्त्रा०	1673
बाले मालेय०	1716
बाल्यमद्य	3304
बाष्पाविलेन	1290
बिभेति पिशुना०	378
बिभ्राणाद्रं०	2373
बिभ्रन्तं भूत०	2013
बुद्धिमन्तो	3090
बुद्धिमाननु०	2843
बुद्धिर्या सत्त्व०	512
बुद्धौ कलुष०	3096
बुभजनकथा	2207
बुभ्यामहे	982
बोधितुं हृदये	1959
बोद्धारो मत्सर०	139
ब्रह्मभे च	2988
ब्रह्माण्डमण्डली०	495
ब्रह्मा दक्षः	83
ब्रह्मा येन	3102
ब्रह्माणेषु च	2787

भ 80.

भक्तं प्रनोल०	2358
भक्तिप्रदुविलोकन०	43
भक्ते द्वेषा	3226
भग्ना वयं	3179
भग्नाशस्य	3143
भङ्गु शक्तो	2875
भण्डस्नाण्डव०	463
भट्टात्र ग्रामके	1788
भट्टे वाणि	3194
भयमुब्ध	1519
भर्तृपिण्डा० ..	2254
भवजलधि०	3498
भवनस्तन्यता०	2459
भवति भिषगुपायैः	3148
भवति सुभगत्व०	311
भवन् विदितं	1617
भवन्तापि भव०	2441
भव निःस्नेह०	118
भवबीजाङ्कुर०	26
भानुमानपर०	1929

भाले विलक०	1488
भावशुद्धि०...	2966
भास्वद्रवप्रदीपे	2589
भास्वद्रिग्बाधरा	1461
भिक्षा कन्था	2402
भिक्षानुग्रह	893
भिन्दन्नरात्रि०	47
भिन्दानः सुन्दरीणां	2223
भीरुः पलाय०	2654
भुक्तं स्वादुफलं	831
भुजतरुवन०	187
भुजपसर्पव्यापि	2525
भुजे विशाले	2274
भुङ्गन्ते स्वगृह०	536
भुवनदृष्टि०	1752
भूपालाः शशि०	2515
भूपाला गुण०	3144
भूमिस्थमनु	680
भूमौ पतन्त्रपि	901
भूर्यास्यस्य	1005
भृङ्गाङ्गनाज०	696
भृशं शुशुभिरे	1730
भेकेन कणता	1019
भेकैः कोटर	843
भोः पान्थाः स्व०	1689
भोक्तुं भुङ्क्ते	1826
भोगस्तेवैव	2442
भोगा न भुक्ता	3396
भोगीन्द्रः प्रमदो०	2638
भोगेच्छाविररि०	3424
भोगोपभुक्तिः	2406
भो भोः करीन्द्र	627
भो राजहंस	704
भ्रमति वकुले	742
भ्रमन्व नान्ते	755
भ्रमर भ्रमता	727
भ्रश्यद्व नान्ध०	1799
भ्रश्यन्ति यानि	1178
भ्रष्टैर्मेष०	1722
भ्राजिष्णवो	780
भ्रातः कष्टमहो	3328
भ्रातः कोकिल	722
भ्रातः पङ्कज	935
भ्रातः पान्थ गृहं	1409

भ्रातः पान्थ पथि	1145
भ्रातः पान्थ प्रसीद	1787
भ्रातः पान्थ व्रजसि	1144
भ्रातः सुवर्ण०	972
भ्रातर्भीम०	829
भ्रातृणां सतनं	2897
भ्रातृणां विवस्वा०	1654
भ्रातृद्व द्व०	824
भ्रातृद्वमहागिरि०	61
भूचातुर्य	2227
भूचापे निहितः	1357
भूभङ्गो रचित०	1579
भूभेदे रचिते	1580
भूभेदोगुणित०	1578
भूभेदो न कृतः	1587
भूशाङ्गकृष्ट०	1039

म 168.

मञ्जरीं न	1683
मठरक्षतप०	2767
मणिः शार्णो०	3457
मणिप्रमेयु	1812
मत्कार्यसिद्धये	1444
मत्तभकुम्भदलना०	603
मत्तभकुम्भनिर्भेदकठेर०	583
मत्तभकुम्भनिर्भेदरुधिरा०	587
मत्तभकुम्भपरिणाहिनि	1292
मत्वा सारं गुणानां	494
मत्स्योपि	716-3120
मदं न लिप्सेत	731
मदनपरिपाण्डु०	2345
मदनमवलोक्य	726
मदमयमद०	31
मदेन रागेण	1942
मदैहे मशकोव	3197
मद्विरिणः	1830
मधुकरगण०	740
मधुकर बहुश०	732
मधु च विकसितो०	2233
मधु तिष्ठति	3380
मधुप्रसङ्ग०	1653
मधुराद्विरेफ०	2019
मध्यदेशात्पुनः	1215
मध्याह्नके कथित०	1706

मध्येनैकेन	1201	मास्पाकोत्कट०	2376
मध्ये विन्ध्य०	643	मा गच्छ प्रमदा०	1053
मनः प्रकृत्यैव	1206	मा गमन्मद०	2009
मनः शुक	1257	मा जीवन्त्यः	2262
मनश्चकार	1321	माणिक्योयं	910
मनसापि	3110	मातर्जीवि	69
मनास्वहृदयं	290	मातर्भर्मपरे	2416
मनुष्यजातौ	3214	मातर्नो सन्नि	1165
मनोभृङ्ग	1258	मातस्तरुणक०	101
मनोन्मथश्या०	3241	मा नान प्रभवा०	2748
मनोन्मथशैत०	904	मा नान संपदा०	2749
मनोन्मथैक०	3393	मा नान साहसं	2747
मन्यसाधर०	35	मातापितृमया	3366
मन्मथशर०	1391	मातापितृसह०	3288
मन्मथान्निपरि०	1079	मानेव रक्षति	3445
मन्युनेव कृशा	1807	मात्रा स्वस्त्रा	2730
मन्येस्तं समये	2000	मात्सर्यमुत्सार्य०	2299
मम कामशरा०	1224	मात्सर्येण	579
मयाङ्गमानीय	2140	माशन्मानङ्ग०	616
मया बदर०	787	माभूर्य मृग०	1210
मया बद्धा वेणी	1142	माननिधान०	1616
मयि स्थितिः	2521	मानव्याधि०	1160
मयूखनखर०	1981	मानुष्यं वर०	2919
मैथैवजन्म०	1806	मानुष्ये सति	3042
मरकतस्य वरं	899	माने मौनमयं	2036
मरौ नास्त्येव	938	माने स्नानमुपा०	3325
मर्नेव्यपक्ष०	1246	मा भूजन्म महा०	3199
मर्मणि स्तुति	1417	मा भुञ्जाम०	750
मर्यादनिर्णयमो	2579	मा भैष्ट नैने	2258
मर्यादापरि०	883	मामालोक्य	1636
मल्लैलाक०	3403	मायामयः	337
मल्लयानिल०	1667	मा याहीत्यप०	1049
मलिनहुन०	1760	मारयन्त्या जनं	1456
मलीमसत्वा०	1750	मार्गे पङ्क्तिनि	1948
मल्लैः शैलेन्द्र०	46	मार्जारशुद्धि०	2407
मस्तकस्थयिनं	3267	मालती शिरसि	2228
महच्चफल०	3092	माल्यं शाल्यं	1414
महता यदेव	398	मिच्छं वा बन्धुं वा	2893
महनि कुलेपि०	3374	मिच्छदुःखः	2990
महद्भिरोपै०	1903	मिच्छपक्षमना०	2818
महानरुचा	788	मिच्छमुद्भिन्नवना०	1896
महानन्ममि	2681	मिच्छस्वजन०	2688
महिम्नामन्तरं	2257	मित्रमण्डल०	2438
मा प्राप्य देव०	1226	मित्रे कापि गते	3433

मुक्ताफलं शशि०.....	1504	मुद्राः परिभवा	2692
मुक्ताभाति.....	710	मुद्राद्यैः	1789
मुक्तिर्हि नाम	94	मुद्राङ्गम्बर०	2540
मुक्तो मानवपरि०	1635	मुद्रैर्व्योम	1777
मुखं ने पाद०	1594	मुखरुकेसर०	54
मुखं पाण्डु०	1096	मुनाकादिभि०	871
मुखपङ्कज०	1597	मुने निपण्णा	1392
मुखपद्म	1492	मुख्यं सर्वापदां	3157
मुखमपि	996	मूर्धः किं मदनस्य	1691
मुखमात्रेण	138	मौलौ सन्मणयो	1004
मुखेन चन्द्र०	1236		
मुखेनेन्दुं	2562	य 237.	
मुखेनैकेन	375	यं प्रशंसन्ति	2750
मुग्धाङ्गना	1875	यं यमर्थप्रयो०	2825
मुग्धे नवास्मि	2127	यं यमिच्छेद्यथा	3085
मुग्धे भानुष्कता	2025	यः कंदर्प०	1306
मुग्धे न पायैसि	2026	यः कन्दकैरिव	93
मुग्धे प्रेयस	1062	यः काकिणी०	2911
मुग्धे भ्रमसि	114	यः कुरुते	2900
मुग्धे मुग्धतयैव	1161	यः केसरी	599
मुग्धे मुञ्च	84	यः पानार्थ०	3132
मुञ्चन गुणा०	3122	यः पृष्ठं युधि	2508
मुनिरस्मि	2915	यः प्रदोषः	1238
मुहुरङ्गुलि०	1273	यः प्रशंसति	525
मुहुर्गतिशदा	2059	यः श्रोता ध्रुव०	2937
मुहुरूपहसिता०	1862	यः सत्यदस्थ०	191
मुकीभूय	721	यः समुत्पतिनं	2648
मुदाः संयोग०	1249	यः स्नानः शीत०	211
मुवेः कृतेपि	2392	यः स्यात्केवल०	192
मुर्छाछादिन०	2152	य एव राजन्मुद्रु०	2920
मुर्छानुबन्ध०	1395	यच्छक्तावप्युपे०	2677
मूर्तिमन्तामिव	2016	यच्छक्यं ग्रसितुं	2740
मृपकी गृह०	2706	यच्छञ्जलमपि	518
मृगमदकर्पूरा०	415	यच्छुनं न	3007
मृगमीन०	422	यद्भ्रान्तोसि चतु०	813
मृगो मृगयु०	3369	यज्ञाध्ययन०	2997
मृने शरीर०	2954	यज्ञोपवीतं	2390
मृत्तिकानां	3002	यतो यतः क्षिप०	1213
मृत्पाषाण०	3039	यतो यतो निव०	3372
मृत्यो मुञ्च	3324	यत्कर्मबीज०	3103
मृत्पोरास्य०	1021	यत्कस्यामपि	2558
मृत्पोर्विभोपि	3295	यत्कार्यं पुरुषे०	2721
मृदुनापि	2693	यत्किञ्चना०	800
मृदुसुभग०	966	यत्तद्भजै०	1681

यनात्संगम०	2066-2248
यनादपि	964
यनोत्थापन०	2374
यत्पयोधर०	1535
यत्पराधीनयोः	1112
यत्पार्थोज०	2211
यत्पीत्वा गुरवेपि	2939
यत्पूष्पपल्लव०	997
यत्पूर्वं पवना	1501
यत्र यत्राभि०	3506
यत्रोपिनोपि०	838
यत्त्वज्जेत्र०	1366
यत्सुखे सेव०	2812
यत्स्मृतैव	348
यथा कपुरुष०	3004
यथा काष्ठं च	3287
यथा गजपतिः	354
यथा छायातपौ	3080
यथा तथापि	19
यथा धेनुसह०	3081
यथा परीप०	377
यथा पल्लव०	785
यथा शरीरं	526
यथा शशी	2222
यथा हि कश्चि०	3379
यथा हि मल्लिन०	3049
यथा हि भृङ्गं	2344
यथा ह्यामिग०	3356
यदकार्यमकार्य०	2903
यदक्षिभू०	2297
यदभरणं	1521
यदन्नस्तन्न	2772
यदपसरति	2935
यदपि निरायुधा	2505
यदभावि न	2662
यदयं शशि०	859
यदजितं प्राण०	3099
यदधुनार्थ०	2791
यदस्ति तद०	2470
यदा किंचिद्बोहं	3456
यदा प्रकृत्यैव	1270-2232
यदा विगृह्णाति	436
यदि जन्मजरा	3314
यदि नाम कुले	3158

यदि नाम दैव०	691
यदि नामास्य—अयन्ने०	1231
यदि नामास्य—दण्डमादाय	3334
यदि नास्मि महा०	3505
यदि परगुणा	453
यदि प्रिया०	1255
यदि वयमप०	1599
यदि विनिहिता	1625
यदि सत्सङ्ग०	461-2506
यदि सा चारु	1241
यदि स्मरामि	1251
यदिह भवतो	874
यदीच्छसि वशी०	2652
यदेनचन्द्रा०	1978
यदेव कर्म०	3098
यदेव ते लघव०	3381
यदेव भर्ता	2782
यद्वनं तदति०	3274
यद्वयं गुरु०	1626
यद्वीर्ये जगति०	1544
यदीशो	2541
यद्दानि यदर्थानि	3283
यद्दासि विशि०	475
यद्दूरमुक्त०	2095
यद्वीमनानि०	2330
यद्वूलिभूमर०	3026
यद्वावि तद्वनि	3154
यद्वभूतो	814
यद्यदिष्ट०	382
यद्यद्विष्ट०	2809
यद्यपि चन्दन०	793
यद्यपि स्वच्छ०	855
यद्यप्युन्नत०	3075
यद्यसौ मृग०	1493
यदात्रौ रहसि	2212
यद्वच्चनाहित०	271
यद्विन्ताक्षाः	3461
यद्विन्ध्यः शिखरी	642
यन्न माति	1533
यन्न शक्यं	2745
यन्मनोरथ०	3115
यन्मुक्तामणयो	909
यभस्व निर्य	2366
यमः शरीर०	2309

यमोपि वञ्चिनो	2325	यान्त्येके पर०	2582
यद्वावप्यमयत्व०	2584	यान्दिदम्बैव	1007
यशःकुसुम०	2506	यान्धेनानि	3464
यशसस्तव	2463	याप्यो वैद्यस्य	2341
यशस्करो	2925	या प्रकृत्यैव	3224
यशोदया	2486	या विम्बोष्ठ०	1051
यस्मिञ्जने मद०	2931	यामः स्वस्ति	911
यस्मिन्कर्मणि	2872	यामालिग्य०	714
यस्मिन्वाप०	1187	यामीति प्रिय०	1042
यस्मै देवाः	3095	यामीत्यध्यव०	1050
यस्य कार्य०	2736	यावदस्थिषु	591
यस्य केशेषु	1229	यावद्वाञ्छित०	1264
यस्य चाप्रिय०	2759	यावन्नो सखि	1163
यस्य जना न	2901	यावन्मद्यमद०	1949
यस्य धर्म०	2956	या विपत्ति०	469
यस्याः संगम०	748	या सा जगत्परि०	3257
यस्यानेकमदान्ध०	613	या साभूनिव	165
यास्यान्ते श्वापि	3276	या साभून्प्रखला०	3074
यस्या बीजमहं०	3518	यासि त्वं विरहा०	1347
यस्याम्बुक्राणिका०	856	यास्यति सञ्जन०	149
यस्यार्थोस्तस्य	2816	यास्यामीति गिरः	1064
यस्यायिनो न	2864	यास्यामीति वचो	1350
यस्यासीन्नव	671	यास्यामीति समुद्यनस्य	1153
यस्यास्ति सर्वत्र	2902	युक्तं यया किल	440
यस्योद्यदाण०	51	युक्तमाह	1126
यां स्मृत्वा सहसैव	713	युधिष्ठिरोसि	2444
या इमाः प्रेक्षसे	3337	युष्मत्कीर्ति०	2630
या कामुक०	1166	युष्मद्गन्ध०	2519
याचन्ते पितरः	2313	युष्मद्दन्ति०	2509
याचमानजन०	3040	युष्मद्दीतारि०	2604
याज्यापदे	274	युष्माकमम्बर०	73
याने यौवन०	3394	युष्मादृशः	781
याताः कणादतां	2446	ये गात्रे ययुः	1663
याताः किं न	1342	ये गृह्णन्ति हठा०	908
याता प्रातरयं	2149	ये जान्या लघवः	1011
यातास्ते रस०	178	ये तावत्स्वगुणोप०	164
यातु नाशं	857	ये तावन्मलयोप०	2942
याने गोत्र०	2108	येन ध्वस्तमनो०	44
याने शयं	2496	येन पाषाण०	895-2261
यानोस्मि पद्म०	1908	येन व्यभीयत	2497
यात्रामङ्गल०	1150	येन सहासिन०	2885
यादृङ्मनोभि०	3496	येन स्वेन करेण	3484
यादृशं जनमनः	3497	येनाक्षरसमा०	1230
यान्नि यच्छरणं	1642	येनामोदिनि	749

ये निर्देहन्ति	1400
येनेयं ग्लपिता०	1474
येनैकाङ्गुलि०	3471
येनोड्डिन्नं सह०	700
येनोन्मथ्य	565
येषि नास्तीनि	3272
येष्यासन्निभ०	188
ये बालभावे	3436
येथाः केशेन	2670
ये श्रमं हर्तुं०	343
येषां नाग्र०	3013
येषां प्राणिवधः	367
ये संनोपसुप्त०	1027
यैः कारुण्यपरि०	3200
यैवानूलो	321
योग्यतयैव	239
योनि यस्य च	2984
यो न दीर्घा०	2224
योनौ कर्मणि	2823
यो मानुष्ये	3036
यो यं जनाप०	3133
यो यः पश्यति	1222
यो यमर्थ	2685
योरिणा सह	2756
योर्यः स्यात्पुरु०	3463
योर्यधर्मा०	2840
यो वैरिष्वनलो	2610
योसावानन	1155
यौवनं जरया	3143

र 75.

रक्तच्छदन्वं	1817
रक्तत्वं कमला०	251
रक्तस्त्वं नव०	1364
रक्ताक्षयन्नखर०	619
रक्ताशोक	1363
रक्ता हरन्ति	3338
रजनिवमथु०	2193
रजनीवशा०	1975
रजन्यामन्यस्या	1437
रड्ढ्वा दिशः	648
रटन् जलधरः	1790
रटसि कटु	701
रण्डाः पाखण्डिभि०	2296

रत्नक्रीडा	1305
रत्नकृति	2102
रत्नाकराङ्गनि०	916
रत्नाकरोपि	2499
रत्नान्यधो	2927
रत्नान्यभूनि	866
रत्नोड्डवलाः	888
रत्नोत्कटोत्तमा०	2121
रथस्यैकं चक्रं	2277
रथारजो०	1115
रम्यं हर्म्य	3466
रम्यं हर्म्यतलं	3326
रम्यतामुप०	1893
रविप्रभाभिन्न०	1704
रविमणिरपि	2273
रविस्त्रिचक्रा	2194
रवेरेवोदयः	548
रवेर्मयूखे०	1703
रसति तरुणी	1761
रसवदमृतं	1511
रसायनमयी	206
राकेन्द्रोरुदयः	2628
रागाञ्जक्षत्र०	2475
राजंस्त्वमेव	2435
राजच्छ्रीः सम०	2577
राजनः सलिला०	3357
राजन्यस्यापि	2461
राजन्यशो	2539
राजवल्लभ०	3230
राजा राजाक्षिता०	97
राजामव्याहताज्ञा	3477
रात्रावद्य ममानया	2213
रात्रिराज	1125
रात्रिर्गमिष्यति	754
रात्रौ गुण०	571
रात्रौ जानु०	3187
रात्रौ वारि०	1774
रात्रौ मोहन०	98
रामानितान्न०	1065
रामालिरोमा०	1934
राहुरबाहु०	3117
रिकाः कर्मणि	2870
रिका विपाण्डु०	1800
रिपुनवाप्यापि	2522

रुचिधाम्नि	1924
रुजासु नाथः	3404
----- रुणयानु	2334
रुद्रोद्रि जलधि	543
रुक्षं क्षारं	878
रूपं यन्मदने	2624
रुक्षं रौनि	438
रूपं हारि मनो	715
रूपानि शयं	1209
रे दन्दशुक	974
रे मेघाः स्व०	850
रे रे ध्वाङ्ग	772
रे रे भुङ्ग	752
रे रे यन्वक	2388
रोगी निरप्रवासी	3184
रोगोण्डजो	383
रोदितुं नैव	1105
रोमाच्चं वहमि	1439

ल ५५.

लक्ष्मीं विशेषय	926
लक्ष्मीः स्याद्यदि	1468
लक्ष्मीकपाल०	29
लक्ष्मीकीडा०	2005
लक्ष्मीपङ्क०	3419
लक्ष्मीपरि०	2873
लक्ष्मीर्दान०	3034
लक्ष्मीसंपर्क०	920
लग्नुर्देह्य०	3218
लग्नं रागा०	2595
लग्ना नांशुक०	1057
लघीयः प्राड्य०	2936
लगुनि नृण०	1840
लग्नुपादो	2329
लज्जो विहाय	1045
लज्जाभरावनन०	2235
लज्जामहे वय०	867
लज्जावनः कुलीन०	3171
लनान्नान्नादने	630
लब्धं निरा०	805
लब्धं सरोभिः	1884
लब्धाडम्बर०	612
लब्धोच्छ्रयो	414
लब्धोदयो	395

लब्धा जन्म	3105
लभेन सिकतासु	447
लम्बमाने	3232
लम्बालकं	1288
ललाटनट०	1489
ललितललिते०	1299
लवणाभुनिधे०	1809
लाक्षालक्ष्म	2215
लाङ्गूलचालन०	641
लाभप्रणयिनो	230
लात्तेयुद्विजने	3335
लावण्यकान्तिपरिपूरित०	2031
लावण्यकान्तिविसराम्न०	1989
लावण्यद्रविण०	1472
लावण्यपण्य०	3397
लावण्यौकसि	2536
लिखति न	1072
लिखितकमले	741
लिम्पनीव	1890
लीने श्रोत्रेक०	57
लीलामनियेत्र	1569
लीलादलित०	586
लुब्धः स्तब्धो	373
लेखनीकृत०	2327
लोक एष	3041
लोकत्रयस्थिति०	91
लोकानन्दा०	559
लोकोत्तरं चरित०	2231-3449
लोलभ्रूलतया	2067
लोलाक्ष्या गुरु०	1055
लोलिलोचन०	1060

व 187.

वक्त्रं जेष्यामि	1525
वक्त्राभ्योजं	2592
वक्त्रेन्दुना	1572
वक्त्रे या मृग०	1092
वक्रमशय्या	958
वक्रवर्चन०	109
वक्त्रेण शिरसि	1669
वदननिहिने	2100
वदनशशिनः	2098
वद विभुन्द०	1129
वनानि नौयानि	1811

वनानि दहतो	2682	वानाहार०	1016
वनिवाचन०	1726	वानैरभ्युदिना०	1732
वने प्रिय०	1618	वानोद्धतमुखी	1950
वन्द्यः स ईसा	319	वान्नि कटार०	1793
वन्द्याज्जिन्दति	459	वान्नि रात्रौ	1794
वपुस्तुपमे	1563	वान्नुषैर्महतः	1783
वयमिह परि०	3475	वान्स्यापि यन्मुख०	2391
वरं वरिष्ठः	3440	वापीतरङ्गा०	1652
वरं भ्रमद्वास्ते	1623	वायुरिव	405
वरं विन्ध्याट्ट्या०	3055	वारणस्या०	3420
वरं हि नरके	3163	वासवस्तरया	1935
वरमभ्यन्त०	385	वाङ्मयीश्वर०	688
वरममी नरवो	488	वादि वान०	1190
वरमश्रीक०	919	विकचकच०	1484
वरमसौ दिवसो	1114	विकचकमल०	2179
वरमहिमुखे	456	विकचकुमुदः	665
वरमियमङ्कुश०	632	विकल्परविना०	1329
वरमिह रावे०	998	विकसाभि रत्ना०	3186
वरमुन्नत०	955	विक्रामिपद्मा०	1073
वरुणगहिणी०	2192	विगतनिमिर०	2181
वर्जनीयो मनि०	370	विचरेदेक०	2429
वर्जस्थं गुरु०	457	विचारस्तथ्यो	575
वर्त्तने येन न विना	3250	विजये कुशल०	123
वर्त्तने येन पाताङ्गः	551	विजिनमपि	1798
वर्धने स्वर्धये०	346	विजिनात्मना०	3062
वर्धन परं न	1618	विजृम्भमाणे	3407
वर्मीकप्रभवेण	186	विजृम्भिताशम०	3443
वल्गुभागमना०	2042	विजृम्भिता	2273
वल्गुभेन परि०	2091	विडम्बनैव	476
वदयाः सुता	2906	विनवपु०	2185
वश्येन्द्रियं	2649	विनीर्णशिक्षा	171
वसन्तोविशय०	689	विने न्यागः	264
वसन्तप्रारम्भे	1688	विनेन वेत्ति	2369
वसुरात्रिनेन	125	विदेशेणु	3053
वस्तान्ने कर०	1058	विद्ययिव	506
वहन्प्रज्वालनो	2792	विद्याविक्रम०	3432
वहेदामर्त्तं	2754	विदग्धे रण०	2602
वद्धि शीतयितुं	2287	विद्वत्ता चैव	3253
वद्धिः समुद्रवति	2932	विद्वन्तं च	3426
वाङ्मनःकाय०	3402	विद्वद्रोटी	2907
वादी महा०	116	विद्वानुपालम्भ०	427
वाचयानि	2344	विद्वानुजगभि०	2884
वाञ्छा सज्जन०	2944	विधाय संस्था	2160
वानाकीर्ण०	1718	विधायपूर्व०	1513

विभुरप्यर्कानि	3181	विष्णुविभर्नि	993
विभूतभृङ्गा०	1672	विष्णुर्वा त्रिपुरा०	24
विध्वस्तपर०	329	विस्मृज दायिने	2033
विनयनि सुदृशो	1864	विस्ते वपुः	600
विना न साहित्य०	173	विशारः कण्ठ०	1426
विनाप्यर्थे०	535	विहारो मृग०	1220
विना साध्येन	2432	वीक्षितेन	1598
विन्ध्याद्रिमागु०	625	वीणा वेश०	3174
विपक्षः श्रीकण्ठो	2280	वृत्तं यत्नन	3048
विपदि धैर्य०	267	वृत्त एव स	968
विपरीतिरत्ता०	2119	वृत्तानुपूर्वे	1567
विपुले गगनं	3104	वृत्ति स्वी बहु	360
विपुलहृदया०	153	वृथा खालिन०	379
विपुलहृदये०	532	वृथा दुग्धो	449
विप्रः सपक्षो	2389	वृद्धिर्यस्य	826
विभूतिरर्घ्यवपि	3251	वेच्यङ्गार०	1918
विमलमग्न्यु	1751	वेदिनालक०	1435
विमानना	2922	वेद्यानां पर०	2368
विमुञ्चन्त्या	1403	वेद्यावेदमसु	3077
वियोगिनी	1075	वेकुण्ठाद्य	887
विरमन घनाः	1762	वेशनाथ	2319
विरमन बुधा	3385	वेशसंविस्तरा०	2839
विरमन विरमन	1070	वैपरीत्य०	2123
विरम विफला०	3138	वैयाकरण०	2333
विरलविरली०	2217	वैरमादौ	2751
विरलाहुलि०	2410	व्यक्तोपकार०	1910
विरहपवन	1296	व्यपौहितुं	1861
विरहविषमो	1633	व्यसनमचलं	2101
विरहे मृग०	1248	व्यसनरेवा०	2883
विरुद्धरपि	2712	व्याख्यातुमेव	155
विरोधानव	2474	व्याप्तव्योमनले	2612
विरोक्ष्य संगमे	1887	व्याप्तुनेनापि	2958
विवृण्वना	1660	व्यामोहयसि	107
विवृद्धनापो०	1076	व्यायभ्यञ्जपि	3142
विश्रुष्टान्विष्य	2003	व्यालाश्च गह्वर	196
विश्वेयो जनिनः	1707	व्यामादीन्कवि०	2385
विश्वस्य स्थितये	604	व्योम्नः श्यामा०	2156
विषं वेदम	3130	व्योम्नि नीलाशुद०	1733
विषण्णं दीन०	2904	व्योम्नीव नीरद०	90
विषभरनो	327	व्रजनि कुमुदे	2195
विषमगता	233	व्रजन्यभोधा	2788
विषमभिमुखं	873	व्रजन्नि ते	2916
विषमवृष्टि०	1755	व्रते विवदं	318
विषस्य विषया०	3368	व्रीडायोगादन०	1335

श 101.			
शंभुमानस०	2639	शिशिररुचिः	2157
शक्तिनिस्त्वंश०	2596	शिशिरशीकर०	1757
शक्त्यो वारयितुं	2943	शीतमन्वा	3169
शङ्काः सन्नि	917	शीतवानानप०	3207
शङ्काभ्युद्योपः	913	शीतानुकर०	1961
शङ्क वर्णयामि	106	शीतानुशीखर०	698
शनपदी सति०	969	शीतिनोद्धृपिन०	3181
शब्दवद्धि०	1530	शीलं रक्षतु	3052
शब्दार्थमात्र०	184	शीलं शीलयतां	3035
शमयति यशः	363	शीलं शैलनटा०	3073
शममुख०	3378	शुकहरित०	1841
शय्याशाद्वल०	540	शुक्लानि दिन०	3293
शरणं किं	467	शुद्धः स एव	273
शरत्कालानप०	1827	शुद्धमाविल०	1901
शरदि रवि०	1814	शुद्धस्वभावा०	1968
शरदि समग्र०	965	शुष्कननुत्पन्न	896
शरद्युपन्न०	1795	शुष्कस्त्रायु०	1025
शरीरं क्षामं	1328	शून्यं वास०	2113
शरीरनिर०	2801	शून्यमाकीर्ण०	208
शरीररोगं	3423	शून्यार्थैर्वचनै०	3234
शल्यमपि	421	शूरं वैभव्य०	3478
शशिदिवाकर०	3125	शूराश्च कृत०	542
शशानि किल	3149	शूरोसि नून०	2040
शशिमुखि	1317	शृङ्गेणाङ्गं	659
शशी दिवस०	3458	शृणु सखि	2338
शस्त्रं पचायते	2935	शैलराजननया०	71
शाखामननि०	809	शैलश्रेणिगुहा०	607
शाट्येन मित्रं	2918	शैलाः सुरा०	2354
शान्तवपुरेव	2355	शोकारानि०	2700
शान्ते मन्मथ०	2134	शोच्यस्ताव०	566
शान्त्यै श्रवणां	2598	शोभां दिक्स्त्री०	1845
शारीरिः कर्म०	2965	शौर्यदर्प०	589
शावान्कुलाय०	979	शौर्यश्रैकेश०	2600
शास्त्रं सुनिश्चित०	2926	श्यामास्वङ्गं	1336
शिक्षयति लोक०	2858	श्रीकण्ठस्य	95
शिखरिणि क	2030	श्रीखण्डद्वय०	2619
शिखरी चित०	962	श्रीजैनोद्भाभ०	2633
शिखिकुलगल०	1763	श्रीपरिचया०	2854
शिरः सुधीनं	2921	श्रीभूतो नर०	2448
शिरसा धार्य०	552	श्रीमद्वरमणेन्द्र	2635
शिरसा विभृता	2691	श्रीमन्नाथ	2542
शिव इति यदि	111	श्रीमन्मानस०	1524
		श्रीसंनिधान०	2528
		शुन्वा बाल०	1772

श्रूयता धर्म०	2950
श्रूयते रशना०	2122
श्रेयांसि बहु०	3427
श्रेयांसि वो दिशन्तु	65
श्रोत्रोत्सवं	720
श्राव्यव वक्रिम०	177
श्रिष्टः कण्ठे	2143
श्लोकः कस्य	2563
श्लोकोयं स्वामि०	25
श्वः कार्यमद्य	3281
श्वः श्वः प्राण	3300
श्वश्रुर्नृदति	2396
श्वस्वया सुख०	3365
श्वसाः किं स्वरिना०	1440
श्वो गन्तव्य०	1371

ष 1.

षट्पणो भित्तने	2718
----------------------	------

स 339.

संकेतकाल०	2043
संकेतधाम्नि	1944
संकोचमेहि	928
संकोचिन०	1850
संक्रान्तमानन०	2020
संक्षोभं पयसि	1881
संचिनं क्रतुषु	487
संतापी मलया०	1359
संतापो न खलु	3128
संतृप्यत्युत्तमः	304
संतोषः किम०	811
संतोषामृत०	3348
संतोषैश्वर्य०	3346
संतप्यैनां	1089
संदष्टवस्त्रे०	1873
संदष्टेधर०	1303
संदिष्टस्वजना०	1189
संभ्रावग्रह०	2466
संध्या यत्प्रणि०	102
संध्याप्रणाम०	117
संनिवेशविशे०	2836
संपत्तौ कोमलं	295
संपन्मु महतां	200
संपदो जल—किं धनैः	3316

संपदो जल—गच्छ दूति	1180
संपूर्णानि दिनानि	1147
संप्रति किमत्र	113
संप्राप्तुकामो०	1970
संप्राप्तुवन्ति	2289
संप्राप्यकोकिल०	767
संभारो भवता	1685
संभोजनं	2697
संमोहयन्ति	3354
संरक्षितुं कृपि०	984
संविधातुमभि०	1965
संसारे सुखिता०	3329
संसारेस्मिन्नसारे	2245
संसारेकनिमि०	18
संस्थुइय तं	1445
स एवाहं पार्थः	3146
स कथं न स्पृह०	1560
सकृदापि दृष्ट्वा	240
सकृदुष्टस्तु	2757
सकृदापाणां	2477
सकृच्छोपयति	3201
सखि विवृणुते	1171
सखि स सुभगो	1118
सखे खेदं मा गाः	3191
सखे सत्यं सत्यं	1331
सखे समं	1221
सख्यः किं पश्यै०	1162
सख्यस्तानि वचांसि	2145
स ख्यानांस्त	2625
सगर्वगर्ज०	592
स ग्राम्यः स	1641
सङ्ग्रामाङ्गण०	2513
सङ्ग्रामे प्रहरण०	3129
सङ्जना एव	287
सत्काव्यभूषणा	3431
सत्काव्यार्थानिरु०	3465
सत्कुलजे पाण्डित्यं	3123
सत्कृतं स्वजने०	2703
सत्त्वैर्प्रतिपादितः	3028
सनतं यश्च	2814
सनतमानप०	1876
सना मनमनि०	2797
सति प्रदीपे	1235
सत्त्वान्नः स्फुरिता०	783

सत्यक्षा कज्जवः	229	समानानि व्यती०	3289
सत्यादयान्विपुल०	942	समाश्रित्योस्सङ्गे	875
सत्यं गुणा गुण०	270	समाश्रित्यस्युच्च०	3388
सत्यं जना	2231	समाहने यस्य	1906
सत्यं तथा न	2141	समुद्रिरसि	718
सत्यं मनोरमा	3266	स मे समासमो	1253
सत्यं वाचि	3032	सरसि बहुश०	709
सत्यधर्मव्युत्पा०	366	सरस्वतीमातु०	170
सत्यपि भेदाप०	3520	सरस्वतीस्थिता	2453
सत्यमाचक्ष्व	2039	सरोरुहाक्षीणि०	1899
सत्यं शङ्काचकित०	3237	सर्वः किलाय०	92
सत्सङ्गात्स्या०	2896	सर्वः पदस्थस्य	2689
सत्साधुवादे	336	सर्वत्र गुणता०	302
सदस्त्वेन	20	सर्वत्र सेवद०	3347
सदा खण्डन०	332	सर्वथा धर्म०	2813
सदा वक्रः	2308	सर्वथा स्वहित०	2905
सद्विरेव	2711	सर्वथा सर्वदा०	2452
सद्यः पक्षपृत्नं	2243	सर्वस्य द्वे	2362
सद्वैराजः	897	सर्वस्यैव हि	1509
सद्वैराजस्य	308	सर्वोन्मना	1083
सद्वृत्तयः	556	सर्वोपदा	3515
स धर्मो यो	2643	सर्वोशापरिपूरि०	918
स भूजेटिजया०	62	सर्वोशास्त्रि	1708
सन्तुष्टालकक्र०	1276	सर्वोशुचिनिधान०	3280
सन्नि कृपाः	686	सर्वोसो विजग०	879
सन्नि स्वादु०	3236	सर्वोसामेव	3209
सन्नोपि न विरा०	3161	सर्वेष्वयं	1436
सन्नोपि सन्नः	527	सत्रीडा दायिना०	78
सन्मार्गे तावदास्ते	2246	सत्रीडार्ध०	2237
सन्मूलः प्रथितो	812	स श्रियो भाजनं	2451
सपदि कुमुदिनी०	2170	स सुहृदो	2690
स पातु वो यस्य जया०	63	सहकारकुसुम०	1666
स पातु वो यस्य हना०	32	सह वसना०	399
स पुमानर्थ०	2267	सहसा विदधीत	2904
सप्रस्वेदः	3233	सह सिलमिदं	248
सभा वान	2826	सहृदयगिरा	2636
समक्षमपि	1831	सहृदयाः कवि०	159
समजनि न	2062	स हेमालंकारः	1000
समदकरि०	596	साध्यराग०	1892
सममेवाकम्प्यन्ते	1671	सामुख्यं वस्तु०	1013
समयोजित०	1167	साकूतं निज०	197
समर्पिताः कस्य	425	सा ख्यातावित्	2556
समस्तलक्षणा०	17	सागमि प्रिय०	2014
समादिष्टं शिष्टै०	2086	सागसेपि न	323

सा गोत्रम्बलनं	2073	सुधौतं कौशेयं	3389
सा जिह्वा या	3489	सुप्रज्ञमपि	2609
सा दृष्टा येन	1254	सुभाषितैः	269
साधयानि य०	401	सुमन्त्रिणे	2719
साधुरेव	288	सुरनविरतौ	2106
साधुभवेति	408	सुरस्त्रोन्ध्वन्या०	3416
साधुमद्र०	207	सुराणां पानासौ	2631
साधुत्वात्	842	सुरासुरशिरो०	6
साध्वीव भारती	145	सुलभाः पुरुषा	2833
साध्वेव तद्विधा०	786	सुवर्णकार	975
सानन्दं नन्दि०	81	सुविहितमभि०	1522
सान्द्रनीडार०	1720	सुवृत्तस्यैक०	219
सान्द्रानन्द०	3415	सुशान्नशास्त्रार्थ०	3405
सा पार्वती०	2314	सुसंवृत्तजावित०	489
सापपदीनं	245	सुस्कन्धस्य	814
सा बाला वय०	1346	सुहृदयमिति	3066
सा भार्यो या	2775	सुहृदामुपकार०	2893
साभिमानमसं०	310	सुहृद्भि हि भनं	3170
सामोपायनय०	2285	सुहृदोप्यरय०	2653
सानैव यत्र	2874	सुहृदभयोपि	2779
सा यावन्ति	2070	सूर्योदन्यत्र	777
सा यौवन	1212	सूजनि ताव०	3126
सारङ्गो न	658	सेना मयैव	2276
सारासार०	2820	सेन्द्रचापैः	1728
साशङ्कस्य	2567	सेवकादपरो	3220
साशङ्कनेव	1829	सेवध्वं विबुधा०	3322
साश्वये युधि	362	सेवादिन्यान्त्र	3476
सा सुन्दर नव	1387	सेवा श्रवणि०	3222
सिंहः करोति	595	सेका दिक्पुन०	1374
सिंहः शिशु०	593	सेत्कः पारभ्रमसि	737
सिंहो व्याकरणस्य	458	सेत्कण्टाकुलया	2078
सिंहोस्तु शत्रु०	601	सेत्साहा नव०	1778
सिकायां वीर०	2588	सेपालम्भकृत०	1184
सितचन्दन०	1668	सीयुर्वी रसना०	751
सितद्विजाली०	1803	सोद्धासा अपि	2617
सिताम्बरयुगा	2361	सौभस्कन्धनलानि	2001
सिद्धान्तपट्ट०	2359	सौभाग्यस्य	2574
सिन्धोर्जेत्रमये	2629	सौहृदेन परि०	2707
सुगल्लवदशाः	265	सर्वालितः स्मृतिवितो	2971
सुगवास्नादलवः	3291	स्ननपरिमण०	2167
सुजनो न याति	241	स्ननयुगमन्युनुङ्ग	1268
सुननु जहिति	1600	स्ननयुगमधुस्त्रातं	2482
सुनीयो राय०	1531	स्नन्धप्रकृति०	2878
सुशुम्न इन्दु०	2492	स्तब्धस्य नश्यति	2930

स्तोकेनोन्नति०	352	स्व एव कस्मूरिक०	1447
स्त्रियः पवित्र०	2774	स्वकर्मफल०	3508
स्त्रियः सेवेन	2777	स्वगुणानिव	410
स्त्रियश्च यः	2781	स्वचित्तपरिचिन्तयेव	531
स्त्रीणां वैरूप्यं	3124	स्वच्छन्दं हरिणं	657
स्त्रीनि नामापि	1449	स्वच्छस्वादुजला	645
स्त्रीत्येव गलितं	1451	स्वजनवसने०	3421
स्त्रीयुंमौ प्रविभज्य	1638	स्वदुर्ज्ञाने०	1500
स्थलकुशेशय	923	स्वधर्मकर्मा०	3017
स्थलीनां दग्धाना०	650	स्वपक्षच्छेदं	450
स्थाणुर्वास्यादजो	2315	स्वप्नान्तरे समुप०	1398
स्थानाभिर्गन्ध	1379	स्वप्नासादन०	42
स्थाने वर्धति	851	स्वप्नेन प्रापितायाः	1312
स्थानेष्वेव	2844	स्वप्नेपि दुर्लभ०	1338
स्थान्या वैदूर्ये०	3045	स्वप्नेपि नाथ	1413
स्थितासनस्था	3382	स्वप्रज्ञया	193
स्थितो मध्ये सूरिः	3462	स्वफलनिचयः	283
स्थित्वा चिरं नभसि	699	स्वभावं न जहा०	296
स्थैर्यं तुङ्गशिरा	1036	स्वभावं नैव	294
स्नातो वा यादे	3492	स्वभावैर्नैव	386
स्नानं नाम मनः०	2948	स्वमुकुलमये०	2204
स्निग्धाः पद्मविनः	820	स्वयंभुवा	2445
स्निग्धे यत्परुषा०	1613	स्वयमज्ञान०	1109
स्नेहं परित्यज्य	1481	स्वस्तिपुनीक्षण०	1130
सृशानि न विसं	708	स्वनाष्टकारो	2352
सृशानि शनकै०	743	स्वल्पापि साधु०	235
सृशानि	2752	स्वल्पाशयः	988
सृहणीयाः कस्य	246	स्ववगुणि	1637
स्रष्टुं न या कण्टक०	1816	स्वस्ति सुखेभ्यः	3395
स्फटिकस्य गुणो	894	स्वस्ति स्वागत०	86
स्फारेण सौरभ०	189	स्वस्त्यस्तु विदुम०	890
स्फुटतु हृदयं	1574	स्वान्मन्येव	217
स्फुटमाचक्षते	1199	स्वान्मीयात्र	1009
स्फुटापायः कायः	3399	स्वाधीनां प्रविहाय	633
स्फुटो वाक्ये	1615	स्वाधीनेति न	1370
स्फुरन्तः पिङ्गला०	1721	स्वामिन्प्रभो	2096
स्फुरसि बाहु०	1573	स्वामी सन्भुवन०	56
स्मररसनदी०	2057	स्वामोदवासन०	738
स्मर्तव्योहं त्वया	1044	स्वाभ्ये पेशलता	266
स्मर्तुं वियोगि०	1086	स्वायत्तमेकान्त०	2382
स्मिन् किञ्चिन्मुग्धं	2236	स्वार्थनिरपेक्ष	419
स्मिनेन हविन	3383	स्वार्थसंप्रति०	3363
स्मृता भवति	1225	स्वार्थानपेक्ष	835
स्मःसिन्धुनीरे०	3422	स्वेच्छाभङ्गर०	166

श्वेदः कस्मात्तव	1412
सेदाम्भः कणिका चित्तन वपुषा ..	1710
श्वेदाम्भः कणिका चित्तनपि वदने ..	2071
श्वेदाम्भसा पुष्प०	1869
श्वेतं कैरव०	1980
श्वेरी भ्राग्यासि	656

ह ५२.

हंसाः पद्म०	828
हंसानां गतयो	1775
हंसो ध्वजः	702
हंसो देव सदैव	3159
हंसो नित्य०	1552
हंसो विश्वे विविध०	3134
हतमित्रवत्या	1719
हरति किमपि	1835
हरति सुचिरं	2061
हर हर कण्ठा०	1310
हरिरेव मत्वा०	3493
हर्षयति न	3459
हसन्ति लसन्ति हर्षा०	460
हसन्ति वसन्ति स्वर्ग०	3232
हसन्तीव वलाका०	1725
हस्तद्वयं भूत०	330
हस्तन्यस्त०	1105
हस्तमाश्लिष्य	1041
हस्ते करोति०	1381
हा कष्टं नष्ट०	882
हा गदो निकट०	127
हारो जलदं०	1087

हारोपि नार्पितः	1192
हिमाप्रभवो	3375
हिमं जून्मसयन्०	3139
हिमभ्रवत्०	1832
हिममापयस्रो०	209
हिमोत्सर्गा	714
हिकारैस्तनिवा०	621
हृताशब्दात्प्रभे	1917
हृन्मासमिवन्दु०	1526
हृत्प्रभिकागो	2768
हृत्पुष्पराग०	1872
हृदयं स्थीयतां	1111
हृदयानि मत्वा	212
हृदये कार्यतेन	1936
हृदि विमलता०	1314
हे गन्धकुञ्जरा०	644
हेतोः कृतोप्यमदशाः	279
हे पन्थ प्रिय०	1842
हे बालचमस्क	801
हेमकारं मुञ्चये	967
हेमो हृदयलङ्घिना	3025
हेमो भारवातानि	130
हे राजानस्यजन	167
हेत्येतानि	1300
हे वृक्ष शोभित	806
हे सारङ्ग वृक्षा०	651
हे हेम मेलित०	697
हे हे मण्डितमार्ग	825
हे हेमन्त	1836
हेपयति प्रिय०	434-2352

N. B.—The order observed in this Ślokanukramanikā is अं, अः अ; ओं, आः, आ and so forth.

सुभाषितावलिस्थानामस्तुटश्लोकानामनुक्रमणिका.

श्लोकाङ्कः	अस्तुटोऽशः	श्लोकाङ्कः	अस्तुटोऽशः
४२	श्लोकान्तर्यमस्तुटम्	९४०	नान्तर्यमस्तुटम्.
७०४	तुल्यानिच्छति.	९४१	नान्तर्यमस्तुटम्.
९९	अस्मिन्क्षेत्रे किं आशीर्वादसूचकं	९५०	नान्तर्यमस्तुटम्.
	किमपि पदं नाभिः.	९६८१	वृत्त एव.
१९१	उत्तरार्धस्य नान्तर्यमस्तुटम्.	९७०	नान्तर्यमस्तुटम्.
४३१	श्लोकान्तर्यमस्तुटम्	१०१२	नान्तर्यमस्तुटम्.
४६३२	खट्वस्तुः	१०१५	उत्तरार्धस्य नान्तर्यमस्तुटम्.
६०४	चतुर्थपाशेऽस्तुटः.	१०४०	नान्तर्यमस्तुटम्.
६०७	श्लोकान्तर्यमस्तुटम्.	११०३०	शिखरस्य भवति त्रिजना.
६१११	जातीमांसं.	१२६७४	स्मरद्वयमनसः.
६२१	उत्तरार्धमस्तुटम्.	१३७६	नान्तर्यमस्तुटम्.
६५८४	शूद्रः प्रियः	१३९५१	महाशिखरं.
६७७	तृतीयपाशेऽस्तुटः.	१४१४३	खरजभरस्योन्मृगात्.
७६०	श्लोकान्तर्यमस्तुटम्.	१४२०	चतुर्थपाशेऽस्तुटः.
७७०४	कौकिल्यस्य उत्तमजविरुचा.	१५२५४	नदपरं.
७७१३	लघुमन्त्रेण.	१५६२३	विभुः स्वयं उत्तमजितोऽभि.
७७५	पूर्वार्धनान्तर्यमस्तुटम्.	१६०५२	करणकच्छेदः.
७७६	श्लोकान्तर्यमस्तुटम्	१६१६	श्लोकान्तर्यमस्तुटम्.
८००	उत्तरार्धनान्तर्यमस्तुटम्.	१६६५४	मिनवल्ली.
८१४०	गोप्यान्तेः.	२०००१	मन्येस्तं.
८१८	श्लोकान्तर्यमस्तुटम्	२०९३	श्लोकान्तर्यमस्तुटम् ।
८१९	उत्तरार्धनान्तर्यमस्तुटम्.	२१६१३	वसनमण्डलं.
८२३१	लघुमन्त्रेण.	२२३९	श्लोकान्तर्यमस्तुटम्.
८२३२	विभ्रमस्तुटः	२२४१२	कृत्रिमच उवन्तु करणाकृतैः.
८३६	श्लोकान्तर्यमस्तुटम् ।	२३१२३	आटिकाकोऽखण्डम्.
८३७	श्लोकान्तर्यमस्तुटम्.	२३३१	श्लोकान्तर्यमस्तुटम्.
८४५१०	स्वप्नान्तिमिहिक्रियः । वल्लभकर्म- रितः.	२३५२	श्लोकान्तर्यमस्तुटम्.
		२३५४	श्लोकान्तर्यमस्तुटम्.
८५१३	यशद्वन्द्वकं	२३५५	श्लोकान्तर्यमस्तुटम्.
८७४	पूर्वार्धनान्तर्यमस्तुटम्.	२३६१३	मुगाजिरमवेलको.
८७७४	कुर्वन्ता.	२३७११	पूर्वैः.
८९६४	पादरत्नायै.	२३८९	श्लोकान्तर्यमस्तुटम्.
९०७	उत्तरार्धमस्तुटम्.	२३९२	उत्तरार्धमस्तुटम्.
९१४	नान्तर्यमस्तुटम्.	२४०३	श्लोकान्तर्यमस्तुटम्.
९१४	नान्तर्यमस्तुटम्.	२४१५४	रणन्वर्धरम्.
९२६	कौशल्याङ्गा.	२४२५३	उत्तीर्ण.

श्लोकाङ्क.	अम्बुटश्लोकाः	श्लोकाङ्क.	अम्बुटश्लोकाः
२२८७	पूर्वाभिमम्बुटम्.	३१२८	चतुर्थयागे ऽम्बुटः.
२२८८	श्लोकान्तर्यामम्बुटम्.	३१७५१	खडाभायं.
२२९१०	दाभापदागी.	३१९११५	मोघयन्.
२२९८	पूर्वाभिमम्बुटम्.	३२५१११	विमृतिर्मय्यति.
२२९९	चतुर्थयागे ऽम्बुटः.	३२७८	पूर्वाभिमम्बुटम्.
२७५६	उत्तराभिमम्बुटम्.	३२६०१८	बहुमतः.
२७५९	उत्तराभिमम्बुटम्.	३२७६१८	सर्वोत्तरा.
३०१०	श्लोकान्तर्यामम्बुटम्.	३२९७१२	परमद्रव्यप्रवृद्धमाहमा । हरिप- श्लो ऽम्बुटम्.
३०२०	पूर्वाभिमम्बुटम्.	३५००	चतुर्थयागे ऽम्बुटः.
३०८६	पूर्वाभिमम्बुटम्.		

NOTES.

The beginning in A is ओ श्रीगणेशाय नमः ओ नमः सरस्वत्यै ओ नमो गुरवे तां भवानी. In B ओ श्रीगणेशाय नमः ओ तां भवानी (sic). In C ओ स्वास्ति-सिद्ध ओ श्रीगणेशाय नमः ओ तां भवानी. Of the first 27 verses, forming the Namaskârapaddhati with what is presumably Vallabhadeva's own mañgalâcharaṇam, D gives only Nos. 27 and 24 in that order. D therefore begins गणेशाय नमः ओ अथ नमस्कारपद्धतिः कस्तूरतिलकं. Throughout the book the omissions in D are numerous.

Verse 1. γ. C अम्भोजे.

3. γ. B स्वानुभूत्यैकमानाय.—So also C, corrected into स्वानुभूत्यैकमानाय. Comits author's name. The verse stands at the head of Bhartṛihari's Nīti and Vairāgya śatakas (Telang's edition), and of the Vāsishṭhasāra.

7. Occurs in the Gajendramokṣastava attributed to Vyāsa.

8 The first verse of the Harṣacharita. The verse which precedes it in the edd. is an interpolation, as is evident from the fact that it is not explained in Śaṅkara's commentary.

11. β. C originally सर्वकार (sic), which has been corrected into सर्वकाम.—γ. C समस्तमनुवाच्याय.

अनन्तनामधेयाय.

"By many names men call us."

12-16. These five verses are all from Jagadḍhara's Stutikusumāñjali. 12 = xi, 1; 13 = xi, 17; 14 = xi, 22; 15 = xi, 12; 16 = xi, 2.

17. कस्मैचिदपि शंभवे.

"Then Paul stood in the midst of Mars' hill, and said, Ye men of Athens, I perceive that in all things ye are too superstitious [very religious]. For as I passed by, and beheld your devotions, I found an altar with this inscription, TO THE UNKNOWN GOD. Whom therefore ye ignorantly worship, him declare I unto you."—Acts xvii. 22, 23.

22. आसन्नाय मुद्राय—

"That they should seek the Lord, if haply they might feel after him, and find him, though he be not far from every one of us."—Acts xvii. 27.

25. This is one of three verses in the Subhāṣitāvalī which are in the nature of Notes to the verses that precede or follow them. The others are Nos. 608 and 2633. See Introduction. कविनामाङ्कम् refers to

the practice obtaining among Sanskrit poets of inserting in the last verse of their work, or of each division of their work, a word chosen as their sign or mark, to guard against spurious addition or wrongful curtailment. We may compare with this precaution the solemn imprecation with which, for a similar purpose, the *Book of Revelation* is made to close.

26. Separate भववीजादुरजलदा रागायाः.

27. β . B वरमौक्तिकं.—B मुक्तावलि. This verse occurs in the *Kṛishṇa-karnāmṛita* of Bilvamaṅgala, otherwise called *Līlāśuka*.

28. β . C corrects वः into या.

29. δ . A B C महाबलाः.—The verse is not in D.

30. Given and translated by Aufrecht (*Indische Studien*, XVII. 171), from our book. The number of the verse with Aufrecht is 27.

31. δ . C शयनपरः.

34. $\alpha \beta$. A गोय - - - - - गलज्जितमानसस्य, the gap, which is marked as such, being filled up with the syllables गीतस्तुतिश्च by another hand in the margin. B गोवर्धनीद्वर (sic) इष्टममग्रगोपनानास्तुति &c. C गोपीजनप्रणय-लज्जितमानसस्य. The verse is not in D.

35. Not in the *Haravijaya*.

36. In the *Bhāgavata Purāṇa*, XII. 13, 2. A has the signature भगवतो व्यासस्य in the margin. At the end of the verse that follows A has, with B & C, एतौ कयोरपि, but in A that signature is a correction from अयं कस्यापि. D has no signature there. MSS. in γ . वेदानिलेत.

37. Cited by Aufrecht in his paper “*Ueber die Paddhati von Śārṅgadharma*” (*Zeitschrift der Deutschen Morgenländischen Gesellschaft* XXVII. pp. 1 to 120), from the *Śārṅgadharapaddhati*, where it is ascribed to Bilvamaṅgala. Aufrecht gives the beginning as *ardhonmīlitalochanasya pibataḥ*.

38. δ . A B क्षीरेवर्धते.—वर्धयते ते शिखा. ‘Your hair will grow if you do as you are told and take your drink.’ The saying is still a common one in India in the same connection.

39. δ . A C प्रक्षिप्तगोवर्धनः. The verse is not in D.

40. $\gamma \delta$. A दृष्टा समस्तं जगन्माता. The verse is not in D. Quoted by Kshemendra in his *Auchityavichāracharchā* (*Auchityālaṅkāra*) under *Chandaka*.

41. δ . MSS. विलङ्घयितं.

42. γ . A B प्रत्यायः.—The verse is not in D.—“Your tears falling on my shoulder have revealed to me that in sleep you have met, and are seeking to win forgiveness of, your real heart’s queen: yet you ask

me to give you some assurance of love. 'This is to invert our parts.' You should surely give, not seek, some assurance of the kind required.

43. All the adjectives are chosen so as to agree both with नेत्रे (dual neuter) and तनुः (singular feminine). In β नीते हितप्राप्तये, as applied to तनुः, must be read नीतेहितप्राप्तये i.e. नीता ईहितप्राप्तये.

44. Given and translated by Aufrecht in his paper, "Zur Kenntniss indischer Dichter" (Z. D. M. G. XXXVI. 361-383 and 509-559). Aufrecht gives the verse under Bhāravi from the Saduktikarṇāmṛita and the Sarasvatikanthābharaṇa : and notes that it is found also in the Kāvya-prakāśa, Alamkāratilaka, and the Sāhityadarpaṇa. In the Sūktimuktāvalī the verse is attributed to Chandaka. Auf. β . यो गङ्गां च दधेऽन्धक-क्षयकरो यो बर्हिषन्त्रप्रियः.— δ . सोऽव्यादिष्टभुजंगहारवलयस्त्वां सर्वदोमाधवः.

The verse as it stands is one in honour of Śiva. By dividing the words differently it is made a verse in honour of Viṣṇu :

येन ध्वस्तमनोऽभवेन बलिजित्कायः पुरा श्रीकृते
यश्चोद्धतभुजंगहारवलयोऽंगं गां च योधारयत् ।
यस्याहुः शशिमच्छिरोहर इति स्तुत्यं च नामामरा-
पायात्स स्वयमन्धकक्षयकरस्त्वां सर्वदोमाधवः ॥

45. Read शायनिद्रा. A has नायनिद्रा (sic). In $\gamma \delta$ MSS. यद्विभासादभ्या. His face is as it were the sky. Such sleep as alone gods can know stands for the clouds, from which are slowly emerging his two eyes, the Sun and Moon. As they burst forth the one makes the half of Lakṣmi's lotus blow, the other makes the other half close its petals.

46. α . C D मञ्जेन्द्रैः शैलकल्पः— $\gamma \delta$. C D कंसेन कृद्धमृत्युः. Compare with this verse No. 49. The reference here is to the appearance of Kṛiṣṇa on the arena in which he was to contend with Kansa's wrestlers.

47. $\gamma \delta$. "The voice of the shell is, one may say, more awful when it thus meets again the ocean from which it sprung." The shell rose from the sea : and the seven seas are in the belly of Hari.

48. From Subhata's Dūtāṅgada.

49. Hari has discharged his flaming weapon. As it rushes through the air the lustre of its form waxes greater and greater, as if to its own inherent brightness were added the reflection of the Sun in Hari's eye that watches its flight.

51. In γ . separate दिवसकृति लसन्मांसलांशुप्रकाशे δ . C स हरतु. The verse is not in D.—मोक्षीकृत्तरं. "Fabled axe." Rāhu sees the weapon flashing in the air and, though the Sun is shining in all its glory, nevertheless mistakes the chakra for the Sun.

52. 8. C मुररिः. The verse is not in D.

55. a. मृद्वीयात् is used intransitively. B writes मृभीयात्.

56. Hari came to Bali in the guise of a beggar dwarf, and asked for as much land as he could step in two paces ; the boon was granted : and Hari, exalting himself, stood with one stride over earth beneath, and with another over heaven above, then claimed the third stride, and threw Bali into chains because it could not be granted. The verse contains Bali's reproaches.

59. a. Correct अन्याद्. The three worlds are reflected in his jewelled breastplate. It is as if the three worlds that lie within him were eagerly beholding their own image there.

60. The words are chosen so as to agree both with the daityas smitten with love for Vishnu in the guise of a woman (Mohinî), and with holy sages, worshipping the god. In the one reference जीवितेशे and श्यामे are vocatives : in the other जीविशे त्वयि is an absolute construction, and श्यामे is an adjective qualifying वपुषि. कस्यान्यत्रामृतेस्मिन्नतिरिक्त्वपुला. "Why with this nectar should any one so much desire aught else?"

61. 3. C हृन्निद्रः.

62. Given and translated by Aufrecht from Sp. Z. D. M. G. XXXVI. 377. Auf. in γ. यत्र, which is the reading also of our Sp. MS. Böhtlingk, Z. D. M. G. XXXVI. 660, would correct यत्रैव on the ground that एकपलित cannot mean "a single gray hair." But to omit or change the एक is to fatally mar the verse. Śiva's hair is left to take care of itself, like that of other ascetics, and gathers into matted locks. एकपलित is one of these. Translate, as Aufrecht does, or, more literally "a single line of gray hairs."

65. Not in the Haraviṇaya.

66. Given and translated by Aufrecht from Sp. under Kṛīḍāchandra. Auf. 3. द्रयं चक्रीकृत्य.

68. a 3. "Embrace and kiss and sweet converse we might forego : but it is hard that we cannot look on each other's face."

69. Pārvatī, who is jealous of Sandhyā, taking her to be a rival, contrives that her son shall interrupt her husband's devotion. a 3. Mother? Well? What is my father hiding in his closed hands? Child, some sweet fruit. Will he give it to me? Go and take it yourself. Thus urged, Guha takes hold of his father's folded hands and draws them asunder. Śiva's wrath at the obstruction to his devotion is

checked when he recognises his child, and he laughs aloud. May that laugh be your protection !

D adds here the following verse :—

भासाभासत्रभावात्मकलमपिदिनं तापितो भूयसा यत्
रात्रौ विस्फोटकोटीर्भजति लसदुच्चञ्जनाकाशकायः ।
गच्छन्ति शक् प्रशान्ति नयकुदयमुनेभ्यर्गमेव्योषधीशे
चित्रं युष्माकमर्कः प्रहरतु परितः प्राग्जनुर्जातमहः ॥

70. This verse also refers to Pârvatî's jealousy of Sandhyâ. "One half of the (joint) lip quivers in prayer, the other in anger : one hand is raised to the head to worship, the other to pluck that first one down ; one eye is closed in meditation, the other as not able to bear the sight. At the time of evening prayer his left, however loth, acts as his right does. May He protect you !" C corrects प्रणातुं in β and तुन्यानिच्छापि in δ to प्रणीतुं and तुन्यावस्थापि wrongly.

71. He has six heads, and his mother has but two breasts. The four heads that are from time to time not engaged otherwise are to deliver the world from sin.

74. δ . The Jina or Tirthankar is insensible to love and war. The words in $a \beta \gamma$ are chosen so as to agree both with योधाः and with वारवधूतनाः. In γ . उत्सृष्टम्बरदृष्टविग्रहभरा as applied to warriors represents them as stripped of their armour by the arrows and other weapons of their foe.

75. γ . कुतस्त्यं. An adjective agreeing with सौकुमार्यम् in the sense "from whence does it come." The St. Petersburg Dictionary gives the word from Wilson's Dictionary, but marks it with a query. In the Appendix the word is quoted from the Uttararâmacharita 82, 11 (106, 3) and, with अपि in the sense of "of unknown origin" from the same, 55, 7.

78. δ . correct शिवायास्तु. Attributed in Hari's Hârâvali to Bhâsa.

79. In the Veqûsaphâra.

80. Attributed in the Sûktimuktâvali and Hârâvali to Gaṇapati Kavi.

81. The first verse of the Mâlatîmâdhava.— a . A C D रवाकृष्ट.— γ . A C D गार्दोर्द्धानलिमालामुखरितकुम्भो घट्टनव्यस्तविश्वः.— δ A C D कृत्कारवत्यः.

82. Given and translated by Aufrecht, Z. D. M. G. XXXVI. 553, from the Saduktikarṇāṃṛita, with no author's name. Auf. a . लक्षम्.—

δ . स वः कामः कामान्.

83. γ . अश्विनौ च. So B C D. A दौ (sic) corrected into द्यौः.

85. The demons took refuge from Viṣṇu the Boar in the cavities of the god's own nails.

86. β . C D कि मावा.— γ . C D हरिरसौ.

87. *Fishnu*. “Chakra.”

Chakra. “Speak, Lord,” &c.

88. δ . °कलनाकाराय. A verse in honour of the god who leapt forward to drink the poison when all the rest hung back.

90. यस्मिन्निदं जगदुदेति.

“In Him we live and move and have our being.”

92. α β . write पुरुषाणुकर्मकालादि° with B C. A पुरुषाणुकर्ममायादि°. D omits.

93. Join पुरंदरपद्म.

94. Compare No. 3513.

95. The epithets are chosen so as to agree both with श्रीकण्ठस्य मूर्तिः in α and नक्षत्रपाली in δ . In the second reference the syllable आर्त्त in δ must be disregarded, ज्येष्ठभद्रपदापुनर्वसुयुता and त्रिषाविंशत्त्राश्विता in β must be taken as single words.

96. γ . मुक्तिरचनाभूः.—A मुक्तिसुखभूः The verse is not in D.

97. The third and fourth syllables in each line are repetitions of the first and second in another sense. In α . राजा is “the moon” and “the yakshas.” In β the second नागा is to be divided into न + अगा- (त्मजा), “whose body, white with ashes, boasts as its ornaments the serpents and the daughter of Himālaya, herself its half.” This if we take अगात्मजार्ध as a nominative in the same construction as नागाः. It may however be an accusative agreeing with वपुः. But it is not usual to represent the serpents and the ashes that are characteristic of Śiva's half of the double form as extending to the half which is Pārvatī. In γ . इति in construing must be taken after, not before, यस्मिन्. In δ . नाः is the Acc. pl. of ना = जटाः. The St. Petersburg Dictionary gives ना from the Śabdakalpadrūma. Böhrling in his Smaller Dictionary marking the word as one for which no reference was available. Bāṇa uses the word in a way which vouches for the correct form, Kādambarī, p. 37, l. 8, मुनोपि प्रवृद्धः, where the virodha is to be removed by understanding मुनः as = शोभनजटः. सनाधनुन्नारुणकिरणनिभा “(locks) like the red rays thrown out by the sun.”

C D add here the following verse :

वाञ्जरीद्वज्रधन्वतोदधिपकः कुन्नेदुज्जानिर्गणे-

झोरादारुदुरम्सरे द्रुतैरप्रवेयकभ्राडरम् ।

उर्द्धादुन्नरकाम्भिभृद्भिर्दिग्भिर्भेडाद्भ्राजिनो य सदा

स स्तादम्बुमदम्बुदालिमलिनप्रीवो मुदे वो मूढ ॥

98. Râdhâ and Chandrâvalî are the names of two loves of Kṛishṇa. He is leaving Chandrâvalî's house to go to that of Râdhâ, and by a natural mistake which is fruitful of evil consequences in Indian poetry he says, "Good-bye, Râdhâ." when he means to say, "Good-bye, Chandrâvalî." The injured fair one retorts by calling him Kansa, the name of the demon he slew.

99. This verse appears out of place here.

Râma's bow is drawn, and the right hand is at his ear with the left hand well in front. To the taunt of the left hand the right hand replies that it has not gone backwards through fear, but in order to ask for instruction. It may be that a second and following verse, in which the necessary turn was given to the thought, has fallen out.

100. Kṛishṇa, in the guise of one of the shepherdesses who are in search of himself, adjures his companions to continue the pursuit two by two, that no one shepherdess may deceive the rest, then takes Râdhâ by the hand, and plunges with her into the thicket.

101. β. C प्रायस्तत्र पिनष्टि पीनकुचयोर्भौरेण.

102. Gaurî pretends to believe that Śiva drank the poison, not to deliver the gods, but to kill himself when he saw that Śrî was to fall to Viṣṇu's lot.

103. δ. C D गच्छारण्ये.

103—132. In the Vakroktipaddhati, which is here a continuation of the Āśīrvachâṁsi, we are presented with short running dialogues in which it is the aim of one of the speakers to constantly misunderstand the other. The first verse of the Muḍrârakshasa is a familiar instance of this device.

In verse 103, as in the most of our examples, the speakers are Śiva and Pârvatî. "Who are you?" "Śâli." "Look for a doctor." "Dear, I am Nilakaṇṭha." "Let me hear you give one scream," and so on. It will be seen that verses 105 to 109 form one passage, as do also verses 110 to 117, verses 118 to 122, and verses 123 to 129.

104. β. C D कृष्णः कुतो वानरः γ.—B तमेव गत्वा निजां.—A C D तन्वीमलेः (तन्वीमलेरित्थं). The vocative gives a better construction: and sandhi between two pâdas of a verse is optional. After a vocative in particular sandhi may be broken even within the pâda.

106. δ. Separate नारीणामुपरि भूयसी.

119. β. का नरकपालमाला "Is it my necklace of men's skulls you mean?" He pretends to take नदीयं ते in the first line as न दीयते.

120. The garland you pretend to believe I am speaking of is a fitting ornament for a wretch like you.

123—129. These verses are by Mayūra Bāṇa's contemporary and father-in-law: and in all probability formed the maṅgalâcharaṇam of a work now lost. Śiva and Pārvatî are playing chess with dice.

124. a. Pārvatî throws "Durodara" and expresses her annoyance. Śiva understands Gaṇapati by Durodara. The throw called Durodara is referred to in the Mṛicchhakatīkâ.

125. β. किं वसुभिर्न "Why do you say I have no attendant gods?"

126. a. चन्द्रग्रहेण विना नास्मि रमे, "Unless you stake the moon I do not play." For अस्मि here compare Mallinâthâ's note on Kirât. 3, 6 (Böhtlingk, who explains the idiom as = I am in the position that I do not play. He quotes also Kathâs, XXV. 187). It is used with the first person as अस्ति is occasionally used with the third. Böhtlingk quotes Vâmana, 5, 2, 82 for a corresponding use of अस्मि with the second person. Śiva apparently understands Chandragrahaṇa as a name of Râhu. Compare Anaṅgadâhara in No 116. Or Nandin is bade summon Râhu that he may take hold of the moon (chandra-grahaṇam).

127. β. He takes हरि राहौ in a as one word.

128. "Why do you put a false construction on what I say: I am not speaking of your ornaments!" "That is a pretty thing for you to say (namely, that you do not know my lap), who have sat there for a thousand of the years of heaven."

130. a. A कवाटं.—γ δ.—C D कर्पाद्वो लक्ष्म्या हीत्यं.

131—2. A yugma. The two verses go together, but seem to leave the passage, as at No. 99, incomplete. In 131 खेदः is taken by the hearer as खे + अदः and न क्रोधः as नक्रो + अधः. In 132 क्रोधः as क्रो + अयः. The meaning of the second line is not clear.

134. Occurs in the introduction to Trivikramabhaṭṭa's Damayan-tikathâ. Aufrecht's Oxford Catalogue, p. 120. Cited also and translated by Aufrecht from the Śp. where it is ascribed to Trivikramabhaṭṭa.

135. जननीराग (a) जन + नीराग (b) जननी + राग. बहुलालाप (a) बहुल + आलाप (b) बहु + लालाप.

137-8. The former verse is in the introduction to the Harsha-charita.

139. In the Vairâgyaśataka, Ed. Tel. No. 2.

142. Upapattayah "arguments"; Upadeśah "instructions" as to what the meaning must be. Both take the bloom off a poem.

142-3. A B C write the name of the poet here Achintadeva (अचि-
तदेवस्य, perhaps a writer's mistake for अचितदेवस्य). B assigns the two
verses to Amṛitadeva.

144. ४. किं चित्तेषु सकर्णकम्. "One in a thousand of these has ears to
hear."

145. ३. C सूक्तिसत्रतचारिणी.—C writes the author's name Prabhākara-
nandana. The epithets are chosen so as to agree both with साध्वी and
भारती.

147. From the introduction to the Damayantīkathā. Cited by Au-
frecht from the Śp. under Trivikramabhaṭṭa.

148. १. C विद्यामनद्वेनेः. The ślesha is in गूढार्थान्तरसूचिभिः.

151. Bṛihatsaṃhitā, CVI. 4.

152. ४. MSS. वेद्यापतयश्च कवयश्च. The reading in the text is from
the Siddhantamañi of Bhāskarāchārya, where this verse is quoted. But
the reading of the MSS. of the Subhāshitāvali also gives a good mean-
ing. Compare No. 176.

153. ३. "The woman whose breasts are shrivelled up generally
blames the bad fit of her dress," for the poor appearance she makes.

154. The sujanah is the intelligent hearer.

156. ३. MSS. न चेतनाभ्यागमो. "The poet's verse is in his throat,
and holding it there as it were his last breath, he sits ill at ease till his
eyes are gladdened by the approach of one who can understand it."
For कण्ठगते compare No. 143.

157. From Ānandavardhana's book on Dhvani. Ānandavardhana
assigned two meanings to words, the vāchya or meaning to be ex-
pressed, and the pratīyamāna or that to be implied. १ ४. वदद्विरङ्गैः.
जनस्य "To the folk that have limbs that tell."

159. ३. न विवृद्धलाः. "Have laws which they obey," i.e. they are
हृदयसारजुषो न मुखसृजः.

161. ३. Viṣṇu struck off Rāhu's head from his shoulders at the
moment that the demon in the disguise of a god had taken into his
mouth the share of the nectar allotted to him. The seventh of the
stanzas prefixed to Bāṇa's Kādambarī is an imitation of this verse.

166-7. Vikramāṅkadevacharitam, XVIII. 106-7.

169-179. Śrīkaṇṭha-charita, Sarga II. The verses are explained by
the commentator as follows :—

१६९.—पाण्डित्यस्य रहस्यं सारभागः तस्य मुद्रा ग्रन्थिमा अजाना यैस्ते काव्यये
व्यमनं वहन्ति ते गारुडशाल्मभवान्मन्त्रान्मृत्वा विप्रभक्षणमारभन्ते । अजानात्काव्यव्यसन-
ममन्वादिप्रभक्षणमिति वाक्यार्थरूपकम् ॥२॥

१७०.—सरस्वती एव कव्यानां माता । तस्याः कवित्वपाण्डित्याभ्यां हेतुभ्यां घनं कृत्वा स्तनं-
धयः कवित्वपाण्डित्ये एव स्तनौ पिवन्तित्यर्थः । यः स्तनौ चिरं नापिबन्स सर्वाङ्गमनात्मलब्धे
सौष्ठवं व्युत्पत्तिगर्भत्वं येन सः प्रौढि पदांशे वाक्यरचना वाक्ये च पदरचनेत्यादिका तस्या
विशेषं कथमभ्युते । य एव कवित्वपाण्डित्ये एव स्तनावपिबन्स एव, प्रौढिपञ्चमित्यर्थः । यश्च
मातुः स्तनौ चिरं न पिबति स कथं प्रागल्भ्ये प्राप्नोति ॥ २७ ॥

१७१.—हृत्पथस्था मानसवासिनी या सरस्वती तस्या वाहहंसैः कृतोपदेशा इव ये क्षी-
रनीरस्य समाह्वानासुपचारत्वाव्यगुणदोषाणां विभजने दक्षा योग्याः दोषान्वितार्थं गुणानावि-
ष्कुर्वन्तीत्यर्थः । ते कवयो जयन्ति । हंसानां दुग्धजलविभागयोग्यत्वात्संभावनीत्यानम् ।
सज्जानीषु कर्तुं सुचिताया व्याख्याया सूचनार्थं स्वजातिधर्मवशादुरुक्षिशिक्षायाः संपूर्णत्वेन
संक्रान्तिवतीत्यर्थं चोभयार्थावचकः कविशब्दो निर्दिष्टः । हृत्पथस्थग्रहणं प्रत्यासत्त्या हृदयस्य
सम्यगुपदेशसंक्रान्त्यर्थम् ॥ १ ॥

१७२.—सतां चक्रं समूहः । सच्छोभनं चक्रं च । व्याजं विना विराजमानस्तैश्च सत्यस्य मति-
स्थस्य धारास्थस्य वाकुण्ठस्थस्य प्रकर्षं आधिक्ये यस्य तद्यदि न स्यात्तदा सुमनोजनस्य
पाण्डितसमूहस्य देववर्गस्य (च) काव्यमेवामुनं खलराहुणा नीतं सत्सुमनोजनस्य लभ्यं न
भवेत् । अस्माभिरेतत्काव्यं कृतमिति परकृते काव्ये विकल्पमानान्दुर्जनान्बुद्धिचानुर्येण सन्तो
यादि न मूर्खकुर्यस्तदा मुकाव्ये पाण्डिता न लभे(र)न । राहुणा च नीतममृतं प्रत्याल्य
सुदर्शनो देवेभ्यो दत्तवान् ॥ २ ॥

१७३.—साहित्यजेन विनापरत्रासाहित्यजे कवीनां गुणो न कथंचित्प्रयते । साहित्यज्ञ एव
काव्यैकार्ये ज्ञानार्तात्यर्थः । यथा जले तैलकणो विस्तारमिति तथा जलान्वयच न प्रसरति ॥ १२ ॥

१७४.—सर्वे अन्ये ये गुणा औदार्यादियस्तै रहिता या वाक् रसशून्यत्वादिप्रयोजन-
मानवक्रभावं विभर्ति तया दुर्वैधत्वाद्दोषे मति चमत्काराभावात्स्थित्यन्वाभावेन दूषितया तया
किम् । तुच्छा या अतुच्छा तुच्छा अलोमयकरः तया च किम् । सा च गुणैर्भेदकवारणादिभिः
ज्ञान्या तुच्छत्वाद्ब्रह्मत्वं च वहति । ब्रह्मत्वं च यद्यपि गुणस्तथापि केवलं न शोभते । किं तु
गुणेन रमेन च परिवृतमेवेत्यर्थः ॥ १४ ॥

१७५.—अञ्जनेन सौवीरादिना माधर्म्यं साम्यं विभर्ति । तथाविधा नीचो दोषारोपजातद्वेषा-
द्राप्यं जनयतु कुप्यतां च करोतु । अनुमतौ लोभः । अनुमत्या सूचितां हितप्राप्तिं दर्शयति ।
तदायत्तौदेन खलावमनेन विना मास्त्वतदृशः काव्यादिचातुर्योः प्रसादो न जायते । दुर्जन-
नागैपितदोषः साधुरजनसं काव्यं करोति । दोषद्वारेण गुणलाभसंदर्शनाधीनानां साधुनिन्दया
केवलं स्वगमनीयव्यवक्राशनमेव फलमतस्तैः सतां निन्दैवारम्भणीयेति वैरिणामपि हितोपदे-
शनं स्वस्य मौञ्ज्यं व्यनक्ति । अञ्जनं च वाप्यजनकं काव्यकारि चास्तु तच्चूर्णेन विना दृष्टि-
प्रसादो न भवति ॥ १९ ॥

१७६.—अहो काव्यं ग्रहणं दुर्गाहं दुष्करं यतो वाच्यादिरथो यद्युक्तिखितः तर्हि पदानां
शुद्धिः संस्कृतत्वं नास्ति । सापि यद्यस्ति तर्हि गुणवती पदरचना नास्ति । सा चेदस्ति घट-
ना कुतस्त्या क्त । सापि चेदस्ति न नववक्रगातिः । अपूर्वे प्रसिद्धप्रस्थानव्यतिरेकित्वं नास्ति ।
नन्दनदधीदि समुदितमपि रमे विना निष्कलम् । रम एव काव्ये प्रधानमन्ये गुणास्तु गुणी-
भूता इत्यर्थः ॥ ३० ॥

१७७.—घनं यदादृष्टं दृष्टत्वरूपस्तेजोविशेषमन्तस्य बन्धो, परिचिन्तायाः कस्या अपि लोको-
त्तरायाः सर्किर्य भनुरता तस्या वक्रत्वमेव गन्त्यम् । यस्या गुण औदार्यादौ कर्णसमापं गते

भुते सति मत्सरिणां हृदयानि सय रफुटन्ति । गुणशालिकाव्यं ध्रुवा दुर्जनानां हृदयस्फोट-
सथो भवतान्यर्थः । वक्राया भ्रतुर्लतायाश्च गुणं कर्णं प्राप्तिं शत्रूणां हृदयानि स्फुटन्ति ॥ ३४ ॥

१७८.—वाग्रहस्यमेवेक्षुलतां निर्वाच्य निर्वाच्य बहुशो विमृश्य ये कवयो रसस्य काव्यसा-
रांशस्य सारस्तस्य संप्रहर्षि चक्रिरे ते गताः । संप्रति पुनस्ते यथोचरं जायन्ते ये तत्र वाक्त-
त्वेक्षुलतायामनुपमादिरेव शक्तमसारभागस्तत्संप्रहं कुर्वते । सारभागाख्यस्य पूर्वैः संगृ-
हीतत्वेनासारंशवशेषत्वात् । कटोरशब्दश्चिदादीनां विशेषणम् ॥ ४२ ॥

१७९.—अल्पान्परश्लोकान्सदा अभ्यस्य ये चतुष्पादीं श्लोकमात्रं कुर्युः ते इह बहवः कवयः
सन्ति । यत्नेन मितं च काव्यं कर्तुं बहवः समर्था इत्यर्थः । अविच्छिन्नमनाहतमुद्विग्नान्त्यो या
जलधिलहर्ष्यस्तामां रीतिः परिपाटी तस्याः सुहृदः सख्यस्तथा सुट्ट हया मनोरमाः केषां चन
विरलानां वाचो वैशयं विशदन्त्वं निर्मलत्वं दधति । प्रबन्धकारिणो विरला इत्यर्थः ॥ ५९ ॥

169. β. C दधते विमानं.

176. β. कुतस्त्या “ whence ? ” A rare word which we have found
already at No. 75. For construction with अथ compare No. 461.

178. β. Read वाक्तत्वेक्षुलतां. δ. C कल्कोच्चयम्.

180. Given in Professor Peterson's “ Second Report,” p. 21, from
the Sārasamuchchaya, a compilation of notes on the Kāvyaṭ., with
the reading β. कवये वाणाय, and γ. सूक्तिनिकरैः.

181. α. उम्भितानि “ Adorned.” Böhtlingk marks this meaning as
one for which a reference was not available. β. B C सुवदन.

182. δ. Read सन्तः सदाः सु वद? C सन्तः सदा सुवद?.

183. β. C सविता कविता द्वितीया.

186. β. In A विक्रमांको has been corrected into विक्रमाको. γ. C कर्णोपि
विख्यापितः.

187. α C भुजवनतरु. 187-8 = Rājāt. I. 46-47.

193. β. C वक्रिमभाङ्गिभाजा.

194. γ C D शक्तिपुटेषु.

195. पञ्चमचञ्चलोप. “ Though well knowing the panchama (rāga).”
Pāṇ. v. 2, 26.

197. δ. Separate प्रति रूप?.

200. In the Nītiśataka, Ed. Tel. No. 66.

201. In the Nītiśataka. Ed. Tel. No. 33. Attributed to Bhartṛi-
hari in the Śp.

202. α. C अनुकम्प्यताम्.—γ. C दुराराधाः.

203. γ. C D द्रवताम्.

204. β. C D मध्यमानां मृतेर्भयम्. Böhtlingk 702 from Mahābhārata
51146, with the reading अवृत्तिर्भयम्, which is Böhtlingk's correction for
the अवृत्तिर्भयम् of Ed.

208. α. C याति.

212. γ. C छलवाग्बिषयैः.

- 213 "To each his sufferings : all alike
 Are men condemned to groan ;
 The tender for another's woes,
 The unfeeling for his own."—GRAY.

214. Refers perhaps to a verse in the Pañchatantra. Ed. Bühl. and Kiel. I. 71. See Böhrtlingk 1621. Read author's name महमहटस्य.

218. Given by Böhrtlingk 2120 from Śp. with सूत्रं for तृणं. This latter is the blade of long grass used to tie the flowers together, to which it forms here a more effective contrast than सूत्रं. Our Śp. MS. सूत्रं.

219. Böhrtlingk who gives this verse (7134) from the Subhāshitāṇṇava reads स्तनयुगस्यैव, and translates accordingly, taking सधो : as another epithet of स्तनयुगस्य. But it is the fate of the good man which is the real subject of the verse. That of the breasts is brought in by way of comparison. With सुवृत्त and एकरूप as used of the good man one is tempted to compare Horace's "totus teres atque rotundus" on the one hand, and his "integer vitæ" on the other. सुवृत्त however may mean only 'whose conduct is good.'

220. Quoted in the Kāvyaṇ. from which Böhrtlingk 1237 gives it with the reading उदेति सविता ताम्रस्तात्र एवास्तमेति च.

222. In the Nītiśataka, Ed. Tel. No. 85. Aufrecht notes that in the Śp. this verse is not expressly assigned to Bhartṛihari.

224. Böhrtlingk 455 from Śp. with अपेक्षते (a) and सदा परापकाराय(γ).

225. γ. C मंह्रति.

"Ye have heard that it hath been said, Thou shalt love thy neighbour, and hate thine enemy. But I say unto you, Love your enemies, bless them that curse you, do good to them that hate you, and pray for them which despitefully use you and persecute you ; that ye may be the children of your Father which is in heaven : for He maketh His sun to rise on the evil and on the good, and sendeth rain on the just and on the unjust. For if ye love them which love you, what reward have ye? (तत्र कौन्तेकः 256) do not even the publicans the same!"—Sermon on the Mount.

226. The Sun continues to shed light on the Earth though it gets no light in return : the Earth bears all on its surface and is itself borne of none.

227. δ. C तर्पयन्त्येव.

231. Rājāt. I. 227.

233. श्रीरेव हि वञ्चिता तव.

"Let Fortune go to hell for it, not I."—Merchant of Venice.

The verse is not in the Ratnāvali, Nāgānanda, or Priyādarśikā, the only works so far known of the author whom Vallabhadeva always distinguishes, as śrī Harshadeva, from śrī Harsha, which latter form of the name he reserves for the author of the Naishadhacharita. Böhrtlingk gives (716) the verse from the Subhāshitārṇava and Śp.

234. In this writer's Śumbhalīmata. Peterson's Second Report, pp. 23-33.

238. β. C D विभूतिमिच्छन्ति.

243. In the Pañchatantra, Ed. Bühl. and Kiel. IV. 110, where the reading does not seem so good as that of our text.

247. Böhrtlingk 2146 from the Subhāshitārṇava. Böhrtlingk found in his MS. विमलेश्वणप्रसंगादंजनमामोति कां नाक्षिः, and gave विमलेश्वणप्रसङ्गादंजनमामोति कांति हि, translating accordingly. In his paper "On Böhrtlingk's Indische Sprüche" contributed to the B. B. R. A. S., Pandit Durgaprasād gave the right reading. The 'blind eye' gets some of the salve which is meant only for the whole one.

248. β. C धनेषु नास्या.

249. Böhrtlingk 126 from Śp. and Subhāshitārṇava.

251. In some copies of the Nītiśataka, Ed. Tel. Miscell. No. 17.

252. β. शतेषु केचित् 'One in a hundred.'

253. δ. B D ददुरः सहनिवासोपि. Böhrtlingk 2149 from Udbhata in the Śabdakalpadrūma under गुणज्ञः, Hit. Ed. Schl. I. 182, and the Śp. Böhrt. ददुरस्त्वेकवासोपि. So also our Śp. MS.

254. α. C आदौ सुमन्दमन्दानि.

255. Cited by Aufrecht from the Śp. under Deveśvara. Böhrtlingk 1128, also from the Śp.

256. Compare note on No. 225.

257. γ. C छेदनापननिघर्षताडनैः This is also the reading of Böhrtlingk who gives the verse (933) from the Śp.

259. Böhrtlingk 2580 from the Subhāshitārṇava. Böhrt. मनोरथान्पूरयितुं and निदाघदाहौघहरा.

260. Given by Böhrtlingk 2130 from the Guṇaratnakāvyā, a small poem attributed to Bhavabhūti, with the reading in γ. सुम्बातुतोयाः प्रभवन्ति नयः. So also our Śp. MS. See Kāvyaśaṅgraha (Calc. Ed. 1872) p. 10. Böhrtlingk also refers to Hit. Ed. Schl. and Johns. Fr. 47 and the Śp.

261. Pañchatantra Ed. Bühl. and Kiel. I. 122; Hitopadeśa, Ed. Schl. II. 84. Edd. in δ. विक्रमम्.

262. β . B D असत्संगतिम्. In D a correction from our reading.

267. Stands now in the Nīṭisataka. Ed. Tel. No. 63. Cited by Aufrecht from the Śp. under Bhartṛihari. So also our Śp. MS. Böhrling 6147 refers also to Hit. I. 28. Böhrl. and Tel. in γ . धृतौ.

268. δ . A B प्रयाति नो शोकविषादवश्यताम्. हर्षे is possibly a correction of अशोक wrongly taken as शोक.

271. γ . A तत्साधवो न विवदन्ति वदन्ति किं तु. B तत्साधवो न विवदन्ति किं तु (sic). C same as B, वदन्ति being added in the margin, with the कर्तुं of δ which is also omitted in the text. D तत्साधवो विवदन्ति विदन्ति किं तु with the correction तत्साधवो न &c. The verse is quoted in the Kāvyaṭ.

The signature in A has been corrected apparently from भगवत्चारोग्यस्य, to भदन्तारोग्यस्य. B has भगवत्चारोग्य (sic). C भगवत्चारोग्यस्य and D भगवत्-रोग्यस्य, both corrected to the reading of our text.

272. β . C एव च.

274. δ . B C D संकल्पितैरपि ददाति.

277. δ . A B हस्तेषु.

278. δ C प्रविचलन्ति. In the Nīṭisataka. Śp. MS. α . यदि वा. β . समाविशतु. यथेष्ट. δ . प्रविचलन्ति Ed. Tel. No. 83. Cited by Aufrecht from the Śp. under Bhartṛihari.

279. α . A असदृशात्, a correction : apparently from असदृशाः. B हेतोः कुतोपि सदृशो (sic) सूत्रना. The verse is not in D.—Haravijaya XIII. 62.—H. MS. हेतोः कुतोप्यसदृशादुदिता.

280. In the Nīṭisataka, Ed. Tel. No. 28. याच्योऽकृशधनः is the reading of A B C, but in A अकृशधनः has been corrected into कृशधनः, which is the reading in Bhartṛihari. The verse is not in B.

281. In the Nīṭisataka. Ed. Tel. No. 64, with β and γ transposed, and in δ

सतां केनोद्दिष्टं विषममसिधारात्रतामिदम्.

In both respects the reading of our text agrees with the form in which the verse appears in the Kuvalayānanda 140, b. See Böhrling, 4523. For सुच्छन्न in α which in A is corrected into प्रच्छन्न, and in B appears as स्वच्छन्न, Tel. and Böhrling read प्रच्छन्न.

283. γ . B ज्ञान्योश्चः. C ज्ञान्यश्चः. The verse is not in D.

284. δ . C मनोरमो न corrected to मनोरमो न. D मनोरमोपि. Correct author's name to सीत्काररत्नस्य. C gives the author's name as Sītkā-raratnākara.

285. Böhrling 2032 from the Vikramacharita and Śp. Occurs in some copies of the Nīṭisataka. Ed. Tel. Miscell. No. 9. Böhrling and Tel. मात्रोयता in α and निदाघसंभूतजगत् in δ .

286. In the *Nīṭisāṭaka*, Ed. Tel. No. 69. For the meaning of दूषयन्तः in γ (Tel. and Böhlingk दूषयन्तः) compare No. 270.

287-307. These verses, all except 305, are found in Kusumadeva's *Dṛiṣṭāntasāṭaka*.

303. α. A उत्तमं न चिरेणैव. The verse is not in D.

308. सर्वज्ञस्य. Pearls were believed to take their rise in, among other things, bamboos. See the *Bṛiḥatsaṃhitā* LXXXI. 1, and Mallinātha's note on *Kumārasaṃbhava* IV. 16.

311. *Vāsavadatta*, p. 4.

312. β. C D अदग्म. *Vāsavadatta*, p. 8.

314. Böhlingk 735 from *Pañchatantra* Ed. Bühl. and Kiel. I. 110, *Hitopadeśa*, Ed. Schl. II. 73, and the *Śp.* Aufrecht marks it as one of five verses which are in the *Śp.* expressly assigned to Vishnuśarman. योग्या अयोग्याश्च is the reading also of our *Śp.* MS. So also Schlegel and Kosegarten. Böhlt. and Kiel. अयोग्याश्च योग्याश्च.

316. β. C सर्वगुणान्. In the *Nīṭisāṭaka*, Ed. Tel., No. 106. Aufrecht marks it as one of those verses which in the *Śp.* are not expressly assigned to Bhartrihari. In our *Śp.* MS. it has the signature कस्यापि. It is given in this book again, in the *Uḍārapaddhati*, No. 528, and is there ascribed to Bhadanta Aśvaghoṣa.

317. δ. C परिभवास्वद एव. For the meaning of निश्चक्रिकः compare Nos. 2359, 3074, and 3075. चक्रिकः seems to be synonymous with दम्भः.

320. *Anarghyarāghava*, vi. 6.

321. δ. C D पुण्यभाजो. In γ correct कण्ठलम्बाः.

322. γ. C D पन्थाः (C पन्था) पूजोः.—*Bālarāmāyaṇa*, Act I.

327. *Vāsavadattā*, p. 5. In *Śp.* MS. यदिह and पुनः विभुनः as in Ed.

328. *Vāsavadatta*, p. 6. दृष्टिः is the reading also in the *Śp.* *Śp.* MS. and Böhlt. 142. Ed. चक्षुः.

329. *Vāsavadatta*, p. 6.

330. *Vāsavadatta*, p. 7. Ed. यथा यथा लङ्घयति.

331. Are knaves the younger or the elder brethren of the water-wheel with its endless chain of buckets (did knaves learn from the water-wheel, or the water-wheel from the knaves): I know not, but like it they stoop to take life (living water) and exalt themselves when they have taken it. Böhlingk 2429 gives the verse from the *Kuvalayānanda* 31, a, and takes it somewhat differently.

332. β. C तुषपूर्णय वै सदा. D — — तुषपूर्णय च. खण्डनयोग्याय (a) "fit to be broken," (b) "fit to break." तुष (a) "fully," (b) "husks."

बहुबीजाय (a) "with more fathers than one," (b) "full of seeds." With बहुबीज as a term of reproach compare the use of त्रिजात in the beginning of the Nalachampū.

335. A Samasyâpûraṇam or verse completed on a given theme. The theme here is formed by the three last pādas, which are from the Bhagavadgîta.

338. β. C D हेलया. The first syllable of the first line of this verse with that of the second makes the word खल, for which a fanciful derivation is thus given.

341. Böhrling 3472 from Pañchatantra Ed. orn. 1254. In β Ed. हि तमः सद्बुद्धिविज्ञाने. Böhrl. नटं हितमलसद्बुद्धिविज्ञाने.

342. Böhrling 2914, from the Hitopadeśa. Ed. Schl. 11, 154. Böhrl. β. दचादरः γ. मायापटुः

343. अमं हर्तुम् in two senses. ते सरलत्मानः (a) ते + असरल° (b) ते + सरल.

349. Kāvya-darśa, 1, 8.

352. γ. A C D प्रीतिः, which has in A been corrected into वृत्तिः.

354. δ. C आथमम्.

355. δ. C D किमसौ न भयंकरः. Böhrling 2850 from Chāṇakya (Haeb. 314, Hoefler 73, Troyer, Rājataranginī 1, 324), the Śp., Bhartṛihari, Ed. Böhrl. 2, 43, and the Hitopadeśa Ed. Schl. I. 73. Telang (Nītiś. No. 53) भूषितोऽपि सन् । मणिनालंकृतः सर्वः किमसौ न भयंकरः ।। In our Śp. MS., under Chāṇakya विग्रयालंकृतो यदि. γ δ. as in our MSS. C D.

360. γ. C स्याशुम्. Rājat. I. 229.

361. Rājat. III. 309.

363. δ. C खलसंगतिः.

364. Anarghyarâghava, IV. 12.

367. मृत्योरपि मृत्यवः. "Out-death Death."

384. γ. C D पीत्वा.

388. a. A C D समर्थितो. δ. A C कटीपटः. D कटीतटः.

389. γ δ. C सद्बुद्धिवृत्तिहरणो बाहुसहस्रार्जुनः पिशुनः.

392. β. C D दृष्टिषु.

397. Correct गुणवताम्, and separate जलधेरुपरि भवते.

400. γ. C D व्यथयेत्.

401. काकतालीयम्. This word is used in two senses. 1. That given in the St. Petersburg Dictionary "as in the case where the nut fell right on the crow's head and killed it." 2. The meaning it has here "as when the crow alights on a tree and immediately a nut falls, but the

crow's alighting is not on that account the cause of the nut's falling." See Kuvalayananda.

407. दूरेषि परस्यासि.

"Why b. holdest thou the mote that is in thy brother's eye, but considerest not the beam that is in thine own eye?"

The Sermon on the Mount.

411. δ . Read उद्धरति with B. C D उद्धरति, in A is a correction of what may have been उद्धरति, C D इह.

414. γ . A B omit पत्रि, A noting the omission of two aksharas. Given by Aufrecht from the δ Sp. also under Ravigupta. Aufrecht reads in γ . भूमिरजो रथ्यादावुत्थापकम्. So also our δ Sp. MS.

416. β . C D न खलेतु.

421. Kāvyaṭaṃkara II 17.

425. B omits author's name. D gives it as Śrī Jayamādhava.

426. Hitopadeśa, Ed. Schl. II 149.

427. C and D give the author's name as Bhoṇḍa.

428. γ . Join मुदुःमहोनलः.

429. γ A C D निखिलम्.

432. γ . C धुनिर्निरप्यति. This is more than the serpents whose glance is poison can do: for in them the organs of sight and hearing are not distinct. A B भट्टकलटस्थ, corrected in A.

435. β . C एव.

436. Kirāt. XIV. 24.

439. β A B रूदति. In δ join कर्णपरं. Pañchatantra ed. Bühl. and Kiel. I. 304.

441. Böhlingk 3329, from Kuvalayananda 138 a. Quoted in the Kāvyaaprakāśa and in the Kavikāṇṭhābharaṇa.

446. a. C देशकृतात्. In the Nīṭisataka. Ed. Tel. No. 4.

447. In the Nīṭisataka. Ed. Tel. No. 5.

448. Not in the Śatakas. Böhlingk 570, from Pañchatantra Ed. orn. I 255. and Kuvalayananda 68 a. कृतान्धमुखमदना. Service done to a fool is as if one took trouble with the toilette of a blind man who has no means of deciding for himself whether his face has been set off to the best advantage or not. This against Böhlingk, who is disposed to prefer the reading धृनोन्धमुखदर्शगो as an illogical expression for धृनोन्धमुखे दर्शगो. That construction seems more than doubtful: and there is with it no very obvious reason why one should "hold up a mirror in the face of a blind man."

449. a. A वृषो (apparently corrected from वृथा) दुग्धेनत्वान्. B and D also write अनन्वान्.

453. Quoted in the Daśarupāvaloka. D. R. p. 147. In ४. रुधन् is reading of Ed. for रुधन् of our MSS.

454. ४. Separate न सद्भान्.

455. Given in Śp. under Bhartṛihari. Duijanapaddhati 33. Böhlingk 3438 gives first half of the verse only. Aufrecht cites "guṇa-parichitām āryāṃ vāpīṃ" with the note that the verse is not in Böhlen, and a reference to Schiefner, p. 12.

456. Böhlingk 5969 from Śp. under Bhartṛihari.

458. In the Pañchatantra. Ed. Bühl. and Kiel. II. 32. Ed. ४. अज्ञानावृतचेतसाम्.

461. Hitopadeśa. Ed. Schl. I. 197, Schlegel corrected सत्सङ्गरहितः wrongly. If you but cherish the company of the good you will endure: fall on the other hand into the company of evil men, and you will fall indeed." Compare note on No. 176.

462-3. Rājat. VIII. 3239-40.

464. In the Nitiśataka. Ed. Tel. No. 54.

467. Given in Skm. under Rīsuka.

468. a. C कृष्णस्य. Given in Śp. under Vyāsa.

471. ४. C किं नु मेरुणा Compare with this verse No. 479.

473. γ. C हि यदि.

474. ३. Correct कारणम्.

475. ३. Correct यदश्रसि.

476. ३ C पांसले.

478. ४. C तृतीया गतिर्भवति. In the Nitiśatakam. Ed. Tel. No. 43. Marked by Aufrecht as not expressly assigned to Bhartṛihari in the Śp.

479. ३. A D ये धनिनः. The verse is not in B.

480. γ. C D याति न यतः विवासाम्.

481. ४. C D प्राप्येहार्थोः. The verse is not in B. Given in Skm. under Vallabhadra.

482. Compare the first line of No. 523.

485. Given by Aufrecht from Śp. where also it is ascribed to Ravigupta. The reading in Śp. is मुखपाकः, the sense being the same. The crows represent the misers whom fate—the product of evil deeds done in another life—will not suffer to enjoy the good things which they possess.

487. ४. B चौरपार्थिवचित्रेषु C भुज्यते. The verse refers to the danger

to which the miser's wealth is exposed in the lifetime of the owner.
Compare No. 491.

489. Compare Nos. 2953 and 2954.

491. ४. C स्फुटमरणकशब्द.

492. The churl is clever enough to know the merit of my verse : but will not shake his head in approval lest his earrings rubbing against his cheek should lose something of their gold.

493. The churl blames Śiva for allowing the moon to wax and wane : but this is idle talk on his part : he himself gives empty compliments only to those who come to him.

495. In the Nīṭisataka. Ed. Tel. No. 83. Ascribed also in Śp. to Bhartṛihari.

496. Given in Śp. under Devaśvara.

498. Böhrling 550 from the Śp. under Bhartṛihari, Pañchatantra, Ed. Bomb. V. 33, and Itopadeśa Ed. Schl. I. 64 (also Galanos and the Vikramacharita).

500. In the Vairāgyasataka, Ed. Tel. No. 32. Böhrling gives it (6681) also from Pañchatantra, Ed. Bomb. I. 27 ; and Itopadeśa, Ed. Schl. Pr. 13.

502. १. C पराभवास्वर्द.

505. २. A एवः सः .

506. A Samasyā, the theme being मलिनदग्निरुत्थितः.

509. This verse has been given already. No. 291, where it is ascribed to Ravigupta.

513. C D assign this verse to Bhatṭi. Aufrecht, who gives the verse, writes the author's name Bharchu.

515. In rendering a return service to one who has previously laid it under an obligation the heart feels only shame (that it does no more): but to receive a second favour from one who has already obliged us (while we on our part have made no return) this is worse than death.

516. The cloud gives nothing better than water, yet is on that account the darling of all : the Sun itself is hateful to the eyes because its hands (rays) are ever stretched out (as if to take). There is a ślesha in Savitā which also means "father." Even a father who acts so is hateful, how much more others !

518. ४. C भवत्यचाश्रुष्यः.

520. ४. C समायचे.

523. २. C D तस्यागबद्धमतयः. Not in the Śatakas. Compare No. 482.

525 Compare the following passage from Rudrata's *Kāvya-lamkāra* :

अर्थमनर्थोपशमं समननमथवा मते यदेवास्य ।
विरचितमथरसुरगतुनिगच्छे लभते तदेव कविः ॥ ८ ॥
सुखा तथा हि दुर्गा केचित्तीर्था दुरुन्तरा विपदम् ।
अदूरे रागविमुक्तिं वरन्ते लेनिरभिनवम् ॥ ९ ॥
आसन्नं स्म सयः स्तुतिर्यिभ्योऽपिवाञ्छितं कविभिः ।
अकस्मिन् एव सुरा यदि नानं नराधिपा अन्ये ॥ १० ॥

527. Compare No. 2135.

528. This verse has been given already, No. 316, in a slightly different form.

530. " In this so long and boundless path (the world) the virtues that have been from of old are but two or three (few): but this people is rude, and not content merely to have one or other virtue, is lost in self-admiration and contempt of all besides."

531. Not in the *Śātakas*.

532. In the *Vairāgyaśataka*, Ed. Tel. No. 23.

533. In the *Vairāgyaśataka*, Ed. Tel. No. 23. Compare with these two fine verses Emerson's poem "Earth."

534. γ. C सयमुच्चिन. In the *Vairāgyaśataka*, Ed. Tel. No. 34.

540. *Nāgārūpa*, IV. 51.

541. γ. C मृनयो.

544. This is a verse of the *Mudrārākṣasa*, which is found also in the *Pañchatantra* and in the *Nītiśataka*. See Böhtlingk 4342.

546. γ. C यथन्द्रो. δ. C स मलिनः.

547. Compare No. 527. The Sun finds the world too small and stretched out (feet), its rays beyond like a man on a bed too small for him.

551. Wherever the Sun goes when day is done this much is certain, that it suffers no diminution of its glory. इयता 'By that' sc. वारिपतनादिना

556. It will go hard with the Sun if we judge him by what is said of him by thieves and unchaste women, who hate him because their deeds are evil.

558. The great lights which rise innumerable, and the moon which is to boot the glory of the whole heavens, are not to be spoken of in the same breath with the Sun, at whose rising it is day, at whose setting night. γ δ. "Except the Sun there does not rise or set a light at whose rising," &c. Böhtlingk takes it somewhat differently.

560. Attributed by Kshemendra in his *Auchityāvichāracharchā* to Varāhamihira.

561. In *Śakuntalā*.

562. ४. C मिवन्मदपि.

563. Given by Aufrecht from Śp. where also it is ascribed to Bhallāṭa. Auf. ३. क इह. So also Śp. MS.

565. a. C मसिलघनस्फारीनि.

568. ४. C D पश्यति.

569. "Harivihāṇakara" is Rāhu who is said to seize the sun only on days before new moon. विद्या a. "the moon," b. "fate."

570. It is hard for the great not to suffer in reputation even for an imagined crime. The Sun submits to the ordeal of the balance (enters Libra) but not on that account does he recover the lustre he lost when people said of him that he had violated his own daughter (entered Virgo) Compare No. 1569.

577. a. C D सत्कलक्षेयमेवमहम्. The verse is not in B. Saturn (Mandaḥ-Śanaishchāra) though he be in his highest sign and as auspicious, must not on that account boast to be equal to the Sun his sire.

578. A similar reference to Chandra and his son Buddha. सुखस्थितीः is the fourth station.

579. Rājāt. III. 494. The Sun when it sets leaves its light with Agni.

580. C प्रीत्यैव.

581. Böhrlingk 3691 from *Pañchatantra*, Ed. Koseq. I. 25, and *Hitopadśa*, Ed. Schl. II. 18

582. Given by Böhrlingk from Śp.

584. γ. वल्गुस्त्वपि कुरङ्गेषु Compare No. 597.

588. Given by Böhrlingk from the *Subhāshitārṇava*.

589. γ C सट्टामुत्थाप्य.

593. न खलु वयस्तेजसो हेतुः.

"It is not growing like a tree

In bulk doth make Man better be,

Or standing long an oak three hundred year,

To fall a log at last, dry, bald, and sere :

A lily of a day

Is fairer far in May,

Although it fall and die that night—

It was the plant and flower of Light.

In small proportions we just beauties see ;

And in short measures life may perfect be."—B. JONSON.

The verse now stands in the *Nitiśataka*, Ed. Tel. No. 38. Marked by Aufrecht as not expressly assigned to Bhartṛihari in the Śp.

594. Böhlingk, 1395, from the *Pañchatantia*, Ed. orn. I. 5, and the Śp.

595. β Correct कटे.

601. This verse is in the *Harivijaya*, XXXVII. 67.

606. δ. C घुङ्गमघोष. Compare No. 930.

607. β. C न व्याघोर्जितविक्रमो.

608-9. The former verse introduces the latter. इति लेखकम् 'the following message.' As in दारुक इत्युक्त्वा introducing Dāruka's speech in *Śisupālavadha* IV. Compare note on VV. 24-5. See also Introduction. In 608 α correct गन्तुकामस्य. In β MSS. भेरशङ्कुर्कै, and in γ. शाहामदीन.

610. γ. A B D अन्तर.

611. जर्लमांस is an unknown word.

612. α. Join लब्धशङ्करम्. C. यो दूरात्.

614. In the *Nitiśataka*, Ed. Tel. No. 29. Marked by Aufrecht as not expressly assigned to Bhartṛihari in the Śp. C रत्नसेनस्य.

615. Given by Aufrecht from Śp. where also it is ascribed to Ānandavardhana. Auf. γ. पुनर्वसु.

616. Cited by Aufrecht from Śp. under Bhaṭṭa Yasas.

622. In the *Harshacharita*.

623. Given by Aufrecht from the Śp. where also it is ascribed to Ānandavardhana.

627. Given by Aufrecht from the Śp. where also it is ascribed to Govindarāja. Auf. γ. प्रमुक्तैः. δ. निदाघदाहम्.

631. The last line of this verse is quoted in the *Siddhānta Kaumudī*.

634. δ. C मदा परवशं. Compare No. 624.

636. γ. Correct दधन्ती.

637. Quoted, and ascribed to Muktāpīḍa, by Kshemendra in his *Auśhityavichāracharchā*. There is a sonnet by Hartley Coleridge which so exactly repeats the सौत्कर्ण्यं सभयं of this fine verse that its insertion here may perhaps be forgiven.

TO A LOFTY BEAUTY, FROM HER POOR KINSMAN.

Fair maid, had I not heard thy baby cries,

Nor seen thy girlish, sweet vicissitude,

Thy mazy motions, striving to elude,

Yet wooing still a parent's watchful eyes,

Thy humours, many as the opal's dies,
 And lovely all ;—methinks thy scornful mood,
 And bearing high of stately womanhood,—
 Thy brow, where Beauty sits to tyrannize
 O'er humble love, had made me sadly fear thee ;
 For never sure was seen a royal bride,
 Whose gentleness gave grace to so much pride—
 My very thoughts would tremble to be near thee ;
 But when I see thee at thy father's side,
 Old times unqueen thee, and old loves endear thee.

638. गणिकया को नाम नो वञ्चितः. Compare कं कं न भ्रमयन्त्यमूः No. 2388. The captive elephant has been lured to his doom by a female decoy.

640. Hastipaka is a synonym for Menṭha. The verse is given by Aufrecht, Z. D. M. G. XXXVI. 369 from the Skm. under Bharṭrimeṭha. Aufrecht notes that it is in the Śp. with no author's name. Auf. α. करिण्या. β. अविरतम्. γ. उद्धांतदृष्टा. δ. रेवार्तारोपकण्ठच्युत. From Śp. Aufrecht gives as various readings, in a priti-bandham and in β aviralam. Śp. MS. वासग्रासं..... करिकलभवतिबंधं करिण्या अविरलम्. उद्धांतदृष्टया and रेवार्तारोपकण्ठच्युत.

641. In the Nīṭisāṭaka, Ed. Tel. No. 31. Böhtlingk 5845, refers also to the Hitopadeśa, Ed. Schl. II. 40, and the Pañchatantra, Ed. orn. I. 14.

646. δ. C पश्यन्ति न . Compare No. 651.

649. In the Śp., Mrigānyoktayah 5, where it is apparently ascribed to Mukṭāpīḍa. See note on No. 655. Cambay Śp. MS. α. गच्छन्वानः. δ. विलोकितविभ्रमाः. With the verse compare No. 683.

650. Follows हुनतरनितो also in Śp., apparently under Mukṭāpīḍa. Cambay Śp. MS. α. उपसरन्. γ. मृगयते च न्यसरसि sic.

652. δ. व्यक्तं.—The epithets are chosen so as to go with भूमृन्कटकं in either of its two meanings. The verse follows our No. 650 in the Śp. apparently under Mukṭāpīḍa. Cambay Śp. MS. α. अल्पेन स्खलनेन. γ. न्यक्ता.

653. γ. रुद्धध्वज्वरिग्रहो. Compare ध्वज्वरिग्रहम्. No. 703.

655. In the Pañchatantra, Ed. Bühl. and Kiel. II. 81. Cited by Aufrecht from the Śp. under Viṣṇuśarman, but marked as not expressly assigned to that writer there. In Cambay Śp. MS. nine verses stand over the signature मुक्तापिडस्य, of which the present verse

is the third. The first is our No. 640. The fifth and sixth are our Nos. 649 and 650. The seventh is our No. 652, and the eighth our No. 653. See Introduction under Muktaṭṭha. In the present verse, in β Böhlingk 2310 and Bühl. read पयैन्नामि. Böht. निःसृत्य. In γ Buhl उन्वन्व. In δ Böht. and Bühl. करोन्व. For the meaning of the imperative Bühler refers to Śiddhānta Kaumudī II. p. 13. Cambay Sp. MS. has पयैत, निःसृत्य, उन्वच्छ (sic) corrected to उन्वस्य, गच्छन्, करोति and विमुखे.

656. a. MSS. नार्थकात्मसि which should perhaps have been left.

657. a. C विरहिता. Given and translated by Aufrecht, Indische Studien, XVI. 205, from Sp. where also it is ascribed to Dharmakīrti. Compare Nos. 666 and 672. Auf. a virahitā β bhāṅgaprasaṇṇatadug-dhabindumadhura. Cambay Sp. MS. विरहिता. β as in Auf. (प्रस्तूत sic).

658. In the Sp. Mṛiganyoktayah 8, apparently under Muktaṭṭha. Cambay Sp. MS. 8. कंदरासु शृङ्गारिवेषः. The शृङ्गारिवेषः of our MSS. is probably a mistake for शृङ्गारिवेषः.

659. δ C अय्यय्य.

661. γ . Böhlingk 4149 from the Nīratna. See Introduction.

664. δ . C प्रथमसुखरसाः.

666. γ . C वनमेचरे.—Given and translated by Aufrecht from the Sp. under Bhāṅgat Vyāsa. Auf. γ . मन्मथैः δ निरन्तरम्. Sp. MS. in first of these with us, in the second with Aufrecht. मधुवनगतं. "wild honey" Compare next and following verses, and the words धामरम् in No. 671.

667. In the Sp. Karabhānyoktayah 4. MS. γ . चलकिशलयैः.

669. The poet perceives that the camel has a mind to scream, and his ears tingle in anticipation of the horrid noise. He takes refuge in the thought that there is no saying what may happen before the scream can issue from that long and crooked throat.

671. In the Sp. Karabhānyoktayah 6. MS. β . यस्यास्य, δ . तन्मधु.

672. In the Sp. Karabhānyoktayah 7. MS. a. पीलूनां कलवन्काशमधुरं, γ . कूटकृतं.

673. Naishadhiya-charita VI. 104.

674. Böhlingk 1349 from the Châtakāṣṭaka in Haebler's Anth. and the Sp. Böht. 3. चिरं जीवतु. γ . विवसया. Cambay Sp. MS. β . सुखं जीवति. γ . विवसया.

681. β . Correct जलसंनिवेशः.

682. In the Sp. Mayurānyoktayah 6. Sp. MS. 3. निर्व्याघ्रतया च पक्षिषु गता किं वा न पक्षा वृथा

683. Compare No. 649. ओतु = Cat is a meaning marked by Bohtlingk with a star.

684. 8. C पतति न. This and the following verse are rhymed couplets.

688. 8. कचमेघवर्षैः. Compare the following verse from the Mahābharata: Śāntip.

यस्य केशेषु जीमूता नयः सर्वाङ्गसंधिषु ।

कुक्षौ समुद्राश्चत्वारस्तस्मै तोयान्मने नमः ॥

689. 8. विकल्प्यते. "Is brought into doubt."

691. In some copies of the Nītiśataka, Ed. Tel. Misc. No. 14. Marked by Aufrecht as not expressly assigned to Bhāṣṭrihari in the Śp. In Śp. the reading is दैवगन्या.

692. β. C दृष्टिभः. C has कस्यापि at foot of this verse.

693. Compare Böhlingk 795.

695. Harsha-charita Uchchhv. I.

696. In the Śp. Haṁsānyoktayaḥ 4.

697. Compare No. 709.

701. β. विशरक्तवक्त्रान्तरालः. Compare the verse quoted under विष्टा in the St. Petersburg Dictionary.

यदि काको गजेन्द्रस्य विष्टां कुर्वीति मूर्धनि ।

स स्वभावो हि नीचानां यो गजो गज एव सः

Böhlingk 5404 from Subhāshitārṇava 122.

704. Compare the verses about the 'baka' Nos. 757 to 763. He is the type of the hypocrite in his endeavours to pass himself off as a swan. He has had such success with the stupid people of his village that the real swan is in some danger of being put down as a baka.

705. 8. C येषां.

707. In the Śp. Haṁsānyoktayaḥ 14. Cambay Śp. MS. a. तटमपि चित्रं जालिकशैतः. β त्वरितम्. γ पंकातः. विलसन्.

709. a. C. बहुवचनितः In β join कुमुदवि.² In the Hitopadeśa, Ed. Schl. IV. 101. Śp. Haṁsānyoktayaḥ 6. Śp. MS. agrees with our text. Schlegel सरसि बहुशस्तराज्यैश्च गान्, परिवर्जितः. Compare Bohtlingk 6897.

710. a. C विगलदुग्धा.

711. a. C पुनश्चलच्छरि.

712. In the Śp. Haṁsānyoktayaḥ 7. Bohtlingk 6035 from Vikramach. 260 and the Śp. Cambay Śp. MS. a. कानां दलितपंकजचतुरजः पुंजांग-रागोज्ज्वलो. β. संजातवर्षः पुरा. कौरे पयो याचते.

713. Compare No. 748.

716. ~. C गजहंसस्य.

717. β . Separate न कश्चिद्.
718. α . MSS. समुक्तिरसि. In the $\text{Sp. Kokilanyoktayah}$ 2. $\text{Sp. MS. समुक्तिरसि किं वाचः. (Kasyāpi.)}$
719. In the $\text{Sp. Kokil. 1. (Kasyāpi.)}$
721. In the $\text{Sp. Kokil. 6. Sp. MS. } \beta$. मद्धिका. δ . पांसूचंस, and संदायेनः.
- δ . MSS. पांसूचस्व.
722. In a separate कौकिलकूजेतैः. β . C लूरी निष्ठ.
723. In the $\text{Sp. Kokil. 8. Sp. MS. } \gamma$. देवघटनः; δ . कथं वारं वारं रसति.
724. α . C केतके. In the $\text{Sp. Madhukarānyoktayah}$ 8. $\text{Sp. MS. } \beta$. खंयमानो वि
725. In the $\text{Sp. Madhukarānyoktayah}$ 22. $\text{Sp. MS. } \beta$. एष.
727. Cited by Aufrecht from Sp. under Devagaṇadeva (Śāṇḍeva-gaṇadevaṇan). $\text{Madhukarānyoktayah}$ 4.
729. Kāvya-lāṅkāra. III. 57.
730. β . C निर्देवतु. γ . निर्दिष्टं लिखि. Kāvya-lāṅkāra, III. 57, with सह तेन निर्दिष्टतां. Compare सूत्र दण्डिन No. 938.
732. The word 'Pushpitāgṛa' which occurs in its natural sense in the second line of this verse is also the name of the metre in which the verse is written. Compare No. 2593.
733. In the $\text{Sp. Madhukarānyoktayah}$ 11.
734. β . C वसन्ति वसन्ति. Compare Nos. 753 and 754.
735. δ . C वसन्ति वसन्ति. See also in 740 α 742 δ . and 743 δ . Compare No. 1141, by the same writer. The verse is cited by Aufrecht from Sp. also under Vikāṇṭambha. Aufrecht notes that it is referred to in the Commentary to the Daśarūpa, Dr. 4, 31. See Böhtlingk 378. $\text{Sp. MS. } \gamma$. सुखममृतममृतं. δ . वसन्ति वसन्ति.
737. Compare No. 757 by the same writer.
738. In the $\text{Sp. Madhukarānyoktayah}$ 12. $\text{MS. } \beta$. मनोहरशिखा.
740. In the $\text{Sp. Madhukarānyoktayah}$ 15. $\text{MS. } \alpha$. नवमद्धिका. δ . परिचित्रजनकेषी.
741. Compare No. 717.
742. α . C भवति भवरे.— γ . अवर्तनुमता.
743. β . For मुद्रामेदे compare सुखमुद्रा No. 768.
745. δ . C चित्रनमय.
748. Compare No. 713. In the $\text{Sp. Madhukarānyoktayah}$ 17. $\text{Sp. MS. } \beta$. यां.
749. δ . C दृष्टि. Given and translated by Aufrecht Z. D. M. G. XXXVI. 555 from Skm. 4. 139, $\text{Sp. 45, 23, Ala-lāṅkātilaka fol. 14a Auf. } \beta$. अररी. γ . मध्यमय. δ . वज्रानि दृष्टि. Aufrecht notices the various

readings kusume for viṭape in Skm., and tustim in — Cambay Sp. MS. β. शरदा, γ. मदनदाह, δ. बभ्रानि, तुष्टि.

751. Quoted in the Kāvyaaprakāśa.

752. γ. Correct व्याख्यान.

753. Compare the next verse, and No. 734.

755. γ. C. रस्या. Given and translated by Aufrecht from Sp. under Lakshmi. Auf. नवमञ्जरी. Aufrecht translates δ. “Der Grossen Sinn strebt nur nach Hohem.” Rather perhaps simply “God is great,” lit. the will of God is greater than either, *i. e.* either the bee or the flower. Compare the use of वधः प्रभुः in No. 812, and with the whole verse No. 738.

756. α. C. अलिङ्गिते.—γ. प्राशस्ते. The poet gives a fanciful reason for the fish’s unwinking eyes. Compare a similar conceit in No. 676.

758. Given and translated by Aufrecht from Sp. where also it is ascribed to Vriddhi. Auf. δ. वृद्धवकी.

759. In the Śp. Kakānyoktayah 2. Śp. MS.

γ δ. साधु कृतांत न कश्चिदपि त्वां
वचयितुं सुशठोपि समर्थः॥

761. In the Śp. Kakānyoktayah 4. MS. α. मुञ्जिनं.

764. In the Śp. Kakānyoktayah 6. “Even a fool, when he holdeth his peace, is counted wise.”—Proverbs xvii. 28.

766. In the Śp. Kakānyoktayah 9. Śp. MS. γ. करोतु कामं.

768. δ. Separate तदिह मुखमुद्रैव.

770. β. शङ्कयास्तदुपजन्तैव. “While every one knows that he first found out fear.” Pān. 2. 4. 21.

771. If a crow enter or approach a house and caw it is taken as a sign that some absent person is on the point of returning to that house. Compare Nos. 1140 and 1145.

773. γ. अस्य. An apaśabak. See remarks in Introduction under Pāṇini.

774. C क्राडविनोदावहः. The verse is not in D. In the Śp. Kakānyoktayah 10. MS. β. किं वा हेम इव गतगतितुरः सम्यक् किं मुखर γ किं वा हेतु शकुन्मालिनिकवन्कर्णामृतस्येदनः.

775. Is an answer to 774. The reference in the third line may be illustrated by the following quotation from the Raghuvamśa:

सुन्दः किल नखरस्या विदधर स्वनो विजः ।
निषेधमोगचिदेषु नैवेद्यमिव चरन ॥

C has an additional verse between om. 775 and 776. अवस्थः सखि.

776. The crow is honoured on the last day of Māgha—the anniversary of the day on which the kali yug began—in remembrance of the fact that the birthday of the new age is his birthday too.

778. Given and translated by Aufrecht from Śp. also under Bhallaṭa. Śp. MS. here writes the author's name Mallabhaṭṭa, as Aufrecht notes is occasionally done in his MSS.

779. a. C तृणाङ्ग. Given and translated by Aufrecht from Śp. where it is ascribed to Jayavardhana. Auf. कटित्वमान्मतत्त्वान्खयोतः ख्यापयन्नयति. So also our MS. Auf. notes a reading yannavati in five of his MSS.

781. a. C युष्माद्देशः.

782. γ δ. Correct भविष्यत्युन्मेषम्. In Śp. Khadyotānyoktayāḥ 2. MS. δ. भवानपि.

784. a. C पञ्चवच्यैः. β. शोभते. In the Śp. Sāmānyavṛikshānyoktayāḥ 6. MS. a. पञ्चनिच्यैः.

786. β. C omits न, अपि being supplied as a correction.

789. In the Śp. Sāmānyav. 8. MS. a. पञ्चपुष्प. येभ्यो निराशा याति नार्थिनः.

791. In the Śp. Sāmānyav. 9.

792. For the play on the word अगतीनां compare the use of अगतिकाः in No. 797.

793. In the Śp., Chandanānyoktayāḥ 9. MS. β. फलपुष्पवर्जितो. Böhtlingk 5278 from the Subhāshitārṇava. Böht. अपनयति.

798. Given and translated by Aufrecht from Śp. also under Bhallaṭa.

802. a. C म्लानम्य—γ. C भाजं. Cited by Aufrecht from the Śp. under Dharmavarddhana. Viśeshavṛikshānyotayāḥ 16. Aufrecht notes that two of his MSS. call the poet Nāgendra. Böhtlingk 337 from Śp. gives Nāgendra as the author's name. The next verse in the Śp. is by Dharmavardhana, and that signature has perhaps been put to this verse also by mistake. Otherwise we should expect एतौ धर्मवर्धनस्य.

804. β. Separate वैरस्य सीमनि.

808. β. C वनवरतरुः.

813. Given and translated by Aufrecht Z. D. M. G. XXV. 241, from Śp. under Bhadantajñānavarman. (Böhtlingk 7500). Auf. a. किं जानो. घनतरं छन्नोपि. β. छन्नश्चेत्कलितो, फलभरैराढ्यो, γ. क्षोभान्मोदन. Śp. MS.

a. किं जानोमि चतुःपथे घनतरं छन्नोमि किं छायाया

β. छन्नश्चेत्कलितोमि किं फलभरैराढ्योमि किं संनतः ।

γ. क्षिप्रोत्कर्षण. δ. क्षोभ मोदनभञ्जनादि. The signature is भगदत्तज्ञानवर्मणः.

814. γ. Correct योद्धूत.

816. MSS. एते भट्टभट्टस्य.

819. a. separate स्वादु फले.

821. a. C निष्पद्यही.—४. C द्रविष्ठा.

822. ३. C साधु वक्षि.—४. C परोपकारकरणे. Quoted in the Daśarūpāvaloka, Kāvyaaprakāśa, and Kuralayānanda. According to Aufrecht it is in the Śp. assigned to one Śāktikumāra who does not appear to be elsewhere referred to on that book. In our copies of the Śp. this verse is given without an author's name. ("Kāṣyāpi." It forms the Śākhota section, and the next verse is the first of the Pīlu section. "Atha Pīluḥ dhanyāḥ, &c.") The verse that follows it is assigned to Śāktikumāra, and runs as follows :

धन्याः सूक्ष्मफला अपि प्रियतमास्ते पीलुवृक्षाः क्षिप्तौ
क्षुब्धक्षणेन जनेन हि प्रतिदिने येषां फले भुज्यते ।
किं नैस्तत्र महाफलैरपि पुनः कल्पद्रुमायेर्द्रुमै-
र्येषां नाम मनागपि श्रममुदे जायापि न प्राप्यते ॥

Śp. MS. a. शाखोटकं. ३. भाषते. ४. परोपकारकृतये मार्गस्थितस्याय मे.

824. a. Correct श्रुत्येत्. Nalachampū VI. 62.

826. In the Śp. Sāmānyavṛikshānyoktayah 17. MS. ३. सरसप्रकामफलदः सर्वाश्रितोपाश्रयः.

827. γ. C पल्लवं.

830. γ. C श्रीरामतार्ति.

831. a. Separate स्वादु फले. In the Śp. Sāmānyavṛikshānyoktayah 10. MS. ३. सुललितं पीते व्ययेनश्रमैः. γ. विधाताः सुचिरं परं सुमनसः प्रीतिः किमत्रोच्यते. ४. यामः पुनर्दर्शनं.

834. Given and translated by Aufrecht from Śp. 42, 19 where also it is assigned to Prakāśavarsha. Auf. ३. श्रुत्यनितरां. ४. किमिति तेऽद्विवाहिनी.

Śp. MS. श्रुत्यनितरां, and किमिति हृदवाहिनी.

836. ३. C विवृष्टं.

837. ४. Correct आपृवन्ति.

843. ४. C कुम्भनिमग्न. Given and translated by Aufrecht from Śp. under Akāṇḍajalada. Auf. ३. दृष्टुं कुम्भीकलुप्तान्. ४. येनार्त्तनिमग्न. Śp. MS. ३. दृष्टुं कुम्भीकलुप्तान्. γ. तस्मिन्नेव उन्नम्य तनन्कृत. ४. As with Aufrecht.

845. a. C दातुं.

847. γ. A B D यथाज्ञेन. ४. C तावदनेन मेघरिपुण.

849. ३. C समुचितं.

852. ४. A B D omit क्षिप्त्वा.

855. ३. C अम्बुधि. Given and translated by Aufrecht Z. D. M. G.

XXXVI. 370 from Śkr. 4, 32, where it is ascribed to the 'Bhāṣyakāra.' See Introduction. In the Śp. Samudrānyoktayaḥ 3.

856. a. C ययाम्बु. D कस्याम्बु. ४ नदीनः a. नदा + शन. b. न रीन.

858. γ. C यस्य.

863. Quoted by Kshemendra from Bhaṭṭa Laṭṭana in the Auchityavichāracharchā.

864. In the Śp. Samudrānyoktayaḥ 8. MS. β. मुक्तावाः. ४. दूरे.

867. a. पत्रोमानुषी. "Mermaid."—γ. C तटोपविष्ट.—४. भृतयो.

868. a. Join आस्त्री.

871. γ C यत्र जगतां कुक्ष्यैकदेशे हरिः.

872. If the sea bends beneath a weight of glory it owes it all to the tribulations it has undergone.

877. ४. A कुञ्चिन्वा. B उञ्चिन्वा. D कुशिन्वा.

878. ४. C निर्धुत.

881. a. Correct दत्तं.

883. ४. C तत्सर्वमुन्मुलितम्. उन्मुलितम्. "Wiped out." The root is marked by Böhtlingk with a star.

884. Quoted by Kshemendra in his Auchityavichāracharchā from Bhaṭṭa Indurāja.

886. γ. C इतोपि. In the Nīṭisataka. Ed. Tel. No. 76. Cited by Auf. from the Śp. under Bhartṛihari. Samudr. 17. MS. β. शरणार्थिनः शिखरिपविणः शेरने. γ. इतोपि.

887. a. Separate वैकुण्ठाय धियम्.

888. ४. C नु तस्य न.

889. Rājat. III. 205.

890. Given and translated by Aufrecht Z. D. M. G. XXV. 241 from the Śp. under Indrakavi, to whom it is also ascribed in the Sūktinaktāvali. Böhtlingk 733) refers also to the Subhāṣitārṇava. under Bhaṭṭa Indurāja. MS. विद्रुमवनाय नमो. β. चुक्तिमाला.

891. Quoted by Kshemendra in his Auchityavichāracharchā. In the Kāvya-prakāśa. Cited by Aufrecht from the Śp. under Śrīśuka, as three of Aufrecht's MSS. read the name. In our MSS. of the Śp, and in the Sūktimuktāvali, where the verse is given, the name is Rīśuka, as Aufrecht's MS. A has it. Cambay Śp. MS. however has Śrī Śuka, and the reading in γ. वडवावदन.

894. In the Śp. Ratnānyoktayaḥ 4. MS. ४. यतो.

895. γ . MSS. अनस्तिमात्रसारस्य. Our reading is from No. 2261, and from the Śp. where, Ratnānyoktayaḥ 1, the verse runs :

अनस्तिमात्रसारस्य तेजसस्तद्विजृम्भितम् ।

येन पापाण्यखण्डस्य मौल्यमलं वसुधरा ॥

But perhaps अनस्तिमात्रसारस्य is right, the reference being to a division of things into अस्तिकाय and अनस्तिकाय.

896. There are frequent references in the verses in this section to the triṇamapi, a stone that can attract dry grass. Böhtlingk marks the word with a star. पादरक्षा. "The stocks," and "a handle."

898. Pañchatantra, Ed. Bühl. and Kiel, I. 75.

901. γ . C उच्चैः. In a . join रजः परिधूसरोपि.

903. δ . A B D लज्जत.

905. γ . A B D काकोपलो. C कालोपलो.

908. In the Śp. Ratnāny. 12. MS. a . ये चाप्ययः खंडकं. δ . हि.

909. In the Śp. Ratnāny. 15. MS. β . निर्मलरुचः γ . परिक्षयो.

912. In the Śp. Saṅkhānyoktayaḥ 1. (Kasyāpi). MS. शिखी.
 β . MSS. न.

914. β . Separate जगति वक्त.

915. Correct author's name, "Jayavardhana."

917. In the Śp. Saṅkhāny. γ . 6. (Kasyāpi) MS. a . वीचीच्छटावजिताः.
आश्रययाम सता. C ascribes this verse to Kavi Ratnākara.

918. In the Śp. Saṅkhāny. 5. (Kasyāpi). MS. δ . तेनावि.

920. In the Śp. Kamalānyoktayaḥ 7, (Kasyāpi). MS. a . संयकजानो.
 γ δ . यदेव गुणसंदोहधाचि चंद्रे.

921. Quoted in the Sūktimuktāvali under Bhaṭṭa Bhallaṭa. In the Śp. Kamal. 10. (Kasyāpi). MS. δ . नमुवन्.

924. The flower has all the other attributes of the dissipated man, and has "eyes" (dice) in its very heart—yet it is the home of Fortune, &c.

926. δ . correct विश्वस्त्र.

927. a . A B D omit निन्यं तथा.

930. β घृणम्. The same onomatopœic word as गुंणम् in No. 606. The verse is in the Śp. Kamal. 12, where (Cambay MS.) the author's name is given as Śrutadhara. Auf. has Śrutadhara under whom he cites the verse from Śp. "Chetaḥ karshanti" the other verse which Auf. cites under that name is also in Cambay MS. ascribed to Śrutadhara. It should be noticed that the next verse 931 in our book is by Śrutadhara. Śp MS. β . संघट्टगर्ग

931. δ . The one कमले is a vocative. The verse is in the $\dot{S}p$. Samkīrṇānyoktayaḥ 11 (Kasyāpi). MS. γ . परिपूरितषट्पदैवे.

933. In γ Bhaumaripu is a name of Viṣṇu.

934. α . Correct पुष्पे.

938. β . C यत्नात्. In $\dot{S}p$. Maruṣṭhalānyoktayaḥ 1. MS. β . कृच्छ्रायदपि.

939. δ . A अमरः.

942. α . A B D omit भार. In the $\dot{S}p$. Maruṣṭh. 4. (Kasyāpi). MS. α . पुष्पपुञ्ज. γ . व्योमार्गसिजित.

944. α . A समुत्क्रान्तिता च (omitting भूः). B omits verse. C समुत्क्रान्तिता वच (sic). D समुत्क्रान्तिता च (omitting भूः).

946. Given and translated by Aufrecht from the $\dot{S}p$. also under Narasiṃha. Maruṣṭh. 5. Auf. α . विमनाः किं चोन्मादी क्षणादपिलक्ष्यसे. β . पुनः पुनरापि. β . काश्चना ते क्रियाः. δ . अजलदां Cambay MS. has पुनरापि पुनः, but in the rest agrees with Aufrecht.

952. α . Join कान्तःशून्यो.

954. In the Pañchatantra, Ed. Bühl. and Kiel, III. 46.

969. Given and translated by Aufrecht from the $\dot{S}p$. under Bhallata. Samkīrṇānyoktayaḥ 57. Auf. δ . जलनिधेः क्रमणे. So also $\dot{S}p$. MS., which here writes the author's name Bhallāṭa, as two of Aufrecht's MSS. do.

971. γ . Joins तनुवृणा.

978. α . C अल्पतया.

979. β . C पञ्चपुटेन.

981. γ . C प्रतीच्छति तदेव तदेव वस्तु.

984. δ . A सम्यक्.

985. α . C यस्य.

987. Quoted in the Kāvyaṣṭhāna.

990. Ratnākara's Haravijaya XI. 68.

992. Ratnākara's Haravijaya XVI. 17. Har. MS. β . भावाः क्रियास्वपरि.

996. δ . A omits one किमिव.

1001. Quoted in the Kāvyaṣṭhāna.

1004. α . C किमात्मत्वचो. In the $\dot{S}p$. Samkīrṇānyoktayaḥ 17. MS. γ . वक्त्रे विषं वीक्षणं. δ . सर्वमंगलसूचकं कथय भो भोगि शखे किं त्विदं.

1006. γ . C मलयमेव नगाधिराजम्.— δ . A D साक्षोट. In some copies of the Nīṭisāṭaka, Ed. Tel. No. 79.

1008. Compare No. 1028.

1012. δ . C सन्ति.

1013. α . C नयति ननु चि - - या यद्दर्शनादृष्यं.

1014. β . C मुक्तामणिरित्यमस्त. Quoted in the Kāvyaṣṭhāna.

1015. C A उरसि sic. C उरसि.

1016. Quoted in the *Kavyaprakāśa*.

1019. α. C यश्च, corrected into यच्च. In the *Śp. Sāṃkīrṇanyoktayah* 20. (*Kaśyāpi*). MS. ८. य-श्चो. तृष्णी स्थिते.

1021. Quoted by Kshemendra in his *Auchityavichāracharchā* from Bhaṭṭa Bhallaṭṭa. *Auchit.* MSS α. धनुरिदं मूढद्विषाश्चेषवः. β. शिक्षा सा विजि-ताशुना विलयं सर्वोद्भूता गतिः. γ. मधुनो हा हारि गीतं.

1023. δ. C सङ्कते च खलु यन्वेदावहे.

1025. In the *Pañchatantra*, Ed. orn. I. 12 (Böhtlingk 7322). Stands now in the *Nītiśataka*, Ed. Tel. No. 30.

1026. The poet introduced his own name, or gets the name *Vṛiddhi* from this verse.

1027. In some copies of the *Nīti-* and *Vairāgyaśatakas*, Ed. Tel. Misc. N. No. 16. V. No. 37. Cited by Aufrecht from the *Śp.* under *Vidyapati*. So also in the *Cambay Śp.* MS. (*Parvatānyoktayah* 2) where the readings are, α. प्रबोधमनसस्तेषामभिज्ञा मृदो, β. येष्वन्ये. Tel. प्रमोदमुदितास्तेषां न भिज्ञा मृदो. β. ये त्वन्ये, तेषां न तृष्णा हता. In the first and second lines अभिज्ञो मृदो and तेषां तु दूरे तृष्णम् are new readings and great improvements on the old ones, which are obvious corruptions. To the contented mind there is no difference between the mountain of gold and a clod of earth : while as for the avaricious man he cannot get at it. For whose good then was it made? The play on words in मेरुर्न ये रोचते should be noticed.

1033. In some copies of the *Vairāgyaśataka*. Ed. Tel. Miscell. No. 18. Cited by Auf. from *Śp.* under *Bhartrihari*.

1034. A *Samasyāpūraṇam* written on what is now the last line.

1038-9. Two verses, presumably by Vallabhadeva himself, serving as an introduction to his *Śrīṅgārapaddhati*.

1040. *Kāvyaḍarśa* II. 141. Cited by Aufrecht from the *Śp.* under *Daṇḍin*.

1041. Quoted in Śukadeva's *Sūktasudhākara* as by *Bilvamaṅgala*, with the reading in β. बालात्कृष्ण. Böhtlingk 2057, refers also to *Sāh.* D. 321, and *Kuvalay*. 1156. Cited by Aufrecht from *Śp.* under *Daṇḍin*.

1042. Quoted in *Maṇirāma's Ślokaṣaṃgraha*, where it is attributed to *Kālidāsa* with the reading in β. कण्ठवर्मनि.

1043. Böhtlingk 197 from *Kāvya* p. 52. दृष्टे विच्छेदभांशना.

"This thought is as a death, which cannot choose

But weep to have that which it fears to lose."—SHAKESPEARE

1044. Given and translated by Aufrecht from the Śp. 101, 1, (2) Z. D. M. G. XXV. 460. Böhrling 7259 refers also to Subhâsh. 18. Auf. *a.* स्मरणं चेतसो धर्मः which Böhrling would put in the mouth of the Nâyaka. It will be seen that the Sbh. reading supports Aufrecht's way of taking the verse. Cambay Śp. MS. also स्मरणं चेतसो धर्मः.

1045. In the Śp. Priyaprasthâ 5. In one or two of Hall's MSS. of Daśarûpâvaloka as belonging to the Amaruśataka. See D R p. 188.

1046. Not in the Siśupâlavadhâ.

1048. Cited by Aufrecht from the Śp. where also it is ascribed to Jhalajjhalavâsudeva, as Aufrecht gives the name. Now in the Amaruśataka. Śp MS. *β.* यन्नेयं मया गलज्जलव-सुदेवस्य. In some copies of the Daśarûpâvaloka, D R p. 188.

1049. तन्मां शिक्षय नाथ यत्नपुचितं वक्तुम्.

"Teach me, only teach, Love!

As I ought

I will speak thy speech, Love!

Think thy thought."—R. BROWNING.

1050. Cited by Aufrecht from the Śp. 101, 6 (Cambay MS. Priyaprasthâna, 7,) also under Śivasvâmin. Auf. *yâ* bimbaushtâruhîh kvachud arumamañih. So also Cambay Śp. MSS. Other variants. *a.* लब्धवान्. *β.* हास्यीमदृशः, भूयते.

1052. In the Śp. Priyaprasthâna, 2. MS. *a.* काले बलात्. *β.* स्थितया जनमलं.

1053. Cited by Aufrecht from Śp. 107, 23, also under Morikâ.

1054. Compare Nos. 1052, 1090, and 1295.

1056. Quoted in the Daśarûpâvaloka as belonging to the Amaruśataka. D R p. 88 (Böhrling 937). Not in the Amaruśataka.

1057. Ascribed to Amaru in the Śp. Priyaprasthâna 8. In the Amaruśataka. Śp. MS. *a.* नो हारदेशेयिता. *β.* तया निपातितं. *γ.* गतुं प्रवृत्तः. *δ.* वियः.

1058. Compare the verse दृष्टः कानरनेत्रया in the Amaruśataka (Böhrling, 2931), which is quoted both in the Śp. Priyaprasthâna 6, and in the Sûktimuktâvali, and is in both ascribed to Amaru.

1059. Quoted by Kshemendra in his Kavikanthâbharana and Auchityavichâracharchâ, and in both places ascribed to Amaru. For पदानि in *β* Kavik. MSS. have दिनानि.

1060. She indicates, as in many of these verses, that she will not survive his departure. The verse is quoted in the Sûktimuktâvali and is there ascribed to Amaru. It is in the Amaruśataka.

1063. एष द्रुम क्षीरवान् 'Here is a Kshîra tree.' They who 'conveyed' a traveller leaving home were wont to turn back when they came to running water or a Kshîra tree. See passage from Dâmodaragupta's Sumbhalimatam given in Peterson's Second Report, p. 32. The verse is given and translated by Aufrecht Z. D. M. G. XXXVII. 513 from the Saduktikarpâmrîta under Tarapinandin. Aufrecht also refers to Śp. 100, 10 (Kasyâpi), and Skm. 2,449. Auf. γ. वक्रितस्तन
 ० उरःस्थलमधुपुरितदृशः. From Skm. Aufrecht gives the variants α bhavanâd for nagarâd, β uktâdhvarena priyâ γ tasyâ manyubharochchhysat kuchayugabhoga, ० dṛiṣâ. Śp. MS. β. इति समे. γ. वक्रित. स्फुटत्कचुकं. ० as in Aufrecht.

1064. Given and translated by Aufrecht Z. D. M. G. XXXVII. 518 from the Saduktikarpâmrîta, 2. 258, under Bhadantadhîranâga. Auf. α. आलम्बितश्रनसा. γ. सुग्वे

1067. Cited by Aufrecht from the Śp. 102, 5, also under Śakavṛiddhi.

1069. ०. C काञ्चिन्.

1070. Given and translated by Aufrecht Z. D. M. G. XXXVI. 556, from Skm. 2135 and Śp. 104, 9.

1072. α. C लेखा. Given and translated by Aufrecht from the Śp., also under Morikâ, Auf. रेखां निर्भरवात्पादुधौतमडतडा. Śp MS. रेखा, and तडा. Compare No. 1080.

1074. Haravijaya, XXV. 18. Har. MS. γ. विमयिमानं. ०. शीर्यते वा.

1076. Attributed in the Sûktimuktâvali to Devagupta. Our colophon to 1077 should probably be एतौ देवमुनस्य.

1078. Ratnâvali II. 14.

1079. A play on two paribhâṣhâs in grammar: अमिहं बहिरङ्गमन्तरङ्गे and अन्तरङ्गबहिरङ्गयोरन्तरङ्गं बलायः.

1083. भर्तुद्वयतमिः.

"He for God only: she for God in him."—MILTON.

1085. A D write the Author's name Kalhapa.

1086. α B C दयितम्, a reading which D also has in the margin.

1087. Quoted by Kshemendra in his Auchityaviehâraacharchâ from Bâṇa with the remark that it refers to Kadambari's condition when Chandrâpîḍa went away. Auchity. MS. β. शीकरमुवस्तुकिनाश्रयामः See Introduction under Bâṇa.

1089. β. C यानैः. γ MSS. वराभ्याः.

1090. Given and translated by Aufrecht from the Śp. 102, 7, under Bhallâṭa. Auf. α नीडेयु. Cambay Śp. M. नीडेय connected to नीडेयु and

the name Bhallaṭa, a "When the Sun had gone to his setting and the bird-laden trees were lost in darkness."

1091. In the Amaruśataka. Ascribed to Amaru also in the Śp. and Sūktimuktavali. Śp. MS. a. नयनजं यद्गिरि संस्तभितं.

1092. β C तस्या. A सार्द्रम्.

1093. δ. A D विलासः.

1095. In the Śp. Nāyikāṃ prati Sakhhiv. 8 MS. γ. आर्द्रः कृतः. δ. शय्योपान्तः शोध्यमाणः. Ascribed in the Sūktimuktavali to Mārulā.

1096. γ. A B D सारवचनम्. In the Śp. Nāyikāṃp. Sakhhiv. 9. MS. a. वाष्पतरलं. δ. पतिता.

1097. In the Amaruśataka.

1098. In the Amaruśataka. And ascribed in the Śp. to Amaru.

1099. In the Amaruśataka.

1100. In the Śp. Nāyikāṃp. prati Sakhhivachanam 2. MS. a. अस-
मम्. γ δ. The third and fourth lines of our No. 1099.

1101. γ. A B D तस्य---रगिणः.

1103. In the Bhujaṅgavijjimbhita metre.

1104. α MSS किं वेधसा. δ. C कुम्भकैः. गुडक = जलपात्रविशेषः.

1106. Compare No. 1115.

1107. γ. C कोयं व्यक्ता. Compare No. 1140.

1109. In the Śp. Viyoginīpralāpāḥ 2. MS.

स्वयमप्रातदुःखो य म दूनोति न विम्मयः ।

त्वं स्मरमातदात्रोपि दहसीति किमुच्यते ॥

1110. γ. C वियोगम्.

1111. δ. C वल्लभः.

1112. In the signature A D omit एतौ.

1113. Given by Aufrecht from the Śp. 104, 4 under Bilhāṇa. Auf. β. गणयति तस्य गुणान्मनो न दोषान्. γ. विगलति. and संगमेच्छा. Śp. MS. agrees with Aufrecht, except that it has संगमाशा.

1114. In the Amaruśataka. Cited by Aufrecht from the Śp. 104, 3, where also it is given anonymously. MS. उभयमेतदुपैत्यथवा क्षयं. δ. पियत्रनेन.

1115. α MSS. °यट्. β MSS. कश्चित्.

Śrīkaṇṭhacharita Sarga XI. The verses are explained by the Commentator as follows :—

१११९.—हे आलसखि त्वं करदीपं हस्तसंचार्यं प्रदीपं । नत्विति हेतौ । चन्द्रमण्ड-
लमिति प्रसिद्धेनानेन पाण्डुरतमोगुलकेन शुभ्रान्धकारपिण्डेन मम चतुर्दृष्टिः पिहितम् ।
दीपस्यासत्त्वसूचनार्थं करग्रहणम् । अन्यथा तमसात्त्वयर्मन्धीकरणमनुकं स्यात् । नेदं
चन्द्रमण्डलमपि तु पाण्डुरं तमोगुलकं ततो मम दृष्टिनिरोधायकम् ॥ १२ ॥

११२०.—हन्त कष्टे । कलङ्कव्याजेनैष चन्द्रः कोटरे मध्ये निमिरं तमो धत्ते । यत्कणैः
तिमिरकणैरिव मादृशं विरहिणीनां दृष्टिमयं लुम्पति पिदधाति । कदा दयित एव प्रकाशक-
त्वादीपस्तस्य वियोगे चन्द्रोदयस्य कामोदीपकत्वान्नादा विरहिणीनां सतो दृष्टिलोपस्य निमि-
त्तत्वेन कलङ्कान्धकारकणाः संभाव्यन्ते ॥ ५३ ॥

११२१.—येन कालकूटेन शंभुरीश्वरोज्ज्वल एव तं कालकूटं इह जनो निन्दाति । एवेति
नियमेनोपकारित्वं प्रतिपादितम् । विरहिषु विषये यममुं चन्द्रं लोकः सुधांशुं स्तौति
सन्धाघं वर्णयति । विवेको हि विरलाल्पः । सर्व एव गतानुगतिका इत्यर्थः । विषभक्षणा-
चन्द्रो दुःसह इति तात्पर्यम् ॥ ५४ ॥

११२२.—हन्त कष्टे । नोस्माकं निहन्तुं त्वं कलङ्कव्याजेनाद्यापि कालकूटं वहसि मथना-
त्पूर्वं कालकूटमहवामादधुनापीत्यपिशब्दोपन्यासः । नायं कलङ्कोपि तु कालकूट इति वर्ण-
कृत्याभ्यां संभावनम् । यद्वायात्कालकूटभयं प्राप्येव राहुस्त्वां निर्गर्णे कण्ठावतीर्णमपि तूर्ण
मुच्चति वमति ॥ ५६ ॥

११२३.—विधिना तव प्रभाः केतकखण्डैः नूनं कल्पिताः । येनेति हेतौ । एतेश्वो नः
शरीरं कण्टकैरिव तुदन्ति । पाण्डुरतरा युतियेषाम् । केतकानि सकण्टकानि सितानि च
भवन्ति । निशाकरोति साकृतमामन्त्रणम् ॥ ५७ ॥

११२४.—नूनं वितर्के । चन्द्रव्याजेन समुद्रादौर्वाग्भौस्मनो भस्ममयः पिण्ड उदगमदु-
न्वितः । नायं चन्द्रः किं तु वडवाग्निभस्मपिण्डः । यद्धेतौ । अस्य चन्द्रशब्दव्यपदेश्यस्य
भस्मपिण्डस्य तृनिर्घे घटते । कामिः खण्डिताजनस्य विरहिणोर्वर्गस्य दृग्म्बु बाष्पं तत्र-
दीभिः । अत्यर्थं रोदयतीत्यर्थः । भस्म च जलेन न तप्यति ॥ ५८ ॥

११२५.—कः सुकुमारशरीरः तव रश्मिन्सहेत नाम । समर्थनायां लिट् । यदीयं त्वद्रश्मि-
संबन्धिनं स्पर्शं प्राप्य चन्द्रकान्ताशिला अपि गलन्ति द्रवन्ति । दण्डापूपिकान्यायेन सुकुमा-
राणां गलनं सिद्धम् ॥ ५९ ॥

११२७.—तद्युक्तमुपपन्नम् । दयितो मम मुखं पद्मं आधावसरे यदाह । वर्तमानसामीप्ये
वर्तमानवद्वेति लट् । ययतो हिमांशोरप्यस्य संस्तवं योगं प्राप्यैव मम मुखं कामपि रुजं व्यथां
प्राप्नोति । पद्मस्यैव संकोचकारी चन्द्रमाः ॥ ६० ॥

११२७.—हे पद्मनाभ नारायण त्वं करुणां कुरु भूयो विग्रहेण पुनः शरीरेण राहुं परिपूरय ।
भूयःशब्दो विग्रहशब्दसंबद्धः । येनेति हेतौ । तस्य राहोर्जठरमुदरं तदेव कोटरं तत्र शेते सर्ववि-
धश्चन्द्रो नोस्मान् जातु न वि- द्राधेत । कुर्वति प्रार्थने लोट् । विधुरशब्दाच्चत्करोतीति णि-
जन्ताङ्गिड् ॥ ६१ ॥

1128-1135. Naishad'hiyacharita. IV. 74, 70, 64, 59, 46, 54, 99,
57. In 1130 & C करम्ब. And 1133. γ. C ते.

1137. δ. A D हटाश्च कचग्रहाः. B हटाश्च कचग्रहः.

1138. Given by Aufrecht from the Śp. under Amarūka. For the
construction गमनेनाथ भवतु in which भवतु is used in the same way as कृतं
or अलं. Aufrecht quotes Hemachandra. Sp. MS. γ. अनुधृता. It is
doubtful if the verse is ascribed to Amarūka in Śp. In Cambay MS.
the three verses that are our Nos. 1138, 1140, and 1143, stand in that
order over the signature अमरकस्थेति. The present verse is therefore

there given anonymously. With the lover here compare the courtier in Shakespeare :—

Polonius. My lord, the queen would speak with you, and presently.

Hamlet. Do you see yonder cloud, that's almost in shape of a camel?

Pol. By the mass, and 'tis like a camel, indeed.

Ham. Methinks it is like a weasel.

Pol. It is backed like a weasel.

Ham. Or like a whale?

Pol. Very like a whale.

Ham. Then I will come to my mother by-and-by.—They fool me to the top of my bent.—I will come by-and-by.

1140. Compare Nos. 1107 and 1146, and note on No. 771.

1141. In the *Amaruśataka*. Cited by Aufrecht from *Śp.* 113, 5, under *Amarūka*. See note on No. 1133. *MS. a.* प्रणयबहुमाने विगलिते *γ.* तदुन्नेक्ष्योन्नेक्ष्य.

1143. *β.* C लज्जां भयात्. In the *Amaruśataka*. And ascribed in the *Śp.* to *Amaru*. See note on No. 1133. *Śp. MS.* क्रीडा *γ.* सरभसभवस्त.

1146. See note on No. 1140.

1150. In the *Sp. Viyoginīpralāpāḥ* *MS. a.* 14. संविधान. *γ.* अतिक्रामनः.

1151. *β.* C पुनः. For प्रस्थानं वल्यैः कृतं compare भ्रष्टयन्ति यानि विरहे No. 1178. The bracelets cannot keep their place on her wasted arms. In the *Amaruśataka*. Cited by Aufrecht from the *Śp.* under *Amarūka*. So also in the *Sūktimuktavali*. *Śp. MS. a.* अर्धैः. *γ.* यातुं. *δ.* किमुन्मज्यते. Rückert (Böhtlingk, 4238) translates the last line—

“Und musst du denn reisen

Lebensgeliebter! verschmäh doch nicht das Freundesgeleit.”

Rather “Since go they must [for she will die] why should they not go with this friend dear as life to them.”

1152. Compare No. 2049.

1153. Compare No. 1146. The verse is in *Sp. Viyoginīpralāpāḥ* 12. *MS. a.* गदितं for वदतो. *β.* निष्ठत्रयि. *γ.* भवने प्राणास्त एते दृढाः.

1154. *δ.* C कृतमः.

1155. Correct the signature to कस्यापि.

1156. *δ.* B इत्थं मया. Quoted in the *Kāvyaaprakāśa*. Given by Aufrecht from the *Śp.* 131, 4 under *Śaṅkuka Mayūrasūnu*. Also in the *Sūktimuktavali* under *Śaṅkuka Mayūrabhaṭṭasūnu*. *Auf. a.* मनो-प्युन्मुक्तं. *γ.* कृतान्तोक्षमी. *δ.* सोढव्याः सखि सांप्रतं कथममी सर्वेभ्यो दुःसहाः. This

last is the reading of the line in the *Sûktimuktâvali* also. *Śp.* MS. agrees with Aufrecht, but writes गढप्रेम. In *Kāvya-prakāśa* the last line is as in our text.

1161. *a.* A D अखिल कालं In the *Amarasataka*. Quoted in the *Kāvya-prakāśa*. Edd. *β.* दूरे कुरु, for which Böhrling 4893 had already suggested दूरकुरु.

1162. *β.* C सोढव्यः.

1163. *a.* A C नायाति.

1164. *δ.* C लोचकः.

1166. C puts No. 1167 before No. 1166. With the present verse compare No. 1175.

1167. *δ.* C विरसः.

1170. *a.* A D अनादृत्य, repeating that word further on in the line. In the *Amarasataka*.

1172. Cited by Aufrecht from the *Śp.* under *Dorlatikâbhûma* with the reading मुग्धे दोलैतिकां निधाय न कृतो दारोपरोधस्त्वया in the first line, which is the only one given.

1175. *γ.* C यः परं. Compare No. 1166.

1176. In the *Amarasataka*.

1177. In the *Amarasataka* (beginning अङ्गुल्यग्रनखेन).

1178. Compare note on No. 1151.

1180. *γ.* C शारदाभ्रमिव चंचलमायुः. The first three lines of this verse are borrowed from No. 3316, a different turn being given to the thought by the fourth line.

1181-2. *Kirât.* IX. 39 and 43.

1186. Cited by Aufrecht from the *Śp.* under *Loṇitaka*, or *Lohitaka*, as two of Aufrecht's MSS. have it, *Lohita* is the name in Cambay *Śp.* MS. which has also, in *a.* यदखिले लोके प्रवृत्ता कथा, and in *β.* संप्रति सखे.

1188. *γ.* C वसंतदिवसाः. Given and translated by Aufrecht *Z. D. M. G.* XXXVI. 527, from *Skm.* also under *Śrîābhagîrikâ*. Aufrecht refers also to *Śp.* 105, 2, where the verse is given anonymously. *Auf.* *β.* एष *γ.* नयन्त्यन्यथा. *δ.* निपुणं. *Śp.* MS. has एव नयन्त्यन्यथा and निपुणं. C writes the author's name चोलाभट्टारिका.

1190-1. *Râmây. Yuddhak.* V. 6, and 10. In the Edd. these verses run as follows:—

वाहि वान यतः कान्ता तां स्पृष्ट्वा मामपि स्पृश ।

न्वयि मे गात्रसंस्पर्शश्चन्द्रे दृष्टिसमागमः ॥

बद्धतन्कामयानरत्र शक्यमेतेन ज्ञानिपुम् ।

यदहं सा च वामोरुका भ्रमणिमाधिता ॥

“Nur ein stilles Leben führen

Wo ihr Athem weht.”—SCHILLER.

1192. Given by Aufrecht from the Śp. where also it is ascribed to Vālmīki. Auf. :—

हारो नारोपितः कण्ठे मया विस्त्रेभभीरुणा ।

इदानीमन्तरे जाताः पर्वताः सरितो द्रुमाः ॥

Aufrecht also mentions as a better reading that of the Mahānāṭaka where the verse is found,

इदानीमावयोर्मध्ये सरित्सागरभूधराः ।

1193-4. Rāmāy. Yuddhak. V. 5 and 13.

1197. Given and translated by Aufrecht from Śp. 106, 3, also under Śīlabhāṭārikā. Böhlingk has pointed out, Z. D. M. G. XXVII. 637, that Aufrecht, who understands अगता instead of गता, wrongly refers the verse to the Nāyikā. But Nidrā and Chintā are not represented as rival mistresses, as Böhlingk says. He has let “Sorrow” usurp his mistress’ place in his heart and “Sleep” refuses to serve a man so fickle.

1204. C calls the author Rupaka.

1205. Nāgānanda I.

1206. Ratnāvali III.

1208. Given by Aufrecht from the Śp. 106, 6 also under Dhairya-mitra. Auf. β. चक्षुषा. So also Sp. MS.

1215. Compare No. 2515.

1216. δ. C चेतसा.

1225. In the Śrīṅgārāsataka.

1227. In the Śrīṅgārāsataka.

1228. A Samasyāpūṇam, the theme having been the first line of the following verse which occurs in the Hitopadeśa :

एहि गच्छ पतोत्तिष्ठ वद मौनं समाचार ।

एवमाशयग्रस्तैः क्रीडन्ति धनिनोर्थयिभिः ॥

1229. The same, the theme having been the first three pādas of the following verse of the Mahābhārata :

यस्य केशेषु जीमूता नयः सर्वोद्भ्रंसं धिषु ।

कुक्षौ समुद्राश्च त्वारस्तस्मै तोयात्मने नमः ॥

1230. The same, the theme having been the first three pādas of the following verse which in some MSS. is, with some others, prefixed to Patañjali’s Mahābhāṣya :

येनाक्षरसमात्रायमधिगम्य महेश्वरात् ।

कृत्स्नं व्याकरणं प्रोक्तं तस्मै पाणिनये नमः ॥

1231. The same, the theme having been the first line of the following old verse which will be found as our No. 3334 :

यदि नामास्य कायस्य यदन्तस्तद्विर्भवेत् ।

दण्डमादाय लोकोयं शुनः काकांश्च वारयेत् ॥

1232. Böhrling 3339 from Kuralayānanda 1266. Böhrl. refers also to ŚKDr under प्रेषित. Böhrl. β. प्रियायै प्रेषितं मनः. γ. तत्तु तत्रैव रमते.

1233. In the Śrīṅgāraśataka. Ed. Bohl. No. 16.

1235. In the Śrīṅgāraśataka. Ed. Bohl. No. 14. The old reading in β. तारास्वीन्दुयु introduces the Sun, which has no business here.

1236. Ascribed in the Sūktimuktāvali to Śakavṛiddhi. Now in the Śrīṅgāraśataka. Ed. Bohl. No. 20.

1239. The author's name from C D. A विचित्रमेता (sic). B omits author's name. Böhrling 1369 from Pañchat. Ed. orn. I. 209.

1242. A writes the author's name Bhāgavatāvinītadeva, and C Bhagavatavinītadatta.

1243. Ascribed in the Sūktimuktāvali to Chāka.

1244. In the Śrīṅgāraśataka. Ed. Bohl. No. 74.

1250. δ. C विरहः.

1251. Given and translated by Aufrecht Z. D. M. G. XXV. 458 from the Sarasvatīkaṇṭhābharāṇa II. 359. (Böhrling 5240). Auf. a. तां तन्वीं.

1253. a. Correct मसः. Given and translated by Aufrecht, Indische Studien, XVII. 169 from our book as an example of varṇanīyama, the art of making a verse in which only four (as here), or three, or two, or even one consonant is made use of. Aufrecht refers to Daṇḍin's Kāvyaadarśa 3, 83 fg.

1254. β. C सर्वमेव ते. Given by Aufrecht from the Śp. under Prabhākaradēva. Auf. δ. चक्षुषोः. So also Śp. MS.

1255. "If when my love is gone I only weep piteously, for what worse straits, say, am I reserving cursed death." She means that she ought to die. Given by Aufrecht, who takes it otherwise, from the Śp. also under Daṇḍamarāṇa. In his review of Aufrecht's paper Z. D. M. G. XXVII. 631, Böhrling says that जीव्यते, which Aufrecht gives as a variant for रुयते, in B is die entschieden bessere Lesart—decidedly the better reading. There is a gap in Śp. MS.

1256. In the Śrīṅgāraśataka. Ed. Bohl. No. 85.

1258. β. B C तन्वोवदनपङ्कजत. γ. A B D विकसिते. Compare with the verse No. 754, and the verses referred to in the note there.

1261. Rudraṭa's Kāvya-lampkāra VII. 66. Kāvya. MS. β. संताप-
मनूपशमम्.

1263-4. In the Śambhalimata. See Peterson's Second Report,
p. 32.

1267. α. C. वचनमधु नयनमधुकरमधुरदलं.

1268. γ. Correct विषमे.

1270. Böhlingk 5194 from the Śāntiśataka in Haebler's Kāvya-
saṅgraha.

1271. Not in the Mrichchhakaṭika.

1273. Śakuntalā Act III.

1275. C transposes β and γ : and reads चलत्पदपद्मा, कम्पितहारा, हृदि
रामा. In the Śrīṅgārāsataka. Ed. Bohl. No. 9.

1277. In some MSS. of the Vikramorvaśī. Böhlingk 2246 from
the Mahānātaka.

1278. δ. C प्रमादगलितं. In some MSS. of Bilhaṇa's Chaurapañ-
chāśikā.

1279. β. C आवाङ्मुखस्तनवटे. C writes the author's name Chhamach-
chhamitīkārātna. Cited by Aufrecht from the Śp. under Chhamach-
chhamitīkārātna. Now in the Amaruśataka.

1280. α. C निद्रानिमीलितदृशो. Given and translated by Aufrecht from
the Śp. under Bilhaṇa.

1281. Ratuāvali Act IV.

1284. δ. "When fate is adverse all roads lead to sorrow." Compare
No. 1294.

1285. γ. C प्रचुरन्वम्. Böhlingk 4089 from the Amaruśataka.

1287. α. C विपरीतबोध. γ. C यासां. δ. C ब्रह्मादयोवि. Write अबलाः.
In the Śrīṅgārāsataka. Ed. Bohl. No. 10.

1289. δ. Separate न याति.

1291. α. C घृष्टगौरं. γ. A C D साद्रे, a mistake due to the way
in which सान्द्र is written in Śāradā MSS. Chaurapañchāśikā Ed. Bohl.
No. 12.

1292. γ. C वदन्ने. Böhlingk 4663 from Schiefner and Weber's
collection of various readings to Bohlen's Bhartrihari, and the
Pāñchatantra, Ed. Koseg., I. 224.

1294. β. C हिमशीतलाङ्गया.

1295. Böhlingk 3359 from the Amaruśataka. Böhlingk takes
the last two lines to mean that she made the signs she drew on the earth
supply the place of the words she could not speak. But the धरित्रीप्रोक्षेखन-
म् stands by itself as a sign of her deep distress (compare Nos. 1350

and 1377); and the fourth line means "what next she did I have no words to say," it was too pitiful.

1297. δ . C अमरणमपविद्धं. *Mālatīmādhava* Act I.

1298. *Śakuntalā* Act III.

1301. β . C संजातमिथार्थधाम्. γ . C हसितानुविद्धमुदित. After this verse MSS. insert the verse कन्याकौतुकमात्रकेण No. 2238.

1303. Böhrtlingk 6807 from the *Amaruśataka* No. 32, and the *Subhāshitārṇava*.

1304. Quoted by Kshemendra in his *Auchityavichāracharchā* under *Amaraka*. In the *Amaruśataka*.

1306. α . C यत्कन्दर्पः.

1309. *Rājaśekhara's* *Viddhaśālabhañjikā*, Act I. Böhrtlingk 2926, from the *Kāvyaprakāśa*, *Sāhityadarpaṇa*, and *Kuvalayānanda*, in all of which it is quoted.

1311. β . A B D प्रमदा समदा च सदा सुखदा. γ δ . C हृदये निहिता यदि सा सुभगा क तपः क जपः.

1312. α . C लम्बाः. β . A B तत्र तनू. γ . C आसाधिकारे. δ . B C D वागुरालिङ्गितासि. *Naishadhîyacharita* VIII. 105.

1313. δ . A B D श्रेय्या जर्जरितम्. *Gītagovinda* I. 5.

1314. *Gītagovinda* I. 4. Verses 1313-4 are in C given after verse 1316.

1315. *Naishadhîyacharita* VIII. 103.

1316. γ . C वयं. δ . A C D प्रेमस्तव.

1317. *Śarvāhita* = *Kāmadeva*.

1320. β . A सुतनौ. B C यान्ति सुतनौ.

1321. α . C राकाहिमांशुः.

1323. This and the next verse go together, and are given in the *Sūktimuktāvali* also as a *yugma*, but under *Diboka*. Both verses occur in some MSS. of the *Amaruśataka*, though the former only is found in the printed editions.

1324. β . C गरिमौ गद्गद.

1326. A writes the author's name *Mārumālā*, B *Mānalā*, C *Śārulā*.

1327. β . C संकल्पस्थाम्. γ . B ह्यनुमता.

1328. *Mālavikāgnimitra*, Act III.

1329. Given and translated by Aufrecht Z. D. M. G. XXXVI. 539 from the *Saduktikarṇīmr̥ita* under *Bharvu*. Auf. α . वक्ष्मि. β . सहा सम-भिभाषसे. सर्वथा. γ . विबन्धि चैतदस्या मुखं. δ . समुत्कण्ठसे.

1330. γ . C D °लतिकाम् A °लकाम (sic).

1331. α . C मदनविरहः. δ . A B C चित्तं D चिन्ता corrected into चित्तं.

1332. δ . C समुपास्थास्यत. Sakuntalâ Act II.

1333. γ . C नैराश्यापिशुने. δ . C उक्तं.

1335. Given by Aufrecht from the Śp. under Netratribhâgabrahmayasâsvin. Auf. α . व्रीडायोगाञ्जतवदनया संनिधाने. β . स्तनकलशायैर्मन्युमन्तर्निगूह.

δ . चक्रितहरिणी.

1336-7. Meghadûta.

1338. γ . B दर्शनमहो तव दुर्लभं मे.

1341. Nalachampû Uchchhvâs. III. 34.

1342. γ . C D रक्ताश्रुणा. Böhrling 5440 from the Amaruśataka 10. Böhrling also notes that the verse is quoted in the Kāvyaṣṛakâśa.

1343. This verse, which is a favourite one with the writers on rhetoric, and is quoted in the Kāvyaṣṛakâśa, Sâhityadarpaṇa, Kuvalâyânanda, &c. is found in MSS. of the Vikramorvaśî Act IV. between vv. 33 and 34 of Bomb. Ed.

1345. δ . B तापं सा. A omits the line.

1346. α . C अवगन्तव्यसः. Böhrling 7002 from the Amaruśataka 30. Böhrling also notes that the verse is quoted in the Sâhityadarpaṇa 324.

1348. γ . A संभावम्. B omits the verse. C D सद्भावम्.

1351. δ . C हसन्त्या रुदन्. Böhrling 1938 from Amaruśataka 94 and Commentary on the Daśarûpa. D R. p. 81.

1353. α . C प्रदष्टा तु या. Aufrecht in Indische Studien XVII. 170.

1354. In the Śrîṅgârâśataka. Ed. Bohl. No. 15.

1355. δ . Correct तत्कालं Given by Aufrecht from the Śp. under Âkâśapoli, to whom it is also attributed in the Sûktimuktâvali. Auf. α . भूतनिवहाः स्वांशं विशन्वीप्सितम्, β . याचि त्वां द्रुहिण प्रणम्य शिरसा भूयोपि भूयान्मम. δ . धरा. अनिलः. Our MSS. of the Śârṅgadharapaddhati read in β . त्वां याचि द्रुहिण प्रणम्य शिरसा भूयोपि बन्धाञ्जलिम्.

1357. β . C कवरी. Gîtâgovinda III. 6.

1360. α . C विप्रयोगान्तरा.

1362. δ . A B निद्रादरिद्रीकृतः. Given by Aufrecht from the Śp. under Nidrâdaridra, and by Böhrling (2406) from the Kāvyaṣṛakâśa. आने is used in Kâdambari, and in the Viddhaśâlâbhañjikâ, and is still in common use in the Vernaculars, to introduce the relation of a dream. Compare the similar use of अस्ति at the beginning of a story.

1363. Quoted in the Kāvyaṣṛakâśa.

1364. Quoted by Nami in his Commentary on Rudrâṭa. Böhrling 5961 from the Kuvalâyânanda 74 b. Compare No. 1776.

1366. β . C मुखच्छायानुकारी. γ . C गमनानुसारि. Böhrling 5050 from

the *Sāhityadarpaṇa* 318, Ed. Calc. 1830, p. 340, and the *Kuvalayānanda*, 156.

1367. *δ*. C विस्मार्यते. Not in the *Amaruśataka*.

1369. *a*. C तन्व्याः.

1373. *a*. C विश्राम्यतां.

1374. *β*. C तन्पदध्यसितं.

1375. *a*. MSS. अयम् In the *Amaruśataka*.

1377. In the *Amaruśataka*. Ascribed also to *Amaruka* in the *Sūktimuktāvali*.

1378. *Chaurapañchāśikā* Ed. Bohl. No. 11.

1380. *a*. C सुन्धता. Not in the *Amaruśataka*.

1384. *δ*. C निग्रन्थग्रन्थरश्नेव.

1386. *a*. C लवाविघटित.

1387. *Rudraja's Kāvyaḷamkāra* II. 17.

1388. *a*. C कुसुमामोदी.

1393. Given and translated by Aufrecht Z. D. M. G. XXXVI. 553, from the *Saduktikarṇāmṛita* Auf. *aβ*. दिग्धल्लाट.

1394. Separate आलोक्य शोभानिशयं.

1395. *Haravijaya* XXV. 39.

1397. *a*. C जगति वीक्ष्य. *δ*. C बहुलामृत.

1401. *β*. MSS. भ्रमर भवता. भ्रमरभरतः is from the *Śārṅgadharapad-dhati*. "Mandākrānta" is the name of the metre in which the verse is composed. Compare Nos. 1937 and 2533. Cited by Aufrecht from the *Śp.* also under *Vikāṇanitambā*.

1405. Given by Aufrecht from the *Saduktikarṇāmṛita* Z. D. M. G. XXXVI. 514, under *Tutātita*, "a name of the well-known *Mimamsist* Bhaṭṭa Kumārilaśvāmin" with the readings *a β*. द्वारस्तम्भानिषण्णया दधितया वक्रीकृतग्रिवया नासाग्रागतवारिबिन्दु. *γ*. कण्ठगद्गद. *δ*. संदिष्टं तव कान्तया पथिक तद्वक्तुं न यत्पार्यते.

1407. Given and translated by Aufrecht, Z. D. M. G. XXXVI. 548 from the *Saduktikarṇāmṛita*, where it is given anonymously. Aufrecht refers also to the *Padyāvali* where the author's name is given as *Rudra*. He had already Z. D. M. G. XXVII. 7, cited the verse from the *Śp.* under *Amaruka*, with the note that that is is not in edd. and that it is quoted without author's name in the *Daśarūpa*.

1410. *a*. C गलदलसवलद.

1411. In *a* join दाहोमः प्रवर्तिष्यः. *Viddhaśālabhaṭṭikā*, III. 21.

The MSS. insert again between Nos. 1411 and 1412 the verse कामिन्यास्मर.

1414. a. A B C एवं कुकूलम्.

1415. Not in either of the known works of Śambhu.

1416. In δ. write प्रियवर्त्तया. Given by Aufrecht from the Śp. also under Śivasvāmin. Auf. β. निवेशयन्त्या.

1418. Given by Aufrecht from the Śp. also under Vāsudeva.

1421. Gītagovinda VII. 6.

1422. γ. C च न.

1423. δ. C तत्रेयं. This verse stands in some MSS. of the Amaruśataka. Böhrtlingk 3777 from the Kāvaprakāśa and Sāhityadarpaṇa.

1428. Given and translated by Aufrecht Z. D. M. G. XXXVI. 551, from the Saduktikarṇāṃṛita and the Śp. in both of which it is given anonymously. Auf. γ. सवर्णा एव.

1429. δ. C दृष्ट्वा त्वं.

1431. a. C क्षताक्षयो.

1434. Cited by Aufrecht from the Śp. also under Vararuchi.

1436. β. C कथं कणन्ती. a. C कास्तूरिक.

1437. Cited by Aufrecht from the Śp. (rajanyām etasyām surata-parivarta) under Bijākara.

1438. Given in the Sūktimuktāvali under Diboka, with the reading in δ. को लोकस्य.

1439. In a write अस्मिन्प्रतिपत्तिः. γ. C तं दृष्ट्वा खलु.

1440. β. C निपतिता नीवा. Given by Aufrecht from the Śp. also under Śīlābhattārikā. Auf. a. आसः किं त्वरिता गता. β. नीवी च गत्वागमात्.

1444—8. Śrīkaṇṭhacharita XII. 87, 88, 89, 90, and 92. The verses are explained by the Commentator as follows :

१४४४.—हन्त कष्टे मम कार्ये रमणानयनलक्षणं प्रयोजनं तस्य सिद्धिः साधनं तदर्थं यान्त्या गच्छन्त्यास्तव मार्गे पुरोघ्ने समीरो वायुः परुषो दुःसहोभून् । शैत्यात्कामजननाच्च पर्यस्तः शिथिलो बन्धो यस्य स कबरीनिवेशः केशवेशाभोगो लुलिता विप्रकीर्णा अलका यस्य तद्वाचं गाहते सेवते । अत्र कान्तानयनार्थं विमृष्टया दूत्या स्वयं कृतस्य निगूढस्य सतः कान्तोपभोगस्य प्रतिभेदः स्वामिन्या कबरीबन्धशैथिल्यकथनद्वारेण कृतः । एवमुचरन्नापि ज्ञेयम् ॥ ८७ ॥

१४४५.—दुश्चरितेन दृष्टवन्नेनैकं चञ्चुं विनं तं मङ्गलं संस्पृश्य त्वयावगाहः स्नानं किं कृतः । अथ दूत्युपभोगाख्यदुश्चरितकारी त्वया संस्पृष्टः । तथा गात्राण्यार्द्रण्यासते त्वललाटे निस्तिलकं नष्टविशेषकं धत्से यच्च धारयसि । अङ्गानां स्वेदाद्र्वत्वेन निस्तिलकत्वेन च प्रतिभेदः ॥ ८८ ॥

१४४६.—अथेत्याक्षेपे । स्विद्वितर्के । मुन्दरीति प्रकृतानुगुणमामन्त्रणम् । अद्विर्तायैकाकिनी त्वं केन क्रमेण स्विन् भायिता भयं प्रायिताभूः । भयाकुलिते ईक्षणे यस्यास्ते कम्पस्य भयजा-तस्य कला भङ्गिस्तदनुबन्धो नाद्यापि शान्त्याति निवर्तते । केन क्रमेण कस्य भाषणस्य रूपप्र-हणेनेत्यर्थः ॥ ८९ ॥

१३४८.—कस्तूरीपङ्कात्कस्तूरीकर्दमाञ्जन्म यस्य सोङ्गरागो नूनं ते दोषमनर्थमकरोत् । सौरभेण हेतुना सङ्गिनः सक्ता ये भृङ्गास्तदंशवर्णेर्भङ्गरं साभिधातमङ्गमङ्गं यद्विभक्तिं । पूर्वश्लोके सुन्दरीत्वेन त्वमुपभुकेति सूचितम् । इह तु त्वमिहैव तदुपभोगं संकलय्य गतेति कस्तूर्यङ्ग-रागप्रयुक्त्या सूचितम् ॥ ९० ॥

१४४८.—किमु वितर्के । तस्य नखानखि संप्रहारो द्वन्द्वयुद्धं केनापि साकं प्रस्तुत आरब्धः किमु आस्ताभूत् । यस्य नखानखियुद्धस्य वारणार्थं सहसा निर्विमर्शं विशन्ती त्वं तस्य नखैरुल्लेखः पाटनं तत्पथं गतासि । बहुव्रीहिसमासात्मकं तृतीयार्थवृत्ती जेतुं नखानखीत्यव्ययम् ॥ ९२ ॥

1447. MSS. ascribe this verse to Bhâravi. It is not in the Kirâtârjuniya. See also last note.

1459. In a write निःसङ्गमङ्गैर्मदनानलोत्थ.

1460. An imitation of Kâlidâsa's verse in the Vikramorvaśi Act I. No. 1467.

1461. Râjat. III. 415.

1465. γ. A C किमूर्तम्. δ. A B न तद्वा.

1467. β. C शृंगारैकरसप्रदो. δ. MSS. पुराणो विधिः which may have been an adaptation of the compiler to make the verse of more general application. Vikramorvaśi I. 9.

1468. γ. C नडकूवरान्.

1469. γ. A C D सृष्ट्वा.

1471. α. C नवा वजरी.

1472. Quoted by Kshemendra in his Auchityavichâracharchâ from Dharmakîrti. Cited by Aufrecht (Weber's Indische Studien, XVI. 206) from the Skm. under the same. Böhlingk 5850 from Kuvalayananda. α. Böhlt. अर्जितः. β. Auf. स्वच्छन्दं वसतो जनस्य हृदये. So also Böhlt. with चरतो. γ. Böhlt. एषापि स्वगुणानुरूपपरमणाभावात्. δ. Böhlt. तन्वीमिमां तन्वता. In Kshemendra as in our book.

1473. γ. C ललितनयस्येह.

1475. α. A D संक्षयरक्षिणाक्षमुधा. B संक्षयरक्षणाय य (sic) मुधा.

1476. Varâhamihira's Brihat Samhitâ LXXIV. 1.

1477. Kshemendra's Chaturvargasaṃgraha III. 3.

1479. α. Correct तमः स्तोमः γ. MSS. काण्डयुगले. Given by Aufrecht from Śp. 110, 8, under Devabodhi, to whom it is also ascribed in the Sûktimuktâvali. Auf. β. तदनु न च किञ्चित्पुनरभूत्. γ. तदनु कदली°. δ. ततोवाञ्चौ पद्मौ किमिदमिति चित्रैव रचना. Śp. MS. α. तमस्तोमं. β. As in Aufrecht. γ. अधस्तस्यावर्त्तः तदनु कदली°. δ. ततोवाञ्चौ पद्मौ शिव शिव. Sâkti. MS. β. तदनु च न किञ्चित्पुनरभूत्. δ. ततोवाञ्चौ पद्मे किमिदमिति चित्रैव रचना.

C follows with this verse :

किं लावण्यसरोरुहोद्भवमिदं शैवालजालं शशि-
भ्रान्त्याक्रान्तमुपागतं मुखमुत स्वर्भानवीयं महः ।
रोद्धुं कामिमनांसि तन्तुनिवहः किं कृष्णपट्टस्य वा
सज्जो मारवनेचरेण निहितस्तन्याः कचानां भरः ॥

1480. Given and translated by Aufrecht from the Śp. 98, 1, also under Vararuchi. Auf. β. कवरीभारवजिताः. Śp. MS. β. कवरीभारनिजिताः.

1484. Given and translated by Aufrecht from the Śp. under Bâṇa, with the note that one of his MSS. refers it to Puṇya (another has Kâlidâsasya), and that the verse does not ring like one of Bâṇa's. Auf. α. विकचकचकलापः. γ. किञ्चित्कुलकोशे. So also Śp. MS.

1485—6. The Naishadhîyacharita II. 20 and VII. 22.

1487. Given and translated by Aufrecht Z. D. M. G. XXXVI. 370 from the Śp. under Bhâsa, to whom it is ascribed also in the Sûktimuktâvali. Auf. α. रचिता. γδ. भित्तावनङ्ग. In our Śp. MS. the name is "Bhâla," which looks a little like a corruption from the verse (No. 1488) that both in this book and in the Śp. follows the present one. Śp. MS. As in Aufrecht.

1488. In the Śp. Keśapâśaḥ 8. In α write with our MSS. and Śp. MS. बाले ललामलेखेयं भाले.

C adds the following verse :

वक्त्राम्भोरुहलम्पट्पदतुला व्यामोहमापादयन्
शङ्कामङ्कुरयन्कलङ्कजनितां चन्द्रे मुखे रङ्गिणः ।
भ्रूकोदण्डलतादमनीलगुलिकभ्रान्तिं स्मरस्याथय-
न्कस्तूरीतिलकः करोतु भवतां कल्याणपारंपरीम् ॥

1490. Given by 'Schiefner und Weber' as occurring in some copies of Bhartrihari. Böhrling, 781. Böhrling also refers to lith. Ed. II. 1, 75. Böhrl. α. समुज्ज्वलः. γ. भुजंगकुटिलः.

1491. γ. B C D लीलचिकुराम्. A लीलादिकुराम् sic. Kumâras. I. 47.

1495. In the Śrīṅgârâtilaka attributed to Kâlidâsa. Böhrling, (1846) who reads in δ कथमिन्दीवरद्वयम्, understands भ्रूयते न च दृश्यते as 'one has never either heard of or seen,' taking the negative particle with both verbs. But is not the meaning, 'Such a thing we had heard of, never seen, but now we see it'?

1496. δ. C वक्तुमिहागतौ.

1497. γ. C तस्याः. The verse has occurred before, No. 1207.

1499. In γ correct गृहीतं Kumâras. I. 46.

1500. Naishadhîyach. II. 21.

1501. δ. A D वाञ्छते. B वाञ्छयते. In the Śp. Saṃkīrṇāṇyoktayāḥ
15. Śp. MS. γ. मुग्धापांग. δ. प्राप्तः.

1502. Naishadhîyach. VII. 33.

1506. α. C तस्याः.

1507. Given and translated by Aufrecht, Z. D. M. G. XXXVII.
550, from the Saduktikarṇāmṛita. Auf. α. अयं ते विदुमच्छायो मरुदेश. δ.
पिपासातरलं.

1509. Ascribed in Maṇirāma's Ślokaśaṃgraha to Govardhana.

1511. The signature कस्यापि is in C only.

1512. Naishadhîyach. VIII. 103. The verse has been given
already, No. 1315.

1513. Ratnāvalī II. 9.

1520. β. C निकायधाम.

1522. Compare No. 2020.

1523. Cited by Aufrecht (kośasphîtataraṣṭhitāni paritah) from the
Śp. 98,37 under Vijjakā. Śp. MS. β. मन्त्रैर्मण्डलम्. γ. तदत्युद्धतं. The
name is Vijjakā.

1526. Naishadhîyach. II. 25.

C inserts between 1526 and 1527 the following verses :

विलोकिता स्यान्मुखमुज्जमय्य
किं वेधतेयं सुषमासमनै ।
धृत्युद्धवा यच्चिबुके चकास्ति
निचे मनागङ्गुलियन्त्रणेव ॥

श्रीहर्षस्य.

कामिन्या मुखनिर्मितौ व्ययवशात्तावण्यकोशं कृशं
मत्वा चन्द्रविधित्तया विधिरथ व्यग्राशयोर्किंचनः ।
एकं तच्चिबुकौदरादुदहरत्तावण्यविन्दुं यत-
स्ताद्विन्दुद्वयसी चकास्ति चिबुके कापि स्फुटं निचता ॥

These two verses form a chibukavarṇanâpaddhati, and may have been
inserted by someone who noticed the absence of such a section.

1528. Kumâras. I. 42.

1529. Given and translated by Aufrecht from the Śp. 98, 45 under
Bhâsa. So also in Śp. MS.

1530. Ascribed, with the verse that follows, in the Sûktimuktâvalī
and Śp. also to Śakavṛiddhi. Aufrecht cites No. 1531; and gives
and translates the present verse.

1532. Bilhana's Vikramāṅkadevacharita VIII. 62. Ed. α. हस्ते
चकास्ति बालायास्तस्याः कङ्कणमालिका.

C inserts between 1539 and 1540 the following additional verse :—

मनोरमं सर्वमनोरमेषु
स्तनद्वयं चञ्चललोचनायाः ।
इतीव दृग्दोषनिवारणाय
चक्रे विधिश्चूचुकं कञ्जलाङ्गम् ॥

1542. Kumâras. I. 40.

1543. Raghuv. III. 8. Edd. α. नितान्तपीवरं. β. तदीयमालीनमुखं
γ δ. तिरश्चकार भ्रमराभिलीनयोः
सुजातयोः पङ्कजकोषयोः श्रियम्.

1549. γ δ. B लसदिति भङ्गमवाप्स्यति
मध्यमुरोजभरेण ॥

δ. A D स्तनयुगभारभरेण.

1553. Haravijaya XXIII. 8. Cited by Aufrecht from the Śp. 98
10 [misprint for 60] under Ratnākara. Śp. MS. β. रत्नहारैः.

1558. β. C शृङ्गघनभारे.

1559. Given and translated by Aufrecht from Śp. 98, 70 also under
Vālmiki. Auf. β. तन्व्यास्तज्जघनं घनम्. Aufrecht compares a verse
ascribed in Śp. 136, 13 to Guṇākara :—

परित्रमन्त्या भ्रमरीविनोदे
नितम्बविम्बाद्विगलदुक्कूलम् ।
विलोक्य कस्याश्चन कोमलाङ्गयाः
पुंभावमन्योः सुदृशो ववाञ्छुः ॥

1560. β. A C D विषमतरः.

1561. Not in the Śiṣupālavadhā.

1563. Given and translated by Aufrecht from the Śp. 98, 69
under Jaghanasthalighaṭaka. So also in our MS. See Introduction
under Argaṭa. The verse is quoted by Nami in his commentary on
Rudraṭa's Kavyālaṅkāra, XI. 7.

1566—7. Kumâras. I. 36 and 35.

1568. Cited by Aufrecht from Śp. 98, 73, also under Śakavṛiddhi.

1570. Bilhana's Vikramāṅkadevacharita VIII. 8.

1571. α. A B D नेत्रपत्र.

1574. γ. D वचस्तथा. δ. C सशकमवेशिता. In the Amaruśataka.

1577. β. C आलिङ्गति. Cited by Aufrecht from Śp. 112, 6, under
Saṅkula. Śp. MS. β. अङ्गशेषो. γ. यदपटु.

1579. In the Amaruśataka.

1580. Cited by Aufrecht from Śp. 112, 8 under Bhadattajñāna-
varman or Bhagadattajñānavarman as Aufrecht takes to be the more

correct form of the word. In Cambay Śp. MS. the name is Bhagada-ttavarman. Aufrecht notes that the verse occurs in the Amaruśataka. Śp. MS. a. धूम्रे. Auf. bhrūbhaṅge 'ppi rachite dṛiṣṭir.

1581. Cited by Aufrecht from Śp. 112, 3 under Amarūka. Ascribed to Amarūka also in Sūktimuktāvali. In the Amaruśataka. Śp. MS. a. कृता पादयोः. γ. पाणिभ्यां च तिरस्कृतः. δ. शतशो.

1583. δ. C मानः कृतार्थकृतः. Cited by Aufrecht from Śp. 112, 2 under Amarūka. Aufrecht notes that the poet's name is not given : and in our Śp. MS. the signature is Kasyāpi, indicating that the verse is not by Amarūka, to whom the verse that follows it, our No. 1581, is expressly assigned. Śp. MS. No variants. Böhlingk 1363 reads in γ वियुतः, our reading मिथितः being given as a various reading. It should be preferred. Not to listen to his talk would be an open insult of the kind she is described as carefully avoiding.

1584. In the Amaruśataka.

1585. a. Correct उदस्य.

1586. In the Amaruśataka. Böhlingk 7001, gives the first two lines as follows :—

सा पत्युः प्रथमापराधसमये सख्योपदेशं विना
नो जानाति सविधमाङ्गवलयं वक्रोक्तिसंसूचनं.

Böhlingk, who takes नो जानाति वक्रोक्तिसंसूचनं to mean "does not know how to give utterance to a vakrokti" (compare B R under संसूचनम्), notes that all his authorities—Amar. 26, Śatak. 5, Kāvyaṇ. 25 (54), Sāh. D. 40. b.—with the exception of the Śatakāvali read as we do °वलना°. The object of संसूचनं, which does not mean "to express" but "to suggest, betray") is not वक्रोक्ति but "what is in her mind" or some such phrase.

1589. a. C सूचिते. γ. MSS. चेतसो.

1590. Cited by Aufrecht from Śp. 112, 5 also under Bhīma. Śp. MS. β. चास्वष्टम्. γ. मय्यालापवति प्रतीपवचनं सख्या. Böhlingk 1043 who gives from Amaruśataka 42 and Śatakāṇ. 8 reads in γ मय्यालापवति प्रकीपयितुं सख्या सहभाषते. Sūktimuktāvali as in our Śp. MS.

1597. Kāvyaṇ. II. 93. In β join भूलतानर्तकी.

1600. Cited by Aufrecht from the Śp. 116, 3 under Amarūka. Aufrecht notes that the signature in Śp. is Kasyāpi, as it is here. The verse is omitted in the Cambay Śp. MS. the 4th verse, numbered as such, following the second. The verse is in the Amaruśataka and is ascribed in the Sūktimuktāvali to Amaru. Böhlingk 7102 refers also to Sāh. D. 98.

1602. γ . C कोपः. Ratnâvali Act II.

1603. γ . C मयि. The fourth line of this verse is the same as that of Bâṇa's verse No. 1612. One or other verse, if not both, is therefore of the nature of a Samasyâpûraṇa.

1605. β . A B D निन्दामक्ते. In the Amaruśataka.

1608. β . MSS. omit प्रणिपन्नमन्त्रैकशरणे. It has been supplied from the Sûktimuktâvali, where the verse is ascribed to Amarûka. So also Böhlingk 3965. δ . MSS. स्तवतदतिरुद्धेन which need not have been altered. In the Amaruśataka.

1609. β . C वृथापि करणच्छेदे.

1610. Spṛṅgaratilaka 3. In some copies of the Daśarûpâvaloka DR. p. 187.

1611. Rudraṭa's Kāvyaśaṅkâ VII. 90. Böhlingk 2021 gives it from Kāvyaṣṛṅgâ 155, and Sâh. D. 304.

1612. See note on No. 1603.

1613. Gitagovinda IX. 2.

1614. Cited by Aufrecht from the Śp. 114,1 under Kumâradâsa. So also in Cambay Śp. MS. Böhlingk 4443 gives Kusumadâsa as name in Śp. Böhlingk refers also to Amaruśataka 53, Śatakâvali 10, Sâh. D. 43, and Daśarûpâvaloka 78. In the Daśarûpâvaloka it is given as from the Amaruśataka ; but compare Hall's note at p. 35 of his preface.

1616. The two first words have been supplied from the Sûktimuktâvali. Our MSS. are corrupt, or show a gap.

1617. In the Amaruśataka. Böhlingk 4554 reads α . भव्यालपैरलं खलु. γ . तथाभूतं.

1619. Given and translated by Aufrecht, Indische Studien XVII. 169 from our book.

1620. β . MSS. न युक्तमयं जनः. Our reading is from the Sûktimuktâvali, where the verse is ascribed to Amarûka. So also Böhlingk 1505 from the Amaruśataka.

1621. In the Amaruśataka. Böhlingk 4317 α . उपागतेन. β . मन्दायां मयि गौरवव्ययमात्. γ . किं मुग्धे न मया कृतं रमणधीर्मुक्ताख्या. δ . दुःस्थं. कर्तारिम् तच्छोष्यसि.

1622. Ascribed in Śp. and Sûktimuktâvali to Amarûka.

1626. β . C दाक्षिण्यबलात्.

1627. δ . C कठिनहृदये. In the Amaruśataka.

1628. β . C मयापि परीक्षितं. In the Śp. 114,7 (Kasyâpi). Śp. MS. α . मायाशायैस्त्वयाप्यनिवर्तितं. γ . नेदा तेहः δ omits हि. It has probably

been added unnecessarily to avoid hiatus. See below. The verse is given and translated by Aufrecht, *Indische Studien* XVII. 169 from our book, with a reference also to the Śp. and the *Subhâshitaratna-bhânḍâgâra*, p. 413. Auf. Śp. MSS. C D E. *a. mâyâśâṭhyais tvayâ 'pyanivaritam. γ. ne'shṭa'te'ham vṛithâ parikhidyate.* Aufrecht gives our readings as variants, and adds that his three Śp. MSS. read, as his Sbhv. MSS. do, *parikhidyase.* So also our Śp. MS. It seems right. She bids him not give himself so much trouble, i.e. as that referred to in the verse. For *समेन समं गतं*, which Aufrecht construes *samena gatena samam gatam*, translating 'für Gleiches schickt sich Gleiches,' compare *तुल्य एवावययोगः* No. 3503 and the context there. "Like has come to like."

1629. Given and translated by Aufrecht from Śp. 114, 12 under Chandraka.

1630. *γ. C प्रसन्नमधुना.* Cited by Aufrecht from Śp. 114, 9 under Vâmana, to whom it is ascribed also in the *Sûktimuktâvali.* In the *Amaruśataka.* Śp. MS. No variants (भृकुटि).

1632. *γ. A B D किं त्वन्यत्परिवृच्छ. δ. C मञ्जनजनः.*

1637. *Anargharâghava V. 23.*

1638-1641. *Naishadhîyacharita XXI. 151, 163, 154, and 159.*

1644-5. Given and translated by Aufrecht, *Indische Studien*, XVI. 208 from our book. Aufrecht prints *madhurasvanâ* in 1644.

1648. *δ. A C D रुतामिव.*

1649-50. *Kathâsaritsâgara, LV.*

1654. Quoted by Kshemendra in his *Auchiṭyavichâracharchâ* also under *Kumârâdâsa.* Cited by Aufrecht from Śp. 133,5 under *Kapilarudra.* So also in our Śp. MS. In the *Śṛiṅgâraśataka.*

1656. Calane gives the author's name complete. A ईश्व — — — ? D ईश्व — — —. B omits.

1659-60. *Mañkha's Śrîkanṭhacharita VI. 50, 12, 8, 9, and 64.* The commentator's notes are as follows:—

१६५९—इन्द्रिन्दैरैश्वर्यैर्निर्भरो गभोन्तरो यस्य तच्चम्पकगुण्यमीषद्विकासवद्भूत् । ईषद्विका-
सेपि भ्रयैरैश्वर्यन्तरत्वाकिः परिमलातिशयमूचनार्था । आज्ञालेखाद्धेतोः सज्जं सवद्धं कामस्य
संबन्धि सुवर्णमयं मयीभाण्डमपिधानमिव । तदेव स्मरस्याज्ञालेखेव द्वयमभूदित्यर्थः ॥ ५० ॥

१६६०—कर्णिकारे सौरभरोरं सौगन्ध्याभाव एव दोषस्तं प्रकाशयता घाणेन सह दृष्टविषयो
ववुधे यतः कर्णिकारवर्णगुणैर्हेतुभिः स्तुतिं कुर्वत्याः । दृष्टिनामिकयोः स्वविषये गुणदोषदर्श-
नाच्चिराकारणममर्थहेतूपन्याससामर्थ्याभावेन निर्णयरहिते विवादे समानिर्नोसादित्यर्थः ।
कर्णिकारस्य वर्णसौभाग्यं सौगन्ध्याभावश्च कविना युक्त्या प्रतिपादित इति कर्णिकारमद्वु
इति प्रसिद्धिः ॥

१६६१—वसन्त एव कण्टारवः सिंहः पलाशानि किंशुकान्येव रक्ताद्रौ नखा यस्य तस्मिन्सति भीतो मान एव हस्ती स्त्रीभ्यः सकाशाययौ पलायितः । साञ्जनाश्रुव्याजाद्रिमुक्ता त्यक्ता आयसी लेहमयी शृङ्खलापाङ्क्तिर्येन । सिंहे च पलाशे । पले मांसमभ्राति । अत एव रक्ताद्रौ नखे सति भीरुः छेदितशृङ्खलो गजोपसरति ॥ ८ ॥

१६६२.—दक्षिणादिगर्के त्यक्तं समर्था नाभूत् । षण्मासान् रवेर्दक्षिणादिस्थत्वात् । तथा दक्षिणादिशासंगतः संगच्छमानः तत्संगमाद्रा स रविश्च सदात्पनापोभूत् । दक्षिणायने हिममयत्वात् । तयोरर्कदक्षिणादिशोरन्योन्यं भेदकं पैशुनमसमदोषारोपणं कश्चकारेति न जाने । लिङ्गविशेषादिशेषणसाम्याच्च दिगर्कयोः कामुकमिथुनव्यवहारप्रतीतिः । तत्पक्षे दक्षिणानुकूला ॥ ९ ॥

१६६३.—अध्वगोत्पलदृशां विरहिणीनामङ्गे ये वायवः अङ्गारवर्षः स्फुलिङ्गवृष्टिः तत्ख्यातिं ययुः । अग्निकृणवर्षवद्विरहिणीनां व्यथां चक्रुरित्यर्थः । तथा संभोगरसेन रतिक्रीडया अलसालसा ये वधूनेत्राञ्चलाः स्त्रीकटाक्षास्तैः सादरं धार्यमाणत्वेन पूजिताः संभोगोपकारत्वात् । ते मलयदिगुहोत्थिता वायवो ववृधिरं वृद्धिं गताः । कामिषु विषये प्रोक्षसन्त्युन्मिषन्ती ज्ञापानुग्रहशक्तिः कोपप्रसादसामर्थ्यं येषाम् । संयोगिषु प्रसादो वियोगिषु निग्रहः । अतः अहंयवः साहंकाराः । अहं शुभमोर्धुसिति युस् ॥ ६४ ॥

1667. Correct signature रुद्रस्य. β . C कलकलालाप. Kāvya-lamkāra II. 30. Given and translated by Aufrecht from the Śp. 133,6 under Rudra. Auf. α . मिलनोल्बण. β . कलकलालाप. δ . धियं. Śp. MS. मिलितोल्बण. कलकलालापः. δ . धैर्यं (महर्द्रस्य).

1673-4. Kumāras. III. 29, and VI. 17.

1676. Kāvya-lamkāra III. 57. Has occurred already No. 730.

1677. Cited by Aufrecht from the Śp. 133, 1, also under Bhaṭṭa-bijaka. Aufrecht refers to Kāvya-prakāśa 146, and notes that only in the signature to this verse is the poet called Bhaṭṭa. In Śp. MS. the name is Vedavikshaka. No other variants.

1678. Ritusamhāra VI. 20.

1687. β . A B D संजायते कल्मषम्.

1688. तुहिः(तव). 'T'whoo! t'whee.'

1699. Given and translated by Aufrecht from the Śp. 134,12 also under Śrīmadaavntivarman. Auf. α . दुःसहतापभयादिव. Śp. MS. दुःसहसंतापभयादिव.

1703-4. Ritusamhāra I. 13 and 20.

1707. δ . Correct घर्मागमः.

1708. Given and translated by Aufrecht from the Śp. 134,31 under Bānabhaṭṭa. Auf. β . स्वच्छंदकंददुहि. γ . तनभूरिरजसि. δ . ज्यैष्ठे मासि खराकंतजसि. Also in the Sūktimuktāvali under Bāṇa. Śp. MS. As in Aufrecht (ज्यैष्ठे).

1709. Given and translated by Aufrecht from the Śp. 134,36

under Bāṇabhaṭṭa. Auf. *a*. पानीयपानोचितो. *β* and *γ* are transposed. *γ*. रूपालोकनकौतुकात्प्रचलितो. तृषः. *δ*. विहितो. Śp. MS. As in Aufrecht.

1710. *a*. Join स्वेदाम्भःकणिकाचितेन. In *γ* C has दूराध्वधम. The एते in the signature is not in the MSS.

1713. *a*. Join वाताकीर्णविशीर्ण. Given and translated by Aufrecht from the Śp. 134,33 under Bāṇabhaṭṭa. Auf. *a*. वीरण. *β*. प्रकथ्यमानाम्भ-
सि. *δ*. सुखं प्रयान्ति. Śp. MS. *β*. प्रस्थाप्यमानाभमसि. *δ*. स्वेदशं. Otherwise as in Aufrecht.

1714. *a*. C तदा तु स्नातानां. Given and translated by Aufrecht, Z. D. M. G. XXXVI. 520 from the Saduktikarṇāṃṛita under Maṅgalār-
juna. Auf. *aβ*.

तदात्वस्नातानां मलयजरसैराद्रवपुषां
कचान्विभ्राणानां दरविकचमङ्गीमुकुलिनः ।

1715. Cited by Aufrecht from the Śp. 134,32 under Bāṇabhaṭṭa
Śp. MS. *a*. ग्रीष्मोष्मश्लेष. *β*. पंकैकमात्रं. स्वल्पतोयैर्लुटित्वा. *γδ*. कृत्वा जलाद्राकृतमुरासि
जरत्कर्पेटार्द्धप्रयातो तोयं जग्धापि पांथ पथि वहति.

1716. Given and translated by Aufrecht from the Śp. 134,6 also
under Dhārākadamba. Auf. *γ*. विन्ध्योपलानां. *δ*. संवृद्धा. Aufrecht notes
that the verse is found in the Sarasvatikanṭhābharaṇa with the variants
pakṣmāntarālair in *a*, and dārvāgner vyomui lagnā in *δ* Śp. MS.
corrupt, but readings as in Aufrecht.

1717. Given and translated by Aufrecht from the Śp. 134, 5 also
under Bhīma. Auf. As in our book. So also in Śp. MS. (मुक्ताद्रिहासो).

1718. Given and translated by Aufrecht from the Śp. 32, 19 under
Menṭha Auf. *γ*. ये वियोगेपि. So also in Śp. MS. But the author given
there is Māgha.

The verse is a Samasyāpūraṇa on the double theme अतसी पुपन्संकाशं
and न तेषां विद्यते भयं.

1720. *a*. C सार्द्र. *γ*. C व्याली.

1724. Mṛichehhakaṭika Act V. 16.

1725. Mṛichehhakaṭika Act V. 14.

1731. *a*. C अन्देभकुम्भनिर्मिन्ने.

1732. C omits.

1734. Given and translated by Aufrecht from the Śp. 135, 2 under
Śakavṛiddhi. Auf. *β*. नित्यदुष्प्रापं omitting वक्र. So also in Śp. MS.

1744. *β*. C गिरयो विवल्गितमयूराः *γ*. C कन्दलशबला. In the Śrīṅgārāsa-
taka. Ed. Bohl. No. 43.

1745. γ . C जीवौषधयः. The *chhâyâ* of a verse in the *Murârâkshasa* Act I. 21. The verse as it stands there (कोपाविटः in δ) is given and translated by Aufrecht from the *Śp.* 135,23 under Bhojadeva. Telang notes that it is quoted in the *Sarâsvatīkaṇṭhābharaṇa* as an example of उत्तरवक्रनिदर्शन. Telang's Ed. *Mudr. Notes*, p. 7. For the idea of the first line Telang compares Meghadûta 3, and Raghu XIII. 28. *Śp.* MS. दूरे वाला and कोपाविटः.

1748. α . C किं गतेन दयिता न जीवति.

1752. α . C भुवनदृष्टिनिरोधकृतं कृतं.

1755. β . C भ्रमरधूम.

1756. α . Join सदोष.

1757. γ . Put a hyphen after विद्योगिनी. The verse is given and translated by Aufrecht from the *Śp.* 135,36 also under Kumârādâsa. Aufrecht compares the anacreontic *μεσονυκτίοις ποτ' ὦπαις*.

1759. A C D give $\alpha\beta$. B omits the verse altogether.

1761. Given and translated by Aufrecht from the *Śp.* 135,29 under Jīvanâyaka. Aufrecht notes that two of his MSS. read the name Jīvanâga, while another has Jīvanânga.

1765. Given and translated by Aufrecht Z. D. M. G. XIV. 582 (Böhtlingk 2009) from the *Śp.* 135,8. Auf. γ . तदन्वेषणपराः. δ . चरन्तीव. *Śp.* MS. γ . तदन्वेषणपराः. δ . तडिद्वीपप्रायो चरन्तीह.

1768. Cited by Aufrecht (under Amarûka) from the *Śp.* 106,1, with the note that it is there given anonymously. In the *Amaruśataka*. Böhtlingk 2965 notes that it is quoted in the Commentary on the *Daśarûpa* DR. p. 189.

1769. Compare *Amaruśataka* No. 48 (Böhtlingk 4711).

1776. Given and translated by Aufrecht Z. D. M. G. XXXVI. 521 from the *Saduktikarpâmṛita* under Yaśovarman.

1777. Given and translated by Aufrecht from the *Śp.* 135,39 under Bijaka. In *Śp.* MS. (कृतं मिथ्या किमाडव विजाकाया) the verse is ascribed to Vijākā.

1778. Ascribed in the *Sûktimuktâvali* to Vijākā MS. δ . स्त्रीन्वे तमाने सति.

1781. Bilhara's *Vikramânkadevacharita* XIII. 25.

1782. The same XIII. 38.

1788. In α write वार्त्ताम्. Given and translated by Aufrecht from the *Śp.* 135,34 also under Bhîma. Auf. δ . व्याकुलो. So also *Śp.* MS.

1791. Rāmāyaṇa. Kishkindhākāṇḍa XXX. 58. Cited by Aufrecht from the Śp. 136,2 under Vyāsa. So also in Śp. MS.

1793. a. Separate वाङ्मि कद्धारसुभगाः. The verse is cited by Aufrecht from the Sp. 136,15 under Vālmīki. So also in Śp. MS.

1796. ३. C. श्रेवे.

1797. Given and translated by Aufrecht from the Śp. 136,5 under Gaṇḍagopāla, "So sings the bucolic poet." Auf. Böhrlingk Z. D. M. G. 630 pointed out that Aufrecht's reading in β दधितरवर्णाणि could not be right. It is the reading also of our Śp. MS.

1801. β. C. चंद्र इव हंसः.

1811. Bhaṭṭikāya II. 4.

1813. Given and translated by Aufrecht from the Śp. 136,8 also under Jayagupta. Auf. β. नांचे प्रवक्ष्युना. γ. क्षेत्रेभ्यः प्राप्य कलं. ३. निक्षिप्यते. So also Śp. MS.

1818. Given and translated by Aufrecht from the Śp. 136,1 also under Mahāmanushya. Auf. β. नेत्रलोचन. γ. संपंजरा. Sp. MS. β. पत्रलोचना. γ. संपंजरा.

1819. Bhaṭṭikāya II. 19. Böhrlingk 3250 notes that it is quoted in the Kāvya-prakāśa and Sāhityadarpaṇa.

1821. Given and translated by Aufrecht from the Śp. 136,6 also under Bhāsa. Auf. γ. सुनेरिव धर्मचिन्ता. Sp. MS. α. तदङ्गो. γ. With Aufrecht.

1824. In Śrīṅgārāsataka. No. 47. Cited by Aufrecht from the Śp. 136,7 under Bhartṛhari. Śp. MS. is corrupt: but agrees in the main with our readings.

1827-1831. Vikramāṅkadevacharita XVI. 2, 8, 9, 14, and 15.

1832. Cited by Aufrecht from the Śp. 137,1 under Bijaka, to whom it is also ascribed in the Sūktimuktāvali.

1838. Given and translated by Aufrecht from the Śp. 137,14 under Bharchu, as Aufrecht has the name. Śp. MS. signature सुर्वा: sic.

1843. Böhrlingk 4366 from Schiefner and Weber's collection of various readings for Böhlen's Ed. of Bhartṛhari. It will be seen that our MSS. confirm the emendations already made by Weber and Böhrlingk.

1848. Given and translated by Aufrecht from the Śp. 138,4 also under Mahāmanushya. Auf. β. सांपत्तं प्रमदाजनः.

1849. In a write गर्भगृहेः स्तनतटैश्च. One of Aufrecht's MSS. of the Sp. omits the previous verse " on the other hand ascribes this far

better verse to Mahāmanushya." It seems most probable that No. 1848 in that MS. has fallen out. In Śp. MS. also No. 1848 is omitted; and No. 1849 is mixed up with the verse attributed to Śvetāmbara Śrī Chandra that follows. Auf. a. प्रावरणैः γ. संतत्रितैर्मादृचानां.

1851. Given and translated by Aufrecht from the Śp. 138, 1 also under Amṛitavarvardhana. Auf. β. हिमवलयं. So also Śp. MS.

1854. Cited by Aufrecht (keśin ākulayan dṛisau) from the Śp. 138, 11 under Bhartṛihari, but with the note that it is not in the Śp. expressly assigned to Bhartṛihari. The verse is corrupt in Śp. MS. It has दशै, and the signature is कस्यापि. In the Śṛiṅgāraśataka. In the Sūktimuktāvali this and the following verse are ascribed to Vāṅkala-varta.

1855. Cited by Aufrecht from the Śp. 138, 12 under Bhartṛihari. In the Śṛiṅgāraśataka. In Śp. MS. it is not assigned to Bhartṛihari (Kasyāpi). The verse there is corrupt.

1857. Given and translated by Aufrecht from the Śp. 138, 13 under Bāṇabhaṭṭa. Auf. β. तदनु तनुतृणे.

γδ. उत्कम्पी कर्पटार्धे जरति परिजडे छिद्रिणि छिन्ननिद्रो

वाते वाति प्रकामं हिमकणिनि कणान्कोणतः कोणमेति ॥

Verse corrupt in Śp. MS. but the readings agree generally with Aufrecht. "Panyāgṛh" is the public fire kept burning in the city square for all and sundry. Compare dharmasālā, the common word for a public or charitable rest-house. The verse is ascribed to Bāṇa also in the Sūktimuktāvali. MS. γ. रज्जि परिवडे छिद्रिणि छिन्ननिद्रो. δ as Aufrecht has it.

1858-61. Kirātātārjuniya VIII. 14, 6, 7 and 19.

1862-64. Siṅgāpālavadha VII. 55, 61 and 57.

1865. Given and translated by Aufrecht from the Śp. 133, 19 also under Jayamādhava. Auf. a. अधःस्थितं. γ. अशोकशृङ्गे. δ. मूलग्रान्धुनरपि तेन पुष्पितोसौ. Śp. MS. As in Aufrecht.

1866. γ. Join मृदकरपञ्चवे.

1868-9. Bilhaṇa's Vikramāṅkadevacharita X, 39 and 46. Aufrecht gave No. 1868 from the Śp. 133, 17 under Bilhaṇa.

1870. Cited by Aufrecht from the Śp. 134, 25 under Jayamādhava. So also in Śp. MS. a. कृतनालकान्ताः. γ. स्तनस्थलेषु.

1872. Cited by Aufrecht from the Śp. 134, 26 under Jayamādhava. So also in Śp. MS. γ. सुसंहितेन.

1873—4. Raghuvaiśa XVI. 62 and 65.

1876. The signature in C is मङ्गकस्य.

1878-80. Kirātārjunīya VIII. 48, 37, and 47.

1881-3. Śiśupālavadhā VIII. 18, 36 and 23. In 1883 β C reads
अहमेक एव.

1884-5. Vikramāṅkadevacharita X. 71 and 75.

1886. In the Pañchatantra. Ed. Bühl. and Kiel. I. 178. Kiel. α.
करस्यन्दो.

1887. Peterson's First Report, p. 40.

1889. Given and translated by Aufrecht Z. D. M. G. XXV. 461
from the Śp. 118, 4 also under Avantivarman. So also Śp. MS.

1890. Cited by Aufrecht from the Śp. 118, 3 where it is given as
the joint composition of Vikramāditya and Menṭha (Cambay Śp. MS.
विक्रमादित्यमेण्डयोः). Aufrecht notes that the verse is frequently referred
to, among others by Daṇḍin. It occurs in the Mṛichchhakatika.
Böhtlingk 5833 refers also to Kāvyaḍarsa 2, 226 and 362, and Kuva-
layānanda 198, 6. Śp. MS. 8. विक्रमतां. Böhtlingk notes that the
only one of his MS. of the Śp. which contains the verse has निष्कलतां.

1891. α. Join मृगशिरःपूर्णे.

1892. Given and translated by Aufrecht from the Śp. 117, 5 also
under Bhaṭṭa Upamanyu.

1893. Kirātārjunīya IX. 4. Ed. α. गम्यतां. 8. दृष्टयानि.

1894. γδ. Read उपेयाईम. So A and D, showing a gap after भीम C
उपेयाद्भान्तभीम. B omits the verse.

1895. α. Separate प्रोज्झ्य मित्रं.

1896. In the signature dele एते. It is not in the MSS.

1898—9. Peterson's First Report, pp 40—41.

1900. Given and translated by Aufrecht, Z. D. M. G. XVI. 750
from the Śp. 117, 7 under Bhojarāja. So also in our Śp. MS. No
variants. Aufrecht's निर्मलितानि in 8, which Böhtlingk corrects, was per-
haps only a misprint. All our four MSS. attribute the verse to Kālidāsa.
A C D by reading in the signature to the next verse एतौ कालिदासस्य
(correct accordingly), B by omitting No. 1901 and reading कालिदासस्य as
the signature to this verse.

1901. Kumāras. VIII. 57.

1903. Given and translated by Aufrecht from the Śp. 117, 82 also
under Menṭha. Auf. α. अभिदृते. β. भ्रमन्. Śp. MS. As Aufrecht, except
that in 8 it has बहुधैव.

1904. B has a gap here which it marks as such, and which extends from मैटस्य, its signature to the last verse. to नाना in β of No. 1913. In γ of the present verse C D read माय not मान, and in δ A writes सृजति. The construction of the verse is obscure to us. Perhaps बलमानदा is an adjective, possibly in a double sense, agreeing with श्रीः and दशा should be taken as दशा and separated from विपर्यये. (?)

1906. C D write the author's name Doharaka.

1908. Ratnâvali III. 6.

1909—1913. Haravijaya XIX. 5, 43, 45, 35 and 64. C writes after No. 1909 तालञ्जरत्नाकरस्येदं पद्यं which should probably be corrected तालरत्नाकरस्येदं पद्यं, indicating that from this verse Ratnākara got the name of Tālaratnākara. Compare remarks in Introduction. The present verse is given and translated by Aufrecht Z. D. M. G. XXXVI. 372 from Śp. 117, 2 under Ratnākara. In δ Auf. reads conjecturally द्वयीव, his three MSS. giving dvayeva, dvayena, and dvayecha respectively. Cambay Śp. MS. द्वयेव (verse is corrupt in this MS. β . चूडोमिषत् γ . प्रवृत्त. δ . नालद्वयेव. नाकलक्ष्मी). Böhtlingk Z. D. M. G. XXXVI. 660 pointed out that °तालद्वया, an adjective to नाकलक्ष्मीः, is right, but his translation, in which he understands Nākalakshmi (personified) to be represented as wearing the appearance of having “taken out of Śiva's hands his cymbals,” is questionable. हरद्वन्द्वमूर्ति must mean, as Aufrecht takes it, taken into, not out of, Śiva's hands. With the Sun in the western horizon, and the Moon in the eastern, the Heavens look as if in them Śiva had grasped in either hand his cymbal for the dance.

In 1911 $\alpha\beta$ write याचिन्ते सामुत्स्रज्य with C D. A has याचिन्ते सामुत्स्रज्य sic. In 1912 β C reads कृतिनो.

1914. β . C repeats रोदिति for कूजति by mistake.

1916. In β write पश्यन्त्यन्यं (i.e. the Sun) with B C D. A has पश्यन्त्यन्ये. Cited by Aufrecht from the Śp. 117, 14 also under Chandraka. Aufrecht notes that the verse is quoted in the Daśarūpāvaloka, DR. p. 163, Śp. MS. $\alpha\beta$. प्रयिततरुया वीक्षते लंबमानं भानोर्विवं जलविलुलितेन.

1917. δ . B C रलिकः. In γ . join नदन्तः संरोधं. Given and translated by Aufrecht Z. D. M. G. XXXVI. 556 from the Saduktikarṇāṃṛita 4, 147. Auf. δ . नायासं गणयति. Compare Nos. 753 and 754.

1919. α . Read विरहाहते with A C D. B writes विरहागतो. All four have हृदयात् which is perhaps right. B D चक्राहो.

1921. Given and translated by Aufrecht Z. D. M. G. XXXVI. 374 from Sridharadāsa 5, 73 under Sāhasāṅka. Auf. β . सहचरं ध्यात्वा मुहुरीक्षते. γ . चक्राहो. करोन्याकुला. δ . यात्येष नास्तं रविः.

1922-5. Śiśupālavadha IX. 6, 10, 12, and 23.

1927. Naishadhīyacharita XXII. 9. B writes कालः किरातः स्फुटय-
कस्य वयं व्याधायस्य दिनद्विर्पाणनिदर्शयति निशाह &c. (No. 1933 βγ) the copyist
having omitted several lines.

1928. A C D agree in assigning this verse, which is not in the
Naishadhīyacharita, but is found in Mañkha's Śrikanṭhacharita XXV.
104, along with the preceding verse, to the Naishadhakartā. For B
see last note. Mañkha gives the verse as a Samasyāpuraṇa the first
two lines being the theme, and the second two the completion. The
commentator's note is as follows :—

राज्ञे चन्द्राय स्वामिने च द्रुयनोद्गो दिनस्य शिरश्छेदार्थं छिन्नाशिरमदृशं तथा बभूव-
शाननुकुर्वन्ति तच्छीलाः किरणा यस्य तद्रवेर्मण्डलं वियत आकाशान्पश्चिमसमुद्रे पतति ।
राजद्रुहः शिरश्छेद उचितः ।

एषापि युरमा आकाशलक्ष्मीः प्रोढामे तथा काशसु दिक्षु उन्थिते संख्या एवाग्निस्तस्मि-
न्धियस्य दिनस्यानुसरणं कृत्वा तारकव्याजदस्थिरोपस्थितिर्जाता । राजद्रुहः पत्नी प्रियस्य
पत्न्युन्धिनोन्थितेभौ अनुसरणं कृत्वा अस्थिशेषा जायते ॥

1929. Vikramāṅkadevacharita XI. 9.

1930. αβ. D कालगणनायचन्मयीभाण्डम्. γ. A D विवरिवर्तितानने A writes
the name Śaṅkhaka.

1931-4. Naishadhīyacharita. XXII. 12, 23, 24, and 28. In 1932
β write वृ for च with MSS.

1935. Vikramāṅkadevacharita XI. 8.

1937. 8. जघनचपलायाः. Jaganaachapalā is also the name of the
metre. Compare Nos. 1401 and 2533.

1938. Kirāt. IX. 37.

1940. β. B C यातो यामः. Böhtlingk 1191 from Sāh. D. 48, and
Daśarūpāvaloka, D R 86. Edd. यातः परमपि जीवेर्ज्जावितनाथो भवेत्तस्याः.

1941. B writes the author's name Vibhūṣaṇadeva.

1942. B omits the name Śiluka. C has Śilaka.

1943. γ. A B वतः. D वतः, corrected into वन्तः. 8. A आतनर्. B C
आतनर्. Peterson's First Report, p. 41. Quoted by Rujjaka as by
Pāṇini. (Pischel, 'Der Dichter Pāṇini' Z. D. M. G. XXXIX. 25.)
Böhtlingk 3748 from Kuvalayaṇanda, 816. Böht. 8. ररावे.

1946. Cited by Aufrecht from the Śp. 119, 1, where it is given as
the joint production of Govindasvāmin and Vikaraṇṭambā. Cambay
Śp. MS. गोविन्दस्वामिनो विकटनिर्तवायाश्च. In the Amaruśātaka. Śp. MS.
8. नन्वस्ति.

1947. α. A writes कृत. C जघनस्थले. Cited by Aufrecht from the
Śp. 119, 4 under Argata. In the Amaruś. Böhtlingk 1136 and

Aufrecht refer also to the Daśarūpāvaloka, where the verse is given as from the Amaraśataka. Śp. MS. 8. अधिकं वासोत्कम्प.

1948. a. Joia आजहृद्वानुवृण.

1950. γ. Correct द्रि with MSS.

1951. C writes the author's name Vayyahāsa.

1952. The Xfth Sarga of the Vikramāṅkadevacharita is in the metre of this verse, but the verse is not in Ed.

1953. Given and translated by Aufrecht Z. D. M. G. XXXVI. 371 from the Śulaktikarṇāmpita 2, 310 under Mahāmannushya, called there Kāśmīrakamahāmannushya. It will be noticed that our 1961 and probably 1959 are assigned to Mahāmannushya. A puts कयोरपि after 1957, कस्यापि after 1959, and मदाननुपस्य after 1967. B has the one signature कयोरपि for the six verses. C D कयोरपि after 1957, कस्यापि after 1959, and मदाननुपस्य after 1961. It is possible that all six verses are by Mahāmannushya.

For the reason why the crow brings comfort to her whose husband is absent see note on No. 771.

1962. Ratnāvali I. 25.

1963. Kumāras. VIII. 63.

1964. Bīhāṇacharita, 32. Cited by Aufrecht from Śp. 35, 18 and 41, 15, under Bīhaya. Aufrecht notes that it is mentioned in the Sarasvatikāṇa-labharāṇa. Böhlingk 3173 gives it from the Sāhityad. and Śp. In the first of the two places where the Śp. has the passage the Cambay MS. reads the last line रूद्रा विविद्रा नलिनी न येन. The signature is पूर्वार्द्धे विवृण्वन्मोक्षिः । उत्तरार्द्धे राजकन्यायाः. In the second place the reading of the last line is दृष्टा प्रहृष्टा नलिनी न येन. The signature is a mere कस्यापि.

1965. Kirāt. IX. 32.

1972—6. Śiśupālavadhā, IX. 29, 30, 31, 33, and 34.

1969. Given and translated by Aufrecht Z. D. M. G. XVI. 581 from the Śp. 120, 14 also under Pāṇini. Peterson's First Report, p. 39.

1977. Given and translated by Aufrecht from the Śp. 98, 38 under Dhanadaśeva. Auf. a. मन्दमनसः कुक्कुवेः. Śp. MS. a. मंदमनसः. β. यत्स्त्रीमुखं तुहिनविम्बमं करोति. The signature is श्रीधनदेवानां as often in Aufrecht's MSS. He corrects it to श्रीधनदद्वानां. Böhlingk 3149 from Subhāsh. 14.

1978. Cited by Aufrecht from the Śp. 35, 13 under Bhojadeva (Bhojanarendra, Bhojarāja). Aufrecht notes that it is quoted in the Sāhityadarpaṇa, p. 295. Sāhityad. वितनुते. So also in our Śp. MS.

where the signature is पूर्वार्द्धे रात्री चंद्रमसं वर्णयित्वा भोजराजस्य । उत्तरार्द्धे च राजदर्शनार्थं छत्रचौरस्य पण्डितस्य.

1980. Cited by Aufrecht (Index) from the Śp. under Jayadeva. This and the verse which follows are from the Prasaṅnarāghava, VII. 59 and 60. Śp. MS. Chandrodāyavarṇaṇam 11. a. दोलयन्.

१४. ज्योत्स्नाकुण्डलमन्दिशो धातुवत्सोपिमुदेलय-
कोकानाकुलयन्मनः कवलथकतुःमनुज्जुमने ॥

The signature is कस्यापि.

1982. β. C D कतिचित्दन्ति कवयो.

1983. In the Śp. Chandrodāyavarṇaṇam 9 (Kāyāpi). Śp MS. a. गगनक्रोडैकदंष्ट्राङ्कुरः. १. छिदा. ४. इयं चांद्री कला जम्बने.

1985. δ. C रात्रिकाल. The moon is the empty vessel dipped into a larger vessel (the sky) full of water, that it may measure time by the rate at which it fills. This kind of water clock is still in use.

1986. In the Śp. Chandrodāyavarṇaṇam 8 (Kāyāpi).

1987. Given and translated by Aufrecht from the Śp. under Bhallaṭa. So also in our MS. Ascribed in the Sūktimuktāvali to Bhīmaṭa.

1989. Ratnākara's Haraviṇaya XXIII. 25. MS. ३. नक्षत्रयन्.

1992. β. Separate दक्षिणेति कृतं त्वायः. In γ write विगन्धवन्धो with B C D. A, which writes the first word in the verse विगन्धवन्धः, has here विहराध्वन्धो.

1993. Given and translated by Aufrecht from the Śp. also under Phalgubastinī. With Aufrecht नक्षत्रवक्त्रं is in the third line and निरावदनस्मितम् in the first.

1994. γ. C प्रमानिश्चन्द्राय. A D प्रमानश्चन्द्रो. Cited by Aufrecht (kapā'e mārjārah paya iti,) from the Śp. 120, 20 also under Bhāsa. Quoted in the Kāvyaṇṇakāśa, in the printed texts of which also the first word is कपाले. Aufrecht refers also to the Śarasvatī, 3113. Śp. MS. a. कपाले. All four of our MSS. have कपले, and the reading seems an improvement. The cat licks his own whiskers under the impression that there is milk upon them.

1996. Write the author's name Śarepha with A C D. β. करणति.

1999. Quoted in the Kāvyaṇṇakāśa.

2000. The signature in B is एतत्त भर्तृगजस्य.

2001-2. Nalachampū VII. 28 and 31.

2003. a. A C D वि - - - - . B omits the verse.

2005. a. A दर्पयो - - - नां. C दर्पयो दिव - - - ना the top filled up in another hand. β. A सत्यं for तुयं. The syllables सत्यं are in A B D

यासि. १ ४. A विडाभूतीः सरस्य स्मितममरसरित्पु -- कम -- कज्यो --- षवापी जयति सितवृषा. B विडीभूत स्मरसिस्तममर° sic. C सितवृषा. D वृ -- कज्योत्स्ना -- यषवापी जयति सितवृषा the gap being filled up in another hand. All four MSS. have the signature कस्यापि. The verse was cited by Aufrecht from two of his MSS. of the Śārṅgadharapaddhati 120, 25 under Kālidāsa: and has been given and translated by the same scholar in his 'Strophien von Kālidāsa,' Z. D. M. G. XXXIX. 309 from the Śp., our book, Alaḥ kārtilaka fol. 5b, and the Bhojaprabandha, where the verse is put in Kālidāsa's mouth. Auf. α. नडागं. β. जायिनो. १. हरस्य. The verse is in the Cambay Śp. MS. with Aufrecht's readings, and ascribed to Kālidāsa.

2006. A Samasyâpûraṇa, the theme having been the last line of our No. 2097.

2008. Siśupālav. X. 3.

2009. Kirāt. VI. 70.

2010. Siśupālav. X. 28.

2011. Siśupālav. X. 14.

2012. Kirāt. IX. 58.

2013. Siśupālav. X. 5.

All four MSS. have the signature नाद्यस्य after 2008. In A 2009-13 follow with the signature अस्यैव. In B 2009, 2010, 2011, 2013 follow with the signature नाद्यस्य. C as A, with signature अस्मैवेति. D as A.

2014. Given and translated by Aufrecht from the Śp. 121, 4 also under Nagnajit. Śp. MS. β. त्वन्नि.

2015. Not in the Kirātârjuniya.

2016. Cited by Aufrecht from the Śp. 121, 7 also under Jayamâdhava. Śp. MS. β. समयित. १. अङ्गनासव.

2017. मणिगारी seems to mean a jewelled cup.

2018. B writes the name Vibhâkarakarman. Given and translated by Aufrecht Z. D. M. G. XXXVI. 543 from the Śaduktikarṇâmrîta under Vibhâkaraśaṁman. Auf. 8. तत्तन्मुखाञ्जितकान्तिनया विनटम्.

2019. Mañkha's Śīṅkaṇṭhacharita XIV. 26. The commentator's note is as follows :—

स्त्रीणामुदरं प्रविशन्मधु कामस्य वारुणं वरुणदैवतमल्लमिवावभौ । यतो मुखरा द्विरेफाम्नेषां रणितं रुतं तोनमिमन्त्रितं कृतमंस्कारं तथा दृढमानस्य खण्डने निरर्गला स्थितिरस्य मानहरमित्यर्थः । मये पाते मानव्यागात्तापशान्तौ वारुणास्त्रत्वेनोन्पक्षितम् । अत्र च मन्त्रितं भवति ॥ २६ ॥

2020. Compare No. 1522.

2022. α. Write मधुनेव. with MSS. Haravijaya XXVI. 62. Cited

by Aufrecht from the Śp. 121, 2 also under Ratnākara. Śp. MSS. मधुनैव. The signature is क्षेमैद्रस्य which is apparently a mistaken repetition of the signature of the preceding verse दृश्यते पानगोष्ठेषु.

2023. Śrīkaṇṭhach. XIV. 20. The commentator's note is as follows:—

पानार्थमुपेयुषः क्षमिखेन्दोर्मधु प्रदक्षिणमिव चक्रे। यतो न तद्देमकरकायात्पतितं चषके आवर्तमानम् । महतः प्रदक्षिणं युक्तम् ॥ २० ॥

2024. Rāmāyaṇa, Sundarakāṇḍa XX. 13.

2025. Cited by Aufrecht from the Śp. 122, 1 under Bhartṛihari, but marked as not expressly assigned there to that writer. In the Śṛiṅgāra-śataka. In Śp. MS. as in our book (Kasyāpi).

2028. Ratnāvali III. 12.

2030. Böhrtlingk 6455 from Sāh. D. 105, and Kuvalay. 111, b (90).

2031. Daśarūpāvaloka, D R. p. 168.

2033. No. 2035 is the converse of this.

2035. The poet introduces his own name, or gets the name Chandrodāya from this verse.

2036. In ४ write स्यन्दति with the MSS. The construction is the cognate accusative. A C D all mark the gap at the third line. B omits the verse. The gap would come better at the second line.

2037. Given and translated by Aufrecht from the Śp. 133, 21 under Achala. In the Saduktikarṇāmṛita the verse is ascribed to Pāṇini (Auf. Z. D. M. G. XXXVI. 367). In Śp. and in Skm. our first and second lines are transposed. Auf. Śp. १३ (3a). पाणौ. नीलेन्दोवर. γ. कबरी-भारे निजकुलव्यामोहजातसृष्टा. ४. तरुणि स्थानानि रक्षिष्यसि. As variants from the verse with these readings Aufrecht from Skm. γ kabarīshu bāndhavajaua, the reading of two Skm. MSS., and mugdhāśayā for jātasprihā the reading of one. Śp. MSS. as Aufrecht from that book.

2038. Daśarūpāvaloka, D R. 80. In the Amaruśataka. Cited by Aufrecht from the Śp. 110, 9 under Amarūka, but with the note that neither there nor in the Daśarūpāv. is the author's name given. Śp. MS. As in our book.

2041. Cited by Aufrecht (ghanaghanamapi dṛiṣṭam vyoma) from the Śp. 115, 8 under Harigaṇa. Śp. MS. Haragaṇa as three of Aufrecht's MSS. have the name. Śp. MS. १३. वानो मनुत्वाच्छिखि γ. अमुशम्-यद्वियोगे. ४. तत्र वचनपरिरम्भ.

2043. Sāhityad. p. 21.

2046. A Samasyāpūraṇa on the first words of the Mahābhāṣya अथ शब्दानुशासनम्.

2047. Kāvyaṭaṃkāra VII. 71. K. MS. दयितानां and वेपमानाः शयने.

2048. α. Correct अक्षदीवन with all four MSS. Given and translated by Aufrecht Z. D. M. G. XXXVI. 512, from the Saduktikarṇāmṛita also under Jayavardhana (of Kashmîr). Auf. α. अक्षदेवन γ. अत्र वेचि यदि वक्ति. δ. जीयतेपि वा. Compare No. 2110.

2049. Compare No. 1152.

2052. Cited by Aufrecht from the Śp. 139,9 under Vāmanasvāmin. Given and translated by the same scholar Z. D. M. G. XXXIX. 306, with additional references to our book and the Saduktikarṇāmṛita, in the latter of which it is ascribed to Kālidāsa. Aufrecht notes that Skm. has priya for guru in α, and cha yad añchala in γ.

2054. γ. C आलीजनेष्वनप° a reading to which A's corrupt reading आलीजनेषु नप° also points. Haravijaya XXVI. 80.

2055. γβ. विवधुः. C विवधुः.

2056. Cited by Aufrecht from the Śp. 123,5 under Amarūka. In the Amarúsataka. Quoted in the Dasarūpāvaloka, D R. 152 as in the Amarús. Śp. MS. γ. दत्तवदना. Böhrling 3869 gives Karṇotpala as the name of the writer to whom the verse is ascribed in the Sp. but if his one MS. which gives the verse is not defective, his eye has wandered from the signature of v. 5 to that of v. 6 which is कर्णेतिलस्य. Auf. "Böhrling's Angabe dass dieser Vers Karṇotpala zugetheilt werde, beruht auf einem leicht erklärlichen Irrthum." Böhrl. "Die Worte, 'Böhrling's Angabe, dass dieser Vers Karṇotpala zugetheilt werde, beruht auf einem leicht erklärlichen Irrthum' wird ein Dritter ebenso wenig wie Ich verstehen."

2057. This verse is quoted by Abhinavagupta in his commentary on Ānandavardhana's Dhvanyāloka.

2058. Ratnāvali III. 9.

2061. Kāvyaṭaṃkāra VIII. 33.

2062. δ. A D omit बाल न येन marking a gap.

2063. δ. write बह्वी यूने: with MSS. Cited by Aufrecht from the Śp. 124,4 under Amarūka. In the Amarús. Śp. MS. α. अत्युत्कटाक्षयीकृत.

2066. Given and translated by Aufrecht, Z. D. M. G. XXXVI. 539 from the Saduktikarṇāmṛita 2,691 under Bhaṭṭa Chunitaka. All our MSS. write the name Chūlitaka with the exception of B, which has Chūlita. Auf. β. अवसरप्राप्तिस्त्रहां. γ. चिरात्कथमपि प्राप्ते क्रमादर्शने.

2068. Compare No. 2083.

2069. Cited by Aufrecht from the Śp. 116,1 under Amarūka. In

the Amaruś. Śp. MS. विहितक्रीडानुबन्धच्छलः. १४. ईषद्वकितकंधरः सपुलकप्रेमो-
त्सन्नमानसामन्तर्हसिललत्कपोलफलकां.

2070. Ascribed in the Śp. (Aufrecht) and Sūktimuktāvali to Bhaṭṭa Indurāja. In the Amaruś. Our reading in १ परतः for the
पुरतः of editions was anticipated by Böhtlingk (7023). Śp. MS. α.
अलीकवचनैः. पाटिता. β. कृतागसे. संलप्य. १. प्रारेभे पुरतो. मनसिजस्वेच्छा. δ. कान्तः.

2071. δ. Separate तन्वङ्गचा हट°. In १ अभियुक्तः is a technical term in
the Kāmasāstra. Compare नैवानियुक्ते स्वयं No. 2111.

2072. Nāgānanda III. 35.

2073. β. A C D प्रियाप्रियमुखात्प्रेमाशनिर्दारुणः. १. B प्रकाशम्.

2074. In β write कुच्छात्क्षणं. A has सख्या for सख्याः. १ A D वन्त्यसौ.
δ D प्राणाधिक्ये. C प्राणाधिक्यो.

2075. α. A D मरुस्थलभुवामुद्रमुल्लंघतां. C मरुस्थलभुवामुद्रेलमुल्लंघतां. १ A D
पीलुशमीकरीवदनं. C पीलुशमीकरीव वदनं. At end of line all three MSS.
read °दरा तदृष्टं, which in D is corrected as we have done, and in C to
दरात्तदृष्टं. δ. A केसरसज्जभारावलग्नं. Cited by Aufrecht from the Śp. 111,3
under Adbhutapuṇya. Ascribed to Adbhutaphulla in the Sūktimuktā-
vali. Aufrecht notes that it is quoted in the Daśarūpāvaloka, D R.
145. Śp. MS. has not got the verse at 111, 3.

2076. Cited by Aufrecht from the Śp. 124,2 under Adbhutapuṇya.
In the Amaruś. Śp. MS. १. दृष्टा. δ. रतिकातरेण. What she says is that
she is "too hot"; and she fans herself with the ends of her dress so
as to blow out the light.

2081. In the Amaruś.

2082. A C D mark the gap. B omits the whole verse, as it generally
does in such a case.

2085. α. C प्रियशयनतले.

2086. "Molesworth: sītākāra m. the making of an inarticulate
sound by drawing in the air between the closed lips.—Mallinātha on
Śisupāla 10,75 sītākṛitāni sītākārāḥ dantanishpīḍanāyām sīd iti śabda-
prayogaḥ.—Bhāskaranṛisinha on Vātsy. Kāmasūtra fol. 59 a sīt kri-
tam, sīd iti jihvātālusamyogajaḥ śabdaviśeṣaḥ. Compare ψιθυπίζειν." Aufrecht's note on Ratnākara's verse प्रत्यग्रदंशजनिन Z. D. M. G. XXXVI.
373.

2089. Compare No. 2038. Indra has a thousand eyes: Ananta, two
thousand tongues: and Kārtavīrya a thousand arms.

2090. Cited by Aufrecht from the Śp. 32,16 under Vijjakā. Au-
frecht had already given it (Z. D. M. G. XXV. 459) from the Saras-

vatikaṇṭhābharāṇa 1,122,5. Compare Böhlingk, 7480. Auf. १०.
हुं हुं मुञ्च मममेति (Böhlt. मम मेति) च मन्दं जल्पितं जयति मानधनायाः.

2092. a. Correct विधूननम्. Kirāt. IX. 50.

2093. Write १४

वल्लभेन सुरते न तद्धिया-

शोकतां कथमियात्रिशाकरः ॥

2094. Śisupālav. X. 62.

2096. β. B समुखे. γ C हे. Cited by Aufrecht from the Śp. 124,13 under Kumārabhaṭṭa. Śp. MS. β. किं किं शटास्यकरुणोसि मुखोत्थितोसि. γ. हा. ४. प्रणयानुकूलाः.

2097. A Samasyāpūraṇa on the same theme as No. 2006. In the Sūktimuktāvali the verse is ascribed to Vaidyaśrībhānupāṇḍita.

2099. A and D mark a gap in fourth line as we have done. C has पतति भुजयोर्निष्पादान्तः प्रियाणि न दीयते. B omits the verse.

2105. Cited by Aufrecht (karakīsalayaṇṇ dhûtvâ dhûtvâ) from the Śp. 126,4 under Amarûka. Ascribed also to Am. in the Sūktimuktāvali. Not in the Amaruś. Śp. MS. a. करकिशलयं धूत्वा धूत्वा. ४. रम्या तन्वी-मुहुर्मुहुरीक्षते. The ascription to Amarûka in the Śp. may be due to the fact that this and the following verse are together there also.

2106. Cited by Aufrecht from the Śp. 126,5 under Amarûka. In the Amaruś. Śp. MS. β. प्रातं तया निजांशुकं. γ. अंगे पिधातुम्.

2107. Cited by Aufrecht from the Śp. 124,12 under Mûrta. Śp. MS. β. नैनो चपल नितरां. γ. विदधत इति. Signature मूर्त्तस्य. All our MSS. have इव in the third line, but it should probably be corrected to इति.

2109. In the Amaruś.

2110. Cited by Aufrecht from the Śp. 122,9 also under Gopāditya. Śp. MS. β. श्रुलता. γ. कराग्र. कृतास्तस्य.

2112. Cited by Aufrecht from the Śp. 127,6 under Amarûka. In the Amaruś. Sâhityad. 81. Śp. MS. γ. अपांगवलनात्. ४. व्यावृत्तकंठग्रहः.

2113. In the Amaruś.

2114. Cited by Aufrecht from the Śp. 124,5 under Amarûka. In the Amaruś. Śp. MS. a. प्रोद्धत. γ. मा मा मानद मातिमाभिति.

2117-8. Two Samasyās on one theme. In 2118 ४ write कथंकारं as one word.

2120. Cited by Aufrecht from the Śp. 125,2 also under Bâṇa. Śp. MS. B धमिल्लमल्लिकानिकरः. ४. गलित.

2124. Śisupālav. X. 74.

2123. Cited by Aufrecht from the Śp. 125,1 also under Śaśivar-dhana. Śp. MS. ४. वन्गान्ति पत्युरूपरि प्रमदा अर्पाह.

2133. In the Amaruś.

2135. In the Śṛiṅgāraśataka.

2139. Bhaṭṭikāvyā XI. 21.

2141-2. Two Samasyās on the same theme. A C D omit No. 2142. It is cited by Aufrecht from the Śp. 130,8 under Vijjakā. Böhrling 3080 from Kāvyaṣr. 33 (70) and Sāhityad. 41. Śp. MS. γ. प्राणिहिते नु करे. δ. सख्यः corrected to सख्याः. Compare Nos. 2147 and 2151.

2143. In the Amaruś.

2146. In δ write कितवेनैत्य with C D. A कितवेनै, with त्य written above in another hand. B कितवनति corrected into कितवेनैति sic. The reading in D is a correction also. In the Amaruś. The reading शायिते, in the first line (Böhrling 1634) should be discarded.

2147. Cited by Aufrecht from the Śp. 130,9 under Amarūka. In the Amaruś. Śp. MS. α. नीविः. β. वासो विष्टयमेखलागुणधृतं. δ. कोयं का वयमत्र किं नु सुरतं.

2161. Compare No. 2165.

2163. Śiśupālav. IV. 20. The verse, which is quoted in the Kāvyaṣr., procured for Māgha the name Ghaṇṭāmāgha. See Introduction.

2164. Bhaṭṭikāvyā II. 6.

2166. Compare Nos. 753, 754.

2167. Haraviṣṭaya XXVIII. 119. The verse is given by Aufrecht Z. D. M. G. XXXVI. 374 from Śrīdharaśāstra's Saduktikarṇāmṛita 1,460, with a reference also to Śp. 129,2. Auf. β. धिततानिमानि. δ. कल्यवताः Śp. MS. α. स्फुटतरमणि. γ. प्रचुरलघुनितंवाभागरुद्धा. δ. रत. शीत-वताः. (Kasyāpi.)

2168. In the Śp. Prabhātavarnānam 4. Śp. MS. α. पञ्चवप्रासमेते. β. द्वेषितेन. γ. कर्मभिः.

2169. Anargharāghava II. 2.

2170-90. From the eleventh book of the Śiśupālavadha. In No. 2179 γ correct यौवनादाम्, and in No. 2182 α separate मम त्वम्. In No. 2187 α C has एष रिङ्गन्. दुगूलं in No. 2182 is the Kashmīr way of writing the word, and is given as a synonym in the Dvirūpakosha.

2192—2211. All, except No. 2208, from the nineteenth book of the Naishadhiyacharita. In 2194 γ separate स्वरविचित्रा यासाम्. In 2196 γ C D स्थूलोत्करैः, corrected in D. In 2202 γ C प्रभाधर. 2204 γ. A C D प्रतिभाम् या. C D प्रतिभाम् या. B omits the verse. In 2209 A C D

तीक्ष्णक्षुरात्सवितुः करात्तिमिर (A करात्तिमिर). and निरदीदरत् (B omits 2208 and 2209.) In 2211 β B C D अक्षणां.

2212. δ . B C तारात्कथं. D तारत्कथं corrected to तारात्कथं. A ताराः कथं. The reading in text is that of Śp. MS. Cited by Aufrecht from the Śp. 130, 3, also under Amarûka. In the Amarûs.

2214. Cited by Aufrecht from the Śp. 130, 6 under Amarûka. In the Amarûs. Śp. MS. β . तस्योपहारं वधूः. γ . चञ्चोःपुटे. (Kasyâpi.)

2215. Cited by Aufrecht from the Śp. 130, 6 under Amarûka. In the Amarûs. Śp. MS. α . ललाटपट्टफलके.

2217—8. Given and translated by Aufrecht from the Śp. 128, 2 and 128, 1 (also from the Sarasvatikanthâbharana?) where they are assigned to the poets at Bhoja's court (भोजराजसेवककविवर्गस्य.) Auf. 2217 (Böht. 617-4) α . कलौ सुजना इव. β . and γ . transposed. β . सर्वत्रापि. δ . अनुयोगिनाम्. 2218. γ . क्षणं. Śp. MS. 2218 γ . क्षणं. 2217 $\alpha\beta$. कलौ सुजना इवाप्यपसरति (β γ . transposed as Aufrecht has them).

2221—2222. A yugma from Ratnâkara's Haravijaya XXIX. 10, 11.

2223. Viddhaśālabhañjikâ I. 12. Ed. β . कवयितृषु. Cf. कवितृ No. 2211.

2224. α . C omits न supplying ति in margin. β . A is illegible after विलास, but the last syllable is णः. C विलासिवलितभ्रुवः. D विलासवलितेक्षणः (originally तणः, and so agreeing with A).

2227. Cited by Aufrecht (bhrûchâturyât kuñchitântâh) from the Śp. 139, 6 under Bhartrihari. In the Śrīṅgāraś. Śp. MS. α . भूचानुर्यात्. β . स्निग्धा हारा. γ . लीलामंदप्रस्थितं.

2228. In δ write आगमः with A C D. B has आरसि. γ C मदाविला.

2229. In the Śrīṅgāraśataka. Quoted in the Daśarûpâvaloka, D R. 162. Compare the next verse.

2232. Has occurred already, No. 1270. Here in δ A B D have कुक्कुटव्यहव्याहुतयोपि पातिताः (B पातिताः). C कुक्कुटव्यहव्याहुतयो निपातिताः.

2233. Given by Aufrecht from the Śp. 139, 5 under Bhartrihari. Auf. γ . कान्ता. Śp. MS. α . मधु रविकसित. γ . कान्ता. The name is Bhartribhata. विभूतयोऽन्याः "The rest is dust and ashes." Compare शेषस्तु चिन्तामयः No. 2249. A pun on the word विभूतयः.

2234. Kāvyaśaṅkârâ VII. 41. Kāvya. MS. β . अस्मिन्गृहे. γ . किं. Cited by Aufrecht from the Śp. 132, 13 under Rudra (Rudrâṭa Rudrabhata Bhaṭṭarudra). Śp. MS. β . अस्मिन् विदेशे. γ . सांक्षाविसौचादिह.

2236. In the Śrīṅgāraśataka.

2239. β . A पुत्रि - दिने marking a gap. So also C सु being written

in by a second hand. B omits the verse. D पुत्रि - दिनं, णि being written in by a second hand.

2242. a. A C D ममेति corrected in C D. β. C प्रध्वस्तवैर्यै. B omits the verse. In the Śringāraś.

2243. γ. A C D केरी. B omits the verse. We have conjectured कीरी "a woman of the Kīra country."

2244. γ. Write मनस्वी मनो with A C D. B omits the verse.

2245. In the Śringāraś.

2246. a. MSS. (the verse is not in B) सन्मार्गस्तावदास्ते. Cited by Aufrecht from the Śp. 98, 15 under Bāṇabhaṭṭa. Aufrecht notes that the verse is generally ascribed to Bhartṛihari. In the Śringāraś. Quoted in the Hitopadesa. Śp. MS. δ. हृदि न. The name Vāṇabhaṭṭa.

2247. B C तथात्र. γ. C पापाहमेका. δ. C अवसरव्याहति. This may also have been the original reading of D, which now however has अवसथव्याहति. Not in the Kāvyālaṃkāra. Given in the Sūktimuk-tāvali under Rudra. Given and translated by Aufrecht Z. D. M. G. XXXVI. 539 under Bhaṭṭa. Auf. β. गर्भदासी तथा. γ. अस्मिन्पापाहमेका. δ. युवत्या कथितमभिमतं व्याकृतिव्याजपूर्वम्.

2248. a. C दर्शनम्. γ C चिरात्कथमपि. क्रमात्संगमे. Has been given already No. 2066.

2249-50. Chaturvargasaṃgraha. III. 10 and 11. MS. 2249. a. यत्कान्ताविलसद्विलास.

2251. β. B चषक्रमदिरः. C चषक्रमदिरान्दोलिता.

2253. Böhtlingk 1389 from the Śp. Tejasvipraśaṅśa 5.

2254. Given and translated by Aufrecht from the Śp. 140, 1, also under Saṇḍilya. See also Böhtlingk, Z. D. M. G. XXVII. 637. 'Or,' in Aufrecht's translation should be 'and.' By laying down his life the brave warrior secures all three blessings. He pays the debt, wins eternal fame, and secures a heavenly bride.

2259. Compare No. 593.

2261. a. A येन पाणखण्डाय, पाण being corrected to पाषाण in margin. β. योना for येन. γ. A अतस्तमित for अनस्तमित. Has occurred already. No. 895.

2262-4. Śisupālav. II. 45, 49, and 46.

2265. γ. B C निर्देश. Compare No. 2271.

2266-8. Kirāt. XI. 61, 62, and II. 20.

2269. a. A धृता धनुषि for धृतधनुषि. β. B नंतसंति (न त्रसंति?) γ δ. B रिपुसंज्ञिकेषु गणना कैषुवरागेषु γ. C रिपुसंज्ञाकैषु. A omits काकैषु The second verse of the introduction to the seventh uchchhrāsa of the Harshach.

Given and translated by Aufrecht from Śp. 140, 5 under Bānabhaṭṭa. Auf. a. शौर्यशालिनि. Kashmir Ed. as in our book. Śp. MS. as Aufrecht.

2270. a. A C D अंगनवीथी. B अनंगवीथी. γ. A वात्मीकश्च. δ. C वीरस्य. The first verse of do. Cited from the Śp. 13, 7, by Aufrecht, who refers to Böhrtlingk 82, where the readings from Śp. are a. अङ्गणवेदिर्वसुधा. β. कृतप्रतिज्ञस्य. Kashmir Ed. अङ्गणवेदी वसुधा and कृतप्रतिज्ञस्य. Śp. MS. a. अंगणवेदी. δ. कृतप्रतिज्ञस्य.

2271. In the Śambhalimata. Peterson's Second Report, p. 31. Given and translated by Aufrecht from the Śp. 140, 7 under Dāmodaragupta. Śambhalim. MS. δ. अंगुल्याः.

2272. δ. A नास्त्यतः. In some copies of the Nīṭisataka. Tel. Ed. Misc. No. 2. A's reading in δ is probably meant for नास्त्यन्तः, which Böhrtlingk 499 gives as a variant. So also Telang's variant (conj.) नास्त्यर्थः. may be meant for the reading we have given from three of our MSS. "What need the man who is struck down in the forefront of the fight reck of victory or heaven: the joy of hearing the cry "well done" from both the armies is itself his priceless reward." Böhrtlingk and Telang read श्रवणमुखस्यैव तावयैम् translating the one, "der Beifallsruf beider Heere ist das, was er vor Allem gern hort;" the other, "Praise from both armies is exceedingly pleasant to the ear."

2273. Given and translated by Aufrecht from the Śp. 140, 8 also under Indrasīnha. Resembles the verse यदचेतनोपि पादैः in the Nīṭis.

2275. δ. B दैवं दिश्यत्वयजयं sic. Quoted by Kshemendra in his Auchityavichāracharchā also from Chandaka. The order of the lines in Auchity. is 3, 4, 1, 2, and the readings of MS. are एषैव, मे सदा प्रतिज्ञा, पश्यन्ति, देवं नियच्छति. If यदिच्छति is right the construction is elliptical.

2277. a. Separate सन तुरगा. Böhrtlingk 5712 from the Subhāshī-tārṇava. In the Śp. Samasyākhyānam 10. This and the next three verses are four samasyās on one theme. Śp. MS. No variants. (Kasyāpi.)

2278. In the Śp. Samasyākhyānam 11. Aufrecht cites it as from the Mahānāṭaka. Śp. MS. γ. तथाप्येको. (Kasyāpi.)

2279. In the Śp. Samasyākhyānam 12. Sp. MS. a. घटो. β. कंदैर-शनामिति दुस्थं वपुरिदं. γ. तथाप्येकोऽगस्त्यः सकलमपि बद्धारिभिममुं.

2280. Böhrtlingk 6145, from the Subhāshī-tārṇava.

2281—2. Bālarāmāyaṇa II. 51 and I. 48. A C D put कस्यापि after No. 2281, and बालरामायणे (C अयं बालरामायणे राजशेखरवरिचितै) after

No. 2282. B has कस्यापि after No. 2281. and no signature after No. 2283. In 2282 δ . C has रामः करोति.

2283. A C D omit. Cited by Aufrecht from the Śp. 140, 35 as from the Mahānāṭaka. Śp. MS. α . भुण्णशक्रोभ. δ . किञ्चिद्भूमंगलीला.

2284. Cited by Aufrecht from the Śp. 146, 1 as from the Mahānāṭaka. Aufrecht notes that the verse is not in the Edd. Śp. MS. β . निष्पीडा. γ . उद्यन्तमथ तपनं किमु वारयामि. δ . कीनाशपाशमथवा किमु.

2288—90. Rājat. VIII. 2767, 2723, and 2724. 2289 β C ममरसीमनि वस्तु. In same verse γ write काम with MSS. In 2290 β write जन्यते with A C D. B omits the verse.

2298. β . C कार्यकाले च. A better reading.

2299. विलासिन्यः सकुड्मन्यः. Compare No. 2376.

2300. δ . C निर्लेज्जः को न पंडितः.

2301. In C the two lines are transposed. The verse is given so and translated by Aufrecht from our book, Indische Studien XVI p. 209. Compare with it No. 2333.

2302. Kshemendra's Kalāvilāsa, IX. 6.

2305. Ascribed in the Sūktimuktāvali to Ichchhaṭa. Pavana-vijaya is the name of a work.

2306. The expressions in this striking verse are taken from the Chamaśāsūkta of the Yajur Veda.

2309. Given by Aufrecht from the Śp. under Bānabhaṭṭa. In the Sūktimuktāvali it is ascribed to Vyāsa. Auf. α . मृत्युः. β . वसुरक्षः. γ . दुश्चारिणीव and स्वयर्ति.

2310. β . विषशुक्र apparently stands for शुक्रविष.

2311. An ironical exhortation to a glutton not to spare his stomach.

2312. α . बद्धं "To catch it thereby?" C has बंधुं. Āṭikākroḍa or Āṭikā (No. 2313) would appear to be some favourite dish.

2317. β . Write मन्नागरे.

2318—9. Aufrecht in Weber's Ind. Stud. XVI. p. 210. In 2319 β Auf. has विन्यस्त. The reference in 2318 is to the ceremonial attending a gift to a brahmin. The donor lays down the present, then takes water in his own hand and pours it into the outstretched hand of the brahmin, who thereupon says देवस्य द्वा प्रसवेभिर्नो and the gift is complete. In 2318 δ separate देवस्य द्वे. 2319 is given in the Śp. under Dīpaka.

2320. A variation on an older verse which treated the physician with more respect :—

व्याधेस्तत्त्वपरिज्ञानं वेदनायाश्च निग्रहः ।
एतद्वैद्यस्य वैयत्वं न वैयः प्रभुरायुषः ॥

2321-2. Aufrecht in Weber's Ind. Stud. XVI. p. 209-10.

2323. ४. धातुवादोपदेक्षिनः. "Doctors in Alchemy."

2324-9. Verses directed against the Kâyastha, who was and is a favourite object of aversion. In No. 2324 the name he goes by is derived from the first syllables of kâ-ka, Ya-ma, and stha-pati.

2325. ७. C कलममायुषं. There is a story in the Kathâsaritsâgara of how Yama's head clerk Chitrâgupta shielded a protégé of his own, who was given to thieving, from the due punishment for his crimes, by altering the record (नकारान्तरलेख्या = inserting a "not") in Yama's book concerning him. Our verse refers to this or some such story.

2329. A prahelikâ, the answer being कायस्थः.

2330. A verse put together merely to bring together the syllables that make up the coarse word चिकु. See Kâvyaprakâśa Ull. VII.

2331. a. Correct with C चक्रिका. ४ Write सप्त जीवन्हेतवः. The verse is a play on the letter च् (Compare No. 2325) : but the meaning is not clear.

2333. Compare No. 2301. The meaning of आशुनिकैः is not clear. Is it the name of a people? C fills up the gap here with भक्षितः. रक्षितः would also do.

2335. a. C रूपविक्षेपेण.

2336. Apparently the same as that which is cited by Aufrecht (Upayuktakhadirabîṭaka) from the Śp. 143, 26 under Kshemendra. It may have been taken by Sârāṅgadhara from one of Kshemendra's books on rhetoric. Compare Aufrecht's remarks in Weber's Ind. Stud. XVI. p. 207.

2338-9. In the Śambhalimatam. In 2338 a C यदपकृतं.

2341. a. The 'yâpya' is one whose disease the physician can alleviate, but not cure. He is a mine of wealth to the doctor. In ७ the second न may be superfluous, but the missing word or words would perhaps justify it.

2342. Is apparently the same as the verse in the Pañchatantra Ed. Bühl. and Kiel. I. 174.

पर्यङ्क्तेऽस्वास्तरणं पतिमनुकूलं मनोहरं शयनम् ।
तृणमिव लघु मन्यन्ते कामिन्यश्चैर्यरतलब्धाः ॥

2343. *a.* C सद्द्वस्त्वं मेहे च ते. *β.* C येन त्वं स्या. "Though I have but two cows I have a wife to support, and in my house the outgoing of money is a thing unknown (because there is none to go out); therefore, O man! take some steps to make me rich in rice." The names of the six kinds of grammatical compounds are woven into the verse, which is given in Kshemendra's *Kavikaṇṭhābharaṇa* under Bhaṭṭa Mukṭikalaśa.

2345. *β.* C दुःखमखिलं.

2346. Refers to some story of which the four heroes are Chaṅga, Śambhu, Saura and Śyāmalaka.

2349. *a.* C पारितोषकभार्या. In *β.* Correct परार्थचौर्य. "There be six things a man should take the moment they are offered, lest he get no second chance of taking them: a bribe, a reward for good tidings, rent, a good saying, stolen goods, and one's share of a heritage." Occurs again below No. 2889.

2350. *γ.* C जीवन्तु. "Verily the man is a fool who does not go on marrying cheerfully till he is seventy: *they* get their living by spinning and pounding: does the bull, say, provide fodder for his kine?"

2351. *a.* C बहलीभवन्ती. The first line is an old proverb which is quoted in the *Hitopadeśa*.

2352. A play on the letter ट. Compare No. 2331. The general sense seems to be that the word कुडनी shows that the word भट्टः must, in spite of the double letter, be put in the same category of opprobrious terms as विटः, चेटः, and the like. But the verse is obscure, and मुट् is an unknown word.

2353. The hypocrite. In ४ he is made in one and the same action to commit three several crimes.

2354. The goldsmith magnifies his craft. The hills look at his images and rejoice that men have ceased to make figures of the gods in stone.

2356. In the Sp. MS. *β.* द्रेष्यः पतिः स च निरन्तरचाटुकारी.

2357. The glutton speaks. His favourite dish is fish prepared with all manner of spices, &c. and served up on a bedwork of cold white boiled rice.

2358. *γ.* Write कार्यी. C कार्यीमसैन्धवयुतां, a better reading. Curse on the churl who doles out painfully to me the food I like, and is liberal only with what is of no value.

2361. Apparently a description of a gallant who frequents the temple and standing by the Nandī (धवल) ogles the passers-by. महेलकः is an unknown word.

2362. A Samasyâpûraṇam, the theme for each line being taken from Pāṇini सर्वस्य द्वे VIII. 1, 1. वृद्धो यूना &c. I. 2. 65. एको गोत्रे IV. 1, 93. स्त्रीपुंश्च I. 2, 66.

2363. δ. C न योगी.

2364-5. An enumeration of the devices the goldsmith employs to divert the attention of his customer, who sits by him to make sure, if he can, that all the gold supplied is actually used in making the ornament ordered. From Kshemendra's Kalāvilāsa.

2366. अलमशं भगम्. Compare Houtum-Schindler's Article on the manners and customs of the Parsees in Persia. Z. D. M. G. XXXVI. p. 86.

2367. δ. C सा क्षारा. Attributed to Haragaṇa in the Sūktimuktāvali.

2374. Cited by Aufrecht from the Śp. under Vṛiddhi.

2376. δ. C प्रत्यह्मार्चकामुकः. Dream not of entering the वैश्यायतनम् unless you have the wherewithal to propitiate the goddess of the place, the कुटर्ना.

2378. γ. The metre and the sense alike require पुत्रभ्रातृजनाशिषः.

2379. δ. C नित्यलग्नकलहक्षेत्रार्चयोः.

2381. δ. Separate स मन्मथः.

2382. In the Nīṭisataka. Ed. Tel. No. 7.

2384. γ. "Khaṇḍakhādyaṃ" is Śrī Harsha's book, "Khaṇḍana-khaṇḍakhādyaṃ.

2386. Ascribed in the Subhāshitahārāvali to Madhuravāṇī. MS. in 8 न्यूनं.

2387. δ. C जिवितं भवेत्.

2388. β. अमू. Sc. "women."

2390. δ. C किञ्चिदस्ति. The first line is the beginning of a mantra : the third and fourth are from a verse which is in Bhartṛhari, our No. 2231.

2391. α. C बान्तेपि यः.

2396. δ. पतिरसम् + आमे.

2398. β. Read with C दहन्त्यशिशिराः.

2399. α. C वसनं स्यादस्य. δ. C सार्द्ध. Bhrīṅgī, Śiva's attendant, is represented as made of bones alone. His state in that respect is here attributed to his despair at his master's many and glaring inconsistencies.

2400. From this writer's Prabodhachandrodaya. II. 9. The verse is put into the mouth of Ahaṃkāra or Pride, who boasts of having

married a woman better born than his mother, and of having put her away for a fault falsely attributed to her distant connection.

2401. δ . The euphemism लकारः is equivalent to our device of indicating the word we do not wish to use by its first letter and a dash.

2404. Compare note on No. 2376.

2405. The Bhujaṅgavijrīṃbhita metre. After this verse the MSS. give for a third time the verse कन्याकौतुकमात्रकेण, No. 2238.

2408. α . C गायति नृत्यति हसति च.

2409. Kāvya-lampkāra VII. 32.

2410. ज्योत. "Jyot" is a word formed in imitation of the sound children make when they alternately close and open the mouth with the hand. Compare next verse.

2412. Bhattikāvya II. 9. Given by Aufrecht (who has also our reference) from the Śp. under Bhaṭṭa Svāmin. Auf. γ . सरोषः.

2415. Given by Aufrecht from the Śp. under Utkāṭa, to whom is also ascribed in the Subhāshitāhāravalī. Böhrling gives the verse (991) from the Subhāshitāhārava. Auf. δ . समेति and रटद्धरम.

2416. δ . C पुनर्निर्गतः. Cited by Aufrecht from the Śp. also under Ravidatta. Compare with this reference to the traveller's woes the verses on the same subject given from Dāmodaragupta's Śumbhāli-matam in Peterson's Second Report, pp. 26-7.

2419. Cited by Aufrecht (ākaraṣaṇa iva gāṃ vamaṇa iva khuraṇa) from the Śp. also under Sindhadatta.

2420. γ . C ज्योत्स्नः. Harshach. Uchehhu. III.

2421. In γ correct काटः. Given and translated Aufrecht from the Śp. under Divirakīśora. Auf. अतिमुखरजनैः. γ . भीरुः.

2422. Cited by Aufrecht (āghrāyāghrāya gāṇḍhaṇi vikaṭamukha-puto) from the Śp. under Mayūra.

2423. β . C विलोक्य.

2425. Given and translated by Aufrecht from the Śp. under Mayūra. Auf. α . प्रसृतं. β . किञ्चित्कुञ्चक.

2438. β . C दग्धदेह.

2444. γ . α . न कुलस्य β . नकुलस्य.

2445. Marry none but buxom brahmin girls: beware of taxing pious brahmin men.

2446. Vindhyavāsī is a name of Vyāḍī.

2447. Sāhityad. X.

2451. $\gamma\delta$. "If you doubt what I say why not consider the lotus

which is never without "beauty" like that of your feet, and which, as every one knows, is the home of Śrī.

2452. Böhrling 6923 from the Kuvalayānanda. In β Böhrl. corrected संस्तूयते into संस्तूयसे, and reads बुधैः.

2453. Given by Aufrecht from the Śp. under Sarasvatīkuṭumba. Auf. γ देव.

2454. "Your drum is beaten : but the vessel that is broken by that beating is not it, but the heart of your foe : and that vessel being broken, the water flows not from it, but from the eyes of his mistress."

2458. a. a. त्वाम्+अघवतः b. त्वा+मघवतः.

2460. अक्षराणामकारोहम् "I am Alpha and Omega." From the Bhagavadgītā X. 33.

2461. A Samasyāpūraṇanam on शकौ हस्तिकवाटयोः Pāṇ. III. 2, 54.

2462. अगम्यगमनात् a. Forbidden intercourse ; b. Going to places that are hard to reach.

2466. The likeness stops with परप्रत्ययकारीः. you inspire the opposite of 'confidence' into your foes.

2467. उपसर्गः क्रियायोगे. Pāṇ. I. 4, 59.

2475. She (Victory) is his goddess from love for him, because the stars would have it so, and because they were many : victory in the fight left his foes and settled on this king's breast (?).

2477. γ. अमूः + धन्येन.

2481. भजते. "Repairs to." भजन् "Distributing gifts to."

2482. Kādāmbarī. Bomb. Ed. p. 12.

2483. γ. उपवनेषु. a. The forests that line the shore of the outer sea ; b. Groves.

2484. What was seen in the bud in Arjuna is seen in flower and fruit in you.

2485. The syllable that stands at the end of a pāda, though there be no anusvāra or the like, no vṛiddhi, no conjunct consonant, and though the vowel proper of the syllable be short, is nevertheless long by position : so your foes, to whom also all these epithets apply, can hope to attain dignity only by crouching at your feet.

2487. γ. Bandhujīva is the name of a flower.

2490. Quoted in Kshemendra's Kavikāṇṭhābharāṇa. Kavik. MS gives author's name as Salladra, which is probably a mistake.

2494. Cited by Aufrecht (gāyantu, &c.) from the Śp. under Vālmīkikavi. Quoted by Nami in his commentary on Rudraṭa's Kāvyālaṅkāra γ. Nami MS. a β. किंनरीमिरुत्तुंगभृंगकुहरेषु γ. क्षीरेन्दुकुंददलशंख°.

C adds here the following verse :—

भूमिपाल भुवो भारस्त्वदुज्ज्वलीति का स्तुतिः ।
शिरसा धृतशेषा यन्मूर्तिस्तव तदद्भुतम् ॥ १० कृष्णकस्य.

2498. The net you made—as none ever made before—of your wondrous virtues (strings) is nothing: *this* is new, that when it touches the *ear*, it entangles the viewless feeble *minds* of men.

2500. β. जडसंगति a. “frequenting the water”; b. “dwelling with fools.”

2502. a. Read न लोभरतो भवान् to be afterwards taken as नलो भरतो भवान् δ. Read विभ्रंश्चरन्तं. δ. माधता. a. “my protector;” b. “king Māndhātā.”

2503. a. घटयसि “Bring to a close.”

2505. सहेतयः in γ answers to निरायुथाः in α and so on. सहेतयः a. सह+इेतयः b. स+हेतयः सानुचराः a. सानु+चराः; b. स+अनुचराः. वारणाः. a. “obstacles”; b. “elephants.”

2508-9. Naishadhīyach. XII. 97 and 20. 2509 δ C मध्यगतः.

2511. तदम्बरे in γ answers to रामे in α and so on. The first two lines contain an enumeration of things that for whiteness may be put on a level with his fame: the second two lines of things as dark as his foes disgrace.

2512. Śrīkanthach. XXV. 126. The note in Com. is as follows :—

त्वदीययात्रासु समवेतस्य सघटितस्यात एव दुर्धरगतैर्दुर्वहधावनस्य सैन्यस्य मर्दनैः न फणगणे क्लेशितेऽपि शेषस्यापकारद्वयं जातम् । सैन्यमर्दनेऽपि पतितै रजोभिः उचितमपि दृष्टिकालुर्ध्वं शेषो यत्र प्राप । तथा हृद्भङ्गेऽपि पदातिसिंहनादं च यन्नाभुणोत्ततः ॥

2513. Given by Aufrecht Z. D. M. G. XXXVI. 364 from the Saduktikarṇāmrīta under Karkarāja. Aufrecht notes that the verse is quoted, without author's name, in the Sarasvatīk, 1, 115, 4, 207, Śp. 72, 8, Kāvya. p. 162. Khandaprasasti 66. Auf. a. संग्रामाङ्गणमागतैः. δ. कीर्तितुला. “In Skm. a saṃgatena, and δ kīrtiranaghā.” Aufrecht points out a passage in Subandhu's Vāsavadatta, at p. 40 of Ed., which this verse closely resembles.

2514. By Śambhu. In the Rājendrakarṇapūra.

2515. “The Earth has had many kings: but you alone have enjoyed her.” The king here must be Harshavardhana. See Introduction. Compare No. 1215.

2516. γ. ते देवीपतयस्त्वदस्त्रनिहताः (so correct) “they, struck down by your weapons have the nymphs of heaven for their brides.” For Karna see note on No. 186.

2517—27. In the twelfth canto of the Naishadhīyacharita.

2518. γ . C भ्रमिञ्चे तय.

2526. β . C सम्मुखं.

2528. β . असुरक्षण. a असु+रक्षण. b असुर+क्षण. हारि a. "pleasant," b. "taking away."

C adds here the following verse :

छिद्रप्रसङ्गरहितोपि सदैव भूत्वा योत्यन्तमव गुणसंततिमातनोषि ।
भूमण्डलाभरणमद्भुतकृत्सुवंशमुक्तामणिः स जयतात्पुरुषोत्तमस्त्वम् ॥

एतौ लेखस्य.

2533. Compare No. 2485. "Jaghanachapalā" is also the name of the kind of āryā in which the verse is written. Compare No. 1401.

2534. γ . Separate स बलम्. Rāvaṇa was warned that he must not take Sītā away by force.

2535. In the Rājendrakarṇapūra. Compare No. 2564.

2537. Böhtlingk 1776 from the Kāvyaṇ. and Sāhityad.

2540. γ . C आहता. δ . C तव देव. Srīvarapaṇḍita's Rājat. I. 380.

2544. Given and translated by Aufrecht from the Śp. also under Mātāṅgadvākara. Cited by the same scholar Z. D. M. G. XXXVI. 514, from the Saduktikarṇāmṛita under Tutātita, which, as Aufrecht notes, is a name of the famous Mimāṃsist Bhaṭṭa Kumārilasvāmin. Auf. δ . देव कीर्तिः. "In Skm. γ . deśe deśe; and δ . hanta for deva."

2546. Given and translated by Aufrecht, Indische Studien XVII. 171, from Abhinavagupta's Kāvyaślokalocana.

2547. The "physician" Harichandra invokes curses drawn from his art on the enemies of his king. May they at each season be forced to act in violation of the rules prescribed for that season, and so waste away of themselves.

2549. a. C मानं दानं a. "power to cut"; b. "liberality" and so with the other words.

2550. निःशब्दवर्षणमिवाम्बुधरस्य. "It droppeth, as the gentle rain from heaven upon the place beneath."—Merchant of Venice. Compare No. 2578. In the Rājat. III. 255.

2552—3. Naishadhīyach. XII. 65-6. In 2553 δ correct यश-क्षोजिज. β . C किरैः. γ . C तुरंगक्षणा.

2554. Ascribed in the Sūktimuktāvali to Bilhana: and in the Subhāshitahārāvali to Khanjakavi. This and the following verse are two samasyāpūraṇas on the theme कृतकं मन्ये भयं योषिताम्. The king's glory does not act in accordance with the gender of the Sanskrit name for it.

2555. a. C जगन्मयीमुरनदी. β. शेषा "a garland." प्रसिद्धचमाला
Mallinatha's note on Kumâras. III. 22. 8. मृगलक्षणदेश = मृगलचन्द्र

2558-9. Naishadhiyach. XII. 81 and 17.

2560. The 'wealth,' which this king has given to his suppliants in such profusion that they have turned part of it into earrings, is the speaker in the verse. Other kings held it dear as life: this king counted it of no more worth than mere dross.

2560-1. Vikramâṅkad. XVII. 11 and 12.

2563. All else your glory *has* made white Vyâjanindā.

2564. Given by Aufrecht from the Sp. also under Batnākara. Auf. a. कुरुवक्रकराघात. γ. चरणघटनावेध्या.

2565. a. C तंजनाग्रहन्. Men say the Sun refills with light the wasted moon: or that the moon himself by penance recovers its lost lustre: this is idle talk, it is thy glory that fills it again with light.

2568. The first two lines are a dialogue between the poet and the critic.

2569. a. वेक्षिभिः a. "wild shrubs;" b. "chamberlains with rod in hand." And so with the other words.

2570. β. C वयास.

2573. Compare No. 2556.

2579. α. Compare 2584 c.

2583. Cited by Aufrecht from the Sp. under Hanumanat.

2586. β. मङ्गदाः. Compare No. 2429. Swords are said in India valued according to the country they come from.

2587. The words are chosen so as to give a sense both with नृपेन and रुपेन in δ e.g. महापदे a. high place; b. great misfortune. समलंकृतं b. = समलं + कृतं. a. नश्यति वाजि b. न दन्तिवाजि. a. भूयिता b. भू + र्धाम्नाः.

2590. Compare No. 2233.

2592. Given by Aufrecht Z. D. M. G. XXXVI. 375 from the Sadāktikarṇāmrta under Harichandra. Auf. a. वक्त्रं साक्षात्.—γ. क्षणमपि भवतो नैव मुञ्चन्ति राजन्—δ. स्वेच्छतो मानसे, and तोयलेशाभित्याय.

2598. Rājendrakarṇapūra 7.

2599. As you are आकाराहीनकान्ति 'of unimpaired beauty' may the host of your foes be काराहीनकान्ति: 'have their lustre dimmed in jail.' And so with the other words.

2601-6. In the twelfth canto of the Naishadhiyacharita.

2607-28. All, except 2614, which is possibly an interpolation, from Śambhu's Rājendrakarṇapūra. 2607 = 52. 2608 = 47. 2609 = 48. 2610 = 51. 2611 = 33. 2612 = 4. 2613 = 11. 2615 = 15. 2616 = 23.

2617 = 24. 2618 = 26. 2619 = 39. 2620 = 49. 2621 = 50. 2622 = 54. 2623 = 56. 2624 = 59. 2625 = 60. 2626 = 63. 2627 = 67. 2628 = 60. 2607. Your glories, 'old' though they are, move without stumbling over hill and sea. a. मालये = माया आलये. Compare etymology given for माधवः. 2608. d. C सह सुरधुनीनापाथः. 2625. γ. a. तं वैकुण्ठम्. b. तं वै कुण्डम्.

2629-30. Naishadhîyach. XII. 38 and 104.

2631. Vāsavadattā, p. 123. Ed. α, अतिमुग्यैकहृदयो.—γ. अन्यथै स्मरति.

2633. Compare note on No. 25. The अस्मैव which is the signature to No. 2634 shows that that verse is a second verse by Baka. No. 2633 therefore refers to No. 2632.

2637. β. Write सत्ताशनम्.

2638. Anargharâghava, VII. 71.

2640. Daśāvatārakhaṇḍaprasāsti, 78.

2641. In the Śp. Nîti 1. Compare Nos. 2660 and 3437.

2642. Böhrling 1278 from Śp. Sadâchâra 50 (52). Śp. MS. β. परार्थः.

2645. "Others mistrust, and say But Time escapes ;

Live now, or never :

He said, What's Time, leave Now to dogs and apes,

Man has Forever !"—R. BROWNING.

2646. Mahâbhârata, Udyogaparvan XXXIX. 64. Böhrling 174, gives it from Mahâbh. V. 1509.

2647. Mahâbhârata, Śântiparvan CXL. 23. Böhrling 3652 gives it from Mahâbh. XII. 5269 β. 5270 α. and the Śp. Nîti. 13. Śp. MS. β. न शटा न च मायिनः a reading which Böhrling, who gives न ह्रीवा नाभिमामिनः, also mentions. शश्वत्प्रतीक्षिणः is Milton's "still to seek."

2649. Mahâbhârata Udyogaparvan CXXIX. 30. Böhrling 5997 from Mahâbh. V. 1152, 4339.

2650. Böhrling 269 from the Śp. Nîti 14. Śp. MS. β. अप्रतीकारकोपनं. γ. स्थिरारंभं वदान्यं च. δ. उपनिष्ठते.

2652. Böhrling 5245 from Vṛiddha-Chân. XIV. 14, Śp. Nîti, &c.

2656. Böhrling, 770 from the Pañchatantra, Ed. Bühl. and Kiel. III. 54.

2657. Böhrling 1887 gives

कृत्वा बलवता संधिमात्मानं यो न रक्षति ।

अपथ्यमिव तदुक्तं तस्य नार्थाय कल्पते ॥

from the Mahâbh. XII. 5020.

2658. Mahābhārata, Śāntiparvan CXLVIII. 51. Böhrling 1666 from the Mahābh. XII. 5062 β. 5063 α.

2659. Mahābhārata, Śāntiparvan CXXXVIII. 139 and CXL. 51. सामर्थ्ययोगात्. Compare एतद्विज्ञाय सामर्थ्यं No. 2656. Böhrling 3671 gives the verse from Mahābh. XII. 5927 β. 5928 α. 5050.

2660. Böhrling 44, from Śp. under Vyāsa, Saṃtoshaprasāṃśā 1. Śp. MS. β. अकृत्वा खलनमतां.

2661. In the Hitopadeśa, Ed. Schl. Śp. Saṃtoshaprasāṃśā 1. Śp. MS. β. सुखान्वयं तथानांति.

2662. Böhrling 5181 from the Hitopadeśa, Ed. Schl. Pr. 28.

2663. Böhrling 866 from the Śp. Saṃtoshaprasāṃśā 5. Not in Śp. MS.

2664. नाहमस्मीति साहसम्. Compare No. 2654. Böhrling 3048 from Śp. Niti, 27. Śp. MS.

धनमस्तीह वाणिज्ये किञ्चिदस्तीह कर्मणे ।

सेवायां किञ्चिदस्तीह भिक्षां नैव च नैव च ॥

2666. Mahābhārata, Śāntiparvan CCCXXX. 13. Böhrling 4209 from the Mahābh. III. 14079 &c. (with एतद्विज्ञानसामर्थ्यं "dieses ist die Macht des Wissens." Compare Note on No. 2659).

2669. Böhrling 7111 from the Mahābh. III. 12518.

2670. Mahābhārata, Udyogaparvan XXXIX. 76.

2672. Böhrling 2158 from the Subhāshitārṇava.

2676. Compare the verse in the Hitopadeśa Ed. Schl. 1,106 नोपभोगं न च त्यक्तुं.

2678. Böhrling 1210 from Vṛiddha-Chân. XIV. 7 and the Subhāshitārṇava.

2680. Böhrling 3082 gives

धन्यास्ते पुरुषाः श्रेष्ठा ये बुद्ध्या काममुत्थितम् ।

प्रदीप्तमवलुम्बन्ति दीप्तमग्निमिवाम्बसा ॥

from the Rāmāyaṇa, Ed. Gorr. V. 51, 4,
and 3075

धन्याः खलु महात्मानो ये बुद्ध्या काममुत्थितम् ।

निरुन्धन्ति महात्मानो दीप्तमग्निमिवाम्बसा ॥

as the reading of the Bombay recension in the same place. "दुःखातिशयादेव महात्मपदपौनरुक्त्यं न दोषाय Comm."

2682. Böhrling, 5927 from Chân. 99. (Weber) Pañchatantra Ed. Bühl. and Kiel. III. 57, Śp. &c.

2684. Böhrlingk 115 from Hit. II. 9. and Śp. Sadāchāra 51 (53).
Śp. MS. β. न.

2685. Böhrlingk, 5640, from Śp. Nīti, 17, Śp. MS. β. पदार्थ. γ.
अवश्यं तदवादीति.

2688. Böhrlingk, 4862, from Śp. Nīti, 19, Śp. MS. γ. आपन्निकप.

2690. Compare verse in the Hitopadeśa Ed. Schl. I. 27.

2691. In the Pañchatantra Ed. Bühl. and Kiel. I. 82. The verse
there reads :

शिरसा विधृता निन्यं तथा निहेन पालिताः ।

केसा अपि विरज्यन्ते निःशेहाः किं न सेवकाः ॥

2692. Böhrlingk 4970, from Śp. Rājāniti 120. Śp. MS. (124) γ.
उन्मथ्य तदपः. Compare Böhrlingk's note.

2694. Mahābhārata, Ādiparvan LXXXVIII. 12. Böhrlingk 3527
gives the verse from the Mahābh. I. 3562, Saṃskṛitapāṭhop. 58, and
Śp. Nīti 52. Śp. MS. α. संवलनं. In γ 8 transposes दण्य and दानं.

2696. Böhrlingk 2222 gives the verse also from Śp. Rājāniti 117.
Mahābhārata, Udyogaparvan XXXIV. 25. Śp. MS. (21) γ. लोकं यः

2697. In the Mahābhārata. Udyogaparvan XXXIX. 24. Böhrlingk
6888 gives it from V. 1469 and 2465.

2699. Böhrlingk 2722 from the Prasaṅgābharaṇa.

2700. Böhrlingk 6527 from Hit. Ed. Schl. I. 203 &c. Böhrlingk
joins सौकरानिवपन्नञ्ज and translates accordingly. Attributed in the
Subhāshitahārāvalī to Bahila.

2701. Böhrlingk 3370 from the Pañchatantra Ed. Kosegarten
II. 190, the Hitopadeśa Ed. Schl. I. 200, Śp. &c. With मित्रे निरन्तरे
compare the "friend that sticketh closer than a brother."—Prov.
xviii. 24.

2705. Hitopadeśa Ed. Schl. III. 98.

2706. Pañchatantra Ed. Bühl. and Kiel. 195.

2707. Böhrlingk 7181 from the Sp. Nīti, 42 (41). Sp. MS.
खलमन्वजेत् सेदरं. δ. वृ - मज्जं.

2708. Mahābhārata, Vanaparvan 23, 25.

2709. Mahābhārata, Vanaparvan 28, 28.

2711. Böhrlingk 6769 from Sp. Nīti 2, and the Prasaṅgābharaṇa,
Śp. MS. α. संगति विवादं मैत्री च.

2714. Mahābhārata, Udyogaparvan XXXIV. 32. Edd. β. परिजन्यतः.

2715. Böhrlingk 4350 from the Mahābh. XII. 2704, and the Hitopadeśa Ed. Schl. III. 101.

2716. Mahābhārata, Udyogaparvan XXXIV. 29.

2718. Böhrling 6603 from Vetâlapanchavinâsati in L. A. (III.) 3, &c

2719. Böhrling 7122 from Sp. Nîti 12.

2720. Böhrling 479 from the Vikramacharita.

2723. Böhrling 3306 from Sp. Daivâkhyâna 1, the Pañchatantra Ed. Buhl. and Kiel. II. 138, and the Hitopadeśa Ed. Schl. Pr. 29. Not in Sp. MS.

2724 Böhrling, 4419, from the Subhâshitârṇava.

2725-6. Mahâbhârata, Anuśāsanaparvan as above 16, 17.

2728. Compare Hitopadeśa Ed. Schl. Pr. 12, and Pañchatantra Ed. Buhl. and Kiel. Pr. 2.

2730. Böhrling 5971 from Châṇ. 10, Hit. Ed. Schl. Pr. 16 &c.

2731. Mahâbhârata, Udyogaparvan as above 23.

2732. Böhrling 4047 from the Mahâbh. XII. 4114, and the Hitopadeśa Ed., Schl. I. 143.

2733. Böhrling 2832 from the Mahâbh. XII. 4167. the Śp. Nîti. 56, and the Pañchatantra Ed. Koseg. III. 135, 138. Sp. MS. ४. मा दुःखकप्रदायिनी.

2734. Occurs more than once both in the Udyogaparvan and in the Śāntiparvan of the Mahâbhârata.

2735. The labour and the guilt is theirs : sitting at ease, through them he deceives his foes and waxes strong.

2737. Hitopadeśa, Ed. Schl. I, 70.

2740. Böhrling 5020 from the Mahâbh. V. 1107. the Pañchatantra Ed. Buhl. and Kiel. IV. 113 and the Sp.

2742. Pañchatantra Ed. Buhl. and Kiel I. 331.

2744. Böhrling 4210 from Śp. Râjanîti 46 (41). Śp. MS. as in our book. Böhrling corrected संहताः into शत्रवः and द्रकारयः, as he read the two last words of the verse, into करोति किं.

2750. Mahâbhârata. Udyogaparvan XXXVIII 45.

2752. Böhrling 7249 from the Pañchatantra Ed. Buhl. and Kiel. III. 80, the Hitopadeśa Ed. Schl. III. 14, the Śp. &c.

2753. In ४ correct अन्तिष्ठ. Böhrling 1957 from Kām. Nîti. X. 35, the Pañchatantra Ed. Buhl. and Kiel. II. 21, the Hitopadeśa Ed. Schl. III. 48 and Śp.

2754. Mahâbhârata. Âdiparvan CXL. 21.

2755. Mahâbhârata. Âdiparvan CXL. 82, and Śāntiparvan CXL. 33.

2756. Mahābhārata. Ādiparvan CXL. 75. and Śāntiparvan CXL. 34.

2757. Mahābhārata. Ādiparvan CXL. 83, and Śāntiparvan CXL. 30.

2758. Böhrtlingk 3654 from Vṛiddha-Chaṇ. VII. 12 and the Subhāshitārṇava.

2759. Böhrtlingk 5367 from Vṛiddha-Chaṇ. XIV. 10, and Śp. Nīti 9. Śp. MS. β. तस्य कुर्यात्सदा प्रियं. 8. गीतं गायन्ति.

2760. Mahābhārata. Śāntiparvan CXL. 58. Edd.

कणक्षेममग्निशेषं शत्रुशेषं तथैव च ।

पुनः पुनः प्रवर्धन्ते तस्माच्छेषं न धारयेत् ॥

2761. Mahābhārata. Ādiparvan CXL. 79, Śāntiparvan CXL. 20: Edd. αβ. अर्थी तु शक्यते भोक्तुं कृतकार्यैर्विमन्यते ।

2762. Böhrtlingk 3837 from Śp. Rājanīti 24 (22). Śp. MS. β. आम-योरिरवज्जया.

2765. Mahābhārata. Udyogaparvan XXXVIII. 8, and Śāntiparvan CXL. 68.

2766. Böhrtlingk 3848 from Śp. Rājanīti 62 (55). Śp. MS.

सिद्धाश्रमिव राज्ञेयं सर्वसाधारणाः स्त्रियः ।

परोक्षे च समक्षे च रक्षितव्याः प्रयत्नतः ॥

2767. α. C. माटरः. The Maṭhara or Māṭhara is the President of a Maṭha.

2768. γ. Join अधःशय्यां.

2769. Böhrtlingk 2227 from Śp. Nīti 75. Śp. MS. α. सृजता पूर्वम्.

2770. Böhrtlingk 421 from the Subhāshitārṇava.

2771. Böhrtlingk 2371 from Bhartṛihari Ed. Bohl. I. 81, Vṛiddha-Chaṇ. XVI. 2, the Pañchatantra, Ed. Bühl. and Kiel. I. 135 &c.

2772. Pañchatantra Ed. Bühl. and Kiel. IV. 88.

2773. Hitopadeśa Ed. Schl. II. 112.

2774. Varāhamihira, Bṛihat S. P. 74, 9.

2776. Mahābhārata Śāntiparvan CXXXIX. 96. Böhrtlingk refers also to Śp. Nīti 81. Śp. MS. 8. जीव्यते.

2778. Mahābhārata. Anuśāsanaparvan CIV. 138.

2779. Manu IX. 5.

2780. Manu II. 215. Böhrtlingk 4809 refers also to Hitopadeśa Ed. Schl. on I 120 and Śp. Sadāchāra 57 (55). Śp. MS. α. च.

2781. Mahābhārata. Anuśāsanaparvan CXXXVIII. 15.

2782. Mahābhārata. Vanaparvan CCXXXIII. 12.

2783. Mahābhārata. Anuśāsanaparvan XLV. 13.
 2784. Mahābhārata, Śāntiparvan CXL. 26.
 2785. Mahābhārata, Udyogaparvan XXXIV. 21.
 2787. Mahābhārata, Udyogaparvan XXXVI. 61.
 2788. Böhrling 6337 from Śp. Nīti 84. Śp. MS. *a*. वज्रत्यधः प्रयात्यु-
 चैः *β*. चेष्टितैः. *γ* *δ*. अधःकूपस्य खनकः ऊर्ध्वं प्रामादकारकः.
 2789. Mahābhārata. Udyogaparvan XXXIX. 2.
 2791. खलेष्वपि "Even on smooth threshing-floors." See the use of
 the word in No. 1813.
 2793. Hitopadeśa Ed. Schl. I. 66.
 2794. Yājñavalkya I. 334.
 2795. Rājatarang. VI. 75.
 2796. Böhrling 4345, from Śp. Meghānyukti 4. Śp. MS. *a* *β*.
 प्रावृष्यस्य मालिन्यं दोषः कोभीष्टवर्षिणः.
 2797. Mahābhārata. Udyogaparvan CXXIV. 26 Edd. *γ* *δ*. शोचन्ते
 व्यसने तस्य सुहृदो न चिरादिव.
 2799. In the Nītisataka. Ed. Tel. No. 57. Böhrling 3185 refers
 also to Śp. Rājānīti 98. Śp. MS. *a*. दृश्येव हुताशनः.
 2800. Pañchatantra, Ed. Bühl. and Kiel. II. 50, 119. Böhrling
 1926 refers also to Chāṇ. 73. Vṛiddha-Chāṇ. III. 13 and the Hitopadeśa Ed. Schl. II. 11.
 2803. Manu VIII. 26. Böhrling 848 refers also to the Pañcha-
 tantra Ed. Bühl. and Kiel. I. 44, the Hitopadeśa Ed. Schl. on II. 46
 and III. 33, &c.
 2804. Böhrling 1502 from Vṛiddha-Chāṇ. IV. 18.
 2805. Böhrling 1506 from the Pañchatantra Ed. orn. I. 232 and
 the Hitopadeśa Ed. Schl. II. 122.
 2806. Hitopadeśa, Ed. Schl. I. 197.
 2807. Mahābhārata. Udyogaparvan XXXIII. 37.
 2808. Böhrling 3935 from the Mahābh. VIII. 2116. In *δ* Böhrling
 has altered the जानत्रापि of Edd. which is also, it will be seen, the
 reading of our book, to जानत्रापि.
 2810. *a*. C प्रत्यक्षे. Böhrling 4237 from the Mahābh. XII. 4221.
 Edd. *δ*. नष्टलोकपरावरः.
 2812. Mahābhārata. Udyogaparvan XXXIX. 61.
 2815. *γ*. C निराधारः.
 2816. Mahābhārata. Śāntiparvan VIII. 19.
 2817. Pañchatantra Ed. Bühl. and Kiel. I. 78. Hitopadeśa Ed.
 Schl. II. 68.

2819. See on No. 3228.
2821. Böhlingk 1837 from the Mahabh. XII. 3221.
2826. Manu VIII. 13. Böhlingk 6838 refers also to the Pārāśarasmṛiti as quoted in Aufrecht's Bodleian Catalogue, 265.
2827. Śp. Rājanīti. 68. Śp. MS. नरकं व्रजेत्.
2829. Manu VIII. 335. Böhlingk 4065 refers also to Śp. Rājanīti 68 (65). Śp. MS. a. पिता माता गुरुर्धृता. ४ स्वधर्मे यो न तिष्ठति.
2832. Manu VIII. 179.
2834. Böhlingk 4223 from Śp. Rājanīti 34 (31). Śp. MS. γ. च. ४. परं प्रणीतश्च प्रणीतश्च Fire, "whether sacred or profane."
2837. Mahābhārata. Udyogaparvan XXXIV. 4 (a β. शुभं वा यदि वा पापं द्वेयं &c.)
2838. Mahābhārata. Udyogaparvan XXXVII. 15. Rāmāyaṇa. Araṇyak. XXXVII. 2.
2840. Mahābhārata. Udyogaparvan XXXVII. 16, and Sabhāparvan LXIV. 17.
2841. Pāñchatantra Ed. Koseg. III. 205. Böhlingk 4202 refers also to Śp. Rājanīti 9. Śp. MS. ४. राज्यं.
2842. Mahābhārata, Anuśāsanaparvan LXI. 33.
2843. Pāñchatantra Ed. orn. I. 68. Hitopadeśa, Ed. Schl. II. 72.
2844. Pāñchatantra Ed. Bühl. and Kiel. I. 72. Hitopadeśa, Sp. Schl. II. 70.
2848. Hitopadeśa, Ed. Schl. II. 3.
2849. Hitopadeśa, Ed. Schl. III. 112.
2854. Quoted in the Kāvya-prakāśa.
2855. β. नायमेकान्तः. Compare नैव एकान्तः Pāñchat. III. 56, 18 (Quoted by Böhlingk, *sub voce*).
2864. Compare No. 1487.
2865. γ. separate न महदपि.
2869. Böhlingk 130 from Śp. Rājanīti 113. Śp. MS. a. अवि तेजस्यपि नृपः.
2874. Pāñchatantra Ed. Bühl. and Kiel. I. 378.
2879. Pāñchatantra Ed. Bühl. and Kiel. I. 324.
2884. See Benfey's Pāñchatantra, I. p. 281. Benfey gave *rijur mūrkhās* which Böhlingk 6113 has already corrected.
2885. ४. Separate आ मरणात्.
2889. Has occurred already No. 2349.
2892. Pāñchatantra Ed. orn. I. 49. Hitopadeśa Ed. Schl. II. 62.
2893. अवि विवन्तम् should perhaps be अतिविवन्तम्.

2894. γ. C कूवे स्नानं. Böhrlingk 139 from the Subhāshitarṇava 295, and Sp. Nīti 83. Sp. MS.

अतिपरिचयादवज्ञा संततगमनादनादरो भवति ।

लोकः प्रयागवासी कूवे स्नानं समाचरति ॥

2895. Compare No. 3446.

2898. Pañchatantra Ed. Bühl. and Kiel. I. 22. Hitopadeśa Ed. Schl. II. 24.

2902. Pañchatantra Ed. Bühl. and Kiel. I. 322.

2904. Kirātārjunīya, II. 30.

2905. Not in the Kirātārjunīya. Böhrlingk 6922 gives the verse from Sp. Nīti 15. Sp. MS. as in our book.

2906. Böhrlingk 4119 from Vetālapañchavinśati. See Böhrlingk's note, and compare the verse अश्वमेधो Hitopadeśa I. 146, to which he refers.

2911. Hitopadeśa Ed. Schl. III. 121. Pañchatantra, II. v. 131.

2912. Pañchatantra Ed. Koseg. II. 130. Hitopadeśa Ed. Schl. I. 166.

2915. Kirātārjunīya, XIII. 7.

2916. Kirātārjunīya, I. 30. Cited by Aufrecht from Sp. 75, 122.

2917. Not in the Kirātārjunīya. Quoted in the Kāvyaaprakāśa

2919. Mahābhārata, Śāntiparvan CLXVII. 40.—Ed. γ. तयोः.

2923. α. Join अवश्यकारिणी. The word is a compound of the same kind as वश्येन्द्रियं No. 2649. A C D omit this verse, Mahābhārata, Anuśāsanaparvan, II. 12. Ed.—α. अनपेक्ष्य.—β. प्रतिकूलवादिनीम्.—γ. अलज्जां.—δ. योषितां परिवर्जयामि.

2924. Pañchatantra, Ed. Bühl. and Kiel. III. 113.

2926. In some copies of the Hitopadeśa. See Lassen's note on p. 110 l. 18 of his and Schlegel's edition. Böhrlingk, who refers also to Chāṇ. 65 &c. says that in the Śabdakalpadrūma the verse is, under the word परिशङ्कनीयः, ascribed to Udbhata.

2930. Pañchatantra Ed. Koseg. III. 245. Hitopadeśa, Ed. Schl. II. 104.

2933. In the Nītiśataka. Ed. Tel. No. 17. Cited by Aufrecht from the Sp. 10,1 under Bhartṛihari, but marked as not there expressly assigned to that writer. Sp. MS. β. तृणमिव लघु लक्ष्मणैव नात्संरुग्नि. γ. मदमिलितमिलिदक्षयामगण्डस्थलानां. It is the first of three verses which stand over the signature कस्यापि.

2934. In the Nîtiśataka. Ed. Tel. No. 96. Cited by Aufrecht from the Sp. 75, 110, under Bhartṛihari, but marked as not there expressly assigned to that writer. Sp. MS. (Râjanîti 116). आ विपत्तेः "To the bitter end."

2935. Pañchatantra Ed. Bühl. and Kiel. III. 43.

2938. Böhlingk 3899 from Varāhamihira's Yogayâtrâ 2, 5, as given in Weber's Indische Studien, 10, 168.

2940. In the Nîtiśataka, Ed. Tel. No. 81.

2943. In the Nîtiśataka, Ed. Tel. No. 11.

2944. In the Nîtiśataka, Ed. Tel. No. 62.

2945. In the Nîtiśataka, Ed. Tel. No. 42.

2946. In the Nîtiśataka, Ed. Tel. No. 22.

2947. Böhlingk 1171 from Bhartṛihari (Schiefner and Weber).

2948. Böhlingk 7239, from the Subhâshitârṇava.

2950. Cited by Aufrecht from the Śp. 38, 6, under Vyâsa. The verse had already been given by Aufrecht Z. D. M. G. XVI. 749 from the Sarasvatîkanthâbharaṇa. In the Pañchatantra, Ed. Bühl. and Kiel. III. 103. Śp. MS. β. अवधार्यतां.

2951. Mahābhārata. Udyogaparvan CXXIV. 37. Ed. ग०. न हि धर्मो-
दैवेत्यर्थः कामो वापि कदाचन. "But seek ye first the kingdom of God and
his righteousness, and all these things shall be added unto you.—Matt.
vi. 33.

2952. Compare Hitopadeśa Pr. 3 :

अजरामरवत्प्राज्ञो विद्यामर्थं च चिन्तयेत् ।

गृहीत इव केशेषु मृत्युना धर्ममाचरेत् ॥

In that form the verse is given in Śp. Dharmavivṛitti 5, under Vyâsa immediately before our No. 2950.

2953. येन स्वमनुगन्तव्यः.

"They rest from their labours; *and their works do follow them.*"—Revelation xiv. 13. Compare next verse.

2954. Manu, IV. 241.

2955. Mahābhārata. Śântiparvan CLXXXI. 7. Pañchatantra Ed. Bühl. and Kiel. III. 99.

2956. Pañchatantra Ed. Bühl. and Kiel. III. 961.

2957. Mahābhārata. Śântiparvan CCCXXI. 46.

"But lay up for yourselves treasures in heaven, where neither moth nor rust doth corrupt, and where thieves do not break through nor steal."—Matt. vi. 20.

2958.

“ There are in this loud stunning tide
 Of human care and crime,
 With whom the melodies abide
 Of th’ everlasting chime ;
 Who carry music in their heart
 Through dusky lane and wrangling mart,
 Plying their daily task with busier feet,
 Because their secret souls a holy strain repeat.”—KEBLE.

2960. γ. C निस्तानि.

“ The mind is its own place, and in itself
 Can make a Heaven of Hell, a Hell of Heaven.”—MILTON.

2964. Mahābhārata Anuśāsanaparvan XII. 2-5.

2966. Böhrling 4759 from Śp. Dharmavivṛiti II. Śp. MS. a.
 मनुष्यैस्तु β. कर्तव्या δ. अभावे दुहितान्यथा.

2972. Mahābhārata. Anuśāsanaparvan CIV. 20. Böhrling 3923
 from Śp. Sadāchāra 56 (54).

2973. Mahābhārata. Udyogaparvan XXXIII. 58 :—

द्राघिमौ पुरुषौ राजस्वर्गस्योपरि तिष्ठतः ।

प्रभुश्च क्षमया युक्तो दरिद्रश्च प्रदानवान् ॥

2975. Böhrling 4031 from the Prasangābharāṇa.

2982. Compare Böhrling 1507.

2984. Hitopadeśa Ed. Schl. I. 60.

2986. “ And whosoever shall give to drink unto one of these little
 ones a cup of cold water only in the name of a disciple, verily I say
 unto you he shall in no wise lose his reward.”—Matt. x. 42.

2988. Pañchatantra Ed. Bühl. and Kiel. IV. 10. Böhrling, 2198
 refers also to Rāmāyaṇa Ed. Bomb. IV. 34, 12 and Śp. Pātakavivṛiti 9.
 Śp. MS. लोके for राजन् in γ : otherwise as in our book.

2990. Böhrling 4856 from the Śp. Pātakavivṛiti 6. Śp. MS. γ.
 अपि चैतेषां.

2991. Böhrling 35, from the Śp. Pātakavivṛiti 8. Śp. MS. γ δ.
 चांडालान् जन्मना सह पंचमः.

2992. Böhrling 3340 from the Śp. Nṛti 66. Śp. MS.

न पुत्रः पितरं द्रष्टुं स्वभावान्स्वस्य रेतसः ।

ब्राह्मणानां हि विद्वेषी जायतेन्यस्य रेतसः ॥

तथा चोक्तम् ।

यः सुतः पितरं द्रष्टुं तं विद्यादन्यरेतसम् ।

यस्तु नारायणं द्रष्टुं तं विद्यादन्यरेतसम् ॥

2991--4. Mahābhārata. Anuśāsanaparvan XIII. 2—5.

2995. Böhrtlingk 949, from the Śp. Dharmavivṛiti 10. Sp. MS. β. अहंसादम आज्ञेवं. δ. माद्वे च.

2997-8. Mahābhārata. Udyogaparvan XXXV. 56, 7. No. 2997, also in Vanaparvan II. 75. The two verses are quoted together in the Hitopadeśa Ed. Schl. I. 7, 8. Böhrtlingk 1091 refers also to the Sp. Dharmavivṛiti 9. Śp. MS. 2297. β. सत्यं धृतिः क्षमा 2298 not there.

3001. Mahābhārata, Vanaparvan 2, 49. Pañchatantra Ed. Bühl. and Kiel. II. 154. Hitopadeśa Ed. Schl. I. 173.

3002. β. C जलकुम्भशतैरपि.

3003. Mahābhārata, Ādiparvan 80, 2. Manu IV. 172.

3004. α. Correct कानुरूपमिच्छ्यात्.

3006. Hitopadeśa, Ed. Schl. II. 44. Böhrtlingk 1016 refers also to Pañchatantra, Ed. orn. I, 20.

3008. Pañchatantra, Ed. Bühl. and Kiel. III. 97.

3010. Böhrtlingk 823 from the Mahābh. XIII. 6414 and Śp. Sadāchāra (39). Sp. MS. गार्हस्थ्यो.

3011. Compare Böhrtlingk 131.

3012. Compare Manu III. 117. Böhrtlingk 2951 refers also to Śp. Sadāchāra 39b 40 a (in only one MS.) Sp. MS. (v. 40) γ. भोजयित्वा.

3016. Mahābhārata, Vanaparvan 2, 56.

3018. परस्य दाराम्नसापि नेच्छेत्.

“Ye have heard that it was said by them of old time, thou shalt not commit adultery: But I say unto you, that whosoever looketh on a woman to lust after her hath committed adultery with her already in his heart.”—Matt. v. 27, 28.

3023. Compare Nos. 2995-6.

3024. Böhrtlingk 3131 from the Mahābh. I. 654, and Śp. Dharmavivṛiti 14. Śp. MS. α. रतिर्भवतु नः सततोच्छ्रितानां. γ. इह. δ. नैवातमावम्. (Kasyāpi).

3027. γ. C तद्गार्हस्थ्येन.

3028. γ. C कालेप्यबालोप्यसौ. Rājataranginī, IV. 135.

3029-35. From Kshemendra's Chaturvargasamgraha I. 5, 3, 11, 13, 19, and 20. In 3032. α. C प्रसादमयता.

3037. Böhrtlingk 1307 from Vṛiddha-Chāṇ. VII. 14, the Pañchatantra Ed. Bühl. and Kiel. II. 157, the Hitopadeśa Ed. Schl. I. 14, and Vikramach. 76.

3040-1. Naishadhiyach. V. 88 and 91.

3042. Böhrlingk 4824 from the Prasaṅgābharāṇa.
 3043. β. C यावन्त्यन्यदीने.
 3044. Böhrlingk 1624 from the Dharmaviveka in Häberlein.
 3045. In the Nītiśataka. Ed. Tel. No. 100.
 3047. Böhrlingk 208 from the Mahābh. III. 16782, XII. 5977.
 3048. Mahābhārata, Udyogaparvan 36, 30.
 3049. Pañchatantra, Ed. Bühl. and Kiel. IV. 28.
 3050. Mahābhārata, Udyogaparvan 34, 41.
 3054. β. C पात्रैर्वेणम्.
 3059. γ. C आधार्मिक.
 3061. Hitopadeśa Ed. Schl. I. 73.
 3062. Kshemendra's Kalāvilāsa VI. 2.
 3066. β. C इति नो वितर्कः.
 3069. α. C अहत.
 3071. β. C भृत्यानुवृत्त्या.
 3072. For the opening of the verse compare Böhrlingk 1992.
 3073. Not in the Śiśupālavadha.
 3074. In the Nītiśataka. Ed. Tel. No. 98. Telang in γ. सत्क्रियां.

For चक्रिका compare next verse.

3075. The "Chakrikā" is the ring of the umbrella.

3076. β. C लैल्य. Böhrlingk 3092 from the Vetālapañchaviṃśati and the Subhāshutārṇava :

धर्मः प्रवर्जितस्तपः प्रचलितं सत्यं च दूरे गतं
 पृथ्वी मन्दफला नृपाश्च कुटिलाः शस्त्रायुधा बाणगाः ।
 लोकः स्त्रीषु रतः स्त्रियोपि चपला लौल्ये स्थिता मानवाः
 साधुः सीदति दुर्जनः प्रभवति प्रायः प्रविष्टः कलिः ॥

3077-8. Prabodhachandrodaya, II. 1, and 5. In No. 3078 α. C चञ्चदृसी.

3079. β. C कर्मैकफलदः. γ. C किमपरैः In the Nītiśataka. Ed. Tel. No. 94. Cited by Aufrecht from the Śp. 29, 2, but marked as not expressly assigned to that writer there. Śāntiśataka I. Sp. MS. (v. 3) β. कर्मैकफलदः γ. किममरग्नैः (marked as a mistake) किं च विधिना.

3080. β. C परस्परं Mahābhārata, Anuśāsana-parvan 1, 75.

3081. Mahābhārata, Śāntiparvan CLXXXI. 16 ; and Anuśāsana-parvan VII. 22.

3082. Mahābhārata, Śāntiparvan CLXXXI. 12, and 322. 13.

3086.

"The days of our age are threescore years and ten ; and though men be so strong that they come to fourscore years, yet is their

strength then but labour and sorrow ; so soon passeth it away, and we are gone."—Psalm xc. 10.

3088. Mahābhārata, Śāntiparvan 331, 9.

3091. Mahābhārata, Udyogaparvan 38, 33, and Śāntiparvan 174, 30.

3092. Mahābhārata, Śāntiparvan 331, 41.

3093. Pañchatantia, Ed. Bühl. and Kiel. II. 169, and III. 169.

3094. Mahābhārata, Udyogaparvan 35, 40

3095. Mahābhārata, Śabhāparvan 81, 8 ; and Udyogaparvan 34, 81.

"Quem Deus vult perdere, prius dementat."

3096. C omits this verse. Mahābhārata, Śabhāparvan 81, 9 ; and Udyogaparvan 34, 82.

3097. Mahābhārata, Śabhāparvan 21, 11.

3098. Mahābhārata, Śāntiparvan 321, 51.

3100. β. C च न. In the Nīṭisataka. Ed. Tel. No. 96.

3102. α. C भाण्डोदेर. In the Nīṭisataka. Ed. Tel. No. 95. Cited by Aufrecht from the Sp. 29, 1 under Bhartrihari, with the note that the signature in one of his MSS. is Kasyāpi Bauddhasya. Śp. MS. α. भांडोदेरे β. सदा संकटे. γ. कपालपाणिपुटके भिक्षाह्नं कतिरितः. δ. सूर्यो भ्राम्यति नित्यमेव No signature. The verse that follows is

क्वचित्पाणौ प्राप्तं घटितमापि [कार्यं] विघटय-

त्यशक्यं केनापि क्वचिदघटमानं घटयति ।

तदेवं सर्वेषामुपरि [परि]तो जायति विधा-

वुपालम्भः कोऽयं ननु तनुधनोपाज्जनविधौ ॥

Compare Aufrecht Z. D. M. G. XXVII. 78 from whom we have taken कार्यं and पति. The signature is रामचंद्रभट्टानां to whom both verses are perhaps to be understood as ascribed. They are followed by three verses standing over the signature एते भर्तृहरेः ; and the first कस्यापि in this MS. is at the end of v. 6.

3103. Kathās. LXXXVI. 45 and 79. β. C तत्स निश्चितं. In γ δ. δ. C transposes हि and न.

3104. This verse is only in B, which reads तुरेगमा पवनस्यापि ज्वाति-
शायिनां, रविरिति तथाप्यरेदुखं नहि नाशौचीस्ति कृतस्य कर्मणः.

3106. See Note on No. 3102.

3107. "For life's helm rocks to the windward and lee,
And Time is as wind, and as waves are we,"

A. SWINBURNE.

3108. Compare No. 3123.

3109. Böhlingk 3970 from the Śp. Daridranindā 5. Śp. MS. β. शीलं शौर्यं सुरुपान्.

3110. Compare No. 3115.

3111. Böhrling 3208 from the Śp. Daivākhyānam, 10. Śp. MS. (11) No variants.

3115. Böhrling 5306 from Devagāṇas given by Aufrecht, Z. D. M. G. XXV. 25, 456.

3120. Has occurred already, No. 716.

3121. Śiśupālavadhā, IX. 6.

3122. For रुद्रस्य read रुद्रस्य.

3124. The केषामपि stands in C at end of No. 3125.

3125. α. C करवीडनं. In the Nītiśataka, Ed. Tel. 91. Pāñchatantra Ed. Bühl. and Kiel. II. 19. Hitopadeśa, Ed. Schl. I. 45. Böhrling 2060 refers also to Śp. Daivākhyāna 9 (11). Śp. MS. (10) αβ transposed.

3126. Cited by Aufrecht from Śp. 141.4 under Bhartṛihari, but marked as not expressly assigned there to that writer. Stands now in the Nītiśataka. Ed. Tel. No. 92. Śp. MS. No variants (Kasyāpi).

3130. Aruṇa (Anūru) the charioteer of the Sun has no feet. C omits No. 3131, and has the signature सौम्य under No. 3130.

3132. β. C धराधरो. Rājatarāṅgiṇī VII. 805. For the story of Vṛiddhakṣatra and Śrutāyudha. See Mahābhārata Droṇaparvan CXLVI. 92 ff.

3133. Rājatarāṅgiṇī IV. 125.

3135. γ. C निनदता. With δ compare No. 2465.

3136. For इह सरजसि मार्गे compare इयत्येतस्मिन्...अध्वनि No. 530.

3137. δ. C करिष्यति. Cited by Aufrecht from the Śp. 29, 17 under Vijjakā. Stands now in the Vairāgyaśataka. Ed. Tel. No. 98. Śp. MS. α. प्रयातं. δ. मनो मे.

“Fool! All that is at all
Lasts ever, past recall,
Earth changes, but thy soul and
God stand sure :
What entered into thee
That was, is, and shall be,
Earth's wheel runs back or stops : Potter
and clay endure.”

R. BROWNING.

3139. α. A मरुः कल्पितं.—In the Vairāgyaśataka, Ed. Tel. No. 10.

3141. Cited by Aufrecht from the Śp. 29, 3 under Bhartṛihara. In the Nīṭisāṭaka, Ed. Tel. No. 90. Śp. MS. (4) ४. भाग्यरहितस्तत्रापदं भाजनं.

3142. a. C व्यायच्छन्नपि.

3143. γ. A B D समस्तं. ४. C कारणं. In the Nīṭisāṭaka, Ed. Tel. No. 84.

3146. γ. C हलधरमुखाणां. Arjuna is the speaker. He has been looted by Bhills on the way back from Dwārka.

3147. Naishadhiyacharita, I. 120.

3149. a. C कण्टकः. β. C कृष्णसर्पः. Compare the verse given by Böhtlingk 6432.

3151. This verse is in the Ātmânusāsana-kāvyaṃ of Guṇabhadra, pupil of Jīvaśenāchārya. Nīṭisāṭaka, Ed. Tel. No. 88.

3152. β. C तृणप्रायतां. अम्भेधिः स्थलतां स्थलं जलधितां.

“When I have seen the hungry ocean gain
Advantage on the kingdom of the shore,
And the firm soil win of the watery main,
Increasing store with loss, and loss with store.”

SHAKESPEARE, Sonnet LXIV.

3153. In some copies of the Vairāgyasāṭaka. Ed. Tel. Miscell. No. 24.

3155. β. C विन्दति.

3157. ४. C विषीदति.

3159. Rājataranginī, I. 231.

3160. Mahābhārata. Śāntiparvan CCCXXI. 88.

3161. αβ. C सन्तो हि न विराजन्ते हीनार्थस्य भृशं गुणाः. Pañchatantra, Ed. Bühl. and Kiel. II.

3162. γ. Correct गृह्णन्ति. Rāmāyaṇa, Ed. Gorr. VI. 62, 40. (Böhtlingk 2226). The verse Aufrecht cites (“chaṇḍālaś cha daridraś cha. 25, 12. Herausgegeben von Böhtlingk”) is in Śp. MS. somewhat different:

चंडालश्च दरिद्रश्च द्रावेतौ सदृशविह ।

चंडालोपि दरिद्रोपि सर्वकर्मसु निदितः ॥

3164. Mahābhārata, Udyogaparvan 72, 22: and 134, 12.

3165. Mahābhārata, Udyogaparvan 72, 29. Pañchatantra, Ed. Bühl. and Kiel. II. 87.

3168. Compare No. 1228.

3170. Mahābhārata, Udyogaparvan 107, 7.

3173. ४. C व्यसने स्तं. Böhrlingk gives (3084) from the Pañchatantra, Ed. Koseg. V. 65, the verse :

धन्यास्ते ये न पश्यन्ति देशभङ्गं कुलक्षयम् ।
परहस्तगतां भयं मित्रं च विषमस्थितम् ।

3175. खशभाप्यम् The speech of the Khasa country, a district of Kashmir.

3178. Cited by Aufrecht from the Śp. 150, 4, under Bhartṛhari. In the Vairāgyaśataka, Ed. Tel. No. 13. Śp. MS. Page wanting.

3179. ४. रवित्रय किमस्ति निद्रा. "Has death forgotten us."

3180. Given by Aufrecht from the Śp. 25, 7, under Māghakavi, to whom it is ascribed also in the Bhojāprabandha. Auf. β. त्यागान्न संकुचति.—४. किं प्रविलम्बितम्. Śp. MS. α. याज्ञा, in β with us, in ४ with Aufrecht.

3181. Put in Mātrigupta's mouth in the Rājataranginī. Quoted by Kshemendra in his Auchityavichāracharchā under Karpṭika, by which name Mātrigupta is probably meant. For शीतेनोद्धृतस्य in α compare प्रगलितदृष्टिसिंहोद्धृतकायः in No. 1850.

3184. Hitopadeśa, Ed. Schl. I. 132.

3185. β. C सापि न मया न तया. Böhrlingk 510 from the Śp. Daridranindā 11 and the Subhāshitārṇava. Śp. MS. ४. कस्य दोषोऽयं. followed by the answer दरिद्रदोषः. One of several verses over the signature केषामप्येते.

3187. α. रात्रौ जानुः. At night he tries to keep away the cold by bringing his knees up to his belly.

3191. γ. C तन्मोखन्यत्र.

3192. γ. C अपूर्णोत्सह.

3194. β. Correct गुरुतां.

3195. Böhrlingk 1190 from the Pañchatantra, Ed. Koseg. V. 24, and the Vikramacharita.

3196. α. C सदैव for स्वकीय. In the Vairāgyaśataka, Ed. Tel. No. 8.

3197. α. C सुषेव. ४. वसुलमुखी भृश for चिरं. Aufrecht (XXXVI. Z. D. M. G. 514) gives a verse from the Saduktikārnāmṛita which resembles this :

मद्वहे सुसलीव मूयकवधूमृषीव मार्जारिका
मार्जारीव शुनी शुनीव ग्रहिणी दाच्यः किमन्यो जनः।
किं च भुङ्क्ष्वमपूर्णमाननयनैरुत्रद्रमर्वांगतैः
कर्तुं वाग्व्ययमश्वमैः स्वजननां बालैः समालोकयते ॥

The poet's name is given in the *Saduktikāṇḍamṛita* as *Durgata*, which *Aufrecht* suggests is a name made to fit the verse. "We know of a *Durgadatta*; but, so far, not of a *Durgata*." Compare *मार्जारो विद्वानः । स्त्री मार्जरी । मार्जरीव [शुनीव] शुनीव गृहिणी वाच्या [वाच्यः ?] किमन्यो जन इति दारिद्र्यवर्णनम्*. *Ujjvaladatta's* Commentary on the *Uṇādisūtras*, p. 90. *Dāridryavarṇanam* is perhaps not so much the name of a book (*Aufrecht's* pref. XIX.) as of this verse, or the section of a book which contained this verse, and "*Durgata*" is possibly to be explained in the same way.

3200. Böhrlingk 5581 from the *Subhāshitāṇḍava*.

3201. ४. C किं किं किं न करोति.

3203. a. C सयदि ४. C गमनमन्यदेशान्तरम्.

3204. ४. C गून्मालये.

3205. Böhrlingk 2590 from *Vṛiddha Chāṇ*. XVI. 15, *Kuvala-yānanda* 137a (113 a), the *Śp. Yāchakanindā* 9 (8) &c. *Śp. MS.* मामय प्रार्थयिष्याति.

3207. ४. C उत्सहन्ते. *Hitopadeśa* Ed. Schl. II. 20.

3210. γ. C न तन्निश्चिनि.

3214. ४. C जीवन्न गण्यते.

3221. *Kathās*, LX. 38.

3222. C ४. न तैः

3224. *Hitopadeśa* Ed. Schl. II. 24.

3226. γ. C पटुता. Böhrlingk 4521 from *Śp. Dhanaprasānsā* 10 and the *Subhāshitāṇḍava*. *Śp. MS.* ४. मुरुचिगुरुलंघने. γ. मुखे कटुकता.

3227. ४. C शून्यन्येव.

3228. Has occurred already No 2819. The verse is in the *Hitopadeśa* Ed. Schl. III. 138.

3229. In the *Nītiśataka*, Ed. Tel. No. 48.

3231. ४. C omits न. γ Correct प्रतिभाविशेषो. *Hitopadeśa* Ed. Schl. II. 149.

3232. γ. C दोषोपेतं ४. C धनलवमदक्रीतो.

3237. γ. C पिशुनवदना.

3238. *Kshemendra's* *Sevyaśevakopadeśa* 54.

3239. *Rājataranginī* V. 327.

3240. *Pañchatantra* Ed. Bühl. and Kiel. II. 147.

C adds after No. 3240 the verse

न सेवया न बालिना गौरुषेण धनेन च ।

वेतालः जितेयलाभश्च देवातिशयान्ति कस्याचित् ॥

Böhrlingk 1618 from the *Pañchatantra*, Bomb. Ed. I. 147.

3242. Śp. MS. ३. अंकिने. (Bhārtṛihareh). Cited by Aufrecht from the Śp. 27, 1, under Bhārtṛihari.

3243. Böhlingk 5682 from the Subhāshitāraṇa.

3244. ७. Correct वित्तेन. Mahābhārata. Śāntiparvan CCLXXVI. 7. वर्धमानेन वर्धते.

“Grows with his growth and strengthens with his strength.”

3246. ४. C मुष्वाय. Mahābhārata. Śāntiparvan CCXXIV. 62 and CCXXVIII. 8. See Böhlingk 1948 and 1951. In Skandha XI. of the Bhāgavata Purāṇa the verse runs

आशा हि परमं दुःखं नैरास्यं परमं सुखम् ।

यथा संछिद्य कान्ताशासुखं मुष्वाय विद्रुला ॥

3261. In the Vaināyāsāṭaka, Ed. Tel. No. 6.

3262. With the closing words compare those of No. 3193.

3263. ७. C चित्तैश्चन्द्राः ४. C कामसञ्चिवः. Chaturvargasamgraha IV.

3264. ७. Separate वदनपरिमादेषु घट्टरा. Given and translated by Aufrecht Z. D. M. G. XXXVI. 528 from the Śaluktikarṇāmṛta under Śālapāṇi. Quoted by Kshemendra in his Kavikarṇābharaṇa. The author therefore cannot be “the Śālapāṇi who wrote the Smṛitiviveka,” if that writer's date is correctly given by Aufrecht as about 1150. In the Śārngadharaṇapaddhati, Śāktimuktavali and Padyāmrītataraṅgiṇi the verse is ascribed to Vidyāpati.

3266. Quoted by Kshemendra in his Auchityavichāracharchā under Vyāsa.

3270. Bhagavadgītā, II. 28. C inserts after No. 3274 the verse

अतिक्रान्तमतिक्रान्तमनागतमनागतम् ।

वर्तमानं सुखध्रान्तिर्भेदो भोगिदरिद्रयोः ॥

3280. Nāgānanda IV. 56.

3281. a. Write अकार्यम्. C कृते वा स्यात्. Mahābhārata. Śāntiparvan II. 15, CCLXXVII. 13 and CCCXXI. 73.

3283. ३. C धनिना. Hitopadeśa Ed. Schl. I. 159.

3287. Mahābhārata. Śāntiparvan CLXXXIV. 15.

3288. Mahābhārata. Śāntiparvan CCCXI. 25.

3290. Hitopadeśa Ed. Schl. I. 3.

3295. ४. D स मुञ्चति.

3298. ४. C लोह.

3303. ४. C जड.

3308. ३. C विलीयते

3312. ४. C स्वप्नमेवैतत्. Kshemendra's Chaturvargasaṃgraha IV. 4.

3314. Böhrling 5209 from the Subhāshitāṇava.

3315. Böhrling 2270 from the Subhāshitāṇava.

3316. ४. C कुरुत धर्ममनश्चम्.

3319. Cited by Aufrecht from the Śp. 147,6 under Bhartṛihari. In the Vairāgyasataka. Ed. Tel. No. 112. Śp. MS. β. हीनं. ४. यमभानां यमनिकां The verse is a striking analogue to Shakespeare's "All the world's a stage."

3320. ४. C विविधं.

3321. Prabodhachandrodaya, I. 29.

3322. α Join कष्टधृते. C has कष्टे धृते β. भ्राता. γ Join यथाप्यसुचिरं. Compare No. 3385.

3326. Cited by Aufrecht from the Śp. 148,4 under Bhartṛihari. In the Vairāgyasataka. Ed. Tel. No. 68. Śp. MS. β. रोचते for प्रीतये. γ. किञ्चित् दीपाङ्कुर.

3327. In the Vairāgyasataka, Ed. Tel. No. 7.

3328. Cited by Aufrecht from the Śp. 151,2 under Bhartṛihari. In the Vairāgyasataka Ed. Tel. No. 37. Śp. MS. α. महानृपतयः. सामंतचक्रं. γ. उद्विक्तः सा कथा. ४. सर्वे.

3331. γ. C रौरवी रावरौद्रा.

3334. Böhrling 5221 from the Subhāshitāṇava. The verse is a very old one. Compare No. 1231, and Rhys Davids' Buddhist Birth Stories, p. 261.

3343. α. C अभोमुखैकरन्ध्रेण.

3346. ४. C अवमानः.

3344-5. Bhagavadgītā, II. 62-3.

3347. α. C सर्वतः. Cited by Aufrecht from the Śp. 19, 10 under Bhagavat Vyāsa. Hitopadeśa Ed. Schl. I. 135. Śp. MS. No variants.

3350. Hitopadeśa Ed. Schl. I. 176.

3352. Mahabhārata, Ādiparvan 73. 50.

3356. As in Pañchatantra. Occurs in the Pañchatantra, Bomb. Ed. I. 401 ; II. 114, in the form—

यथामिदं जले मत्स्यैर्भक्ष्यते श्वपदैर्भुवि ।

आकाशे पक्षिभिश्चैव तथा सर्वत्र विचरन् ॥

Böhrling 5160 refers also to the Mahābh. III. 86, and the Hitopadeśa Ed. Schl. I. 174. Aufrecht marks the Pañchatantra verse (21, 6) as one of the five verses which alone in the Śp. are expressly assigned to Vishnuśarma, the author of the Pañchatantra. Śp. MS. (7).

3361. ४. C वराधिप्यति.

3362 and 3363. Are transposed in C.

3364. Rājataranginī V. 6.

3365. Kirātārjuniya, XI. 34.

3366. γ. C काले for ज्ञेये. Compare No. 3302.

3373. Compare No. 3278.

“How well I remember the aged poet Sophocles, when in answering to the question, ‘How does love suit with age, Sophocles,—are you still the man you were?’ ‘Peace, he replied; most gladly have I escaped that, and I feel as if I had escaped from a mad and furious master.’ That saying of his has often come into my mind since, and seems to me still as good as at the time when I heard him. For certainly old age has a great sense of calm and freedom; when the passions relax their hold then, as Sophocles says, you have escaped from the control not of one master only, but of many.”

The Republic. JOWETT’S translation.

3380. In the Śrīṅgāraśataka. Ed. Bohl. Böhrlingk 4677 refers 146 also to Pañchatantra Ed. orn. I. 151, and notes that in some of Schlegel’s MSS. the verse stands as II. 109. With the opening अमृतं वदनेषु योजितां it is quoted in the Kuvalayaṇanda.

3383. C has the signature अश्वघोषस्य. In the Śrīṅgāraśataka. Ed. Bohl. No. 2. It will be noticed that Böhrlingk 3383, note, anticipated the reading of our four MSS. in a.

3385. Compare No. 3322. In the Vairāgyaśataka. Ed. Tel. No. 62.

3386. In the Vairāgyaśataka. Ed. Tel. No. 16.

3387. In some copies of Śrīṅgāraśataka. See Böhrlingk 2599, note. Böhrlingk refers also to Śp. Vishayopahāsa. Śp. MS. a. स्वादु सुरभि. γ. कामाग्रौ. मुदुढतरम. ढ. प्रतीकारं. The verse, which is No. 11 of its section, follows two that are expressly assigned to Bhartṛihari (एतौ भर्तृहरौः) and its own signature is कस्यापि.

3388. a. C घनविशित. Böhrlingk 6854 from Śāntiś. I. 29.

3390. β. C गदः for करः. Quoted by Kshemendra in his Auchityavichāracharchā under Chandaka. In the Vairāgyaśataka, Ed. Tel. No. 18.

3396. Quoted by Kshemendra in his Auchityavichāracharchā under Parivrajaka. In the Vairāgyaśataka, Ed. Tel. No. 12.

3398. γ. C गुणौ. ढ. C भटः. In the Vairāgyaśataka, Ed. Tel. No. 9.

3401. C has signature कस्यापि.

3403. C has signature एतौ भट्टनारायणस्य.

3406. C has signature केयामपि.

3410. Has occurred already No. 534, where it is attributed to Śaṅkuka.

3412. β. C त्वचं रौरवी.

3413. Quoted by Kshemendra in his Aucthityavichâracharchâ under Śrīmad Utpalarâjâdeva. In the Vairâgyaśataka, Ed. Tel. No. 113.

3424. γ. C कल्कपकरः.

3426. Pañchatantra Ed. Bühl. and Kiel. II. 51. Böhrtlingk 6102 refers also to Chän. 3.

3428. Mahâbhârata, Sabhâparvan V. 112, and Udyogaparvan 39, 66.

3429. Pañchatantra Ed. Bühl. and Kiel. I. 242. Hitopadeśa Ed. Schl. II. 125 (γδ before αβ). Böhrtlingk, 1818 refers also to the Mahâbh. II. 1448.

3430. γ. C विषमशिक्षिता विद्या.

3431. Böhrtlingk 6705 from the Subhâshitârṇava.

3433. δ. C वेदमनः. Böhrtlingk 4272, from the Subhâshitârṇava.

3434. A Samasyâpûraṇam on the theme which has already yielded No. 2426, and which is also the theme of the verse that follows this.

3435. C omits. Böhrtlingk 1204 from the Śp. Daridravarṇava 1. Śp. MS. δ. कृत्वा इव.

3437. β. Separate वचो प्रमाणं. A omits author's name.—B C D दिङ्मागस्य. Böhrtlingk 2505 from the Mahâbh. III. 17402, and the Subhâshitârṇava 163.

3438-9. The quotation is from the Kumârasambhava I. 3. No. 3439 is not in C. Böhrtlingk 1441 gives 3439 from Ghaṭakarpara's Nîtisâra 17.

3441. Böhrtlingk 602 from the Vikramacharita. विद्यातुराणां is a great improvement on the former reading चिन्तातुराणां.

The poet's cry is that of Milton :

“Alas, what boots it with incessant care
To cultivate the homely shepherd's trade,
And strictly meditate the thankless muse.”

3443. δ. C विलोक्यमानं.

3444. Böhrtlingk 826 from the Pañchatantra. Ed. orn. I. 16, and the Hitopadeśa Ed. Schl. II. 42.

3445. Böhrtlingk 4807 from the Vikramacharita.

3446. Has occurred already No. 2281. C adds after No. 3446 the verse एकामिषप्रभवमेव Prabodhachandrodaya 10.

3447. In the Vairāgyaśataka. Ed. Tel. No. 77.

3449. C omits the signature.

3451. In the Vairāgyaśataka. Ed. Tel. No. 73.

3452. In the Vairāgyaśataka. Ed. Tel. No. 76.

3453. In the Śrīṅgāraśataka. Ed. Bohl. 53.

3455. In the Vairāgyaśataka. Ed. Tel. No. 3.

3456. In the Nītiśataka. Ed. Tel. No. 8.

3457. In the Nītiśataka. Ed. Tel. No. 44.

3458. In the Nītiśataka. Ed. Tel. No. 56.

Quoted in the Kāvya prakāśa as an example of the alaṃkāra called Samuchchaya. Shakespeare's sonnet—

“Tired with all these for restful death I cry,”

is a good parallel.

3459. In the Nītiśataka.

3460. Silhaṇamiśra's Śāntiśataka III. 22.

3465. γ. C तद्वाप्यं.

3467. In the Vairāgyaśataka.

3468. δ. C मूर्खाः.

3469. δ. Correct बहुमता.

3470. In the Pañchatantra. Ed. Bühl. and Kiel. I. 146.

3473. α. C मानधनानिदुर्म. In the Vairāgyaśataka. Ed. 24.

3474. δ. C मय्यस्व्यास्या न चेत्ते मम त्वयि. In the Vairāgyaśataka. Ed. Tel. No. 30.

3475. In the Vairāgyaśataka. Ed. 50.

3477. δ. Write धर्म्याभ्यासाच्च.

3478. β. C मां मा स्वास्वाज्जनोन्यः. A D give up to विहाय only.—B to नरं श्रीः.—C reads γ δः.

ह्रीवं मूर्खं कदर्थं यदि भवति जनं मन्थिता श्रीविराक्ती
तर्हि सा गईणीया कचन बहुमतः कस्य न स्वार्थं इष्टः।

3480. γ. C धाम्यमे धाम्यसे, δ. C शेखरं.

3482. γ. C त्वामपि धियो.

3483. β. C भ्रमरेष्वेक्ष्य दयितां समां. C omits 3484 and 3485.

3485. Cited by A. Aufrecht from the Śp. 103, 10 under Rājasekhara

Böhtlingk 1650.

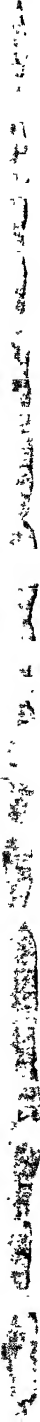
३. ययनं. ययनं.

3490. β . C शुतभारतसंहितं.
 3492. δ . C बाह्याभ्यन्तरे.
 3498. Ascribed in the Mukundamâlâstava to Kulaśekhara.
 3499.

“ — the Mother with the Child
 Whose tender winning arts,
 Have to His little arms beguiled
 So many wounded hearts !”

MATHEW ARNOLD.

3501. δ . C करुणोक्तयः.
 3503. δ . C पाहि.
 3505. γ . C संतप्तः. δ . शरणं. The signature in C सुनन्दस्य.
 3508. Add signature श्रीकुन्तीदेव्याः.
 3511. δ . C अबलं कृपणं माम्.
 Schl4. β . C न कृतैव कथा.
 M18. β . C तत्स्मृतिः. Quoted in the Sarasvatīkaṇṭhâbharāṇa.
 3520. Śankarâchârya in the Shaṭpadî.
 3522. δ . C मा मा मुञ्च.
 3525. δ . C मे यद्विलसितम्. In the Saundaryalaharî.

11.2

Central Archaeological Library,

NEW DELHI.

23800

Call No. SA 85/vai/Pel

Author—Vallabhaddeva

Title—The Subhashitavali

No: 31.

"A book that is shut is but a block"

CENTRAL ARCHAEOLOGICAL LIBRARY
GOVT. OF INDIA
Department of Archaeology
NEW DELHI.

Please help us to keep the book
clean and moving.